ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא
בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי
יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ
עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי:
ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי גַם־
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים
דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה
רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת
כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ
וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־
בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:
כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:
כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה
נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־לַקְרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי

המשך בעמוד צב

אגרות קודש

ב״ה, י״ז שבט, ה׳תשכ״ג
ברוקלין, נ. י.

הרה״ג וו״ח אי״א נו״מ בעל מדות וכו׳ מוהר״ר יששכר שליט״א

שלום וברכה!

בנועם נודעתי אשר כת״ר הגיע לשנות שיבה וכבוד עשו לו ידידיו ומעריציו במסיבה מיוחדת.

והנני לאחל לכת״ר שילך משיבה טובה לגבורות ועוד יותר, וינצל כשרונותיו שחונן בהם על ידי ההשגחה העליונה והאפשריות להפצת היהדות המסורתית בלי פשרות בעירו ובקהלתו ובכל מקום שידו מגעת, ויעשה ויפעול מתוך שמחה כהוראת המורה הגדול הרמב״ם, ובפרט כמודגש ומבואר גודל ענין שמחה של מצוה בתורת החסידות, ובאריכות בספרי רבינו הזקן בעל התניא והשו״ע, שהשנה היא שנת הק״נ להסתלקותו.

בכבוד ובברכה לבשורות טובות.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד״ה ומשה נגש אל הערפל
שבת פרשת יתרו, כ״ף שבט, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת ש״פ בשלח, י״ג שבט, ה׳תשכ״ט ..... יג

ה) שיחת יום ג׳ פ׳ יתרו, ט״ז שבט, ה׳תשנ״ב .....כב

ו) משיחות ש״פ בא (ו׳ שבט)
וש״פ בשלח (י״ג שבט) ה׳תשנ״ב ..... כז

ז) משיחות יום ה׳ פ׳ בשלח, י״א שבט
וש״פ בשלח, שבת שירה, י״ג שבט ה׳תשנ״ב ....לב

ח) משיחות חמשה עשר בשבט, ה׳תשנ״ב..... מ

ט) משיחות ש״פ יתרו, כ״ף שבט, ה׳תשנ״ב .....מז

י) לקוטי-שיחות פרשת יתרו כרך טז ..... נו

יא) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....סא

יב) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת יתרו .....סג

יג) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת יתרו ..... סד

יד) שיעורי תהלים לשבוע פרשת יתרו ..... צה

טו) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת יתרו ..... צו

טז) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת יתרו .....קז

יז) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קי

שיעורי רמב״ם

יח) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת יתרו.....קיג

יט) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת יתרו ..... קעז

כ) – ספר המצוות לשבוע פרשת יתרו.....רב

כא) נביאים וכתובים
ירמיה פרק ל, אסתר פרק ה-ו.....רה

כב) משניות – מסכת חולין
ביאור קהתי..... רז

כג) עין יעקב מסכת מגילה ..... רטו

כד) מסכת ברכות עם ביאורים
מדף לז עד דף מג ..... רטז

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כה) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רמח

כו) שולחן ערוך הלכות נטילת ידים
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רמח

כז) תורה אור משה ידבר [ב]
אדמו״ר הזקן .....רנא

כח) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רנג

כט) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רנד

ל) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רנו

לא) קונטרס עץ החיים
אדמו״ר מוהרש״ב .....רנז

לב) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ .....רנט

לג) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רסד

לד) ספר הזכרונות פרק א..... רסו

לה) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסט

לו) חומש לקריאה בציבור ..... ער

לז) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רעו

לח) לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו ..... רעח

לט) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת יתרו, כ"ף שבט, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים[1],
ופירש רש"י, לפנים משלש מחיצות,
חשך ענן וערפל, שנאמר[2] והר בער באש עד
לב השמים חשך ענן וערפל, ערפל הוא עב
הענן וכו'. ומביא הצמח צדק[3] בהגהותיו
למאמר אדמו"ר הזקן דבור־המתחיל הזה (שלא
נרפס עדין, והתקונה שיורפס בקרוב)[4], שבספר
'עמק המלך'[5] כתב, ש"ערפל" (שהוא חשך
יותר מחשך סתם, וכנ"ל שהוא עב הענן) הוא
עולם העשיה [ועל־פי־זה יש לומר, ש"חשך
ענן וערפל" הם ג' עולמות בריאה־יצירה־
עשיה[6], והינו, שעולם הבריאה נקרא בשם
חשך, כמו שכתוב[7] בורא חשך, ועולם היצירה
נקרא בשם "ענן"[8], ועולם העשיה נקרא בשם
"ערפל"], וזהו "ומשה נגש אל הערפל", שהוא
עולם הזה, "אשר שם האלקים", פירוש:
שעולם העשיה נעשה בסוד אלקים (עד־כאן־
לשונו). ועל זה כותב הצמח צדק, שמה שכתב
ש"ערפל" הוא עולם העשיה, ואם־כן המחשך
העב שלו הוא לגריעותא, לא משמע כן ממה
שכתוב[9] הוי' אמר לשכון בערפל. ומביא גם
דברי הגמרא במסכת חגיגה[10], ערבות שבו צדק
משפט וצדקה וכו', וכסא הכבוד מלך א־ל חי
רם ונשא שוכן עליהם בערבות כו', וחשך וענן וערפל מקיפין אותו,
שנאמר[11] ישת חשך סתרו סביבותיו גו'. (ופריך) ומי איכא חשוכא קמי

ביאור בדרך אפשר

1 בתיאור מעמד מתן תורה בפרשת השבוע, פרשת יתרו, נאמר:
2 **ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים**[1], **ופירש רש"י,**
3 **לפנים משלש מחיצות,** כלומר, משה התקרב להר סיני לא רק אל
4 הערפל אלא נכנס מבעד לשלוש מחיצות שהן **חשך ענן וערפל,**
5 **שנאמר**[2] בתיאור מעמד מתן תורה
6 בפרשת ואתחנן **והר** הר סיני **בער**
7 **באש עד לב השמים חשך**
8 **ענן וערפל, ערפל הוא עב**
9 **הענן וכו'** "שאמר לו [הקדוש־
10 ברוך־הוא למשה רבינו] הנה אנכי בא
11 אליך בעב הענן".
12 **ומביא הצמח צדק**[3]
13 **בהגהותיו למאמר אדמו"ר**
14 **הזקן דבור־המתחיל** הפותח
15 בפסוק **הזה** "ומשה נגש אל הערפל"
16 **(שלא נרפס עדין, והתקונה**
17 **שיורפס בקרוב)**[4], **שבספר**
18 **'עמק המלך'**[5] מתורת הקבלה
19 **כתב, ש"ערפל" (שהוא חשך**
20 **יותר מחשך סתם, וכנ"ל**
21 **שהוא עב הענן,** לא הסתר רגיל
22 אלא הסתר גדול, כשם ש'עב הענן'
23 אינו ענן רגיל אלא ענן עבה במיוחד)
24 **הוא עולם העשיה** העולם
25 התחתון ביותר מבין ארבעת העולמות
26 הכלליים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה
27 **[ועל־פי־זה יש לומר,**
28 **ש"חשך ענן וערפל" הם ג'**
29 **עולמות בריאה־יצירה־**
30 **עשיה**[6], שהם עולמות שבהם יש
31 מציאות של נבראים הנחשבים מציאות
32 בפני עצמה ואינם בטלים לאלוקות
33 בביטול מוחלט כמו הספירות
34 העליונות שבעולם באצילות, כך
35 שבמובן מסויים יש בעולמות בריאה־
36 יצירה־עשיה העלם והסתר על האור
37 האלוקי **והינו, שעולם הבריאה**
38 **נקרא בשם חשך, כמו**
39 **שכתוב**[7] **בורא חשך** וכיוון
40 שלגבי החושך נאמר 'בורא', הדבר רומז לעולם הבריאה **ועולם היצירה**
41 **נקרא בשם "ענן"**[8] שהוא הסתר יותר מ'חושך' סתם, **ועולם**
42 **העשיה נקרא בשם "ערפל"** שהוא מסתיר ומחשיך יותר מ'ערפל'**]**,
43 **וזהו** הפירוש הפנימי של הפסוק **"ומשה נגש אל הערפל", שהוא**
44 **עולם הזה** החלק התחתון והנחות
45 של עולם העשייה, **"אשר שם**
46 **האלקים", פירוש: שעולם**
47 **העשיה נעשה** נוצר ונברא **בסוד**
48 השם הקדוש **אלקים** הקשור במידת
49 הגבורה, שורש הצמצום וההעלם
50 **(עד־כאן־לשונו** של אדמו"ר
51 הזקן). **ועל זה כותב הצמח**
52 **צדק'** ב'הגהות' שלו על המאמר,
53 **שמה שכתב** במאמר של אדמו"ר
54 הזקן, **ש"ערפל" הוא עולם**
55 **העשיה, ואם־כן החשך העב**
56 **שלו הוא לגריעותא** חושך של
57 גירעון וחיסרון, **לא משמע כן**
58 **ממה שכתוב**[9] **הוי' אמר**
59 **לשכון בערפל** והמשמעות של
60 הפסוק היא הפוכה, היינו ש'ערפל' הוא
61 מקום ראוי שבו ישכון ה'. **ומביא**
62 **גם דברי הגמרא במסכת**
63 **חגיגה**[10], לגבי שבעת הרקיעים
64 ושמותיהם ומה יש בכל אחד מהם
65 **ערבות שבו צדק משפט**
66 **וצדקה וכו', וכסא הכבוד**
67 **מלך א־ל חי רם ונשא שוכן**
68 **עליהם בערבות כו', וחשך**
69 **וענן וערפל מקיפין אותו,**
70 **שנאמר**[11] **ישת חשך סתרו**
71 **סביבותיו גו'** "סוכתו חשכת מים
72 עבי שחקים". **(ופריך** והגמרא
73 שואלת) **ומי איכא חשוכא קמי**
74 **שמיא** וכי יש חושך לפני ה',

---

1) פרשתנו כ, יח. 2) ואתחנן ד, יא. 3) נדפס בקונטרס בפ"ע (עם הערות מכ"ק אדמו"ר שליט"א) - קה"ת תשכ"ה, ואח"כ באוה"ת פרשתנו ע' א'ח ואילך. וראה גם סה"מ תרנ"ח ס"ע קפו ואילך. רד"ה ומשה נגש אל הערפל תרפ"ב (סה"מ תרפ"ב ע' שג). 4) נדפס לאח"ז במאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה פרשתנו ע' שלז ואילך. 5) שער יז (עולם הבריאה) פי"ג. 6) ראה גם סה"מ עת"ר ס"ע רלח. 7) ישעי' מה, ז. וראה לקו"ת שה"ש ד, ג. ובכ"מ. 8) ראה גם סה"ש תש"ד ע' 79. 9) מלכים־א ח, יב. 10) יב, סע"ב ואילך. 11) תהלים יח, יב.

שְׁמַיָּא, וְהָכְתִיב[12] הוּא גָּלֵא עֲמִיקָתָא גו׳ וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא. (וּמְשַׁנֵּי לָא קַשְׁיָא, הָא בְּבָתֵּי גַוָּאֵי, וּפִירֵשׁ רַשִׁ"י, בְּבָתֵּי גַוָּאֵי - וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא. וּמְבָאֵר הַצֶּמַח צֶדֶק, שֶׁעִנְיַן הַחוֹשֶׁךְ בְּבָתֵּי בְּרָאֵי, קָאֵי עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁנִּקְרָא יָשֵׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ, כִּי כִּתְרָא עִילָּאָה, אוּכְמָא הוּא לְגַבֵּי אוֹר־אֵין־סוֹף[13]. וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר שֶׁשְּׁלֹשׁ הַבְּחִינוֹת, חוֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל, הֵם כֶּתֶר (חֹשֶׁךְ), חָכְמָה (עָנָן), וּבִינָה (עֲרָפֶל). וּפִירוּשׁ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל" הוּא עִנְיַן עֲלִיַּת הַ׳תִּפְאֶרֶת׳ (בְּחִינָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה) בְּ׳בִינָה׳ (עֲרָפֶל), וּמַה שֶׁכָּתוּב "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", הַיְנוּ לְפִי שֶׁהִתְגַּלּוּת ׳עַתִּיק׳ הוּא בְּ׳בִינָה׳[14]. וּמְדַיֵּק בַּמַּאֲמָר[15], דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁמְּיַחֵד עִנְיָן זֶה לְמֹשֶׁה דַּוְקָא, הֲלֹא אָז (בְּמַתַּן־תּוֹרָה) הָיְתָה הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת גְּדוֹלָה (הִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת עצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו) לְכָל יִשְׂרָאֵל ולא רק למשה רבינו בלבד? וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", שֵׁם אֱלֹקִים דַּוְקָא (אַף שֶׁיֶּשְׁנָם שֵׁמוֹת נַעֲלִים יוֹתֵר מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וְעַד לְשֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם כו׳[16] ולא רק שם שמתייחס לתכונה או פעולה מסויימת), הֲלֹא בְּהַר סִינַי נִגְלָה הקדוש־ברוך־הוא, כמאמר חכמינו ז"ל, כְּזִקֵּן מָלֵא רַחֲמִים[17] ולמה אם כן נזכר כאן שם אלוקים שהוא השם של מידת הדין?

ב) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[15], שֶׁתְּחִלָּה צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַהוּ הָעִנְיָן והחידוש המיוחד דְּמַתַּן־תּוֹרָה, דְּלִכְאוֹרָה, הֲלֹא הָאָבוֹת קִיְּמוּ כָּל הַתּוֹרָה קוֹדֶם שֶׁנִּתְּנָה[18]?

וּבְהַגָּהַת הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳[19], כתב שֶׁמַּעֲלַת אַבְרָהָם אף שהיה קודם מתן תורה הָיְתָה גְּדוֹלָה מְאֹד, שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ בִּבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב, ככתוב לגבי חיות הקודש (המלאכים) של המרכבה העליונה שהן רצות "רצוא ושוב", היינו מצד אחד "רצוא", תשוקה ושאיפה לדבוק בה' בתכלית הדביקות עד לאיבוד המציאות, ומצד שני ׳שוב׳ למעמד ומצב שבו ימלא את תפקידו, וכך גם בעבודת ה' של האדם למטה, מצד אחד "רצוא" ושאיפה לדבוק באלוקות עד כלות הנפש, ומצד שני "שוב" למלא תפקידו כנשמה בגוף, כמו שכתוב

ביאור בדרך אפשר

1 וְהָכְתִיב[12] הוּא גָּלֵא עֲמִיקָתָא גו׳ וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא והרי
2 כתוב: הוא גילה עמוקות וגו׳ והאור שורה עמו. (וּמְשַׁנֵּי והגמרא מתרצת)
3 לָא קַשְׁיָא, אין זו קושיא הָא זה, הפסוק האומר ש'ערפל' הוא מקום שבו
4 שוכן ה', מדבר בְּבָתֵּי גַוָּאֵי הבתים הפנימיים, הָא הפסוק ממנו עולה
5 שערפל הוא חושך והסתר בְּבָתֵּי
6 בְּרָאֵי בבתים החיצוניים, וּפִירֵשׁ
7 רַשִׁ"י, בְּבָתֵּי גַוָּאֵי - וּנְהוֹרָא
8 עִמֵּהּ שְׁרֵא.
9 וּמְבָאֵר הַצֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁעִנְיַן
10 הַחוֹשֶׁךְ בְּבָתֵּי בְּרָאֵי העדר הגילוי
11 של האור האלוקי בבתים החיצוניים,
12 קָאֵי מכוון עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר
13 שֶׁנִּקְרָא יָשֵׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ,
14 וה׳כתר׳ נקרא ׳חושך׳, כִּי כִּתְרָא
15 עִילָּאָה, בחינת ׳כתר עליון׳
16 אוּכְמָא שחור הוּא לְגַבֵּי אוֹר־
17 אֵין־סוֹף[13] שהוא אור גדול לא
18 מוגבל כלל.
19 וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר ה׳צמח צדק׳
20 ב׳הגהות׳ האמורות שֶׁשְּׁלֹשׁ
21 הַבְּחִינוֹת, חוֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל,
22 הֵם כֶּתֶר בחינת ׳כתר עליון׳
23 שלמעלה מהספירות והוא אור אלוקי
24 בלי גבול אך גם בו קיים העלם מסוים
25 לגבי ה׳אין־סוף׳ עצמו (חֹשֶׁךְ),
26 חָכְמָה ראשית הספירות שהיא
27 מציאות שיש לה הגדרה, ויש בה
28 העלם יותר מאשר ב׳כתר׳ (עָנָן),
29 וּבִינָה שהיא הסתעפות של החכמה
30 ובה המציאות עוד יותר מוגדרת
31 (עֲרָפֶל). וּפִירוּשׁ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ
32 אֶל הָעֲרָפֶל" הוּא עִנְיַן עֲלִיַּת
33 הַ׳תִּפְאֶרֶת׳ הקו האמצעי במידות
34 העליונות (בְּחִינָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה)
35 בְּ׳בִינָה׳ (עֲרָפֶל), וּמַה שֶׁכָּתוּב
36 "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", הַיְנוּ
37 לְפִי שֶׁהִתְגַּלּוּת ׳עַתִּיק׳ בחינת
38 ׳עתיק יומין׳ (הבחינה הנעלית והפנימית ב׳כתר׳) הוּא בְּ׳בִינָה׳[14]
39 (כמבואר בקבלה וחסידות, ולדוגמה ב׳תורה אור׳ פרשת לך־לך: "כשנצרך
40 להשתלשל המדרגה [דנקודת החכמה] שתהיה ההתבוננות בהרחבה [בינה],
41 צריך שיהיה מן מקור עליון הגבוה ביותר מבחינת חכמה [עתיק], ואז יכול

ביאור בדרך אפשר

42 להיות התגלות בינה. אבל מן חכמה עצמה אין יכול לירד להשתלשל ממנה
43 בחינת בינה. רק שורש בינה והתגלותה היא התגלות ׳עתיק׳, בה ועל ידה
44 נשתלשלה ונתגלה בהרחבה").
45 וּמְדַיֵּק בַּמַּאֲמָר[15], דְּצָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ
46 אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁמְּיַחֵד עִנְיָן זֶה
47 לְמֹשֶׁה של העלייה לבחינת ׳בינה׳
48 דַּוְקָא, הֲלֹא אָז (בְּמַתַּן־תּוֹרָה)
49 הָיְתָה הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת גְּדוֹלָה
50 (הִתְגַּלּוּת הָעַצְמוּת עצמותו
51 ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו)
52 לְכָל יִשְׂרָאֵל ולא רק למשה רבינו
53 בלבד?
54 וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב
55 "אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים", שֵׁם
56 אֱלֹקִים דַּוְקָא (אַף שֶׁיֶּשְׁנָם
57 לקדוש־ברוך־הוא שֵׁמוֹת נַעֲלִים
58 יוֹתֵר מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וְעַד לְשֵׁם
59 הֲוָיָ׳, שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם כו׳[16]
60 ולא רק שם שמתייחס לתכונה או
61 פעולה מסויימת), הֲלֹא בְּהַר סִינַי
62 נִגְלָה הקדוש־ברוך־הוא, כמאמר
63 חכמינו ז"ל, כְּזִקֵּן מָלֵא רַחֲמִים[17]
64 ולמה אם כן נזכר כאן שם אלוקים
65 שהוא השם של מידת הדין?
66 ב) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[15],
67 שֶׁתְּחִלָּה צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַהוּ
68 הָעִנְיָן והחידוש המיוחד דְּמַתַּן־
69 תּוֹרָה, דְּלִכְאוֹרָה, הֲלֹא
70 הָאָבוֹת קִיְּמוּ כָּל הַתּוֹרָה קוֹדֶם
71 שֶׁנִּתְּנָה[18]?
72 וּבְהַגָּהַת הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳[19], כתב
73 שֶׁמַּעֲלַת אַבְרָהָם אף שהיה קודם
74 מתן תורה הָיְתָה גְּדוֹלָה מְאֹד,
75 שֶׁהָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ בִּבְחִינַת
76 רָצוֹא־וָשׁוֹב, ככתוב לגבי חיות
77 הקודש (המלאכים) של המרכבה
78 העליונה שהן רצות "רצוא ושוב",
79 היינו מצד אחד "רצוא", תשוקה ושאיפה לדבוק בה' בתכלית הדביקות עד
80 לאיבוד המציאות, ומצד שני ׳שוב׳ למעמד ומצב שבו ימלא את תפקידו, וכך
81 גם בעבודת ה' של האדם למטה, מצד אחד "רצוא" ושאיפה לדבוק באלוקות
82 עד כלות הנפש, ומצד שני "שוב" למלא תפקידו כנשמה בגוף, כמו שכתוב

---

12) דניאל ב, כב. 13) ראה תקו"ז ת"ע קרוב לסופו (קלה, ריש ע"ב). וראה לקו"ת מטות פב, א. בלק סט, א. נצבים מח, א. 14) ראה זח"ג קעח, ב. תו"א לך יא, סע"ב. 15) אוה"ת שם ע' א'ט. 16) כסף משנה הל' ע"ז פ"ב ה"ז. פרדס שער יט (שער שם בן ד'). 17) מכילתא ופירש"י עה"פ פרשתנו שם, ב. 18) יומא כח, ב. וש"נ. 19) אוה"ת שם ס"ע א'ט ואילך.

ביאור בדרך אפשר

באברהם אבינו **הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ גו׳**[20] ומבואר בחסידות שלפי הפירוש הפנימי הכתוב מתאר את ה׳מסע׳ וההתקדמות שלו בעבודת ה׳, **וְלָכֵן נִתְּנָה לוֹ** לאברהם אבינו **הַתּוֹרָה**, ועוד לפני מתן תורה קיים **רַמַ״ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה וְשָׁסָ״ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, שֶׁהֵן בְּחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב**[21], מצוות ׳עשה׳ – ׳רצוא׳ ומצוות לא־תעשה – ׳שוב׳ **וְזוֹהִי שִׁיטָה אַחַת, שֶׁאַבְרָהָם זָכָה לִבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב** בעבודת ה׳ **מִצַּד שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, וְכָל אָדָם יוּכַל לְהַגִּיעַ לִבְחִינַת רָצוֹא־וָשׁוֹב עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה. וְשִׁיטָה שְׁנִיָּה, שֶׁהַהַמְשָׁכוֹת** וגילוי האלוקות **דְּאַבְרָהָם** מלמעלה למטה **הָיוּ (בְּעִקָּר) בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים** הרוחניים, **וּכְדֵי לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף** האור האלוקי הבלי גבול **גַּם לְמַטָּה** ולא רק ברוחניות, **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה** ודבר זה לא היה אצל אברהם אבינו. **וּמוּבָן, שֶׁמַּה שֶׁכָּתַב בַּשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה, אֵינוֹ שׁוֹלֵל** את האמור לגבי השיטה הראשונה שההמשכות שפעל אברהם היו ברוחניות - **אֶלָּא מוֹסִיף עַל מַה שֶׁכָּתַב בַּשִּׁיטָה הָרִאשׁוֹנָה, וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה גּוּפָא שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה יֵשׁ בְּיִכּוֹלֶת** של עבודת ה׳ בקיום המצוות **לְהַמְשִׁיךְ אוֹר־אֵין־סוֹף לְמַטָּה (בַּשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה), הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְשִׁיתָךְ לְכָל אָדָם.**

וּמוֹסִיף בְּהַגָּהַת הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: וְיֵשׁ שִׁיטָה שְׁלִישִׁית, עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב[22] **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם בְּאֵ־ל שַׁדָּ־י, (אֲבָל) וּשְׁמִי הֲוָיָ׳ לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם, כִּי זֶה נִמְשָׁךְ רַק עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת** בגשמיות בפועל כפי שהוא לאחר מתן תורה, **וְהַיְנוּ, שֶׁהָאָבוֹת הִמְשִׁיכוּ** וגילו אלוקות מלמעלה למטה **מִבְּחִינַת** המידות העליונות **חֶסֶד־גְּבוּרָה־תִּפְאֶרֶת, הַיְנוּ, שֵׁם הֲוָיָ׳** מידת החסד והגילוי **כְּפִי שֶׁמְּלוּבָּשׁ בְּשֵׁם אֱלֹקִים** מידת הגבורה, **שֶׁמֶשׁ** עניין האור והגילוי **בְּתוֹךְ הַמָּגֵן** ההעלם וההסתר על האור והגילוי **כו׳**[23], כפי שנרמז בכתוב ״כי שמש ומגן ה׳ אלוקים״ וזו ההמשכה שנמשכה על ידי האבות לפני מתן תורה **אֲבָל ״וּשְׁמִי הֲוָיָ׳״, הַיְנוּ שֶׁמֶשׁ הֲוָיָ׳**[23], האור והגילוי של **בְּחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף הַמְלוּבָּשׁ בַּחָכְמָה, שֶׁנִּקְרָא ״אֱמֶת״**, על שם שבבחינה זו האור מאיר במילואו, ללא העלמות והסתרים, **לִהְיוֹת גִּילוּי** של האור בדרגה נעלית ביותר **כְּפִי שֶׁכּוּלָּא קַמֵּהּ כְּלָא חֲשִׁיב מַמָּשׁ** שהכל לפניו נחשב ממש כ״לא״, כאילו אינו קיים, **מוֹצִיא חַמָּה מִנַּרְתִּקָהּ**[24], כפי שהשמש היא ללא ׳מגן׳ ו׳נרתק׳ המסתיר **זֶהוּ** האור הנעלה הזה **הַנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה כו׳** כפי שהיא לאחר מתן תורה.

וּבְמָקוֹם אַחֵר[25] **מְבֹאָר, שֶׁהָאָבוֹת הִמְשִׁיכוּ** מלמעלה למטה אור אלוקי **רַק מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת,** הראשון והנעלה מבין ארבעת העולמות שב׳סדר השתלשלות׳ (שבו האור יורד ונמשך ממדריגה למדריגה כטבעות של שלשלת האחוזות זו בזו) **וְאִילוּ עַל־יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה נִמְשַׁךְ מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, בְּחִינַת ״כִּי לֹא אָדָם״**[26] **כו׳** שלמעלה מבחינת ׳אדם׳ שיש לו ׳ציור קומה׳ המסמל את סדר השתלשלות. **וְכַמְּבֹאָר גַּם בְּמַאֲמָר זֶה**[27], **שֶׁעִקַּר עִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ בְּבְחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת ״אָדָם״, מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ** שלמעלה מבחינת ׳אדם׳.

---

20) לך־לך יב, ט. וראה תו״א פרשתנו עג, ד. 21) תו״א מגלת אסתר צו, ג. 22) ר״פ וארא. 23) ע״פ תהלים פד, יב. וראה תניא שער היחוד והאמונה רפ״ד. אוה״ת (יהל אור) תהלים ס״ע ש ואילך. 24) לשון חז״ל - נדרים ח, ב. 25) ראה סה״מ תרל״ב ח״א ע׳ קטז ואילך. תרנ״ד ע׳ קצו ואילך. תרע״ח ע׳ קסד ואילך. ועוד. 26) שמואל־א טו, כט. 27) ע׳ א׳יב.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁעִנְיַן הַתּוֹרָה הוּא גִּילּוּי רְצוֹן הָעֶלְיוֹן מַמָּשׁ, הרצון עצמו ולא רק הסתעפות שלו **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט** הלא מוגדר **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** שיש לו תחומים והגדרות, **וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּנוֹגֵעַ לְרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהַקָּבָּ"ה אָמַר** במענה לשאלתו של משה רבינו שראה שהרומאים עתידים לסרוק את בשרו של רבי עקיבא במסרקות של ברזל, האם 'זו תורה וזה שכרה': **שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה**[28], במדריגה שמלמעלה מהבנה והשגה בשכל, **וְהֲרֵי אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה עִנְיָן שֶׁהוּא הֵפֶךְ הַשֵּׂכֶל (כְּפִי שֶׁהִקְשָׁה מֹשֶׁה "וְכִי זוֹ תּוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ"[28]), וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל בַּשֵּׂכֶל כו'**[29] ומעצם מהותו אי אפשר להבין ולהשיג אותו בהיגיון שכלי, וזו מדריגת התורה מצד עצמה, רצון 'פשוט' ונעלה מהשכל המוגדר. **וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁגַּם עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל לְגַמְרֵי,** ומצד עצמו הוא למעלה מהתלבשות בשכל אנושי **נִמְשָׁךְ לְמַטָּה בְּשֵׂכֶל הָאָדָם כו'.**

וּמוּבָן, שֶׁהַחִדּוּשׁ דְּמַתַּן־תּוֹרָה לְפִי הַשִּׁיטָה הַשְּׁלִישִׁית המשכת עניין שלמעלה מהשכל בשכל **כּוֹלֵל גַּם אֶת שְׁתֵּי הַשִּׁיטוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה נִמְשֶׁכֶת הַבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (כַּשִּׁיטָה הַשְּׁלִישִׁית) עַל־יְדֵי כָּל אָדָם (כַּשִּׁיטָה הָרִאשׁוֹנָה), וּבְאוֹפֶן שֶׁנִּמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה (כַּשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה)** כי כשם שהשיטה השנייה לא חולקת על הראשונה אלא מוסיפה עליה, כך השיטה השלישית לא חולקת על שתי השיטות הקודמות אלא מוסיפה עליהן.

ג) וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר[30] הנזכר, דיבור־המתחיל 'ומשה ניגש אל הערפל' לאדמו"ר הזקן, **אַךְ מֵהֵיכָן יִזְכֶּה לָזֶה הָאָדָם** לכוח לקבל את התורה ולהמשיך אלוקות למטה ככל המבואר לעיל, למרות **שֶׁבֶּאֱמֶת** האדם **הוּא הַשָּׁפֵל שֶׁבְּכָל הַבְּרִיּוֹת, כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּגְּמָרָא**[31] **מִפְּנֵי מַה נִּבְרָא אָדָם בְּעֶרֶב שַׁבָּת,** ביום השישי לבריאת העולם, **שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו** ויבוא לידי גאווה, **אוֹמֵר לוֹ: יַתּוּשׁ קָדְמָךְ בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית** ונברא לפני שנברא האדם **(הַיְנוּ, שֶׁאֲפִילּוּ יַתּוּשׁ שֶׁמַּכְנִיס** שרק קולט ומקבל לעצמו **וְאֵינוֹ מוֹצִיא**[32] אינו משפיע כלל לאחרים, **שֶׁהוּא קְלִיפָּה** בריאה השייכת לצד של היפך הקדושה (הנקרא 'קליפה' על שם שמעלים ומסתיר על האלוקות כמו קליפה המכסה על הפרי) **הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה כו'**[33] הנחותה ביותר מבין הקליפות עצמן כי בקדושה יש נתינה והשפעה וה'קליפה' רוצה רק לקבל ולא לתת ולהשפיע, ואפילו קליפה נחותה זו **קוֹדֶמֶת לָאָדָם כו')?**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה ובענייננו האדם **יָכוֹל לַעֲלוֹת** להתעלות **יוֹתֵר** ממי שנמצא בדרגה עליונה ממנו, **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֹׁרֶשׁ גָּבוֹהַּ** ונעלה **יוֹתֵר, שֶׁלָּכֵן** בגלל הכוח המיוחד שמקבל משרשו **יָכוֹל** יש לו את הכוח והיכולת **לֵירֵד לְמַדְרֵגָה תַּחְתּוֹנָה כָּזוֹ כו'** ולכן אין להתפלא שהתורה ניתנה דווקא לאדם התחתון ודווקא לו ניתן הכוח להמשיך אלוקות למטה.

וְעוֹד זֹאת, סיבה נוספת לכך שהתורה והכוח להמשיך אלוקות למטה ניתנו לאדם, למרות שפלותו, היא **שֶׁזֶּהוּ מִצַּד גּוֹדֶל הַמַּעֲלָה** והחשיבות **שֶׁבְּבֵרוּר הַהֶעְלֵם דִּלְמַטָּה,** בעולם הזה יש העלם והסתר גדול ביותר על האלוקות וכאשר האדם עובד עבודתו כאן למטה ומברר את הטוב מהרע ומעלה אותו לקדושה, יש לכך חשיבות רבה **כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר**[34] **בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב**[35] **וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו גוֹ',** הכתוב אומר שהעולם נברא לכבודו של הקדוש־ברוך־הוא אבל לפי הפירוש הפנימי יש בכתוב זה גם רמז לכך שהעולם מעלים ומסתיר על

---

28) מנחות כט, ב. 29) ראה אוה"ת שם ע' א'יא. 30) ע' א'טז. 31) סנהדרין לח, א. 32) גיטין נו, ב. 33) ראה תניא פכ"ד. 34) ע' א'יז ואילך. 35) ישעי' מג, ז.

ביאור בדרך אפשר

האלוקות **שֶ״כְּבוֹדִי״ הוּא לְשׁוֹן מַלְבּוּשׁ** (**כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל**[36] **רַבִּי יוֹחָנָן קָארֵי לְמָאנֵי מְכַבְּדוּתָא** קורא לבגדים מכבדי האדם), **שֶׁהוּא** הבגד והלבוש אמנם מכבד את האדם אך בד בבד גם מכסה ומעלים **דָּבָר הַמַּעְלִים, וְהַיְנוּ, שֶׁהַקָּבָּ״ה מַלְבִּישׁ** ומכסה ומעלים **אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת, עוֹלָם לְשׁוֹן הֶעְלֵם**[37], **וְזוֹהִי תַּכְלִית כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה,** לגלות את האלוקות המכוסה והנסתר, כפי שממשיך, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל**[38] **כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּבָּ״ה בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ,** בשביל הלבוש המכסה **הַיְנוּ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה לְבָרֵר אֶת הַהֶעְלֵם וּלְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי אֱלִקוּת לְמַטָּה** (לפי הביאור הראשון האדם זכה למתן תורה וניתן לו הכוח לגלות אלוקות בעולם מפני שהוא נמשך משורש גבוה ביותר ולפי הביאור השני האדם זכה לכך כי אמנם מצד עצמו הוא שפל ונחות, אבל הוא נמצא למטה ועוסק בבירור ההעלם של העולם הזה ודווקא בכך נשלמת הכוונה והמטרה של הבריאה).

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְתַוֵּךְ בֵּין שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים בְּעִנְיַן ״הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים״, הנזכרים לעיל בתחילת המאמר, **הַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״ קָאֵי** מכוון **עַל עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה** התחתון (**שֶׁנַּעֲשָׂה** נברא **בְּסוֹד אֱלֹקִים,** השם המורה על הצמצום וההעלם **שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַהֶעְלֵם,** (**שֶׁמִּצַּד שֵׁם אֱלֹקִים**), **וְהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״ קָאֵי עַל בְּחִינַת ״יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״** (**כַּנַּ״ל סְעִיף א**), שהיא בחינה נעלית מאד, העלם שלמעלה מגילוי, **כִּי עַל־יְדֵי בֵּרוּר הַהֶעְלֵם דְּעוֹלָם הַזֶּה** הנמוך ביותר באלקות **מַגִּיעִים לִבְחִינַת הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי**[39] מתעלים ומתקשרים במדריגות גבוהות מאד, שהם ״העלם״ מצד העצם והמהות הנעלית שלמעלה מגילוי (**וְזֶהוּ ״אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים״, שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים** האמור כאן אינו העלם וצמצום במובן הרגיל אלא **קָאֵי** מכוון **עַל בְּחִינַת הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי**[40]).

ד) **וְהִנֵּה** עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם הָעִנְיָן דְּ״נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹקִים״ (**שֶׁמֵּהַהֶעְלֵם הֵכִי עֶלְיוֹן, בְּחִינַת ״יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״,** ה״חושך״ שלמעלה מהתגלות **נִמְשָׁךְ** אור אלוקי **עַד לַהֶעְלֵם הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה**) **שַׁיָּךְ** לאמתו של דבר **לְכָל אָדָם** כמבואר לעיל לגבי הכוח להמשיך אלוקות על ידי התורה והמצוות. **וְאַף שֶׁהַכָּתוּב** הזה עצמו **מְחַלֵּק בֵּין כָּל הָעָם לְמֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחוֹק וּמֹשֶׁה (לְבַדּוֹ) נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל גו׳, הִנֵּה** לאמתו של דבר **גַּם כָּל הָעָם שַׁיָּךְ לִבְחִינַת הָעֲרָפֶל,** ה״העלם העצמי״ שלמעלה מגילוי, כפי שממשיך ומבאר. **וּבְהַקְדִּים, שֶׁהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּ״וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחוֹק״ גּוּפָא** עצמו, הרי אף שלכאורה משמעות הענין היא שהעם הוא מרחוק ולא שייך לדרגא זו, מכל־מקום הדבר **מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם** לעם **שַׁיָּכוּת עִם הַבְּחִינָה שֶׁנִּמְצָאִים בְּרִחוּק מָקוֹם מִמֶּנָּה, כִּי אִילּוּ לֹא הָיוּ שַׁיָּכִים כְּלָל לִבְחִינָה זוֹ, לֹא הָיָה נוֹפֵל עֲלֵיהֶם אֲפִילּוּ הַלָּשׁוֹן שֶׁל ״עֲמִידָה מֵרָחוֹק״** כי גם עמידה מרחוק מוכיחה על קשר ושייכות מסויימת. **וְעוֹד זֹאת, דְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב ״וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחוֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל״ הִיא,**

ביאור בדרך אפשר

1 שֶ״כְּבוֹדִי״ הוּא לְשׁוֹן מַלְבּוּשׁ (כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ
2 זַ״ל[36] רַבִּי יוֹחָנָן קָארֵי לְמָאנֵי מְכַבְּדוּתָא),
3 שֶׁהוּא דָּבָר הַמַּעְלִים, וְהַיְנוּ, שֶׁהַקָּבָּ״ה מַלְבִּישׁ אֶת עַצְמוֹ
4 בְּתוֹךְ הָעוֹלָמוֹת, עוֹלָם לְשׁוֹן הֶעְלֵם[37], וְזוֹהִי
5 תַּכְלִית כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[38] כָּל
6 מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּבָּ״ה בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא
7 לִכְבוֹדוֹ, הַיְנוּ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה לְבָרֵר אֶת
8 הַהֶעְלֵם וּלְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי אֱלִקוּת לְמַטָּה.
9 **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְתַוֵּךְ בֵּין שְׁנֵי
10 הַפֵּירוּשִׁים בְּעִנְיַן ״הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר
11 שָׁם הָאֱלֹקִים״, הַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״ קָאֵי עַל עוֹלָם
12 הָעֲשִׂיָּה (שֶׁנַּעֲשָׂה בְּסוֹד אֱלֹקִים, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית
13 הַהֶעְלֵם שֶׁמִּצַּד שֵׁם אֱלֹקִים), וְהַפֵּירוּשׁ שֶׁ״עֲרָפֶל״
14 קָאֵי עַל בְּחִינַת ״יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״ (כַּנַּ״ל סְעִיף
15 א), כִּי עַל־יְדֵי בֵּרוּר הַהֶעְלֵם דְּעוֹלָם הַזֶּה מַגִּיעִים
16 לִבְחִינַת הַהֶעְלֵם הָעַצְמִי[39] (וְזֶהוּ ״אֲשֶׁר שָׁם
17 הָאֱלֹקִים״, שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים קָאֵי עַל בְּחִינַת הַהֶעְלֵם
18 הָעַצְמִי[40]).
19 ד) **וְהִנֵּה** עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל, יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם
20 הָעִנְיָן דְּ״נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם
21 הָאֱלֹקִים״ (שֶׁמֵּהַהֶעְלֵם הֵכִי עֶלְיוֹן, בְּחִינַת ״יָשֶׁת
22 חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ״, נִמְשָׁךְ עַד לַהֶעְלֵם הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן
23 שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה) שַׁיָּךְ לְכָל אָדָם. וְאַף שֶׁהַכָּתוּב
24 מְחַלֵּק בֵּין כָּל הָעָם לְמֹשֶׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּעֲמֹד
25 הָעָם מֵרָחוֹק וּמֹשֶׁה (לְבַדּוֹ) נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל גו׳,
26 הִנֵּה גַּם כָּל הָעָם שַׁיָּךְ לִבְחִינַת הָעֲרָפֶל.
27 וּבְהַקְדִּים, שֶׁהַמַּעֲמָד וּמַצָּב דְּ״וַיַּעֲמֹד הָעָם
28 מֵרָחוֹק״ גּוּפָא, מוֹרֶה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שַׁיָּכוּת עִם
29 הַבְּחִינָה שֶׁנִּמְצָאִים בְּרִחוּק מָקוֹם מִמֶּנָּה, כִּי אִילּוּ לֹא הָיוּ שַׁיָּכִים כְּלָל לִבְחִינָה
30 זוֹ, לֹא הָיָה נוֹפֵל עֲלֵיהֶם אֲפִילּוּ הַלָּשׁוֹן שֶׁל ״עֲמִידָה מֵרָחוֹק״. וְעוֹד זֹאת,
31 דְּמַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב ״וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחוֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל״ הִיא,

---

36) שבת קיג, א־ב. 37) ראה לקו״ת שלח לז, ד. 38) אבות ספ״ו. 39) ראה המשך תרס״ו ע׳ צג. סה״מ תרע״ח ע׳ קכה.
40) ראה המשך תרס״ו ע׳ צא.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁבִּתְחִלָּה הִנֵּה גַּם מֹשֶׁה עָמַד יַחַד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרָחוֹק, וְאַחַר־כָּךְ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל, וּשְׁאָר הָעָם נִשְׁאֲרוּ עַל עָמְדָם במקום שבו עמדו קודם לכן ביחד עם משה רבנו. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁ"מֵרָחוֹק" הוּא מָקוֹם כָּזֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל והרי זו הוכחה שהמקום שבו עמדו בני ישראל קשור אל ה'ערפל' ומהווה נקודת־מוצא לגשת אל ה'ערפל'. וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁגַּם הַבְּחִינָה דְ"מֵרָחוֹק" כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ שַׁיֶּכֶת לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל" כפי שמובן מביאור הקודם שעצם העמידה כלפי ה'ערפל', אפילו מרחוק, מוכיחה על שייכות, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהִיא גַּם הֲכָנָה שֶׁמִּמֶּנָּה בָּאִים לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל" אלא שבפועל רק משה ניגש.

וְעוֹד הסבר מדוע למרות שהעמידה הייתה מרחוק היא הוכחה על קשר ושייכות ל'ערפל' וְהוּא הָעִקָּר, הסבר זה הוא הסיבה העיקרית לכך שלאמתו של דבר כל בני ישראל, כל העם, שייכים לבחינה זו שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמֹּשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל, הִמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גַּם לְאֵלּוּ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עָם (מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוּת[41] שמשמעו מציאות נפרדת בפני עצמה). וְכַמּוּבָן גַּם מֵהַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[42] בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַיִּרְאָה, שֶׁכִּיְּנָן שֶׁלְּגַבֵּי מֹשֶׁה מִילְּתָא זוּטַרְתִּי הִיא[43], כלומר, דבר קטן וכנקל להגיע ליראת ה', ככתוב "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה", ומשמעות הכתוב היא שהבקשה היא דבר קל לביצוע, חֲרֵי בגלל שכך זה לגבי משה שבדרגתו אכן קל להגיע ליראת ה' זֶה נַעֲשָׂה עִנְיָן שֶׁשַּׁיָּךְ וְנוֹגֵעַ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם כוי'.

ביאור בדרך אפשר

כמבואר בתניא שם לגבי ענין היראה, וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר יוֹרְדִין נִיצוֹצִין מִנִּשְׁמַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם וּמִתְלַבְּשִׁין בְּגוּף וְנֶפֶשׁ שֶׁל חַכְמֵי הַדּוֹר, עֵינֵי הָעֵדָה, לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם כוי' ובאמצעותם ענייניו של משה רבנו מגיעים בסופו של דבר אל העם כולו.

ה) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מֹשֶׁה עִנְיָנוֹ תּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה[44] קִבֵּל תּוֹרָה כוי' וּמְסָרָהּ כוי' לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֶאת עַל שְׁמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[45] זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי[46]. וּכְמוֹ־כֵן בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא עִנְיָן לִימוּד הַתּוֹרָה. וְעַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ של כל אחד ואחד מישראל, נִמְשָׁךְ אוֹר הַתּוֹרָה והכוח להמשיך ולגלות אלוקות על־ידי התורה (כמבואר לעיל) גַּם בִּבְחִינַת "הָעָם" שֶׁבְּנַפְשׁוֹ הדרגות הנמוכות בנשמתו של כל אחד מישראל (כְּשֵׁם שֶׁמִּמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ נִמְשָׁךְ ענין היראה וענין התורה בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בכל המדריגות ובכל הסוגים מֵ"רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם עַד חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"[47]), וְהַיְנוּ, שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה נוֹתֵן כֹּחַ וְחַיּוּת בְּכָל עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה, בכל שאר העניינים שבהם כל יהודי עובד את ה' הֵן בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה [דְּאַף שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, לפי סדר הדברים של עבודת היום וּכְמַאֲמַר אַבָּא בִּנְיָמִין שביקש שֶׁתְּהֵא תְּפִלָּתִי סְמוּכָה לְמִטָּתִי[48], מיד בקומו משנתו, ולימוד התורה הוא לאחר התפילה הִנֵּה גַּם עִנְיָן זֶה גּוּפָא עצמו שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, חֲרֵי

1 שֶׁבִּתְחִלָּה הִנֵּה גַּם מֹשֶׁה עָמַד יַחַד עִם כָּל בְּנֵי
2 יִשְׂרָאֵל מֵרָחוֹק, וְאַחַר־כָּךְ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל,
3 וּשְׁאָר הָעָם נִשְׁאֲרוּ עַל עָמְדָם. וּמִזֶּה מוּבָן,
4 שֶׁ"מֵרָחוֹק" הוּא מָקוֹם כָּזֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ נִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל
5 הָעֲרָפֶל. וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁגַּם הַבְּחִינָה
6 דְ"מֵרָחוֹק" כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ שַׁיֶּכֶת לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל",
7 אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהִיא גַּם הֲכָנָה שֶׁמִּמֶּנָּה בָּאִים
8 לִבְחִינַת "הָעֲרָפֶל". וְעוֹד וְהוּא הָעִקָּר, שֶׁעַל־יְדֵי־
9 זֶה שֶׁמֹּשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל, הִמְשִׁיךְ בְּחִינָה זוֹ
10 לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גַּם לְאֵלּוּ שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עָם
11 (מִלְּשׁוֹן עוֹמְמוּת[41]). וְכַמּוּבָן גַּם מֵהַמְּבֹאָר
12 בַּתַּנְיָא[42] בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַיִּרְאָה, שֶׁכִּיְּנָן שֶׁלְּגַבֵּי
13 מֹשֶׁה מִילְּתָא זוּטַרְתִּי הִיא[43], חֲרֵי זֶה נַעֲשָׂה עִנְיָן
14 שֶׁשַּׁיָּךְ וְנוֹגֵעַ לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ
15 מִבֵּית יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהּ מִבְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־
16 הַשָּׁלוֹם כוי', וְעוֹד זֹאת, שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר יוֹרְדִין
17 נִיצוֹצִין מִנִּשְׁמַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם
18 וּמִתְלַבְּשִׁין בְּגוּף וְנֶפֶשׁ שֶׁל חַכְמֵי הַדּוֹר, עֵינֵי
19 הָעֵדָה, לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם כוי'.
20 ה) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מֹשֶׁה עִנְיָנוֹ תּוֹרָה,
21 שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה[44] קִבֵּל תּוֹרָה כוי'
22 וּמְסָרָהּ כוי' לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַד שֶׁהַתּוֹרָה
23 נִקְרֶאת עַל שְׁמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[45] זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה
24 עַבְדִּי[46]. וּכְמוֹ־כֵן בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד
25 מִיִּשְׂרָאֵל הוּא עִנְיָן לִימוּד הַתּוֹרָה. וְעַל־יְדֵי
26 בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, נִמְשָׁךְ אוֹר הַתּוֹרָה גַּם
27 בִּבְחִינַת "הָעָם" שֶׁבְּנַפְשׁוֹ (כְּשֵׁם שֶׁמִּמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ
28 נִמְשָׁךְ בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵ"רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם עַד
29 חוֹטֵב עֵצֶיךָ וְשׁוֹאֵב מֵימֶיךָ"[47]), וְהַיְנוּ, שֶׁלִּימוּד
30 הַתּוֹרָה נוֹתֵן כֹּחַ וְחַיּוּת בְּכָל עִנְיְנֵי הָעֲבוֹדָה, הֵן
31 בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה [דְּאַף שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, וּכְמַאֲמַר אַבָּא בִּנְיָמִין שֶׁתְּהֵא
32 תְּפִלָּתִי סְמוּכָה לְמִטָּתִי[48], הִנֵּה גַּם עִנְיָן זֶה גּוּפָא שֶׁתְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לְתוֹרָה, חֲרֵי

41) תניא שעהיוה"א פ"ז (פא, ב). וראה גם סה"מ תר"ס ע' ה. 42) רפמ"ב. 43) ברכות לג, ב. 44) אבות רפ"א. 45) מלאכי ג, כב. 46) שבת פט, א. 47) לשון הכתוב - ר"פ נצבים. 48) ברכות ה, ב. וראה לקו"ת ברכה צו, ב.

ביאור בדרך אפשר

זֶה נִלְקָח מֵהַתּוֹרָה עצמה, **שֶׁהַתּוֹרָה מוֹרָה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּכְלָל, וְגַם פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בְּנוֹגֵעַ לְאוֹפֶן הַתְּפִלָּה** ואם כן למעשה גם התפילה הקודמת לתורה בסדר הזמנים באה מהתורה והיא על פי התורה, ואין זה פלא שהכוח לעבודת התפילה בא מלימוד התורה], **הֵן בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְעַד לַעֲבוֹדָה** ד"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ"[49] שהכל בא בכוח התורה ועל ידי לימוד התורה. **וּבָזֶה** בלימוד התורה (ובכל מה שנמשך ומקבל כוח ממנו) **צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"מֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט** הלא מוגדר **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה** והבנה שכלית, **יוּמְשַׁךְ בְּלִימוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. וְזֶהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּלִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים דְּרָזִין וְרָזִין דְּרָזִין שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, צְרִיכִים לָבֹא בְּלִימוּד בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וּכְדִבְרֵי כ"ק אַדְמוֹ"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן**[50], **שֶׁלִּימוּד תּוֹרַת הַחֲסִידוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִימוּד הַסּוּגְיוֹת בְּגַלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּיִרְאַת שָׁמַיִם**[51], **וְלֹא רַק בְּלִימוּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, שֶׁבָּהּ מוּדְגָשׁ עִנְיַן הַקְּדוּשָׁה כוּ' יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה, אֶלָּא גַּם בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁעִקָּרָהּ הוּא עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה (כַּיָּדוּעַ הַחִלּוּק בֵּין מִקְרָא וְקַבָּלָה לְמִשְׁנָה וְתַלְמוּד**[52]), **הִנֵּה הַגַּם שֶׁהַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה קְשׁוּרָה עִם תְּנוּעָה שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת הַמציאות** שבהם יש עניין בלימוד גם ללא הבנה והשגה **לְמִשְׁנָה וְתַלְמוּד**[52] שבהם ההבנה וההשגה הם עניין עיקרי), **הִנֵּה הַגַּם שֶׁהַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה קְשׁוּרָה עִם תְּנוּעָה שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת** המציאות של האדם הלומד, והדבר מביא לידי ביטוי את המעלות והכישרונות שלו, **וְאִילוּ יִרְאַת שָׁמַיִם פּוֹעֶלֶת תְּנוּעָה שֶׁל כִּיּוּץ** המציאות האישית **(הֵפֶךְ הַהִתְפַּשְּׁטוּת), מִכָּל־מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת לִימוּד** התורה **בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה וְ"יִרְאַת שָׁמַיִם" - שְׁנֵיהֶם יַחַד, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַכִּיּוּץ שֶׁמִּצַּד הַיִּרְאָה לֹא יַפְרִיעַ לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה** למרות שלכאורה ה'כיווץ' היה יכול לגרום לכך כי עשוי למנוע מהיכולות והכישרונות לפעול ולהתבטא, **אֶלָּא אַדְרַבָּה, שֶׁעַל־יְדֵי הַ"יִרְאַת שָׁמַיִם" יִתְוַסֵּף בַּהֲבָנָה וַהַשָּׂגָה** עצמה. **וְזֶהוּ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", רָצוֹן פָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל,** הרצון האלוקי העליון הלא מוגדר שלמעלה ממדרגת המוחין **נִמְשָׁךְ לְמֹשֶׁה, בִּלִּימוּד הַתּוֹרָה, כּוֹלֵל גַּם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** אף שלימודה הוא מתוך הבנה והשגה שכלית. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמָּצִינוּ הָעִנְיָן דְּ"שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה"** עניין הקשור ברצון העליון שלמעלה מהמוחין ולא יורד להבנה והשגה כמו שאר ענייני התורה **בִּשַׁיָּכוּת לְרַבִּי עֲקִיבָא** דווקא **(כנ"ל סְעִיף ב), דְּהִנֵּה אָמְרוּ**

ביאור בדרך אפשר

זֶה נִלְקָח מֵהַתּוֹרָה, שֶׁהַתּוֹרָה מוֹרָה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הַתְּפִלָּה בִּכְלָל, וְגַם פְּרָטֵי הָעִנְיָנִים בְּנוֹגֵעַ לְאוֹפֶן הַתְּפִלָּה], הֵן בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וְעַד לַעֲבוֹדָה דְּ"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ"[49]. וּבָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"מֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, יוּמְשַׁךְ בְּלִימוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. וְזֶהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּלִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁגַּם הָעִנְיָנִים דְּרָזִין וְרָזִין דְּרָזִין שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, צְרִיכִים לָבֹא בְּלִימוּד בְּאוֹפֶן שֶׁל הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, וּכְדִבְרֵי כ"ק אַדְמוֹ"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[50], שֶׁלִּימוּד תּוֹרַת הַחֲסִידוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִימוּד הַסּוּגְיוֹת בְּגַלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּיִרְאַת שָׁמַיִם[51], וְלֹא רַק בְּלִימוּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, שֶׁבָּהּ מוּדְגָשׁ עִנְיַן הַקְּדוּשָׁה כוּ' יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה, אֶלָּא גַּם בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁעִקָּרָהּ הוּא עִנְיַן הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה (כַּיָּדוּעַ הַחִלּוּק בֵּין מִקְרָא וְקַבָּלָה לְמִשְׁנָה וְתַלְמוּד[52]), הִנֵּה הַגַּם שֶׁהַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה קְשׁוּרָה עִם תְּנוּעָה שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת, וְאִילוּ יִרְאַת שָׁמַיִם פּוֹעֶלֶת תְּנוּעָה שֶׁל כִּיּוּץ (הֵפֶךְ הַהִתְפַּשְּׁטוּת), מִכָּל־מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת לִימוּד בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה וְ"יִרְאַת שָׁמַיִם" - שְׁנֵיהֶם יַחַד, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַכִּיּוּץ שֶׁמִּצַּד הַיִּרְאָה לֹא יַפְרִיעַ לַהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, אֶלָּא אַדְרַבָּה, שֶׁעַל־יְדֵי הַ"יִרְאַת שָׁמַיִם" יִתְוַסֵּף בַּהֲבָנָה וַהַשָּׂגָה גּוּפָא. וְזֶהוּ "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל", שֶׁגַּם בְּחִינַת "עֲרָפֶל", רָצוֹן פָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, נִמְשָׁךְ לְמֹשֶׁה, בִּלִּימוּד הַתּוֹרָה, כּוֹלֵל גַּם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁמָּצִינוּ הָעִנְיָן דְּ"שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה" בִּשַׁיָּכוּת לְרַבִּי עֲקִיבָא (כנ"ל סְעִיף ב), דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ

---

49) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג. 50) הובא באג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"י ע' שסח. 51) ראה קונטרס עץ החיים פכ"ב. וראה ספר השיחות תרפ"ט ע' 75 ואילך. לקו"ש חי"ד ע' 316 ואילך. 52) ראה לקו"ת ויקרא ה, ג־ד. שה"ש ג, סע"ג ואילך. 53) סנהדרין פו, א.

ביאור בדרך אפשר

רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[53] **כּוּלְּהוּ** כל המשניות, היינו כל התורה **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא,** מתאימים לשיטתו, **הַיְנוּ שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא הוּא מְקוֹר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁעִקָּרָהּ הֲבָנָה וְהַשָּׁגָה. וְאִילּוּ בְּעִנְיָן דְּ"שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה"** היינו שהדבר לא בא בשום אופן בהתלבשות בשכל, **מִתְבַּטֵּא הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם בַּשֵּׂכֶל** ואין אפשרות שהשכל האנושי יקלוט ויתפוס אותו, **וְעַד שֶׁהַשֵּׂכֶל טוֹעֵן שֶׁזֶּהוּ הַפֶּה הַשֵּׂכֶל** (שהרי זו הטענה והתמיהה **"זוֹ תּוֹרָה וְזֶה שְׁכָרָהּ"**). **וְהַיְנוּ שֶׁגַּם בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בְּלִימוּד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** שבחלק זה של התורה ההבנה וההשגה היא עניין עיקרי והכרחי, כמבואר לעיל, **צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת** ולכן הלימוד צריך להיות מתוך יראת שמים, כמבואר לעיל.

ביאור בדרך אפשר

זַ"ל[53] כּוּלְּהוּ אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא, הַיְנוּ שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא הוּא מְקוֹר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁעִקָּרָהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. וְאִילּוּ בְּעִנְיָן דְּ"שְׁתוֹק, כָּךְ עָלָה בַּמַּחְשָׁבָה" מִתְבַּטֵּא הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם בַּשֵּׂכֶל, וְעַד שֶׁהַשֵּׂכֶל טוֹעֵן שֶׁזֶּהוּ הַפֶּה הַשֵּׂכֶל ("זוֹ תּוֹרָה וְזֶה שְׁכָרָהּ"). וְהַיְנוּ שֶׁגַּם בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בְּלִימוּד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה צָרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הָרָצוֹן הַפָּשׁוּט שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם־וָדַעַת.

המשך ביאור למס' ברכות ליום חמישי עמ' א

ודאי שבאופן זה יש לברך על שני המינים,

מתרצת הגמרא: **אָמַר** רַבִּי יִרְמְיָה, מחלוקתם היא איזה מין צריך **לְהַקְדִּים** ולברך עליו תחילה, שלדעת חכמים יש להקדים ולברך על המין החביב לפני המין שבעה, ולדעת רבי יהודה יש להקדים את הברכה על מין שבעה לפני המין החביב.

ומביאה הגמרא ראיה לתירוץ זה, **דְּאָמַר** [–שאמר] **רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר זאת רַבִּי יִצְחָק, כָּל מין הַנִּזכר **מוּקְדָּם** יותר **בְּפָסוּק זֶה,** של שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, **מוּקְדָּם לְבִרְכָה** – יש להקדים ברכתו לברכת המין שנזכר מאוחר ממנו. **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי שבחה של ארץ ישראל (דברים ח ח), **'אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ'.** הרי שאף במינים שאין ברכותיהם שוות, כגון חטה הכתובה לפני הגפן יש להקדים את המין המוקדם בפסוק, וכדברי רבי יהודה במשנה, וכל שכן שיש להקדים מין שבעה לפני מין אחר שאינו ממין שבעה. אולם חכמים חולקים וסוברים שיש להקדים את המין החביב, ולא את המין המוקדם בפסוק.

ולפי דרשתו של רבי יצחק, הפסוק נאמר כדי לתת שבח לארץ ישראל בפירות החשובים שיש בה, והתורה כתבה את פירות הארץ לפי סדר חשיבותם. לכן יש להקדים את הברכה על מינים אלו לפי הסדר שהם כתובים בפסוק, שהם המינים החשובים.

מוסיפה הגמרא: וְרבי יצחק **פְּלִינָא דְּרַבִּי חָנָן** – חולק בזה על דעתו של רבי חנן, שדורש בפסוק זה דרשה אחרת. **דְּאָמַר** [–שאמר] **רַבִּי חָנָן** על פסוק זה, **כָּל הַפָּסוּק כּוּלּוֹ,** לְלמד **שִׁעוּרִין** של תורה **נֶאֱמַר,** שבכל אחד מפירות אלו, משערים שיעורי תורה, וכמבואר בסמוך. ולשיטתו, הפסוק לא בא כדי לשבח את ארץ ישראל בפירות המשובחים שיש בה, אלא הוא בא לשבח את ארץ ישראל בכך ששיעורי תורה תלויים בה. ולדעתו לא הקפידה התורה על הסדר של הפירות, שהרי לענין שיעורי תורה כולם שווים.

ומבאר רב חנן, איזה שיעורים בא הפסוק ללמד. מה שנאמר **חִטָּה,** בא ללמדנו שיעור טומאה בדיני נגעי בתים, **דְּתָנֵן** – ששנינו במשנה (נגעים פי"ג מ"ט) **הַנִּכְנָס לְבֵית הַמְנוּפָע** – מי שנכנס לבית שיש בו נגע צרעת, **וְכֵלָיו** [–בגדיו] מונחים **עַל כְּתֵפָיו** שלא בדרך מלבוש, **וְסַנְדָּלָיו וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדָיו** שלא בדרך מלבוש, **הוּא וָהֵן טְמֵאִין מִיָּד** כדין 'הבא אל הבית', שנטמא מיד. אך אם הָיָה **לָבוּשׁ כֵּלָיו** כדרכם, **וְסַנְדָּלָיו בְּרַגְלָיו** כדרך לבישתם, **וְטַבְּעוֹתָיו בְּאֶצְבְּעוֹתָיו** כדרך ענידתם, **הוּא טָמֵא מִיָּד** כדין 'הבא אל הבית', **וְהֵן טְהוֹרִין, עַד שֶׁיִּשְׁהֶא** בבית **כְּכְדֵי** זמן של **אֲכִילַת פְּרָס** – חצי כבר, מכבר ששיערו בו את העירוב, שהוא מזון שתי סעודות, וחצי מכבר זו הוא מזון סעודה אחת. ומבאר רב חנן שמשערים זמן אכילה זו, באכילת חצי כבר **פַּת חִטִּין** הנאכלת מהר, **וְלֹא בְּפַת שְׂעוֹרִין** שנאכלת לאט. ומשערים כשהוא **מֵיסַב וְאוֹכְלָן** – אוכל בדרך הסיבה, שאינו פונה לצדדים, שבדרך זו הפת נאכלת מהר יותר. ומשערים **בְּאֲכִילָה** עם **לִפְתָּן** – מאכל שנאכל עם הפת, שעל ידי כך הפת נאכלת מהר יותר מפת הנאכלת לבדה.

ומה שנאמר **שְׂעוֹרָה,** בא ללמדנו שיעור טומאה בדין טומאת עצם מן המת, שאמרה התורה שהנוגע בעצם מן המת נטמא בטומאת מת. ובדין זה נאמר שיעור שעורה, **דְּתָנֵן** – ששנינו במשנה (אהלות פ"ב מ"ג), **עֶצֶם** מן המת, שגודלו **כַּשְּׂעוֹרָה, מְטַמֵּא בְּמַגָּע** – אדם שנגע בו נטמא, **וּבְמַשָּׂא** – וכן אדם שנשא את העצם נטמא, ואף שלא נגע בו, **וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל** – אולם אם נכנס אדם לבית שיש בו יש עצם מן המת בשיעור שעורה, אינו נטמא בטומאת אהל, משום שכך היא הלכה למשה מסיני, שעצם מן המת מטמא במגע ובמשא, ולא באהל.

ומה שנאמר **גָּפֶן** בא ללמד, **כְּדֵי** [–שיעור] 'רְבִיעִית יַיִן' לְנָזִיר, שנזיר האוכל חרצנים או זגים או לולבי גפנים, הוא מתחייב באכילה זו, אם אכל מהם שיעור 'רביעית יין'. ושיעור 'רביעית יין' הוא שיעור גדול יותר משיעור 'רביעית מים', מפני שהיין עב והמים דלים.

ומה שנאמר **תְּאֵנָה** בא ללמד שיעור **כַּגְּרוֹגֶרֶת** [–תאנה יבשה] לְענין **הוֹצָאַת שַׁבָּת,** וכפי ששנינו (שבת עו:) 'המוציא אוכלין בגרוגרת, חייב'.

ומה שנאמר **רִמּוֹן** בא ללמד שיעור טהרת הכלי. **כְּדְתָנֵן** – כפי ששנינו במשנה (כלים פי"ז מ"א), **כָּל כְּלֵי עץ** של **כַּעֲלֵי כָתִים,** שכלידהם עומדים לשימוש ולא למכירה,

בס"ד. שיחת ש"פ בשלח, י"ג שבט, ה'תשכ"ט.

בלתי מוגה

...ה. וכאן המקום לתרץ מה ששאלו על האמור לעיל שהשינוי שנעשה בעולם ע"י החטאים כו' הוא שינוי החוזר לברייתו:

איתא בגמרא[17]: "האי מאן דגזל .. עפרא מחברי' ועבדי' לבינתא, לא קני (בשינוי), מאי טעמא, דהדר משוי לי' עפרא (והוי שינוי החוזר לברייתו דלאו שמי' שינוי). לבינתא ועבדי' עפרא, קני, מאי אמרת, דלמא הדר ועביד לי' לבינתא, האי לבינתא אחריתי הוא, ופנים חדשות באו לכאן", "לא זו היא לבינה הראשונה, אלא זו לבינה אחרת, שהוצרך תיקון וגיבול בפני עצמה, ומשונה היא מהראשונים, דאי אפשר לצמצם או גדולה או קטנה"[18].

ובנוגע לענייננו:

אע"פ שגם לאחרי סילוק השכינה לאחרי החטאים חוזרים וממשיכים את השכינה למטה, מ"מ, ההמשכה למטה אינה באותו אופן כמו קודם, אלא בתוספת אור, שכן, כוונת הירידה היא בשביל העלי', שלאח"ז יתוסף גילוי אור (שהרי אם לאחרי הירידה יחזור להיות כמו קודם, לא הי' כדאי כל ענין הירידה). ונמצא, שאין זה שינוי החוזר לברייתו, כי ההמשכה שלאחרי הסילוק היא באופן ש"פנים חדשות באו לכאן"?!

ויש לומר הביאור בזה[19]:

לכאורה יכולים לשאול גם בנוגע להשינוי ד"עפרא .. ועבדי' לבינתא", למה אמרינן שכיון "דהדר משוי לי' עפרא", חשיב שינוי החוזר לברייתו – הרי גם לאחרי שחזר ונעשה עפר, יכול לעשותו לבינה ולקבעה בבנין, כך, שלא ישאר אותו העפר כפי שהי' בשעת הגזילה. ואעפ"כ, ברור הדבר ש"גזל .. עפרא .. ועבדי' לבינתא" הוי שינוי החוזר לברייתו. וטעם הדבר – כי:

א) שינוי החוזר לברייתו אינו רק כאשר חוזר לברייתו בפועל, אלא גם כאשר בפועל נשאר השינוי, הנה כיון שיכול לחזור לברייתו, חשיב שינוי החוזר לברייתו.

וכמובן בפשטות שהדין ד"גזל .. עפרא מחברי' ועבדי' לבינתא לא קני", הוא גם אם בפועל תשאר הלבינה ולא יחזירוה לעפר – שגם אז חשיב שינוי החוזר לברייתו, כיון שאפשר להחזירה לעפר. והטעם ש"לבינתא ועבדי' עפרא קני", דחשיב שינוי שאינו חוזר לברייתו, הוא – בגלל שאי אפשר להחזיר את הלבינה שתהי' כמו קודם, "דאי אפשר לצמצם כו'". אבל אם יש אפשרות להחזיר הדבר לברייתו, חשיב שינוי החוזר לברייתו גם אם לפועל לא חזר לברייתו. וע"ד "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו"[20].

ובנדו"ד: כיון שאין הכרח שהעפר (שנעשה מהלבינה) ישתנה, אלא יכול להשאר עפר כמו שהי' בשעת הגזילה, לכן, שינוי העפר ללבינה נחשב לשינוי החוזר לברייתו, כיון שהלבינה יכולה לחזור ולהיות עפר כמקודם, ללא שינויים.

ב) גם אם יעשו מהעפר לבינה ובנין – הרי זה דבר נוסף. ולכן, גם אם הי' הכרח שהעפר (שנעשה מהלבינה) ישתנה, נחשב השינוי מעפר ללבינה לשינוי החוזר לברייתו, כיון שהלבינה יכולה לחזור ולהיות עפר כמקודם לרגע אחד עכ"פ (קודם שיעשוהו לבינה ובנין).

ומזה מובן גם שסילוק השכינה מהעולם הוא שינוי החוזר לברייתו, אע"פ שהמשכת השכינה למטה ע"י תומ"צ היא באופן של הוספה לגבי המצב שהי' בתחלת הבריאה – כי:

בהמשכת השכינה למטה נעשים שני ענינים: (א) החזרת העולם למצבו הקודם – שעניני העולם יהיו "מן המותר בפיך"[21] (שהרי סילוק האור פעל לא רק על ג' קליפות הטמאות, אלא פעל ירידה גם בקליפת

17) ב"ק צו, ב.
18) פרש"י שם.
19) ברשימת ההנחה צויין שענין זה לא זכרו היטב בשעת ה"חזרה" (המו"ל).
20) יבמות קד, ב. וש"נ.
21) שבת כח, ב. וש"נ.

נוגה, ולכן, כשחוזר ונמשך האור, נעשית עלי' בקליפת נוגה, כך, שהעולם חוזר להיות דבר המותר), שיכולים לקיים בהם מצוה. (ב) המשכת אור נעלה יותר שלא הי' לפנ"ז.

אבל, זוהי רק הוספה על המשכת האור שהי' מקודם, ולכן, הסילוק הוא שינוי החוזר לברייתו, כי: (א) יכול להיות שיומשך רק האור הקודם, (ב) המשכת האור היותר נעלה הו"ע של הוספה.

*

ו. ענין זה קשור גם עם פירוש רש"י בפרשת השבוע[22]:

על הפסוק[23] "וישב הים גו' לאיתנו", מפרש רש"י: "לתקפו הראשון". ולכאורה אינו מובן: מדוע צריך רש"י להוסיף "(לתקפו) הראשון"?

והביאור בזה[24] — שענין זה קשור עם הדין דשינוי החוזר לאו שמי' שינוי (כמדובר כמ"פ שבפירוש רש"י יש גם יינה של תורה[25], ועאכו"כ ענינים של הלכה), והיינו, שהשינוי ד"וישם את הים לחרבה"[26] לא הי' שינוי אמיתי (שאז יש צורך שלאח"ז תהי' מציאות חדשה של ים), אלא שינוי החוזר לברייתו, באופן שהים חזר לתקפו (וטבעו) הראשון.

וכמשנת"ל (במאמר[27]) שבשעת בריאת הים התנה הקב"ה עמו שיקרע לפני בנ"י[28], ובאם לאו, תתבטל מציאותו למפרע. וכמו נהרות המכזבים, שגם בעת קיומם אינם "מים חיים"[29].

ועפ"ז תתורץ גם קושיא בדברי חז"ל (בדרך אגב, שהרי אין ענינו של רש"י לתרץ מדרשי חז"ל):

איתא בגמרא[30]: "מאי דכתיב[31] וימרו על ים בים סוף, מלמד שהמרו ישראל באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר, אמר לו הקב"ה לשר של ים, פלוט אותן ליבשה, אמר לפניו, רבונו של עולם, כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו, אמר לו וכו' מיד פלט אותן ליבשה, ובאו ישראל וראו אותן, שנאמר[32] וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים".

ולכאורה אינו מובן: מהי טענתו של הים שע"פ טבע שייך אליו כל מה שנופל בתוכו — הרי בשעת קרי"ס נשתנה טבע הים, שהמים שיורדים ממקום גבוה למקום נמוך, היו נצבים ועומדים, ונעשה "חרבה" במקום המים, ולאח"ז נעשה הים בריאה חדשה, ומהו ההכרח שגם עכשיו טבע הים הוא באופן ששייך אליו כל מה שנופל בתוכו?!

בשלמא מה שהים לא רצה להקרע מפני משה, באמרו, "אני גדול ממך, שאני נבראתי בשלישי, ואת נבראת בששי"[33] — הרי זו טענה שנאמרה בהיותו בטבעו הקודם; משא"כ לאחרי שנעשה מציאות חדשה.

וקושיא זו מתורצת ע"פ דברי רש"י "לאיתנו, לתקפו הראשון" — שקרי"ס היתה שינוי החוזר לברייתו, ולאח"ז לא נעשה הים מציאות חדשה, אלא חזר לתקפו וטבעו הראשון, ולכן הי' יכול לטעון שמצד טבעו שייך אליו כל מה שנופל בתוכו כו'.

*

ז. כאן המקום לבאר גם המוזכר לעיל[34] אודות דברי הרמב"ם[35] בנוגע לבעל תשובה: "עושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה, שנאמר[36] כי כבר רצה האלקים את מעשיך, ולא עוד אלא שמתאוים להם, שנאמר[37] וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות" — דלכאורה, בשלמא מה

22) ראה גם לעיל הערה 2.
23) יד, כז.
24) ראה גם בחלק השיחה שהוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ונדפס בלקו"ש ח"ו ע' 89.
25) סה"ש תרצ"ז ס"ע 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).
26) פרשתנו יד, כא.
27) פ"ג ואילך (תורת מנחם חנ"ה ע' 236 ואילך).
28) ב"ר פ"ה, ה. שמו"ר פכ"א, ו. זח"ב קצח, ב.
29) פרה פ"ח מ"ט.
30) פסחים קיח, ב.
31) תהלים קו, ז.
32) פרשתנו יד, ל.
33) שמו"ר שם.
34) במאמר פ"ד (תורת מנחם חנ"ה ע' 238 ואילך). וראה גם שיחת יו"ד שבט סל"ח (שם ע' 212).
35) הל' תשובה פ"ז ה"ז.
36) קהלת ט, ז.
37) מלאכי ג, ד.

"שמתאוים להם", מוכח מהפסוק "וערבה גו'", כי עריבות קשור עם ענין התענוג; אבל מהי ההוכחה ממ"ש "כי כבר רצה האלקים את מעשיך", ש"מקבלין אותן בנחת ושמחה"?

והביאור בזה:

ידוע שענין התשובה הוא בבינה[38], כי, בינה היא למעלה מהשתלשלות, למעלה משבעת ימי הבנין [שכוללים גם את יום השבת, שגם הוא חלק מ"ימי הבנין", כמובן ממארז"ל[39] "מה הי' העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה", והיינו, ששבת הוסיף שלימות בבריאת העולם], וגם תשובה היא למעלה מהשתלשלות, שלכן פועלת ענין של התחדשות.

וזהו גם מה שבינה קשורה עם ענין השמחה, כמ"ש[40] "אם הבנים שמחה", וכן תשובה קשורה עם ענין השמחה, שהרי "אין לך שמחה גדולה כצאת מהגלות והשבי', כמשל בן מלך שהי' בשבי' כו' ויצא לחפשי אל בית אביו המלך"[41] (כמדובר בהתוועדות קודמת[42]), וכאמור לעיל (במאמר[43]) המשל מ"אב שאומר בפני בנו איזה דבר הלכה או איזה חידוש בתורה, והבן מגודל חריפותו ופלפולו סותר את דבריו"[44] — שזהו ענינו של בעל תשובה — ש"יש לאב .. שמחה גדולה מזה".

אמנם, בנוגע לבינה עצמה איתא ש"ציירה ציורים"[45], אבל אינה פועלת ענין של התחדשות, ורק מצד ענין החכמה שיש בבינה, נעשה בבינה ענין ההתחדשות. ובחכמה גופא — ענין ההתחדשות הוא מצד הרצון שישנו בחכמה[46], ומשם נמשך גם בבינה ולמטה ממנה.

ועפ"ז מובן הקישור ד"רצה האלקים את מעשיך" עם "נחת ושמחה" — כי, ההתחלה היא מבחי' הרצון ("רצה"), ועי"ז נמשך עד בחי' הבינה ("מעשיך"), ובמילא ישנו גם ענין השמחה (ששייכת לבינה); וכמו"כ ישנו גם ענין החכמה (שעל ידה היא ההמשכה מבחי' הרצון לבחי' הבינה) — שזהו הענין ד"נחת", מלשון נחות דרגא[47], שהו"ע ההמשכה והירידה מלמעלה למטה, ע"י ענין החכמה.

ועפ"ז יש לבאר גם דיוק הלשון במשל המובא באור תורה להמגיד[44] מ"אב שאומר בפני בנו איזה דבר הלכה או איזה חידוש בתורה, והבן מגודל חריפותו ופלפולו סותר את דבריו", ש"יש לאב נחת ותענוג גדול ושמחה גדולה מזה" — דלכאורה: כיון שבנוגע לתענוג ושמחה נאמר "תענוג גדול ושמחה גדולה", למה לא נאמר לשון גדלות גם בנוגע ל"נחת" — כי, ענין הגדלות ישנו רק בבחי' התענוג, מרחב העצמי, וכן בבינה, שיש בה ענין ההרחבה; משא"כ בחכמה שהיא באופן של נקודה בלבד[48], ולכן ב"נחת", שהו"ע החכמה, שהיא באופן של נקודה, לא נאמר לשון גדלות.

ח. ונקודת הענין — עכשיו צריכה להיות העבודה מתוך שמחה, וכן בנוגע לעבודת התשובה — תשובה עילאה שהיא בשמחה, ולא באופן של תעניות וסיגופים[49], עצבות, ואפילו לא מרירות, ואפילו לא מרה־שחורה.

וכידוע[50] הפירוש במאמר המשנה[51] [והרי "טעה בדבר משנה חוזר"[52], והיינו, שזהו ענין ששייך לכאו"א וצריך לידע זאת, ולכן גם אם טעה ה"ה חוזר] "דע מה למעלה ממך", שכל הענינים שלמעלה

38) תניא אגה"ת רפ"ח (מזהר ותיקונים). וראה אוה"ת דרושי יוהכ"פ ע' א'תקנו. וש"נ.

39) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה ט, א (ד"ה ויכל). תוד"ה חצבה — סנהדרין לח, א. וראה ב"ר פ"י, ט ובמת"כ שם (מ"חז"ל").

40) תהלים קיג, ט. וראה לקו"ת דרושי שמע"צ פח, ד. וש"נ.

41) תניא פל"א (מ, סע"א).

42) שיחת י"ט כסלו סל"ט; ש"פ וישב ס"ג; סט"ו (תורת מנחם חנ"ה ע' 59; ע' 72; ע' 84).

43) פ"ד (שם ע' 237 ואילך).

44) או"ת פרשתנו ספ"ט.

45) ראה זהר ח"א כ, ב. ח"ב עג, ב ואילך. סה"מ תרצ"ב ע' כ. וש"נ.

46) ולהעיר גם מהמבואר בתניא (פי"ח) שאוא"ס מלובש בחכמה.

47) ראה לקו"ת פינחס עו, א. עז, א. ובכ"מ.

48) ברשימה נוספת: ואע"פ שפנימיות חכמה היא פנימיות עתיק (ראה לקו"ת נצבים מט, ד. וש"נ), הרי זה רק באופן של נקודה; ואילו התגלות עתיק היא בבינה דוקא (ראה זח"ג קעח, ב).

49) ברשימה נוספת: ואף שמצינו בספרים מספר הצומות שעל כל חטא, כמובא גם באגה"ת (פ"ג) — הרי כבר כתב רבינו הזקן (שם) שבדורותינו אלו אסור להרבות בתעניות, "אלא מאי תקנתי', כדכתיב וחטאך בצדקה פרוק כו'".

50) ראה תורת מנחם ח"נ ע' 363. וש"נ.

51) אבות רפ"ב.

52) כתובות פד, ב. וש"נ.

הם "ממך", שנעשים ע"י האדם למטה, ולכן, כאשר הנהגת האדם היא בשמחה, אזי גם ההנהגה מלמעלה היא באופן כזה[53].

וכידוע הסיפור[54] שפעם התפלל הצ"צ תפלת מעריב בניגון של מרה־שחורה, ורבינו הזקן מנע אותו לנגן ניגון זה, באמרו: כתיב[55] "דמות כמראה אדם עליו מלמעלה", והיינו, שכפי המדה שהאדם מראה מלמטה כך מראים לו מלמעלה.

ולהעיר, שסיפור זה הי' בלילה, ובלילה גופא — לא בחצי השני של הלילה, אלא בחציו הראשון — שזהו הזמן דתפלת ערבית — שאז החושך גדול יותר,

— כפי שרואים במוחש, שבחצי הראשון של הלילה מתגבר החושך מרגע לרגע, ואילו בחצי השני של הלילה הנה מרגע לרגע מתמעט החושך (מלבד קרוב לעלות השחר, שאז מתגבר החושך[56], אבל זהו ענין בפני עצמו (שאינו קשור להאמור לעיל), מצד הענין דיתרון האור מן החושך דוקא[57]). ולכן אין אומרים מקרא ותהלים בחצי הא' של הלילה[58], וכן אין נותנים צדקה[59], מצד תוקף החושך —

ואעפ"כ, גם אז, לא הניח רבינו הזקן לנגן בתפלת ערבית ניגון של מרה־שחורה, מצד הענין ד"דמות כמראה אדם עליו מלמעלה".

[אלא שמצד ענין ההתכללות מצינו גם בחסידות ענינים של מרה־שחורה,

— וכידוע שכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע צוה לבנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, ללמוד "דרך חיים", ובראותו שלימוד זה גרם לו להתגברות גדולה של מרה־שחורה, צוה לו להפסיק, כיון שעכשיו צריכה להיות העבודה מתוך שמחה דוקא[60] —

ולכן, מצד ענין ההתכללות צריך להיות גם לימוד "דרך חיים" בזמנים מיוחדים, וכמו שאפילו אצל ב"ה יש לפעמים ענין של חומרא, כמו אצל ב"ש[61]].

וע"י העבודה בשמחה — הנה שמחה פורץ גדר[62], שנעשית פריצת כל ההעלמות וההסתרים, ועד שמבטלים ("מ'ברעכט־דורך") גם את גדרי הגלות, ופועלים ביאת משיח צדקנו, ו"שמחת עולם על ראשם"[63].

* * *

ט. בהמשך להמדובר בהתוועדות דיו"ד שבט[64] אודות דיוק לשון רבינו הזקן באגה"ת[65] "פוגם בריתו ומוציא ז"ל", שהם ב' ענינים שונים — יש להוסיף ולהביא ראי' לדבר גם מחלק ראשון בתניא:

בפרק ז' כותב רבינו הזקן ש"עון זרע לבטלה .. חמור .. וגדול .. יותר מביאות אסורות". ומזה מוכח להדיא שהוצאת ז"ל היא ענין בפני עצמו, ואינה נכללת בביאות אסורות.

בדוחק יש לפרש שהכוונה היא "יותר מביאות אסורות" מצד עצמם, ללא איסור הוצאת ז"ל שכלול בהם. אבל קשה לומר שרבינו הזקן כתב את הדברים באופן שסמך שיבינו כוונתו באופן של חידודא כו', ומשמעות פשטות הלשון — שהם ב' ענינים בפני עצמם.

י. ועדיין צריך להבין מ"ש רבינו הזקן ש"עון זרע לבטלה .. חמור .. וגדול .. יותר מביאות אסורות" — דלכאורה הרי זה בסתירה למ"ש באגה"ת פ"ט: "ולפי שפגם הברית בהוצאת ז"ל ואצ"ל בעריות או שאר איסורי ביאה כו'", שמזה משמע שאיסורי ביאה חמורים יותר מהוצאת ז"ל?

---

53) ראה גם זח"ב קפד, ב.

54) ראה אג"ק הצ"צ ע' כג. וש"נ. וראה גם תורת מנחם חכ"ד ריש ע' 326.

55) יחזקאל א, כו.

56) ראה מאמרי אדה"ז אתהלך לאזניא ס"ע קג. אוה"ת במדבר ע' מד. וראה גם לקו"ש חל"ד ע' 66. וש"נ.

57) ראה אוה"ת שם.

58) ראה פע"ח שער הנהגת הלימוד. סידור האריז"ל (להרש"ש) סדר הלימוד באשמורת. כוונת הלימוד (ליל ששי). ק"ש שעל המטה. שו"ע האריז"ל תוספת שבת ס"א. שם ס"ז.

59) ראה נגיד ומצוה (בתפלת שחרית). שער הכוונות ענין תפלת ערבית דרוש א'. פע"ח שט"ו פ"א.

60) ראה גם סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 53.

61) ראה תניא אגה"ק סי"ג. ובכ"מ.

62) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.

63) ישעי' לה, יו"ד. נא, יא.

64) שיחת יו"ד שבט סמ"ו ואילך (תורת מנחם חנ"ה ע' 219 ואילך).

65) פ"ד.

אך כבר נתבאר פעם שאין סתירה בדבר – כי:

מ"ש באגה"ת שאיסורי ביאה חמורים מהוצאת ז"ל – הרי זה בנוגע להתיקון ע"י התשובה, כמבואר בח"א ש"ביאות אסורות שהן משלש קליפות הטמאות לגמרי הם אסורים וקשורים בידי החיצונים לעולם, ואין עולים משם עד כי יבוא יומם ויבולע המות לנצח כו'", וכפי שמבאר בהמשך הפרק "שאינו יכול להעלות החיות משם בתשובה, מפני שנקלטה ביסוד דנוקבא דקליפה כו'", משא"כ בהוצאת ז"ל, אף ש"החיות .. ירדה ונכללה בשלש קליפות הטמאות, הרי זו עולה משם בתשובה נכונה .. בקריאת שמע שעל המטה";

אבל בנוגע לעצם האיסור – חמור וגדול עון זרע לבטלה "בבחי' הגדלות וריבוי הטומאה והקליפות שמוליד ומרבה במאד מאד .. יותר מביאות אסורות".

יא. ועדיין צריך להבין מ"ש בח"א בנוגע לביאות אסורות, "שאינו יכול להעלות החיות משם בתשובה, מפני שנקלטה (הטיפה) ביסוד דנוקבא דקליפה כו'" – דלכאורה, הרי נתבאר לעיל[64] מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות[66] ש"אין להוצאת שכבת זרע בענין חיוב העונשין סרך בשום פנים, אלא כיון שהכניס האבר יתחייב העונש כו'", וא"כ, החומר של ביאות אסורות הוא גם כשאין טפה שנקלטה ביסוד דנוקבא דקליפה?!

ויובן בהקדם מה שמצינו[67] בנוגע לאברהם ושרה, שאף ששרה היתה עקרה ("איילונית היתה"[68]), הנה לא זו בלבד שהי' מותר לאברהם לבוא עלי', ולא נחשב לענין של הוצאת ז"ל, אלא עוד זאת, שקיים מצות עונה כו' (ועד"ז בנוגע למעוברת או זקנה כו') – ע"פ מ"ש בזוהר[69] ש"נשמתין הות מולדא", והיינו, שמכל זרע יש תולדות (פירות), אלא שאם אין תולדות למטה, יש תולדות למעלה.

וענין זה מרומז גם בנגלה – בדברי הגמרא במסכת סוטה[70]: "מאי פירות אילימא פרי' ורבי' אלא מעתה אזקן ואסריס .. אלא מצוות".

ומזה מובן גם בנוגע לביאות אסורות, שגם כאשר לפועל אין טיפה שנקלטת ביסוד דנוקבא דקליפה – הרי זה רק בגשמיות, אבל ברוחניות ישנו ענין של קליטת הטיפה כו'.

וע"ד המבואר בקונטרס אחרון ד"ה ולהבין פרטי ההלכות דלא שכיחי[71], ש"גם פרטי האיסורים שלא באו לידי מעשה מעולם בעוה"ז הגשמי, מ"מ, שרשי חיותם הן במציאות בפו"מ בהיכלות הקליפות כו'".

*

יב. ישנו עוד ענין ששאלו על המדובר בהתוועדות דיו"ד שבט[72]:

בנוגע לאלו שתואנה הם מבקשים בשייכות למבצע תפילין – אמרתי פעם, שאלו שרוצים, יש להם עוד תרי"ב מצוות לבחור מהם מצוה אחרת!...

ושאלו על זה: כיון שתפילין של יד ותפילין של ראש הם שתי מצוות, הרי נשארו רק תרי"א מצוות, ולא תרי"ב?

ועל זה נתבאר[73], שיש דעות שתש"י ותש"ר הם מצוה אחת – כמו דעת הבה"ג[74], ובזהר איתא[75] שכן הוא "עיקרא דגמרא", ורק לפי הירושלמי הם שתי מצוות, ומובן שההלכה היא כ"עיקרא דגמרא". ואע"פ שרבינו הזקן פוסק בשו"ע[76] שהם שתי מצוות, הרי מצינו בכמה ענינים שבסידורו כותב רבינו הזקן

66) סנהדרין פ"ז מ"ד.
67) ראה שעהמ"צ להאריז"ל ר"פ בראשית. של"ה קב, ב. ועוד.
68) יבמות סד, ריש ע"ב.
69) ח"ג קסח, רע"א.
70) מו, סע"א.
71) קנט, ב.
72) סכ"ה ואילך (תורת מנחם חנ"ה ע' 203 ואילך). וש"נ.
73) סכ"ז ואילך (שם ע' 204 ואילך).
74) במנין המצוות שבראש הספר.
75) בתיקונים שבסוף זו"ח (קיט, ד).
76) או"ח סכ"ה סי"ג.

באופן אחר ממ"ש בשו"ע, כי, בשו"ע כתב בתור "פוסק", ובסידור – בתור "מקובל", ויש כמה ענינים שע"פ קבלה אינם כמו ע"פ הלכה[77].

ועד"ז מצינו[78] שתורת החסידות מבארת כו"כ ענינים שאינם אליבא דהלכתא, ולדוגמא: הביאור[79] בענין שופר של ר"ה של יעל פשוט, אף שלהלכה לפועל אין משתמשים בו[80] – כיון שבעולם נעלה יותר ישנו ענין זה במציאות. ועד"ז מצינו שרבינו הזקן מבאר[81] ענין אמירת "אל תירא עבדי יעקב" במוצאי שבת, אף שלא הזכיר זאת בסידורו (אף שמופיע בסידורים שלפניו). וכמו"כ מבואר בחסידות[82] הנוסח "אור חדש על ציון תאיר", אף שאינו מופיע בסידור של רבינו הזקן (בגלל שחשיב הפסק כו'[83]).

ועאכו"כ בנדו"ד, שיש דעות שתש"י ותש"ר הם מצוה אחת, וכן היא ההכרעה ע"פ קבלה – הרי בודאי שאפשר לומר שמלבד מצות תפילין ישנם עוד תרי"ב מצוות לבחור מהם מצוה נוספת, ובפרט כשרוצים ליתן אפשרות גדולה יותר של בחירה.

יג. ועדיין הוסיפו לשאול: הרי בזמן הגלות ישנם כו"כ מצוות שאי אפשר לקיימם, וא"כ, איך אפשר לומר שיכולים לבחור מצוה נוספת מתוך תרי"ב מצוות?!

והענין בזה – ובהקדים, שלכאורה היו יכולים לשאול קושיא חזקה יותר: ידוע שתרי"ג מצוות הם כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים[84]. ולכאורה, כיון שעכשיו אי אפשר לקיים כל תרי"ג מצוות, איך ישנם גם עכשיו רמ"ח אברים ושס"ה גידים? ועד"ז יש להקשות אפילו בנוגע לזמן שביהמ"ק הי' קיים – הרי יש כמה מצוות ששייכים רק לכהן ולמלך כו', וא"כ, איך יש גם אצל ישראל רמ"ח אברים ושס"ה גידים?

אמנם, בנוגע לשייכות של המצוות דכהן ומלך לכל בנ"י, וכן בנוגע לשייכות של המצוות שהיו בזמן שביהמ"ק הי' קיים גם עתה, אפשר לתרץ שזהו מצד ענין הגלגולים כו'; אבל עדיין נשאלת השאלה: הרי ישנם כמה מצוות שלא היו ולא עתידים להיות, כדברי הגמרא במסכת סנהדרין[85] בנוגע בן סורר ומורה ועיר הנדחת, וא"כ, מהו הענין שיש אבר כנגד מצוה כזו שלא היתה ולא תהי'?!

אך הביאור בזה – ע"פ מ"ש בקונטרס אחרון[71] שגם "פרטי ההלכות דלא שכיחי כלל ואפשר שלא היו מעולם במציאות .. עכ"פ ישנו במציאות .. בחכמה עילאה", ופועלים אותם "ע"י עסק ההלכות בדבור ומחשבה" (כי, לכל ענין יש "בירור" משלו; יש מצוות שהבירור שלהם הוא במעשה, ויש מצוות שהבירור שלהם הוא בעסק התורה בדיבור ובמחשבה), "ובחכמה אתברירו באוא"ס שבה".

ולהעיר, שענין זה הוא בהוספה לכללות הענין ד"כל העוסק בתורת עולה כו'"[86], שהכוונה בזה היא בנוגע לענין התורה שנמשלה ל"דם", ולא כמו מצוות שנמשלו ל"אברים" (כמבואר בלקו"ת[87]), ואילו כאן הכוונה היא בנוגע לענינה הפרטי של מצוה מסויימת בתור אבר פרטי.

וזהו גם המענה בנוגע לנשים, שיש להן (יותר מ)רמ"ח אברים[88], אע"פ שפטורות מכמה מצוות – כי, גם המצוות שאינן חייבות בהם בגשמיות, ישנם אצלן ברוחניות הענינים (ומה שיש להן יותר מרמ"ח אברים, אף שגם ברוחניות אין יותר מרמ"ח מצוות – הרי זה ענין הדורש ביאור בפני עצמו, ואין זה שייך לענינו).

ועפ"ז מובן גם מ"ש הרמב"ם שאין מונים המצוות שנצטוו בהם רק לפי שעה, כמו פרטי הציוויים בנוגע ללקיטת המן[89], ואעפ"כ מונים הציווי "לא תחי' כל נשמה"[90] משבעה עממין, אף שאי אפשר לקיימו עתה, לאחרי ש"עלה סנחריב כו' ובלבל את כל האומות"[91], כי, הציוויים בנוגע ללקיטת המן היו

77) ראה תורת מנחם חנ"ה ע' 205. וש"נ.
78) ראה גם תורת מנחם חמ"ח ע' 114. וש"נ.
79) לקו"ת נצבים מה, סע"א.
80) טושו"ע ואדה"ז או"ח רסתקפ"ו.
81) לקו"ת בלק עב, ב.
82) לקו"ת שה"ש כ, ב.
83) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סנ"ט ס"ו.
84) זח"א קע, ב.
85) עא, א.
86) מנחות בסופה. ועוד.
87) במדבר יג, א.
88) ראה בכורות מה, א.
89) סהמ"צ בשרש ג'.
90) פ' שופטים כ, טז.
91) ברכות כח, א. וש"נ.

רק לפי שעה [ואילו הי' המן יורד עתה, הי' צורך בציווי חדש, או שהיו אז דינים אחרים], משא"כ "לא תחי' כל נשמה" הוא ציווי לדורות, אלא שאי אפשר לקיימו בגלל סיבה חיצונית (וכמו "ארי' הוא דרביע עלי"[92]), שלא יודעים מי הם שבעת האומות, אבל אילו היו יודעים מי הם, היתה גם עכשיו מצוה להרגם[93] — דלכאורה, למרות ההגיון שבסברא זו, הרי לפועל אי אפשר לקיים מצוה זו? — אך הענין הוא, כאמור לעיל, שאף שעכשיו אי אפשר לקיים מצוה זו בגשמיות, ישנו ענינה ברוחניות (משא"כ בנוגע ללקיטת המן, שמלכתחילה הי' הציווי רק לפי שעה).

יד. אך עדיין צריך להבין:

בגמרא נאמר בנוגע לבן סורר ומורה ועיר הנדחת שלא היו ולא עתידים להיות. וכיון שהתורה אומרת זאת, הרי מובן, שהכוונה בזה היא לא רק בנוגע לגשמיות הענינים, אלא גם בעולמות העליונים לא הי' ולא נברא דבר זה, וא"כ, מדוע אומרים שענין זה ישנו למעלה?!

והביאור בזה:

מבואר בחסידות[94] בנוגע למארז"ל[95] ש"הי' הקב"ה בונה עולמות ומחריבן" כיון ש"דין לא הניין לי'" — דלכאורה, כיון ש"לא הניין לי'", הרי אינם במציאות, וא"כ, מהו הפירוש "בונה עולמות" — שמציאותם היא מהעדר הרצון ("לא הניין לי'") גופא. וכן הוא בנוגע לאומות העולם שמקבלים מבחי' השלילה, העדר הרצון.

ועד"ז בענינו — שה"מציאות" של מצוות אלו היא מהשלילה ש"לא הי' ולא עתיד להיות" גופא.

טו. וההוראה מזה:

בענין זה רואים שנגלה דתורה קשורה עם פנימיות התורה, שכן, כאשר לומדים בגמרא במסכת סנהדרין שיש כמה מצוות שלא היו ולא יהיו, מתעוררת מיד השאלה: איך זה מתאים עם המספר דתרי"ג מצוות? וצריכים לקשר זאת עם הביאור של רבינו הזקן בקונטרס אחרון (ועד"ז יש כמה ענינים בנגלה דתורה שאינם מובנים אלא ע"י תורת החסידות).

ואע"פ שרבים למדו את דברי הגמרא במסכת סנהדרין מבלי לידע מהביאור שבקונטרס אחרון, הנה עתה הרי זה "תורה אחת" [ועד לפתגם של הגאון הרגצ'ובי[96] שכל התורה — מאות ב' דבראשית עד אות ל' ד"לעיני כל ישראל" היא תיבה אחת], כך, שענין אחד משלים את הענין השני, והיינו, שע"י לימוד קבלה וחסידות ניתוסף (לא רק בקבלה וחסידות, אלא) גם בנגלה דתורה.

וזהו גם כללות הענין דהפצת המעיינות חוצה, שה"מעיין", שהוא למעלה מעלה עד אין קץ, צריך להיות נמשך ל"חוצה", עד למטה מטה עד אין תכלית, ובזה נכלל גם שפנימיות התורה — שזהו המעיין עצמו — נמשכת ובאה ומוסיפה ביאור בנגלה דתורה.

אלא שבשביל זה יש צורך להתייגע בתורה, כמארז"ל[97] "יגעתי (ואז) ומצאתי", ומתוך שמחה, שפורצת כל הגדרים[62].

* * *

טז. כבר הודיעו שידובר בעזה"י על פירוש רש"י פרק י"ד פסוק ז' — "ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלישים על כולו":

רש"י מפרש: "בחור" — "נבחרים (והטעם שנאמר) בחור לשון יחיד (אף שמדובר אודות "שש מאות", כי) כל רכב ורכב שבמנין זה הי' בחור" (לא רק רובם).

---

92) עירובין עח, ב. וש"נ.
93) ראה סהמ"צ מ"ע קפז.
94) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תרפא. סה"מ פר"ת ע' רצט ואילך. סה"ש תורת שלום ע' 134 ואילך. ועוד.
95) ב"ר פ"ג, ז. שם פ"ט, ב (ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 55. וש"נ).
96) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ע' תג. וש"נ.
97) מגילה ו, ריש ע"ב.

וצריך להבין:

א) אם הוקשה לרש"י מדוע נאמר "בחור" לשון יחיד – למה לא הוקשה לו גם מדוע נאמר "רכב" לשון יחיד?

וכפי שרואים בפירוש התרגום – שכשם שמפרש "בחור" בלשון רבים: "בחירן", כמו"כ מפרש "רכב" בלשון רבים: "רתיכין". ואפילו בתרגום יונתן שאינו קרוב אל הפשט כ"כ[98], מפרש גם "רכב" בלשון רבים – "רתיכין".

ב) כדי לבאר למה נאמר "בחור לשון יחיד", אף שמדובר אודות רבים – הי' מספיק לפרש "בחורים", ולמה מפרש רש"י "נבחרים"?

ומ"ש במפרשים[99] ש"אי הוה נקט בחורים, הייתי אומר שהוא מלשון גם בחור גם בתולה[100], לאפוקי זקן, לכך נקט לשון בחור, שהוא לשון בחירה, כל השש מאות היו נבחרים" – הרי זה דוחק גדול, כיון שמובן בפשטות שאין הכוונה לאפוקי זקן, ורש"י אינו צריך להבהיר זאת.

ג) גם אם רש"י רוצה לפרש ש"בחור" הוא מלשון בחירה – לא הי' לו לפרש "נבחרים", אלא "מובחרים", שלשון זה קרוב יותר ללשון "בחור", כי, "נבחר" הוא לשון נפעל (ע"י פעולה), משא"כ "בחור" הוא בעצם בחור, ולא ע"י פעולה [וכמו "בחורים וגם בתולות"[101], שאינו צריך לעשות פעולה מסויימת כדי להקרא בשם "בחור", אלא כשמגיע לגיל מסויים אזי נקרא בשם "בחור"], וכן "מובחר" פירושו שהוא בעצם מובחר, ולא ע"י פעולה, וכמו בהחיוב ליתן לה' מן המובחר, כמ"ש[102] "כל חלב לה'", שאין הכרח שיהי' זה דבר שנבחר משאר דברים, אלא יכול להיות גם דבר אחד שהוא מובחר. וא"כ, גם כאן מתאים יותר לומר "מובחרים" (וכמ"ש בפי' הראב"ע והספורנו), ולמה פירש רש"י "נבחרים"?

ואע"פ שלפעמים משתמשים בלשון "נבחר" גם על דבר מובחר בעצם (וכן לאידך, שלפעמים משתמשים בלשון "מובחר" גם על דבר שנבחר ע"י פעולה), מ"מ, כיון שע"פ רוב, "נבחר" הוא לשון נפעל (ע"י פעולה), ו"מובחר" הוא מצד עצמו, הי' רש"י צריך לפרש "מובחרים" ולא "נבחרים".

יז. והביאור בזה[103]:

הטעם שרש"י מבאר מ"ש "בחור לשון יחיד", ואינו מבאר מ"ש "רכב" לשון יחיד, הוא – בפשטות – לפי שבנוגע לתיבת "רכב" לא מצינו בתנ"ך שנכתבה בלשון רבים. ולדוגמא: בהמשך הפרשה[104] נאמר "רכבו ופרשיו" – "פרשיו" לשון רבים, ו"רכבו" לשון יחיד.

מצינו אמנם במקום אחד "רכב" בלשון רבים – כמ"ש בשיר השירים[105]: "לסוסתי ברכבי פרעה", "רכבי" לשון רבים, אבל, זוהי הפעם היחידה, ובלשון רש"י בכ"מ[106]: "אין לו דמיון במקרא". ורק בלית ברירה סומכים על מקום אחד, גם כאשר אין לו חבר במקרא, אבל בדרך כלל אין להביא ראי' ממקום אחד.

ויש בלשון הקודש עוד תיבות שנאמרות רק בלשון יחיד, ולדוגמא: תיבת "המונו" – בהפטרה של פרשת השבוע[107]: "את רכבו ואת המונו", שנאמרת רק בלשון יחיד, "המונו", ולא בלשון רבים: המונות או המונים (בימינו משתמשים גם בלשון רבים, אבל בתנ"ך לא מצינו זאת). ועד"ז "שש מאות אלף רגלי גו'"[108], "רגלי" לשון יחיד, ולא "רגלים", כיון שהכוונה היא לסוג אנשים שהולכים ברגל. וכמו"כ תיבת "רכב" שמצינו רק בלשון יחיד.

והטעם שרש"י מפרש "נבחרים", ולא "מובחרים" – כי, כוונת רש"י לבאר (לא רק מ"ש "בחור"

98) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 252 בשוה"ג. חט"ו ע' 27. חי"ט ע' 134. ועוד.
99) שפ"ח, רא"ם וגו"א. ועוד.
100) האזינו לב, כה.
101) תהלים קמח, יב.
102) ויקרא ג, טז. וראה רמב"ם סוף הל' איסורי מזבח.
103) ראה לקמן הערה 110.
104) יד, כג.
105) א, ט.
106) פרש"י ויחי מט, יא. וארא ז, יא. ועוד.
107) ס' שופטים ד, ז.
108) בהעלותך יא, כא.

לשון יחיד, אלא גם) הפירוש ד"שש מאות רכב בחור" ביחס ל"כל רכב מצרים" שבהמשך הכתוב, שיחודם של ה"שש מאות רכב" מ"כל רכב מצרים" הוא בכך שנבחרו מכל שאר רכב מצרים, והיינו, שהיו אלו שבחרו וליקטו מכל רכב מצרים "שש מאות רכב בחור", וכהדגשת הכתוב: "ויקח שש מאות רכב בחור", ולכן מפרש רש"י "נבחרים" (ולא "מובחרים"), כיון שהענין ד"בחור" הי' ע"י פעולה.

יח. הביאור בפירוש רש"י ד"ה "וכל רכב מצרים", "ועמהם כל שאר הרכב", ובהמשך לזה: "ומהיכן היו הבהמות הללו" – נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש חט"ז ע' 148 ואילך (הערות 6-5).

יט. ומסיים רש"י: "ושלישים על כולו", "שרי צבאות, כתרגומו".

ויש לבאר הטעם שרש"י מעתיק גם את התיבות "על כולו", אף שמפרש רק תיבת "ושלישים" – כיון שמזה מוכח שהפירוש ד"שלישים" הוא "שרי צבאות":

בפירוש "ושלישים" כתב הראב"ע: "דע כי במלך דומה כמו אחד בחשבון, על כן יקרא משנה אותו שהוא אחריו במעלה השנית, מגזרת שנים, ואשר הוא במעלה השלישית יקרא שלישי". אבל רש"י אינו מפרש ש"שלישים" היינו השלישי למלך, כי אם "שרי צבאות".

והכרחו של רש"י הוא ממ"ש "ושלישים על כולו" – הן על "שש מאות רכב בחור", והן על "כל רכב מצרים" – דכיון שהיו ריבוי מופלג[109], לא מסתבר שעל כולם הי' ממונה רק מפקד אחד (השלישי למלך). ובפרט שהכתוב עצמו מחלקם לשני סוגים: (א) "שש מאות רכב בחור" (ב) "וכל רכב מצרים" ("כל שאר הרכב"), ולכן לא מסתבר לומר שעל שני הסוגים הי' רק מפקד אחד (השלישי למלך).

ואין לומר ש"משנה למלך" הי' מפקד על ה"שש מאות רכב בחור" (והשלישי למלך – על כל שאר הרכב), כי, אין זה מענינו של ה"משנה למלך" לעסוק בכגון-דא.

ולכן מעתיק רש"י התיבות "ושלישים על כולו", שמזה מוכח שאי אפשר להסתפק בשלישי למלך, אלא יש צורך שיהי' לכל-הפחות גם "רביעי" כדי לפקד על כל שאר הרכב; ועכצ"ל שהפירוש ד"שלישים" הוא (לא שלישי למלך, אלא) "שרי צבאות".

כ. בנוגע לביאור המשך הענין בפירוש רש"י: "ומהיכן היו הבהמות הללו וכו', מהירא את דבר ה', מכאן הי' רבי שמעון אומר, כשר שבמצרים הרוג, טוב שבנחשים רצוץ את מוחו"[110] – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שענין זה יתבאר בעזה"י בהזדמנות הבאה[111].

* * *

כא. (בסיום ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

בפרשת השבוע נאמר[112] "ובני ישראל יוצאים ביד רמה", שהו"ע שלילת המורא כו', וכמ"ש[113] "וישבתם לבטח בארצכם .. ושכבתם ואין מחריד", ולכן יכול להיות מעמד ומצב ד"פרזות תשב ירושלים"[114], ללא חומה, כי, "אני אהי' לה גו' חומת אש גו'"[115].

[לאחר אמירת ברכה אחרונה, התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "פרזות תשב ירושלים", ועמד מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה רבה. אח"כ נתן את המזונות עבור ה"מלוה מלכה" לטובת "בית רבקה"[116]. וטרם צאתו התחיל לנגן עוה"פ "פרזות תשב ירושלים"[117]].

---

109) ראה גם לקו"ש שבפנים הערה 5.

110) כ"ק אדמו"ר שליט"א פירט הקושיות שבזה, ביחד עם כל הקושיות בפירוש רש"י בפסוק זה, באמרו, שבהתבוננות קלה רואים שישנם ריבוי קושיות, ועתה יזכירו רק חלק מהם, שגם הם יהיו רבים (והוסיף בבת-שחוק, שמסתמא יהיו בין השומעים אלו שימנו באצבעותיהם את מספר הקושיות). וקודם התחלת הביאור בפירוש רש"י, הביט בשעון, ואמר, שיצטרך לקצר, ויתחיל לבאר על הסדר.

111) נתבאר בשיחות פורים סל"ט; וש"פ תשא ס"ח (תורת מנחם חנ"ה ע' 332; ס"ע 387 ואילך). וש"נ.

112) יד, ח.

113) בחוקותי כו, ה-ו.

114) זכרי' ב, ח.

115) שם, ט.

116) ראה גם מכתב ר"ח שבט שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' עט ואילך) – למשתתפים כו'.

117) קודם תפלת ערבית – התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן עוה"פ "פרזות תשב ירושלים".

בס"ד. שיחת יום ג' פ' יתרו, ט"ז שבט ה'תשנ"ב

- ב"יחידות" כללית להאורחים שיחיו -

בלתי מוגה

א. כבכל פעם כיו"ב - ההתחלה היא באופן ש"פותחין בברכה", כמ"ש רבינו הזקן בהתחלת אגרת הקודש הידועה[1].

ובזה מרומז גם שכל ענין של "פתיחה" צריך להיות ב"ברכה" - כפי שמצינו גם בפתיחת כל סדר ההשתלשלות, שמרומז בפסוק[2] "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", שנוסף על בריאת עוה"ז הגשמי כפשוטו, הרי זה כולל גם כל סדר ההשתלשלות[3] - שההתחלה היא באות ב', ר"ת ברכה, כמבואר במדרשי חז"ל[4] (כמדובר כמ"פ בהתוועדויות כגון אלו).

וכיון שברכה היא מלשון המשכה[5] - נמשכת ה"ברכה" בכל הזמנים שלאח"ז, עד לפעם הבאה שבה יהי' עוה"פ אירוע או יום כזה, שאז תומשך עוד ברכה והמשכה, וממקום נעלה יותר, כבכל ענין של קדושה שמוסיפין בקודש[6], ומזמן לזמן גם עליות מיוחדות, כמו בכל עשר שנים, חמשה עשר או עשרים שנה, ועד"ז העלי' דמ"ב שנים הקשורה עם שם מ"ב (כמדובר לעיל[7]), שאז העלי' היא ביתר שאת וביתר עוז, ובמילא גם ההמשכה שלאח"ז היא ביתר שאת וביתר עוז.

ב. ובנוגע למאורע זה - שכו"כ מבני ישראל, אנשים נשים וטף, שבאו ממקומות שונים, מתכנסים יחדיו, והכינוס הוא בבית הכנסת בית המדרש ובית מעשים טובים, בית משולש, שאז ישנו העילוי ד"החוט המשולש (לא רק "במהרה לא ינתק", אלא) לא ינתק" (כלל)[8], ובסמיכות ל"ראש[9] השנה לאילן"[10]:

על כל בני ישראל נאמר[11] "כי תהיו אתם ארץ חפץ", וכידוע תורת הבעש"ט בענין זה[12].

ולכן דורשים מכאו"א מישראל להיות בבחינת "ארץ ממנה יצא לחם"[13], וכן כל שאר מיני פירות הצומחים בארץ, ארץ ישראל, עלי' נאמר[14] "לא תחסר כל בה", אפילו פלפלין[15], ועאכו"כ שבעת המינים (כנגד שבעת הקנים ד"מנורת זהב כולה"[16]) שנשתבחה בהם ארץ ישראל, "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש"[17], ובאופן ש"כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה"[18], ותלוי גם בהקדימה לתיבת "ארץ", אלא שיש חילוק בין "ארץ" בפעם הראשונה ל"ארץ" בפעם השני', שהסמוך לתיבת "ארץ" הראשונה קודם להסמוך לתיבת "ארץ" השני'[19].

והענין בזה:

אצל כאו"א מישראל ישנם ענינים שלפי ערכו הם סתם ענינים, ויש ענינים שבהם נשתבחה ארץ ישראל שלו,

---

1) רס"א (קב, א).
2) בראשית א, א.
3) ראה אוה"ת בראשית תפז, סע"ב ואילך. ד"ה בראשית ברא תרנ"א (סה"מ תרנ"א ע' פט ואילך). ועוד.
4) ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א (קרוב לסופה). ועוד.
5) ראה תו"א מקץ לה, ג. ובכ"מ.
6) ראה ברכות כח, א. וש"נ.
7) קונטרס משיחות י"א וי"ג שבט ס"ח (לעיל ע' 180).
8) קהלת ד, יב. וראה לעיל ע' 201 הערה 112.
9) ריש מס' ר"ה.
10) או כהלשון הרגיל בכ"מ: "לאילנות" לשון רבים (ראה התוועדויות תש"נ ח"ב ע' 262 הערה 128).
11) מלאכי ג, יב.
12) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סנ"ז. וש"נ.
13) איוב כח, ה.
14) עקב ח, ט.
15) ברכות לו, ב.
16) זכרי' ד, ב.
17) עקב ח, ח.
18) ברכות מא, א.
19) שם, ב ובפרש"י.

- שהרי בודאי קיים את הציווי וההוראה המפורסמת של נשיאי חב״ד: ״עשה כאן ארץ ישראל״[20], שזוהי גם נתינת־כח, וגם לשון של הבטחה[21] -

והיינו, שכל אחד מישראל כולל את כל שבעת המינים (שבעת קני המנורה), שהם שבעת המדות (כמבואר בפרטיות בלקוטי תורה להאריז״ל[16]), וכל אחד מהם הוא באופן של שבח והודאה וברכה והמשכה, אשר, על ידם נמשך שבח והודאה ברכה והמשכה בכל הענינים שבגללם נקרא בשם ״ארץ ישראל״,

- כב׳ הפירושים ד״ארץ״, מלשון ריצה, ומלשון רצון[22], ובזה גופא ישנם ב׳ פעמים ״ארץ״, שהם ע״ד ובדוגמת ב׳ הפירושים האמורים -

ועד שעי״ז נמשך שבח והודאה בכללות עם ישראל, שכללות כולם יחד הם שבעת המינים, שבעת קני המנורה.

ואם הדברים אמורים בנוגע לכאו״א מישראל, הרי במכ״ש וק״ו בנדו״ד, שהאנשים והנשים והטף שהתאספו כאן כוללים את כל בנ״י וכל עניניהם, כיון שאסיפה זו מתקיימת בבית הכנסת ובית המדרש ובית מעשים טובים של נשיא הדור, אשר, ״הנשיא הוא הכל״[23], שכולל את כל אנשי הדור, ובמילא כולל הוא את כל אנשי הדורות שלפנ״ז וכל אנשי הדורות שלאח״ז.

ג. ועוד והוא העיקר - בנוגע לענין של פועל:

נוסף לכך שבודאי קיימו את מנהג ישראל[24] לאכול פירות (פירות כפשוטם בגשמיות העולם), כולל ובמיוחד פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל,

הרי זה מקדים ומזרז ומביא תיכף ומיד - ובפרט ע״י ההקדמה שעושים את כאו״א מכם שליח לנתינת הצדקה - שכולנו יחד[25], ״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[26], באים ״עם ענני שמיא״[27] ״לאכול מפרי״ - לאכול את הפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל בארץ ישראל עצמה,

וכיון שאז נעשה שינוי לטובה בנוסח הברכה[28], הרי מובן שנעשה גם שינוי לטובה בכל עניני ברכה זו, ושינוי עיקרי, שפועל בכל הדורות הבאים ובכל הדורות שלפנ״ז, ועאכו״כ בדורנו זה, דור האחרון לגלות ודור הראשון לגאולה - עי״ז שבנ״י פעלו והמשיכו את האל״ף, אלופו של עולם, ב״גולה״, שמזה נעשה ״גאולה״[29], ועד שב״גאולה״ ממש גופא הולכים ״מחיל אל חיל״ עד ״יראה אל אלקים בציון״[30].

ד. ובכל זה ניתוסף בבואנו משבת שירה, וכיון שסיומה ״ה׳ ימלוך לעולם ועד״[31], שזהו״ע הנצחיות (שזהו הפירוש הפשוט ד״לעולם ועד״), הרי זה באופן שהולכים משירה אל שירה, עד שבאים ל״שיר״ לשון זכר[32] (כמדובר גם בהתוועדות שלפנ״ז[33]), שיר העשירי[31], שנשיר כולנו יחד, ומלכנו נשיאינו, כ״ק מו״ח אדמו״ר, בראשנו, ועד לעצמות ומהות בפשטות, כפי שנתפשט ונתגלה בה״פשטות״ דכאו״א מישראל[34], כולל גם האנשים והנשים והטף הנמצאים כאן, ובפרט שנמצאים בבית הכנסת ובית המדרש ובית מעשים טובים של נשיא הדור, ששמו ״יוסף״ מורה על ענין הגאולה, ובזה גופא - גאולה מתוך שמחה וטוב לבב, כמרומז בשמו השני ״יצחק״ (כמדובר בארוכה בהתוועדות שלפנ״ז[35]).

---

20) אגרות־קודש אדמו״ר מהוריי״צ ח״א ע׳ תפה.

21) ע״ד הפתגם ״טראַכט גוט וועט זיין גוט״ (אגרות־קודש הנ״ל ח״ב ע׳ תקלז. ועוד), שזוהי הבטחה שאכן יהי׳ טוב (ראה גם לקו״ש חל״ו ע׳ 4 ואילך).

22) ראה ב״ר פ״ה, ח ובפי׳ מת״כ ומהרז״ו שם. תו״א בראשית א, סע״ג.

23) פרש״י חוקת כא, כא.

24) ראה מג״א או״ח סקל״א סקט״ז. השלמה לשו״ע אדה״ז שם ס״ח.

25) ובזה ניתוסף יותר כאשר מתאספים כו״כ מישראל, יותר ממנין, כמדובר כמ״פ.

26) בא יו״ד, ט.

27) דניאל ז, יג. וראה סנהדרין צח, א.

28) ראה ברכות מד, סע״א. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח הי״ד. שו״ע או״ח סר״ח ס״י.

29) ראה ויק״ר ספל״ב. לקו״ת בהעלותך לה, ג. ובכ״מ.

30) תהלים פד, ח.

31) בשלח טו, יח.

32) ראה מכילתא שם, א. ועוד.

33) קונטרס משיחות י״א וי״ג שבט ס״ו (לעיל ע׳ 176 ואילך).

34) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ״ט) בהוספות סקנ״ה ואילך. וש״נ.

35) קונטרס משיחות ג׳ וו׳ שבט סי״א (לעיל ע׳ 146).

ובהמשך לזה עומדים עתה בשבוע של מתן־תורה והשבת של מתן־תורה - שהרי ביום הש"ק קורין פרשת יתרו בכל הפרטים[36], החל מהפרטים דעשרת הדברות עד "וכל אשר לרעך"[37], ועד להענין הכללי והעיקרי ד"תורה חדשה מאתי תצא"[38], שכלול ונכלל בהמתן־תורה שאודותיו מדובר בפרשת יתרו.

ומזה באים לפרשת משפטים - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם"[39]: "ואלה" - "מראה באצבעו (על ה"תורה חדשה") ואומר זה"[40], "אשר תשים לפניהם" - "כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"[41], ו"לפניהם" דייקא - לפנימיותם[42].

ה. ויהי רצון, שתיכף ומיד ממש, ללא הפסק בינתיים, גוף בריא ונשמה בריאה,

- ובפרט לאחרי שניתוסף בריאות בגוף ובריאות בנשמה ע"י האכילה משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל -

באים כל האנשים והנשים והטף ("בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו") הנמצאים כאן, "עם ענני שמיא", לארצנו הקדושה כפי שהיא בשלימותה, יחד עם שלימות התורה,

- ורחמנא ליצלן אפילו מהדיבור אודות החזרת אפילו שעל מארצנו הקדושה, כשם שאסור לפגוע ("אָנרירן") בשלימות התורה, ועד שזהו ענין של מצות עשה ומצות לא תעשה (כמדובר כמ"פ) -

ושם גופא - לירושלים עיר הקודש, ושם גופא - להר הקודש ובית הקודש.

ועוד והוא העיקר - שכל זה נעשה תיכף ומיד ממש, ובאופן מוחשי בעיני בשר, ובפרט שכבר אכלו במוחש פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ואלה שיוסיפו - תבוא עליהם ברכה, שהרי בינתיים יוסיפו בברכות הפירות, ועי"ז תבוא עליהם ברכה והמשכה מכל הענינים האמורים, ובפרט שיוסיפו במיוחד בהענינים של צדקה, שעי"ז יתוסף עוד יותר בהברכות וההמשכות בכל הענינים האמורים, וכאמור, תיכף ומיד ממש, "לא עיכבן אפילו כהרף עין"[43], אלא תיכף ומיד ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מהאורחים שטר של דולר, כדי לתתו (או חילופו) לצדקה].

בס"ד. "יחידות" לקבוצת חתני בר־מצוה ובת־מצוה והוריהם שיחיו.

בלתי מוגה

כרגיל[1] בכגון זה - הרי פשוט וגם מובן ומפורש שכל הענינים האמורים לעיל[2], מכוונים ויש להם שייכות במילואה גם לאלה שנכנסו עתה, ושיכנסו לאח"ז.

ועוד והוא העיקר:

בעמדנו ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב[3], בהמשך ל"ראש השנה לאילנות", שבת שירה שלפנ"ז, ושבת מתן־תורה שלאח"ז - הרי מובן וגם פשוט שכל הברכות וההמשכות שייכות גם לאלה שנכנסים עתה ונעשים בר־מצוה או בת־מצוה, או שכבר נעשו בימים הקרובים לפנ"ז, או שייעשו בימים הקרובים שלאח"ז,

---

36) כולל גם כפי שנמשך אצל אוה"ע - שזהו ענינו של יתרו שהלך לגייר את בני ביתו (פרש"י יתרו יח, כז).

37) יתרו כ, יד. - ולהעיר, ש"כל" הוא ענין כללי, "אשר" הו"ע העונג (ראה תו"א ר"פ תצוה. ובכ"מ) שהוא ענין כללי, ו"לרעך" כולל את כל אלה שנקראים בשם "רע", החל מהקב"ה שנקרא "רע", כפי שמביא רש"י במסכת שבת (לא, א) "רעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כז, יו"ד) זה הקב"ה", וכן כאו"א מישראל כפי שחדור באהבת ישראל, שאז הוא "רעך" של כאו"א מישראל.

38) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

39) ר"פ משפטים.

40) ראה תענית בסופה. שמו"ר ספכ"ג. פרש"י בשלח טו, ב.

41) פרש"י עה"פ.

42) ראה תו"א משפטים עה, ג.

43) מכילתא ופרש"י בא יב, מא. ועוד.

1) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 577 ואילך, ובהנסמן שם.

2) ביחידות הכללית לאורחים שיחיו.

3) פרש"י בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו).

שהרי זה שנעשים מחוייבים במצוות, הוא ענין של זכות הכי גדולה, כולל גם - שכל הברכות שמקבל כאו"א מישראל וכלל ישראל, הנה מכאן ולהבא מקבל זאת כאו"א שנעשה בר־מצוה או בת־מצוה (לא רק מצד זה שחינכו אותו כו', אלא גם) בזכות עצמו, ובאופן ש"גדול המצווה ועושה"[4] (כמדובר כמ"פ).

ושייכות מיוחדת לראש השנה לאילנות - שהרי בר־מצוה או בת־מצוה הוא גם מעין "ראש" לכל השנים שלאחרי בר־מצוה ובת־מצוה, ולכן שייכים כל הענינים האמורים לעיל ביתר שאת וביתר עוז.

וכולל גם הענין העיקרי - שנוסף לכך שנעשים "מצווה ועושה" בנוגע לכל עניני העבודה באופן של "תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם"[5], עליהם להיות "מצווה ועושה" "להביא לימות המשיח"[6], ע"י ההתעסקות בזה בכל הכחות, בכל המרץ ובכל השמחה וטוב לבב,

ולילך כולם יחד - עם כלל ישראל, עם בני ביתם, ובפרט אלה שגידלו וחינכו אותם - לקבל פני משיח צדקנו, וביחד עם משיח צדקנו - לארצנו הקדושה, ושם - לירושלים עיר הקודש, ובהר הקודש ובקודש הקדשים,

ששם ישנו הענין ד"ממנו הושתת כל העולם כולו"[7], כולל גם הענין שהוא כללות החיוב בתורה ומצוותי', ויש בו גם שני גדפין[8] - ע"ד ובדוגמת קבלת החיוב (והנתינת־כח) מן התורה על קיום המצוות, הן מצוות עשה הן מצוות לא תעשה, יחד עם שני גדפין שעל ידם פרחי לעילא[9], נשמות בגופים,

ותיכף ומיד - פרחי בפשטות "מחיל אל חיל" עד "יראה אל אלקים בציון"[10], לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, ובקודש הקדשים, תיכף ומיד ממש.

(ואח"כ אמר:) מסתמא יוסיפו כל חתני הבר־מצוה ובת־מצוה במיוחד בנתינת הצדקה, ועי"ז יזרזו את כל הענינים האמורים, ובמיוחד - את הגאולה האמיתית והשלימה.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מחתני הבר ובת מצוה והוריהם שיחיו שטר של דולר, כדי לתתו (או חילופו) לצדקה].

בס"ד. "יחידות" לקבוצת חתנים וכלות שיחיו.

בלתי מוגה

בהוספה[1] על כל הברכות האמורות לעיל[2], השייכות במיוחד לחתן וכלה, דכיון שמתחילים חיים חדשים בבנין בית חדש, שנעשה דירה לו ית' בתחתונים באופן נעלה ביותר ובאופן מחודש (כמדובר כמ"פ[3]), הרי מובן שאליהם שייכים בפשטות כל הברכות האמורות,

ניתוסף בהברכות גם הברכות המיוחדות לחתן וכלה - כמ"ש בברכת הנישואין: "מהרה כו' ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים .. קול חתן וקול כלה"[4], ומונה "חמש קולות" הקשורים עם החמש קולות דמתן־תורה[5].

וכל זה מוסיף עוד יותר בהצלחה ובברכה בהכנות לחתונה, בהחתונה בפשטות ובהחתונה בפנימיות, ובההמשך לאחרי החתונה לאריכות ימים ושנים טובות, בנים ובנות עוסקים בתורה ובמצוותי', ועד להחתונה של הבנים ובני בנים (כמדובר כמ"פ).

---

1) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש ח"כ ע' 575 ואילך, ובהנסמן שם.
2) ביחידות הכללית לאורחים שיחיו.
3) ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 210 ואילך.
4) ע"פ ירמי' לג, יו"ד־יא.
5) ברכות ו, ב.

4) קידושין לא, א. וש"נ.
5) נוסח תפלת המוספין
6) ל' חז"ל - ברכות יב, סע"ב (במשנה).
7) ראה יומא נד, ב.
8) כנראה הכוונה להארון ושני הכרובים (המו"ל).
9) ראה תניא פל"ט. פ"מ.
10) תהלים פד, ח.

ועוד והוא העיקר, שתיכף ומיד ממש, "מהרה" - ברגע שלאחרי רגע ההוה, שזהו אמיתית הענין ד"מהרה", ללא הפסק כלל, אלא תיכף ומיד, לא הפסיק אפילו ברגע - "ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים .. קול חתן וקול כלה", כל ה"חמש קולות", בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש, ובבית המקדש השלישי והמשולש.

ובבואנו משבת שירה (כמוזכר לעיל[2]) - זוכים תיכף ומיד ש"נאמר לפניו שיר חדש"[6], ולקבל את ה"תורה חדשה (ש)מאתי תצא"[7], שכל זה קשור עם בנין בית חדש ע"י החתן וכלה, ועי"ז נעשים כל הענינים באופן חדש, החל מ"שיר חדש" וגאולה האמיתית והשלימה באופן חדש, ועוד ועיקר - תיכף ומיד ממש.

והזירוז בזה - ע"י ההוספה במעשה הצדקה, שבודאי יוסיפו בנתינת הצדקה בקשר להחתונה, כמנהג ישראל[8], החל מהחתן והכלה, הוריהם, המחותנים, כל הקרובים, וכל השייכים אליהם,

ובאמת שייך כאו"א מישראל וכל בני ישראל להחתן והכלה - שהרי מצד אהבת ישראל חשובים כולם כאחד, "כאיש אחד בלב אחד"[9],

ועי"ז מקבלים תיכף ומיד ממש תורה אחת מהוי' אחד בארץ אחת ובעיר אחת, ועד - בקודש הקדשים,

ועוד ועיקר - תיכף ומיד ממש, ותיכף ומיד ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכאו"א מהחתנים והכלות שטר של דולר, כדי לתתו (או חילופו) לצדקה].

---

6) פסחים קטז, ב (במשנה) ובתוס' שם.
7) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.
8) מדרש תלפיות ענף חו"כ אות ח. שלחן העזר ס"ו סעיף ו' סק"ה.
9) פרש"י יתרו יט, ב. וראה מכילתא שם.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שני עמ' א

דְּאַפִּיק מַשְׁמַע – משמעותה שכבר הוציא, בלשון עבר, שכן מצינו **דִּכְתִיב** – שכתוב בפסוק, בדברי משה רבינו לבני ישראל בסוף ארבעים שנה שהיו במדבר (דברים ח טו), '**הַמּוֹצִיא** לְךָ מַיִם מִצּוּר **הַחַלָּמִישׁ**', שה' הוציא לבני ישראל מים מן הסלע בכל הימים שהיו במדבר, ומשה אמר את הדברים לאחר שכבר הוציא להם מים מן הסלע, אם כן מוכח שלשון 'המוציא' משמעותה בלשון עבר, ולכן היא ראויה לברך בה. **וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר**, שהלשון '**הַמּוֹצִיא**' **דְּמַפִּיק מַשְׁמַע** – משמעותה שיוציא, בלשון עתיד, ולא בלשון עבר, שכן מצינו **שֶׁנֶּאֱמַר** בפסוק, בדברי ה' אל משה שיאמר לבני ישראל בעוד הם במצרים (שמות ו ז), 'אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם **הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם**', ובאותה שעה עדיין לא יצאו, ועל כך שיוציא אותם בעתיד אמר לשון 'המוציא', אם כן מוכח שלשון זו היא לשון עתיד ולא לשון עבר, ולכן אינה לשון הראויה לברך בה.

הגמרא מבארת כיצד יבארו חכמים לשיטתם את הפסוק שממנו הוכיח רבי נחמיה: **וְרַבָּנַן** – וחכמים החולקים על רבי נחמיה וסוברים שלשון 'המוציא' היא לשון עבר, יאמרו **שֶׁהַהוּא** – הפסוק 'המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים', פירושו הוא, **דַּהֲכִי קָאָמַר לְהוּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל** – שכך אמר להם הקדוש ברוך הוא לבני ישראל, **כַּד מַפִּיקְנָא לְכוּ** – כאשר אוציא אתכם ממצרים, **עֲבִידְנָא לְכוּ מִלְּתָא כִּי הֵיכִי דְּיִדְּעִיתוּ דַּאֲנָא הוּא דְּאַפִּיקִית יָתְכוֹן מִמִּצְרַיִם** – אעשה לכם דבר, כדי שתדעו שאני הוא שהוצאתי אתכם ממצרים, **דִּכְתִיב** – כפי שכתוב בראש הפסוק, '**וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא** אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם', כלומר, לאחר שאגאל אתכם בזרוע נטויה, באותה שעה תדעו שאני הוא ה' אלהיכם, ואני הוא שהוצאתי אתכם מסבלות מצרים. וכיון שהפסוק מדבר על הידיעה שידעו לאחר שיצאו, הוא אומר בלשון עבר, שה' הוציא אותם ממצרים.

הגמרא מביאה מעשה שהיה, בענין זה של לשון הברכה שנחלקו בו התנאים בברייתא: **מִשְׁתַּבְּחִין לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי יֵרָא** – משבחים היו החכמים לפני רבי זירא [**אֶת**] **בַּר** [–בנו של] **רַב זְבִיד**, שהוא **אָחוּהּ** [–אחיו] **דְּרַב שִׁמְעוֹן בַּר רַב זְבִיד**, והיו אומרים עליו **דְּאָדָם** [–שאדם] **גָּדוֹל הוּא, וּבָקִי בִּבְרָכוֹת הוּא. אָמַר לָהֶם** רבי זירא לחכמים, **לְכְשֶׁיָּבֹא** חכם זה **לְיַדְּכֶם הֲבִיאוּהוּ לְיָדִי. זִמְנָא חָדָא אִיקְּלַע לְגַבֵּיהּ** – פעם אחת נזדמן החכם לפני רבי זירא, **אַפִּיקוּ לֵיהּ רִיפְתָּא** – הוציאו לו לחכם פת לאכול, **פָּתַח** בברכה **וְאָמַר** 'מוֹצִיא', כדברי רבי נחמיה בברייתא. כאשר שמע רבי זירא את ברכתו תמה **וְאָמַר**, וכי **זֶה הוּא שֶׁאוֹמְרִים עָלָיו דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא וּבָקִי בִּבְרָכוֹת הוּא, כְּשֶׁלָּמָא** – מובן הדבר שאומרים עליו כך, **אִי אָמַר** – אילו היה אומר בברכתו 'הַמּוֹצִיא' כדברי חכמים בברייתא,

בס"ד. משיחות ש"פ בא (ו' שבט) וש"פ בשלח (י"ג שבט) ה'תשנ"ב.

- ע"ד מעלת נשי ובנות ישראל תחיינה בדורנו זה -

ג. ויש לקשר זה גם עם פרשת השבוע (ובפרט שההסתלקות היתה ביום הש"ק שבו קורין כל הפרשה כולה) - פרשת בא[40]:

בפירוש "בא אל פרעה" איתא בזהר[41] "דעייל לי' קב"ה (למשה) אדרין בתר אדרין כו'", ודוגמתו בנוגע לפרעה דקדושה, "דעייל לי' קב"ה (למשה) אדרין בתר אדרין" להדרגא הכי נעלית ד"אתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין"[42].

ובזה מרומז הקשר והשייכות להסתלקות של נשיא הדור, משה רבינו שבדור[43] - עלייתו לדרגא הכי נעלית ד"אתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין" בעת ההסתלקות[44].

ועוד ועיקר - ש"אתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין" ("בא אל פרעה") הוא הסך־הכל דכללות העבודה בחיים חיותו בעלמא דין להאיר את העולם ע"י העבודה בעניני התומ"צ, "נר מצוה ותורה אור"[45].

וגם בענין זה מודגשת השייכות לנשי ישראל - שהרי אחת המצוות העיקריות שניתנו לנשי ישראל היא מצות נר שבת ויו"ט, "נר מצוה (ותורה אור)"[46] גם בפועל ובגלוי, מצוה כללית שכוללת כל המצוות, כידוע[47] שרמ"ח מ"ע (רמ"ח אברין דמלכא) עם ב' ידים (ב' הקוין הכלליים דאהבה ויראה[48] שעל ידם נעשה קיום המצוות בשלימות[49]) בגימטריא "נר".

ולהעיר, שמצות הדלקת נר שבת היא בכניסת השבת, ויתירה מזה, שכניסת וקבלת השבת היא ע"י הדלקת נר שבת (לפני תפלת ערבית דהבעל)[50] - שבזה מודגש הסך־הכל דכללות העבודה בכל ימי השבוע להאיר את העולם ב"נר מצוה ותורה אור".

ועד"ז בנוגע לכללות עבודתו של נשיא דורנו (כללות העבודה דכנס"י בדורנו) בעניני "נר מצוה ותורה אור" - שהסך־הכל (גמר ושלימות) הוא (א) ביום הש"ק[51], שכניסתו ע"י הדלקת נר שבת, (ב) ובשבת פרשת בא אל פרעה, "דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין".

ועוד ועיקר - שזוהי ההכנה לתכלית השלימות ד"נר מצוה ותורה אור" ("כמצות רצונך"[52]) באופן "דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין" - כפי שיתגלה לעתיד לבוא, "ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[53].

ד. ויש להוסיף, שמעלתן של נשי ישראל מודגשת גם בפרשת בשלח - כהקביעות בכמה שנים שיום ההילולא חל בשבוע דפרשת בשלח[54]:

בפרשת בשלח מסופר אודות שירת הים - "אז ישיר משה ובני ישראל וגו'"[55], ולאח"ז "ותקח[56] מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחרי' בתופים ובמחולות ותען להם מרים

---

40) נוסף לכך שפרשת בא היא הפרשה דיציאת מצרים - ש"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים" (כנ"ל ס"א).

41) ח"ב לד, א.

42) זח"א רי, א. וראה בארוכה קונטרס משיחות ג' שבט וש"פ בא שנה זו (לעיל ע' 136 ואילך).

43) ראה תקו"ז תס"ט. ב"ר פנ"ו, ז.

44) ולהעיר, שענין ההסתלקות אינו סילוק ח"ו, שהרי, "צדיקיא דאתפטר אשתכח בכולהו עלמין (גם בזה העולם המעשה) יתיר מבחיוהי" (זח"ג עא, ב. תניא אגה"ק סז"ך וביאורה), כי אם, כלשון הזהר (ראה זח"ב קכח, ב) "אסתלק יקרא דקוב"ה בכולהו עלמין" (כמובא במאמר ההילולא), "שהוא בחי' גילוי אור הסוכ"ע .. בבחי' רוממות" (תו"א ס"פ ויקהל, עיי"ש).

45) משלי ו, כג.

46) ראה זח"ב קסו, א: "נר מצוה, מאי נר, דא נר דאיהי מצוה דנשין זכיין בי' ואיהי נר דשבת". ולהעיר משבת כג, ב: "הרגיל בנר הווין לי' בנים תלמידי חכמים", "דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת .. בא אור דתורה" (פרש"י שם).

47) זח"ב שם, ב. וראה לקו"ת בהעלותך לג, ג. שלח מד, ד. ובכ"מ.

48) נוסף לכך שאהבה ויראה הם ב' מצוות פרטיות מרמ"ח מ"ע.

49) שעל ידם "פרחא לעילא" (תקו"ז ת"י (כה, ב). תניא פ"מ. ובכ"מ).

50) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סרס"ג ס"ז. וש"נ.

51) להעיר, שדוד מת בשבת (שבת ל, סע"א ואילך).

52) ראה תו"ח ר"פ ויחי. המשך וככה תרל"ז פי"ז ואילך. ועוד.

53) תמיד בסופה.

54) ולהעיר שהמאמר השני דהמשך ההילולא ניתן לי"ג שבט שחל בפרשת בשלח.

55) טו, א.

56) שם, כ־כא.

שירו לה' וגו'"[57], שבזה מודגשת מעלת הנשים על האנשים, שהשירה שלהן היתה מתוך שמחה יתירה, "בתופים ובמחולות", ועד כדי כך, ש"מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים"[58].

ובביאור טעם הדבר ששירת הנשים (מרים) היתה בשמחה גדולה יותר - יש לומר[59]:

איתא במדרש[60] ש"מרים על שם המירור", שעיקר קושי השעבוד באופן ד"וימררו את חייהם גו' בפרך"[61] הי' משנולדה מרים (במשך פ"ו[62] שנה, חמש שנים לפני לידת משה), ולאח"ז (ועי"ז) "העמיד הקב"ה גואל זו מרים"[63].

ויש לומר הביאור בדברי המדרש "גואל זו מרים על שם המירור" (דלכאורה מירור וגאולה הם ענינים הפכיים) - שהגאולה היתה עי"ז שמרים הרגישה וכאבה ביותר את מרירות הגלות.

ובהקדם דרשת חז"ל[64] על הפסוק "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן גו'", "אחות אהרן ולא אחות משה .. שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן (ועדיין לא נולד משה) ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל .. וכיון שהשליכוהו ליאור עמד אבי' וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתך, היינו דכתיב[65] ותתצב אחותו מרחוק לדעה (מה יעשה לו), לדעת מה יהא בסוף נבואתה" - שנבואתה של מרים היתה על הגאולה ("יושיע את ישראל"), ומאז היתה מצפה בכליון עינים מתי תתקיים נבואתה ("ותתצב גו' מרחוק .. לדעת מה יהא בסוף נבואתה"), וככל שנתמשך הגלות התמרמרה על אריכות הגלות, ועד כדי כך שהמרירות על הגלות מודגשת בשמה שמורה על מהותה ("מרים על שם המירור").

וע"י המרירות על הגלות ("מרים על שם המירור") והצפי' והתשוקה להגאולה ("ותתצב גו' לדעה מה יעשה לו") זכו ישראל להגאולה ("העמיד הקב"ה גואל זו מרים"), שאז נתקיימה נבואתה של מרים.

[ולהוסיף, שענין זה מודגש גם ברחל[66] - שכאשר בנ"י גלו מארץ ישראל, "יצאת[67] רחל על קברה[68] ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר[69] קול ברמה נשמע גו' (רחל מבכה על בני' מאנה להנחם גו'), והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאום ה' וגו' ושבו בנים לגבולם"[70]].

ולפי ערך גודל המרירות על הגלות ("מרים על שם המירור") היתה גודל השמחה על הגאולה ("לפום צערא אגרא"[71]) - "ותקח מרים גו' את התף בידה גו' ותצאן כל הנשים אחרי' בתופים ובמחולות".

ועפ"ז יומתק שנבואתה של מרים על הגאולה נאמרה בכתוב בשירת הים - "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה גו' ותצאן כל הנשים אחרי' בתופים ובמחולות" - כי, כש"וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" ובטלה אימת מצרים מעליהם[72], נתקיימה נבואתה של מרים על גאולת ישראל בשלימות, ובמילא היתה גם השמחה על הגאולה בשלימות, "בתופים ובמחולות".

---

57) להעיר משמו"ר פכ"ג, ז: "קדמו שרים אלו ישראל אחר נוגנים אלו המלאכים בתוך עלמות תופפות אלו הנשים שהן קלסו באמצע כדכתיב ותקח מרים הנביאה", היינו, ששירת הנשים היתה לפני שירת המלאכים*, והמלאכים הקשיבו לשירת האנשים והנשים - ע"ד "חברים מקשיבים לקולך גו'".

58) פרש"י עה"פ.

59) ראה גם לקו"ש ח"א ע' 139 ואילך.

60) שמו"ר רפכ"ו. שהש"ר פ"ב, יא.

61) שמות א, יד.

62) כמנין שם אלקים שממנו נמשך ההסתר פנים (אוה"ת שמות ס"ע ח. ועוד).

63) ולהעיר ממ"ש ביוכבד ומרים** "ויעש להם בתים", "כהונה ולוי' מיוכבד ומלכות ממרים" (שם, כא ובפרש"י), "דוד בא ממרים" (שמו"ר פ"א, יז), ונמצא, שגם הגאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו, מזרע דוד, היא ע"י מרים.

64) מגילה יא, א. וש"נ.

65) שמות ב, ד.

66) ולהעיר שכנסת ישראל נקראת ע"ש רחל (תניא פמ"ה. ובכ"מ).

67) פרש"י ויחי מח, ז. וראה בארוכה לקו"ש ח"ל ע' 236 ואילך.

68) ויתירה מזה - שמסרה נפשה שלא להקבר עם יעקב (ושאר האבות והאמהות), אלא "בדרך אפרת היא בית לחם", כדי "שתהא לעזרה לבני' כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים".

69) ירמי' לא, יד ואילך.

70) ולהעיר, שהגאולה היא ע"י דוד - רגל הרביעי שבמרכבה (זח"א רמח, ב. ועוד), שזהו גם ענינה של רחל (מאו"א א, פד. ועוד).

71) אבות פ"ה מכ"א.

72) ראה לקו"ש ח"ז ע' 270. וש"נ.

---

*) וביל"ש תהלים רמז תשצט – ב' דעות בזה.

**) ראה שהש"ר פ"ד, ה (ב): "הרועים בשושנים .. מרים ויוכבד הן הן חיותיהן של ישראל והיו רועות את ישראל שלבם רך כשושנים".

ה. ומעלת הנשים בשירת מרים ("בתופים ובמחולות") מודגשת עוד יותר בהפטרה (סיום הפרשה) - "ותשר[73] דבורה"[74]:

אע"פ שבפרשה עצמה קורין שירת האנשים (משה ובנ"י) וגם שירת הנשים (מרים ונשי ישראל), מ"מ, לא מפטירין בשירת אנשים (כבשביעי של פסח שמפטירין בשירת דוד[75]), אלא בשירת נשים (שירת דבורה). ומהטעמים לזה[76] - כיון ששירת הנשים (מרים) היתה באופן נעלה יותר משירת האנשים, "בתופים ובמחולות" (כנ"ל).

וע"פ הידוע שההפטרה קשורה עם ענין הגלות (ש"גזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה וקראו בנביאים מענין הפרשה"[77]) - יש לומר, שהדגשת מעלת הנשים בהפטרה ("ותשר דבורה") עיקרה בנוגע לזמן הגלות[78], היינו, מעלת עבודתן של נשי ישראל הצדקניות (ע"ד ובדוגמת דבורה) בזמן הגלות, שבשכרן ובזכותן יוצאים מן הגלות אל הגאולה[79].

ו. ובפרטיות יותר - שבהתחלת ההפטרה[80] מרומזים הענינים העיקריים שבעבודת נשי ישראל שבזכותן באה הגאולה:

א) "ודבורה אשה נביאה אשת לפידות"[81], "מאי[82] אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש"[83] ("משכן שילה"). ודוגמתו בה"מקדש" שבביתו של כאו"א מישראל - פעולתן של נשי ובנות ישראל בהדלקת נר שבת[84] (ויו"ט) להאיר[85] את הבית כולו, ועל ידו את הסביבה כולה והעולם כולו, בדוגמת הפתילות למקדש שעשתה דבורה שהאירו את המקדש והעולם כולו, "ממנו אורה יוצאה לעולם"[86].

ב) "והיא יושבת תחת תומר דבורה"[87], "מאי[82] שנא תחת תומר .. משום יחוד"[88] ("שהוא גבוה ואין לו צל (אין לו ענפים למטה[89]) ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית") - מעלת הצניעות ("כל כבודה בת מלך פנימה"[90]), וכמודגש גם בשירת דבורה: "מנשים באוהל תבורך"[91], "מאן נשים שבאוהל שרה רבקה רחל ולאה"[92], שזהו היסוד שעליו נשען קיום כל בית ישראל.

ועפ"ז יש לבאר גם סיום ההפטרה "ותשקוט הארץ ארבעים שנה"[93], אע"פ ש"אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר"[94] - שבזה מרומז שע"י הנהגתן של נשי ישראל הצדקניות בדרכה של

---

73) שופטים ה, א.

74) ולאח"ז מוסיף גם "וברק בן אבינועם", "לפי שדבורה עיקר המעשה" (פי' הרד"ק עה"פ).

75) מגילה לא, א.

76) ראה לקו"ד ח"ד תשא, א. ושם (בסיום הענין): הכל בזכות האשה, הכל הי' מן העפר.

77) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רפד.

78) ולהעיר שבשירת דבורה נאמר "צדקת פרזונו בישראל" (שם, יא), שרומז על כללות ענין הגלות, כדרשת חז"ל (פסחים פז, ב) "צדקה עשה הקב"ה בישראל שפיזרן לבין האומות". ועוד ועיקר - שעי"ז באים לשלימות הגאולה באופן ד"פרזות (פרזונו) תשב ירושלים" (זכרי' ב, ח. וראה אוה"ת בשלח ע' תרע ואילך).

79) להעיר ששירת דבורה היא על נצחון המלחמה - תוכן כללות מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות ("צדקת פרזונו בישראל") לנצח ההעלמות וההסתרים כו'*, שעי"ז נעשה שלימות התענוג והשמחה למעלה, שמתגלה בהגאולה, שזהו"ע "והנצח זו ירושלים" (נתבאר בארוכה באוה"ת שם). - ולהעיר מביאור ענין הנצח בהמשך ההילולא (פי"א ואילך).

80) כמנהגנו שמתחילים מ"ודבורה אשה נביאה גו'" (ספר המנהגים־חב"ד ס"ע 32).

81) שם ד, ד.

82) מגילה יד, א ובפרש"י (בהמשך הסוגיא ע"ד נבואת מרים).

83) "ובזה זכתה לנבואה ולאור התורה שהיתה שופטת את ישראל" (חדא"ג מהרש"א שם). וראה הערה הבאה.

84) "נר מצוה" שעל ידו זוכים ל"אור דתורה" (כנ"ל הערה 46) - ע"ד שדבורה זכתה "לאור התורה" (כבהערה הקודמת).

85) ומרומז בשם "אשת לפידות" - "כלפיד אש" (מצו"ד עה"פ).

86) ירושלמי ברכות פ"ד סה"ה. ועוד.

87) שם, ה.

88) ושם: "ד"א מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל שבאותו הדור לא הי' להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים"**. ובחדא"ג מהרש"א: "לב אחד של גזעו הולך ביושר מלמטה למעלה, משא"כ שאר אילנות דגם הענפים יש להם לב, והן נוטים לכאן ולכאן" - די"ל שבזה מודגש הקשר עם הפירוש הראשון ש"התומר אין לו ענפים מלמטה".

89) חדא"ג מהרש"א שם. וראה הערה הקודמת.

90) תהלים מה, יד.

91) שם ה, כד.

92) נזיר כג, ב. וש"נ. - ובפרש"י עה"פ: "שרה שנאמר בה הנה באוהל, רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה, רחל ולאה שנאמר בהן ויצא מאוהל לאה וגו'".

93) שם, לא.

94) פרש"י עה"פ.

---

*) ולהעיר מהכפל ד"אנכי" בשירת דבורה – מצד מעלת **התשובה** (ראה לקו"ת דרושי ש"ש סה, ב ואילך. אוה"ת נ"ך (כרך ב') ע' תשמו ואילך).

) ולהעיר מהשייכות ל"שושנה**" – "מה שושנה זו .. לבה מכוון למעלה, כך ישראל .. לבם מכוון כלפי אביהם שבשמים" (שהש"ר שבהערה 34).

דבורה, זוכים למעמד ומצב ד"ותשקוט הארץ", ועד לתכלית השלימות ד"ותשקוט הארץ" בהכניסה לארץ ישראל[95] בשלימותה (ארץ עשר אומות[96]) בגאולה האמיתית והשלימה הקשורה עם "ארבעים שנה", מ"ם סתומה ד"לרבה[97] המשרה ולשלום אין קץ"[98].

ז. ובכהנ"ל יש לימוד והוראה ונתינת־כח בעבודתן של נשי ובנות ישראל בדורנו זה:

יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר (כולל גם הימים הסמוכים לפניו ולאחריו), שהוא גם יום ההילולא של אמו זקנתו, ובסמיכות אליו גם יום ההילולא של אמו, הוא זמן מסוגל ביותר להוספה ביתר שאת וביתר עוז בכל עניני העבודה של נשי ישראל, שהנהגתן תהי' ברוחן של הרבניות הצדקניות (נשותיהם של הנשיאים) בעלות היאָצ"ט, שעי"ז נעשה גם המשך החיים של הרבניות הצדקניות, "מה[99] זרען בחיים אף הן בחיים"[100], ועוד ועיקר, שכיון שבזכותן של נשים צדקניות שבדורנו באה הגאולה האמיתית והשלימה, אזי "הן בחיים" (גם ובעיקר) כפשוטו ממש, ובפרט שצדיקים וצדקניות קמים לתחי'[101] ("הקיצו ורננו[102] שוכני עפר") מיד[103].

ובהדגשה יתירה בשנה זו - ה'תשנ"ב, ר"ת - ההולך ומתפרסם יותר ויותר - הי' תהי' שנת נפלאות בכל, בכל מכל כל - שבה מודגשת מעלת האבות (שנאמר בהם "בכל מכל כל") ש"הטעימן הקב"ה מעין העולם הבא"[104], כולל ובמיוחד בהדגשת מעלת האמהות ("כל[105] אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה"[106]), מעין ודוגמת השלימות דלעתיד לבוא ש"נקבה תסובב גבר", "אשת חיל עטרת בעלה"[107].

ולהוסיף, ששנת הנ"ב (תשנ"ב) קשורה במיוחד עם "גן" (נ"ב עם הכולל בגימטריא ג"ן[108]) - "באתי לגני"[109], שהשלימות בזה היא בגאולה האמיתית והשלימה שאז יהי' הגילוי דעיקר שכינה (דירה לו ית') בתחתונים.

ח. והוראה מיוחדת ועיקרית בנוגע לענין השירה - כמודגש בשירת מרים ושירת דבורה:

כשם שביציאת מצרים "מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים", כך גם בהגאולה מגלות זה האחרון, שנשי ישראל הצדקניות צריכות להיות מובטחות ובודאי מובטחות הן שתיכף ומיד ממש באה

---

95) להעיר שמעלתן של נשי ישראל מודגשת גם בהכניסה לארץ - "שהן היו מחבבות את הארץ" (פרש"י פינחס כו, סד).

ולהעיר מהשייכות לחמשה עשר בשבט, ראש השנה לאילן - שבו מודגשת חביבותה של ארץ ישראל בהמנהג דאכילת פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש* (תמרים)".

96) ראה לך לך טו, יט ובפרש"י.

97) ישעי' ט, ו. וראה ספר הערכים חב"ד מערכת אותיות התורה אות מ"ם (ב) ס"ע רב ואילך. וש"נ.

98) ועפ"ז יומתק מ"ש בהמשך הכתובים (שם ו, ח) "וישלח ה' איש נביא אל בני ישראל ויאמר להם כה אמר ה' אלקי ישראל אנכי העליתי אתכם ממצרים וגו'", "שזה הנביא הי' פינחס .. הוא אליהו .. שהש"י יביאהו בימי הגאולה .. הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא וגו'" (פי' הרלב"ג שם ה, לא).

99) ע"פ תענית ה, ב.

100) ועד"ז בפטירת אשה מישראל**, רח"ל, שכאשר "זרעה בחיים", שממשיכים בחיים אמיתיים דתומ"צ כפי שנתחנכו על ידה, כולל ובמיוחד ע"י הפעולות הנוספות בעניני צדקה וחסד שעושים לעילוי נשמתה, אזי "היא בחיים", ועוד ועיקר, שעי"ז ממהרים ומזרזים ופועלים תיכף ש"היא בחיים" כפשוטו ממש, בתחיית המתים (כבפנים).

*) ולהעיר מהשייכות ל"תומר דבורה" – ש"תומר" הוא אילן של תמרים (דבש תמרים). ולהוסיף, שגם "דבורה" שייכת לדבש (אף שאין זה דבש תמרים, אלא דבש דבורים).

) **הערת המו"ל: ביום ועש"ק פ' בא היתה הלוויית הרבנית ריזל (שושנה) ע"ה גוטניק (ובראש המלווים – יבדלח"ט – כ"ק אדמו"ר שליט"א). וכנראה, שכוונת הדברים (ואולי גם הרמז בהמוזכר לעיל ע"ד שושנה) היתה למאורע זה.

101) להעיר מהשייכות לפרשת בשלח - "מניין לתחיית המתים מן התורה, שנאמר אז ישיר .. שר לא נאמר אלא ישיר", "משמע לעתיד" (סנהדרין צא, ב ובפרש"י). וראה הערה הבאה.

102) רינה (שירה) על שלימות הגאולה בתחיית המתים. - וי"ל שנרמז גם ב"אז ישיר", "משמע לעתיד", שקאי (גם) על השירה ד"שוכני עפר" כשקמים לתחי', "הקיצו ורננו".

103) ראה זח"א קמ, א.

104) ב"ב טז, סע"ב ואילך.

105) ויומתק יותר - שגם בדיבור לאברהם ע"ד מעלת שרה נאמר "כל", די"ל, שבזה מרומז שמעלת שרה על אברהם היא בכלל זה שהטעימו הקב"ה מעין העוה"ב ("אברהם דכתיב בי' בכל").

106) וירא כא, יב.

107) ראה לקו"ת שה"ש טו, ג. אוה"ת חיי שרה קכג, ב.

108) נוסף לכך שממנה באים לשנת הג"ן.

109) ולהעיר, ששנה זו היא שנת היובל (חמישים שנה) ליאצ"ט של הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה נ"ע זי"ע (שלקראת היאצ"ט ניתן המאמר ד"ה היושבת בגנים בהמשך ההילולא) - ש"יובל" קשור עם גאולה (ראה לקו"ת דרושי ר"ה ס, ב. וש"נ).

הגאולה האמיתית והשלימה, ועד שמתחילות תיכף **(ברגעי הגלות האחרונים)** בהשירה[110] ובתופים ובמחולות, על בוא הגאולה האמיתית והשלימה!

ובפרטיות יותר: ביחד עם התפלה, הבקשה והדרישה מהקב"ה שיביא את הגאולה תיכף ומיד ממש, שהיא מתוך רגש של צער ומרירות **("מרים על שם המירור") על אריכות הגלות, שבאה לידי ביטוי בהצעקה מקרב ולב עמוק** "עד מתי, עד מתי, עד מתי" **!... חדורות הן (גם ובעיקר) ברגש** השמחה, **ושמחה גדולה ביותר שבאה לידי ביטוי** בהשירה, **מצד גודל הבטחון ש"הנה זה (המלך המשיח) בא"[111], וכבר בא!**

ועוד והוא העיקר - שתיכף ומיד ממש שרים כל בנ"י, האנשים והנשים והטף, את השירה העשירית דלעתיד לבוא, **שתהי' בלשון זכר ("כל השירות כולן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו הי' אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחרי' שעבוד לכך קרואה בלשון זכר"), "שירו לה'** שיר חדש"[112].

110) בתכלית הצניעות, כמובן, כהלימוד מדבורה (כנ"ל ס"ו).
111) שה"ש ב, ח ובשהש"ר עה"פ.

112) מכילתא בשלח טו, א. וראה בארוכה קונטרס משיחות י"א שבט וש"פ בשלח ס"ו (לעיל ע' 176 ואילך).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה שבט, ה'תשכ"ג
ברוקלין, נ. י.

תלמידי הכתה השלישית הכתה הרביעית הכתה הששית

דישיבת "אחי תמימים" ליובאוויטש דבאפאלא

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מכתביכם מכ"א וכ"ב טבת הגיעוני עוד לפני כ"ד טבת, יום ההסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן, בעל התניא והשלחן-ערוך, אבי תנועת חב"ד ושיטת חב"ד-ליובאוויטש.

ומאד נעם לי לקרוא שרצונכם להשתתף גם במגבית "קרן שניאור" בממון שקבצתם על יד, בצדקה גשמית. קל וחומר שרצונכם להשתתף בענין שהוא עקרי לכם, היינו לימוד תורתנו הק' בהתמדה ושקידה, לימוד המביא לידי מעשה קיום המצוות בהידור והנהגה טובה כיאות לתלמידי ישיבת "אחי תמימים" ליובאוויטש, מתוך שמחה של מצוה, חדורי אהבת ה', אהבת התורה ואהבת ישראל, שהם מעקרי תורתו של בעל ההילולא.

בטח ידוע לכם כמה התמסרו נשיאי החסידות - הבעל שם טוב, אדמו"ר הזקן ונשיאי חב"ד שלאחריו - לחינוך בני ובנות ישראל, והתקוות והעתידות שציפו מהם. ואני תפילה שתשתדלו בכל עוז ומרץ לקיים ולאמת התקוות האלו בפועל ממש, ואין הדבר תלוי אלא בכם ורצונכם. וכבר הבטיחו חכמינו ז"ל יגעת ומצאת ומי שמקדש עצמו "מעט" למטה מקדשין אותו "הרבה" מלמעלה, על אחת כמה וכמה כשמקדש עצמו יותר ממעט.

השם יתברך ימלא משאלות לבכם לטובה, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה.

בס"ד. בס"ד. משיחות יום ה' פ' בשלח, י"א שבט וש"פ בשלח, שבת שירה, י"ג שבט ה'תשנ"ב.

...ג. על הפסוק "ולא נחם וגו'" - איתא במדרש[39]: "ממצרים לארץ ישראל י"א מסעות, אלא נשאם הקב"ה דרך המדבר מ' שנה, שנאמר[40] אחד עשר יום מחורב[41], ואח"כ ויהי[42] בארבעים שנה[43], לכך נאמר ולא נחם אלקים".

ובביאור הענין ש"י"א מסעות נשאם הקב"ה דרך המדבר מ' שנה" למעליותא[44] - יש לומר:

בפירוש "אחד עשר יום מחורב" (י"א המסעות) איתא במדרש[45] שקאי על "מיוחד שבעשרה .. שהוא אחד שהוא ראש לכל הדברות, אנכי[46] ה' אלקיך", היינו ש"אחד עשר יום מחורב" מורה על בחי' אחד שלמעלה מ(עשרת הדברות שניתנו ב)חורב, בחי' "אנת הוא חד ולא בחושבן"[47], מהותו ועצמותו ית' שלמעלה מעשר ספירות[48].

ויש לומר, שכוונת הקב"ה בכך ש"לא נחם גו' ויסב גו' דרך המדבר" "י"א מסעות .. נשאם הקב"ה דרך המדבר מ' שנה", היא, שבחינת "אחד עשר" ("אנת הוא חד ולא בחושבן", שלמעלה מעשר ספירות ועשרת הדברות) תומשך ותתגלה בפנימיותם ע"י ההליכה במדבר במשך ארבעים שנה ("בן ארבעים לבינה"[49]), שבהם "נתן[50] ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע", "שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו[51] עד ארבעים שנה"[52], שאז יהי' הגילוי דבחי' "אחד עשר"[53], ולא עוד אלא שימשיכו ויגלו בחי' "אחד עשר" גם בארץ הלזו הגשמית, שעי"ז תהי' הכניסה לארץ ישראל[54] בשלימות.

ולהוסיף, שענין זה מרומז גם בהתחלת הפרשה: "ויהי בשלח פרעה את העם" - שרומז על פרעה דקדושה, בחי' "חמישית לפרעה"[55], "דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין"[56] (בחי' שלמעלה מד' אותיות שם הוי', ע"ד "אנת הוא חד"). וענין זה ("בשלח פרעה את העם") הוא הטעם להמשך הכתוב "ולא נחם אלקים גו' ויסב גו' דרך המדבר גו'", במשך ארבעים שנה - כדי שבחי' פרעה דקדושה תומשך בפנימיות.

ומרומז גם בשירת דבורה שבהפטרה - "בפרוע פרעות בישראל גו' ותשקוט הארץ ארבעים שנה"[57] - שהגילוי היותר נעלה ד"בפרוע פרעות" ("דאתפריעו ואתגליין מני' כל נהורין") נמשך "בישראל" ועל ידם גם ב"הארץ" באופן

---

39) שמו"ר פרשתנו פ"כ, יג. וראה גם ספרי יל"ש ופרש"י דברים א, ב (וראה לקמן הערה 44).

40) דברים שם.

41) "מסע ליום, שמ"ש אחד עשר יום וגו' עד קדש ברנע, שבי"א יום היו מגיעים לקדש שהיא קצה גבול ארץ אדום קרוב לא"י" (פי' מהרז"ו).

42) שם, ג.

43) וי"ל שעד"ז גם בפרשתנו - שלאחרי "ולא נחם גו' ויסב גו' דרך המדבר", נאמר בהמשך הפרשה (טז, לה) "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת".

44) במפרשים לשמו"ר שם, ש"נשאם הקב"ה דרך המדבר מ' שנה" מפני "שקלקלו מעשיהם", כבספרי יל"ש ופרש"י שם. ולכאורה פירושם צ"ע, כי, בספרי יל"ש ופרש"י פירשו הפסוק "אחד עשר יום מחורב" שהוא מדברי התוכחות, משא"כ בשמו"ר מפרש הפסוק "ולא נחם אלקים גו'", שאין זה שייך לדברי התוכחות*. ויתירה מזה: מכללות הענין בשמו"ר שם, שלפני ולאחרי מאמר זה מפרש "ולא נחם אלקים גו'" במעלתן של ישראל, בניו של הקב"ה, שגם לאחרי שהקב"ה הוציאן ממצרים לא הי' מתנחם על זה שהמצריים שעבדו אותם כו', עד שהשליכם לים, משמע, שגם בפירוש זה (ש"לא נחם" בי"א יום אלא במ' שנה) מודגשת מעלתן של ישראל.

45) שמו"ר פמ"ב, ח.

46) יתרו כ, ב.

47) תקו"ז בהקדמה (יז, א).

48) יהל אור ע' מח. אוה"ת דברים ע' יט. סה"מ עטר"ת ע' תקנב. תקפז.

49) אבות ספ"ה.

50) תבוא כט, ג ופרש"י שם, ו (מע"ז ה, ריש ע"ב).

51) "עומק ופנימיות חכמתו כמו שהוא לעצמו" (סה"מ שם ע' תקנז).

52) ומטעם זה הי' משה בהר ארבעים יום - כי יום שלמעלה חשוב כשנה (אוה"ת שם ע' יח).

53) ומרומז גם בהמשך הכתוב - "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש", שלאחרי "ארבעים שנה" נמשכת ומתגלה בחי' "עשתי עשר".

54) להעיר (ע"ד הרמז) שארץ ישראל ר"ת א"י (י"א) - "אחד עשר", א' שמספרו אחד, ואח"כ י' שמספרו עשר.

55) ויגש מז, כד.

56) זח"א רי, א. וראה בארוכה לעיל ע' 136 ואילך.

57) ס' שופטים ה, ב־לא.

*) וראה אוה"ת דברים ע' טז: "המדרש דפ' בשלח הנ"ל .. אין זה מכלל התוכחות שהרי פי' זה ע"ד הפסוק ולא נחם אלקים כו' דרך קרובה כי קרוב הוא, כ"א דרך המדבר שאף שזהו דרך רחוקה יותר עכ"ז **כן דוקא יאות**".

ד״ותשקוט״ (בהתיישבות ובפנימיות) ע״י העבודה במשך ״ארבעים שנה״.

ד. ובפרטיות יותר ה״ז קשור עם (ונעשה ע״י) פרטי הענינים שבפרשה, ומהם - הליכת בנ״י במדבר (״ויסב גו׳ דרך המדבר״) בכל פרטי מ״ב המסעות שהיו במשך הארבעים שנה (״עד בואם אל ארץ נושבת״[58]), החל מהמסעות שבפרשתנו - ״ויסעו מסוכות ויחנו באתם בקצה המדבר״[59], ובפרט לאחרי קרי״ס, ״ויסע גו׳ ויצאו אל מדבר שור גו׳״[60], ״ויסעו גו׳ ויבואו גו׳ אל מדבר סין״[61], ״ויסעו גו׳ ממדבר סין למסעיהם וגו׳״[62]:

ידוע[63] שתכלית הכוונה בהליכת בנ״י במדבר היא כדי לברר ניצוצות הקדושה שנפלו ב״מדבר העמים״[64], ששרשם מדרגא נעלית ביותר (עולם התהו שלמעלה מעולם התיקון), ועי״ז שישראל מבררים ניצוצות הקדושה ומעלים אותם לשרשם ומקורם, נמשכת ומתגלה אצלם דרגא נעלית זו.

והענין בזה - שניצוצות הקדושה שנפלו ב״מדבר העמים״ שרשם מבחי׳ ״אחד עשר״ שלמעלה מהשתלשלות, בחי׳ המקיף שממנו נעשית היניקה די״א כתרין דלעו״ז[65], כמרומז בלשון הכתוב ״אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר״, ״אחד עשר יום״ הם ״דרך להר שעיר״[66] (ח״ו), וע״י עבודתם של ישראל בבירור הניצוצות והעלאתם לשרשם ומקורם בבחי׳ ״אחד עשר״ דקדושה[67], נמשכת ומתגלה בחי׳ ״אחד עשר״ בישראל (המשכת המקיף בפנימיות, שההמשכה היא למקום הראוי דוקא[32]), ועי״ז ניתוסף אצלם עילוי גדול יותר לגבי עבודתם בעניני התומ״צ, עשרת הדברות הקשורים עם עשר ספירות, שלימות הקדושה במדידה והגבלה[68].

ויש להוסיף ביאור בהחילוק שבין ״י״א מסעות״ (י״א יום) להליכה במדבר (מ״ב מסעות) במשך ארבעים שנה[69] - שאילו הי׳ הקב״ה מוליכם בי״א מסעות (בי״א יום) הי׳ הבירור (רק) ע״י המשכת וגילוי אור עליון (בחי׳ אחד עשר) מלמעלה למטה, שאינו פועל כ״כ במציאות התחתון, ולכן ״נשאם הקב״ה דרך המדבר מ׳ שנה״, שעי״ז יהי׳ הבירור (גם) ע״י עבודתם של ישראל בדרך מלמטה למעלה, שהפעולה בהתחתון היא בשלימותה; וביחד עם זה, ישנו גם העילוי דהמשכת וגילוי אור עליון, בחי׳ ״אחד עשר״, מלמעלה למטה (שאי אפשר להגיע אליו ע״י העבודה מלמטה למעלה שהיא במדידה והגבלה) - ״י״א מסעות .. נשאם הקב״ה דרך המדבר מ׳ שנה״[70] - שהבירור בדרך מלמטה למעלה (בארבעים שנה) חדור ונעשה בכח הגילוי דבחי׳ אחד עשר מלמעלה למטה[71] (חיבור ב׳ המעלות דמלמעלה למטה ומלמטה למעלה גם יחד).

---

58) פרשתנו טז, לה.
59) יג, כ.
60) טו, כב.
61) טז, א.
62) יז, א.
63) ראה לקו״ת מסעי פח, ג ואילך. ובכ״מ.
64) יחזקאל כ, לה.
65) ״י״א יום הם י״א ניצוצות שהם בק״נ, כי בקדושה עשר ולא אחד עשר, אבל בקליפה כל המוסיף גורע הם י״א״* (פנ״י ר״פ דברים - הובא באוה״ת שם ע׳ יז. וש״נ).
66) ראה שמו״ר פמ״ב, ז: ״אמר ר׳ שמעון בן יוחאי י״א יום היו עם הקב״ה וכ״ט יום היו מתחשבים היאך לעשות את העגל, כמ״ש אחד עשר יום מחורב, ואח״כ באו לדרכי עשו, דרך הר שעיר. ור״א בן יעקב אומר כ״ט יום היו עם הקב״ה וי״א יום היו מתחשבין היאך לעשות את העגל, כמ״ש אחד עשר יום דרך הר שעיר, שעשו מעשה שעיר״ - הובא ונתבאר באוה״ת וסה״מ עטר״ת שם**.

*) להעיר שאלופי עשו מספרם **י״א** (ספר הלקוטים להאריז״ל פ׳ וישלח. וערד).

) ולהעיר, שבאוה״ת מביא ב׳ הדעות שבמדרש, ובסה״מ עטר״ת מביא רק דעת ראב״י. ואולי י״ל הטעם, שבאוה״ת מדובר גם אודות היניקה די״א דלעו״ז **מי״א דקדושה, כמרומז בדעת רשב״י ש״**י״א** יום היו עם **הקב״ה** ואח״כ באו כו׳״. ובסה״מ עטר״ת מדובר (בעיקר) אודות הקלקול די״א דלעו״ז, כמרומז בדעת ראב״י ש״י״א יום היו מתחשבים היאך לעשות את העגל״.

67) וכן ״שעיר״ דקדושה - שערות דקדושה ״עתיק יומין .. שער רישי׳ כעמר נקא״, י״ג תיקוני דיקנא.

68) ראה אוה״ת פרשתנו (ע׳ שסג ואילך) בביאור מארז״ל על הפסוק ״ופרעה הקריב״, ש״הקריב לבן של ישראל לאביהם שבשמים״ (ראה תנחומא פרשתנו ח. שמו״ר פכ״א, ה) - שהקריב אותם לבחי׳ ״החמישית לפרעה״, ״אנת הוא חד ולא בחושבן״, עיי״ש.

69) ראה גם אוה״ת וסה״מ עטר״ת שם. אלא ששם מבואר (בעיקר) מעלת הבירור בדרך מלמעלה למטה, וכיון שקלקלו הי׳ צ״ל הבירור בדרך מלמטה למעלה, וכאן מבואר גם מעלת הבירור בדרך מלמטה למעלה, בהתאם להאמור שבמאמר המדרש כאן מודגשת המעלה שבהליכה במדבר ארבעים שנה.

70) ויומתק יותר - שמ׳ שנה שנתעכבו ישראל במדבר הם כנגד ״ויהי עשו בן ארבעים שנה״ (אוה״ת וישלח (כרך ה׳) תתעג, א), שבהם נעשה הבירור די״א דלעו״ז.

71) כי, בהבירור בדרך מלמטה למעלה ״אינו נכלל עדיין בקדושה ממש להיות בבחי׳ אלקות (ובודאי לא בבחי׳ האלקות ד״אנת הוא חד״), וצ״ל בירור שני כו׳״ (סה״מ עטר״ת שם).

ועד"ז בנוגע למלחמת עמלק שבסיום הפרשה - "כי יד על כס י־ה מלחמה לה' בעמלק גו'", "אין השם שלם כו' עד שימחה שמו של עמלק" - ש"עמלק" הוא מזרעו של עשו (שעיר), בחי' י"א דלעו"ז ("אחד עשר יום גו' הר שעיר"), וע"י (בירור[72] ו)מחיית עמלק ["מחה אמחה" (ע"י הקב"ה) ו"תמחה" (ע"י ישראל), ר"ת אמת[73], אמחה מחה תמחה], נמשכת ומתגלה בישראל בחי' י"א דקדושה, שזהו"ע ד"השם שלם", לא רק י"ה ("כי יד על כס י־ה"), אלא גם ו"ה, בגמטריא י"א, שרומז על המשכת וגילוי בחי' "אחד עשר" בכל פרטי עניני העבודה שמצד עשר כחות הנפש שנחלקים ל"הנסתרות (י"ה) והנגלות" (ו"ה נגלות)[74].

ועד"ז בנוגע להודאת יתרו וביאתו למשה (בהתחלת פרשת יתרו) - שהגיור דיתרו[75] הו"ע בירור ניצוצות הקדושה שנפלו למטה[76], ששרשם בבחי' י"א דקדושה, וע"י בירורם והעלאתם לשרשם ומקורם נעשה הוספה ויתרון אצל ישראל, שזהו"ע "יתר פרשה אחת בתורה", שרומז על ההוספה דבחי' "אחד עשר יום מחורב", שלמעלה מעשרת הדברות שניתנו מחורב[77].

ה. עפ"ז יש לבאר שפרטי הענינים שבפרשיות בשלח ויתרו הם הכנה להשלימות דמתן תורה לעתיד לבוא:

ידוע[32] שמתן־תורה הו"ע חד־פעמי, כיון שבו ניתנו (לא רק כל עניני התורה שמתחדשים ע"י תלמיד ותיק, אלא) גם עניני התורה שיתגלו לעתיד לבוא ע"י הקב"ה. ואעפ"כ נאמר "תורה חדשה מאתי תצא", חידוש ממש, כיון שבמתן תורה היו ענינים אלו בתכלית ההעלם לגמרי, עד כדי כך, שהתגלותם היא חידוש ממש.

ומהביאורים בזה - שבמתן־תורה ניתנו בגלוי עשרת הדברות, כנגד עשרה מאמרות ועשר ספירות, דרגת האלקות שיש לה ערך ושייכות לעולם (כמודגש בנגלה דתורה, הלכות בנוגע להנהגת האדם בעולם), ואילו דרגת האלקות שאין לה ערך ושייכות לעולם לא באה בגילוי אלא בהעלם; ולעתיד לבוא תתגלה בתורה דרגת האלוקות שבאין־ערוך לגמרי לעולם (כמודגש בפנימיות התורה "סוד טעמי' ומסתר צפונותי'"[78], ידיעת אלקות), ועד להגילוי דמהותו ועצמותו ית' ממש - כדיוק הלשון "תורה חדשה מאתי תצא", "מאתי" דייקא, וכמ"ש[79] "כי כולם ידעו אותי" - בחי' "אחד עשר יום (שלמעלה מעשה"ד שניתנו) מחורב", "אנת הוא חד ולא בחושבן".

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בהכנה למתן־תורה (שצריכה להיות גם מעין ודוגמת השלימות דלעתיד לבוא שניתנה בהעלם במתן־תורה) - בהמסעות במדבר, במלחמת עמלק ובהודאת יתרו, שתוכנם הוא בירור והעלאת ניצוצות הקדושה לשרשם ומקורם בבחי' "אחד עשר", כנ"ל.

אלא, שאז היתה רק התחלת ההכנה להשלימות דמתן־תורה דלעתיד לבוא, ועיקרה ושלימותה היא ע"י "מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"[80] ב"מדבר העמים" (כידוע שכל זמן משך הגלות נרמז במ"ב המסעות שבמדבר[81]), לברר ולהעלות ניצוצות הקדושה, כידוע הפירוש במארז"ל[82] "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים", שהו"ע בירור והעלאת ניצוצות הקדושה[83], ועד לגמר ושלימות הבירור

72) להעיר ממארז"ל ש"מבני בניו של המן למדו תורה כו'" (גיטין נז, ב. וש"נ).

73) להעיר מירושלמי ריש סנהדרין: "אמת .. אל"ף רישי' דאלפא ביתא מ"ם באמצעיתא תי"ו בסופה, לומר אני ה' ראשון גו' ומבלעדי אין אלקים" - גילוי דרגא נעלית ביותר שנמשכת וחודרת עד למטה מטה ("בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה"), שמצדה אין נתינת מקום ללעו"ז (ע"י בירורה והעלאתה לקדושה, או ע"י ביטול מציאותה).

74) ראה תניא אגה"ת ספ"ד. לקו"ת פקודי ג, ב ואילך. ראה כט, א ואילך. ובכ"מ.

75) כולל גם "וילך לו אל ארצו", "לגייר בני משפחתו" (יתרו יח, כז ובפרש"י). - ויש לומר, שבלשון הכתוב "וילך לו אל ארצו" מרומז גם ה"גיור" ד"ארצו" ממש ע"י עבודת הבירורים.

76) ע"ד הפירוש במארז"ל "לא הגלה כו' שיתוספו עליהם גרים", כדלקמן ס"ה.

77) ראה אוה"ת יתרו ריש ע' תרלד.

78) פרש"י שה"ש א, ב.

79) ירמ' לא, לג.

80) תניא רפל"ז.

81) שסיומם וחותמם ב"ירדן ירחו", בחי' "והריחו ביראת ה'" שנאמר במשיח צדקנו "דמורח ודאין" (סנהדרין צג, ב. לקו"ת שבהערה 63).

82) פסחים פז, ב. וראה אוה"ת פרשתנו ע' עתר ואילך.

83) ראה תו"א בראשית ו, א. שם ר"פ לך לך. אוה"ת שם. ועוד.

כשיקויים היעוד[84] "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", שזהו"ע "מחה אמחה את זכר עמלק"[85].

ומזה באים תיכף להשלימות דמתן־תורה באופן ש"תורה חדשה מאתי תצא", וכן להשלימות דהכניסה לארץ טובה ורחבה בגאולה האמיתית והשלימה[86] - ארץ עשר אומות, כיון שנוסף על ארץ שבע אומות (בירור ז' מדות דתוהו[32]) יהי' גם הכיבוש דג' הארצות דקיני קניזי וקדמוני[87] (בירור כח"ב דתוהו[32]), ועד שעתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות[88], שכל העולם יהי' בבחי' "ארץ ישראל", דירה לו ית' בתחתונים[89], בדוגמת הדירה שבה מתגלה עצמותו של הדר בהדירה[90], גילוי העצמות, "אנת הוא חד".

ו. ויש להוסיף, שהאמור לעיל מודגש גם בהשם דש"ק זה ע"ש שירת הים - שבת שירה:

ב"שבת שירה" נכללים כל עניני עליות שנעשים ע"י שיר, "כל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר" (כנ"ל ס"א).

וע"פ הידוע[91] שכל העליות נכללים בשם מ"ב ד"אנא בכח" (שיש בו מ"ב תיבות)[92], "ועד"ז היו כל המ"ב מסעות שהם כנגד שם מ"ב הוא בחי' עלי' ממדרגה למדרגה כו'"[93], מ"ב עליות[94] שע"י עבודת הבירורים שבמדבר העמים - נמצא, שב"שבת שירה" (שכולל כל העליות שע"י שיר) נכללים כל העליות שנעשים ע"י מ"ב המסעות שבמדבר העמים, כללות מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות.

ולאחרי גמר עבודת הבירורים בכל פרטי העליות דמ"ב המסעות שבמדבר העמים שכלולים ב"שבת שירה" - באים ל"שיר חדש" דלעתיד לבוא[95]:

איתא במכילתא[96] "עשר שירות הן[97] הראשונה שנאמרה במצרים .. השני' על הים, שנאמר אז ישיר משה .. הששית שאמרה דבורה וברק בן אבינועם .. העשירית לעתיד לבוא, שנאמר שירו לה' שיר חדש .. כל השירות כולן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו הי' אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחרי' שעבוד לכך קראוה בלשון זכר"[98].

ומהחילוקים שביניהם[99] - שבשירה בלשון נקבה

---

84) זכרי' יג, ב.

85) וכיון ש"ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד", הרי, ע"י ביטול ומחיית עמלק מתבטל "רוח הטומאה" לגמרי.

86) להעיר שגם הגאולה קשורה עם מספר ארבעים (ע"ד הארבעים שנה שהיו בנ"י במדבר העמים) - "לסרבה המשרה", מ"ם סתומה באמצע התיבה, שרומז על סתימת פריצת הגלות, "חומות ירושלים אשר המ פרוצים"*, מ"ם פתוחה בסוף התיבה (ראה ספר הערכים - חב"ד מערכת אותיות התורה אות מ"ם (ב) ס"ע רב ואילך. וש"נ).

87) שהובטחו לאברהם בברית בין הבתרים, "עשר אומות יש כאן, ולא נתן להם אלא שבעה גוים, והשלשה .. עתידים להיות ירושה לעתיד" (פרש"י לך לך טו, יט - מב"ר ספמ"ד).

וראה במדב"ר פי"ד, א: "שלשה אומות אסר הקב"ה לישראל לכשנכנסו לארץ לירש את ארצם .. ארץ פלשתים מנין דכתיב ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים .. ולעתיד לבוא עתיד הקב"ה להתיר שלשתן לישראל, שנאמר ועפו בכתף פלשתים ימה" (ראה אוה"ת פרשתנו ע' שסז).

88) ראה ספרי דברים בתחלתו. פס"ר פ' שבת ור"ח. יל"ש ישעי' רמז תקג. לקו"ת מסעי פט, ב.

89) ראה תנחומא נשא טז. ועוד. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

90) ראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' רמא. וש"נ.

91) אוה"ת דרושי שבועות ע' קלח. סה"מ תרס"ד ע' קפ. ועוד.

92) שלכן אומרים "אנא בכח" בכל זמן של עלי' מלמטה למעלה, כמו בק"ש על המטה, שאז נעשית העלי' דעבודת כל היום, ובקבלת שבת, שאז נעשית העלי' דעבודת כל השבוע (אוה"ת וסה"מ שם).

93) תו"א פרשתנו סב, רע"ג.

94) ראה לקו"ת מסעי (פט, א ואילך) ביאור החילוק שבין מ"ט ימים דספה"ע (ז' מדות שכל א' כלול מז') למ"ב המסעות (ו' פעמים ז') - ש"מלמעלה למטה הם מ"ט .. שממשיכים מקיפים מלמעלה למטה לכל הז' מדות .. בחי' מלכות .. משא"כ המסעות שהם מלמטה למעלה אינם כ"א ששה לבד בכל מדה כו'". עיי"ש.

95) להעיר ששירת הים נאמרה בלשון עתיד - "אז ישיר", "לעתיד לבוא" (טו, א ובמכילתא עה"פ), שרומז על השיר לעתיד לבוא**.

96) שם. וראה גם יל"ש יהושע רמז כ.

97) ראה גם תנחומא פרשתנו יו"ד. תרגום שה"ש בתחלתו.

98) וראה גם שמו"ר (פרשתנו) פכ"ג, יא. תוד"ה ה"ג ונאמר - פסחים קטז, ב.

99) ראה גם סידור (עם דא"ח) סז, ב ואילך. אוה"ת שה"ש ע' ג. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קכה. ועוד.

---

*) ויתרה מזה – שמהפכים הפירצה למעמד ומצב ד"**פרזות** תשב ירושלים" (זכרי' ב, ח). ולהעיר מהשייכות להפטרה דפרשתנו: "צדקת פרזונו בישראל" (שופטים ה, יא) – "שהוא גילוי בחי' פרזונו, לשון פרזות תשב ירושלים .. ע"י שפיזרן לבין האומות שעי"ז מלקטים הניצוצים דתהו שהם מבחי' פרזות כו'" (אוה"ת פרשתנו ע' שסד).

**) נוסף לכך ש"מכאן לתחיית המתים מן התורה" (סנהדרין צא, סע"ב. הובא במכילתא ופרש"י עה"פ).

נרגשת בעיקר העלי' מלמטה למעלה, שהמקבל מצ"ע (נקבה) משתוקק ומתגעגע לצאת ממדרגתו ולהכלל בדרגא נעלית יותר, משא"כ בשיר בלשון זכר נרגשת בעיקר השפעת וגילוי אור העליון מלמעלה למטה, שעל ידו נעשית הדביקות והתכללות בהעליון[100]. כלומר, עם היותו "שיר" שענינו עלי' מלמטה למעלה, ה"ז באופן שנרגש בו (לא כ"כ הגעגועים, אלא בעיקר) הדביקות וההתכללות בהגילוי דהעליון, ועי"ז יש בו ב' המעלות דמלמטלמ"ע ומלמעלה למטה גם יחד.

ויש לומר, ש"בשבת שירה" (הקשורה גם עם "העשירית .. שיר חדש .. בלשון זכר") ישנה השלימות דכל השירות באופן של עלי' מלמטה למעלה, ונוסף לזה נרגשת הדביקות וההתכללות מצד הגילוי שלמעלה מעשר - בחי' "אחד עשר", "אנת הוא חד ולא בחושבן" (ע"ד "י"א[101] מסעות .. נשאם הקב"ה דרך המדבר מ' שנה", כנ"ל ס"ד).

ויש לקשר זה עם הענין ד"שיר[102] השירים"[103] שהוא "קדש קדשים"[104] - כפירוש המהרש"א[105] ש"עשר שירות היו בעולם וזו למעלה מזו וזו למעלה מכולם (כמ"ש בתרגום), וכיון שכולם קדש הרי העשירי שהוא קודש בכל מקום למעלה מכולם הכא נמי קדש קדשים" - שהשייכות ד"שיר השירים" (שנאמר בזמן הזה) לשיר העשירי דלעתיד לבוא, היא, לפי שבו נעשית השלימות דכל השירים שבזמן הזה (כל העליות מלמטה למעלה) כפי שמתקשרים ומתחברים עם השיר חדש דלעתיד לבוא[106] (שנרגשת גם הדביקות וההתכללות בהעליון), ועי"ז באים לשיר חדש לשון זכר דלעתיד לבוא עצמו[107] שהוא למעלה מכל העשרה שירות[108] - שיר שכל ענינו הוא הדביקות וההתכללות עם מהותו ועצמותו ית'[109], בחי' "אחד עשר", "אנת הוא חד ולא בחושבן".

ז. ע"פ האמור לעיל יש לבאר גם הקשר והשייכות דפרשיות בשלח ויתרו לתוכן הזמן שבו קורין פרשיות אלו - בסמיכות להעשירי בשבט:

חודש שבט הוא חודש האחד עשר (להתחלת מנין החדשים מניסן) - "עשתי עשר חודש הוא חודש שבט"[110] - ששייך במיוחד להגאולה האמיתית והשלימה[111] שאז יהי' הגילוי דבחי' "אחד עשר", "אנת הוא חד", שלכן, מחודש שבט באים לחודש אדר, שבו היתה הגאולה דפורים, גאולה במעמד ומצב ד"אכתי[112] עבדי אחשורוש אנן"[113], ו"מיסמך גאולה לגאולה", "פורים לפסח"[114], בחודש ניסן "שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין ליגאל, שנאמר[115] כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[116].

ובחודש שבט (חודש עשתי עשר) עצמו באים מיום העשירי ליום אחד עשר ("אחד עשר יום מחורב") - אחד עשר שבאחד עשר.

ויש להוסיף בביאור העילוי וההוספה דאחד עשר יום לגבי כללות חודש האחד עשר - (א) שבחי' אחד עשר היא באופן של "יום" ("אחד

---

100) משא"כ בהעלי' מלמטה למעלה אינו נכלל עדיין בהעליון ממש (כנ"ל הערה 71).

101) ולחידודי להעיר (ע"ד הרמז) ש"אז ישיר" ר"ת (א"י) י"א (ראה לעיל הערה 54).

102) להעיר שבכמה ק"ק בישראל נוהגים לומר שיר השירים לפני קבלת שבת.

103) והמשך הכתוב "ישקני מנשיקות פיהו", "מובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי' ומסתר צפונותי'" (פרש"י עה"פ), גילוי דטעמי תורה לעתיד לבוא, "תורה חדשה מאתי תצא", שאז יהיו הנישואין דהקב"ה וכנס"י ("לימות המשיח יהיו נישואין" (שמו"ר ספט"ו)), שזהו התוכן ד"שיר השירים".

104) ידים ספ"ג.

105) בחדא"ג ידים שם.

106) ראה אוה"ת שה"ש ע' ג ואילך. ושם, שהו"ע העלי' דבחי' החכמה לבחי' הכתר הנק' קדש קדשים.

107) כי, "שיר השירים הם שיר נוקבא ושיר דדכורא שע"י אתעדל"ת .. ושיר דלעת"ל זהו מבחי' שיר חדש שלמעלה מאתעדל"ת" (אוה"ת שם).

108) ההעלאה מבחי' כתר לאוא"ס ב"ה הוא למעלה גם מקדה"ק (אוה"ת שם).

109) להעיר מהשייכות לבחי' פלשתים דקדושה - "התגלות השמחה בדביקות ה' בפילוש ובגילוי ובהתרחבות לאין קץ", "השמחה בה' מצד מהו"ע בלי שום מבוקש" (מדרגת הצדיקים) - שתהי' (אצל כל בנ"י) רק לאחרי גמר עבודת הבירורים, לעתיד לבוא, שאז תהי' השמחה בתכלית השלימות, כמ"ש "אז ימלא שחוק פינו", "וע"כ יותן להם ארץ פלשתים שהוא השמחה באלקות בפילוש כו'" (אוה"ת פרשתנו ע' שסז ואילך).

110) זכרי' א, ז.

111) כמרומז גם בהשם "שבט" - ע"ש "שבט מלוכה" דמלכות בית דוד (ראה לעיל ע' 118).

112) מגילה יד, א.

113) ויתירה מזה - שפורים לא יבטל גם בימות המשיח, שנאמר (אסתר ט, כח) "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" (רמב"ם סוף הל' מגילה).

114) שם ו, סע"ב ובפרש"י.

115) מיכה ז, טו.

116) ר"ה יא, רע"א. שמו"ר פט"ו, יא.

עשר יום״) ע״ש האור וגילוי (כמ״ש[117] ״ויקרא אלקים לאור יום״), (ב) החילוק שבין חודש ליום הוא שחודש קשור עם מהלך הלבנה, ויום[118] קשור עם מהלך החמה, ומזה מובן שחודש האחד עשר מורה על בחי׳ אחד עשר כפי שנמשך ומתגלה אל המקבל (לבנה), ויום האחד עשר מורה על בחי׳ אחד עשר כפי שהוא אצל המשפיע (חמה), אחד עשר בטהרתו.

ומיום אחד עשר (בחודש אחד עשר) באים ליום אח״ד (בגימטריא י״ג)[119], ובהדגשה בקביעות שנה זו שיום הי״ג בחודש חל ביום הש״ק, שממנו באים תיכף ליום ראשון בשבוע, ״יום אחד״, ״שהי׳ הקב״ה יחיד בעולמו״[120] - שמורה על הגילוי דבחי׳ ״אנת הוא חד״ גם בעולם (״יחיד בעולמו״)[121].

ובימי החודש - יום י״ד, שממנו באים תיכף ליום ט״ו שרומז על מ״ש בסיום פרשתנו ״כי יד (י״ד) על כס י־ה״ (ט״ו), שהו״ע בירור ומחיית עמלק כדי שיהי׳ ״השם שלם״ גם ו״ה (י״א), בחי׳ אחד עשר (כנ״ל ס״ד).

ומעלה יתירה בט״ו בשבט שהוא ״ראש השנה לאילן״, ״לענין מעשר״[122] בארץ ישראל, וכמודגש במנהג ישראל[123] לאכול בט״ו בשבט פירות (ובפרט פירות) שנשתבחה בהם ארץ ישראל[124] ״ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש״[125] - שתכלית השלימות בזה תהי׳ בהכניסה לארץ לעתיד לבוא, הן בנוגע לפירות כפשוטם[126] (כולל ובמיוחד הפירות שבאה״ק ושבביהמ״ק[127]), והן (ובעיקר) בנוגע לתוכן ענין הפירות בתורה, שמורה על התענוג שבתורה טעמי תורה פנימיות התורה (כמודגש במיוחד ב״דבש״[128] שרומז על פנימיות התורה[129]), שעיקר התגלותה ב״תורה חדשה מאתי תצא״ לעתיד לבוא.

ח. וכל זה מודגש ביותר ביום העשירי ויום אחד עשר בחודש אחד עשר בדורנו זה, ובפרט בשנה זו:

יום העשירי בחודש האחד עשר בדורנו זה הוא יום ההילולא של כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו, שבו נעשית העלי׳ ד״כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו״[130] לדרגא נעלית יותר, ועד לעילוי שבאין־ערוך, החל מהעלי׳ של נשיא דורנו (בעל ההילולא), ועל ידו גם העלי׳ דכל הדור (״בתר רישא גופא אזיל״[131]) כמודגש בהמשך הימים, שמיום העשירי (יום ההילולא) באים ליום האחד עשר[132] לחודש האחד עשר.

וענין זה מודגש ביותר בהקביעות שהעשירי בשבט חל ביום הרביעי שבו נתלו[133] המאורות, ״שני המאורות הגדולים״ - שבזה מרומז תוכן העלי׳ שנעשית לאחרי ההסתלקות ביום הי״א לחודש הי״א, שנוסף על השלימות די״א מצד החודש (לבנה, מאור הקטן) נעשית גם השלימות די״א מצד היום (חמה, מאור הגדול)[134], אחד עשר בטהרתו (כנ״ל ס״ז).

---

117) בראשית א, ה.

118) גם ימי החודש, שהרי חילוק הימים (יום ולילה) נעשה ע״י מהלך החמה.

119) לאחרי ההקדמה ביום הי״ב - יום הי״ב בחודש הי״א, שרומז על הגילוי דבחי׳ אחד עשר בכל י״ב השבטים (י״ב שבט).

120) בראשית שם ובפרש״י (מב״ר פ״ג, ח).

121) ולהעיר, שהבריאה הפרטית דיום זה היא בריאת האור, ״ויאמר אלקים יהי אור״ - דיש לומר, ש״ויאמר אלקים״ (שמורה על ההעלם) קאי על דרגא הכי נעלית שלמעלה מכללות ענין האור (גילוי), ולמעלה גם מ״מאור״ (שורש ומקור האור) - שלכן נקרא ״אלקים״ (העלם) שמורה על ההעלם שלמעלה מגילוי (העלם העצמי). והחידוש הוא שגם בחי׳ זו (״אלקים״) באה ונמשכת באופן של אור וגילוי - ״ויאמר אלקים יהי אור״.

122) ״שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט״ (פרש״י ורע״ב ריש ר״ה. רמב״ם שבהערה 14).

123) מג״א או״ח סקל״א סקט״ז. השלמה לשו״ע אדה״ז שם ס״ח.

124) ראה לעיל הערה 54.

125) עקב ח, ח.

126) ראה כתובות בסופה.

127) ראה התוועדויות תש״נ ח״ב ע׳ 263. וש״נ.

128) ולהעיר, שכיון שכל הסמוך לארץ השני חשוב מן המאוחר מארץ הראשון, הרי ״התמרים (דבש תמרים) קודמים לענבים (אף שגפן הוא הראשון מחמשת מיני הפירות), שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ״ (רמב״ם הל׳ ברכות פ״ח הי״ג).

129) ראה חגיגה יג, א. רמב״ם הל׳ יסוה״ת ספ״ב.

130) תניא אגה״ק סז״ך וביאורה.

131) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.

132) ולהעיר, שגם העליות דיום ההילולא (ע״י אמירת קדיש) קשורות עם אחד עשר - י״א אותיות ד״יתגדל ויתקדש״ (ראה בארוכה שער הכוונות ענין הקדיש. פע״ח שער הקדישים פ״ד).

133) נוסף על ״נטלו״ (בטי״ת) מצד ההסתלקות, גם ״נתלו״ (בתי״ו) - נוסף על פשטות הדבר - מצד העלי׳ היתירה שנעשית לאחרי וע״י ההסתלקות.

134) להעיר מהשייכות ד״ביום עשתי עשר יום (לחודש

והשלימות העיקרית בזה נעשית בעשירי והאחד עשר בחודש אחד עשר בשנה זו - שנת הארבעים ושתים (תש"י־תשנ"ב), שקשורה עם שם מ"ב שעל ידו נעשים כל עניני העליות (כנ"ל ס"ו) - שכבר נשלמו כל העליות[135] דמ"ב ימי ההילולא[136], וכל העליות שע"י מעשינו ועבודתינו במ"ב השנים (בהוספה על השלימות ד"ויהי בארבעים שנה") שהם בדוגמת מ"ב המסעות במדבר העמים שבדור זה (דור האחרון של הגלות ודור הראשון של הגאולה), ותיכף ומיד ממש נעשית הכניסה לארץ טובה ורחבה בגאולה האמיתית והשלימה[137], שאז תהי' שלימות הגילוי דבחי' אחד עשר שבאחד עשר, "אנת הוא חד".

*

ט. מההוראות מהאמור לעיל בנוגע למעשה בפועל:

להוסיף ולהשלים (מלשון שלימות) בכל הענינים השייכים ליום ההילולא, לימוד תורתו (ובאופן ד"עשרה שיושבים ועוסקים בתורה"[138]) והליכה בדרכיו ואורחותיו בהפצת התורה והמעיינות חוצה, כולל ובמיוחד המשך ההתוועדויות דיום ההילולא, מתוך שמחה ושירה, כההוראה והנתינת־כח דיום השבת שבו נעשית השלימות דיום ההילולא - שבת שירה.

והוראה נוספת וג"כ עיקרית בענין השירה בנוגע לעבודת התפלה (שנקראת גם בלשון רינה[139] (שירה)) באופן של שירה (כידוע שרבינו הזקן הי' מתפלל בקול ושירה) - שנוסף על השירה הקשורה עם העלי' מלמטה למעלה, צ"ל עכשיו (לאחרי גמר כל העליות) השירה שמצד הדביקות וההתכללות בהעליון, כהכנה והתחלה ל"שיר חדש" דלעתיד לבוא (כנ"ל ס"ו).

ובמיוחד בנוגע להתפלה על הגאולה האמיתית והשלימה[140] (ובפרט לאחרי שכבר "כלו כל הקיצין"[141], ונשלמו כל עניני העבודה, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) - שנוסף על רגש הכוסף והתשוקה והגעגועים להגאולה (עד עתה), צ"ל עכשיו גם ובעיקר רגש השמחה[142] מזה שהגאולה באה בפועל ממש ברגע זה ממש.

י. ויש להוסיף ולעורר אודות עריכת התוועדויות בכל מקום גם בחמשה עשר בשבט:

"ראש השנה לאילן" קשור ושייך ל"האדם ("אתם קרויין אדם"[143], ע"ש אדמה לעליון[144]) עץ השדה"[145], ובפרט האילנות שנשתבחה בהם ארץ (ששייכת ונקראת ע"ש) ישראל, "כי תהיו אתם ארץ חפץ"[146], ויש בכאו"א מהם (האנשים והנשים והטף) כל פרטי הענינים ד"ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש", כמבואר בכ"מ פרטי הענינים בזה[147]. וב"ראש השנה לאילן" צ"ל חידוש והוספה בכל עניני העבודה הנ"ל אצל כל אחד ואחת מישראל, כל חד וחד לפום שיעורא דילי'.

ובודאי ינצלו ההתוועדויות ד"ראש השנה לאילן" כדי לבאר ולעורר ע"ד ההוספה והחידוש

הגאולה*) נשיא לבני אשר" לחודש הי"א (להדעות שהשייכות דהנשיאים לחדשי השנה היא כסדרם בחנוכת המשכן (קה"י ערך שבט. ועוד)), ויש לומר, ששייכות זו היא בהדגשה יתירה ביום הי"א דחודש הי"א.

135) כולל גם שלימות העליות בשבת שלאחריו, שבת שירה, שכולל כל העליות שע"י השיר (כנ"ל ס"ו).

136) ולהעיר, שהעליות ע"י אמירת קדיש קשורות עם שם מ"ב (שער הכוונות ופע"ח שם).

137) וי"ל הרמז בנוגע להמשך הימים: י' וי"א שבט הקשורים עם ענין הנשיאות - שינוי בהנשיא, יום השבת (י"ג שבט) פרשת בשלח שסיומה וחותמה במלחמת עמלק - הכרתת זרעו של עמלק, וט"ו בשבט - הכניסה לארץ ישראל (לאכול מפרי') ובנין בית הבחירה (שגם בו יהיו פירות).

138) כמבואר בהמאמר הידוע לחג הגאולה שלו (סה"מ תרפ"ח ע' קמח ואילך).

139) ספרי ר"פ ואתחנן. ועוד.

140) נוסף על הגאולה הפרטית שנעשית ע"י עבודת התפלה (תניא אגה"ק ס"ד).

141) סנהדרין צז, ב.

142) שפורצת גדר (סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך) - לא רק פריצת גדרי הגלות, אלא גם ובעיקר פריצת גדרי הגאולה, שהגאולה עצמה היא באופן ד"נחלה בלי מצרים .. נחלת יעקב אביך .. כיעקב שכתוב בו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה" (שבת קיח, סע"א ואילך).

143) יבמות סא, רע"א.

144) ראה של"ה ג, רע"א. ועוד. עש"מ מאמר אכ"ח פל"ג. ובכ"מ.

145) פ' שופטים כ, יט. וראה תענית ז, א.

146) מלאכי ג, יב. וראה "היום יום" י"ז אייר. ב' אלול. ובכ"מ.

147) ראה התוועדויות תש"נ ח"ב ע' 252 ואילך. וש"נ. - וראה לקמן ע' 193 ואילך.

---

*) ובשנת העיבור – לאחרי ג' חדשים, צדי"ק יום, ובהדגשה יתירה בשנה זו – שנת הצדי"ק.

בעניני העבודה הנ״ל, כולל ובמיוחד לעורר התשוקה והגעגועים ועד לרגש השמחה בגלל הידיעה שתיכף ומיד נכנסים לאכול מפרי׳ ולשבוע מטובה, ולקיים כל המצוות התלויות בה בתכלית השלימות, ״כמצות רצונך״[148].

יא. ויה״ר ועיקר - שעוד לפני חמשה עשר בשבט יהי׳ גמר ושלימות הצמיחה ד״איש צמח שמו״, עליו נאמר ״וקם שבט (מלך רודה ומושל) מישראל״[149], ״ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה״[150] - ״יעמוד מלך מבית דוד (מינוי מלך) .. וילחם מלחמות ה׳ (״מלחמה לה׳ בעמלק״) .. ובנה מקדש במקומו״[151] (בנין בית הבחירה).

ובפשטות - שתיכף ומיד ממש, בבואנו מיום עשתי עשר בחודש עשתי עשר דשנת הארבעים ושתים[152], יוצאים כל בנ״י (״בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[153]) מ״מדבר העמים״, ועולים לארצנו הקדושה ולירושלים עיר הקודש ולבית המקדש השלישי - כיון ש״יוסיף אדנ־י שנית ידו גו׳ ואסף נדחי ישראל גו״[154], ו״נודה לך שיר חדש״[155], באופן ש״ימלא שחוק פינו״[156] - כמרומז בב׳ שמותיו של נשיא דורנו, משיח שבדורנו.

ובלשון הכתוב בשירת הים: ״תבאמו ותטעמו בהר נחלתך גו׳ מקדש אדנ־י כוננו ידיך ה׳ ימלוך לעולם ועד״, ובהמשך לזה - בפרשה דמתן־תורה: ״וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר״[157], השלימות דמתן־תורה (״אחד עשר יום מחורב״) שתתגלה ב״תורה חדשה מאתי תצא״.

148) ראה תו״ח ר״פ ויחי. המשך וככה תרל״ז פי״ז ואילך. ועוד.
149) בלק כד, יז ובפרש״י.
150) ישעי׳ יא, א.
151) רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א.

152) ע״ד מ״ש ״אחד עשר יום מחורב גו׳ ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש גו׳״.
153) בא יו״ד, ט.
154) ישעי׳ שם, יא־יב.
155) נוסח ברכת ״אשר גאלנו״ - פסחים קטז, ב (ובתוס׳ שם).
156) תהלים קכו, ב. וראה ברכות לא, א.
157) יתרו כ, א.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ה שבט, תשכ״ג
ברוקלין, נ. י.
לכבוד מר יוסף שי׳ דקל

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מי״ז בטבת, ות״ח גם כן עבור הפ״ש והספרים ששלח, כרשום בשולי הגליון. ובודאי גם להבא יעשה כן ותודה מראש.

על יסוד הרושם מפגישתנו ושיחתנו ארשה לי להעיר שבנוגע לספרי שימוש בכלל יש תועלת מעשית גדולה בחוט דבוק בכריכה לסמן המקום שמפסיקים בו. בפרט כשהמדובר בספר הספרים, שבודאי הכוונה בחלוקת מתנה זו שישתמשו בספר קדוש זה לעתים הכי תכופות, ומתנאי תפקידיהם שההפסקה מצוי׳, שלכן משנה חשיבות לחוט שכזה.

תקותי שהאנציקלופדיא-כיס ששלח לי מאז מצא הד נכון והוא נפוץ ברבים.

בטח השתתף באופן המתאים בעצרת כ״ד טבת, ביום מלאות מאה וחמשים שנה להסתלקותו של אדמו״ר הזקן בעל התניא והשלחן-ערוך, אבי תנועת חב״ד ושיטתה. וזה מזכירני שבאנציקלופדיא הכיס שלו סיומו בערך ״תניא״, כרשום בזכרוני.

בכבוד ובברכה ובת״ח עוה״פ.

בס"ד. משיחות חמשה עשר בשבט* ה'תשנ"ב.

א. ענינו המיוחד של חמשה עשר בשבט[1] - שאין אומרים בו תחנון[2], וגם לא במנחה שלפניו[3] - שהוא "ראש השנה לאילן", כדאיתא במשנה[4]: "באחד בשבט ראש השנה לאילן, דברי ב"ש, ב"ה אומרים בחמשה עשר בו", והלכה כב"ה[5].

ולכן מנהג ישראל[6] לאכול ביום זה מיני פירות, ובפרט פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, שבה מודגש ענינו של "ראש השנה לאילן" לדינא - "לענין מעשר"[7].

ויש לבאר ענינו של היום בעבודתם של ישראל - כבכל עניני התורה מלשון הוראה[8], לימוד והוראה בעבודת האדם, "אני נבראתי לשמש את קוני"[9] - לכל לראש בנוגע ליום זה עצמו, ועוד ועיקר, להיותו "ראש השנה", יש להמשיכו על ובכל השנה כולה (עד ל"ראש השנה לאילן" בשנה שלאח"ז, שאז יתוסף חידוש נעלה יותר, עלי' למעלה מעלי').

ב. ובהקדמה:

"אילן" - קשור עם בנ"י, כמ"ש[10] "כי האדם (שקאי בעיקר על בנ"י, "אתם קרויין אדם"[11], ע"ש "אדמה לעליון"[12]) עץ השדה", ובפרט האילנות (שבארץ ישראל, וביניהם גופא האילנות) שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ששייכותם לארץ ישראל היא כתוצאה מזה שישנם תחילה בישראל עצמם.

ויומתק יותר - ע"פ הידוע[13] שישראל נקראים בשם "ארץ", כמ"ש[14] "כי תהיו אתם ארץ חפץ", וכמארז"ל[15] "למה נקרא שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה", "רצתה" מלשון רצון[16], וגם מלשון מרוצה[17], שענין זה שייך בעיקר ב"ארץ חפץ" דישראל, שכאו"א מישראל "רוצה הוא לעשות כל המצוות"[18], ועד ש"רץ (בזריזות הכי גדולה) למצוה"[19], ועל ידם נמשך ונעשה גם בארץ ישראל[20], ומזה מובן שכל פרטי הענינים שבארץ ישראל ישנם תחילה בישראל.

ובהתאם לכך יש לבאר תוכן הענין דשבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל: "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש"[21] - כידוע ששבעת המינים הם כנגד שבעת המדות[22], שבעת הקנים ד"מנורת זהב כולה"[23], שקאי על כנסת ישראל שנחלקת לשבעה סוגים, שבעה

---

*) מוצאי חמשה עשר בשבט לאחרי תפלת ערבית, וכולל גם הדברים שנאמרו בליל חמשה עשר בשבט לאחרי תפלת ערבית, ובערב חמשה עשר בשבט לאחרי מנחה. וניתוספו בה גם פרטים משיחות י"א שבט, וליל טו"ב שבט (ב"יחידות" כללית להאורחים שיחיו) - המו"ל.

1) נוסף על המעלה ד"קיימא סיהרא באשלמותא" ביום חמשה עשר שבכל חודש, ועאכו"כ וביתר שאת וביתר עוז בחודש האחד עשר, שקשור עם בחי' "אחד עשר" שלמעלה מכל עשר ספירות, כמדובר (קונטרס משיחות י"א שבט וש"פ בשלח שנה זו (לעיל ע' 178 ואילך)).

2) להעיר, שבימים שאין אומרים תחנון אין צורך בתחנון, כלומר, לא זו בלבד שהענינים דתחנון נעשים מעצמם (ללא אמירת תחנון) מצד מעלת היום, אלא שמלכתחילה אין צורך בהענין דתחנון.

3) שו"ע או"ח סקל"א ס"ו. השלמה לשו"ע אדה"ז שם ס"ח. סידור אדה"ז לפני ובא לציון גואל.

4) ריש מס' ר"ה.

5) רמב"ם הל' תרומות פ"ה הי"א. הל' מע"ש פ"א ה"ב.

6) מג"א או"ח שם. השלמה שם.

7) "שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם (ט"ו ב)שבט על שחנטו לאחר (ט"ו ב)שבט" (פרש"י ורע"ב ר"ה שם. רמב"ם שם).

8) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית. זח"ג נג, ב. ועוד.

9) משנה וברייתא סוף מס' קידושין.

10) שופטים כ, יט.

11) יבמות סא, רע"א.

12) ראה של"ה ג, רע"א. ועוד. עש"מ מאמר אכ"ח ח"ב פל"ג. ובכ"מ.

13) ראה גם תו"א בראשית בתחלתו. ובכ"מ.

14) מלאכי ג, יב. וראה "היום יום" י"ז אייר. ב' אלול. ובכ"מ.

15) ב"ר פ"ה, ח.

16) פי' המת"כ שם.

17) ראה פי' מהרז"ו שם. תו"א שם א, סע"ג.

18) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

19) אבות פ"ד מ"ב. וראה לקו"ש חי"ז ע' 371 ואילך. וש"נ.

20) כולל גם בעבודתם בקיום ההוראה המפורסמת של נשיאי חב"ד: "עשה כאן (בחו"ל) ארץ ישראל" (אגרות־קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' תפה).

21) עקב ח, ח.

22) ראה לקוטי תורה וספר הליקוטים להאריז"ל עה"פ. לקוטי לוי"צ אגרות־קודש ריש ע' שסז.

23) זכרי' ד, ב.

אופנים בעבודת ה'[24], שכל פרטי ענינים אלו ישנם בכאו"א מישראל[25], האנשים והנשים והטף[26].

ואף ש"ראש השנה לאילן" שייך רק לחמשה מהם - ב' המינים ד"ארץ" הב', "ארץ זית שמן ודבש", ורק ג' מינים מ"ארץ" הא', "ארץ (חטה ושעורה ו)גפן ותאנה ורמון", משא"כ חטה ושעורה שאינם אילנות (ור"ה שלהם אינו בחמשה עשר בשבט, אלא באחד בתשרי, שהוא "ראש השנה למעשרות תבואה קטניות וירקות"[5]) - מ"מ, כיון שהכתוב מקדים[27] חטה ושעורה לגפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש, ו"כל[28] המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה"[29], יש להקדימם גם בהלימוד וההוראה בעבודת האדם.

ולא עוד אלא שיש להקדים לפניהם הלימוד וההוראה מתיבת "ארץ" שבהתחלת הכתוב[30], שהיא המקור שממנה באים כל עניני צמיחה, הן תבואה (חטה ושעורה), והן פירות האילן (גפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש), דאף שמקום צמיחת האילנות הוא ב"גן"[31] שלמעלה משדה (מקום צמיחת התבואה[32]) שבארץ סתם, הרי, גם ה"גן" הוא חלק מה"ארץ" (דרגא נעלית יותר ב"ארץ"), כדלקמן.

ג. "ארץ":

כתיב[33] "ארץ ממנה יצא לחם" (שכולל כל עניני מאכל[34], גם פירות האילן) - לאחרי וע"י עבודת ויגיעת האדם[35], החל מחרישה וזריעה, ובלשון המשנה[36] "הזורע החורש", "בארץ ישראל קאי דזרעי ברישא והדר כרבי"[37], ש"קשה היא ואין יכול לכסות (הזריעה) בלא חרישה"[38], היינו, שנוסף על החרישה שלפני הזריעה (בכל ארץ), יש גם (בארץ קשה) חרישה שלאחרי הזריעה, ועד"ז שאר המלאכות ד"סידורא דפת"[39].

ודוגמתו בעבודת האדם לקונו[40] - שהתחלת העבודה היא בבחינת חרישה להיות לב נשבר ונדכה[41], כמ"ש[42] "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה"[43], ועי"ז תהי' הזריעה והצמיחה כו'.

ויש להוסיף בנוגע לענין החרישה בעבודת האדם - ע"פ תורת הבעש"ט[44] על הפסוק "כי תהיו אתם ארץ חפץ", שבנ"י נמשלו לארץ שטמונים בה אבנים טובות ומרגליות, אלא שיש צורך לחפש אותם, ועד לחיפוש אחר חיפוש (כיון שנמצאים במקומות מיוחדים בארץ), ויש צורך בחפירה בעומק הארץ (כיון שברוב המקומות אינם על פני הארץ, אלא בעומק הארץ) - שדוגמתה עבודת החרישה, אלא שיש צורך ביגיעה גדולה יותר[45].

ד. ובכללות יותר - נכללים בעבודת האדם ב"ארץ" כל הענינים שבהם נעשית העבודה בירידת הנשמה למטה (ב"ארץ"), שהם כל ל"ט מלאכות[46], "הזורע החורש .. ארבעים חסר אחת":

---

24) ראה לקו"ת ר"פ בהעלותך. ובכ"מ.

25) ובהדגשה יתירה - במעמד כו"כ מישראל יחדיו.

26) אף שיש חילוקי דרגות באופן ההתגלות - בגלוי ממש, בגלוי סתם, או בכח ובהעלם, העלם שישנו במציאות, ועד להעלם שאינו במציאות (כמבואר בכ"מ).

27) להעיר, שסדר בתורה הוא גם תורה (ראה של"ה חלק תושבע"פ כלל לשונות בתחלתו (תב, ב)), ובפרט בנדו"ד, שנפק"מ לדיני ברכות, כדלקמן בפנים.

28) ברכות מא, א.

29) וגם לאחרי ש"הפסיק ארץ (השני) את הסדר וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים" (פרש"י שם, ב) - חשיבותם היא לגבי גפן ותאנה ורמון, שהסמוך לארץ השני חשוב מן המאוחר מארץ הראשון, ולא לגבי חטה ושעורה הסמוכים לארץ הראשון.

30) ובפרטיות יותר - ארץ הא', "ארץ חטה וגו'", וארץ הב', "ארץ זית שמן גו'".

31) להעיר מהשייכות המיוחדת לשנה זו - תשנ"ב - שממנה נכנסים לשנת הנ"ג, "גן".

32) אף שיש גם "גן הירק" (עקב יא, יו"ד).

33) איוב כח, ה.

34) ראה פרש"י ויצא לא, נד. ועוד.

35) דאף שנבראת ע"י הקב"ה, מ"מ, ניתנה להאדם באופן שדוקא ע"י "לעשות" - עבודתו ויגיעתו - תהי' צמיחת הלחם.

36) שבת עג, סע"א.

37) שם, רע"ב.

38) פרש"י שם.

39) שם עד, רע"ב.

40) ראה גם ספר הלקוטים (דא"ח להצ"צ) ערך חרישה (ע' תתקנ ואילך). וש"נ.

41) ברוחניות, כי, בגשמיות צ"ל גוף בריא ושלם ונשמה בריאה ושלימה דוקא, אלא שברוחניות ישנו הרגש ד"לב נשבר ונדכה".

42) תהלים נא, יט.

43) אלא שביחד עם זה צ"ל גם רגש השמחה, שהרי כל עניני עבודת ה' צ"ל מתוך שמחה וטוב לבב (רמב"ם סוף הל' לולב. ובכ"מ).

44) "היום יום" שבהערה 14.

45) וכיון שהיגיעה גדולה יותר, גם המציאה - "יגעת ומצאת" - היא גדולה יותר.

46) להעיר, שבכמה מקומות הובא הלשון ל"ט מלאכות בנוגע לסידורא דפת (ראה לדוגמא לקו"ת בחוקותי מט, ד), אף שהמספר המדוייק של המלאכות השייכות לסידורא דפת הוא

הלשון "ארבעים חסר אחת"[47] (ולא שלושים ותשע) הוא ע"ד מ"ש[48] "ותחסרהו מעט מאלקים" [כמארז"ל[49] "חמישים שערי בינה נבראו בעולם כולם ניתנו למשה חסר אחת, שנאמר ותחסרהו מעט מאלקים"] - שנוסף לכך שהחסרון מאלקים אינו אלא "מעט" בלבד, "חסר אחת", הרי, גם חסרון זה הוא פעולה מיוחדת של הקב"ה ("ותחסרהו"), ולפני פעולה זו לא הי' חסרון, כיון שכאו"א מישראל הוא בבחינת אלקים, כמ"ש[50] "אני אמרתי אלקים אתם", ויתירה מזה, כיון ש"שמש ומגן הוי' אלקים"[51], ששם אלקים הוא מגן ונרתק לשם הוי', נמצא, שכאו"א מישראל הוא גם בבחינת שם הוי'[52], וכמ"ש[53] "כי חלק הוי'[54] עמו", אלא שבירידתו למטה ב"ארץ" נעשה אצלו חסרון זה ("ותחסרהו מעט מאלקים").

וחסרון זה ("ותחסרהו מעט מאלקים") שבירידה למטה לעסוק בכל פרטי המלאכות שבעבודת ה"ארץ" ("ארבעים חסר אחת") הוא לצורך עלי' (כידוע הכלל שכל ירידה היא לצורך עלי' למעמד ומצב נעלה יותר מכמו לפני הירידה) - שנשלם ה"חסר אחת" (ארבעים)[55], ועד שנעשה יתרון גדול יותר, ביתר שאת וביתר עוז, שמתעלה לדרגא נעלית יותר מהדרגא ד"אלקים אתם", ולמעלה גם מהדרגא דשם הוי'.

ה. ויש להוסיף ולבאר פרטי הענינים דשבעת המינים בעבודת האדם[56] (ע"ד (ומיוסד על) המבואר בלקוטי תורה להאריז"ל[57] ע"פ קבלה) - "חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון (ולאח"ז גם) ארץ זית שמן ודבש":

"חטה" - מאכל אדם, שנעשה דם ובשר כבשרו - רומז על העבודה ששייכת לנפש האלקית שבכאו"א מישראל (ה"אדם" שבו).

"ושעורה" - מאכל בהמה[58], וכמסופר בגמרא[59] שכש"אמר להם שעורים נעשו יפות, אמרו לו צא ובשר לסוסים ולחמורים" - רומז על העבודה ששייכת לנפש הבהמית שבכאו"א מישראל (ה"בהמה" שבו).

"וגפן" – "תירושי המשמח אלקים ואנשים"[60] - שרומז על הוספת השמחה בכל עניני העבודה ד"אלקים", נפש האלקית ("חטה"), ובכל עניני העבודה ד"אנשים", כמו "(יין ישמח לבב) אנוש"[61], לשון חלישות[62] (כמו "עקוב הלב מכל ואנוש הוא"[63]), שקאי על נפש הבהמית ("שעורה").

"ותאנה" - כמ"ש "ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות"[64], וממשיך ש"ויעש גו' כתנות עור וילבישם"[65] - מורה על העבודה דבירור הלבושים

י"א* (ראה סה"מ תר"ל ע' רמז).

47) בהבא לקמן - ראה גם סה"מ שם ע' רמד ואילך.

48) תהלים ח, ו.

49) ר"ה כא, ב. וש"נ.

50) תהלים פב, ו.

51) שם פד, יב. וראה תניא שעהיוה"א רפ"ד. ובכ"מ.

52) אפילו מצד הגוף - כידוע שהגוף דישראל** הוא בציור שם הוי' (ראה אוה"ת תזריע ע' תקכד. ועוד), ועאכו"כ מצד הנשמה, שיש בה כל פרטי הענינים דד' אותיות שם הוי' (ראה תניא אגה"ת פ"ד. ובכ"מ).

53) האזינו לב, ט. וראה אגה"ת שם.

54) נוסף על היותו "חלק אלקה ממעל ממש" (איוב לא, ב. תניא רפ"ב).

55) ויש לומר, שענין זה מרומז גם ב"ארץ (ש)ממנה יצא לחם", שכולל גם פירות האילן, שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל שהם כנגד שבעת המדות - שרומז על כללות העבודה דבירור שבעת המדות, שבפרטיות הם במספר מ"ט (ז' פעמים ז', כי כל מדה כלולה מז' מדות) - שזהו"ע "חמישים שערי בינה .. חסר אחת .. ותחסרהו מעט מאלקים", ועי"ז באים לשער הנו"ן דבינה (ועד להדרגא שבאין־ערוך למ"ט שערי בינה).

---

*) וי"ל ע"ד הרמז – שע"י העבודה והיגיעה (בלחם הרוחני) בי"**א** מלאכות באים לבחי' "אחד עשר" (בחי' האלקות שלמעלה מהבריאה) שלמעלה מעשר (בחי' אלקות השייכת להבריאה), שזהו גם תוכן הענילוי ד"ארבעים" לגבי "ארבעים חסר אחת".

**) ולצורך ענין הבחירה נעשה דוגמתו גם בגופי אוה"ע (ראה סה"מ תרנ"ו ס"ע שיט).

ועפ"ז יש לבאר המשך הכתובים, "ארץ חטה ושעורה וגו' זית שמן ודבש", "ארץ גו' לא תחסר כל בה" - שע"י העבודה בשבעת המינים, שבעת המדות, מ"ט, "חמשים חסר אחת", באים להשלימות ד"לא תחסר (כיון ש)כל בה", "כל" בגימטריא חמישים.

56) בהבא לקמן - ראה גם קונטרס משיחות ש"פ בשלח ט"ו בשבט תש"נ (התוועדויות תש"נ ח"ב ע' 252 ואילך).

57) שבהערה 22.

58) סוטה רפ"ב. ועוד.

59) פסחים ג, סע"ב. - נתבאר בקונטרס הנ"ל ס"ט (שם ע' 258 ואילך).

60) שופטים ט, יג.

61) תהלים קד, טו.

62) "כי אנוש יש בו ב' פירושים, הא' לשון איש***, והב' לשון חלישות" (לקו"ת שה"ש כד, ד).

63) ירמי' יז, ט.

64) בראשית ג, ז.

65) שם, כא.

***) ומזה מובן שגם התואר "אנשים" ("איש") שייך ל"אנוש".

של האדם (לאחרי ובהוספה על העבודה בנוגע להאדם עצמו), ועד לשלימות הבירור באופן ד"כתנות אור" (באל"ף, כ"בתורתו של רבי מאיר"[66]) - ש"אור" רומז על אלופו של עולם (אל"ף ד"אור") כפי שנמשך (ע"י הוא"ו ד"אור") למטה (עד להרי"ש ד"אור"[67]), ודוגמתו בעבודת האדם, שה"אור" דכאו"א מישראל הוא גדול כל כך עד שפועל אפילו בהלבושים ("כתנות") שנעשים "כתנות אור"[68].

"ורמון" - "מלאים[69] מצוות כרמון"[70] - מורה על העבודה דבירור עניני העולם (שלמטה גם מהלבושים של האדם) שבהם מקיימים המצוות. ויש להוסיף בביאור הדוגמא ד"רמון" דוקא - שכל גרעין מובדל ומופרש משאר הגרעינים (לא ע"י דבר זר, אלא) ע"י הרמון עצמו (בשר הרמון), ודוגמתו במצוות, ש"אין עושין מצוות חבילות חבילות"[71], היינו, שכל מצוה היא בפ"ע, מובדלת משאר המצוות, והבדלתה (לא ע"י דבר זר ח"ו, אלא) מצד ציווי התורה (ע"ד הבדלת גרעיני הרמון זמ"ז ע"י בשר הרמון). ועד"ז י"ל בנוגע לעניני העולם שבהם מקיימים המצוות, שגם הבדלתם מהמצוות[72] היא מצד ציווי התורה.

ועפ"ז מובן שהסדר ד"חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון" (בעבודת האדם) הוא מן הקל אל הכבד: חטה ואח"כ שעורה - כיון שהעבודה דנפש האלקית (חטה) קלה מאשר העבודה עם נפש הבהמית (שעורה), ולאח"ז "גפן" - הוספת השמחה בעניני העבודה דנה"א ונה"ב, ולאח"ז העבודה דבירור הלבושים של האדם - תאנה, ולאח"ז גם הבירור דעניני העולם (שבהם מקיימים המצוות) - רמון.

ו. ולאח"ז מוסיף הכתוב וכופל תיבת "ארץ":

ע"פ האמור לעיל (ס"ג-ד) ש"ארץ" הוא המקום שבו נעשית עבודת ויגיעת האדם בירידתו למטה (במעמד ומצב ד"ותחסרהו מעט מאלקים") בחרישה וזריעה וכל ל"ט המלאכות ("ארבעים חסר אחת") - מובן, ש"ארץ" הב' מורה על העבודה והיגיעה גדולה יותר, שעי"ז נעשה עילוי גדול יותר. וע"ד החילוק שבין היגיעה דחרישה בשביל הצמיחה להיגיעה דחפירה בשביל למצוא אבנים טובות ומרגליות (כנ"ל ס"ג).

ויש לומר, ש"ארץ" הב' קאי על העבודה והיגיעה בזמן הגלות, שמצד גודל ירידת הגלות, יש צורך בעבודה ויגיעה גדולה יותר, ובמילא, נעשית גם העלי' (ירידה צורך עלי'[73]) באופן נעלה יותר, ביתר שאת וביתר עוז.

וענין זה מרומז בפרטי הענינים ד"ארץ" הב' - "זית שמן ודבש":

"זית" - מורה על מזון באופן של מרירות, כלשון חז"ל[74] על הפסוק[75] "עלה זית טרף בפי", "יהיו מזונותי מרורין כזית".

[ובזה נרמז גם הפיכת דבר מר למזון - כמ"ש רבינו הזקן בספר התניא[76] בפירוש הפסוק[77] "ועשה לי מטעמים", לשון רבים, שנוסף על "מאכלים ערבים ומתוקים", ישנם גם "דברים חריפים או חמוצים רק שהם מתובלים ומתוקנים היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש"].

66) ב"ר פ"כ, יב.

67) להעיר גם מהענין ד"מאתיים (ר') לנוטרים את פריו" (שה"ש ח, יב. וראה אוה"ת שה"ש (כרך ב') ס"ע תשסא ואילך).

68) כולל גם העילוי דאתהפכא חשוכא לנהורא - שמהפכים ה"עור" (בעי"ן) דנחש הקדמוני ל"אור" (באל"ף).

69) חגיגה בסופה. וש"נ.

70) להעיר, שאיתא בספרים (מלבי"ם עה"פ שה"ש ד, ג) שמספר גרעיני הרמון הוא תרי"ג, כנגד תרי"ג מצוות, ויש אומרים שמספר הגרעינים הוא רמ"ח, כנגד רמ"ח מצוות עשה שקיומן באופן חיובי (משא"כ שס"ה מצוות לא תעשה שקיומן באופן שלילי).

71) ברכות מט, א. וש"נ.

72) לפני קיום המצוה, וגם לאחרי קיום המצוה בחפץ פרטי זה ישנם שאר הדברים שבעולם (גם ממין זה) שעדיין לא נתקיימה בהם מצוה.

73) כהכלל בכל עניני ירידה (כנ"ל ס"ד), ועאכו"כ בנוגע לירידה הכללית דזמן הגלות, שהיא ירידה הכי גדולה, כמשל בן יחיד שגלה מעל שולחן אביו (ראה ברכות ג, סע"א), שלא זו בלבד שצריכים להחזירו להיות סמוך* על שולחן אביו, אלא יתירה מזה, שצ"ל עלי' גדולה יותר לגבי המעמד ומצב שלפני ירידת הגלות.

74) עירובין יח, סע"ב. וש"נ.

75) נח ח, יא ובפרש"י.

76) פרק ז"ך.

77) תולדות כז, ד-ז.

*) מלשון "סומך ה' לכל הנופלים" (תהלים קמה, יד).

וענינו בעבודת האדם - כללות העבודה בזמן הגלות באופן של מרירות, כמודגש גם בשמה של מרים[78] (שבלידתה התחיל עיקר קושי השעבוד) "על שם המירור"[79].

[ולהעיר ממש"נ[80] "ותתצב אחותו מרחוק וגו'", ש"מרים" עמדה על יד משה (ועומדת על יד משה שבכאו"א מישראל[81]) לפעול להצלתו מן היאור, ועד כדי כך, שבבוא "בת פרעה .. על היאור"[82] - בתו של פרעה מלך מצרים שהי' "מושל בכיפה"[83], ובעמדה "על היאור", שמורה על התוקף דמלכות פרעה[84] - פעלה אצלה בענין הצלתו של משה מן היאור.

ולהוסיף, שבסיום הפסוק ("ותתצב גו' לדעה מה יעשה לו") מרומז העילוי שנעשה ע"י ירידת הגלות: "לדעה" - "לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"[85], ויתירה מזה - גם בחינת "מה" (ביטול שלמעלה מהדעת, ובאופן שגם בחינת "מה" נעשית ("יעשה") באופן ד"לו", שנמשכת ומתגלה בכל פרטי המדות, ו' פעמים ו' (ששה מדות כפי שכלולים מששה - מספר ל"ו)].

ועי"ז נעשה "שמן" ("זית שמן") - כמארז"ל[86] "זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתיתה" - שרומז על פנימיות התורה, רזין דרזין שבתורה[87], שעיקר ושלימות התגלותה תהי' לעתיד לבוא, לאחרי וע"י הקדמת מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות[88].

"ודבש" (דבש תמרים[89]) - שצמיחת ה"תמרים" היא לאחרי שבעים שנה[90], שמורה על ריבוי העבודה והיגיעה יותר משאר הפירות, ועי"ז דוקא נעשה ה"דבש", שרומז על שלימות הגילוי דפנימיות התורה (כדרשת חז"ל[91] על הפסוק[92] "דבש וחלב תחת לשונך") לעתיד לבוא[93].

ז. ויש לקשר זה עם פרשת השבוע דיום הש"ק ש"מיני' מתברכין כולהו יומין"[94], כולל גם "ראש השנה לאילן" - פרשת בשלח:

"ויהי בשלח פרעה את העם וגו'" - שע"י ירידת הגלות בארץ מצרים (ע"ד "ארץ" הב') נעשה העילוי והשלימות ד"בשלח פרעה", "דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין"[95], ועי"ז נעשית גם הכניסה אל ארץ טובה ורחבה, "ארץ חטה ושעורה וגו' ארץ זית שמן ודבש", בתכלית השלימות.

[ולהעיר, שלאחרי הפסוק "ארץ חטה ושעורה וגו' ודבש" (שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל) מדובר (בהמשך הפרשה[96]) גם ע"ד מעלתה של ארץ ישראל לגבי ארץ מצרים - "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא אשר יצאתם משם[97] אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך (להביא מים מנילוס ברגלך) כגן הירק", "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים[98] תשתה מים"[99],

---

78) להעיר מהשייכות לפרשת השבוע דמינה אזלינן - "ותקח מרים הנביאה וגו'" (בשלח טו, כ).
79) שמו"ר רפכ"ו. שהש"ר פ"ב, יא.
80) שמות ב, ד.
81) תניא רפמ"ב.
82) שם ב, ה.
83) ראה מכילתא בשלח יד, ה. שמו"ר פט"ו, יו"ד. זח"ב ו, א.
84) שאמר "לי יאורי וגו'" (יחזקאל כט, ג).
85) תבוא כט, ג.
86) מנחות נג, סע"ב.
87) ראה אמ"ב שער הק"ש ספנ"ג ואילך. ועוד.
88) ראה תניא רפל"ז.
89) פרש"י בא יג, ה. ועוד. ולהעיר מהשייכות לפרשת השבוע (פרשת יתרו) - שבני יתרו קיבלו "דושנה של יריחו", "עיר התמרים" (ספרי ופרש"י בהעלותך יו"ד, לב. ספרי ברכה לג, יב).
90) ראה זח"ג טז, א. ועוד. - ורומז גם על הענין דאריכות ימים ושנים טובות דכאו"א מישראל, כמ"ש (תהלים צב, יג) "צדיק ("ועמך כולם צדיקים") כתמר יפרח".
91) חגיגה יג, א.
92) שה"ש ד, יא.
93) ויש להוסיף בביאור החילוק שבין "זית שמן" (שנתפרש בכתוב שמו של הפרי שממנו בא השמן) ל"דבש" (שלא נתפרש בכתוב שמו של הפרי) - שב"זית שמן" מודגש גם (ובעיקר) מרירות הגלות ("זית") שעי"ז באים לגילוי פנימיות התורה ("שמן") לעתיד לבוא, ואילו ב"דבש" (שלאח"ז) מודגש רק העילוי דלעתיד לבוא (גילוי פנימיות התורה).
94) זח"ב סג, ב. פח, א (בנוגע לירידת המן שאודותיו מדובר בפרשת בשלח).
95) זח"א רי, א.
96) עקב יא, יו"ד ואילך.
97) דאף שנאמר בה (לך לך יג, יו"ד) "כגן ה' כארץ מצרים", ובפרט ארץ רעמסס שישבו בה בנ"י שהיתה "במיטב ארץ מצרים" - אינה מגעת למעלתה של ארץ ישראל (פרש"י עקב שם).
98) להעיר מהשייכות לראש השנה לאילן - "הואיל ויצאו רוב גשמי שנה", "שכבר עבר רוב ימות הגשמים .. ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה" (ר"ה יד, א ובפרש"י).
99) ועד"ז לפני הפסוק "ארץ חטה ושעורה וגו'" - "ארץ נחלי מים עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר" (ח, ז).

"ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה[100] ועד אחרית שנה"].

ומודגש גם בהפטרה (סיום וחותם הפרשה) - "ודבורה אשה נביאה גו' יושבת תחת תומר גו'"[101], אילן תמרים, סיום וחותם (והכי מובחר מ)כל שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל (דבש תמרים), ורומז על גילוי פנימיות התורה לעתיד לבוא (כנ"ל ס"ו).

ויש להוסיף בהשייכות ד"תומר דבורה" למעמד ומצב דלעתיד לבוא - ע"פ מארז"ל[102] "מאי שנא תחת תומר .. משום יחוד" (ש"תחת תומר" לא שייך יחוד), דיש לומר הרמז בזה, שה"יחוד" דכנסת ישראל (דבורה[103]) אינו אלא עם הקב"ה בלבד, ולכן צ"ל תכלית הזהירות מענין של יחוד ("תחת תומר"), ועי"ז זוכים[104] להיחוד דכנסת ישראל עם הקב"ה לעתיד לבוא ("לימות המשיח יהיו נישואין"[105]).

ומודגש גם בסיום וחותם ההפטרה, "ותשקוט הארץ ארבעים שנה"[106] - כידוע ש"ארבעים"[107] (מ"ם) מורה על השלימות דלעתיד לבוא, כמ"ש[108] "לרבה המשרה" (מ"ם סתומה באמצע התיבה שרומז על הגאולה[109]).

ואז תהי' גם השלימות ד"בפרוע פרעות בישראל"[110] - "דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין" (ע"ד "בשלח פרעה").

ח. הלימוד וההוראה מהאמור לעיל בנוגע לפועל:

יש לנצל את הזמן ד"ראש השנה לאילן" כדי להתחזק ולהוסיף בכל עניני העבודה ד"ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (האמורים לעיל), הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לפעולה על הזולת[111], כולל ובמיוחד ע"י עריכת התוועדויות שבהם יעוררו איש את רעהו בכל הענינים האמורים.

ויש לעורר גם ע"ד השמירה על שלימותה של ארץ ישראל - לבטל לגמרי ("כעפרא דארעא") הקס"ד והדיבור ע"ד מסירת שטחים מארץ ישראל שבידינו לאוה"ע, אפילו לא שעל אחד, ואפילו לא חוט השערה, אלא לשמור על שלימות הארץ (שכבר ניתנה בפועל ע"י הקב"ה לבעלותם של ישראל בזמן הזה), ביחד עם שלימות העם ושלימות התורה - שלימות משולשת ונצחית[112].

ויה"ר שההחלטה טובה בכהנ"ל (ש"ה' יראה ללבב"[113]) תביא תיכף ומיד את השכר[114] - ש"בנערינו ובזקנינו נלך"[115] (ונרוץ, "עם ענני שמיא"[116]) לארצנו הקדושה, ארץ ישראל בשלימותה (לא רק ארץ שבע אומות, אלא ארץ עשר אומות[117]), "ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה

---

100) "מראש השנה נידון כו'" (פרש"י עה"פ) - ששייך גם ל"ראש השנה לאילן", כי, ה"ארבעה ראשי שנים" "אידמו להדדי" (הגהות מיימוניות ריש הל' שופר).

101) שופטים ד, ד־ה.

102) מגילה יד, א.

103) להעיר ממארז"ל (דב"ר פ"א, ו) "כדבורים היו בני .. מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעלי', כך כל מה שישראל מסגלין מצוות ומעשים טובים הם מסגלים לאביהם שבשמים".

104) להעיר מדרשת חז"ל על הפסוק "גן נעול גו' גל נעול גו'", ש"על ידי שגדרו ישראל עצמן מן הערוה נגאלו ממצרים" (שהש"ר פ"ד, יב (א)).

105) שמו"ר ספט"ו.

106) שם ה, לא.

107) לא רק "ארבעים חסר אחת", כנ"ל ס"ד.

108) ישעי' ט, ו.

109) ראה ספר הערכים חב"ד מערכת אותיות התורה אות מ"ם (ב) ס"ע רב ואילך. וש"נ.

110) שם, ב.

111) ובפרט שע"י הפעולה על הזולת ניתוסף עוד יותר בעבודתו בעצמו, כמארז"ל (תענית ז, א. וש"נ) "מתלמידי יותר מכולם".

112) ובלשון הכתוב (קהלת ד, יב) "החוט המשולש לא במהרה ינתק", ויתירה מזה, לא זו בלבד ש"לא במהרה ינתק" (אבל לאחרי משך זמן ינתק*), אלא "לא ינתק" כלל.

113) שמואל־א טז, ז.

114) ראה תענית ח, ב. שו"ע או"ח סו"ס תקעא.

115) בא יו"ד, ט.

116) דניאל ז, יג.

117) כפי שהובטח לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (לך לך טו, יח־כא). ובלשון הכתוב בס"פ עקב (לאחרי ובהמשך ל"ארץ חטה ושעורה וגו'", ו"ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה גו'"**) - "מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהי' גבולכם".

*) כבלנו"ז, "חבור עצבים אפרים גו'" (הושע ד, יז), ש"עובדים ע"ז (רח"ל) ושלום ביניהם כו'" (ב"ר פל"ח, ו) – ש"חיבור" זה סופו ש"ינתק".

) להעיר מדעת זקנים מבעלי התוספות (עקב ח, ז): "שבעה פעמים כתיב כאן ארץ (בפסוקים די) כנגד שבעה עממין". ועפ"ז י"ל, שההוספה דשלשה פעמים ארץ בפסוקים שלאח"ז (יא, יא־יב), "והארץ** אשר אתם עוברים שמה לרשתה **ארץ** הרים ובקעות גו' **ארץ** אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד גו'", הם כנגד שלש ארצות דקיני קניזי וקדמוני. וצ"ע. ואכ"מ.

ורמון ארץ זית שמן ודבש" ("לאכול מפרי' ולשבוע מטובה", ולברך "על הארץ ועל פירותי"[118]), וארץ מלאה אבנים טובות ומרגליות, ובארץ ישראל עצמה - לירושלים עיר הקודש, להר הקודש, לבית המקדש ולקדש הקדשים (שבו נמצאת גם ה"אבן שתי'", ש"ממנה הושתת העולם"[119]).

ובלשון הכתוב בשירת הים (בפרשת השבוע דמינה אזלינן): "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך גו' מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[120], כש"ה' ימלוך לעולם ועד"[121], "לעתיד לבוא שכל המלוכה שלו"[122] - גילוי מלכותו של הקב"ה בכל העולם, שענין זה קשור במיוחד עם ראש השנה (ששייך גם ל"ראש השנה לאילן"[123]), "מלכיות זכרונות ושופרות"[124], כולל ובמיוחד "תקע בשופר גדול לחרותנו"[125].

וע"י ההוספה במצות הצדקה[126] ש"מקרבת את הגאולה"[127], מקרבים ומזרזים וממהרים שכל זה יקויים בפועל ממש תיכף ומיד ממש.

118) לא רק "על הארץ ועל הפירות" (ברכות מד, א. רמב"ם הל' ברכות פ"ח הי"ד. שו"ע או"ח סר"ח ס"י).
119) יומא נד, ב.
120) בשלח טו, יז.

121) שם, יח.
122) פרש"י שם, יז.
123) ראה לעיל הערה 100.
124) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
125) כההמשך בסיום ברכת שופרות* (שהיא לאחרי ברכות וסיומי מלכיות וזכרונות).
126) במוצאי ט"ו בשבט נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א לכאו"א ג' שטרות של דולר (נוסף על חלוקת השטרות לצדקה בערב ט"ו בשבט, כבכל יום ראשון בשבוע). המו"ל.
127) ב"ב יו"ד, א. וראה תניא פל"ז.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שבת קודש עמ' א

כוונת רבי במה שאמר לך לרחוץ את ידיך, אלא עַיֵּן בְּבִרְכַּת מְזוֹנָא – עיין בברכת המזון קָאָמַר [–אמר] לָךְ, ונתן לך רשות לברך ולהוציא את המסובים ידי חובה, ולכן אמר שתרחץ את ידיך במים אחרונים ראשון לכולם, שהנוטל ידיו תחילה הוא מברך.

כפי שהתבאר, המוגמר הוא מחתה עם גחלים, שמניחים עליה אבקה של עצי בשמים, ועשנו מעלה ריח טוב. הגמרא דנה מהו הזמן הראוי לברך על ריח המוגמר: אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רָבָא בַּר יִרְמְיָה, מֵאֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הֲרֵיחַ של המוגמר, מִשֶּׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ – משעה שיעלה עשנו.

שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרָבָא בַּר יִרְמְיָה, כיצד יברך על ריח המוגמר משתעלה תימרת העשן, וְהָא לֹא קָא אָרַח – והלא עדיין לא הריח את ריחו ולא נהנה ממנו. משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ – השיב לו רבא בר ירמיה לרבי זירא, וּלְטַעֲמָיךְ – ולשיטתך שסבור אתה שיש לברך רק לאחר שנהנה, יש להקשות, ברכת 'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ' דִּמְבָרֵךְ – שמברך לפני אכילת פת, כיצד הוא מברך, וְהָא [–והלא] בשעת הברכה לֹא אָכַל ולא נהנה. אֶלָּא יש להשיב, שמכל מקום דַּעְתֵּיהּ לְמֵיכַל – דעתו לאכול, ומעתה יכול לברך.

חָכָא נַמִּי – אף כאן, בברכת הריח על המוגמר, הוא מברך בשעה דִּדַּעְתֵּיהּ לְאָרוּחֵי – שבדעתו להריח.

בברכת הריח יש חילוק בנוסח הברכה לפי המקור ממנו בא הריח. שאם בא הריח מן העץ, מברך 'בורא עצי בשמים'. ואם בא מן העשב, מברך 'בורא עשבי בשמים'. ואם בא משאר דברים, מברך 'בורא מיני בשמים'. הגמרא דנה מהי הברכה על המוגמר, שריחו בא מן העץ רק לאחר שכבר נשרף בגחלים: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּאַבָּא בַּר נַחְמָנִי שכך אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים ששמועה זו אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר זְעִירִי, כָּל הַמּוּגְמָרוֹת [–מיני המוגמר] מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן 'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים', ואין אומרים שכיון שהעץ כבר נשרף יברכו עליו 'בורא מיני בשמים', אלא מברך 'בורא עצי בשמים' על התימור העולה מהעצים שנשרפו, חוּץ מִמּוּשָׁק [–מין בושם], שֶׁמִּן הַחַיָּה הוּא בא ולא מעץ, שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו 'בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים'.

מקשה הגמרא: מַיתִיבִי – הקשו בני הישיבה על דברי רב חסדא, שנינו בברייתא, אֵין מְבָרְכִין 'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים' אֶלָּא עַל ריח הבא מעץ אַפַּרְסְמוֹן שֶׁל בֵּית רַבִּי וְעַל ריח הבא מעץ אַפַּרְסְמוֹן שֶׁל בֵּית קַיְסָר [והוא הדין בעץ אפרסמון שבכל מקום, ונקט התנא בית רבי ובית קיסר, משום שעץ אפרסמון אינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה], וְכן עַל ריח הבא מן הַהֲדַס שֶׁבְּכָל מָקוֹם, שבאלו העץ נותן ריח כמות שהוא בלא שריפה. ואילו במוגמר שהעץ נשרף, אין לברך עליו 'בורא עצי בשמים', אלא 'בורא מיני בשמים'.

מסיקה הגמרא: תִּיוּבְתָּא – אכן ברייתא זו היא פירכא לדברי רב חסדא ונדחו דבריו, ועל המוגמר מברכים 'בורא מיני בשמים'.

הגמרא דנה מה מברכים על שמן אפרסמון: אָמַר לֵיהּ [–שאל אותו] רַב חִסְדָּא לְרַב יִצְחָק, הַאי מִשְׁחָא דַּאֲפַרְסְמוֹן – שמן זה של אפרסמון, מַאי מְבָרְכִין עֲלָוֵיהּ – מה מברכים על ריחו. אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב יצחק לרב חסדא, הָכִי [–כך] אָמַר רַב יְהוּדָה, מברכים עליו 'בּוֹרֵא שֶׁמֶן אַרְצֵנוּ' [שהאפרסמון גדל בארץ ישראל בעיר יריחו]. אָמַר לֵיהּ רב חסדא לרב יצחק, כַּד מִינֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה – חוץ מרב יהודה, כלומר אין להוכיח מדבריו בענין זה, משום דַּחֲכִיבָא לֵיהּ – שחביבה לו אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ולכן הוא מזכיר אותה בברכה ואומר 'ארצנו', ועדיין יש לשאול לְכוּלֵּי עָלְמָא מַאי – לכל העולם [מלבד רב יהודה] מהי הברכה שיש לברך על ריח שמן אפרסמון. אָמַר לֵיהּ רב יצחק לרב חסדא, הָכִי [–כך] אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מברכים עליו 'בּוֹרֵא שֶׁמֶן עָרֵב'.

דרכם היה לשרות עצי בשמים בשמן, ולאחר זמן השמן קולט את ריח העץ. הגמרא דנה מה מברכים על ריח השמן בעוד העץ בתוכו: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, הַאי כְּשַׁרְתָּא [–קושט, עץ בושם], מְבָרְכִין עָלָוֵיהּ – על ריחו 'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים', אֲבָל על ריחו של מִשְׁחָא כְּבִישָׁא [–שמן שנבשב בו הקושט וקלט מריחו, והקושט עדיין טמון בשמן], לֹא מברכים 'בורא עצי בשמים', מפני שהעץ אינו נראה לעינים. וְרַב כַּהֲנָא אָמַר, אֲפִילּוּ על מִשְׁחָא כְּבִישָׁא מברכים 'בורא עצי בשמים', משום שהעץ קיים בתוכו, אֲבָל על ריחו של מִשְׁחָא טְחִינָא [–שמן שנטחן בתוכו הקושט] לֹא מברכים 'בורא עצי בשמים', אף שבתוכו קיימת טחינת העץ, שכיון שנטחן אינו נחשב קיים בעינו לברך עליו ברכתו הראויה. נְהַרְדְּעֵי אָמְרֵי [–בני הישיבה בנהרדעא אמרו], אֲפִילּוּ על ריחו של מִשְׁחָא טְחִינָא מברכים 'בורא עצי בשמים', שאף לאחר שנטחן נחשב קיים בעינו לברך עליו ברכתו הראויה.

בס"ד. משיחות ש"פ יתרו, כ"ף שבט ה'תשנ"ב.

- תרגום מאידית -

א. עשרת־הדברות כתובים בתורה פעמיים - פעם ראשונה בפרשתנו, פרשת יתרו[1], והפעם השני' בספר משנה־תורה בפרשת ואתחנן[2].

ויש להבין במיוחד את התוכן של ב' הפעמים: מכיון שעשרת־הדברות הם עיקר ויסוד בכל התורה, וכוללים כל התורה כולה[3], צריך לומר שב' הפעמים - ה"דברות[4] הראשונות" בפ' יתרו וה"דברות[4] האחרונות"[5] בפ' ואתחנן - מבטאים שני ענינים בתורה בכלל.

ובפרט שישנם כמה שינויים בין ה"דברות הראשונות" (בפ' יתרו) וה"דברות האחרונות" (בפ' ואתחנן), כמבואר במדרשי חז"ל[6] ובמפרשים[7]. ומסתבר לומר שהשינויים הפרטיים דב' הפעמים הם תוצאה מהחילוק הכללי ביניהם, כדלקמן.

ב. חילוק כללי ועיקרי בין הדברות הראשונות והדברות האחרונות - גם בפשטות הענינים - הוא, שהדברות הראשונות (בפ' יתרו) הם כפי שהקב"ה עצמו אומרם[8] (במתן־תורה) - "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר"[9], והדברות האחרונות הם חלק מדברי משה[10], כפי שמשה חזר עליהם[11] (בשנת הארבעים) בספר משנה תורה[12] ("אלה[13] הדברים אשר דיבר משה")[14].

---

1) כ, א ואילך.

2) ה, ו ואילך.

3) "כל תרי"ג מצוות בכלל עשרת הדברות הן ורבינו סעדי' פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו" (פרש"י משפטים כד, יב). ותר"כ אותיות שבעשה"ד הן כנגד התרי"ג מצוות וז' מצוות דרבנן (ראה תורה שלימה חט"ז מילואים ס"א (ע' רי ואילך), וש"נ). ובירושלמי שקלים פ"ו ה"א "בין כל דיבור ודיבור דקדוקי' ואותיותי' של תורה". וראה תניא רפנ"ג: עשרת הדברות הן כללות התורה כולה.

4) לשון חז"ל - ב"ק ספ"ה (נד, ב. נה, א). ועוד. ובכמה מפרשים הלשון - "דברות ראשונות, דברות שניות" (כלי יקר עה"פ פרשתנו כ, ח. ועוד).

5) היינו, האחרונות כפי שנכתבו בתורה, כי "אחרונות וראשונות חדא מילתא היא" (תוד"ה בהמתן - ב"ק נד, ב). וראה מפרשים שבהערה 7. ויש מפרשים ש"אחרונות" נכתבו בלוחות האחרונות (ראה לקמן הערה 10).

6) ב"ק שם. ועוד.

7) ראב"ע (פרשתנו כ, א. ואתחנן ה, טז), רמב"ן (פרשתנו כ, ח. ואתחנן ה, יב), כלי יקר (פרשתנו שם) ועוד. מפרשי רש"י פרשתנו וואתחנן שם. ועוד. וראה תו"ש חט"ז מילואים סי"ב (ע' רלח ואילך). וש"נ.

8) ואמר הקב"ה כל עשרת הדברות בדיבור אחד (פרש"י פרשתנו כ, א), וגם כאשר "חזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו" (שם), ובנ"י "לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהי' לך" ושאר הדברות הי' "משה מדבר ומשמיע .. לישראל" (פרש"י שם יט, יט), ה"ז פירוש הדיבור ששמעו מפי הקב"ה (בדיבור א'), ובפרט לפי הפירוש שבחזרה על הדברות חזר גם הקב"ה בעצמו ופירש (בשבילם) כל דבור ודבור (ראה לקו"ש חי"א ע' 160 בהערות, וש"נ).

9) פרשתנו כ, א.

10) כלומר: אף שגם דברות האחרונות הם דבר ה' (כמ"ש לאחרי סיום העשה"ד בואתחנן (ה, יט): "את הדברים האלה דיבר ה' אל כל קהלכם"), ונאמרו ע"י הקב"ה עצמו (כמאחז"ל (ר"ה כז, א. שבועות כ, ב) "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע", שזהו דוקא בכחו של הקב"ה. וראה מכילתא דרשב"י פרשתנו שם (וראה תו"ש שם אות ט) שהקב"ה אמר בדיבור אחד דברות אחרונות יחד עם דברות הראשונות (או שדיבר שתי פעמים - ראה משנת ר"א פי"א. וראה תו"ש שם)) הרי בספר משנה תורה כל הענינים, גם דברות האחרונות (שנאמרו ע"י הקב"ה), הן חלק מדברי משה, ולא אמירה "מפי הגבורה" עצמה (כבדברות הראשונות).

ולהעיר, שגם לפי הפירוש שדברות הראשונות היו על לוחות הראשונות ודברות האחרונות על לוחות האחרונות (לקח טוב תשא לד, א. ואתחנן ה, יב. וכן משמע בב"ק נה, א. וראה פני יהושע שם. פנים יפות תשא שם. תו"ש תשא שם אות כ. ובמילואים ס"ד פ"ו (ע' קסא)) הרי החילוק ביניהם הוא שלוחות ראשונות הם "מעשה אלקים" ו"מכתב אלקים" (תשא לב, טז), ולוחות אחרונות הם מעשה משה (ראה תשא לד, א. עקב י, א).

11) ראה רש"י סנהדרין נו, ב ד"ה כאשר צוך: משה לאו מאליו הי' שונה להם משנה תורה כו' אלא כמו שקבלה הוא והי' חוזר ומגיד להם, וכל מה שכתוב בדברות האחרונות הי' כתוב בלוחות וכן שמע בסיני (וראה גם תוד"ה כאשר צוך - שבת פז, ב). וראה בפי' הרמב"ן (פרשתנו כ, ח. ואתחנן ה, יא־יב), ועד"ז בפי' הגור ארי' (יתרו וואתחנן שם), וראה גם פי' הרא"ם שם - שבדברות האחרונות חזר משה על דברות הראשונות (ששמעו בנ"י מהקב"ה עצמו), והוסיף פירוש בהן ("דודאי משנה תורה לאוסופי אתא" - גו"א שם), כמו "שמור את יום השבת" (במקום "זכור" שנאמר בדברות הראשונות), שהרי "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו" (כנ"ל הערה הקודמת. הובא בפרש"י פרשתנו כ, א. וואתחנן שם).

12) ועפ"ז מבוארים כמה שינויים בין דברות הראשונות ודברות האחרונות (ראה פני יהושע שם), כמו: השינוי ד"שמור" לגבי "זכור" (ראה מקומות שבהערה הקודמת. ש"ך עה"ת פרשתנו כ, ח). ההוספה של "כאשר צוך" (במצות שבת ובמצות כיבוד אב ואם). ועוד.

13) ר"פ דברים.

14) משנה תורה משה מפי עצמו אמרה (וברוח הקודש) - מגילה לא, ב (ובתוס'). זח"ג רסא, א. ועוד. וראה לקו"ש חי"ט ע' 9 ואילך. וש"נ. משא"כ ארבעה ספרים הראשונים הם "מפי הגבורה" (מגילה שם).

והיות שב' הדברות - הם חלק מהתורה הנצחית[15], ותורה מלשון הוראה[16] - מובן שב' האופנים באמירת עשרת־הדברות (דבר ה' עצמו, ודבר ה' כפי שנמסר ע"י משה) ישנם בכל עניני התורה, ובעבודת בנ"י בלימוד התורה וקיום המצוות בכלל, במשך כל הזמנים.

ובפרט ע"פ דברי חז"ל שלימוד התורה צריך להיות באופן שבכל יום יהיו בעיניך חדשים[17], בדיוק כמו שהי' בפעם הראשונה (שלכן אומרים בברכת התורה "נותן התורה" - לשון הוה[18]), עד ש"מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע"[19] - מובן, שב' האופנים באמירת עשרת־הדברות, צריכים להיות בעבודת האדם בכל יום ויום.

וצריך ביאור: מה מיתווסף ע"י הדברות האחרונות שאמר משה לגבי הדברות הראשונות שבנ"י שמעו מהקב"ה בעצמו?!

ג. ויש לומר הביאור בזה:

בתורה ישנם בכללות ב' דרגות:

א) תורה מצד עצמה היא "חמדה[20] גנוזה שגנוזה לך .. קודם שנברא העולם"[21], להיותה חכמתו ורצונו של הקב"ה[22], עד שהתורה היא דבר אחד עם עצמותו ית' - "אורייתא וקוב"ה כולא חד"[23].

ב) לאחר מכן התורה "נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה כו"[24]. ובמתן־תורה ניתנה התורה לבנ"י למטה בארץ דוקא (עד שהתורה "לא בשמים היא"[25]), שבנ"י נשמות בגופים צריכים ללמוד תורה ויפסקו שאלות ע"פ שכלם והבנתם הם (בשכל דלמטה). להשתמש בתורה ומצוות כדי להפוך את העולם הגשמי ולעשותו דירה לו יתברך בתחתונים[26].

ד. מב' דרגות אלו בתורה באים גם ב' ענינים שצריכים להיות בלימוד התורה של יהודי:

א) הידיעה וההכרה שהתורה היא חכמתו ורצונו ית', למעלה מכל עניני העולם כולל שכל האדם - מבטאת את הרגש הביטול של האדם הלומד להקב"ה. ושלפני הלימוד עליו לברך ברכת התורה[27] ("ברוך אתה ה' כו' ונתן לנו את תורתו"), "אע"פ שאינו מבין אפילו פירוש המלות" (בתושב"כ)[28].

יתירה מזו: הביטול שלו צריך להיות עד כדי כך, שאינו מרגיש את עצמו כמציאות בפ"ע, אלא כדי לבטאות את דבר ה' שבתורה - כמ"ש[29] "תען לשוני אמרתך", "שהתורה היא אמרתך אלא שלשוני תען כעונה אחר האומר מה שהוא אומר"[30]. היינו, שנוסף ע"ז ש"כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו"[31] (שקריאתו ולימודו בתורה גורמת כביכול את קריאת ולימוד הקב"ה), הרי יתירה מזו: דיבור האדם עצמו הוא דיבורו של הקב"ה, באופן ד"אדנ"י שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך"[32], "דברי אשר שמתי בפיך"[33], ע"ד שכינה מדברת מתוך גרונו[34]!

ולכן אומרים חז"ל ש"מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע" ("שלכאורה אינו מובן דמיון זה מה להלן כו' אף כאן כו' שהרי במעמד הר סיני וכל העם רואים את הקולות[35] ופנים בפנים דיבר ה'[36]

15) תניא רפי"ז. ובכ"מ.
16) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ועוד. וראה זח"ג נג, ב.
17) ראה פרש"י פרשתנו יט, א. עקב יא, יג. תבוא כו, טז.
18) של"ה כה, א. לקו"ת תזריע כג, א. מאמרי אדהאמ"צ שמות ח"א ע' קעה. וש"נ.
19) ברכות כב, א.
20) שבת פח, ב.
21) ואדרבה: כל העולם נברא על ידי התורה (ראה ב"ר בתחלתו. זח"ב קסא, ריש ע"ב) ובשביל התורה (פרש"י ר"פ בראשית. ובכ"מ).
22) ראה תניא פ"ד־ה.
23) תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה הנסמן במאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"א ע' רפה. וראה זח"א כד, א. זח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו (כא, ב). תכ"ב (סד, א). לקו"ת נצבים מו, א. ועוד.
24) תניא פ"ד (ח, ב).
25) נצבים ל, יב. ב"מ נט, ב.
26) ראה תנחומא נשא טז. שם בחוקותי ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ר.
27) ראה ב"ח או"ח סמ"ז.
28) הל' ת"ת לאדה"ז ספ"ב. וש"נ.
29) תהלים קיט, קעב.
30) תו"א פרשתנו סז, ב.
31) ראה תדבא"ר פי"ח. יל"ש איכה רמז תתרלד.
32) תהלים נא, יז.
33) ישעי' נט, כא.
34) נסמן בלקו"ש ח"ד ע' 1087 הערה 5.
35) פרשתנו כ, טו.
36) ואתחנן ה, ד.

משא"כ בעסק התורה של כל אדם כשלומד בפני עצמו"[30]) - כי "גם עסק התורה שבכל א' ובכל זמן הוא דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני ("וידבר אלקים את כל הדברים האלה"), ועל ידי זה תפול עליהם אימה ויראה כאלו קבלה היום מהר סיני"[30].

ב) הידיעה שהתורה ניתנה למטה בארץ דוקא, ניתנה אליו כנשמה בגוף - מגלה אצל יהודי שצריכה להיות מציאות של אדם, ושהוא ילמד תורה ולהשתדל להבין בשכלו את התורה שלומד, עד לאופן שתורת ה' (שנקראת על שמו של הקב"ה) "נקראת על שמו"[37] של האדם ("תורתו"[38]), "תורה דילי' היא"[39] (ולכן "הרב שמחל על כבודו כבודו מחול"[40]), הוא נעשה בעה"ב (כביכול) על התורה.

וכתוצאה מזה ישנם ב' ענינים עד"ז בתכלית נתינת התורה והמצוות למטה - לעשות לו יתברך דירה בתחתונים, שנפעל ע"י תורה ומצוות:

א) שיהי' "דירה לו יתברך", שלכך יש צורך בתורה - ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד" - שתפעל המשכת וגילוי עצמותו ית'[41].

ב) שתהי' מציאות של "תחתונים", ויהודי - נשמה בגוף - הנמצא יחד עם התורה שירדה למטה[42], בתחתונים, ונוהג לפי גדרי ומנהגי ה"תחתונים", בכדי שיוכל לפעול שם (בתחתונים הנשארים בגדרם ומהותם) דירה לו יתברך, ע"י ניצול גדרים והנהגות אלו גופא, ע"פ הוראות התורה, לעשותם דירה להקב"ה.

כפשטות ענין הדירה: בכדי לעשות דירה במקום מסויים ועם דברים מסויימים (תחתונים), צריך להיות "אזלת לקרתא (ויתירה מזו -) הלך בנימוסי""[43]: צריך ללכת ולהתיישב במקום הזה ("אזלת לקרתא"), ויתירה מזו - באופן דהתלבשות - "הלך בנימוסי"", לנהוג לפי מנהגי ונימוסי המקום, שדוקא כך שייך שיתיישב במקום הזה באופן שייעשה דירתו, ע"י ההנהגה במנהגי ונימוסי המקום לעשות את דירתו ולהרחיבה ולעשותה נאה וכו' (משא"כ אם נמצא במקום שני, או אפילו במקום זה אך באופן שאינו מ"הלך בנימוסי"", אין ביכלתו להיות לו שם דירה).

ועד"ז בנמשל: בכדי לפעול דירה בתחתונים לא יכול יהודי להשאר נשמה למעלה, אלא עליו, יחד עם התורה, לרדת למקום ומצב של התחתונים, ולהתנהג שם לפי מנהגי ונימוסי המקום (התחתונים) ע"פ הוראות התורה, ואותם גופא לנצל לעשות את הדירה לו יתברך.

ה. ויש לומר שהכח לב' הענינים - הן בלימוד התורה והן בהעבודה בדירה בתחתונים - בא מב' סוגי הדברות:

ה"דברות הראשונות" - ש"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" - נותנים לבנ"י את הכח שבכל התורה יהי' אצלם ביטול "לדבר ה' המדבר בפיהם ולהיות רק כעונה אחר האומר"[30].

כמבואר[44] הפירוש בתיבת "(וידבר אלקים את כל הדברים האלה) לאמר" - "דלכאורה[30] מלת לאמר אין לה הבנה ואינה כמו כל לאמר שבמקרא שפי' לאמר לזולתו, משא"כ בעשרת הדברות א"א לפרש כך שהרי כל ישראל שמעו פנים בפנים דבר ה'[36] את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה"[45] [במעמד הר סיני היו נשמות כל הדורות[46], גם נשמות הגרים[47]]?!

אלא שהפירוש ב"לאמר" כאן הוא - שע"י "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" הוא נתן את הכח לבנ"י בכל הדורות שהלימוד שלהם בכל דברי התורה (שכולם נכללים ב"את כל

37) ע"ז יט, א.
38) תהלים א, ב.
39) קידושין לב, ריש ע"ב (וראה בפרש"י שם).
40) שם, סע"א.
41) "דירה לו ית'" - לו לעצמותו (סה"מ תקס"ה ח"א ע' תפט. הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' רמא הערה 32).
42) בכללות מבואר, שע"י ענין התורה (שגם בירידתה למטה אינה מתלבשת בדברים גשמיים) נעשה הדירה לו ית' (המשכת עצמותו ית'), וע"י המצוות נפעלת ההמשכה בתחתונים (ראה לקו"ש חט"ז ע' 440 ואילך. וש"נ). אבל, מכיון שהמשכת כל הענינים היא ע"י התורה, מובן, שבפרטיות יותר, גם ההמשכה בתחתונים היא ע"י התורה עצמה, דרגת התורה שירדה למטה.
43) שמו"ר פמ"ז, ה. ועד"ז בב"ר פמ"ח, יד. וראה ב"מ פז, ב. - וראה גם שיחת ש"פ וישב שנה זו (התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 399 ואילך).
44) תו"א שם. לקו"ת שה"ש מב, א. ובכ"מ.
45) נצבים כט, יד.
46) פדר"א פמ"א. שמו"ר ספכ"ח. תנחומא פקודי ג. נצבים ג. זח"א צא, א. זח"ב פג, ב. תקו"ז תמ"ט (פו, א).
47) ראה לקו"ש חכ"ח ע' 242 הערה 22.

הדברים האלה"[48]) יהי' באופן של "לאמר מה שכבר נאמרה"[30], שהיהודי אומר (לא את המילים שלו אלא) "דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני"[30], "תען לשוני אמרתך".

וה"דברות האחרונות" שמשה - הממוצע המחבר "בין ה' וביניכם"[49] (בהיותו "איש האלקים"[50], כנשמה בגוף למטה) - מסרם, נותנים ליהודי בהיותו נשמה בגוף את הכח (ובפרט ע"י בחי' משה שבקרבו[51]), שהוא יוכל ללמוד תורה בהבנה והשגה של שכל האדם למטה.

ועד"ז מקבלים מכך את הכח לעשות דירה לו יתברך בתחתונים, הן בנוגע לבנ"י עצמם [כידוע[52] שעיקר הענין ד"דירה בתחתונים" הוא (ומתחיל) בנוגע לבנ"י, "לדור ולשכון בנש"י כו' שיהיו כנס"י מכון לשבתו ית' כו'"[53] (שכן מכיון ש"ישראל וקוב"ה כולא חד", הרי בנ"י הם ה"דירה" האמיתית לעצמותו ית', בהיותו כביכול דבר אחד עם עצמות, אלא שזה מתגלה ע"י עבודתם בתחתונים)], עד שנמשך מזה הכח לעשות דירה בתחתונים בעולם:

א) בנוסח "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" בדברות הראשונות ניתן הכח לעשות "דירה לו יתברך", לו לעצמותו[54], וב) אמירת עשרת הדברות ע"י משה רבינו נותנת את הכח לעשות זאת ב"תחתונים", בגדרם הם, כי משה נמצא למטה, "אזלת לקרתא הלך בנימוסי'".

ו. הטעם לכך שיש צורך בב' הדברות - הראשונות והאחרונות - הוא, כי בכל אחד מהם ישנה מעלה:

המעלה ד"וידבר אלקים גו'" היא - הגילוי והמשכת הדברות מעצמותו ומהותו יתברך בלי ממוצעים כלל, אפילו לא ע"י הממוצע דמשה רבינו ("איש האלקים").

דהגם שמשה הוא ממוצע המחבר שמעביר את דבר השם באופן ד"שכינה מדברת מתוך גרונו"[34], "בלי שום הרגש כלל כ"א דבר ה' הי' מדבר"[55], בדרך מעבר ולא בדרך התלבשות[56] - אעפ"כ "המעבר פועל ג"כ", והיו זקוקים למשה, כי "מפי הקב"ה בעצמו לא הי' יכולים לקבל כו'", משא"כ ע"י משה, "עם היות שהוא בדרך מעבר לבד מ"מ ה"ז פועל שיוכל להתקבל בנשמות ישראל"[55].

החידוש ד"וידבר אלקים את כל הדברים האלה" הוא, שכל בנ"י שמעו את הדברות "מפי הגבורה" עצמה בלי כל ממוצע!

אבל אעפ"כ, האופן שמקבלים את דבר ה' הוא ע"י ביטול המציאות - כפי שהי' אז, שעל כל דיבור ודיבור "פרחה[57] נשמתן"[58] (והוצרך ל"הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחי' אותם"[59]), ולכן נזקקו בנ"י (בנוגע לשאר הדברות לאחר אנכי ולא יהי' לך) ש"משה[60] מדבר ומשמיע .. לישראל"[61].

המעלה בדברות האחרונות שנאמרו ע"י משה היא, שהדבר ה' יורד לדרגא שבערך לבנ"י; מציאותם גופא יכולה לקבל בפנימיות (לא ע"י

---

48) ראה חגיגה ג, ב ובכמה מדחז"ל - הובאו בלקו"ת במדבר טו, ג. וראה לעיל הערה 3.

49) ואתחנן ה, ה. וראה בארוכה ד"ה פנים בפנים תרנ"ט (ע' קצ ואילך).

50) תהלים צדי"ק, א. וראה מדרש תהלים (באָבער) עה"פ. דב"ר פי"א, ד. - וראה בארוכה שיחת ש"פ צו וברכת י"א ניסן תנש"א (התוועדויות תנש"א ח"ב ע' 432 ואילך. ח"ג ע' 30 ואילך). וש"נ.

51) תניא רפמ"ב.

52) ראה לקו"ש חט"ז ע' 477 ואילך. וש"נ.

53) המשך תרס"ו ס"ע תסח. ובכ"מ.

54) נסמן בהערה 41.

55) סה"מ תרנ"ט שם ע' קצד.

56) "שאם הי' מרגיש הי' מתעצם הדבר ה' בו ואח"כ הי' יוצא א"כ אין זה דבר ה' ממש כ"א דבר משה מה שקבל מה' וכו'", ועד"מ משקה ששופכין דרך המשפך שהמשפך אינו מקבל כלל המשקה כ"א עובר דרך המשפך - סה"מ תרנ"ט שם. וראה שם, שזהו החילוק בין הממוצע דמשה והממוצע שבעולמות, שע"י משה נמשך אור התורה למטה, שהוא בחי' פנימיות ועצמות האור ולא נשתנה כלל בהמשכתו למטה, משא"כ בהמשכת האור לצורך העולמות כו'.

57) ראה שיחת ש"פ שלח תש"נ הערה 56 (התוועדויות תש"נ ח"ג ע' 354).

58) ראה שבת פח, ב. שמו"ר פכ"ט, ד. שהש"ר פ"ה, טז (ג).

59) שבת שם.

60) נסמן בהערה 8.

61) ובדוגמת זה הוא בנוגע ללוחות הראשונות* עצמן - ש"נסתכל (משה) בהן וראה שפרח כתב מעליהן, אמר האיך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהם ממש, אלא אאחוז ואשברם" (אדר"נ פ"ב. וראה רבינו בחיי תשא לב, טז). ובפדר"א פמ"ו ויל"ש תשא רמז שצב: הלוחות לא נבראו מן הארץ אלא מן השמים. וראה לקו"ש חי"ד ע' 31 ואילך. וש"נ.

*) ראה לעיל הערה 10 הפירוש שדברות הראשונות היו על לוחות הראשונות.

ביטול במציאות). אבל זהו משום שהגילוי ע"י משה בא לבנ"י ע"י שינוי כלשהו כו', לא כביכול כפי שהגילוי הוא מצד "וידבר אלקים גו'" בעצמו.

ובסגנון האמור ד"לעשות לו יתברך דירה בתחתונים": בדברות הראשונות נמצא בגלוי ה"דירה לו יתברך", ולא כל־כך ה"תחתונים"; בדברות האחרונות - נמצא יותר בהדגשה ה"תחתונים", ולא דרגא כ"כ גבוהה ד"לו יתברך".

ובפרטיות יותר - יש לומר שב"דירה לו יתברך" עצמה ישנם ב' אופנים ודרגות[62], כפי שנפעל על ידי משה (בדברות האחרונות) וכפי שנפעל על ידי "וידבר אלקים גו'" (בדברות הראשונות):

א) אפילו כשעושים "דירה לו יתברך (בתחתונים)", ה"ז רק "(דירה) לו יתברך", ולא הוא יתברך (הדייר) עצמו; לא "וידבר אלקים גו'" בעצמו, אלא כפי שדבר ה' יוצא ע"י משה (בדברות האחרונות).

כמו שרואים בדירה בפשטות: אע"פ שבדירה נמצא האדם הדר בה בגלוי בכל עצמותו[63], הרי הדירה עצמה אינה חלק מהאדם הדר בה, הם שני דברים נפרדים. ועד"ז בנמשל: מכיון שהכוונה היא לעשות דירה בתחתונים במציאותם ודרגתם הם (עד שהדירה נעשית ע"י הגדרים והנימוסים של התחתונים, "אזלת לקרתא הלך בנימוסי'", כנ"ל), הרי אפילו כשנעשית "דירה לו יתברך בתחתונים" אפילו דירה לעצמותו ית', בה נמצא הקב"ה בגלוי, אבל ה"דירה בתחתונים" נשארת במצב ד"תחתונים" "בענין הסתר אור ית'"[64] (שאלקות מתכסה מתעלם ומתלבש שם), זוהי "דירה לו יתברך", אבל דבר "נפרד" כביכול מהדייר עצמו, עצמותו ית' [שהגם שהחידוש בזה הוא שאפילו התחתונים נעשים דירה לו יתברך, אבל אי"ז כפי שעצמות ומהות נמצא בעצמותו ממש].

וי"ל שזהו האופן דעשיית דירה בתחתונים כפי שנפעל ע"י משה (ממוצע המחבר) מצ"ע - ע"ד ה"דברות האחרונות" שהם דבר ה', אבל כפי שיוצאים ע"י משה רבינו, ובמילא זהו יותר בערך ה"תחתונים", אבל לא גילוי הדייר עצמו.

ב) נפעל נוסף על "דירה לו יתברך", ועצמות ומהות יתברך עצמו נמצא בגלוי בכל עצמותו - "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" בדברות הראשונות.

ז. תכלית שלימות המעלה היא כשישנו החיבור דב' הענינים: הגילוי דעצמות ומהות א"ס ב"ה בעצמותו ומהותו (לא כפי שנמצא במשה בתור ממוצע המחבר) לבנ"י כפי שנמצאים כנשמות בגופים בתחתונים ומקבלים את הגילוי בפנימיות מציאותם (לא ע"י ביטול מציאותם).

היינו, שהדירה (בתחתונים) עצמה נעשית (לא בטלה במציאות, אלא) "צינור" לגילוי ד"דבר ה' ממש" מעצמותו ומהותו יתברך (ה"דייר") בעצמותו ומהותו; עי"ז שיהודי לומד תורה למטה באופן ד"תען לשוני אמרתך", הוא נעשה צינור לגילוי עצמותו ית', באופן כזה שהדירה עצמה (היינו היהודי כפי שנמצא בתחתונים) מבטאת ומגלה את הדבר ה' ממש - "תען לשוני אמרתך", עד כפי שהוא (היהודי) הוא כביכול דבר אחד עם הקב"ה - הגילוי למטה ד"ישראל וקוב"ה כולא חד"[65].

ובכח זה - עושה יהודי עד"ז גם במציאות העולם, שמציאות התחתונים בעולם הם (לא דירה כמציאות בפ"ע מהדייר בתוכה, אלא כל מציאותם היא שהם) מגלים את דבר ה', עד לגילוי כח העצמות הנמצא בעולם (שהוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין כו'[66]).

הטעם על כך שיש צורך בב' הדברות - אע"פ שהדברות הראשונות (שהקב"ה עצמו אומר) הם למעלה שלא בערך מהדברות האחרונות (שנאמרו ע"י משה) - כי ע"י אמירת הדברות (האחרונות) ע"י משה רבינו (באופן של "לאמר", הוא חוזר על "דבר ה' ממש") נפעל שגם כפי שבנ"י נמצאים למטה בתחתונים - "אף כאן" - יכולים לקבל (בגדרי התחתונים), ולפעול ע"י לימוד התורה ועבודתם למטה, את הגילוי ד"וידבר אלקים גו'", דבר ה' ממש, שהי' "להלן" (במ"ת).

---

62) שהרי גם משה מצ"ע (בדברות האחרונות) בודאי פעל הענין דדירה לו יתברך (נוסף על הענין דדירה בתחתונים).

63) אוה"ת בלק ע' תתקצז. המשך תרס"ו ס"ע ג. הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' כז הערה 35.

64) תניא פל"ו (מה, ב).

65) ראה זח"ג עג, א.

66) תניא אגה"ק ס"כ (קל, ריש ע"ב).

כלומר, שע"י הדברות האחרונות (בפ' ואתחנן), מתגלה שלימות המעלה דדברות הראשונות (בפ' יתרו) - הגילוי ד"וידבר אלקים" ב"לאמר" של כל יהודי (בתחתונים), שלימוד התורה של כל יהודי בכל זמן ובכל מקום ("כאן") הוא "דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני", ועי"ז נפעל הענין ד"מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע", כמו שהי' במ"ת ממש.

ח. ע"פ האמור לעיל יש לבאר גם־כן הקשר עם הזמן בו קוראים את פרשת יתרו (בשנה זו) - בעשרים בחודש האחד־עשר ("עשתי עשר חודש הוא חודש שבט"[67]), שהוא ג"כ עשרה ימים לאחרי יו"ד שבט, יום ההילולא דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו. ושבת מיני' מתברכין כולהו יומין[68], הימים הבאים בשבט, כולל - כ"ב שבט, יום ההילולא דבתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר:

חודש האחד־עשר (שבט) קשור עם הגילוי ד"אחד עשר יום מחורב"[69], שקאי על ה"מיוחד שבעשרה .. שהוא אחד שהוא ראש לכל הדברות, אנכי[70] ה' אלקיך"[71], היינו ש"אחד עשר יום מחורב" קאי על בחי' אחד־עשר שלמעלה מעשרת הדברות שניתנו בחורב, עד בחי' "אנת הוא חד ולא בחושבן"[72], דרגת הכתר שלמעלה מעשר ספירות, עד לעצמותו ית' שלמעלה מכל סדר השתלשלות[73].

בחודש האחד־עשר עצמו יום ההילולא דכ"ק מו"ח אדמו"ר הוא ביום עשירי שבו - היינו כפי שהגילוי דאחד עשר (בחודש) קשור ונמשך בבחי' עשר - סדר השתלשלות [נוסף ע"ז שאחד עשר מצ"ע כולל (כפשטות הענין) גם את העשר שלפני זה], ובכללות - המשכת כחות המקיפים (כתר) גם בעשר כחות פנימיים, ולמעלה יותר - המשכת עצמותו ית' גם למטה בתחתונים - ע"ד החיבור דדברות הראשונות ודברות האחרונות.

וזה מתגלה באופן נעלה יותר ביום אחד־עשר בחודש האחד־עשר, שאז ישנו הגילוי דאחד־עשר הן מצד מספר החדשים והן מצד ימי החודש (כמדובר לעיל[74]). ויש לומר שמכיון שזה בא לאחר הגילוי דיום עשירי בחודש, יש בזה גם המעלה דהמשכה פנימית (עשר), ועוד באופן דמעלין בקודש[75], שמזה באים לאחד־עשר יום בחודש האחד־עשר.

ויש לומר, שזהו ע"ד המעלה והחידוש דאמירת דברות הראשונות ע"י אלקים (בחי' אחד־עשר), לאחרי שנאמרו גם הדברות האחרונות ע"י משה (בחי' עשר)[76].

ובפרט כששבת פ' יתרו - כשקוראים את כל הפרשה בתורה כולל פרשת עשרת הדברות - "וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" - בברכה לפני' ולאחרי' (שאז "הקב"ה קורא ושונה כנגדו" ביתר שאת וביתר עוז, במכ"ש מלימוד ענין זה בתורה בכל ימי השנה) - חל ביום עשרים בחודש האחד־עשר, עשרים בגימטריא כתר[77], היינו דרגת אחד־עשר (כתר) שבאחד־עשר.

ומזה באים לאחר מכן ליום כ"א בחודש - "אך טוב לישראל"[78], אחד־עשר יום מהעשירי בחודש האחד־עשר, וזהו הערב דכ"ב בחודש (כפליים של אחד עשר - "בך יברך ישראל"[79]), כנגד כ"ב אותיות התורה שע"י נמשכים[80] כל הענינים וכל הברכות בפנימיות (בך)[81].

ט. ויש להוסיף הקשר גם לפרשת משפטים (שמתחילין לקרוא בתפלת המנחה, והפרשה של הימים הבאים, כולל כ"ב שבט):

על "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם"[82]

67) זכרי' א, ז.
68) זח"ב סג, ב. פח, א.
69) דברים א, ב.
70) פרשתנו כ, ב.
71) שמו"ר פמ"ב, ח.
72) תקו"ז בהקדמה (יז, א).
73) ראה בכ"ז בארוכה קונטרס משיחות י"א שבט וש"פ בשלח, י"ג שבט שנה זו (לעיל ע' 171 ואילך). וש"נ.

74) קונטרס הנ"ל סעיף ז (לעיל ע' 178).
75) ברכות כח, א. וש"נ.
76) ולהעיר דקומתו של משה עשר אמות (שם נד, ב. וש"נ. וראה שבת צב, א).
77) לקו"ת שה"ש לה, ג. ובכ"מ. וראה ספר הערכים־חב"ד מערכת אותיות - אות כ' ס"ב (ע' סט ואילך). וש"נ.
78) תהלים עג, א.
79) ויחי מח, כ.
80) ברכה מלשון המשכה (תו"א מקץ לז, ג. ובכ"מ).
81) הביאור בזה, והקשר עם שם הנפטרת ("חי' מושקא", חיבור פנימי ומקיף) - נתבאר בהתוועדות, ובשיחות כ"ב שבט, וי"ל בפ"ע (לקמן ע' 251 ואילך).
82) ר"פ משפטים.

אומרים חז"ל[83], "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני". היינו, שגם המצוות השכליות (משפטים[84]), הקשורים עם גדרי התחתונים, הם "מסיני", מעצמותו ומהותו ית' ("וידבר אלקים גו'"), בדיוק כמו "הראשונים מסיני" - ע"ד "מה להלן באימה כו' אף כאן כו'".

וזה מתגלה באופן ד"ואלה" (מראה באצבעו ואומר זה[85], אלה), עד לאופן ד"תשים לפניהם", "אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים כו' ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו"[86] - ובפרט כיון שהתורה היא בעצם למעלה מהבנה והשגה[87] - "לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"[86] שגם "טעמי הדבר" ("ופירושו") עליו לתת לבנ"י בפנימיות ("כשלחן הערוך ומוכן לאכול", שנעשה דם ובשר כבשרו[88]).

ולהוסיף ע"פ פירוש הירושלמי[89] ב"תשים" - מלשון סימה ואוצר, שגם האוצרות שבתורה - פנימיות התורה, שמצ"ע סתומה וגנוזה, וקשורה עם סתים דקוב"ה[65], צריך להיות באופן ד"(תשים) לפניהם", לפנימיותם[90], בגילוי.

י. ע"פ הנ"ל יובן הלימוד מזה עתה, ובפרט - בזמננו זה, בעמדנו סמוך מיד לפני הגאולה האמיתית והשלימה, כמדובר כמ"פ:

מ"מה להלן כו' אף כאן כו'" למדים, שבכל דור ודור ובכל זמן ומקום בכחם של בנ"י לפעול את הענין ד"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר", בדיוק כפי שהי' במתן־תורה בפעם הראשונה.

והכח לכך ניתן מהחיבור דדברות הראשונות (שהיו ע"י אלקים) והדברות האחרונות (שהיו ע"י משה), כמדובר לעיל בארוכה.

ועד"ז חוזר ונשנה תמיד - כידוע שהענין דמתן־תורה ישנו תמיד, כהנוסח בברכת התורה - "נותן התורה" לשון הוה. ועד"ז ישנו בכל דור ודור - משה שבדור[91], שמוסר את דבר השם (תורה). שמזה מובן, שבכל דור ודור חוזר שוב - ועוד באופן נעלה יותר (לפי הכלל ד"מעלין בקודש") החיבור דדברות הראשונות ודברות האחרונות, הנותן את הכח ש"מה להלן כו' אף כאן" יהי' הגילוי ד"וידבר אלקים גו'".

על אחת כמה וכמה בדורנו - שרואים בגלוי שמשה שבדורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, קשור עם הגילוי וחיבור דעשר ואחד־עשר, עד לאחד־עשר שבאחד־עשר (כנ"ל) - ה"ז מורה עוד יותר, על הקשר ד"אף כאן" ל"מה להלן" בדורו של משה רבינו.

ובהדגשה יתירה - מכיון שדורנו הוא הדור האחרון לגלות והדור הראשון לגאולה, ובפרט בזמן האחרון, כמדובר כמ"פ שסיימו כבר הכל וכעת צריך רק להתכונן לגאולה בפועל - הגילוי דבחי' עשירי (שירה העשירית[92] וכו'), יחד עם הגילוי דבחי' אחד־עשר, "אנת הוא חד", גילוי עצמותו יתברך למטה, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, הקשור עם משה רבינו - "גואל ראשון הוא גואל אחרון"[93].

ובפרט ע"פ המדובר כמ"פ הראשי־תיבות בדרך אפשר של "מיד" - משה, ישראל (הבעש"ט), דוד מלכא משיחא, היינו שהדור הראשון דמתן־תורה (דור משה) מתקשר עם הדור האחרון (דהגאולה ע"י דוד מלכא משיחא), ע"י גילוי החסידות דהבעש"ט ורבותינו נשיאינו ממלאי מקומו, אשר לכשיפוצו מעינותיך חוצה "אתי מר" דא מלכא משיחא[94].

ויש לומר, שבהתאם לתוכן תיבת "מיד", צריך לומר שג' האותיות קשורים לא עם ג' זמנים שונים (משה בדורו, ישראל הבעש"ט בדורו, ודוד מלכא משיחא בדורו), אלא באים כולם יחד בסמיכות

---

83) מכילתא הובא בפרש"י עה"פ.

84) כידוע בענין ג' הסוגים משפטים עדות וחוקים - ראה רמב"ן ואתחנן ו, כ. סה"מ מלוקט ח"ב ע' נה. וש"נ.

85) ראה תענית בסופה. שמו"ר ספכ"ג. פרש"י בשלח טו, ב.

86) פרש"י ר"פ משפטים (ד"ה אשר תשים לפניהם).

87) ועפ"ז יש לומר דיוק הלשון "תנעלה על דעתך", כי לדעת משה ה"ז עלי' בדעת, שטעמי התורה הם בעצם למעלה מהשגת האדם.

88) ראה תניא פ"ה.

89) ע"ז פ"ב סוף ה"ז ובפ"מ שם.

90) תו"א משפטים עה, ג. תו"ח שם תט, רע"א. ועוד.

91) ראה זח"ג רעג, א. תקו"ז תס"ט. ב"ר פנ"ו, ז.

92) מכילתא בשלח טו, א.

93) ראה שמו"ר פ"ב, ד. שם, ו. זח"א רנג, א. ש' הפסוקים פ' ויחי. תו"א משפטים עה, ב.

94) אגה"ק הידועה דהבעש"ט - כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ.

ממש[95] ("מיד") בכל דור ודור ובכל זמן וזמן. כמרומז גם בזה ש"מיד" הוא גם ר"ת "משה, יהושע, דורם", ששלשתם היו בדור אחד.

וכן יש לומר בנוגע לדורנו זה - שבאותו הדור ישנו הגילוי דשלשתם - מ' (ר"ת משיח[96]), י (ר"ת דב' שמותיו דכ"ק מו"ח אדמו"ר) וד' (דורם); יחד עם המשה שבדורנו (כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו), בחי' עשר (עשירי בשבט), כולל גם הגילוי דתורת החסידות (מעינות הבעש"ט) על ידו, ישנו גם הגילוי דבחי' אחד־עשר, "גואל ראשון הוא גואל אחרון", דוד מלכא משיחא.

ויש לומר ששלשת אלו הם ע"ד ובדוגמת ג' ענינים הנ"ל דדברות הראשונות (ע"י הקב"ה. ודוגמתו ע"י גילוי סתים ופנימיות התורה, מתחיל ע"י ישראל הבעש"ט), דברות האחרונות (ע"י משה), והחיבור ביניהם - דעשר ואחד־עשר, כפי שיהי' בשלימות ע"י הגילוי ד"תורה חדשה מאתי תצא"[97] (בחי' אחד עשר יום מחורב, למעלה מעשרת הדברות שניתנו בחורב), מעצמות ומהות (שלמעלה ממשה ממוצע המחבר), בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

יא. הלימוד מזה בנוגע לפועל לכל אחד ואחת מישראל, אנשים נשים וטף ובפרט דדורנו זה:

בעמדנו בשבת פרשת יתרו, כשקוראים בתורה את פרשת מתן־תורה, ובבואנו מעשירי בשבט (חודש האחד־עשר), ובהכנה לכ"ב שבט (כפליים של אחד־עשר) - צריך כל יהודי ליטול הוראה מ"וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר" שנאמר בלשון נוכח ובלשון יחיד[98] ("אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך גו'"), בכדי ללמדנו שזהו ציווי ולימוד אליו, לכל יחיד:

כשם שהי' במתן־תורה, שיחד ע"ז שהי' מאורע חד־פעמי, יש לכך השפעה והמשך בכל הזמנים, באופן ד"מה להלן כו' אף כאן" - כך צריך להיות גם עתה, כשקוראים את הפרשה בתורה, שיש ללמוד מזה החלטות טובות בנוגע לפועל בכל הימים והשבועות והחדשים שלאחרי זה, ובמיוחד - בקשר עם ענין דעשירי ושל אחד־עשר (כנ"ל).

כשם שבמתן־תורה התכנסו כל בנ"י באופן ד"ויחן שם ישראל, כאיש אחד בלב אחד"[99] - כך צריך להיות גם בעבודתו של כל אחד מבנ"י, שעליו לכנס את עשר כחות נפשו, ולעשותם מציאות אחד של "צבור" לעבוד את הקב"ה הן בעשר כחותיו הפנימיים (ג' המוחין וז' מדות), והן בכחותיו המקיפים (בחי' אחד־עשר), רצון ותענוג - "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"[100].

ולכל לראש - להוסיף בלימוד התורה "באימה וביראה וברתת ובזיע", בידעו שבעת שלומד תורה ה"ז בהתאם לעשר כחות נפשו, והוא אומר גם "דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני"[101]!

ועוד ועיקר: שכ"א יקבל על־עצמו להשפיע (בימים הסמוכים הבאים) עכ"פ על עוד עשרה יהודים בכל עניני תורה ומצוות, ולפעול בזה גם - בכל הכחות, הכחות פנימיים והכחות מקיפים שלו.

וכאמור, שזוהי הוראה לכל אחד ואחת מישראל בדורנו, אנשים נשים וטף,

כולל ובמיוחד ומתחיל מאלו הנמצאים כאן בבית הכנסת ובית המדרש ובית מעשים טובים דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, ה"מקדש מעט .. בית רבינו שבבבל"[102], שהוא ה"בית חיינו" דכל בנ"י הנמצאים במקום זה וכל בנ"י בכל הדור כולו, שכן "הנשיא הוא הכל"[103], ממנו נמשכת השפעת החיות לכל הדור כולו בכל קצוי תבל, ובמילא מובן שביהכ"נ וביהמ"ד ובית מעשים־טובים שלו הוא "בית חיינו", ובפרט ע"י השפעתו מתורת חיים ומצוות (שעליהן נאמרו[104] "וחי בהם"), ש"הם חיינו ואורך ימינו"[105].

95) להעיר מהאופנים בחתימת הרמב"ם (פוסק ומורה נבוכים): באותיות נפרדות; באותיות מחוברות זל"ז.

96) להעיר שמנחם שמו (סנהדרין צח, ב).

97) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

98) יל"ש פרשתנו רמז קפו, מפדר"כ פ' בחודש השלישי. וראה פס"ר פכ"א. רמב"ן פרשתנו כ, א.

99) פרשתנו יט, ב ובפרש"י.

100) ואתחנן ו, ה.

101) ראה תו"א פרשתנו שם: יתבונן המשכיל ויפול עליו אימה ופחד בעסק התורה בשומו ללבו כי דבר ה' הוא ממש שנאמרו למשה מסיני.

102) מגילה כט, א. וראה בארוכה קונטרס בענין מקדש מעט זה כו' (התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 416 ואילך).

103) פרש"י חוקת כא, כא.

104) אחרי יח, ה.

105) נוסח ברכת אהבת עולם דתפלת ערבית (ע"פ נצבים ל, כ).

ועי"ז שבנ"י הנמצאים כאן מראים דוגמא חי' איך יש לנהוג לפי הוראות נשיא דורנו - נמשכת ההשפעה והחיות מבית זה [ובפרט שמוסיפים כעת שיפורים ושיפוצים בבית - עד כמה ששייך בעוה"ז התחתון] לבנ"י עד בכל קצוי תבל, עד - לכל העולם כולו.

ועוד והוא העיקר - שתיכף ומיד ממש, באה הגאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש, והביהכנ"ס וביהמ"ד ובית מעשים טובים יחד עם כל הבתי כנסיות ובתי מדרשות ובתי מעשים־טובים עולים יחד עם כל בני ישראל, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[106], בארץ הקודש, בירושלים עיר הקודש, להר הקודש, ולבית המקדש השלישי והמשולש.

ותיכף ומיד ממש, עם כל הפירושים שבזה, מתחיל מהפירוש הפשוט - מיד עתה ממש.

106) בא י, ט.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שני עמ' ב

ונקבעה בליבו, ולאחר מכן חזר ואמר זאת בבית המדרש בשם רבי יוחנן.

רבי זירא מקשה כמה קושיות על המחלוקת שהובאה בבית המדרש בין תלמידי רבי יוחנן: תָּהֵי [–עיין] כָּהּ רַבִּי זֵירָא – במחלוקת שהובאה בבית המדרש בין תלמידיו של רבי יוחנן, והיה תמה, וְכִי מָה הַעְנָיַן להזכיר בבית המדרש דברי רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אֵצֶל דברי רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, הלא רבי בנימין בר יפת אינו ראוי לחלוק עליו, מכיון שרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא דָּיֵיק – מדקדק בלשון רבו, וְכן הוא נָמִיר שֶׁמַּעֲתָּא – לומד את השמועה מִפִּיו של רַבִּי יוֹחָנָן רַבֵּיהּ, וְאילו רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת לֹא דָּיֵיק – אינו מדקדק.

מוסיף רבי זירא ומקשה: וְעוֹד טעם שאין להביא את דברי רבי בנימין בר יפת במחלוקת עם רבי חייא בר אבא, שרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא כָּל תְּלָתִין יוֹמִין מַהְדַּר תַּלְמִידֵיהּ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן רַבֵּיהּ – בכל שלושים יום היה חוזר על תלמודו לפני רבי יוחנן רבו, וְאילו רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת לֹא מַהְדַּר – לא היה חוזר על תלמודו.

מוסיף עוד רבי זירא ומקשה: וְעוֹד יש לתמוה מדוע הובאה שמועתו של רבי בנימין בבית המדרש, כַּר מִן דֵּין וּבַר מִן דֵּין – חוץ מזה וחוץ מזה, כלומר, מלבד שתי ראיות אלו שהוכחנו שאין לחשוש כלל לדברי רבי בנימין בר יפת כשנחלק על רבי חייא, יש להוסיף ולהוכיח ממעשה שהיה, שמימיו לא אמר רבי יוחנן שהברכה על שלקות היא 'שהכל נהיה בדברו', כפי שאמר בשמו רבי בנימין בר יפת. דְּהַהוּא תּוּרְמְסָא – שהיה מעשה במין קטנית הנקרא תורמוס, דְּשָׁלְקֵי לֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין בְּקִדְרָה – שהדרך לבשלו שבע פעמים בקדירה, וְאָכְלֵי לֵיהּ – ורגילים לאוכלו בְּקִנּוּחַ סְעוּדָה. אֲתוּ [–באו] וְשָׁאֲלוּ לְרַבִּי יוֹחָנָן מה מברכים עליו. וְאָמַר לְהוּ, מְבָרְכִין עֲלָיֵהּ [–עליו] 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', שאף על פי שנתבשל עדיין הוא בבתחילה ושם 'פרי' עליו. אם כן מוכח שרבי יוחנן סובר שהשלקות קיימים עוד בשמם הראשון ומברך עליהם 'בורא פרי האדמה'.

רבי זירא מביא הוכחה נוספת שרבי יוחנן סובר שהברכה על שלקות 'בורא פרי האדמה': וְעוֹד אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אֲנִי רָאִיתִי אֶת רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁאָכַל זַיִת מָלִיחַ, ועל ידי המליחה הוא דומה למבושל, וּבֵרֵיךְ עָלָיו בְּתְחִלָּה – קודם האכילה ברכה ראשונה, וְכן בסוֹף האכילה ברכה אחרונה. מבארת הגמרא את ההוכחה: אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא – המעשה מובן אם תאמר שרבי יוחנן סובר שֶׁשְּׁלָקוֹת בְּמִילְּתַיְיהוּ קָיְימִי – עומדים עדיין בשמם הראשון כמו שהיו לפני הבישול, והברכה על זית מליח אינה שונה מהברכה על זית חי שאינו מליח, אם כן בַּתְּחִלָּה – קודם האכילה מְבָרֵךְ עָלָיו 'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ', וּלְבַסּוֹף – לאחר האכילה מְבָרֵךְ עָלָיו בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, שהזית הוא משבעת המינים, וזו היא ברכה אחרונה על פרי משבעת המינים. וברכות אלו בירך רבי יוחנן על הזית המליח. אֶלָּא אִי אָמְרַת – אלא אם תאמר שרבי יוחנן סובר שֶׁשְּׁלָקוֹת לָאו בְּמִילְּתַיְיהוּ קָיְימִי – אינם עומדים עוד בשמם הראשון, שנשתנה שמם על ידי הבישול, אם כן, בְּשִׁלְמָא – מובן הדבר שבַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו – על הזית המליח ברכה ראשונה 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', כפי שמברכים על שאר מאכלים, שזו הברכה שצריך לברך על שלקות אם נאמר שנשתנה שמו בבישול, אֶלָּא לְבַסּוֹף מַאי מְבָרֵךְ – איזו ברכה הוא מברך, הלא לאחר שנשתנה שמו על ידי הבישול אין לו עוד את מעלת שבעת המינים כמו שיש בזית חי, ואין מברך אחריו כלום. וכיון שרבי יוחנן בירך אחריו ברכה אחרונה, מוכח שהוא סובר שהשלקות קיימים עדיין בשמם הראשון, וברכתם לא משתנית, ומברך עליהם כפי שמברך בעודם חיים.

הגמרא דוחה את ההוכחה: דִּילְמָא – שמא הברכה שבירך רבי יוחנן לאחר אכילת הזית המליח היתה ברכת 'בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחִסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָא'. כלומר, שמא רבי יוחנן סובר שעל דבר שאיבד את עיקר ברכתו יש לברך אחריו 'בורא נפשות', ולכן אף ששלקות אינם קיימים בשמם הראשון, מברכים עליהם, ורבי יוחנן בירך על הזית מליח בתחילה 'שהכל נהיה בדברו', ולאחריו בירך 'בורא נפשות'.

הגמרא מקשה על שיטת הסוברים שהברכה על שלקות 'בורא פרי האדמה', ממשנה העוסקת במצות אכילת מרור בפסח: מֵתִיב רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל, שנינו במשנה (פסחים לט.) לגבי מצות אכילת מרור, הַיְרָקוֹת שֶׁאָדָם יוֹצֵא בָהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ באכילת מרור בְּפֶסַח, כיצד יאכלם ויצא ידי חובתו, יוֹצֵא בָהֶן – באכילת עלי הירקות, וְכן בַּקֶּלַח [–גבעול אמצעי] שֶׁלָּהֶן, אֲבָל לֹא יוצא בהם כאשר הם כְּבוּשִׁין בחומץ וְכן לֹא כאשר הם שְׁלוּקִין [–מבושלים בישול רב] וְכן לֹא כאשר הם מְבוּשָׁלִין [בישול רגיל]. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם עולה על דעתך לומר שהשלקות בְּמִילְּתַיְיהוּ קָאֵי – עדיין קיימים בשמם הראשון כפי שהיו בעודם חיים, ולא נשתנה שמם בבישול, אם כן בירקות שְׁלוּקִין, אַמַּאי לֹא יוצא בהם ידי חובת אכילת מרור, הלא עדיין שם מרור עליהם. אלא מוכח מדברי המשנה, שירקות שלוקים אינם קיימים עוד בשמם הראשון מפני שנשתנו בבישול, ולכן אין יוצאים בהם ידי חובת אכילת מרור. ויש ללמוד מכך אף לענין ברכה, שהשלקות נשתנו בבישול ואינם נקראים עוד 'פרי', ואין מברך עליהם 'בורא פרי האדמה' אלא 'שהכל נהיה בדברו'.

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם – שונה הדין שם בענין מצות אכילת מרור, משום דְּבָעְיָנַן – שאנו צריכים שיהיה בירק טַעַם של מָרוֹר, וּבירקות שלוקין לֵיכָּא – אין טעם מרור, ולכן אינו יוצא בהם ידי חובת אכילת מרור. אך לענין ברכה עדיין הוא נקרא 'פרי', ומברך עליו 'בורא פרי האדמה'.

הגמרא שבה למעשה שהיה, שרבי יוחנן אכל זית מליח ובירך עליו תחילה וסוף: שואלת הגמרא, אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא, רַבִּי יוֹחָנָן הֵיכִי מְבָרֵךְ [–כיצד בירך] עַל זַיִת מָלִיחַ ברכה אחרונה, הלא הגרעין של הזית אינו ראוי לאכילה, וכֵיוָן דְּשִׁקְּלֵיהּ לְגַרְעִינֵיהּ – שניטל הגרעין מן הזית, ואכל רבי יוחנן את הזית ללא גרעין,

לקוטי־שיחות פרשת יתרו כרך טז

מתורגם ללשון הקודש

א.

הסיפור על עצת יתרו, והתמיהה על כך

בפרשת השבוע[1] מסופר, שכאשר ראה יתרו את משה רבינו יושב "לשפוט את העם... מן הבוקר עד הערב", הוא טען כלפיו: "מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בוקר עד ערב... נבול תבול גם אתה גם העם...", ונתן לו את העצה "ואתה תחזה..."[2], שמשה יבחר שרי אלפים וכו' שישפטו "בכל עת", ורק את "הדבר הגדול יביאו אליך", ועל־ידי־זה "ויכלת עמוד וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום".

ידועה התמיהה בענין זה[3]: כיצד ייתכן, שמשה רבינו "רעיא מהימנא" של ישראל לא חשש בעצמו שאופן הנהגתו יכול להביא לידי "נבול... העם...", ולא עלתה בדעתו העצה הפשוטה ביותר למנות שופטים שיעזרו "לשפוט את העם", ורק יתרו כהן מדין, אשר הגיע לזמן קצר, הבין והציע זאת?

[ידוע מאמר העולם ועמא דבר[4] "אַ גאַסט פאַר אַ ווייל, זעט אויף אַ מייל" (=אורח לשעה קצרה רואה למרחק מיל), אך חס־וחלילה לומר על משה רבינו, אשר הקב"ה עצמו בחרו להיות "רועה ישראל" מרגע היוולדו[5], וכבר היה רועה נאמן של ישראל בפועל זמן ממושך[6], שהוא לא ידע דבר זה עד שיתרו העירו על כך].

מכך מובן, שמשה סבר - ואכן זוהי האמת מצד דרגת משה - שהוא יכול, וצריך לעסוק בשפיטת העם בעצמו[7], הן "דבר הגדול" והן "דבר הקטן", והדבר לא יזיק לו ולא לבני ישראל, כך ש"ויכלת עמוד וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום".

הוכחה נוספת לכך שדרכו של משה "לשפוט את העם.. מן הבוקר עד הערב" היא דרך אמיתית על־פי התורה, ובודאי תמנע את "נבול תבול...", ניתן ללמוד ממאמר חז"ל[8] שהשם "יתר" (או "יתרו"[9]) הוא "על שם שיתר פרשה אחת בתורה, ואתה תחזה".

מדיוק של חז"ל "שיתר פרשה אחת בתורה", ולא שהוא זכה שהפרשה "נאמרה (או "נכתבה") על ידו" (ביטוי הקיים לגבי פרשיות אחרות בתורה[10]), מובן, שבאמצעות יתרו לא רק נתגלתה פרשת "ואתה תחזה", אלא יותר מכך: יתרו גרם להוספה בתורה - באמצעותו נוספה לתורה פרשת "ואתה תחזה", שלא היתה לפני כן בתורה מצד עצמה[11].

מכך מובן, שלפני שגרם יתרו לתוספת זו בתורה, הרי מצד תורת־אמת עצמה, לא היה קיים סדר ההנהגה של "ואתה תחזה", אלא משה היה צריך לשפוט את העם בעצמו על כל ענין[12]. זוהי הסיבה לכך שמשה רבינו, שכולו תורה, נהג כך.

אך לפי זה לא מובן מצד שני: אם גם על־ידי דרכו של משה תיתכן מציאות של "ויכלת עמוד וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום", מנין התחדש החשש של יתרו, שהנהגת משה עלולה להוביל לידי "נבול תבול..." ו"כבד ממך הדבר"[13]?

---

1) יח, יג ואילך.

2) שם, כא ואילך.

3) ראה עקידה, אברבנאל, ש"ך עה"ת ועוד כאן.

4) ראה ברכות מה, א. סוגיית ב"ק (צב, א ושם).

5) ראה דחז"ל עה"פ (שמות ג, א) ומשה הי' רועה. שמו"ר פ"א, יח. שם, כא־כב. כד.

6) להעיר משמות ב, יא: ויגדל גו' ויצא אל אחיו גו'. וראה הדיעות בשמו"ר (שם, כז. וש"נ) בן כמה שנים הי' אז.

7) ראה פרש"י דברים (א, ט. מספרי שם. וראה דב"ר פ"א, י־יא): אפשר שלא הי' משה יכול לדון את ישראל כו'.

8) פרש"י ריש פרשתנו. ממכילתא שם. שמו"ר (פכ"ז, ח). תנחומא פרשתנו ד. ספרי ופרש"י בהעלותך י, כט. ועוד.

9) כ"ה בספרי ושמו"ר שם. פרש"י בהעלותך שם*.

ואולי יש לתווך, שמקודם נקרא "יתר" (ע"ש העתיד – ראה רע"ב. לבוש האורה, דברי דוד ועוד לפרש"י ריש פרשתנו), ולאחרי עצתו בפועל כו', הוסיפו לו אות וא"ו, ע"ש (הר"ת של) הפרשה "ואתה תחזה".

10) ספרי ופרש"י בהעלותך ט, ז (ח). פינחס כז, ה. ב"ב קיט, א. סנהדרין ח, א.

11) בספרי (שבהערה 7) "והלא אף בידי משה היו מסיני.. ולמה נתעלם מעיני משה.. כדי שיתלה הדבר ביתרו" – אבל מזה שבנד"ז נקט הלשון "שיתר פרשה כו'" משמע שבפרשתנו הי' ענין של יתרון בתורה, כבפנים. וראה לקמן הערה 56.

וראה בארוכה – ע"ד החסידות – אוה"ת ריש פרשתנו, ד"ה ויאמר משה תש"ט פ"ו־ז – שיתרו פעל בתורה הענין דיתרון האור שבא מן החשך דוקא, וזהו"ע שיתר פרשה כו'.

12) להעיר מהפס"ד: לעולם יהי דין אלף מנה ודין פרוטה אחת שווין בעיניך לכל דבר (רמב"ם הל' סנה' פ"כ ה"י).

13) פרשתנו שם, יח.

---

*) בכמה דפוסים לפנינו איתא "יתר" (וכן גרים גם ברבעה"ת (הדר זקנים. וראה גם דעת זקנים) וריב"א ריש פרשתנו). אבל בדפוסים הראשונים ורוב כת"י רש"י, וכן בכו"כ מפרשי רש"י (רע"ב, רא"ם, דברי דוד ריש פרשתנו) הגירסא – "יתרו".

ב.

ענין זה דומה לענין שבבקשת ישראל "ואת תדבר אלינו"

ענין זה בקשר לטענת יתרו, לאחר (הלוחות השניות של) יום הכיפורים[14], שמשה העריך את עצמו ואת ישראל, שלא כמשתמע מטענת יתרו, שביכלתם ומחובתם להישפט על־ידי משה בעצמו, וללמוד ממנו רק את "חוקי האלקים ואת תורותיו"[15], ואת משפט הדבר הגדול -

דומה לענין הנמצא לפני־כן, מיד לאחר עשרת הדברות (לוחות ראשונות), בקשר לישראל, שטענו שאין ביכולתם לשמוע את "קול ה' אלקינו עוד"[16], ובקשו ממשה "ואת תדבר אלינו"[17], ואשר על כך טען משה, (כפירוש רש"י) שמשמעותה של "ואת" - לשון נקבה - היא "התשתם את כוחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי.. וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני".

כלומר, לפי הערכתו של משה את ישראל, היה עליהם לרצות, והיה ביכולתם ללמוד תורה "מפי הגבורה", אך הקב"ה קיבל את טענת ישראל "היטיבו כל אשר דברו"[18], כמו במקרה שלנו, שהקב"ה הסכים[19] לעצת יתרו, כך שהענין הפך לפרשה בתורה.

גם כאן קשה להבין: ההבדל בין דרגת ישראל כפי שהוערכה על־ידי משה (שביכלתם ללמוד מפי הגבורה) לבין דרגתם למעשה (שהם זקוקים ללימוד מפי משה) הוא עצום,

[כפי שמובן מכך, שההתוודעות למצבם גרמה למשה ל"התשתם את כחי כנקבה"]

וכיצד ייתכן לומר, שמשה רבינו, הרועה ומפרנס של כלל ישראל, לא העריך, כביכול, כלל לפי האמת את מצב צאן מרעיתו?

ג.

כאשר משה מביט על ישראל, הן בדרגה גבוהה יותר

אחד מן הדברים שניתן לומר על כך הוא:

אין הכוונה לכך, שמשה רבינו טעה, ח"ו, בהערכת מצבם של ישראל, אלא הכוונה היא, שכאשר משה רבינו מביט על ישראל, כאשר הם נמצאים יחד עמו[20], הם אכן באמת בדרגה גבוהה יותר, כך שביכולתם ללמוד תורה מפי הגבורה, כיוון שמשה מרוממם ומקרבם אל הדרגה שלו[21], ולפיכך כשם שהוא למד תורה מפי הגבורה, כך הוא משפיע שגם ישראל יוכלו ללמוד מפי הגבורה.

אך ישראל טענו: יכולתם ללמוד מפי הגבורה נובעת מכך שמשה מרוממם לדרגה זו, אך הם מבקשים "לקבל" את התורה בכלי ההבנה וההשגה שלהם, בכוחם העצמי[22], במצב שבו הם שרויים מצד עצמם. על כך אמר הקב"ה "היטיבו כל אשר דברו", כי באופן כזה תיקלט התורה בפנימיותם[23].

ד.

ההסבר ל"חולשתו" של משה

בכך יובן הביטוי "התשתם את כוחי כנקבה", שאיננו מצביע על רגש של צער - "נצטערתי עליכם" - אלא מדגיש בעיקר את הענין של החולשה ("ורפיתם את ידי"), אשר לכאורה קשה: כיצד מתאימה לכאן חולשת כחו של משה?

ההסבר לכך הוא: כדי שמשה רבינו ילמד תורה את ישראל לפי רצונם - "ואת תדבר אלינו" - היה עליו לרדת מדרגתו[24], כי אם תאיר אז דרגת "משה" בגלוי במלוא עוצמתה, יתרוממו ישראל לדרגת משה, והם יצטרכו ללמוד "מפי הגבורה", ולא "ממני", ממשה.

לפיכך היתה מוכרחה להיות לפני כן חולשה

---

14) מכילתא ופרש"י פרשתנו שם, יג (ומשם מוכח, שכ"ה גם למ"ד יתרו קודם מ"ת בא – ראה בארוכה רא"ם ועוד שם. אבל בבעה"ת שם (ועוד) ס"ל שהי' לפני מ"ת. ואכ"מ).

15) פרשתנו שם, טז.

16) ואתחנן ה, כב. וראה פרשתנו כ, טז וברמב"ן שם (טו).

17) שם, כד.

18) שם, כה.

19) ראה פרש"י (ממכילתא) פרשתנו (שם, יט. שם, כג) "המלך בגבורה". וראה פרש"י דברים (שם, ט. שם, יב. מספרי שם): לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה.

20) להעיר ממחז"ל (ברכות ח, סע"א) לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן כו'.

21) ראה בנוגע לדורו של משה – ע"ד הקבלה: ע"ח ש' הכללים פי"א. ש' הפסוקים ר"פ שמות. ועוד. וראה לקו"ת בהעלותך לא, ד.

22) להעיר ממחז"ל רוצה אדם בקב שלו מט' קבין של חבירו (ב"מ לח, א).

23) להעיר ממחז"ל לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ (ע"ז יט, א).

24) ראה סה"מ תרכ"ח ע' סו. ובארוכה לקו"ש ח"ח שיחה ב' לפ' בהעלותך.

וירידה בדרגת משה[24] - תש כוחו של משה כנקבה - ועל־ידי־זה הוא יכול היה להיות "ממוצע" בין הקב"ה לישראל, ולהעביר להם את דבר ה'.

ה.

משה סבר שישראל צריכים ללמוד את כל התורה ממנו

כאשר הגיע הזמן שמשה יתחיל ללמד תורה לישראל, לאחר שהוא קיבל את התורה מפי הגבורה בהר סיני, ולאחר נתינת לוחות שניות ביום הכפורים, הוא סבר, שאת כל עניני התורה צריכים ישראל לשמוע ישירות ממנו[25].

כיוון שמשה למד את התורה "מפי הגבורה" ממש, אין אדם זולתו יכול להעביר את דבר ה' לישראל באופן מושלם ומאיר כל־כך[26]. יתר־על־כן: משה הוא "אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה'"[27], ושכינה מדברת מתוך גרונו של משה[28], ולפיכך, כאשר שומעים ישראל תורה מפי משה, הרי זה כאילו "מפי הגבורה"[29].

[זהו ההסבר לדיוק בלשון שבתשובת משה לטענת יתרו (מדוע הוא שופט לבדו את העם) - "כי יבא אלי העם לדרוש אלקים"[30], וכפי שמפרש זאת רש"י "לשאול תלמוד מפי הגבורה". כלומר, ישראל לומדים ממשה - "תלמוד מפי הגבורה"[31]].

זאת, ועוד: כיוון שמשה מרומם את ישראל ומקרבם לדרגתו שלו, הם יקבלו את התורה מפיו, כפי שהוא קיבל אותה מפי הגבורה.

ועל־פי החסידות: דרגת משה היא "ראיה"[32] - הוא קיבל תורה מפי הגבורה באופן של ראיה[33]. ובנוסף לכך, שאין להשוות בין קבלת דבר ממי שראה זאת בעצמו, לבין קבלת דבר ממי ששמע על כך בלבד, (כמאמר חז"ל[34] אינה דומה ראיה לשמיעה), הרי משה הביא, על־ידי הגבהת ישראל, לכך, שגם אופן קבלת הדברים על־ידם ממשה[35] תהיה בדרגה של ראיה[36].

ומסיבה זו, שישראל מקבלים את השפעת התורה ממשה באופן של ראיה, יכול, וצריך, רק משה בעצמו ללמד את ישראל תורה, ולשופטם בכל עניניהם "ויכלת עמוד[37] וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום".

ו.

יתרו ראה את ישראל במצבם העצמי

וזאת היתה פעולת יתרו:

יתרו בא מארצו, ובהיותו גר וכו', העריך את דרגת ישראל מצד עצמם, ולא במצב שמשה מרוממם לדרגתו. לכן הוא טען, ששפיטת העם אינה יכולה להעשות על־ידי משה לבדו:

בענין לימוד התורה, כאשר ישראל באים ללמוד "את החוקים ואת התורות... את הדרך ילכו בה ואת המעשה..."[38], אפשרי לומר, שהלימוד עצמו משפיע ואז מתעלים ישראל לדרגת משה, ולומדים בדרגתו, ולפיכך ייתכן "והזהרתה (משה) אתהם את החוקים..."[32].

אך כאשר הם באים להשפט על העסקים שלהם, וליישר "דברי ריבותם"[39], הרי אז אין הם ב"עולמו"

---

25) ראה ספרי ורש"י דברים (שם, יד) – בנוגע למינוי השרי אלפים כו' – "ממי נאה ללמוד תורה ממך או מתלמידך כו' ממך שנצטערת עלי' כו'". ולהעיר מ"סדר תורה" (עירובין נד, ב. פרש"י תשא לד, לב) שגם "ביד כל העם (הי' עכ"פ פעם) אחד" ממשה עצמו.

26) ראה עירובין שם: כיון דמשה מפי הגבורה גמר מסתייעא מילתי'.

ולהעיר מפרש"י במדבר (ג, א) "נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה". וראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 11 ואילך, ש(גם) מטעם זה, הענין ד"כל המלמד כו' ילדו" הוא בעיקר גבי משה [שלכן כותב רש"י "נעשה אלו התולדות שלו", ולא רק (כמ"ש לפנ"ז) ""כאילו ילדו"] – כי ענין הלידה (מציאות חדשה) שנעשה ע"י "מלמד בן חבירו תורה" הוא מצד "פי הגבורה" שבתורה, וזה הי' בעיקר גבי משה "שלמד מפי הגבורה", וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 193.

27) ואתחנן ה, ה.

28) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 69 הערה 5. ועוד.

29) ראה רמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ו בסופה.

30) פרשתנו שם, טו.

31) ראה גם מרכבת המשנה למכילתא שם. ולהעיר ממחז"ל (סנהדרין יט, סע"א. הובא באלשיך כאן) "לא לפנינו אתה עומד כו'".

32) ראה לקו"ת ואתחנן ב, ד ואילך.

33) להעיר ממחז"ל שבעת מ"ת היו כל ישראל רואים את (הקולות –) הנשמע (פרש"י פרשתנו כ, טו – ממכילתא שם).

34) ראה מכילתא פרשתנו יט, ט.

35) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת ספ"ח: נבואת משה רבנו כו' שראית בעיניך כו'.

36) ראה לקו"ת שם (ג, ד) דבחי' ראי' דמשה היא מצד זה שדרגתו יסוד אבא – ודור המדבר שייכים ליסו"א (ראה מקומות שנסמנו בהערה 21).

37) ע"ד זה שילמד משיח תורה את כל העם כולו אף שיהיו "ריבוא רבבות אנשים וכו'" כי יהי' לימוד באופן של ראי' (לקו"ת צו יז, א־ב (וראה שם: ועד"ז ביקש משה כו'. וראה לקו"ת ואתחנן שם, ג). ד"ה וידבר אלקים (הב') תרצ"ט בתחלתו וסופו).

38) פרשתנו שם, כ. וראה לעיל הערה 25.

39) רש"י שם, יט.

של משה, ואין הם מסוגלים להתעלות ולקבל, וללמוד[40] את משפט התורה בדרגת משה[41].

אך המצב הוא, שכאשר בעלי־הדין עומדים לפני משה, הרי עצם עובדה זו מרוממתם מעסקיהם, עד שביכולתם לקבל וללמוד[34] ממנו את משפט התורה באופן של דרגת משה.

[כפי שמבין אפילו "בן חמש למקרא", שכאשר הוא נמצא בחדר עם ה"מלמד" - שונה הדבר מכפי שהוא נמצא לבדו, ועסוק בצרכיו].

בכל זאת הסכים הקדוש־ברוך־הוא לעצת יתרו, כי יש לדאוג גם למצבם של ישראל לאחר כניסתם לארץ ישראל[42], כאשר "הנך שוכב... וקם העם הזה..."[43], שגם כאשר הם לא ילמדו תורה מפי משה ויתעלו באמצעותו, גם אז תגיע אליהם התורה, שהיא תמיד דבר ה', באמצעות ראשי אלפי ישראל של הדור.

זוהי הסיבה לכך שמשה לא סבר שהוא צריך לעשות זאת בעצמו, כי עצם הענין ש"רועה ישראל" ישנה את סדר הנהגתו כדי לדאוג למצב שלאחר הסתלקותו - הוא חידוש, ובנוסף לכך: לא היתה אז מחשבה על מצב אחר, כי לולא החטא שלאחר מכן, היה משה מכניס את ישראל לארץ ישראל, והיתה גאולה שלימה שאין אחריה גלות[44], שאז לומדים ישראל בדרגה של ראיה[45].

ז.

בחירת השופטים צריכה להעשות על־ידי משה

אך ענין זה עצמו צריך להיעשות על־ידי משה רבינו, כי כל עניני התורה, ואף הענינים המתייחסים לדורות מאוחרים, צריכים להגיע באמצעות משה. כמאמר חז"ל[46] "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בתורה, הכל ניתן למשה מסיני". כלומר, אף מה שתלמיד ותיק בדור מאוחר מחדש, גם חידוש זה "ניתן למשה מסיני".

כיוון שחידוש זה של תלמיד ותיק חודש בשכלו שלו, לפיכך אין יכול חידוש זה להיות חלק מתורת משה, אלא אם כן הוא יעבור באמצעות משה, שאז זהו דבר ה' ממש[47].

וזאת אמר יתרו למשה רבינו "ואתה תחזה - ברוח־הקודש שעליך[48]: משה צריך לבחור ולהציב, ברוח־הקודש שלו[49], את שרי האלפים וכו' שישפטו את העם, ועל־ידי־כך הוא משפיע על כל הדורות, ששפיטת ישראל על־ידי חכמי ישראל הסמוכין איש מפי איש עד משה רבינו, על־פי פסק דין שהם מגיעים אליו בשכלם, הוא משפט של תורת אמת, תורת משה.

ח.

הדיוק בלשון "תחזה"

מכך יובן גם הדיוק בלשון "ואתה תחזה", ולא "ואתה תראה":

אם משה יסתכל ברוח־הקודש שלו בדרגה של ראיה - דרגת משה בכל עוצמתה, הרי לא יהא צורך בשרי אלפים וכו'. כל הענינים עוברים דרך משה בגלוי והוא עצמו שופט את כולם, את כל העם בעניניהם שלהם הן "דבר הגדול", והן "דבר הקטן":

רק על־ידי־זה שאצל משה חלה ירידה מדרגתו (בדומה ל"התשתם את כוחי"), שבמקום ראיה קיימת אצלו הדרגה של "תחזה", שהיא תרגום של ראיה[50], כלומר, כאשר הענין של ראיה "מתורגם" ללשון ארמית, לשון העולם[51], וכמצוי בלשון החסידות[52]: "אחוריים של בחינת ראיה"[53], אז הוא רואה את

---

40) כלשון חז"ל (כנ"ל הערה 25) "ממי נאה ללמוד תורה". ולהעיר מברכות (ו, א. הובא בש"ך עה"ת פרשתנו כאן) "דדינא נמי היינו תורה" (ו"אתיא שכינה").

41) וגם מצד דרגת התורה – מכיון שענין המשפט הוא כמו שהתורה "יורדת" לדון בעניני העולם (ולא כמו"ש מצד עצמה, למעלה מן העולם), היא למטה מבחי' משה (וענין הראי').

42) שאז מתחיל הסדר דארץ נושבת – "שש שנים תזרע שדך וגו'" (ר"פ בהר).

43) וילך לא, טז.

44) ראה שעה"ת לאדהאמ"צ ח"ב (חינוך) בתחלתו. אוה"ת ואתחנן ע' סה. ע' צג. וש"נ.

45) ראה לקו"ת ואתחנן שם (ובארוכה אוה"ת שם מאמרי ד"ה ואתחנן), דזה שמשה רצה להכניס בנ"י לארץ הוא, כי אז הי' בהם ענין הראי' [ומכיון שלא פעל זה, אמר (לדור שנכנסו לארץ) "ועתה ישראל שמע גו'", בחי' שמיעה. וי"ל שמטעם זה אמר אז משנה תורה שהיא התלבשות התורה בבחי' השגת משה כו', כדלקמן הערה 45].

46) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 70 הערה 11.

47) ראה גם בארוכה לקו"ש (שם ע' 69 ואילך. חי"ט ע' 12 ואילך) – בנוגע למשנה תורה, שעי"ז שהתורה נתלבשה ברוה"ק דמשה (דמשה מפי עצמו אמרה – מגילה לא, ב), זה "פתח" שגם לימוד התורה של תלמיד ותיק (מצד השגתו הוא) עד סוף כל הדורות הוא דבר ה' ממש. ולהעיר גם ממשנ"ת (לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 74 ואילך) בענין "קול גדול ולא יסף".

48) פרש"י עה"פ. וראה ב' הדיעות במכילתא שם "בנבואה.. באספקלריא כו'".

49) להעיר, דגם בנוגע למשנה תורה (שאמרה משה מפי עצמו) ה"ז "ברוה"ק" (תוד"ה משה מעצמו, מגילה שם).

50) תו"א משפטים עח, ג. לקו"ת ואתחנן ז, רע"א. שער האמונה פכ"ה. ועוד. וראה זח"א (ס"ת) פח, סע"ב.

51) ראה תו"א שם בריש העמוד. שם עז, ד ואילך.

52) לקו"ת (ועד"ז תו"א ושער האמונה) שם.

53) וצ"ע בזית רענן ליל"ש פרשתנו (רמז ער) שמפרש דהמ"ד שס"ל דואתה תחזה היינו באספקלריא – "פי' בנבואה באספקלריא המאירה". וכבר הקשה עליו במרכבת המשנה למכילתא שם. ועוד.

ישראל כפי שהם מצד עצמם, ואז יש צורך בבחירת שרי אלפים וכו׳[54].

לפיכך נקראת הפרשה על שם יתרו - "על שם שיתר פרשה אחת בתורה": כי מצד דרגת משה סדר ההנהגה הוא שונה[55], ויתר־על־כן: לפי התורה מצד עצמה - גילוי חכמת ה׳ (על־ידי משה) סדר ההנהגה הוא שונה. אך יתרו גרם לתוספת בתורה, שגם הסדר של "ואתה תחזה" יהא סדר של הנהגה על פי תורה[56].

ט.

דוקא על־ידי העבודה למטה מגיעים לדרגה נעלה

לפי זה יוצא, לכאורה, שהסדר של "ואתה תחזה" הוא ירידה בלבד ח"ו, כדי לדאוג ליהודים הזקוקים לממוצע בינם לבין משה, כשם שישראל נזקקו למשה כממוצע בינם לבין "פי הגבורה".

אבל בפנימיות הענינים, הרי אדרבה: על־ידי שדואגים ומרוממים יהודי השרוי למטה מטה ביותר, ניתן "לקבל" את הגבוה־גבוה ביותר[57].

כפי שמאריך הרבי במאמרי ההילולא שלו[58] שדוקא על־ידי העבודה כאן למטה, מקום שקיימת בו מלחמה עצומה נגד הגוף והנפש הבהמית, מבזבזים את האוצרות היקרים ביותר, שעד המלחמה אין מגלים אותם כלל, ומטרת בזבוז האוצרות היא, שהם עצמם יגיעו לאנשי החיל, המנהלים את המלחמה למעשה, ולא לפקודי החיל בלבד.

באמצעות זאת מתגשמת הכוונה העליונה של "נתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים"[59], בעולם הזה התחתון, שאין תחתון למטה ממנו[53], דבר שיהיה בשלימות ובגלוי בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

(משיחת ט"ו בשבט תשל"ה)

54) עפ"ז יש לבאר ג"כ הא שבפ׳ דברים (א, ט ואילך) תלה משה הענין דמינוי שופטים בעצמו ולא ביתרו (ראה אברבנאל פרשתנו כאן. ועוד) – כי מכיון שמשנה תורה אמרה משה מפי עצמו, היינו כפי שהתורה נתלבשה ברוה"ק שבמשה (ולא כמו"ש בגלוי "מפי הגבורה") – לכן, גם מצד בחי׳ משה נרגש שצ"ל שופטים.

55) ובפרט ע"פ הכלל (ראה ע"ח שער ד׳ פ"ג. של"ד פ"ג. של"ה פ"א. אגה"ק ביאור לסי׳ זך) דקדושה לא זזה ממקומה – הרי ישנה (גם עתה) בחי׳ משה שמצדה צ"ל "ראי׳" (ולא – "תחזה").

56) ומכיון שהוא חלק בתורה מובן שניתן למשה מסיני, וכנ"ל (הערה 11) מספרי "אף בידי משה היו מסיני". וע"פ משנ"ת בלקו"ש חי"ט ע׳ 387 הערה 54, דזה שכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש (היינו שהוא חידוש) כבר ניתן למשה מסיני, היינו לפי שבמ"ת "ניתנה" התורה כמו"ש מושרשת ב"העלם העצמי דא"ס" (שלמעלה מהתורה כמו שבאה בבחי׳ המשכה וגילוי) – יש לומר, דמ"ש בספרי ש"נתעלם מעיני משה", הפירוש בזה הוא, שענין זה ניתן למשה באופן של העלם (שלמעלה מהתורה כמו שבאה בבחי׳ גילוי אצל משה). – מענין הביאור (והתירוץ) שלמשה ניתן הכלל שממנו ועל פיו חידש התלמיד ותיק הפרט – חידושו. וראה לקו"ש שם ע׳ 252 ואילך.

57) שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פי"ב ואילך. פל"ג ואילך. ובכ"מ.

58) באתי לגני השי"ת פרק יא. פרק כ.

59) תניא פל"ו. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע׳ 209 ואילך.

המשך ביאור למס׳ ברכות ליום שלישי עמ׳ א

שמא נתינתו בתבשיל לְעַכּוּרֵי זוּהֲמָא עָבְדִי לֵהּ – עושים זאת רק להעביר את זוהמת התבשיל ולא לנתינת טעם, ואם כן ברכתם ׳שהכל נהיה בדברו׳.

מוכיחה הגמרא: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (עוקצין פ"ג מ"ד), הַשֶּׁבֶת של תרומה, מְשַׁנָּתְנָה טַעַם בַּקְּדֵירָה ולאחר מכן הוציא אותה מהקדירה, מעתה אֵין בָּהּ [–בבד השֶׁבֶת] מִשּׁוּם איסור תְּרוּמָה, ואם נפלה לתוך קדירה של חולין, אין הקדירה נאסרת באכילה לזר, וְכֵן אֵינָהּ מְטַמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִים – אינה מקבלת עוד טומאה כאוכלין, שהיא אינה מאכל עוד, משום שכלה בה הטעם והיא כעץ בעלמא. מבארת הגמרא את ההוכחה: שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח מלשון המשנה ׳משנתנה טעם׳, שמה שנותנים את השבת בתבשיל, לְמַתּוּקֵי טַעֲמָא עָבְדִי לֵהּ – עושים זאת למתק את טעמו. ואם כן ברכת מי השבת ׳בורא פרי האדמה׳ כשאר מי שלקות. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא דנה בסדר בציעת הפת וברכת ׳המוציא׳: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי, פרוסת פַּת צְנוּמָה [–יבשה] השרויה בַּקְּעָרָה, מְבָרְכִין עָלֶיהָ ׳הַמּוֹצִיא׳. כלומר, רשאי אדם לתת פיתו בקערה ואחר כך לברך, אף שבנתינתה לקערה היא נעשית פרוסה, ואינו צריך להקדים ולברך בעודה שלמה. מוסיפה הגמרא: וּפְלִיגָא דְּרַבִּי חִיָּיא – ודברי רב חייא בר אשי אלו חלוקים על רבי חייא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא, צָרִיךְ שֶׁתְּכֻלָּה [–שתסתיים] הַבְּרָכָה שמברך ׳המוציא׳ יחד עם פריסת הפרוסה מן הַפַּת. כלומר, שיכוין לגמור את הברכה ולבצוע את הפת באותה עת. ואילו לפי רב חייא בר אשי, מברך ׳המוציא׳ על פרוסה שכבר נפרסה קודם לכן.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לֵהּ – הקשה רָבָא על דברי רבי חייא, מַאי שְׁנָא צְנוּמָה – במה שונה פרוסה יבשה השרויה בקערה, שאמרנו לדעת רבי חייא דִּלְא יברך עליה ׳המוציא׳, הלא הטעם הוא מִשּׁוּם דְּכִי כָּלְיָא בְּרָכָה אַפְּרוּסָה קָא כָּלְיָא – שכאשר מסתיימת הברכה, היא מסתיימת על פת פרוסה ולא שלמה, וקשה, הלא כאשר מברך עַל הַפַּת כשהיא שלמה, נַמִּי – גם כן כִּי קָא גָּמְרָה – כאשר מסתיימת הברכה אַפְּרוּסָה גָּמְרָה – על פרוסה היא מסתיימת, שהרי אמר רבי חייא שצריך לברך ולפרוס באותה עת, ואם כן מה החשיבות שיש בפת זו, ומה הועלנו בכך שתחילת הברכה היתה בפת שלמה.

בראשית מד, ג - הבוקר אור והאנשים שולחו המה וחמוריהם

פג

ביאור הסיפור (ב"ר פצ"ב, ו) עה"פ "הבקר אור", עם רבי מאיר - מלשון "אור"

ויצו[1] את אשר על ביתו. הבוקר אור וגו׳. א"ר לוי עובדא הוה בדרומי, תמן חד פונדקי והוה קאים ולביש זוגוי בליליא, ואמר להון דהוו תמן קומו פוקו לכון דלוייתא אנא עבדא, והוון נפקין ולסטייא קדמין להון ומקפחין עליהון, ועלין ומפלגין עמיה.

חד זמן[2] אזל רבי מאיר ואתקבל תמן, קם ולבש זוגוי א"ל קום פוק לך דלוייתא אנא עבדא, א"ל אית לי אח ואנא יתיב מסכי ליה, א"ל ואן הוא, א"ל בכנישתא, א"ל ומה שמיה ואנא אזיל וקרי ליה, א"ל כי טוב. כל ההוא ליליא אזל ההוא פונדקאה צווח על תרעא דכנישתא כי טוב כי טוב ולא הוה שום בר נש עני ליה. בצפרא קם רבי מאיר ושוי חמרא דיזל ליה. א"ל ההוא פונדקאה אָן הוא ההוא אחוך דאמרת, א"ל הא אתא ליה (בראשית א) וירא אלקים את האור כי טוב.

בראשית רבה פרשה צב, ו

1) [תרגום ללה"ק] א"ר לוי עובדא הוה בדרומי תמן חד פונדקי (מעשה הי׳ בארץ דרום עם בעל מלון אחד), והוה קאים ולבש זוגוי בליליא (והי׳ עומד בלילה - היינו קודם אור הבקר - ולבש מלבושיו), ואמר להן דהוו תמן קומו פוקו לכון, דלוייתא אנא עבדא (והי׳ אומר להאורחים בהמלון, קומו וצאו לדרך, ואני אעשה לכם לוי׳ שאלווה אתכם להראות אתכם הדרך), והוון נפקין ולסטייא קדמין להון ומקפחין עליהון ועלין ומפלגין עמי׳ (והאורחים היו יוצאים מהמלון, וגזלנים היו מקדימים לפניהם והיו גוזלין אותם, ואח"כ היו הגזלנים נכנסים עם בעל המלון והיו חולקים עמו את אשר גזלו מן האורחים - דבעל המלון עשה יד אחת עם הגזלנים, לגזול מן האורחים קודם אור הבקר).

2) [תרגום ללה"ק] חד זמן אזל רבי מאיר ואתקבל תמן (פעם אחת הלך רבי מאיר לאותו מלון ללון שם), קם ולבש זוגוי (קם בעל המלון ולבש בגדיו), אמר לי׳ קום פוק לך דלוייתא אנא עבדא (ואמר לר"מ קום וצא לדרך ואני אלווה לך), א"ל אית לי אָח ואנא יתיב מסכי לי׳ (א"ל ר"מ יש לי אָח, ואנכי יושב ומצפה לו), א"ל ואָן הוא (שאל לו בעל המלון ואיפה הוא אותו אח), א"ל בכנישתא (ענה לו ר"מ בבית הכנסת), א"ל מה שמי׳ ואנא אזיל וקרי לי׳, א"ל כי טוב (שאל בעל המלון מה שמו של אחיך, ואני אלך ואקרא לו לילך עמנו, ענה ר"מ שמו "כי טוב"), כל ההוא ליליא אזל ההוא פונדקאה צווח על תרעא דכנישתא כי טוב כי טוב ולא הוה שם בר נש עני לי׳ (כל אותו הלילה הלך ההוא בעל המלון וצווח על שערי בתי כנסיות "כי טוב, כי טוב", ולא הי׳ שם בן אדם עונה אותו), בצפרא קם רבי מאיר ושוי חמא דיזל לי׳ (בצפרא קם רבי מאיר לתקן ולהכין חמורו לילך על הדרך), א"ל ההוא פונדקאה אָן הוא ההוא אחוך דאמרת (א"ל הבעל המלון איפה הוא אחיך שאמרת שאתה מצפה עליו), א"ל הא אתא לי׳ (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב (א"ל רבי מאיר הוא כבר בא, וזהו האור הנק׳ "כי טוב"). ע"ש.

במדרש רבה פ׳ מקץ בפסוק הבקר אור[3] יש מעשה ברבי מאיר.

ר׳ מאיר הוא ע"ד[4] בחי׳ יוסף, כי בחי׳ דיוסף הוא הבקר אור, ועיין בהקדמת זה"ק דף א׳[5] ע"א אור כו׳ ואתכליל בברית, ומקרא מלא כתיב[6] אור[7] זרוע לצדיק,

3) עפ"י הביאור כאן של התורת לוי יצחק על המדרש, יתורץ כמה שאלות וכפי שמקשים המפרשים:
א) מה קשר הסיפור של רבי מאיר דוקא עם הפסוק "הבוקר אור"?
ב) מה קשר הסיפור של רבי מאיר עם "יוסף" דוקא", דהמדרש מתחיל "ויצו את אשר על ביתו, הבקר אור" דקאי על "יוסף"?
ג) האיך אמר רבי מאיר ששמו של אחיו הוא "כי טוב", שהוא לכאורה דבר של שקר, ואינו אמת?, (ומובן הדוחק של פירוש היפה תואר הארוך שאכן הי׳ דבר שאינו אמת, ורק דמותר לשנות מפני השלום), ועפ"י ביאור התורת לוי יצחק, מה שאמר רבי מאיר "כי טוב" הוא אמת, דהרי זהו אכן בחינתו - בחי׳ "האור כי טוב".
וע"ז מבאר (כבפנים).

4) ראה בפנים בתורת לוי יצחק דמבאר ומרמז הקשר דרבי מאיר לבחי׳ יוסף, בכמה אופנים:
א) ביוסף כתוב (בראשית ל, כד) "יוסף ה׳ לי בן אחר", ור"מ נק׳ אחרים (הוריות יג:), שקיבל תורה מאחר (חגיגה טו, א). וראה תוס׳ ד"ה אחרים בסוטה י"ב ע"א: "שמועות שקיבל מאלישע בן אבויה קבעום בשם אחרים מפני שהיה שמו אחר."
ב) יוסף בחי׳ יסוד, הוא בחי׳ "אור", ובתורתו של ר"מ הי׳ כתוב כתנות אור באלף (ב"ר פ"כ, יב).
ג) ביוסף הי׳ כתונת פסים, הוא בחי׳ כתנות אור הנ"ל.
ד) ביוסף כתיב (בראשית מא, מג) "וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו", וסתם משנה רבי מאיר (עירובין צו:).
ה) כאן מרמז, יוסף נק׳ צדיק (יסוד - אור), ובפ׳ "אמרו צדיק כי טוב" בגי׳ "מאיר" - מלשון אור.
ו) אפרים הי׳ בנו של יוסף, ואפרים מקשאה (מלשון קשוי) הי׳ תלמידו של רבי מאיר.
ראה בכל זה בתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס סוף עמוד רלח-רלט. ספר הערכים חלק ג׳ עמוד תנז. חלק ב׳ עמוד תקו-תקז.
[ולהעיר מתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד שמט, מ"ש בברכת יוסף דוקא (בראשית מט, כד) "משם רעה אבן ישראל" ר"ת מאיר ע"ש.]

5) וז"ל: אור דאתברי (האור שנברא ביום ראשון) ואתגניז ואתכליל בברית (ונגנז ונכלל בברית שהוא היסוד). ע"ש.

6) תהלים צז, יא. וראה שמות רבה ריש פרשה לה. זהר חלק א׳ דף לא דהוא ענין אור שנברא ביום ראשון שגנוז עד לעתיד לבוא. תהלים יהל אור עמוד שנב ואילך.

7) וצדיק הוא יסוד: ראה מארז"ל ביומא דף ל"ח ע"ב אפילו בזכות צדיק אחד העולם נברא שנאמר (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר (ישעי׳ ג, י) אמרו צדיק כי טוב.
וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי נביאים וכתובים עמוד קסו ואילך וז"ל: ידוע שבחי׳ יסוד שנקרא צדיק עליון נקרא טוב כמ"ש אמרו צדיק כי טוב וכן האור נקרא טוב כמ"ש וירא אלקים את האור כי טוב וגם החסד נקרא טוב כמ"ש כי טוב חסדך אך טוב וחסד וכו׳, וכ"ז מטעם א׳ והוא לפי שכל בחי׳ השפלה וירידת עצמו מגבוה לנמוך נקרא טוב כמו שמטבע הטוב מפני שהוא טוב בעצם יחפוץ בטובות לזולתו שימשך ריבוי טוב לזולתו והיינו ענין טבע הטוב להטיב יותר מכפי המדה, ע"ש.

וצדיק[7] הוא יסוד[8] עולם, ומאיר הוא מלשון אור, שהוא שייך לבחי׳ הבקר אור, הנק׳ כ״י טו״ב.

והוא בחי׳ צדיק דיסוד שעליו כתיב אמרו[9] צדיק כי טוב, צדי״ק[10] כ״י טו״ב גי׳ מאי״ר במכוון.

ואפרים מקשאה[11] תלמידו הוא ע״ד אפרים בנו של יוסף, כי כל המלמד[12] את בן חבירו תורה כאלו ילדו, ונק׳ מקשאה הוא כמו שהאבר בקשוי, שאז מוציא ממנו הטיפה הכלולה מד׳[13] בחי׳ או״ר מי״ם רקי״ע ק׳ ברכאן, או״ר[14] מי״ם רקי״ע ק׳ גי׳ אפרי״ם מקשא״ה במכוון.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד רלח

וראה גם מאמרי אדה״ז פרשיות התורה חלק ב׳ עמוד תתפט ובהנסמן לשם. לקוטי שיחות חלק לט, ביאורים בלקוטי לוי יצחק על אגרת התשובה עמוד 51 ואילך. וראה לעיל סימן ע דיוסף נק׳ ״הצדיק״.

8) דיוסף . . בחי׳ יסוד: ראה זהר חלק א׳ דף נט, ב ״יוסף בגין דנטיר לי׳ לברית זכה דאקרי צדיק״. ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש״ס עמוד רנג, וז״ל: ״יוסף - יסוד, הי׳ לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי׳ בזנות שהוא באבר היסוד ע״ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד ״שיוסף בחי׳ יסוד מספרו ו׳ פעמים הוי׳ כי הוא המדה השישית״.

וראה בתורת מנחם התוועדויות ה׳תש״נ ח״ד שיחות ש״פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז״ל: ״שיוסף הוא בחי׳ יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי׳ אצילות (האבות) בבי״ע. - ראה ביאורי הזהר לאדמו״ר האמצעי ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ״א א ואילך. תתשכ״א א ואילך. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט חלק ב׳ עמוד רז. רטו. ד׳ עמוד קז ואילך. ע״ש״.

9) ישעי׳ ג, י.

10) צדי״ק (בגי׳ 204), + כ״י (30), + טו״ב (17) = 251, וכן ״מאיר״ בגי׳ 251.

11) מבאר עוד הקשר בין ר״מ ליוסף, דתלמידו של רבי מאיר הי׳ אפרים מקשאה (ראה בבא מציעא פז, א. בראשית רבה פרשה פה, י. ועוד), ויש לזה קשר ל״יוסף״ א) הן מצד השם ״אפרים״, ב) והן מצד השֵם ״מקשאה״.

12) סנהדרין יט, ב.

13) ראה הביאור, ספר הערכים חלק ב׳ עמוד תנו. לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד שפד. ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א׳ סימן כא. נו הערה 13.

14) או״ר (בגי׳ 207), + מי״ם (90), + רקי״ע (380), + ק׳ (100) = 777, וכן אפרי״ם (בגי׳ 331), + מקשא״ה (446) = 777.

המשך מעמוד רמה

במשנה, חלקו בפירושו **רַבִּי אִילְעָא וְרַבִּי זֵירָא. חַד** [–אחד מהם] **אָמַר,** שהם **בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא** – תמרים שהתייבשו מחום השמש. **וְחַד** [–ואחד מהם] **אָמַר,** שהם **תַּמְרֵי דְּזִיקָא** – תמרים שנשרו מהדקל על ידי הרוח.

הגמרא דנה במחלוקת רבי אילעא ורבי זירא בפירוש ׳נובלות תמרה׳, מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא** – המשנה מובנת לפי הדעה שסוברת שנובלות התמרה הם תמרים שנשרפו בחמה, משום שלדעה זו **הַיְינוּ דְּקָתָנֵי הַקַּלִּין שֶׁבַּדְּמַאי** – מובן מה שאמרה המשנה שהם מהפירות שהקלו בהם חכמים בדין דמאי. שמלשון זו שאמרה המשנה שהקלו עליהם בדין ׳דמאי׳, משמע **שֶׁפְּטָרָן הוּא דְּפָטוּר** – רק כשיש ספק האם עישרו את הפירות או לא והם נחשבים פירות דמאי, רק אז הם פטורים ממעשרות. **הָא וַדַּאי חַיָּיב** – אבל אם ידוע בודאי שלא הפרישו מהם מעשרות, הם חייבים בהפרשה. ודברי המשנה מובנים לפי שיטה זו, שהרי הנובלות תמרה אינם מסוג הפירות שפטורים לגמרי מהפרשת תרומות ומעשרות, אלא שהקילו בהם בדין דמאי משום שאינם חשובים ואף עמי הארצות מעשרים מהם. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא** - אולם לפי הדעה שסוברת שנובלות תמרה הם תמרים שנשרו מחמת הרוח, קשה, מדוע פטרה אותם המשנה רק בפירות דמאי ואילו **וַדַּאי** – בפירות שידוע בודאי שלא הפרישו מהם מעשרות **חַיָּיב** לעשרן, והלא תמרים שנשרו מן הדקל פטורים לגמרי מתרומות ומעשרות, שהרי **הֶפְקֵרָא נִינְהוּ** – הם פירות הפקר, וכל פירות הפקר פטורים ממעשרות.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן במשנה במה מדובר, בנובלות תמרה **שֶׁעֲשָׂאָן גּוֹרָן** – מי שליקט את התמרים מההפקר, אסף אותם בערימה [–כרי]. ובאופן זה הפירות חייבים מדרבנן במעשרות, מפני הרואים שחושבים שהשדה שלו, ורואים אותו עושה את הגורן, ולוקח ממנה מבלי להפריש מעשרות. וכפי **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם** [–בשם] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, הַלָּקֵט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה** – שהם פירות הפטורים מהמעשר, **שֶׁעֲשָׂאָן גּוֹרָן** – שאסף אותם בערימה, **הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר** וחייבים במעשרות. ובאה המשנה ללמד, שאפילו אם התמרים הנושרים התחייבו במעשר בכך שהוא עשה מהם גורן, לא החמירו עליהם חכמים אלא בפירות שידוע בודאי שאינם מעושרים, אך לא בפירות דמאי.

הגמרא מביאה לשון אחרת בקושיא על ביאור ׳נובלות תמרה׳: **אִיבָּא דְּאָמְרִי** – יש שהקשו על מחלוקת רבי זירא ורבי אילעא באופן אחר,

יט, ג – לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה יירה אם בהמה אם איש לא יחיה במשוך היובל המה יעלו בהר

א. מ"ש במדרש דמאילו של יצחק נעשו ב' שופרות מקרן השמאלי שופר דמתן תורה ומהימיני שופר גדול דלעתיד לבוא, היינו כי השופר ממשיך הקול שהוא ת"ת בדבור שהוא מלכות ועכשיו מקבלת מז"א הנק' שמאל ולעתיד לבוא תקבל מא"א זהו שופר גדול כו' שמבחי' ימין ועז"נ נאום ה' לאדוני שב לימיני כו' וזהו ענין ועתה יגדל נא כח אד', שיהי' בחי' שב לימיני כו', וזהו ועתה כי אף שעיקר הארה זו לעתיד לבוא היינו בקביעות אבל להוראת שעה נמשך גם עתה כמ"ש הרמ"ז בסה"מ שם בפי' בימי שלמה קיימא סיהרא באשלמותא, עוד פי' הרמ"ז שם נאום הוא בחי' אמן שהוא חיבור הוי' אד', הדום לרגליך כי עכשיו רגלי' יורדות משא"כ לעתיד לבוא, ובחי' אמן הנ"ל יש לפרש ע"ד אמן יהא שמי' רבא מברך כו', זח"ב תרומה קס"ב ע"ב.

תהלים – יהל אור עמוד תכו

כ, ט – ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך

ב. ששת ימים תעבוד יש לפרשו על עסק התורה ועבודה דוקא כמו בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, בין שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד, ועי"ז ויום השביעי שבת כו', כי אורייתא סתים וגליא, וכן ישראל סתים וגליא וכנודע מענין תלת דרגין והתורה מחברת ישראל עם הקב"ה וע"י גליא ההתקשרות מבחי' גליא כו', אבל ע"י סתים כו', גם ב' בחי' אלו בכלל נק' אירוסין ונשואין שמ"ת שהי' גילוי גליא שבתורה נק' אירוסין, ולעתיד לבוא שיהי' גילוי פנימיות התורה נק' נשואין, מ"מ עד"ז יובן ההפרש בין חול לשבת שהריעו לה' כל הארץ ר"ת הלכה זהו בחול, והשתחוו לה' בהדרת קודש ר"ת קבלה זהו בחי' שבת.

אור התורה פרשת יתרו עמוד תתקנו

כ, יב – כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך

ג. ליישב למה לא נאמר בדברות הראשונות רק למען יאריכון ימיך ובדברות ב' נאמר גם למען ייטב לך, ותו בדברות הראשונות לא נכתב אות ט' כלל ובדברות האחרונות יש ב' טתי"ן.

ואמרתי ליישב עפ"י נגלה וכבר כתבתי בספרי במס' חולין באריכות קצת וכאן אכתוב בקיצור. דיש פלוגתא לתנא דמתניתין ריש מס' פאה [פ"א מ"ב] גבי כיבוד או"א יש לו שכר בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא מדכתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך אבל ר"י [חולין דף קמ"ב ע"א] מעשה חזא שזה קיים מצות כיבוד ומת מיד לכך דרש שכר מצות בהאי עלמא ליכא ושניהן למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך קאי לעולם הבא שכולו ארוך וכולו טובה והאמת הוא כדברי ר"י דהא מעשה חזא וידוע מדברי הזוהר פ' תרומה שאות ט' נותנת חיים לעולם הזה ולכך לוז שנבנית תחת אות ט' אין מתים שם וע"ש דף קנ"ב.

לכך לא נכתב בדברות הראשונות אות ט' ונאמר רק למען יאריכון ימיך לחוד להורות דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וארכות ימים יהי' לו לעולם הבא וממילא מוכח שגם השכר למען ייטב לך הנאמר באחרונות קאי לעולם הבא שכולו טוב וכולו ארוך.

מעשה רוקח

המשך ביאור למס' ברכות ליום שישי עמ' ב

1 וכָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. אך אם הם עצרו מלילך וְיָשְׁבוּ
2 לֶאֱכוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכִּכָּרוֹ – מהכבר שלו,
3 שאין זה מזון משותף לכולם, אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. ועל פי זה מקשה
4 הגמרא: קָתָנֵי בברייתא ״יָשְׁבוּ לאכול אחד מברך לכולם״, ומשמע
5 שאחד מברך לכולם אפילו אם רק ישבו אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵסַבּוּ,
6 וקשה ממה שדייקנו במשנתנו שרק אם היסבו אחד מברך לכולם,
7 אבל אם ישבו ללא הסבה כל אחד ואחד מברך לעצמו.
8 מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מה שמבואר בברייתא
9 שאף אם ישבו אחד מברך לכולם, הוא כְּגוֹן דְּאָמְרִי נָיזִיל וְנֵיכוֹל
10 לַחְמָא בְּדוּכְּ פְּלָן – שאמרו ״נלך ונאכל לחם במקום פלוני״, דהיינו
11 שמתחילה קבעו להם מקום בדיבור ועצה, וכיון שהם הזמינו את
12 עצמם לכך, הרי זה נחשב לקביעות. ובאופן זה, בין לדעת המשנה
13 ובין לדעת הברייתא, אחד מברך לכולם. אבל אם ישבו מאליהם
14 במקום אחד, אינו נחשב לקביעות.
15 הגמרא מביאה מעשה: כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב – כשרב נפטר, אָזְלוּ
16 תַּלְמִידָיו בַּתְרֵיהּ – הלכו תלמידיו אחריו ללוותו לקבורה, שקברוהו
17 בעיר אחרת. כִּי הָדְרִי – כשחזרו מהקבורה, אָמְרִי – אמרו זה לזה,
18 נָיזִיל וְנֵיכוֹל לַחְמָא אַנַּהֲר דָּנָק – נלך ונאכל לחם על שפת הנהר
19 ששמו ״נהר דנק״. כָּתַר דְּכָרְכִי – אחרי שאכלו, והיה עליהם לברך
20 ברכת המזון, יָתְבִי וְקָא מִיבַּעְיָא לְהוּ – ישבו והסתפקו בפירוש
21 משנתנו, ששנינו בה ״הסבו, אחד מברך לכולם״, ״הֵסַבּוּ״ דַּוְקָא תְּנַן
22 – האם המשנה נקטה דווקא לשון ״הסבו״, ללמד שרק אם הסבו
23 יחדיו אחד מברך לכולם, אֲבָל אם רק יָשְׁבוּ, לֹא מברך אחד לכולם,
24 שאין זו קביעות. אוֹ דִּילְמָא – או שמא, גם אם ישבו, כֵּיוָן דְּאָמְרִי
25 נָיזִיל וְנֵיכוֹל רִיפְתָּא בְּדוּכְתָּא פְּלָנְיָתָא – כיון שאמרו ״נלך ונאכל פת
26 במקום פלוני״, שהוקבעו מתחילה לאכול יחד, כִּי הֵסַבּוּ דָּמֵי – דינם
27 כמו דין מי שהסבו, שאחד מברך לכולם.
28 ממשיכה הגמרא ומספרת: לֹא הֲוָה בֵּירַיְיהוּ – לא היתה בידם
29 תשובה. קָם רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה

◆ יום ראשון י"ד שבט ◆

יח (א) **וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:**

א **וּשְׁמַע יִתְרוֹ רַבָּא דְמִדְיָן חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּהּ אֲרֵי אַפֵּיק יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:**

רש"י ◄ **וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ • מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא? קְרִיעַת יַם־סוּף וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק** (זבחים קטז)**. יִתְרוֹ • שִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ: רְעוּאֵל, יֶתֶר, יִתְרוֹ, חוֹבָב, חֶבֶר, קֵינִי, פּוּטִיאֵל** (מכילתא)**. יֶתֶר, עַל שֵׁם שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה: "וְאַתָּה תֶּחֱזֶה". יִתְרוֹ, לְכְשֶׁנִּתְגַּיֵּר וְקִיֵּם הַמִּצְוֹת, הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אַחַת עַל שְׁמוֹ. חוֹבָב, שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה, וְחוֹבָב הוּא יִתְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:** (שופטים ד) **"מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה". וְיֵשׁ אוֹמְרִים: רְעוּאֵל אָבִיו שֶׁל יִתְרוֹ הָיָה, וּמַהוּ אוֹמֵר** (לעיל ב) **"וַתָּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן"? שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹרִין לַאֲבִי אֲבִיהֶן: אַבָּא. בְּ'סִפְרֵי'. חֹתֵן מֹשֶׁה • כָּאן הָיָה יִתְרוֹ מִתְכַּבֵּד בְּמֹשֶׁהוּ: אֲנִי חוֹתֵן הַמֶּלֶךְ, וּלְשֶׁעָבַר הָיָה מֹשֶׁה**

שפתי חכמים

יח (א) **א** פֵּירוּשׁ, שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נִתְעוֹרֵר לָבֹא (נחלת יעקב). וְאַכַּתִּי קָשֶׁה, דְּלַאו בִּשְׁבִיל כָּל הַשְּׁמוּעוֹת בְּשֶׁוָּה בָּא, וְלֹא עָדִיף חֲדָא מֵאִינָךְ וכו'. וְנִרְאֶה דִּסְבִירָא לְהוּ לְהָנֵי תַּנָּאֵי דְּ'וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ' פֵּירוּשׁוֹ שֶׁשָּׁמַע שְׁמוּעָה אַחֶרֶת שֶׁלֹּא נִכְלָל בַּמַּאֲמָרִים הַבָּאִים, דְּאִם לֹא כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וְיִתְרוֹ שָׁמַע אֵת' וגו', אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ שֶׁשָּׁמַע עִנְיָן אַחֵר, וְתֵיבַת 'אֵת כָּל' וגו' פֵּירוּשׁוֹ 'וְאֵת כָּל' וגו', כְּמוֹ 'כִּי הוֹצִיא' פֵּירוּשׁוֹ 'וְכִי הוֹצִיא', לְכָךְ זֶה אָמַר שָׁמַע קְרִיעַת יַם סוּף וְזֶה אָמַר שָׁמַע מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק, וּסְבִירָא לֵיהּ לְרַשִׁ"י דְּמַר אָמַר חֲדָא וּמַר אָמַר חֲדָא וְלָא פְּלִיגִי. וּמַה שֶּׁהִקְשָׁה הָרְאַ"ם לָמָּה הִשְׁמִיט הָרַב דַּעַת מַאן דְּאָמַר שָׁמַע מַתַּן תּוֹרָה וּבָא, וְתִירֵץ וכו', נִרְאֶה דְּאִשְׁתַּמִּיטְתֵּיהּ לְהָרְאַ"ם הַפְּלוּגְתָּא בִּזְבָחִים (דף קטז) אִי יִתְרוֹ בָּא קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה אוֹ לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה, וְהָרַב סָתַם כְּמַאן דְּאָמַר שֶׁלְּאַחַר מַתַּן תּוֹרָה בָּא לֹא הוּצְרַךְ כָּאן לְהַזְכִּיר מַתַּן תּוֹרָה, וְעַיֵּין שָׁם. (מהרש"ל) דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה לֹא כְּתִיב 'וַיִּרָא יִתְרוֹ' כְּמוֹ 'וַיִּרָא בָּלָק' אוֹ 'וַיֵּדַע יִתְרוֹ', וּמִתָּרֵץ לְפִי שֶׁשָּׁמַע קְרִיעַת יַם סוּף וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק שֶׁהֵן דְּבָרִים שֶׁהָיוּ לְפִי שָׁעָה, וְלֹא שַׁיָּךְ לְמֵיכְתַּב 'וַיִּרָא' אוֹ 'וַיֵּדַע', שֶׁהָרֵי כְּשֶׁבָּא לְיִשְׂרָאֵל לֹא רָאָה שֶׁנִּקְרַע הַיָּם אוֹ מִלְחֶמֶת עֲמָלֵק. וְהַשְׁתָּא אָתֵי שַׁפִּיר דְּלֹא פֵּרֵשׁ שֶׁשָּׁמַע יְרִידַת הַמָּן וּבְאֵר וְתוֹרָה, דְּאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וַיִּרָא', שֶׁהָרֵי יְרִידַת הַמָּן וּבְאֵר וְתוֹרָה הָיָה לָהֶם כַּמָּה שָׁנִים וְאָז הָוֵי שַׁיָּיךְ לְמֵיכְתַּב בּוֹ 'וַיִּרָא', אֲבָל כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע קְרִיעַת יַם סוּף וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק לֹא יָכוֹל לִכְתּוֹב 'וַיִּרָא' אוֹ 'וַיֵּדַע', וְקַל לְהָבִין: **ב** אֲבָל בְּפָרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ כָּתַב שְׁנֵי שֵׁמוֹת הָיָה לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּסִפְרֵי: **ג** (הרא"ם) תֵּימַהּ, אִם כֵּן אֵין כָּאן כִּי אִם שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת, מִכֵּיוָן דְּקוֹדֶם גֵּרוּתוֹ שֶׁהָיָה נִקְרָא 'יֶתֶר' לֹא הָיָה נִקְרָא 'יִתְרוֹ', וְאַחַר גֵּרוּתוֹ שֶׁהָיָה נִקְרָא 'יִתְרוֹ' לֹא הָיָה נִקְרָא 'יֶתֶר', וְלֹא הָיָה רָאוּי לִמְנוֹתָם לִשְׁנֵי שֵׁמוֹת כְּמוֹ שֶׁאֵין רָאוּי לִמְנוֹת אַבְרָם וְאַבְרָהָם לִשְׁנֵי שֵׁמוֹת וכו', וְהִנִּיחַ הַדָּבָר בְּצָרִיךְ עִיּוּן (מהרש"ל) נִרְאֶה לִי דְּלֹא קָשֶׁה מִידִּי, דְּהָא לֹא כָּתַב רַשִׁ"י 'שִׁבְעָה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ', אֶלָּא 'שִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ', קְצָתָם לִפְנֵי גֵּרוּתוֹ וּקְצָתָם לְאַחַר גֵּרוּתוֹ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְלִי נִרְאֶה דְּאֵין מִזֶּה רְאָיָה שֶׁשֵּׁם 'יִתְרוֹ' קוֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיֵּר הָיָה "יֶתֶר", דִּלְמָא שֵׁם אַחֵר הָיָה לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ הָכָא וּלְעֵיל בְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת גַּבֵּי 'וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ', וְשָׁם פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י גַּם כֵּן כִּי שִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ, וְזֶה הָיָה קוֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְקוֹדֶם שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר דְּשֵׁם אַחֵר הָיָה לוֹ, וְשִׁבְעָה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ בְּלֹא שֵׁם גִּיּוּתוֹ. וְאַל תִּקְשֶׁה וְהָא לְעֵיל בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת גַּבֵּי 'וַיִּשָּׁב מֹשֶׁה אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ' דְּמִשְׁמַע שֶׁשֵּׁם גִּיּוּתוֹ הָיָה "יֶתֶר" אֵין רְאָיָה, דְּהָא הָתָם בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת כְּתַב נַמִּי 'וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה אֶת צֹאן יִתְרוֹ', אֶלָּא וַדַּאי עַל שֵׁם הֶעָתִיד וְכִדְפֵירַשְׁתִּי לְעֵיל, וְדוֹ"ק, נִרְאֶה לִי: **ד** שֶׁלֹּא תֹּאמַר חוֹבָב בְּנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הוּא, וְכֵן פֵּירֵשׁ בְּהֶדְיָא לְקַמָּן בַּפָּסוּק 'וַיְהִי מִמָּחֳרָת' וגו': **ה** (מהרש"ל) וְקָשֶׁה, אִם כֵּן לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא שִׁשָּׁה שֵׁמוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַשִׁ"י מְפָרֵשׁ הַמַּכִּילְתָּא, דְּתַנְיָא בַּמַּכִּילְתָּא שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ רַק שְׁנֵי שֵׁמוֹת, חוֹבָב וְיִתְרוֹ, וּמִסְתָּמָא הוּא סוֹבֵר שֶׁנִּקְרָא גַּם כֵּן בְּשֵׁם 'יֶתֶר' כְּדִכְתִיב 'וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ', אֶלָּא שֶׁהוּא סוֹבֵר שֶׁ"יֶתֶר' וְ'יִתְרוֹ' אֶחָד הוּא, כְּמוֹ 'אַבְרָם' 'אַבְרָהָם', וְאִם כֵּן קָשֶׁה וְהָא כְּתִיב 'וַתָּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן', אִם כֵּן מַשְׁמַע בְּהֶדְיָא שֶׁנִּקְרָא 'רְעוּאֵל', בִּשְׁלָמָא שְׁאָר שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹמַר דְּמִשְׁפַּחְתּוֹ נִקְרֵאת כָּךְ, דְּלֹא כְּתִיב אֶצְלָן אֲבִיהֶן, אֲבָל 'רְעוּאֵל' קָשֶׁה, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'וְיֵשׁ אוֹמְרִים רְעוּאֵל אָבִיו' וכו': **ו** אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין 'וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ חוֹתֵן מֹשֶׁה' וּבֵין 'וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ', שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם יַחַד יִתְרוֹ הוּא הִנּוֹדָע עִם מֹשֶׁה וְלֹא מֹשֶׁה עִם יִתְרוֹ, שֶׁפֵּירוּשׁ 'חוֹתְנוֹ' כְּמוֹ 'חוֹתֵן מֹשֶׁה', מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ הֶפְרֵשׁ מִצַּד הַסִּיפּוּר, שֶׁאִם הַסִּיפּוּר הוּא עַל מֹשֶׁה וּמַזְכִּיר אֶת יִתְרוֹ בְּשֵׁם 'חוֹתְנוֹ', נִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת הַמְסַפֵּר לְכַבֵּד אֶת מֹשֶׁה, וְאִם הַסִּיפּוּר הוּא עַל יִתְרוֹ וּמַזְכִּיר אֶת יִתְרוֹ בְּשֵׁם 'חוֹתֵן מֹשֶׁה', נִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת הַמְסַפֵּר הוּא

תּוֹלֶה הַגְּדֵלָה בְּחָמיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשֶׁב אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ". **לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל** • שֶׁקּוּל מֹשֶׁה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. **אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה** • לָהֶם בּ בִּירִידַת הַמָּן, וּבַבְּאֵר וּבַעֲמָלֵק. **כִּי הוֹצִיא ה' וְגוֹ'** • זוֹ גְּדוֹלָה עַל כֻּלָּם (מכילתא).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 201)

מַה שֶּׁמּוּעָה שָׁמַע וּבָא (רש"י יח, א) שְׁאֵלָתוֹ אֵינָהּ מַה גֶּרֶם לְיִתְרוֹ **לְהִתְגַּיֵּר**, שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר מְפֹרָשׁ בַּכָּתוּב – הוּא שָׁמַע "אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹקִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל". שְׁאֵלָתוֹ הִיא, מַה גָּרַם לוֹ **לָבוֹא**, הֵיינוּ מַדּוּעַ לֹא נִשְׁאַר בְּמִדְיָן וְהִתְגַּיֵּר שָׁם. לָכֵן הֶעְדִּיף אֶת לְשׁוֹן הַמְּכִילְתָּא, "וּבָא", עַל לְשׁוֹן הַגְּמָרָא (זבחים קטז, א): "וּבָא **וְנִתְגַּיֵּר**".

(ב) **וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ:**

ב וּדְבַר יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה יָת צִפֹּרָה אִתַּת מֹשֶׁה בָּתַר דְּפַטְרַהּ:

רש"י ◄ **אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ** • כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּמִדְיָן: "לֵךְ שֵׁב מִצְרָיִם... וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וְגוֹ'", וְיָצָא אַהֲרֹן לִקְרָאתוֹ "וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים", אָמַר לוֹ: 'מִי הֵם הַלָּלוּ'? אָמַר לוֹ: 'זוֹ הִיא אִשְׁתִּי שֶׁנָּשָׂאתִי בְּמִדְיָן, וְאֵלּוּ בָּנַי'. אָמַר לוֹ: 'לְהֵיכָן אַתָּה מוֹלִיכָן'? אָמַר לוֹ: 'לְמִצְרַיִם'. אָמַר לוֹ: 'עַל הָרִאשׁוֹנִים אָנוּ מִצְטַעֲרִים, וְאַתָּה בָּא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם'? אָמַר לָהּ: 'לְכִי לְבֵית אָבִיךְ'. נָטְלָה שְׁנֵי בָנֶיהָ וְהָלְכָה לָהּ.

(ג) **וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה:**

ג וְיָת תְּרֵין בְּנָהָא דִּי שׁוּם חַד גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר דַּיָּר הֲוֵיתִי בְּאַרְעָא נוּכְרָאָה:

(ד) **וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה:**

ד וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרֵי אֱלָהָא דְּאַבָּא הֲוָה בְּסַעֲדִי וְשֵׁזְבַנִי מֵחַרְבָּא דְּפַרְעֹה:

רש"י ◄ **וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה** • כְּשֶׁגִּלּוּ דָּתָן וַאֲבִירָם עַל דְּבַר הַמְּצָרִי וּבִקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה, נַעֲשָׂה צַוָּארוֹ כְּעַמּוּד שֶׁל שַׁיִּשׁ. (מכילתא).

שפתי חכמים

לְכַבֵּד אֶת יִתְרוֹ: ז דְּאִם לֹא כֵן, לֹא הָיָה לֵיהּ לְמֵימַר רַק 'לְיִשְׂרָאֵל', שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל הוּא, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁקּוּל וכו'. וְהָא דִּמְהַפֵּךְ רַשִׁ"י וּמְפָרֵשׁ שֶׁלֹּא עַל סֵדֶר הַמִּקְרָא, יֵשׁ לוֹמַר דְּקָשֶׁה לוֹ דְּוַדַּאי 'אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה' קָאֵי עַל אֲשֶׁר הוֹצִיא אוֹתָן מִמִּצְרַיִם, וּבְהוֹצָאָה שַׁיָּיךְ לְהַקְּדִים יִשְׂרָאֵל, דְּהָא הַהוֹצָאָה מֵהַשִּׁעְבּוּד הָיָה לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא לְמֹשֶׁה וּלְשִׁבְטוֹ, דְּהָא לֹא הָיוּ הַמִּצְרִים מְשַׁעְבְּדִים בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת. בִּשְׁלָמָא אִי הָיָה אָמְרִינַן דְּמֹשֶׁה הָיָה חָשׁוּב יוֹתֵר מִכָּל יִשְׂרָאֵל הָוָה אָתֵי שַׁפִּיר דְּהִקְדִּים מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל הַשְׁתָּא דְּאָמְרִתְּ דְּהָיָה שָׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיָה חָשׁוּב יוֹתֵר, אִם כֵּן הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים יִשְׂרָאֵל, לִהְיוֹת עִיקַּר הַהוֹצָאָה הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל כִּדְפֵרַשְׁתִּי. וְאֵין לוֹמַר דְּאִצְטְרִיךְ לְהַקְדִּים מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל לְלַמֵּד שֶׁשְּׁקוּל מֹשֶׁה נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, דְּהָא יֵשׁ לִלְמוֹד זֶה מִדְּהוֹצִיא אֶת מֹשֶׁה מִכְּלַל יִשְׂרָאֵל כִּדְפֵרַשְׁתִּי לְתִירוּץ רִאשׁוֹן. וּמִתֶּרֶץ רַשִׁ"י, דְּ'אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה' לֹא קָאֵי אַהוֹצָאָה אֶלָּא קָאֵי אִירִידַת הַמָּן וכו', דְּשַׁיָּיךְ לְכוּלְּהוּ לְמֹשֶׁה כְּמוֹ לְיִשְׂרָאֵל, דְּהָא בְּהַהִיא טוֹבָה הָיוּ כֻּלָּם שָׁוִים, וּלְכָךְ הִקְדִּים מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, כִּי עִיקַּר הָעֲשִׂיָּה הָיָה לְמֹשֶׁה, שֶׁהֵסִיר הַשֵּׁם תְּלוּנַת יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו בַּמָּן וּבְבְּאֵר וּבַעֲמָלֵק שֶׁנִּצְחוֹ מֹשֶׁה שֶׁהוּא הָיָה בִּישׁוּרוּן מֶלֶךְ בִּתְפִלָּתוֹ וּבִלְבֵּל לוֹ הַשָּׁעוֹת כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ, וְקַל לְהָבִין: **ח** וְכָתַב 'לָהֶם' בִּמְקוֹם 'לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ' כְּדֵי שֶׁלֹּא יַאֲרִיךְ בַּדִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא 'אֶל הָאָבוֹת' בִּמְקוֹם 'אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב': (גור אריה) פֵּירוּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר לְמֹשֶׁה בִּפְנֵי עַצְמוֹ עָשָׂה נִסִּים וּלְיִשְׂרָאֵל גַּם כֵּן בִּפְנֵי עַצְמָם, לָכֵן אָמַר 'לָהֶם' לְכָלְלָם יַחַד, שֶׁמַּה שֶּׁעָשָׂה לָזֶה עָשָׂה לָזֶה: **ט** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, 'כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה' מַשְׁמָעוֹ שֶׁעָשָׂה גַּם שְׁאָר נִסִּים, דְּאִם לֹא כֵּן מַאי 'כֹּל', לְכָךְ הוֹסִיף וָא"ו, כְּאִלּוּ כְּתִיב 'וְכִי הוֹצִיא'. וְקָשֶׁה לוֹ, לָמָּה הוֹצִיא יְצִיאַת מִצְרַיִם מִן הַכְּלָל, אֶלָּא לוֹמַר זוֹ גְּדוֹלָה כו': תורה ב

(ב) **י** מִשּׁוּם דְּמֹשֶׁה לֹא הִקְפִּיד אֶלָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּעְבְּדוּ בָהּ מִצְרַיִם, דְּאַף אִם הָיוּ בָּנָיו שָׁם לֹא הָיוּ מִשְׁתַּעְבְּדִין בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה הַשִּׁעְבּוּד עַל שֵׁבֶט לֵוִי כִּדְפֵרֵישׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת: תורה ג

(ד) **כ** עַיֵּין לְעֵיל בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת עַל פָּסוּק 'מִי יָשׂוּם וגו' אוֹ עִוֵּר': תורה ה

(ה) וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים:

ה וַאֲתָא יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה וּבְנוֹהִי וְאִתְּתֵהּ לְוָת מֹשֶׁה לְמַדְבְּרָא דִּי הוּא שָׁרֵי תַּמָּן לְטוּרָא דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ:

רש"י◄ אֶל הַמִּדְבָּר • אַף אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁבַּמִּדְבָּר הָיָה, אֶלָּא בִּשְׁבִחוֹ שֶׁל יִתְרוֹ דִּבֶּר הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם וּנְדָבוֹ לִבּוֹ לָצֵאת אֶל הַמִּדְבָּר, מְקוֹם תֹּהוּ, לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה.

(ו) וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ:

ו וַאֲמַר לְמֹשֶׁה אֲנָא חֲמוּךָ יִתְרוֹ אָתֵי לְוָתָךְ וְאִתְּתָךְ וּתְרֵין בְּנָהָא עִמַּהּ:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה[ל] • עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ. אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ וְגוֹ' • אִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּגִינִי, צֵא בְּגִין אִשְׁתְּךָ[מ]. וְאִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּגִין אִשְׁתְּךָ, צֵא בְּגִין שְׁנֵי בָנֶיהָ. (מכילתא)

(ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה:

ז וּנְפַק מֹשֶׁה לְקַדָּמוּת חֲמוּהִי וּסְגִיד וּנְשִׁיק לֵהּ וּשְׁאִילוּ גְּבַר לְחַבְרֵהּ לִשְׁלָם וְעַלּוּ לְמַשְׁכְּנָא:

רש"י◄ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה • כָּבוֹד גָּדוֹל נִתְכַּבֵּד יִתְרוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא מֹשֶׁה[ס], יָצָא אַהֲרֹן, נָדָב וַאֲבִיהוּא. וּמִי הוּא שֶׁרָאָה אֶת אֵלּוּ יוֹצְאִין, וְלֹא יָצָא? וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק לוֹ • אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הִשְׁתַּחֲוָה לְמִי. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: "אִישׁ לְרֵעֵהוּ", מִי הַקָּרוּי אִישׁ? זֶה מֹשֶׁה[ע], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה" (מכילתא).

(ח) וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אודֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה:

ח וְאִשְׁתְּעִי מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרָאֵי עַל עֵיסַק יִשְׂרָאֵל יָת כָּל עַקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתְּנוּן בְּאָרְחָא וְשֵׁזְבָנוּן יְיָ:

רש"י◄ וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ • לְמָשֹׁךְ אֶת לִבּוֹ[פ] לְקָרְבוֹ לַתּוֹרָה (מכילתא). אֵת כָּל הַתְּלָאָה • שֶׁעַל הַיָּם וְשֶׁל עֲמָלֵק (מכילתא). הַתְּלָאָה • לָמֶ"ד אַלֶ"ף מִן הַיְסוֹד שֶׁל תֵּבָה, וְהַתָּי"ו הוּא תִּקּוּן וְיסוֹד הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ לְפָרָקִים, וְכֵן: תְּרוּמָה, תְּנוּפָה, תְּקוּמָה, תְּנוּאָה.

(ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם:

ט וַחֲדִי יִתְרוֹ עַל כָּל טַבְתָּא דִּי עֲבַד יְיָ לְיִשְׂרָאֵל דִּי שֵׁזְבָנוּן מִידָא דְּמִצְרָאֵי:

רש"י◄ וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ • וַיִּשְׂמַח יִתְרוֹ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. (סנהדרין צד) וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: 'נַעֲשָׂה בְּשָׂרוֹ חִדּוּדִין חִדּוּדִין'[צ], מֵצַר עַל אִבּוּד מִצְרַיִם, הֵינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: "גִּיּוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי לָא תִּבְזֵי אֲרַמָּאָה בְּאַפֵּיהּ". עַל

שפתי חכמים

(ו) ל מִדִּכְתִיב אַחֲרָיו 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חוֹתְנוֹ'. וְהָא דִּכְתִיב 'אֲנִי חוֹתְנְךָ בָּא', יֵשׁ לוֹמַר דְּכֵן אָמַר יִתְרוֹ לַשָּׁלִיחַ שֶׁיֹּאמַר בִּשְׁמוֹ כֵּן: מ דְּאִם לֹא כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'אֲנִי חוֹתְנְךָ יִתְרוֹ וְאִשְׁתְּךָ וגו' בָּאִים אֵלֶיךָ', וְלָמָּה הִפְסִיק בֵּין יִתְרוֹ וְאִשְׁתְּךָ וגו', אֶלָּא הָכִי אָמַר לֵיהּ, אֲנִי בָּא אֵלֶיךָ וְצֵא בְּגִינִי, וְאִם אֵין וכו' (נַחֲלַת יַעֲקֹב) וְלִי נִרְאֶה דְּמִלְּשׁוֹן 'אֲנִי' דִּיֵּיק: נ יֵשׁ לוֹמַר, כֵּיוָן דְּצָרִיךְ לִדְרוֹשׁ כֵּן לְעֵיל, גַּם הָכָא צָרִיךְ לִדְרוֹשׁ כֵּן (הֶרְאֵ"ם): תורה ז

(ז) ס דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, מַה כְּבוֹד הָיָה לְיִתְרוֹ שֶׁמֹּשֶׁה לְבַד יָצָא לִקְרָאתוֹ, וְעוֹד שֶׁהוּא זְלִזּוּל שֶׁמֹּשֶׁה מֶלֶךְ וְנָשִׂיא הָיָה וּגְנַאי וּבִזָּיוֹן הוּא לַמֶּלֶךְ לֵיצֵא יְחִידִי, לָכֵן פֵּירֵשׁ וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא מִסְתָּמָא יָצָא אַהֲרֹן וכו', וּמִסְּבָרָא (דַּנְפְשִׁיהּ) קָאָמַר הָכִי: ע קָשֶׁה, הֲרֵי מָצִינוּ שֶׁגַּם יִתְרוֹ נִקְרָא 'אִישׁ', שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ'. (נַחֲלַת יַעֲקֹב) וְלִי נִרְאֶה דְּ'הָאִישׁ' דְּגַבֵּי מֹשֶׁה מְיוּתָּר, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וּמֹשֶׁה עָנִיו מְאֹד', אֶלָּא לְהַרְאוֹת שְׁמֹשֶׁה נִקְרָא 'אִישׁ', אֲבָל 'וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ' הָוֵה כְּאִלּוּ כְּתִיב 'אֶת רְעוּאֵל': תורה ח

(ח) פ דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה סִיפֵּר לוֹ, הָא כְּבָר שָׁמַע הַכֹּל כְּדִכְתִיב 'וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ': תורה ט

(ט) צ פֵּירוּשׁ קְמָטִין קְמָטִין, וְהוֹכָחָתוֹ

כָּל־הַטּוֹבָה • טוֹבַת הַמָּן, וְהַבְּאֵר וְהַתּוֹרָה. וְעַל כֵּלָּן 'אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם'ק. עַד עַכְשָׁו לֹא הָיָה עֶבֶד יָכוֹל לִבְרֹחַ מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ מְסֻגֶּרֶת, וְאֵלּוּ יָצְאוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא (מכילתא).

(י) **וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם:**

י **וַאֲמַר יִתְרוֹ בְּרִיךְ יְיָ דִּי שֵׁזִיב יָתְכוֹן מִידָא דְּמִצְרָאֵי וּמִידָא דְּפַרְעֹה דִּי שֵׁזִיב יָת עַמָּא מִתְּחוֹת מַרְוַת מִצְרָאֵי:**

רש"י ◄ **אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם** • אֵמָּה קָשָׁה. **וּמִיַּד פַּרְעֹה** • מֶלֶךְ קָשֶׁה. **מִתַּחַת יַד מִצְרָיִם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן רִדּוּי וּמָרוּת, הַיָּדr שֶׁהָיוּ מַכְבִּידִים עֲלֵיהֶם, הִיא הָעֲבוֹדָה.

(יא) **עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם:**

יא **כְּעַן יָדַעְנָא אֲרֵי רַב יְיָ וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנֵּהּ אֲרֵי בְּפִתְגָּמָא דְּחַשִּׁיבוּ מִצְרָאֵי לְמִדַּן יָת יִשְׂרָאֵל בֵּהּ דָּנִנּוּן:**

רש"י ◄ **עַתָּה יָדַעְתִּי** • מַכִּירוֹ הָיִיתִי לְשֶׁעָבַר, וְעַכְשָׁוש בְּיוֹתֵר (מכילתא). **מִכָּל הָאֱלֹהִים** • מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּכָל עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁלֹּא הִנִּיחַt עֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלֹּא עָבָדָהּ (מכילתא). **כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: בְּמַיִם דִּמּוּ לְאַבְּדָם, וְהֵם נָאֱבְדוּ בְּמַיִם. **אֲשֶׁר זָדוּ** • אֲשֶׁר הִרְשִׁיעוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ (סוטה יא) לְשׁוֹן (בראשית כה) "וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד"א: בַּקְּדֵרָה אֲשֶׁר בִּשְּׁלוּ, בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עפ"י 'לקוטי שיחות' כרך ד, עמוד 1271 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַ'יִתְרוֹ' שֶׁבְּכָל אֶחָד

בִּתְחִילַת פָּרָשָׁתֵנוּ הוּבְאוּ דִּבְרֵי יִתְרוֹ "עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים" (יח, יא), וְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ריש פרשתנו סז, ב) שֶׁרַק אַחֲרֵי שֶׁהוֹדָה יִתְרוֹ וְאָמַר "גָּדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים" הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיַן מַתַּן־תּוֹרָה. כִּי יִתְרוֹ הוּא "סִטְרָא־אַחֲרָא דְּאִיהוּ סֵטֶר שְׂמָאלָא", וְהֵינוּ בְּחִינַת הַקְּלִפּוֹת שֶׁאֵינָן צַד הַקְּדוּשָׁה, וְעַל־יְדֵי שֶׁגַּם הוּא הוֹדָה בִּגְדוּלַת ה' - הָיָה שַׁיָּךְ שֶׁיִּתֵּן הַקָּבָּ"ה אֶת הַתּוֹרָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם לִקְרִיאַת סִדְרָה זוֹ עַל שֵׁם יִתְרוֹ, דְּלִכְאוֹרָה מַכִּיוָן שֶׁמְּדַבֵּר בָּהּ עַל מַתַּן־תּוֹרָה הָיוּ צְרִיכִים לִקְרֹאתָהּ בְּשֵׁם הַקָּשׁוּר לְמַתַּן־תּוֹרָה?

אֶלָּא שֶׁבָּזֶה הוֹרָאָה לָנוּ בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת הַתּוֹרָה:

כְּמוֹ שֶׁמַּתַּן־תּוֹרָה הָיְתָה רַק אַחֲרֵי שֶׁגַּם יִתְרוֹ הוֹדָה עַל קִיּוּם הַקָּבָּ"ה, כְּמוֹ־כֵן אִם רוֹצִים לִזְכּוֹת לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וְלַהֲבִינָהּ כָּרָאוּי, אֵין דַּי בָּזֶה שֶׁהַנְּשָׁמָה הַקְּדוֹשָׁה שֶׁבְּטִבְעָהּ רוֹצָה לְקַיֵּם רְצוֹן הַקָּבָּ"ה יֵשׁ לָהּ רָצוֹן לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, אֶלָּא עַל הָאָדָם לִפְעֹל בְּעַצְמוֹ שֶׁגַּם גּוּפוֹ שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ נִמְשָׁךְ וְרוֹצֶה

שפתי חכמים

מִדְּשִׁנָּה מִלַּת 'וַיִּשְׁמַח' וּכְתִיב 'וַיִּחַדְּ': **ק** דְּאִם לֹא כֵּן בְּ'וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ' לְחוּד סַגִּי, כֵּיוָן דְּקָאֵי אַדִּלְעֵיל דִּכְתִיב 'וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה' וגו', אֲבָל מִ'וַיַּצִּילֵם ה'' דִּלְעֵיל לָא שָׁמְעִינַן לָהּ, דְּהָתָם בְּמַה שֶׁנַּעֲשָׂה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם שֶׁעַל יָדָם הָיְתָה הַצָּלָה קָמַיְירִי: תורה י

(י) **ר** לֹא כְּמוֹ 'מִיַּד מִצְרַיִם' שֶׁפֵּירוּשׁוֹ מֵרְשׁוּת, כְּמוֹ 'וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ' שֶׁפֵּירוּשׁוֹ מֵרְשׁוּתוֹ, דְּאִם כֵּן תִּרְתֵּי לְמָה לִי: תורה יא

(יא) **ש** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, דְּ'עַתָּה' מַשְׁמַע עַכְשָׁיו, וְ'יָדַעְתִּי' מַשְׁמַע לְשֶׁעָבַר, וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ 'מַכִּירוֹ הָיִיתִי לְשֶׁעָבַר'. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּקָשֶׁה לוֹ דְּהָא בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת מַשְׁמַע שֶׁפֵּירֵשׁ מֵעֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְאִם כֵּן מַאי 'עַתָּה יָדַעְתִּי', אֶלָּא עַכְשָׁיו בְּיוֹתֵר. וְהָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ, מִדְּלֹא אָמַר 'עַתָּה יָדַעְתִּי אֶת ה' כִּי גָדוֹל' וכו', שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁהִכִּירוֹ לְשֶׁעָבַר, אֲבָל לֹא הִכִּיר גּוֹדֶל פְּעוּלּוֹתָיו עַל פְּעוּלּוֹת כָּל הָאֱלֹהוּת רַק עַכְשָׁיו אַחַר כָּל הַמַּעֲשִׂים הַלָּלוּ: **ת** דְּאִם לֹא כֵּן מְנָא יָדַע. וְאִם תֹּאמַר, גַּבֵּי דָּוִד נַמִּי כְּתִיב 'כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל אֱלֹהִים', וּפֵירֵשׁ הָרְאֵ"ם דְּגַבֵּי דָּוִד אִיכָּא לְמֵימַר דְּיָדַע זֶה מִכֹּחַ רְאָיוֹת מוֹפְתִיּוֹת וְאֵין צָרִיךְ חִיפּוּשׁ, אֲבָל גַּבֵּי יִתְרוֹ כְּתִיב 'עַתָּה יָדַעְתִּי' וגו' דְּמַשְׁמַע מִכָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁעָשָׂה ה' יָדַע זֶה לֹא מִצַּד הַמּוֹפְתִים, אִם כֵּן בְּמַה יָדַע זֶה, אֶלָּא מִצַּד הַחִיפּוּשׁ. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּהָכָא כְּתִיב 'מִכָּל הָאֱלֹהִים' בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, דְּפֵירוּשׁוֹ מִכָּל הָאֱלֹהִים הַיְדוּעִים לִי וְלֹא לְאַחֵר, אִם כֵּן מְנָא יָדַע זֶה יִתְרוֹ, דִּלְמָא גַּם אַחֵר הָיָה כְּמוֹתוֹ חוֹקֵר וְיָדַע זֶה, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ שֶׁלֹּא הִנִּיחַ וכו': **א** מִדְּלָא כְּתִיב 'אֲשֶׁר הִרְשִׁיעוּ'. וְלִי נִרְאֶה דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י לָמָּה לָקְחוּ רַז"ל הַמָּשָׁל בִּלְשׁוֹן קְדֵירָה שֶׁבִּשְּׁלוּ וכו', וְלֹא לָקְחוּ הַמָּשָׁל עַל דֶּרֶךְ הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן 'חוֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל', וַהֲוָה לְהוּ לְמֵימַר 'בַּגּוּמָּץ שֶׁחָפְרוּ בּוֹ נָפְלוּ', אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁדָּרְשׁוּ מִלַּת 'זָדוּ' מִלְּשׁוֹן 'וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד': תורה יב

בְּ'מוֹתָרוֹת' - דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְחָמְרִיִּים, גַּם הוּא יוֹדֶה וַיַּסְכִּים שֶׁצָּרִיךְ לְקַיֵּם אֶת רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, וְלִלְמֹד אֶת הַתּוֹרָה וְלַהֲבִינָהּ כָּרָאוּי.

וְרַק אַחֲרֵי שֶׁגַּם גּוּפוֹ הַגַּשְׁמִי, הַ'יִתְרוֹ' שֶׁבְּכָל אֶחָד, 'מוֹדֶה' וְרוֹצֶה לְקַיֵּם אֶת רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, אֲזַי הוּא כְּלִי לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, וְיוּכַל לַהֲבִינָהּ כָּרָאוּי וּלְהַצְלִיחַ בָּזֶה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך טז עמ' 200 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טָעוּת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה הָרִאשׁוֹנִים

עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם:

כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם – כְּתַרְגּוּמוֹ, בַּמַּיִם דִּמּוּ לְאַבְּדָם, וְהֵם נֶאֱבְדוּ בְּמַיִם (יח, יא. ובפרש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ רַק נֵס זֶה שֶׁ"בַּמַּיִם דִּמּוּ לְאַבְּדָם, וְהֵם נֶאֱבְדוּ בַּמַּיִם" הוּא אֲשֶׁר הִכְרִיחַ אֶת יִתְרוֹ לְהַכִּיר "כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּרֵישׁ הִלְכוֹת עֲבוֹדָה־זָרָה, דְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה הָרִאשׁוֹנִים לֹא כָּפְרוּ בִּמְצִיאוּת הַקָּבָּ"ה ח"ו, כִּי־אִם אָמְרוּ שֶׁהַקָּבָּ"ה נָתַן כֹּחַ לְכוֹכָבִים וּלְמַזָּלוֹת לְהַנְהִיג הָעוֹלָם כִּרְצוֹנָם, וְלָכֵן עָבְדוּ אֶת הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת. אַף בְּוַדַּאי גַּם הֵם הוֹדוּ שֶׁבִּיכֹלֶת הַקָּבָּ"ה לִשְׁלֹט וּלְהִתְגַּבֵּר עַל הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת, שֶׁהֲרֵי הוּא זֶה שֶׁנְּתָנָן לָהֶם אֶת הַכֹּחַ לְהַנְהִיג אֶת הָעוֹלָם.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁאִם עֹנֶשׁ הַמִּצְרִיִּים לֹא הָיָה עַל יְדֵי הַמַּיִם כִּי־אִם בְּאֹפֶן אַחֵר, עֲדַיִן הָיָה מָקוֹם לִטְעוּת, שֶׁלַּמַּיִם עַצְמָם יֵשׁ כֹּחַ וּשְׁלִיטָה, אֶלָּא שֶׁהַקָּבָּ"ה "גָּבַר" עַל כֹּחַ הַמַּיִם, וְעָנַשׁ אֶת הַמִּצְרִיִּים, הַיְינוּ שֶׁהִטְבַּע עַצְמוֹ מָנְהָג ח"ו בִּידֵי הַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶלָּא שֶׁהַקָּבָּ"ה יָכוֹל לְשַׁדֵּד וְלִשְׁבּוֹר אֶת הַטֶּבַע עַל יְדֵי כֹּחַ גָּדוֹל יוֹתֵר,

אַךְ מִזֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה אִבְּדָם עַל יְדֵי אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁדִּמּוּ לְאַבְּדָם, (הַיְינוּ שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחַ הַמַּיִם גּוּפָא) וְלֹא שֶׁאִבְּדָם עַל־יְדֵי שְׁבִירַת כֹּחַ זֶה, הוּכַח וְהֻבְרַר לַכֹּל, שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא הַ'בַּעַל־הַבַּיִת' עַל טֶבַע הָעוֹלָם גּוּפָא, וּלְכֹחוֹת הַטֶּבַע אֵין שׁוּם כֹּחַ וּשְׁלִיטָה אֶלָּא הֵם רַק 'כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב', וְרַק עַל־יְדֵי־זֶה בָּטְלָה הַטָּעוּת דְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה הָרִאשׁוֹנִים. וק"ל.

(יב) **וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:**

יב וְקָרִיב יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה עֲלָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַאֲתָא אַהֲרֹן וְכֹל סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵיכַל לַחְמָא עִם חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ **עֹלָה** • כְּמַשְׁמָעָהּ, שֶׁהִיא כֻּלָּהּ כָּלִיל. **זְבָחִים**ב • שְׁלָמִים. **וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְגוֹ'** • וּמֹשֶׁה הֵיכָן הָלַךְ, וַהֲלֹא הוּא שֶׁיָּצָא לִקְרָאתוֹ וְגָרַם לוֹ אֶת כָּל הַכָּבוֹד? אֶלָּא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵיהֶם. **לִפְנֵי הָאֱלֹהִים** • מִכָּאן שֶׁהַנְּהֲנָה מִסְּעֻדָּה שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְסֻבִּין בָּהּ, כְּאִלּוּ נֶהֱנָה מִזִּיו הַשְּׁכִינָה (ברכות כד).◆

◆ יום שני ט"ו שבט ◆

(יג) **וַיְהִי מִמָّחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב:**

יג וַהֲוָה מִיּוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וִיתֵב מֹשֶׁה לְמִדַּן יָת עַמָּא וְקָם עַמָּא עִלּוֹהִי דְּמֹשֶׁה מִן צַפְרָא עַד רַמְשָׁא:

רש"י ◄ **וַיְהִי מִמָּחֳרָת** • מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה, כָּךְ שָׁנִינוּ בַּ'סִּפְרֵי'. וּמַהוּ מִמָּחֳרָת? לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן־הָהָר. וְעַל־כָּרְחֲךָ אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלָּא מִמָּחֳרָת יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי קֹדֶם מַתַּן־תּוֹרָה אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר: "וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי וְגוֹ'" וּמִשֶּׁנִּתְּנָה תּוֹרָה עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, לֹא יָשַׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם, שֶׁהֲרֵי בִּי"ז בְּתַמּוּז יָרַד וְשָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת, וּלְמָחָר עָלָה בְּהַשְׁכָּמָה וְשָׁהָה שְׁמֹנִים יוֹם וְיָרַד בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְאֵין פָּרָשָׁה זוֹ כְּתוּבָה כַּסֵּדֶר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: "וַיְהִי מִמָּחֳרָת", עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה, אַף לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר יִתְרוֹ קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בָּא[ד], שִׁלּוּחוֹ

שפתי חכמים

(יב) **ב** שֶׁהֲרֵי הַבְּעָלִים אוֹכְלִים מִמֶּנּוּ, וְהַיְינוּ שְׁלָמִים, שֶׁאֵין נִקְטָר מִמֶּנּוּ אֶלָּא הָאֵימוּרִים: תורה יג

(יג) **ג** דְּאֵין לוֹמַר מִמָּחֳרַת שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, דְּמַה שִּׁימָן נָתַן בָּזֶה, וַהֲרֵי עֲדַיִין אֵין אָנוּ יוֹדְעִין אוֹתוֹ יוֹם מָתַי הָיָה, אֶלָּא עַל כָּרְחֲךָ צָרִיךְ לוֹמַר לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן הָהָר, וִירִידַת הָהָר מְפוֹרָשׁ בְּהֶדְיָא בִּקְרָא: **ד** פֵּירוּשׁ, דִּלְמַאן דְּאָמַר יִתְרוֹ אַחַר מַתַּן תּוֹרָה בָּא פְּשִׁיטָא דְּשֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר הוּא, שֶׁהֲרֵי אֲפִילּוּ מִן רֹאשׁ הַפָּרָשָׁה, כְּלוֹמַר בִּיאָתוֹ שֶׁל יִתְרוֹ, שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר הוּא, שֶׁהֲרֵי הוּא סוֹבֵר דְּלְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה בָּא, אֶלָּא אַף לְמַאן דְּאָמַר קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בָּא, אִם כֵּן

אֶל אַרְצוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּאן: "וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ", וּמְצִינוּ בְּמַסַּע הַדְּגָלִים שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה: (במדבר י) "נוֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם וְגוֹ' אַל נָא תַּעֲזֹב אוֹתָנוּ". וְאִם זוּ קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, מִשֶּׁשְּׁלָחוֹ וְהָלַךְ, הֵיכָן מְצִינוּ שֶׁחָזַר? וְאִם תֹּאמַר: שָׁם לֹא נֶאֱמַר יִתְרוֹ אֶלָּא חוֹבֵב, וּבְנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הָיָה? הוּא חוֹבֵב הוּא יִתְרוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: (שופטים ד) "מִבְּנֵי חוֹבָב חוֹתֵן מֹשֶׁה". **וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה וְגוֹ' וַיַּעֲמֹד הָעָם • יוֹשֵׁב** כְּמֶלֶךְ וְכֻלָּן עוֹמְדִים, וְהֵקְשָׁה הַדָּבָר לְיִתְרוֹ שֶׁהָיָה מְזַלְזֵל בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהוֹכִיחוֹ עַל כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ" וְכֻלָּם נִצָּבִים. **מִן הַבֹּקֶר עַד הָעָרֶב •** (שבת י) אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? אֶלָּא כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, וּכְאִלּוּ נַעֲשָׂה שֻׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וַיְהִי עֶרֶב וְגוֹ'" (מגילה י).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מהתוועדות ט"ו בשבט תשמ"ב. התוועדויות תשמ"ב כרך ב, עמ' 871)

וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם (יח, יג)

מוֹצָאֵי יוֹם־הַכִּפּוּרִים הָיָה... לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן הָהָר (רש"י) הַיּוֹם שֶׁלְּמָחֳרַת יוֹם־הַכִּפּוּרִים מוֹרֶה שֶׁבַּעֲבוֹדַת ה' נִדְרֶשֶׁת הוֹסָפָה מִתְמָדֶת. גַּם לְאַחַר שֶׁמַּשִּׂיגִים מַצָּב נַעֲלֶה כָּל־כָּךְ, כְּמַעֲמָדָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים, יֵשׁ מַה לְּהוֹסִיף, כְּפִתְגַּם כ"ק אַדְמוּ"ר מְהוֹרַשַׁ"ב עַל יוֹם זֶה - "אִיצְטֶער דַּארְף מָען עֶרְשְׁט תְּשׁוּבָה טָאן" [=רַק עַכְשָׁו צָרִיךְ לְהַתְחִיל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה]. הוֹרָאָה זוֹ יֵשׁ לִלְמֹד גַּם מִשְּׁמָהּ (וְתָכְנָהּ) שֶׁל כָּל הַפָּרָשָׁה - יִתְרוֹ, "עַל־שֵׁם שֶׁיִּתֵּר (וְהוֹסִיף) פָּרָשָׁה בַּתּוֹרָה" וְגַם הָיָה גֵּר שֶׁהִתְוַסֵּף לְיִשְׂרָאֵל כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד, וּבְלִידָתוֹ בָּאָה לָעוֹלָם מְציאוּת נוֹסֶפֶת חֲדָשָׁה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ' 212)

מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה . . לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן הָהָר (רש"י יח, יג) וְקָשֶׁה, לְפִי־זֶה הָיְתָה הַסְּעוּדָה בְּיוֹם כִּפּוּר. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כָּל עִנְיַן יוֹם כִּפּוּר הִתְחִיל רַק כַּאֲשֶׁר הַקָּבָּ"ה אָמַר "סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ", וּמֵאָז הוּא נִקְבַּע "לְמִחְיָלָה וְלִסְלִיחָה" (רש"י עקב ט, יח). מוּבָן אִם כֵּן, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁדִּינֵי יוֹם כִּפּוּר יָחוּלוּ עַל הַיּוֹם שֶׁיָּרַד מֹשֶׁה מִן הָהָר (אַף בְּחֵלֶק הַיּוֹם שֶׁלְּאַחַר אֲמִירַת "סָלַחְתִּי"), כַּאֲשֶׁר חֶלְקוֹ הָרִאשׁוֹן (לִפְנֵי אֲמִירַת "סָלַחְתִּי") **לֹא** הָיָה יוֹם כִּפּוּר.

(יד) **וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶّךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב:**

יד **וַחֲזָא חֲמוֹהִי דְּמֹשֶׁה יָת כָּל דְּהוּא עָבֵד לְעַמָּא וַאֲמַר מָה פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי אַתְּ עָבֵד לְעַמָּא מָה דֵּין אַתְּ יָתֵב בִּלְחוֹדָךְ וְכָל עַמָּא קָיְמִין עִלָּוָךְ מִן צַפְרָא עַד רַמְשָׁא:**

שפתי חכמים

מֵרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה עַד 'וַיְהִי מִמָּחֳרָת' כַּסֵּדֶר הוּא, מִכָּל מָקוֹם מִן 'וַיְהִי מִמָּחֳרָת' וְאֵילָךְ שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר הוּא: **ה** פֵּירוּשׁ, לְמִנְיַן שְׁנוֹת הָעוֹלָם, כִּי שְׁנוֹת הָעוֹלָם מַתְחִילִין מִתִּשְׁרִי, וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁרוֹצֶה עוֹד לְהוֹכִיחַ דְּמִן 'וַיְהִי מִמָּחֳרָת' וְאֵילָךְ נִכְתַּב שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר, כְּמוֹ שֶׁמְּפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר וכו': **ו** הָנִיחָא אִם לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה שִׁלְּחוֹ, מִשּׁוּם הָכִי לֹא הִזְכִּיר חֲזָרָתוֹ, שֶׁאֵין בָּזֶה נִפְקוּתָא, שֶׁהֲרֵי כְּבָר קִיבֵּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֲבָל אִי שִׁלּוּחוֹ אֶל אַרְצוֹ הָיָה קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, אִם כֵּן הָיָה צָרִיךְ לְהַזְכִּיר חֲזָרָתוֹ שֶׁבָּא לְקַבֵּל הַתּוֹרָה, שֶׁהוּא עִיקַּר בִּיאָתוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ כַּוָּנַת יִתְרוֹ לֹא הָיָה שֶׁבָּא מִתְּחִלָּה אֶלָּא לְהָבִיא אִשֶּׁת מֹשֶׁה וּבָנָיו שֶׁהֲרֵי לֹא הִזְכִּיר חֲזָרָתוֹ, עַיֵּין כָּל זֶה בְּהָרְאֵ"ם, כִּי הֶאָרִיךְ שָׁם הַרְבֵּה וְהֵבִיא כַּמָּה גִּירְסָאוֹת וְהִקְשָׁה כַּמָּה קוּשְׁיוֹת עַל הַגִּירְסָאוֹת, וְהָעִיקָּר הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי: **ז** וְהָרַב אַבְרָהָם בֶּן עֶזְרָא טָעַן שֶׁאֵין זִלְזוּל בָּזֶה, כִּי דֶּרֶךְ הַשּׁוֹפְטִים לְעוֹלָם לְהִיוֹת יוֹשְׁבִים וּבַעֲלֵי דִּינִים עוֹמְדִים וכו'. אֲבָל אֲנִי אוֹמֵר שֶׁאֵין טַעֲנָתוֹ טַעֲנָה עַל רַשַׁ"י, כֵּיוָן שֶׁחָשַׁב יִתְרוֹ דְּמֹה שֶׁכֻּלָּן עוֹמְדִין, אַף מִי שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם רִיב, הֵם עוֹמְדִים לְפָנָיו לְתִפְאֶרֶת, כְּמִנְהַג הַשָּׂרִים, מִפְּנֵי כָּךְ הוּקְשָׁה בְּעֵינֵי יִתְרוֹ. וּמֹהַרַשַׁ"ל כָּתַב, וְלִי נִרְאֶה דְּלֹא קָשֶׁה, כִּי מַה דִּכְתִיב 'וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים' הַיְינוּ בִּשְׁעַת דִּין, אֲבָל גַּבֵּי מֹשֶׁה הָיוּ עוֹמְדִין אַף שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת דִּין כִּי הָיָה דָּן יְחִידִי וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לָבֹא לְפָנָיו, אִם כֵּן לְפָעְמִים הָיוּ עוֹמְדִין עַד הָעֶרֶב וְהָיוּ מְצַפִּין לָבֹא לְפָנָיו, וְעַל זֶה הוֹכִיחוֹ יִתְרוֹ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: **ח** לְפִי דְּפָרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה מִמָּחֳרַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאִם כֵּן הֵיאָךְ אָפְשָׁר לוֹמַר כָּךְ שֶׁיָּשַׁב וְדָן מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב, הָא הָיָה צָרִיךְ לְהַקְהִיל אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְצַוּוֹת לָהֶן עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן: **ט** לְפִי שֶׁהָעוֹלָם קַיָּים עַל הַדִּין, שֶׁהֲרֵי הַמַּבּוּל בָּא לָעוֹלָם שֶׁלֹּא הָיָה דִּין בֵּינֵיהֶם וְגוֹזְלִין וְחוֹמְסִין זֶה אֶת זֶה כְּדִכְתִיב 'וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס', וְאִם כֵּן מִי שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת גּוֹרֵם שֶׁהָעוֹלָם מִתְקַיֵּים עַל יָדוֹ וְהָוֵי כְּאִלּוּ נַעֲשָׂה שׁוּתָּף: תורה יד

(טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃

טו וַאֲמַר מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי אֲרֵי אָתָן לְוָתִי עַמָּא לְמִתְבַּע אֵלְפָּן מִן קֳדָם יְיָ׃

רש"י ◄ כִּי יָבֹא • כִּי בָא', לְשׁוֹן הוֹוֶה. לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְמִתְבַּע אֵלְפָּן, לִשְׁאֹל תַּלְמוּד מִפִּי הַגְּבוּרָה.

(טז) כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו׃

טז דַּד הֲוֵי לְהוֹן דִּינָא אָתָן לְוָתִי וְדָאִינְנָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין חַבְרֵהּ וּמְהוֹדַעְנָא לְהוֹן יָת קְיָמַיָּא דַיְיָ וְיָת אוֹרָיָתֵהּ׃

רש"י ◄ כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי • מִי שֶׁהָיָה לוֹ הַדָּבָר, בָּא אֵלַי.

(יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃

יז וַאֲמַר חֲמוּהִי דְּמֹשֶׁה לֵהּ לָא תַקִּין פִּתְגָּמָא דְּאַתְּ עָבֵד׃

רש"י ◄ וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה • דֶּרֶךְ כָּבוֹד קוֹרְאוֹ הַכָּתוּב: 'חוֹתְנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ'.

(יח) נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ׃

יח מִלְּאָה תִּלְאֶה אַף אַתְּ אַף עַמָּא הָדֵין דְּעִמָּךְ אֲרֵי יַקִּיר מִנָּךְ פִּתְגָּמָא לָא תְּכוֹל לְמֶעְבְּדֵהּ בִּלְחוֹדָךְ׃

רש"י ◄ נָבֹל תִּבֹּל • כְּתַרְגּוּמוֹ, וּלְשׁוֹנוֹ לְשׁוֹן כְּמִישָׁה פליישטר"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ: "וְהֶעָלֶה נָבֵל", (ירמיה ח) "כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן", שֶׁהוּא כָּמוּשׁ עַל־יְדֵי חַמָּה וְעַל־יְדֵי קֶרַח, וְכֹחוֹ תַּשׁ וְנִלְאֶה. גַּם־אַתָּה • לְרַבּוֹת אַהֲרֹן וְחוּר[מ] וְשִׁבְעִים זְקֵנִים. כִּי־כָבֵד מִמְּךָ • כָּבְדוֹ רַב יוֹתֵר מִכֹּחֲךָ.

(יט) עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים׃

יט כְּעַן קַבֵּל מִנִּי אֲמַלְכְּנָךְ וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ הֲוֵי אַתְּ לְעַמָּא (תְּבַע) אֵלְפָּן מִן קֳדָם יְיָ וּתְהֵי מַיְתֵי אַתְּ יָת פִּתְגָּמַיָּא לְקֳדָם יְיָ׃

רש"י ◄ אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ • (מכילתא) בְּעֵצָה אָמַר לוֹ: צֵא, הִמָּלֵךְ בַּגְּבוּרָה. הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים • שָׁלִיחַ וּמַלִּיץ בֵּינוֹתָם לַמָּקוֹם, וְשׁוֹאֵל מִשְׁפָּטִים מֵאִתּוֹ. אֶת־הַדְּבָרִים • דִּבְרֵי רִיבוֹתָם.

שפתי חכמים

(טו) י פֵּירוּשׁ, וְלֹא לְשׁוֹן עָתִיד, דְּאִם לֹא כֵּן לָא הֲוָה לֵיהּ לֵישֵׁב כָּל עוֹד שֶׁלֹּא בָּאוּ לִדְרוֹשׁ: תורה טז

(טז) כ דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, דְּפָתַח בִּלְשׁוֹן רַבִּים וּמְסַיֵּים בִּלְשׁוֹן יָחִיד 'בָּא אֵלַי', וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ מִי שֶׁהָיָה וכו'. וּמִפְּנֵי שֶׁתְּשׁוּבַת מֹשֶׁה לְיִתְרוֹ בְּמַה שֶׁהָיָה חוֹשֵׁב שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לְבַדּוֹ כְּמִנְהַג הַשָּׂרִים אֵינָהּ רַק מִן 'וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ' וגו', שֶׁהֵשִׁיב לוֹ שֶׁאֵין הָעֲמִידָה הַזֹּאת לְתִפְאֶרֶת אֶלָּא לְמִשְׁפָּט, וְלֹא מִן 'וְהוֹדַעְתִּי חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרוֹתָיו' שֶׁהָיָה מְלַמְּדָן, כִּי בְּלִימוּד הָרַב וְהַתַּלְמִיד בַּעֲמִידָה, לְכָךְ מְפָרֵשׁ 'כִּי יָבֹא' וְ'כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר' שְׁנֵיהֶם עַל הַמִּשְׁפָּט, וְלָזֶה כָּתַב 'הַדָּבָר' בְּהֵ"א הַיְדִיעָה, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ הַדָּבָר הַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּמַאֲמַר 'כִּי יָבֹא' וּמְפָרֵשׁ גַּם הַתַּרְגּוּם לְמִתְבַּע אוּלְפָּן עַל דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: תורה יז

(יז) ל וְהָא דְּלֹא פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י זֶה לְעֵיל גַּבֵּי 'וַיִּרְא חוֹתֵן מֹשֶׁה' וגו', יֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם דִּכְתִיב לְעֵיל מִינַּיהּ 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחוֹתְנוֹ כִּי יָבֹא' וגו', אִם כֵּן הָיָה לוֹ גַּם כֵּן כָּאן לִכְתּוֹב 'וַיֹּאמֶר חוֹתְנוֹ' וְלֹא לְהַזְכִּיר 'מֹשֶׁה', לָכֵן פֵּירֵשׁ 'דֶּרֶךְ כָּבוֹד' וכו', וּמִשּׁוּם הָכִי פֵּירֵשׁ הָכָא וְלֹא פֵּירֵשׁ זֶה לְעֵיל: תורה יח

(יח) מ וְקָשֶׁה, וַהֲלֹא חוּר כְּבָר הָיָה נֶהֱרָג בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְזֶה הָיָה אַחַר כָּךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר, יֵשׁ אַגָּדָה אַחֶרֶת שֶׁסּוֹבֶרֶת שֶׁלֹּא נֶהֱרַג חוּר בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וּלְפִי אוֹתָהּ אַגָּדָה מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י חוּר, וּלְפִי אַגָּדָה אַחֶרֶת אֵינוֹ בָּא לְרַבּוֹת אֶלָּא אַהֲרֹן וּזְקֵנִים. מַהַרְשַׁ"ל: תורה יט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 12)

צֵא הַמְּלֹךְ בַּגְּבוּרָה (רש"י יח, יט) בְּפָרְשַׁת דְּבָרִים (א, טו) כָּתַב רַשִׁ"י: "זוֹ אַחַת מִשָּׁבַע מִדּוֹת שֶׁאָמַר **יִתְרוֹ** לְמֹשֶׁה". אָמְנָם, פְּשִׁיטָא שֶׁמֹּשֶׁה לֹא הָיָה מַסְכִּים לְשַׁנּוֹת אֶת סֵדֶר הַמִּשְׁפָּט בְּלִי הַסְכָּמַת הַקָּבָּ"ה, וְכַמְּפֹרָשׁ בְּרַשִׁ"י כָּאן. וּלְהָעִיר מִמַּה שֶׁכָּתַב לְהַלָּן (פְּסוּק כא): "בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלֶיךָ".

(כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:

כ וְתַזְהַר יָתְהוֹן יָת קְיָמַיָּא וְיָת אוֹרַיְתָא וּתְהוֹדַע לְהוֹן יָת אוֹרְחָא דִּיהָכּוּן בַּהּ וְיָת עוֹבָדָא דִּיעַבְּדוּן:

(כא) וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת:

כא וְאַתְּ תֶּחֱזֵי מִכָּל עַמָּא גֻּבְרִין דְּחֵילָא דַּחֲלָיָא דַיְיָ גֻּבְרִין דִּקְשׁוֹט דְּסָנְן לְקַבָּלָא מָמוֹן וּתְמַנֵּי עֲלֵיהוֹן רַבְּנֵי אַלְפִין רַבְּנֵי מְאָוָתָא רַבְּנֵי חַמְשִׁין וְרַבְּנֵי עֲשׂוֹרְיָתָא:

רש"י◄ **וְאַתָּה תֶחֱזֶה** • בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלֶיךָ. **אַנְשֵׁי־חַיִל** • עֲשִׁירִים, שֶׁאֵין צְרִיכִים לְהַחֲנִיף וּלְהַכִּיר פָּנִים. **אַנְשֵׁי אֱמֶת** • אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַבְטָחָה שֶׁהֵם כְּדַאי לִסְמֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם, שֶׁעַל־יְדֵי־כֵן יִהְיוּ דִּבְרֵיהֶם נִשְׁמָעִין. **שֹׂנְאֵי בָצַע** • שֶׁשּׁוֹנְאִין אֶת מָמוֹנָם בַּדִּין, כְּהַהִיא דְּאַמְרִינָן: 'כָּל דַּיָּנָא דְּמַפְּקִין מָמוֹנָא מִינֵּהּ בְּדִינָא[ס], לָאו דַּיָּנָא הוּא' (ב"ב נח). **שָׂרֵי אֲלָפִים** • הֵם הָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׂרִים לְשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף (סנהדרין יח). **שָׂרֵי מֵאוֹת** • שֵׁשֶׁת אֲלָפִים הָיוּ. **שָׂרֵי חֲמִשִּׁים** • י"ב אֶלֶף. **וְשָׂרֵי עֲשָׂרוֹת** • שִׁשִּׁים אֶלֶף. (מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל כָּל הַשָּׂרִים כַּמָּה הָיוּ, וְהוּא לִכְאוֹרָה לְלֹא צֹרֶךְ, וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת תִּקֵּן בָּזֶה וְתֵרֵץ קֻשְׁיָה בַּפָּסוּק דְּקָחֲשִׁיב מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, רָצָה לוֹמַר: הַמִּסְפָּר מְרֻבֶּה קֹדֶם מִסְפָּר הַמּוּעָט, וְלֹא הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ אֶלָּא מִתְּחִלָּה שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת בְּרֵאשׁוֹנָה, וְאַחַר־כָּךְ בְּהַדְרָגָה כֻּלָּם. וּלְפִי פֵּרוּשׁוֹ שֶׁהִזְכִּיר וּפֵרַט סְכוּם מִנְיַן הַשָּׂרִים, צֵא וַחֲשֹׁב וּכְשֶׁתְּדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם, וּלְגַבֵּיהוּ אָתֵי שַׁפִּיר: מִסְפָּר הַמּוּעָט תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ בְּהַדְרָגָה, כֵּן נִרְאֶה לִי נָכוֹן, וְדוֹק).

(כב) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ:

כב וִידוּנוּן יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן וִיהֵי כָּל פִּתְגָּם רַב יַיְתּוּן לְוָתָךְ וְכָל פִּתְגָּם זְעֵר יְדוּנוּן אִנּוּן וְיִקְלוּן מִנָּךְ וִיסוֹבְּרוּן עִמָּךְ:

רש"י◄ **וְשָׁפְטוּ** • "וִידוּנוּן"ע, לְשׁוֹן צִוּוּי. **וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ** • דָּבָר זֶה לְהָקֵל מֵעָלֶיךָ. "וְהָקֵל", כְּמוֹ "וְהַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ", "וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב", לְשׁוֹן[פ] הוֹוֶה.

שפתי חכמים

(כא) **נ** דְּ'תֶחֱזֶה' מִלְּשׁוֹן חִזָּיוֹן, דְּאִם לֹא כֵּן הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'תִּבְחַר', אִי נַמִּי דְּאִם לֹא כֵּן אֵיךְ יָכוֹל מֹשֶׁה לִבְרֹר מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אַנְשֵׁי חַיִל וְאַנְשֵׁי אֱמֶת: **ס** הָרְאֵ"ם כָּתַב עַל רַשִׁ"י זַ"ל דְּלֹא דַּק, כִּי אֵין הַנִּדּוֹן דּוֹמֶה לְרָאָיָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, כְּגוֹן שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם לְפָנָיו וְאָמַר אֶחָד מֵהֶם 'אִם אֵין אַתָּה מְזַכֵּנִי הֲרֵינִי שׁוֹרֵף אֶת בֵּיתְךָ', וְדַיָּן זֶה יָרֵא מִפָּנָיו וּמְזַכֵּהוּ, וְיוֹדֵעַ דַּיָּן זֶה שֶׁבַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ יִתְבָּעֶנּוּ לַדִּין עַל שֶׁחִיְּבוֹ שֶׁלֹּא כַּדִּין וְיִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם לוֹ מַה שֶּׁהִפְסִידוֹ, וְעַל זֶה קָאָמַר כָּל דַּיָּנָא וכו', כְּלוֹמַר כָּל דַּיָּן שֶׁחַיָּיב לְשַׁלֵּם מָמוֹן מִשּׁוּם שֶׁזְּכָה אֶת הַחַיָּיב עַל יְדֵי אוֹנֶס, אֲפִילּוּ הָכִי לָאו דַּיָּנָא הוּא, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לְזַכּוֹת אֶת הַחַיָּיב, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ': תורה כב

(כב) **ע** פֵּירוּשׁ, וְיִהְיוּ דָּנִין בְּכָל עֵת, וְנִקְרָא 'עָתִיד', כְּלוֹמַר שֶׁיְּדוּנוּ בְּכָל עֵת. אֲבָל 'וְשָׁפְטוּ' הַשֵּׁנִי מִתַּרְגֵּם 'וְדָיְינִין', שֶׁהָיוּ דָּנִין בְּכָל עֵת, וְנִקְרָא 'בֵּינוֹנִי עָבַר': **פ** פֵּירוּשׁ, דְּאִי אָפְשָׁר לְפָרְשׁוֹ לְשׁוֹן צִוּוּי, מִשּׁוּם דִּבְמִינּוּי הַדַּיָּנִים הַנִּזְכָּרִים כְּבָר הִגִּיעַ הַקַּלּוּת, וְאֵין צָרִיךְ פְּעוּלָּה אַחֶרֶת לַעֲשׂוֹת כְּדֵי לְהָקֵל. וּפֵרוּשׁוֹ, בָּזֶה תּוּכַל לְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְלֹא בְּסִבָּה אַחֶרֶת: תורה כג

(כג) אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם:

כג אִם יָת פִּתְגָמָא הָדֵין תַּעְבֵּד וִיפַקְּדִנָּךְ יְיָ וְתִכּוֹל לְמֵיקָם וְאַף כָּל עַמָּא הָדֵין עַל אַתְרֵהּ יְהַךְ בִּשְׁלָם:

רש"י ◄ וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמֹד • הִמָּלֵךְ בַּגְּבוּרָה, אִם יְצַוֶּה אוֹתְךָ׳ לַעֲשׂוֹת כָּךְ — תּוּכַל עָמֹד, (מכילתא) וְאִם יְעַכֵּב עַל יָדְךָ — לֹא תּוּכַל לַעֲמֹד. וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה • אַהֲרֹן, נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים זְקֵנִים׳ הַנִּלְוִים עַתָּה עִמָּךְ (מכילתא).

◆ יום שלישי ט"ז שבט ◆

(כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר:

כד וְקַבִּיל מֹשֶׁה לְמֵימְרָא דַחֲמוּהִי וַעֲבַד כֹּל דִּי אֲמָר:

(כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת:

כה וּבְחַר מֹשֶׁה גֻּבְרִין דְּחֵילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמַנִּי יָתְהוֹן רֵישִׁין עַל עַמָּא רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מָאוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עִשְׂרָיָתָא:

(כו) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם:

כו וְדָיְנִין יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן יָת פִּתְגַם קָשֵׁי מָיְתָן לְוָת מֹשֶׁה וְכָל פִּתְגַם זְעֵר דָּיְנִין אִנּוּן:

רש"י ◄ וְשָׁפְטוּ • "וְדָיְנִין יָת עַמָּא". יְבִיאוּן • "מָיְתָן". יִשְׁפּוּטוּ הֵם • כְּמוֹ ׳יִשְׁפֹּטוּ׳ (בחולם), וְכֵן (רות ב) "לֹא תֵּלְכִי לָלֶקֶט בְּשָׂדֶה אַחֵר" תַּעֲבוֹרִי" כְּמוֹ: ׳לֹא תַּעַבְרִי׳, וְתַרְגּוּמוֹ: דָּיְנִין אִנּוּן. מִקְּרָאוֹת הָעֶלְיוֹנִים הָיוּ לְשׁוֹן צִוּוּי, לְכָךְ מְתֻרְגָּמִין "וִידוּנוּן" "יַיְתוּן" "יְדוּנוּן", וּמִקְּרָאוֹת הַלָּלוּ - לְשׁוֹן עֲשִׂיָּה.

(כז) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: פ

כז וְשַׁלַּח מֹשֶׁה יָת חֲמוּהִי וַאֲזַל לֵהּ לְאַרְעֵהּ:

רש"י ◄ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אַרְצוֹ • לְגַיֵּר בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ (מכילתא).

◆ יום רביעי י"ז שבט ◆

יט (א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי:

א בְּיַרְחָא תְּלִיתָאָה לְמִפַּק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיוֹמָא הָדֵין אֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינָי:

רש"י ◄ בַּיּוֹם הַזֶּה • (שבת פו) בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. לֹא הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב אֶלָּא "בַּיּוֹם הַהוּא". מַהוּ "בַּיּוֹם הַזֶּה"? שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה חֲדָשִׁים עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הַיּוֹם נִתְּנוּ.

שפתי חכמים

(כג) צ פֵּירוּשׁ, כְּאִלּוּ אָמַר ׳וְאִם צִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמוֹד׳. דְּאִם לֹא כֵּן מַאי ׳וְצִוְּךָ אֱלֹהִים׳, מֵהֵיכָן יָדַע שֶׁיְּצַוֵּהוּ הַשֵּׁם כְּמוֹ שֶׁהוּא מְיַיֵּעַץ לוֹ: ק דְּאִי אֶפְשָׁר לְפָרְשׁוֹ עַל הַבַּעֲלֵי דִּינִים, כֵּיוָן שֶׁבַּמִּדְבָּר לֹא הָיוּ עוֹבֵד אֲדָמָה וְלֹא בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת. וְאַף עַל גַּב דְּנִרְאֶה מִן הַכְּתוּבִים שֶׁיָּשַׁב מֹשֶׁה לְבַדּוֹ, מִכָּל מָקוֹם דָּרְשׁוּ רַז"ל שֶׁנִּלְווּ עִמּוֹ אַף קוֹדֶם עֲצַת יִתְרוֹ, מִדִּכְתִיב ׳גַּם אַתָּה גַּם הָעָם׳. (מַהַרְשַׁ"ל) ׳גַּם׳ לְרַבּוֹת אַהֲרֹן, ׳כָּל׳ לְרַבּוֹת נָדָב וַאֲבִיהוּא, וּבְכְלַל הָרִבּוּי שֶׁל אַהֲרֹן הֵם הַזְּקֵנִים, אֲבָל נָדָב וַאֲבִיהוּא אֵינָם בִּכְלָל זֶה, שֶׁהֲרֵי עֲדַיִן לֹא הָיוּ זְקֵנִים, לְכָךְ מְרַבֶּה אוֹתָם בְּרִבּוּי אֶחָד. אֲבָל לֹא רָצָה לַחֲשׁוֹב הָכָא חוּר כֵּיוָן דְּיֵשׁ מִדְּרָשׁ שֶׁכְּבָר מֵת, אִם כֵּן מַה תּוֹעֶלֶת לַחֲשׁוֹב אוֹתוֹ: תורה כד

(כז) ר דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה תָּלָה הַשְּׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ לְגַיֵּר בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁבַח לְמֹשֶׁה דִּכְתִיב ׳וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה וגו׳ וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם׳: תורה א

יט (א) ש כְּתִיב הָכָא ׳בַּיּוֹם הַזֶּה׳, וּכְתִיב הָתָם ׳הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם׳, מַה לְּהַלָּן בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, אַף כָּאן בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ. (נִחֲלַת יַעֲקֹב) נִרְאֶה לוֹמַר דְּהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בַּיּוֹם הַזֶּה, וְלֹא נִכְתַּב בְּאֵיזֶה יוֹם הָיָה, הֲוֵי אוֹמֵר לֹא בָּא

(ב) **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר:**

ב וּנְטָלוּ מֵרְפִידִים וַאֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְּסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא וּשְׁרָא תַּמָּן יִשְׂרָאֵל לָקֳבֵל טוּרָא:

רש"י◄ **וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים.** לָמָּה הֵצְרַךְ לַחֲזוֹר וּלְפָרֵשׁ מֵהֵיכָן נָסְעוּ, וַהֲלֹא כְּבָר כָּתַב שֶׁבִּרְפִידִים הָיוּ חוֹנִים, בְּיָדוּעַ שֶׁמִּשָּׁם נָסְעוּ? אֶלָּא לְהַקִּישׁ נְסִיעָתָן מֵרְפִידִים לְבִיאָתָן לְמִדְבַּר סִינַי: מַה בִּיאָתָן לְמִדְבַּר סִינַי בִּתְשׁוּבָה[ת], אַף נְסִיעָתָן מֵרְפִידִים בִּתְשׁוּבָה (מכילתא).

וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל. כְּאִישׁ אֶחָד בְּלֵב אֶחָד, אֲבָל שְׁאָר כָּל הַחֲנִיּוֹת בְּתַרְעוֹמוֹת וּבְמַחֲלֹקֶת (מכילתא). **נֶגֶד הָהָר.** (מכילתא) לְמִזְרָחוֹ, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא "נֶגֶד"[א], פָּנִים לַמִּזְרָח.

(ג) **וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ג וּמֹשֶׁה סְלֵק לְקֳדָם יְיָ וּקְרָא לֵהּ יְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כִּדְנַן תֵּימַר לְבֵית יַעֲקֹב וּתְחַוִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וּמֹשֶׁה עָלָה.** בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי[ב], וְכָל עֲלִיּוֹתָיו בְּהַשְׁכָּמָה הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לד) "וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר". **כֹּה תֹאמַר.** בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וְכַסֵּדֶר[ג] הַזֶּה (שבת פו). **לְבֵית יַעֲקֹב.** אֵלּוּ הַנָּשִׁים, תֹּאמַר לָהֶם[ד] בְּלָשׁוֹן רַכָּה. **וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.** עֲנָשִׁין וְדִקְדּוּקִין, פָּרֵשׁ לַזְּכָרִים דְּבָרִים קָשִׁין כְּגִידִין (מכילתא).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך לו ענ' 86 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אֹפֶן מְסִירַת דִּבְרֵי ה' לבנ"י

כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: . . אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יט, ג-ו)

וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים - לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר".

וּכְבָר הִקְשׁוּ, לָמָּה תִּיסַּק אַדַּעְתִּין שֶׁמֹּשֶׁה יִפְחֹת אוֹ יוֹסִיף עַל דִּבְרֵי ה' עַד שֶׁיְּצַטְּרֵךְ אַזְהָרָה מְיֻחֶדֶת עַל כָּךְ, וְאִם יֵשׁ מָקוֹם שֶׁמֹּשֶׁה יִפְחֹת אוֹ יוֹסִיף, לָמָּה הִזְהַר רַק כָּאן וְלֹא בְּצִוּוּיִים אֲחֵרִים?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּה בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְהַכָּתוּב לִפְנֵי זֶה "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "לְבֵית יַעֲקֹב אֵלּוּ הַנָּשִׁים, תֹּאמַר לָהֶם בְּלָשׁוֹן רַכָּה. וְתַגִּיד לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל, עוֹנְשִׁין וְדִקְדּוּקִין, פָּרֵשׁ לַזְּכָרִים דְּבָרִים קָשִׁין כְּגִידִין".

דְּהַיְנוּ, שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה שֶׁבְּאֹפֶן מְסִירָתוֹ דִּבְרֵי ה' יֵשׁ חִלּוּק בֵּין אֲנָשִׁים לְנָשִׁים. שֶׁלַּנָּשִׁים צָרִיךְ לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן רַכָּה, וְלָאֲנָשִׁים צָרִיךְ לְפָרֵשׁ הָעוֹנָשִׁים. וְנִמְצָא שֶׁבְּדָרְךָ כְּלָל נִצְטַוָּה מֹשֶׁה לִפְחֹת אוֹ לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי ה' וְלֹא לִמְסֹר אֶת הַדְּבָרִים בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁקִּבֵּל מֵהַגְּבוּרָה.

וְעַל־פִּי־זֶה הָיְתָה־אֲמִינָא שֶׁגַּם בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה כָּאן לִמְסֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ חִלּוּק זֶה, וְעַל זֶה הִזְהַר "אֵלֶּה הַדְּבָרִים – לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר" דְּאַף שֶׁבְּדָרְךָ כְּלָל הָצְרַךְ לִפְחֹת אוֹ לְהוֹסִיף, כָּאן לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן אֶלָּא יִמְסֹר אֶת דִּבְרֵי ה' בְּדִיּוּק כְּפִי שֶׁקִּבְּלָם.

שפתי חכמים

הַכָּתוּב לִסְתּוֹם אֶלָּא לְפָרֵשׁ רֹאשׁ חֹדֶשׁ הָיָה, כִּי רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִקְרָא 'חֹדֶשׁ', כְּמוֹ 'מָחָר חֹדֶשׁ', וְכֵן 'לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת' וגו', וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי', לְכֵן פָּרִיךְ הָרַב אִם כֵּן לֹא הָיָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא 'בַּיּוֹם הַהוּא' כְּיָנוּן שֶׁנִּשְׁמָע שֶׁהָיָה רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּלִי גְּזֵירָה שָׁוָה, אֶלָּא וכו', וּבָזֶה יְתוֹרְצוּ קוּשְׁיוֹת הָרְאֵ"ם: תורה ב

(ב) **ת** דִּכְתִיב 'וַיִּחַן יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר' כְּאִישׁ אֶחָד: **א** אֵינוֹ רוֹצֶה לוֹמַר כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'מִנֶּגֶד' שֶׁהוּא מִזְרָח, דְּהָא כְּתִיב 'מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחֲנוּ' וְאֵין פֵּירוּשׁוֹ לְמִזְרָח, אֶלָּא רוֹצֶה לוֹמַר כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'מִנֶּגֶד' עַל פֵּאָה מְיוּחֶדֶת שֶׁמִּלַּת 'מִנֶּגֶד' מוֹרָה עַל הַנּוֹכֵח, וְנוֹכֵחַ הָאָדָם תָּמִיד מוֹרָה עַל הַפָּנִים, וּמִזְרָח נִקְרָא פָּנִים. רְאֵ"ם: תורה ג

(ג) **ב** דְּלֹא בָּא הַכָּתוּב לִסְתּוֹם אֶלָּא לְפָרֵשׁ, מִדְּאִשְׁכַּחַן בְּמָקוֹם אַחֵר שֶׁכָּל עֲלִיּוֹת שֶׁל מֹשֶׁה בַּהַשְׁכָּמָה הָיוּ, אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁעָלָה בְּיוֹם בִּיאָתוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר נַמִּי שֶׁהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, דְּהָא כְּתִיב 'וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה דִּבְרֵי הָעָם' בְּיוֹם הַמְּחֻרָּת שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ, וּכְתִיב 'וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי' וגו' הוּא רְבִיעִי בַּחֹדֶשׁ כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רַשִׁ"י לְקַמָּן, וְאִי הָיָה עֲלִיָּיתוֹ בְּיוֹם שְׁלִישִׁי לְבִיאָתוֹ לֹא הָיוּ נְתִינַת הַתּוֹרָה בְּשִׁשִּׁי בַּחֹדֶשׁ לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן: **ג** הַיְינוּ שֶׁיֹּאמַר לַנָּשִׁים תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ לַאֲנָשִׁים: **ד** כֵּיוָן שֶׁמָּצִינוּ דְּדִבּוּר הוּא לָשׁוֹן קָשֶׁה, כִּדְכְתִיב 'דִּבֶּר אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת', שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁאֲמִירָה הוּא לָשׁוֹן רַכָּה, וְעוֹד מִדִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף' וגו', וּכְתִיב נַמִּי 'וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו גְּשׁוּ נָא' וגו', וּכְתִיב נַמִּי סוֹף סֵדֶר וַיְחִי 'וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף אַל תִּירָאוּ' וגו', מִכָּל אֵלֶּה נִרְאֶה דְּלָשׁוֹן 'וַיֹּאמֶר' לָשׁוֹן רַכָּה הוּא: תורה ד

(ד) אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי:

ד אַתּוּן חֲזַתּוּן דִּי עֲבַדִית לְמִצְרָיִם וּנְטָלִית יָתְכוֹן כִּדְעַל גַּדְפֵי נִשְׁרִין וְקָרֵבִית יָתְכוֹן לְפָלְחָנִי:

רש"י ◄ **אַתֶּם רְאִיתֶם •** (שבת פז) לֹא מָסֹרֶת הִיא בְּיֶדְכֶם ה, וְלֹא בִּדְבָרִים אֲנִי מְשַׁגֵּר לָכֶם, לֹא בְּעֵדִים אֲנִי מֵעִיד עֲלֵיכֶם, אֶלָּא "אַתֶּם רְאִיתֶם" אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם, עַל כַּמָּה עֲבֵרוֹת הָיוּ חַיָּבִין לִי קֹדֶם שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לָכֶם וְלֹא נִפְרַעְתִּי מֵהֶם אֶלָּא עַל יֶדְכֶם. **וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם •** (מכילתא) זֶה הַיּוֹם שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְרַעְמְסֵס ו, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְפֻזָּרִין בְּכָל אֶרֶץ גֹּשֶׁן, וּלְשָׁעָה קַלָּה כְּשֶׁבָּאוּ לִיסַּע וְלָצֵאת, נִקְבְּצוּ כֻּלָּם לְרַעְמְסֵס. וְאוּנְקְלוֹס תַּרְגֵּם: 'וָאֶשָּׂא', 'וּנְטָלִית יָתְכוֹן', כְּמוֹ וָאַסִּיעַ אֶתְכֶם, — תִּקֵּן אֶת הַדִּבּוּר, דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְמַעְלָה. **עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים •** כַּנֶּשֶׁר הַנּוֹשֵׂא ז גּוֹזָלָיו עַל כְּנָפָיו, שֶׁכָּל שְׁאָר הָעוֹפוֹת נוֹתְנִים אֶת בְּנֵיהֶם בֵּין רַגְלֵיהֶם, לְפִי שֶׁמִּתְיָרְאִין מֵעוֹף אַחֵר שֶׁפּוֹרֵחַ עַל גַּבֵּיהֶם, אֲבָל הַנֶּשֶׁר הַזֶּה אֵינוֹ מִתְיָרֵא אֶלָּא מִן הָאָדָם שֶׁמָּא יִזְרֹק בּוֹ חֵץ, לְפִי שֶׁאֵין עוֹף אַחֵר פּוֹרֵחַ עַל גַּבָּיו, לְכָךְ נוֹתְנָן עַל כְּנָפָיו, אוֹמֵר: מוּטָב יִכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא בְּבָנַי. אַף אֲנִי עָשִׂיתִי כֵּן: "וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וגו', וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וגו'", וְהָיוּ מִצְרַיִם זוֹרְקִים חִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת, וְהֶעָנָן מְקַבְּלָם. **וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי •** כְּתַרְגּוּמוֹ.

(ה) וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ:

ה וּכְעַן אִם קַבָּלָא תְּקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְתִטְּרוּן יָת קְיָמִי וּתְהוֹן קֳדָמַי חַבִּיבִין מִכָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי דִּי לִי כָּל אַרְעָא:

רש"י ◄ **וְעַתָּה •** אִם עַתָּה תְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם ה, יֶעֱרַב לָכֶם מִכָּאן וָאֵילָךְ, שֶׁכָּל הַתְּחָלוֹת קָשׁוֹת (מכילתא. שבת פז) • **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי •** שֶׁאֶכְרֹת עִמָּכֶם עַל שְׁמִירַת ט הַתּוֹרָה. **סְגֻלָּה •** אוֹצָר חָבִיב, כְּמוֹ: (קהלת ב) "וּסְגֻלַּת מְלָכִים", כְּלֵי־יְקָר וַאֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהַמְּלָכִים גּוֹנְזִים אוֹתָם, כָּךְ אַתֶּם תִּהְיוּ לִי "סְגֻלָּה" מִשְּׁאָר אֻמּוֹת, וְלֹא תֹּאמְרוּ אַתֶּם לְבַדְּכֶם שֶׁלִּי וְאֵין לִי אֲחֵרִים עִמָּכֶם, וּמַה יֵּשׁ לִי עוֹד שֶׁתְּהֵא חִבָּתְכֶם נִכֶּרֶת, "כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ", וְהֵם בְּעֵינַי וּלְפָנַי לִכְלוּם.

(ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ו וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי מַלְכִין כָּהֲנִין וְעַם קַדִּישׁ אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי תְמַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים •** שָׂרִים, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר: (שמואל ב ח) "וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ". **אֵלֶּה הַדְּבָרִים •** לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.

שפתי חכמים

(ד) ה דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה הוּצְרַךְ לוֹמַר 'אַתֶּם רְאִיתֶם', וְעוֹד שֶׁלֹּא תִּפּוֹל רְאִיָּה אֶלָּא עַל הַדְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים לֹא עַל הָעֲשִׂיָּה, וְעוֹד בַּקְּרָא מַשְׁמַע דְּהַמַּאֲמָר הַזֶּה אֵינוֹ אֶלָּא לְהוֹדִיעָם שֶׁהֵם חַיָּבִים לוֹ, כְּדִמְסַיֵּים 'וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים', וּמַה חִבָּה הֵרְאָה לָהֶם בָּזֶה, דַּהֲלֹא לֹא עָשָׂה לָהֶם מַה שֶּׁעָשָׂה אֶלָּא בַּעֲבוּר שֶׁחָטְאוּ וְלֹא בַּעֲבוּר חִבָּתָן, לָכֵן פֵּירֵשׁ וכו'. הָרְאַ"ם: ו אַף עַל פִּי דִּבְּפָרָשַׁת בֹּא בַּפָּסוּק 'וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סְכוֹתָה' פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י מֵאָה וְעֶשְׂרִים מִיל הָיָה וּבָאוּ שָׁם לְפִי שָׁעָה, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, וְכָאן פֵּירֵשׁ שֶׁכּוּלָּם נִקְבְּצוּ לְרַעְמְסֵס כו' דְּהָא וְהָא אִיתָא: ז הָרְאַ"ם גּוֹרֵס דָּבָר אַחֵר כְּנֶשֶׁר וכו', וְהוּא בַּמְּכִילְתָּא שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים, הָרִאשׁוֹן פֵּירוּשׁ עַל הַקַּלּוּת, וְהַשֵּׁנִי כְּנֶשֶׁר הַנּוֹשֵׂא וכו' עַל הַחִבָּה, עַיֵּין שָׁם: תורה ה (ה) ח הוֹסִיף רַשִׁ"י מִלַּת 'אִם', שֶׁכָּתַב 'אִם עַתָּה', מִפְּנֵי שֶׁכָּל מִלָּה שֶׁהִיא תְּנָאִית כְּמוֹ מִלַּת 'אִם' שֶׁכָּתוּב בַּקְּרָא, מוֹרָה עַל הַזְּמַן, לָכֵן נָקַט רַשִׁ"י 'אִם עַתָּה', כְּאִלּוּ הַכָּתוּב הוּא מְסוֹרָס, וּפֵירוּשׁוֹ אִם עַתָּה בִּזְמַן הַהוּא תְּקַבְּלוּ עוֹל הַתּוֹרָה יֶעֱרַב לָכֶם לָעָתִיד, וְאִלּוּ לְפִי מַשְׁמָעוּת הַקְּרָא יִהְיֶה מִלַּת 'אִם' שֶׁהִיא מִלָּה תְּנָאִית קָאֵי עַל קַבָּלַת הַמִּצְוֹת, וְיִהְיֶה פֵּירוּשׁוֹ אִם תְּקַבְּלוּ, וְלֹא יוּבַן מִמֶּנּוּ שֶׁיֶּעֱרַב לָהֶם מִכָּאן וּלְהַבָּא הַמּוֹרָה עַל זְמַן הָעָתִיד. רְאַ"ם. ט פֵּירוּשׁ, לֹא אוֹתוֹ הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי כְּבָר, דְּהַיְינוּ בְּרִית שַׁבָּת וּבְרִית מִילָה, כִּי פְּשַׁט הַכָּתוּב מוֹרָה עַל בְּרִית הַתּוֹרָה שֶׁעָתִיד לְצוּוֹת בָּהּ שֶׁזֶּה עִיקַּר הַכַּוָּנָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה: תורה ו

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות, כרך ח עמוד 442)

וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים (יט, ו)
כָּאן נִרְמְזוּ כָּל שְׁלֹשׁ הַמַּעֲלוֹת (כְּתָרִים) שֶׁנִּתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה - תּוֹרָה, מַלְכוּת וּכְהֻנָּה:
"וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי" - רוֹמֵז לַתּוֹרָה, עַל־פִּי פֵּרוּשׁ הַמְּכִילְתָּא: "שֶׁתִּהְיוּ פְּנוּיִין **לִי** וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה";
"מַמְלֶכֶת" - לְמַלְכוּת;
"כֹּהֲנִים" - לִכְהוּנָה.
בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כָּל שְׁלֹשׁ הַמַּעֲלוֹת הָאֲמוּרוֹת - כָּל אֶחָד מֵהֶם הָיָה פָּנוּי לַה' וְעוֹסֵק **בַּתּוֹרָה**; שְׁנֵי כְּתָרִים בְּרֹאשׁוֹ (שבת פח) - **כְּמֶלֶךְ**; וְהָיָה רָאוּי לֶאֱכֹל בְּקָדָשִׁים (מְכִילְתָּא) - **כְּהוּנָה**.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 21)

מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים, שָׂרִים (רש"י יט, ו) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא פֵּרַשׁ 'מְשָׂרְתִים', כְּפִי שֶׁפֵּרַשׁ לְעֵיל (ויגש מז, כב): "כָּל לָשׁוֹן כֹּהֵן מְשָׁרֵת לֶאֱלֹקוּת הוּא". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַתֹּאַר 'מְשָׁרֵת לֶאֱלֹקוּת' מַתְאִים רַק בְּמִי שֶׁמְּשָׁרֵת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְכַדּוֹמֶה, כַּכָּתוּב (עקב י, ח) "**לַעֲמֹד לִפְנֵי ה'** לְשָׁרְתוֹ", אַךְ לֹא לְגַבֵּי כְּלָלוּת קִיּוּם הַמִּצְוֹות שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל.

◆ יום חמישי י"ח שבט ◆

(ז) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה:

ז וַאֲתָא מֹשֶׁה וּקְרָא לְסָבֵי עַמָּא וְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דִּפַקְּדֵהּ יְיָ:

(ח) וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה:

ח וַאֲתִיבוּ כָל עַמָּא כַּחֲדָא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וַאֲתֵיב מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ **וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ'** • בְּיוֹם הַמָּחֳרָת, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלִישִׁי, שֶׁהֲרֵי בְּהַשְׁכָּמָה עָלָה. וְכִי צָרִיךְ הָיָה מֹשֶׁה לְהָשִׁיב? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ מִמֹּשֶׁה, שֶׁלֹּא אָמַר: הוֹאִיל וְיוֹדֵעַ מִי שֶׁשְּׁלָחַנִי, אֵינִי צָרִיךְ לְהָשִׁיב.

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה:

ט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אֲנָא מִתְגְּלִי לָךְ בְּעִיבָא דַעֲנָנָא בְּדִיל דְּיִשְׁמַע עַמָּא בְּמַלָּלוּתִי עִמָּךְ וְאַף בָּךְ יְהֵימְנוּן לְעָלָם וְחַוִּי מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ:

רש"י ◄ **בְּעַב הֶעָנָן** • בְּמַעֲבֵה הֶעָנָן, וְזֶהוּ עֲרָפֶל. **וְגַם בְּךָ** • גַּם בִּנְבִיאִים הַבָּאִים אַחֲרֶיךָ. **וַיַּגֵּד מֹשֶׁה וְגוֹ'** • בְּיוֹם הַמָּחֳרָת, שֶׁהוּא רְבִיעִי לַחֹדֶשׁ. **אֶת־דִּבְרֵי הָעָם** וְגוֹ' • תְּשׁוּבָה עַל דָּבָר זֶה שָׁמַעְתִּי מֵהֶם שֶׁרְצוֹנָם לִשְׁמֹעַ מִמְּךָ: 'אֵינוֹ דּוֹמֶה הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַשָּׁלִיחַ לַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַמֶּלֶךְ, רְצוֹנֵנוּ לִרְאוֹת אֶת מַלְכֵּנוּ'.

(י) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם:

י וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲזֵיל לְוָת עַמָּא וּתְזַמְּנוּן יוֹמָא דֵין וּמְחָר וִיסַחֲרוּן לְבוּשֵׁיהוֹן:

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה** • אִם כֵּן, שֶׁמַּזְקִיקִין לְדַבֵּר עִמָּם, "לֵךְ אֶל הָעָם". **וְקִדַּשְׁתָּם** • וְזַמְּנְתָּם, שֶׁיְּכִינוּ עַצְמָם הַיּוֹם וּמָחָר.

שפתי חכמים

(ט) י דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לָמָּה לֵיהּ כֶּפֶל לָשׁוֹן, דְּהָא 'עָב' נַמִּי שֵׁם עָנָן, כְּמוֹ דִּכְתִיב 'וְהִנֵּה ה' רוֹכֵב עַל עָב קַל', וְ'הִנֵּה עָב קְטַנָּה כְּכַף אִישׁ' וגו', וְעַל זֶה פֵּירֵשׁ שֶׁמִּלַּת 'עָב' דְּהָכָא לְשׁוֹן עֲבִי הֶעָנָן, וְזֶהוּ 'עֲרָפֶל' שֶׁהִיא עָב יוֹתֵר מֵעָנָן: **כ** שֶׁהֲרֵי כָּל עֲלִיּוֹתָיו בַּהַשְׁכָּמָה הָיוּ: **ל** מִתְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהֵשִׁיב לְמֹשֶׁה אָנוּ לְמֵדִין שֶׁמֹּשֶׁה אָמַר לוֹ כָּךְ, שֶׁהֲרֵי הֵשִׁיב לְמֹשֶׁה 'כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד ה'' וגו', עַל כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהֵם בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ. וְהָרְאֵ"ם פֵּירֵשׁ בְּשֵׁם הַמְּכִילְתָּא דְּאִם לֹא כֵּן מָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה לֵאמֹר לַמָּקוֹם: תורה י

(יא) וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃

יא ויהון זְמִינִין לְיוֹמָא תְּלִיתָאָה אֲרֵי בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יִתְגְּלֵי יְיָ לְעֵינֵי כָל עַמָּא עַל טוּרָא דְּסִינָי׃

רש"י ◄ וְהָיוּ נְכֹנִים • מֻכָּנִים מִאֶתְמוֹל. לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי • שֶׁהוּא שִׁשִּׁי בַּחֹדֶשׁ, וּבַחֲמִישִׁי בָּנָה מֹשֶׁה אֶת הַמִּזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה, כָּל הָעִנְיָן הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים", וְאֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה. לְעֵינֵי כָל הָעָם • מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם סוּמָא, שֶׁנִּתְרַפְּאוּ כֻּלָּם (מכילתא).

(יב) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקְצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת׃

יב ותְתַחֵם יָת עַמָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ לְכוֹן מִלְּמִסַּק בְּטוּרָא וּלְמִקְרַב בְּסוֹפֵהּ כָּל דְּיִקְרַב בְּטוּרָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃

רש"י ◄ וְהִגְבַּלְתָּ • קְבַע לָהֶם תְּחוּמִין לְסִימָן שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ מִן הַגְּבוּל וָהָלְאָה. לֵאמֹר • הַגְּבוּל אוֹמֵר לָהֶם: הִשָּׁמְרוּ מֵעֲלוֹת מִכָּאן וָהָלְאָה, וְאַתָּה תַּזְהִירֵם עַל כָּךְ. וּנְגֹעַ בְּקְצֵהוּ • אֲפִלּוּ בְּקָצֵהוּ.

(יג) לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר׃

יג לָא תִקְרַב בֵּהּ יְדָא אֲרֵי אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם אוֹ אִשְׁתְּדָאָה יִשְׁתְּדֵי אִם בְּעִירָא אִם אֱנָשָׁא לָא יִתְקַיָּם בְּמֵיגַר שׁוֹפָרָא אִנּוּן מְרָשָׁן לְמִסַּק בְּטוּרָא׃

רש"י ◄ יָרֹה יִיָּרֶה • (סנהדרין מא) מִכָּאן לַנִּסְקָלִים שֶׁהֵם נִדְחִין לְמַטָּה מִבֵּית הַסְּקִילָה שֶׁהָיָה גָּבֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת. יִיָּרֶה • יֵשְׁלַךְ לְמַטָּה לָאָרֶץ, כְּמוֹ (לעיל טו) "יָרָה בַיָּם". בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל • כְּשֶׁיִּמְשֹׁךְ הַיּוֹבֵל קוֹל אָרֹךְ, הוּא סִימָן סִלּוּק שְׁכִינָה וְהַפְסָקַת הַקּוֹל, וְכֵיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק, הֵם רְשָׁאִין לַעֲלוֹת. הַיֹּבֵל • הוּא שׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, שֶׁכֵּן בְּעַרַבְיָא קוֹרִין לְדִכְרָא 'יוֹבְלָא', וְשׁוֹפָר שֶׁל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק הָיָה.

(יד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃

יד ונְחַת מֹשֶׁה מִן טוּרָא לְוָת עַמָּא וְזַמִּין יָת עַמָּא וְחַוָּרוּ לְבוּשֵׁיהוֹן׃

רש"י ◄ מִן־הָהָר אֶל־הָעָם • מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה פּוֹנֶה לַעֲסָקָיו, אֶלָּא "מִן הָהָר אֶל הָעָם".

שפתי חכמים

(יא) מ דְּיָלְפִינַן גְּזֵירָה שָׁוָה 'נְכוֹנִים' 'נְכוֹנִים', כְּתִיב הָכָא 'וְהָיוּ נְכוֹנִים', וּכְתִיב לְהַלָּן "הֱיוּ נְכוֹנִים... אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה'; נ וְזֶה הָיָה תְּשׁוּבָה עַל מַה שֶׁאָמְרוּ רְצוֹנֵנוּ לִרְאוֹת אֶת מַלְכֵּנוּ: תורה יב

(יב) ס הָרְאַ"ם פֵּירֵשׁ שֶׁלֹּא יִתְּכֵן לוֹמַר 'וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם' שֶׁתֹּאמַר לָהֶם 'הִשָּׁמְרוּ', כִּי הַהִגְבָּלָה מְקוֹמִית לְחוּד וְהָאַזְהָרָה לְחוּד, לָכֵן 'לֵאמֹר' מְחוּבָּר עִם הַגְּבוּל לֹא עִם מֹשֶׁה, וּמִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָנַשׁ אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר לְכָךְ הוֹסִיף רַשִׁ"י 'וְאַתָּה תַּזְהִירֵם עַל כָּךְ', שֶׁגַּם מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם 'הִשָּׁמְרוּ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין 'לֵאמֹר' דָּבוּק עִם מֹשֶׁה, מִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁהָעוֹנֶשׁ הַכָּתוּב מוֹרֶה עַל אַזְהָרַת מֹשֶׁה, אִם כֵּן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁמִּלַּת 'לֵאמֹר' תָּשׁוּב עַל הַגְּבוּל וְגַם עַל מֹשֶׁה: ע דְּאִם לֹא כֵּן 'עֲלוֹת בָּהָר' לָמָּה לִי, דְּהָא אִי אֶפְשָׁר לַעֲלוֹת אִם לֹא יִגַּע בְּקָצֵהוּ. (מהרש"ל) שֶׁמַּעְתִּי מֵהֶם אֶחָד, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י שֶׁלֹּא תִּפְרֹשׁ 'עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ' שֶׁלֹּא תַּעֲלֶה וְתִגַּע לְמַעְלָה בְּקָצֵהוּ, לְכָךְ פֵּירֵשׁ 'אֲפִילּוּ בְּקָצֵהוּ'. אִי נַמִּי נִרְאֶה לִי דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י דִּכְתִיב 'הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת', מַשְׁמַע לֹא תַּעֲלֶה, אֲבָל לַעֲמוֹד מֵרָחוֹק וְלִיגַּע בּוֹ עַל זֶה לֹא הִזְהִיר, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ' אֲפִילּוּ לַעֲמוֹד מֵרָחוֹק וְלִיגַּע בְּקָצֵהוּ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ: תורה יג

(יג) פ מִדִּכְתִיב 'יָרֹה יִיָּרֶה' שְׁנֵי פְּעָמִים: צ שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַמְנַגְּנִים, אִם בְּפֶה אִם בִּכְלִי, שֶׁיֵּאָרִיכוּ הַקּוֹל וְיַמְשִׁיכוּ בְּעֵת הַהַפְסָקָה. וְהַפְסָקַת הַקּוֹל הִיא הוֹרָאָה עַל סִילּוּק שְׁכִינָה, שֶׁהֲרֵי לֹא בָּאָה אֶלָּא בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים וּבְקוֹל שׁוֹפָר, וּנְתִינַת הָרְשׁוּת לַעֲלוֹת הָיָה אַחַר סִילּוּק הַשְּׁכִינָה. הָרְאַ"ם: ק (מהרש"ל) מִדִּכְתִיב 'בִּמְשֹׁךְ הַיּוֹבֵל' מַשְׁמַע שׁוֹפָר הַמְיוּחָד, וְהַיְינוּ שׁוֹפָר שֶׁל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק דִּכְתִיב בֵּיהּ 'בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל'. וּמַה שֶׁהִקְשָׁה הָרַמְבַּ"ן וְהָא אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק עוֹלָה הִקְרִיבוּ אוֹתוֹ וְהַקַּרְנַיִם וְהַטְּלָפַיִם נִשְׂרְפוּ, תִּירֵץ הָרְאַ"ם דְּיֵשׁ לוֹמַר דְּמֵחַיִּים פֵּירֵשׁוּ דְּלֵאו בְּנֵי הַקְטָרָה נִינְהוּ אַף שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְעִילָה, וְאִי לְאַחַר זְרִיקַת דָּמָן לֵית בֵּיהּ מִשּׁוּם מְעִילָה: תורה יד

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה:

רש"י◄ **הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים** • לְסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים', הוּא יוֹם רְבִיעִי, שֶׁהוֹסִיף מֹשֶׁה יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ, כְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי, (שבת פז). וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר: 'בְּשִׁשָּׁה בַּחֹדֶשׁ נִתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת', לֹא הוֹסִיף מֹשֶׁה כְּלוּם. וְל'שְׁלֹשֶׁת יָמִים', כְּמוֹ 'לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי'. **אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה** • כָּל שְׁלֹשֶׁת יָמִים הַלָּלוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים טוֹבְלוֹת לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְתִהְיֶינָה טְהוֹרוֹת לְקַבֵּל תּוֹרָה, שֶׁאִם יִשַּׁמְּשׁוּ תּוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, שֶׁמָּא תִּפְלֹט הָאִשָּׁה שִׁכְבַת זֶרַעְ לְאַחַר טְבִילָתָהּ, וְתַחֲזֹר וְתִטְמָא, אֲבָל מִשֶּׁשָּׁהֲתָה שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּבָר הַזֶּרַע מַסְרִיחַ וְאֵינוֹ רָאוּי לְהַזְרִיעַ, וְטָהוֹר מִלְּטַמֵּא אֶת הַפּוֹלֶטֶת.

(טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה:

רש"י◄ **בִּהְיֹת הַבֹּקֶר** • מְלַמֵּד שֶׁהִקְדִּים עַל יָדָם, מַה שֶּׁאֵין דֶּרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁיְּהֵא הָרַב מַמְתִּין לַתַּלְמִיד, וְכֵן מָצִינוּ: (ביחזקאל ג) "קוּם צֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְגוֹ' וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד־ה' עוֹמֵד".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' כרך לג, עמוד 22 ואילך)

קוֹלוֹת וּבְרָקִים – לְשֵׁם מַה?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסֻפָּר שֶׁבְּעֵת מַתַּן־תּוֹרָה "וַיְהִי קוֹלוֹת וּבְרָקִים וְגוֹ' וְקוֹל שׁוֹפָר חָזָק מְאוֹד" (יט, טז). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, כַּוָּנַת וּמַטְרַת הַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים הָיְתָה לִפְעֹל יִרְאָה וַחֲרָדָה בָּעוֹלָם, בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְתָמוּהַּ, דְּלִכְאוֹרָה, גִּילּוּי כְּבוֹד ה' עַצְמוֹ, "אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם" (כ, יט) דַּי בּוֹ כְּדֵי לִפְעֹל בָּהֶם יִרְאָה וַחֲרָדָה זוֹ, וְאִם־כֵּן לְשֵׁם מַה הָיוּ הַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי הַיָּדוּעַ (ראה תנחומא וארא טו. שמות רבה פרשה יב, ג) שֶׁיְּרִידַת ה' עַל הַר סִינַי לֹא הָיְתָה רַק גִּילּוּי לְפִי שָׁעָה, אֶלָּא הַתְחָלַת מַצָּב חָדָשׁ לְגַמְרֵי. שֶׁלִּפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה הָיְתָה גְּזֵרָה, דְּ"עֶלְיוֹנִים לֹא יֵרְדוּ לְתַחְתּוֹנִים, וְתַחְתּוֹנִים לֹא יַעֲלוּ לְעֶלְיוֹנִים", וְהַיְנוּ, שֶׁהָיְתָה 'גְּזֵרָה' - מִלְּשׁוֹן גָּזַר וְחָתַךְ - בֵּין הַנִּבְרָא שֶׁלְּמַטָּה וּמְקוֹרוֹ בָּעֶלְיוֹנִים, וְלֹא הִרְגִּישׁ אֵצֶל הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַטָּה שֶׁמְּקוֹרָם מֵהַקָּבָּ"ה, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת הַכֹּל.

וּבְמַתַּן־תּוֹרָה בָּטְלָה גְּזֵרָה זוֹ, וְנִתַּן הַכֹּחַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד 'לִרְאוֹת' בְּכָל נִבְרָא שֶׁלְּמַטָּה אֶת שָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ שֶׁלְּמַעְלָה, וּלְהָבִין שֶׁקִּיּוּם וְחַיּוּת וְכָל מְצִיאוּתָם שֶׁל כָּל הַנִּבְרָאִים "לֹא נִמְצָאוּ אֶלָּא מֵאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ" (ראה רמב"ם ריש הלכות יסודי התורה).

וְהִנֵּה, יָדוּעַ שֶׁעִנְיַן הָרַעַשׁ בָּא מִדָּבָר חִדּוּשׁ, "וּכְמוֹ . . כְּשֶׁמַּשִּׂיג הַשָּׂגָה חֲדָשָׁה שֶׁאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה לָעֵינַיִם, יִתְהַוֶּה בְּחִינַת רַעַשׁ בַּלֵּב 'גֶּעוְואַלְד'" (ספר המאמרים תרס"א ע' קצח).

וְזֶהוּ תֹּכֶן עִנְיַן הָרַעַשׁ וְהַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁלֹּא הָיָה זֶה רַק רַעַשׁ הַנִּשְׁמָע לְאֹזֶן הַגַּשְׁמִית, אֶלָּא הוּא רַעַשׁ בְּתָכְנוֹ הָרוּחָנִי. דְּכַאֲשֶׁר רָאוּ שֶׁאֵין הַבְּרִיאָה כּוּלָּהּ כְּפִי מַה שֶׁנִּרְאֶה וְנִגְלָה לְעֵינֵי בָשָׂר, שֶׁהִיא דָּבָר וְיֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאֵין לָהּ קֶשֶׁר לַהַקָּבָּ"ה, אֶלָּא נִתְגַּלָּה לַכֹּל שֶׁהַבְּרִיאָה כּוּלָּהּ מִתְחַדֶּשֶׁת וּמִתְקַיֶּמֶת כָּל רֶגַע מֵהַקָּבָּ"ה בְּעַצְמוֹ, הִנֵּה מִ'חִדּוּשׁ' עָצוּם כָּזֶה, נִתְעוֹרֵר רַעַשׁ גָּדוֹל.

(יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר:

שפתי חכמים

(טו) **ר** מִדְּלָא כְּתִיב לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים מַשְׁמַע לְסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים: **ש** וְאִם תֹּאמַר מַאי שְׁנָא דְּהִקְפִּידָה הַתּוֹרָה עַל טוּמְאַת קְרִי יוֹתֵר מִבְּזָב וּמְצוֹרָע וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת, כְּבָר תֵּירְצוּ הַתּוֹסְפוֹת בִּבְרָכוֹת כ"א, עַיֵּין שָׁם: תורה טז

רש"י◄ **לִקְרַאת הָאֱלֹהִים•** (מכילתא) מַגִּיד שֶׁהַשְּׁכִינָה יָצְאָה לִקְרָאתָם[ת], כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לג) "ה' מִסִּינַי בָּא", וְלֹא נֶאֱמַר: 'לְסִינַי בָּא'. **בְּתַחְתִּית הָהָר•** לְפִי פְּשׁוּטוֹ: בְּרַגְלֵי הָהָר. וּמִדְּרָשׁוֹ, שֶׁנִּתְלַשׁ הָהָר מִמְּקוֹמוֹ וְנִכְפָּה עֲלֵיהֶם[א] כְּגִיגִית (שבת פח).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על פי 'לקוטי שיחות' כרך ד עמוד 1024 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

שֵׁינָה כַּהֲכָנָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ נֶאֱמַר שֶׁלִּפְנֵי מַעֲמַד הַר סִינַי "וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹקִים" (יט, יז). וְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ "יָשְׁנוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, לְפִי שֶׁשֵּׁינָה שֶׁל עֲצֶרֶת עֲרֵבָה וְהַלַּיְלָה קְצָרָה כו' בָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמְצָאָן יְשֵׁנִים כו', וְהָיָה מֹשֶׁה מְעוֹרֵר לְיִשְׂרָאֵל כו' הֲדָא הוּא דִּכְתִיב 'וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹקִים' (שיר־השירים רבה פרשה א, יב, ב).

וְלִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, הֲרֵי יְדוּעִים דִּבְרֵי הָרַ"ן (סוֹף פְּסָחִים) שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל סָפְרוּ אֶת הַיָּמִים, וְהִשְׁתּוֹקְקוּ בְּכָל לִבָּם וְנַפְשָׁם לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, וְאִם־כֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁבַּלַּיְלָה הַזֶּה בְּמָקוֹם לְהַמְתִּין בְּקֹצֶר רוּחַ וּלְהִתְכּוֹנֵן לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, הָלְכוּ לִישֹׁן, וְעַד שֶׁשְּׁנָתָם עָרְבָה לָהֶם?

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכַּאֲשֶׁר הַנְּשָׁמָה נִמְצֵאת בַּגּוּף, הֲרֵי הִיא מְגֻבֶּלֶת בַּהַשָּׂגוֹת שֶׁיְּכוֹלָה לְהַשִּׂיג. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּעֵת הַשֵּׁינָה כַּאֲשֶׁר מִסְתַּלֶּקֶת מֵהַגּוּף וְעוֹלָה לְמַעְלָה, הֲרֵי יֵשׁ בִּיכָלְתָּהּ לְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת כָּאֵלּוּ שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לָהּ לְהַשִּׂיגָם כַּאֲשֶׁר הַגּוּף עֵר (רְאֵה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בָּזֶה במאמר ד"ה בלילה ההוא ה'ת"ש סעיף א, ועוד).

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל הָלְכוּ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה הַהוּא, מִפְּנֵי שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁאֵין הֲכָנָה מַתְאִימָה יוֹתֵר לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה מֵאֲשֶׁר שֶׁהַנְּשָׁמָה תַּעֲלֶה לְמַעְלָה וְתַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת נַעֲלוֹת לְאֵין שִׁעוּר.

אַךְ מִכָּל־מָקוֹם נֶחְשָׁב זֶה כְּחֵטְא לְגַבֵּי יִשְׂרָאֵל. כִּי תַּכְלִית מַתַּן־תּוֹרָה הִיא לִפְעֹל שֶׁגַּם בִּדְבָרִים תַּחְתּוֹנִים גַּשְׁמִיִּים וּבְעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה יִשְׁכֹּן וְיַחְדֹּר אוֹר הַקְּדוּשָׁה, וְעַל כֵּן הֲגַם שֶׁבְּעֵת הַשֵּׁינָה הָיוּ מַשִּׂיגִים הַשָּׂגוֹת נַעֲלוֹת, לֹא הָיָה לָהֶם לְהִתְנַתֵּק מֵהַגּוּף וּלְהַשִּׂיג הַשָּׂגוֹת, אֶלָּא לַעֲבֹד עִם הַגּוּף וּלְהַעֲלוֹתוֹ וּלְזַכְּכוֹ כְּדֵי שֶׁגַּם הַגּוּף יִהְיֶה כְּלִי לְהַשָּׂגוֹת קְדוֹשׁוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה לקו"ש כרך לג עמ' 26 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

חִיּוּב הַמִּצְוֹת לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה

וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר: (יט, יז)

כָּפָה הַקָּבָּ"ה אֶת הָהָר כְּגִיגִית, וְאָמַר לָהֶם, אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים אֶת הַתּוֹרָה, מוּטָב. וְאִם לָאו, שָׁם תִּהְיֶה קְבוּרַתְכֶם (שבת פח, א)

יְדוּעָה קֻשְׁיַת הַתּוֹסְפוֹת (שם ד"ה כפה) הֲרֵי "כְּבָר הִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע" בְּה' סִיוָן, וּמַדּוּעַ הָיוּ צְרִיכִים לְ"כָפָה הַקָּבָּ"ה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית" כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה עוֹד פַּעַם (כְּדַמַּשְׁמַע בַּגְּמָרָא שָׁם שֶׁבְּנֵית הַמִּזְבֵּחַ, וּבְמִילָא גַּם אֲמִירַת נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, הָיְתָה בַּחֲמִישִׁי בְּסִיוָן)?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (פֵּרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת חֻלִּין ספ"ז) דְּלְאַחֲרֵי שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה בְּהַר סִינַי, הִנֵּה גַּם הַמִּצְוֹת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן לִפְנֵי זֶה, אֵין אָנוּ מְקַיְּמִים אוֹתָן מִפְּנֵי הַצִּוּוּי שֶׁנֶּאֱמַר מִצַּד הַמִּצְוֹת עַצְמָן, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁכֶל מְחַיֵּב אוֹתָן, וְזֶהוּ שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָּהֶן מִפְּנֵי הַגְּבוּרָה בְּהַר סִינַי. וְנִמְצָא, דְּאַף שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוֹת שׁוֹנוֹת גַּם לִפְנֵי מַעֲמַד הַר סִינַי, הֲרֵי הַחִיּוּב לְקַיֵּם אוֹתָן הַמִּצְוֹת אָז, וְהַחִיּוּב לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה – חִיּוּבִים שׁוֹנִים הֵם.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דְּמִכֵּיוָן שֶׁכְּשֶׁאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע" הָיָה זֶה לִפְנֵי מַעֲמַד הַר סִינַי, וְאָז לֹא הָיָה עֲדַיִן הַחִיּוּב לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת כְּפִי שֶׁהוּא לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה, הִנֵּה בְּקַבָּלַת הַמִּצְוֹת דְּאָז לֹא הָיָה שַׁיָּךְ שֶׁתִּהְיֶה קַבָּלָה אֲמִתִּית עַל הַמִּצְוֹת דְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה שֶׁנִּצְטַוּוּ בָּהֶם מִפְּנֵי הַגְּבוּרָה, כִּי לֹא הָיָה לָהֶם אֶפְשָׁרוּת לְהַשִּׂיג חֻמְרַת צִוּוּיִים אֵלּוּ.

וְלָכֵן הָיָה צֹרֶךְ בְּקַבָּלַת מִצְוֹת עוֹד פַּעַם בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה בְּפֹעַל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך כו עמ' 424 – מתוך 'לקראת שבת')

קַבָּלַת הַתּוֹרָה בְּאֹנֶס אוֹ בִּרְצוֹן

וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר: (יט, יז)

מְלַמֵּד שֶׁכָּפָה הַקָּבָּ"ה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית וְאָמַר לָהֶם אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה מוּטָב וְאִם לָאו שָׁם תִּהֵא קְבוּרַתְכֶם . . מִכָּאן מוֹדָעָה רַבָּה לְאוֹרַיְתָא (שבת פח, א)

שפתי חכמים

(יז) **ת** פֵּירוּשׁ, דִּלְשׁוֹן 'לִקְרַאת' לְעוֹלָם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל הַהוֹלְכִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה, כְּמוֹ 'הִנֵּה הוּא יוֹצֵא לִקְרָאתֶךָ': **א** וְאִם תֹּאמַר הָא כְּבָר אָמְרוּ 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע', כְּבָר תֵּירְצוּ הַתּוֹסָפוֹת דְּשָׁמָא יִהְיוּ חוֹזְרִין כְּשֶׁיִּרְאוּ הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה שֶׁיְּצָתָה נִשְׁמָתָן. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּמַה שֶׁאָמְרוּ 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע' הָיְינוּ עַל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וּמַה שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶן הָר כְּגִיגִית כְּדֵי לְקַבֵּל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה (מהרא"ו), דְּהָא דַּאֲנָסָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבָתָן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְתַּלֵּק הַשְּׁכִינָה מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָם, כְּמוֹ אֲנוּסָה דִּכְתִיב 'וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו': תורה יח

וְקָשֶׁה (כנ"ל מתוס'), שֶׁלְּפִי־זֶה לֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵאֹנֶס, וְאֵיךְ זֶה מַתְאִים עִם זֶה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע, דְּמַשְׁמָע מִזֶּה שֶׁקִּבְּלוּהָ מֵרָצוֹן?

וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה זֶה שֶׁאָדָם לֹא יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּאֱמֶת שֶׁרַק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הֵם תַּכְלִית הַטּוֹב, וְהָפֵךְ הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הוּא תַּכְלִית הָרַע, וְאִם יַכִּיר בְּטוּב הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בְּוַדַּאי יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לְקַיְּמָם.

וְהִנֵּה בְּמַעֲמַד הַר סִינַי עָבְרוּ רַק חֲמִשִּׁים יוֹם מִיְּצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהָיְתָה עֲרֵלַת הָאָרֶץ, בְּמִדּוֹת מִשְׁחָתוֹת וְכוּ', וְאִי־אֶפְשַׁר הָיָה שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זְמַן קָצָר כָּזֶה יִשְׁתַּנּוּ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה לְהַכִּיר שֶׁרַק הַתּוֹרָה הִיא חַיֵּינוּ, וְזֶה שֶׁהִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע שֶׁהִכִּירוּ בְּמַעֲלַת הַתּוֹרָה, הָיָה מִפְּנֵי שֶׁמִּלְּמַעְלָה "כָּפוּ עֲלֵיהֶם" הַכָּרָה זוֹ עַל יְדֵי שֶׁהִשְׁפַּע עֲלֵיהֶם אוֹר הַכָּרַת הָאֱמֶת, וְעַל־יְדֵי־זֶה הִרְגִּישׁוּ מַמָּשׁ שֶׁהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הֵם תַּכְלִית הַטּוֹב, אֲבָל מִצַּד שִׁכְלָם וּמַהֲלַךְ חַיֵּיהֶם עֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לַהַכָּרָה זוֹ.

וְלָכֵן לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה "מוֹדָעָה רַבָּה לְאוֹרַיְיתָא" כִּי זֶה שֶׁקִּבְּלוּהָ בְּרָצוֹן בִּזְמַן מַתַּן־תּוֹרָה לֹא הָיָה מִצַּד שִׁכְלָם, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ מַתָּנָה מִלְּמַעְלָה, אֲבָל לְאַחֲרֵי זֶה נִשְׁאַר שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה וְקָשָׁה הִיא.

(יח) **וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד:**

יח **וְטוּרָא דְסִינַי תָּנֵן כֻּלֵּהּ מִן קֶדֶם דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְיָ בְּאֶשָׁתָא וּסְלִיק תְּנָנֵהּ כִּתְנָנָא דְּאַתּוּנָא וְזָע כָּל טוּרָא לַחֲדָא:**

רש"י ◄ **עָשַׁן כֻּלּוֹ** • אֵין "עָשַׁן" זֶה שֵׁם דָּבָר, שֶׁהֲרֵי נִקּוּד הַשִּׁי"ן פַּתָּח, אֶלָּא לְשׁוֹן פֹּעַל, כְּמוֹ: אָמַר, שָׁמַר, שָׁמַע. לְכָךְ, תַּרְגּוּמוֹ: 'תְּנַן כֻּלֵּהּ', וְלֹא תִּרְגֵּם 'תְּנָנָא'ב, וְכָל "עָשָׁן" שֶׁבַּמִּקְרָא, נְקוּדִים קָמַץ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שֵׁם דָּבָר. **הַכִּבְשָׁן** • שֶׁל סִיד. יָכוֹל כְּכִבְשָׁן זֶה וְלֹא יוֹתֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר "בוֹעֵר בָּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם". וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "כִּבְשָׁן"? לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, נוֹתֵן לַבְּרִיּוֹת סִימָן הַנִּכָּר לָהֶם. כַּיּוֹצֵא בוֹ: (הושע יא) "כְּאַרְיֵה יִשְׁאַג". וְכִי מִי נָתַן כֹּחַ בָּאָרִי, אֶלָּא הוּא, וְהַכָּתוּב מוֹשְׁלוֹ כְּאַרְיֵה, אֶלָּא אָנוּ מְכַנִּין וּמְדַמִּין אוֹתוֹ לִבְרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן מַה שֶּׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ. כַּיּוֹצֵא בוֹ: (יחזקאל מג) "וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים". וְכִי מִי נָתַן קוֹל לַמַּיִם? וַהֲלֹא הוּא, וְאַתָּה מְכַנֶּה אוֹתוֹ לְדַמּוֹתוֹ לִבְרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות', כרך יג, עמוד 151)

וְהַר סִינַי עָשַׁן כּוּלוֹ (יט, יח) כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, מַסְבִּיר אֶת מַשְׁמָעוּת הָעָשָׁ"ן שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה כְּלַפֵּי חִיּוּב לִמּוּד הַתּוֹרָה הַמֻּטָּל עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד:

עוֹלָם - מָקוֹם, לִלְמֹד תּוֹרָה בְּכָל בַּיִת וּבְכָל מָקוֹם;

שָׁנָה - זְמַן, לְהַרְבּוֹת בְּכַמּוּת הַזְּמַן הַמְּקֻדָּשׁ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה;

נֶפֶשׁ - חִיּוּת, לְהוֹסִיף בְּאֵיכוּת הַלִּמּוּד, שֶׁהַלִּמּוּד יִהְיֶה בְּחִיּוּת יוֹתֵר, וּמְמֵילָא יֵדַע וְיַשִּׂיג בְּעֹמֶק יוֹתֵר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 224)

וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ (יט, יח) הָאַלְשִׁיךְ הִקְשָׁה: "בְּהַר סִינַי אֵין בּוֹ אִילָנוֹת וְעֵצִים, כִּי מִדְבָּר הוּא, וְאֵיךְ יִהְיֶה עָשָׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי הָאֵשׁ". אֲבָל מִפֹּרָשׁ לְעֵיל (שמות ג, ב) שֶׁעַל הָהָר הָיָה סְנֶה, וּמִסְתַּבֵּר שֶׁזֶּה לֹא הָיָה הַצָּמַח הַיְחִידִי. וְשָׁם נֶאֱמַר (פסוק א) "וַיַּרְא מַלְאַךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל", שֶׁלֹּא יָרְעוּ בְּשָׂדוֹת אֲחֵרִים, רש"י). וּכְתִיב (תשא לד, ג) "הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל יִרְעוּ אֶל מוּל הָהָר הַהוּא". וּלְהָעִיר מֵרַשִׁ"י שְׁמוֹת שָׁם (פסוק ב): "וְלֹא אִילָן אַחֵר".

(יט) **וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל:**

יט **וַהֲוָה קַל שׁוֹפָרָא אָזֵל וְתָקֵף לַחֲדָא מֹשֶׁה מְמַלֵּל וּמִן קֶדֶם יְיָ מִתְעַנֵּי לֵהּ בְּקָל:**

רש"י ◄ **הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד** • מִנְהַג הֶדְיוֹט: כָּל זְמַן שֶׁהוּא מַאֲרִיךְ לִתְקֹעַ, קוֹלוֹ מַחֲלִישׁ וְכוֹהֶה, אֲבָל כָּאן: "הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד". וְלָמָּה כָּךְ? מִתְּחִלָּה לְסַבֵּר אָזְנֵיהֶם מַה שֶּׁיְּכוֹלִים לִשְׁמֹעַ. **מֹשֶׁה יְדַבֵּר** • כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְדַבֵּר וּמַשְׁמִיעַ הַדִּבְּרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁמְעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, אֶלָּא "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְסַיְּעוֹ לָתֵת בּוֹ כֹּחַ לִהְיוֹת קוֹלוֹ מַגְבִּיר וְנִשְׁמָע. **יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל** • יַעֲנֶנּוּ עַל דְּבַר הַקּוֹל, כְּמוֹ: (מלכים א יח) "אֲשֶׁר יַעֲנֶה בָּאֵשׁ", עַל דְּבַר הָאֵשׁ לְהוֹרִידוֹ.

שפתי חכמים

(יח) **ב** כְּתַרְגּוּמוֹ עַל 'כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן': תורה יט

◆ יום שישי י"ט שבט ◆

(כ) וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה:

כ וְאִתְגְּלִי יְיָ עַל טוּרָא דְסִינַי לְרֵישׁ טוּרָא וּקְרָא יְיָ לְמֹשֶׁה לְרֵישׁ טוּרָא וּסְלִיק מֹשֶׁה:

רש"י ◄ **וַיֵּרֶד ה' עַל־הַר סִינַי** • יָכוֹל יָרַד עָלָיו מַמָּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (לקמן כ) "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם". (מכילתא) מְלַמֵּד שֶׁהִרְכִּין שָׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים וְהִצִּיעָן עַל גַּבֵּי הָהָר כְּמַצָּע עַל הַמִּטָּה, וְיָרַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד עֲלֵיהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז עמ' 228)

וְיָרַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד עֲלֵיהֶם (רש"י יט, כ) בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת נֶאֱמַר (בא יב, יב) "וְעָבַרְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (אֲנִי בְּעַצְמִי וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, רש"י), וּבְכָל זֹאת לֹא מָצִינוּ שֶׁהָיוּ שָׁם קוֹלוֹת, בְּרָקִים, עָנָן, קוֹל שׁוֹפָר וְעָשָׁן. וּבִכְדֵי לְבָאֵר אֶת הַהֶבְדֵּל בֵּין מַכַּת בְּכוֹרוֹת לְבֵין מַתַּן־תּוֹרָה מְדַיֵּק וְיָרַד **כִּסֵּא הַכָּבוֹד:** ה' יָרַד עַל הַר סִינַי בְּכָל הֲדַר **כָּבוֹד** מַלְכוּתוֹ, **בְּהִתְיַשְּׁבוּת** וּבְקִבִּיעוּת, וִירִידָה **כָּזוֹ** גּוֹרֶמֶת לְכָל הַפְּרָטִים הַמְּזֻכָּרִים לְעֵיל.

(כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב:

כא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חוּת אַסְהֵיד בְּעַמָּא דִּילְמָא יְפַגְּרוּן קֳדָם יְיָ לְמֶחֱזֵי וְיִפֵּל מִנְּהוֹן סַגִּי:

רש"י ◄ **הָעֵד בָּעָם** • הַתְרֵה בָּהֶם[ג] שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת בָּהָר. **פֶּן יֶהֶרְסוּ וְגוֹ'** • שֶׁלֹּא יֶהֱרְסוּ אֶת מַצָּבָם[ד] עַל יְדֵי שֶׁתַּאֲוָתָם אֶל ה' לִרְאוֹת, וְיִקְרְבוּ לְצַד הָהָר. **וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב** • (מכילתא) כָּל מַה שֶּׁיִּפֹּל מֵהֶם[ה], וַאֲפִלּוּ הוּא יְחִידִי, חָשׁוּב לְפָנַי "רָב". **פֶּן יֶהֶרְסוּ** • כָּל הֲרִיסָה מַפְרֶדֶת אֲסִיפַת הַבִּנְיָן. אַף הַנִּפְרָדִין מִמַּצָּב אֲנָשִׁים, הוֹרְסִים אֶת הַמַּצָּב.

(כב) וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִّגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה:

כב וְאַף כָּהֲנַיָּא דִּקְרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ יִתְקַדְּשׁוּן דִּילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן יְיָ:

רש"י ◄ **וְגַם הַכֹּהֲנִים** • אַף הַבְּכוֹרוֹת שֶׁהֶעֱבוֹדָה בָּהֶם (זבחים קטו). **הַנִּגָּשִׁים אֶל ה'** • לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אַף הֵם אַל יִסְמְכוּ עַל חֲשִׁיבוּתָם לַעֲלוֹת. **יִתְקַדָּשׁוּ** • יִהְיוּ מְזֻמָּנִים לְהִתְיַצֵּב עַל עָמְדָן. **פֶּן־יִפְרֹץ** • לְשׁוֹן פִּרְצָה, יַהֲרֹג בָּהֶם וְיַעֲשֶׂה בָּהֶם פִּרְצָה.

(כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ:

כג וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לָא יִכּוֹל עַמָּא לְמִסַּק לְטוּרָא דְסִינַי אֲרֵי אַתְּ אַסְהַדְתָּ בָּנָא לְמֵימַר תַּחִים יָת טוּרָא וְקַדְּשֵׁהּ:

רש"י ◄ **לֹא־יוּכַל הָעָם** • אֵינִי צָרִיךְ לְהָעִיד בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי מוּתָרִין וְעוֹמְדִין הֵם הַיּוֹם שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְלֹא יוּכְלוּ לַעֲלוֹת, שֶׁאֵין לָהֶם רְשׁוּת.

שפתי חכמים

(כא) ג כְּמוֹ 'הָעֵד הֵעִיד בְּנוּ הָאִישׁ' וְנִקְרֵאת הַתְרָאָה בִּלְשׁוֹן עֵדוּת מִפְּנֵי שֶׁסְּתָם הַתְרָאָה בְּעֵדִים: ד מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל לְשׁוֹן הֲרִיסָה רַק עַל הַפְּרָדַת דָּבָר מִדָּבָר, כְּמוֹ הַפְּרָדַת בִּנְיָן אוֹ הַפְּרָדַת אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַמַּצָּב: ה דְּאִם לֹא כֵּן הָיָה לֵיהּ לְמֵימַר 'וְנָפְלוּ', לָכֵן פֵּירֵשׁ 'כָּל מַה' וכו': תורה כב

(כד) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־יֶהֱרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם:**

כד **וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲזֵיל חוּת וְתִסַּק אַתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכָהֲנַיָּא וְעַמָּא לָא יְפַגְּרוּן לְמִסַּק לְקֳדָם יְיָ דִּילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן:**

רש"י ◄**לֶךְ־רֵד •** (מכילתא) **וְהָעֵד בָּהֶם שֵׁנִית, שֶׁמְּזָרְזִין אֶת הָאָדָם קֹדֶם מַעֲשֶׂה, וְחוֹזְרִין וּמְזָרְזִין אוֹתוֹ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה. וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים •** יָכוֹל אַף הֵם עִמָּךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעָלִיתָ אַתָּה". אֱמֹר מֵעַתָּה: אַתָּה - מְחִצָּה לְעַצְמְךָ, וְאַהֲרֹן - מְחִצָּה לְעַצְמוֹ, וְהַכֹּהֲנִים - מְחִצָּה לְעַצְמָם. מֹשֶׁה נִגַּשׁ יוֹתֵר מֵאַהֲרֹן, וְאַהֲרֹן יוֹתֵר מִן הַכֹּהֲנִים, וְהָעָם כָּל עִקָּר אַל יֶהֱרְסוּ אֶת מַצָּבָם לַעֲלוֹת אֶל ה'. **פֶּן־יִפְרָץ־בָּם •** אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נָקוּד חֲטָף קָמַץ, אֵינוֹ זָז מִגִּזְרָתוֹ, כָּךְ דֶּרֶךְ כָּל תֵּבָה שֶׁנְּקֻדָּתָהּ מְלֵאפוֹם, כְּשֶׁהִיא בָּאָה בְּמַקָּף, מִשְׁתַּנָּה הַנִּקּוּד לַחֲטָף קָמַץ.

(כה) **וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: ס**

כה **וּנְחַת מֹשֶׁה לְעַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן:**

רש"י ◄**וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם •** הַתְרָאָה זוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ משיחת יום שמחת תורה תשמ"ב

בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת עִנְיָן הַלּוּחוֹת (שֶׁהֻזְכַּר לְעֵיל) – כָּאן הַמָּקוֹם לְהָעִיר עִנְיָן מְסֻיָּם. וּבְהַקְדִּים:

הוּזְכַּר לְעֵיל שֶׁמְּקוֹמָם הַקָּבוּעַ שֶׁל הַלּוּחוֹת הוּא - בָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לוּחוֹת הָאֲבָנִים גו'". וְתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבָּזֶה - כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן בְּתוֹךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְאַחֲרֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִגִּיעוּ "אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה", כִּי כַּאֲשֶׁר הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּאָרוֹן כְּפִי שֶׁהָיָה בַּמִּשְׁכָּן (לֹא בָּאָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה כוּ'), הָיָה זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל עֲרָאי וְכוּ'. וְגַם לְאַחֲרֵי חָרְבָּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׁאֲרוּ הַלּוּחוֹת בָּאָרוֹן בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת – כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה רֵישׁ פֶּרֶק ד) שֶׁ"בְּעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אֶת הַבַּיִת וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה בוֹ מָקוֹם לִגְנוֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת, וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וּגְנָזוֹ בְּמָקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כוּ'". וְגַם לְהַדֵּעָה שֶׁהָאָרוֹן נִלְקַח בְּגָלוּת כוּ' - הֲרֵי גַּם עַתָּה נִמְצָאִים שָׁם הַלּוּחוֹת בְּאֹפֶן שֶׁל קְבִיעוּת כוּ'.

וְהִנֵּה, יָדוּעַ הַכְּלָל שֶׁלֹּא בָּרָא הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה. וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְמַלְּאִים אֶת כָּל חֲלַל הָאָרוֹן, בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי וּמָקוֹם רֵיק, כִּי אִם הָיָה נִשְׁאַר מָקוֹם רֵיק, הֲרֵי מָקוֹם זֶה הוּא לְבַטָּלָה חַס־וְשָׁלוֹם. וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכְּלֵי שָׁרֵת מְקֻדָּשִׁים כְּשֶׁהֵם מְלֵאִים דַּוְקָא.

וְכַמְּפוֹרָשׁ בַּגְּמָרָא (בָּבָא בַּתְרָא יד, א) "אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה אַמָּתַיִם וְחֲצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וְחֲצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וְחֲצִי קוֹמָתוֹ בְּאַמָּה בַּת שֵׁשֶׁה טְפָחִים, וְהַלּוּחוֹת אָרְכָּן שֵׁשֶׁה וְרָחְבָּן שֵׁשֶׁה וְעָבְיָן שְׁלֹשָׁה, מוּנָּחוֹת כְּנֶגֶד אָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן כּוּ', פִּרְנַסְתָּ אָרוֹן לְאָרְכּוֹ. צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ, כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן שֵׁשֶׁה טְפָחִים וְכוּ'" - זֹאת אוֹמֶרֶת, שֶׁעַל־פִּי חֶשְׁבּוֹן הַגְּמָרָא, הָיָה הָאָרוֹן מָלֵא בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ מָקוֹם פָּנוּי.

וְעַל־פִּי־זֶה הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁכָּל אֶחָד מֵהַלּוּחוֹת הָיָה רִבּוּעַ שֶׁל שֵׁשֶׁה טְפָחִים עַל שֵׁשֶׁה טְפָחִים, וְאִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁקָּצֵהוּ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַלּוּחוֹת הָיָה בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, כִּי אָז יוֹצֵא שֶׁמִּלְּמַטָּה הָיָה אָמְנָם הָאָרוֹן מָלֵא לְגַמְרֵי, אֲבָל מִלְּמַעְלָה נִשְׁאַר מָקוֹם פָּנוּי, בִּגְלַל צוּרַת חֲצִי עִגּוּל - וְזֶה הֵפֶךְ מַשְׁמָעוּת הַגְּמָרָא.

וּלְפָלְא הֲכִי גָּדוֹל - שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה וְכַמָּה מוֹסְדוֹת וְאַרְגּוּנִים שֶׁמְּצַיְּרִים בַּ"סֵמֶל" שֶׁלָּהֶם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה - הֵיכָן דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

שפתי חכמים

(כד) **ו** (נַחֲלַת יַעֲקֹב) הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, 'יָכוֹל אַף הֵם', רוֹצֶה לוֹמַר הַכֹּהֲנִים, מִדְּצַיֵּין הָרַב 'וְהַכֹּהֲנִים' וְלֹא רָשַׁם 'וְהָעָם'. דְּאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּגַם הָעָם עִמָּךְ, אִם כֵּן קָשֶׁה עַל מָה קָאֵי 'אַל יֶהֱרְסוּ', אֶלָּא וכו' וְהָכִי קָאָמַר, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּהַכֹּהֲנִים הֵם בִּכְלַל 'אַל יֶהֱרְסוּ' הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהָעָם אַל יֶהֱרְסוּ' וּמִמֵּילָא נִשְׁמַע דְּגַם הַכֹּהֲנִים אַל יֶהֱרְסוּ', וּמִדְּפֵרֵט 'הַכֹּהֲנִים' יָכוֹל דְּקָאֵי אַדִּלְעֵיל וְגַם הֵם עִמָּךְ וכו', תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְעָלִיתָ אַתָּה' לְמֵעֵט בָּא, וְהוֹאִיל שֶׁהַמִּיעוּט 'אַתָּה' כְּתִיב קוֹדֶם 'וְאַהֲרֹן' שְׁמַע מִינָּהּ דְּמִמֵּעֵט גַּם אֶת אַהֲרֹן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עִמָּךְ', שְׁמַע מִינָּהּ דְּאַהֲרֹן הָיָה עִמּוֹ בִּמְחִיצָה אַחַת וְלֹא עִם הַכֹּהֲנִים, לָכֵן אָמוֹר מֵעַתָּה אַתָּה מְחִיצָה לְעַצְמְךָ וְלֹא עִם אַהֲרֹן, וְאַהֲרֹן מְחִיצָה לְעַצְמוֹ וְלֹא עִם הַכֹּהֲנִים דְּהָא כְּתִיב 'עִמָּךְ', וְהֵם רוֹצֶה לוֹמַר הַכֹּהֲנִים מְחִיצָה לְעַצְמָן וְלֹא עִם הָעָם, וְגִירְסָא אַחֶרֶת נִזְדַּמְּנָה לְהָרְאֵ"ם בְּדִבְרֵי הָרַב, עַיֵּין שָׁם: תורה כה

וְהַמִּדָּבָר, גַּם אוֹדוֹת מוֹסְדוֹת חִנּוּךְ שֶׁמְּחַנְּכִים יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ - הִנֵּה מִבְּלִי הַבֵּט עַל זֶה שֶׁתַּכְלִית כַּוָּנַת הַמּוֹסָד הִיא לְהָגֵן עַל הַיְלָדִים מִפְּנֵי הַשְּׁפָעָה מַבַּחוּץ כו', וְלִפְעֹל עֲלֵיהֶם שֶׁהַנְהָגָתָם תִּהְיֶה בְּאֹפֶן דְ"כָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה וְכו', אַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר הֵם מְצַיְּרִים אֶת הַלּוּחוֹת (עַל גַּבֵּי טְפָסִים הַשַּׁיָּכִים לַמּוֹסָד, פִּנְקְסֵי קַבָּלוֹת וְכו'), שֶׁבָּהֶם כְּלוּלִים כָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, כַּמְבֹאָר בְּ'יְרוּשַׁלְמִי' עַל הַפָּסוּק "מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתוּבִים", שֶׁבַּלּוּחוֹת "כְּתוּבִים" כָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, אֲפִלּוּ מַה שֶׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ - הֲרֵי הֵם מְצַיְּרִים זֹאת בְּאֹפֶן הָפְכִּי מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וְכָאָמוּר לְעֵיל, שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁצּוּרַת הַלּוּחוֹת הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל רִבּוּעַ (וְלֹא חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה) - וְזֶהוּ עִנְיָן הַמְּפֹרָשׁ בִּגְמָרָא מַסֶּכֶת בָּבָא־בַתְּרָא, שֶׁהִיא בֵּין שִׁבְעַת הַמַּסֶּכְתּוֹת הַנִּלְמָדוֹת בַּיְּשִׁיבוֹת!

יֶשְׁנוֹ רַב מְסָיָם בִּבְאֵר־שֶׁבַע - לֹא חָסִיד חַבַ"ד - שֶׁפִּרְסֵם לָאַחֲרוֹנָה סֵפֶר, וּבוֹ מְבָאֵר גַּם אוֹדוֹת צוּרַת הַלּוּחוֹת – שֶׁעַל־פִּי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַתְּרָא, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהַלּוּחוֹת הָיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְלֹא בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל. וּמְסַיֵּם, שֶׁלְּפָלָא בְּעֵינָיו מַדּוּעַ מְצַיְּרִים בְּכָל מָקוֹם אֶת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל, וְלֹא כְּפִי דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בָּבָא־בַתְּרָא!

וְהַטַּעֲנָה הַיְדוּעָה שֶׁלֹּא רוֹצִים לְהוֹצִיא לַעַז עַל הָרִאשׁוֹנִים - מֵאַחַר שֶׁמּוֹסָד זֶה קַיָּם כְּבָר כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וְכָךְ צִיְּרוּ אֶת הַלּוּחוֹת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַזְּמַן כו' - הִנֵּה טַעֲנָה זוֹ אֵין לָהּ מָקוֹם כְּלָל כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְחִנּוּךְ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל!

דְּהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר הַיֶּלֶד מְקַבֵּל תְּעוּדָה מִזְּמַן לִזְמַן, וּבָהּ מוֹפִיעַ צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל מִלְּמַעְלָה, מִתְקַבֵּל אֶצְלוֹ לְלֹא כָּל סָפֵק, שֶׁכָּךְ הָיְתָה צוּרַת הַלּוּחוֹת. וְאַחַר־כָּךְ כַּאֲשֶׁר יִלְמַד אֶת הַגְּמָרָא הַנַּ"ל, יְוַכַּח שֶׁמַּה שֶׁהוּנַח אֶצְלוֹ בְּפַשְׁטוּת כְּתוֹצָאָה מֵהַלִּמּוּד בְּמוֹסָד זֶה, הֲרֵי זֶה הֵפֶךְ פַּשְׁטוּת הַגְּמָרָא! וּכְתוֹצָאָה מִזֶּה - הֲרֵי הוּא מְאַבֵּד אֶת כָּל הָאֲמוּן בַּמְּלַמֵּד וּמְחַנֵּךְ שֶׁלּוֹ, גַּם כַּאֲשֶׁר יִלְמְדוּ עִמּוֹ דָּבָר אֲמִתִּי מִתְּחִילָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ!

וְלָכֵן, בְּהֶכְרֵחַ לְתַקֵּן עִנְיָן זֶה, וְאֵין לַחֲשׁוֹב שֶׁזֶּהוּ דָּבָר שֶׁל מַה בְּכָךְ, כִּי אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת דָּבָר קָטָן, נֶאֱמַר אַל תְּהִי בָּז לִקְטַנּוֹת, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁהֵם יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ!

וּבִפְרָט שֶׁבְּעִנְיָן זֶה יֶשְׁנוֹ דָּבָר נוֹסָף:

מְקוֹר צִיּוּר הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל - נִלְקַח מֵאֲמוֹת הָעוֹלָם, וְצִיּוּר זֶה הוּא הֵפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא. וְאִם כֵּן, כַּאֲשֶׁר מְצַיְּרִים אֵת הַלּוּחוֹת בְּצוּרַת חֲצִי עִגּוּל – הֲרֵי מַעֲדִיפִים אֶת גִּירְסַת אֻמּוֹת הָעוֹלָם עַל דִּבְרֵי הַגְּמָרָא!

וִיהִי־רָצוֹן שֶׁמִּכָּאן וּלְהַבָּא יִתְקַנּוּ עִנְיָן זֶה, וּבִפְרָט שֶׁתִּתְקַוּן הַדָּבָר אֵינוֹ כָּרוּךְ עִם קֹשִׁי מְיֻחָד, כִּי הֲרֵי מִדֵּי פַּעַם מַדְפִּיסִים טְפָסִים הַנַּ"ל, וּכְשֵׁם שֶׁאֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַ"פְּרֶעזִידֶנְט" שֶׁל הַמּוֹסָד וְכו' [וְעַד שֶׁשּׁוֹכְחִים לְגַמְרֵי מֵהַ"פְּרֶעזִידֶנְט" הַקֹּדֶם, וְרַק בְּמִקְרִים הַיּוֹצְאִים מִן הַכְּלָל מַשְׁאִירִים לוֹ אֵיזֶה תֹּאַר כָּבוֹד!] - כְּמוֹ כֵּן אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת צִיּוּר הַלּוּחוֹת. הַיְנוּ, שֶׁבִּמְקוֹם צוּרַת חֲצִי עִגּוּל, יִהְיוּ הַלּוּחוֹת מְצֻיָּרִים בְּצוּרַת רִבּוּעַ.

וּבִפְרָט עַל־פִּי הָאֲמוּר לְעֵיל שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם חִנּוּךְ יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל – וַהֲרֵי עִנְיָן הַחִנּוּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁטֶבַע הָאָדָם הוּא שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַטְרִיחַ אֶת עַצְמוֹ לְקַיֵּם דָּבָר מְסֻיָּם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, אֶלָּא הוּא מִסְתַּפֵּק בְּקִיּוּם הַדָּבָר עַל דֶּרֶךְ הַמְּצוּעַ כו' - הִנֵּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת חִנּוּךְ בָּנָיו, הֲרֵי הוּא מִתְיַגֵּעַ וּמִשְׁתַּדֵּל בְּיוֹתֵר לְהַעֲנִיק לָהֶם אֶת הַחִנּוּךְ הַטּוֹב בְּיוֹתֵר, בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת.

וּשְׁלֵמוּת הַחִנּוּךְ, הֲרֵי זֶה גַּם כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת מִנְהָגֵי יִשְׂרָאֵל – כִּידוּעַ מַה שֶׁכָּתַב הָרַשְׁבָּ"א שֶׁאָסוּר לְבַטֵּל מִנְהַג נָשִׁים זְקֵנוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ כַּאֲשֶׁר חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים בְּאֹפֶן אַחֵר. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת הִדּוּר מִצְוָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין זֶה לְעִיכּוּבָא, כְּגוֹן: ד' דְּפָנוֹת בַּסֻּכָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעַל־פִּי דִּין מַסְפִּיק ב' דְּפָנוֹת וְטָפַח כו'. וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה כַּאֲשֶׁר מְדֻבָּר אוֹדוֹת עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם הַלּוּחוֹת, שֶׁזֶּהוּ יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

כ (א) **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר*: ס**

א וּמַלִּיל יְיָ יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימָר:

רש"י◄ **וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים•** אֵין 'אֱלֹהִים' אֶלָּא דַּיָּן, לְפִי שֶׁיֵּשׁ פָּרָשִׁיּוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁאִם עָשָׂאן אָדָם מְקַבֵּל שָׂכָר, וְאִם לָאו, אֵינוֹ מְקַבֵּל[ח] עֲלֵיהֶם פֵּרְעָנוּת, (מכילתא) יָכוֹל אַף עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים", דַּיָּן לְהִפָּרַע. **אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה•** מְלַמֵּד שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּדִבּוּר אֶחָד, מַה שֶּׁאִי־אֶפְשָׁר לְאָדָם לוֹמַר כֵּן. אִם כֵּן, מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר עוֹד 'אָנֹכִי' וְ'לֹא יִהְיֶה לְךָ'[ט]? — שֶׁחָזַר וּפֵרַשׁ עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ. (וְקַשְׁיַת אִם כֵּן כּוּ' פֵּרוּשׁ: לְפִי זֶה שֶׁמּוּכָח מִ'אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' שֶׁגַּם שְׁאָר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כֻּלָּם אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּדִבּוּר אֶחָד, אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "אָנֹכִי וְגוֹ'"? רָצָה לוֹמַר, מַה בָּא לְהוֹדִיעֵנוּ בְּמַה שֶׁפֵּרַט לְשׁוֹן ב' דִּבְּרוֹת אֵלּוּ מֵהַשְּׁאָר, מִדְּהוֹצִיאָם בְּלָשׁוֹן זֶה שֶׁהַמַּשְׁמָעוּת, דַּוְקָא אֵלּוּ שְׁנַיִם בִּפְרָט מִפִּי הַגְּבוּרָה יָצְאוּ, וַהֲלֹא לְפִי־זֶה כֻּלָּם כְּמוֹהֶם, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ דִּבְּרָם? וְתֵרֵץ שֶׁחָזַר וּפֵרַשׁ וְכוּ' וְרוֹצֶה לוֹמַר: בְּאוֹתָהּ הַחֲזָרָה, לֹא הֶחֱזִיר לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל יָצָא, אֶלָּא עַל הַפְּרָט, אֵלּוּ שְׁתֵּי דִּבְּרוֹת רִאשׁוֹנוֹת בִּיחוּד, וְדוֹק). **לֵאמֹר•** מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ עוֹנִין עַל הֵן - הֵן', וְעַל לָאו - לָאו. (מכילתא)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת יתרו, י"ז שבט, ה'תשד"מ)

פֵּרוּשׁ "לֵאמֹר" כָּאן הוּא שֶׁהַגַּשְׁמִי וְהַתַּחְתּוֹן עַצְמוֹ נַעֲשֶׂה הָאוֹמֵר (אַ זאָגער), מִשּׁוּם שֶׁאָז הָיְתָה הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת מִצַּד עִנְיָנוֹ (שֶׁל הַתַּחְתּוֹן).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך ו עמ' 124 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו לָאו

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: (כ, א)

מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו לָאו, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, עַל הֵן הֵן וְעַל לָאו הֵן (מכילתא)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּלוּגְתָּא זוֹ בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה יֶשְׁנָם שְׁנֵי פְּרָטִים: א. בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת מְקַיְּמִים רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִת', וְכִלְשׁוֹן בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת כְּלָן "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ". ב. עַל־יְדֵי כָּל מִצְוָה מְבֹרָר וּמְזֻכָּךְ חֵלֶק אַחֵר בְּגוּפוֹ וְנִשְׁמָתוֹ, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"א קע, ב) דְּרמ"ח מ"ע הֵן כְּנֶגֶד רמ"ח אֵיבָרִים, וְשס"ה מִצְוֹת ל"ת הֵן כְּנֶגֶד שס"ה גִּידִים. דִּבְכָל מִצְוָה הוּא מְזַכֵּךְ אֵבָר וְגִיד אַחֵר שֶׁבְּגוּפוֹ. וְהִנֵּה, בְּעִנְיַן זִכּוּךְ הָאָדָם שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת, יֵשׁ חִלּוּק בֵּין מ"ע לְמִצְוֹת ל"ת. דְּמ"ע תָּכְנָן שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּמָן הוּא מְזַכֵּךְ וּמַעֲלֶה אֶת הָאֵבָר הַשַּׁיָּךְ לְמִצְוָה זוֹ, אַף מל"ת תָּכְנָן דְּאִסּוּרִים אֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶם רַע כוּ', וְלָכֵן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לְהִכָּשֵׁל בָּהֶן כְּדֵי שֶׁלֹּא יוֹרִיד וְיִפְגֹּם אֶת הַחֵלֶק בְּגוּפוֹ וּבְנִשְׁמָתוֹ הַשַּׁיָּךְ לְמִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה זוֹ.

אַךְ בְּעִנְיַן קִיּוּם רְצוֹן הַבּוֹרֵא הֲרֵי כָּל הַמִּצְוֹת שָׁווֹת הֵן. דְּהֵן כְּשֶׁמְּקַיֵּם מ"ע וְהֵן כְּשֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר עַל מל"ת, תֹּכֶן שְׁנֵיהֶם הוּא שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הוּא מְקַיֵּם רְצוֹן וְצִוּוּי הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וּבָזֶה פְּלִיגֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא. לְדַעַת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל רָאוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁתּוֹמ"צ מְזַכְּכִים וּמַעֲלִים אֶת הָאָדָם, וְלָכֵן עָנוּ "עַל הֵן הֵן" — שֶׁבְּמ"ע רָאוּ אֶת הַטּוֹב וְעִנְיַן הַחִיּוּבִי שֶׁפּוֹעֵל בָּאָדָם, וְ"עַל לָאו לָאו" — שֶׁרָאוּ אֶת הָרַע וְהָעִנְיָן הַשְּׁלִילִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִצְוֹת־לֹא־תַעֲשֶׂה.

אַךְ רַבִּי עֲקִיבָא ס"ל שֶׁגַּם עַל מ"ע וְגַם עַל מִצְוֹת ל"ת עָנוּ "הֵן". כִּי בְּעֵת מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה נִרְגָּשׁ שֶׁיְּסוֹד וְתֹכֶן כָּל הַמִּצְוֹת הוּא שֶׁמּוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם רְצוֹן הַבּוֹרֵא בְּכָל אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה, הֵן לְקַיֵּם מִצְוֹתָיו וְהֵן שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עֲלֵיהֶן ח"ו.

שפתי חכמים

כ (א) **ז** וְהָא דְּקָאָמַר 'בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים', וְגַבֵּי נֹחַ 'וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ', וּבַסְּנֶה 'וַיֵּרָא אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה', עַיֵּין הַכֹּל בְּהָרְאַ"ם בְּפָרָשַׁת וָאֵרָא: **ח** פֵּירוּשׁ דְּהַיְינוּ שֶׁלֹּא בְּעִידַן רִיתְחָא, אֲבָל בְּעִידַן רִיתְחָא אֵין שׁוּם מִצְוָה שֶׁאֵין מַעֲנִישִׁין עָלֶיהָ, וּרְאָיָה מִפֶּרֶק הַתְּכֵלֶת, עַיֵּין שָׁם: **ט** כְּלוֹמַר, הוֹאִיל וְכוּלָּן בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ לָמָּה כְּתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר 'אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמַעְתִּי' דְּמַשְׁמַע דַּוְקָא 'אָנֹכִי' וְ'לֹא יִהְיֶה לְךָ' בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ, וּמִתָּרֵץ שֶׁחָזַר וּפֵרֵשׁ וכו', כְּלוֹמַר דְּוַדַּאי כּוּלָּן בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ כוּ' וּבַפְּרִישָׁה שֶׁפֵּרֵשׁ לָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא שָׁמַעְנוּ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּי אִם שְׁתַּיִם וְהַשְּׁאָר מֹשֶׁה פֵּירְשָׁן: **י** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב 'וַיְדַבֵּר' הוּא הַכְּלָל 'לֵאמֹר' הוּא הַפְּרָט, וְהָכָא הַפְּרָט כָּתוּב בְּהֶדְיָא 'אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' אִם כֵּן לָמָּה חָזַר וְכָתַב 'לֵאמֹר' שֶׁמּוֹרֶה עַל דָּבָר פְּרָטִי, אֶלָּא לִדְרוֹשׁ (הָרְאַ"ם): תורה ב

(ב) **אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:**

ב אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא:

רש"י◄ **אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם • כְּדַאי הִיא הַהוֹצָאָה**[כ], שֶׁתִּהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לִי (מכילתא). דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁנִּגְלָה בַּיָּם כְּגִבּוֹר מִלְחָמָה[ל] וְנִגְלָה כָּאן כְּזָקֵן מָלֵא רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן כד) "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר", זוֹ הָיְתָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַשִּׁעְבּוּד, וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם, מִשֶּׁנִּגְאַלוּ – הוֹאִיל וַאֲנִי מִשְׁתַּנֶּה בְּמַרְאוֹת, אַל תֹּאמְרוּ: שְׁתֵּי רָשֻׁיּוֹת הֵן. אָנֹכִי הוּא אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מִמִּצְרַיִם וְעַל הַיָּם. דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹלוֹת[מ] הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת הַקּוֹלוֹת", קוֹלוֹת בָּאִין מֵאַרְבַּע רוּחוֹת וּמִן הַשָּׁמַיִם וּמִן הָאָרֶץ, אַל תֹּאמְרוּ רָשֻׁיּוֹת הַרְבֵּה הֵן. וְלָמָּה אָמַר לָשׁוֹן יָחִיד: "אֱלֹהֶיךָ"? לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְמֹשֶׁה לְלַמֵּד סַנֵּגוֹרְיָא בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: (לקמן לב) "לָמָּה ה' יֶחֱרֶה אַפֶּךָ בְּעַמֶּךָ"? לֹא לָהֶם צִוִּיתָ: 'לֹא יִהְיֶה לָכֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים' אֶלָּא לִי לְבַדִּי. **מִבֵּית עֲבָדִים • מִבֵּית פַּרְעֹה** שֶׁהֱיִיתֶם עֲבָדִים לוֹ, אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר אֶלָּא "מִבֵּית עֲבָדִים", שֶׁהָיוּ עֲבָדִים לַעֲבָדִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם". אֱמֹר מֵעַתָּה, עֲבָדִים לְמֶלֶךְ הָיוּ וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ג עמ' 892 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

"אָנֹכִי" לָשׁוֹן מִצְרִי

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ (כ, ב)

"אָנֹכִי" – לָשׁוֹן מִצְרִי (ילקוט שמעוני)

לִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר: הֲרֵי בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כְּלוּלוֹת כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה (ראה רש"י שמות כד, יב. זח"ב צז, ב). וּבַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עַצְמָן הֲרֵי "אָנֹכִי" כּוֹלֵל רְמַ"ח מ"ע וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ גו'" כּוֹלֵל שְׁסָ"ה ל"ת (ראה של"ה ר"פ יתרו. ספר התניא פ"כ). וּיִתֵּירָה מִכָּךְ מְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ב פה, ב) שֶׁ"כָּל אִינּוּן פִּקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא כּוּ' כְּלִילָן בְּהַאי מִלָּה", שֶׁכָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה נִכְלָלוֹת בְּתֵבַת "אָנֹכִי".

וּלְאַחֲרֵי כָּל זֶה, הִנֵּה "אָנֹכִי – לָשׁוֹן מִצְרִי" שֶׁהַתֵּבָה הֲכִי נַעֲלִית הִיא בִּלְשׁוֹן הָאֻמָּה הַשְּׁפֵלָה בְּיוֹתֵר, הַמְכֻנָּה בַּכָּתוּב "עֶרְוַת הָאָרֶץ" (מקץ מב, ט. וראה קה"ר פ"א, ד)?!

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: אָמְרוּ חֲז"ל (שבת פח, ב) שֶׁכְּשֶׁבִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁתִּנָּתֵן לָהֶם הַתּוֹרָה וְלֹא לָנוּ, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה רַבֵּנוּ "לְמִצְרַיִם יְרִדְתֶּם?". וְהֵינוּ, שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה דַּוְקָא לְמָקוֹם שֶׁבִּבְחִינַת "מִצְרַיִם" וְשָׁפֵל בְּיוֹתֵר.

דְּאַף שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה יְכוֹלִים לַעֲלוֹת בְּעֲלוּי אַחַר עֲלוּי, אַךְ לֹא בִּשְׁבִיל זֶה נִתְּנָה תּוֹרָה. אֶלָּא כְּדֵי שֶׁגַּם מְקוֹמוֹת כָּאֵלּוּ שֶׁמִּצַּד עַצְמָם הֵם בִּבְחִינַת "מִצְרַיִם" וְ"עֶרְוַת הָאָרֶץ", יִתְבָּרְרוּ וְיִתְעַלּוּ בְּכֹחַ הַתּוֹרָה, עַד שֶׁגַּם הֵם יִהְיוּ מָכוֹן וּמְדוֹר לְקִדְּשָׁתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה.

וְלָכֵן "אָנֹכִי לָשׁוֹן מִצְרִי" לְרַמֵּז שֶׁהַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית שֶׁל מַתַּן־תּוֹרָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ הַקְּדֻשָּׁה גַּם לְ'שִׁבְעִים לָשׁוֹן' (שֶׁאֵינָם 'קֹדֶשׁ') וְעַד לְהַדַּרְגָּא הַנְּמוּכָה בְּיוֹתֵר, "לָשׁוֹן מִצְרִי".

(ג) **לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי:**

ג לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי:

רש"י◄ **לֹא־יִהְיֶה לְךָ • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה. הֶעָשׂוּי כְּבָר, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְקַיֵּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יִהְיֶה לְךָ"** (מכילתא)**. אֱלֹהִים אֲחֵרִים • שֶׁאֵינָן אֱלֹהוּת, אֶלָּא אֲחֵרִים**

שפתי חכמים

(ב) **כ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י לָמָּה תָּלָה אֱלֹהוּתוֹ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם וְלֹא בִּבְרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְלִכְתּוֹב 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר בָּרָאתִי שָׁמַיִם וָאָרֶץ': **ל** פֵּירוּשׁ, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֱלֹהוּתוֹ תָּלוּי בִּיצִיאַת מִצְרַיִם תָּלָה אֱלֹהוּתוֹ בָּהּ מִכָּל פְּעוּלּוֹתָיו, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכְּשֶׁנִּגְלָה עַל הַיָּם וכו' שֶׁנֶּאֱמַר 'וְתַחַת רַגְלָיו' וגו', רְצוֹנוֹ לְהָבִיא בָּזֶה שֶׁמִּשְׁתַּנֶּה לְפִי הָעִנְיָן, וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּקָרָא יְצִיאַת מִצְרַיִם וְרַשִׁ"י פֵּירֵשׁ לְפִי שֶׁנִּגְלָה בַּיָּם וכו' מִשּׁוּם שֶׁהוּא תַּכְלִית יְצִיאַת מִצְרַיִם: **מ** הָכִי פֵּירוּשׁוֹ, כְּשֵׁם שֶׁאַתֶּם מוֹדִים שֶׁהָיִיתִי יָחִיד בִּקְרִיעַת יַם סוּף כְּדִכְתִיב 'זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ', כָּךְ הַאֲמִינוּ שֶׁאוֹתוֹ אֱלֹהִים אֲנִי, וּלְכָךְ קָאָמַר 'אֲנִי הוּא שֶׁהוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. (מַהַרַשַׁ"ל) פֵּירוּשׁ, דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, לְפִי פֵּירוּשׁ רִאשׁוֹן לָא הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֶלָּא 'הַמּוֹצִיאֲךָ מִבֵּית עֲבָדִים', 'מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם' לָמָּה לִי, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר. וּלְפִי שְׁנֵי פְּשָׁטִים הָאֵלּוּ קָשֶׁה, שֶׁבַּתְּחִלָּה אָמַר 'אָנֹכִי' וְהָדַר אָמַר 'לֹא יִהְיֶה לְךָ', וְאֵין זֶה כַּסֵּדֶר, שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיָה לוֹ לְצַוּוֹת שֶׁלֹּא יְהֵא שׁוּם אֱלֹהוּת וְהָדַר הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'אָנֹכִי', רוֹצֶה לוֹמַר אֲנִי לְבַדִּי, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְצַוּוֹת תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת דָּבָר וּבְתַר הָכִי לֶאֱסוֹר דָּבָר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר אַחֵר שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין וכו' וְהָיוּ סְבוּרִים מִיָּד שֶׁהֵם הַרְבֵּה, לָכֵן הוּצְרַךְ לְהַזְהִיר בִּתְחִלַּת הָעִנְיָן עַל זֶה, (רוֹצֶה לוֹמַר) 'אָנֹכִי' וגו', רוֹצֶה לוֹמַר אֶלָּא אָנֹכִי: תורה ג

(ג) **נ** כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא עָשָׂה לא הוּא וְלא

עֲשָׂאוּם אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם (מכילתא), וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ: "אֱלֹהִים אֲחֵרִים" זוּלָתִי, שֶׁגְּנַאי הוּא כְּלַפֵּי מַעְלָה לִקְרוֹתָם אֱלֹהוּת אֶצְלוֹ. דָּבָר אַחֵר: "אֱלֹהִים אֲחֵרִים", שֶׁהֵם אֲחֵרִים לְעוֹבְדֵיהֶם, צוֹעֲקִים אֲלֵיהֶם וְאֵינָן עוֹנִים אוֹתָם, וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ הוּא אַחֵר, שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ מֵעוֹלָם. **עַל פָּנָי** • כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: לֹא נִצְטַוּוּ עַל עֲבוֹדָה־זָרָה אֶלָּא אוֹתוֹ הַדּוֹר (מכילתא).

(ד) **לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:**

ד לָא תַּעְבֵּד לָךְ צֶלֶם וְכָל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְאַרְעָא מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא:

רש"י ◄ **פֶּסֶל** • עַל שֵׁם שֶׁנִּפְסַל. **וְכָל תְּמוּנָה** • תְּמוּנַת כָּל דָּבָר אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם.

(ה) **לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי:**

ה לָא תִסְגֻּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מָרְדִין עַל דַּר תְּלִיתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי לְשָׂנְאָי כַּד מְשַׁלְּמִין בְּנַיָּא לְמֶחֱטֵי בָּתַר אֲבָהָתְהוֹן:

רש"י ◄ **אֵל קַנָּא** • (מכילתא) מְקַנֵּא לְהִפָּרַע וְאֵינוֹ עוֹבֵר עַל מִדָּתוֹ לִמְחֹל עַל עָוֹן עֲבוֹדַת אֱלִילִים. כָּל לְשׁוֹן "קַנָּא", אנפרימנ"ט בְּלַעַ"ז, נוֹתֵן לֵב לְהִפָּרַע. **לְשֹׂנְאָי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (סנהדרין כז).

(ו) **וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס**

ו וְעָבֵד טֵיבוּ לְאַלְפֵי דָרִין לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּקּוּדָי:

רש"י ◄ **וְעֹשֶׂה חֶסֶד** • שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְשַׁלֵּם שָׂכָר עַד לְאַלְפַּיִם דּוֹר, נִמְצֵאת מִדָּה טוֹבָה יְתֵרָה עַל מִדַּת פֻּרְעָנִיּוֹת אַחַת עַל חָמֵשׁ מֵאוֹת. שֶׁזּוֹ לְאַרְבָּעָה דּוֹרוֹת, וְזוֹ לְאַלְפַּיִם (סוטה יא).

שפתי חכמים

אֲחֵרִים עָשׂוּ לוֹ אֶלָּא שֶׁהָיָה עָשׂוּי מִתְּחִלָּה וְהוּא מְצָאוּ אוֹ קְנָאוּ מִנִּין שֶׁלֹּא יִקָּיֵים, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֹא יִהְיֶה לְךָ' מִכָּל מָקוֹם (הרא"ם): **ס** מַקְשִׁין הָעוֹלָם, וְהָא בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י עַל מִלַּת 'עַל פָּנַי' בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר אֲנִי שָׁם, וְזֶהוּ כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, דָּבָר אַחֵר כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּים. וְיֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם דְּרַשִׁ"י רוֹצֶה לְתָרֵץ אַגַּב פֵּירוּשׁוֹ קוּשְׁיָא אַחֶרֶת, דִּכְתִיב שָׁם 'וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וגו' וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל' וגו', דְּמַשְׁמַע דַּעֲבוֹדָה זָרָה הִיא מִצְוָה הַתְּלוּיָה בָּאָרֶץ, וּכְתִיב קוֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת אֲשֶׁר שָׁם 'לֹא אֶת אֱלֹהֹתֵינוּ וגו' כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ' וגו', מַשְׁמַע שֶׁהִיא מִצְוָה הַתְּלוּיָה בְּגוּף וְנוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּץ לָאָרֶץ, אִם כֵּן סָתְרֵי אַהֲדָדֵי, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'עַל פָּנַי' כָּל מָקוֹם וכו', מִשּׁוּם הָכִי נָקֵט פֵּירוּשׁ זֶה בְּרַשִׁ"י לְתָרֵץ הַקּוּשְׁיָא. וְהָא דִּכְתִיב 'וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ' וגו', מִשּׁוּם דְּאַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מְקוּלְקָלִים בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה מִשְּׁאָר אוּמּוֹת, וְלָכֵן נָקֵט בִּקְרָא 'בָּאָרֶץ', כְּדֵי לְהַזְהִירָם בְּיוֹתֵר עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְקוּלְקָלִים בְּיוֹתֵר: תורה ד

(ד) **ע** מִלְּשׁוֹן 'פֶּסֶל לְךָ': **פ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁלֹּא תְּפָרֵשׁ שֶׁשֵּׁם עֲבוֹדָה זָרָה 'תְּמוּנָה', וְעוֹד שֶׁבַּשָּׁמַיִם אֵין תְּמוּנָה כִּי הַתְּמוּנָה שֶׁהִיא הַצּוּרָה הִיא מִקְרֶה צְרִיכָה לְנוֹשֵׂא, וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת תְּמוּנָה עוֹמֶדֶת, לָכֵן פֵּירֵשׁ דָּבָר שֶׁבַּשָּׁמַיִם, דְּהַיְינוּ כּוֹכָבִים שֶׁהֵן בִּדְמוּת טָלֶה אוֹ שׁוֹר: תורה ה

(ה) **צ** רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁדַּעְתּוֹ לִיפָּרַע, וְאִם לֹא פָּרַע יִפְרַע, שֶׁהֲרֵי קִנְאָה לְפָנָיו, דְּעַל יְדֵי קִנְאָה הוּא פּוֹרֵעַ לוֹ: **ק** דְּאִם לֹא כֵּן הֲרֵי כְּתִיב 'לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים': תורה ו

(ו) **ר** וְקָשֶׁה, דְּהֵבִיא הַאי קְרָא 'נוֹצֵר חֶסֶד' דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא, וְהָכָא כְּתִיב 'וְעוֹשֶׂה חֶסֶד' וגו'. וְיֵשׁ לוֹמַר כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לְפָרֵשׁ הַקְּרָא דְּהָכָא הַאי דִּכְתִיב 'וְעוֹשֶׂה' שֶׁב אֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּלוֹמַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וְתוּ לֹא, וְהָא כְּתִיב 'חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ' וגו', לָכֵן הֵבִיא קְרָא דְּ'נוֹצֵר חֶסֶד' וגו', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ חֶסֶד שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה נוֹצֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁכָרוֹ עַד אַלְפַּיִם דּוֹר, הָכָא נַמִּי הַאי קְרָא 'וְעוֹשֶׂה חֶסֶד' שֶׁמִּלַּת 'וְעוֹשֶׂה' שֶׁב אֶל הָאָדָם, כְּלוֹמַר הָאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה חֶסֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁלֵּם שְׂכָרוֹ עַד אַלְפַּיִם דּוֹר: **ש** (קצור מזרחי) תֵּימָא, וְכִי חוּשְׁבְּנָא אָתָא רַשִׁ"י לְאַשְׁמוּעִינַן. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ"י, הָא דִּכְתִיב 'נוֹצֵר חֶסֶד לַאֲלָפִים' אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה כִּפְשׁוּטוֹ כֵּיוָן שֶׁאֵין כָּל יְמֵי עוֹלָם כִּי אִם שִׁשָּׁת אֲלָפִים לֹא יַגִּיעַ הָעוֹלָם מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ אֲפִילּוּ לְאֶלֶף דּוֹר, לָכֵן פֵּירֵשׁ דְּלֹא אָתָא קְרָא לְאַשְׁמוּעִינַן אֶלָּא שִׁיעוּרָא דְּמִדָּה טוֹבָה: תורה ז

(ז) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: פ

ז לָא תֵימֵי יָת שְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמַגְּנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דְּיֵימֵי בִּשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא:

רש"י◄ לַשָּׁוְא• (הַשֵּׁנִי, לְשׁוֹן שֶׁקֶר כְּתַרְגּוּמוֹ), כְּמַה דְּתֵימַר אִי זֶהוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא? נִשְׁבַּע לְשַׁנּוֹת אֶת הַיָּדוּעַ: עַל עַמּוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא זָהָב (הָרִאשׁוֹן לְשׁוֹן מַגָּן, כְּתַרְגּוּמוֹ, זֶה הַנִּשְׁבָּע לְחַנֵּם וּלְהֶבֶל[ת] עַל שֶׁל עֵץ - עֵץ, וְעַל אֶבֶן - אֶבֶן (שבועות כט. מכילתא)◆

(ח) זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:

ח הֱוֵי דְּכִיר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵהּ:

רש"י◄ זָכוֹר• "זָכוֹר" וְ"שָׁמוֹר" בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ, וְכֵן (לקמן לא) "מְחַלְּלֶיהָ[א] מוֹת יוּמָת", (במדבר כח) "וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים". וְכֵן: (דברים כב) "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז", "גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ". וְכֵן: (ויקרא יח) "עֶרְוַת אִשֶּׁת אָחִיךָ", (דברים כב) "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ". הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סב) "אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים, שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי". "זָכוֹר" לְשׁוֹן פָּעוּל הוּא, כְּמוֹ: (ישעיה כב) "אָכוֹל וְשָׁתוֹ", (שמואל ב ג) "הָלוֹךְ וּבָכֹה", וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ: תְּנוּ לֵב לִזְכֹּר תָּמִיד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת[ב]: שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לְךָ חֵפֶץ יָפֶה, תְּהֵא מַזְמִינוֹ[ג] לְשַׁבָּת (ביצה טז)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יד, עמ' 224)

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (כ, ח)

זָכוֹר וְשָׁמוֹר - בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ (רש"י)

לְרַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה חָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה אִישׁ פָּשׁוּט בְּיוֹתֵר. סָפֵק אִם יָדַע אֶת פֵּירוּשׁ־הַמִּלּוֹת בַּמְּקוֹמוֹת הַקָּשִׁים שֶׁבַּתְּפִלָּה. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הָיָה מִתְפַּלֵּל אֶת כָּל שְׁלוֹשׁ הַתְּפִלּוֹת בַּאֲרִיכוּת. הַחֲסִידִים הִתְפַּעֲלוּ מִצּוּרַת תְּפִלָּתוֹ שֶׁל חָסִיד זֶה, וּשְׁאָלוּהוּ: מַדּוּעַ מִתְאָרֶכֶת תְּפִלָּתְךָ כָּל־כָּךְ? "בַּמֶּה" אַתָּה מִתְפַּלֵּל? עָנָה הֶחָסִיד: 'זְכוּרֵנִי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי פַּעַם מֵהַרְבִּי (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן), עַל הַמַּאֲמָר "זָכוֹר וְשָׁמוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד": בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר, צְרִיכִים לִזְכֹּר וְלִשְׁמֹר אֶת ה' אֶחָד'...

(ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ:

ט שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעְבֵּד כָּל עֲבִדְתָּךְ:

רש"י◄ וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ• כְּשֶׁתָּבֹא שַׁבָּת, יְהֵא בְּעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ כָּל מְלַאכְתְּךָ עֲשׂוּיָה, שֶׁלֹּא תְּהַרְהֵר אַחַר מְלַאכְתְּךָ (מכילתא)◆

שפתי חכמים

(ז) **ת** (גור אריה) כַּוָּנַת רַשִׁ"י, שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁלְּשׁוֹן הַתַּרְגּוּם 'לְמַגְּנָא' שֶׁהוּא חִנָּם, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁאֵין בּוֹ הֲנָאָה, אֲבָל אִם הָיָה לוֹ בּוֹ הֲנָאָה יְהֵא מוּתָּר, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'לְהֶבֶל', דְּעִיקַּר הַכַּוָּנָה לְהֶבֶל שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ, זֶה נִקְרָא 'חִנָּם' (וְשִׁעוּת סוֹפֵר בְּרַשִׁ"י, וְצָרִיךְ לוֹמַר עַל פִּי גִּירְסַת הָרְאַ"ם וְגוּר אַרְיֵה לִשְׁוָא לְחִנָּם לַהֶבֶל, אֵיזֶהוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא נִשְׁבַּע לְשַׁנּוֹת הַיָּדוּעַ כו', וְכָתַב עָלָיו הָרְאַ"ם לַאו דַּוְקָא לְשַׁנּוֹת, אֶלָּא אַף אִם נִשְׁבַּע עַל אֶבֶן שֶׁהוּא אֶבֶן, אֶלָּא שֶׁרַשִׁ"י תָּפַס לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, שְׁבוּעַת שָׁוְא נַחֲלֶקֶת לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים וְזֶה אֶחָד מֵהֶם, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ): תורה ח

(ח) **א** וְאִם תֹּאמַר, הֲנֵי פְּסוּקִים לֹא דּוֹמִין לָזוֹ, דְּכָל הֲנֵי סוֹתְרִין זֶה לָזֶה, אֲבָל הָכָא לֹא סוֹתֵר כְּלוּם. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּגַם הָכָא סוֹתְרִין זֶה אֶת זֶה, דְּ'זָכוֹר' הַיְינוּ עֲשֵׂה וְ'שָׁמוֹר' הַיְינוּ לֹא תַעֲשֶׂה, כִּדְאָמְרִינַן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הִשָּׁמֶר' וּ'פֶן' וְ'אַל' אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַעֲשֶׂה. רַמְבַּ"ן. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּ'זָכוֹר' מַשְׁמַע וְאַל תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה, כִּי מִלַּת 'זָכוֹר' הוּא לְשׁוֹן עֲשֵׂה, מִשְׁמַע שֶׁהוּא מַקְפִּיד עַל הָעֲבֵד שֶׁיִּשְׁבּוֹת, אֲבָל אֵינוֹ מַקְפִּיד אִם נַעֲשֵׂית הַמְּלָאכָה, וְ'שָׁמוֹר' מַשְׁמַע שֶׁיִּשְׁמוֹר שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה זוֹ, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא יְהֵא מְלָאכָה נַעֲשֵׂית, אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֱמְרוּ: **ב** כְּלוֹמַר, שֶׁתְּהֵא תָּמִיד בְּךָ הַזְּכִירָה, לֹא כְּפֵירוּשׁ 'זְכוֹר בְּרִית אַבְרָהָם' שֶׁפֵּירוּשׁוֹ זְכוֹר עַתָּה, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא הַזְּכִירָה שֶׁל שַׁבָּת מַתְמֶדֶת וְהוֹלֶכֶת תָּמִיד. וּמִלַּת 'זָכוֹר' לֹא מִקּוֹר וְלֹא צִיווּי, שֶׁאִם הָיָה מָקוֹר לֹא הָיָה מוֹרֶה עַל הַפְּעוּלָּה כִּי אִם עַל הַמַּחְשָׁבָה, וְאִם הָיָה צִיווּי לֹא הָיָה הַזִּי"ן בְּקָמֵ"ץ, אֶלָּא הוּא מְמוּצָע בֵּין הַמַּחְשָׁבָה וְהַפּוֹעֵל, וְהוּא הַפְּעוּלָּה הַתְּמִידִית, לָכֵן פֵּירֵשׁ 'תְּנוּ לֵב' וכו': **ג** הִקְשָׁה הָרַמְבַּ"ן, שֶׁזֶּהוּ נֶגֶד הֲלָכָה, שֶׁהֲרֵי הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל, וְזֶה לְשׁוֹן הַגְּמָרָא (בֵּיצָה דַּף טו) שַׁמַּאי הַזָּקֵן כָּל יָמָיו הָיָה אוֹכֵל לִכְבוֹד שַׁבָּת, הָיָה מוֹצֵא בְּהֵמָה נָאָה כּוֹ' הָיָה מַנִּיחָהּ לְשַׁבָּת, מָצָא נָאָה הֵימֶנָּה הָיָה אוֹכֵל אֶת הָרִאשׁוֹנָה וּמַנִּיחַ אֶת הָאַחֲרוֹנָה לְיוֹם הַשַּׁבָּת, אֲבָל הִלֵּל מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְתִירֵץ הָרְאַ"ם, דְּלָא פְּלִיגִי בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל אֶלָּא לְעִנְיַן מַאֲכָלוֹת, וּבָזֶה הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל, אֲבָל בְּחֵפֶץ מוֹדֶה הִלֵּל, וְכָאן קָאֵי עַל הַחֵפֶץ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְלִי נִרְאֶה שֶׁאֵין צָרִיךְ לְכָל זֶה, דִּבְכָל מָקוֹם הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל חוּץ מִזּוֹ, שֶׁהִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁהָיָה אוֹמֵר זֶה הַדִּין לָא פְּלִיג עִם שַׁמַּאי הַזָּקֵן עַל זֶה; וְכֵן מוּכָח שֶׁלֹּא הָיָה פָּלֵיג, שֶׁאָמַר 'אֲבָל הִלֵּל הַזָּקֵן מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה בּוֹ', מִשְׁמַע דְּלָא סְבִירָא לֵיהּ שֶׁהַדִּין כָּךְ, אֶלָּא שֶׁהָיָה לוֹ מִדָּה אַחֶרֶת. מַהַרְשַׁ"ל: תורה ט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ נח ב' דר"ח מר חשון, ה'תשכ"ז)

שִׁשָּׁת יָמִים תֵּעָבוֹד. הַיְנוּ, שֶׁבְּשִׁשָּׁת יְמֵי הַחוֹל צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה לְתַקֵּן אֶת הָהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר דְּשֵׁם אֱלֹקִים, וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה (לֹא רַק בְּעִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, אֶלָּא גַּם) בְּעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת, בְּל"ט מְלָאכוֹת, דְּ"תַנְּא סִידּוּרָא דְּפַת נָקֵט", וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן כּוּ'. וְהַיְנוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בֶּאֱמוּנָה, וַעֲבוֹדָתוֹ בְּ"סִידּוּרָא דְּפַת" הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁ"מַאֲמִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים וְזוֹרֵעַ", הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה הוּא מְגַלֶּה אֶת הַ'שֶׁמֶשׁ הֲוָי'' מֵהַמְּגַן שֶׁל שֵׁם אֱלֹקִים.

(י) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ:

י וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד כָּל עִבְדְּתָא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ עַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ וּבְעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ:

רש"י ◄ **אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ** • אֵלּוּ קְטַנִּים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גְּדוֹלִים? אָמַרְתָּ: הֲרֵי כְּבָר מֻזְהָרִים הֵם, אֶלָּא לֹא בָּא אֶלָּא לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל שְׁבִיתַת הַקְּטַנִּים, וְזֶה שֶׁשָּׁנִינוּ: (שבת קכא) "קָטָן שֶׁבָּא לְכַבּוֹת, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ", מִפְּנֵי שֶׁשְּׁבִיתָתוֹ עָלֶיךָ.

(יא) כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ס

יא אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא יָת יַמָּא וְיָת כָּל דִּי בְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עַל כֵּן בָּרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁהּ:

רש"י ◄ **וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** • כִּבְיָכוֹל הִכְתִּיב בְּעַצְמוֹ מְנוּחָה, לְלַמֵּד הֵימֶנּוּ קַל־וָחֹמֶר לְאָדָם שֶׁמְּלַאכְתּוֹ בְּעָמָל וּבִיגִיעָה שֶׁיְּהֵא נָח בְּשַׁבָּת. **בֵּרַךְ** • וַיְקַדְּשֵׁהוּ. בֵּרְכוֹ בַּמָּן לְכוֹפְלוֹ בַּשִּׁשִּׁי לֶחֶם מִשְׁנֶה, וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן שֶׁלֹּא הָיָה יוֹרֵד בּוֹ.

(יב) כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס

יב יַקַּר יָת אָבוּךְ וְיָת אִמָּךְ בְּדִיל דִּיוֹרְכוּן יוֹמָיךְ עַל אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ:

רש"י ◄ **לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ** • (מכילתא) אִם תְּכַבֵּד, יַאֲרִיכוּן. וְאִם לָאו, יִקָּצְרוּן, שֶׁדִּבְרֵי תּוֹרָה נוֹטְרִיקוֹן הֵם נִדְרָשִׁים: מִכְּלָל הֵן - לָאו', וּמִכְּלָל לָאו - הֵן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מברכים החודש שבט, ה'תשכ"ז)

הַכָּרַת הַטּוֹב וְרֶגֶשׁ שֶׁל אַהֲבָה לְכָל יְהוּדִי שֶׁעוֹשֶׂה לוֹ טוֹבָה, וְלֹא לַעֲרוֹךְ חֶשְׁבּוֹן שֶׁהָיְתָה לִפְלוֹנִי אֵיזוֹ פְּנִיָּה, אוֹ שֶׁהָכְרַח לַעֲשׂוֹת זֹאת מִצַּד טִבְעוֹ.

וּבְמִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר, שֶׁהֲרֵי: (א) הַקָּבָּ"ה יָדַע מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ שֶׁל נְבוּכַדְרֶאצַּר, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְמַלֵּא רְצוֹנוֹ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָתַן לוֹ שָׂכָר עַל פְּעֻלָּתוֹ, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ "מַה בְּלִבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ" (פסחים נד, ריש עמוד ב), וְיִתְּכֵן שֶׁאֵין לוֹ שׂוּם פְּנִיָּה. (ב) לְכִידַת צוֹר - גַּם אִם לֹא הָיְתָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי נְבוּכַדְרֶאצַּר, הָיְתָה נַעֲשֵׂית עַל־יְדֵי אַחֵר, שֶׁהֲרֵי הַרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַטּוֹבָה שֶׁנַּעֲשְׂתָה לוֹ, שֶׁלּוּלֵי פְּעֻלַּת חֲבֵרוֹ יִתְּכֵן שֶׁלֹּא הָיְתָה נַעֲשֵׂית כְּלָל. (ג) הַצּוּוּי עַל לְכִידַת צוֹר לֹא הָיָה בִּשְׁבִיל נְבוּכַדְרֶאצַּר בִּלְבַד,

שפתי חכמים

(י) **ד** הַיְינוּ אִם עוֹשֶׂה הַקָּטָן עַל דַּעַת גָּדוֹל, אֲבָל כְּשֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עַל דַּעַת גָּדוֹל אֵין אוֹמְרִים לוֹ 'כַּבֵּד' וְלֹא 'אַל תְּכַבֵּד', רַק הַגָּדוֹל מְצוּוֶּה שֶׁלֹּא לְהַחֲטִיאוֹ בְּיָדָיו. הָרְאֵ"ם. (נַחֲלַת יַעֲקֹב) וְלִי נִרְאֶה, מִדְּהֵבִיא הָרַב הַמִּשְׁנָה כְּצוּרָתָהּ, מִשְׁמַע דְּמוּזְהָרִין אֲפִילּוּ לְאַפְרוּשִׁינְהוּ. וְהָרַב בֵּיאֵר דִּין זֶה בְּפָרָשַׁת שְׁמִינִי גַּבֵּי שְׁרָצִים, וּבְפָרָשַׁת אַחֲרֵי גַּבֵּי דָּם, וְרֵישׁ פָּרָשַׁת אֱמוֹר גַּבֵּי טוּמְאַת כֹּהֲנִים: תורה יא

(יא) **ה** עַיֵּין בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית וּבְפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח: תורה יב

(יב) **ו** דְּקָשֶׁה לְרַשִּׁ"י, דְּכָל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הֵן חוּץ מִדִּבּוּר 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ', לָכֵן פֵּירֵשׁ דְּגַם זוֹ לֹא תַעֲשֶׂה הוּא, דְּמִכְּלָל הֵן אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַאו. (רְאֵ"ם): תורה יג

אֶלָּא בִּשְׁבִיל תִּקּוּן הָעוֹלָם, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְטוֹבָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עֲבוּרוֹ, שֶׁבְּוַדַּאי צְרִיכָה לִהְיוֹת הַכָּרַת הַטּוֹב כו'.

עַל־דֶּרֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא (שבת לג, ב) בְּנוֹגֵעַ לָאֻמּוֹת שֶׁ"תִּקְּנוּ שְׁוָקִים, תִּקְּנוּ גְּשָׁרִים, תִּקְּנוּ מָרְחֲצָאוֹת" - "כָּל מַה שֶׁתִּקְּנוּ לֹא תִּקְּנוּ אֶלָּא לְצָרְכָּן עַצְמָן כו'". וְעַד שֶׁיֵּשׁ כְּאֵלּוּ שֶׁטּוֹעֲנִים כָּךְ בְּנוֹגֵעַ לַהקָּבָּ"ה, שֶׁנּוֹתֵן לָהֶם כָּל צָרְכָּם וְכו' - שֶׁאֵין צֹרֶךְ לְהוֹדוֹת וּלְהַחֲזִיר כו', כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לַהקָּבָּ"ה "פְּנִיָּה" בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי "כָּל מַה שֶׁבָּרָא הַקָּבָּ"ה בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְּרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ" (מַסֶּכֶת אָבוֹת בְּסוֹפָהּ).

וַהֲרֵי זֶה הֵיפֶךְ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא (ברכות נח, א) "אוֹרַח טוֹב, מַהוּ אוֹמַר.. כָּל מַה שֶׁטָּרַח לֹא טָרַח אֶלָּא בִּשְׁבִילִי".

וּכְפִי שֶׁיְּכוֹלִים לִטְעֹן בְּנוֹגֵעַ לִכְבוּד אָב וָאֵם - שֶׁגַּם הַשֵּׂכֶל מְחַיֵּב שֶׁיֵּשׁ לְכַבְּדָם, כֵּיוָן שֶׁגִּדְּלוּהוּ וְדָאֲגוּ לְכָל צָרְכָּיו כו' - שֶׁלֹּא עָשׂוּ זֹאת בִּשְׁבִיל טוֹבַת הַבֵּן, אֶלָּא הִכְרְחוּ לַעֲשׂוֹת זֹאת מִצַּד טִבְעָם, שֶׁטֶּבַע הָאָב לְרַחֵם עַל בְּנוֹ, וְעַד שֶׁטֶּבַע זֶה הוּא גַּם אֵצֶל בַּעֲלֵי חַיִּים, וְאִילוּ לֹא הִצְרְכוּ לְהַשְׁקִיט אֶת מַצְּפוּנָם הַטִּבְעִי, לֹא הָיוּ עוֹשִׂים זֹאת.

(יג) לֹא תִרְצָח: ס לֹא תִנְאָף: ס לֹא תִגְנֹב: ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: ס

יג לָא תִּקְטוֹל נְפָשׁ. לָא תְּגוּף. לָא תִּגְנוּב. לָא תַסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא:

רש"י◄ **לֹא תִנְאָף** • אֵין נִאוּף אֶלָּא בְּאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: (ויקרא כ) "מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאֶפֶת", וְאוֹמֵר: (יחזקאל יז) "הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת זָרִים". **לֹא תִגְנֹב** • בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת - הַכָּתוּב מְדַבֵּר. (ויקרא יט) "לֹא תִּגְנֹבוּ", בְּגוֹנֵב מָמוֹן. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא זֶה בְּגוֹנֵב מָמוֹן, וּלְהַלָּן בְּגוֹנֵב נְפָשׁוֹת? אָמַרְתָּ: דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ. מַה "לֹא תִרְצָח", "לֹא תִנְאָף", מְדַבֵּר בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶם מִיתַת בֵּית־דִּין, אַף "לֹא תִגְנֹב", דָּבָר שֶׁחַיָּב עָלָיו מִיתַת בֵּית־דִּין (סנהדרין פו)◆.

(יד) לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

יד לָא תַחְמֵד בֵּית חַבְרָךְ. לָא תַחְמֵד אִתַּת חַבְרָךְ וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵּהּ וְתוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת יתרו, י"ז שבט, ה'תשד"מ)

הַטַּעַם לְמַה שֶׁעְנְיָן מַתַּן תּוֹרָה הָיָה בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים **דַּוְקָא**, מִשּׁוּם שֶׁהַמְּשָׁכַת הָעֶצֶם הִיא בִּדְבָרִים תַּחְתּוֹנִים וּפְשׁוּטִים בְּיוֹתֵר, הֵן בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, בָּעוֹלָם הֵכִי תַּחְתּוֹן שֶׁאֵין לְמַטָּה מִמֶּנּוּ, וְהֵן בָּעוֹלָם זֶה עַצְמוֹ, בִּדְבָרִים פְּשׁוּטִים שֶׁבּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ וארא, כ"ה טבת, מברכים החודש שבט, ה'תשכ"ז)

הָאֱמוּנָה בַּה' הִיא הַיְסוֹד גַּם לַהַנְהָגָה הָרְאוּיָה בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר:

יְהוּדִי יָכוֹל לִטְעֹן: מַהוּ הַהֶכְרֵחַ שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ יִהְיֶה מִצַּד צִוּוּי הַתּוֹרָה, וּבְאֹפֶן שֶׁקְּשׁוּר גַּם עִם הַהַנְהָגָה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם?! - בִּשְׁלָמָא מִי שֶׁמִּצַּד טִבְעוֹ הוּא רַע וּמְשֻׁחָת, הֲרֵי הוּא זָקוּק לְמוֹרָא מֵהַקָּבָּ"ה, וְהַבְטָחַת שָׂכָר בְּגַן־עֵדֶן, כְּדֵי לְהִתְנַהֵג כִּדְבָעֵי בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ; אֲבָל אִם הוּא רַק אָדָם רָגִיל, שֶׁגָּדֵל וְנִתְחַנֵּךְ בֵּין בְּנֵי תַּרְבּוּת (וְלֹא בֵּין חַיּוֹת טָרֶף), וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה אִם הוּא רַךְ לֵבָב, וּבַעַל מִדּוֹת טוֹבוֹת מִטֶּבַע תּוֹלַדְתּוֹ, הֲרֵי מִצַּד טִבְעוֹ יִתְנַהֵג בְּאֹפֶן דְּ"עֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בַּיִת, כִּי תִרְאֶה עָרוֹם וְכִסִּיתוֹ" (ישעי' נח, ז), לְלֹא צֹרֶךְ בְּצִוּוּי הַתּוֹרָה.

וְהַמַּעֲנֶה עַל זֶה - כְּפִי שֶׁלְּמֵדִים מֵהַהַפְטָרָה - שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם מַרְגִּישׁ שֶׁאֵינוֹ זָקוּק לְאַף אֶחָד, וְיָכוֹל לְהַעֲמִיד עַל עַצְמוֹ וּלְהִתְנַהֵג כְּפִי טִבְעוֹ, הִנֵּה לְבַסּוֹף, כַּאֲשֶׁר הַדָּבָר יִפְגַּע בַּיֵּשׁוּת וּמְצִיאוּת שֶׁלּוֹ, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּדֵּל בְּטוֹבַת הַזּוּלַת (וְיִהְיֶה רַק "מִשְׁעֶנֶת קָנֶה רָצוּץ"), אֶלָּא אַדְּרַבָּה, שֶׁיַּעֲשֶׂה הֵפֶךְ הַטּוֹב כו'. וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁאָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ, וְחוֹשֵׁב עַל עַצְמוֹ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עַל הַזּוּלַת, וּבְמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נַעֲשָׂה יֵשׁ וּמְצִיאוּת יוֹתֵר (וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא (פרק יג) אֲפִילּוּ בְּנוֹגֵעַ לְ"בֵּינוֹנִי", שֶׁ"מַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הָרַע.. נִתְחַזֵּק יוֹתֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הַרְבֵּה בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּשְׁאָר עִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה"), וְעַד שֶׁרוֹצֶה לִכְבֹּשׁ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְעַצְמוֹ, גַּם אִם בִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִרְמוֹת אֲחֵרִים כו' (וְזֹאת - אֲפִילּוּ אִם בִּתְחִלָּה לֹא הָיָה שַׁיָּךְ לַאֲמִירַת שֶׁקֶר).

וְכֵן הוּא בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, שֶׁגַּם הַדִּבְּרוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, "לֹא תִגְנֹב" וְ"לֹא תַחְמוֹד וְגוֹ'", שֶׁהֵם עִנְיָנִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, יֵשׁ לְקַיְּמָם (לֹא מִצַּד טֶבַע הָאָדָם, אֶלָּא) מִצַּד צִוּוּי הַקָּבָּ"ה, כְּמוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְכַמִּדְגָּשׁ בְּכָךְ שֶׁהֵם בָּאִים לְאַחֲרֵי "אָנֹכִי גוֹ'" (ראה גם 'תורת מנחם' כרך מג עמוד 400. ושם נסמן).

◆ שבת קודש כ׳ שבט ◆

(טו) וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קֹול הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק:

טו וְכָל עַמָּא חָזֵן יָת קָלַיָּא וְיָת בָּעוֹרַיָּא וְיָת קַל שׁוֹפָרָא וְיָת טוּרָא תָּנֵן וַחֲזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק:

רש״י ◄ **וְכָל הָעָם רוֹאִים** • מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם אֶחָד סוּמָא. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם אִלֵּם? — תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם״, וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם חֵרֵשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע״ (מכילתא). **רוֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת** • רוֹאִין אֶת הַנִּשְׁמָע, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לִרְאוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר (שם). **אֶת הַקּוֹלֹת** • הַיּוֹצְאִין מִפִּי הַגְּבוּרָה. **וַיָּנֻעוּ** • (שם) אֵין נוּעַ אֶלָּא זִיעַ. **וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק** • (שם) הָיוּ נִרְתָּעִין לַאֲחוֹרֵיהֶם שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, כְּאֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בָּאִין וּמְסַיְּעִין אוֹתָן לְהַחֲזִירָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סח) ״מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת יתרו, י״ז שבט, ה׳תשד״מ)

קֹדֶם לְכָל הַוָּיָה וְהִתְהַוּוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת הַהָעְדֵּר, וּכְמוֹ עִנְיַן הַצִּמְצוּם שֶׁבִּשְׁבִיל הַגִּלּוּי. דְּזֶהוּ גַּם־כֵּן עִנְיַן הַחֲרָדָה עַל־יְדֵי הַקּוֹלוֹת וּבְרָקִים שֶׁהָיוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ גו׳, עִנְיַן הַחֲרָדָה), שֶׁזֶּהוּ הַהָעְדֵּר הַקּוֹדֵם אֶל הַהַוָּיָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בִּבְחִינַת בִּטּוּל שֶׁיּוּכְלוּ לְקַבֵּל אֶת גִּלּוּי הָעַצְמוּת בְּמַתַּן תּוֹרָה. שֶׁהָעְדֵּר זֶה הוּא הַהֲכָנָה וְהַכְּלִי לְהַמְשָׁכַת הָעֶצֶם, שֶׁהוּא הַהַוָּיָה הָאֲמִתִּית.

(טז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת:

טז וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּל אַתְּ עִמָּנָא וּנְקַבֵּל וְלָא יִתְמַלֵּל עִמָּנָא מִן קֳדָם יְיָ דִּילְמָא נְמוּת:

(יז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ:

יז וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תִּדְחֲלוּן אֲרֵי בְּדִיל לְנַסָּאָה יְתְכוֹן אִתְגְּלִי לְכוֹן יְקָרָא דַיְיָ וּבְדִיל דִּתְהֵי דַּחֲלָתֵהּ עַל אַפֵּיכוֹן בְּדִיל דְּלָא תְּחוּבוּן:

רש״י ◄ **לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם** • לְגַדֵּל אֶתְכֶם בָּעוֹלָם, שֶׁיֵּצֵא לָכֶם שֵׁם בָּאֻמּוֹת שֶׁהוּא בִּכְבוֹדוֹ נִגְלָה עֲלֵיכֶם. **נַסּוֹת** • לְשׁוֹן הֲרָמָה וּגְדֻלָּה, כְּמוֹ: (ישעיה סב) ״הָרִימוּ נֵס״, (שם מט) ״אָרִים נִסִּי״, (שם ל) ״וְכַנֵּס עַל הַגִּבְעָה״כ, שֶׁהוּא זָקוּף. **וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ** • עַל־יְדֵי שֶׁרְאִיתֶם אוֹתוֹ יָרֵאוּי וּמְאֻיָּם, תֵּדְעוּ כִּי אֵין זוּלָתוֹ וְתִירְאוּ מִפָּנָיו.

שפתי חכמים

(טו) ז וְאִם תֹּאמַר, וְהָא כְּבָר דָּרְשִׁינַן זֶה מִקְּרָא דִּלְעֵיל ׳לְעֵינֵי כָל הָעָם׳, כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ״י. וְיֵשׁ לוֹמַר, מִכָּל מָקוֹם צְרִיכִין לְהַאי קְרָא לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיוּ עֵינֵיהֶם כֵּהוֹת וְסוּמִין גַּם לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה, דַּאֲפִילּוּ הַמִּסְתַּכֵּל בְּשָׁעָה שֶׁהַכֹּהֲנִים פּוֹרְסִין יְדֵיהֶם אָמַר רַב חַגַּי בֵּירוּשַׁלְמִי שֶׁעֵינָיו נַעֲשִׂין כֵּהוֹת מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶן, כָּל שֶׁכֵּן כָּאן שֶׁרָאוּ גִּילּוּי שְׁכִינָה בְּיוֹתֵר: ח דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, דִּ׳וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת׳ וגו׳ עַל כָּרְחָךְ זֶה הָיָה קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה, כִּדְכְתִיב לְעֵיל ׳וַיְהִי קוֹלוֹת וּבְרָקִים׳ וגו׳, אִם כֵּן הָא דִּכְתִיב הָכָא ׳וַיָּנוּעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחוֹק׳ קָאֵי אַקּוֹלוֹת דִּלְעֵיל, וְאִם כֵּן לָמָּה לֹא נִכְתַּב זֶה לְעֵיל קוֹדֶם עֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לָכֵן פֵּירֵשׁ דְּקָאֵי אַקּוֹלוֹת שֶׁל עֲשָׂרֶת הַדִּבְּרוֹת: ט מִלְּשׁוֹן זִיעַ וּרְתֵת וְלֹא מִלְּשׁוֹן נָע וָנָד, דְּהָא אַחַר כָּךְ כְּתִיב ׳וַיַּעַמְדוּ מֵרָחוֹק׳: י (נחלת יעקב) וְאִם תֹּאמַר, מִנָּא לֵיהּ שֶׁהָיָה שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל וְלֹא פָּחוֹת. יֵשׁ לוֹמַר מִדִּכְתִיב ׳וַיַּעַמְדוּ מֵרָחוֹק׳, מִשְּׁמַע דְּעַד עַכְשָׁיו הָיוּ עוֹמְדִים בְּקָרוֹב, וְאוֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם הָיְתָה שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל, שְׁמַע מִינָּהּ דְּגַם אוֹתוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּסוֹף הַמַּחֲנֶה הָיָה נִקְרָא קָרוֹב, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּלֹא הָיוּ נִרְתָּעִים שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל אִם כֵּן זֶה שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַמַּחֲנֶה גַּם עַתָּה עָמַד בְּתוֹךְ שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל וְאֵיךְ אָמַר ׳וַיַּעַמְדוּ מֵרָחוֹק׳, וְדוֹ״ק: תורה טז

(יז) כ רְצוֹנוֹ לוֹמַר דְּעַל שֵׁם זֶה נִקְרָא ׳נֵס׳, שֶׁהוּא זָקוּף וּמוּרָם, הָכִי נַמִּי ׳נַסּוֹת׳ שֶׁיִּהְיוּ מוּרָמִים: תורה יח

(יח) וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים: ס

יח וְקָם עַמָּא מֵרְחִיק וּמֹשֶׁה קָרֵב לְצַד אַמִּיטְתָּא דִּתַמָּן יְקָרָא דַיְיָ:

רש״י ◄ נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל • לִפְנִים מִשֶּׁלֹּשׁ מְחִצּוֹת: חֹשֶׁךְ, עָנָן וַעֲרָפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָהָר בּוֹעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל״. עֲרָפֶל הוּא עַב הֶעָנָן, שֶׁאָמַר לוֹ: ״הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן״.

(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם:

יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּדֵנָן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן חֲזִתּוּן אֲרֵי מִן שְׁמַיָּא מַלֵּילִית עִמְּכוֹן:

רש״י ◄ כֹּה תֹאמַר • בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה. אַתֶּם רְאִיתֶם • יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַה שֶּׁאָדָם רוֹאֶה, לְמַה שֶּׁאַחֵרִים מְשִׂיחִין לוֹ: שֶׁמַּה שֶּׁאַחֵרִים מְשִׂיחִין לוֹ, פְּעָמִים שֶׁלִּבּוֹ חָלוּק מִלְּהַאֲמִין. כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי • וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: ״וַיֵּרֶד ה׳ עַל הַר סִינַי״. בָּא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם (דברים ד): ״מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת קוֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה״: כְּבוֹדוֹ בַּשָּׁמַיִם, וְאִשּׁוֹ וּגְבוּרָתוֹ עַל הָאָרֶץ. (מכילתא) דָּבָר אַחֵר: הִרְכִּין הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהִצִּיעָן עַל הָהָר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים יח) ״וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד״.

(כ) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם:

כ לָא תַעְבְּדוּן קֳדָמַי דַּחֲלָן דְּכַסַף וְדַחֲלָן דְּדַהַב לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן:

רש״י ◄ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי • לֹא תַעֲשׂוּן דְּמוּת שַׁמְּשֵׁי הַמְּשַׁמְּשִׁים לְפָנַי בַּמָּרוֹם. (מכילתא). אֱלֹהֵי כֶסֶף • בָּא לְהַזְהִיר עַל הַכְּרוּבִים שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לַעֲמֹד אִתִּי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁאִם שִׁנִּיתֶם לַעֲשׂוֹתָם שֶׁל כֶּסֶף, הֲרֵי הֵן לְפָנַי כֵּאלֹהוּת. וֵאלֹהֵי זָהָב • בָּא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל שְׁנַיִם: שֶׁאִם עָשִׂיתָ אַרְבָּעָה, הֲרֵי הֵן לְפָנַי כֵּאלֹהֵי זָהָב. לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם • לֹא תֹאמַר: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה כְּרוּבִים בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה בְּבֵית עוֹלָמִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם״.

(כא) מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ:

כא מַדְבַּח אַדְמְתָא תַּעְבֵּד קֳדָמַי וּתְהֵי דַּבַּח עֲלוֹהִי יָת עֲלָוָתָךְ וְיָת נִכְסַ קוּדְשָׁךְ מִן עָנָךְ וּמִן תּוֹרָךְ בְּכָל אַתְרָא דִּי אַשְׁרֵי יָת שְׁכִנְתִּי לְתַמָּן אֶשְׁלַח בִּרְכָתִי לָךְ וַאֲבָרֵכִנָּךְ:

רש״י ◄ מִזְבַּח אֲדָמָה • מְחֻבָּר בָּאֲדָמָה[מ] שֶׁלֹּא יִבְנֶנּוּ עַל גַּבֵּי עַמּוּדִים, אוֹ עַל גַּבֵּי כְּפִיס (נִסְחָה אַחֶרֶת: בְּסִיס) (מכילתא). דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת חֲלַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲדָמָה בִּשְׁעַת חֲנִיָּתָן. תַּעֲשֶׂה לִּי • שֶׁתְּהֵא תְּחִלַּת עֲשִׂיָּתוֹ לִשְׁמִי. וְזָבַחְתָּ עָלָיו • אֶצְלוֹ, כְּמוֹ: (במדבר ב) ״וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה״ (מכילתא). אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָלָיו מַמָּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח ה׳ אֱלֹהֶיךָ״, וְאֵין שְׁחִיטָה בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ (זבחים נח). אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ • אֲשֶׁר מִצֹּאנְךָ[נ] וּמִבְּקָרֶךָ. אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ • פֵּרוּשׁ לְ״אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ״. בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי • אֲשֶׁר אֶתֵּן לְךָ[ס] רְשׁוּת לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ שֶׁלִּי, שָׁם ׳אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׳, אַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי עָלֶיךָ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁלֹּא נִתַּן רְשׁוּת לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה בָּאָה שָׁם, וְזֶהוּ בֵּית הַבְּחִירָה. שָׁם נִתַּן רְשׁוּת לַכֹּהֲנִים לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם לְבָרֵךְ אֶת הָעָם.

שפתי חכמים

(יט) ל לא פֵּירֵשׁ ׳וְכִסֵּדֶר הַזֶּה׳, דְּכָאן אֵין נִפְקוּתָא בְּזֶה הַסֵּדֶר: תורה כ

(כא) מ (מהר״ץ) דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה קוֹרְאוֹ ׳מִזְבַּח אֲדָמָה׳, וַהֲלֹא הָיָה מֵעֲצֵי שִׁטִּים וּמְצוּפֶּה נְחוֹשֶׁת כִּדְכְתִיב בִּפְרָשַׁת תְּרוּמָה: נ הוֹסִיף מִלַּת ׳אֲשֶׁר׳ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מַאֲמַר ׳אֶת צֹאנְךָ וְאֶת בְּקָרֶךָ׳ פֵּירוּשׁ לְמַאֲמַר ׳אֶת עוֹלוֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ׳, וּפֵירֵשׁ מִלַּת ׳אֶת׳ בְּמָקוֹם ׳מִן׳, כְּאִלּוּ אָמַר ׳וְזָבַחְתָּ אֶת עוֹלוֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ מִן צֹאנְךָ וּמִן בְּקָרֶךָ׳: ס וְ׳אַזְכִּיר׳ יוֹצֵא לִשְׁלִישִׁי, דְּאִם לֹא כֵּן ׳תִּזְכּוֹר שְׁמִי׳ מִיבָּעֵי לֵיהּ. וּפֵירוּשׁ ׳שְׁמִי׳, הַמְיוּחָד לִי, שֶׁהוּא שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ שֶׁלֹּא נִיתַּן רְשׁוּת לְהַזְכִּירוֹ רַק בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהַשְּׁכִינָה בָּאָה שָׁם, וְלֹא כֵּן שְׁאָר שְׁמוֹת הַקּוֹדֶשׁ שֶׁנִּזְכָּרִים בְּכָל מָקוֹם: תורה כב

(כב) **וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ:**

כב וְאִם מַזְבַּח אַבְנִין תַּעְבֵּד קֳדָמַי לָא תִּבְנֵי יָתְהֵן פְּסִילָן לָא תְרִים חַרְבָּךְ עֲלַהּ וּתְחַלְּלִנַּהּ:

רש״י◄ **וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים•** (מכילתא) רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל ׳אִם׳ וְ׳אִם׳ שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה: ״וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי״, הֲרֵי ׳אִם׳ זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳: ׳וְכַאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לִּי מִזְבַּח אֲבָנִים׳ — ״לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית״, שֶׁהֲרֵי חוֹבָה עָלֶיךָ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כז) ״אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה״. וְכֵן (לקמן כב) ״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה״, חוֹבָה הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) ״וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ״, וְאַף זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳. וְכֵן: (ויקרא ב) ״וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים״, זוּ מִנְחַת הָעֹמֶר שֶׁהִיא חוֹבָה. וְעַל כָּרְחֲךָ, אֵין ׳אִם׳ הַלָּלוּ תְּלוּיִין אֶלָּא וַדַּאִין, וּבִלְשׁוֹן ׳כַּאֲשֶׁר׳ הֵם מְשַׁמְּשִׁים. **גָּזִית•** לְשׁוֹן גְּזִיזָה, שֶׁפּוֹסְלָן וּמְכַתְּתָן בְּבַרְזֶל. **כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ•** הֲרֵי ׳כִּי׳ זֶה מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳פֶּן׳ שֶׁהוּא ׳דִּילְמָא׳, פֶּן תָּנִיף חַרְבְּךָ עָלֶיהָ. **וַתְּחַלְּלֶהָ•** הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאִם הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ בַּרְזֶל, חִלַּלְתָּ (פרק ג׳ דמדות), שֶׁהַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְהַבַּרְזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יָמָיו שֶׁל אָדָם, אֵין זֶה בְּדִין שֶׁיּוּנַף הַמְקַצֵּר עַל הַמַּאֲרִיךְ. וְעוֹד, שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מַטִּיל שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. לְפִיכָךְ, לֹא יָבֹא עָלָיו כּוֹרֵת וּמְחַבֵּל. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמָה אֲבָנִים שֶׁאֵינָן רוֹאוֹת וְלֹא שׁוֹמְעוֹת וְלֹא מְדַבְּרוֹת, עַל־יְדֵי שֶׁמַּטִּילוֹת שָׁלוֹם, אָמְרָה תּוֹרָה: ״לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל״, הַמַּטִּיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין מִשְׁפָּחָה לְמִשְׁפָּחָה, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁלֹּא תְּבוֹאֵהוּ פֻּרְעָנוּת.

(כג) **וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פפפ**

כג וְלָא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מַדְבְּחִי דְּלָא תִתְגְּלֵי עֶרְיָתָךְ עֲלוֹהִי: פ פ פ

רש״י◄ **וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת•** כְּשֶׁאַתָּה בּוֹנֶה כֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ, לֹא תַּעֲשֵׂהוּ מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת, אשקלונ״ש בְּלַע״ז, אֶלָּא חָלוּק יְהֵא וּמְשֻׁפָּע. **אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ•** שֶׁעַל־יְדֵי הַמַּעֲלוֹת אַתָּה צָרִיךְ לְהַרְחִיב פְּסִיעוֹתֶיךָ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ גִּלּוּי עֶרְוָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב ״וַעֲשִׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד״, מִכָּל־מָקוֹם הַרְחָבַת הַפְּסִיעוֹת קָרוֹב לְגִלּוּי עֶרְוָה הוּא, וְאַתָּה נוֹהֵג בָּהֶם מִנְהַג בְּזָיוֹן. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמָה אֲבָנִים הַלָּלוּ שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת לְהַקְפִּיד עַל בִּזְיוֹנָן, אָמְרָה תּוֹרָה: הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶם צֹרֶךְ, לֹא תִּנְהַג בָּהֶם מִנְהַג בִּזָּיוֹן, חֲבֵרְךָ שֶׁהוּא בְּדְמוּת יוֹצְרְךָ וּמַקְפִּיד עַל בִּזְיוֹנוֹ, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה:

ע״ב פסוקים, יונד״ב סימן. חסלת פרשת יתרו

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים עדר - רעו

שפתי חכמים

(כב) **ע** כְּלוֹמַר, אַל תֹּאמַר מַאי אִיכְּפַת לֵיהּ לְהָאָבָן אִם תָּבִיא עָלָיו כּוֹרֵת וּמְחַבֵּל, וּמִתָּרֵץ כְּדֵי לְלַמֵּדְךָ קַל וָחוֹמֶר. וְכֵן צָרִיךְ לוֹמַר בְּסָמוּךְ, וְקַל לְהָבִין: תורה כג

(כג) **פ** דְּקָשֶׁה לְרַשִׁ״י, מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִם עָשׂוּ מַעֲלוֹת לַמִּזְבֵּחַ מוּכְרָח הוּא הַכֹּהֵן לַעֲלוֹת, וְאִם לֹא עָשׂוּ מַעֲלוֹת מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיַּעֲלוּ, לְכָךְ פֵּירֵשׁ וכו׳, וְאַזְהָרָה הִיא לַבּוֹנֶה כְּשֶׁיִּבְנֶה מִזְבֵּחַ שֶׁלֹּא יַעֲשֵׂהוּ מַעֲלוֹת:

המשך ביאור למס׳ ברכות ליום חמישי עמ׳ ב

1 הסעודה בתוך הסעודה, אינם טעונים ברכה כלל, לא לפניהם ולא
2 לאחריהם: **שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים ׳דְּבָרִים הַבָּאִים**
3 **מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה** ללפת בהם את הפת, הבאים **בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אֵינָם**
4 **טְעוּנִים בְּרָכָה, לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם׳.** כלומר, מדוע דברים
5 אלו פטורים מברכה. **אָמַר לָהֶם** – השיב להם בן זומא, **הוֹאִיל וּפַת**
6 **פּוֹטַרְתָּן** – מפני שהם טפלים לפת והפת פוטרת אותם מברכה. חזרו
7 ושאלו את בן זומא, **אִי הָכִי** – אם כן, שהפת פוטרת את שאר
8 המאכלים שבסעודה הנאכלים עמה, השורה פתו ביין, **נַמִּי נִפְטְרֵיהּ**
9 **פַּת** – יפטור הפת את היין מברכה. השיב להם בן זומא, **שָׁאנֵי יַיִן** –
10 שונה דין יין משאר המאכלים שאין הפת פוטרו מברכה, משום

המשך מזמור קיט מעמוד ג

צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃
יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ יט גֵּר אָנֹכִי
בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃ כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

מה וְאֶתְהַלְּכָה בֶרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחָם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עָזְבֵי תּוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ

וְיִדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר
וָדוֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי:
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי: קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ:
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז: קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי:
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד:
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי:
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ:
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ: קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא

שָׁכָחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי׃
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי׃
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי׃
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃

אגרות קודש

ב״ה, כ״ה שבט, ה׳תשכ״ג
ברוקלין, נ. י.

לכבוד מר עזרא שי׳ גוטליב

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מיום כ״ב טבת. וכבר כתבו לי אנ״ש שי׳ - ולא אחת - על דבר התענינותו ועזרתו לכפר חב״ד ומוסדותיו, והתקוה שימשיך בזה ככל האפשר. ולאור מכתבו, הרי התקוה מתחזקת.

בעת רצון אזכיר את כ׳ ואת אשתו ובני ביתו שי׳ על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר, למלוי משאלות לבו לטובה, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

והרי שנה זו בפרט היא שנת סגולה להיותה שנת המאה וחמשים להסתלקותו של אדמו״ר הזקן בעל התניא והשלחן-ערוך, אבי תנועת חב״ד ושיטתה והדרכותי׳, ויהי רצון שהזכרון יעורר כל אחד מאתנו בתוככי כלל ישראל למעשים בפועל בכיוון הרצוי, שהמעשה הרצוי הוא גם צנור וכלי לקבלת ברכות השי״ת בכל המצטרך.

בכבוד ובברכה.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ד שבט מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום רביעי - י"ז שבט** מפרק פג עד סוף פרק פז
יום שני - ט"ו שבט פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח	**יום חמישי - י"ח שבט** מפרק פח עד סוף פרק פט
יום שלישי - ט"ז שבט מפרק עט עד סוף פרק פב	**יום שישי - י"ט שבט** מפרק צ עד סוף פרק צו
שבת קודש - כ' שבט פרק כ מפרק צז עד סוף פרק קג	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ד שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 58, פרק כד וזה... עד עמ' ל, בו וכו':

פֶּרֶק כד. בפרקים הקודמים, הסביר רבנו הזקן, איך "קרוב מאד" לקיים תורה ומצוות "בלבבך", מתוך אהבת ה' ויראת ה', באמצעות האהבה המסותרת שבתוך כל אחד מישראל להקב"ה. אך, כדי להבין, כיצד אפשר על־ידי האהבה המסותרת לקיים כל המצוות, ולהימנע מעבירות – הסביר רבנו הזקן שייכותן של כל מצוות־העשה ל"אנכי ה' אלקיך", ושל כל מצוות־הלא־תעשה ל"לא יהי' לך"; משמעותה של "אחדות ה'" היא לא רק שהקב"ה הוא אלוקה אחד, אלא שהוא יחיד ובלעדו הכל אין ואפס. שכן, הכל בטל בתכלית אל הקב"ה. רבנו הזקן הסביר ש"עבודה זרה" אין פירושה דוקא לכפור חלילה בהקב"ה, אלא גם כשאדם מחשיב את עצמו ל"מציאות" ונפרד מקדושתו של הקב"ה – הרי גם זה "עבודה זרה". לאחר מכן הסביר רבנו הזקן, שפנימיות הרצון העליון מאירה בהתגלות במצוות, ויהודי בשעה שמקיים מצוות, גם הוא מתאחד עם הקב"ה.

ליקוטי אמרים

פרק כד וזה לעומת זה הן שם"ה מצות לא תעשה דאורייתא וכל איסורי דרבנן מאחר שהן נגד רצונו וחכמתו ית' והפכם ממש הם נפרדים מיחודו ואחדותו ית' בתכלית הפירוד ממש כמו הס"א והקליפה הנק' ע"ז ואלהים אחרים מחמת הסתר פנים של רצון העליון כנ"ל. וכן ג' לבושי הנפש שמקליפת נוגה שבישראל שהם מחשבה דבור ומעשה המלובשי' בשם"ה ל"ת דאורייתא ודרבנן וכן מהות הנפש עצמה המלובשת בלבושיה כולם מיוחדים ממש בס"א וקליפ' זו הנק' ע"ז ולא עוד אלא שבטלים וטפלים אליה וגרועים ופחותים ממנה מאד כי היא אינה מלובשת בגוף חומרי ויודעת את רבונה ואינה מורדת בו לפעול פעולתה במשלחת מלאכי רעים שלה שלא בשליחותו של מקום ב"ה ח"ו וכמאמר בלעם לא אוכל לעבור את פי ה' וגו' ואף שנקרא ע"ז הא קרו ליה אלהא דאלהיא ואינם יכולי' לעבור כלל על רצונו ית' כי יודעי' ומשיגים שהוא חיותם וקיומם שיונקים מבחי' אחוריים דאחוריי'

אחרים. וְכֵן – כמו שזה בעבירות עצמן, כך גם ג' לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ – הבהמית, שֶׁמִּקְלִפַּת נוּגַהּ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, הַמְלֻבָּשִׁים בְּשֵׁם"ה לֹא־תַעֲשֶׂה דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן, – לחשוב, לדבר ולעשות את הדברים שהתורה והחכמים אסרו אותם; וְכֵן מָהוּת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ הַמְלֻבֶּשֶׁת בִּלְבוּשֶׁיהָ – שהנפש הבהמית היא זו שעושה את העבירות באמצעות לבושיה: מחשבה, דיבור או מעשה, כֻּלָּם מְיֻחָדִים מַמָּשׁ בְּסִטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפָּה זוֹ, הַנִּקְרֵאת "עֲבוֹדָה זָרָה". – ממנה הם מקבלים "חיות" בשעת עשיית העבירות. וְלֹא עוֹד, – שהנפש ולבושיה מאוחדים עם ה"סטרא אחרא" וממילא הם בדרגה אחת אתה, אֶלָּא – יתירה מזו: שֶׁבְּטֵלִים וּטְפֵלִים אֵלֶיהָ, וּגְרוּעִים וּפְחוּתִים מִמֶּנָּה מְאֹד, כִּי הִיא – ה"סטרא אחרא" וה"קליפה", אֵינָהּ מְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּף חָמְרִי, וְיוֹדַעַת אֶת רִבּוֹנָהּ וְאֵינָהּ מוֹרֶדֶת בּוֹ, לִפְעֹל פְּעֻלָּתָהּ בְּמִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים שֶׁלָּהּ שֶׁלֹּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא חַס־וְשָׁלוֹם, – אלא, כל שהיא עושה, הוא בשליחותו של הקב"ה. הרי, שהקליפות שאינן מלובשות בגוף, אינן יכולות להמרות את רצונו של הקב"ה; נפש האדם בלבד, בהיותה מלובשת בגוף – יכולה לעשות דבר שהוא נגד רצונו של הקב"ה, ובכך היא **למטה** מהקליפות, וּכְמַאֲמַר בִּלְעָם[2]: – כמו שאמר בלעם: "לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת פִּי ה' וְגוֹ'". – אף שבלעם היה קליפה מלובשת בגוף – אלא שהוא אמר זאת, מצד הקליפה **הרוחנית** שהתלבשה בו במיוחד בשעה שהיה צריך לקבל את הנבואה שלו ואת הכוח שהקללות שלו יפעלו פעולתן. מבחינת קליפה רוחנית זו – לא היה יכול להמרות ציוויו של הקב"ה. וְאַף שֶׁנִּקְרָא – הקליפות האמורות, "עֲבוֹדָה זָרָה" – כך שהן מייצגות את הכפירה בהקב"ה, הָא קְרוּ לֵיהּ – אך הן הרי קוראות להקב"ה: "אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא", – אלוקה האלוקים, כלומר, שאין הן כופרות לגמרי בהקב"ה, וְאֵינָם יְכוֹלִים לַעֲבֹר כְּלָל עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, – לעשות דבר שכנגד רצונו של הקב"ה – וכל כך למה? כִּי יוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִים שֶׁהוּא – רצונו של הקב"ה, חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם, שֶׁיּוֹנְקִים מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם דַּאֲחוֹרַיִם" שֶׁל

---

1. פרק כב. 2. במדבר כב, יח.

רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַמַּקִּיף עֲלֵיהֶם, אֶלָּא שֶׁיְּנִיקָתָם וְחִיּוּתָם שֶׁבְּתוֹכָם הִיא בִּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹכָם – שיוכלו לְהַחֲשִׁיב עַצְמָן של אֱלֹהוּת, וַהֲרֵי זוֹ כְּפִירָה בְּאַחְדוּתוֹ. – של הקב"ה. ההחשבה העצמית ל"מציאות", יש בה משום כפירה באחדותו של הקב"ה, אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם, – הקליפות והסטרא־אחרא, אֵינָן כּוֹפְרִים וְכַחֲשׁוּ בַּה' לְגַמְרֵי וְלוֹמַר לֹא הוּא, אֶלָּא דְּקָרוּ לֵיהּ – להקב"ה, "אֱלָהָא דֶאֱלָהַיָּא", דְּהַיְנוּ חִיּוּתָם וְקִיּוּמָם הַנִּמְשָׁךְ וְיוֹרֵד עֲלֵיהֶם מֵרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, – הקליפות והסטרא־אחרא מכירות, שחיותן וקיומן, בא להן מרצונו של הקב"ה. וְלָכֵן – מחמת ידיעתן, ש"חיותן" בא להן מרצון הקב"ה, אֵינָן עוֹבְרִין רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לְעוֹלָם. וְאִם כֵּן, – שאין הקליפות עוברות אף פעם על רצונו של הקב"ה, הרי הָאָדָם הָעוֹבֵר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא גָּרוּעַ וּפָחוּת הַרְבֵּה מִאֹד מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִיפָּה, הַנִּקְרֵאת "עֲבוֹדָה זָרָה" וֶ"אלֹהִים אֲחֵרִים", – בכך שהוא עובר על רצונו של הקב"ה, ואילו הקליפה והסטרא־אחרא אינן עוברות על רצונו של הקב"ה, וְהוּא – בעל העבירה, בְּתַכְלִית הַפֵּרוּד מִיְּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹתֵר מִמָּנָּה, – מהקליפה, וּכְאִלּוּ כּוֹפֵר בְּאַחְדוּתוֹ יוֹתֵר מִמָּנָּה חַס־וְשָׁלוֹם. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר מב סוֹף פֶּרֶק ד, שֶׁהָרַע שֶׁבְּעוֹלָם־הַזֶּה הַחֲמָרִי הוּא שְׁמָרֵי הַקְּלִפּוֹת הַנִּסּוֹת כּוֹ', – "שמרים" – הם החומר הגס ביותר המופרש מהיין – ובענינו: ה"רע" שבעולם־הזה הוא הגס ביותר בקליפות עצמן, וְהוּא תַּכְלִית הַפֵּרוּר וְכוֹ', – אחרי בירור והעלאת ניצוצות הטוב הנמצאים בקליפות – שורד הגס והגרוע ביותר מהקליפות – והוא ה"רע" של עולמנו החומרי. וְלָכֵן כָּל מַעֲשֵׂה עוֹלָם־הַזֶּה קָשִׁים וְרָעִים, וְהָרְשָׁעִים גּוֹבְרִים בּוֹ וְכוֹ': – שכן בעולם־הזה באות לידי ביטוי הקליפות הגדולות והגרועות ביותר.

ליקוטי אמרים

של רצון העליון ב"ה המקיף עליהם אלא שיניקתם וחיותם שבתוכם היא בבחי' גלות בתוכם להחשיב עצמן אלהות והרי זו כפירה באחדותו אבל מ"מ אינן כופרים וכחשו בה' לגמרי ולומר לא הוא אלא דקרו ליה אלהא דאלהיא דהיינו חיותם וקיומם הנמשך ויורד עליהם מרצונו ית' ולכן אינן עוברין רצונו ית' לעולם. וא"כ האדם העובר על רצונו ית' הוא גרוע ופחות הרבה מאד מהם"א וקליפה הנקראת ע"ז ואלהים אחרים והוא בתכלי' הפירוד מיחודו ואחדותו של הקב"ה יותר ממנה וכאלו כופר באחדותו יותר ממנה ח"ו. וכמ"ש בע"ח שער מ"ב סוף פ"ד שהרע שבעוה"ז החומרי הוא שמרי הקליפות הגסות כו' והוא תכלית הבירור וכו' ולכן כל מעשה עוה"ז קשים ורעים והרשעים גוברים בו וכו':

יום שני ט"ו שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ל, ולכן אמרו רז"ל... עד עמ' 60, וקליפת ע"ז.

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[3] עַל פָּסוּק: "כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ"[4] – "תשטה" מלשון "שטות", כי: "אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה וְכוֹ'", – אלא אם כן נכנס בו רוח שטות", דַּאֲפִלּוּ אִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת שֶׁדַּעְתָּהּ קַלָּה – בכל זאת, הָיְתָה מוֹשֶׁלֶת בְּרוּחַ תַּאֲוָתָהּ, לוּלֵי רוּחַ שְׁטוּת שֶׁבָּהּ הַמְכַסֶּה וּמַסְתִּיר וּמַעֲלִים אֶת הָאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת שֶׁבְּנַפְשָׁהּ הָאֱלֹהִית, – שהיא, האהבה המסותרת, שואפת לְדָבְקָה בֶּאֱמוּנַת ה' וְיִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ, וְלֹא לִיפָּרֵד חַס־וְשָׁלוֹם מֵאַחְדוּתוֹ, אֲפִלּוּ נוֹטְלִים אֶת נַפְשָׁהּ מִמֶּנָּה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה חַס־וְשָׁלוֹם, – מחמת אהבתה להקב"ה, היתה מוסרת את נפשה ולא היתה מסכימה בשום אופן לעבוד עבודה־זרה, כי על־ידי־זה תתנתק מהקב"ה; וכלפי איזה נסיון היתה מוסרת את נפשה? וַאֲפִלּוּ בְּהִשְׁתַּחֲוָאָה לְבַדָּהּ – לעבודה־זרה, בְּלִי שׂוּם אֱמוּנָה בַּלֵּב כְּלָל, – כלומר: גם אם הכפיה לעבוד עבודה־זרה, היתה מתבטאת בתנועה חיצונית בלבד – להשתחוות לעבודה־זרה, גם מבלי שתאמין בלבה בכך כלל – היתה אשה קלת־דעת זו, מוסרת את נפשה, מחמת האהבה המסותרת שבלבה להקב"ה, ולא היתה משתחוה לעבודה־זרה, כדי לא להיות מנותקת מהקב"ה; וְכָל־שֶׁכֵּן לִכְבֹשׁ הַיֵּצֶר וְתַאֲוַת הַנִּאוּף, שֶׁהֵם יִסּוּרִים קַלִּים מִמִּיתָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. – הרי בודאי שהיתה יכולה לשלוט ביצר הניאוף, בגלל אהבתה המסותרת להקב"ה, אלא "רוח שטות" בלבד, היא המפתה אותה ומסיטה אותה מן הדרך, לחשוב, שעל־ידי חטא

ליקוטי אמרים

ולכן אמרו רז"ל על פסוק כי תשטה אשתו אין אדם עובר עבירה וכו' דאפי' אשה המנאפת שדעתה קלה היתה מושלת ברוח תאותה לולי רוח שטות שבה המכסה ומסתיר ומעלי' את האהבה מסותרת שבנפשה האלהית לדבקה באמונת ה' ויחודו ואחדותו ולא ליפרד ח"ו מאחדותו אפי' נוטלים את נפשה ממנה לעבוד ע"ז ח"ו ואפי' בהשתחואה לבדה בלי שום אמונה בלב כלל וכ"ש לכבוש היצר ותאות הניאוף שהם יסורים קלים ממיתה ה' ישמרנו וההפרש שאצלה בין איסור ניאוף

---

3. סוטה ג, א. 4. במדבר ח, יב.

הזנות, אין היא מתנתקת מהקב"ה, ומשום כך היא נבשלת בעבירה זו. אך אפשרי הרי לומר, שקיים אצלה הבדל בחומרת העוון ובמדת ההינתקות מהקב"ה, בין האיסור של זנות לבין האיסור של עבודה־זרה – ובגלל אותו הבדל, הרי ב"עבודה זרה" היא מוסרת את נפשה למרות שאין היא נמנעת מלעבור על איסור זנות – מסביר רבנו הזקן, שגם הבדל זה שקיים אצלה, מקורו ב"רוח שטות". לולא רוח השטות, היתה יודעת ומרגישה שגם על־ידי זנות היא נפרדת מהקב"ה. ידיעה זו היתה נוסכת בה כוח להימנע מלחטוא חטא של זנות – וכך אומר ה"תניא" להלן: **וְהַהֶפְרֵשׁ שֶׁאֶצְלָהּ בֵּין אִסּוּר נִאוּף לְאִסּוּר הִשְׁתַּחֲוָאָה לַעֲבוֹדָה־זָרָה, הוּא גַּם־כֵּן רוּחַ שְׁטוּת דְּקְלִפָּה הַמַּלְבֶּשֶׁת לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית** – אלא, רוח השטות מלבישה את הנפש האלקית רק **עַד בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁבָּהּ,** – כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, שכוח החכמה שבנשמה, הוא "כוח האמונה", **וְלֹא עַד בְּכְלָל,** – על כוח החכמה שבנשמה, אין "רוח שטות" מכסה ומסתירה, **מִפְּנֵי אוֹר ה' הַמְלֻבָּשׁ בַּחָכְמָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[5]. – ובגלל זה, בשעה שהיו כופים עליה לעבוד עבודה־זרה, הפוגעת מפורשות באמונת ה', שעליה אין רוח השטות יכולה לכסות, היתה מוסרת את נפשה. אך, כשמדובר באיסור זנות, שלגביו יכולה רוח השטות לכסות, אין היא מונעת את עצמה מלזנות. על כל פנים, הרי גם ההבדל שהיא מבדילה בין איסור ניאוף לאיסור עבודה־זרה, מקורו ב"רוח שטות". **אֲבָל בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, אֲפִלּוּ עֲבֵרָה קַלָּה, הֲרֵי הָעוֹבְרָהּ** – העובר עליה, **עוֹבֵר עַל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, וְהוּא בְּתַכְלִית הַפְּרוּד מִיְּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, יוֹתֵר מִסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפָּה הַנִּקְרֵאת "אֱלֹהִים אֲחֵרִים" וַ"עֲבוֹדָה זָרָה" מַמָּשׁ,** – כפי שהוסבר לעיל, שהקליפה עצמה איננה עוברת על רצונו של הקב"ה, ואילו הוא – עובר על רצונו של הקב"ה, **וְיוֹתֵר מִכָּל הַדְּבָרִים הַנִּשְׁפָּעִים מִמְּנָה בָּעוֹלָם הַזֶּה,** – ומקבלים חיותם מהקליפה, **שֶׁהֵם בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת** – שאסור לאכול אותן, **וְחַיּוֹת וְעוֹפוֹת טְמֵאִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים,** – כל הברואים הללו, מקבלים חיותם משלש קליפות הטמאות לגמרי – ואילו האדם, העובר על רצונו של הקב"ה על־ידי עשיית עבירה, נעשה על־ידה, גרוע יותר ולמטה מקליפות טמאות אלו ומאלה שמקבלים חיותם מהן; **וּכְמַאֲמַר**[6]**: "יַתּוּשׁ קְדָמָךְ",** – בשעה שאדם חוטא, אומרים לו: "יתוש קדמך". מובנו הפשוט של מאמר חכמינו ז"ל זה, הוא: גם ה"יתוש" נברא לפני בריאת האדם; ואילו במובן רוחני המושגים של "מוקדם" ו"מאוחר" הם לא רק ביחס לזמן, אלא ביחס למדריגה – "מוקדם" פירושו: נעלה יותר במדריגתו, ו"מאוחר" פירושו: למטה במדריגה, ובמאמר "יתוש קדמך" הכוונה: שגם ה"יתוש" נעלה במדריגתו מאשר האדם החוטא. **פֵּרוּשׁ, דְּאַף יַתּוּשׁ שֶׁמַּכְנִים וְאֵינוֹ מוֹצִיא,** – שהגמרא אומרת עליו שהוא "מכניס ואינו מוציא", כלומר, הוא מסוג הקליפות שאינן שייכות להשפעה, **שֶׁהִיא קְלִפָּה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, וּרְחוֹקָה מִבְּחִינַת הַקְּדֻשָּׁה הַמַּשְׁפָּעַת, בְּתַכְלִית הָרְחוּק** – ההיפך הגמור מיתוש שאינו משפיע כלל. שכן, "קדושה" היא "ביטול", ממנה נובעים מעשי החסד וההשפעה על הזולת; ואילו "קליפה" היא ענין של "ישות", שכל דבר היא רוצה רק לעצמה בלבד – הרי, גם קליפה זו, **קוֹדֶמֶת** – למעלה במדריגה, **לְאִישׁ הַחוֹטֵא, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וִירִידַת הַחִיּוּת מֵרְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא,** – להחיות את הנבראים. הקליפה המתוארת ב"יתוש", מקבלת את חיותה מהרצון העליון, ממדריגה עליונה יותר בסדר ההשתלשלות, מאשר קבלתו של האדם החוטא, **שהוא** מקבל חיותו רק אחרי שהחיות יורדת למדריגה נמוכה יותר. **וְכָל־שֶׁכֵּן** – נעלים ממנו במדריגה, **שְׁאָר כַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים, וַאֲפִלּוּ חַיּוֹת רָעוֹת,** – וכל כך למה? – **שֶׁכֻּלָּם אֵינָם מִשְּׁנֵים תַּפְקִידָם,** – שנועד להם מלמעלה, **וּפְקֻדָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁמָּרָה רוּחָם, וְאַף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ לָא חָזֵי כוּ'**[7], – והגם שהוא עצמו "אינו רואה", כלומר: החיות הרעות עצמן אינן יודעות מכך, אבל ה"מזל" שלהן רואה ויודע מכך. מחמת ה"חיות" המחיה אותן, והחשה ברצון הקב"ה, אין החיה עושה דבר בניגוד לציוויו של הקב"ה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ", וּכְפֵרוּשׁ רַז"ל**[9] **שֶׁ"אֵין חַיָּה רָעָה מוֹשֶׁלֶת בְּאָדָם** – להרע לו, **אֶלָּא־אִם־כֵּן נִדְּמָה לָהּ כִּבְהֵמָה"; וְהַצַּדִּיקִים שֶׁאֵין צֶלֶם אֱלֹהִים מִסְתַּלֵּק מֵעַל פְּנֵיהֶם - כָּל חַיּוֹת רָעוֹת אִתְכַּפְיָן קַמֵּיהוּ,** – כל החיות

ליקוטי אמרים

לאיסור השתחואה לע"ז הוא ג"כ רוח שטות דקליפה המלבשת לנפש האלהית עד בחי' חכמה שבה ולא עד בכלל מפני אור ה' המלובש בחכמה כנ"ל. אבל באמת לאמיתו אפי' עבירה קלה הרי העוברה עובר על רצון העליון ב"ה והוא בתכלית הפירוד מיחודו ואחדותו ית' יותר מס"א וקליפה הנקרא' אלהים אחרי' וע"ז ממש ויותר מכל הדברים הנשפעים ממנה בעה"ז שהם בהמות טמאות וחיות ועופות טמאים ושקצים ורמשים וכמאמר יתוש קדמך פי' דאף יתוש שמכנים ואינו מוציא שהיא קליפ' היותר תחתונה ורחוקה מבחי' הקדושה המשפעת בתכלית הריחוק קודמת לאיש החוטא בהשתלשלות וירידת החיות מרצון העליון ב"ה וכ"ש שאר בעלי חיים הטמאים ואפי' חיות רעות שכולם אינם משנים תפקידם ופקודתו ית' שמרה רוחם ואע"ג דאיהו לא חזי כו'. וכמ"ש ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וכפי' רז"ל שאין חיה רעה מושלת באדם אא"כ נדמה לה כבהמה. והצדיקים שאין צלם אלהים מסתלק מעל פניהם כל חיות רעות אתכפיין

---

5. פרק יט. **6.** סנהדרין לח, א. **7.** ראה מגילה ג, א. **8.** בראשית ט, ב. **9.** סנהדרין לח, ב.

הרעות כפופות להם, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר גַּבֵּי דָּנִיֵּאל בְּגוֹב אֲרָיוֹת.** – בקשר לדניאל בגוב האריות, שלא רק שפחדו ממנו ולא הזיקו לו אלא שגם הכניעו את עצמן לפניו. סיבת כניעתן היתה ה"צלם אלקים" שהיה נסוך על פניו של דניאל. הרי, שבחיות הרעות, קיים הענין של "מזליידהו חזי" (המזל שלהן רואה) – להכיר ב"צלם אלקים" שעל פניו של הצדיק[10]. על כל פנים, הרי שגם החיות הרעות, אינן עושות דבר בניגוד לרצונו של הקב"ה. **וְאִם כֵּן,** – הרי, **הַחוֹטֵא וְעוֹבֵר** – על **רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲפִלּוּ כַּעֲבֵרָה קַלָּה** – בלבד, **בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה הוּא בְּתַכְלִית הָרִחוּק מִקְּדֻשָּׁה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁהִיא יִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, יוֹתֵר מִכָּל בַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים הַמֻּשְׁפָּעִים מִסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפַּת עֲבוֹדָה־זָרָה.** – בכל האמור יש משום הסברה, שמצד האהבה המסותרת, שבכל אחד מישראל, להקב"ה, ביכלתו להימנע מכל עבירה, גם מעבירה קלה, מאחר שעל־ידי־זה הוא נפרד מהקב"ה יותר מאשר בעלי החיים הטמאים.

ליקוטי אמרים

קמייהו כמ"ש בזהר גבי דניאל בגוב אריות. וא"כ החוטא ועובר רצונו ית' אפי' בעבירה קלה בשעת מעשה הוא בתכלית הריחוק מקדושה העליונה שהיא יחודו ואחדותו ית' יותר מכל בעלי חיים הטמאי' ושקצי' ורמשים המושפעים מס"א וקליפת ע"ז

יום שלישי ט"ז שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 60, ומה שפיקוח נפש... עד עמ' לא, כנודע:

וּמַה שֶּׁפִּקּוּחַ נֶפֶשׁ - להציל נפש, **דּוֹחֶה שְׁאָר עֲבֵרוֹת,** - שמן התורה (אבל לא עבודה־זרה), **וְגַם יַעֲבֹר** - על העבירה, **וְאַל יֵהָרֵג** - אם כופים עליו לחטוא, באיום של הריגתו, עליו לחטוא ולהישאר בחיים – מלבד בשלש עבירות (עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים), שבהן הדין הוא "יהרג – ואל יעבור", למשל: בעבודה־זרה – אם כופים עליו לעבוד עבודה־זרה באיום של הריגתו. עליו למסור את נפשו ולא לעבוד עבודה־זרה. שכן, פיקוח נפש **אינו** דוחה איסור של עבודה־זרה. הרי, **שעל־פי תורה** קיים הבדל בין שאר העבירות לבין עבודה־זרה, ואילו לעיל למדנו שההבדל שעושה האשה המנאפת, בין איסור ניאוף לבין עבודה־זרה, נובע מה"רוח שטות" – שבעבודה־זרה אין ה"רוח שטות" מכסה על האהבה המסותרת ובאיסור ניאוף היא מכסה עליה? – על כך בא עתה ההסבר, שאין זה מתייחס לקלות וחומרת העבירות, ומה שפיקוח נפש דוחה שאר עבירות **הֵינוּ כְּפֵרוּשׁ חֲז"ל[11]:** - (ביחס לפיקוח נפש בשבת): **"אָמְרָה תּוֹרָה, חַלֵּל עָלָיו שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה",** - כשאדם חולה, ולשם רפואתו צריכים לעשות מלאכה האסורה בשבת – אומרת התורה על כך, שיחללו – לשם החולה – שבת אחת, כדי שישמור לאחר מכן הרבה שבתות. שמכל זה יוצא, שהשבתות הרבות שאחר כך, דוחות שבת אחת זו שמחללים אותה – וזו הסיבה לפיקוח נפש שדוחה שבת, **וְלֹא מִשּׁוּם קַלּוּת הָעֲבֵרוֹת** - של שבת, **וְחָמְרָן** - כמו עבודה־זרה, שנאמר כאילו חילול שבת קל מאשר עבודה־זרה, **[תֵּדַע,** - שאין הדבר תלוי בקלותן או בחומרתן של העבירות, **שֶׁהֲרֵי שַׁבָּת חֲמוּרָה וּשְׁקוּלָה כַּעֲבוֹדָה־זָרָה לְעִנְיַן שְׁחִיטַת מוּמָר לְדָבָר אֶחָד,** - שהדין הוא, מי שהוא "מומר" לחלל את השבת (הוא מתמיד בחילול שבת) – שחיטתו אסורה באותה מדה, כאילו היה "מומר" לעבוד עבודה־זרה, **כְּ'יוֹרֶה דֵּעָה' סִימָן כ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמוּמָר לְגִלּוּי עֲרָיוֹת,** - שדינו אינו כמו "מומר" לעבודה־זרה, הרי, שבכך חמור חילול שבת מגילוי עריות, **וַאֲפִלּוּ הָכִי** - ובכל זאת, **פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת וְלֹא גִּלּוּי עֲרָיוֹת;** - הרי שאי־אפשר לומר, שמה שפיקוח נפש אינו דוחה גילוי עריות, הוא מחמת שגילוי עריות חמור יותר, שהרי אנו רואים שביחס לשחיטה, חמורה שבת מ"מומר לדבר אחד". הרי שמן ההכרח לומר שאין דברים אלה תלויים בחומרתן וקלותן של העבירות. **אֶלָּא דִּגְזֵרַת הַכָּתוּב הוּא].** - שביחס לשאר עבירות – פיקוח נפש דוחה אותן, ואילו בשלש העבירות: עבודה־זרה, גילוי עריות ושפיכת דמים – אין פיקוח נפש דוחה אותן. אך ביחס לחומרתן של העבירות, הגורמות, שבעל העבירה יהיה נפרד מהקב"ה בשעה שהוא עושה את העבירה, אין, כאמור, שום הבדל, מאחר שעל־ידי **כל** עבירה, הוא מתרחק תכלית ריחוק מהקב"ה.

ליקוטי אמרים

ומה שפיקוח

נפש דוחה שאר עבירות וגם יעבור ואל יהרג היינו כפי' חז"ל אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה ולא משו' קלות העבירות וחומרן [תדע שהרי שבת חמורה ושקולה כע"ז לענין שחיטת מומר לדבר אחד בי"ד סי' ב' משא"כ במומר לגילוי עריות ואפי' הכי פיקוח נפש דוחה שבת ולא ג"ע אלא דגזירת הכתוב הוא] אלא שלאחר מעשה החטא אם היא

---

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראי' שאין משנים תפקידם - שנבראו באופן לטרוף רק בהמה ולא תינוק אפי' - עיין שם שבת קנא, ב - ועוד יותר מזה אשר הצדיקים כו' - (וי"ל שמזה מוכיח אשר יש ענין חזי - עד שמבחינים גם בצלם כו')". **11.** שבת קנא, ב. יומא פה, ב.

ומשום כך, לולי ה"רוח שטות" המכסה על האהבה המסותרת, לא היה יהודי עובר עבירה. ברם, להלן יוסבר, שאם אכן קיים הבדל בין עבירה אחת לשניה, במדת פירודו של בעל העבירה מהקב"ה; – זה מתבטא **אחרי** עשיית העבירה, אז קיים הבדל בין העבירות שעונשן כרת ומיתה בידי שמים לבין העבירות שאין עליהן עונש זה; **אֶלָּא שֶׁלְּאַחַר מַעֲשֵׂה הַחֵטְא, אִם הִיא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית מֵתָה לְגַמְרֵי וְנִכְרֶתֶת מִשָּׁרְשָׁהּ בֵּאלֹהִים חַיִּים, רַק שֶׁנִּפְגַּם קְצָת דְּבֵקוּתָהּ וַאֲחִיזָתָהּ בְּשָׁרְשָׁהּ בְּחֵטְא זֶה** - איחודה של נשמתו של יהודי, בשורשה באלקות – נפגם, ומאחר שהקשר שבין הנפש האלקית לשורשה לא נותק כליל, הרי כפי שיוסבר להלן, יש באפשרות הנפש הבהמית והגוף להתעלות מירידתם בקליפה, ולהתקרב שוב לקדושת הנפש האלקית. ואילו עבירות שעונשן כרת ומיתה בידי שמים, לא זו בלבד שהקשר שבין הנפש לשורשה – נפגם, אלא הוא ניתק כליל. כפי שמוסבר במקום אחר, שהקשר שבין יהודי להקב"ה, דומה ל"חבל" – "יעקב חבל נחלתו"[12], כלומר: שש מאות ושלש עשרה המצוות המקשרות נשמתו של יהודי עם שורשה האלקי, הן בדוגמת חבל השזור מתרי"ג נימים. כשנקרעים כמה מהנימים – נחלש החבל, אבל אין הוא נקרע לגמרי. כך למשל, על־ידי עבירה אחת – נקרעת "נימה" אחת ב"חבל" המקשר את הנשמה לשורשה. ואילו בעבירות שיש בהן כרת ומיתה בידי שמים הרי זה כאילו ה"חבל" כולו נקרע. להלן, באה הגהה, בה מסביר רבנו הזקן, שחומרת העונשים על עבירות – היא בהתאם לגודל הפגם שהעבירות פוגמות. שכן, מטרת ותכלית העונשים, היא הרי לנקות ולזכך את הנפש מהכתם, שהנפש ושורשה בעולמות העליונים נכתמו בעשיית העבירה. ממילא מובן, שחומרת וגודל העונש – הם לפי גודל הכתם והפגם: הגהה *(ולפי ערך וחלוקי בחינת הפגם בנפש ובשורשה בעליונים כך הם חלוקי בחי' המירוק והעונש בגיהנם או בעוה"ז לכל עון וחטא עונש מיוחד למרק ולהעביר הלכלוך והפגם וכן בחייבי מיתה וכרת אין פוגמין כולם בשוה): **וּכְשָׁרְשָׁהּ בָּעֶלְיוֹנִים,** - הפגם המתהווה על־ידי עבירה אחת – שונה מהפגם המתהווה מעבירה אחרת, **כָּךְ הֵם חִלּוּקֵי בְּחִינַת הַמִּרוּק וְהָעֹנֶשׁ כַּגֵּיהִנֹּם אוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה,** - היסורים שאדם סובל בגיהנום או בעולם־הזה, המיועדים לנקות את נפשו, **לְכָל עָוֹן וָחֵטְא עֹנֶשׁ מְיֻחָד** - שמטרתו היא: **לְמָרֵק וּלְהַעֲבִיר הַלִּכְלוּךְ וְהַפְּגָם,** - שנעשו בנפש ובשורשה. **וְכֵן בְּחַיָּבֵי מִיתָה וְכָרֵת אֵין פּוֹגְמִין כֻּלָּם בְּשָׁוֶה):** - אך, על כל פנים, אחרי עשיית העבירה – אם המדובר בחטא שאין עליו איסור כרת ומיתה בידי שמים – אז: **חֲרֵי גַּם נַפְשׁוֹ הַחִיּוֹנִית הַבְּהֵמִית הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּפוֹ, וְכֵן גּוּפוֹ, חוֹזְרִים וְעוֹלִים מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִיפָּה זוֹ,** - בהן ירדו בשעת עשיית החטא, **וּמִתְקָרְבִים לִקְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהֶם** - בנפש הבהמית ובגוף, **הַמַּאֲמִינָה** - הנפש האלקית מאמינה תמיד **בַּה' אֶחָד. וְגַם בְּשָׁעַת הַחֵטְא הָיְתָה בְּאֶמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - שכן, הנפש הבהמית, באמצעות הגוף, היא זו שעוברת את העבירה, ואילו הנפש האלקית נשארת נאמנה להקב"ה, גם בשעת עשיית החטא; **רַק שֶׁהָיְתָה** - הנפש האלקית, **בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ תּוֹךְ נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית מִסִּטְרָא־אָחֳרָא, הַמַּחֲטִיאָה** - הנפש הבהמית **אֶת הַגּוּף וּמוֹרִידָתוֹ עֻמָּה בְּעֻמְקֵי שְׁאוֹל לְמַטָּה מַטָּה תַּחַת טֻמְאַת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפַּת עֲכוֹדָה־זָרָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ.** - הרי בשעה שהנפש הבהמית מחטיאה את הגוף – נמצאת הנפש האלקית בה בגלות; כמו מי שנמצא בגלות, שאינו פועל אז פעולותיו כרצונו, כך גם אין הנפש האלקית פועלת אז פעולתה, שהרי רצונה הוא להשפיע על הגוף בעבודה של תורה ומצוות ולקשרן עם הקב"ה, כפי שנזכר בפרקים הקודמים, וזאת מפני שהנפש האלקית נמצאת בגלות הנפש הבהמית, הנמצאת בשעת החטא בתהום העמוק ביותר של הקליפה והסטרא־אחרא, **וְאֵין לְךָ גָּלוּת גָּדוֹל מִזֶּה,** - מאשר גלות הנפש האלקית בשעה שהאדם חוטא, **"מֵאֹגֶר רָמָה כּוֹ"",** - הירידה "מגג גבוה ביותר – לבור עמוק ביותר", מהמדריגה הנעלה ביותר בה נמצאת הנשמה – לתהום העמוק ביותר של הסטרא־אחרא, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[13] **דְּשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר נַפְשׁוֹת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא מֵהַכְּמָה עֶלְיָאָה, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד וְכוֹ'.** - הרי שהנשמה היא במדריגה נעלה ביותר, ומשם היא יורדת למטה, עד לגלות במדריגות הנחותות ביותר של קליפות וסטרא־אחרא, בשעה שהאדם חוטא, **וְהוּא כְּמֹשֵׁל הָאוֹחֵז בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וּמוֹרִידוֹ**

ליקוטי אמרים

מעבירות שאין בהן כרת ומיתה בידי שמים שאין נפשו האלהית מתה לגמרי ונכרתת משרשה באלהים חיים רק שנפגם קצת דביקותה ואחיזתה בשרשה בחטא זה* הרי גם נפשו החיוני' הבהמית המלובש' בגופו וכן גופו חוזרים ועולים מהם"א וקליפה זו ומתקרבים לקדושת נפש האלהית המלובשת בהם המאמינה בה' אחד וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית' רק שהיתה בבחי' גלות ממש תוך נפש הבהמית מס"א המחטיאה את הגוף ומורידתו עמה בעמקי שאול למטה מטה תחת טומאת הס"א וקליפת ע"ז ה' ישמרנו ואין לך גלות גדול מזה מאיגרא רמה כו' וכמש"ל דשרש ומקור נפשו' כל בית ישראל הוא מחכמה עילאה והוא ית' וחכמתו אחד וכו' והוא כמשל האוחז בראשו של מלך ומורידו למטה

הגהה

---

12. דברים לב, ט. **13.** פרק ב.

ליקוטי אמרים

וטומן פניו בתוך בית הכסא מלא צואה שאין לך עלבון גדול מזה אפי' עושה כן לפי שעה שהקליפות וס"א נקראים קיא צואה כנודע:

לְמַטָּה וְטוֹמֵן פָּנָיו - של המלך, **בְּתוֹךְ בֵּית הַכִּסֵּא מָלֵא צוֹאָה, שֶׁאֵין לְךָ עֶלְבּוֹן גָּדוֹל מִזֶּה, אֲפִלּוּ עוֹשֶׂה כֵּן לְפִי שָׁעָה,** - כמו בענייננו, שכאשר יהודי לוקח את הנשמה שמחכמה עילאה "ראשו של מלך" – ומוריד אותה בגלות בסטרא־אחרא, הנקראת "קיא צואה" – הרי ירידה זו היא רק באופן זמני, בשעת עשיית החטא. שכן, אחרי עשיית החטא – יוצאת הנפש האלקית מהגלות והסטרא־אחרא – ובכל זאת יש בירידה זמנית זו משום עלבון גדול ביותר, **שֶׁהַקְּלִפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא נִקְרָאוֹת "קִיא צוֹאָה",** כַּנּוֹדַע: - הרי, שרק אחרי מעשה החטא, קיים הבדל בין עבירה אחת לשניה, ואילו בשעת מעשה החטא – נפרדים מהקב"ה באמצעות **כל** עבירה. ממילא, מאחר שלכל יהודי יש אהבה מסותרת, שהיא הכוח המניע להתאחד עם הקב"ה ולא להיות נפרד ממנו – יש באפשרותו להימנע **מכל** עבירה ולקיים את **כל** המצוות.

בפרק זה דובר, שכל יהודי מוכן ומזומן למסור את נפשו שלא לעבוד עבודה־זרה. בהקשר לכך מן הראוי להוסיף מה שמביא הרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, באחת משיחותיו, שבאחד מביקוריו של ה"צמח צדק" אצל קבוצת "קנטוניסטים" – חיילים יהודים שנחטפו בצעירותם מהוריהם, ובמשך שנים רבות החזיקו אותם בצבא, ונקטו את כל האמצעים לנתק אותם מיהודים ומיהדות. וה"צמח צדק" אמר להם, שעל המרת האמונה חלילה, צריכים למסור את הנפש, וגם אם הקיסר עצמו מְצַוֶּה לעשות זאת – אסור לשמוע בקולו. כעבור כמה שנים, בא הקיסר הרוסי לבקר את הצבא באימוניו, וראה אחדים מהחיילים מצטיינים במיוחד באימונים. שאל הקיסר לשמותיהם, וכשענו לו, שאחד שמו ברוך, השני יעקב והשלישי משה, התרגז הקיסר רוגז רב וציווה שימירו את דתם רחמנא־ליצלן. ענו לו אותם חיילים, שלפני כמה שנים אמר להם הרבי ה"צמח צדק" שעל ענין כזה צריכים למסור את הנפש. וגם אם הקיסר מְצַוֶּה לעשות זאת – אסור לשמוע בקולו, וקפצו מיד אל תוך הנהר ומסרו את נפשם על קידוש השם.

יום רביעי י"ז שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לא, פרק כה וזהו... עד עמ' 62, עליו כנודע.

ליקוטי אמרים

פרק כה וזהו שכתוב כי קרוב אליך הדבר מאד וגו' שבכל עת ובכל שעה בידו של אדם וברשותו הוא להעבי' רוח שטות והשכחה מקרבו ולזכור ולעורר אהבתו לה' אחד המסותרת בודאי

פֶּרֶק כה. בפרק כ"ה, יסיים רבנו הזקן, את אשר התחיל להסביר בפרק י"ח, את הפסוק: "כי קרוב אליך הדבר **מאד** בפיך ובלבבך לעשותו" – **שמאד** קרוב וקל לכל יהודי לקיים תורה ומצוות, לא רק בשלשה הלבושים: מחשבה, דיבור ומעשה, – שזהו הפירוש הפשוט של "בפיך ובלבבך לעשותו" ("בפיך" – בפה שלך, בדיבור, "בלבבך" – בלב, מחשבה, ו"לעשותו" – לעשות, מעשה) – אלא גם בפירוש הפנימי של "בלבבך", והיינו: עם רגשות הלב, באהבה וביראה להקב"ה.

שאל על כך רבנו הזקן בפרק י"ז: לכאורה אנחנו מרגישים, שאין כל־כך קרוב וקל שתהיה לאדם אהבת ה'? והסביר רבנו הזקן, שעל־ידי התבוננות האדם בגדולת הקב"ה – מתעורר בו הרגש של אהבת ה'. ברם, מאחר שדבר זה יכול לבוא רק אחרי התבוננות עמוקה בגדולת ה', הרי, שכבר ממילא אי־אפשר לומר שזה "קרוב **מאד**", כי לשם התבוננות, נדרשת ידיעה בגדולת הקב"ה וגם שהמוח והלב יהיו מתאימים לכך, כדי שיוכל האדם לעורר בתוכו אהבת ה' – לכן הסביר רבנו הזקן בפרק י"ח שקיים אופן נוסף כיצד על יהודי לקיים תורה ומצוות, ברגש של אהבה להקב"ה: על־ידי "אהבה מסותרת", שישנה בכל אחד מישראל להקב"ה. אהבה **זו** אין מן הצורך ליצור על־ידי התבוננות, כי היא נמצאת באופן טבעי בכל יהודי ויהודי. רבנו הזקן הסביר משמעותה וענינה של אהבה זו: השאיפה והמשיכה של הנשמה היהודית להתאחד עם שורשה האלקי, ולא להיות נפרד ממנו, גם אם דרושה לכך מסירות נפש. לאחר מכן דובר, שעל־ידי קיום מצוה מתאחד יהודי עם הקב"ה, ועל־ידי כל עבירה הוא נפרד מהקב"ה: ומכיון שכך, היה יהודי מונע את עצמו מלחטוא נגד הקב"ה, אילולא ה"רוח שטות" של הנפש הבהמית המכסה על אהבתו, וגורמת שלא ירגיש כיצד הוא נפרד חלילה מהקב"ה על־ידי העבירה. בפרק כ"ה, שאנו עומדים ללמוד עתה, יסיים רבנו הזקן את הסברתו, שבכל שעה יכול יהודי להסיר מעצמו את ה"רוח שטות", ולעורר בתוכו את האהבה המסותרת, כך, שכשבאה עבירה לידו – **יחוש** מיד, שעל־ידי העבירה הוא מנתק את עצמו מהקב"ה, וממילא ימנע מלעשותה; וכשבאה מצוה לידו – יזכור מיד, שאהבתו להקב"ה מכתיבה לו לקיים את המצוה, כי על־ידה הוא מתאחד עם הקב"ה.

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[1]: "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד וְגוֹ'", - לקיים תורה ומצוות "בלבבך", באהבת ה' וביראת ה', **שֶׁבְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם וּבִרְשׁוּתוֹ הוּא לְהַעֲבִיר רוּחַ שְׁטוּת** - המקדמה את רגישותו, שעל־ידי עבירה הוא נפרד מהקב"ה, **וְהַשִּׁכְחָה** - שקיימת בו אהבה להקב"ה, ואשר בגללה עליו לקיים מצוות, כדי להתאחד עם הקב"ה – הוא יכול להסיר "רוח שטות" זו **מִקִּרְבּוֹ, וְלִזְכֹּר וּלְעוֹרֵר אַהֲבָתוֹ לַה' אֶחָד, הַמְסֻתֶּרֶת**

---

1. דברים לב, יד.

בְּוַדַּאי בִּלְבָבוֹ בְּלִי שׁוּם סָפֵק. - הרי ברור הדבר בלי שום פקפוק, שקיימת בלבו אהבה להקב"ה. שכן, כאמור, גם רשע וקל שבקלים ישנה בלבו אהבה מסותרת להקב"ה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "וּבְלְבָבְךָ".** - שיהודי יכול לקיים תורה ומצוות באהבה שבלבו להקב"ה. – ולא רק באהבת ה': שכן, בקיום תורה ומצוות ישנו גם "סור מרע", להימנע מעבירות, ועל כך נדרשת יראת ה', הפחד מהקב"ה. לכן, מציין רבנו הזקן מיד, שאהבה זו **כוללת** בתוכה גם יראה, ומצד יראה זו בידו להימנע מלעשות עבירה. **וְנִכְלָל בָּהּ** - באהבה זו, **גַּם דְּחִילוּ,** - יראה, **דְּהַיְנוּ** - המורא והפחד, **שֶׁלֹּא לִפְרֹד בְּשׁוּם אֹפֶן מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲפִלּוּ בְּמִסִּירַת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ,** - גם אם ייאלץ למסור את נפשו כדי שלא להיות נפרד מהקב"ה, **בְּלִי שׁוּם טַעַם וְשֵׂכֶל מֻשָּׂג** - מדוע עליו למסור את נפשו, **אֶלָּא בְּטֶבַע אֱלֹהִי.** - כפי שהוסבר בפרק י"ט, במשל אור הנר, הנמשך באופן טבעי לשורשו – כך נמשכת הנשמה באופן טבעי לשורשה האלקי, לגבה יש בכך משום "טבע" אלקי, שלמעלה מהבנה. כך היא כוללת גם חרדה ופחד טבעי – שאותה המשכה של התאחדות עם הקב"ה – לא תנותק, גם אם בגלל כך יצטרך למסור את נפשו, **וְכָל־שֶׁכֵּן בִּשְׁבִירַת הַתַּאֲוֹת, הַקַּלָּה מִיִּסּוּרֵי מִיתָה,** - והוא הרי מוכן גם למסור את נפשו – הרי שוודאי הדבר, **שֶׁקָּרוֹב אֵלָיו הַדָּבָר יוֹתֵר לִכְבֹּשׁ הַיֵּצֶר, הֵן בְּבְחִינַת "סוּר מֵרַע",** - להימנע מעשיית עבירות, **אֲפִלּוּ מֵעֲבֵרָה קַלָּה שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים,** - שהיא איסור מדרבנן בלבד, ולא איסור מן התורה – גם בזה ביכלתו לשלוט בעצמו, **שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - ולא לחטוא, **מֵאַחַר שֶׁנִּפְרָד בָּהּ** - אם יחטא, **מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ, כְּמוֹ בַּעֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ, בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה.** - בשעה שהוא חוטא, כפי שהוסבר בפרק הקודם, שבשעה שהוא חוטא, הוא נפרד מהקב"ה, באותה מדה כפי שהוא נפרד ממנו, בשעה שהוא עובד עבודה־זרה, ומאחר שהיה גם מוסר את נפשו, ובלבד שלא לעבוד עבודה־זרה – באותה מדה עליו להימנע גם מעבירה **זו,** שהרי גם על־ידי עבירה זו, הוא נפרד, בשעת מעשה, מהקב"ה. אך, בכל זאת קיים הבדל בין עבודה־זרה, לבין עבירות קלות יותר – וזאת ביחס לזמן **שאחרי** עשיית העבירה: בעבודה־זרה, הוא נשאר נפרד מהקב"ה גם **לאחרי** שנכשל בעבירה גדולה זו; ואילו בעבירות הקלות יותר, ההיפרדות מהקב"ה מוגבלת רק לזמן ביצוע העבירה בלבד – אלא שרבנו הזקן מעיר מיד, שלאמיתו של דבר קיימת עצה גם בעבודה־זרה, שלא ישאר נפרד מהקב"ה – והיא: על־ידי תשובה שבידה להשפיע גם בעבירה של עבודה־זרה. אף־על־פי־כן אנו רואים שהוא לא שועה לעצה זו, אלא מוסר את נפשו, ובלבד שלא להיות נפרד מהקב"ה גם בשעת ההשתתואה לעבודה־זרה. הרי שאותו שיקול – כוחו יפה גם כדי להימנע מעשיית עבירות קלות יותר, מאחר שגם על־ידן, הוא נפרד בשעת מעשה מהקב"ה. על כך אומר רבנו הזקן להלן: **וַהֲרֵי גַּם בַּעֲבוֹדָה־זָרָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה אַחַר־כָּךְ** - שתבטיח, **שאחרי** עשיית העבירה, לא יהיה נפרד מהקב"ה. כך, אפשר שתישאל השאלה: אמנם, גם בעבודה־זרה יש לו פתרון שלא להיות נפרד מהקב"ה אחרי עשיית החטא – על־ידי תשובה. ברם, על הסתמכות כזו על "תשובה" שיעשה אחר כך, כבר אמרו רבותינו ז"ל: "האומר אחטא ואשוב – אין מספיקין בידו לעשות תשובה"[2], הרי שביחס לעבודה־זרה, אין הוא יכול לסמוך מראש על ה"תשובה" שיעשה אחר כך, ומשום כך הוא מוסר את נפשו, כדי שלא יישאר נפרד **תמידי** מהקב"ה. ואילו בעבירה אחרת, הרי אחרי עשיית העבירה אין הוא נשאר, בדרך ממילא, נפרד מהקב"ה, מבלי להסתמך על "תשובה" – אם כן, כיצד אפשר לומר בפסקנות, שכשם שהוא יכול להימנע מעבודה־זרה – כך הוא יכול להימנע מכל עבירה אחרת? על כך באה התשובה: מה שחכמינו ז"ל אומרים "אין מספיקים בידו לעשות תשובה", אין הכוונה שנוטלים ממנו לגמרי את היכולת לעשות תשובה. הכוונה היא רק זאת בלבד: אין **עוזרים** לו בכך, אין מספקים לו את הרגע המתאים לעשות תשובה. אך אם הוא מתאמץ ודוחק את עצמו ועושה תשובה – תשובתו מועילה ומתקבלת. כך, שאכן יש בידו להסתמך על ה"תשובה" שיעשה אחרי שיעבוד עבודה־זרה – ובכל זאת הוא נמנע מכך ובלבד שלא יהיה נפרד מהקב"ה **בשעת מעשה.** [**וְאַף שֶׁ"הָאוֹמֵר אֶחֱטָא וְאָשׁוּב - אֵין מַסְפִּיקִין כּוֹ",** - בידו לעשות תשובה, **הַיְנוּ שֶׁאֵין מַחֲזִיקִים יָדוֹ לִהְיוֹת לוֹ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה,** - שבדרך כלל, הרי נותנים לאדם מלמעלה את הכוח ואת הזמן הנאות לחזור בתשובה, אך מי שסומך בשעת החטא על כך שלאחר מכן יחזור בתשובה – **לא עוזרים** לו מלמעלה בכך **ולא** נותנים לו את ההזדמנות לכך. **אֲבָל אִם דָּחַק הַשָּׁעָה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה].** - תשובה עוזרת תמיד. הרי שגם בעבודה־זרה היה יכול להסתמך שלאחר החטא לא יהיה נפרד מהקב"ה, על־ידי ה"תשובה" שיעשה. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כָּל**

ליקוטי אמרים

בלבבו בלי שום ספק. וז"ש ובלבבך ונכלל בה גם דחילו דהיינו שלא ליפרד בשום אופן מיחודו ואחדותו יתברך אפי' במסירת נפש ממש בלי שום טעם ושכל מושג אלא בטבע אלהי וכ"ש בשבירת התאוות הקלה מיסורי מיתה שקרוב אליו הדבר יותר לכבוש היצר הן בבחי' סור מרע אפי' מעבירה קלה של דברי סופרים שלא לעבור על רצונו ית' מאחר שנפרד בה מיחודו ואחדותו כמו בע"ז ממש בשעת מעשה והרי גם בע"ז יכול לעשות תשובה אח"כ. ואף שהאומר אחטא ואשוב אין מספיקין כו' היינו שאין מחזיקים ידו להיות לו שעת הכושר לעשות תשובה אבל אם דחק השעה ועשה תשובה אין לך דבר שעומד בפני התשובה. ואעפ"כ

---

2. יומא פה, ב.

אִישׁ יִשְׂרָאֵל מוּכָן וּמְזֻמָּן לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קְדֻשַּׁת ה', שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה־זָרָה אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה וְלַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה אַחַר־כָּךְ, - כלומר: הוא ימסור את נפשו, גם כשירצו לאלץ אותו להשתחוות לעבודה־זרה לשניה אחת בלבד, ולאחר שניה זו – יוכל לחזור בתשובה, שאז הרי אין זה מפני שתמיד יהיה נפרד מהקב"ה, אלא גם שניה בודדת זו של היפרדות מהקב"ה, **בשעת מעשה** החטא – מספיקה לו, שלא להשתחוות לעבודה־זרה. וכל כך למה? ובאיזה כוח? **וְהַיְנוּ** - הרי זה, **מִפְּנֵי אוֹר ה' הַמְלֻבָּשׁ בְּנַפְשָׁם** - של בני ישראל, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[3], **שֶׁאֵינוֹ** - אור ה' זה אינו **בְּבְחִינַת זְמַן וְשָׁעָה כְּלָל, אֶלָּא לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן, וְשַׁלִּיט וּמוֹשֵׁל עָלָיו,** - על הזמן, **כַּנּוֹדָע**[4]. - כל האמור הוא בקשר לשאלה, איך נותנת האהבה המסותרת ליהודי את הכוח לשלוט ביצר הרע שלו ולהימנע מלעשות עבירה – "סור מרע". להלן תוסבר פעולתה של האהבה המסותרת ב"ועשה טוב", בצורה החיובית של קיום המצוות:

ליקוטי אמרים

כל איש ישראל מוכן ומזומן למסור נפשו על קדושת ה' שלא להשתחוות לע"ז אפי' לפי שעה ולעשות תשובה אח"כ והיינו מפני אור ה' המלובש בנפשם כנ"ל שאינו בבחי' זמן ושעה כלל אלא למעלה מהזמן ושליט ומושל עליו כנודע.

יום חמישי י"ח שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 62, והן בבחי' ועשה טוב... עד עמ' לב, לעולמים כו'.

וְהֵן בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב", - ביכולת האדם לנצל את כוחה של האהבה המסותרת, כדי **לְהִתְגַּבֵּר כָּאֲרִי בִּגְבוּרָה וְאוֹמֵץ הַלֵּב נֶגֶד הַיֵּצֶר**, - הרע, **הַמַּכְבִּיד אֶת גּוּפוֹ וּמַפִּיל עָלָיו עֲצֵלָה**, - שהיא (העצלות) **מִבְּחִינַת יְסוֹד הֶעָפָר שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית**, - כפי שלמדנו בפרק הראשון, **מִלְּהַטְרִיחַ גּוּפוֹ בִּזְרִיזוּת בְּכָל מִינֵי טֹרַח וַעֲבוֹדַת מַשָּׂא בַּעֲבוֹדַת ה', שֵׁשׁ בָּהּ טֹרַח וְעָמָל, כְּגוֹן: לַעֲמֹל בַּתּוֹרָה בְּעִיּוּן וּבְפֶה** - לדבר דברי תורה באופן של **לֹא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא**, - פיו לא פוסק מללמוד, דבר שדורש יגיעה עצומה. **וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[5]: **"לְעוֹלָם יָשִׂים אָדָם עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה כְּשׁוֹר לְעֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשָּׂאוֹ", וְכֵן לְתִפְלָה בְּכַוָּנָה** - שתהיה מתוך יגיעה, **בְּכָל כֹּחוֹ מַמָּשׁ, וְכֵן בַּעֲבוֹדַת ה' שֶׁהִיא בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן, כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַצְּדָקָה;** - מנויים כאן שלשה דברים – שלשה העמודים שעליהם העולם עומד: "תורה, עבודה (שתפילה היא במקום קרבנות), גמילות חסדים". **וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ** - ענינים דומים בעבודת ה', **מִמִּלְחֲמוֹת הַיֵּצֶר וְתַחְבּוּלוֹתָיו, לְקָרֵר נֶפֶשׁ הָאָדָם שֶׁלֹּא לְהַפְקִיר מָמוֹנוֹ** - כשמדובר אודות צדקה, מקרר היצר־הרע את האדם ומפתה אותו, שלא יבזבז את כספו לכך, **וּבְרִיאוּת גּוּפוֹ**, - בענין של עבודת ה', בו נדרשות יגיעת והתאמצות הגוף. **שֶׁלַּעֲמֹד נֶגְדּוֹ** - נגד היצר הרע הזה **וּלְכָבְשׁוֹ** - **קָרוֹב מְאֹד אֶל הָאָדָם, כְּשֶׁשִׂים אֶל לִבּוֹ, שֶׁלְּנַצֵּחַ הַיֵּצֶר בְּכָל זֶה, וְיוֹתֵר מִזֶּה, וְלַעֲשׂוֹת הָפְכּוֹ מַמָּשׁ** - לעשות ההיפך מרצונו של היצר־הרע, ולהתאמץ הן בגופו והן בממונו בעניני עבודת ה', הרי כל זה **קַל מְאֹד מִיְּסוּרֵי מִיתָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. וְיִסּוּרֵי מִיתָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ, הָיָה מְקַבֵּל בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן** - ובלבד, **שֶׁלֹּא לִפְרֹד מִיְּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַעֲבוֹדָה־זָרָה חַס־וְשָׁלוֹם,** - כפי שלמדנו, שכל יהודי היה מוסר את נפשו שלא לעבוד עבודה־זרה, וזאת כדי שלא להיות נפרד מאחדות ה' אפילו לא לשעה קלה. **וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְקַבֵּל בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן** - גם את התאמצות הגוף וגם שאר ההתאמצויות הנדרשות ממנו, **כְּדֵי לְדַבְּקָה בּוֹ לְעוֹלָם**

ליקוטי אמרים

והן בבחי' ועשה טוב להתגבר כארי בגבורה ואומץ הלב נגד היצר המכביד את גופו ומפיל עליו עצלה מבחי' יסוד העפר שבנפש הבהמית מלהטריח גופו בזריזות בכל מיני טורח ועבוד' משא בעבודת ה' שיש בה טורח ועמל כגון לעמול בתורה בעיון ובפה לא פסיק פומיה מגירסא וכמארז"ל לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי וכן לתפלה בכונה בכל כחו ממש וכן בעבודת ה' שהוא בדבר שבממון כמו עבודת הצדקה וכיוצא באלו ממלחמות היצר ותחבולותיו לקרר נפש האדם שלא להפקיר ממונו ובריאות גופו שלעמוד נגדו ולכבשו קרוב מאד אל האדם כשישים אל לבו שלנצח היצר בכל זה ויותר מזה ולעשות הפכו ממש קל מאד מיסורי מיתה ה' ישמרנו ויסורי מיתה ה' ישמרנו היה מקבל באהבה וברצון שלא ליפרד מיחודו ואחדותו ית' אפי' לפי שעה להשתחות לע"ז ח"ו וכ"ש שיש לו לקבל באהבה וברצון כדי לדבקה בו לעולם ועד דהיינו

---

3. פרק יט. **4.** על המלים "שאינו וכו' אלא למעלה מהזמן, ושליט ומושל עליו. - **העיר כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "וי"ל שאומר בזה ב' ענינים: מצד למעלה מן הזמן כל ענין (אפי' דרגע יש בו ענין דנצחיות, וכדלקמן בקדושה. אלא שבענין דלעו"ז תשובה עוקרתו) נצחי הוא. ב) מצד ושליט ומושל עליו אפשר דענין דלפי שעה יהפך להיות נוגע יותר מזה דזמן ארוך". **5.** עבודה זרה ה, ב.

וָעֵד. - כדי א) להתאחד עם הקב"ה, ב) וזהו לנצח[6]. **דְּהַיְנוּ,** - ההתאחדות עם הקב"ה לנצח, תהיה אצלו **כְּשֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ כַּעֲבוֹדָה זוֹ** - גם כשלשם כך נדרשת ממנו התאמצות מיוחדת, **יִתְגַּלֶּה בָּהּ** - בעבודה זו, **פְּנִימִית רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בִּבְחִינַת פָּנִים וְגִלּוּי רַב וְלֹא בְּהֶסְתֵּר כְּלָל.** - כפי שלמדנו בפרקים הקודמים, שבענין המצוות ועבודת ה' – מאירה פנימיות רצונו של הקב"ה באופן של התגלות. **וּכְשֶׁאֵין שׁוּם הֶסְתֵּר פָּנִים בָּרָצוֹן הָעֶלְיוֹן - אֲזַי אֵין דָּבָר נִפְרָד כְּלָל וּכְלָל** - מאלקות, **לִהְיוֹת יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ.** - כפי שלמדנו, שההרגשה שנבראים יכולים להרגיש את עצמם, ל"יש" ולדבר נפרד מהקב"ה – נובעת מכך שפנימיות רצון העליון היא בהעלם. ואילו כשמגיע הדבר לקיום מצוה ולעבודת ה', שאז מתגלה פנימיות רצון העליון – לא קיימת ממילא הסיבה הגורמת לנברא להרגיש את עצמו ל"יש" ול"מציאות" בפני עצמו. **וּלְזֹאת, תִּהְיֶינָה נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית וְהַחִיּוּנִית** - זו שמחיה את הגוף, **וּלְבוּשֵׁיהֶן** - מחשבה, דיבור ומעשה, **כֻּלָּן מְיֻחָדוֹת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד בָּרָצוֹן הָעֶלְיוֹן וְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** - הרי, שעל־ידי עבודת ה' וקיום המצוות, מתאחד האדם עם הקב"ה בתכלית היחוד. להלן יוסבר שהיחוד הנוצר על־ידי קיום המצוה, הוא לתמיד, ולא רק לשעת קיום המצוה: **וְיִחוּד זֶה לְמַעְלָה** - מה שנפשו של יהודי מתאחדת עם אור אין־סוף על־ידי עבודת ה', הרי למעלה, בעולמות העליונים, **הוּא נִצְחִי לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ וּרְצוֹנוֹ לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן.** - ממילא גם ההתאחדות עם הקב"ה ורצונו, היא נצחית, למעלה מהזמן, **וְכֵן** - גם בעולמנו אנו, **גִּלּוּי רְצוֹנוֹ שֶׁבְּדִבּוּרוֹ, שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, הוּא נִצְחִי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[7]: "וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם", "וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים כּוֹ"[8], "וְלֹא יַחֲלִיף וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים כּוֹ"[9].** - ומאחר שהתגלות רצונו של הקב"ה בדברי התורה, היא נצחית – הרי ממילא, גם התאחדותה של נפש של יהודי עם הקב"ה ורצונו יתברך, על־ידי לימוד התורה וקיום המצוות – היא נצחית.

ליקוטי אמרים

כשיעשה רצונו ית' בעבודה זו יתגלה בה פנימית רצון העליון בבחי' פנים וגילוי רב ולא בהסתר כלל וכשאין שום הסתר פנים ברצון העליון אזי אין דבר נפרד כלל וכלל להיות יש ודבר בפני עצמו ולזאת תהיינה נפשו האלהית והחיונית ולבושיהן כולן מיוחדות בתכלית היחוד ברצון העליון ואור א"ס ב"ה כנ"ל. ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד כי הוא ית' ורצונו למעלה מהזמן וכן גילוי רצונו שבדבורו שהיא התורה הוא נצחי וכמ"ש ודבר אלהינו יקום לעולם ודבריו חיים וקיימים כו' ולא יחליף ולא ימיר דתו לעולמים כו'.

יום שישי י"ט שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' לב, אלא שלמטה הוא... עד עמ' 64, כנ"ל:

אֶלָּא שֶׁלְּמַטָּה - בעולמנו אנו, **הוּא** - ההתאחדות, **תַּחַת הַזְּמַן,** - שכן, גם הנפש למטה נתונה תחת הזמן, והתאחדות הנפש היא **וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה לְבַדָּהּ שֶׁעוֹסֵק בָּהּ בַּתּוֹרָה אוֹ בְּמִצְוָה, כִּי אַחַר־כָּךְ אִם עוֹסֵק בְּדָבָר אַחֵר - נִפְרָד מֵהַיִּחוּד הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה. [וְהַיְנוּ, כְּשֶׁעוֹסֵק בְּדִבָּרִים בְּטֵלִים לְגַמְרֵי, שֶׁאֵין בָּהֶם צֹרֶךְ כְּלָל לַעֲבוֹדַת ה']. - שאז, הוא נפרד, כאן למטה, מה"יחוד העליון", שנוצר על־ידי התורה או המצוה. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כְּשֶׁחוֹזֵר וְשָׁב לַעֲבוֹדַת ה' אַחַר־כָּךְ, לְתוֹרָה וְלִתְפִלָּה, וּמְבַקֵּשׁ מְחִילָה מֵה' עַל שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק אָז** - באותו זמן שהתעסק בדברים בטלים, **בַּתּוֹרָה וְלֹא עָסַק - ה' יִסְלַח לוֹ, כְּמַאֲמַר רַז"ל[10]: "עָבַר עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה וְשָׁב - לֹא זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ".** - כלומר: מוחלין לו מיד, ואז הוא חוזר, גם למטה, ומתאחד עם הקב"ה ורצונו. **וְלָזֶה** - ולכן, מפני שבקשת המחילה עוזרת מיד וחוזר ל"יחוד" הנזכר לעיל, שאפילו **לשעה קלה** אינו רוצה ליפרד וכנזכר לעיל[11], **תִּקְּנוּ בִּרְכַּת "סְלַח לָנוּ" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם,** - בתפילת "שמונה עשרה",

ליקוטי אמרים

אלא שלמטה

הוא תחת הזמן ובאותה שעה לבדה שעוסק בה בתור' או במצוה כי אח"כ אם עוסק בדבר אחר נפרד מהיחוד העליון למטה. והיינו כשעוסק בדברים בטלים לגמרי שאין בהם צורך כלל לעבודת ה' ואעפ"כ כשחוזר ושב לעבודת ה' אח"כ לתורה ולתפלה ומבקש מחילה מה' על שהיה אפשר לו לעסוק אז בתורה ולא עסק ה' יסלח לו כמארז"ל עבר על מצות עשה ושב לא זז משם עד שמוחלין לו. ולזה תקנו ברכת סלח לנו שלש פעמים בכל יום על עון ביטול תורה שאין אדם ניצול ממנו בכל

---

6. כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף כאן את ההבדל של א) וב), בציינו בכך, המשמעות הכפולה של המלה "כל שכן" - א) מדובר כאן בדבקות להשי"ת (בהשוואה לשלא להיות נפרד בלבד על־ידי עבודה זרה). ב) כאן זה עדיין באופן של לעולם ועד (בהשוואה לשלא להיות נפרד לפי שעה בעבודה זרה). **7.** ישעי' מ, ח. **8.** תפילת שחרית. **9.** פיוט "יגדל א־ל חי". **10.** יומא פו, א. **11.** לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א.

עַל עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, שֶׁאֵין אָדָם נִצּוֹל מִמֶּנּוּ בְּכָל יוֹם; וּכְמוֹ הַתָּמִיד - שהיו מקריבים כל יום, **שֶׁהָיָה מְכַפֵּר עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה.** - כשאדם לא קיים מצות־עשה. אלא, אפשר הרי לשאול: אם עוברים לעיתים קרובות כל־כך על העבירה, ומבקשים מחילה עליה – הרי יש כאן לכאורה ענין של "אחטא ואשוב" שעליו אומרים חכמינו ז"ל: "אין מספיקין בידו לעשות תשובה"? – אומר על כך רבנו הזקן: **וְאֵין זֶה "אֶחֱטָא וְאָשוּב", אֶלָּא־אִם־כֵּן** - מתי זה נקרא "אחטא ואשוב", **שֶׁבְּשָׁעַת הַחֵטְא מַמָּשׁ הוּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּשוּבָה וּלְכָךְ חוֹטֵא,** - כי הוא סומך על ה"תשובה"; ולולא ה"תשובה" – לא היה חוטא. הרי שאותה "תשובה" עליה הוא סומך, היא כאילו גרמה לו לחטוא, ולכן באמת "אין מספיקין בידו לעשות תשובה". ואילו בענייננו, הרי ב"סלח לנו" על ביטול תורה, **אין** הוא סומך על ה"תשובה" בשעת מעשה החטא; הרי זה רק שהוא **נכשל** לעתים קרובות בביטול תורה – ועל כך עוזרת לאחר מכן הבקשה של "סלח לנו". **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר:** - "ראה אגה"ת פי"א". הרי, שמאחר שכל יהודי מוכן למסור את נפשו, ובלבד שלא להיות נפרד מהקב"ה, אפילו לא לשעה קלה – כה עמוק נוגע יחודם של בני ישראל עם הקב"ה – מספיק חשבון זה שיהודי לא יהיה מוכן להיות נפרד מהקב"ה על־ידי איזו עבירה שהיא, שההימנעות ממנה קשורה בהרבה פחות יסורים מאשר יסורי מיתה; וודאי הדבר, שזה צריך לחזק אותו באומץ ובשמחה, לחפש להתאחד ולהתייחד עם הקב"ה, על־ידי קיום מצוות (עשה), בידעו, שייחוד זה למעלה, הוא נצחי. נכונות זו למסור את הנפש לשם יחודו עם אלקות, צריכה להיות קבועה **תמיד** בתודעתו של יהודי, ולהתבטא בקיום התורה והמצוות בכל שעה. **וּבָזֶה יוּבָן, לָמָּה צִוָּה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלֵיו־הַשָּׁלוֹם, בְּ'מִשְׁנֵה תּוֹרָה',** - לדור המדבר, **לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ,** - לא רק לדורות הבאים, **לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם,** - שענינה **לְקַבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ,** - לכאורה, אפשר הרי לשאול: **וַהֲלֹא הִבְטִיחַ לָהֶם:** - לדור שנכנס לארץ ישראל, **"פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ה' וְגוֹ'"**[12]; - אם כן, לשם מה היו זקוקים למסירות נפש? כמו דור המדבר – שלא היה שייך כלל שמישהו יאלץ אותם לבוא לידי כך שיצטרכו למסור את נפשם – כך הרי גם בדור שנכנס לארץ ישראל, לא היה שייך (מחמת ההבטחה האמורה), שמישהו יאלץ אותם לעשות דבר **כנגד** מלכות שמים, ושבגלל כך יהיו נכונים למסירות נפש. אם כן, לשם מה ציווה עליהם משה רבנו את ענין מסירות נפש על־ידי קריאת־שמע – ועוד פעמיים בכל יום? **אֶלָּא מִשּׁוּם שֶׁקִּיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ תָּלוּי בָּזֶה שֶׁיִּזְכֹּר תָּמִיד עִנְיַן מְסִירַת נַפְשׁוֹ לַה' עַל יִחוּדוֹ,** - שזו משמעותה של קריאת־שמע, ולכן מן ההכרח לקוראה "פעמיים בכל יום", **שֶׁיִּהְיֶה קָבוּעַ בְּלִבּוֹ תָּמִיד מַמָּשׁ, יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יָמִישׁ מִזִּכְרוֹנוֹ, כִּי בָּזֶה יוּכַל לַעֲמֹד נֶגֶד יִצְרוֹ, לְנַצְּחוֹ תָּמִיד בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה,** - גם אחרי משה, שאז "וזנה אחרי וגו'" – מלחמת היצר – לשון כ"ק רבינו, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל:** – שבזכרו את נכונותו התמידית למסור את נפשו על קידוש השם – יהיה נכון בודאי לקיים את כל התורה והמצוות.

ליקוטי אמרים

יום וכמו התמיד שהיה מכפר על מצות עשה. ואין זה אחטא ואשוב אא"כ שבשעת החטא ממש הוא סומך על התשובה ולכך חוטא כמ"ש במ"א: ובזה יובן למה צוה משה רבינו ע"ה במשנה תורה לדור שנכנסו לארץ לקרות ק"ש פעמים בכל יום לקבל עליו מלכות שמים במסירת נפש והלא הבטיח להם פחדכם ומוראכם יתן ה' וגו' אלא משום שקיום התורה ומצותיה תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה' על יחודו שיהיה קבוע בלבו תמיד ממש יומם ולילה לא ימיש מזכרונו כי בזה יוכל לעמוד נגד יצרו לנצחו תמיד בכל עת ובכל שעה כנ"ל:

יום שבת קודש כ' שבט

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 64, פרק כו ברם... עד עמ' לג, פסוק זה:

פֶּרֶק כו. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, איך "קרוב הדבר מאד" לכל יהודי, לקיים תורה ומצוות באהבת ה' וביראת ה' – כשהן נוצרות על־ידי התבוננות בגדולתו של הקב"ה, או על־ידי האהבה המסותרת שבכל אחד מישראל להקב"ה, הכוללת בתוכה גם את ענין היראה. בפרקים הבאים יסביר רבנו הזקן, ויתן עצות, כיצד להרחיק את כל הדברים המפריעים לעבודת ה', כמו "עצבות" ו"טמטום הלב", שבגללם אין הלב מסוגל לקלוט את רגשות האהבה והיראה.

ליקוטי אמרים

פרק כו ברם כגון דא צריך לאודעי כלל גדול כי כמו שנצחון לנצח דבר גשמי כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל

בְּרָם, כְּגוֹן דָּא צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי כְּלָל גָּדוֹל: - בדבר כגון זה, צריך להודיע כלל גדול, **כִּי כְּמוֹ שֶׁנִּצָּחוֹן לְנַצֵּחַ דָּבָר גַּשְׁמִי, כְּגוֹן שְׁנֵי אֲנָשִׁים הַמִּתְאַבְּקִים זֶה עִם זֶה לְהַפִּיל זֶה אֶת זֶה, הִנֵּה אִם הָאֶחָד**

---

12. דברים יא, כה.

הוא - מתאבק, **בְּעַצְלוּת וּכְבֵדוּת, יְנַצֵּחַ בְּקַל וְיָפֹל, גַּם אִם הוּא גִּבּוֹר יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ** - בכל זאת, מפני שהוא נתון בתנועה של עצלות ורשלנות – לא יעורר את כוחותיו, וינוצח בקלות על־ידי החלש ממנו. **כָּכָה מַמָּשׁ בְּנִצְּחוֹן הַיֵּצֶר,** - שלמרות, שהיצר הטוב חזק מהיצר הרע, כפי שלמדנו בפרקים הקודמים, "מעט אור דוחה הרבה מן החושך", ונוסף על כך גם "הקב"ה עוזרו", בכל זאת **אִי אֶפְשָׁר לְנַצְּחוֹ** - את היצר הרע, **בְּעַצְלוּת וּכְבֵדוּת** - כשנתונים בתנועה של עצלות וכבדות, **הַנִּמְשָׁכוֹת מֵעַצְבוּת וְטִמְטוּם הַלֵּב כְּאֶבֶן, כִּי־אִם** - אפשר לנצח את היצר הרע כשלוחמים נגדו **בִּזְרִיזוּת הַנִּמְשֶׁכֶת מִשִּׂמְחָה וּפְתִיחַת הַלֵּב וְטָהֳרָתוֹ מִכָּל נִדְנוּד דְּאָגָה וָעֶצֶב בְּעוֹלָם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב: "בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר"**[1], **פֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה אֵיזֶה יִתְרוֹן וּמַעֲלָה מִזֶּה** - מהעצבות – הרי שגם בעצבות יש מן הטוב? – עונה על כך רבנו הזקן: **הִנֵּה אַדְּרַבָּה, מִלְּשׁוֹן זֶה** - "יהיה מותר", **מַשְׁמַע שֶׁהָעֶצֶב מִצַּד עַצְמוֹ אֵין בּוֹ מַעֲלָה, רַק שֶׁנִּגִּיעַ וְיָבֹא מִמֶּנּוּ אֵיזֶה יִתְרוֹן. וְהֵינוּ,** - שמה"עצב" תבוא **הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית בַּה' אֱלֹהָיו, הַבָּאָה** - השמחה הבאה, **אַחַר הָעֶצֶב הָאֲמִתִּי** - עצבות שיש לה סיבה אמיתית, **לְעִתִּים מְזֻמָּנִים עַל עֲוֹנוֹתָיו בְּמַר נַפְשׁוֹ וְלֵב נִשְׁבָּר,** - כלומר: מעלתה האמיתית של העצבות היא השמחה הבאה אחרי שברון לבו, בעתים מזומנות, בגלל חטאיו. **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** - על־ידי שברון לבו, **נִשְׁבְּרָה רוּחַ הַטֻּמְאָה וְסִטְרָא־אָחֳרָא וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל** - מחיצת הברזל הנוצרת על־ידי חטאיו, **הַמַּפְסֶקֶת בֵּינוֹ לְאָבִיו שֶׁכַּשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[2] **עַל פָּסוּק: "רוּחַ נִשְׁבָּרָה, לֵב נִשְׁבָּר וְגוֹ'"**[3], - כיצד מגיעים ל"רוח נשברה" – כיצד נשברת רוחה של ה"סטרא־אחרא"? – על־ידי "לב נשבר", ומאחר שעל־ידי מרירות אמיתית ולב נשבר, נשברת רוח הטומאה, ונעלמת מחיצת הברזל שבינו לבין הקב"ה – משום כך דוקא, באפשרותו להגיע, לאחר מכן, לשמחה אמיתית – ובלשון ה"תניא": **וַאֲזַי יְקַיֵּם בּוֹ רֵישֵׁיהּ דִּקְרָא:** - מה שכתוב כמה פסוקים לפני הפסוק "זבחי אלקים רוח נשברה": **"תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה**[4] **וְגוֹ', הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ, וְרוּחַ נְדִיבָה וְגוֹ'"**[5]. - שמחה **זו** אליה הוא מגיע אחרי ה"עצב האמיתי" – **בה** טמונה המעלה, אבל לא בעצבות עצמה. **וְזֶהוּ טַעַם הַפָּשׁוּט** - נוסף על הטעמים שעל פי הסוד, **לְתִקּוּן הָאַר"י זַ"ל, לוֹמַר מִזְּמוֹר זֶה** - פרק נ"א שבתהלים, בו מצויים הפסוקים האמורים, **אַחַר 'תִּקּוּן חֲצוֹת' קֹדֶם הַלִּמּוּד,** - שלומדים אחרי תיקון חצות: **כְּדֵי לִלְמֹד בְּשִׂמְחָה אֲמִתִּית בַּה' הַבָּאָה אַחַר הָעֶצֶב;** - של 'תיקון חצות'; **שֶׁיֵּשׁ לְשִׂמְחָה זוֹ** - הבאה אחרי ה"עצב", **יִתְרוֹן,** - לגבי השמחה שאין לפניה, "עצב", **כְּיִתְרוֹן הָאוֹר הַבָּא מִן הַחֹשֶׁךְ דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק: "וָרְאִיתִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן הַסִּכְלוּת כְּיִתְרוֹן הָאוֹר כו'", עֵין שָׁם, וְדַי לַמֵּבִין.** - שואל ה"זוהר"[6] על פסוק זה: האם רק שלמה ראה זאת? מי לא רואה את זה? – וה"זוהר" מסביר: מאחר שעל־ידי האור המאיר **אחרי** החושך, מרגישים את היתרון שבאור – שכן, בלעדי החושך, לא יודעים את ערכו המיוחד ויקרותו של האור – כך מיתווסף יתרון בחכמה, על־ידי ה"סכלות" וה"שטות". שמחה **זו** שמגיעים אליה אחרי "עצב" אמיתי – **היא היא** היתרון הבא מן ה"עצב". ואילו ה"עצב" עצמו יש בו משום הפרעה לעבודת ה'. **וּמִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב**[7]**: "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וְגוֹ'",** - מגיע על כך העונש המפורט בפסוק, **וְנוֹדַע לְכָל פֵּרוּשׁ הָאַר"י זַ"ל עַל פָּסוּק זֶה:** - האריז"ל מפרש[8] משמעות פסוק זה: גם כשאדם עובד את ה', אלא שחסרה בעבודתו השמחה והחדוה, מגיעים על כך העונשים החמורים המנויים בפסוק. הרי, שלעבודת ה' מתוך שמחה דוקא יש חשיבות מיוחדת, ואילו העצבות, שהיא היפך השמחה, יש בה משום הפרעה לעבודת ה'. ומאחר שישנם ענינים גשמיים, או ענינים רוחניים, הגורמים דאגות לאדם, ומביאים אותו לעצבות, תוסברנה להלן העצות שישנן כיצד להינצל מביטויי העצבות השונים.

ליקוטי אמרים

זה את זה. הנה אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ויפול גם אם הוא גבור יותר מחבירו ככה ממש בנצחון היצר אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן כ"א בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו מכל נדנוד דאגה ועצב בעולם. ומ"ש בכל עצב יהיה מותר פי' שיהיה איזה יתרון ומעלה מזה הנה אדרבה מלשון זה משמע שהעצב מצד עצמו אין בו מעלה רק שיגיע ויבא ממנו איזה יתרון והיינו השמחה האמיתית בה' אלהיו הבאה אחר העצב האמיתי לעתים מזומנים על עונותיו במר נפשו ולב נשבר שע"י זה נשברה רוח הטומאה וס"א ומחיצה של ברזל המפסקת בינו לאביו שבשמים כמ"ש בזהר ע"פ רוח נשברה לב נשבר וגו' ואזי יקוים בו רישיה דקרא תשמיעני ששון ושמחה וגו' השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה וגו' וזהו טעם הפשוט לתיקון האר"י ז"ל לומר מזמור זה אחר תיקון חצות קודם הלימוד כדי ללמוד בשמחה אמיתית בה' הבאה אחר העצב שיש לשמחה זו יתרון כיתרון האור הבא מן החשך דוקא כמ"ש בזהר על פסוק וראיתי שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור כו' ע"ש וד"ל ומקרא מלא דבר הכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו' ונודע לכל פי' האר"י ז"ל על פסוק זה:

---

1. משלי יד, כג. 2. ראה לעיל בפרק י"ז על אותו פסוק. 3. תהלים נא, יט. 4. תהלים נא, יא. 5. שם, נא, יד. 6. ח"ג מז, ב. 7. דברים כח, מז. 8. הובא בשל"ה י' מאמרות מאמר ג' ד' (מט, א).

יום ראשון

יום רביעי — **יד שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בשלח, רביעי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: פרק כא. והנה . . . 52 נבואתם.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

בא כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים, איז, לבד דער ענין פון התעוררות רחמים אויף די מקושרים, געווען א עבודה פון דערמאָנען בינו לבין עצמו די מקושרים, און אריינטראכטען בענין אהבתם והתקשרותם כמים הפנים, וואָס דאָס איז מעורר די כחות פנימים פון דעם וואָס מ'טראַכט וועגען עם, ווי מיר זעהען במוחש, אז מ'קוקט שטאַרק אויף איינעם מוז ער אקוק טאָן, ווייל די הבטה פנימית איז מעורר דעם עצם הנפש, און אזוי איז אויך אין דעם כח המחשבה.

אֵצֶל כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, הֲרֵי שֶׁמִּלְּבַד הָעִנְיָן שֶׁל הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים עַל הַמְקוּשָׁרִים, הָיְתָה עֲבוֹדָה שֶׁל הַזְכָּרַת הַמְקוּשָׁרִים בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וּלְהִתְעַמֵּק בְּמַחֲשָׁבָה בְּעִנְיַן אַהֲבָתָם וְהִתְקַשְּׁרוּתָם כַּמַּיִם הַפָּנִים, שֶׁזֶּה מְעוֹרֵר אֶת הַכֹּחוֹת הַפְּנִימִיִּים שֶׁל זֶה שֶׁחוֹשְׁבִים עָלָיו, כְּפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ שֶׁכַּאֲשֶׁר מַבִּיטִים בְּחָזְקָה עַל אָדָם, הוּא חַיָּב לְהַחֲזִיר מַבָּט, כִּי הַהַבָּטָה הַפְּנִימִית מְעוֹרֶרֶת אֶת עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, וְכֵן הוּא גַּם בְּכֹחַ הַמַּחֲשָׁבָה.

יום שני

יום חמישי — **טו שבט** — ה'תש"ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בשלח, חמישי עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: והרי . . . כז במציאות.

כְּשֶׁנִּגְּשׁוּ לְהַדְפִּיס חֵלֶק שֵׁנִי שֶׁל הַ"תּוֹרָה אוֹר" – כְּבָר נוֹדַע לְהַחֲסִידִים, אֲשֶׁר יֶשְׁנָם הַגָּהוֹת וּבֵאוּרִים מֵהַ"צֶּמַח צֶדֶק" עַל הַמַּאֲמָרִים. וַיַּפְצִירוּ בְּהַ"צֶּמַח צֶדֶק" אֲשֶׁר יַדְפִּיסֵם עִם הַמַּאֲמָרִים, וַיְמָאֵן הַ"צֶּמַח צֶדֶק". וַיַּחֲלֹם חֲלוֹם, אֲשֶׁר זְקֵנוֹ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בָּא לְבַקְּרוֹ וּמְבַקְּשוֹ לְהַדְפִּיסָם. מִכָּל־מָקוֹם הֶעֱלִים הַדָּבָר, עַד אֲשֶׁר גַּם שְׁלִשָׁה מִבָּנָיו חָלְמוּ הַחֲלוֹם הַזֶּה וַיְסַפְּרוּ לַאֲבִיהֶם, וְאָז הִסְכִּים לְהַדְפִּיס גַּם הַגָּהוֹתָיו וּבֵאוּרָיו לַחֵלֶק הַשֵּׁנִי, וַיִּקְרְאוּ לוֹ בְּשֵׁם "לִקּוּטֵי תּוֹרָה".

יום שלישי

יום שישי — **טז שבט** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בשלח, ששי עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וכל הצמצומים . . . חשיב ממש.

אאמו"ר אמר: צווישען קעלט און כפירה איז גאָר א דינע מחיצה. עס שטעהט כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא, אלקות איז פלאַם פייער, לערנען און דאוונען בעדארף מען מיט התלהבות הלב, אז כל עצמותי תאמרנה די דברי ה' אין תורה ותפלה.

אֲדֹנָי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בַּ] אָמַר: בֵּין קְרִירוּת לְכְפִירָה יֶשְׁנָהּ מְחִצָּה דַּקָּה מְאֹד. כָּתוּב: "כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא", אֱלֹקוּת הִיא שַׁלְהֶבֶת אֵשׁ, לִלְמֹד וּלְהִתְפַּלֵּל צָרִיךְ מִתּוֹךְ הִתְלַהֲבוּת הַלֵּב, שֶׁ"כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה" אֶת דִּבְרֵי ה' בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה.

יום רביעי

שבת — **יז שבט, שבת שירה** — ה׳תש״ג

עוֹמְדִין בְּעֵת קְרִיאַת הַשִּׁירָה.
הַפְּטוֹרָה: וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה.

שיעורים. חומש: בשלח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: פג־פז.
תניא: פרק כב. רק . . . תמיד.

עס איז א מנהג צו עסען שווארצע קאַשע.

נָהוּג לֶאֱכֹל דַּיְיסָה שְׁחוֹרָה.

שַׁבָּת בְּשַׁלַּח שְׁנַת תרכ״א אָמַר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ הַמַּאֲמָר ״רְאוּ כִּי ה׳״ הַנִּדְפָּס בְּ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״. וְסִפֵּר אַחַר־כָּךְ לִבְנוֹ, אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ]: שַׁבָּת בְּשַׁלַּח שְׁנַת תקס״ה אָמַר אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן] זֶה הַמַּאֲמָר. אַחַר־כָּךְ קָרָא אוֹתִי וְסִפֵּר לִי, אֲשֶׁר בִּשְׁנַת תקכ״ט בִּהְיוֹתוֹ בְּמֵעֶזְרִיטְשׁ, קָרָא אוֹתוֹ הָרַב הַמַּגִּיד לְחַדְרוֹ וְאָמַר לוֹ: שַׁבָּת בְּשַׁלַּח שְׁנַת תקט״ז אָמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב מַאֲמָר עַל פָּסוּק ״וַיָּשֶׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ״ – לִתְנָאוֹ, כְּמַאֲמַר רַז״ל. בִּשְׁנַת תקכ״א (שָׁנָה אַחֲרֵי הִסְתַּלְּקוּת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב) הָיָה אֶצְלִי – הִמְשִׁיךְ דְּבָרָיו הָרַב הַמַּגִּיד – רַבִּי (הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב), וְאָמַר הַמַּאֲמָר וְהוֹסִיף בֵּאוּר בְּעִנְיַן ״עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ – וְלֹא דְּבָרוֹ – שֶׁל מָקוֹם״. וְהַיּוֹם הָיָה אֶצְלִי מוֹרִי לַחֲזוֹר הַמַּאֲמָר. וְאָמַר הָרַב הַמַּגִּיד הַמַּאֲמָר לִפְנֵי אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, וְהוֹסִיף בֵּאוּר בְּעִנְיַן גִּנַּאי נַהֲרָא, שֶׁזֶּהוּ כְּעִנְיַן קְרִיעַת יַם סוּף.

וְסִיֵּם הַ״צֶּמַח צֶדֶק״: הַיּוֹם הָיוּ אֶצְלִי הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הָרַב הַמַּגִּיד, וַאֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן], וְכָל אֶחָד אָמַר לִי הַמַּאֲמָר בְּסִגְנוֹנוֹ. –

כַּעֲבוֹר אֵיזֶה שָׁעוֹת קָרָא הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ אֶת אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ] עוֹד הַפַּעַם, וְאָמַר לְפָנָיו בֵּאוּר עַל הַמַּאֲמָר.

יום חמישי

יום ראשון — **יח שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: פח־פט.
תניא: פרק כג. ועם . . . כח בעולמות.

הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ סִפֵּר לִבְנוֹ אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהַר״שׁ], אֲשֶׁר הַדְּרוּשׁ ״וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם״ – ״תּוֹרָה אוֹר״ פָּרָשַׁת יִתְרוֹ – הוּא דְּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעֶזְרִיטְשׁ בִּשְׁעַת קַבְּלוֹ אֶת הַנְּשִׂיאוּת – חַג הַשָּׁבוּעוֹת תקכ״א – כְּפִי אֲשֶׁר שְׁמָעוֹ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן מִפִּי הָרַב מְנַחֵם מֶעֶנְדֶל מֵהאָרָאדָאק – בַּעַל ׳פְּרִי הָאָרֶץ׳ – שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד, רַק שֶׁרַבֵּנוּ בֵּאֵר הַדְּרוּשׁ עַל פִּי סִגְנוֹנוֹ.

יום שישי

יום שני — **יט שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, שני עם פירש״י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ולכן נקרא׳ . . . 56 כגוף לנשמה.

מצות־עשה הראשונה, ובל׳ הרמב״ם ״לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל נמצא כו׳ וידיעת דבר זה מ״ע וכמ״ש אנכי ה״א״, היא מצות המוח והשכל, והיינו דהגם דכל אחד ואחד מישראל הוא מאמין בה׳ באמונה פשוטה ולבבו תמים עם ה׳, חובת המוח והשכל להביא אמונה זו בידיעה והשגה, וזהו ״לידע שיש שם מצוי ראשון״, ער

זאָל דאָס וויסען בהשגה והבנה דוקא, וכמ"ש דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם, וכתיב: וידעת היום גו'.

מִצְוַת־עֲשֵׂה הָרִאשׁוֹנָה, וּבִלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם: "לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן מַמְצִיא כָּל נִמְצָא כו' וִידִיעַת דָּבָר זֶה מִצְוַת עֲשֵׂה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ", הֵיא מִצְוַת הַמֹּחַ וְהַשֵּׂכֶל, וְהֵינוּ דַּהֲגַם דְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הוּא מַאֲמִין בַּה' בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה וּלְבָבוֹ תָּמִים עִם ה', חוֹבַת הַמֹּחַ וְהַשֵּׂכֶל לְהָבִיא אֱמוּנָה זוֹ בִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה, וְזֶהוּ "לֵידַע שֶׁיֵּשׁ שָׁם מָצוּי רִאשׁוֹן", שֶׁיֵּדַע זֹאת בְּהַשָּׂגָה וַהֲבָנָה דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ וְעָבְדֵהוּ בְּלֵב שָׁלֵם", וּכְתִיב: "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם גו'".

שבת קודש

יום שלישי — כ שבט — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: יתרו, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: וכן הלבוש . . . 56 ימיהם.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"בּ] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמִּכְתָּבָיו: עַל פִּי "הַגָּהוֹת אשר"י" – נְטִילַת יָדַיִם לִסְעוּדָה ג' פְּעָמִים רְצוּפוֹת, כֵּן הָיָה עוֹשֶׂה אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי – (מַהַר"שׁ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן) – וּמַנִּיחַ מִשְׁפִּיכָה הַג' מְעַט מַיִם בְּכַף יָדוֹ הַשְׂמֹאלִית וּבָזֶה מְשַׁפְשֵׁף שְׁתֵּי יָדָיו.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שלישי עמ' ב

הדבר, משום שבענין ירידת המן לבני ישראל במדבר, 'וְיִהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה' כְּתִיב (שמות טז כב), שביום השישי בשבוע ירד המן בכמות כפולה משאר ימי השבוע, כדי שיהיה להם גם בשבת, שבה לא ירד המן. ולזכר דבר זה, יש לבצוע על שתי כברות בשבת.

מוסיפה הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, חֲזִינָא לֵיהּ לְרַב כַּהֲנָא – ראיתי את רב כהנא באכילתו בשבת, דְּנָקִיט תַּרְתֵּי – שאוחז בידו בשעת הברכה שתי כברות, וּבָצַע חָדָא – ובוצע רק אחת מהן. שלדעתו, כך יש לקיים דין לחם משנה.

הגמרא מביאה את מנהגו של רבי זירא בבציעת הפת בסעודת שבת: רַבִּי זֵירָא בסעודת שבת הָוָה בָּצַע אַכּוּלָּא שֵׁירוּתָא – היה בוצע לכל הסעודה, כלומר פרוסה גדולה המספיקה לאכילתו בכל הסעודה, כדי להראות חביבותו לסעודת השבת, שהוא אוכל הרבה.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְהָא קָא מִתְחַזֵּי כְּרַעֲבָתָנוּתָא – והרי הנהגה זו נראית כרעבתנות, שפורס פרוסה גדולה, וכיצד נהג כן רבי זירא. מתרצת הגמרא: אָמַר [לֵיהּ] – השיב לו רב אשי לרבינא, כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לֹא קָעָבִיד הָכִי – שבכל ימי השבוע אינו עושה כן, וְרַק הַאִידָּנָא – עתה ביום השבת קָא עָבִיד – הוא עושה כן, לֹא מִתְחַזֵּי כְּרַעֲבָתָנוּתָא – אין הדבר נראה כמנהג רעבתנות, וניכר הדבר שעושה כן לכבוד סעודת השבת.

הגמרא מביאה את מנהגם של רב אמי ורב אסי בפת העירוב: רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי, כִּי הֲוָה מִתְרְמֵי לְהוּ רִיפְתָּא דְּעֵרוּבָא – כאשר היה מזדמן להם פת שעירבו בה אתמול עירובי חצירות, היו מְבָרְכִין עֲלֵיהּ [–עליו, על פת זו] ברכת 'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ', ואוכלים אותו. וְאָמְרִי – וכך הסבירו את מנהגם, הוֹאִיל וְאִתְעָבִיד בֵּיהּ מִצְוָה חָדָא – נעשתה בו בלחם זה מצוה אחת [מצות עירוב], נוסיף וְנַעֲבִיד בֵּיהּ מִצְוָה אַחֲרִיתִי – נעשה בו מצוה אחרת [מצות הברכה].

המשך ביאור למס' ברכות ליום שישי עמ' א

משנה

בזמן המשנה היה נהוג לשתות לפני הסעודה כוס יין, ולאכול פרפראות כגון פרגיות ודגים, כדי לגרור את תאוות האכילה. ואחר כך היו מביאים לפניהם את השלחן, לאכול סעודתם. ובסוף הסעודה, לפני ברכת המזון, היו שותים יין ואוכלים פרפראות כגון קליות [שטובים ללב] ולחמניות.

משנתנו מבארת דין ברכת היין והפרפרת שבאים לאחר הסעודה: בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן – מי שבירך על היין שהובא לפני הסעודה, פָּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן – פטר בברכה זו את היין שבא לאחר הסעודה, קודם ברכת המזון, ואינו צריך לחזור ולברך עליו. בֵּרֵךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן – מי שבירך על הפרפרת שבאה לפני הסעודה, כגון דגים ופרגיות, פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן – פטר את הפרפרת שמביאים לאחר הסעודה, כגון קליות ולחמניות, ואינו צריך לחזור ולברך עליהם.

בֵּרֵךְ עַל הַפַּת, פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת – מי שבירך על הפת פטר את שאר המאכלים. אך המברך עַל הַפַּרְפֶּרֶת – על שאר המאכלים, לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, אינו פוטר בברכתו אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה – תבשיל העשוי מחיטים שבורים, הקרויים חלקא טרגיס וטיסני.

חבורת אנשים שנקבעו לסעוד יחד, תקנו חכמים שאחד מהסועדים יברך בקול כדי להוציא את האחרים ידי חובת הברכה. אך יחידים שאכלו, ולא קבעו עצמם לאכול יחד, כל אחד מהיחידים צריך לברך לעצמו. ודרכם היה להסב בשעת אכילת סעודת קבע, דהיינו שהיו מטים את גופם לצד שמאל, על גבי מיטות. אך אכילה ושתיה דרך 'ישיבה' היתה דרך עראי, ללא קביעות סעודה יחד. המשנה מבארת מתי כל אחד מברך לעצמו ומתי אחד פוטר את האחרים.

הָיוּ יוֹשְׁבִין – חבורה שהיו סועדים יחדיו בישיבה בלא הסיבה, כָּל אֶחָד מהיושבים מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ, מפני שאין קבע לסעודה ללא הסיבה. אבל חבורה שהֵסַבּוּ על המיטות, כדי לאכול ולשתות יחדיו, אֶחָד המסובין מְבָרֵךְ לְכוּלָּן – מוציא בברכתו את כולם.

מעשה ללא כוונה

יום ראשון י"ד שבט ה'תש"פ

הלכות שגגות פרק ז, הלכה יא: הַמִּתְכַּוֵּן לַחֲתוֹךְ אֶת הַתָּלוּשׁ, וְחָתַךְ אֶת הַמְּחֻבָּר - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַחֲתִיכָה - הוֹאִיל וְלֹא עָשָׂה מַחֲשַׁבְתּוֹ, פָּטוּר מִן הַחַטָּאת.

בגמרא (שבת עג, א) יש שתי הלכות: א. 'נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר', ובזה פטור לכל הדעות, כי התכוון לפעולה של היתר (הגבהה) ולא לפעולת איסור (חיתוך). ב. 'נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר', ובדין זה נחלקו אמוראים, כי מצד אחד התכוון לפעולת חיתוך האסורה, אך מצד שני לא התכוון לחיתוך אסור אלא לחיתוך של דבר תלוש המותר.

ובדעת הרמב"ם יש לעיין: כאן כתב 'המתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, אע"פ שנתכוין לחתיכה, הואיל ולא עשה מחשבתו פטור מן החטאת', הרי שגם המתכוון לפעולת חיתוך פטור, אך לעיל (פ"ב ה"ז) כתב 'נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר בלא כוונה לחתיכתו פטור', הרי שרק אם לא התכוון כלל לחתיכה אלא להגבהה פטור!

ויש לחלק:

לעיל מדובר שהתכוון להגביה חתיכה מסוימת אלא שסבור היה שהיא תלושה והתברר שהיתה מחוברת, ונמצא שהמעשה נעשה בדבר שאליו התכוון אלא שטעה במצבו של הדבר, ואילו כאן מדובר שהתכוון לחתוך דבר אחד וחתך דבר אחר שלא התכוון אליו כלל.

ולכן לעיל פטור רק אם לא התכוון כלל לחתיכה אלא להגבהה, משום שלא נתקיימה מחשבתו, אך אם התכוון לחתוך, אף שסבר שהוא תלוש ונמצא שהיה מחובר, חייב כי מכל־מקום מחשבתו התקיימה. אך אצלנו פטור גם כאשר התכוון לפעולת חיתוך, כי מחשבתו לא התקיימה כלל שהרי התכוון לחפץ אחד והפעולה נעשתה בחפץ אחר.

((צל"ח שבת עב, ב. ערוך לנר כריתות יט, ב)

האם בהקרבת קרבן אשם נדרשת ידיעת החטא?

יום שני ט"ו שבט ה'תש"פ

הלכות שגגות פרק ט, הלכה י: כָּל הַמְחֻיָּב אָשָׁם וַדַּאי - צָרִיךְ שֶׁיְּוָדַע לוֹ חֶטְאוֹ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ יַקְרִיב אֲשָׁמוֹ; אֲבָל אִם הִקְרִיבוֹ קֹדֶם שֶׁיְּוָדַע לוֹ, וְנוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁהִקְרִיב - אֵינוֹ עוֹלֶה לוֹ.

לדעת רבי טרפון (כריתות כב, א, לפירוש רש"י שבת עא, ב, בד"ה למ"ד אשם) יכול אדם להביא אשם וודאי אף שלא נודע לו חטאו בעת ההקרבה, ואינו דומה לחטאת שאינה מכפרת עד שיוודע החטא, ולדעת רבי עקיבא גם באשם צריך ידיעת החטא בעת ההקרבה. ופסק הרמב"ם כדעת רבי עקיבא (כסף משנה).

והנה, מובא ב'שלחן ערוך'(או"ח סי' א ס"ז) שלאחר קריאת פרשת העולה בכל יום אומרים: 'יהי רצון מלפניך שיהיה זה חשוב ומקובל כאילו הקרבתי עולה', וכן אחר פרשת המנחה והשלמים, מפני שהם באים נדבה.

והוסיף ה'מגן אברהם' (שם סקי"א) על פי דברי הב"ח, שגם לאחר אמירת פרשת אשם יש לומר כן, ואף שאינו בא נדבה אלא על החטא, ואם לא נתחייב בו הרי זה כמקריב חולין בעזרה, כי יש לומר זאת 'על תנאי' 'אם נתחייבתי אשם, יהי רצון מלפניך...', ואם לא נתחייב בו "אין קריאתו חשובה כהקרבה כלל, והרי הוא כקורא בתורה". אך לאחר פרשת חטאת לא יאמר כלום "לפי שאם אין הוא יודע בבירור שעבר עבירה שחייבין עליה חטאת, אינו יכול להביא קרבן... ואם הביא אינו מתכפר לו" (שו"ע אדה"ז שם סט"ו).

והקשה ה'אליה רבה' (א"ח שם סקי"ג): איך אפשר לומר "יהי רצון..." לאחר פרשת אשם, והרי כתב הרמב"ם כאן שאם הקריב האשם קודם שנודע לו החטא אינו עולה לו?

והאחרונים (דגול מרבבה, מחצית השקל או"ח שם) הצדיקו את דברי ה'מגן אברהם':

ה'טור' (א"ח שם) הוא שחילק שאחר פרשת אשם יאמר 'יהי רצון' ולאחר פרשת חטאת לא יאמר. וה'מגן אברהם' בא לבאר את ההבדל בין שני הקרבנות. וגם מדברי הגמרא יוצא שלהקרבת האשם אין צורך בידיעת החטא. וכבר הקשו התוספות (שבת שם ד"ה מאן) על רש"י מהמפורש במשנה (כריתות שם) שגם לפי רבי עקיבא יכול לפעמים להביא אשם מעילות לפני שנודע לו בוודאות שמעל. וכך מבאר רבא בהמשך הגמרא (שם), שמדברי שניהם (רבי טרפון ורבי עקיבא) למדנו שכדי להביא קרבן אשם לא צריך ידיעה וודאית בשעת ההקרבה. ואדרבה, "צריך טעם להרמב"ם למה פסק דבעי ידיעה תחילה" (לשון המחה"ש)?

וגם אדמו"ר הזקן בשולחנו (או"ח סי' א סט"ו) כתב כדברי ה'מגן אברהם', לומר אחר פרשת האשם 'יהי רצון' בלשון של תנאי (ואחר קרבנות נדבה - בלי תנאי), אבל אחר פרשת חטאת לא יאמר כיון שאינו יכול להקריבה "אם אין הוא יודע בבירור שעבר עבירה שחייבין עליה חטאת" (אבל בסידורו לא הביא אדה"ז אמירות אלו כלל).

מתי שבט אחד נקרא 'קהל'?

יום שלישי ט"ז שבט ה'תש"פ

הלכות שגגות פרק יב, הלכה א: אִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּהוֹרָיָה כַּעֲבוֹדָה זָרָה - מְבִיאִין כָּל הַקָּהָל שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים... שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל" - כָּל קָהָל וְקָהָל; וְכָל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט קָרוּי "קָהָל".

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל מברך 'שעשה נסים לאבותינו במקום הזה'. ומברכים רק על נס שנעשה לכל ישראל או לרובם, אבל לא על מקום שנעשה בו נס ליחיד ואף אם נעשה הנס לשבט אחד או שניים אין מברכים (שו"ע או"ח סי' ריח סע' א.ב).

והקשה הב"ח (שם ד"ה ופלוגתא):

בירושלמי (ברכות פ"ט ה"א) דין זה של ברכה על נס שנעשה לשבט יחיד, תלוי במחלוקת תנאים – לפי הדעה שכל שבט ושבט נקרא 'קהל' צריך לברך, ולפי הדעה שרק כל השבטים יחד נקראים 'קהל' אין צריך לברך.

וכיון שהרמב"ם פסק (כאן) ש'כל שבט ושבט קרוי קהל', ולכן כאשר בית־דין שגגו בהוראתם ועשו הקהל על פיהם צריכים להביא קרבן על כל שבט ושבט, מדוע נפסק ב'שלחן ערוך' שאין לברך על נס שנעשה לשבט אחד, והרי אם אנו אומרים ש'כל שבט ושבט קרוי קהל', אזי צריך לברך גם על נס שנעשה לשבט אחד?

ואמנם, כתב ה'מראה פנים' (ירושלמי שם) שלדעת הרמב"ם יש לברך גם על נס שנעשה לשבט אחד מן השבטים, כיון שנקרא 'קהל'.

אך מדברי ה'מגן אברהם' (או"ח שם סק"ג) יוצא שגם לדעת הרמב"ם אין מברכים על נס שנעשה לשבט אחד, כי הכלל ש'כל שבט ושבט קרוי קהל' נאמר רק לענין הוראת בית דין, שם נאמר במפורש "והקריבו הקהל", אבל לענין ברכה על מקום שנעשה בו נס לא נאמר 'קהל', ולכן אין לברך על נס שנעשה לשבט אחד.

ועוד: הלכה זו שהרואה מקום שנעשו בו נסים צריך לברך, נלמדת מיתרו (ברכות נד, א) שאמר "ברוך ה' אשר הציל אתכם" ושם הרי היה הנס לכל ישראל ולא לשבט אחד בלבד (נחל אשכול, הל' ברכות הודאה סק"י).

בין עולת ראיה לעולת יולדת

יום רביעי י"ז שבט ה'תש"פ

הלכות מחוסרי כפרה פרק א, הלכה יג: הָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה חַטָּאתָהּ, וָמֵתָה - יָבִיאוּ הַיּוֹרְשִׁים עוֹלָתָהּ; אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישָׁה אוֹתָהּ מֵחַיִּים, כְּבָר נִשְׁתַּעְבְּדוּ נְכָסֶיהָ לַקָּרְבָּן.

יולדת שמתה לפני שהביאה את עולתה, לדעת שמואל אם הקדישה את הקרבן בחייה, מביאים היורשים את קרבנה, ואם לא הקדישה בחייה, אינם חייבים להביא. אך לדעת רבי יוחנן גם אם לא הקדישה בחייה, חייבים יורשיה להביא עולתה מהנכסים שירשו ממנה, כי נכסיה נשתעבדו לטובת הקרבן (קדושין יג, ב). ופסק הרמב"ם כדעת רבי יוחנן (כסף משנה).

ובהלכות חגיגה (פ"א ה"י) כתב הרמב"ם "המפריש עולת ראייתו ומת, יורשין חייבין להביאה". והקשה ה'לחם משנה' (שם): לדעת הירושלמי עולת ראיה דומה לעולת יולדת, ובעולת יולדת כתב הרמב"ם שיביאו היורשים עולתה אף־על־פי שלא הפרישה אותה מחיים, ומדוע בעולת ראיה חייבים היורשים להביאה רק אם הפרישוה הבעלים מחיים?

מבאר ה'מים חיים' (להפר"ח, הל' חגיגה שם):

מן התורה שעבוד נכסים הוא רק בקרקעות (ומתקנת הגאונים גובה בעל־חוב גם ממטלטלין) (הל' מלוה ולוה פי"א ה"ז והי"א). ואם כן היורשים מביאים את עולת היולדת מנכסים שהורישה, כי מדובר שהורישה קרקע, ולכן אף "שלא הפרישה אותה מחיים, כבר נשתעבדו נכסיה בקרבן", מה שאין כן בעולת ראיה, כיון שרוב בני אדם אינם מורישים אלא מטלטלין, הרי רק אם הפריש עולתו מחיים חייבים היורשים להביאה.

וה'מנחת חינוך' (מצוה תצ) מחלק בין עולת יולדת לעולת ראיה:

יולדת מתחייבת במלאות ימי טהרה להביא קרבן עולה (בנוסף לחטאת), ומיד משתעבדים נכסיה לקרבן ומהם צריכים יורשיה להקריב עולתה. מה שאין כן העולה לרגל שמת ביום־טוב קודם שהגיע זמן הקרבת העולה (עלות השחר) נפטר מהבאת עולת ראיה, וכיון שלא חלה עליו חובת ההקרבה אין נכסיו משתעבדים, וממילא אין חובה על היורשים להביאה אלא אם כן הפריש עולתו בחייו.

'לילה מחוסר זמן'?

יום חמישי י"ח שבט ה'תש"פ

הלכות מחוסרי כפרה פרק ג, הלכה ד: זָב בַּעַל שָׁלֹשׁ שְׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי שֶׁאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי נִקְיִים - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן שֵׁנִי עַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד עַל הַשָּׁלֹשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת... הֵרֵי לֹא יָצָא לִזְמַן שֶׁרָאוּי לְקָרְבָּן; וְהַלַּיְלָה מְחֻסַּר זְמַן הוּא.

זב שראה שלש ראיות מביא קרבן ביום השמיני, לאחר ספירת שבעה ימים נקיים (לעיל פ"ב ה"ו). ואם ראה ביום השמיני שלש ראיות נוספות, מביא קרבן שני על הזיבה החדשה ואינו נפטר בקרבן הראשון, כי חיוב הקרבן חל לפני הראיות החדשות.

ואם ראה את שלש הראיות הנוספות בליל שמיני, לדעת רבי יוחנן (כריתות ח, א) 'לילה אינו מחוסר זמן', וזמן חיוב הקרבן על שלש הראיות הראשונות מתחיל מליל שמיני (ומה שאין מקריבים בלילה הרי זה עיכוב צדדי) לפני הראיות הנוספות, ולכן הזיבה החדשה אינה נכללת בקרבן הזה, ועליו להביא קרבן אחר. אך לדעת חזקיה 'לילה מחוסר זמן', וזמנו של חיוב הקרבן לא הגיע בליל שמיני אלא למחרתו ביום השמיני, ולכן יכול הקרבן לפטור גם את שלש הראיות שראה בליל שמיני. ופסק הרמב"ם כחזקיה, כיון שהיה רבו של רבי יוחנן (לחם משנה חגיגה פ"ב ה"ה).

והקשו אחרונים (הר המוריה כאן סקי"א, שואל ומשיב מהדו"ת ח"ד סי' נו):

בהלכות פסולי המוקדשין (פ"ג הכ"א) כתב הרמב"ם, "דבר שמצוותו ביום שנתקדש בכלי שרת בלילה, נפסל וישרף... כגון שקמץ מנחה בלילה ונתן קומצה לכלי שרת, הרי זו נשרפת". ובגמרא (מנחות ק, א) מבואר שהלכה זו היא לפי הדעה ש'לילה אינו מחוסר זמן' וצריך לשרוף את הקומץ ('שנתקדש בכלי שרת בלילה') ואי אפשר להחזירו לכלי ולקמוץ מחדש ביום, משום שנתקדש כבר בנתינתו לכלי שרת (ואי אפשר לערב קומץ שנתקדש עם שיירי מנחה) וכיון שכלי שרת מקדשים את הניתן בהם רק בזמן הקרבתם, צריך לומר שכבר בלילה שלפני ההקרבה הוא זמן ההקרבה ('לילה אינו מחוסר זמן'). ואם כן דברי הרמב"ם כאן ש'לילה מחוסר זמן' הם בסתירה לדבריו שם!

ותירץ ה'שואל ומשיב':

למסקנת הגמרא (מנחות שם) דין זה (שקומץ שניתן בכלי שרת בלילה ישרף) מתפרש לפי הדעה שכלי שרת מקדשים אפילו שלא בזמנם, ולכן הקומץ מתקדש בנתינתו לכלי שרת אף שעדיין לא הגיע זמן ההקרבה, כי 'לילה מחוסר זמן', כדברי הרמב"ם כאן.

מתי מנתק ה'עשה' את ה'לאו'? יום שישי י"ט שבט ה'תש"פ

הלכות תמורה פרק א, הלכה א: וְלָמָּה לוֹקִין עַל הַתְּמוּרָה, וַהֲרֵי לָאו שֶׁבָּהּ נִתַּק לַעֲשֵׂה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: "וְאִם הָמֵר יָמִיר... וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ"? מִפְּנֵי... שֶׁאֵין לָאו שֶׁבָּהּ שָׁוֶה לַעֲשֵׂה, שֶׁהַצִּבּוּר וְהַשֻּׁתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, אִם הֵמִירוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יָמִירוּ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַיָּחִיד שֶׁהֵמִיר - הֲרֵי הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ... וְאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁהֵמִיר... הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; וְאֵין הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ.

'לאו הניתק לעשה' אין לוקים עליו (הל' סנהדרין פי"ט ה"ב) אך הממיר קרבן לחולין לוקה, כי איסור ה'לאו' ('לא ימיר') חל גם על הממיר בהמה של ציבור ושל שותפים, ואילו ה'עשה' ('ותמורתו יהיה קדש') אינו מתקיים בציבור או בשותפים, ו'עשה' שאינו חל על כולם אינו מנתק לאו שכולם חייבים בו.

והקשה ה'תורת חסד' (א"ח סי' ח סק"ב, ועוד)

לפי דברי הרמב"ם כאן, שהממיר לוקה ואין זה 'לאו הניתק לעשה' משום "שאין לאו שבה שוה לעשה", היינו שאין ה'עשה' מנתק ומבטל לאו הגדול מה'עשה', איך יכול לחול דין 'לאו הניתק לעשה', והרי (לכמה דעות) סומא פטור ממצוות־עשה וחייב בלא־תעשה (ראה בבא קמא פו, ב שד"ח, כללים, מע' ס, כלל ס"ו. שו"ת רעק"א סי קסט), ואם־כן כל לאו אינו שווה ל'עשה' אלא גדול ממנו?

ומיישב:

אף שהסומא מצווה על הלאו ופטור מ'עשה', לענין 'לאו הניתק לעשה' יש לומר כי כיון שה'עשה' בא לתקן את הלאו שנעשה, הרי הוא נגרר אחריו, וגם הסומא צריך לקיים 'עשה' זה, כדי שיוכל לנתק ולבטל את הלאו שעבר עליו.

ועוד מבאר על יסוד דברי ה'תומים' (סי ז סק"ז):

הדין שאין ה'עשה' מנתק ומבטל לאו גדול ממנו, אמור רק כאשר העשה מתקיים מאליו (כבתמורה, שעם פעולת האיסור (ההמרה) נעשית המצוה 'ותמורתו יהיה קודש'), אבל כאשר קיום ה'עשה' הוא על־ידי פעולה בפני עצמה ('קום ועשה') לדעת הרמב"ם ה'עשה' מבטל את הלאו גם כאשר הלאו גדול מן ה'עשה'.

ולכן בדרך כלל ה'עשה' מבטל את ה'לאו', אף שהסומים פטורים ממצוות־עשה ומצווים על לא־תעשה - היות ולקיום מצוות־עשה נדרשת עשיה ('קום ועשה'), הרי ה'עשה' מבטל את הלאו, אף שאיסורו גדול מן ה'עשה'.

אימתי חלה קדושת הבכור? שבת קודש כ' שבט ה'תש"פ

הלכות תמורה פרק ד, הלכה יב: אִם אָמַר עִם יְצִיאַת רֹב רִאשׁוֹ: 'יִהְיֶה עוֹלָה' - הֲרֵי זֶה בְּכוֹר, וְאֵינוֹ עוֹלָה.

בכור בהמה טהורה קדוש לה' מלידתו, ומשיצא הוולד רובו או ראשו, הרי הוא קדוש (חולין סט, ב), כמו שפירש רש"י (ד"ה ה"ז יקבר) "דביציאת הרוב... קרינא ביה 'אשר יוולד'".

והנה, לדעת רב הונא, הבכור "למפרע הוא קדוש". ולכן אם יצא שליש הוולד ובעליו מכר לגוי חלק זה שיצא, ואחר כך יצא שליש נוסף, ונמצא שרוב הוולד בחוץ – הרי הוא קדוש בבכורה. ואף שהגוי שותף בו ואם כן היה צריך להיות פטור מהבכורה (הל' בכורות פ"ד ה"ד) – כיון ש'למפרע הוא קדוש' נמצא שקדושתו התחילה מתחילת הלידה, ומה שמכר לגוי אינה מכירה שהרי כבר התקדש ואינו שלו. וכן פסק הרמב"ם (שם, שם, הי"ד) כרב הונא ש'למפרע הוא גובה'.

והקשו האחרונים (מהרי"ט אלגזי בכורות פ"ד ה"א. חדושי רמ"ש חולין שם): מלשון הרמב"ם כאן ("אמר עם יציאת רוב ראשו 'יהיה עולה' הרי זה בכור ואינו עולה") יש לדייק שאם אמר 'יהיה עולה' כשיצא רק מיעוט הוולד הרי הוא עולה ולא בכור, והרי לדעת הרמב"ם 'למפרע הוא קדוש', וכשיצא מיעוטו בלבד נתקדש בקדושת בכורה, ואם־כן איך אפשר לשנותו לקדושת עולה?

והביאור:

הוולד מתקדש למפרע מתחילת הלידה רק כלפי החלק שכבר יצא מן הרחם, ולכן ביציאת השליש הראשון של הוולד התקדש אותו שליש ומכירתו לגוי אינה מכירה כיון שאינה שלו, אבל חלק הוולד שעדיין לא יצא, וודאי שלא חלה עליו קדושת הבכור עד יציאת רוב הוולד. ולכן אם יאמר בעת צאת מיעוט הוולד 'יהיה עולה' – הרי הוא עולה ולא בכור, כי החלק שבפנים לא התקדש בקדושת הבכורה (רע"א יור"ד סי' שיט ס"ב. חדושי רמ"ש שם).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ד־כ' שבט ה'תש"פ

יום ראשון י"ד שבט ה'תש"פ

הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שדין שגגת המאכלות כדין שגגת הבעילות, ואם האיסורין מצטרפין לקרבן.

1 **א. דִּין שִׁגְגַת הַמַּאֲכָלוֹת[2] כְּדִין שִׁגְגַת הַבְּעִילוֹת[3].**
2 **לְפִיכָךְ, אִם אָכַל אֲכִילוֹת הַרְבֵּה מִשֵּׁם אֶחָד בְּהֶעְלֵם**
3 **אַחַת[4], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן יָמִים רַבִּים - אֵינוֹ חַיָּב**
4 **אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[5]. כֵּיצַד? אָכַל חֵלֶב הַיּוֹם וְאָכַל חֵלֶב**
5 **לְמָחָר וְחֵלֶב לְמָחָר[6] בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן**
6 **בִּשְׁלֹשָׁה תַּמְחוּיִין[7] - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. אֲבָל אִם**
7 **אָכַל כְּזַיִת חֵלֶב וְנוֹדַע לוֹ, וְחָזַר וְאָכַל כְּזַיִת חֵלֶב**
8 **וְנוֹדַע לוֹ - חַיָּב עַל כָּל אֲכִילָה וַאֲכִילָה; שֶׁהַיְדִיעוֹת**
9 **מְחַלְּקוֹת הַשְּׁגָגוֹת[8]. אָכַל כַּחֲצִי זַיִת חֵלֶב[9] וְחָזַר וְאָכַל**
10 **כַּחֲצִי זַיִת חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁנֵי**
11 **תַּמְחוּיִין[10] וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיק בֵּינֵיהֶן[11] - הֲרֵי אֵלּוּ**
12 **מְצָטָרְפִין וּמֵבִיא חַטָּאת; שֶׁאֵין הַתַּמְחוּיִין מְחַלְּקִין[12].**
13 **וְהוּא שֶׁלֹּא יִשְׁהֶה בֵּינֵיהֶן[13] יוֹתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת שָׁלֹשׁ**
14 **בֵּיצִים[14], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.**
15 **שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמִּצְטָרֵף הַשִּׁעוּר[15] לְמֵזִיד לְמַלְקוּת, כָּךְ**
16 **מִצְטָרֵף הַשִּׁעוּר לְשׁוֹגֵג לְקָרְבָּן[16].**

2) האסורים. 3) ברור הוא, מדברי המשנה כריתות יא: 4) כלומר, אם אכל דבר איסור כמה פעמים, ונעלם ממנו במשך כל הזמן (מהתחלת האכילה הראשונה עד סוף האכילה האחרונה) כי דבר זה אסור באכילה. 5) על כל האכילות, כי לעניין האכילות אין הימים מחלקים, כי אם הידיעות מחלקות וכל זמן שלא נודע לו ביניהם אינו חייב אלא אחת. 6) כלומר, למחר של המחר, שהוא יומיים אחרי האכילה הראשונה. 7) נתבשלו בשלוש קערות, בשינוי מלאכת בישולם. וראה להלן פרק ט הלכה ט כי התמחויין מחלקים במעילה, אבל לעניין חיוב כריתות פסק כרבי עקיבא (כריתות טו:) כי אין התמחויין מחלקים את ההעלם בין להקל ובין להחמיר, שאינו חייב חטאת על כל תמחוי ותמחוי, אף כי רבי יהושע שהוא רבו של רבי עקיבא סובר כי התמחויין מחלקין, פסק כרבי עקיבא שהשיב לרבי יהושע במשנה (שם), ובגמרא נסתפקו אם קיבל רבי יהושע תשובת רבי עקיבא או לא קיבל, וכיוון שרבי עקיבא הוא וודאי ורבי יהושע הוא ספק - אין ספק מוציא מידי וודאי. 8) במשנה: "אם אכל חלב וחלב וכו' אם הייתה ידיעה בינתיים וכו' מביא חטאת על כל אחת ואחת". 9) כי שיעור אכילת חלב לעניין כרת ומלקות במזיד, וחטאת בשוגג - הוא בכזית. 10) בשתי קערות ושנתבשל חצי זית זה בשינוי מלאכת הבישול מאשר חצי הזית השני - אין אומרים התמחויין מחלקים, אלא שני החצאי זיתים מצטרפים. 11) שאכלם בנפרד ובהפסקה ביניהם. 12) בין להקל ובין להחמיר וכרבי עקיבא. 13) אין הכוונה שלא ישהה מסוף אכילת חצי זית ראשון להתחלת אכילת חצי זית שני, אלא מתחילת אכילת החצי זית הראשון עד סוף אכילת החצי זית השני. וכן מצאנו בגמרא ברכות יב: "כל השנה כולה אדם מתפלל וכו' חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים", הרי ש"בין", הוא מתחילת ראש השנה עד סוף יום הכיפורים, שהרי בלעדי ראש השנה ויום הכיפורים אין עשרה ימים. 14) כחכמים במשנה כריתות יב: האומרים עד שישהה מתחילה ועד סוף כדי אכילת פרס ופסק גם כר' יוחנן בן ברוקא עירובין פג. כי שיעור אכילת פרס הוא כדי אכילת שלוש בצים. 15) לכזית שלם. 16) לא מבורר למה פשוט לו לרבינו שמצטרף למלקות יותר ממה שמצטרף לקרבן.

17 **ב. אָכַל נוֹתָר[17] מֵחֲמִשָּׁה זְבָחִים, כְּזַיִת[18] מִכָּל זֶבַח,**
18 **בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁאֲכָלָן בַּחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין[19]**
19 **- אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת; שֶׁכֻּלָּן שֵׁם אֶחָד הֵן[20],**
20 **וְהַתַּמְחוּיִין אֵינָן מְחַלְּקִין[21]. וְגוּפֵי הַזְּבָחִים אֵינָן**
21 **מְחַלְּקִין[22], שֶׁאֶחָד הָאוֹכֵל בָּשָׂר מִזְּבָחִים רַבִּים אוֹ**
22 **מִזֶּבַח אֶחָד[23]. וְכֵן הַשּׁוֹחֵט חֲמִשָּׁה זְבָחִים בַּחוּץ[24]**
23 **בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[25]. הָא**
24 **לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִשְׁתַּחֲוֶה לְחָמֵשׁ צוּרוֹת[26] בְּהֶעְלֵם**
25 **אַחַת[27].**

17) בשר זבח שנותר לאחר זמן אכילתו, שאם אכלו במזיד חייב כרת ובשוגג מביא חטאת. 18) כי שיעור אכילת נותר להתחייב בה, הוא כזית. 19) נתבשלו כל זבח וזבח בקערה אחרת. 20) כלומר, אינם אלא איסור אחד והוא איסור נותר. 21) את השגגות שיתחייב בהן כמה חטאות. 22) לחייבו כמה חטאות ואף על פי שבעריות אמרנו למעלה (פרק ה הלכה ג) שגופים מחלקים - שם בעריות אי אפשר לבעול כולן בבת אחת, ולפיכך הגופים מחלקים, אבל אכילת נותר יכולה להיות מכל הזבחים בבת אחת, ולכן אין הגופים מחלקים. 23) שווים הם, שאינו חייב אלא חטאת אחת, שאין הדין משתנה על ידי היותם כמה גופין, וכרבי עקיבא במשנה שם. 24) בחוץ לעזרה. 25) במשנה שם: שאל ר' עקיבא לר' יהושע על השוחט ה' זבחים בחוץ בהעלם אחד, אם חייב חמש חטאות או חטאת אחת, ואמר ר' יהושע שהוא חייב חמש בקל־וחומר ממעילה, ודחה ר' שמעון דבריו, עיין שם, וכשם שאין גופים מחלקים לגבי אכילת נותר, כך אין מחלקים לעניין שחיטת קדשים בחוץ, שאפשר לשחוט את כולם בבת אחת. 26) של עבודה זרה. 27) בהשתחוואה פשוט הדבר בהעלם אחד, שהרי בהשתחוואה אחת יכול לעבוד לחמש צורות, ואילו באכילה ושחיטה - לכל אחד אכילה מיוחדת ושחיטה מיוחדת.

26 **ג. הִקִּיז דָּם[28] לְבְהֶמְתּוֹ[29] וְקִבְּלוֹ[30] בִּשְׁנֵי כּוֹסוֹת וּשְׁתָאָן**
27 **בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[31].**

28) חיבל בבהמה והוציא דם שהנפש יוצאה עימו, והוא דם הקילוח (=היוצא בזרם חזק), שהשותה דם זה במזיד - חייב כרת, ובשוגג מביא חטאת. 29) בהמתו לאו דווקא אלא הוא הדין לחיה ועוף, ולא בא אלא למעט דם דגים, חגבים, שקצים, רמשים, ודם האדם. 30) לדם. 31) ומפרש רבינו שהמדובר בהעלם אחד, אבל בשתי העלמות הכל מודים שחייב שתיים.

ד. הָאוֹכֵל מַאֲכָלוֹת הַרְבֵּה מִשְּׁמוֹת הַרְבֵּה בְּהֶעְלֵם אַחַת - חַיָּב עַל כָּל שֵׁם וָשֵׁם[32]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב וְדָם וְנוֹתָר וּפִגּוּל[33], כְּזַיִת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, בְּהֶעְלֵם אַחַת - מֵבִיא אַרְבַּע חַטָּאוֹת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. וְכָל הָאוֹכֵל כְּזַיִת אֶחָד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ בוֹ שֵׁמוֹת הַרְבֵּה[34] בְּהֶעְלֵם אַחַת[35], אִם נִתְקַבְּצוּ בְּאִסּוּר מוֹסִיף אוֹ בְּאִסּוּר כּוֹלֵל אוֹ בְּאִסּוּר בַּת אַחַת[36] - חַיָּב עַל כָּל שֵׁם וָשֵׁם[37]. לְפִיכָךְ, הַטָּמֵא שֶׁאָכַל כְּזַיִת חֵלֶב[38] וְנוֹתָר[39] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - מֵבִיא אַרְבַּע חַטָּאוֹת וְאָשָׁם[40]: חַטָּאת אַחַת מִשּׁוּם טָמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ, וְאַחַת מִשּׁוּם אוֹכֵל חֵלֶב, וְאַחַת מִשּׁוּם אוֹכֵל נוֹתָר, וְאַחַת מִשּׁוּם יוֹם הַכִּפּוּרִים. וְהוּא שֶׁיִּצְטָרֵף אֹכֶל אַחֵר עִם כְּזַיִת זֶה עַד שֶׁיַּשְׁלִימוֹ לְכַפּוֹתֶבֶת[41]. וּמֵבִיא אָשָׁם וַדַּאי לִמְעִילָה, שֶׁהֲרֵי נֶהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ בִּשְׁגָגָה[42].

32) חטאת מיוחדת. 33) שעל כל אלו חייב חטאת בשוגג. 34) כלומר, שחלו על כזית זה כמה איסורים. 35) שנעלמו ממנו כל האיסורים האלו. 36) אבל חוץ מהאופנים הנ"ל - אין איסור חל על איסור. 37) משנה בכריתות יג: "יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ד' חטאות ואשם", ובגמרא יד. אמרו כי באיסור מוסיף ובאיסור כולל לא אמרו "אין איסור חל על איסור". 38) מבהמת קדשים. 39) שנותר לאחר זמן הקרבתו, שאסור גם משום נותר. 40) "אמרו שאמתת הדין הזה הוא שיהא האוכל נטמא קודם שיביא שתי שערות בשנים המסויימות, לכשיגיע לפרקו נאסר עליו אכילת חלב ואכילת קדשים בטומאה בשעה אחת, הרי אלו שני איסורין באים כאחת וחייב גם כן במעילה על האכילה הזאת, לפי שקודם שהייתה הבהמה קודש היה אסור לאכול חלבה ומותר ליהנות בו ולפי שהקדש נאסר בהנאה, מיגו דאיתוסף ביה איסור הנאה איתוסף נמי איסור לעניין אכילה דחייב על אכילתו אשם מעילה וזהו איסור מוסיף, וגם כן החלב הזה שאכל קודם שיהא נותר היה מותר לגבוה ואסור להדיוט וכשיהיה נותר נאסר לגבוה, איתוסף נמי בה איסור לעניין אכילה, ולפיכך חייב על אכילתו משום נותר, ואם אכלו ביום הכיפורים איתוסף עליו איסורי אכילת היום שהוא איסור כולל כל האוכלים וכל המשקים והואיל ואסור ביום הזה לאכול דבר המותר הרי הוא גם כן מוסיף איסור בדבר האסור באכילתו, לפי שהוא כולל החלב הזה בכלל מה שאסור לאכול". 41) ששיעור אכילה שחייבים עליה ביום הכיפורים הוא ככותבת הגסה (=תמרה גדולה). 42) כי המועל בהקדש בשוגג משלם מה שנהנה בתוספת חומש ומביא איל לאשם.

ה. הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת. אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אַחַת הִיא[43].

43) כלומר, שתייה בכלל אכילה היא, ושתיהן נלמדו מפסוק אחד. וראה למעלה הלכה א כי האוכל אכילות הרבה משם אחד בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת.

ו. הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנֵי אִסּוּרִין הַבָּאִין כְּאֶחָד[44].

44) דין זה מובא גם למעלה פרק ד הלכה א (ופורש שם) וחזר רבינו ושנאו כאן לחלק בינו לבין אוכל ושותה שקדם (כסף משנה).

ז. אָכַל כַּחֲצִי זַיִת חֵלֶב וְכַחֲצִי זַיִת דָּם בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב קָרְבָּן. כְּשֵׁם שֶׁאֵין הָאִסּוּרִין מִצְטָרְפִין לְמַלְקוּת[45], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת[46], כָּךְ אֵין מִצְטָרְפִין לְקָרְבָּן.

45) ראה בפרק יט מהלכות סנהדרין הלכה א כי האוכל כזית חלב או כזית דם וכו' במזיד - חייב מלקות, נוסף לחיוב הכרת. 46) פרק ד הלכה יז ופרק יד הלכה ה, שאם אכל כחצי זית מאיסור אחד ועוד חצי זית מאיסור אחר אין מצטרפין לכזית שלם לחייב מלקות.

ח. אָכַל כַּחֲצִי זַיִת[47] וְנוֹדַע לוֹ[48] וְחָזַר וְשָׁכַח[49], וְאָכַל כַּחֲצִי זַיִת אַחֵר[50] בְּהֶעְלֵם שֵׁנִי - פָּטוּר[51]; שֶׁהֲרֵי נוֹדַע לוֹ בֵּינְתַּיִם, וְיֵשׁ יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁעוּר[52]. וְכֵן אִם כָּתַב אוֹת אַחַת [בְּשַׁבָּת][53] בִּשְׁגָגָה וְנוֹדַע לוֹ וְחָזַר וְשָׁכַח, וְכָתַב אוֹת שְׁנִיָּה סְמוּכָה לָהּ[54] בְּהֶעְלֵם שֵׁנִי - פָּטוּר מִקָּרְבַּן חַטָּאת[55]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן אִם הוֹצִיא שְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג[56] וּשְׁתֵּי אַמּוֹת בְּמֵזִיד וּשְׁתֵּי אַמּוֹת בְּשׁוֹגֵג[57]: אִם בִּזְרִיקָה[58] - חַיָּב. לֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵין יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁעוּר, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לְהַחֲזִירָהּ[59], לְפִיכָךְ לֹא הוֹעִילָה לוֹ הַיְדִיעָה שֶׁבֵּינְתַּיִם[60]. וְאִם בְּהַעֲבָרָה[61] - פָּטוּר; שֶׁיֵּשׁ יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁעוּר[62], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

47) מדבר איסור, בשוגג. 48) שאכל דבר איסור. 49) כי דבר זה אסור באכילה. 50) מאותו איסור. 51) מחיוב חטאת, אף כי אכל כזית שלם בפחות מכדי אכילת שלוש ביצים. 52) כלומר, הידיעה בין אכילת החצי שיעור הראשון לאכילת החצי השני מועילה לחלק בין שני חצאי השיעורים שלא יצטרפו זה עם זה להוות ביחד שיעור שלם לחייבו. 53) ראה בפרק יא מהלכות שבת הלכה ט כי אין חייבים על כתיבה בשבת אלא אם כתב שתי אותיות לפחות. 54) לאות הראשונה. ראה שם הלכה יא כי אין חייב על כתיבת שתי אותיות בשבת אלא אם נהגות (=נקראות) זו עם זו. 55) שיש ידיעה לחצי שיעור. 56) כלומר, הוציא ברשות הרבים בשבת, כי המעביר ארבע אמות ברשות הרבים בשבת בשוגג חייב חטאת. 57) שיש לו בזה

ידיעה, בין שתי האמות הראשונות שהעביר, לבין שתי האמות האחרונות. 58) כלומר, אם הוצאה זו הייתה דרך זריקה שזרק חפץ ובשעה שהחפץ עבר את שתי האמות הראשונות היה שוגג, ובשתי האמות האמצעיות נודע לו, ושוב שכח בשעה שהחפץ עבר את שתי האמות האחרונות. 59) כרבא בשבת קב. שאף לחכמים הסוברים יש ידיעה לחצי שיעור, בזריקה מצטרפות, כיוון שאין בידו להחזירה. 60) והרי זה כאילו לא הייתה לו ידיעה כלל. 61) שהעבירו ברגליו. 62) בשבת שם אמר רבה שאפילו לרבן גמליאל האומר "אין ידיעה לחצי שיעור", אין זה אלא באופן ששיעור המלאכה נגמר כשהוא שוגג, אבל כאן ששיעור ארבע אמות (עם כלות שתי האמות השניות) נגמר בהיותו מזיד, מודה רבן גמליאל שהוא פטור. [ולפי מה שרבינו פוסק כרבנן, שיש ידיעה לחצי שיעור - אפילו אם לא היה מזיד אלא באמצע ולא במשך שתי אמות שניות, באופן ששיעור המלאכה נגמר בהיותו שוגג, גם כן פטור].

ט. הָאוֹכֵל כְּזַיִת חֵלֶב וּכְזַיִת חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְנוֹדַע לוֹ עַל הָרִאשׁוֹן וְחָזַר וְנוֹדַע לוֹ עַל הַשֵּׁנִי - מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת; שֶׁהַיְּדִיעוֹת מְחַלְּקוֹת[63] וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁ הַקָּרְבָּן[64]. אֲבָל אִם נוֹדַע לוֹ עַל שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת - מֵבִיא חַטָּאת אַחַת. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא הַדִּין בַּבְּעִילוֹת[65].

63) בין הכזית הראשון לשני, להתחייב שתי חטאות, אף אם הידיעה לא הייתה בין אכילה לאכילה. 64) על הכזית הראשון שנודע לו לראשונה. כן אמר רב אשי (שם) שדברי רבי יוחנן הם בין לפני שהפריש הקרבן ובין לאחר שהפריש הקרבן. 65) שאף על פי שלעניין "גופים מחלקים" יש הבדל בין אכילת איסור שאין הגופים מתחלקים, לבין ביאות אסורות שהגופים מחלקים לפי שאי אפשר לבעול כולן בבת אחת, - כאן לעניין "ידיעות מחלקות" אין הבדל בין אכילות אסורות לבין ביאות אסורות שבשתיהן אמרו ידיעות מחלקות.

י. אָכַל כְּזַיִת וּמֶחֱצָה[66] בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְנוֹדַע לוֹ עַל כְּזַיִת[67], וְחָזַר וְאָכַל חֲצִי זַיִת בְּהֶעְלֵמוֹ שֶׁל שֵׁנִי[68] - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[69]; שֶׁאֵין חֲצִי זַיִת הָאַחֲרוֹן מִצְטָרֵף לָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּהֶעְלֵמוֹ, שֶׁהֲרֵי נוֹדַע לוֹ עַל מִקְצָת הַעְלָמָה רִאשׁוֹנָה[70].

66) חלב. 67) ועל מחצית הכזית לא נודע לו. 68) כלומר, בהעלם אחד עם מחצית הכזית הקודמת, שעדיין לא נודע לו עליה עד שגמר לאכול גם המחצית השנייה. 69) על אכילת הכזית הראשון. 70) והרי זה כאילו נודע לו על כל ההעלמה, וגם על מחצית הכזית, שהרי אם היה מביא קרבן על הכזית הראשון והיה מתכפר גם על מחצית הכזית הראשון שלא נודע לו, אף על פי שכזית שלם אינו מתכפר אלא אם כן נודע לו, ואף ר' יוחנן האומר: ידיעות מחלקות גם לאחר אכילה - בכזית, מודה בחצי זית.

יא. אָכַל שְׁנֵי זֵיתֵי חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אַחַת[71] וְנוֹדַע לוֹ עַל אֶחָד מֵהֶן, וְחָזַר וְאָכַל כְּזַיִת אַחֵר בְּהֶעְלֵמוֹ שֶׁל שֵׁנִי, וְהֵבִיא חַטָּאת עַל הָרִאשׁוֹן[72] - רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי מִתְכַּפְּרִין[73], אֲבָל שְׁלִישִׁי לֹא נִתְכַּפֵּר[74]; אֶלָּא כְּשֶׁיִּוָּדַע לוֹ עָלָיו - יָבִיא חַטָּאת אַחֶרֶת. הֵבִיא חַטָּאת עַל הַשְּׁלִישִׁי[75] - שְׁלִישִׁי וְשֵׁנִי מִתְכַּפְּרִין, שֶׁשְּׁנֵיהֶם בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְרִאשׁוֹן לֹא נִתְכַּפֵּר בְּחַטָּאת זוֹ. הֵבִיא חַטָּאת עַל הָאֶמְצָעִי[76] - שְׁלִשְׁתָּן מִתְכַּפְּרִין, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹן וְהַשְּׁלִישִׁי בְּהֶעְלֵמוֹ שֶׁל אֶמְצָעִי; וּכְשֶׁיִּוָּדַע לוֹ עַל הָרִאשׁוֹן וְעַל הַשְּׁלִישִׁי - אֵין צָרִיךְ לְהָבִיא חַטָּאת אַחֶרֶת.

71) שאינו חייב אלא חטאת אחת. 72) ועל השני והשלישי לא נודע לו עוד. 73) ששניהם בהעלם אחד, ואף על פי שידיעות מחלקות (למעלה הלכה ט) - אין זה אלא אם נודע לו על השני לפני שהקריב החטאת, אבל אם הקריב החטאת לפני שנודע לו על השני, כיוון שעדיין לא נתחייב עליה קרבן, כל זמן שלא נודע לו, נגררת היא אחרי הראשונה ומתכפרת איתה. 74) אף על פי שבגמרא שם אמרו שרבא חזר בו ופסק שהשלישי נגרר אחרי השני ומתכפר איתו - אין זה אלא לריש לקיש שסובר ידיעות אינן מחלקות (שם עא:) והשני מתכפר ביחד עם הראשון (בלי גרירה) ולפיכך גורר הוא את השלישי, אבל לדעת רבינו שידיעות מחלקות והשני אינו מתכפר אלא משום שנגרר אחרי הראשון, מאחר שלא נודע עליו בעת הקרבת הקרבן כנ"ל, אינו יכול לגרור את השלישי, כי הכל מודים שאין גרירה אחר גרירה. 75) כלומר, נודע לו עליו ועדיין לא נודע לו לא על השני ולא על הראשון, והביא קרבן על השלישי. 76) וכגון שנודע לו על זה, ועל הראשון ועל השלישי לא נודע לו לפני ההקרבה, שאם נודע לו חייב חטאת על כל אחד ואחד שהרי ידיעות מחלקות.

יב. מִי שֶׁאָכַל חֲתִיכָה מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת[77] וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם אָכַל חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן, וְאָכַל חֲתִיכָה אַחֶרֶת מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת[78] וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם אָכַל חֵלֶב אוֹ שֻׁמָּן, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ בְּוַדַּאי שֶׁחֵלֶב אָכַל בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשְּׁנִיָּה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[79]; שֶׁיְּדִיעַת סָפֵק שֶׁהָיְתָה לוֹ בֵּינְתַּיִם, אַף עַל פִּי שֶׁמְּחַלֶּקֶת לַאֲשָׁמוֹת[80], אֵינָהּ מְחַלֶּקֶת לְחַטָּאוֹת[81].

77) ואחת מהחתיכות הייתה חלב ואחת הייתה שומן. 78) שגם בהן אחת של שומן ואחת של חלב. 79) שהייתה כאן ידיעה אחת וודאית על שניהם בסופה. וראה למעלה הלכה ט שאם נודע לו על שניהם כאחת מביא חטאת אחת. 80) לחייבו שני אשם תלוי על כל אחת ואחת. 81) פשוט הוא לדברי כולם בכריתות יח:

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר העושה ארבע עבודות לעבודה־זרה בהעלם אחד, וכל השוכח עיקר שבת.

א. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה[2] לַעֲבוֹדָה זָרָה[3] וְנִסֵּךְ[4] וְקִטֵּר[5] וְזִבַּח[6] בְּהֶעְלֵם אַחַת[7] - חַיָּב אַרְבַּע חַטָּאוֹת[8]. וְכֵן אִם פִּעֵר

1 עַצְמוֹ לִפְעוֹר[9] וְזָרָק אֶבֶן[10] לְמַרְקוּלִיס[11] בְּהֶעְלֵם אַחַת
2 - חַיָּב שְׁתַּיִם[12]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[13] יְהֵא חַיָּב עַל
3 כָּל עֲבוֹדָה וַעֲבוֹדָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהֵזִיד
4 בַּעֲבוֹדָה זָרָה וְשָׁגַג בַּעֲבוֹדוֹת אֵלּוּ; אֲבָל אִם הֵזִיד
5 בַּעֲבוֹדוֹת אֵלּוּ וְשָׁגַג בַּעֲבוֹדָה זָרָה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא
6 חַטָּאת אַחַת[14]. כֵּיצַד? יָדַע שֶׁזּוֹ עֲבוֹדָה זָרָה וְשֶׁאָסוּר
7 לְעָבְדָהּ, אֲבָל לֹא יָדַע שֶׁהַהִשְׁתַּחֲוָיָה וְהַנִּסּוּךְ עֲבֵרָה,
8 וְהִשְׁתַּחֲוָה וְנִסֵּךְ - חַיָּב שְׁתַּיִם. יָדַע שֶׁאֵלּוּ עֲבוֹדוֹת הֵן
9 וְאָסוּר לַעֲבֹד בָּהֶן לְאֵל אַחֵר, וְלֹא יָדַע שֶׁזּוֹ עֲבוֹדָה
10 זָרָה, לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב[15], וְעָלָה עַל
11 דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין קְרוּיִין עֲבוֹדָה זָרָה אֶלָּא שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב,
12 וַעֲבָדָהּ בְּכָל הָעֲבוֹדוֹת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת.

2) השתחוואה היא אחת מארבע עבודות (פ"ג מהלכות עבודה זרה הלכה ג). אחד השתחויה בפישוט ידים ורגלים או בלא פישוט ידים ורגלים, משעה שיכבוש פניו בקרקע - נסקל (פ"ו שם הלכה ח). 3) ואפילו אין דרך עבודתה בד' עבודות הללו (סנהדרין ס: ושם פ"ג הלכה ג). 4) יין, ככתוב (דברים לב, לח) "יין נסיכם". או דם שכתוב (תהלים טז, ד) "בל אסיך נסכיהם מדם" (סנהדרין שם). 5) הקטיר החלבים, כמו שנאמר (דברים שם) "אשר חלב זבחימו", וראה בסנהדרין שם: "ולהקטיר חלבה". ובתפארת ישראל פ"ז מסנהדרין משנה ו, פירש: "המקטר בשר או קטורת מבשמים". 6) שנאמר (שמות כב, יט) "זובח לאלהים יחרם". 7) שנעלם ממנו כי הדברים האלה אסורים. 8) על כל דבר ודבר, גמ' סנהדרין סב. "תני רבי זכאי קמיה דר' יוחנן, זיבח וקיטר וניסך והשתחווה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, שנאמר (שם כ, ה) "לא תעבדם", הכתוב עשאן כולן עבודה אחת - (שם סג.). אמר ליה, פוק תני לברא [דטעות הוא - רש"י]. ובדף סג. "אמר אביי, שלש השתחוואות בעבודה־זרה (="לא תשתחוה להם" - שמות שם, "כי לא תשתחוה לאל אחר - שם לד, יד, "לא תשתחוה לאלהיהם" - שם כג, כד) למה? - אחת לדרכה, אחת לשלא כדרכה, ואחת לחלק". כלומר, לחלק, שחייב על כל עבודה ועבודה, ופסק רבינו כר' יוחנן ואביי. 9) עושה צרכיו לפני עבודה־זרה שנקראת פעור, וזו היא דרך עבודתה. 10) או מסלק אבן (רבינו בפיה"מ סנהדרין שם, וכן כתב הרע"ב שם). 11) שדרך עבודתה בזריקת אבן (או בסילוק אבן). ומרקוליס פירושו: חילוף שבח, "מר" מלשון חילוף, "קילוס" מלשון שבח (רע"ב שם) [שאעפ"י שבמקרא הוא לשון גנאי - בתלמוד הוא לשון שבח, וראה ב"ערוגת הבושם" חלק א עמוד 150 והערה 18]. וכל זה דוקא בפעור ובמרקוליס, אבל בעבודה־זרה אחרת, שאין דרך עבודתה בכך - פטור (שם סא.). 12) כמבואר למעלה שהשתחוואה יצאה לחלק, לחייב על כל עבודה ועבודה. 13) כלומר, בשאר עבודות שדרכם בכך. 14) על כל העבירות, שם סב. ובכריתות ג. אמרו על מה שנאמר (ויקרא ד, ב) "ועשה אחת מהנה" - פעמים שחייב אחת על כולן, ופעמים שחייב על כל אחת ואחת, וכו'. אחת שהיא הנה: זדון עבודה־זרה ושגגת עבודות. הנה שהיא אחת: שגגת עבודה־זרה וזדון עבודות. 15) בסנהדרין ובכריתות שם, משום שנאמר (שמות כ, כ) "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב", טעה וסבר שרק עבודה־זרה של כסף וזהב אסור.

ב. כְּלָל גָּדוֹל אָמְרוּ בְּשַׁבָּת[16]: כָּל הַשּׁוֹכֵחַ עִקַּר שַׁבָּת 13
וְשָׁכַח שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל[17] עַל הַשַּׁבָּת, אוֹ שֶׁנִּשְׁבָּה 14
וְהוּא קָטָן לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[18], אוֹ נִתְגַּיֵּר קָטָן 15
וְהוּא בֵּין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[19], אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה 16
מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא 17
חַטָּאת אַחַת[20], שֶׁהַכֹּל שְׁגָגָה אַחַת הִיא[21]. וְכֵן חַיָּב 18
חַטָּאת אַחַת עַל כָּל חֵלֶב שֶׁאָכַל[22], וְחַטָּאת אַחַת עַל 19
דָּם[23] שֶׁאָכַל, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בַּעֲבוֹדוֹת[24] אֵלּוּ[25]. 20
וְכָל הַיּוֹדֵעַ עִקַּר שַׁבָּת אֲבָל שָׁכַח שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וְדִמָּה 21
שֶׁהוּא חֹל, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה בּוֹ מְלָאכוֹת הַרְבֵּה - 22
חַיָּב חַטָּאת אַחַת עַל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, וְכֵן חַטָּאת עַל כָּל 23
שַׁבָּת וְשַׁבָּת שֶׁשָּׁגַג בּוֹ[26]. 24

16) כן לשון המשנה שבת סז: ובגמרא שם סח. ביארו למה נקט התנא לשון "גדול". וראה בפירוש המשניות לרבינו שם, ודבריו מתאימים למה שכתב בפירושו לתלמוד ב"מספרות הגאונים" להר"ש אסף, ירושלים תרצ"ג עמוד 192. וראה מש"כ אאמו"ר שליט"א ב"סיני" כרך כו עמוד סו. 17) במשנה (שם סז:): "כל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, אינו חייב אלא חטאת אחת". ואמרו בגמרא (שם סח:) "ששוכח עיקר השבת" הוא בין אם הכיר ולבסוף שכח, ובין אם לא ידע מעולם, כגון תינוק שנשבה בין הגוים או גר שנתגייר בין הגוים (וראה להלן). וכתב רבינו בפירוש המשניות שם: "ואמרם כל השוכח עיקר שבת, רצונו־לומר ואפילו היתה לו ידיעה קודם לכן, ומלת שוכח תורה על זה, והוא שישכח כי השם יתעלה צוה לבני ישראל באיסור מלאכה בשבת". ונראה שכן כוונת רבינו כאן במה שכתב "ושכח שנצטוו ישראל", שזהו פירוש למה שכתב קודם "השוכח עיקר שבת". 18) ולא ידע מעולם כי יש שבת בישראל. כרב ושמואל (שם סח:) וראה למעלה פ"ב הלכה ו. 19) שלא ידע מעולם כי ה' צוה על השבת (ועיין למעלה שם). והזכיר רבינו "נתגייר קטן", שאם היה גר גדול, הרי ודאי הודיעוהו ממצות שבת (והוא בכלל שכתב למעלה "השוכח עיקר שבת"), אבל קטן שמטבילין אותו על דעת בית־דין אין צורך להודיעו (כסף־משנה). 20) על כל המלאכות שעשה בכל השבתות - משנה שם. 21) בעיקר השבת. ובגמרא (שם סט:) למדו זאת ממה שנאמר (ויקרא יט, ל) "את שבתותי תשמורו" - "שמירה אחת לשבתות הרבה". כלומר, אינו חייב אלא חטאת אחת לשגגות הרבה שבתות, אם שכח עיקר השבת. 22) כרבנן (שם סח:) ולא כמונבז הפוטרו לגמרי מקרבן, וראה למעלה שם. והוא־הדין אם ידע שדבר זה אסור ושכח, שאינו חייב אלא חטאת אחת על אכילות הרבה, וכתבה רבינו למעלה פ"ו הלכה א. 23) בכ"י תימן: "על כל דם". וכן הגיה מעשה רוקח. 24) צ"ל "בעבירות", וכן בכ"י תימן. 25) כלומר, בכל עבירות שחייבים עליהן חטאת (ראה למעלה פ"א הלכה ד), ולא ידע מעולם שדבר זה אסור, ואעפ"כ הוא חייב חטאת, ולא כמונבז החולק על רבנן וסובר שהוא פטור לגמרי.

26) במשנה שם סז: "היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב על כל שבת ושבת". ובכריתות טז: נאמר ע"ז משום שלענין שבת אמרינן שימים שבינתיים מחלקים לחייבו על כל שבת ושבת. ולמדו זאת (שבת סט:) ממה שנאמר (שמות לא, טז) "ושמרו בני ישראל את השבת" - "שמירה אחת לכל שבת ושבת".

ג. וְכָל הַיּוֹדֵעַ שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וְשָׁגַג בַּמְּלָאכוֹת וְלֹא יָדַע שֶׁמְּלָאכוֹת אֵלּוּ אֲסוּרוֹת[27] אוֹ שֶׁיָּדַע שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת וְלֹא יָדַע שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת[28], וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה - חַיָּב חַטָּאת עַל כָּל אַב מְלָאכָה וּמְלָאכָה. אֲפִלּוּ עָשָׂה הָאַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת[29] בְּהֶעְלֵם אַחַת[30] - מֵבִיא שְׁלֹשִׁים וְתֵשַׁע חַטָּאוֹת[31].

27) במשנה שבת שם: "היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה וכו' חייב על כל אב מלאכה ומלאכה". 28) כר' יוחנן שם סט. וראה למעלה פ"ב הלכה ב. 29) ל"ט אבות המלאכות שבשבת, ראה משנה שבת עג. 30) כלומר, לא ידע שחייבים עליהן כרת, אבל ידע שהן אסורות. וזה מוסב רק על הסיפא, ולא על הרישא כ"שלא ידע שמלאכות אלו אסורות", שאם לא ידע כל הארבעים חסר אחת, במה ידע שהיום שבת? (לחם־משנה, ועיין כסף־משנה). 31) דברי ר' יוחנן כריתות ב: ושבת שם, וראה למעלה פ"ד ה"א.

ד. שָׁכַח שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וְשָׁגַג אַף בַּמְּלָאכוֹת וְלֹא יָדַע שֶׁמְּלָאכוֹת אֵלּוּ אֲסוּרוֹת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[32].

32) זו היא בעיית רבא מרב נחמן (שבת ע:) "העלם זה וזה בידו, מהו". כלומר, שכח שהיום שבת, וכן שכח שמלאכות אלו שעשה, אסורות בשבת, אם הולכים אחר שכחת השבת לחייבו אחת בלבד, או אחר שגגות מלאכות לחייבו על כל מלאכה ומלאכה. ואמרו במסקנא שם: "לא שנא", ופירש רש"י: "ואינו חייב אלא אחת".

ה. הָעוֹשֶׂה אָב וְתוֹלְדוֹתָיו[33] בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[34]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הָעוֹשֶׂה תּוֹלְדוֹת הַרְבֵּה שֶׁל אָב אֶחָד, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[35].

33) ראה פ"ז מהלכות שבת, מהו אב מלאכה ומהי תולדה. 34) משנה שם סח. "העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, אינו חייב אלא חטאת אחת", ומפרש רבינו בפיה"מ "מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, שיעשה בשגגה אב מאבות מלאכות עם תולדותיו וכו' אינו חייב אלא חטאת אחת", וכ"ה בבבא קמא ב. לדעת רבנן ולא כר' אליעזר. וראה בפ"ז מהלכות שבת הלכות ז־ח. 35) בכריתות טז. "שאל רבי עקיבא את רבי אליעזר, בעושה מלאכות הרבה וכו' מעין מלאכה אחת בהעלם אחד וכו'" ומפרש רבינו בפיה"מ שם "כגון שיהיו ד' וה' מלאכות כולן תולדות אב אחד", ופסק כר' עקיבא שאינו חייב אלא חטאת אחת.

ו. עָשָׂה תּוֹלְדָה שֶׁל אָב זֶה וְתוֹלְדָה שֶׁל אָב זֶה בְּהֶעְלֵם אַחַת - יֵרָאֶה לִי, שֶׁהוּא חַיָּב שְׁתֵּי חַטָּאוֹת[36].

36) כן מפורש בבבא קמא שם: "ומה יש בין תולדה לאב? - שאם עשה שתי אבות ביחד או שתי תולדות ביחד, חייב על כל אחד ואחד". ונראה שרבינו לא גרס שם "או שתי תולדות ביחד" (כסף־משנה בשם ר"י קורקוס, ועיין שם מה שכתב בשם הר"א בן רבינו) [וכן נראה מדברי רבינו בפ"ז מהלכות שבת הלכה ז, שלא גרס בגמרא שם אלא: "אילו עביד שתי אבות בהדי הדדי", עיין שם].

ז. עָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת[37], כְּגוֹן שָׁזַרַע[38] וְהִבְרִיךְ[39] וְהִרְכִּיב[40] בְּהֶעְלֵם אַחַת - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[41]. וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[42] הָאָבוֹת[43] וְהַתּוֹלְדוֹת[44] וְהַמְּלָאכוֹת שֶׁהֵן מֵעֵין אָבוֹת[45].

37) שעשה כמה מלאכות הדומות זו לזו, וכולם אבות מלאכות של אב אחד, ראה פ"ז מהלכות שבת הלכה ג. 38) זרעים. 39) כפף ענף עץ בקרקע וכסהו בעפר למען יקלט ויהיה לעץ בפני עצמו. 40) שם ענף רך בעץ אחר, ו"כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות וענין אחד, שכל אחת מהן לצמח דבר הוא מתכוון" (רבינו בהלכות שבת שם). 41) ברייתא שבת עג: "תנא, הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב, כולן מלאכה אחת הן", ובגמרא שם: "מאי קמ"ל, העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, אינו חייב אלא אחת". וכן כתב רבינו, שם הלכה ט. ושם העתיק כל המלאכות המפורשות בברייתא הנ"ל: "הרי שזרע ונטע והבריך והרכיב וזמר בהעלם אחד". 42) פ"ז. 43) שם בהלכה א. 44) שם בהלכות ה־ו. 45) שם בהלכות ב־ג־ד.

ח. עָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה[46], בֵּין בִּזְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת בֵּין בְּשִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת - חַיָּב עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה[47]. כֵּיצַד? יָדַע שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וְזָרַע בּוֹ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁהַזְּרִיעָה מְלָאכָה, וְכֵן בְּשַׁבָּת שְׁנִיָּה יָדַע שֶׁהוּא שַׁבָּת וְנָטַע בָּהּ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁהַנְּטִיעָה אֲסוּרָה מִשּׁוּם מְלָאכָה, וְכֵן בְּשַׁבָּת שְׁלִישִׁית הִבְרִיךְ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדַע שֶׁהַהַבְרָכָה מְלָאכָה - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהַשַּׁבָּתוֹת כְּגוּפִין מֻחְלָקִין[48].

46) כלומר, בכל שבת עשה מלאכה אחרת. 47) משנה בכריתות טז. "אמר רבי עקיבא, שאלתי את רבי אליעזר בעושה מלאכות הרבה בשבתות הרבה מעין מלאכה אחת בהעלם אחת מהו, חייב אחת על כולן או חייב על כל אחת ואחת. אמר לי, חייב על כל אחת ואחת". ובגמרא שם: אמר רב חסדא, זדון שבת ושגגת מלאכות, אפילו רבי עקיבא סבר שהן כגופים מחולקים, והוא שאל רק שגגת שבת וזדון מלאכות, אם הימים שבינתיים הם כידיעה לחלק או לא, ופשט לו ר"א ימים שבינתיים הוי ידיעה לחלק, וקיבל ממנו ר"ע דין זה. ופסק רבינו כרב חסדא. ולפי"ז לאו דוקא במלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, חייב על כל מלאכה ומלאכה, אלא אפילו עשה מלאכה אחת בשבתות הרבה - חייב על כל שבת ושבת (קרית ספר, וראה בלח"מ). 48) כאילו בא על כמה עריות בהעלם אחד (ראה למעלה פ"ה הלכה ג), שחייב על כל אחת ואחת אף שהבעילה

מעשה אחד, שאין בין בעילה לבעילה ולא כלום (רבינו בפיה"מ שם).

ט. שֶׁגֵּג שֶׁהַיּוֹם שַׁבָּת וְזָרַע בּוֹ וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהַזְּרִיעָה מְלָאכָה, וְכֵן בְּשַׁבָּת שְׁנִיָּה שָׁכַח שֶׁהוּא שַׁבָּת וְנָטַע בּוֹ וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהַנְּטִיעָה מְלָאכָה, וְכֵן בַּשְּׁלִישִׁית שָׁכַח שֶׁהוּא שַׁבָּת וְהִבְרִיךְ אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַהַבְרָכָה מְלָאכָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת; שֶׁהַיָּמִים שֶׁבֵּין שַׁבָּת לְשַׁבָּת הֲרֵי הֵן כִּידִיעָה אַחַת[49] לְחַלֵּק[50].

49) כלומר, ששת הימים שבין שבת לשבת, הרי הם כידיעה המחלקת. ולשון "אחת" אינה מובנת. 50) וראה למעלה הלכה ב בדברינו, כי דין זה, שהימים שבין שבת לשבת מחלקים לחייבו על כל שבת ושבת, נלמד בשבת סט: ממה שנאמר (שמות לא, טז) "ושמרו בני ישראל את השבת" - שמירה אחת לכל שבת ושבת.

י. מִי[51] שֶׁקָּצַר וְטָחַן כִּגְרוֹגֶרֶת[52] בְּשִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת[53], וְחָזַר וְקָצַר וְטָחַן כִּגְרוֹגֶרֶת[54] בִּזְדוֹן שַׁבָּת[55] וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת, שֶׁהוּא חַיָּב עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה[56], וְנוֹדַע לוֹ עַל קְצִירָה שֶׁל שִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת[57] - קְצִירָה[58] גּוֹרֶרֶת קְצִירָה[59] וּטְחִינָה[60] גּוֹרֶרֶת טְחִינָה[61], וּכְאִלּוּ עָשָׂה אַרְבָּעְתָּן בְּשִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת; וְכֵיוָן שֶׁהִקְרִיב חַטָּאת זוֹ נִתְכַּפֵּר לוֹ עַל הַכֹּל, וּכְשֶׁיֵּדְעֵם אַחַר כֵּן - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא חַטָּאת אַחֶרֶת[62]. אֲבָל אִם נוֹדַע לוֹ תְּחִלָּה עַל קְצִירָה שֶׁל זְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת וְהִקְרִיב חַטָּאת - נִתְכַּפֵּר לוֹ עַל זוֹ הַקְּצִירָה שֶׁנּוֹדַע לוֹ עָלֶיהָ וְעַל הַקְּצִירָה וְהַטְּחִינָה שֶׁל שִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת; מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶן כִּמְלָאכָה אַחַת[63], וְנִגְרְרָה קְצִירָה וּטְחִינָה עִם הַקְּצִירָה, וְתִשָּׁאֵר הַטְּחִינָה שֶׁל זְדוֹן שַׁבָּת עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ עָלֶיהָ וְיָבִיא חַטָּאת שְׁנִיָּה[64]. קָצַר כַּחֲצִי גְרוֹגֶרֶת בְּשִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת, וְחָזַר וְקָצַר כַּחֲצִי גְרוֹגֶרֶת[65] בִּזְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין. קְצִירָה גּוֹרֶרֶת קְצִירָה[66]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר מְלָאכוֹת.

51) שבת ע: מימרא של רבא. 52) כלומר, קצר כגרוגרת וטחן כגרוגרת (רש"י שם). 53) למעלה הלכה ב. 54) אף כאן: קצר כגרוגרת וטחן כגרוגרת כנ"ל. 55) כלומר, נודע לו ששבת היום, אבל לא נזכר שלפני כן קצר וטחן בשגגת שבת. 56) למעלה הלכה ג. 57) ואילו על "זדון שבת ושגגת מלאכות" לא נודע לו. 58) של "שגגת שבת וזדון מלאכות". 59) של "זדון שבת ושגגת מלאכות" אעפ"י שאינה אתה בהעלם אחד. 60) של "שגגת שבת וזדון מלאכות". 61) של "זדון שבת ושגגת מלאכות". 62) ואף־על־פי שידיעות שלאחר החטא אף הן מחלקות (למעלה פ"ו הלכה ט) כיון שלא נודע לו על "זדון שבת ושגגת מלאכות" אלא לאחרי הקרבת הקרבן, נתכפר לו על זה. וכן כתב רבינו בפירושו לתלמוד מסכת שבת ("מספרות הגאונים" לר"ש אסף ירושלים תרצ"ג עמוד 195, ועיין עליו ב"סיני" כרך כו עמוד סו מאמר של אאמו"ר הגרמי"ל זק"ש שליט"א): "קצר וטחן כגרוגרת וכו' נודע לו על הקצירה של שגגת שבת וזדון מלאכות וכו' והקריב קרבן הקצירה, קצירה של שגגת שבת וגו' (=וגומר) שחיוב שתיהן אחת גוררת קצירה של זדון שבת ושגגת מלאכות וכו'. 63) כלומר, הקצירה והטחינה של "שגגת שבת וזדון מלאכות". 64) ואין אומרים תגרור טחינה של "שגגת שבת וזדון מלאכות" לטחינה של "זדון שבת ושגגת מלאכות" - שאין גרירה אחר גרירה (שם עא.). 65) שם. 66) כלומר, כשם שקצירה של שגגת שבת וכו' גוררת קצירה של זדון שבת וכו', כמו כן הן מצטרפות לכשיעור.

יא. הַמִּתְכַּוֵּן לַחְתּוֹךְ[67] אֶת הַתָּלוּשׁ[68] וְחָתַךְ אֶת הַמְּחֻבָּר[69], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַחֲתִיכָה[70], הוֹאִיל וְלֹא עָשָׂה מַחֲשַׁבְתּוֹ[71] - פָּטוּר מִן הַחַטָּאת[72]; שֶׁזֶּה כְּמִתְעַסֵּק[73], וְלֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת[74], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים[75].

67) בשבת. 68) תלוש מן הקרקע. 69) מחובר לקרקע. שהעוקרו בשבת חייב משום קוצר (פ"ח מהלכות שבת הלכה ג). 70) למעשה החיתוך. 71) כלומר, לא חתך את המחובר במחשבה. 72) כרבא, ולא כאביי, שם עב: 73) שלא חשב כלל לעשות דבר זה שעשה. ואינו דומה לשוגג, שהשוגג מתכוון לעשות דבר שעשה אלא שחשב שמותר לעשותו. ראה רש"י בכריתות יט: 74) ולמדו כן ממה שנאמר במלאכת המשכן סמוך לאיסור מלאכה בשבת (שמות לה, לג) "לעשות בכל מלאכת מחשבת", שכשם שבמשכן היו המלאכות מכוונות לפי חישוב מתחילה, כמו כן במלאכות שבת (כריתות יט: דברי רב נחמן). 75) ראה עוד למעלה פ"ב הלכה ז, ובפ"א מהלכות שבת הלכות ח־ט.

יב. הַחוֹתֶה גֶּחָלִים[76] בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא מְכַבֶּה אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַדְלִיק אֶת הַתַּחְתּוֹנוֹת[77], אִם נִתְכַּוֵּן לְכַבּוֹת וּלְהַבְעִיר - חַיָּב שְׁתַּיִם[78]. חָתָה גֶּחָלִים לְהִתְחַמֵּם מֵהֶם וְהֶבְעֵרוּ מֵאֵלֵיהֶן[79] - חַיָּב שְׁתַּיִם[80]; מִפְּנֵי שֶׁמְּלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ - חַיָּב עָלֶיהָ[81], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[82], וּכְשֵׁם שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ כָּרֵת, כָּךְ חַיָּב עַל שִׁגְגָתָהּ קָרְבַּן חַטָּאת.

76) לוקח גחלים ממקום ריכוזם ומכניסם לתוך כלי. ראה רש"י כריתות כ. 77) כלומר, הגחלים שהיו במקום הריכוז למעלה לוחשות (=בוערות), הם עכשיו בתוך הכלי עוממות (=כבויות) על־ידי כובד המשא של הגחלים שעליהם, והגחלים שהיו קודם למטה עוממות מחמת העליונות, נמצאות עכשיו למעלה בתוך הכלי לוחשות. 78) [אבל אם לא נתכוון אלא לכבות ולא להבעיר, והובערו מאליהן אינו חייב אלא אחת בלבד, אף שהדבר ידוע שאי־אפשר לחתות לשם כיבוי מבלי שיובערו - והרי זהו כ"פסיק רישיה ולא ימות" (ראה בפ"א מהלכות שבת הלכה ו) - סובר רבינו כדעת הערוך שכיון שפעולת ההבערה אינה נעשית בידים אלא מאליה, והוא לא ניחא לו שיבעור, אין כאן איסור (ראה שם הערה כז) ולא כדעת התוספות בשבת קג.

ש"פסיק רישיה דלא ניחא ליה" הוא כמו "מלאכה שאינה צריכה לגופה". וכן מפרש רבינו מה שאמרו בכריתות שם "תנו רבנן, החותה גחלים בשבת חייב חטאת. רשב"א אומר משום ר"א ברבי צדוק חייב שתים, מפני שהוא מכבה את העליונות ומבעיר את התחתונות. רב אשי אמר, כגון שנתכוון לכבות והובערו מאליהן, תנא־קמא סבר כרבי שמעון דאמר דבר שאינו מתכוון מותר (ולפיכך אינו מחויב על ההבערה). ורבי אליעזר ברבי צדוק סבר כרבי יהודה דאמר דבר שאינו מתכוון חייב" - שזוהי פלוגתא חדשה בין ר' שמעון לבין ר' יהודה, שלר' שמעון: דבר שאינו מתכוון ופסיק רישא דלא ניחא לו, הרי הוא כדבר שאינו מתכוון ומותר. ולר' יהודה הרי זו כמלאכה שאינה צריכה לגופה וחייב (ועיין שם בתוספות) ופסק רבינו בזה כר' שמעון, אף־על־פי שלענין מלאכה שאינה צריכה לגופה - פסק כרבי יהודה]. 79) בניגוד לדין הראשון, ששם לא היתה פעולתו בהבערה אלא בכיבוי - כאן הובערו אותם גחלים שחתה אותם ברצון לכבותם ולא להבעירם. 80) בכריתות שם: ת"ר החותה גחלים בשבת להתחמם בהם והובערו מאליהן, תני חדא חייב (=על ההבערה), ותני אידך פטור. הדתניא חייב, קסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. והא דתנא פטור, קסבר מלאכה שאצל"ג פטור", ופסק רבינו כברייתא המחייבת, כשיטתו שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב (פ"א מהלכות שבת הלכה ז). 81) כדעת רבי יהודה ולא כרבי שמעון. 82) שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר מי שנסתפק לו אם שגג בדבר זה אם לאו שיביא אשם תלוי.

1 א. כָּל חֵטְא שֶׁחַיָּבִין עַל שִׁגְגָתוֹ[2] חַטָּאת[3] קְבוּעָה[4] -
2 חַיָּבִין עַל לֹא הוֹדַע שֶׁלּוֹ אָשָׁם תָּלוּי[5]. וּמַהוּ לֹא
3 נוֹדַע? אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם שָׁגַג בְּדָבָר זֶה אוֹ לֹא שָׁגַג
4 - הֲרֵי זֶה מְצֻוֶּה לְהַקְרִיב אָשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָדַע
5 וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ, וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן הַצֹּאן
6 בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אָשָׁם תָּלוּי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא
7 מְכַפֵּר עַל הַסָּפֵק וְתוֹלֶה לוֹ[6] עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ בְּוַדַּאי
8 שֶׁחָטָא בִּשְׁגָגָה וְיַקְרִיב חַטָּאתוֹ[7].

2) כשנודע לו חטאתו. 3) ראה למעלה פ"א ה"א־ב, שהוא חטא שחייבין על זדונו כרת. ואם חייבים על שגגתו אשם, אין חייבים על לא הודע שלו, אשם תלוי (כריתות כב. במשנה, כחכמים ולא כרבי עקיבא. וראה להלן פ"ט הי"א). 4) אבל חטא שחייבים על שגגתו עולה ויורד, אין חייבים אשם תלוי על לא הודע שלו (שם ב. במשנה. וברש"י שם נראה שכן גרס במשנה שם כה. – 'הר המוריה'). וכן הוא בהוריות ח, ב - במשנה. וכן כתב רבינו להלן פי"א ה"ה. 5) משנה, שם כה, א: "וחכ"א אין מביא אשם תלוי אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת". 6) כלומר, הקרבן הזה מכפר עליו כפרה שאינה גמורה. 7) כריתות כו, ב. ולמדו שם ממה שנאמר בחטאת (ויקרא ד, כח) "או הודע אליו – מכל־מקום", כלומר, בכל אופן חייב חטאת כשנודע לו חטאו, ואפילו כבר הקריב אשם תלוי. וכן הוא שם כה, ב: "תנו רבנן, חמשה אשמות מכפרין, אשם תלוי אין מכפר", "אמר רב יוסף, ה"ק חמשה אשמות מכפרין כפרה גמורה, ואשם תלוי אין מכפר כפרה גמורה". ופירש רש"י שם "דלכי מתיידע לו מביא חטאת".

9 ב. אֵינוֹ חַיָּב בְּאָשָׁם תָּלוּי עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם אִסּוּר
10 קָבוּעַ[8]. כֵּיצַד? אָכַל חֵלֶב[9], וְסָפֵק אִם הָיָה[10] כְּזַיִת אוֹ
11 פָּחוֹת מִכְּזַיִת[11]; אוֹ שֶׁהָיְתָה לְפָנָיו חֲתִיכַת חֵלֶב
12 וְחֲתִיכַת שֻׁמָּן[12], וְאָכַל אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה
13 מֵהֶן אָכַל; אִשְׁתּוֹ וַאֲחוֹתוֹ עִמּוֹ בַּבַּיִת[13], בָּעַל אַחַת
14 מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ מֵהֶן בָּעַל; שַׁבָּת וָחֹל[14], וְעָשָׂה
15 מְלָאכוֹת בְּאֶחָד מֵהֶם וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זֶה יוֹם עָשָׂה;
16 אוֹ שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה[15] בְּשַׁבָּת וְלֹא יָדַע מֵעֵין אֵי זוֹ
17 מְלָאכָה[16] עָשָׂה - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי. וְכֵן כֹּל
18 כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם הָיְתָה לְפָנָיו חֲתִיכָה אַחַת, סָפֵק
19 שֶׁהִיא חֵלֶב סָפֵק שֶׁהִיא שֻׁמָּן, וַאֲכָלָהּ - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי
20 אֵין כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ[17]. וְכֵן הָאוֹכֵל חֵלֶב הַכּוּי[18] -
21 פָּטוּר מֵאָשָׁם תָּלוּי[19], שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן אִסּוּר קָבוּעַ. וְכֵן
22 הַבָּא עַל אִשָּׁה שֶׁהִיא סְפֵק נִדָּה[20] אוֹ סְפֵק עֶרְוָה שֶׁל
23 קֵרוּב בָּשָׂר[21] - פָּטוּר מֵאָשָׁם תָּלוּי. לְפִיכָךְ, הָאִשָּׁה
24 שֶׁנִּמְצָא דָם עַל עֵד שֶׁלָּהּ[22] לְאַחַר זְמַן[23], וְהַנּוֹשֵׂא
25 יְבִמְתּוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[24] וְיָלְדָה וְאֵין יָדוּעַ אִם
26 בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[25] אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן[26] - הֲרֵי
27 אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ, שֶׁהֲרֵי
28 אֵין שָׁם אִסּוּר קָבוּעַ.

8) כרב נחמן (שם יח.). 9) היתה חתיכה גדולה שיש בה כמה כזיתים ('הר המוריה' ו'תפארת ישראל' שם, וראה להלן). 10) באכילתו, ראה להלן. 11) משנה, כריתות יז, א: "אכל, ספק יש בו כשיעור וספק אין בו", ופירשו ה'תוספות' (שם יז: ד"ה מדסיפא) כי מדובר בשתי חתיכות. אבל רבינו שפסק כרב נחמן (ראה למעלה) סובר, שכיון שיש בחתיכה כמה כזיתים, הרי זה "איסור קבוע". 12) במשנה, שם יז, ב. 13) במשנה שם, וכגון שאשתו היתה טהורה, אבל אם היתה אשתו נדה, פטור מאשם תלוי, שהרי יודע בוודאי שחטא. ראה להלן ה"ה. 14) במשנה, שם. 15) בכת"י תימן: "שעשה מעשה". 16) כלומר, יודע שעשה מעשה ואינו יודע אם היתה מלאכה האסורה בשבת או מעשה המותר בשבת, כגון שחתך ואינו יודע אם חתך המחובר או חתך התלוש, אבל אם ברור לו שעשה מלאכה האסורה בשבת, אלא שלא נודע לו איזו מלאכה עשה - אינו חייב אשם תלוי, שהרי יודע בוודאי שחטא, ראה להלן ה"ה. וראה 'כסף משנה' ו'לחם משנה'. ומה שאמרו במשנה (שם יט.): "העושה ואינו יודע מעין איזו מלאכה עשה וכו', ורבי יהושע פוטר וכו' אף מאשם תלוי" – הכוונה שוודאי עשה מלאכה אסורה שאינו יודע איזו היא (לחם־משנה). (ויש לציין, כי רבינו השמיט הבבא הנ"ל ולא כתבה למעלה פ"ב ה"ג, ולהלן ה"ה, וצריך עיון). 17) כדעת חייא בר רב, ורב יהודא אמר רב (כריתות יז:). וכמה טעמים נאמרו שם בדבר זה, ורבינו כתב טעמו של רב נחמן שם יח, א. ואף־על־פי שרבא, שהוא בתרא, חולק

עליו – פסק רבינו כרב נחמן שהובאו דבריו לאחרונה, אחר דברי רבא, ומזה נראה שהגמרא סוברת כמותו (תוספות יום־טוב' כריתות פ"ד מ"א). 18) כוי הוא ספק חיה וחלבו מותר, כמפורש בחולין קיז, א - במשנה, ספק בהמה וחלבו אסור, וראה פ"ב מהל' נזירות ה"י. 19) ובכריתות שם אמרו: "רבי אליעזר אומר, כוי חייבין עליו אשם תלוי", כי הוא סובר שאין צורך שיהיה איסור קבוע, אבל רבינו שפוסק שצריך שיהיה איסור קבוע – פוטרו מאשם תלוי. 20) ביארו רבינו להלן. 21) כלומר, ערוה של שאר בשר (= קרובות), בניגוד לערוה של אשת איש, שיבואר להלן ה"ג. ומהו ספק ערוה של שאר בשר, ביארו רבינו להלן בהמשך הדברים. 22) מטלית שמקנחת בה אחר תשמיש, ראה פ"ד מהל' איסורי ביאה הי"ד. 23) ששהתה אחר שפירש הבעל "כדי שתושיט ידה לתחת הכר או לתחת הכסת, ותטול עד לבדוק בו, ואחר קינחה עצמה", ששניהם טמאים בספק, ראה למעלה פ"ה ה"ו. 24) למות אחיו – בעלה. 25) והיא אסורה עליו משום אשת אח שלא במקום מצוה, שהרי יש לו בן, ראה למעלה פ"א ה"ד. 26) ונמצא שאחיו מת בלא בנים, ואשתו מותרת לשני, ומצות ליבמה. 27) כריתות שם, דלא כרבי אליעזר שאינו מצריך איסור קבוע באשם תלוי, וראה למעלה.

1 **ג. הָאוֹכֵל חֲתִיכָה, וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לוֹ: זֶה שֶׁאָכַלְתָּ**
2 **חֵלֶב הָיָה, וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר: לֹא אָכַלְתָּ חֵלֶב[28], אִשָּׁה**
3 **אוֹמֶרֶת[29] אָכַל, וְאִשָּׁה אוֹמֶרֶת לֹא אָכַל, הוֹאִיל וְנִקְבַּע**
4 **הָאִסּוּר[30] וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ[31] אִם חָטָא אוֹ לֹא חָטָא -**
5 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי. וְכֵן כָּל הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ**
6 **שֶׁעֵד אֶחָד אוֹמֵר מֵת בַּעְלָהּ וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא מֵת**
7 **- חַיָּב בְּאָשָׁם תָּלוּי[32]. וְהוּא הַדִּין לִסְפֵק מְגֹרֶשֶׁת[33],**
8 **שֶׁהֲרֵי נִקְבַּע הָאִסּוּר[34]. אֲבָל סְפֵק מְקֻדֶּשֶׁת - לֹא נִקְבַּע**
9 **הָאִסּוּר.**

28) משנה, כריתות יא, ב. וכתבו שם ה'תוספות' (ד"ה אמרו לו) כי מדובר כשהעידו שני העדים בבת אחת, שאם העידו בזה אחר זה – כיון שנתקבל עדות הראשון שוב לא מתחשבים בעדות השני, שכיון שהאמינה תורה עד אחד, הרי כאן שנים. 29) במשנה, שם. ואף כי נשים פסולות לעדות אחרת – נתרבו כאן ממה שנאמר (ויקרא ד, כח) "או הודע אליו חטאתו" – אפילו אמרה אשה ('סיפרא' ויקרא, דיבורא דחובה פ"ז ה"א). 30) לפי דעת הראב"ד, לא יתכן שנקבע האיסור אלא אם היו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, ואחד אומר חלב אכלת ואחד אומר שומן אכלת, אבל בחתיכה אחת, אין זה נקבע האיסור. ויתכן כי כן גם כוונת רבינו (כסף־משנה). 31) ה'תוספות' (שם) כתבו כי אינו חייב אלא אם שתק, אבל אם אמר "איני יודע" פטור הוא מקרבן, שנאמר (שם) "או הודע אליו חטאתו" – "ולא שיודיעוהו אחרים" (גמרא שם, לענין חטאת, והוא־הדין לענין אשם תלוי). אבל לדעת רבינו אין ללמוד מפסוק זה אלא לגבי חטאת ולא לגבי אשם תלוי, ועי' 'לחם משנה' ו'ערוך לנר' כריתות שם. 32) ביבמות קיז, ב - אמרו: "עד אומר מת ועד אומר לא מת וכו' לא תנשא", ובפי"ב מהל' גירושין הי"ט כתב רבינו שאם נשאת תצא, וכיון שתצא, הבא עליה חייב אשם תלוי, כמו שאמרו גבי תרי ותרי (שם פח: ובכתובות כב:), שהבא עליה חייב באשם תלוי, כיון שנקבע האיסור, שהיתה אשת איש ('קרית ספר'). 33) כגון שנים אומרים נתגרשה, ושנים אומרים לא נתגרשה, שלא תנשא ואם נשאת תצא (כתובות שם, והל' גירושין שם ה"ו), וכיון שתצא – חייב עליה אשם תלוי, שהרי נקבע האיסור שהיא בחזקת אשת איש כנ"ל. 34) שהרי היא בחזקת פנויה, ולפיכך אין הבא עליה חייב אשם תלוי.

10 **ד. מִי שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת, אַחַת שֶׁל חֵלֶב**
11 **וְאַחַת שֶׁל שֻׁמָּן, וְאָכַל אַחַת מֵהֶן וּבָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים**
12 **אוֹ כֶּלֶב וְאָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה[35], אוֹ שֶׁאָכַל עוֹבֵד כּוֹכָבִים**
13 **אוֹ כֶּלֶב אֶת הָרִאשׁוֹנָה וּבָא יִשְׂרָאֵל וְאָכַל הַשְּׁנִיָּה[36],**
14 **אוֹ שֶׁאָכַל רִאשׁוֹנָה בְּזָדוֹן[37] וּשְׁנִיָּה בִּשְׁגָגָה[38], אוֹ**
15 **שֶׁאָכַל רִאשׁוֹנָה בִּשְׁגָגָה וּשְׁנִיָּה בְּזָדוֹן[39] - הֲרֵי זֶה חַיָּב**
16 **בְּאָשָׁם תָּלוּי, הוֹאִיל וְהָיָה שָׁמָּה אִסּוּר קָבוּעַ. אָכַל**
17 **שְׁתֵּיהֶן בְּזָדוֹן - פָּטוּר מִקָּרְבָּן[40]. אָכַל שְׁתֵּיהֶן בִּשְׁגָגָה**
18 **- מֵבִיא חַטָּאת[41]. אָכַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה בִּשְׁגָגָה וּבָא**
19 **אַחֵר וְאָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה בִּשְׁגָגָה - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין בְּאָשָׁם**
20 **תָּלוּי[42]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

35) ברייתא, כריתות יח, א. 36) שם, מחלוקת רבי ורבנן. ופסק כרבי שהוא מחייב אשם תלוי, ואף שבשעה שאכל הישראל לא היתה אלא חתיכה אחת, ספק איסור ספק היתר, כיון שלפני כן היו שתי חתיכות ואחת מהן היתה ודאי של איסור, הרי זה כנקבע האיסור, ופסק כרבי לגבי רבנן, משום שרב נחמן סובר כמותו. וראה למעלה ה"ב הערה טז. 37) כלומר, היה יודע שיש כאן חתיכה אחת של חלב, ואף־על־פי־כן אכל (רש"י, שם). 38) שם בברייתא, וכרבי. ואף כי עכשיו בשעה שאכל את השניה בשוגג, לא היתה כי־אם חתיכה אחת ועל אכילת הראשונה אין לחייבו שהרי נאכלה במזיד, מ"מ כיון שלפני כן היו שתי חתיכות, ואחת מהן היתה ודאי של איסור, הרי זה כנקבע האיסור. וכגון שחזר בתשובה, ראה למעלה פ"ג ה"ז. 39) חייב אשם תלוי. שם בברייתא. ואף כי בוודאי אכל את האיסור, ואשם תלוי אינו בא אלא על הספק – כיון שאכל את השניה בזדון, ועליה אינו חייב קרבן, חייב אשם תלוי על הראשונה, כי ספק הוא אם זה איסור או היתר. וראה להלן באכל שתיהן בשגגה. 40) שם בברייתא. כלומר, פטור מאשם תלוי, כי אין כאן ספק שוודאי אכל חלב בזדון, ופטור מחטאת, שהרי אכל בזדון, ראה למעלה פ"א ה"א, כי אין חטאת באה אלא על עבירה בשוגג. והוא־הדין לאשם תלוי (למעלה ה"א). 41) שם בברייתא. שהרי ברור שאכל חלב. 42) מחלוקת תנאים במשנה, כריתות כג, א. ופסק כת"ק. ומשום שכל אחד ואחד מהם אכל חתיכה שהיא ספק חלב ספק שומן.

21 **ה. חֵלֶב וְנוֹתָר לְפָנָיו, אָכַל אַחַת מֵהֶן[43] וְאֵין יָדוּעַ**
22 **אֵי זוֹ מֵהֶן אָכַל; אִשְׁתּוֹ נִדָּה וַאֲחוֹתוֹ עִמּוֹ בַּבַּיִת,**
23 **וְשָׁגַג בְּאַחַת מֵהֶן[44] וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ מֵהֶן בָּעַל; שַׁבָּת**
24 **וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְעָשָׂה מְלָאכָה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת**

שֶׁבֵּינֵיהֶן[45] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקָּרְבָּן. וְאֵינוֹ מֵבִיא חַטָּאת[46], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ עַצְמוֹ שֶׁל חֵטְא[47], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[48]; וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי[49], שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁחָטָא[50].

43) בשוגג, שחשב כי הם שומן של היתר. 44) שחשב כי היא אשתו והיא טהורה. 45) למעלה פ"ב ה"ג, לענין פטור מקרבן חטאת, כתב רבינו "שבת ויום הכיפורים לפניו, ועשה מלאכה באחד מהן" ואינו מזכיר שעשה בין השמשות, וראה משנה כריתות יט, א - שאמרו שבבין השמשות לדברי הכל פטור ואין כאן מחלוקת, לפי שאפשר שמקצת מלאכה נעשתה בשבת ומקצתה נעשתה ביום הכיפורים. ועי' ב'ערוך לנר' שם. 46) כרבי יהושע במשנה, כריתות שם. 47) ונאמר (ויקרא ד, כג) "אשר חטא בה" – "עד שיוודע לו במה חטא" (שם לדברי רבי יהושע). 48) למעלה פ"ב שם. 49) במשנה, שם: "א"ר יהודה, פוטרו היה רבי יהושע אף מאשם תלוי". 50) כן הוא בברייתא (שם:) בטעמו של רבי יהושע, שנאמר (שם ה, יז) "כי תחטא – ולא ידע" – "פרט לזה שידע שחטא".

ו. כָּל דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל וַדָּאוֹ חַטָּאת קְבוּעָה[51] אַחַת - חַיָּבִין עַל לֹא הוֹדַע שֶׁלּוֹ אָשָׁם תָּלוּי אֶחָד, וְכָל דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל וַדָּאוֹ חַטָּאוֹת הַרְבֵּה - חַיָּבִין עַל לֹא הוֹדַע שֶׁלּוֹ אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִין הַרְבֵּה כְּמִנְיַן הַחַטָּאוֹת[52]. כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁאִם אָכַל חֵלֶב וְדָם וְנוֹתָר וּפִגּוּל בְּהֶעְלֵם אַחַת - חַיָּב אַרְבַּע חַטָּאוֹת, כָּךְ אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם אֲכָלָן אוֹ לֹא אָכַל אֶלָּא חֲתִיכוֹת שֶׁל הֶתֵּר שֶׁהָיוּ עִמָּהֶם - מֵבִיא אַרְבָּעָה אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִין. וְכֵן אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם הָאִשָּׁה שֶׁבָּא עָלֶיהָ אִשְׁתּוֹ אוֹ פִּלּוֹנִית הָעֲרָוָה שֶׁהָיְתָה עִמָּהּ שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ שְׁמוֹנָה חַטָּאוֹת[53] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שְׁמוֹנָה אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִין.

51) ראה למעלה ה"א, ולהלן פי"א ה"ה. 52) משנה, שם יז, ב. 53) ראה למעלה פ"ד ה"ב. ודבר זה, שהוא חייב על מעשה אחד כמה אשמות תלויין, "נראה שלמד זאת מתוספתא פ"ה דכריתות: חתיכה של חלב פיגול וחתיכה של חולין לפניו, אכל אחת מהן ואין ידוע איזו מהן - מביא שני אשמות תלויין" (הגהות הרש"ש על הרמב"ם).

ז. הָאוֹכֵל חֲתִיכָה מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם שֶׁל חֵלֶב אָכַל אוֹ שֶׁל שֻׁמָּן אָכַל, וְאַחַר שֶׁנּוֹלַד לוֹ הַסָּפֵק אָכַל חֲתִיכָה מִשְּׁתֵּי חֲתִיכוֹת אֲחֵרוֹת וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם שֶׁל חֵלֶב אָכַל אוֹ שֶׁל שֻׁמָּן - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שְׁנֵי אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִין[54].

54) פסק כרבי, בברייתא שם יח, ב. ואף־על־פי שרבים חולקים עליו, פסק כמותו, משום שהאמוראים מפרשים דבריו (כסף־משנה), ועוד שסתם משנה שם יז, ב - כמותו, שאמרו שם: "אם היתה ידיעה בינתיים (ידיעת ספק – רש"י), כשם שהוא מביא חטאת על כל אחת ואחת, כך מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת" (הגהות הרש"ש על הרמב"ם).

ח. כְּשֵׁם שֶׁיְּדִיעַת וַדַּאי בֵּינְתַּיִם[55] מְחַלֶּקֶת לְחַטָּאוֹת[56], כָּךְ יְדִיעַת סָפֵק בֵּינְתַּיִם מְחַלֶּקֶת לַאֲשָׁמוֹת[57]. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל חֲמִשָּׁה זֵיתֵי חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אַחַת, וְנוֹדַע לוֹ יְדִיעַת סָפֵק עַל אַחַת מֵהֶם, וְחָזַר וְנוֹדַע לוֹ יְדִיעַת סָפֵק אַחֶרֶת עַל הַשֵּׁנִי, וְכֵן עַל כָּל אַחַת וְאַחַת - חַיָּב אָשָׁם תָּלוּי עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

55) כלומר, שאכל כזית חלב וכזית חלב בהעלם אחד, ואחר שאכלם נודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני. 56) שמביא שתי חטאות, ראה למעלה פ"ו ה"ט. 57) שכשם שבידיעה שבין אכילה לאכילה למעלה לא חילקו בין ספק לוודאי (ראה למעלה ה"ז), כמו כן בידיעה שלאחר האכילות - אין להבדיל בין ידיעת ספק לידיעת ודאי.

ט. חֲתִיכָה שֶׁל שֻׁמָּן וַחֲתִיכָה שֶׁל חֵלֶב, אָכַל אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא, וְהֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, וְחָזַר וְאָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה - מֵבִיא חַטָּאת[58]. וְכֵן אִם אָכַל אַחֵר אֶת הַשְּׁנִיָּה - מֵבִיא הָאַחֵר אָשָׁם תָּלוּי[59], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[60].

58) משנה, שם כג, א: "חתיכת חלב וחתיכת חולין (= שומן של היתר) אכל אחת מהן ואינו יודע איזו מהן אכל, מביא אשם תלוי. אכל את השניה, מביא חטאת". 59) כרבי עקיבא, שם במשנה: "אכל אחד את הראשונה, ובא אחר ואכל את השניה, זה מביא אשם תלוי וזה מביא אשם תלוי, דברי ר"ע. וסובר רבינו, כי אף אם אכל את השני אחר שהראשון הביא אשם תלוי, מביא הוא אשם תלוי. 60) למעלה ה"ד, כי זהו בכלל "נקבע האיסור".

י. חֲתִיכָה שֶׁל חֵלֶב וַחֲתִיכָה שֶׁל חֵלֶב נוֹתָר[61], אָכַל אֶת אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא - מֵבִיא חַטָּאת עַל הַחֵלֶב[62] וְאָשָׁם תָּלוּי מִשּׁוּם נוֹתָר[63]. אָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה בְּהֶעְלֵם שֵׁנִי[64] - מֵבִיא שָׁלֹשׁ חַטָּאוֹת[65]. וְאִם הָיָה בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה[66] - מֵבִיא אָשָׁם וַדַּאי מִשּׁוּם מְעִילָה[67]. אָכַל אֶחָד אֶת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן, וּבָא אַחֵר וְאָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה - זֶה מֵבִיא חַטָּאת וְאָשָׁם תָּלוּי, וְזֶה מֵבִיא חַטָּאת וְאָשָׁם תָּלוּי[68]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

61) ראה למעלה פ"ו ה"ד כי האוכל חלב שהוא גם נותר, חייב שתי חטאות, אחת על אכילת חלב ואחת על אכילת נותר, ואשם ודאי על מעילה בהקדש, שאיסור חל על איסור באיסור מוסיף, באיסור כולל ובאיסורים הבאים בבת אחת. 62) כי הרי ודאי אכל חלב. 63) כי ספק הוא אם החתיכה שאכל היתה נותר (שם, במשנה). אבל על ספק מעילה בהקדש, אינו מביא קרבן, ראה להלן פ"ט הי"א. 64) כלומר, שלפני שאכל את החתיכה השני' נודע לו שהחתיכה הראשונה שאכל היא של חלב, או אפילו נודע לו אחר שאכל את השניה, אבל הידיעות על שתי החתיכות לא היו ביחד כי־אם ידיעה אחר ידיעה, אבל אם לא נודע לו שהראשונה היא חלב אלא לאחר שאכל את השניה, והידיעה היתה לשתי החתיכות כאחת – אינו חייב על אכילת החלב כי־אם קרבן אחד, ראה למעלה פ"ו ה"א וה"ט. 65) אחת על אכילת החלב של החתיכה האחת,

ואחת על החלב של החתיכה האחרת, ואחת על אכילת הנותר של אחת מהחתיכות (שם, במשנה). 66) כלומר, כל חתיכה וחתיכה היתה שוה פרוטה, הרי חוץ ממה שעבר על איסור אכילת חלב ואכילת נותר – נהנה גם שוה פרוטה מן ההקדש. 67) כן אמרו בגמרא שם, כי מה שאמרו במשנה שם שחייב שלש חטאות, מדובר שלא היה בכל חתיכה שוה פרוטה, אבל אם היו שוות פרוטה כל אחת, חייב גם אשם ודאי. 68) כתנא־קמא במשנה, שם. שהרי כל אחד מהם בוודאי אכל חלב שחייב עליו קרבן חטאת, וספק אם אכל נותר, שחייב עליו אשם תלוי. ועל ספק מעילה אינו חייב כלום, כמבואר למעלה, ולהלן פ"ט הי"א.

יום שני ט"ו שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שעל חמש עבירות מביאין קרבן אשם ודאי, ואם אמרו לו שניים: בעלת שפחה חרופה והוא אומר לא בעלתי.

1 **א. עַל חָמֵשׁ עֲבֵרוֹת מֵבִיא קָרְבַּן אָשָׁם. וְהוּא הַנִּקְרָא**
2 **אָשָׁם וַדַּאי, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ בָּא מִשּׁוּם סָפֵק[2]. וְאֵלּוּ הֵן:**
3 **עַל שִׁפְחָה חֲרוּפָה[3], וְעַל הַגָּזֵל, וְעַל הַמְּעִילָה, וְעַל**
4 **טֻמְאַת נָזִיר[4], וְעַל הַצָּרַעַת כְּשֶׁיִּטְהַר מִמֶּנָּה[5]. עַל**
5 **שִׁפְחָה חֲרוּפָה כֵּיצַד? הַבָּא עַל שִׁפְחָה חֲרוּפָה[6], בֵּין**
6 **בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה - מֵבִיא אָשָׁם[7]. וְהוּא שֶׁתְּהֶיה[8]**
7 **גְּדוֹלָה[9] וּמְזִידָה[10] וּבִרְצוֹנָהּ[11], וְתִהְיֶה בְּעוּלָה[12]**
8 **כְּדַרְכָּהּ[13], וּבִגְמַר בִּיאָה[14], כְּדֵי שֶׁתִּלָּקֶה[15]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
9 **בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ - הִיא לוֹקָה[16] וְהוּא**
10 **מֵבִיא קָרְבָּן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"הבא על שפחה חרופה, בין בזדון בין בשגגה, מביא אשם גזילות ומתכפר לו על הכל על הזדונות ועל השגגות".

וממשיך "כל מי שיש בידו משוה פרוטה ומעלה ממון ישראל... הרי זה מביא אשם על חטאו", וכן "הנשבע שבועת עדות בין בזדון בין בשגגה" מקריב קרבן עולה ויורד.

וידוע ביאור אדמו"ר הזקן ב'אגרת הקודש' בעניין פרה אדומה הנעשית מחוץ לשלוש מחנות ולא בפנים כקרבן חטאת, כי טהרת פרה אדומה היא משלוש קליפות הטמאות שלמטה מנוגה "... משא"כ קרבנות שעל גבי המזבח מכפרין על השגגות שהן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה", כי כאשר יהודי עובר עבירה בשוגג אינו נמצא עדיין "בחוץ" מקום הקליפות, ולכן יכול להתכפר ע"י קרבן הנעשה בפנים.

וקשה איך יתאים הביאור הנ"ל עם מה שמצינו שיש קרבנות המכפרים הן בשוגג והן במזיד. והנה אדמו"ר המהר"ש כתב בנוגע לאשם גזילות "ובאשם גזילות הקרבן צריך להיות עם התשובה, התשובה עושה ממזיד שוגג, ואז מתכפר הקרבן". ועדיין צריך להבין, אם התשובה עושה כל מזיד לשוגג, היו צריכים כל הקרבנות לכפר על מזיד, שהרי בכל קרבן ישנו התנאי ש"שב מידיעתו" היינו תשובה, והרי כבר נעשה ממזיד שוגג, ומדוע אינו יכול להתכפר על־ידי הקרבן?

(על־פי 'יין מלכות' ספר קרבנות סימן י)

2) כמו אשם תלוי שעיקרו בא על ספק. 3) "שפחה חרופה האמורה בתורה היא שחצייה שפחה וחצייה בת חורין ומקודשת לעבד עברי וכו'". 4) שנטמא במת בין בשוגג בין במזיד. 5) כלומר, הנזיר והמצורע, בנזיר נאמר (במדבר ו, יב) "והזיר לה' את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם וכו'". ובמצורע נאמר (ויקרא יד, י־יב) "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכו' ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם". 6) שנאמר (שם יט, כ־כא) "ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה נחרפת לאיש וכו' והביא את אשמו לה' אל פתח אהל מועד איל אשם". 7) ולמדו כן בגמרא ממה שנאמר (שם, כב) "וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני ה' ונסלח לו מחטאתו אשר חטא" - "לעשות מזיד כשוגג" (רצונו לומר שנסלח לו בקרבן זה באיזה עניין שיהיה). 8) השפחה החרופה. 9) שהיא בת ענשים וחייבת מלקות, אבל קטנה אינה בת עונשין. 10) אבל שוגגת אינה בת חיוב מלקות. וכן הוא בתוספתא "כל עריות שבתורה עושה אונס (כלומר אנס אותה), כרצון, וכו' ישינה כעירה וכו' מה שאין כן בשפחה חרופה" וכן כתבו התוספות (שם יא.) שמה שאמרו במשנה "שעשה בה את המזיד כשוגג", אין זה אלא על האיש, אבל השפחה - מזידה, שאם לא כן, שניהם פטורים. 11) ולא אנוסה. 12) שם יא. "אמר רבי יצחק לעולם אינו חייב אלא על שפחה בעולה בלבד, שנאמר (שם): והיא שפחה נחרפת לאיש". היינו נבעלת לאיש, כלומר, נשתנה גופה (שם). 13) שהבעילה שנחרפה לאיש, הייתה כדרכה, דרך אותו מקום, שעל ידי הבעילה נשרו בתוליה ונשתנה גופה [ואף על פי שנבעלה על ידי בעלה, ודינה כבעולה אף על פי שנבעלה שלא כדרכה - "נחרפת לאיש", היינו נשתנה גופה, אינה, אף שיש לה דין בעולה]. 14) כלומר, בעלה גמר בה בעילתו, שהכניס את כל האבר, שאם לא כן, הרי לא נקרעו בתוליה ולא נשתנה גופה. 15) כלומר, בשביל כך צריך שתהיה גדולה ומזידה משום שאז היא מחוייבת מלקות. 16) כי "בקורת" היא לשון של מלקות, שכל הלוקה קוראים עליו פסוקים מן התורה ו"בקורת" מלשון קריאה, וכן בודקים אותו ואומדים כוחותיו כמה מלקות יכול לקבל ו"בקורת" מלשון בקורת וחקירה.

11 **ב. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁהִיא חַיֶּבֶת**
12 **מַלְקוּת[17] - הוּא חַיָּב בְּקָרְבָּן, וּבִזְמַן שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן**
13 **הַמַּלְקוּת - הוּא פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן[18].**

17) שהיא מזידה, וגדולה. 18) כגון שהיא קטנה או שוגגת או אנוסה. אבל לא נבעלה על ידי בעלה, או נבעלה שלא כדרכה, או על ידי התחלת ביאה בלבד - כל אלה לא נלמדו מפסוק זה, אלא מהמלה "נחרפת", שנשתנה גופה.

14 **ג. בֵּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[19] שֶׁבָּא עַל שִׁפְחָה**

חֲרוּפָה[20] - הִיא לוֹקָה וְהוּא מֵבִיא קָרְבָּן[21]. וְיִרֵאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיִהְיֶה בֶּן דַּעַת[22].

19) אבל בפחות מזה אין ביאתו ביאה. 20) גדולה ומזידה. 21) כן הוא בספרא (קדושים פרק ה הלכה א) "איש פרט לקטן, או יכול שאני מוציא בן תשע שנים ויום אחד, תלמוד לומר ואיש". 22) ראה להלן בפרק א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ה שכל מחוייבי קרבן אין מקריבין על ידם אלא מדעתם.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת מַה הִיא הַשִּׁפְחָה הַחֲרוּפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, וְשֶׁאֵינָן חַיָּבִין[23] עַד שֶׁיִּבְעוֹל כְּדַרְכָּהּ וְיִגְמֹר[24]. לְפִיכָךְ[25], אִם אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם[26]: בָּעַלְתָּ שִׁפְחָה חֲרוּפָה, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא בָּעַלְתִּי - נֶאֱמָן, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל פִּיהֶן; שֶׁהֲרֵי הוּא יוֹדֵעַ אִם גָּמַר בִּיאָתוֹ[27] אוֹ לֹא גָּמַר, וְזֶה שֶׁאָמַר לֹא בָּעַלְתִּי - כְּלוֹמַר לֹא גָּמַרְתִּי[28].

23) הבועל - קרבן, והשפחה חרופה - מלקות. 24) משום שנאמר (ויקרא יט, כ): "ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע", ואם בעל שלא כדרכה, או שבעל כדרכה ולא גמר ביאתו, אין זה נחשב לשכבת זרע, שאינה ראוייה להתעבר מביאות אלו. 25) מכיוון שאינו חייב עד שיגמור ביאתו. 26) שני עדים. 27) והעדים אינם יכולים לראות אם גמר ביאתו. 28) ראה למעלה פרק ג הלכה א שאם עדים מעידים אותו שאכל חלב והוא אומר שלא אכל נעשה כאומר לא אכלתי שוגג אלא מזיד וכחכמים דרבי מאיר. וכאן אף רבי מאיר מודה (כריתות יב:) שלא חלק על חכמים אלא משוגג למזיד, שאין אדם רוצה להיעשות רשע.

ה. הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה[29] בִּיאוֹת הַרְבֵּה - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אָשָׁם אֶחָד[30]. כֵּיצַד? הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה בִּיאוֹת הַרְבֵּה בְּזָדוֹן, אוֹ שֶׁבָּא עָלֶיהָ בִּשְׁגָגָה וְנוֹדַע לוֹ וְחָזַר וּבָא עָלֶיהָ בִּשְׁגָגָה וְנוֹדַע לוֹ, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים בְּמֵאָה הֶעְלָמוֹת[31] - מַקְרִיב אָשָׁם אֶחָד[32] וּמִתְכַּפֵּר לוֹ עַל הַכֹּל, עַל הַזְּדוֹנוֹת שֶׁבָּהּ וְעַל הַשְּׁגָגוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשִׁפְחָה אַחַת; אֲבָל הַבָּא עַל שְׁפָחוֹת הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ בְּהֶעְלֵם אַחַת[33] - חַיָּב אָשָׁם עַל כָּל שִׁפְחָה וְשִׁפְחָה[34].

29) חרופה. 30) ונלמד זאת בגמרא שם ממה שכתוב (ויקרא יט, כב) "וכיפר עליו הכהן באיל האשם וגו' על חטאתו אשר חטא" "שעניינו מכל חטא שחטא בבעילה זו, איל האשם מכפר עליו". וכל זה הוא לבועל, אבל השפחה עצמה "חייבת מלקות על כל ביאה וביאה כשאר חייבי לאווין, אם הייתה מזידה". 31) שאם לא נודע לו הרי גם בשאר איסורין אינו חייב אלא חטאת אחת כמפורש למעלה פרק ה הלכה א. 32) אף על פי שאמרו בשבת עב. שלמי שסובר שבאשם וודאי צריך שייודע לו חטאו תחילה - הידיעות מחלקות בשפחה חרופה. והרי פסק רבינו כן להלן הלכה י - סמך רבינו על הסוגיא הנ"ל בכריתות, שאמרו שם שבחמש העלמות בשפחה חרופה אינו חייב אלא אחת, הרי שאין הידיעות מחלקות בשפחה חרופה. 33) שלא הייתה ידיעה בין ביאה לביאה. 34) שהגופים הם המחלקים לחייבו על כל שפחה ושפחה קרבן מיוחד, שנאמר (שם) "והיא שפחה", לחלק על כל שפחה ושפחה.

ו. בָּעַל שִׁפְחָה[35] וְהִפְרִישׁ אֲשָׁמוֹ, וְחָזַר וּבְעָלָהּ אַחֵר שֶׁהִפְרִישׁ אֲשָׁמוֹ - חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת; שֶׁהַהַפְרָשָׁה מְחַלֶּקֶת[36], וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁהִקְרִיב וְאַחֵר כָּךְ בָּעַל. וְכֵן אִם בָּעַל חָמֵשׁ בְּעִילוֹת בְּהֶעְלֵם אַחַת בִּשְׁפִחָה אַחַת, וְנוֹדַע לוֹ עַל אַחַת מֵהֶן[37] וְהִפְרִישׁ אֲשָׁמוֹ, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע עַל הַשְּׁנִיָּה - מַפְרִישׁ אָשָׁם אַחֵר[38]. אַף עַל פִּי שֶׁבְּהֶעְלֵם אַחַת הָיוּ כֻּלָּן, הוֹאִיל וְלֹא נוֹדַע לוֹ אֶלָּא אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ, נִמְצָא כְּבוֹעֵל אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ. שֶׁדִּין הַשּׁוֹגֵג וְהַמֵּזִיד בַּשִּׁפְחָה אֶחָד הוּא[39].

35) כלומר, שפחה חרופה שהבא עליה כמה ביאות אפילו נודע לו ביניהן אינו חייב אלא אחת. 36) כן אמרו בשבת שם אפילו למי שסובר שבאשם וודאי אין צורך בידיעה בתחילה, מודה הוא שהפרשה מחלקת, אם כן הוא הדין לדידן, שידיעות אינן מחלקות בשפחה - שההפרשות מחלקות. 37) שאף על פי שלעניין אכילת חלב ידיעה שלאחר עבירה מחלקת - כאן בשפחה חרופה, שאין הידיעה מחלקת באמצע, בוודאי שאינה מחלקת לאחר עבירה, אלא אם כן יש עימה גם הפרשה. 38) [אף על פי שבגמרא (שבת שם) לא אמרו אלא: "מעשה דלאחר הפרשה לא קאמינא", כלומר, אם בעל ונודע לו והפריש קרבן, ואחר כך שוב בעל, אבל לא הזכירו דין הפרשה שלאחר המעשים אם היא מחלקת - למד זאת רבינו ממה שאמרו שם: "מתקיף לה רב המנונא אלא מעתה בעל וחזר ובעל והפריש קרבן ואמר המתינו לי עד שאבעול, הכי נמי דאינו חייב אלא אחת"? - הרי הזכירו "בעל וחזר ובעל" ומזה נראה שחייב כאן שלושה אשמות: שניים על שתי הבעילות שקדמו להפרשה ואחד על בעילה שלאחר הפרשה - הרי מפורש שהפרשה שלאחר המעשים מחלקת]. 39) ולפיכך אין הידיעות בלבדן מחלקות עד שתהיה איתן גם הפרשה.

ז. עַל הַגָּזֵל[40] כֵּיצַד? כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִשֶּׁוֶה פְּרוּטָה וָמַעְלָה[41] מִמָּמוֹן יִשְׂרָאֵל, בֵּין שֶׁגְּזָלוֹ[42] בֵּין שֶׁגְּנָבוֹ[43], בֵּין שֶׁהִפְקִידוֹ אֶצְלוֹ אוֹ הִלְוָהוּ, אוֹ מִשּׁוּם שֶׁתָּפוּת אוֹ מִשְׁאָר דְּרָכִים[44], וְכָפַר בּוֹ[45] וְנִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, בֵּין בְּזָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה[46] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם עַל חֶטְאוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אֲשַׁם גְּזֵלוֹת. וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ בְּאָשָׁם זֶה עַד שֶׁיָּשִׁיב הַמָּמוֹן שֶׁבְּיָדוֹ לִבְעָלָיו[47]; אֲבָל הַחֹמֶשׁ[48] אֵינוֹ מְעַכֵּב הַכַּפָּרָה[49]. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת, אֵימָתַי יִהְיֶה חַיָּב בִּשְׁבוּעָה זוֹ שֶׁמַּקְרִיב עָלֶיהָ אָשָׁם זֶה[50], וְאֵימָתַי יִהְיֶה פָּטוּר מִמֶּנָּה; וְעַל אֵי זוֹ דֶּרֶךְ יִתְחַיֵּב אֲשָׁמוֹת רַבּוֹת כְּמִנְיַן חִיּוּב הַשְּׁבוּעוֹת, וְעַל אֵי זוֹ דֶּרֶךְ לֹא יִהְיֶה חַיָּב אֶלָּא אָשָׁם אֶחָד[51].

40) שיש על זה קרבן אשם. 41) אבל פחות מפרוטה אינו

ממון, והכופר ונשבע על פחות משווה פרוטה פטור משבועת הפקדון. 42) שלקח ממון אדם בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד. 43) שלקח ממון אדם בסתר כגון שפשט ידו לתוך כיס חבירו ואין הבעלים יודעים. 44) כגון עושק, או מצא אבידה וכיחש בה, או עשה לו מלאכה ולא נתן לו שכרו. 45) כשתבעו שיחזיר לו הממון. 46) ולמדו זה בגמרא שם בגזירה שווה "תחטא - תחטא", משבועת העדות. 47) שנאמר (שם כג־כה) "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל וגו' ושלם אותו וגו' ואת אשמו יביא וגו'". הרי שרק אחר השבת הגזילה מתכפר באשם. ובבבא קמא קי. במשנה: "הביא אשמו עד שלא הביא גזילו לא יצא". ובגמרא שם קיא. למדו כן ממה שנאמר בגזל הגר (במדבר ה, ח): "מלבד איל הכיפורים אשר יכפר בו עליו", הרי נאמר "אשר יכפר" בלשון עתיד, להורות, שאינו מתכפר אלא אחר כך, אחרי שישיב את הגזילה לכהן. 48) שהוא מחוייב להוסיף חומש על הקרן, שהוא אחד מארבעה מהקרן מפני שכתוב (ויקרא שם, כד) "ושלם אותו בראשו וחמישיתיו יוסף עליו". 49) בבא קמא שם במשנה: "נתן את הקרן ולא נתן את החומש אין החומש מעכב", ולמדו כן בגמרא שם קיא. הדיוט מהקדש (=מן הנהנה מן ההקדש) מה הקדש אם מעל לא מעכב החומש את הכפרה, אף הדיוט אין החומש מעכב את הכפרה. 50) כלומר, אימתי מתחייב קרבן אשם גזלות על שבועה זו ואימתי פטור. 51) על כמה וכמה שבועות.

1 **ח. עַל הַמְּעִילָה[52] כֵּיצַד? כָּל הַנֶּהֱנֶה מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[53]**
2 **מִן הַהֶקְדֵּשׁ בִּשְׁגָגָה[54] - מַחֲזִיר מַה שֶּׁנֶּהֱנָה וְיוֹסִיף**
3 **חֹמֶשׁ וְיַקְרִיב אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ[55]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ**
4 **בְּהִלְכוֹת מְעִילָה, שֶׁהַקָּרְבָּן וְהַקֶּרֶן מְעַכְּבִין הַכַּפָּרָה,**
5 **וְאֵין הַחֹמֶשׁ מְעַכֵּב[56].**

52) ראה למעלה הלכה א שיש על זה קרבן אשם. 53) משנה מעילה יח. ובבא מציעא נה. "הנהנה בשווה פרוטה מן ההקדש מעל". 54) אבל במזיד לוקה ומשלם קרן בלבד. 55) שנאמר (שם, טו־טז) "נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו לה' ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ואת חמישיתו יוסף עליו וגו'". 56) שנאמר (שם) "יכפר עליו באיל האשם" - איל ואשם מעכבין ואין החומש מעכב.

6 **ט. הָאוֹכֵל מִדָּבָר שֶׁמּוֹעֲלִין בּוֹ בַּחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין[57]**
7 **בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִזֶּבַח אֶחָד, אִם יֵשׁ**
8 **בְּכָל אֲכִילָה וַאֲכִילָה שָׁוֶה פְּרוּטָה - חַיָּב אָשָׁם עַל**
9 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד[58]; שֶׁהַתַּמְחוּיִין מְחַלְּקִין בִּמְעִילָה,**
10 **וַהֲרֵי הֵן כְּמִינִין הַרְבֵּה[59], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מֵחֲלָקִים**
11 **בְּחִיּוּב הַכְּרֵתוֹת[60]. חֻמְרָא יְתֵרָה יֵשׁ בִּמְעִילָה: שֶׁהֲרֵי**
12 **עָשָׂה בָּהּ הַמְּהַנֶּה כַּנֶּהֱנֶה[61], וּמִצְטָרֶפֶת לִזְמַן מְרֻבֶּה[62],**
13 **וְשָׁלִיחַ שֶׁעָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ[63] - חַיָּב הַמְשַׁלֵּחַ[64]; מַה**
14 **שֶּׁאֵין דְּבָרִים אֵלּוּ בִּשְׁאָר הָאִסּוּרִין.**

57) שמתבשלים בחמש קערות נפרדות, כלומר, בחמשה מיני תבשילים. 58) משנה בכריתות טו: "אמר רבי יהושע שמעתי באוכל מזבח אחד בה' תמחויין בהעלם אחת שהוא חייב על כל אחת ואחת משום מעילה". 59) כלומר, כאילו אכל כמה מיני איסורים שחייב על כל איסור ואיסור בנפרד. 60) ראה למעלה פרק ו שם שבשאר האיסורים אין תמחויין מחלקים. 61) כלומר, אם אחד נותן לשני דבר הקדש שיאכלנו או שייהנה ממנו - חייב הנותן, ולא זה שקיבל (רש"י שם). 62) שאם אכל חצי זית מדבר שמועלין בו, ולאחר זמן רב, אפילו אחר שלוש שנים, אכל חצי זית שני - מצטרפין שני חצאי הזיתים לחייבו אשם מעילה, ולמדו זאת (שם יח:) ממה שנאמר (שם, טו) "תמעול מעל". הלשון הכפולה "תמעול מעל" מרבה גם צירוף כזה. 63) שאמר לו תן בשר זה לאורחים ונתן. 64) משנה מעילה כ. "השליח שעשה שליחותו בעל הבית מעל", מה שאין כן בכל האיסורים, שאמרו בהם: "אין שליח לדבר עבירה" והשליח חייב.

15 **י. כָּל הַמְחַיֵּב אָשָׁם וַדַּאי צָרִיךְ שֶׁיִּוָּדַע לוֹ חֶטְאוֹ**
16 **תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יַקְרִיב[65] אֲשָׁמוֹ; אֲבָל אִם הִקְרִיבוֹ**
17 **קֹדֶם שֶׁיִּוָּדַע לוֹ וְנוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁהִקְרִיב - אֵינוֹ עוֹלֶה**
18 **לוֹ[66]. וְכָל חֵטְא שֶׁחַיָּבִין עָלָיו אָשָׁם וַדַּאי - אֶחָד**
19 **הַמֶּלֶךְ וְאֶחָד כֹּהֵן מָשׁוּחַ[67] אוֹ שְׁאָר עַם הָאָרֶץ שָׁוִין**
20 **בּוֹ[68].**

65) פשטות הפסוק משמע כך, שכתוב (שם, כג־כה) "והיה כי יחטא ואשם" כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי "חטא ואשם והשיב את הגזלה וכו' ואת אשמו יביא וכו'". 67) וצריך להביא אשם אחר גדול בימי בית ראשון, שנמשח בשמן המשחה. 68) שחייבים אשם. מה שאין כן באשם תלוי, שאינם שווים, שהכהן המשוח אינו חייב בו. וכמו כן לעניין קרבן חטאת חלוקים הם, שהמלך מביא שעיר עזים, והכהן המשוח - פר בן בקר, ושאר עם הארץ מביאין שעירת עזים או נקבה מן הצאן.

21 **יא. כָּל חֵטְא שֶׁחַיָּבִין עָלָיו אָשָׁם וַדַּאי, אִם נִסְתַּפֵּק**
22 **לוֹ אִם עֲשָׂאָהוּ אוֹ לֹא עֲשָׂאָהוּ - פָּטוּר מִכֻּלּוּם[69].**
23 **לְפִיכָךְ, הַבָּא עַל יָדוֹ סְפֵק מְעִילָה - אֵינוֹ חַיָּב**
24 **כְּלוּם[70], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְעִילָה.**

69) שאינו חייב אשם תלוי, אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת. ודבר זה נחלקו בו חכמים ורבי עקיבא במשנה כריתות כב. ופסק רבינו כחכמים. 70) הזכיר באופן מיוחד ספק מעילה משום שבה המחלוקת של רבי עקיבא וחכמים הנ"ל.

25 **יב. הָיְתָה לְפָנָיו חֲתִיכָה שֶׁל חֵלֶב וַחֲתִיכָה שֶׁל**
26 **הֶקְדֵּשׁ, אֲכַל אַחַת מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ הִיא -**
27 **פָּטוּר[71]; חָזַר וְאָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה - מֵבִיא אָשָׁם עַל**
28 **מְעִילָתוֹ[72]; אֲכַל אַחֵר אֶת הַשְּׁנִיָּה - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין[73].**

71) שהוא ספק אם מעל בהקדש או לא, וכדברי חכמים החולקים על רבי עקיבא, שם כב במשנה. 72) שהרי וודאי מעל. 73) כי כל אחד מהם הוא בספק אם מעל או לא.

יג. חֲתִיכָה שֶׁל חֵלֶב[74] וַחֲתִיכָה שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אָכַל אַחַת מֵהֶן[75] - מְבִיא אָשָׁם תָּלוּי מִשּׁוּם חֵלֶב; אָכַל אֶת הַשֵּׁנִיָּה[76] - מְבִיא חַטָּאת עַל הַחֵלֶב[77] וְאָשָׁם וַדַּאי שֶׁל מְעִילָה עַל הַהֶקְדֵּשׁ[78]; בָּא אַחֵר וְאָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה - אַף הַשֵּׁנִי מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי[79]. חֲתִיכָה שֶׁל חֵלֶב[80] וַחֲתִיכָה שֶׁל חֵלֶב הֶקְדֵּשׁ, אָכַל אַחַת מֵהֶן - מֵבִיא חַטָּאת[81]; אָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה אַחַר שֶׁנּוֹדַע לוֹ עַל הָרִאשׁוֹנָה[82] - מֵבִיא שְׁתֵּי חַטָּאוֹת[83] וְאָשָׁם וַדַּאי עַל מְעִילָתוֹ[84]; בָּא אַחֵר וְאָכַל אֶת הַשְּׁנִיָּה - זֶה מֵבִיא חַטָּאת וְזֶה מֵבִיא חַטָּאת[85] בִּלְבַד[86]. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת מֵאֵיזֶה טַעַם נוֹסָף אִסּוּר הֶקְדֵּשׁ עַל אִסּוּר חֵלֶב[87]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָאִסּוּרִין.

74) חולין. 75) בשוגג. 76) בשוגג אפילו אחר שהביא אשם תלוי. 77) שם. שהרי אכל וודאי חלב, והאוכל חלב בשוגג חייב חטאת. 78) שהרי אחת מהן הוא של הקדש. 79) שם. כי גם זה הוא ספק אכל חלב או לא שחייב אשם תלוי. וראה למעלה הלכה ז כי זהו איסור קבוע. 80) חולין. 81) שהרי שתי החתיכות הן חלב, וחייב חטאת על איסור אכילת חלב בשגגה. ואינו חייב אשם תלוי על ספק הקדש משום שפוסק כחכמים שאין מחייבים על ספק מעילה. 82) שהידיעות מחלקות. אבל בהעלם אחד, אינו חייב אלא אחת. 83) על שתי אכילות של חלב, אחת על חתיכת חלב החולין ואחת על חתיכת חלב של הקדש. 84) שהרי אכל חתיכת חלב של הקדש, וחוץ מאיסור חלב עבר גם על איסור מעילה בהקדש. 85) שם במשנה, שהרי כל אחד מהם אכל חלב וודאי. 86) ואינם חייבים אשם תלוי על ספק מעילה. 87) שאף על פי ש"אין איסור חל על איסור" - חל איסור הקדש על איסור חלב, מפני שהוא איסור מוסיף, שהחלב הזה לא היה אסור אלא באכילה, וכשהקדישו נאסר גם בהנאה, ומתוך שנוסף בו איסור הנאה, נוסף עליו גם איסור אכילה לחייבו גם משום חלב וגם משום הקדש, ובאיסור מוסיף אמרו "איסור חל על איסור".

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר מה בין שגגת מקדש וקדשיו לשאר כריתות, והחייבים קרבן מספק אם מביאים אותו.

א. שִׁשָּׁה[2] מִצְוָתָן שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[3], וְאֵלּוּ הֵן: א. הַמְּצֹרָע[4]. ב. וְהַיּוֹלֶדֶת[5]. ג. וְהַנִּשְׁבָּע שְׁבוּעַת הָעֵדוּת[6] בֵּין בְּדָדוֹן בֵּין בִּשְׁגָגָה[7]. ד. וְהַנִּשְׁבָּע שְׁבוּעַת בִּטּוּי לַשֶּׁקֶר[8] בִּשְׁגָגָה[9]. ה. וְהַטָּמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה[10]. ו. וְהַטָּמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁגָגָה.

2) אנשים. ובמשנה (כריתות ט.) תנן "חמשה", משום שהמשנה מונה טמא שאכל קודש וטמא שנכנס למקדש, לאחד. ואילו רבנן מונה אותם לשתים (כסף־משנה). 3) כלומר, קרבן שאינו קבוע. שאם היה עשיר, מביא בהמה; ואם היה עני מביא עוף או עשירית האיפה, ראה למעלה פ"א הלכה ד. 4) שנאמר (ויקרא יד, י, כא־כב): "וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה וגו' ואם דל וגו' ולקח כבש וגו' ושתי תורים וגו'". 5) שנאמר (שם יב, ו־ח) "ובמלאות ימי טהרה וגו' תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת וגו' ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת וגו'". 6) שידעו העדים עדות ממון ותבעם בעל העדות להעיד לו, וכפרו בעדותן ולא העידו ונשבעו שאינן יודעין לו עדות, זו היא שבועת העדות (פרק א מהלכות שבועות הלכה יב). ונאמר (שם ה, א, ו־ז) "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה וגו' והביא את אשמו וגו' כשבה או שעירת עזים וגו' ואם לא תגיע ידו די שה והביא וגו' שתי תורים וגו'". 7) משנה שם ט. ובגמרא שם, נלמד משום שבכולן נאמר בתורה "ונעלם", וכאן (בשבועת העדות - שם, א) לא נאמר "ונעלם", הרי משום שחייבה התורה על המזיד כשוגג. 8) שנשבע (=לעתיד) שלא יאכל, ואכל. או שנשבע שיאכל, ולא אכל. או שנשבע (=לעבר) שלא אכל, ואכל. או שאכל, ולא אכל (שם הלכה ג). ואמר (שם, ד, ו־ז) "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים וגו' והביא את אשמו וגו' כשבה או שעירת עזים וגו' ואם לא תגיע ידו די שה והביא וגו' שתי תורים או שני בני יונה". 9) שנאמר (שם, ד) "ונעלם ממנו". 10) שנאמר (שם, ב־ג) "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא וגו' ונעלם ממנו וגו'". וראה להלן הלכה ה, כי מפי השמועה למדו שהפסוק הזה מדבר בטמא שנכנס למקדש או טמא שאכל קודש ולא ידע. וראה למעלה פ"א הלכה ג.

ב. קָרְבַּן הַיּוֹלֶדֶת[11]: אִם הָיְתָה עֲשִׁירָה - מְבִיאָה כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעוֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תּוֹר לְחַטָּאת; וְאִם אֵין יָדָהּ מַשֶּׂגֶת - הֲרֵי קָרְבָּנָהּ יוֹרֵד וּמְבִיאָה שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת. אֲפִלּוּ הָיְתָה יָדָהּ מַשֶּׂגֶת לְשֶׂה וְאֵינָהּ מַשֶּׂגֶת לִנְסָכָיו[12] - מְבִיאָה קָרְבַּן עָנִי[13].

11) שם יב, ו־ח. וראה בפ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג. 12) ראה בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב והלכה ד, שכבש היולדת הקרב לעולה טעון גם נסכים: עשרון סולת בלול ברביעית ההין שמן, ויין לנסך רביעית ההין. 13) שתי תורים או שני בני יונה, ונלמד דין זה בספרא (פרשת תזריע פרק ד הלכה א) ממה שנאמר (שם, א) "ואם לא תמצא ידה די שה", ללמד שאם יש לה שה ואין לה הדברים הנצרכים לשה זה - שמביאה קרבן עני.

ג. הַמְּצֹרָע כְּשֶׁיִּטְהַר - מֵבִיא שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת[14]. מֵהֶן שְׁנֵי כְּבָשִׂים, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד אָשָׁם, וְכִבְשָׂה[15] לְחַטָּאת. אִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת - מֵבִיא שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת, וְכֶבֶשׂ לְאָשָׁם.

14) שם יד, י, כא־כב. וראה בפ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג. 15) נקבה מן הכבשים.

ד. עַל שְׁבוּעַת הָעֵדוּת[16] וְעַל שִׁגְגַת שְׁבוּעַת בִּטּוּי[17]

1 **וְעַל שִׁגְגַת טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְטֻמְאַת קָדָשָׁיו[18] מֵבִיא**
2 **כִּשְׁבָּה[19] אוֹ שְׂעִירָה[20], כִּשְׁאָר הַחַטָּאוֹת הַקְּבוּעוֹת[21].**
3 **וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת - מֵבִיא שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי**
4 **יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת. וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת**
5 **לָעוֹף - מֵבִיא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה[22] סֹלֶת. וְהִיא הַקְּרוּיָה**
6 **מִנְחַת חוֹטֵא, שֶׁכְּבָר נִתְפָּרְשׁוּ מַעֲשֶׂיהָ בְּהִלְכוֹת**
7 **מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת[23].**

16) בין בזדון בין בשגגה (למעלה הלכה א). 17) שם ה, ד, ו־ז. 18) שם, ב־ג, ו־ז. 19) נקבה מן הכבשים. 20) נקבה מן העזים. 21) ראה למעלה פ"א הלכה ד. 22) שם, יא. 23) פי"ז.

8 **ה. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלּוּ מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה וּמְפֹרָשׁ זֶה**
9 **שֶׁחַיָּב לַהֲבִיאָן, חוּץ מִטָּמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁגָגָה**
10 **אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ[24]. שֶׁכָּךְ כָּתוּב שָׁם: וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא**
11 **וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה[25] וְגוֹמֵר. אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל**
12 **דָּבָר טָמֵא[26] וְגוֹמֵר. אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא**
13 **בִּשְׂפָתַיִם[27] וְגוֹמֵר. וְהָיָה כִּי יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה**
14 **וְגוֹמֵר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[28], שֶׁזֶּה שֶׁחַיָּב כָּאן קָרְבָּן**
15 **לַטָּמֵא - כְּשֶׁנִּטְמָא וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ**
16 **וְהוּא לֹא יָדַע[29]. אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר מִפִּי הַקַּבָּלָה[30]**
17 **- חֲרֵי הוּא כְּמְפֹרָשׁ[31], שֶׁחֲרֵי בְּפֵרוּשׁ חִיְּבָה תּוֹרָה**
18 **כָּרֵת לַטָּמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ וּלַטָּמֵא שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ[32].**
19 **בְּאוֹכֵל נֶאֱמַר: וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח**
20 **הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה' וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה. וּבְנִכְנָס**
21 **לַמִּקְדָּשׁ נֶאֱמַר: וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִתּוֹךְ הַקָּהָל**
22 **כִּי אֶת מִקְדַּשׁ ה' טִמֵּא[33]. וְכֵיוָן שֶׁחִיְּבָה תּוֹרָה כָּרֵת[34]**
23 **עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, פֵּרֵשׁ הַקָּרְבָּן שֶׁמְּבִיאִין**
24 **עַל שִׁגְגָתָן[35].**

24) בשגגה, שאינם מפורשים בתורה שחייבים להביא קרבן עולה ויורד. 25) זוהי שבועת העדות. 26) ולא מפורש שאכל קודש בטומאה או שנכנס למקדש בטומאה. 27) זוהי שבועת ביטוי. 28) בשבועות ו: ז. 29) שם ז. אמר רבא, שלמדו גזירה־שוה "טומאתו - טומאתו". נאמר כאן בקרבן עולה ויורד (שם ה, ג) "או כי יגע בטומאת אדם לכל טומאתו", וכתוב במטמא מקדש (במדבר יט, יג) "את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מישראל, כי מי נדה לא זורק עליו טמא יהיה עוד טומאתו בו" - מה להלן טומאת מקדש, אף כאן (שלא פירש מה היא טומאה זו שחייבין עליה קרבן עולה ויורד) היא טומאת מקדש. ואוכל קודש, נלמד (שם) בברייתא: רבי אומר אקרא אני חיה, בהמה למה נאמר (שבקרבן עולה ויורד כתוב, ויקרא ה, ב) "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה וגו'", וכיון שמזכיר "חיה" הרי גם בהמה בכללה (שהרי כתוב שם יא, ב "זאת החיה אשר תאכלו", ומיד סמוך לזה כתוב (שם, ג) "כל מפרסת פרסה וגו' בבהמה אותה תאכלו", הרי שבהמה בכלל חיה) ולמה לו להזכיר כאן גם "בהמה טמאה", כדי ללמוד גז"ש "בהמה טמאה - בהמה טמאה": נאמר כאן "בהמה טמאה", ונאמר להלן (שם ז, כא) באוכל קדשים בטומאה "ונפש כי תגע בכל טמא, בטומאת אדם או בבהמה טמאה או בכל שקץ טמא, ואכל מבשר זבח השלמים אשר לה' ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", מה שם מדובר לענין אוכל קודש בטומאה, אף כאן (בקרבן עולה ויורד) שכתוב טומאה, מדובר באוכל קודש בטומאה. 30) שהרי אין זה מפורש בתורה, אלא נלמד בגזירה־שוה. 31) בתורה. 32) במזיד. 33) במכות יד: למדו זאת מן הפסוק (שם יט, יג) "את משכן ה' טמא ונכרתה". וראה בספר המצוות לא־תעשה עז, ובהערה שם שי. 34) במזיד. 35) בברייתא שבועות ו: "מנין שאין הכתוב (=נפש אשר תגע בכל דבר טמא וגו'") מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו (=שאין מחייבו על מגע אלא־אם־כן אכל קודש בטומאה או נכנס למקדש בטומאה). ודין הוא: הואיל והזהיר וענש על הטומאה [בזדון - רש"י] וחייב קרבן על הטומאה, מה כשהזהיר וענש על הטומאה לא הזהיר וענש אלא על טומאת מקדש וקדשיו, אף כשחייב קרבן על הטומאה לא חייב אלא על טומאת מקדש וקדשיו".

25 **ו. כָּל קָרְבָּנוֹת[36] שֶׁהָאִשָּׁה חַיֶּבֶת - בַּעְלָהּ מֵבִיא[37] עַל**
26 **יָדֶיהָ[38]. אִם הָיָה עָנִי - מֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, וְאִם הָיָה**
27 **עָשִׁיר - מֵבִיא עַל יָדֶיהָ קָרְבַּן עָשִׁיר[39]. וּמֵבִיא אָדָם[40]**
28 **עַל יְדֵי בְּנוֹ[41] וְעַל יְדֵי בִּתּוֹ וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ[42]**
29 **קָרְבַּן עָנִי[43] וּמַאֲכִילָן בַּזְּבָחִים[44].**

36) לדעת הר"ש (פי"ד מנגעים משנה יב בשם ספרי זוטא) אין הבעל חייב אלא בקרבנות שבאים לטהרתה, והם קרבנות לידה, זיבה וסוטה. אבל קרבנות שבאים לכפרתה, כגון שאכלה חלב או חיללה שבת בשוגג - אינו חייב להביא. וראה בתפארת ישראל שם אות צד. [ועיין בנדרים לו. ובגליון הש"ס שם]. 37) חייב להביא, משנה בנגעים שם, ובריתא בנדרים לה: ובנזיר כד. ובבא מציעא קד. 38) בשבילה (רבינו בפיה"מ שם). 39) דברי ר' יהודא במשנה שם, ואין חולק עליו (כסף־משנה). ואין אומרים, כיון שנשאת היא עניה, שהרי מה שקנתה אשה קנה בעלה, יביא בשבילה קרבן עני אף אם הוא עשיר, אלא מביא עליה קרבן עשיר, שאשתו כגופו. ראה בפיה"מ לרבינו, בנגעים שם. 40) שהוא עשיר. נגעים שם. 41) בשביל בנו. 42) [בין עבדים ובין כנענים. ואף לדעת הר"ש, שהמדובר רק במחוסרי כפרה (ראה למעלה), הרי טומאת צרעת נוהגת גם בעבדים כנענים (פ"ט מהלכות טומאת צרעת הלכה א), וכמו כן נוהגת בהם טומאת זיבה (פ"א מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ד), והם מחוייבים בקרבנות]. 43) אף אם הוא עשיר. ובנו ובתו ועבדו ושפחתו לאו דוקא, כי הוא הדין שמביא בשביל כל אדם, אלא מזכיר אלו להודיענו שאף בנו ובתו הקטנים או אפילו הגדולים הסמוכים על שולחנו (דומיא דעבדו ושפחתו), שיש לו הכרח להביא בשבילם קרבן כדי שלא יטמאו טהרותיו על שולחנו, והיה מקום לסברא שיביא בשבילם קרבן עשיר, אם הוא עצמו עשיר - השמיענו שאין הדבר כן, אלא מביא בשבילם קרבן עני, שהתורה חסה עליו (משנה אחרונה, נגעים שם).

44) קרבן זה מטהרן לאכול בקדשים. ראה להלן פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הלכה א, שמחוסרי כפרה אינם אוכלים בקדשים עד שיביאו קרבנן, וראה שם הלכה ה.

1 **ז. הַמֶּלֶךְ וְכֹהֵן מָשִׁיחַ מְבִיאִין קָרְבָּנָן[45] עַל שְׁבוּעַת**
2 **הָעֵדוּת אוֹ עַל שְׁבוּעַת בִּטּוּי אוֹ עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ**
3 **וְקָדָשָׁיו[46] כִּשְׁאָר הֶדְיוֹטוֹת[47]; שֶׁלֹּא חִלֵּק הַכָּתוּב קָרְבַּן**
4 **מֶלֶךְ מִקָּרְבַּן הֶדְיוֹט וּמִקָּרְבַּן כֹּהֵן מָשִׁיחַ[48] אֶלָּא**
5 **בַּמִּצְוֹת[49] שֶׁחַיָּבִים עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה, כְּמוֹ**
6 **שֶׁבַּאַרְנוּ[50], אֲבָל בְּקָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד כֻּלָּן שָׁוִים[51]. כְּבָר**
7 **בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁבוּעוֹת[52], אֵימָתַי יִהְיֶה חַיָּב עַל**
8 **שְׁבוּעַת הָעֵדוּת וְעַל שְׁבוּעַת שִׁגְגַת בִּטּוּי, וְאֵימָתַי**
9 **יִהְיֶה פָּטוּר עֲלֵיהֶן; וְעַל אֵי זֶה דֶּרֶךְ יִהְיֶה חַיָּב קָרְבָּנוֹת**
10 **הַרְבֵּה כְּמִנְיַן הַשְּׁבוּעוֹת, וְעַל אֵי זֶה דֶּרֶךְ לֹא יִהְיֶה חַיָּב**
11 **אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד. וּבְהִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה[53] אֲבָאֵר,**
12 **בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ תִּתְחַיֵּב הַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע קָרְבָּנוֹת הַרְבֵּה,**
13 **וּבְאֵי זֶה דֶּרֶךְ יִתְחַיֵּב כָּל אֶחָד מֵהֶן קָרְבָּן אֶחָד.**

45) משנה בהוריות ט. "על שמיעת הקול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו בית־דין פטורין, והיחיד והנשיא והמשיח חייבין". ומה שאמרו שם ח: במשנה "אין חייבין (כהן המשיח ובית־דין) על שמיעת הקול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו, והנשיא כיוצא בהם, דברי רבי יוסי הגלילי" מפרש רבינו (בפיה"מ שם) שאין כהן המשיח מביא פר, והמלך שעיר עזים, אלא מביאין כהדיוט קרבן עולה ויורד (וראה בהשגת הראב"ד וכסף־משנה כאן). ומה שאמר רבי עקיבא (במשנה שם) כי המלך אינו חייב בשבועת העדות, שהמלך לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידין אותו (וכן פסק רבינו בפ"י מהלכות שבועות הלכה א "היו עדיו וכו' או שהיה המלך אחד מעידיו שאינו ראוי להעיד וכו' ונשבעו, פטורין משבועת העדות") - כל זה אינו אלא משום שאין זה מכבודו של מלך לבוא לבית־הדין להגיד עדותו, אבל אם באו בית־הדין והנתבעים לבית המלך והעיד שם, מקבלים עדותו, ובאופן זה אם כפר ונשבע שאינו יודע עדות חייב בקרבן שבועה, וראה במרכבת המשנה ובמעשה רוקח. 46) [למעלה (ה"א) מנה רבינו גם מצורע ויולדת", וכאן השמיטם; לפי ש"יולדת" אינה לא במלך (ראה בפ"א מהלכות מלכים ה"ה, שאין מעמידים מלכה), ולא בכהן גדול (ראה בפ"ט מהל' ביאת מקדש ה"א, שבבנות אהרן אין קדושת כהונה). ו"מצורע", אע"פ שישנו בכ"ג, שאם כי נפסל מלהיות כ"ג (ראה בהוריות יב: ובבכורות מה: במשנה. ומה שאמרו במועד קטן יד: "והצרוע לרבות כהן גדול, והא כהן גדול דכל השנה כרגל וכו' שמע־מינה (מצורע) נוהג צרעתו ברגל", היינו משום שגם כהן גדול שעבר, אינו פורע ופורם, כמפורש בהוריות יא: ולפי דברי רבינו להלן פט"ו הלכה ז, גם כהן גדול שעבר מחמת מום, כל דיני כהונה גדולה עליו, ואם כן הרי הוא ככל אדם ברגל. ועיין בריטב"א שם ובתוספות ר' ידידיה תלמיד ר"י מפריש שם ח"ב עמודים יז־יח הערה 8) - מביא הוא פר הבא על כל המצוות, ככהן גדול המשמש, הרי גם כהן גדול שעבר מחמת מום, מביא פר כמפורש להלן פט"ו שם, והיה לו להביא כאן, שלענין קרבן עולה ויורד הרי הוא כהדיוט, - השמיטו משום שבמלך אינו שייך, שהרי נשיא (=מלך) שנצטרע עבר מנשיאותו, והרי הוא כהדיוט (להלן שם הלכה ט, וכן מפורש בסנהדרין קז: ועיין שם כ. ובתוספות ד"ה שתי שנים), ואין צריך לומר שלענין עולה ויורד, הרי הוא כהדיוט]. 47) קרבן עולה ויורד. וראה למעלה הלכה ד, מהו קרבן עולה ויורד. 48) שהמלך מביא שעיר עזים (זכר), והכהן המשוח - פר בן בקר, וההדיוט - שעירת עזים (נקבה) או נקבה מן הכבשים. 49) כלומר מצוות לא־תעשה. 50) למעלה פ"א הלכה א. 51) המלך והכהן המשוח וההדיוט. משנה שם (ט.): "כל המצוות שבתורה שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת, היחיד מביא כשבה ושעירה, והנשיא שעיר, ומשיח ובית־דין מביאין פר וכו' ועל שמיעת הקול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו בית־דין פטורין, והיחיד והנשיא והמשיח חייבין". ופירש רש"י שם "דכתיב באשמות ואם נפש, ונשיא ומשיח בכלל נפש אחת הן". 52) פרקים ד־ו, ט־י. 53) פ"א ופ"ד.

14 **ח. כָּל הַמֵּבִיא קָרְבָּן עַל הַזָּדוֹן כִּשְׁגָגָה[54], אִם הָיָה**
15 **אָנוּס - פָּטוּר מִן הַקָּרְבָּן[55]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר**
16 **עֲבֵרוֹת שֶׁאֵינוֹ חַיָּב חַטָּאת אֶלָּא עַל שִׁגְגָתָן[56], שֶׁאִם**
17 **הָיָה אָנוּס - פָּטוּר[57].**

54) כגון הבא על שפחה חרופה (למעלה פרק ט הלכה א), ושבועת העדות (למעלה בפרק זה הלכה א), ושבועת הפקדון (למעלה פ"ט הלכה ז). 55) תוספתא בכריתות פ"א: "ארבעה מביאין על הזדון כשגגה, כולם באונס פטורים, חוץ מן הנזיר" (=שחייב על הזדון כשוגג, וגם חייב על האונס, ראה בפ"ו מהלכות נזירות הלכה ג) וראה בקרית־ספר ולחם־משנה כאן. 56) ולא על זדונן, שכיון שלא חייבה התורה אלא על השוגג בלבד ולא על המזיד - כל־שכן שלא חייבה על האונס. 57) ראה בשבועות יז: ויח. (ולמעלה פ"ה הלכה ו) שהבא על אשתו שלא בשעת וסתה וראתה דם בשעת תשמיש, הרי אלו פטורין מקרבן חטאת, מפני שזה אנוס ומה היה לו לעשות.

18 **ט. מִי שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לְכִבְשָׂה שֶׁל חַטָּאתוֹ[58] וְצָרִיךְ**
19 **לָהֶן[59] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שְׂעִירָה[60] וִיחַלֵּל אוֹתָם הַמָּעוֹת**
20 **עַל הַשְּׂעִירָה[61] וְיֵהָנֶה בָּהֶן[62]. וְכֵן אִם הִפְרִישׁ**
21 **לַשְּׂעִירָה[63] וְלָקַח כִּשְׂבָּה[64] - יֵהָנֶה בָּהֶן.**

58) המדובר כאן בקרבן חטאת של עולה ויורד (ובעשיר שמביא כבשה או שעירה), ראה להלן טעמו של דבר, אבל בחטאת קבועה (ראה למעלה פ"א הלכה ד, שמביא כבשה או שעירה), אם נשאר מן המעות שהפריש לחטאת - יפלו לנדבה, ראה פ"ה מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ט. 59) למעות הללו, וכגון שהעני, וכגון שדמי השעירה פחותים מדמי הכבשה. 60) משנה בכריתות כז: 61) הוא פודה את המעות מקדושתם על השעירה הזאת, והיא נכנסת בקדושה תחת המעות היוצאים לחולין. 62) במעות האלו שחסך מההפרש שבין כבשה לשעירה.

ולמדו כן (שם בגמרא) ממה שנאמר בקרבן עולה ויורד (ויקרא ה, ו-י) "מחטאתו" - "מחטאתו" - ממקצת חטאתו. כלומר, ממקצת הדבר שהפריש לחטאתו, שאם העני מתכפר במקצת, והנותר מותר בהנאה, וראה גם בפיה"מ לרבינו שם. ונראה מדברי רבינו שדווקא אם הוא צריך למעות, וכגון שהשעירה יותר זולה (או להיפך כשהכבשה יותר זולה), אז מותר לו לשנות, אבל אם אינו צריך למעות, לא ישנה מן כבשה לשעירה או משעירה לכבשה. ובפירש"י במשנה כריתות שם, נראה שהכל תלוי ברצונו, וראה מרכבת המשנה. 63) משנה שם. כלומר, שהפריש מעות בשביל לקנות שעירה, והעני, והכבשה יותר זולה, וצריך למעות הללו שבהפרש בין שווי הכבשה לשווי השעירה. 64) וחילל את המעות על-ידי הכבשה, כמבואר למעלה.

י. הִפְרִישׁ מָעוֹת לַבְּהֵמָה[65] וְהֶעֱנִי[66] - יִקַּח שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה[67] וִיחַלֵּל עֲלֵיהֶן אוֹתָם הַמָּעוֹת וְיֶהֱנֶה בָּהֶם. הִפְרִישׁ מָעוֹת לִבְנֵי יוֹנָה אוֹ לַתּוֹרִים[68] וְהֶעֱנִי - יָבִיא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה[69] וִיחַלֵּל עֲלֵיהֶן אוֹתָם הַמָּעוֹת וְיֶהֱנֶה בָּהֶן. וְכֵן אִם הָיָה עָנִי וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה וְהֶעֱשִׁיר - יוֹסִיף עֲלֵיהֶן[70] וְיָבִיא עוֹף. הִפְרִישׁ לְעוֹף וְהֶעֱשִׁיר - יוֹסִיף עֲלֵיהֶן וְיָבִיא כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה. אֲפִלּוּ הָיָה מוֹרִישׁוֹ גוֹסֵס[71] - הֲרֵי זֶה עָנִי[72] עַד שֶׁיָּמוּת מוֹרִישׁוֹ וְיִירָשֶׁנּוּ[73].

65) המדובר באחד מהששה שמצוותם שיקריבו קרבן עולה ויורד (למעלה הלכה א), ובעשיר שהפריש מעות כדי לקנות בהמה (=שעירה או כבשה) לחטאת. 66) ירד מנכסיו, וראה למעלה הלכות ב-ג-ד כי קרבן העני - שתי תורים או שני בני יונה. 67) משנה שם. ואף כי כבר הפריש מעות לקרבן עשיר, כיון שהעני אינו מביא אלא קרבן עני. ואף זה למדו שם ממה שנאמר (ויקרא ה, ו) "וכפר עליו הכהן מחטאתו" - "מחטאתו", משמע מקצת חטאתו (ראה למעלה), כלומר, אם העני יביא עוף ממקצת הדמים. 68) המדובר כאן בשבועת העדות או שבועת ביטוי או טומאת מקדש וקדשיו, שיש בהם שלש דרגות של עולה ויורד, ראה למעלה הלכה ד. 69) במשנה שם. ואף שהפריש כבר מעות לשתי תורים או לשני בני היונה - כיון שהעני עוד, מביא רק עשירית האיפה סולת למנחה. ואף זה נלמד (שם) ממה שנאמר (שם, י) "וכפר עליו הכהן מחטאתו", מקצת חטאתו. כלומר, אם הפריש מעות לשתי תורים או שני בני יונה, ושוב העני עוד, מביא ממקצת הדמים הללו, עשירית האיפה. 70) משנה שם. ואף כי כבר הפריש המעות לקרבן עני - כיון שהעשיר צריך להוסיף ולהביא קרבן עשיר. ולמדו כן בגמרא שם ממה שנאמר (שם, יג) "וכפר עליו הכהן על חטאתו", "על חטאתו" משמע שאם העשיר בינתיים, צריך להוסיף על הדמים ולהביא קרבן עשיר. 71) ועתיד לירש ממנו, ויהיה עשיר. 72) כל זמן שלא ירש אותו, ומביא קרבן עני. 73) ויצטרך להוסיף מעות עד לקרבן עשיר. משנה ערכין יז: "אבל בקרבנות אינו כן, אפילו מת אביו והניח לו וכו' אין להקדש בה כלום". ופירשו (שם יח. בגמרא) שכוונת המשנה שהיה אביו גוסס, מהו דתימא רוב גוססין למיתה, קא-משמע-לן שכל זמן שלא מת נחשב עדיין היורש לעני, לפי שהגוסס הוא כחי לכל דבריו, ראה נזיר מג.

יא. עָשִׁיר שֶׁהִפְרִישׁ כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה וְנָפַל בָּהּ מוּם[74] [וְהֶעֱנִי] - אִם רָצָה[75], יָבִיא בְּדָמֶיהָ עוֹף. אֲבָל אִם הִפְרִישׁ עוֹף וְנִפְסַל[76] - לֹא יָבִיא בְּדָמָיו עֲשִׂירִית הָאֵיפָה, שֶׁאֵין לָעוֹף פִּדְיוֹן[77].

74) ברייתא כריתות כז: 75) כן הוא בברייתא שם. ומשמע שאם רצה יביא בדמיה כשבה אחרת, אף-על-פי שעכשיו העני. וכן מפורש בר"ש וברע"ב בנגעים פרק יד משנה יב, שמה שאמרו "מצורע עני שהביא קרבן עשיר, יצא", היינו אפילו לכתחילה [וראה בתפארת ישראל כריתות פ"ו משנה ח אות נה, וצריך עיון]. 76) בעוף לא כתב "ונפל בו מום", לפי שאין המומים פוסלים בעוף (פ"ג מהלכות איסורי מזבח הלכה א) אלא "ונפסל", היינו שנקטעה רגלו, שאין מקריבים חסר על גבי המזבח (שם). 77) ברייתא שם. ובספרא (בחוקותי פרשה ד הלכה ה) אמרו: "והעמיד את הבהמה לפני הכהן (ראה בתמורה לב: שפסוק זה מדבר בפסולי המוקדשין), בהמה נפדית ואין העופות והעצים וכו' נפדים". וראה בדברי רבינו בפירוש המשניות שם, בפ"ה מהלכות פסולי המוקדשין הלכה י, ובפ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ד.

יב. הִפְרִישׁ[78] עֲשִׂירִית הָאֵיפָה[79] וְהֶעֱשִׁיר: עַד שֶׁלֹּא קָדְשָׁה בַכְּלִי[80] - הֲרֵי הִיא כְּכָל הַמְּנָחוֹת[81], וְתִפָּדֶה וְתֵאָכֵל[82]; וּמִשֶּׁקָּדְשָׁה בַכְּלִי[83] - תְּעֲבַר צוּרָתָהּ וְתֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[84].

78) תוספתא כריתות פ"ד. 79) כדין עני. 80) כל זמן שלא שם עדיין הסולת לתוך כלי שרת, לא קדשה קדושת הגוף, אלא קדושת דמים, וקדושת דמים נפדית (מנחות ק: והלכות איסורי מזבח שם הלכה ה). 81) שנטמאו ושנפסלו שפודין אותן, ראה הלכות איסורי מזבח שם. 82) אף-על-פי שלא נטמאה. וכן אמרו במנחות קא. "רבי אליעזר אומר, כולן טמאין נפדין, טהורין אין נפדין. חוץ מעשירית האיפה של מנחת חוטא, שהרי אמרה תורה (ויקרא ה, ו, י-יג) "מחטאתו" "על חטאתו", כלומר, לכך כתוב אצל עשירית האיפה "על חטאתו", שאם היה עני והפריש עשירית האיפה, והעשיר, יפדנה ויוסיף עליה מעות, ויביא כבשה או שעירה, כמו שאמרו בכריתות שם (רש"י שם). 83) מִשֶּׁשָּׁם את הסולת לתוך כלי שרת, קדשה הסולת קדושת הגוף, ואין קדושת הגוף נפדית (שם). 84) תוספתא כריתות שם. כלומר, מכיון שהפסול אינו בגוף המנחה אלא בבעל המנחה שהעשיר, אסור לשרוף את המנחה מיד אלא תעובר צורתה ואחר-כך תשרף, ראה בפ"ד מהלכות קרבן פסח הלכה ג.

יג. עָשִׁיר שֶׁהִפְרִישׁ קֵן[85] לְמָכְרָהּ וְלִקַּח בְּדָמֶיהָ כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה[86] וְהֶעֱנִי[87] - יָבִיא קֵן זוֹ[88], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְדֵשַׁת דָּמִים שֶׁהִיא נִדְחֵית[89]. וְלָמָּה לֹא נִדְחֵית?[90] מִפְּנֵי שֶׁדִּחוּי מֵעִקָּרוֹ אֵינוֹ דִּחוּי[91], וַהֲרֵי

נִרְאֶה קֵן זוֹ לוֹ עַתָּה. עָנִי שֶׁהִקְרִיב[92] קָרְבַּן עָשִׁיר - יָצָא, וְעָשִׁיר שֶׁהִקְרִיב קָרְבַּן עָנִי - לֹא יָצָא.

85) בכריתות כז: כח. "אמר ר' אלעזר אמר רבי אושעיא, מטמא מקדש עשיר שהפריש קן לכבשתו והעני". ומפרש רבינו "לכבשתו" - "למכרה וליקח בדמיה כשבה". 86) והרי היא קדושה בקדושת דמים, למכרה לצורך קרבן עשיר. 87) שיכול להביא קרבן עני. 88) לאחר שיפדה אותה ויקדישנה לקרבן עני. 89) כלומר, קדושת דמים זו לקרבן עשיר - נדחית, לפי שעני אינו ראוי לכתחילה לקרבן עשיר. 90) כלומר, אילו היתה בקדושת הגוף נדחית, ודאי היתה צריכה להידחות לגמרי מלהקריבה, אלא אפילו אם אין עליה אלא קדושת דמים נדחית, צריכה היא להידחות מהקרבה (לחם־משנה). וכן נראה מדברי רבינו בפרק טו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ד, שקדושת דמים נדחית, מדחה הקרבן. 91) בגמרא שם אמרו שקדושת דמים מדחה, אבל רבינו לא פסק כן. ולמעלה פרק ג הלכה ח כתב רבינו, שגם בנראה ונדחה אין בעלי חיים נדחים. וכ"כ גם בפ"ג מפסולי המוקדשין הלכה כג. ועיי"ש גם בהלכה כ"ד, ובפט"ו ממעשה הקרבנות ה"ד, ובלח"מ למעלה פ"ג שם. 92) נגעים פי"ד מי"ב. וראה למעלה הי"א.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר דיני קרבן עולה ויורד.

א. שְׁנוּי יֵשׁ בְּשִׁגְגַת טֻמְאַת מִקְדָּשׁ[2] וְקָדָשָׁיו[3] מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר כְּרֵתוֹת. שֶׁכָּל הַכְּרֵתוֹת, כֵּיוָן שֶׁשָּׁגַג וְנוֹדַע לוֹ בַּסּוֹף שֶׁחָטָא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה - הֲרֵי זֶה חַיָּב חַטָּאת; אֲבָל בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד עַד שֶׁתְּהֶיה לוֹ יְדִיעָה לַטֻּמְאָה[4] וִידִיעָה לַקֹּדֶשׁ[5] אוֹ לַמִּקְדָּשׁ[6] בַּתְּחִלָּה[7], וִידִיעָה לַטֻּמְאָה וִידִיעָה לַקֹּדֶשׁ אוֹ לַמִּקְדָּשׁ בַּסּוֹף, וְהֶעְלֵם בֵּינְתַּיִם. כֵּיצַד? נִטְמָא[8] וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ[9], וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ שֶׁנִּטְמָא וְשֶׁהָיָה טָמֵא בְּשָׁעָה שֶׁאָכַל אוֹ שֶׁנִּכְנַס, וְשֶׁקֹּדֶשׁ הָיָה זֶה שֶׁאָכָלוֹ[10] אוֹ מִקְדָּשׁ הָיָה זֶה שֶׁנִּכְנַס לוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקָּרְבָּן, עַד שֶׁיֵּדַע שֶׁנִּטְמָא [וְשֶׁזֶּה קֹדֶשׁ] וְשֶׁזֶּה מִקְדָּשׁ קֹדֶם שִׁיכָּנֵס אוֹ קֹדֶם שִׁיֹּאכַל. כֵּיצַד? נִטְמָא[11] וְיָדַע שֶׁנִּטְמָא וְיָדַע שֶׁזֶּה מִקְדָּשׁ[12] וְשֶׁזֶּה קֹדֶשׁ, וְאַחַר כָּךְ נֶעֱלְמָה מִמֶּנּוּ הַטֻּמְאָה וְשָׁכַח שֶׁנִּטְמָא וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל[13] קֹדֶשׁ, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה מִקְדָּשׁ וְשֶׁזֶּה קֹדֶשׁ; אוֹ שֶׁשָּׁגַג וְשָׁכַח שֶׁזֶּה מִקְדָּשׁ אוֹ שֶׁזֶּה בְּשַׂר קֹדֶשׁ, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא טָמֵא, וְנִכְנַס אוֹ אָכַל; אוֹ שֶׁשָּׁגַג אוֹ שָׁכַח שֶׁנִּטְמָא וְשָׁכַח שֶׁזֶּה בְּשַׂר קֹדֶשׁ וְשֶׁזֶּה מִקְדָּשׁ, וְנִכְנַס אוֹ אָכַל; וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ דְּבָרִים שֶׁנִּתְעַלְּמוּ מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד בְּכָל צַד וָצַד מִשֵּׁשׁ מַחֲלוֹקוֹת אֵלּוּ[14]. וּמִנַּיִן שֶׁדִּין שִׁגְגַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו כָּךְ הוּא? שֶׁהֲרֵי בִּשְׁאָר שְׁגָגוֹת נֶאֱמַר: בַּעֲשׂוֹתָה אַחַת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם, אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא - כֵּיוָן שֶׁיָּדַע בַּסּוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בַּתְּחִלָּה; וּבְטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו נֶאֱמַר: וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם. מֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ, מִכְּלָל שֶׁהָיְתָה שָׁם יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה, וְנֶאֱמַר וְהוּא יָדַע. [וְאָשֵׁם] הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהוּא צָרִיךְ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה וִידִיעָה בַּסּוֹף וְהֶעְלֵם בֵּינְתַּיִם[15].

2) כלומר, טמא שנכנס למקדש. 3) טמא שאכל קודש, ושניהם חייבים כרת במזיד, ומביאים קרבן עולה ויורד בשוגג (למעלה פ"א ה"ג). 4) ידיעה שהוא נטמא. 5) ידיעה שזהו קודש (באכל את הקודש). 6) ידיעה שזהו מקדש (בנכנס למקדש). 7) לפני ששגג ואכל את הקודש, או לפני שנכנס למקדש. משנה, שבועות ב, א: "ידיעות הטומאה שתים שהן ארבע וכו' את שיש בה ידיעה בתחילה וידיעה בסוף והעלם בינתיים, הרי זה בעולה ויורד". ולדעת רבי (שם יד:) צריך ידיעה גם למקדש. 8) ולא ידע שנטמא. 9) כלומר, נטמא ולא ידע שנטמא ואכל קודש. 10) שידע לפני זה שנטמא, אלא שלא ידע שזה שאכל הוא קודש, ורק עכשיו נודע לו. 11) משנה, שם יד, א. 12) כרבי ורבי ישמעאל, שמחייבין גם על העלם מקדש, במשנה שם יד, ב. ובגמרא שם. 13) כלומר, שנעלמו ממנו שני הדברים גם יחד, ששכח שזה בשר קודש או שזה מקדש, וגם שכח שהוא טמא, או שידע שהוא טמא וחשב שמותר לטמא לאכול קודש וליכנס למקדש. 14) כלומר, שלשה באוכל קודש בטמואה, והם: א. ידע שזהו קודש ונעלם ממנו שהוא טמא. ב. ידע שהוא טמא ונעלם ממנו שזהו קודש. ג. נעלם ממנו זה וזה. ושלשה בנכנס למקדש בטומאה: א. ידע שזהו מקדש ונעלם ממנו שהוא טמא. ב. ידע שהוא טמא ונעלם ממנו שזהו מקדש. ג. נעלם ממנו זה וזה. וראה בגמרא שם יד, ב. 15) ברייתא, שם ד, א. כרבי, אבל רבי עקיבא לומד זאת ממה שנאמר פעמים "ונעלם — ונעלם" = "ונעלם ממנו והוא טמא" (ויקרא ה, ב) "ונעלם ממנו והוא ידע" (שם, ג).

ב. נִטְמָא וְיָדַע שֶׁנִּטְמָא [וְיָדַע שֶׁזֶּה קֹדֶשׁ וְשֶׁזֶּה מִקְדָּשׁ] אֲבָל לֹא יָדַע בְּאֵי זֶה אָב נִטְמָא, וְשָׁכַח שֶׁנִּטְמָא וְאַחַר כָּךְ נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ, וְנוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁנִּכְנַס אוֹ אַחַר שֶׁאָכַל בְּאֵי זֶה אָב נִטְמָא[16] - [הֲרֵי זֶה חַיָּב קָרְבָּן][17]; אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָדַע בַּתְּחִלָּה בְּאֵי זֶה אָב נִטְמָא, הוֹאִיל וְיָדַע שֶׁהוּא טָמֵא - הֲרֵי הָיְתָה שָׁם יְדִיעַת טֻמְאָה בַּתְּחִלָּה. אֲבָל אִם נֶעֱלְמוּ מִמֶּנּוּ הִלְכוֹת טֻמְאָה, כְּגוֹן שֶׁנִּטְמָא בְּכַעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ, וְיָדַע שֶׁהַשֶּׁרֶץ מְטַמֵּא וְלֹא יָדַע בַּשְּׁעוּר[18], וְשָׁכַח שֶׁנָּגַע בַּשֶּׁרֶץ כְּלָל וְנִכְנַס אוֹ אָכַל, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לוֹ [שֶׁנָּגַע] בְּכַעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם חַיָּב קָרְבָּן אוֹ פָּטוּר[19]. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא רָאָה הַמִּקְדָּשׁ מִיָּמָיו וְלֹא הֵבִין מְקוֹמוֹ[20], אִם נִטְמָא וְיָדַע[21] שֶׁנִּטְמָא וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ, וְלֹא יָדַע בַּתְּחִלָּה[22] שֶׁזֶּהוּ מְקוֹמוֹ שֶׁהֲרֵי לֹא רָאָהוּ מֵעוֹלָם, וְאַחַר כָּךְ זָכַר הַטֻּמְאָה וְיָדַע שֶׁזֶּה מִקְדָּשׁ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם יְדִיעָה שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ

בָּעוֹלָם יְדִיעָה, אוֹ עַד שֶׁיֵּדַע מְקוֹמוֹ תְּחִלָּה. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵלּוּ הַחַיָּבִים קָרְבָּן[23] מִסָּפֵק - אֵינָן מְבִיאִין קָרְבָּן, שֶׁמָּא יַכְנִיסוּ חֵלֶב לְעַזָּרָה. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלוֹא חַטַּאת הָעוֹף בָּאָה עַל הַסָּפֵק וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת?[24] מִפְּנֵי שֶׁהַמֵּבִיא אוֹתָהּ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[25] וְאָסוּר לֶאֱכֹל בַּקֳּדָשִׁים עַד שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ[26]; אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסַּר כִּפּוּרִים[27] - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן מִסָּפֵק[28].

16) אם בשרץ או בנבלה. 17) כרבי עקיבא (במשנה שם יד: , ובגמרא יח:) שמספיק אם ידוע שהוא טמא, אף אם אינו יודע מהות הטומאה. וממה שכתב רבינו "ונודע לו אחר וכו' באי זה אב נטמא", נראה שהידיעה שבסוף צריכה להיות גם במה נטמא, ובזה גם רבי עקיבא מודה. וראה למעלה פ"ב ה"ג שצריך שיידע החטא שחטא בו. וראה 'לחם משנה' שהקשה על זה מגמרא נדה כח, ב. 18) כלומר, לא ידע כמה יהא בשרץ ויטמא. 19) בעיית רב פפא, שם יד, ב - ונשארה בתיקו. 20) כלומר, לא הבין בשכלו לקבוע, לפי ידיעותיו, את מקום המקדש. 21) בכת"י תימן ובדפוס רומי, נוסף "ושכח שנטמא". וכן נראה ממה שכתב להלן "ואחר־כך זכר הטומאה וידע שזה מקדש". אבל צריך עיון, שהרי גם אם ידע שנטמא הרי הוא שוגג, שהרי לא ידע שזהו המקדש. 22) בעיית רבי ירמיה, שם יד, ב: "בן בבל שעלה לארץ ישראל, ונעלם ממנו מקום מקדש מהו וכו' כיון דידע דאיכא מקדש בעולם ידיעה היא, או דילמא כיון דמקומו לא ידע ליה, העלמה היא". ונשאר הדבר בתיקו 23) חטאת. שאין חטאת באה בנדבה, ואינו יכול להתנות. אם הוא מחויב הרי הוא קרבן חובה, ואם לאו הרי הוא קרבן נדבה, אבל בקרבן אחר שבא בנדבה, אפשר להתנות כנ"ל. 24) נזיר כט, א: "מנין לחטאת העוף שהיא באה על הספק שאינה נאכלת", כגון שהיתה האשה ספק זבה או ספק יולדת (פ"ז מהל' פסולי המוקדשין ה"י). 25) שכן זבה ויולדת הן מחוסרות כיפורים. 26) ראה להלן פ"א מהל' מחוסרי כפרה ה"א. 27) כגון טומאת מקדש וקדשיו, שאין ידו משגת ומביא שתי תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת (ויקרא ה, ז). 28) כן מפורש בתוספתא כריתות פ"ב, "המביא חטאתו ושחטה, ספק נזרק הדם, ספק לא נזרק הדם, יצא ואינו מביא אשם תלוי, אם היה מחוסר כפרה ספק חשיכה ספק לא חשיכה, הרי זה מביא חטאת העוף ספק", הרי שרק מחוסר כפרה מביא חטאת העוף בספק ('אור שמח'). ועי' 'תוספות' גיטין כח, ב - ד"ה אבל ('הר המוריה').

ג. מִי שֶׁנִּטְמָא[29] בָּעַזָּרָה[30] - צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע תְּחִלָּה שֶׁנִּטְמָא וְשֶׁזֶּה מִקְּדָשׁ, וְאִם נֶעְלַם מִמֶּנּוּ אַחֲרֵי כֵן שֶׁנִּטְמָא וַהֲרֵי הוּא זָכוּר שֶׁזֶּה מִקְּדָשׁ, אוֹ שֶׁנֶּעְלַם מִמֶּנּוּ שֶׁזֶּה מִקְּדָשׁ וְלֹא שָׁכַח שֶׁנִּטְמָא, אוֹ שֶׁנִּתְעַלְּמוּ מִמֶּנּוּ זֶה וָזֶה - כְּשֶׁיְּדַע לוֹ יָבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד[31]. וְהוּא שֶׁיִּשְׁהֶה כַּשִּׁעוּר[32], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ[33].

29) משנה, שבועות יד, ב. (ומדובר שידע שהוא טמא, אלא שנטמא באונס, ראה להלן ה"ד, שאם נטמא בשוגג, אין זו ידיעה בתחילה, ואין לחייבו בקרבן, ראה למעלה ה"א). 30) שמחוייב למהר ולצאת בבהילות בדרך קצרה, ואם שהה בשוגג חייב קרבן, ראה פ"ג מהל' ביאת המקדש הכ"א־כב. 31) בגמרא שם טז, ב - למדו מזה שנאמרו בתורה שני פסוקים לגבי חיוב קרבן בטומאת מקדש: "את משכן ה' טמא" (במדבר יט, יג) ו"את מקדש ה' טמא" (שם, כ) — אחד לנטמא בחוץ ואחד לנטמא בפנים, ששניהם חייבים קרבן. 32) השתחויה, שהוא כדי לקרות את דברי הפסוק: "ויכרעו אפים ארצה וגו'" שבדברי־הימים ב, ז' ג'. 33) שם הכ"ג.

ד. מִי שֶׁטִּמֵּא עַצְמוֹ[34] בְּמֻזִיד[35] וְלֹא שָׁהָה כַּשִּׁעוּר - הֲרֵי זֶה סָפֵק, אִם שִׁעוּר הִשְׁתַּחֲוָיָה[36] לְאָנוּס בִּלְבַד[37] אוֹ אַף לְמֻזִיד[38]. וּלְפִיכָךְ, אִם נֶעְלַם מִמֶּנּוּ[39] וְיָצָא וְלֹא שָׁהָה - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן[40]. וְכֵן אִם תָּלָה עַצְמוֹ בַּאֲוִיר עַזָּרָה[41] - הַדָּבָר סָפֵק, אִם אֲוִיר עַזָּרָה כָּעַזָּרָה אוֹ אֵינוֹ כָּעַזָּרָה[42].

34) כשהוא בעזרה. 35) שידע שהוא במקדש, אלא שלא ידע שחייבים כרת על טומאת מקדש, שדינו כשוגג לענין קרבן והוא בכלל "שב מידיעתו", כמפורש למעלה פ"ב ה"ב (הגהות מצפה איתן, שבועות יז. וראה משנה־למלך). (וצריך לומר שאע"פ שלא ידע שחייב כרת — כיון שידע שטמא וידע שזהו מקדש, הרי זו ידיעה לגבי טומאת מקדש וקדשיו (ראה למעלה ה"א) לחייבו בקרבן, וראה להלן בסמוך. ודלא כ'מנחת חינוך' מצוה קכג ס"ק א). 36) כלומר, מה שצריך לחיוב קרבן שישהה בעזרה כדי השתחוויה אחר שנטמא, כמבואר למעלה. 37) ראה למעלה ה"ג. אבל במזיד, אפילו לא שהה כלום — חייב קרבן. 38) שגם טימא עצמו במזיד ונעלם ממנו אינו קרבן עד שישהה כדי השתחוויה, וזוהי בעייתו של רב אשי שם יז, א. ונשארה בתיקו. 39) (כן הוא בפירוש ר"ח שם. ואע"פ שבחיובי קרבן אחרים, כיון ששגג בכרת, חייב הוא בקרבן (למעלה פ"ב ה"ב) — כאן בטומאת מקדש וקדשיו שמפורש בתורה "ונעלם — ונעלם", אינו חייב אלא אם נעלמה ממנו הטומאה או המקדש וקדשיו, לגמרי, אלא שצריך שיהיה בתחילה שוגג בקרבן (ראה למעלה), שאם לא כן לא תועיל ההעלמה שבסוף, שהרי הוא אינו שב מידיעתו). 40) ראה למעלה ה"ב, כי מי שאינו מחוסר כיפורים אינו מביא קרבן חטאת מספק, שמא יכניסו חולין בעזרה. 41) כלומר, נטמא בעזרה ושהה כדי השתחוויה באויר העזרה. 42) שם בעייתו של רבא, ונשארה בתיקו. וכגירסת הספרים שהובאה ב'תוספות' שם ד"ה תלה. ואע"פ שלענין קבלת הדם, אמרו שאם תלה הבהמה וקיבל הדם באויר כשר (זבחים כו. ופ"א מהל' פסולי המוקדשין ה"ב), הרי שאויר העזרה כעזרה — אף כאן ידעו זאת, אלא שהסתפקו אם קדושת האויר היא קדושה עצמית והרי הוא כמי שהלך בעזרה ממקום למקום, שאם יצא בדרך ארוכה, שאינו צריך ללכת בה, שהוא חייב אף אם לא שהה (פ"ג מהל' ביאת מקדש הכ"ב) או שכל קדושתו היא מחמת קרקע העזרה, ואם כן אינו כבא בדרך ארוכה אלא כעומד במקומו שצריך שהייה ('אור שמח').

ה. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם נִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ בְּטֻמְאָה אוֹ לָאו - אֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי[43]; שֶׁאֵין מְבִיאִין קָרְבָּן[44] עַל לֹא הוֹדַע אֶלָּא בְּכָרֵת שֶׁחַיָּבִין עַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת קְבוּעָה[45].

43) משנה, כריתות ב, א: "על אלו חייבין, על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ועל לא הודע שלהם אשם תלוי, חוץ מן המטמא מקדש וקדשיו מפני שהוא בעולה ויורד". וכן הוא בגמרא שם ז, א: "חוץ ממטמא מקדש וקדשיו שאינו מביא אשם תלוי". 44) כלומר, אשם תלוי. 45) אבל טומאת מקדש וקדשיו שמביא בשוגג קרבן עולה ויורד (ראה למעלה פ"א ה"ג), אינו מביא אשם תלוי בספק. והיא משנה בכריתות כה, א: "וחכ"א אין מביאין אשם תלוי אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת (קבועה)".

ו. מִי שֶׁהָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי שְׁבִילִים, אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ בָּרִאשׁוֹן וְחָזַר וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי, וּבְעֵת שֶׁהָלַךְ בַּשֵּׁנִי שָׁכַח שֶׁהָלַךְ בָּרִאשׁוֹן, וְנֶעְלְמָה מִמֶּנָּה טֻמְאָה זוֹ וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ - חַיָּב. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ בַּתְּחִלָּה יְדִיעָה גְּמוּרָה לְטֻמְאָה אֶלָּא מִקְצָת יְדִיעָה, שֶׁהֲרֵי לֹא יָדַע שֶׁהָלַךְ בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין שֶׁבְּהִלּוּךְ שְׁנֵיהֶן יְהֵא טָמֵא בְּוַדַּאי, וְאַף עַל פִּי כֵן חַיָּב חַטָּאת, שֶׁמִּקְצָת יְדִיעָה כְּכָל יְדִיעָה[46]. הָלַךְ בָּרִאשׁוֹן וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ אוֹ אָכַל קֹדֶשׁ - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סְפֵק טָמֵא[47].

46) פלוגתא בברייתא, שבועות יט, א. ובכריתות יח, ב. ולפי ביאורו של רבא בשבועות שם עמוד ב, ובכריתות יט, א. ופסק כת"ק. 47) שמא השביל הראשון הוא הטהור, ואין חייבין אשם תלוי על ספק טומאת מקדש וקדשיו, ראה למעלה ה"ה. והוא בברייתא שם, לפי הגירסא שבכריתות שם.

ז. הִזֶּה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[48] וְטָבַל, וְאַחַר[49] שֶׁנִּכְנַס לַמִּקְדָּשׁ הָלַךְ[50] בַּשֵּׁנִי וְחָזַר וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ[51] - חַיָּב[52]; שֶׁהֲרֵי נִכְנַס כְּשֶׁהוּא טָמֵא לַמִּקְדָּשׁ בְּוַדַּאי, אוֹ בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה אוֹ בְּפַעַם שְׁנִיָּה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל יְדִיעָה מֵהֶן סְפֵק יְדִיעָה הִיא[53], שֶׁהֲרֵי כָּל שְׁבִיל מֵהֶן סָפֵק הוּא - כָּאן בְּטֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו עָשׂוּ סְפֵק יְדִיעָה כִּיְדִיעָה[54].

48) כדין טמא מת, שמזים עליו מי חטאת ביום שלישי וביום שביעי לטומאתו, וטובל ביום השביעי אחר ההזאה (פי"א מהל' פרה אדומה ה"א). 49) בכת"י תימן: אחר. כלומר, אחר שנכנס למקדש הזה ג' וז' וטבל. 50) כבדפוס רומי. 51) אחר ששכח טומאתו. 52) פסק כתנא־קמא בברייתא, שם. 53) שבכל פעם שנכנס למקדש לא היתה לו ידיעה וודאית. 54) שם, דברי רבי יוחנן בביאור דברי תנא־קמא.

ח. הָיָה טָמֵא וְאָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם: נִכְנַסְתָּ לַמִּקְדָּשׁ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: לֹא נִכְנַסְתִּי - נֶאֱמָן וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן; שֶׁאִם יִרְצֶה, יֹאמַר מֵזִיד הָיִיתִי[55]. אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם: טָמֵא הָיִיתָ כְּשֶׁנִּכְנַסְתָּ לַמִּקְדָּשׁ וּבְפָנֵינוּ נִטְמֵאתָ וְיָדַעְתָּ שֶׁאַתָּה טָמֵא, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה בֵּין טֻמְאָה זוֹ שֶׁמְּעִידִין בָּהּ וּבֵין כְּנִיסָתוֹ לַמִּקְדָּשׁ יָמִים רַבִּים, שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיֹּאמַר כְּבָר טָבַלְתִּי, הוֹאִיל וְהִכְחִישׁ אֶת הָעֵדִים וְאָמַר לֹא נִטְמֵאתִי מֵעוֹלָם - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים[56] וּמֵבִיא קָרְבָּן עַל פִּיהֶם. אִם הֶבִיאוּהוּ שְׁנַיִם לִידֵי מִיתָה חֲמוּרָה, קַל וָחֹמֶר שֶׁיְּבִיאוּהוּ לִידֵי קָרְבָּן הַקַּל, שֶׁהֲרֵי הִכְחִישָׁן.

55) כלומר, הוא לא מכחיש את דיבורו הקודם שאמר לא נכנסתי, כי כוונתו היתה להוסיף על דבריו לאמר: "לא נכנסתי בשוגג אלא במזיד". וראה להלן דברי הברייתא והגמרא בכריתות יב, א. 56) ואינו יכול לתרץ דבריו לומר: לא עמדתי בטומאתי וטבלתי, כי הרי אמר תחילה שלא נטמא. והוא ברייתא שם: "יכול אפילו שנים מכחישין אותו (= שהם אומרים נטמאת והוא אומר לא נטמאתי, שיהיה פטור בנכנס למקדש). אמר רבי מאיר, אם הביאוהו שנים לידי מיתה חמורה, לא יביאוהו לידי קרבן הקל! רבי יהודה אומר, נאמן אדם על עצמו יותר ממאה איש, ומודים חכמים לרבי יהודה בחלבים (= באוכל חלב) ובביאת המקדש (= שהם אומרים נכנסת למקדש בטומאה, והוא אומר לא נכנסתי, שנאמן משום שכוונתו להוסיף על דבריו: "לא נכנסתי שוגג אלא מזיד", ראה בתחילת ההלכה כאן), אבל בטומאה לא". ומפרש רבינא (שם:) כי מחלוקת חכמים ורבי יהודה היא בטומאה ישנה (= שיש לו אפשרות לומר כבר טבלתי), ובאמרו לו נטמאת ונכנסת למקדש והוא אומר לא נטמאתי, שחכמים סוברים שאין מיישבין דבריו לומר לא עמדתי בטומאה אלא טבלתי, כי בזה הוא מכחיש את דבריו הראשונים שאמר לא נטמאתי מעולם, ורבי יהודה סובר שמיישבין דבריו, אף אם בזה מכחיש דבריו הראשונים. אבל בטומאה חדשה (= שאמרו לו נטמאת היום ואפילו יטבול היום, הרי אסור לטבול יום ליכנס למקדש) — גם רבי יהודה מודה שאינו נאמן, משום שאין כאן מיגו, וגם מה שר"י מאמין לו בטומאה ישנה הוא מחמת מיגו, ולא מחמת שאדם נאמן על עצמו (כס"ד דגמ' שם). ולענין ההלכה, נאמר שם בגמרא: אמר רב נחמן, הלכה כרבי יהודה. אמר רב יוסף, לא אמרה אלא בינו לבין עצמו ולעצמו, ומפרש רבינו (לא כרש"י) שרב יוסף חולק על רב נחמן, וסובר שאין הלכה כרבי יהודה אלא כחכמים (ראה 'מרכבת המשנה'), ופסק רבינו כרב יוסף (וראה בהשגות הראב"ד, כסף־משנה ולחם־משנה).

ט. טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו[57] שֶׁהָיָה לָהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה[58] וְלֹא הָיָה לָהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף[59] - שָׁעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים[60] וְיוֹם הַכִּפּוּרִים[61] תּוֹלִין[62], עַד שֶׁיִּוָּדַע לוֹ[63] וְיָבִיא קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד. וְשֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה[64] אֲבָל יֵשׁ בָּהּ יְדִיעָה בַּסּוֹף[65] - שָׁעִיר הַנַּעֲשָׂה בַּחוּץ[66] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפְּרִין[67]. וְעַל שֶׁאֵין בָּהּ יְדִיעָה לֹא בַּתְּחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף - שְׁעִירֵי הָרְגָלִים[68] וּשְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים

מְכַפְּרִין[69]. וְעַל זְדוֹן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו[70] - פַּר כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, אִם הָיָה הַמְּזִיד מִן הַכֹּהֲנִים[71]; וְאִם הָיָה מִיִּשְׂרָאֵל - דַּם שָׂעִיר הַנַּעֲשֶׂה בִּפְנִים וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר[72], שֶׁנֶּאֱמַר[73]: וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל[74].

57) משנה, שבועות ב, א. 58) שלפני שנכנס למקדש או אכל קודש, ידע שזה מקדש או שזה קודש, וידע שנטמא, ובשעה שנכנס למקדש או אכל קודש, נעלם ממנו שזה מקדש וקודש או שנעלם ממנו שנטמא, ראה למעלה ה"א. 59) כלומר, לא נודע לו בסוף מה שנעלם ממנו בתחילה, ובאופן זה אינו חייב בקרבן (למעלה ה"א). 60) הוא השעיר שעלה עליו הגורל לה' שעשהו חטאת (ויקרא טז, ט – טו). 61) עצם היום. 62) מכפרין להגן עליו מן היסורים (שבועות ח. בגמרא) שאע"פ שלא עשה מזיד, ראויין לבוא עליו ייסורים, על שלא נזהר שלא יבוא לידי איסור בשוגג (ראה רש"י במשנה שם, ו'תפארת ישראל') ולמדו זאת (שם ז:) ממה שנאמר (שם, טז) "וכיפר על הקודש מטומאות בני ישראל" – "מטומאות ולא כל טומאות". והכוונה לטומאת מקדש וקדשיו, שחלק אותה הכתוב משאר עבירות שחייבה עליה קרבן עולה ויורד, ולדעת רבי שמעון יש ללמוד כן ממה שנאמר (שם) "ומפשעיהם לכל חטאתם" – חטאים דומיא דפשעים, מה פשעים שאינם בני קרבן, שהם במזיד, אף חטאים שאינם בני קרבן, ומנין ליש בה ידיעה בתחילה ואין בה ידיעה בסוף, ששעיר זה תולה, ת"ל "לכל חטאתם" הראויה לבוא לכלל חטאת אם ייודע לו, משא"כ אם לא היו לו ידיעה בתחילה, שלא יבואו לכלל קרבן לעולם, אין שעיר זה מכפר. ויום הכיפורים עצמו שמכפר על כך, נלמד ממה שנאמר (שם כג, כח) "כי יום כיפורים הוא" (רש"י במשנה, שם ב.). 63) שאז אין מכפרין עליו עוד. 64) "זה אפשר בתינוק שנשבה לבין הגויים, ולא קדמה לו ידיעה שהוא איסור על בני ישראל ביאה למקדש והוא טמא, ונעלמה ממנו טומאה ונכנס למקדש" (רבינו בפיה"מ, שבועות שם). 65) שנודע לו אח"כ שבשעה שנכנס למקדש היה טמא. וכי אסור לטמא ליכנס למקדש (שם). 66) זהו שעיר של מוסף, הנזכר בבמדבר כט, יא. 67) שם במשנה. ונלמד זאת (שם) ממה שנאמר בשעיר הנעשה בחוץ (במדבר שם) "שעיר עזים אחד חטאת (= שעיר הנעשה בחוץ) מלבד חטאת הכיפורים (= שעיר הנעשה בפנים)" – הוקשו זה לזה ללמד, על מה שזה מכפר זה מכפר, מה הפנימי אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה (= בתחילה), אף החיצון אין מכפר אלא על דבר שיש בה ידיעה (= בסוף). וזה מכפר כפרה גמורה בלא תליה, שהרי לעולם לא יבוא לידי קרבן, כיון שלא ידע בתחילה (רש"י במשנה, שם). ויום הכיפורים עצמו שמכפר, שנאמר (שם) "כי יום כיפורים הוא", כנ"ל. 68) שעירי חטאת שמביאין בכל הרגלים. 69) במשנה שם, וספק כרבי יהודה ולא כרבי שמעון (שם) האומר ששעירי ראשי חדשים אינם מכפרים. ולמד רבי יהודה דבר זה (שם ט.) ממה שנאמר בשעירי ראשי חדשים (במדבר כח, טו) "ושעיר עזים אחד לחטאת לה'" – חטא שאין מכיר בו אלא ה' (ואילו החוטא אינו יודע כלל) יהא שעיר זה מכפר, ושעירי רגלים שמכפרים, נלמד לרבי יהודה (שם:) ממה שנאמר ברגלים (שם, טז) "ושעיר עזים" ב"וי"ו" – "וי"ו" מוסיף על ענין ראשון, להקיש שעירי רגלים לשעירי ר"ח, מה שעירי ר"ח אינם מכפרים אלא על שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף, אף שעירי הרגלים אינם מכפרים אלא על שאין בה ידיעה לא בתחילה ולא בסוף. 70) שידע שנטמא ואסור לו ליכנס למקדש לאכול קודש, ואעפי"כ עשה כן בזדון. וכגון שלא התרו בו, שאם התרו בו אינו מתכפר אלא במלקות ('תפארת ישראל'). 71) משנה, שבועות ב, ב. ואין הכהנים מתכפרים בשעיר הנעשה בפנים, שנאמר (ויקרא טז, טו) "ושחט את שעיר החטאת אשר לעם", ואמרו בגמ' (שם יג:) "אשר לעם" שאין הכהנים מתכפרין בו, ובמה מתכפרין? – בפרו של אהרן, ואף־על־פי שנאמר בפרו של אהרן (שם טז, ו) "אשר לו" – "לו, לא לאחרים", הרי נאמר עוד (שם) "וכיפר בעדו ובעד ביתו" וכל הכהנים הם בכלל ביתו, שנאמר (תהלים קלה, יט) "בית אהרן ברכו את ה'". ולא רק על זדון טומאת מקדש וקדשיו פרו של כהן גדול מכפר על הכהנים, אלא אף על השוגג. ראה בגמרא שם (לחם־משנה). 72) במשנה, שם. 73) בשעיר הנעשה בפנים. 74) ונאמר עוד שם "ומפשעיהם לכל חטאתם" – "פשעים אלו המרדים" (שם יב:).

יום שלישי ט"ז שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר כל דבר שחייבין על שגגתן חטאת קבועה, ושגג בית־דין הגדול בהוראה.

א. כָּל דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת[2] קְבוּעָה[3], אִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[4] בְּהוֹרָאָה וְהוֹרוּ לְהַתִּירוֹ, וְשָׁגְגוּ הָעָם[5] בְּהוֹרָאָתָן וְעָשׂוּ הָעָם וְהֵם סוֹמְכִין עַל הוֹרָאָתָן[6], וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע לְבֵית דִּין שֶׁטָּעוּ - הֲרֵי בֵּית דִּין חַיָּבִין[7] לְהָבִיא קָרְבַּן חַטָּאת עַל שִׁגְגָתָן בְּהוֹרָאָה[8], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשׂוּ הֵן בְּעַצְמָן מַעֲשֶׂה; שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל עֲשִׂיַּת בֵּית דִּין כְּלָל בֵּין עָשׂוּ בֵּין לֹא עָשׂוּ, אֶלָּא עַל הוֹרָאָתָן בִּלְבַד[9]. וּשְׁאָר הָעָם פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן[10], וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם הָעוֹשִׂין, מִפְּנֵי שֶׁתָּלוּ בְּבֵית דִּין[11]. וּמַה הוּא הַקָּרְבָּן שֶׁמְּבִיאִין עַל שִׁגְגָה זוֹ? אִם בַּעֲבוֹדָה זָרָה שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ[12] - מְבִיאִין פַּר לְעוֹלָה וְשָׂעִיר לְחַטָּאת מִכָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט[13]. וְקָרְבָּן זֶה הוּא הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה נֶעֱשְׂתָה לִשְׁגָגָה[14]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁבִּשְׁגִגַת עֲבוֹדָה זָרָה הוּא מְדַבֵּר[15]. וְאִם בִּשְׁאָר כְּרֵתוֹת שֶׁחַיָּבִין עַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ - מֵבִיא כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט פַּר חַטָּאת. וְזֶהוּ הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ[16]. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁאִם שָׁגְגוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּהוֹרָאָה בַּעֲבוֹדָה זָרָה -

1 מְבִיאִין כָּל הַקָּהָל שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים[17] עוֹלוֹת וּשְׁנֵים
2 עָשָׂר שְׂעִירִים חַטָּאוֹת. וְהֵם נִשְׂרָפוֹת, שֶׁהֲרֵי דָּמָן
3 נִכְנָס לִפְנִים[18]. וְהֵם הַנִּקְרָאִין שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה.
4 וְאִם בִּשְׁאָר הַמִּצְוֹת שָׁגְגוּ - מְבִיאִין שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים
5 חַטָּאוֹת. וְהֵן נִשְׂרָפוֹת[19], מִפְּנֵי שֶׁדָּמָם נִכְנָס לִפְנִים[20].
6 וְכָל פַּר מֵהֶן נִקְרָא פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר.
7 שֶׁנֶּאֱמַר[21]: וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל - כָּל קָהָל וָקָהָל; וְכָל
8 שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט קְרוּי קָהָל[22], שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמֹד יְהוֹשָׁפָט
9 בִּקְהַל יְהוּדָה[23]. בֵּין שֶׁעָשׂוּ כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאֶרֶץ
10 יִשְׂרָאֵל[24] עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁהוֹרוּ, בֵּין שֶׁעָשׂוּ רֹב
11 יִשְׂרָאֵל אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְעוּט מִנְּיַן הַשְּׁבָטִים[25], בֵּין
12 שֶׁעָשׂוּ רֹב הַשְּׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְעוּט כָּל
13 יִשְׂרָאֵל[26] - מְבִיאִין כְּמִנְיַן כָּל הַשְּׁבָטִים, פַּר לְכָל
14 שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט, וּבַעֲבוֹדָה זָרָה פַּר וְשָׂעִיר לְכָל שֵׁבֶט
15 וָשֵׁבֶט, שֶׁאַף אֵלּוּ[27] שֶׁלֹּא חָטְאוּ מְבִיאִין[28] עַל יְדֵי
16 הַחוֹטְאִים[29]. אֲפִלּוּ עָשָׂה שֵׁבֶט אֶחָד בִּלְבַד וְהוּא רֹב
17 הַקָּהָל[30] - הֲרֵי כָּל הַצִּבּוּר מְבִיאִין שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים,
18 וּבַעֲבוֹדָה זָרָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים וּשְׁנֵים עָשָׂר
19 שְׂעִירִים.

2) משנה הוריות ח. "אין בית־דין חייבין עד שיורו בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת". ולמדו זאת (בגמרא שם) בגזירה שווה "עליה - עליה", נאמר בשגגת הוראת בית־דין (ויקרא ד, יד) "ונודעה החטאת אשר חטאו עליה", ונאמר בפרשת עריות (שם יח, יח) "ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערוותה עליה בחייה", מה להלן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, אף כאן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ושגגת עבודה זרה שהורו בית דין ועשה העם על פיהם שאינה כתובה כאן, נלמדה (שם) בגזירה שווה אחרת - "מעיני - מעיני", נאמר כאן בשגגת הוראה באיסורים אחרים (שם ד, יג) "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל וגו'", ונאמר בשגגת הוראה בעבודה זרה (במדבר טו, כד) "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה", מה כאן בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, כמבואר למעלה, אף בשגגת עבודה זרה, אין חייבין אלא בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, יצאו חיבוק ונישוק שאין בהן כרת. ואם הורו בית דין להתיר בדבר שחייבין עליו אשם וודאי ועשו העם על פיהם, בית־דין פטורין, משום שבאשם וודאי נאמר (שם ה, א) "ונפש" ובית־דין אינם בכלל נפש. 3) אבל דבר שחייבים עליו קרבן עולה ויורד, אין בית דין חייבים להביא קרבן על שגגתם. ולמדו כן (בגמרא שם) בגזירה שווה: נאמר בחטאת של בית דין (ויקרא ד, יג) "ואם כל עדת ישראל ישגו וגו' ואשמו", ונאמר בחטאת של יחיד (שם, כז) "ואם נפש אחת תחטא וגו' ואשם" - מה "ואשם" שנאמרה ביחיד - בחטאת קבועה, אף "ואשמו" שנאמר בבית דין - בחטאת קבועה. 4) של שבעים ואחד. 5) כלומר, רוב העם. 6) של בית דין, אבל אם תולים בעצמם להיתר, אף שגם בית הדין הורו להתירו, חייב כל אחד ואחד מהעם קרבן חטאת בפני עצמו. 7) להלן בהלכה זו כתב רבינו שכל שבט ושבט מביא פר, ואם כן מה שכתב כאן ש"בית דין חייבין", היינו שבית דין חייבים להביא לכל שבט ושבט, או שכל שבט ושבט מביא בשביל בית דין (כסף משנה). 8) משנה שם ד: "הורו בית דין שוגגין ועשו כל הקהל שוגגין מביאין (בית דין) פר". 9) בהוריות ג. אמרו שאם הורו בית דין ועשו הם ולא עשו רוב הקהל - שהם פטורים, ולמדו זאת ממה שנאמר (שם) "ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל מצוות ה' וגו'", הרי שמעשה תלוי בקהל והוראה תלוייה בבית־דין. וסובר רבינו שמכאן יש ללמוד גם, שאם עשו רוב הקהל ובית־דין לא עשו - שבית דין חייבים. 10) כלומר, פטורים מלהביא כל אחד ואחד קרבן יחיד. 11) שם ב: "יכול רוב ציבור שעשו בשגגת מעשה יהיו פטורין, שהרי בית דין מביאים עליהם פר [בהוראה] [והם פטורים - רש"י שם]". 12) שמותר לכרוע לעבודה זרה בלי פישוט ידים ורגלים. 13) כרבי יהודה במשנה שם ד: שאם הורו בית דין ועשו כל הקהל או רובן על פיהן מביאין י"ב שבטים י"ב פרים, ובעבודה זרה מביאין י"ב פרים וי"ב שעירים. 14) "ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעולה וגו' ושעיר עזים אחד לחטאת". 15) לפי שנאמר (שם, כב) "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה אשר דבר ה' אל משה", ואמרו (שם): "איזו היא מצוה שהיא שקולה כנגד כל המצוות הוי אומר זו עבודת כוכבים" (שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה) 16) "ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו וגו' והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וגו'". 17) ואפרים ומנשה אינם נחשבים לשבטים נפרדים אלא לעניין נחלה, אבל לא לדבר זה. 18) להזות על הפרוכת ועל מזבח הזהב. "ולא נתפרש בהן בתורה כיצד נותן דמן ולהיכן הוא נותן אלא לפי שהן חטאות הקהל, דינן כדין פר העלם דבר, שהוא חטאת הקהל, לכל האמור בו: למתן דמים ולשריפה וכו'". 19) שנאמר (שם, כא) "והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אותו". 20) כמו שנאמר (שם, טז) "והביא הכהן המשיח מדם הפר (=פר העלם דבר של צבור) אל אהל מועד" ועוד נאמר (שם ו, כג): "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל, באש תשרף". 21) כלומר, משום כך חייבין להביא מכל שבט ושבט. 22) לפיכך חייב כל שבט ושבט להביא קרבן. 23) וירושלים. הרי שגם שני שבטים (=יהודה ובנימין) נקראים "קהל". ואם כן מה שנאמר (בראשית מח, ד) "ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים", - אי אפשר לפרש שמעכשיו, עם לידתו של בנימין, שיהיו י"ב שבטים, יקראו "קהל", שהרי כבר למדנו מהפסוק הקודם שגם שני שבטים נקראים "קהל", ועל כרחנו צריך לפרש שעכשיו נולד קהל, היינו ששבט בנימין לבדו נקרא "קהל", הרי ששבט אחד נקרא "קהל". 24) ש"אין משגיחין על יושבי חוצה לארץ, שאין קרוי קהל אלא בני ארץ ישראל". 25) כלומר, כשמספר אנשי חמשה שבטים הוא יותר גדול ממספר אנשי שבעת השבטים. 26) כרבי שמעון בן אלעזר בברייתא שם. שאמר: "חטאו שישה שבטים והם רובו של קהל, או ז' (שהם רוב השבטים) אף על פי שאינו רובו של קהל - מביאין", ולמד זאת (שם) ממה שנאמר (במדבר טו, כד) "והיה אם מעיני העדה", שמשמע אפילו מיעוט, מעיני ולא כל עיני, ונאמר עוד (שם,

כו) "כי לכל העם בשגגה" הרי שרק כולו או רובו (שרובו ככולו, ראה נזיר מב.) "הא כיצד? עשו ו' והן רובו של קהל או ז' אף על פי שאינן רובו של קהל חייבין". 27) השבטים. 28) קרבן. 29) כלומר, הם נגררים אחרי השבטים החוטאים ומתחייבים בקרבן על ידם. 30) שם: "איבעיא להו שבט אחד לרבי יהודה בהוראת בית דין הגדול מי מייתי שאר שבטים או לא", ונפשטה הבעיא שם כי אף בשבט אחד, נגררים שאר השבטים להתחייב בקרבן, וברור הדבר כי המדובר באופן שהשבט הזה הוא רוב הקהל, שאם לא כן, אין כל ספק כי אינו גורר את שאר השבטים.

ב. בֵּית דִּין שֶׁנִּסְתַּפֵּק לָהֶן אִם שָׁגְגוּ בְּהוֹרָאָה אוֹ לֹא שָׁגְגוּ[31] - אֵינָן חַיָּבִין בְּאָשָׁם תָּלוּי[32]; שֶׁנֶּאֱמַר[33]: וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת - עַד שֶׁתִּוָּדַע וְאַחַר כָּךְ יִתְחַיְּבוּ בַּקָּרְבָּן[34], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁבֵּית דִּין חַיָּבִין וְאֵלּוּ הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן? כְּשֶׁהָיוּ הַמּוֹרִים בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד; וְיִהְיֶה רֹאשׁ יְשִׁיבָה[35] עִמָּהֶן בַּהוֹרָאָה[36]; וְיִהְיוּ כֻּלָּן רְאוּיִין לְהוֹרָאָה[37]; וְיִטְעוּ כֻּלָּן אוֹ רֻבָּן[38] בְּדָבָר זֶה שֶׁהוֹרוּ בּוֹ; וְיוֹרוּ בְּפֵרוּשׁ וְיֹאמְרוּ לָעָם: מֻתָּרִין אַתֶּם לַעֲשׂוֹת[39], וְכֵן אֵלּוּ שֶׁשָּׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין, אִם אָמְרוּ לַאֲחֵרִים: מֻתָּרִים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת[40]; וְיַעֲשׂוּ כָּל הַקָּהָל אוֹ רֻבּוֹ[41] עַל פִּיהֶם[42]; וְיִהְיוּ הָעוֹשִׂים שׁוֹגְגִים עַל פִּיהֶם וּמְדַמִּים שֶׁהַדָּבָר שֶׁהוֹרוּ בּוֹ כַּדָּת הוֹרוּ[43]; וְיוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת, לֹא שֶׁיַּעֲקְרוּ כָּל הַגּוּף[44]; וּכְשֶׁיּוֹדַע לָהֶם[45] יֵדְעוּ גּוּפוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁהוֹרוּ בּוֹ בִּשְׁגָגָה[46]. בְּכָל אֵלּוּ הַמְּאֹרָעִים הוּא שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין חַיָּבִין בַּקָּרְבָּן וְהָעוֹשֶׂה עַל פִּיהֶם פָּטוּר. אֲבָל אִם חָסֵר אַחַת מִכָּל אֵלּוּ הַדְּרָכִים - הֲרֵי בֵּית דִּין פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן, וְכָל מִי שֶׁשָּׁגַג וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ.

31) וכגון שהיו שם שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, והתירו אחת ואינם יודעים איזו התירו, שהרי גם ביחיד אין חיוב אשם תלוי אלא באופן שנקבע האיסור. 32) משנה שם ט. "אשם תלוי, היחיד והנשיא חייבין ומשיח ובית דין פטורין". 33) בקרבן צבור. 34) כלומר, לא חייבה תורה קרבן בבית דין אלא באופן שנודע להם חטאתם, אבל באשם תלוי, שהוא בא על לא הודע החטאת, לא חייבה תורה. ובכהן משיח שלא נאמר "ונודעה החטאת" הוצרכו ללמוד מפסוק אחר. 35) מופלא שבסנהדרין. 36) כלומר: גם הוא יהיה עמהם בשגגתם. שאם לא יהיה מופלא של בית דין (=ראש ישיבה) שם (=עמהם בשגגת ההוראה) אין בית דין חייבין קרבן. 37) אבל אם היו בין הסנהדרין גר או ממזר וכו', שאינם ראויים להוראה - פטורין. 38) שם ג: דוחה הגמרא דברי ר' יונתן הסובר שאין חייבין עד שיורו כולן, אלא אפילו הורו רובן והיתר שתקו בית דין חייבין, אבל אם אמר להם אחד מהן: טועים אתם, - בית דין פטורים. 39) אבל אם אמרו להם רק "מותרים אתם" ולא הוסיפו לומר גם "לעשות", הם פטורים, שלא נגמרה עדיין הוראתם. 40) כלומר, אין צורך שכל הקהל או רובו ישמע ההוראה מפי בית־דין [שאם לא כן למה הוצרכו להוציא את יושבי חוצה לארץ מכלל זה], אלא אפילו אם שומעים איש מפי איש כי בית דין פסק ואמר: "מותרים אתם לעשות" - כל העושים על פיהם (אם הם יושבי ארץ ישראל), מצטרפים לקהל לחייב בית דין בקרבן. 41) משנה שם ד: "הורו בית דין ועשו כל הקהל או רובו על פיהם מביאין פר", שהרי בכל התורה כולה קיימא לן רובו ככולו. 42) כלומר, הם תולים את מעשיהם בהוראת ההיתר של בית דין הגדול. 43) אבל אם ידעו שבית דין טעו, אלא שחשבו שאף על פי כן מצוה לסמוך על הוראתם - חייב כל אחד ואחד קרבן בפני עצמו. ואם ידעו שאסור לסמוך על הוראתם זו, ובכל זאת עשו, הרי הם מזידין, ופטורים מקרבן. 44) [והשמיט רבינו שצריך שיהיה בדבר שאינו מפורש בתורה, שכל הטועה בדבר המפורש בתורה הרי הוא כעוקר כל הגוף, ואם כן הוא בכלל מה שכתב "ויורו לבטל מקצת וכו' לא שיעקרו כל הגוף"]. 45) ששגגו. 46) ברייתא שם ה. "תנו רבנן ידעו שהורו וטעו מה הורו יכול יהיו חייבין תלמוד לומר (ויקרא ד, יד) "ונודעה החטאת", ולא שיודעו החוטאין".

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שישנם אופנים שיפטרו בית־דין ויתחייבו העושין.

א. כֵּיצַד אִם חָסֵר אַחַת[2] מִכָּל הַדְּרָכִים שֶׁבֵּאַרְנוּ[3] - יִפָּטְרוּ בֵּית דִּין וְיִתְחַיְּבוּ הָעוֹשִׂים? הֲרֵי שֶׁהוֹרוּ בֵּית דִּין שֶׁל אֶחָד מִן הַשְּׁבָטִים[4] לָהֶם שֶׁחֵלֶב הַקֻּבָּה[5] מֻתָּר[6], וַאֲכָלוּהוּ אַנְשֵׁי מְקוֹמָם[7] עַל פִּיהֶם - אוֹתוֹ בֵּית דִּין פְּטוּרִין, וְכָל מִי שֶׁאָכַל מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה[8] עַל שִׁגְגָתוֹ. וְכֵן אִם הוֹרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁדַּם הַלֵּב מֻתָּר[9], וְלֹא הָיָה רֹאשׁ יְשִׁיבָה עִמָּהֶן[10], אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן אֵינוֹ רָאוּי לִהְיוֹת מִמֶּנָּה בַּסַּנְהֶדְרִין[11], כְּגוֹן שֶׁהָיָה גֵּר אוֹ מַמְזֵר[12] אוֹ זָקֵן[13] אוֹ שֶׁלֹּא רָאָה בָּנִים[14] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[15], וְעָשׂוּ הָעָם עַל פִּיהֶם[16] וְאָכְלוּ דַּם הַלֵּב - הֲרֵי בֵּית דִּין פְּטוּרִין, וְכָל מִי שֶׁאָכַל מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ[17]. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל? שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְגוֹמַר[18]. וּמִנַּיִן שֶׁעַד שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן רְאוּיִין לְהוֹרָאָה?[19] שֶׁנֶּאֱמַר[20] וְאִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה[21] - עַד שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם כְּעֵינַיִם[22]. וּלְהַלָּן[23] הוּא אוֹמֵר: וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה; מָה הָעֵדָה הָאֲמוּרָה בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת - כֻּלָּן רְאוּיִין לְהוֹרָאָה[24], אַף עֵדָה הָאֲמוּרָה בִּשְׁגָגָה זוֹ[25] - עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן רְאוּיִין לְהוֹרָאָה[26]. וְכֵן אִם הוֹרוּ, וְיָדַע אֶחָד מֵהֶן שֶׁטָּעוּ וְאָמַר לָהֶם: טוֹעִים אַתֶּם, וְרַבּוֹ עָלָיו הַמַּתִּירִים וְהִתִּירוּ - הֲרֵי בֵּית דִּין פְּטוּרִין[27], וְכָל מִי שֶׁעָשָׂה עַל פִּיהֶם חַיָּב לְהָבִיא חַטָּאת קְבוּעָה עַל שִׁגְגָתוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ - עַד שֶׁיִּשְׁגּוּ כָּל הַסַّנְהֶדְרִין[28]. יָדַע אֶחָד מִן הַסַּנְהֶדְרִין אוֹ מְעוּטָן שֶׁטָּעוּ הַמַּתִּירִין וְשָׁתְקוּ, הוֹאִיל וְהוֹרוּ וְלֹא הָיָה שָׁם חוֹלֵק וּפָשְׁטָה הַהוֹרָאָה בְּרֹב הַקָּהָל[29] - הֲרֵי

21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46

1 בֵּית דִּין חַיָּבִין בַּקָּרְבָּן[30], וְכֹל שֶׁעָשָׂה עַל פִּיהֶם פָּטוּר.
2 וְאֵלּוּ שֶׁשָּׁתְקוּ, אִם עָשׂוּ עַל פִּי אֵלּוּ שֶׁהוֹרוּ[31] - הֲרֵי
3 אֵלּוּ חַיָּבִין[32], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא תָּלוּ בְּבֵית דִּין[33]. וְכֵן אִם
4 נָשְׁאוּ וְנָתְנוּ[34] בַּדָּבָר וְאָמְרוּ[35]: דָּבָר זֶה מֻתָּר הוּא, וְלֹא
5 הוֹרוּ לָעָם וְלֹא אָמְרוּ לָהֶם: מֻתָּרִין אַתֶּם לַעֲשׂוֹת[36],
6 וְשָׁמַע הַשּׁוֹמֵעַ מֵהֶן בְּעֵת שֶׁגָּמְרוּ מֵתֶר וְהָלַךְ וְעָשָׂה
7 כְּפִי מַה שֶּׁשָּׁמַע - הֲרֵי כָּל הָעוֹשֶׂה חַיָּב חַטָּאת
8 קְבוּעָה, וּבֵית דִּין פְּטוּרִין, שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹרוּ לָהֶם
9 בְּפֵרוּשׁ לַעֲשׂוֹת. וְכֵן אִם הוֹרוּ וְעָשׂוּ מְעוּט הַקָּהָל עַל
10 פִּיהֶם וְנוֹדְעָה הַשְּׁגָגָה - הֲרֵי בֵּית דִּין פְּטוּרִין, וְאֵלּוּ
11 הַמְּעוּט שֶׁעָשׂוּ חַיָּבִין, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵבִיא
12 חַטָּאתוֹ[37].

2) בכ"י תימן: "אחד", כנ"ל. 3) למעלה פי"ב. 4) ולא בית־דין הגדול של שבעים ואחד, ראה למעלה פי"ב הלכה ב. 5) העקום כמו קשת, והוא אסור (פ"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו). וראה להלן הלכה ה, ובהוריות ג. ובמשנה־למלך להלן הלכה ה. 6) אף־על־פי שאינם עוקרים גוף מגופי התורה (ראה להלן פי"ד הלכה א) שהרי לא התירו אלא חלב הקיבה בלבד ולא כל החלב, ואין זה מפורש בתורה שחלב הקיבה אסור, ראה להלן שם (לחם־משנה כאן). 7) ואפילו היה שבט זה רוב ישראל, ראה למעלה פי"ב הלכה א. 8) כחכמים (הוריות ה.) שאינם חייבין אלא על הוראת ב"ד הגדול בלבד. וראה להלן, בהמשך ההלכה. ולפיכך חייב כל אחד ואחד להביא חטאת קבועה על שגגתו. 9) אף־על־פי שהוראה זו אינה עוקרת גוף מגופי התורה (ראה להלן פי"ד שם), שהרי לא התירה אלא דם חלב בלבד, ואין איסורו מפורש בתורה, ראה להלן שם (לחם־משנה). 10) משנה הוריות ד: וראה למעלה פי"ב הלכה ב. "ואפילו היה מניינם (בלעדו) שלם, רוצה לומר שבעים ואחד" (רבינו בפיה"מ שם). 11) במשנה שם. 12) ראה להלן בהמשך ההלכה שנלמד מפסוק בתורה, שאין ממנין לסנהדרין רק "מיוחסין". 13) "מופלג בשנים שיש בו אכזריות" (כיון ששכח כבר צער גידול בנים - רש"י סנהדרין לו:), שאין מעמידין אותו לב"ד (פרק ב מהלכות סנהדרין הלכה ב). 14) שאין מושיבין אותו לסנהדרין (הלכות סנהדרין שם). "משום שהוא אכזרי ולא ירחם על בני אדם, לפי שאינו יודע אהבת בנים" (ראה בפיה"מ שם). וכן הוא בברייתא סנהדרין לו: "אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים", וכן הביא רבינו בהלכות סנהדרין שם. "אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סריס, מפני שיש בהן אכזריות. ולא מי שאין לו בנים, כדי שיהא רחמן". אבל בדפוסים אחרים בנוסח בדברי רבינו כאן: "זקן שלא ראה בנים". ולפי זה, זקן ולא ראה בנים הם אחד, וכן הוא במשנה שם, וכן הוא בפירוש המשניות שם. 15) כגון נתין (=מבני הגבעונים, שגזר עליהם יהושע ונתנם לחוטבי עצים ושואבי מים - יהושע ט, כג) הנזכר במשנה שם (מעשה רוקח). שאין מושיבין בב"ד אלא רק מיוחסין. 16) כלומר, כל העם או רוב העם (ראה למעלה פי"ב הלכה ב). 17) במשנה שם. 18) ולא עדת אותו שבט (שם במשנה ה. המשך דברי חכמים). 19) נראה שנשמטה כאן בבא שלימה, וכן צריך להיות: "[ומנין שעד שיהיה ראש הישיבה עמהם], ומנין שעד שיהיו כולם ראויין להוראה". [וכללם יחד מפני שלמד שניהם מפסוק אחד ("מעיני העדה"), ראה להלן]. וראה בלחם־משנה ובהגהות מעשה ר"ב. 20) בשגגת עבודה־זרה. 21) בפסוק שם: "והיה אם מעיני העדה". 22) כלומר, לפיכך צריך שיהיה ראש ישיבה עמהם שהוא עשוי עינים לעדה (ירושלמי הוריות פ"ד הלכה ד). וראה לחם־משנה ומעשה ר"ב. ובבבלי שם נתנו טעם אחר, מפני שהיה להם ללמוד ולא למדו, והרי הם קרובים למזיד (ראה ברש"י שם ד. ד"ה זיל קרי בי רב). 23) בדיני נפשות. 24) שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך", ואמר רב נחמן בר יצחק (הוריות ד:) "אתך בדומין לך", שיהיו ראויים להוראה. 25) היינו "והיה אם מעיני העדה", וכן כתב רבינו בפיה"מ שם. וראה למעלה הערה יח. ורש"י (שם) כתב עד האמורה כאן (ויקרא ד, יג) "ואם כל עדת ישראל ישגו", וראה לחם־משנה כאן. 26) משנה שם ד: 27) במשנה שם. 28) בגמרא שם ג: 29) ראה למעלה פי"ב הלכה ב. 30) בהוריות שם: "אמר ר' יונתן, מאה שישבו להורות אין חייבין עד שיורו כולן, שנאמר: ואם כל עדת ישראל ישגו, עד שישגו כולן". ולפי דבריו, אפילו ידע אחד מהן ושתק פטורין, אבל הגמרא שם דוחה דבריו, מברייתא שנשמע בה שאם ידע אחד מהן שטעה ושתק שהם חייבין. 31) שטעו וחשבו כי אף שהב"ד טועים, מצוה לשמוע דברי חכמים (רש"י שם ב. ד"ה או תלמיד) ולפיכך הם נחשבים לשוגגין, שחייבין חטאת. 32) קרבן בפני עצמן, אף כי ב"ד מביאין פר העלם דבר של ציבור (במשנה שם). 33) שהרי ידעו כי ב"ד הם טועים. משנה שם "הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו וכו' ועשה על פיהן וכו' הרי זה חייב, מפני שלא תלה בב"ד". 34) הסנהדרין התווכחו בינם לבין עצמם באחד מן הדברים. 35) הגיעו לידי החלטה סופית בוויכוח זה. 36) מחלוקת בגמרא (שם ב.) אם צריך לומר "מותרים אתם לעשות, או שמספיק אפילו אמרו "מותרים אתם". ופסק רבינו כשמואל בלשון השני, וכרב דימי בלשון הראשון, כי אין ב"ד חייבין עד שיאמרו להן "מותרין אתם לעשות", וראה למעלה פי"ב הלכה ב. 37) במשנה שם: "הורו ב"ד לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם וכו' פטור מפני שתלה בב"ד", ובגמרא (שם ב:) "אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר' יהודה, אבל חכמים אומרים יחיד שעשה בהוראת בית־דין חייב". ופסק רבינו כחכמים.

13 ב. וְהַסַּנְהֶדְרִין עַצְמָן שֶׁעָשׂוּ בְּהוֹרָאָתָן[38] - אֵינָן
14 מִצְטָרְפִין לְרֹב הַקָּהָל[39], עַד שֶׁיִּהְיוּ הָרֹב שֶׁעָשׂוּ חוּץ
15 מִן הַסַּנְהֶדְרִין. עָשׂוּ רֹב אַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[40] עַל
16 פִּיהֶם אַף עַל פִּי שֶׁאֵלּוּ הָעוֹשִׂים שֵׁבֶט אֶחָד[41], וְכֵן
17 אִם עָשׂוּ רֹב הַשְּׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְעוּט הַקָּהָל
18 - בֵּית דִּין חַיָּבִים[42], וְהָעוֹשִׂין פְּטוּרִין. כֵּיצַד? הָיוּ
19 יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאֶחָד, וְהָיוּ
20 הָעוֹשִׂין בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְאֶחָד
21 וַהֲרֵי כֻּלָּן בְּנֵי יְהוּדָה בִּלְבַד, אוֹ שֶׁהָיוּ הָעוֹשִׂים בְּנֵי

38) ראה שנשמטה כאן בבא שלימה, וכן צריך להיות: "[ומנין שעד שיהיה ראש הישיבה עמהם], ומנין שעד שיהיו כולם ראויין להוראה". [וכללם יחד מפני שלמד שניהם מפסוק אחד ("מעיני העדה"), ראה להלן]. וראה בלחם־משנה ובהגהות מעשה ר"ב. 39) בשגגת עבודה־זרה. 40) בפסוק שם: "והיה אם מעיני העדה". 41) כלומר, לפיכך צריך שיהיה ראש ישיבה עמהם שהוא עשוי עינים לעדה (ירושלמי הוריות פ"ד הלכה ד). וראה לחם־משנה ומעשה ר"ב. ובבבלי שם נתנו טעם אחר, מפני שהיה להם ללמוד ולא למדו, והרי הם קרובים למזיד (ראה ברש"י שם ד. ד"ה זיל קרי בי רב). 42) בדיני נפשות. 43) שנאמר (שמות יח, כב) "ונשאו אתך", ואמר רב נחמן בר יצחק (הוריות ד:) "אתך בדומין לך", שיהיו ראויים להוראה. 44) היינו "והיה אם מעיני העדה", וכן כתב רבינו בפיה"מ שם. וראה למעלה הערה יח. ורש"י (שם) כתב עד האמורה כאן (ויקרא ד, יג) "ואם כל עדת ישראל ישגו", וראה לחם־משנה כאן. 45) משנה שם ד: 46) במשנה שם. 47) בגמרא שם ג: 48) ראה למעלה פי"ב הלכה ב. 49) בהוריות שם: "אמר ר' יונתן, מאה שישבו להורות אין חייבין עד שיורו כולן, שנאמר: ואם כל עדת ישראל ישגו, עד שישגו כולן". ולפי דבריו, אפילו ידע אחד מהן ושתק פטורין, אבל הגמרא שם דוחה דבריו, מברייתא שנשמע בה שאם ידע אחד מהן שטעה ושתק שהם חייבין. 50) שטעו וחשבו כי אף שהב"ד טועים, מצוה לשמוע דברי חכמים (רש"י שם ב. ד"ה או תלמיד) ולפיכך הם נחשבים לשוגגין, שחייבין חטאת. 51) קרבן בפני עצמן, אף כי ב"ד מביאין פר העלם דבר של ציבור (במשנה שם). 52) שהרי ידעו כי ב"ד הם טועים. משנה שם "הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו וכו' ועשה על פיהן וכו' הרי זה חייב, מפני שלא תלה בב"ד". 53) הסנהדרין התווכחו בינם לבין עצמם באחד מן הדברים. 54) הגיעו לידי החלטה סופית בוויכוח זה. 55) מחלוקת בגמרא (שם ב.) אם צריך לומר "מותרים אתם לעשות, או שמספיק אפילו אמרו "מותרים אתם". ופסק רבינו כשמואל בלשון השני, וכרב דימי בלשון הראשון, כי אין ב"ד חייבין עד שיאמרו להן "מותרין אתם לעשות", וראה למעלה פי"ב הלכה ב. 56) במשנה שם: "הורו ב"ד לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם וכו' פטור מפני שתלה בב"ד", ובגמרא (שם ב:) "אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר' יהודה, אבל חכמים אומרים יחיד שעשה בהוראת בית־דין חייב". ופסק רבינו כחכמים.

שִׁבְעָה שְׁבָטִים כֻּלָּן אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מֵאָה אֶלֶף - חֲרֵי בֵּית דִּין חַיָּבִין, וְכָל הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם פְּטוּרִין. וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל יוֹשְׁבֵי חוּצָה לָאָרֶץ[43], שֶׁאֵין קָרוּי קָהָל אֶלָּא בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[44]. וְשֵׁבֶט מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם אֵינָן חֲשׁוּבִין כְּשֵׁנֵי שְׁבָטִים לָעִנְיָן הַזֶּה[45], אֶלָּא שְׁנֵיהֶם שֵׁבֶט אֶחָד[46].

38) כלומר, בהוראת עצמן. 39) כלומר, אינם מצטרפים עם הקהל להוות עמהם רוב קהל (כגון שחטאו רק מחצית הקהל בלעדי הסנהדרין) שיתחייבו ב"ד פר העלם דבר של ציבור, ועל כל אחד ואחד מהחוטאים להביא קרבן חטאת בפני עצמו. כן הוא בברייתא שם ג. "הורו ועשו, רבי מאיר פוטר, וחכמים מחייבין" ומפרש רב פפא שפלוגתתם היא אם ב"ד משלים לרוב ציבור, שרבי מאיר פוטר את הציבור, שלא יביאו כל אחד ואחד קרבן לעצמו, משום שב"ד משלים לרוב ציבור, וחייבים ב"ד להביא פר העלם דבר של ציבור, וחכמים מחייבין לכל אחד ואחד מהחוטאים (כולל גם כל אחד ואחד מהסנהדרין), להביא קרבן לעצמו, משום שאין ב"ד משלים לרוב ציבור, ואין ב"ד מביאין קרבן העלם דבר של ציבור. ופסק רבינו כחכמים. 40) ראה להלן בהמשך ההלכה ש"אין משגיחין על יושבי חוצה לארץ". 41) ראה למעלה פי"ב הלכה א. 42) להביא קרבן העלם דבר של ציבור. 43) כלומר, אין מתחשבים בתושבי חוץ-לארץ בענין רוב קהל ומיעוט קהל. 44) כלומר, אצל קרבן העלם דבר של ציבור כתוב (ויקרא ד, יד) "והקריבו הקהל", ובהוריות ג. "אמר רב אסי, ובהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל, שנאמר (מלכים-א, ח, סה) "ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' וגו'", מכדי כתיב וכל ישראל עמו, קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים, למה לי? - שמע-מינה הני (=בני ארץ ישראל) הוא דאיקרי קהל, אבל הנך (=בני חוצה-לארץ) לא איקרי קהל". והרי כאן בשגגת הוראה נאמר (ויקרא ד, יג) "ונעלם דבר מעיני הקהל". 45) שאם חטאו שבטי מנשה ואפרים, ועמהם עוד חמשה שבטים, והם מיעוט הקהל, אין חיוב להביא קרבן העלם דבר של ציבור, שאין כאן רוב שבטים. וכן אם חטאו כל הקהל או רובו (שחייבין כל שבט ושבט קרבן) אין מביאין אלא שנים עשר פרים בלבד, פר לכל שבט, ולאפרים ומנשה קרבן אחד, ראה למעלה פי"ב הלכה א. 46) כרבא, שם ו: שמה שנאמר (בראשית מח, ה-ו) "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", היינו רק לנחלה, כמו שנאמר שם "על שם אחיהם יקראו בנחלתם" - לנחלה הוקשו, ולא לדבר אחר.

ג. הָיוּ הָעוֹשִׂים מְרֻבִּין[47] בִּשְׁעַת הַחֵטְא וּמוּעָטִין[48] בִּשְׁעַת יְדִיעָה, אוֹ מוּעָטִין[49] בִּשְׁעַת הַחֵטְא וּמְרֻבִּין[50] בִּשְׁעַת יְדִיעָה - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר שְׁעַת הַמַּעֲשֶׂה[51].

47) כלומר, רוב הקהל. 48) כגון שמתו חלק מן החוטאים לפני שנודע החטא, באופן שמעתה אינם אלא מיעוט הקהל. 49) מיעוט הקהל. 50) כגון שמתו חלק מהקהל שלא חטאו, באופן שמעתה מהווים החוטאים רוב הקהל. 51) אחר שעת החטא, שאם היו החוטאים בשעת החטא רוב הקהל, ב"ד פטורים וכל אחד ואחד מביא קרבן לעצמו. ופסק כחכמים שחולקים על ר"ש במשנה הוריות י. לענין נשיא וכהן משיח, ובגמרא שם ג. אמרו כי הם חולקים גם בענין זה.

ד. הוֹרוּ בֵּית דִּין בְּחֵלֶב מִן הַחֲלָבִים[52] שֶׁהוּא מֻתָּר, וְאָכַל מְעוּט הַקָּהָל עַל פִּיהֶם, וְנוֹדַע לָהֶם שֶׁחָטְאוּ וְחָזְרוּ בָּהֶן[53], וְאַחַר כָּךְ הוֹרוּ שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה פְּלוֹנִית מֻתֶּרֶת[54], וְעָבַד אוֹתָהּ עֲבוֹדָה זָרָה מְעוּט אַחֵר עַל פִּיהֶם, וּכְשֶׁיִּצְטָרְפוּ הָאוֹכְלִים לָעוֹבְדִים יִהְיוּ רֹב - חֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[55], אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה לָהֶן יְדִיעָה בֵּינְתַּיִם[56]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַמּוֹרֶה בֵּית דִּין אֶחָד[57]; אֲבָל אִם מֵת בֵּית דִּין שֶׁהוֹרָה תְּחִלָּה[58], וְעָמַד אַחֵר[59] וְהוֹרוּ[60] - אֵין אֵלּוּ מִצְטָרְפִין[61] לָאֵלּוּ.

52) כגון שהורו על חלב הקיבה שהוא מותר, שאין זה עוקר גוף מגופי התורה (ראה להלן פי"ד הלכה א, ולמעלה הלכה א), שהרי לא התירו כל החלבים. 53) כן הוא בגמרא שם. באיבעיא הראשונה: "הורו ב"ד חלב מותר, ועשו מיעוט הקהל, וחזרו ב"ד בהן, והורו ועשו מיעוט אחר, מהו וכו'" ואחר-כך איבעיא להו "מיעוט בחלב ומיעוט בעבודה-זרה", ומשמע שגם זה ב"חזרו ב"ד בהן". 54) שלא עקרו גוף עבודה-זרה מגופי התורה (ראה להלן פי"ד הלכה ב), שהרי לא התירו כל מיני עבודה-זרה. 55) שאין כל אחד ואחד מביא חטאת בפני עצמו, והחיוב הוא על ב"ד. ודבר זה הוא איבעיא שם ג. ונשאר הדבר בתיקו, אבל רבינו "נראה שאינו גורס כאן תיקו, אלא שמשיבין שאלה זו עם שאלה שאחריה, באם-תמצי-לומר. כלומר, אם-תמצי-לומר אידי ואידי כרת הוא, הורו ב"ד ומתו וכו' וכבר ידעת כל שבאם-תמצי-לומר, הלכה היא ברוב מקומות" (מאירי שם, וראה בראב"ד, בכסף-משנה, במרכבת המשנה ובאור שמח). ויש חולקים בזה, איזה קרבן מביאין הב"ד: של עבודה-זרה או של חלב. ויש אומרים שמביאים שניהם, גם של עבודה-זרה וגם של חלב (ראה בתוספות ובמאירי שם). 56) כמבואר למעלה. 57) שהורו גם על עבודה-זרה וגם על חלב. 58) על החלב. 59) ב"ד אחר. 60) על עבודה-זרה. 61) המיעוט שאכל חלב, עם המיעוט שעבד עבודה-זרה, להוות ביחד רוב קהל, אלא כל אחד ואחד מביא קרבן על שגגת עצמו, והיא בעיא שלא נפשטה שם (ראה בכסף-משנה). אבל אמרו שם, שזה אינו אלא למי שסובר ציבור מייתי (=היינו ר' שמעון במשנה שם ה. שסובר שב"ד מביאים פר מיוחד, ואם-כן על-כרחינו שכל הפרים הם עבור הבית-דין - מרכבת המשנה שם) לא תיבעי לך שהרי אינם כבר (שם), ורבינו פסק למעלה פי"ב הלכה א, כי ב"ד הם החייבים, ומה שכתב שם שכל שבט ושבט מביא פר, היינו שהציבור מביא בשביל הב"ד (ראה מאירי הוריות ד: במשנה, ובכסף-משנה פי"ב שם).

ה. [62]אֲפִלּוּ הוֹרוּ שְׁנֵי בָּתֵּי הַדִּינִים בְּדָבָר אֶחָד, כְּגוֹן חֵלֶב וָחֵלֶב אוֹ דָּם וָדָם[63]. [64]וְכֵן אִם לֹא הָיוּ הָעוֹשִׂים שׁוֹגְגִין עַל פִּי הַהוֹרָאָה[65] - חֲרֵי בֵּית דִּין פְּטוּרִין, וְכָל

הָעוֹשִׂים חַיָּבִין. כֵּיצַד? הוֹרוּ בֵּית דִּין לֶאֱכֹל חֵלֶב הַקָּבָה כֻּלּוֹ[66], וְיָדַע אֶחָד מִן הַקָּהָל שֶׁטָּעוּ וְשֶׁחֵלֶב הַקָּבָה אָסוּר, וַאֲכָלוֹ מִפְּנֵי הוֹרָאָתָן, שֶׁהָיָה עוֹלֶה עַל דַּעְתָּן[67] שֶׁמִּצְוָה לִשְׁמֹעַ מִבֵּית דִּין אַף עַל פִּי שֶׁהֵם טוֹעִים - הֲרֵי זֶה הָאוֹכֵל חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה עַל אֲכִילָתוֹ[68], וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף לְמִנְיַן הַשּׁוֹגְגִים עַל פִּיהֶם[69]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה זֶה שֶׁיָּדַע שֶׁטָּעוּ חָכָם אוֹ תַּלְמִיד שֶׁהִגִּיעַ לַהוֹרָאָה; אֲבָל אִם הָיָה עַם הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[70], שֶׁאֵין יְדִיעָתוֹ בְּאִסּוּרִין יְדִיעָה וַדָּאִית, וּמִצְטָרֵף לְכְלַל הַשּׁוֹגְגִים עַל פִּיהֶם. וְכֵן אִם לֹא יָדַע שֶׁטָּעוּ[71], וְנִתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל שֵׁמֶן[72] וְחֵלֶב[73], וְאָכַל חֵלֶב הַקָּבָה[74] שֶׁהִתִּירוּהוּ, וְהוּא לֹא יָדַע שֶׁהוּא חֵלֶב הַקָּבָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב[75]; מִפְּנֵי שֶׁאֲכִילָתוֹ מִפְּנֵי שִׁגְגָתוֹ, לֹא מִפְּנֵי הַהוֹרָאָה. וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף לְמִנְיַן הַשּׁוֹגְגִים עַל פִּיהֶם[76], שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל הָעָם בִּשְׁגָגָה - עַד שֶׁתִּהְיֶה שְׁגָגָה אַחַת לַכֹּל[77]. וְכֵן אִם תָּלָה בְּעַצְמוֹ וְאָכַל חֵלֶב הַקָּבָה שֶׁהוֹרוּ לְהַתִּירוֹ לֹא מִפְּנֵי הוֹרָאָתָן אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֻתָּר בְּדַעְתּוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[78]. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַתּוֹלֶה בְּבֵית דִּין - פָּטוּר[79], וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שָׁם כָּל הַדְּרָכִים שֶׁמָּנִינוּ; וְכָל הַחַיָּב בִּפְנֵי עַצְמוֹ - אֵינוֹ מִצְטָרֵף לְרֹב הַשּׁוֹגְגִים[80].

62) בכ"י תימן אין כאן ציון הלכה, והא דלהלן שייך למעלה, וציון ההלכה להלן לפני המלים "וכן אם לא היו העושים". וכן נראה בדפוס רומי. וכן הגיה אור שמח. 63) שהרי האיבעיא בגמרא שם בהוראת שני בתי דינים, היא בחלב וחלב, ופסק רבינו שאין מצטרפים. וראה למעלה. 64) כן בכ"י תימן, וכן נראה בדפוס רומי, וכן הגיה אור שמח. 65) של הב"ד. 66) כי בחלב שע"י הקיבה יש חלק שהוא מותר באכילה, והוא חוט משוך כמו יתר. ויש חלק שאסור באכילה והוא עקום כמו קשת, ראה בפ"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו. והב"ד הורו שכל החלב שע"ג הקיבה מותר באכילה (שער יוסף ג, א). 67) צ"ל על דעתו (מעשה רקח). 68) משנה הוריות ב. "הורו ב"ד, וידע אחד מהן שטעו או תלמיד והוא ראוי להוראה והלך ועשה על פיהן וכו' הרי זה חייב (=קרבן לעצמו) מפני שלא תלה בב"ד", ובגמרא שם: אמרו שחשב שמצוה לשמוע מב"ד אף־על־פי שידע שהם טועים. ולפיכך אינו נחשב לתולה בב"ד, שהרי ידע שהם טועים, וגם אינו מזיד שהרי טעה שמצוה לשמוע דברי חכמים, וחייב קרבן לעצמו. 69) כלומר, אם היו החוטאים מחצית הקהל, אינו מצטרף זה אליהם לעשותם רוב הקהל. 70) בגמרא שם אמרו על דברי המשנה: "וידע אחד מהן שטעו או תלמיד וראוי להוראה", שצריך להיות או גמיר (=למד הדבר) או סביר (=מבין דבר מתוך דבר), אבל אם הוא לא גמיר ולא סביר (="עם הארץ"), הרי הוא תולה בבית־דין. 71) ב"ד, להתיר חלב הקיבה. 72) של היתר. 73) תיבה זו מיותרת, ובכ"י תימן איננה. 74) אלא חשב שזהו שומן. 75) קרבן בפני עצמו, כאיכא־דאמרי אמר רבא שם. שאם נתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב. 76) להשלים, שיהיו החוטאים רוב קהל (שם). 77) כן הוא בגמרא שם. 78) בגמרא שם: אמרו: "זה הכלל, התולה בעצמו חייב - לרבות מבעט בהוראה". ומפרש רבינו שהוא האומר שאינו צריך להוראתן, אלא הוא עצמו יודע שזה מותר (כסף־משנה, וקרית ספר). 79) משנה שם. 80) שיהיו רוב. "וזה דבר פשוט" (כסף־משנה).

ו. הוֹרוּ בֵּית דִּין לְהַתִּיר דָּבָר הָאָסוּר בְּזָדוֹן[81], וְעָשׂוּ הַקָּהָל עַל פִּיהֶם בִּשְׁגָגָה - בֵּית דִּין פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְזִידִין[82], וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם חַיָּב קָרְבָּן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוֹגֵג[83]. הוֹרוּ בֵּית דִּין בִּשְׁגָגָה, וְיָדְעוּ הַקָּהָל שֶׁטָּעוּ[84] וְשֶׁאֵין רָאוּי לְקַבֵּל מֵהֶן[85], וְאַף עַל פִּי כֵן עָשׂוּ הַקָּהָל עַל פִּיהֶם - אֵלּוּ וָאֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן[86]. בֵּית דִּין פְּטוּרִין - שֶׁהֲרֵי לֹא עָשׂוּ הַקָּהָל מִפְּנֵי הוֹרָאָתָן שֶׁהִטְעָתַם; וְכָל הָעוֹשִׂים פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן - מִפְּנֵי שֶׁמְּזִידִין הֵם[87], שֶׁהֲרֵי יָדְעוּ שֶׁטָּעוּ וְשֶׁאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת.

81) שידעו שהדבר אסור ואף־על־פי־כן הורו להתיר. 82) והרי נאמר (ויקרא ד, יג) "ואם כל עדת ישראל ישגו", בעינן שוגגין בב"ד (רש"י הוריות ד: במשנה). "ואעפ"י שמשל ציבור היה בא, הואיל ולשם ב"ד היה בא, פטורין, שהרי מזידין הם ואין מקום לקרבן הבא על שמם" (מאירי שם). 83) משנה שם ד: "הורו ב"ד וכו' מזידין ועשו שוגגין מביאין (=כל אחד ואחד מן הקהל) כשבה ושעירה". 84) הב"ד. 85) כלומר, ידעו גם שבמקום טעות אין מצוה לשמוע דברי חכמים. 86) משנה שם: "שוגגין (=הב"ד) ועשו (=הקהל) מזידין, הרי אלו פטורין". 87) ואין הקרבן בא אלא על השוגג, ראה למעלה פ"א הלכה א.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר ב"ד ששגגו והורו לעקור גוף מגופי תורה ועשו כל העם על פיהם.

א. בֵּית דִּין שֶׁשָּׁגְגוּ וְהוֹרוּ לַעֲקֹר גּוּף מִגּוּפֵי תּוֹרָה[2], וְעָשׂוּ כָּל הָעָם עַל פִּיהֶם - בֵּית דִּין פְּטוּרִין[3], וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הָעוֹשִׂים חַיָּב חַטָּאת קְבוּעָה[4]; שֶׁנֶּאֱמַר[5]: וְנֶעְלַם דָּבָר - וְלֹא כָּל הַגּוּף[6].

2) כגון שאמרו אין איסור נדה בתורה, אין דיני שבת בתורה, אין איסור ע"ז בתורה, ראה להלן ה"ב. 3) מלהביא קרבן, משנה הוריות ג, ב. וראה למעלה פי"ב ה"ב. 4) כדין כל חוטא בשוגג. 5) בקרבן העלם דבר של ציבור. 6) ברייתא שם ד, א: "ונעלם דבר, ולא שיעקר המצוה כולה". ומפרש עולא, שם: "קרי ביה ונעלם מדבר" כי ה"מ"ם" של "ונעלם" נקראת גם עם "ונעלם" וגם עם "דבר" – "ונעלם מדבר", מדבר ולא כל דבר" (רש"י שם).

ב. לְעוֹלָם אֵין בֵּית דִּין חַיָּבִין[7] עַד שֶׁיּוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת[8] בְּדְבָרִים שֶׁאֵינָן מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה וּמְבֹאָרִים[9], וְאַחַר כָּךְ[10] יִהְיוּ בֵּית דִּין חַיָּבִין בְּקָרְבָּן,

1 **וְהָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם פְּטוּרִין. כֵּיצַד? שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ**
2 **שֶׁמֻּתָּר לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה[11], אוֹ שֶׁמֻּתָּר**
3 **לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּשַׁבָּת[12], אוֹ שֶׁמֻּתָּר לָבוֹא עַל**
4 **שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם[13] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמִי שֶׁאָמְרוּ: אֵין**
5 **שַׁבָּת בַּתּוֹרָה, אוֹ אֵין עֲבוֹדָה זָרָה בַּתּוֹרָה, אוֹ אֵין נִדָּה**
6 **בַּתּוֹרָה, שֶׁעָקְרוּ כָּל הַגּוּף, וְאֵין זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה שְׁגֻגַת**
7 **הוֹרָאָה אֶלָּא שִׁכְחָה[14]. לְפִיכָךְ פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן,**
8 **וְכָל הָעוֹשֶׂה עַל פִּיהֶן חַיָּב חַטָּאת בִּפְנֵי עַצְמוֹ. אֲבָל**
9 **אִם טָעוּ וְהוֹרוּ וְאָמְרוּ: הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת הוּא**
10 **שֶׁחַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ, אֲבָל הַזּוֹרֵק**
11 **אוֹ הַמּוֹשִׁיט[15] מֵתָּר, אוֹ שֶׁעָקְרוּ אָב מֵאֲבוֹת מְלָאכוֹת[16]**
12 **וְהוֹרוּ שֶׁאֵינָהּ מְלָאכָה - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין[17]. וְכֵן אִם**
13 **טָעוּ וְאָמְרוּ: הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם**
14 **וְרַגְלַיִם הוּא הַחַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל**
15 **אַחֵר, אֲבָל הַכּוֹרֵעַ עַל הָאָרֶץ וְלֹא פָּשַׁט יָדָיו וְרַגְלָיו**
16 **הֲרֵי הוּא מֵתָּר - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין[18]. וְכֵן אִם טָעוּ**
17 **וְאָמְרוּ: הַבָּא עַל שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם שֶׁרָאָתָה דָּם**
18 **בַּיּוֹם הוּא חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל יְמֵי זוֹבָהּ, אֲבָל רָאָתָה**
19 **בַּלַּיְלָה מֵתָּר לָבוֹא עָלֶיהָ[19]; וְכֵן אִם הוֹרוּ וְאָמְרוּ,**
20 **שֶׁמִּי שֶׁפֵּרְשָׁה אִשְׁתּוֹ נִדָּה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ מֵתָּר לִפְרֹשׁ**
21 **מִמֶּנָּה כְּשֶׁהוּא מִתְקַשֶּׁה[20] - הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין[21]. וְכֵן אִם**
22 **טָעוּ וְאָמְרוּ, שֶׁהָאוֹכֵל דָּם שֶׁיָּצָא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה הוּא**
23 **הַחַיָּב, אֲבָל הָאוֹכֵל דַּם הַלֵּב מֵתָּר - הֲרֵי אֵלּוּ**
24 **חַיָּבִים[22]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּטָעֲיוֹת אֵלּוּ, אִם הוֹרוּ בָּהֶן**
25 **וְעָשׂוּ רֹב הַקָּהָל עַל פִּיהֶן - פְּטוּרִין, וּבֵית דִּין מְבִיאִין**
26 **קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתָן.**

7) משנה, שם ג, ב. 8) של איסור. 9) דברי רב יהודה אמר שמואל, שם ד, א: "שאין ב"ד חייבין (קרבן העלם דבר של ציבור) עד שיורו (בשוגג) בדבר שאין הצדוקים מודים בו (כלומר, שאינו מפורש בתורה), אבל בדבר שהצדוקים מודים בו (שהוא מפורש בתורה) פטורין, מאי טעמא זיל קרי בי רב הוא", וראה להלן. 10) כלומר, רק באופן זה יהיו ב"ד חייבין וכו'. 11) שלא התירו איסור עבודה־זרה בכללה, אלא השתחויה בלבד. ואיסור השתחויה לעבודה־זרה מפורש הוא בתורה, שנאמר (שמות לד, יד) "לא תשתחוה לאל אחר" (הוריות ד.). 12) כלומר, מרשות היחיד לרשות הרבים. וגם זה מפורש בתורה, שנאמר (שם טז, כט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (הוריות שם, לפי נוסחא אחרת. וראה בדברי רבינו להלן), כאילו נאמר "אל יוציא איש וגו'", (וראה בעירובין יז: שהפסוק הזה עוסק באיסור יציאה חוץ לתחום, וכן הוא בפכ"ז מהל' שבת ה"א, וב'ספר המצוות' לא־תעשה שכא). 13) התבאר בפ"ו מהל' איסורי ביאה ה"א־ז. ונקראת כן משום שצריכה לשמור "ימים נקיים" כמספר הימים שראתה דם, ודבר זה מפורש בתורה שנאמר (ויקרא טו, כח) "וספרה לה" – מלמד שסופרת יום כנגד יום (הוריות, שם). 14) כן הוא בפירוש המשניות, שם. והוסיף על זה, שם: "והוא ענין אמרם (בגמרא שם ד.) זיל קרי בי רב הוא". ורש"י שם פירש: "כיון דאפשר לו ללמוד ולידע, לא הוי שוגג מעליא, וקרוב למזיד הוי". 15) שהוא בעצמו אינו מוציא את ההפץ מרשות לרשות, אלא זורקו או מושיטו והוא עצמו נשאר במקומו. וזה אינו מפורש בתורה, שהרי לא נאמר אלא: "אל יצא איש ממקומו". 16) שאינם מפורשים בתורה. 17) בגמרא שם ד, ב: "בעי רב יוסף, אין חרישה בשבת מהו, מי אמרינן כיון דקא מודו בכולהו מילתא, כביטול מקצת וקיום מקצת דמי, או דילמא כיון דקא עקריין ליה לחרישה כל עיקר – כעקירת גוף דמי", וסובר רבינו כי כל שאלתו של רב יוסף אינה אלא על החרישה המפורשת בתורה, שנאמר (שמות לד, כא) "בחריש ובקציר תשבות" (ראה במנחות עב. שפסוק זה לענין שבת. ועי' פ"א מהל' שמיטה ויובל ה"א, ובפירוש המשנה לרב נתן אב הישיבה, שביעית פ"א הערה 52). אבל אב מלאכה ממלאכות אחרות, שאינו מפורש בתורה, פשוט הוא שאין זה נחשב כי־אם למבטל מקצת ומקיים מקצת וחייבים. וצריך לומר שרב יוסף לית ליה הא דשמואל, דאמר אין חייבין עד שיורו בדבר שהצדוקים מודים בו, ולפיכך שאל על זה (תוספות הרא"ש שם). אולם לדעת רבינו שפסק כשמואל - אין זו בעיא כלל, ואם הורו שאין חרישה בשבת, אין זו הוראה, שהרי כתוב מפורש: "בחריש ובקציר תשבות". וראה ב'מאירי' שם, ב'כסף משנה' ו'לחם משנה', ב'חפץ ה"' ו'שער יוסף'. 18) וזהו מקיים מקצת ומבטל מקצת, בדבר שאין הצדוקים מודים בו, שהשתחויה משמע לצדוקים רק בפישוט ידים ורגלים, כמו שנאמר (בראשית יט, א) "וישתחו אפים ארצה" (שם ד.). 19) וזהו מבטל מקצת ומקיים מקצת, בדבר שאין הצדוקים מודים בו, שהצדוקים משמע להם שהאיסור אינו אלא אם ראתה דם ביום, אבל ראתה דם בלילה אינה אסורה (שם בגמרא). 20) כשהאבר מוקשה, ראה למעלה פ"ה ה"ז, ופ"ד מהל' איסורי ביאה הי"א, כי אסור לפרוש כשהוא מתקשה, כשפירסה אשתו נדה בשעת תשמיש. והוא במשנה שם ח, ב: "חייבין על עשה ועל לא־תעשה שבנדה כו' פרוש מן הנדה", וראה בפירוש המשניות שם. 21) שאין הצדוקים מודים בו, וזו הוראה של קיום מקצת וביטול מקצת. 22) ודבר זה אין הצדוקים מודים בו. וכן מוכח מדברי הגמרא (הוריות ג.) "מיעוט בחלב ומיעוט בדם, מהו". ועיי"ש ב'תוספות' שהקשו הלא דם הוא דבר שהצדוקים מודים בו, ולדברי רבינו אתי שפיר ('הר המוריה').

27 **ג. הוֹרוּ בֵּית דִּין שֶׁיָּצָא הַשַּׁבָּת, לְפִי שֶׁנִּתְכַּסִּית**
28 **הַחַמָּה[23] וְדִמּוּ[24] שֶׁשָּׁקְעָה חַמָּה[25], וְאַחַר כָּךְ זָרְחָה[26]**
29 **- אֵין זוֹ הוֹרָאָה[27] אֶלָּא טָעוּת[28], וְכָל שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה**
30 **חַיָּב, אֲבָל בֵּית דִּין פְּטוּרִין. וְכֵן אִם הִתִּירוּ בֵּית דִּין**
31 **אֵשֶׁת אִישׁ לְהִנָּשֵׂא, לְפִי שֶׁהֵעִידוּ בִּפְנֵיהֶם[29] שֶׁמֵּת**
32 **בַּעְלָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ - אֵין זוֹ הוֹרָאָה[30] אֶלָּא**
33 **טָעוּת[31], וְהָאִשָּׁה וּבַעְלָהּ הָאַחֲרוֹן חַיָּבִין חַטָּאת עַל**
34 **שִׁגְגָתָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

23) בעננים. 24) נדמה היה להם. 25) ועשו רוב העם מלאכות האסורות בשבת. 26) החמה, והתברר שחיללו את השבת. 27) בשוגג. 28) ואין זה "העלם דבר",

יבמות צב, א. וכרבא נגד רב נחמן שהוא בתרא (כסף־משנה). 29) עדים הנאמנים להעיד שמת בעלה (ראה פי"ב מהל' גירושין הט"ו). והיינו "נשאת על־פי בית־דין" שבמשנה (יבמות פז, ב). אבל אם העידו עליו שני עדים כשרים, אין זה "נשאת על־פי בית־דין" ואין כאן שום חידוש שחייבת קרבן. 30) בשוגג. 31) ואין זה העלם דבר, במשנה יבמות שם: "ניסת על־פי ב"ד, תצא ופטורה מן הקרבן" ובברייתא שם צב, א: "רבי אליעזר אומר, יקוב הדין את ההר ותביא (האשה שנשאת ע"פ ב"ד) חטאת שמינה". ובגמרא שם, אמר זעירי, וכן רבא "ליתא (= אין אנו פוסקים) למתניתין (שכתוב בה שהיא פטורה) מדתנא בי מדרשא וכו' שאין זו הוראה אלא טעות". ובאמת הלכה זו מיותרת, שהרי כל הסוגיא הנ"ל היא לפי מי שסובר "יחיד שעשה בהוראת ב"ד, פטור", אבל לפי מה שפסק רבינו (למעלה ה"ב ופי"ג ה"א) ש"יחיד שעשה בהוראת ב"ד, חייב" – אין צריך לטעם זה משום שהיא "טעות", שהרי אפילו לא היתה זו הוראה מעליא, גם כן היו שניהם חייבין, וראה 'משנה למלך' ו'אור שמח' – כאן, ו'לחם משנה' למעלה פ"ה ה"ה.

1 **ד. בֵּית דִּין שֶׁהוֹרוּ בִּשְׁגָגָה וְשָׁכְחוּ עַצְמוֹ שֶׁל חֵטְא**
2 **שֶׁהוֹרוּ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן יוֹדְעִים בְּוַדַּאי שֶׁחָטְאוּ**
3 **בִּשְׁגָגָה[32], וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעָם מוֹדִיעִין אוֹתָן וְאוֹמְרִים**
4 **לָהֶן: בְּכָךְ וָכָךְ הוֹרֵיתֶם לָנוּ[33] - הֵם פְּטוּרִין, וְהָעוֹשִׂים**
5 **עַל פִּיהֶם חַיָּבִין בִּפְנֵי עַצְמָן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹדְעָה**
6 **הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ - לֹא שֶׁיּוֹדִיעוּ אוֹתוֹ**
7 **הַחוֹטְאִים[34]. כֵּיצַד? שָׁגְגוּ וְהִתִּירוּ חֵלֶב שֶׁעַל גַּבֵּי**
8 **הַקֵּבָה וַאֲכָלוּהוּ רֹב הָעָם, וְאַחַר שֶׁיָּדְעוּ שֶׁשָּׁגוּ**
9 **בְּהוֹרָאָה וְשֶׁהִתִּירוּ דָּבָר שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל**
10 **שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת קְבוּעָה נִסְתַּפֵּק לָהֶם אִם מִקְצָת הַחֲלָבִים**
11 **הִתִּירוּ אוֹ מִקְצָת הַדָּמִים הִתִּירוּ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין,**
12 **וְכָל מִי שֶׁאָכַל מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה.**

32) כלומר, שהורו בשוגג. 33) והם עצמם לא נזכרו אפילו לאחר שהודיע להם. 34) ברייתא, הוריות ה, א: "תנו רבנן, ידעו שהורו וטעו מה הורו, יכול יהיו חייבין, ת"ל ונודעה החטאת – ולא שיודעו החוטאין". ורבינו גרס שם "שיודיעו" (ולפני רש"י היתה הנוסחא: "שידעו", עיי"ש).

13 **ה. בֵּית דִּין שֶׁהוֹרוּ בִּשְׁגָגָה וְנוֹדְעָה לָהֶם שִׁגְגָתָן, בֵּין**
14 **שֶׁהֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן בֵּין שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ, כָּל הָעוֹשֶׂה כְּפִי**
15 **הוֹרָאָתָן שֶׁפָּשְׁטָה בְּרֹב הַצִּבּוּר[35] מֵאַחַר שֶׁיָּדְעוּ[36] -**
16 **הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי[37]; הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לִשְׁאֹל**
17 **בְּכָל עֵת עַל דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשוּ בְּבֵית דִּין וְלֹא שָׁאַל**
18 **- הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא אוֹ לֹא חָטָא[38].**
19 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] בְּמִי שֶׁהָיָה עִם בֵּית דִּין**
20 **בַּמְּדִינָה; אֲבָל מִי שֶׁרָאָה הַהוֹרָאָה וְהָלַךְ לִמְדִינָה**
21 **אַחֶרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה אַחַר שֶׁיָּדְעוּ - פָּטוּר, מִפְּנֵי**
22 **שֶׁתָּלָה בָּהֶן וַהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִשְׁאֹל[40]. וְלֹא עוֹד,**
23 **אֶלָּא הַנִּבְהָל לָצֵאת[41], אַף עַל פִּי שֶׁעַדַּיִן לֹא יָצָא**
24 **לַדֶּרֶךְ, וְעָשָׂה עַל פִּיהֶם מֵאַחַר שֶׁיָּדְעוּ - הֲרֵי זֶה**
25 **פָּטוּר[42].**

35) כלומר, שעשו רוב ציבור, אבל אם לא עשו רוב ציבור – חייבים היחידים להביא כל אחד ואחד, חטאת קבועה (למעלה פי"ב ה"ב, ופי"ג ה"א). 36) כלומר, מכיון שנודע אח"כ לב"ד שטעו וחזרו מהוראתן. 37) כרבי אליעזר, במשנה שם ג, ב - האומר "ספק", כלומר, שהוא ספק תולה בב"ד וספק תולה בעצמו, ופירשו בגמרא שם, שכוונת רבי אליעזר לחייבו באשם תלוי. 38) שחייב באשם תלוי. ושם גמרא: "א"ר זירא, משל דרבי אליעזר למה הדבר דומה, לאדם שאכל ספק חלב ספק שומן ונודע לו, שמביא אשם (תלוי)". 39) שחייב אשם תלוי, משום שהיה לו לשאול. 40) במשנה שם: "איזהו ספק (כלומר, למי מחייב רבי אליעזר אשם תלוי) ישב לו בתוך ביתו חייב, הלך לו למדינת הים פטור, אמר רבי עקיבא מודה אני בזה (בהולך למדינת הים) שהוא קרוב לפטור מן החובה. 41) כלומר, הממהר ללכת למדינה אחרת. 42) כרבי עקיבא ולא כבן עזאי (שם ד.) שמכיון שהוא טרוד, לא היתה לו שום אפשרות לשמוע שחזרו הב"ד מהוראתם, והוא נחשב לתולה בב"ד שהוא פטור (רש"י שם). ו"דוקא שעשה אחר שחטאו רוב הקהל על־פי ב"ד (ראה למעלה בתחילת ההלכה), אבל אם עשה זה ולא חטאו רוב הקהל – מביא חטאת יחיד, שהרי פסק למעלה (פי"ב ה"ב, ופי"ג ה"א) יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב" (השגות הראב"ד).

יום רביעי י"ז שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר אימתי יהיה חייב הכהן המשיח פר על שגגתו, וכהן משיח שנסתפק לו אם שגג שגגה זו עם המעשה.

26 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁכָּל שְׁגָגָה שֶׁהֵהֵדִיוֹט מֵבִיא עָלֶיהָ**
27 **חַטָּאת הַקְּבוּעָה כִּשְׂבָה אוֹ שְׂעִירָה, אִם שָׁגַג בָּהּ**
28 **הַנָּשִׂיא - מֵבִיא שָׂעִיר[2], וְאִם שָׁגַג בָּהּ כֹּהֵן מָשִׁיחַ[3] -**
29 **מֵבִיא פַּר[4]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא**
30 **פַּר עַל שִׁגְגָתוֹ? כְּשֶׁטָּעָה בְּהוֹרָאַת עַצְמוֹ[5], וְעָשָׂה**
31 **מַעֲשֶׂה בְּשִׁגְגַת הוֹרָאָתוֹ[6] לְבַדָּהּ[7]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה חָכָם**
32 **מֻפְלָא[8]. שֶׁנֶּאֱמַר: אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת**
33 **הָעָם - הֲרֵי מָשִׁיחַ כְּצִבּוּר: מָה הַצִּבּוּר, שֶׁהֵן בֵּית דִּין,**
34 **אֵינָן חַיָּבִין בִּקְרְבָּן עַד שֶׁיִּהְיוּ חֲכָמִים רְאוּיִין**
35 **לְהוֹרָאָה, וְיִטְעוּ בְּהוֹרָאָה, וַיַּעֲשׂוּ הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם,**
36 **וְיוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת, כָּךְ הַמָּשִׁיחַ בְּכָל**
37 **הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ[9].**

2) נאמר (ויקרא ד, כב־כג) "אשר נשיא יחטא וגו' בשגגה וגו' והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים". 3) "כהן גדול שנמשח בשמן המשחה ולא המרובה בבגדים". 4) שנאמר (שם ו, ג) "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב וגו' פר בן בקר תמים לה' לחטאת". 5) שהורה לעצמו בטעות כי דבר זה מותר. 6) משנה הוריות ו: ו־ז: "הורה כהן משיח לעצמו שוגג ועשה שוגג מביא פר וכו' שהוראת

כהן משיח לעצמו כהוראת בית דין לציבור, אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה, וכן המשיח". ודבר זה נלמד (שם ו:) ממה שנאמר בכהן משיח (שם) "לאשמת העם", הרי משיח כציבור, אבל אם לא הורה לעצמו להתיר אלא שגג ועשה בלי הוראתו להיתר, אינו מביא כלל קרבן. 7) שאם הורה עם בית דין, הואיל ולא סמך בשעת מעשה על הוראתו לבדה - הרי זה פטור. 8) אבל אם אינו מופלא אין הוראתו הוראה מעליא. ומופלא הוא שהוסמך להוראה, כמו מופלא שבבית דין אצל זקן ממרא, אבל לא צריך שיהיה ראש ישיבה כמו במופלא שבבית דין שבמשנה ד: "או שלא היה מופלא של בית דין". 9) עניין "שיבטל מקצת ויקיים מקצת". וברור כי אינו חייב אלא בדבר שאין הצדוקים מודים בו, כדין הצבור. וכן נראה מדברי רבינו להלן (הלכה ב). שהדגים רק בזורק מרשות לרשות, ולא במוציא מרשות לרשות.

1 **ב. כֵּיצַד[10]? כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁטָּעָה בְּהוֹרָאָה לְעַצְמוֹ**
2 **וְדִמָּה שֶׁהַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּשַׁבָּת מֻתָּר[11], וְזָרַק**
3 **מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת וְהוּא תּוֹלֶה בְּהוֹרָאָתוֹ לְעַצְמוֹ -**
4 **כְּשֶׁיִּוָּדַע לוֹ חֶטְאוֹ יָבִיא פַּר לְחַטָּאת. אֲבָל אִם לֹא**
5 **תָּלָה בְּהוֹרָאָתוֹ, אֶלָּא שָׁגַג וְזָרַק בִּשְׁגָגָה, אוֹ שֶׁתָּלָה**
6 **בְּהוֹרָאָתוֹ וְלֹא הָיָה חָכָם מֻפְלָא[12], אוֹ שֶׁעָקַר כָּל הַגּוּף**
7 **בְּהוֹרָאָתוֹ[13] לְעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁגַג בְּהוֹרָאָתוֹ לְבַטֵּל**
8 **מִקְצָת, וְלֹא עָשָׂה וְהוּא סוֹמֵךְ עַל הוֹרָאָתוֹ, אֶלָּא**
9 **עָשָׂה בִּשְׁגָגָה אַחֶרֶת[14], אוֹ שֶׁהָיָה מֵזִיד בְּהוֹרָאָה וְשָׁגַג**
10 **בְּמַעֲשֶׂה[15] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקָּרְבָּן כְּלָל; שֶׁדֵּינוֹ**
11 **לְהוֹרָאַת עַצְמוֹ כְּדִין הַקָּהָל לְהוֹרָאַת בֵּית דִּין לְכָל**
12 **דָּבָר. הוֹרָה לְעַצְמוֹ וְשָׁכַח מֵאֵי זֶה טַעַם הוֹרָה,**
13 **וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה אָמַר: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה עַל דַּעַת הוֹרָאָתִי**
14 **- הֲרֵי זֶה מֵבִיא פַּר חַטָּאת[16].**

10) חייב כהן משיח להביא פר לחטאת. 11) אבל אם הורה שהמוציא מרשות לרשות בשבת מותר - אינה הוראה, כמפורש למעלה. 12) שם ז. שהוראתו אינה כלום. 13) משנה שם. "שאין בית דין חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת, וכן המשיח". 14) כלומר, הורה להתיר חלב הקיבה, ועכשיו רוצה לאכול שומן של היתר ונתחלף לו ואכל בשוגג חלב הקיבה. 15) וכגון שידע שהתיר במזיד מטעם שאינו נכון, וכשבא מעשה לידו שכח זדונו וסבר שמטעם נכון הורה ואכלו בחזקת היתר. 16) משנה שם "שוגג ועשה שוגג מביא פר", ובגמרא שם: "אמר אביי הכא במאי עסקינן כגון שהורה ושכח מאיזה טעם הורה ובשעה שטעה אמר הריני עושה על דעת הוראתי".

15 **ג. הוֹרָה לְעַצְמוֹ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת**
16 **בַּעֲבוֹדָה זָרָה[17] וְעָשָׂה כְּפִי הוֹרָאָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא**
17 **שְׂעִירָה כְּהֲדִיוֹט[18]. וְהוּא שֶׁשִּׁגֵּג בְּהוֹרָאָה[19], כְּמוֹ**
18 **שֶׁבֵּאַרְנוּ. שֶׁאֵין הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ חַיָּב קָרְבָּן אֶלָּא**
19 **בְּהֶעְלֵם דָּבָר בְּהוֹרָאָה עִם שְׁגִגַת הַמַּעֲשֶׂה כְּצִבּוּר;**
20 **אֲבָל אִם שָׁגַג בְּמַעֲשֶׂה בִּלְבַד בְּלֹא הוֹרָאָה, בֵּין**
21 **בַּעֲבוֹדָה זָרָה בֵּין בִּשְׁאָר מִצְוֹת - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן**
22 **כְּלָל[20].**

17) במשנה שם "שאין בית דין חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת, וכן המשיח, ולא בעבודת כוכבים עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת". 18) ברייתא (שם): "דתניא משיח בעבודת כוכבים וכו' ושווין שבשעירה וכו' מנלן דאמר קרא (במדבר טו, כז) ואם נפש אחת - אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משיח כולם נפש אחת הן". 19) משנה שם. "אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה וכן המשיח ולא בעבודת כוכבים אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה" ובמסקנת הגמרא שם אמרו כי מה שאמרו במשנה "וכן המשיח" מוסב גם על סוף המשנה "ולא בעבודת כוכבים וכו'". וכן דעת חכמים בברייתא שם ודלא כרבי. 20) "תנו רבנן ואם נפש אחת תחטא מעם הארץ (ויקרא ד, כז) - פרט למשיח וכו' שיכול משיח על העלם דבר עם שגגת מעשה מביא פר, על שגגת מעשה לחודיה מביא כשבה ושעירה, תלמוד לומר מעם הארץ - פרט למשיח".

23 **ד. הוֹרָה הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ עִם בֵּית דִּין[21], וְשָׁגַג הוּא**
24 **וָהֵם בְּהוֹרָאָה, אַף עַל פִּי שֶׁעָשׂוּ[22] עַל פִּי הַהוֹרָאָה**
25 **הַזֹּאת שֶׁטָּעוּ בָּהּ[23], הוֹאִיל וְלֹא סָמַךְ[24] בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה**
26 **עַל הוֹרָאָתוֹ לְבַדָּהּ אֶלָּא עַל הוֹרָאָתוֹ עִם הוֹרָאַת בֵּית**
27 **דִּין[25] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר וְאֵין צָרִיךְ לְהָבִיא כַּפָּרָה בִּפְנֵי**
28 **עַצְמוֹ[26]. אֶלָּא אִם הָיוּ בֵּית דִּין מְבִיאִין קָרְבָּן -**
29 **מִתְכַּפֵּר לוֹ בִּכְלַל הַצִּבּוּר[27]; וְאִם הָיוּ הָעוֹשִׂים הֵם**
30 **הַמְּבִיאִים קָרְבָּן[28] - הוּא אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן, שֶׁהֲרֵי אֵין**
31 **צָרִיךְ כַּפָּרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[29].**

21) כלומר, הורו בית דין בשוגג להתיר וגם הכהן המשיח הצטרף עמהם בשוגג בהיתר זה. 22) הקהל וכן הכהן המשיח. 23) הכהן המשיח ובית־הדין. 24) הכהן המשיח. 25) היינו, שהיה אחד מהסנהדרין או שעל כל פנים ידע מהוראת בית דין. אבל אם לא ידע כלל מהוראת בית דין חייב קרבן בפני עצמו. 26) שזה נחשב לשגגת מעשה לבד בלי שגגת הוראה ואינו מחוייב. 27) משנה שם ז. "הורה עם הצבור (=בית־דין) ועשה עם הצבור מתכפר לו עם הצבור". ובברייתא שם נלמד ממה שנאמר בכהן משיח (ויקרא שם, ג) "על חטאתו אשר חטא", הא כיצד חטא בפני עצמו מביא בפני עצמו, חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור. 28) כגון שלא עשו רוב הקהל, שכל אחד ואחד מביא קרבן יחיד לעצמו. 29) שהרי זה כשגג במעשה בלבד בלי הוראה.

32 **ה. הוֹרָה עִם בֵּית דִּין בִּשְׁגָגָה, וְשָׁגְגוּ הֵם בְּדָם וְהוּא**
33 **בְּחֵלֶב - אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ עִם הַצִּבּוּר, אֶלָּא מֵבִיא פַּר**
34 **לְעַצְמוֹ.**

35 **ו. כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם שָׁגַג שְׁגָגָה זוֹ, שֶׁהִיא**
36 **שְׁגִגַת הוֹרָאָה עִם הַמַּעֲשֶׂה, אוֹ לֹא שָׁגַג אוֹתָהּ - אֵינוֹ**
37 **מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהּ כְּצִבּוּר[30] שֶׁאֵינָן**

1 מְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי עַל לֹא הוֹדַע שֶׁל שִׁגְגַת הוֹרָאָה.
2 אֲבָל הַנָּשִׂיא, אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא אוֹ לֹא חָטָא
3 - מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי כִּשְׁאָר הַהֶדְיוֹטוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין
4 שִׁגְגָתוֹ תְּלוּיָה בְּהוֹרָאָתוֹ[31]. אֵי זֶהוּ נָשִׂיא הָאָמוּר
5 בַּתּוֹרָה? זֶה מֶלֶךְ, שֶׁאֵין עָלָיו רָשׁוּת מֵאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל
6 וְאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּמַלְכוּתוֹ אֶלָּא ה' אֱלֹהָיו[32]. בֵּין
7 שֶׁהָיָה מִבֵּית דָּוִד אוֹ מִשְּׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיוּ
8 מְלָכִים רַבִּים וְאֵין אֶחָד מֵהֶן עוֹבֵד אֶת חֲבֵרוֹ - כָּל
9 אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן מֵבִיא שְׂעִיר עִזִּים עַל שִׁגְגָתוֹ[33]. וְאִי
10 זֶהוּ כֹּהֵן מָשִׁיחַ? זֶה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן
11 הַמִּשְׁחָה, לֹא הַמְּרֻבֶּה בְּבִגְדִים[34].

~ נקודות משיחות קודש ~

"איזהו נשיא האמור בתורה, זה מלך שאין עליו רשות מאדם מישראל ואין למעלה ממנו במלכותו כו'".

וצריך עיון בלשונו ש"אין עליו רשות אדם מישראל כו'". והלא מקורו במשנה (הוריות י,א.) ושם הלשון "שאין על גביו אלא ה' אלקיו".

30) כלומר, דינו בזה כדין הציבור. 31) והרי הוא בכלל מה שנאמר "וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג" - מי שחטאו בשגגה, חייב. 32) משנה שם י. "איזהו נשיא זה מלך שנאמר (שם ד, כב) מכל מצוות ה' אלוקיו - שאין על גביו אלא ה' אלוקיו". 33) ברייתא שם: "מלכי ישראל ומלכי בית דוד, אלו מביאין לעצמם ואלו מביאים לעצמם" וביארו שם בגמרא: "התם לא כייפי אהדדי" (מלך ישראל ומלך בית דוד אינם שולטים אחד על השני). 34) משנה שם. "ואיזהו המשיח המשוח בשמן המשחה לא המרובה בבגדים". "ומרובה בגדים הוא שלא נמשח בשמן המשחה אבל לבש שמונה בגדים ובלבשו אותם נתרבה על שאר הכהנים וכו' וכן היו כהני בית שני, שנעדר בו שמן המשחה". כי יאשיהו המלך גנז את צלוחית שמן־המשחה.

12 ז. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְעָבַר מֵעֲבוֹדָתוֹ
13 מִפְּנֵי מוּם אוֹ זִקְנָה[35] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[36] וְחָטָא בִּשְׁגָגָה
14 זוֹ[37] - מֵבִיא פַּר עַל שִׁגְגָתוֹ. לְפִי שֶׁאֵין בֵּין כֹּהֵן
15 מָשִׁיחַ הַמְשַׁמֵּשׁ לְכֹהֵן מָשִׁיחַ שֶׁעָבַר אֶלָּא פַּר יוֹם
16 הַכִּפּוּרִים[38] וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה שֶׁל כָּל יוֹם[39], שֶׁאֵין
17 מַקְרִיב אוֹתָן אֶלָּא כֹּהֵן הַמְשַׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה; אֲבָל
18 פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת - שָׁוִים הֵם בּוֹ.

35) שהוא פסול לעבודה. 36) משנה שם ט: "משיח שעבר ממשיחותו ואחר כך חטא וכו' מביא פר" ובגמרא שם י. למדו זאת ממה שנאמר (שם, ג) "והקריב על חטאתו", מלמד שמביא חטאתו משעבר, ומפרשה רבינו גם בעבר מחמת מום, שכן אמרו שם יב: "בעא מיניה רבה מרב נחמן משיח שנצטרע מהו באלמנה, מידחא דחי או מיפטר פטר (פירוש: מדחא דחי מדברים שאי אפשר לקיימן כשהוא מצורע, אבל איסור אלמנה וכיוצא בה שאפשר לקיימה לא מדחי, או דילמא מפטר פטור מכל דין כהונה לגמרי והרי הוא מותר באלמנה, תוספות הרא"ש) - תנינא אין לי אלא שעבר מחמת קריו, עבר מחמת מומין מניין (=שאסור בבעולה) תלמוד לומר והוא". וסובר רבינו שהוא הדין לכל דיני כהונה גדולה. 37) שחייבו עליה כהן המשיח, בפר. 38) הוא הנאמר בויקרא טז, ג "בזאת יבוא אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה". 39) זהו מנחת חביתי כהן גדול שמביא כל יום שנאמר (שם ו, יג־טו) "זה קרבן אהרן ובניו וגו' עשירית האיפה סולת מנחה תמיד מחציתה בבוקר ומחציתה בערב וגו' והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה חק עולם".

19 ח. נָשִׂיא שֶׁעָשָׂה[40] עִם הַצִּבּוּר בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין[41] -
20 הֲרֵי זֶה מִתְכַּפֵּר לוֹ בִּכְלַל הָעָם[42]. שֶׁאִם הָיוּ בֵּית דִּין
21 הֵם שֶׁהִקְרִיבוּ עַל שִׁגְגָתָן[43] - כָּל הָעָם וְהַמֶּלֶךְ פְּטוּרִין
22 מִן הַקָּרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאִם הָיוּ הָעוֹשִׂים עַל פִּי
23 בֵּית דִּין הֵם שֶׁחַיָּבִין בְּקָרְבָּן[44], וְהָיָה הַמֶּלֶךְ מִן
24 הָעוֹשִׂים - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שָׂעִיר; שֶׁשָּׂעִיר נָשִׂיא בְּמָקוֹם
25 כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירָה שֶׁל הֶדְיוֹט הוּא עוֹמֵד[45].

40) עבירה בשוגג. 41) שהורו בית דין בשוגג להתיר דבר האסור. 42) בקרבן פר העלם דבר של ציבור שחייבין בית דין להביא מכל שבט ושבט. ברייתא שם ז. "נשיא חטא בפני עצמו מביא בפני עצמו, חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור". 43) וכגון שחטאו רוב הקהל וכו'. 44) וכגון שחטאו רק מיעוט הקהל וכו'. 45) שנאמר (שם ד, כב־כג): "אשר נשיא יחטא וגו' בשגגה וגו' והביא את קרבנו שעיר עזים זכר תמים".

26 ט. נָשִׂיא שֶׁנִּצְטָרַע - עָבַר מִנְּשִׂיאוּתוֹ[46], וְנָשִׂיא שֶׁעָבַר
27 מִנְּשִׂיאוּתוֹ - הֲרֵי הוּא כְּהֶדְיוֹט[47]. חָטָא כְּשֶׁהָיָה נָשִׂיא
28 וְעָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שָׂעִיר; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל
29 חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא[48] - כְּשִׁעַת חַטָּאתוֹ הוּא מֵבִיא.

46) ברייתא וגמרא שם י. "תנו רבנן, אשר נשיא יחטא (שם, כב) וכו' - פרט לנשיא שנצטרע שנאמר (מלכים־ב טו, ה) "וינגע ה' את המלך ויהי מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשית ויותם בן המלך על הבית". ומדקאמר בבית החפשית מכלל דעד השתא עבד הווה", כלומר, נעשה חפשי מן המלכות, שכשהיה מלך היה כעבד, שהשררה היא כעבדות, שמוטל עליו עול ציבור. 47) במשנה שם ט: "וכן הנשיא שעבר מגדולתו, ואחרי כן וכו' כהדיוט" ובגמרא שם י. נלמד ממה שנאמר (שם) "אשר נשיא יחטא", כשהוא נשיא, אבל לא כשהוא הדיוט. 48) פסוק זה לא נאמר בנשיא, אלא בכהן משיח, וממנו למדו (שם י.) שכהן משיח שעבר ואחר כך חטא גם כן מביא פר.

30 י. כֹּהֵן מָשִׁיחַ אוֹ מֶלֶךְ שֶׁחָטְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ, אַף
31 עַל פִּי שֶׁלֹּא נוֹדַע לָהֶם אֶלָּא אַחַר שֶׁנִּתְמַנּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ
32 כְּהֶדְיוֹט; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא, אִם הַכֹּהֵן
33 הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא - עַד שֶׁיֶּחֱטָא כְּשֶׁהוּא נָשִׂיא וּכְשֶׁהוּא
34 מָשִׁיחַ. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל סְפֵק חֵלֶב כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט[49],
35 וְנוֹדַע לוֹ עַל סְפֵקוֹ אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל[50]
36 - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי[51]. אָכַל חֲצִי זַיִת חֵלֶב

כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט וַחֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא נָשִׂיא בְּהֶעְלֵם אַחַת, אוֹ שֶׁאָכַל חֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא נָשִׂיא[52] וַחֲצִי זַיִת אַחֵר שֶׁעָבַר - אֵינוֹ מִצְטָרֵף וּפָטוּר[53]. אָכַל חֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, וְנִתְמַנָּה וְעָבַר, וְאָכַל חֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם מִצְטָרֵף אוֹ כְּבָר הִפְסִיקָה הַנְּשִׂיאוּת[54].

49) שאם אכל אחר שנתמנה לכהן גדול, אינו מביא אשם תלוי. 50) כתב רק כהן גדול, שהרי המלך מביא אשם תלוי גם אם אכל אחר שנתמנה. 51) כיוון שהלכה כחכמים שהולכים אחר זמן החטא, פשוט הוא שמביא אשם תלוי. 52) [כאן נקט "נשיא" בדווקא, אבל בכהן משיח בוודאי מצטרף ומביא פר, שהרי גם אם אכל כזית לאחר שעבר - מביא פר, כמפורש למעלה בהלכה י]. 53) ברייתא שם "מעם הארץ" פרט לנשיא שאינו מביא כשבה או שעירה כעם הארץ, ובגמרא אמר רב זביד הכא במאי עסקינן כגון שאכל חצי זית כשהוא הדיוט וחצי זית כשהוא נשיא. 54) בעיא בגמרא שם, אם מצטרפים לחייבו קרבן הדיוט, ולא איפשטא.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁתַּקְרִיב הַזָּבָה כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן. ב) שֶׁתַּקְרִיב הַיּוֹלֶדֶת כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן. ג) שֶׁיַּקְרִיב הַזָּב כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן. ד) שֶׁיַּקְרִיב מְצֹרָע כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן. וְאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶן תִּגָּמֵר טָהֳרָתָן.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ואחר שיקרבו קרבנותיהן תיגמר טהרתן...".

מחוסר כיפורים הוא זה שטבל ועלה והעריב שמשו, אבל עדיין לא הביא קרבנו שאסור באכילת קדשים, ואם שימש בבית המקדש חייב מיתה ופוסל את העבודה.

לשיטת הרמב"ם, גדר מחוסר כיפורים הוא שלא נגמרה טהרתו ולא שיש עליו עוד טומאה כלשהי. והביא את הדרשה "וטהרה, מכלל שהיא טמאה" בשני מקומות: במחוסר כיפורים שעבד ש"עבודתו פסולה", ולגבי איסור כניסה למקדש שינה מלשון הדרשה, וכתב: "וטהרה, מכלל שעדיין לא נגמרה טהרתה", ובלשונו משמיענו שיטתו שחסרונו של מחוסר כיפורים אינו מצד הטומאה שעליו אלא שחסר בטהרתו.

ויש בזה נפקא־מינה להלכה, כי מכיון שלמד הרמב"ם כך את גדרו של מחוסר הכפרה, פסק גם שמחוסר כיפורים שאכל קודש או שימש אינו חייב מיתה, כי לשיטתו גדרו הוא שחסר בטהרתו, אבל לא שיש עליו עוד טומאה. משא"כ הראב"ד השיג עליו והקשה מהגמרא במסכת מכות "עוד טומאתו בו, לרבות מחוסר כיפורים, ועוד "וטהרה" כתיב ביולדת, מכלל דעד השתא טמאה היא, ואמרינן בזבחים מחוסר כיפורים דזב כזב דמי, ובתוספתא דזבחים מונה אותו עם אותן שבמיתה". ושיטתו ברורה שגדרו של מחוסר כיפורים הוא שכל עוד שלא הביא קרבן עדיין נשארה בו (חלק) מהטומאה.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 80 והערה 11)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר כמה נקראים מחוסרי כפרה, וגר שמל וטבל ועדיין לא הביא קרבנו.

א. אַרְבָּעָה הֵן הַנִּקְרָאִין מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה[2]: הַזָּבָה[3], וְהַיּוֹלֶדֶת, וְהַזָּב[4], וְהַמְּצֹרָע. וְלָמָּה נִקְרְאוּ מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה? שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁטָּהַר מִטֻּמְאָתוֹ[5] וְטָבַל[6] וְהֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ[7], עֲדַיִן הוּא חָסֵר, וְלֹא גָמְרָה טָהֳרָתוֹ כְּדֵי לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים[8] עַד שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ[9], וְקֹדֶם שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ אָסוּר הוּא לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים[10], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[11].

2) משנה כריתות ח: 3) ראה להלן הלכה ו, איזו היא הזבה. 4) ראה להלן פ"ב, ה"א, איזהו הזב. 5) כלומר זב, זבה ומצורע שספרו שבעת ימי טהרה, והיולדת שעברו ארבעים יום מיום הלידה לזכר, ושמונים יום מיום הלידה לנקבה. 6) כל אחד מהם כדינו: היולדת, הזבה והמצורע שטבלו במקוה; והזב שטבל במעין, ראה תוספתא זבים פ"ג, ופ"א מהלכות מקוואות הלכה ה. 7) כלומר, שקע שמשו של יום שביעי, אצל זב, זבה ומצורע; ואצל יולדת ששקע שמשו של יום מ' לזכר ויום פ' לנקבה. 8) אע"פ שהוא טהור לאכילת תרומה (פ"ז מהלכות תרומות, ה"ב). 9) ראה להלן ה"ג פרטי דיני קרבנותיהם. 10) נגעים פי"ד משנה ג, ויבמות עד: "הביא כפרה אוכל בקדשים", ולמדו זאת (יבמות שם) ממה שנאמר (ויקרא יב, ח) "וכפר עליה הכהן וטהרה", שכל זמן שלא הביא קרבן, אע"פ שטבל והעריב שמשו - אינו טהור לאכילת קדשים. 11) פרק יח הלכה יד.

ב. גֵּר שֶׁמָּל וְטָבַל וַעֲדַיִן לֹא הֵבִיא קָרְבָּנוֹ[12], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים עַד שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ[13] - אֵינוֹ מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה[14]; שֶׁקָּרְבָּנוֹ עִכְּבוֹ לִהְיוֹת גֵּר גָּמוּר וְלִהְיוֹת כָּכָל כְּשֵׁרֵי יִשְׂרָאֵל[15], וּמִפְּנֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים שֶׁעַדַיִן לֹא נַעֲשָׂה כִּכְשֵׁרֵי יִשְׂרָאֵל[16], וְכֵיוָן שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ וְיֵעָשֶׂה יִשְׂרָאֵל כָּשֵׁר אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים. הֵבִיא[17] פְּרִידָה אַחַת[18] בְּשַׁחֲרִית - אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים[19] לָעֶרֶב[20], וְיָבִיא פְּרִידָה שְׁנִיָּה[21]. שֶׁקָּרְבָּנוֹ שֶׁל גֵּר עוֹלַת בְּהֵמָה אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אוֹ שְׁתֵּי תּוֹרִים[22] וּשְׁנֵיהֶן עוֹלָה[23], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת[24].

~ נקודות משיחות קודש ~

"גר שמל וטבל ועדיין לא הביא קרבנו, אע"פ שהוא אסור לאכול בקדשים עד שיביא קרבנו אינו ממחוסרי כפרה כו'".

ובהלכות איסורי ביאה (פי"ב) כתב "בשלושה דברים נכנסו

ישראל לברית, במילה וטבילה וקרבן, וכן לדורות כו'" ובהלכה שאח"כ כתב "ובזמן הזה שאין שם קרבן, צריך מילה וטבילה, וכשיבנה בית־המקדש יביא קרבן".

ובטעם הדין שבזמן הזה נעשה גר גמור על־ידי מילה וטבילה בלבד, כתב הרוגוצ'בי "דרק לקדשים לא מקרי עדיין גר גמור, אבל לשאר דברים הוה כישראל לכל דבר כו'". ובמקום אחר כתב "והוי כמו בן נח לקדשים", וצריך להבין אף שאינו נקרא גר גמור רק לעניין אכילת קדשים, ואכילת קדשים אינה בזמן הזה, היאך יתכן שכל הגרים שהתגיירו משחרב בית־המקדש וביניהם כמה וכמה מגדולי ישראל, אין עליהם דין ישראל גמור והוי כבן נח.

ובפרט שידועה תשובת הרמב"ם לר' עובדיה הגר, שמעלתו גדולה ממעלת בני ישראל, שהם מתייחסים לאברהם יצחק ויעקב, ואילו הגרים מתייחסים למי שאמר והיה העולם, והרי על־פי הנ"ל שגר שנתגייר בזמן הזה הוי כבן נח, איך כותב הרמב"ם לר' עובדיה הגר שמעלתו גדלה ממעלת שאר בני ישראל.

ויש לומר שבגדר שלושת הדברים שבהם נכנסו ישראל לברית, ישנם שני עניינים. האחד הוא מילה וטבילה, שבלעדיהם אין נכנסים בברית כפשוטו, והשני הוא הקרבן שאינו בגדר תנאי לכניסה בברית אלא בבחינת הסרת המונע "ארי' הוא דרביע עליה". ועל־פי־זה תובן תשובת הרמב"ם לר' עובדי' הגר, כי איסור אכילת קדשים עד שיביא קרבנו הוא מפני דבר צדדי, ואין זה חיסרון בגברא. ומדוייק בלשון הרמב"ם "שקרבנו עיכבו להיות גר גמור", היינו שאין הבאת הקרבן עושה אותו גר (כמו מילה וטבילה) אלא כיון שמחוייב להביא קרבן, הרי שאי הבאתו מעכבתו מלהיות "גר גמור".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ח עמוד 290)

12) ראה בפי"ג מהלכות איסורי ביאה ה"ד והלכה ה, שאם ירצה הגוי להכנס לברית, ולהסתופף תחת כנפי השכינה ולקבל עליו עול תורה, צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן, ולמדו כן (כריתות ט.) ממה שנאמר (במדבר טו, טו) "ככם כגר יהיה לפני ה'" - "מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם - אף גר כן". 13) שם ח: "ת"ר גר מעוכב לאכול בקדשים עד שיביא קינו". 14) כחכמים במשנה שם. ולא כר' אליעזר בן יעקב, הסובר שגר מעוכב כפרה הוא. וסובר רבינו שהברייתא הנ"ל, שהוא אסור לאכול בקדשים היא גם לפי דעת חכמים החולקים על ר' אליעזר בן יעקב. ובפירוש המשניות שם כתב, שלדעת החכמים אין הקרבן אלא למצוה לכתחילה בלבד, ואינו מעכבו מלאכול בקדשים. 15) שם בגמרא. 16) כלומר: לפיכך לא נמנה הגר עם מחוסרי הכפרה (שם). 17) הגר. ברייתא שם. 18) כלומר, תור אחת או בן יונה אחד, וראה להלן ה"ג שקרבנו שתי תורים או שני בני יונה. 19) ואע"פ שצריך להביא שנים - אינו מעכבו באכילת קדשים אלא האחד (שיטה מקובצת). 20) שהרי גר שנתגייר הרי הוא כפורש מן הקבר (פ"ו מהלכות קרבן פסח, הלכה ז) וצריך הזאה שלישי ושביעי (רש"י בפסחים צב.) וגם הערב שמש (ראה בפי"א מהלכות פרה, הלכה א, ובהלכות קרבן פסח שם) וכן כתבו התוספות בזבחים צח: צט. ד"ה טבול יום, שבגר צריך הערב שמש ("הר המוריה"). 21) פירוש: ובלבד שיביא אפילו לאחר זמן את הפרידה השניה, שהרי אמרו בברייתא שם ט. "להביא פרידה אחת אי־אפשר", וכן כתב רש"י שם ח: ד"ה אוכל בקדשים. 22) שם. 23) אע"פ שכל הקינין שבתורה אחד חטאת ואחד עולה - כאן שתיהן עולות, משום שנאמר (במדבר טו, יד) "וכי יגור אתכם גר וגו' ועשה אשה ריח נחוח לה', כאשר תעשו כן יעשה", ודרשו (שם) איזהו דבר שכולו לה', הוי אומר זה עולת העוף (=שהרי עולת בהמה עורה לכהנים). ואע"פ שבקבלת התורה נאמר: "ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים" (שמות כד, ו) - נאמר כאן בגר (במדבר שם, טו): "ככם כגר יהי' לכם" - לכם הקשתיו, ולא לקרבנותיכם" - כלומר, במקצת הקשתיו. ומסתבר שלעולה הוקש, שכולה לה' (רש"י שם). ועיין בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות, ה"ו, שהביא רבינו עולה ושלמים. 24) שם.

ג. הַזָּב וְהַזָּבָה - קָרְבַּן כָּל אֶחָד מֵהֶן שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת[25]. וְהַיּוֹלֶדֶת - קָרְבָּנָהּ כֶּבֶשׂ עוֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תּוֹר חַטָּאת[26]. וְאִם אֵין יָדָהּ מַשֶּׂגֶת[27] - מְבִיאָה שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת[28]. וְהַמְּצֹרָע - קָרְבָּנוֹ שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׂים, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד אָשָׁם וְכִבְשָׂה לְחַטָּאת[29]. וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת[30] - מֵבִיא קֵן[31], אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת, וְכֶבֶשׂ לְאָשָׁם[32].

25) כן מפורש בתורה אצל זב (ויקרא טו, יד־טו) ואצל זבה (שם, כט־ל). 26) שם יב, ו. 27) להביא כבש. 28) שם ח. 29) שם יד, י. 30) להביא שלשה כבשים. 31) כלומר, שתי תורים או שני בני יונה. 32) שם, כא־כב.

ד. הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַמְּצֹרָע - מֵבִיא כָּל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן כַּפָּרָתוֹ[33] בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן סוֹפֵר שִׁבְעָה יְמֵי טָהֳרָה, וְטוֹבֵל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וּמַקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי[34].

33) קרבנו, שיכפר עליו. 34) במצורע נאמר (שם, ח־י) "ורחץ במים וטהר וגו' וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים. והיה ביום השביעי וגו' ורחץ את בשרו במים וטהר. וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה וגו'; ובזה נאמר (שם טו, יג־יד) "וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים וגו' ורחץ בשרו במים חיים וטהר. וביום השמיני יקח לו שתי תורים או שני בני יונה וגו'"; ובזבה נאמר (שם, כח־כט) "ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר. וביום השמיני תקח לה שתי תורים או שני בני יונה וגו'".

ה. הַיּוֹלֶדֶת אֵינָהּ מְבִיאָה קָרְבָּנָהּ בְּיוֹם אַרְבָּעִים לְזָכָר

1 **אוֹ בְּיוֹם שְׁמוֹנִים לִנְקֵבָה[35], אֶלָּא מַעֲרֶבֶת שִׁמְשָׁהּ**
2 **וּמְבִיאָה קָרְבָּנָהּ לְמָחָר, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעִים וְאֶחָד**
3 **לְזָכָר וְיוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד לִנְקֵבָה. וְהוּא הַיּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר**
4 **בּוֹ: וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת[36] תָּבִיא וְגוֹמֵר.**
5 **וְאִם הֵבִיאָה קָרְבָּנָהּ תּוֹךְ יְמֵי מְלֹאת[37] - לֹא יָצָאת[38].**
6 **אֲפִלּוּ הֵבִיאָה עַל וְלָדוֹת הָרִאשׁוֹנִים[39] בְּתוֹךְ יְמֵי**
7 **מְלֹאת שֶׁל וָלָד זֶה - לֹא יָצָאת[40]. עָבְרוּ יָמִים אֵלּוּ[41]**
8 **וְלֹא הֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן - הֲרֵי אֵלּוּ מַקְרִיבִין כַּפָּרָתָן לְאַחַר**
9 **זְמַן. וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הִקְרִיבוּ חַטָּאתָם אֲסוּרִים לֶאֱכֹל**
10 **בַּקֳּדָשִׁים[42], אֲבָל הָעוֹלָה (וְהָאָשָׁם) אֵינָן מְעַכְּבִין[43].**
11 **כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת[44], שֶׁכָּל מְחֻיְּבֵי קָרְבָּן**
12 **אֵין מַקְרִיבִין עַל יָדָן אֶלָּא מִדַּעְתָּן, חוּץ מִמְּחַסְּרֵי**
13 **כַּפָּרָה שֶׁאֵין צְרִיכִין דַּעַת בְּעָלִים[45], שֶׁהֲרֵי אָדָם מֵבִיא**
14 **קָרְבָּן עַל בָּנָיו וּבְנוֹתָיו[46] הַקְּטַנִּים[47] אִם הָיוּ מְחֻסְּרֵי**
15 **כַּפָּרָה וּמַאֲכִילָן בִּזְבָחִים[48].**

35) ראה שם יב, ב־ה, שהיולדת זכר טמאה שבעת ימים, ושלושים ושלושה ימים יושבת בדמי טהרה, שהם ביחד מ' יום; והיולדת נקבה טמאה שבועיים, וששים וששה ימים יושבת על דמי טהרה, - שהם ביחד שמונים יום. 36) כלומר, אחר שמלאו ימי הטהרה, שעברו ארבעים יום לזכר ושמונים יום לנקבה. 37) תוך ארבעים יום לזכר או תוך שמונים יום לנקבה. 38) ידי חובת הבאת קרבן, שהוא רק אחר שעברו מ' לזכר ו־פ' לנקבה; וכן מפרש בספרא שדרשינן (פרשת תזריע תחילת פרק ג) "ובמלאת - אינה מביאה בתוך מלאת. ואם הביאה תוך מלאת, לא יצא". וראה למעלה פי"ח מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח־ט. 39) שילדה מלפני זמן רב, אלא שהשהתה קרבנותיה. 40) אף כי בספרא אמרו: "יכול לא תביא בתוך מלאת על הוולדות הראשונות, ת"ל תביא" (ראה כס"מ כאן) - אין זה אלא אם עבר זמן רב ולא הביאה קרבנותיה, ואחרי כן ילדה. אבל אם ילדה נקבה וחזרה והפילה תוך פ', ושוב חזרה והפילה תוך פ' לשניה (כמו שמדובר בנזיר סד:) שזה חשוב כלידה אחת, ואין מביאה אלא קרבן אחד, ולפיכך אם הביאה תוך מלאת של השלישית קרבן על שתי הלידות הראשונות, שזהו אחרי מלאת שלהם, לא יצאה ידי חובה. וראה בהשגות הראב"ד כאן (מרכבת המשנה). 41) כלומר: יום השמיני אצל זב וזבה ומצורע, וארבעים ואחד או שמונים ואחד ביולדת. 42) ראה למעלה הלכה א. ובספרא (פרשת תזריע פרק ג הלכה ה) מפורש: "והקריבו" - אחד מעכבה, ואין שנים מעכבין אותה וכו'. כשהוא אומר וכפר, מה מצינו בכל מקום כפרה - בחטאת". וכן שם פרק ד הלכה ג: "ואחד לחטאת וכפר, מלמד שהכפרה בחטאת, וטהרה לאכול בזבחים". 43) כן מפורש שם פרשת מצורע פרק ג הלכה יג: "ועשה הכהן את החטאת וכפר וגו', מלמד שכפרה בחטאת". והכסף־משנה מוחק המלה "והאשם", שהרי מפורש בפסחים נט. שאשם מצורע מעכב. אבל בכתב־יד דקדוקי סופרים שם גרס: "וכי תימא אשם לא מעכב, והתניא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר: כשם שחטאתו מעכבתו, כך אשמו מעכב". וכן גם בפירוש רבינו חננאל, ורש"י מחקה. ולפי זה נחלקו תנא־קמא ור"י בנו של ר"י בן ברוקא בזה שלת"ק אינו מעכב אלא חטאת ולא אשם, ולר"י בנו של ר"י בן ברוקא גם אשם מעכב. וכעין זה נחלקו בנזיר יח: ופסק רבינו כתנא־קמא. וכן פסק בפ"י מהלכות נזירות הלכה ח. וכן כתב המאירי בפסחים שם, שרק החטאת מעכבת ולא העולה והאשם. וראה להלן פ"ה הלכה ג, ולמעלה בפ"ג מהלכות שגגות הלכה יא, וצריך עיון. 44) פי"ד הלכה י. 45) נדרים לה: א"ר יוחנן, הכל צריכין דעת חוץ ממחוסרי כפרה, שהרי אדם מביא קרבן וכו'. 46) נגעים פי"ד משנה יב: "מביא אדם ע"י בנו ובתו, עבדו ושפחתו, קרבן עני ומאכילן בזבחים". 47) נדרים שם, דברי ר' יוחנן. ולמד זאת מן הכתוב (ויקרא טו, לב) "זאת תורת הזב", בין גדול בין קטן. 48) נגעים שם.

16 **ו. אֵי זוֹ הִיא זָבָה? זוֹ שֶׁזָּב דָּמָהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה**
17 **אַחַר זֶה[49] בְּלֹא עֶת נִדָּתָהּ[50]. וְזוֹ הִיא זָבָה גְּדוֹלָה[51],**
18 **שֶׁצְּרִיכָה סְפִירַת שִׁבְעָה[52] וְחַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן[53]. וּכְבָר**
19 **בֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן הַנִּדָּה[54], אֵימָתַי תִּהְיֶה הָאִשָּׁה זָבָה**
20 **בַּדָּמִים שֶׁתִּרְאֶה, וְאֵימָתַי לֹא תִּהְיֶה זָבָה אֶלָּא נִדָּה אוֹ**
21 **טְהוֹרָה[55], וּמָתַי תִּהְיֶה סְפֵק זָבָה[56]. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ**
22 **שֶׁהִיא זָבָה וְסוֹפֶרֶת שִׁבְעָה - הֲרֵי הִיא חַיֶּבֶת לְהָבִיא**
23 **קָרְבָּן וְחַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת, וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא**
24 **סְפֵק זָבָה - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבָּן וְאֵין חַטָּאתָהּ**
25 **נֶאֱכֶלֶת[57]; שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁחַטַּאת הָעוֹף הַבָּאָה עַל**
26 **הַסָּפֵק תִּשָּׂרֵף[59]. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ[60], מַה תֹּלֶד הָאִשָּׁה אוֹ**
27 **מַה תַּפִּיל וְתִהְיֶה טְמֵאָה לֵדָה, וּמַה תֹּלֶד אוֹ תַּפִּיל וְלֹא**
28 **תִּהְיֶה טְמֵאָה לֵדָה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא טְמֵאָה**
29 **לֵדָה - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבָּן וְחַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת, וְכָל**
30 **מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֵינָהּ טְמֵאָה לֵדָה - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה**
31 **מִן הַקָּרְבָּן[61].**

49) כך דרשו בספרא מצורע פרק זבים פרשה ד הלכות ה־ט על הפסוק (שם, כה) "ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים" - "ימים שנים, רבים שלשה". 50) ויקרא שם. 51) ראה בפ"ו מהלכות איסורי ביאה הלכות ז־ח. 52) ימים נקיים (שם). 53) שתי תורים או שני בני יונה, אחד עולה ואחד חטאת, ראה למעלה הלכה ג. 54) שם הלכות ב־ו. 55) כגון דם הקושי (שם, הלכה א) או דם טוהר (שם, הלכה ז). 56) שם פרק ו הלכה יט. 57) שהרי חטאתה באה מן העוף, ראה למעלה הלכה ג. 58) פרק יט מהלכות פסולי המוקדשין הלכה י. 59) משנה תמורה לד כדעת תנא־קמא ולא כרבי יהודה. וכתב רש"י שם שדינה ככל פסולי המוקדשין שהם בשריפה. 60) בהלכות איסורי ביאה פ"י, וכן בפ"ה שם לענין מפלת. 61) "שכתוב (שם יד, ו) "ובמלאות ימי טהרה לבן או לבת תביא" וגו', כל שטמאה לידה ויש לה ימי טהרה - מביאה קרבן, אבל שאינה טמאה לידה אינה מביאה קרבן (קרית ספר).

32 **ז. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הֶחֱזִקָה עֻבָּרָהּ[62] וְהִפִּילָה וְלֹא יָדְעָה**
33 **מַה הִפִּילָה, אִם גֵּפֶל שֶׁחַיֶּבֶת עָלָיו קָרְבָּן[63] אוֹ דָּבָר**

שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת עָלָיו קָרְבָּן[64] - הֲרֵי זוֹ סְפֵק יוֹלֶדֶת, וּמְבִיאָה קָרְבָּן וְאֵין חַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת[65]. וְכֵן שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהִפִּילוּ שְׁנֵי נְפָלִים, נֵפֶל אֶחָד רָאוּי לְהַקְרִיב עָלָיו[66] וְהַנֵּפֶל הָאַחֵר פְּטוּרָה עָלָיו[67], וְאֵין אַחַת מֵהֶן מַכֶּרֶת נִפְלָהּ - כָּל אַחַת מִשְּׁתֵיהֶן מְבִיאָה קָרְבָּן מִסָּפֵק[68], וְאֵין חַטָּאת אַחַת מִשְּׁתֵיהֶן נֶאֱכֶלֶת. שֶׁחַטַּאת הָעוֹף הַבָּאָה עַל הַסָּפֵק נִשְׂרֶפֶת[69], שֶׁמָּא אֵינָהּ חַיֶּבֶת וְנִמְצֵאת חַטָּאת זוֹ חֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בְּעַזָּרָה[70] שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[71].

62) לא ידעה אם היא מעוברת. 63) כגון שהיתה לו צורת אדם (פ"י שם הלכה ח). 64) כגון המפלת כמין דגים וחגבים ושקצים ורמשים שאינה חייבת קרבן, ראה משנה כריתות ז: 65) משנה שם "ואלו מביאות ואינן נאכלות, המפלת ואין ידוע מה הפילה וכו'". ובנדה כט. מפרשת הגמרא שהמשנה שם מדברת באופן שלא הוחזקה עוברה (ראה הגהות עמק המלך, כאן). 66) שהנפל היה בצורת אדם, וחייבים עליו קרבן. 67) כגון שהיה הנפל שפיר מלא מים או דגים וחגבים. 68) כחכמים במשנה שם, ולא כר' יוסי הסובר שיביאו חטאת אחת ויתנו ביניהן, אם אני היא החייבת הרי היא שלי, ואם את החייבת היא שלך. 69) ראה למעלה הלכה ו. 70) נזיר כט: ושם נט. למדו שרק להקריב התירה התורה, ולא לאכול. ועוד מפורש שם, שיש גם איסור נבילה, שהרי חולין אינם נאכלים במליקה. 71) פרק ב הלכה ב, שחולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה כבשר בחלב.

ח. אַחַת הַיּוֹלֶדֶת וְאַחַת הַמַּפֶּלֶת וָלָד אֶחָד אוֹ וְלָדוֹת הַרְבֵּה - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד לְכֻלָּן[72]. וְהוּא שֶׁתֵּלֵד כֻּלָּן בְּתוֹךְ יְמֵי מְלֹאת[73]. אֲבָל אִם הִפִּילָה אַחַר יְמֵי מְלֹאת - מְבִיאָה אַף עַל הַשֵּׁנִי[74]. כֵּיצַד? יָלְדָה נְקֵבָה - כָּל נְפָלִים שֶׁתַּפִּיל[75] מִיּוֹם הֵלֵדָה עַד סוֹף יוֹם שְׁמוֹנִים הֲרֵי הֵן נֶחְשָׁבִין עִם הַוָּלָד הָרִאשׁוֹן, וּכְאִלּוּ יָלְדָה תְּאוֹמִים זֶה אַחַר זֶה, וְאֵינָהּ מְבִיאָה אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד[76]. הִפִּילָה נֵפֶל בְּיוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד[77] וּמִיּוֹם אֶחָד וּשְׁמוֹנִים וָהָלְאָה, אִם הִיא רְאוּיָה לְקָרְבָּן[78] - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה עָלָיו בִּפְנֵי עַצְמוֹ[79]. יָלְדָה נְקֵבָה וּלְאַחַר שִׁשִּׁים אוֹ שִׁבְעִים יוֹם הִפִּילָה נְקֵבָה שְׁנִיָּה - כָּל נֵפֶל שֶׁתַּפִּיל בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים שֶׁל נְקֵבָה זוֹ הַשְּׁנִיָּה פְּטוּרָה עָלָיו[80]. וְכֵן אִם הִפִּילָה נְקֵבָה שְׁלִישִׁית אַחַר שִׁשִּׁים אוֹ שִׁבְעִים יוֹם שֶׁל נְקֵבָה שְׁנִיָּה - הֲרֵי כָּל נֵפֶל שֶׁתַּפִּיל בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים שֶׁל נְקֵבָה שְׁלִישִׁית פְּטוּרָה עָלָיו. מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּב עִם הַנֵּפֶל הַשְּׁלִישִׁי[81], וְהַנֵּפֶל הַשְּׁלִישִׁי חָשׁוּב עִם הַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ יְמֵי מְלֹאת שֶׁלּוֹ, וְהַשֵּׁנִי חָשׁוּב עִם הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינָהּ מְבִיאָה אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד עַל הַכֹּל[82].

72) כן למדו (כריתות ט:) ממה שנאמר (שם יב, ו) "זאת תורת היולדת" - "מלמד שמביאה קרבן אחד על ולדות הרבה" - משמע תורה אחת ליולדת ולדות הרבה (רש"י בנדה מ.) 73) שהם מ' לזכר ו־פ' לנקבה, ראה למעלה הלכה ד. 74) גם זה נלמד (שם) מהפסוק הנ"ל "זאת תורת היולדת", יכול ותביא קרבן אחד על הלידה שלפני מלאת, ועל הלידה שלאחר מלאת? - ת"ל "זאת". 75) כגון שטבלה לאחר שבועיים ללידתה, ונתעברה והפילה לאחר מ' יום של יצירת הולד, שזה נד ימים ללידה הראשונה. וכל זה רק אצל נקבה, אבל אצל זכר אין אפשרות כזאת, שהרי יולדת זכר אסורה לבעלה שבעת ימים, וימי מלאת של זכר הוא ארבעים יום, ואם נתעברה שנית, והפילה בתוך ארבעים יום של הלידה, אין זה נפל כי אם מים בלבד, שאין הולד נוצר עד מ' יום, ואין זה בכלל חיוב קרבן (רש"י כריתות שם ד"ה האשה). 76) משנה שם. 77) שזהו אחר ימי מלאת, והוא־הדין בליל שמונים ואחד, וכבית־הלל שם ז: וכן פסק רבינו להלן פרק ג הלכה ד (לחם־משנה). 78) כלומר, אם הפילה ולד ודאי. אבל אם הפילה ספק ולד, אינה מביאה אלא קרבן אחד, ראה להלן הלכה י. 79) שם ט: 80) כלומר, שהיא פטורה להביא קרבן מיוחד גם על הולד השלישי וכו'. 81) כלומר הוא נחשב עם הנפל השלישי, שהרי היא הפילתו בתוך השמונים של השלישי. 82) כחכמים שם במשנה, ולא כר' יהודה הסובר שהוולד הרביעי או השלישי שהפילה אחר יום מלאת של הראשון אינו נחשב עם הלידה הראשונה, אף כי את השני הפילה בתוך יום מלאת של השלישי.

ט. הַיּוֹלֶדֶת טֻמְטוּם אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס[83] וְהִפִּילָה נֵפֶל אַחַר אַרְבָּעִים מִיּוֹם לֵדָתוֹ[84] - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבָּן עַל נֵפֶל זֶה, שֶׁמָּא זָכָר הוּא הָרִאשׁוֹן[85] וַהֲרֵי הִפִּילָה אַחַר מְלֹאת; וְאֵין חַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת, שֶׁמָּא נְקֵבָה הִיא הָרִאשׁוֹנָה[86] וּבְתוֹךְ מְלֹאת הִפִּילָה שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִקָּרְבָּן[87] שֵׁנִי.

83) שהם ספק זכר ספק נקבה, שיש עליה חומרת זכר וחומרת נקבה, מונה ארבעה־עשר ימי טומאה כבנקבה, ורק ארבעים ימי טהרה כבזכר; ראה נדה כח. במשנה, ובדברי רבינו בפ"י מהלכות איסורי ביאה הלכה יח "וחיוב קרבן ליולדת טומטום או אנדרוגינוס יש ללמוד ממה שנאמר (ויקרא יב, ה) "ואם נקבה תלד", ולא נאמר "ואם נקבה היא", הרי שהכל תלוי בלידה (קרית ספר). 84) כגון מיום מ"א, ומכיון "שאין צורת הולד נגמרת לפחות מארבעים יום" (איסורי ביאה שם ה"א) - על־כרחינו שכאן מדובר כשבא עליה באיסור בשוגג מיד אחרי הלידה (כסף־משנה בשם ר' אברהם בנו של רבינו). אבל יש מקום לפרש שהמדובר כשבא עליה בהיתר לאחר ארבעה־עשר ימי טומאה, ונולד ביום החמישים וארבעה (לח"מ). 85) וימי טהרתה הם רק עד מ' יום ללידה. 86) וימי טהרתה הם פ' יום אחר הלידה. 87) על נפל זה, שהרי היא מביאה קרבן אחד על כל הוולדות שתלד בתוך ימי מלאת, ראה למעלה בהתחלת הלכה ח.

י. הָאִשָּׁה[88] שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק חָמֵשׁ לֵדוֹת[89] אוֹ סְפֵק חָמֵשׁ זִיבוֹת[90] - מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד[91] וְאוֹכֶלֶת בַּזִּבְחִים[92], וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה[93]. הָיוּ עָלֶיהָ[94] חָמֵשׁ לֵדוֹת וַדָּאוֹת וְחָמֵשׁ זִיבוֹת[95] וַדָּאוֹת - מְבִיאָה

קָרְבָּן אֶחָד[96] וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים, וְהַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה[97].
וְכֵן הַדִּין בַּזָּב[98]. הָיוּ עָלֶיהָ חָמֵשׁ לֵדוֹת[99] וַדָּאוֹת
וְחָמֵשׁ לֵדוֹת סָפֵק, אוֹ חָמֵשׁ לֵדוֹת וַדָּאוֹת וְחָמֵשׁ
זִיבוֹת סָפֵק - מְבִיאָה שְׁנֵי קָרְבָּנוֹת[100]: אֶחָד עַל
הַוַּדַּאי, וְנֶאֱכָל[101], וּשְׁאָר הַוַּדָּאוֹת עָלֶיהָ חוֹבָה[102],
וְאֶחָד עַל הַסָּפֵק, וְאֵינוֹ נֶאֱכָל[103], וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ
חוֹבָה, וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים[104].

88) כל הלכה זו היא במשנה כריתות ח. 89) פירוש, שהפילה כמה פעמים ואין ידוע לה אם הפילה מין חיוב שהוא צורת ולד או שהפילה מין פטור כגון דגים וחגבים ושליא מלאה מים. וראה למעלה הלכה ז שספק לידה מביאה קרבן. וחמש שכתב לאו דוקא, ואפילו פחות או יותר, אלא שלשון המשנה נקט. 90) פירוש, שראתה כמה פעמים דם, ובכל פעם נמשך שלשה ימים רצופים, והיא מסופקת אם זה היה בעת נידתה שאינה זבה, או שזה היה בלא עת נידתה והיא זבה שחייבת קרבן, ראה למעלה הלכה ו. וספק זבה מביאה קרבן (ראה למעלה הלכה ז). 91) כלומר, קרבן אחד לכל הלידות או קרבן אחד לכל הזיבות, כדי שתהיה מותרת לאכול בקדשים, ראה למעלה הלכה א, שיולדת וזבה הן מחוסרי כפרה, ואינן אוכלות בקדשים עד שיביאו כפרתן. ואף כי יש כאן ספק כמה לידות ושלא בתוך ימי המלאת - מועיל קרבן אחד לכל הלידות, כדי להתירה לאכול בקדשים, שקרבן זה הוא כטבילה, שאם נטמאה כמה פעמים טבילה אחת עולה לכולן, כמו כן קרבן זה עולה לכל ספקי הלידות. 92) פירוש, בקדשים. אבל החטאת שלה אינה נאכלת. ראה למעלה הלכה ו־ז. 93) לא הצריכוה להביא קרבן על כל ספק לידה ולידה, שהרי זה ספק מליקת חולין למזבח, ורק לקרבן אחד התירו בקושי להביא כדי לטהרה לאכול בקדשים, ראה רש"י שם. 94) במשנה שם. 95) כלומר: או חמש זיבות (רש"י שם). 96) כלומר: קרבן אחד לכל הלידות או קרבן אחד לכל הזיבות. 97) שאף־על־פי שלענין טהרה, קרבן אחד מטהר אותה לאכול בקדשים כמו טבילה אחת שעולה לכמה טומאות, - אינה נפטרת מחיובה אלא־אם־כן מביאה קרבן על כל לידה ולידה, אם היו הלידות כל אחת אחרי יום המלאת של הלידה הקודמת. ולמדו כן (שם ט:) ממה שנאמר (ויקרא יב, ז) "זאת תורת היולדת" - "זאת" לחייב על לידה שלפני מלאת ועל לידה שאחרי מלאת. ואף־על־פי שלפנינו במשנה שם אמר רבן שמעון בן גמליאל שאין השאר עליה חובה, נראה שלפני רבינו היתה הגירסא שם "והשאר עליה חובה", כמו שכתב רבינו־תם בתוספות בבא בתרא קסו: ד"ה הכי גרסינן נכנס (השמטה ללחם־משנה סוף הלכות מחוסרי כפרה, וראה בראב"ד, במרכבת המשנה, ובהגהות בן אריה כאן). 98) אם היו עליו כמה זיבות, מביא קרבן אחד כדי לטהרו שיוכל לאכול בקדשים, והשאר עליו חובה. 99) צ"ל: זיבות (רש"ש ובן אריה, הר המוריה וחזון איש, וכן הגיהו הב"ח ומסורת הש"ס בגמרא שם), שהרי גם לחמש לידות ודאיות מספיק בקרבן אחד כדי לטהרה, וכל־שכן לוודאי לידה ולספק לידה ביחד. וראה בגליון הש"ס להגרע"א שם.

100) אף כי קרבן אחד מטהר אותה (לענין אכילת קדשים) מחמש לידות או מחמש זיבות - כשהיא גם לידה וגם זבה, אין קרבן אחד מטהרה, וכן אמרו בספרא מגלת מצורע פרק ג הלכה יג "וכפר על המטהר מטומאתו, ולא מזובו". פירוש, שאם היה זב ומצורע, אין קרבן זה עולה לשתיהן (קרבן אהרן), והיינו אף לטהרו לאכילת קדשים (רש"ש לכריתות שם). 101) קרבן החטאת. 102) ראה למעלה בתחילת ההלכה. 103) ראה למעלה ה"ו וה"ז, שספק זיבה או ספק יולדת אין חטאתה נאכלת, שחטאת העוף הבא על הספק תשרף. 104) ראה למעלה בהתחלת הלכה זו.

יא. הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגַּיְּרָה וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרָה
יָלְדָה[105] אוֹ מִשֶּׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה[106] - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה
קָרְבָּן מִסָּפֵק[107], וְאֵין חַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת[108]. כְּבָר בֵּאַרְנוּ
בְּהִלְכוֹת שְׁגָגוֹת[109], שֶׁכָּל מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה מִסָּפֵק שֶׁעָבַר
עֲלֵיהֶם [יוֹם הַכִּפּוּרִים] - חַיָּבִין לְהָבִיא אַחַר יוֹם
הַכִּפּוּרִים[110], שֶׁקָּרְבָּן זֶה מַכְשִׁירָן לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים[111].

105) ולא נתחייבה להביא קרבן על הלידה. 106) ונתחייבה להביא קרבן. 107) בחולין קלד. אמר רב חסדא וכן תני ר' חייא, שמונה ספקות נאמרו בגר, ארבע לחיוב וארבע לפטור, קרבן אשתו וכו' לחיוב, ומפרש רש"י קרבן אשתו, ספק ילדה כשהיתה עובדת כוכבים, ספק ילדה משנתגיירה מביאה קרבן, דספק איסור כרת הוא לאכול בקדשים עד שתביא כפרה, דמחוסרי כיפורים אסורים בקדשים וענוש כרת. 108) שחטאת העוף הבא על הספק תשרף, ראה למעלה ה"ו וה"ז. 109) פ"ג הלכה יא. 110) ואף כי יום הכיפורים מכפר על חטא שאין מכיר בו אלא המקום. 111) כלומר שקרבן זה לא לכפרה בא, שהרי נתכפרו כבר, יולדת בצער לידה, ומצורע מנגעיו, והקרבן אינו בא אלא להכשיר אותם לאכילת קדשים, ועל זה אין יום הכיפורים מועיל (כריתות כו.).

יב. הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ לֵדָה אוֹ זִיבָה[112] - מְבִיאָה
מָעוֹת הַקִּנִּים[113] וְנוֹתֶנֶת בַּשּׁוֹפָר[114] וְאוֹכֶלֶת[115]
בַּקָּדָשִׁים לָעֶרֶב[116]. חֲזָקָה שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים
עוֹמְדִין מִשָּׁם[117] עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַמָּעוֹת שֶׁבַּשּׁוֹפָר
וְיַקְרִיבוּ כְּנֶגְדָּן קִנִּים[118], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁקָלִים[119]
וּבְהִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִין בּוֹ[120].

112) ברייתא בעירובין לב. 113) כסף של שתי תורים. 114) קופסא בצורת שופר, ראה שקלים פ"ו משנה ה, כי י"ג שופרות היו במקדש, ואחד מהם היו כתוב בו "קינים" להטיל שם מעות הקינים, והיתה כל אשה ואשה צוררת לה מעותיה בצרור מיוחד כדי שלא יתערבו המעות עם של אחרת, ומטילה לשופר (תוספות פסחים צ: ד"ה עד). 115) [לפנינו בגמרא שם: "וטובלת ואוכלת". ולפי זה, יש מקום לומר, שמה שאמרו "ואוכלת לערב" היינו מפני שצריכה הערב שמש (ראה תוספות חגיגה כא. ד"ה האונן). אבל לפי נוסחת רבינו, יותר מסתבר כמו שמבואר להלן, וכמו שכתבו התוספות שם]. 116) אבל לא לפני זה, שמא עדיין לא הקריבו את קרבנותיה. 117) יורדים מן המזבח.

118) דברי רב שמעיה בעירובין שם. 119) פ"ב הלכה ב. 120) פ"ז הלכה ט.

יג. הָאִשָּׁה[121] שֶׁהֵבִיאָה חַטָּאתָהּ וָמֵתָה - יָבִיאוּ הַיּוֹרְשִׁים עוֹלָתָהּ[122]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישָׁה אוֹתָהּ[123] מֵחַיִּים, כְּבָר נִשְׁתַּעְבְּדוּ נְכָסֶיהָ לַקָּרְבָּן, וְהַשִּׁעְבּוּד דִּין תּוֹרָה[124] הוּא.

121) יולדת או זבה. 122) קינים פ"ב משנה ה, אבל אם הביאה עולתה ומתה, לא יביאו יורשים חטאתה (שם במשנה) שאין חטאת באה לאחר מיתה. 123) לעולה. 124) קידושין יג: מחלוקת בין רב אסי בשם רבי יוחנן לבין רב יהודה בשם שמואל, ופסק כר' יוחנן, שאמר אפילו לא הפרישה מחיים, משום שמן התורה משועבדים הנכסים של המת לחוב המוטל עליו.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר אי זהו זב האמור בתורה.

א. הַזָּב הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[2] הוּא שִׁכְבַת זֶרַע הַבָּא מֵחֲלִיֵּי הַחֲלָלִים[3] שֶׁהִיא מִתְקַבֶּצֶת בָּהֶן[4]. וּכְשֶׁיּוֹצֵא הַזּוֹב - אֵינוֹ יוֹצֵא בְּקִשּׁוּי[5] כְּשִׁכְבַת זֶרַע, וְאֵין בִּיצִיאָתוֹ תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה, אֶלָּא נִגְרָר וְיוֹצֵא כְּמוֹ בָּצֵק שֶׁל שְׂעוֹרִים[6], כֵּהֶה[7] כְּלֹבֶן בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת[8]. אֲבָל שִׁכְבַת זֶרַע - לְבָנָה קְשׁוּרָה כְּלֹבֶן בֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ מוּזֶרֶת[9].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הזב האמור בתורה כו'".

בדיני הזב, מצינו הבדלים בין ראי' ראשונה שני' ושלישית, שהראשונה מטמאת אפילו באונס, והשני' אינה מטמאה אלא אם היא ברצון, ובעל שלוש ראיות אינו חייב קרבן אלא־אם־כן היתה הראי' הראשונה ברצון. וצריך להבין, מדוע הראי' השלישית של בעל שלוש ראיות מחייבתו קרבן גם אם היא מחמת אונס, ולאידך הראי' הראשונה שלו צריכה להיות ברצון דווקא, משא"כ בבעל שתי ראיות שגם אם הראי' הראשונה באונס - טמא בראי' שני' (כשהיא ברצון).

והביאור בזה: עניין הזוב הוא חולי, כמבואר ברמב"ם שיש טומאה היוצאת מהגוף באופן טבעי, אבל זוב הוא הטומאה היוצאת מהגוף מצד חולי. ובעבודת ה', הטומאה היוצאת מהגוף מורה על הרע שיש באדם. א. הרע הטבעי מצד עצם בריאתו שנדבק בו על־ידי חטא עץ הדעת. ב. רע שלא על־פי הטבע הרגיל, והוא זה שהאדם מגרה יצרו עליו שעל־ידי־זה מתווסף אצלו רע עוד יותר ממה שיש בו מצד חטא עץ הדעת.

ראי' ראשונה מרמזת על הרע הטבעי, ולכן מטמאת באונס, כי על הרע הזה האדם אנוס, שהרי דבוק בו מיום לידתו מצד חטא עץ הדעת. אבל הראי' השניה מורה על הרע שאינו מטבע בריאתו, ולכן הוא ברצון דווקא.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ז עמוד 43)

2) ויקרא טו, ב: "איש איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא". 3) מקומות חלולים בתוך הגוף. 4) כלומר, שכבת הזרע יוצאה בגלל שהמקומות החלולים שהיא מתקבצת בהן בתוך הגוף, נחלשו ואין בכוחם להחזיקה, אבל שאר אברי הגוף נשארו איתנים ובריאים, וראה בדברי רבינו בפירוש המשנה, זבים פ"ב מ"ב. 5) כלומר, לא בקישוי האבר, אלא יוצא כשהאבר מת, וכן מפורש בתוספתא זבים פ"ב: "זוב בא מבשר המת, שכבת זרע בא מבשר החי". 6) נדה לה, ב: "אמר רב הונא, זוב דומה למי בצק של שעורים". 7) בכת"י תימן: "דוהה". וכן בדפוס ווניציאה (ובדפוס רומי, בטעות "מהה") וכן הוא בתוספתא זבים שם, ובנדה שם. 8) ביצה שאינה מזכר, "זוב דיהה ודומה כלובן ביצה המוזרת" – "וביאור דיהה, עכור מעט הבהירות" (רבינו בפיה"מ נגעים פ"ב מ"ב). 9) תוספתא וגמרא שם: "ושכבת זרע קשורה כלובן ביצה שאינה מוזרת (שמשרצת אפרוח תחת תרנגולת)".

ב. הָרוֹאֶה רְאִיּוֹת הַזּוֹב הַגּוֹרְמוֹת לוֹ לִהְיוֹת זָב[10] מֵחֲמַת חֹלִי[11] אוֹ אֹנֶס וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ זָב; שֶׁנֶּאֱמַר: זָב מִבְּשָׂרוֹ[12] - מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ[13] הוּא שֶׁיִּהְיֶה טָמֵא, לֹא מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר[14]. מִכָּאן[15] אָמְרוּ[16]: בְּשִׁבְעָה דְרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב: בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, בְּמַשָּׂא וּבְקִפִּיצָה, בְּחֹלִי וּבְמַרְאֶה וּבְהִרְהוּר. כֵּיצַד? אָכַל אֲכִילָה גַּסָּה אוֹ שָׁתָה הַרְבֵּה, אוֹ שֶׁאָכַל אוֹ שָׁתָה[17] אֲכָלִין אוֹ מַשְׁקִין הַמְּבִיאִין לִידֵי שִׁכְבַת זֶרַע[18], אוֹ שֶׁנָּשָׂא מַשּׂוֹי כָּבֵד, אוֹ שֶׁקָּפַץ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וּבִכְלַל דָּבָר זֶה אִם הֵכָּה עַל גַּבּוֹ[19], אוֹ שֶׁהָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁרָאָה אִשָּׁה וְהִתְאַוָּה שְׁכִיבָתָהּ[20], אוֹ שֶׁהִרְהֵר בְּעִסְקֵי בְּעִילָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִרְהֵר בִּבְעִילַת אִשָּׁה שֶׁהוּא מַכִּירָהּ[21], אִם קָדַם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ וְרָאָה רְאִיָּה שֶׁל זוֹב - תּוֹלִין בּוֹ וְאֵינוֹ מְטַמֵּא.

10) כלומר, ראיה שניה (להלן ה"ו), אבל ראיה ראשונה מטמאה אפילו באונס (להלן ה"ה). 11) של שאר אברי הגוף ולא של אברי כלי הזרע, ראה למעלה ה"א. 12) "איש איש כי יהיה זב מבשרו, זובו טמא הוא". 13) מחמת חולשת כלי הזרע, ראה בדברי רבינו בפיה"מ זבים פ"ב מ"ב. 14) כריתות ח, ב: "דתניא, מבשרו ולא מחמת אונסו". 15) מלימוד זה של "מחמת בשרו, ולא מחמת דבר אחר". 16) חכמים, במשנה נזיר סה, ב. ובמסכת זבים פ"ב מ"ב. 17) אפילו במדה מועטת. 18) תוספתא זבים פ"ב: "ר"א בן פנחס אומר בשם ר' יהודא בן בתירא, החלב והגבינה ובשר שמן ויין ישן וגריסין של פול וביצים ומורייס, מרגילין לדבר זיבה". 19) וכן כתב רבינו במסכת זבים שם, וכן נראה בחולין נא, א. נא, ב. 20) זהו מה שאמרו במשנה זבים פ"ב מ"ב: "ראה עד שלא הרהר". 21) זהו מה שאמרו שם במשנה: "הרהר עד שלא ראה". ועי' בפיה"מ שם, וב'כסף משנה' כאן.

ג. הָרוֹאֶה קֶרִי[22] - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא בְּזוֹב[23] מֵעֵת לְעֵת[24]; שֶׁרְאִיָּה זוֹ שֶׁל זוֹב מֵחֲמַת שִׁכְבַת זֶרַע הִיא[25]. וְכֵן לְמַרְאֶה וּלְהִרְהוּר תּוֹלִין בָּהֶן מֵעֵת לְעֵת[26]. אֲבָל

לְמַאֲכָל וּלְמִשְׁתֶּה וְלִקְפִיצָה וּלְמַשָּׂא - תּוֹלִין בָּהֶן כָּל זְמַן שֶׁמִּצְטַעֵר[27].

22) שכבת זרע הבאה בקושי, כמבואר למעלה ה"א. 23) אם ראה בראיה שניה, ראה להלן ה"ו. 24) עשרים וארבע שעות לאחר שראה את הקרי, זבים שם מ"ג, וכת"ק שם, וראה להלן ה"ד לעניין גוי שנתגייר. 25) כיון שראה קרי, הזיבה מחמת חולשה דקרי ('קרית ספר') וכן הוא בנזיר סו, א. וראה ב'לחם משנה'. 26) אם ראה זיבה בתוך המעת־לעת מאז שהרהר או ראה, תולין בהרהור ובמראה, אבל יותר ממעת־לעת אין תולין בהרהור ובמראה, והוא בתוספתא זבים פ"ב "כשם שתולין שכבת זרע מעת לעת, כך תולין למראה ולהרהור מעת לעת". 27) תוספתא שם, ופירשו שמרוב האכילה והשתיה שהכבידו עליו, וכן מהקפיצה והמשא שנחלשו כחותיו ומצטער משום כך, ראה בדברי רבינו בפירוש המשנה, זבים שם מ"ב.

ד. מִי שֶׁמָּל וְאַחַר כָּךְ רָאָה זוֹב[28], בֵּין עוֹבֵד כּוֹכָבִים בֵּין יִשְׂרָאֵל - תּוֹלִין בַּמִּילָה כָּל זְמַן שֶׁמִּצְטַעֵר[29]. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁרָאָה קֶרִי וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר - מְטַמֵּא בְּזִיבָה מִיָּד, וְאֵין תּוֹלִין לוֹ מֵעֵת לְעֵת[30]. קָטָן[31] - אֵין תּוֹלִין לוֹ לֹא בְּמַרְאֶה וְלֹא בְּהִרְהוּר, שֶׁאֵין לַקָּטָן מַרְאֶה וְהִרְהוּר הַמֵּבִיא לִידֵי זוֹב. לְפִיכָךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בַּחֲמִשָּׁה דְרָכִים בִּלְבַד[32].

28) ראיה ראשונה או שניה, ראה להלן בבירור הדברים (זיבה שלישית, שהיא זיבה שניה אחר שנתגייר, ראה להלן בדברי ה'אורח מישור'). 29) תוספתא, זבים שם. "והטעם שאין לך חולי גדול מהמילה, והא קי"ל (למעלה ה"ב) שהחולי הוא אחד מהדרכים שבודקים את הזב" (כסף־משנה), ואינו זב אפילו אחר מעת־לעת של המילה, כל זמן שמצטער. 30) אע"פ שבישראל תולין מעת־לעת אחר ראיית קרי (ראה לעיל ה"ג) ואין הראיה הראשונה מצטרפת לראיה השלישית לחייבו קרבן (ראה להלן), - בגר, שהוא כקטן שנולד, אין משגיחים לדבר מעניניו הקודמים (רבינו בפירוש המשנה, זבים פ"ב, וראה בלחם־משנה). 31) ראה להלן פ"ג ה"ו, ואפילו בן יום מטמא בזיבה. 32) תוספתא זבים שם, "תינוק תולין לו בחמשה דברים, במאכל ובמשתה, במשא ובקפיצה, בחולי שלו" וכו'.

ה.[33] וּכְשֵׁם שֶׁתּוֹלִין לְקָטָן בְּחָלְיוֹ, כָּךְ תּוֹלִין לוֹ בָּחֳלִי אִמּוֹ[34], אִם הָיָה יוֹנֵק מִמֶּנָּה אוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ[35]. [36]בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁבּוֹדְקִין אֶת הַזָּב בִּדְרָכִים אֵלּוּ? בְּרִאיָּה שְׁנִיָּה שֶׁל זוֹב, שֶׁבָּהּ יֵעָשֶׂה זָב כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[37]. אֲבָל רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה, אֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָהּ בְּאוֹנֶס[38] וּרְאִיָּה שְׁנִיָּה מֻחֱמֶצֶת בְּשָׂרוֹ[39] - הֲרֵי זֶה טָמֵא טֻמְאַת זִיבוּת; וְאַף עַל פִּי כֵן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בָּרִאשׁוֹנָה, כְּדֵי לִמְנוֹת בָּהּ שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת לְחַיְּבוֹ קָרְבָּן[40]. רְאִיָּה שְׁלִישִׁית - אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בָּהּ, אֶלָּא אֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָהּ מֻחֱמֶצֶת אוֹנֶס[41]. הוֹאִיל וְנִזְקַק לְטֻמְאָה[42], שֶׁהֲרֵי רְאִיּוֹת שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן זָב מֻחֱמֶצֶת בְּשָׂרוֹ הָיָה, לְפִיכָךְ יִתְחַיֵּב בְּקָרְבָּן.

33) בכת"י תימן, זה מחובר עם מה שלמעלה. וכן נראה בדפוס רומי. 34) שלא יהיה עליו דין זב. בתוספתא שם: תינוק תולין לו וכו' בחולי שלו ובחולי אמו. 35) שאמו מקנחתו (סוכה כח:) שהיונק ממנה או שצריך לאמו, נדבק ממחלת אמו. וראה כתובות עז, ב: הזהרו מזבובי(ם) של בעלי ראתן (= מוכי שחין). רבי זירא לא הוא יתיב בזיקיה (= לא ישב במקום שמנשבת הרוח עליו ועל החולה). 36) בכת"י תימן מתחילה כאן הלכה חדשה, וכן נראה בדפוס רומי. 37) להלן ה"ו. 38) נדה לה, א: אמר רב הונא, ראיה ראשונה של זב מטמאה באונס, שנאמר (ויקרא טו, לב) "זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע". מה שכבת זרע מטמאה באונס, אף ראיה ראשונה של זב מטמאה באונס. 39) ולא מחמת אונסו, ראה למעלה ה"ב. 40) שמה שמפורש בתורה שזב חייב קרבן, אינו אלא אם ראה שתי ראיות זוב מחמת בשרו, ולא מחמת אונסו. אבל אם ראיה ראשונה היתה באונס ושניה מבשרו, אף־על־פי שהוא טמא זב לענין ספירת שבעה נקיים, אין עליו חיוב קרבן, אף לאחר ראיה שלישית. בנדה לה, א: "ת"ש, ראה ראיה ראשונה של זב בודקין אותו (זבים פ"ב מ"ב) מאי לאו לטומאה, לא לקרבן", ומפרש רש"י שאם הראיה הראשונה של זב היתה מחמת אונס, איננה מצטרפת לשלש ראיות לחייבו קרבן, אלא לראיה השניה שהיתה מחמת בשרו ולא באונס, לספור שבעה נקיים. 41) מצטרפת לשתי הראיות הראשונות, שהיו מחמת בשרו, ולא באונס כדי לחייבו קרבן (זבים פ"ב מ"ב, וכתנא־קמא). 42) כן הוא במשנה שם: "בשבעה דרכים בודקים את הזב עד שלא נזקק לזיבה וכו', ראה ראיה ראשונה בודקין אותו, בשניה בודקין אותו, בשלישית אין בודקין אותו", הרי שמה שלא בודקים בשלישית הוא מפני שכבר נזקק לזיבה. ואם ראה ראיה ראשונה באונס, אינה מצטרפת לשלישית להבאת קרבן, הואיל והיה האונס לפני שנזקק לזיבה.

ו. הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת שֶׁל זוֹב - הֲרֵי הוּא כְּבַעַל קֶרִי[43]. רָאָה שְׁתַּיִם - הֲרֵי זֶה זָב, וְצָרִיךְ סְפִירַת שִׁבְעָה[44] וּבִיאַת מַיִם חַיִּים[45], וְאֵינוֹ חַיָּב בְּקָרְבָּן. רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת - הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר וְחַיָּב בְּקָרְבָּן[46]. וְאֵין בֵּין זָב שֶׁרָאָה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת לְרוֹאֶה שָׁלֹשׁ אֶלָּא קָרְבָּן בִּלְבַד[47]. וּדְבָרִים אֵלּוּ כֻּלָּן דִּבְרֵי קַבָּלָה מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִסִּינַי[48].

43) כבית־הלל, זבים פ"א מ"א, והוא כמו ראשון לטומאה (פ"ה מהל' אבות הטומאה ה"א). 44) ימים נקיים מכל זוב, וצריך שיהיו רצופים זה אחר זה. 45) טבילה במעיין ולא במקווה, משום שנאמר (ויקרא טו, יג) "ורחץ בשרו במים חיים וטהר", והוא מטהר בכלשהו, כלומר: אינו צריך ארבעים סאה כמו מקווה (פ"ט מהל' מקוואות ה"ח). 46) שתי תורים או שני בני יונה, אחד עולה ואחד חטאת, ראה למעלה פ"א ה"ג. 47) משנה, מגילה ח, א. ונלמד שם בגמרא, ממה שמנה הכתוב (שם, ב־ג) שתים וקראו טמא (הזכיר שתי פעמים זב "איש איש כי יהיה זב מבשרו, זובו טמא הוא") ומנה שלש וקראו טמא ("וזאת תהיה טומאתו בזובו, רר בשרו את זובו, או החתים בשרו מזובו,

טומאתו היא"), הא כיצד? שתים לטומאה ושלש לקרבן, ועוד נאמר (שם, טו) "וכיפר עליו הכהן לפני ה' מזובו", ולמדו מזה (שם) "מזובו" מקצת זבין מביאין קרבן, ומקצת זבין אין מביאים קרבן, הא כיצד? ראה שלש מביא קרבן, ראה שתים אין מביא קרבן. 48) שזה לא מפורש בתורה אלא נלמד בקבלה מן הפסוקים הנ"ל.

ז. אֶחָד הָרוֹאֶה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת אוֹ שָׁלֹשׁ בְּשָׁעָה אַחַת זוֹ אַחַר זוֹ, אוֹ שֶׁרָאָה רְאִיָּה בְּכָל יוֹם זֶה אַחַר זֶה[49] - הֲרֵי זֶה זָב. לְפִי שֶׁתָּלָה הַכָּתוּב אֶת הַזָּבָה[50] בְּיָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים[51], וְהַזָּב[52] לֹא תָּלָה אוֹתוֹ בְּיָמִים[53].

49) כלומר, בשלשה ימים רצופים זה לזה, ראה כל יום ראיה אחת. 50) הנקבה. 51) ודרשו ב'סיפרא' פרשת מצורע (פרק זבים פ"ד ה"ה-ט) "ימים שנים, רבים שלשה". ואם ראתה שלש פעמים ביום אחד, אינה זבה עד שתראה שלשה ימים. 52) הזכר. 53) שנאמר (שם, ג) "וזאת תהיה טומאתו בזובו" – תלה הכתוב את הזב בראיות, וכתוב שם שלש פעמים "זב" וכתוב "טומאתו", שמשמע שבאלו השלש הוא טמא, וכתוב גם (שם) "והזב את זובו לזכר ולנקבה" מקיש זכר לנקבה (ולא נקבה לזכר) מה נקבה בימים, אף זכר בימים (ב"ק כד. וכריתות ח:), הרי שהזב נטמא בראה שלש ראיות בשעה א', וגם בג' ראיות בג' ימים.

ח. וְאִם הִפְסִיק הַזָּב בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה יוֹם גָּמוּר[54] - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת[55]. כֵּיצַד? רָאָה רְאִיָּה בְּשַׁבָּת[56] וּרְאִיָּה שְׁנִיָּה בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת וְאֵינוֹ זָב[57]. וְכֵן אִם רָאָה רְאִיָּה שְׁנִיָּה בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת[58] וְרָאָה רְאִיָּה שְׁלִישִׁית בְּשְׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת - אֵינוֹ חַיָּב בְּקָרְבָּן[59]; שֶׁאֵין זוֹ מִצְטָרֶפֶת לַשְּׁתַּיִם, שֶׁהֲרֵי הִפְסִיק בֵּינֵיהֶן יוֹם אֶחָד. אֲבָל אִם רָאָה אַחַת הַיּוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[60]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם רָאָה אַחַת בַּלַּיְלָה וּשְׁנִיָּה בַּיּוֹם - שֶׁהֵן מִצְטָרְפוֹת[61]. וְכֵן אִם רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[62].

54) מעת לעת שלם, היינו עשרים וארבע שעות. 55) כך נשמע מדברי המשנה, זבים פ"א מ"א ומ"ו. 56) ראיה ראשונה. 57) אלא בעל קרי, ראה למעלה ה"ו. 58) וראיה ראשונה ראה בשבת. 59) אלא טמא טומאת זב, וצריך ספירת שבעה נקיים וטבילה, ראה למעלה ה"ו. 60) אף-על-פי שהלילה אינו שייך ליום שלפניו, אלא ליום שלאחריו. 61) ששתי הראיות היו ביום אחד, ואין זה בכלל ראיית שלשה ימים, אלא בכלל שלש ראיות שזב נטמא בהם אף אם לא היו בשלשה ימים, ראה למעלה ה"ז. ומה שכתב רבינו "ואין צריך לומר", הוא על-פי מה שאמרו בבבא-קמא כד, א - גבי שור המועד "ריחק נגיחותיו, חייב (נזק שלם). קירב נגיחותיו, לא כל-שכן". ורק בזבה אינו כן מפני שמיעט הכתוב זבה מראיות, ולא טמאה אלא בימים (שם). 62) זבים פ"א מ"ג: "ראה וכו' שלש לשלשה ימים או לשלשה לילות, הרי זה זב גמור".

ט. רְאִיַּת הַזָּב אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא הָרוֹאֶה כָּל שֶׁהוּא - טָמֵא[63]; שֶׁנֶּאֱמַר: הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ - כֹּל שֶׁהוּא נִכָּר בִּבְשָׂרוֹ מְטַמֵּא[64].

63) משנה, נדה מ, א: "אבל הזב ובעל הקרי וכו' ומטמאין בכל שהוא, אפילו כעין החרדל ובפחות מכן". 64) 'סיפרא' פרשת מצורע (פרק זבים פ"א ה"ג), (ראיות) קטנות מנין, ת"ל "תהיה" אפילו כל שהוא, "החתים" אפילו כל שהוא, "בשרו" אפילו כל שהוא.

י. הָיָה הַזּוֹב נִגְרָר וְיוֹצֵא וְלֹא פָּסַק: אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת הָרְאִיָּה עַד סוֹפָהּ כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג[65] אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זוֹ נֶחְשֶׁבֶת כִּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת[66], הוֹאִיל וְהִיא אֲרֻכָּה כִּשְׁתַּיִם[67]; וְאִם לֹא הָיְתָה אֲרֻכָּה כַּשָּׁעוּר הַזֶּה[68], אֲפִלּוּ פָּסַק הַזּוֹב בֵּינְתַּיִם[69] - הֲרֵי זוֹ רְאִיָּה אַחַת. וְכֵן אִם הָיְתָה רְאִיָּה אַחַת אֲרֻכָּה כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת, שֶׁנִּמְצָא מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ כִּשְׁתֵּי טְבִילוֹת וּשְׁנֵי סִפּוּגִין - הֲרֵי זוֹ נֶחְשֶׁבֶת כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת וְיָבִיא קָרְבָּן[70].

65) זבחים פ"א מ"ד, ובתוספתא (שם פ"א) והיא כשיעור מהלך חמישים אמה של אדם בינוני (פירוש הרא"ש למסכת זבים פ"א מ"ג, וראה ב'סיפרא' שם, ה"ד). 66) כת"ק נגד רבי יוסי, בתוספתא זבים, שם. 67) משום שזוב אין לו שיעור (ראה למעלה ה"ט), א"כ כשראה ראיה אחת ארוכה, כיון שמתחילת ראייתו נטמא בכל שהוא, והיה לו שהות לטבול, ועדיין הוא ממשיך לראות, אנו חושבים לראיה זו כשתי ראיות ('קרית ספר'), וראה למעלה ה"ו דין הרואה שתי ראיות. 68) שם בתוספתא "ואם לאו (שאין מתחילת הראיה עד סופה כדי טבילה וסיפוג) אין בידו אלא אחת". 69) פירוש, ראה זוב והפסיק, ושוב ראה, ואין במשך זמן ההפסקה, כדי טבילה וסיפוג. 70) זבים פ"א מ"ה, ולמדו זאת ב'סיפרא' פרשת מצורע (שם) מן הפסוק (ויקרא שם, ג) "בזובו רר" "מלמד שהוא מטמא בג' ראיות. אין לי אלא גדולות, קטנות מנין, ת"ל "תהיה", אפילו כל שהוא וכו', אם נאמר בגדולות למה נאמר בקטנות, אלא ליתן שיעור לגדולות שאם ראה אחת מרובה כשלש, שהוא כמגד יון לשילוח שהם כדי שתי טבילות ובשני סיפוגים, הרי זה זב גמור".

יא. רָאָה רְאִיָּה אַחַת בַּיּוֹם וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג[71], וְאַחַר כָּךְ רָאָה שְׁתַּיִם[72] אוֹ אַחַת אֲרֻכָּה כִּשְׁתַּיִם[73]; אוֹ שֶׁרָאָה שְׁתַּיִם אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג, וְאַחַר כָּךְ רָאָה רְאִיָּה אַחַת - הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר[74].

71) בא להשמיענו שההפסק בין ראיה לראיה הוא כדי טבילה וסיפוג, אבל אם ההפסק בין ראיה לראיה היה פחות מכדי טבילה וסיפוג, נחשבות שתי הראיות (אם נמשכו כל אחת מהן פחות מכדי טבילה וסיפוג, ראה למעלה ה"י) לראיה אחת. 72) ובין אלו השתיים היה הפסק גדול יותר

מאשר כדי טבילה וסיפוג. 73) ראה למעלה שם. 74) זבים פ"א מ"ד, ובא להשמיענו שאף ראיה אחת ארוכה כשתים מצטרפת עם ראיה אחת קצרה לחייבו קרבן, כמו שלש ראיות נפרדות, שלא נטעה לומר: כיון שראיה אחת ארוכה למדו ב'סיפרא' מ"בזובו רר", וראיה קצרה למדים מ"החתים" (ראה למעלה שם) וכיון שהפסוק אומר "או החתים", הכוונה או זה או זה ואינן מצטרפות ('משנה אחרונה' זבים שם).

1 **יב. רָאָה רְאִיָּה אַחַת מִקְצָתָהּ בְּסוֹף הַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ**
2 **בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה[75], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אֲרֻכָּה כִּשְׁתַּיִם[76]**
3 **- הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, שֶׁהַיָּמִים מְחַלְּקִין הָרְאִיָּה[77].**
4 **לְפִיכָךְ, הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁהוּא**
5 **סָפֵק מִן הַיּוֹם וּמִן הַלַּיְלָה[78] - הֲרֵי זֶה סָפֵק לְטַמְּאָה[79].**

75) פירוש, אם היה ידוע לנו זמן של סוף היום וזמן של תחילת הלילה, והוא ראה ראיה אחת שהתחילה בסוף היום ונגמרה בתחילת הלילה (ראה פירוש הרא"ש זבים פ"א מ"ו). 76) אלא נמשכה רגע אחד בסוף היום, ורגע אחד בתחילת הלילה. 77) תוספתא זבים פ"א: "ומודה רבי יוסי, שאם ראה ראיה אחת בין השמשות אע"פ שאין בה כדי טבילה וסיפוג, יש בידו שתי ראיות, מפני ששני ימים חולקים אותה". 78) "תנו רבנן, בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה (כלומר, ספק אם יש בו משניהם. רש"י) וספק שהוא כולו מן היום וספק שהוא כולו מן הלילה" (שבת לד:) ובין השמשות הוא משך הזמן משתשקע החמה עד שייראו ג' כוכבים בינונים (ראה בהל' שבת פ"ה ה"ד). 79) תוספתא שם, ופ"א דמס' זבים מ"ו. כלומר, ספק טמא כזב שצריך ספירת שבעה נקיים או אינו טמא אלא כבעל קרי (ראה למעלה ה"ו), שמא בין השמשות הוא גם יום וגם לילה, והוא ראה מקצת היום ומקצת הלילה, והימים חולקים את הראיה לשתי ראיות.

6 **יג. רָאָה רְאִיָּה אַחַת בַּיּוֹם וְאַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - הֲרֵי**
7 **זֶה וַדַּאי לְטַמְּאָה[80] וְסָפֵק לְקָרְבָּן[81], וּמֵבִיא קָרְבָּן**
8 **וְאֵינוֹ נֶאֱכָל[82].**

80) כלומר, לספור שבעה נקיים, כי יש כאן שתי ראיות לפחות. 81) שמא ראיית בין השמשות היתה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, והימים חלקו את הראיה הזאת לשניים, וביחד עם הראיה הראשונה יש כאן שלש ראיות וחייב קרבן (ראה למעלה שם), או שאין כאן אלא שתי ראיות בלבד ואין כאן קרבן, ודין זה הוא במס' זבים שם. 82) שחטאת העוף הבאה על הספק אינה נאכלת, ראה למעלה פ"א ה"ו וה"ז.

9 **יד. [רָאָה] רְאִיָּה אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת [שֶׁל שַׁבָּת]**
10 **וּרְאִיָּה שְׁנִיָּה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת[83] - הֲרֵי**
11 **זֶה סָפֵק לְטַמְּאָה וְסָפֵק לְקָרְבָּן[84]. סָפֵק לְטַמְּאָה -**
12 **שֶׁמָּא רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה הָיְתָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּשְׁנִיָּה**
13 **בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וַהֲרֵי הִפְסִיק שַׁבָּת בֵּינֵיהֶן וְאֵין כָּאן**
14 **זִיבוּת כְּלָל[85]; וַהֲרֵי הוּא סָפֵק לְקָרְבָּן - שֶׁמָּא אַחַת**
15 **מֵהֶן הָיְתָה מִקְצָתָהּ בַּיּוֹם וּמִקְצָתָהּ בַּלַּיְלָה, שֶׁהִיא**
16 **חֲשׁוּבָה כִּשְׁתַּיִם[86], וַהֲרֵי רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת שֶׁהוּא חַיָּב**
17 **בְּקָרְבָּן[87]. וּלְפִיכָךְ מֵבִיא קָרְבָּן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל[88].**

83) "וכגון שלא היו באותו הזמן (אלא ראיה ראשונה בתחילת בין השמשות של ערב שבת, וראיה שניה בסוף בין השמשות של מוצאי שבת)", ר"ש זבים, שם. 84) זבים שם, ותוספתא שם פ"א. 85) ראה למעלה ה"ח, שאם הפסיק יום גמור בין ראיה לראיה – אינן מצטרפות. אבל יתכן שאחת מן הראיות היתה בשבת, ולא היה הפסק יום גמור בין ראיה לראיה והוא זב לטומאה. 86) ראה למעלה הי"ב. 87) ואולי אף אחת משתי הראיות לא היתה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, ואין כאן שלש ראיות ואינו חייב קרבן. 88) שחטאת העוף באה על הספק ונשרפת, ראה למעלה פ"א ה"ו-ז, ולמעלה בפרק זה הי"ג.

יום חמישי י"ח שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהימים שהזב רואה בהן זיבות הוא טמא ומונה משיפסוק.

18 **א. כָּל הַיָּמִים שֶׁהַזָּב רוֹאֶה בָּהֶן זִיבוּת הֲרֵי הוּא**
19 **טָמֵא[2]. וּכְשֶׁיִּפְסֹק הַזִּיבוּת[3] מוֹנֶה שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים[4]**
20 **כְּזָבָה, וְטוֹבֵל בַּשְּׁבִיעִי[5] וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וּבַשְּׁמִינִי**
21 **מֵבִיא קָרְבָּנוֹ[6] אִם הָיָה בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת. וְאִם רָאָה**
22 **רְאִיָּה שֶׁל זוֹב, אֲפִלּוּ בְּסוֹף יוֹם שְׁבִיעִי אַחַר שֶׁטָּבַל**
23 **- סָתַר הַכֹּל, וּמַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים**
24 **מֵאַחַר יוֹם רְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה[7].**

2) כמפורש בפסוק (ויקרא טו, ג) "איש איש כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא". 3) גם להלן בהלכה ג כתב רבינו וזה לשונו: "בדק ביום הטומאה עצמה ומצא טהור ופסק הזוב" וכו', ומכאן שהוא צריך הפסק טהרה. 4) ויקרא שם, יג, וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו". 5) שנאמר (שם): "וספר לו שבעת ימים וגו' ורחץ בשרו במים חיים (=מי מעיין) וטהר". ואם הוא זב בעל שתי ראיות די לו בכך וטהור. 6) שם, יד-טו: "וביום השמיני יקח לו שתי תורים או שני בני יונה וגו' אחד חטאת והאחד עולה". 7) פירוש למחרת יום הראיה האחרונה.

25 **ב. זָב שֶׁרָאָה קֶרִי בְּאֶחָד מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַסְּפִירָה - אֵינוֹ**
26 **סוֹתֵר אֶלָּא יוֹמוֹ בִּלְבַד, וּמַשְׁלִים שִׁבְעָה יָמִים וּמֵבִיא**
27 **קָרְבָּנוֹ. כֵּיצַד? רָאָה קֶרִי בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי - סוֹפֵר**
28 **אַחֲרָיו שִׁלְשָׁה יָמִים[8], וְטוֹבֵל בַּשְּׁלִישִׁי, וּמֵבִיא קָרְבָּנוֹ**
29 **בָּרְבִיעִי.**

8) שספירת היום החמישי נסתרה ונשארו לו רק ארבעה ימים נקיים, ומוסיף להם עוד שלושה להשלים השבעה.

30 **ג. זָב שֶׁבָּדַק בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִימֵי הַסְּפִירָה וּמָצָא**
31 **טָהוֹר, וְלֹא בָּדַק כָּל שִׁבְעָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בָּדַק**
32 **וּמָצָא טָהוֹר - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה. אֲפִלּוּ בָּדַק**
33 **בְּיוֹם הַטֻּמְאָה עַצְמָהּ[9] וּמָצָא טָהוֹר, וּפָסַק הַזּוֹב[10],**

1 **וְלֹא בָּדַק לְמָחָר בִּתְחִלַּת יְמֵי הַסְּפִירָה[11], וּבָדַק**
2 **בַּשְּׁבִיעִי[12] אוֹ בַּשְּׁמִינִי[13] וּמָצָא טָהוֹר - עָלוּ לוֹ יְמֵי**
3 **הַסְּפִירָה, וַהֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה.**

9) פירוש שבאותו יום שראה לפני זה זיבה, בדק אחרי כן. 10) נראה שצריך להיות "ופסק הזוב ומצא טהור". 11) כלומר, למחר שהוא היום הראשון של שבעת ימי הטהרה. 12) לדעת רבי אליעזר כי גם אם בדק בסוף ימי הטהרה שהוא יום שביעי ולא בדק בהתחלת ימי הספירה שהוא יום ראשון של ימי הטהרה. 13) כלומר: שהבדיקה השנייה היתה ביום השמיני, ואילו הבדיקה הראשונה היתה ביום הראשון של הספירה, שהיתה כאן בדיקה בהתחלת הספירה ולא היתה בדיקה בסוף הספירה שהוא ביום שביעי, וכרב, שחולק על רבי חנינא (שם) וסובר שאף אם היתה בדיקה בהתחלת הספירה (ביום ראשון) ולא היתה בדיקה בסוף הספירה (ביום שביעי), או שהיתה בדיקה בסוף הספירה, אבל אם לא היתה בדיקה בהתחלת הספירה, טהור לפי רבי אליעזר, אבל אם לא היתה בדיקה לא בהתחלה ולא בסוף, אף על פי שבדק ביום הטומאה עצמו, וכן ביום השמיני - אינו טהור (כסף משנה). וכן כתב רבינו בפרק ו מהלכות איסורי ביאה, הלכה כב לעניין זבה: "וכן אם בדקה ביום ראשון מימי הספירה ומצאה טהור, וביום הח' ומצאה טהור, הרי זו בחזקת טהרה", משמע שצריך שתבדוק ביום הראשון כדי שתהיה טהורה כשתבדוק ביום השמיני, אבל אם לא בדקה ביום הראשון צריך שתבדוק ביום השביעי, שכן כתב שם אחרי כן "בדקה ביום ג' לזיבתה ומצאה שפסק הדם ולא בדקה ביום ראשון מימי הספירה, ובשביעי בדקה ומצאה טהור הרי זו בחזקת טהרה". והוסיף שם "והוא הדין לזב" (לחם משנה).

4 **ד. כָּל רְאִיָּה שֶׁהִיא סוֹתֶרֶת אֵינָהּ מְבִיאָה לִידֵי קָרְבָּן.**
5 **כֵּיצַד? רָאָה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת וְהִפְסִיק יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, וַהֲרֵי**
6 **הוּא מוֹנֶה שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים, וּבְתוֹךְ הַשִּׁבְעָה רָאָה**
7 **רְאִיָּה שֶׁל זוֹב - אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת לַשְּׁתַּיִם, אֶלָּא סוֹתֶרֶת**
8 **וּמַתְחִיל לִמְנוֹת[14] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲפִלּוּ רָאָה בְּתוֹךְ יְמֵי**
9 **הַסְּפִירָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, אֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָם**
10 **בְּיוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּסוֹף יוֹם שְׁבִיעִי**
11 **שֶׁל שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן, שֶׁרְאִיּוֹת**
12 **אֵלּוּ לִסְתִירָה הֵן. רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי[15] -**
13 **מֵבִיא קָרְבָּן, שֶׁאֵין רְאִיּוֹת אֵלּוּ סוֹתְרִין[16]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
14 **אֲמוּרִים? בְּזָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת[17]; אֲבָל זָב בַּעַל שָׁלֹשׁ**
15 **שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת[18] בְּלֵיל שְׁמִינִי[19] שֶׁלְּאַחַר שִׁבְעַת**
16 **יָמִים נְקִיִּים - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן שֵׁנִי עַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת**
17 **אֵלּוּ, אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד עַל הַשָּׁלֹשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת. שֶׁאַף עַל**
18 **פִּי שֶׁאֵין שָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת סוֹתְרוֹת, הֲרֵי לֹא יָצָא לִזְמַן**
19 **שֶׁרָאוּי לְקָרְבָּן[20]. וְהַלַּיְלָה מְחֻסַּר זְמַן הוּא[21] לַכֹּל[22],**
20 **חוּץ מִיּוֹלֶדֶת[23] שֶׁהִפִּילָה בְּלֵיל שְׁמוֹנִים וְאֶחָד, שֶׁהִיא**
21 **מְבִיאָה קָרְבָּן שֵׁנִי[24], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְדָבָר זֶה מִפִּי**
22 **הַקַּבָּלָה[25].**

14) שבעה ימים נקיים אחרים. 15) אחר שנגמרו שבעה ימים נקיים. 16) משום שנגמרו כבר ספירת שבעה נקיים. 17) שלא התחייב בקרבן אלא בספירת שבעה בלבד, ולכך אם ראה בליל שמיני, אחר גמר ספירת הנקיים, שלוש ראיות - מתחייב הוא בקרבן. 18) שסופר שבעה נקיים וגם חייב קרבן ביום השמיני. 19) כלומר: ראה בליל שמיני שלוש ראיות. 20) שהרי אינו יכול להביא קרבנו עד למחרת שהוא יום השמיני. ונחשבות ג' הראיות של ליל שמיני כאילו יש בו זיבה ארוכה שהתחילה בג' הראיות הראשונות. 21) כלומר: מה שאינו מביא קרבנו עד יום שמיני, אינו משום שהוא לילה, ובלילה אין מקריבין קרבנות, אלא משום שלא הגיע זמנו עוד עד יום השמיני. ומשום כך אם ראה בליל שמיני שלוש ראיות, נחשבות ראיות אלו לזיבה ארוכה. 22) לכל דיני התורה. 23) ראה למעלה פרק א הלכה ח, שהיולדת שהפילה בתוך שמונים יום מלידתה, שהם ימי מלאת, מביאה קרבן אחד על הלידה ועל ההפלה. 24) אף על פי שלילה מחוסר זמן וכל חיוב הקרבן אינו אלא ביום פ"א. והיתה צריכה להיות פטורה בקרבן אחד - ובכל זאת מביאה קרבן שני משום שנאמר (ויקרא יב, ו) "ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש וגו'" ודרשו בית הלל (כריתות שם) "או לבת" לרבות אור שמונים ואחד. 25) שאין זה מפורש בכתוב אלא נלמד מריבוי של "או".

23 **ה. רָאָה רְאִיָּה אַחַת בְּלֵיל שְׁמִינִי וּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת בְּיוֹם**
24 **שְׁמִינִי - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין, וּמֵבִיא קָרְבָּן שֵׁנִי עַל**
25 **זִיבוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת; שֶׁהֲרֵי רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל כָּל זָב**
26 **כְּשִׁכְבַת זֶרַע הִיא חֲשׁוּבָה[26], וְאִם רָאָה אַחֲרֶיהָ שְׁתַּיִם**
27 **- מִצְטָרֶפֶת עִמָּהֶם לְקָרְבָּן[27]. אֲבָל אִם רָאָה שְׁתַּיִם**
28 **בְּלֵיל שְׁמִינִי וְאַחַת בְּיוֹם שְׁמִינִי - אֵין מִצְטָרֶפֶת,**
29 **וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל הַזִּיבָה זוֹ הָאַחֲרוֹנָה[28].**

26) ואין עליו דין זב, אלא הרי הוא כבעל קרי. 27) כלומר: אף על פי שראיה ראשונה אינה אלא כקרי, ובכל זאת מצטרפת היא לשתיים שאחריה לחייבו בקרבן - אם ראה ראייה אחת של זוב בליל שמיני, אף על פי שלילה מחוסר זמן כמבואר למעלה, מצטרפת היא לשתי ראיות שראה למחר, לחייבו בקרבן שני. 28) שם המשך דברי רבי יוחנן למי שסובר "לילה מחוסר זמן הוא". שהרי עיקר הזיבה היה בלילה, שבשתי ראיות נעשה זב.

30 **ו. הַכֹּל מִתְטַמְּאִין בִּזִּיבָה, אֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ[29],**
31 **וְהַגֵּרִים וְהָעֲבָדִים[30], וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה. וְיֵרָאֶה לִי,**
32 **שֶׁמְּבִיאִין עֲלֵיהֶן[31] כַּפָּרָה[32] כְּדֵי לְהַאֲכִילָן בַּקֳּדָשִׁים[33]**
33 **וְחַטָּאתָן נֶאֱכֶלֶת, שֶׁהֲרֵי הֵן כְּקָטָן שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת.**
34 **וּסְרִיס אָדָם[34] וּסְרִיס חַמָּה[35] מִתְטַמְּאִין בִּזִּיבָה כְּכָל**
35 **הָאֲנָשִׁים[36].**

29) ואמרו בערכין ג. ונדה לב: "הכל" לאתויי קטן בן יומו, דתניא מה תלמוד לומר (ויקרא טו, ב) "איש איש"? - לרבות תינוק בן יום אחד שמטמא בזיבה. 30) עבדים כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות. 31) [על החרש והשוטה, אף על פי שפטורים ממצוות ואין עליהם איסור לאכול קדשים. אבל גרים ועבדים שמחוייבים במצוות, בוודאי מביאים עליהם, כמפורש בנגעים פרק יד משנה יב].

32) אחרים מביאים קרבונותיהם שמחוייבים מטעם זב. 33) שאסור להאכילם לפני זה, כשם שאסור להאכיל להם איסורים אחרים. 34) שנסתרס על ידי אדם. 35) שלא ראה חמה מעולם, כגון שנולד סריס ממעי אמו. 36) ואף על פי שאין להם שכבת זרע - יש להם זיבות.

1 **ז. הַטְּמֻטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[37] - נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמֵרֵי**
2 **הָאִישׁ[38] וְחֲמֵרֵי הָאִשָּׁה[39]: מִתְטַמְּאִין בְּדָם כְּנָשִׁים,**
3 **וּבְלֹבֶן כַּאֲנָשִׁים. וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק[40]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה**
4 **אֶחָד מֵהֶן בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת[41] אוֹ זָבָה שֶׁרָאֲתָה דָּם**
5 **שְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה[42] - מְבִיאִין קָרְבָּן[43] וְאֵינוֹ**
6 **נֶאֱכָל[44]. הָיָה מוֹנֶה שִׁבְעָה יָמִים נְקִיִּים לְלֹבֶן וְרָאָה**
7 **אָדֹם, אוֹ לְאָדֹם וְרָאָה[45] לֹבֶן - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ סוֹתֵר[46].**

37) הם ספק זכר ספק נקבה, ואף על פי שאמרו בגמרא אנדרוגינוס ברייה בפני עצמה היא - לא ברייה בעלמא היא אלא ספק (תוספות יום טוב זבים פרק ב משנה א). 38) שהאיש מטמא בלובן שהוא זב ואינו מטמא בראה דם. 39) שהאשה טמאה בראיית דם אבל אינה טמאה בלובן. 40) שאם ראה לובן, שמא היא נקבה ואינה מטמאה בלובן; ואם ראה דם, שמא הוא זכר ואינו טמא בדם. "אבל אם ראה לובן ואודם כאחד טומאתן וודאי ממה נפשך" (רע"ב שם). 41) של זוב שאז חייב הזב להביא קרבן. 42) שאז חייבת הזבה להביא קרבן. 43) חטאת העוף הבאה על הספק. 44) שחטאת העוף הבאה על הספק נשרפת. 45) מנה שבעה נקיים אחר שראה ג' ימים דם. 46) את הספירה, שאף על פי שמטמא גם בלובן וגם באודם אין זה אלא מחמת ספק, שמא הוא איש ושמא היא אשה; אבל כשסופר ז' נקיים משום ראיית לובן של איש - אין האודם שהוא משום אשה, סותר ללובן של איש, וכמו כן אין ראיית לובן של איש, סותרת את שבעת הנקיים שסופר לאחר שראה אודם של אשה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר הקרבנות שמביא המצורע אחר שיתרפא מצרעתו, והטבילות שטובל, וכיצד עושים לו.

8 **א. כְּשֶׁיִּתְרַפֵּא הַצָּרוּעַ מִצָּרַעְתּוֹ[2], אַחַר שֶׁמִּטַּהֲרִין**
9 **אוֹתוֹ[3] בְּעֵץ אֶרֶז[4] וְאֵזוֹב[5] וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת[6] וּשְׁתֵּי צִפֳּרִים[7]**
10 **וּמְגַלְּחִין אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ[8] וּמַטְבִּילִין אוֹתוֹ[9], אַחַר כָּל**
11 **זֹאת יִכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם[10] וּמוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים[11], וּבַיּוֹם**
12 **הַשְּׁבִיעִי מְגַלֵּחַ תִּגְלַחְתּוֹ שְׁנִיָּה[12] כַּתִּגְלַחַת הָרִאשׁוֹנָה[13]**
13 **וְטוֹבֵל[14], וַהֲרֵי הוּא טָבוּל יוֹם[15] וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ[16],**
14 **וּלְמָחָר בַּשְּׁמִינִי טוֹבֵל פַּעַם שְׁנִיָּה[17] וְאַחַר כָּךְ**
15 **מַקְרִיבִין קָרְבְּנוֹתָיו. וּמִפְּנֵי מָה טוֹבֵל בַּשְּׁמִינִי אַחַר**
16 **שֶׁטּוֹבֵל מֵאֶמֶשׁ? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רָגִיל בְּטֻמְאָה[18] בִּימֵי**
17 **חֻלּוּטוֹ[19], וְאֵינוֹ נִזְהָר מִשּׁוּם טֻמְאָה, וְשֶׁמָּא נִטְמָא**
18 **אַחַר שֶׁטָּבַל. לְפִיכָךְ טוֹבֵל בַּשְּׁמִינִי בְּעִזְרַת הַנָּשִׁים**
19 **בְּלִשְׁכַּת הַמְּצֹרָעִים שֶׁשָּׁם[20], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִסִּיחַ**
20 **דַּעְתּוֹ[21].**

2) מנגעו, וראה בהלכות טומאת צרעת מפ"א עד פ"ט, כללי הנגע. 3) ראה בהלכות טומאת צרעת פי"א, כיצד הוא הסדר של עץ הארז, האזוב והצפרים. 4) מקל של עץ ארז (רש"י ויקרא יד, ד). 5) צמח קטן. 6) חוט צמר צבוע בצבע אדום, והצבע נלקח מביצי תולעת. 7) כמו שנאמר (שם): "ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות ועץ ארז, ושני תולעת ואזוב". 8) כל שערו שעל בשרו, ובמשנה (נגעים פי"ד משנה ב) "בא לו לגלח את המצורע, העביר תער על כל בשרו". 9) אחרי שעשה את מעשה הטהרה, ככתוב (שם, ח) "וגלח את כל שערו ורחץ במים וטהר". 10) כמו שנאמר (שם): "ואחר יבוא אל המחנה"; שהרי מצורע נשלח מחוץ לג' מחנות שהם מחנה שכינה, מחנה לויה ומחנה ישראל, כמו שכתוב (שם יג, מו): כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא, בדד ישב, מחוץ למחנה מושבו"; ממה שכתוב "בדד ישב" נשמע שלא ישב אף עם שאר טמאים, כמו זב וטמא מת, שטמא מת מותר במחנה לויה ואסור במחנה שכינה, וזב אסור גם במחנה לויה ומותר במחנה ישראל, והמצורע אסור גם במחנה ישראל. ומפתח ירושלים עד הר הבית הוא מחנה ישראל (ראה תוספתא, הובאה בפיה"מ לכלים פ"א מ"ח). ואחר שהוא נטהר נכנס לירושלים, אבל יושב מחוץ לביתו שבעת ימים, שאסור בתשמיש המיטה (פי"א מהלכות טומאת צרעת הלכה א). 11) ובמשך שבעת ימים אלו "עדיין הוא אב הטומאה" לטמא אדם וכלים במגע (שם, הלכה ב). 12) שנאמר (שם, ט): "והיה ביום השמיני יגלח את כל שערו" וגו'. 13) משנה בנגעים שם. 14) שנאמר (שם): "ורחץ את בשרו במים וטהר". 15) ואוכל במעשר שני (שם משנה ג, והלכות טומאת צרעת שם). 16) ואוכל בתרומה, אם הוא כהן (שם, ושם). 17) שם משנה ח. מחלוקת בין ת"ק לרבי יהודה, ופסק כת"ק. וטבילה זו היא מדרבנן, שהרי לא כתוב בתורה שצריך טבילה זו (קרית ספר). 18) יומא ל: 19) כלומר, הימים שהיה מצורע מוחלט. 20) נגעים שם: "ומצורע טבל בלשכת המצורעים וכו'". ובמדות פ"ב משנה ה, מפורש שלשכת המצורעים היתה בעזרת נשים. 21) ולא נטמא, לא הבדילו חכמים והצריכוהו לטבול (יומא שם), שאם הסיח דעתו צריך גם הזאה שלישי ושביעי (תוספות שם, ד"ה היסח).

21 **ב. נִתְאַחֵר וְלֹא גִלַּח בַּשְּׁבִיעִי וְגִלַּח בַּשְּׁמִינִי אוֹ אַחַר**
22 **כַּמָּה יָמִים - בַּיּוֹם שֶׁיְּגַלַּח יִטְבֹּל וְיַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ,**
23 **וּלְמָחָר יָבִיא קָרְבְּנוֹתָיו[22] אַחַר שֶׁיִּטְבֹּל פַּעַם שְׁנִיָּה**
24 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23]. כֵּיצַד עוֹשִׂין לוֹ? הַמְּצֹרָע עוֹמֵד חוּץ**
25 **לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[24] כְּנֶגֶד פֶּתַח מִזְרָחִית בְּאַסְקֻפַּת[25] שַׁעַר**
26 **נִיקָנוֹר[26] וּפָנָיו לְמַעֲרָב[27]. וְשָׁם עוֹמְדִים כָּל מְחֻסְּרֵי**
27 **כַּפָּרָה בְּעֵת שֶׁמִּטַּהֲרִין אוֹתָן[28], וְשָׁם מַשְׁקִין אֶת**
28 **הַסּוֹטוֹת[29]. וְהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ אָשָׁם שֶׁל מְצֹרָע כְּשֶׁהוּא**
29 **חַי[30] וּמְנִיפוֹ[31] עִם לֹג הַשֶּׁמֶן[32] בְּמִזְרָח[33], כְּדֶרֶךְ כָּל**
30 **הַתְּנוּפוֹת[34]. וְאִם הֵנִיף זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ**
31 **- יָצָא[35]. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא אֶת הָאָשָׁם שֶׁל מְצֹרָע עַד**
32 **הַפֶּתַח[36], וּמַכְנִיס שְׁתֵּי יָדָיו לָעֲזָרָה וְסוֹמֵךְ עָלָיו,**
33 **וְשׁוֹחֵטִין אוֹתוֹ מִיָּד[37]. וּמְקַבְּלִין שְׁנֵי כֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ,**
34 **אֶחָד מְקַבֵּל בִּכְלִי וְזוֹרְקוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאֶחָד**

21) נתאחר בהלכות טומאת צרעת פי"ב הלכה ד. 22) כמו שנאמר (שם): "ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות ועץ ארז, ושני תולעת ואזוב". 23) כל שערו שעל בשרו, ובמשנה (נגעים פי"ד משנה ב) "בא לו לגלח את המצורע, העביר תער על כל בשרו". 24) אחרי שעשה את מעשה הטהרה, ככתוב (שם, ח) "וגלח את כל שערו ורחץ במים וטהר". 25) כמו שנאמר (שם): "ואחר יבוא אל המחנה"; שהרי מצורע נשלח מחוץ לג' מחנות שהם מחנה שכינה, מחנה לויה ומחנה ישראל, כמו שכתוב (שם יג, מו): כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא, בדד ישב, מחוץ למחנה מושבו"; ממה שכתוב "בדד ישב" נשמע שלא ישב אף עם שאר טמאים, כמו זב וטמא מת, שטמא מת מותר במחנה לויה ואסור במחנה שכינה, וזב אסור גם במחנה לויה ומותר במחנה ישראל, והמצורע אסור גם במחנה ישראל. ומפתח ירושלים עד הר הבית הוא מחנה ישראל (ראה תוספתא, הובאה בפיה"מ לכלים פ"א מ"ח). ואחר שהוא נטהר נכנס לירושלים, אבל יושב מחוץ לביתו שבעת ימים, שאסור בתשמיש המיטה (פי"א מהלכות טומאת צרעת הלכה א). 26) ובמשך שבעת ימים אלו "עדיין הוא אב הטומאה" לטמא אדם וכלים במגע (שם, הלכה ב). 27) שנאמר (שם, ט): "והיה ביום השמיני יגלח את כל שערו" וגו'. 28) משנה בנגעים שם. 29) שנאמר (שם): "ורחץ את בשרו במים וטהר". 30) ואוכל במעשר שני (שם משנה ג, והלכות טומאת צרעת שם). 31) ואוכל בתרומה, אם הוא כהן (שם, ושם). 32) שם משנה ח. מחלוקת בין ת"ק לרבי יהודה, ופסק כת"ק. וטבילה זו היא מדרבנן, שהרי לא כתוב בתורה שצריך טבילה זו (קרית ספר). 33) יומא ל: 34) כלומר, הימים שהיה מצורע מוחלט. 35) נגעים שם: "ומצורע טבל בלשכת המצורעים וכו'". ובמדות פ"ב משנה ה, מפורש שלשכת המצורעים היתה בעזרת נשים. 36) ולא נטמא, לא הבדילו חכמים והצריכוהו לטבול (יומא שם), שאם הסיח דעתו צריך גם הזאה שלישי ושביעי (תוספות שם, ד"ה היסח).

1 בְּיָדוֹ[38] הַיְמָנִית[39] וּמְעָרֶה[40] לְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית וּמַזֶּה[41]
2 בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית[42]. וְאִם שְׁנָה וְקִבֵּל בַּשְּׂמֹאל תְּחִלָּה -
3 פָּסַל[43]. הַכֹּהֵן שֶׁקִּבֵּל מִקְצָת הַדָּם בַּכְּלִי מוֹלִיכוֹ וְזוֹרְקוֹ
4 עַל הַמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה. וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא הַכֹּהֵן שֶׁקִּבֵּל הַדָּם
5 בְּכַפּוֹ אֵצֶל הַמְּצֹרָע[44], הַכֹּהֵן מִבִּפְנִים וְהַמְּצֹרָע
6 מִבַּחוּץ[45], וּמַכְנִיס הַמְּצֹרָע רֹאשׁוֹ[46] וְנוֹתֵן הַכֹּהֵן מִן
7 הַדָּם שֶׁבְּכַפּוֹ עַל תְּנוּךְ אָזְנוֹ[47] הַיְמָנִית[48]. וְאַחַר כָּךְ
8 יַכְנִיס יָדוֹ הַיְמָנִית וְיִתֵּן עַל בֹּהֶן יָדוֹ, וְאַחַר כָּךְ יַכְנִיס
9 רַגְלוֹ הַיְמָנִית וְיִתֵּן עַל בֹּהֶן רַגְלוֹ[49]. וְאִם נָתַן עַל
10 הַשְּׂמֹאל - לֹא יָצָא[50]. וְאַחַר כָּךְ[51] יַקְרִיב חַטָּאתוֹ
11 וְעוֹלָתוֹ[52]. וְאַחַר שֶׁיִּתֵּן הַדָּם[53] עַל הַבְּהוֹנוֹת נוֹטֵל
12 הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשֶּׁמֶן וְיוֹצֵק לְתוֹךְ כַּפּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[54]
13 הַשְּׂמָאלִית[55]. וְאִם יָצַק לְתוֹךְ כַּף עַצְמוֹ[56] - יָצָא.
14 וְטוֹבֵל אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית[57] בַּשֶּׁמֶן שֶׁבְּכַפּוֹ וּמַזֶּה שֶׁבַע
15 פְּעָמִים[58] כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים[59], עַל כָּל הַזָּיָה
16 טְבִילַת אֶצְבַּע בַּשֶּׁמֶן[60]. וְאִם הִזָּה וְלֹא כִּוֵּן כְּנֶגֶד בֵּית
17 קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים - כְּשֵׁרוֹת[61]. וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא אֵצֶל
18 הַמְּצֹרָע וְיִתֵּן מִן הַשֶּׁמֶן עַל מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם בִּתְנוּךְ
19 אֹזֶן וּבֹהֶן יָדוֹ וּבֹהֶן רַגְלוֹ[62]. וְהַנּוֹתָר מִן הַשֶּׁמֶן שֶׁבְּכַפּוֹ
20 יִתְּנֶנּוּ עַל רֹאשׁ הַמִּתְטַהֵר[63]. וְאִם לֹא נָתַן - לֹא כִּפֵּר[64].
21 וּשְׁאָר הַלֹּג[65] מִתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים[66].

22) פשוט הוא במשנה נזיר מד: (כסף־משנה). וכן הוא בספרא פרשת מצורע (מגלת מצורע, פרק ב, הלכה ז). 23) למעלה הלכה א. 24) לפי שאין מחוסר כפורים נכנס לעזרת ישראל, כמפורש בכלים פרק א משנה ח (כסף־משנה). 25) משקוף (=סף). ראה בפיה"מ שבת צא: עומד באסקופה שהוא חוץ לשער, אבל אסור לו לעמוד בתוך השער שנחשב לעזרת ישראל, ומחוסרי כפרה אסורים ליכנס לעזרת ישראל, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה נגעים פרק יד משנה ט, ובפ"ג מהלכות סוטה הלכה ד: "כנגד שער המזרח מבחוץ". אבל דעת רש"י (סוטה ז.) שעומד בחלל השער שלא נתקדש בקדושת העזרה. 26) נגעים פי"ד משנה ח "בא ועמד בשערי ניקנור", ושער ניקנור הוא השער העליון שנכנסים בו מעזרת נשים לעזרת ישראל (מדות פ"ב, משנה ו), ונקרא שער ניקנור על שמו של אדם גדול שהביא דלתות השער מאלכסנדריא של מצרים, ובדרך אירעו נסים, ראה ביומא לח. 27) ספרא פרשת מצורע (מגלת מצורע פרשה ג, הלכה ו) "והעמיד הכהן המְטהר את האיש המִטהר לפני ה' פתח אהל מועד, מעמידו בשער ניקנור אחוריהם למזרח, ופניהם למערב". 28) חוץ ממצורע, עומדת גם היולדת בעת טהרתה בשער ניקנור (משנה סוטה ז.), שמצוה לאדם שיעמוד וישמור על קרבנו, ונלמד בספרי (פרשת פנחס) ממה שכתוב (במדבר כח, ב) "תשמרו להקריב לי במועדו"; ומי שיכול להכנס לעזרה נכנס, ואלו שהם מחוסרי כפרה עומדים ליד שער ניקנור, וכמו כן זבים וזבות (סוטה ח. וראה רש"י שם). 29) משנה סוטה שם, ומשום שנאמר בה (שם ה, יח) "והעמיד הכהן את האשה לפני ה'" (שם, בגמרא). 30) משנה במנחות סא. 31) הכהן מניפו, ואין המצורע משתתף בזה. ואע"פ שבתוספתא נגעים פ"ח (הוצאת צוקרמנדל, עמ' 628.34) אמרו שמביא אשמו ולוגו בידו, ומעמידו בשער ניקנור, והכהן עומד מבפנים ומצורע מבחוץ, ומצורע מניח ידו וכו'; הרי שגם המצורע מניף - זה אינו אלא לדעת התוספתא, שמביא האשם לשער ניקנור, אבל לפי דברי המשנה שמניפו במזרח העזרה, כדלהלן, אי־אפשר שהמצורע יניף, שהרי אסור לו להכנס לעזרה (לחם־משנה; ועיין ראב"ד). 32) שנאמר (ויקרא יד, יב): "ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם ואת לוג השמן, והניף אותם תנופה לפני ה'", מלמד שטעונים תנופה כאחד (ספרא שם הלכה ז). 33) "לפני ה'", במזרח (ספרא שם) והוא מזרח העזרה. וראה ברש"י מנחות שם, שכתב: "במזרח, כלומר אפילו במזרחו של מזבח יכול להניף, וכל־שכן במערבו דקרוב יותר להיכל". ואע"פ שבתוספתא הנ"ל מפורש "שמביא אשמו ולוגו בידו, ומעמידו בשער ניקנור" - אין דעת רבינו כן, אלא כמו שאמרו במשנה הנ"ל שהוא במזרח העזרה. וראה למעלה. 34) שהם במזרח, ראה מנחות שם במשנה, ובפ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ו, ובפ"ח מהלכות תמידין ומוספין הלכה יא. 35) ספרא וגמרא שם: "מנין אם הניף זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, יצא? תלמוד־לומר (שם) אותו לאשם". 36) אע"פ שבתוספתא שם נשמע שהסמיכה היתה באותו מקום שהיתה התנופה - אין כן דעת רבינו, אלא כמו דברי המשנה הנ"ל שלא היתה התנופה באותו מקום של הסמיכה, וראה למעלה. 37) נגעים פי"ד משנה ח: "בא לו אצל האשם, וסמך שתי ידיו עליו ושחטו וכו'". ובתוספתא נגעים שם "כל הסמיכות שבמקדש תיכף לסמיכה שחיטה, חוץ מזו שהיתה בשער ניקנור, וכל הסמיכות שבמקדש היו לצפונו של מזבח, חוץ מזו שהיתה בשער ניקנור, שאין יכול המצורע להכנס לעזרה עד שיזרוק עליו מדם האשם והחטאת שלו". וכתב רבינו "ושוחטין אותו מיד", שאע"פ שאי־אפשר שיהיה תיכף לסמיכה שחיטה, שהרי שוחטו בצד צפון של מזבח (ויקרא יד, יד) - אעפ"כ לא יעכבנו יותר אלא מיד כשיגיע למקום השחיטה ישחטנו (קרית ספר). 38) משנה ותוספתא נגעים שם. ומכיון שגם הקבלה בכלי וגם הקבלה ביד, צריכות ימין - לפיכך הצריכו שני כהנים (קרית ספר). 39) תוספתא זבחים פ"א (הוצאת צוקרמנדל עמוד 480.34): "דם אשמו של מצורע מקבל בימינו, ומערה בשמאלו, ומזה באצבע הימנית". ומה שאמרו בתוספתא בנגעים פ"ט (עמוד 629.11) "זה שקיבל ביד מקבל בשמאל", היינו הקבלה השניה שמקבל בשמאל מן הימין (כסף־משנה בשם ר"י קורקוס). 40) שופך. 41) על המצורע, כדלהלן. 42) תוספתא זבחים שם. והיינו באצבע על היד הימנית, ו"אצבע" היא השניה לבהן (אגודל) המשמש לרמיזה; וראה להלן בהמשך ההלכה, סדר נתינת הדם על המצורע. 43) תוספתא זבחים שם. 44) כן נראה בתוספתא (נגעים שם), שאמרו: "זה שקיבל בכלי, בא וזורקו על גבי המזבח, וזה שקיבל ביד בא לו אצל מצורע", הרי שכן הוא הסדר, שלאחרי שזרק הראשון הדם על המזבח, בא לו השני אצל המצורע. 45) מבחוץ לשער ניקנור (תוספתא נגעים פ"ח). 46) לתוך שער ניקנור. 47) נגעים פי"ד משנה ט. וראה להלן פ"ה הלכה א, אי זהו

תנוך אוזן. 48) כמפורש בתורה (ויקרא יד, יד־כה). 49) שכתוב (שם) "ונתן על תנוך אוזן המִטהר הימנית, ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית", ופסק כת"ק (נגעים שם) שאינו מכניס את שלשתן כאחת. ו"בהן" זה אגודל שהוא האצבע הקטנה הקיצונה העבה שביד ושברגל. 50) דלא כר' שמעון (שם), שהרי כתוב (שם) "הימנית", וכתוב (שם, ב) "זאת תהיה תורת המצורע" - "תהיה" לעיכובא (קרית ספר כאן). 51) אחר שגמר סדר האשם. 52) שכתוב (שם, יט) אחר סדר האשם "ועשה הכהן את החטאת וכפר על המִטהר מטומאתו, ואחר ישחט את העולה". 53) דם האשם לפני שמקריב החטאת והעולה, וראה ב"משנה אחרונה" לנגעים, שם משנה י. 54) שם. ולמדו כן ממה שכתוב (שם, טו): "ולקח הכהן מלוג השמן ויצק על כף הכהן השמאלית". הרי שהכהן המזה היה יוצק על כף כהן אחר (ר"ש ורא"ש נגעים שם). 55) כמפורש (שם) "ויצק על כף הכהן השמאלית". 56) נגעים שם, שהרי לא כתוב מפורש בתורה שיצוק לתוך כף כהן אחר, וכמו כן כתוב (שם) "וטבל הכהן את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית", שמשמע כף של הכהן המזה עצמו (קרית ספר). 57) שכתוב (שם) "וטבל הכהן את אצבעו הימנית". 58) במנחות כז: אמרו: "בהזאות וכו' שבפנים ושבמצורע", הרי שבמצורע לא היתה ההזאה בפנים, אלא הופך פניו לצד בית קודש־הקדשים (ר"ש נגעים שם), וראה ברש"י מנחות עד: ותוס' שם ד"ה איכא. 59) נגעים שם, שכתוב (ויקרא יד, טז) "והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים לפני ה'", והיינו כנגד בית קודש־הקדשים. 60) נגעים שם, והיינו שלא יטבול פעם אחת ויזה שתי פעמים או יותר, שמה שכתוב (שם) "שבע פעמים" מוסב גם על "והזה" וגם על "וטבל" שבפסוק שם (ר"ש שם). 61) תוספתא זבחים פ"א (עמוד 480,23) "הזאות של מצורע וכו' שאינן מכוונות וכו' הרי אלו כשירות" (כסף־משנה). 62) נגעים שם, כמו שכתוב (ויקרא שם, יז) "ומיתר השמן אשר על כפו, יתן הכהן על תנוך אזן המִטהר הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימנית, על דם האשם". 63) המצורע, נגעים שם. כמו שכתוב (שם, יח) "והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המִטהר, וכפר עליו הכהן לפני ה'". 64) כר"ע שם, וראה להלן פ"ה הלכה ה. 65) שאר השמן שבלוג. 66) בזבחים מד: למדו כן ממה שנאמר (במדבר יח, ט) "זה יהיה לך מקודש הקדשים מן האש, כל קרבנם וגו'", "כל קרבנם" לרבות לוג שמן של מצורע שהוא נאכל לכהנים (הגהת מעשה ר"ב). ובספרא פרשת מצורע (מגלת מצורע פרק ג הלכה ב) למדו מן הפסוק (ויקרא יד, יג) "כי כחטאת האשם הוא לכהן קודש קדשים הוא" - "לרבות לוג שמן של מצורע".

1 **ג. שְׁיָרֵי הַלּוֹג אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בָּעֲזָרָה לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה[67]**
2 **כִּשְׁאָר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי הֵקַּשׁ לָאָשָׁם[68]. וְאָסוּר**
3 **לֶאֱכֹל מִלּוֹג הַשֶּׁמֶן עַד שֶׁיִּתֵּן מִמֶּנּוּ מַתַּן שֶׁבַע וּמַתַּן**
4 **בְּהוֹנוֹת[69]. וְאִם אָכַל - לוֹקֶה[70], כְּאוֹכֵל קָדָשִׁים קֹדֶם**
5 **זְרִיקָה[71].**

67) במשנה שם צא. "אמר רבי שמעון, אם ראית שמן שמתחלק בעזרה אין צריך לשאול מהו, אלא הוא וכו' ולוג שמן של מצורע". ומאחר שמתחלק בעזרה, משמע שהיה נאכל לזכרי כהונה שהיו שם (כסף־משנה), וכן מפורש בתוספתא נגעים פ"ט "שירי השמן שבלוג נאכל לזכרי כהנים". 68) כן מפורש במנחות כח. שלוג השמן הוקדש לאשם, בין לר' אליעזר בין לרבנן, ודברי הלחם־משנה כאן אינם מובנים (הר המוריה). 69) ברייתא בזבחים מד. "לוג שמן של מצורע וכו' ושוין שאסור באכילה עד שיתן מתן שבע ומתן בהונות". 70) שמשמע לרבינו שאסור באכילה שכתוב בברייתא הוא איסור מן התורה (כסף־משנה). ודעת רש"י שם שאיסורו מדרבנן. 71) ראה בפי"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ד

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר אי זהו תנוך אוזן, ואם אין לו בהן יד או בהן רגל או אוזן ימנית.

6 **א. אֵי זֶהוּ תְּנוּךְ אֹזֶן?[2] זֶה גֶּדֵר הָאֶמְצָעִי[3]. נָתַן[4] עַל**
7 **צִדֵּי הַבְּהוֹנוֹת[5] - כָּשֵׁר; נָתַן עַל צִדֵּי צִדֵּיהֶן[6] - פָּסוּל[7].**
8 **בֵּין שֶׁנְּתַן הַשֶּׁמֶן עַל דַּם הָאָשָׁם עַצְמוֹ מִלְּמַעְלָה[8] בֵּין**
9 **שֶׁנְּתַן בְּצַד הַדָּם[9], אֲפִלּוּ נִתְקַנֵּחַ הַדָּם קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן**
10 **הַשֶּׁמֶן עַל בְּהוֹנוֹת[10] - יָצָא[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מְקוֹם דַּם**
11 **הָאָשָׁם[12]. אֵין לוֹ בֹּהֶן יָד יְמָנִית אוֹ בֹּהֶן רֶגֶל יְמָנִית**
12 **אוֹ שֶׁאֵין לוֹ אֹזֶן יְמָנִית - אֵין לוֹ טָהֲרָה עוֹלָמִית[13].**

2) ראה למעלה פ"ד ה"ב, שנותן הכהן מן הדם ומן השמן על תנוך אוזן הימנית של המצורע. 3) 'סיפרא' פרשת מצורע (מגילת מצורע פ"ג ה"ה) והוא בשר הבולט והחזק הדומה לעצם, שבפנים האוזן, ושנמשך שם מן הבשר הרך המקיף את כל האוזן, ראה בפירוש המשנה לרבינו, נגעים פי"ד מ"ט. 4) השמן. 5) "על הבהן" הוא הצד שבו הצפורן, "וצדי הבוהן" הם שני הצדדים של הבוהן הקרובים לצד הצפורן. 6) "צדי צדדין" הם מתחת לצד של הצפורן, היינו כנגד כף היד. ראה רש"י במנחות י, א. 7) במנחות ט: "אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא "על בוהן ידו הימנית ועל בוהן רגלו הימנית" (שכתוב בויקרא יד, יז אצל נתינת השמן על המצורע) למה לי (כיון שכתוב שם שנותנו על מקום דם האשם, א"כ יודעים אנו שזהו על בוהן ידו ורגלו הימניות). חד להכשיר צדדין (בוהן אחד המיותר – להכשיר צידי הבוהן של יד ושל רגל) וחד לפסול צידי צדדין" (בין של יד ובין של רגל). 8) כשר, ואין הדם חוצץ, ראה מנחות י, א - שלמדו זה ממה שנאמר (שם) "על דם האשם". 9) שנתן על יד הדם ולא על הדם ממש. 10) מנחות שם, ו'סיפרא' שם ה"י. 11) בדפוס רומי וויניציא, וכת"י תימן: "נותן השמן על הבהונות". 12) "הוי אין הדם גורם אלא המקום גורם" ('סיפרא' שם, ה"י). 13) נגעים פי"ד מ"ט, ו'סיפרא' שם הי"א וכתנא־קמא, ולא כרבי אליעזר ורבי שמעון שכל מה שנאמר במצורע הוא לעיכובא, שכן אמרה תורה (ויקרא יד, ב) "זאת תהיה תורת המצורע", ראה במנחות כז, א ('קרית ספר'), וראה ב'תוספות' סנהדרין מה, ב - ד"ה אין לו בהן,

שכתבו שמדובר כשנקטעו הבוהן או האוזן אחר שנצטרע, אבל אם נקטעו לפני שנצטרע אין זה מעכב, וראה ב'מעשה רוקח' כאן.

ב. אֲשַׁם מְצֹרָע[14] שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ[15] אוֹ שֶׁלֹּא נָתַן מִדָּמוֹ עַל גַּבֵּי בְּהוֹנוֹת[16] - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה לַמִּזְבֵּחַ[17], וְטָעוּן נְסָכִים[18] כְּנִסְכֵּי אֲשַׁם מְצֹרָע[19], וְצָרִיךְ הַמְּצֹרָע אָשָׁם אַחֵר[20] לְהַכְשִׁירוֹ[21].

14) תוספתא נגעים פ"ט, הובאה במנחות ה, א. ויומא סא, ב. 15) וכגון ששחטו לשם קרבן עולה או לשם קרבן שלמים. 16) כגון שנשפך הדם. 17) שהדין הוא שכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, זבחים ב, א - במשנה. 18) במנחות פט, ב - מפרש רבי יוחנן הטעם שצריך נסכים, שאם אי אתה אומר כן פסלתו מלהקריבו על גבי המזבח, שהרי למצורע אינו ראוי שהרי נשחט שלא לשמו ולא עלו לו לחובה (זבחים ב.), ולשנותו לקרבן אחר אי־אפשר משום שהופרש לשם אשם, ולנדבה אינו יכול להקריבו שאין אשם בא נדבה, והוכרח להקריבו בתור אשם מצורע ואין אשם מצורע בלא נסכים (משנה מנחות צ:), וראה פט"ו מהל' פסולי המוקדשין הי"ז. 19) הם: עשרון סולת בלול ברביעית ההין שמן ורביעית יין (פ"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"ו). 20) שזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, ולא עלו לבעלים לשם חובה (זבחים ב. במשנה). 21) למצורע שיוכל לאכול בקדשים, ראה למעלה פ"א ה"א.

ג. הִקְדִּים חַטָּאתוֹ לַאֲשָׁמוֹ[22] - לֹא יִהְיֶה אַחֵר מְמָרֵס בְּדָמָהּ[23], אֶלָּא תְּעֵבֵר צוּרָתָהּ וְתֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[24].

22) תוספתא פסחים פ"ד (הוצאת צוקרמנדל עמ' 160.24), הובאה במנחות ה, בבא־קמא פ"י (עמ' 368.17) ונגעים פ"ח (עמ' 629.4) וראה בזבחים צ, ב — במשנה: "כל החטאות שבתורה קודמות לאשמות, חוץ מאשם מצורע מפני שהוא בא על הכשר". 23) כלומר: אין אומרים מכיון ששחיטה לאו עבודה היא, ינענע כהן אחר את הכלי עם הדם למען לא יקרש, ובינתיים ישחוט הוא את האשם ויזה מדמו ואח"כ יזה מדם החטאת, ותהיה עי"ז עבודת האשם קודמת לעבודת החטאת — אלא תעובר צורתו, משום שבעת ששחטו החטאת היתה מחוסרת זמן, שהרי דינה להשחט לאחר האשם "ויש מחוסר זמן לבו ביום" (מנחות שם). אבל צריך עיון שהרי למעלה פ"א ה"ה, כתב רבינו שהאשם אינו מעכב. 24) יניח את החטאת עד שתתעפש ותפסיד (ראה פירוש המשנה, פסחים פב:) ותשרף, שכל שהפסול אינו בגוף הקרבן אינו נשרף מיד אלא לאחר שיעובר צורתו (ראה פ"ד מהל' קרבן פסח ה"ג).

ד. יֵשׁ לְאָדָם לְהָבִיא אֲשָׁמוֹ הַיּוֹם וְלֵגוֹ אַחַר עֲשָׂרָה יָמִים[25]. וְאִם רָצָה לְשַׁנּוֹת הַלֹּג לַאֲשַׁם מְצֹרָע אַחֵר - מְשַׁנֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁקָּדַשׁ בַּכְּלִי[26]. חָסַר הַלֹּג[27] עַד שֶׁלֹּא יָצַק[28] - יְמַלְּאֶנּוּ[29]; חָסַר מֵאַחַר שֶׁיָּצַק[30] - יָבִיא אַחֵר בַּתְּחִלָּה[31].

25) תוספתא זבחים פ"ה, והובאה במנחות טו, ב. ועשרה ימים לאו דוקא, אלא אפילו יותר. 26) שם בתוספתא כתנא־קמא של רבי מאיר, וקדש בכלי, היינו שהלוג שהוא כלי שרת מקדש את השמן, ואעפ"כ יכול לשנות את השמן שיהיה לאשם מצורע אחר. 27) שנשפך מעט מן השמן ונחסר ממדת לוג, ומקור הלכה זו ב'סיפרא' פרשת מצורע (מגילת מצורע פ"ג ה"ב), ולמדו כן מן הפסוק (ויקרא יד, יג) "כי כחטאת האשם הוא לכהן קודש קדשים הוא", "קודש קדשים" לרבות לוג של מצורע, "הוא" פרט לשחסר כל שהוא, וראה במנחות ט, ב - שגם מנחה שחסרה סלתה או שמנה, פסולה וצריך להביא שמן או סולת אחר. 28) לתוך כף הכהן, ראה למעלה פ"ד ה"ב. 29) פירוש, שהשמן הנשאר לא נפסל, ורק משלים את החסר, וכרבי עקיבא בנגעים פי"ד מ"י, כי אין הלוג קובע לפסול בחסרון אלא היציקה היא הקובעת (מנחות ט.) וב'סיפרא' (שם ה"ו) נלמד ממה שכתוב (שם, טו) "ולקח הכהן מלוג השמן ויצק וגו'" — "מלוג השמן ויצק, חסר הלוג על שלא יצק - ימלאנו, משיצק - יביא אחר בתחילה, דברי רבי עקיבא". 30) אחרי שיצק נחסר השמן. 31) כדברי רבי עקיבא (שם), וראה להלן ה"ה־ו.

ה. יָצַק מִן הַשֶּׁמֶן לְכַפּוֹ וְהִתְחִיל לְהַזּוֹת[32] וְנִשְׁפַּךְ הַלֹּג: אִם עַד שֶׁלֹּא גָּמַר מַתַּן שֶׁבַע נִשְׁפַּךְ הַלֹּג - יָבִיא אַחֵר וְיַתְחִיל בְּמַתַּן שֶׁבַע[33]; גָּמַר מַתַּן שֶׁבַע וְנִשְׁפַּךְ הַלֹּג - יָבִיא אַחֵר וְיַתְחִיל לְכַתְּחִלָּה בַּבְּהוֹנוֹת[34]. הִתְחִיל בַּבְּהוֹנוֹת[35] וְנִשְׁפַּךְ הַלֹּג קֹדֶם שֶׁיִּגְמֹר - יָבִיא אַחֵר וְיַתְחִיל לְכַתְּחִלָּה בַּבְּהוֹנוֹת. גָּמַר הַבְּהוֹנוֹת וְאַחַר כָּךְ נִשְׁפַּךְ הַלֹּג[36] קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן שְׁאָר הַשֶּׁמֶן שֶׁבְּכַפּוֹ עַל רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר[37] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא לֹג אַחֵר; שֶׁמַּתְּנַת הָרֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת[38], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן[39], וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן[40].

32) ראה למעלה פ"ד ה"ב, שמזה מן השמן שבע פעמים כנגד בית קדשי הקדשים. 33) כתנא־קמא בתוספתא נגעים פ"ט (הובאה ביומא סא.), שכל ז' ההזאות הן מצוה אחת ('קרית ספר'). 34) ואינו מתחיל בהזאות אלא ממשיך בנתינת השמן על הבהונות, ראה למעלה פ"ד ה"ב, והיא בתוספתא שם (לפי גירסת הגר"א). ובגמרא, יומא שם. 35) כתנא־קמא בתוספתא וגמרא שם, שמתן כל הבהונות הן מצוה אחת, ולכן מתחיל בשמן החדש, מתן הבהונות מחדש ('קרית ספר' שם). 36) כלומר, נשפך השמן שבלוג שמתחלק לכהנים, אבל השמן שבכפו לא נשפך. 37) ראה למעלה פ"ד ה"ב. 38) תוספתא שם (לפי גירסת הגר"א) ויומא שם, כלומר אע"פ שחסר השמן שבלוג, אינו צריך להביא לוג אחר, אלא נותן השמן שבכפו על ראש המטהר, שמתנת הראש אינה מעכבת שיהיה הלוג שלם בשעת נתינת השמן על ראש המטהר, כשם שכל שאר המתנות מעכבות כמבואר למעלה. אבל אם נשפך גם השמן שבכף, צריך להביא לוג אחר, ואם לא נתן על ראש המטהר לא כיפר, כמו שכתב רבינו למעלה פ"ד ה"ב ('קרן אורה' זבחים ו.) וראה ב'כסף משנה' בשם ר"י קורקוס, ועי' ב'תוספות' יומא סא, א. וזבחים שם. 39) "והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר". 40) "ומיתר השמן אשר על כפו, יתן הכהן על תנוך אוזן המטהר וגו'", ודרשו ביומא סא, א

- מ"והנותר" "ומיתר" שמתנת הראש אינה מעכבת (כלומר, אין צורך שיהיה הלוג שלם בשעת נתינת השמן על הראש – 'קרן אורה' שם).

ו. הִקְדִּים מַתַּן שֶׁמֶן לְמַתַּן דָּם[41] - יְמַלֵּא הַלּוֹג שֶׁמֶן[42] וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן הַשֶּׁמֶן אַחַר הַדָּם[43]. הִקְדִּים מַתַּן שֶׁמֶן עַל הַבְּהוֹנוֹת לְמַתַּן שֶׁבַע[44] - יְמַלֵּא הַלּוֹג וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן עַל הַבְּהוֹנוֹת אַחַר מַתַּן שֶׁבַע[45]. שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע - שֶׁתִּהְיֶה כָּל תּוֹרָתוֹ עַל הַסֵּדֶר[46].

41) ראה למעלה פ"ד ה"ב שמתן דם קודם למתן שמן. 42) שהרי חסר ביציקה ראשונה, שנעשתה שלא כדין, וצריך יציקה שניה. ואע"פ שאם חסר לאחר יציקה מביא לוג חדש (למעלה ה"ד) – כאן לא צריך לוג חדש, לפי שאין זה אלא ביציקה הנעשית בכשרות ולא ביציקה הנעשית בפסול (קודם מתן דם), שאין זו יציקה ('תוספות' מנחות ט. ד"ה עד שלא יצק, וראה לחם־משנה למעלה ה"ד). 43) כלומר, אחר נתינת הדם, תוספתא נגעים פ"ט הובאה במנחות ה, א. שנאמר (ויקרא יד, כח) "ונתן הכהן מן השמן וגו' על מקום דם האשם" ('קרית ספר'). 44) ראה למעלה פ"ד ה"ב, שמזה שבע פעמים כנגד קודש הקדשים ואחר־כך נותן השמן על הבהונות. 45) תוספתא נגעים פ"ט (לפי גירסת הגר"א) הובאה במנחות ה, א. פשטות הדברים הוא שעדיין לא היה מתן שבע, לכך ימלא ויתן מתן שבע ויחזור ויתן על הבהונות. אבל ב'קרית ספר' כתב "ונראה מלשון התוספתא, דלא בעינן שיחזור גם למתן שבע כי־אם למתן בהונות, וכן כתב הר"ש, שעלו לו מתן שבע אף אם חסר הלוג", ע"ש. 46) מנחות שם, וראה 'לחם משנה' ו'מרכבת המשנה' כאן.

ז. נָתַן שֶׁבַע הַמַּתָּנוֹת[47] שֶׁלֹּא לִשְׁמָן[48] - לֹא הֵרָצָה, וְהֻכְשַׁר הַמְּצֹרָע[49].

47) ראה למעלה פ"ד ה"ב, שמזה מן השמן שבכפו שבע פעמים כנגד בית קודש הקדשים. 48) שלא לשם המצורע הזה. 49) במנחות כח, א - מביאה הגמרא שתי ברייתות הסותרות זו את זו: באחת מפורש שהזאות שבמצורע שעשאן שלא לשמן פסולות, ובברייתא השניה מפורש שהן כשרות. ומתרץ רבא, כאן להכשיר וכאן להרצות. ומפרש רש"י שם, כאן להרצות - שהברייתא שכתוב בה פסולות, הכוונה שהמצורע לא הורצה ואינו יכול לאכול בקדשים, וכאן להכשיר - הברייתא שכתוב בה כשרות, הכוונה להכשיר שיירי הלוג באכילה. וזו גם כוונת רבינו, שרק המצורע לא הורצה על ידי הקרבן ולא הוכשר לאכילת קדשים, אבל הלוג עצמו הותר באכילה. אלא שרבינו לא תפס לשון הגמרא, שבלשון הגמרא הכוונה "להכשיר" הוא ללוג, ואילו בדברי רבינו גם "הוכשר" הכוונה למצורע, וראה ב'מרכבת המשנה' וב'קרן אורה' מנחות שם.

ח. מְצֹרָע שֶׁנִּתְנַגַּע אַחַר שֶׁהֵבִיא אֲשָׁמוֹ[50] - צָרִיךְ קָרְבָּן אַחֵר לְצָרַעַת שְׁנִיָּה[51]. וְכֵן אִם הֵבִיא אֲשָׁמוֹ[52] וְנִתְנַגַּע[53] - צָרִיךְ קָרְבָּן עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[54]. אֲבָל אִם נִתְנַגַּע וְנִרְפָּא וְהֵבִיא צִפֳּרָיו[55], וְחָזַר וְנִתְנַגַּע[56] וְנִתְרַפֵּא וְהֵבִיא צִפֳּרָיו - קָרְבָּן אֶחָד לְכֻלָּן[57].

50) אף־על־פי שלא הקריב עוד חטאתו. 51) כדברי חכמים בתוספתא נגעים פ"ט, ובתוספתא כריתות פ"א, ודלא כרבי אליעזר שאמר שכיון שכבר הביא ציפוריו, מביא קרבן על כל אחד ואחד, ודלא כרבי שמעון שאמר שכל זמן שלא הביא חטאתו מביא קרבן אחד על הכל, ועי' ב'כסף משנה'. 52) בשביל הצרעת השניה (הגהות רש"ש על הרמב"ם). 53) בשלישית. 54) תוספתא, נגעים וכריתות שם. 55) אותם הוא מביא מיד כשירפא מן הצרעת (שם, שם ד). 56) לפני שהביא האשם לצרעת הראשונה. 57) מקריב אשם אחד לכל הנגעים, תוספתא נגעים וכריתות שם, לפי דעת חכמים, ודלא כרבי אליעזר. וב'סיפרא' פרשת מצורע (מגילת מצורע פ"ב ה"ט) למדו כן ממה שנאמר (ויקרא יד, י) "וכבשה אחת" – "אחת על נגעים הרבה".

ט. מְצֹרָע שֶׁהֵבִיא קָרְבַּן עָנִי[58] וְהֶעֱשִׁיר אוֹ עָשִׁיר[59] וְהֶעֱנִי קֹדֶם שֶׁיַּקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָאָשָׁם[60]: אִם הָיָה בִּשְׁעַת שְׁחִיטַת הָאָשָׁם עָשִׁיר[61] - יְשַׁלֵּם קָרְבַּן עָשִׁיר, וְאִם הָיָה עָנִי - יְשַׁלֵּם קָרְבַּן עָנִי[62].

58) שהוא כבש אחד לאשם ושתי תורים או שני בני יונה, והיה אחד חטאת ואחד עולה (שם, כא־כב). וראה למעלה פ"א ה"ג. 59) שחייב להביא שני כבשים, אחד אשם ואחד עולה וכבשה אחת לחטאת, ראה למעלה שם. 60) כרבי יהודה, נגעים פי"ד מי"א, ובכריתות ט, ב - שבאשם שווים הם העשיר והעני, ששניהם מביאים כבש לאשם, והוא ראשון לקרבנות המצורע ומיוחד לטהרתו יותר מכולם (רע"ב שם). ודרשו כן בכריתות שם, מהפסוק (שם, לב) "אשר לא תשיג ידו בטהרתו", דבר המכשירו לאכול בקדשים, והוא האשם שמדמו נותן על בהונותיו ומכשירו בקדשים, ראה רש"י כריתות שם. 61) ישלים את החטאת והעולה כבש וכבשה. 62) שתי תורים, אחד לעולה ואחד לחטאת.

י. שְׁנֵי מְצֹרָעִים[63] שֶׁנִּתְעָרְבוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶן[64] וְנִזְרַק דַּם אַחַת מִשְּׁתֵי הַחַטָּאוֹת שֶׁלָּהֶן[65] וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מִן הַמְּצֹרָעִים[66] - כֵּיצַד עוֹשֶׂה זֶה הַמְּצֹרָע הַחַי? לְהָבִיא חַטַּאת בְּהֵמָה[67] אֵינוֹ יָכוֹל, שֶׁמָּא זוֹ שֶׁנִּזְרַק דָּמָהּ חַטָּאתוֹ הִיא, וְאֵין מְבִיאִין חַטַּאת בְּהֵמָה עַל הַסָּפֵק[68]; וּלְהָבִיא חַטַּאת הָעוֹף[69] אֵינוֹ יָכוֹל, שֶׁעָשִׁיר שֶׁהֵבִיא קָרְבַּן עָנִי לֹא יָצָא[70]. וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? יִכְתֹּב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר וְנִמְצָא עָנִי, וְיָבִיא חַטַּאת הָעוֹף מִסָּפֵק[71] וְלֹא תֵּאָכֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72], וְנִמְצָא אוֹכֵל בַּקֳּדָשִׁים[73].

63) עשירים, כל הלכה זו בנגעים פי"ד מי"ג, ותוספתא שם פ"ט. 64) אשמותיהם, חטאותיהם ועולותיהם (ראה נדה ע.). 65) נראה מדברי רבינו, שרק החטאת קרבה אבל לא האשם, וכן נכון לשיטת רבינו שפסק למעלה (פ"א ה"ה) שהאשם אינו מעכב. ועוד, שהרי הכל הולך אחר האשם, ואם היה עשיר בעת הקרבת האשם והעני אחר־כך, אינו יכול להביא קרבן עני (למעלה ה"ט), ואם כן היאך מביא חטאת העוף מספק? ועי' 'לחם משנה'. ואין זה כשיטת הגמרא בנדה שם, שאמרו שמדובר כשקרב אשמו, ששם

נקטו שהאשם מעכב, והכל הולך אחר החטאת. 66) שאם לא מת אחד מהם, היו מקריבים החטאת השניה בשביל מי שהיא שלו, ועכשיו שמת אחד מהם, אינו יכול להקריבה, שהרי חטאת שמתו בעליה – תמות, ואם עדיין לא הקריב אף אחד מהם ומת אחד מהמצורעים, היו שתי החטאות מתות, והמצורע החי היה מביא חטאת אחרת. 67) אחרת מן השוק. 68) ויתנה בהבאתה, אם החטאת שנזרק דמה אינה שלו - תהיה זו חטאת, ואם היה שלו - הרי זו נדבה, משום שאין חטאת באה נדבה. 69) אף כי חטאת העוף באה על הספק, ראה למעלה פ"א ה"ו. 70) נגעים פי"ד מי"ב. 71) אם החטאת שנזרק דמה אינה שלו, הרי זו חטאתו, שגזירת הכתוב היא שחטאת העוף באה בספק, ואת האשם אינו מקריב שהרי אינו מעכב. 72) למעלה פ"א ה"ז. 73) כלומר, על־ידי־זה אפשר לו למצורע לאכול בקדשים, שהיה אסור לו בעת צרעתו, שהרי הביא קרבנו.

יא. עָשִׁיר שֶׁאָמַר: קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצֹרָע זֶה עָלַי[74], וְהַמְּצֹרָע הָיָה עָנִי - הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל יָדוֹ קָרְבְּנוֹת עָשִׁיר[75], שֶׁהֲרֵי יַד הַנּוֹדֵר מַשֶּׂגֶת[76]. וְעָנִי שֶׁאָמַר: קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצֹרָע זֶה עָלַי, וְהָיָה הַמְּצֹרָע עָשִׁיר - הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל יָדוֹ קָרְבְּנוֹת עָשִׁיר[77], שֶׁהֲרֵי זֶה הַנּוֹדֵר חַיָּב[78] בְּקָרְבְּנוֹת עָשִׁיר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"עשיר שאמר קרבנו של מצורע זה עלי, והמצורע היה עני, הרי זה מביא על ידו קרבנות עשיר, שהרי יד העשיר משגת".

וממשיך: "ועני שאמר קרבנו של מצורע זה עלי, והיה המצורע עשיר, הרי זה מביא על ידו קרבנות עשיר, שהרי זה הנודר חייב בקרבנות עשיר".

ולכאורה צריך להבין: במקרה של עשיר שאמר קרבנו של מצורע עני זה עלי, מה נוגע שיד העשיר משגת, הרי לא התכוון להתחייב על קרבן עשיר, ואמר קרבנו של זה העני עלי וצריך להתחייב בקרבן עני בלבד.

עוד צריך להבין קושיית ה'כסף משנה' שדברי הרמב"ם כאן סותרים למה שכתב בהלכות מעשה הקרבנות "מביא הנודר קרבן עני" סתם, ולא פירט שזה רק אם היה הנודר עני, אבל אם היה עשיר מביא קרבן עשיר שהרי ידו משגת כדבריו כאן.

ומתרץ ה'כסף משנה' שהרמב"ם אכן סובר שהעשיר צריך להביא קרבן עשיר, ומה שלא פירט זאת במעשה הקרבנות הוא לפי שסמך על דבריו כאן.

אמנם, תירוצו מתאים רק לשיטת ה'כסף משנה' שהרמב"ם בספרו סומך במקום אחד גם על מה שכתב מאוחר יותר, אבל לפי הדעות (וכך מסתבר) שהרמב"ם סומך רק על מה שכבר כתב, אין לומר שבמעשה הקרבנות לא פירט שרק אם הנודר עני מביא קרבן עני, כי סמך על מה שפירט כאן בהלכות מחוסרי כפרה, שאם הוא עשיר ואמר הרי עלי קרבן עני זה, שמביא קרבן עשיר.

לכן יש לומר שבדין זה ישנם שני גדרים, מצד מעשה הקרבנות מספיק שהעשיר יביא עבור המצורע העני קרבנות עני, משא"כ מצד הלכות מחוסרי כפרה מחוייב העשיר להביא קרבנות עשיר.

וטעם הדבר: הדין ש"חטאת ואשם... אינן באין בנדר ונדבה.. האומר עלי חטאת או אשם לא אמר כלום". אבל אם אמר חטאתו של פלוני עלי, אם רצה אותו פלוני הרי זה מניחו להקריבן על ידו ומתכפר לו". ושני חידושים בדין זה, האחד: מצד הלכות נדרים שהאומר הרי עלי חטאת לא אמר כלום, רק כשאין שום צד חיוב בקרבן החטאת. אבל כאשר הנודר אומר חטאתו של פלוני (שמחוייב בדבר) עלי, חל על הנודר חיוב להביא קרבן מצד דין נדר. והשני מצד המתכפר, הגם שהחיוב חל כמובן על מי שנכשל בחטא, חידשה התורה שמצד דין ערבות של בני ישראל, יכול יהודי אחר להביא קרבנות על ידו.

וזהו החילוק בין שני הדינים, בהלכות מעשה הקרבנות בא הדין "האומר קרבן מצורע זה עלי" בהמשך לדיני נדרים ונדבות שבקרבנות, היינו בחיוב המוטל על הנודר לקיים את נדרו, ולכן כתב הרמב"ם ש"מביא הנודר קרבן עני" כי זה מה שנדר. משא"כ בהלכות מחוסרי כפרה התוכן הוא כפרת המצורע, ומודגש בזה שהנודר מביא את הקרבן לא לשם קיום נדרו אלא לשם כפרת המצורע, ולכן אם היה המצורע עשיר מביא קרבן עשיר.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קרבנות סימן יא)

74) פירוש, שהוא מתחייב להביא קרבנות כמו שמביא מצורע זה. 75) אע"פ שהמצורע הזה העני, מביא קרבן עני – חייב הוא להביא קרבן עשיר. 76) ערכין יז, א - במשנה ובגמרא שם. 77) שם. 78) כלומר, חייב עצמו על ידי נדרו.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שישי י"ט שבט ה'תש"פ

הִלְכוֹת תְּמוּרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה. ב) שֶׁתִּהְיֶה הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ אִם הֵמִיר. ג) שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה הַקָּדָשִׁים מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שכל הממיר לוקה, ולמה לוקין על התמורה.

א. כָּל הַמֵּמִיר[2] - לוֹקֶה[3] עַל כָּל בְּהֵמָה וּבְהֵמָה[4] שֶׁיָּמִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה[5]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[6], שֶׁכָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה - אֵין לוֹקִין עָלֶיהָ[7],

1 חוץ מִנִּשְׁבָּע[8] וּמֵמִיר[9] וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם[10].
2 שְׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן מַעֲשֶׂה
3 כְּלָל[11] וְלוֹקִין עֲלֵיהֶן. וְלָמָּה לוֹקִין עַל הַתְּמוּרָה, וַהֲרֵי
4 לָאו שֶׁבָּהּ נִתַּק לַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם הָמֵר יְמִירֶנּוּ
5 וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ[12]? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ
6 עֲשֵׂה וּשְׁנֵי לָאוִין[13]. וָעוֹד, שֶׁאֵין לָאו שֶׁבָּהּ שָׁוֶה
7 לַעֲשֵׂה[14]; שֶׁהַצִּבּוּר וְהַשֻּׁתָּפִין[15] אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה אִם
8 הֵמִירוּ[16], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יָמִירוּ[17].
9 נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַיָּחִיד שֶׁהֵמִיר - הֲרֵי הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ.
10 וַאֲפִלּוּ הֵמִיר בְּשַׁבָּת - לוֹקֶה אַרְבָּעִים[18]. וְאֶחָד מִן
11 הַשֻּׁתָּפִין[19] שֶׁהֵמִיר[20], אוֹ מִי שֶׁהֵמִיר[21] בְּקָרְבָּן
12 מִקָּרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר[22], הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ בָּהֶן שֻׁתָּפוּת[23] -
13 הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וְאֵין הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ[24].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הציבור והשותפין אין עושין תמורה אם המירו, אע"פ שהם מוזהרין שלא ימירו...".

נמצאנו למדים שהיחיד שהמיר - הוא ותמורתו קודש, אבל ציבור או שותפין שהמירו - הרי זה לוקה אבל אין התמורה קודש. ובטעם הדבר יש לומר שהרמב"ם ביארו בסיום הלכות תמורה, במה שכתב "אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם ראוי להתבונן בהם...", ומסיים "וכל אלו הדברים כדי לכוף את יצרו ולתקן דעותיו, ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים". ועפ"ז יש לבאר ההלכה הנ"ל, כי מה שאסרה תורה להמיר הוא מפני החשש שימיר טוב ברע כדי "להרבות קניינו ולחוס על ממונו", אבל בנוגע לשותפין כיון שטובת ההנאה שבדבר אינה לגמרי של הממיר אלא חצי' בלבד, ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע לציבור, שאז חלקו של הממיר קטן מאוד, אבל העבירה היא לגמרי שלו. והוא על־דרך "אין אדם חוטא ולא לו", ולא יחטא כדי להרבות קניינו של השותף או של הציבור.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קרבנות סימן יג)

2) "שאמר בעל הקרבן על בהמת חולין שיש לו: הרי זו (=החולין) תחת זו (=הקרבן)". 3) סופג מלקות ארבעים. 4) לוקה בנפרד, ואפילו המיר (שתי בהמות או יותר) בבת אחת, לוקה כמה פעמים. 5) שהרי התמורה נעשתה על ידי דיבורו, ועקימת שפתיים אינה מעשה, ואף על פי שלעניין חסימת שור בדישו פסק רבינו (פרק י"ג מהלכות שכירות הלכה ב) שאם חסם בקול לוקה, וכרבי יוחנן (בבא מציעא צ:) שאמר שעקימת פיו היא מעשה, וכן אמר רבי יוחנן שם ובתמורה ג: שממיר בדיבורו עושה מעשה - סמך רבינו על הלשון השנייה שבסוגיית הגמרא בתמורה ד: שהלאו ישנו גם בשותפין ואילו העשה אינו אלא ביחיד, הרי שלוקה אף על פי שאין בו מעשה. וכן אמרו בכמה מקומות בשם רבי יוסי הגלילי, שממיר אין בו מעשה ודלא כרבי יוחנן שאמר שיש בו מעשה. 6) כלומר, אין זה מפורש בתורה, אלא רק מפי השמועה למדו - תמורה ג. בשם רבי יוסי הגלילי. 7) משום שנאמר (דברים כח, נח) "אם לא תשמור לעשות", וכתיב (שם, נט) "והפלא ה' את מכותך" ולמדו מכאן (מכות יג:) שרק ב"לעשות" (שיש מעשה) - לוקין, אבל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. 8) לשקר או לשוא. שכתוב (שמות כ, ז) "לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא כי לא ינקה" בית דין של מעלה אין מנקים אותו, אבל בית דין של מטה מלקין אותו ומנקין אותו. 9) העושה תמורה, ולוקה משום "ולא ימיר אותו". 10) בשמו של הקדוש־ברוך־הוא, ולוקה משום שנאמר (דברים שם, נח) "אם לא תשמור לעשות וגו' ליראה את ה'" (שיירא מלהוציא את השם לבטלה, ומקלל את חבירו בשם מוציאו לבטלה, רש"י שם) וכתיב (שם, נט) "והפלא ה' את מכותך" הפלאה זו מלקות. אבל מקלל את חבירו בלא שם - אינו לוקה. 11) וכל איסורן אינו אלא על ידי דיבור. 12) כלומר, אם עבר והמיר, מצוות עשה היא לנהוג קדושה בשתיהן, בתמורה ובקרבן. וכל לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו. 13) "לא יחליפנו, ולא ימיר אותו" (שם) ואין כוחה של עשה לעקור חיוב מלקות משני לאווין (תמורה שם). ואף על פי שאמרו "לא יחליפנו בשל אחרים ולא ימיר אותו בשל עצמו" ואם כן אין שני הלאווין במקום אחד - מכל מקום אין העשה יכול לנתק לאו של תמורה, כיוון שיש בעניין תמורה לאו נוסף. 14) שאין הלאו דומה לעשה בכל, שהרי כל הממיר עובר בלאו, ולא כל הממיר תמורתו תמורה, לכך לוקה כל העובר בלאו זה, שאין כוח ביד עשה, שאין כולם חייבין בה, שתנתק לאו שכולם חייבים בו. 15) כלומר, בהמת חולין של ציבור או של שותפין. 16) [כלומר, הציבור והשותפין המירו, אבל אם רק אחד מן הציבור או מן השותפין המיר, בוודאי אינה תמורה כלל, ואפשר שגם אזהרה אין כאן, שהרי היחיד הזה אינו יכול להמיר אלא על חלקו, והרי זה כאומר "רגלה של בהמה זו או ידה תחת עולה זו" שאינה תמורה. ואף על פי שיש לו חלק באברים שהנשמה תלוייה בהם, אינה תמורה כלל, שהרי אי אפשר לומר כן "פשטה קדושה בכולה", שהרי אין כולה שלו]. 17) ובכל זאת אין התמורה קודש, ולמדו כן במשנה (תמורה יג.) ממה שנאמר בלשון יחיד: "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" - יחיד עושה תמורה ואין הציבור והשותפין עושים תמורה". 18) ואף על פי שנאמר "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", אינו לוקה שמונים, שהרי שני הלאווין אינם בעניין אחד, אלא אחד בשל אחרים ואחד בשל עצמו. 19) כאן המדובר כשהיה שותף בבהמת הקרבן, ואילו שותפין שלמעלה היינו שבהמת החולין היתה בשותפות. 20) בבהמת חולין שהיא שלו. 21) יחיד בבהמת חולין שלו. 22) שכל אחד ואחד מישראל יש לו חלק בהם. 23) והרי הוא כאילו ממיר בקרבן שלו, או על כל פנים בקרבן של אחר ברשותו של בעל הקרבן. 24) למדו כן במשנה ובברייתא (תמורה יג.) ממעשר בהמה שנאמר בו (ויקרא כז, לג) "ולא ימירנו ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קודש", "והרי מעשר בכלל (כל הקרבנות לעניין תמורה) ולמה יצא? לומר לך: מה מעשר קרבן יחיד (שאינו נוהג בשותפות - פרק ו מהלכות בכורות הלכה י) יצאו קרבנות צבור והשותפין".

ב. אֶחָד הַמֵּמִיר בְּזָדוֹן[25] אוֹ שֶׁהֵמִיר בִּשְׁגָגָה - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה תְּמוּרָה[26] וְלוֹקֶה. כֵּיצַד[27]? הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר: הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לִי, וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת שְׁלָמִים שֶׁיֵּשׁ לִי[28] - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה וְלוֹקֶה[29]. אֲבָל אִם דִּמָּה שֶׁמַּתָּר לְהָמִיר וְהֵמִיר[30], אוֹ שֶׁאָמַר: אֶכָּנֵס לְבַיִת זֶה וְאָמִיר מִדַּעְתִּי, וְנִכְנַס וְשָׁכַח וְהֵמִיר שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[31] - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה וְאֵינוֹ לוֹקֶה עָלֶיהָ[32].

25) ידע שאסרה התורה להמיר וגם התכוון לומר הרי זו תמורת עולה, ואמר כן. 26) משנה בתמורה יז. "ר' יוסי בר' יהודה אומר עשה שוגג כמזיד בתמורה ולא עשה שוגג כמזיד במוקדשים". וכתב רבינו בפירוש המשניות שם שההלכה היא כר' יוסי שאין עליו שום חולק. 27) כלומר, איזהו שוגג שהוא כמזיד. 28) מזיד הוא על האיסור, כי יודע הוא שאסור להמיר, רק שוגג הוא על התמורה שרצה להמיר בזה וטעה והמיר באחר. 29) ולמדו כן (בגמרא שם) ממה שנאמר (שם, י) "יהיה קודש" - "לרבות שוגג כמזיד". 30) אינו לוקה, כר' יוחנן וריש לקיש שם ולא כחזקיה שאמר, שאם דימה שמותר להמיר והמיר לוקה, וסברו רבי יוחנן וריש לקיש שלא נתרבה שוגג כמזיד אלא אם היתה השגגה רק בתמורה, כגון שידע שאסור להמיר, אלא שנתכוון להמיר שלמים והמיר עולה, אבל אם היתה השגגה גם באיסור, שחשב שאין איסור להמיר - לא נתרבה לחיוב מלקות. 31) כלומר: התרו בו שלא ימיר והוא אומר שייכנס לבית זה וימיר מדעתו (וכדרך כל מקבלי התראה, שאומרים: על מנת כן אנו עושים), ושוב נכנס לבית ושכח שהתרו בו והמיר. 32) משום שצריך שתהיה ההתראה בתוך כדי דיבור של המעשה, כדי שיהיה זוכרה, אבל אם שכח את ההתראה אינו חייב מלקות, ודלא כרב ששת שם המחייב מלקות. וסובר רבינו שכל המחלוקת של רבי יוחנן וריש לקיש, וחזקיה ורב ששת אינה אלא לעניין מלקות, אבל בחלות התמורה אין חולקים, וכולם סוברים שתמורתו תמורה (כסף משנה).

ג. אֵין אָדָם מֵמִיר בְּהֶמְתּוֹ בְּקָרְבָּן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ[33]. וְאִם אָמַר בַּעַל הַקָּרְבָּן: כָּל הָרוֹצֶה לְהָמִיר בִּבְהֶמְתִּי יָבוֹא וְיָמִיר - הֲרֵי זֶה מֵמִיר בָּהּ[34]. הֵמִיר קָרְבָּנוֹ בִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ[35] - אֵינָהּ תְּמוּרָה, שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

33) כי "התמורה היא שיאמר בעל הקרבן על בהמת החולין שיש לו: הרי זו תחת זו", אבל אם אמר על בהמת חולין שיש לו שתהיה תמורת קרבן של אחרים, אין זו תמורה, שאין אדם מתפיש בדבר שאינו שלו (תמורה ט.). ולמדו כן (שם ב.) ממה שנאמר בענין סמיכה (ויקרא ג, ב) "וסמך ידו על ראש קרבנו" = "קרבנו, ולא קרבן חבירו". 34) כלומר: חלה התמורה. 35) אמר על בהמת חולין שאינה שייכת לו הרי זו תמורת קרבן השייך לו.

ד. הַמִּתְכַּפֵּר הוּא שֶׁעוֹשֶׂה תְּמוּרָה, אֲבָל לֹא הַמַּקְדִּישׁ[36]. כֵּיצַד? הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהּ חֲבֵרוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּישׁ קָרְבְּנוֹת נָזִיר שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהֶם פְּלוֹנִי הַנָּזִיר[37] - אוֹתוֹ הַנָּזִיר הוּא שֶׁעוֹשֶׂה בָּהֶן תְּמוּרָה, אֲבָל לֹא זֶה שֶׁהִקְדִּישׁ[38], לְפִי שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ[39].

36) תמורה ב: "שכיוון שהופרש [הקרבן] לצרכו [של המתכפר] קרינא ביה "קרבנו" דבתר המתכפר אזלינן". 37) אותו הנזיר הוא שעושה בהם תמורה. 38) דבתר מתכפר אזלינן ולא בתר מקדיש. 39) שהקרבן הוא של המתכפר ואינו של המקדיש, ואין אדם ממיר בהמתו בקרבן שאינו שלו.

ה. הַיּוֹרֵשׁ[40] מֵמִיר[41]. הִנִּיחַ בְּהֵמָה לִשְׁנֵי בָנָיו וָמֵת - הֲרֵי זוֹ קְרֵבָה[42], וְאֵין מְמִירִין בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הֵם בָּהּ שֵׁתָּפִין[43], וְהַשֵּׁתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

40) שהפריש אביו קרבן ולא הספיק להקריבו עד שמת. 41) ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא כז, י) "ואם המר ימיר" הלשון הכפולה באה לרבות את היורש שתמורתו תמורה. 42) מקריבים היורשים הקרבן לאחר מותו, והמדובר בעולה או בשלמים, אבל חטאת ואשם שמתו בעליהם, אינם קרבים. 43) אף כי אינם מתכפרים בה כפרה קבועה - מתכפרים בה בקופיא (כפרה שטחית) והרי הם כשותפים, ומכיוון שאין אף אחד מתכפר בקרבן זה מקיבעא (כפרה קבועה) הרי הם, המתכפרים בקופיא - בעלי הקרבן.

ו. אֵין קָדְשֵׁי נָכְרִים[44] עוֹשִׂין תְּמוּרָה[45] מִן הַתּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהַנָּכְרִי שֶׁהֵמִיר - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה[46]. הִקְדִּישׁ הַנָּכְרִי בְּהֵמָה שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהּ יִשְׂרָאֵל וְהֵמִיר בָּהּ הַנָּכְרִי - הֲרֵי זוֹ סְפֵק תְּמוּרָה[47].

44) ראה בפרק ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ב, שמקבלים מן הגויים קרבן עולה ומקריבים אותו. 45) כרבי שמעון בברייתא (תמורה ב:) "קדשי עכו"ם לא נהנין ולא מועלין וכו' אין עושים תמורה דברי רבי שמעון". 46) אין זה מפורש, אבל כן נראה ממה שאמר רבי שמעון באותה ברייתא "קדשי עכו"ם לא נהנין ולא מועלין" הרי שמדרבנן אסור ליהנות בהן. והמדובר כשהמיר בקדשיו, אבל אם המיר בקדשי ישראל ראה להלן. 47) כן הוא בתמורה שם לפי מסקנת הגמרא בביאור בעייתו של רמי בר חמא, שאם הקדיש גוי להתכפר גוי - בוודאי אינה עושה תמורה מן התורה, כדברי רבי שמעון, וכמבואר למעלה, וכל בעייתו אינה אלא כשהקדיש גוי להתכפר בה ישראל: אם צריך שיהיה הקרבן מתחילה ועד סוף ביד זה שקרבנו עושה תמורה מן התורה, או שמספיק אם הוא עושה עכשיו, ביד זה שקרבנו עושה תמורה, אף שבתחילה היה ביד העכו"ם, ולא נפשטה הבעייה ולכן פסק רבינו שהיא ספק תמורה.

ז. אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים אִם הֵמִירוּ - עוֹשִׂין תְּמוּרָה[48].

48) שאף על פי שהלאו של "לא יחליפנו ולא ימיר" נאמר בלשון זכר - למדו (שם בגמרא) ממה שנאמר (ויקרא שם) "ואם המר ימירנו": יתרה של "ואם" באה לרבות את האשה, שאף היא תמורתה תמורה.

ח. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים[49] שֶׁהֵמִיר, אַף עַל פִּי

שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה[50] - יֵשׁ בּוֹ סָפֵק אִם עוֹשֶׂה תְּמוּרָה אוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה[51].

49) בן י"ב שנה, שאם נדר להקדיש, נדרו קיים, ולמדו כן (נזיר סב.) ממה שכתוב (ויקרא כז, ב) "כי יפליא נדר" - לרבות מופלא הסמוך לאיש - שהוא בן י"ב שנה, שהקדשו הקדש. 50) שקטן אינו בר עונשין. 51) בעיא של רמי בר חמא (תמורה שם) אם מדמים דין תמורה לדין הקדש, שכשם שהקטן יכול להקדיש, כמו כן יכול הוא גם להמיר, או מכיוון שקטן אינו בכלל דיני עונשין, ואינו לוקה - אינו יכול להמיר.

ט. אֵין הַכֹּהֲנִים מְמִירִין בְּחַטָּאת וּבְאָשָׁם[52]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵם שֶׁלָּהֶם[53] - אֵינָן זוֹכִין בָּהֶן מֵחַיִּים[54], שֶׁאֵין לָהֶם בַּבָּשָׂר עַד שֶׁיִּזְרֵק הַדָּם[55]. וְאֵין הַכֹּהֲנִים מְמִירִין בַּבְּכוֹרָה; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא זוֹכֶה בּוֹ מֵחַיִּים[56] - אֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ מִתְּחִלָּה, שֶׁהֲרֵי תְּחִלָּתוֹ בְּבֵית יִשְׂרָאֵל[57] הוּא. אֲבָל הַבְּעָלִים[58] שֶׁהֵמִירוּ בַּבְּכוֹר כָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּבֵיתָם - עוֹשִׂים תְּמוּרָה. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהֵמִיר בַּבְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד לוֹ[59], לֹא בַּבְּכוֹר שֶׁלָּקַח מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה[60].

52) של ישראל שנתנו להם כדי להקריבם. 53) ראה בפרק י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ג, שאין חטאת ואשם נאכלים אלא לזכרי כהונה. 54) במשנה תמורה ז: וראה למעלה הלכה ג, שאין אדם ממיר בהמתו בקרבן שאינו שלו. 55) שהרי האוכל לפני הזריקה - לוקה. 56) שמצוה להפריש בכור וליתנו לכהן. 57) שאין נותנין את הבכור לכהן כשיוולד - אלא יטפל בו בעליו עד שיגדיל מעט ויתננו לכהן, ודרש רבי עקיבא במשנה (תמורה שם) "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש" (ויקרא כז, י): "היכן קדושה חלה עליו - בבית הבעלים, אף תמורה בבית הבעלים. 58) ישראל. 59) ראה פרק א מהלכות בכורות הלכה ז, שגם הכהנים חייבים בבכור בהמה טהורה. 60) פשוט הוא "שלא גרע הכהן מישראל והרי זה בבית בעלים".

י. אֵילוּ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל[61] עוֹשֶׂה תְּמוּרָה[62], אֲבָל פָּרוּ[63] אֵינוֹ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה[64]; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשֶּׁלּוֹ[65], הוֹאִיל וְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ[66] - הֲרֵי הֵם בּוֹ כְּשֶׁתָּפִין[67].

61) שהוא מקריב ביום הכיפורים העולה ביחד עם הפר לחטאת. 62) אם המיר הכהן הגדול בהמת חולין באיל זה, חלה התמורה, שבאיל זה מתכפר הכהן הגדול לבדו. 63) פר החטאת של כהן גדול. 64) שלא הסתפקו בזה ביומא נ: אלא לדעת רבי מאיר שקרא לפר זה "קרבן יחיד" - אולי אין אחיו הכהנים מתכפרים בו, אלא מקופיא (ומכיוון שהכהן הגדול מתכפר בו מקיבעא, הוא בעל הקרבן ולא הם), אבל אליבא דרבנן אין כאן ספק כלל. 65) שכתוב (שם טז, ז) "את פר החטאת אשר לו". 66) שהפר מכפר על הכהן הגדול ועל שאר הכהנים, כמו שנאמר (שם, יג) "וכפר בעדו ובעד ביתו", והכהנים הם ביתו כמו שנאמר (תהילים קלה, יט) "בית אהרן ברכו את ה'". ונראה בגמרא (יומא נא:) שמתכפרים מקיבעא. 67) בפר החטאת של הכהן הגדול (שם בגמרא) וראה למעלה הלכה א, שאין השותפין עושין תמורה.

יא. הָעוֹפוֹת וְהַמְּנָחוֹת אֵינָן עוֹשִׂין תְּמוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּהֵמָה[68].

68) "ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קודש וגו' ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קודש".

יב. קָרְבְּנוֹת בֶּדֶק הַבַּיִת[69] אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה. שֶׁנֶּאֱמַר בַּמַּעֲשֵׂר: לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ[70]. וַהֲלוֹא הַמַּעֲשֵׂר בִּכְלַל כָּל הַקֳּדָשִׁים הָיָה[71], וְלָמָּה יָצָא[72]? לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל[73]: מַה מַּעֲשֵׂר קָרְבַּן יָחִיד[74], יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת צִבּוּר וְכֵן הַשֵּׁתָפִין[75]. מַה מַּעֲשֵׂר קָרְבַּן מִזְבֵּחַ[76], יָצְאוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת. מַה מַּעֲשֵׂר בְּהֵמָה הֵקֵשׁ לְמַעֲשַׂר דָּגָן[77], שֶׁאֵין חַיָּבִין בּוֹ אֶלָּא יִשְׂרָאֵל וְלֹא נָכְרִים[78], יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת נָכְרִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].

69) בהמות שהוקדשו על מנת שיפדום ודמיהם יהיו לתיקון בית המקדש. 70) לא יעשה בו תמורה, וגומר: "ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קודש" (שם). 71) ויודעים אנו שאסור להמיר, שנאמר בהם (שם) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו וגו' והיה הוא ותמורתו יהיה קודש". 72) למה ייחדה התורה פסוק מיוחד למעשר בהמה. 73) על יתר הקדשים. וזו היא אחת משלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן "כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא". 74) ואינו בא בשותפות. 75) שאין עושין תמורה. 76) שמקריבו על המזבח. 77) שכתוב (דברים יד, כב) "עשר תעשר וגו'", ואמרו על זה בבכורות נג: כי בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן והושוו זה לזה לדיניהן. 78) שכתוב אצל מעשר דגן (במדבר יח, כד) "כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה'" ומשמע בני ישראל ולא גויים, אף מעשר בהמה, בני ישראל ולא נכרים (תמורה ג.). 79) למעלה הלכה ו, ושם מבואר שמדברי סופרים הגוי שהמיר תמורתו תמורה.

יג. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[80] - אֵינָהּ עוֹשָׂה תְּמוּרָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ גּוּפָהּ קִדּוּשׁ גָּמוּר, וְאֵינָהּ אֶלָּא קְדֻשַּׁת דָּמִים[81]. אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר[82], אוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ תְּמִימָה וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד לָהּ מוּם קָבוּעַ - הֲרֵי זוֹ עוֹשָׂה תְּמוּרָה[83].

80) כגון שהיה מחוסר אבר. 81) שקדושת דמים אינה עושה תמורה. 82) שקדושה קדושת הגוף. 83) משנה שם, שמכיוון שבשעה שהקדיש לא היה בה מום קבוע, הרי הוא טוב מעיקרו ועליו אמרה התורה "ולא יחליפנו וגו' טוב ברע או רע בטוב" - "טוב מעיקרו עושה תמורה" (שם יד:). וכל זה דווקא אם אמר "הרי זו תמורת זו", או "הרי זו

חליפי זו". אבל אם אמר "הרי זו תחת זו", משמעותה של "תחת" היא גם חילול, ובבעלת מום שעומדת לפדיון, אנו מפרשים דבריו, שלחילול נתכוון ולא לתמורה ואינו לוקה.

יד. אֶחָד הַמֵּמִיר תָּמִים בְּבַעַל מוּם[84] אוֹ בַּעַל מוּם בְּתָמִים[85], אוֹ שֶׁהֵמִיר בָּקָר בְּצֹאן[86] אוֹ צֹאן בְּבָקָר[87], אוֹ כְּבָשִׂים בְּעִזִּים[88] אוֹ עִזִּים בִּכְבָשִׂים[89], אוֹ נְקֵבוֹת בִּזְכָרִים אוֹ זְכָרִים בִּנְקֵבוֹת[90], אוֹ שֶׁהֵמִיר אֶחָד בְּמֵאָה[91] אוֹ מֵאָה בְּאֶחָד[92], בֵּין בְּבַת אַחַת בֵּין בָּזוֹ אַחַר זוֹ[93] - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה, וְלוֹקִין כְּמִנְיַן הַבְּהֵמוֹת שֶׁהֵמִיר[94].

84) כלומר, בהמת החולין תמימה ובהמת ההקדש בעלת מום, וכגון שהיתה תמימה בעת ההקדש ואחרי כן הוממה. 85) בהמת החולין בעלת מום, אפילו בעל מום קבוע, ובהמת ההקדש תמימה. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב" (רע, זה בעלת מום) וכתיב שם "ואם המר ימיר והיה הוא ותמורתו יהיה קודש". 86) המיר בקר של חולין בעז או כבש של הקדש (משנה שם). 87) צאן של חולין בבקר של הקדש. 88) כבשים של חולין בעזים של הקדש. 89) עזים של חולין בכבשים של הקדש. 90) וכל אלו הדברים למדו בברייתא שם ממה שכתוב (ויקרא שם) "ואם המר ימיר בהמה בבהמה", וכל אלו נקראים בשם בהמה. 91) המיר בהמה אחת של חולין במאה בהמות של הקדש. 92) המיר מאה בהמות של חולין בבהמה אחת של הקדש, כתנא קמא במשנה שם ודלא כרבי שמעון, ולמדו גם ממה שכתוב (שם) "בהמה בבהמה", ואף בהמות רבות נקראות בהמה בלשון יחיד, כמו שנאמר (יונה ד, יא) "ובהמה רבה". 93) שהמיר את המאה של חולין באחד של הקדש בזו אחר זו, כן נשמע בגמרא שם מדברי ריש לקיש שאף ר' שמעון שאמר: "אין ממירים אלא אחד באחד" מודה שאם המיר בזה אחר זה שתמורתו תמורה, ואם כן דעת חכמים שממירין בבת אחת - בוודאי שממירים בזה אחר זה. 94) כן מפורש בתמורה כז. שהממיר בבת אחת לוקה על כל בהמה ובהמה ואף על פי שהמיר רק פעם אחת - הגופין מחלקים ונחשב כאילו המיר על כל אחד ואחד בנפרד. וכל זה אינו אלא בהמיר מאה של חולין באחד של הקדש, אבל אם המיר אחד של חולין במאה של הקדש, אינו לוקה אלא אחד.

טו. אֵין הַתְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה[95], וְלֹא וְלַד בְּהֵמוֹת הַהֶקְדֵּשׁ[96] עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ; 'הוּא' - וְלֹא וְלָדוֹ, 'וּתְמוּרָתוֹ' - וְלֹא תְּמוּרַת תְּמוּרָתוֹ. אֲבָל הַמֵּמִיר בִּבְהֵמָה[97] וְחָזַר וְהֵמִיר בָּהּ וְחָזַר וְהֵמִיר, אֲפִלּוּ אֶלֶף - כֻּלָּן תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

95) בהמת חולין שהמירה בבהמת הקדש וחלה עליה קדושה - אינה עושה תמורה, אם המיר בה בהמת חולין אחרת, משנה בתמורה יב. 96) שהקדיש בהמה ונתעברה אחר שהוקדשה וילדה (שאם היתה מעוברת כשהקדישה אין זה וולד קרבן, אלא הוא עצמו קרבן, ראה להלן הלכה ט), אין הוולד עושה תמורה אם המיר בה בהמת חולין. 97) כלומר, בבהמת הקדש.

טז. אֵין מְמִירִין אֵיבָרִים אוֹ עֲבָרִים בִּשְׁלֵמִים וְלֹא שְׁלֵמִים בָּהֶן. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: רַגְלָהּ שֶׁל בְּהֵמָה זוֹ אוֹ יָדָהּ תַּחַת עוֹלָה זוֹ[98], אוֹ שֶׁאָמַר עֵבֶר בְּהֵמָה זוֹ תַּחַת עוֹלָה זוֹ - אֵינָהּ תְּמוּרָה. וְכֵן הָאוֹמֵר: בְּהֵמָה זוֹ תַּחַת יָדָהּ אוֹ רַגְלָהּ שֶׁל עוֹלָה זוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר: בְּהֵמָה זוֹ תַּחַת עֵבָרָהּ שֶׁל חַטָּאת[99] זוֹ - אֵינָהּ תְּמוּרָה[100].

98) ייתכן כי בכוונה כתב רבינו יד או רגל שהם אברים שאין הנשמה תלוייה בהם, אבל אם אמר: לבה או ראשה של בהמה זו תחת עולה זו - תמורתו תמורה. 99) המדובר, שהקדישה כשהיתה מעוברת שאין לה דין של "וולד קרבן", אלא היא עצמה קרבן, כמפורש בפרק ד מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ו, ולכן לא מיעטו כאן אלא כל זמן שהוא עובר, אבל אם הקדישה ואחרי כן נתעברה הרי כתב רבינו למעלה (הלכה טו) שוולד אינו עושה תמורה (לחם משנה). 100) אפשר שלמדו כן ממה שנאמר (ויקרא כז, י) "בהמה בבהמה" - משמע שלימה בשלימה, להוציא אברים ועוברים.

יז. הַמֵּמִיר בְּכִלְאַיִם[101] אוֹ בִּטְרֵפָה[102] וְיוֹצֵא דֹּפֶן[103] אוֹ בְּטֻמְטוּם[104] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[105] - אֵין הַקְּדֵשָׁה חָלָה עֲלֵיהֶן, וַהֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהֵמִיר בְּגָמָל אוֹ בַּחֲמוֹר[106], לְפִי שֶׁאֵין בְּמִינָן קָרְבָּן[107], וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה. מַה בֵּין אֵלּוּ לְבַעַל מוּם[108]? בַּעַל מוּם יֵשׁ בְּמִינוֹ קָרְבָּן[109], אֵלּוּ אֵין בְּמִינָם קָרְבָּן[110].

101) בהמת חולין שנולדה מתיש (=גדי זכר) ורחל (=כבשה). 102) כלומר, בהמת החולין היתה טריפה. 103) בבהמת חולין, וכגון שנתקשתה אמו בלידתו וחתכו דפנה של האם והוציאו הוולד דרך החתך. 104) "שאין לו לא אבר זכרות ולא אבר נקבות, אלא הוא אטום (=סתום)". 105) "שיש לו אבר זכרות וגם אבר נקבות והוא ספק אם זכר אם נקבה". 106) שאין במין הגמל או החמור שיהיו קרבים, ואין ממירים אותם. 107) ראה בפרק ג מהלכות איסורי מזבח הלכות א־ג שכלאיים, טריפה, טומטום ואנדרוגינוס ויוצא דופן פסולים למזבח. 108) שאם היתה בהמת חולין בעלת מום קבוע מעיקרה ואמר, הרי היא תמורה תחת בהמת הקדש, תמורתו תמורה. 109) במין הבהמה שייך קרבן כגון בהמה תמימה, ובעל מום בעצמו אף שאסור להקריבו על המזבח - הרי הוא מותר באכילת בני אדם. 110) שבהמות תמימות אינם מין אחד עמם. וטריפה אף שאינה מין בפני עצמה - כיוון שאסורה באכילת בני אדם דומה היא לבהמה טמאה.

יח. הָרוֹבֵעַ[111] וְהַנִּרְבָּע[112] - הֲרֵי הֵם כְּבַעַל מוּם וְעוֹשִׂין תְּמוּרָה[113]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[114].

111) שור שבא על אשה. 112) בהמה שנבעלה על ידי אדם, ושניהם, הרובע והנרבע, אסורים בהקרבה ממה שנאמר (ויקרא א, ב) "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם" ודרשו

בספרא שם: "מן הבהמה" ולא כל בהמה, להוציא את הרובע והנרבע, וכן הוא בתמורה כח. וכגון שנודע לנו על זה שרבע או שנרבעה על פי עד אחד בלבד או על פי הבעלים, אבל אם העידו על זה שני עדים - הבהמה נסקלת ואסורה באכילה ואינה עושה תמורה. 113) שהרי הם מותרים באכילה. 114) כגון מוקצה לעבודה זרה, נעבד, אתנן זונה ומחיר כלב, שאסורים בהקרבה ואסורים באכילת אדם.

יט. בְּהֵמָה שֶׁחֲצִיָּהּ קֹדֶשׁ וְחֶצְיָהּ חֹל[115] - לֹא עוֹשָׂה תְּמוּרָה[116] וְלֹא נַעֲשֵׂית תְּמוּרָה[117].

115) כגון שהיתה של שני שותפין, והלך אחד מן השותפין והקדיש את החלק שלו. 116) אם התפיס בה בהמת חולין. 117) אם אמר שתהיה מחצית הבהמה מחלק החולין תחת בהמת הקדש. וטעם הדבר הוא משום שכתוב (ויקרא כז, י) "ואם המר ימיר בהמה בבהמה", וצריך שתהיה הבהמה של חולין שלימה, שכולה חולין. וכמו כן הבהמה של הקדש, שהיא קדושה כולה ולא מחציתה.

כ. כָּל הַחַטָּאוֹת שֶׁדִּינָן שְׁמוּתוּ[118] - אֵינָן עוֹשִׂין תְּמוּרָה[119], וְכָל חַטָּאת שֶׁדִּינָהּ שֶׁתִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם וְתִמָּכֵר[120] - עוֹשָׂה תְּמוּרָה[121].

118) חטאות המתות הן: וולד חטאת, תמורת חטאת, חטאת שמתו בעליה, וחטאת שאבדה ונמצאה אחר שהבעלים נתכפרו בחטאת אחרת. 119) ומשום שהם עומדים למות פרחה הקדושה מהם ואינם עושים תמורה (שיטה מקובצת תמורה שם), ובוולד חטאת ותמורת חטאת יש טעם נוסף כמו שכתב רבינו למעלה (הלכה טו) "שאין התמורה עושה תמורה ולא וולד בהמות הקדש עושה תמורה". 120) ראה בפרק ד מהלכות פסולי המוקדשין שכמה חטאות אינן מתות אלא רועות עד שיפול בהן מום, ונמכרות ומביא בדמיהן אחרות. 121) משנה שם כב. שהרי היא קדושה קדושת הגוף (תמורה כ.) ודמיה עתידים להיקרב על המזבח.

כא. הַמַּפְרִישׁ נְקֵבָה לְפִסְחוֹ אוֹ לְעוֹלָתוֹ אוֹ לַאֲשָׁמוֹ - עוֹשָׂה תְּמוּרָה[122]; אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִקְרֵב[123], הוֹאִיל וְיָרְדוּ לִקְדֻשַּׁת דָּמִים וַהֲרֵי הֵם תְּמִימִים[124] - יָרְדוּ לִקְדֻשַּׁת הַגּוּף. אֲבָל הַמַּפְרִישׁ שָׂעִיר[125] לְחַטָּאתוֹ, וְנָשִׂיא[126] שֶׁהִפְרִישׁ שְׂעִירָה[127] לְחַטָּאתוֹ, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהִפְרִישׁ פָּרָה לְחַטָּאתוֹ[128] - אֵינָן עוֹשִׂין תְּמוּרָה; שֶׁכָּל הַמְשַׁנֶּה בַּחַטָּאוֹת - לֹא נִתְקַדְּשָׁה כְּלָל וַאֲפִלּוּ קְדֻשַּׁת דָּמִים[129], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין.

122) אם התפיס בהם בהמת חולין, כרבנן בברייתא שהובאה בתמורה יט: 123) שכולם אינם קרבים אלא זכר, ראה בפרק א מהלכות קרבן פסח הלכה א לעניין קרבן פסח. ובפרק א מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ח־י לעניין עולה ואשם. 124) אבל בעל מום אינו עושה תמורה. 125) זכר מן העזים. וראה בפרק א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה טו, כי קרבן חטאת ליחיד באה רק נקבה מן הצאן. 126) שחטא. 127) נקבה מן העזים. וחטאתו של נשיא הוא שעיר עזים זכר. 128) ראה בהלכות מעשה הקרבנות שם, כי הכהן הגדול מביא ביום הכיפורים פר לחטאת. 129) וממילא אינו יכול להתפיס בהמת חולין.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר איך היא התמורה.

א. הַתְּמוּרָה[2] הוּא שֶׁיֹּאמַר בַּעַל הַקָּרְבָּן עַל בְּהֵמַת חֻלִּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ: הֲרֵי זוֹ[3] תַּחַת זוֹ[4], אוֹ הֲרֵי זוֹ חֲלִיפַת זוֹ[5]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם אָמַר: הֲרֵי זוֹ תַּחַת חַטָּאת זוֹ אוֹ תַּחַת עוֹלָה זוֹ - שֶׁהִיא תְּמוּרָה[6]. וְכֵן אִם אָמַר: הֲרֵי זוֹ תַּחַת חַטָּאת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּתוֹךְ הַבַּיִת אוֹ תַּחַת עוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה. וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ[7]. אֲבָל אִם אָמַר עַל בְּהֵמַת חֻלִּין: הֲרֵי זוֹ תַּחַת עוֹלָה[8] אוֹ הֲרֵי זוֹ תַּחַת חַטָּאת[9] - לֹא אָמַר כְּלוּם[10]. וְכֵן אִם אָמַר: הֲרֵי זוֹ מְחֻלֶּלֶת עַל זוֹ[11] - אֵינָהּ תְּמוּרָה[12].

2) שאמרנו למעלה בפרק א שאסור להמיר, וכל העובר לוקה ותמורתו תמורה. 3) בהמת החולין. 4) בהמת ההקדש. כלומר, שהוא מתפיס את החולין בהקדש, והוא במשנה תמורה כו: ומפרש אביי בגמרא שם, שהמובן של "תחת" אינו חילול אלא התפסה, ולמדו כן ממה שכתוב (ויקרא יג, כג) "ואם תחתיה תעמוד הבהרת". ואף־על־פי שלא אמר מפורש "זו תחת בהמת הקדש זו" - כיון שאמר תחת זו והיא הקדש - תמורתו תמורה, וראה להלן. וכל זה דוקא כשההקדש תמימה, אבל אם ההקדש בעלת מום, ואמר "זו תחת זו" - בוודאי נתכוון לחילול ולא לתמורה ואינו לוקה. ראה להלן הלכה ג, ולמעלה פ"א הלכה יג. 5) במשנה שם. וגם זה לשון תמורה, שהרי כתוב (ויקרא כז, י) "לא יחליפנו ולא ימיר אותו". 6) שהזכיר מפורש שם הקרבן, שבוודאי תמורתו תמורה (משנה שם כז:). 7) גם זה במשנה שם. 8) סתם ולא הזכיר עולה מסויימת. 9) סתם ולא הזכיר חטאת מסויימת. 10) במשנה שם, "והטעם בזה, מה שאמר רחמנא "לא יחליפנו ולא ימיר אותו" (ויקרא שם), עד שיהיה הקדש ידוע ומיוחד, ואז עושה תמורתו" (רבינו בפירוש המשנה שם). 11) חילול הוא לשון פדיון. 12) משנה שם כו: שכיון שאמר בלשון חילול, לא אמר כלום, שאין בהמת הקדש תמימה יוצאת לחולין (רש"י שם).

ב. הָיוּ לְפָנָיו[13] שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת, אַחַת חֻלִּין וְאַחַת הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּפַל בָּהּ מוּם[14], הִנִּיחַ יָדוֹ עַל בְּהֵמַת חֻלִּין וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ תַּחַת זוֹ - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה[15] וְלוֹקֶה[16]. הִנִּיחַ יָדוֹ עַל בְּהֵמַת הַקֹּדֶשׁ וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ תַּחַת זוֹ - הֲרֵי זֶה חִלְּלָהּ עַל בְּהֵמַת הַחֻלִּין, וְאֵין זוֹ תְּמוּרָה, אֶלָּא כְּפוֹדֶה בַּעֲלַת מוּם בְּזוֹ הַבְּהֵמָה[17].

13) שם כז. 14) ראה למעלה פ"א הלכה יג שהמקדיש בהמה תמימה ואח"כ נולד לה מום קבוע, הרי זו עושה תמורה. 15) שכיון שהניח ידו על החולין, ודאי התכוון לקדש את החולין, ולא לחלל את הקודש, והרי זה כאומר

הרי זו תמורת זו. 16) משום "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", ראה למעלה פ"א הלכה א. 17) שכיון שהניח ידו על ההקדש, בוודאי כוונתו לחלל את ההקדש שנפל בה מום על בהמת החולין, שהמובן של "תחת" הוא גם לשון חילול, כמו שכתוב (ישעיה ס, יז) "תחת הנחושת אביא זהב" (שם בגמרא).

ג. הָיוּ לְפָנָיו שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם[18] שֶׁהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת לְפִדְיוֹן[19], וְשָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת תְּמִימוֹת חֻלִּין, וְאָמַר: הֲרֵי אֵלּוּ תַּחַת אֵלּוּ[20] - הֲרֵי שְׁתַּיִם מִן הַחֻלִּין תַּחַת שְׁתַּיִם הַתְּמִימוֹת תְּמוּרָתָן תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה עֲלֵיהֶם שְׁתַּיִם; וְהַבְּהֵמָה הַשְּׁלִישִׁית הִיא תַּחַת בַּעֲלַת מוּם שֶׁנִּתְחַלְּלָה עָלֶיהָ[21], וּלְחַלְּלָהּ נִתְכַּוֵּן וְלֹא לְהָמִיר בָּהּ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו דֶּרֶךְ אִסּוּר, וְהִיא הַתְּמוּרָה[22], וְדֶרֶךְ הֶתֵּר, וְהוּא הַחִלּוּל[23] - חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ הַהֶתֵּר וְעוֹשֶׂה הָאִסּוּר[24], וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת[25]. וְכֵן אִם אָמַר: עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת אֵלּוּ תַּחַת עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת אֵלּוּ, וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם[26] - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא תֵּשַׁע מַלְקִיּוֹת; שֶׁהַבְּהֵמָה הָעַשִּׂירִית[27] לְחַלְּלָהּ נִתְכַּוֵּן וְלֹא לְהָמִיר בָּהּ[28]. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזַק זֶה בְּמַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה[29], הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם דֶּרֶךְ הֶתֵּר - אֵינוֹ מַנִּיחַ דְּבַר הַהֶתֵּר וְעוֹשֶׂה הָאִסּוּר[30]. שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם, וּשְׁתֵּי בְּהֵמוֹת שֶׁל חֻלִּין וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם, וְאָמַר: הֲרֵי אֵלּוּ תַּחַת אֵלּוּ - הֲרֵי הַתְּמִימָה תְּמוּרַת הַתְּמִימָה וְלוֹקֶה אַחַת, וּבַעֲלַת הַמּוּם מְחֻלֶּלֶת עַל בַּעֲלַת הַמּוּם[31]; שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ הַהֶתֵּר וְעוֹשֶׂה הָאִסּוּר.

18) אע"פ שהוממה לאחר שהוקדשה, שעושה תמורה, ראה למעלה פ"א הלכה יג. 19) ראה בפ"א מהלכות איסורי מזבח הלכה י. 20) ולא הניח ידו על החולין ולא על ההקדש, ראה רש"י תמורה כז. 21) שבעלת המום יצאה לחולין, והחולין נתקדשה תחתה. 22) להתפיס את החולין בהקדש, שאסור לעשות כן, כמו שנאמר "לא יחליפנו ולא ימיר אותו". 23) לפדות את ההקדש בבהמת חולין. 24) בתמורה כז. היא הבעיא השלישית של אביי. ושוב אמר: אם־תמצי־לומר שאין אדם מניח דרך של היתר ועובר לדרך של איסור, כל שיכול לעשות בהיתר, אע"פ שבאותו מעמד הוא עובר פעמיים על האיסור. וידועה דעתו של רבינו כי זוהי פשיטות לבעיא. 25) כי־אם שתי מלקיות על שתי הבהמות התמימות שהתפיס בשתי הבהמות של ההקדש. 26) הבעיא הרביעית של אביי בתמורה שם, ושם הגירסא "ארבע בהמות", ורבינו מביא כאן "עשר בהמות" משום שבוודאי "ארבע" לאו דוקא, והוא הדין יותר (קרית ספר כאן). 27) שהיא בעלת מום. 28) כיון שבעלת מום יוצאת לחולין בפדיון. 29) כלומר, אע"פ שעבר יותר משלש פעמים על איסור, ויש מקום לומר שלא נתכוון כלל לחללה אלא להמיר אותה. 30) בתמורה שם, היא בעיא שלא נפשטה. ופסק בה רבינו להקל, משום שאין מלקין על הספק (כסף־משנה). ואם כן, לא נתחללה בעלת המום והרי היא בקדושתה מספק, וראה במעשה רוקח. 31) שם בתמורה הבעיא השניה של אביי. ואומר, אם תרצה לומר, שאין אדם מניח היתר ועושה איסור, מה הדין בג' בהמות וכו'. ואחרי־זה שאל מה הדין בד' בהמות, שהוחזק במלקיות. ואם כן, דברי רבינו צריכים עיון, שהרי הפך את סדר הדברים, וכתב מקודם את הדין של עשר בהמות, ופסקו לקולא. אם כן, בשתי בהמות, שלא הוחזק במלקיות, בוודאי כוונתן לחילול ולא לתמורה (לחם־משנה).

ד. הָאוֹמֵר: הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה וּשְׁלָמִים - דְּבָרָיו קַיָּמִים[32], וְתִמָּכֵר[33] וְיָבִיא בַּחֲצִי דָמֶיהָ תְּמוּרַת עוֹלָה וּבַחֲצִי דָמֶיהָ תְּמוּרַת שְׁלָמִים[34]. אָמַר: הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה וּתְמוּרַת שְׁלָמִים, אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ מִתְּחִלָּה[35] - דְּבָרָיו קַיָּמִים[36]; וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן בַּתְּחִלָּה אֶלָּא לִתְמוּרַת עוֹלָה, וְחָזַר וְאָמַר תְּמוּרַת שְׁלָמִים, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר - אֵין תּוֹפְשִׁין אֶלָּא לָשׁוֹן רִאשׁוֹן, וַהֲרֵי הִיא תְּמוּרַת עוֹלָה בִּלְבַד[37].

32) בזה אין צריך בדיקה אם נתכוון לשניהם, שבוודאי לכך נתכוון. ואף מי שסובר "תפוס לשון ראשון" מודה בזה (תמורה כו.). והמדובר כאן, שהיו לו לאדם זה עולה ושלמים לפניו, או שהיו לו עולה ושלמים בביתו, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה א (תוי"ט תמורה פ"ה משנה ג, ומעשה רוקח כאן). 33) כלומר, לאחר שיפול בה מום, תמורה כו. וראה בפירוש המשנה לרבינו שם. 34) כדין האומר בהמה זו חציה עולה וחציה שלמים (פט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ג, וראה להלן פ"ג ה"ג). 35) שתהיה תמורת עולה וגם תמורת שלמים. 36) ותימכר ויביא במחצית הדמים עולה ובמחצית הדמים שלמים, כר"י בתמורה שם כה: 37) שתוך כדי דיבור כדיבור (ואפשר לחזור בו) חוץ ממקדיש ומימר, מחרף, ועובד עבודה־זרה, מקדש ומגרש (רבינו בפירוש המשנה תמורה כה. וראה גם בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות ה"א).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שיש תמורה קריבה, ותמורה שאינה קריבה.

א. כֵּיצַד דִּין הַתְּמוּרוֹת לְקָרֵב? תְּמוּרַת הָעוֹלָה[2] - תִּקְרַב עוֹלָה[3]. וְאִם הָיְתָה תְּמוּרָתָהּ נְקֵבָה[4] אוֹ בַּעֲלַת מוּם[5] - תִּרְעֶה הַנְּקֵבָה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְתִמָּכֵר וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ עוֹלָה[6]. תְּמוּרַת הַחַטָּאת[7] - תָּמוּת[8], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[9]. תְּמוּרַת הָאָשָׁם[10] - תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם[11], וְיִפְּלוּ דָמֶיהָ לִנְדָבָה[12]. תְּמוּרַת הַשְּׁלָמִים - כַּשְּׁלָמִים לְכָל דָּבָר[13], טְעוּנָה סְמִיכָה[14] וּנְסָכִים[15] וּתְנוּפַת חָזֶה וָשׁוֹק[16]. תְּמוּרַת הַתּוֹדָה - כַּתּוֹדָה[17], אֶלָּא שֶׁאֵינָהּ טְעוּנָה לֶחֶם[18], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[19]. תְּמוּרַת הַפֶּסַח: אִם הֵמִיר בָּהּ קֹדֶם חֲצוֹת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר - אֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה[20], אֶלָּא תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ שְׁלָמִים; וְאִם הֵמִיר בָּהּ אַחַר חֲצוֹת -

הֲרֵי הַתְּמוּרָה עַצְמָהּ תִּקְרַב שְׁלָמִים[21]. [22]**תְּמוּרַת הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר**[23] **- אֵינָם קְרֵבִין לְעוֹלָם**[24]. **שֶׁנֶּאֱמַר בַּבְּכוֹר: לַה' הוּא, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ**[25]**: הוּא קָרֵב, וְאֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה; וְדִין הַמַּעֲשֵׂר כַּבְּכוֹר**[26]. **תְּמוּרָתָן**[27] **תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם וְתֵאָכֵל**[28].

2) שהמיר זכר בעולה. 3) משנה, תמורה יח, ב. ולמדו כן (שם יז:) ממה שנאמר (דברים יב, כו-כז) "רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך, תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה', ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה' וגו'" – "רק קדשיך, אלו תמורות וכו', תשא ובאת, יכול יכניסנו לבית הבחירה וימנע מהם מים ומזון כדי שימותו, ת"ל ועשית עולותיך הבשר והדם, כדרך שאתה נוהג בעולה, אתה נוהג בתמורה וכו', כדרך שאתה נוהג בשלמים, אתה נוהג בוולדי שלמים ובתמורה", וראה להלן. 4) ואין נקבה קריבה עולה, ראה למעלה פ"א הכ"א, וראה שם הי"ד, שממירים נקבות בזכרים, וזכרים בנקבות. 5) ואסור ליקרב על המזבח. 6) שהרי המקדיש נקבה לעולה, דינה שתרעה עד שתסתאב ותימכר ויביא בדמיה עולה (במשנה, שם יח:). ותמורת עולה כעולה, והוא-הדין שבעלת מום, שהזכיר רבינו לפני כן – "תימכר ויביא בדמיה עולה". 7) בין זכר בין נקבה. 8) משנה, שם כא, ב. 9) פ"ד ה"א, ודבר זה הלכה למשה מסיני. ומיתה זו היא: שמכניסה לבית ונועל עליה הדלת עד שמתה (רבינו, שם). 10) בין זכר בין נקבה. 11) משנה, שם כ, ב – כתנא-קמא, ולא כרבי אליעזר. "שכל שבחטאת מתה – באשם רועה" – "עד שיפול בו מום ויפלו דמיו לנדבה" (שם יח. ופ"ד מהל' פסולי המוקדשין הי"ד, וראה להלן פ"ד ה"ד). 12) במשנה, שם. "והוא שיתן המעות בשופרות שהיו במקדש (ראה פ"ב מהל' שקלים ה"ב), ובית-דין מקריבים באותן מעות עולות נדבה" (להלן פ"ד ה"ה). 13) ראה למעלה הערה ב. 14) שיסמוך שתי ידיו על ראש הקרבן סמוך לשחיטתו. 15) יין וסולת בלולה בשמן, שמביאים עם הקרבן, וראה פ"ב מהל' מעשה הקרבנות ה"ד, כמה הוא שיעור הנסכים. 16) ראה פ"ט מהל' מעשה הקרבנות ה"ו-ז, סדר התנופה והלכותיה. 17) שהאימורים קרבים על המזבח, והבשר נאכל ליום ולילה (משנה, תמורה יח: וראה רש"י שם). ולמדו כן (בגמרא שם) ממה שנאמר (ויקרא ז, יב) "אם על תודה יקריבנו" – "אם על תודה" לרבות תמורות וחליפות וולדות תודה. 18) במשנה, שם. ואף-על-פי שהמביא תודה מביא לחם, שנאמר "והקריב על זבח התודה חלות וגו'" – תמורת תודה אינה חייבת בלחם, ולמדו כן מהפסוק הנ"ל: "התודה – תודה טעונה לחם, ולא ולד תודה ולא תמורת וחליפת תודה טעונות לחם" (תמורה שם, וראה להלן פ"ד ה"א). 19) פי"ב ה"ח. ושם מבואר, שאין הדברים אמורים אלא בתודת חובה, ולאחר שכיפר בתודה העיקרית, אבל לפני הכפרה או בתודת נדבה, אפילו לאחר כפרה – צריך לחם. 20) משום שהפסח קודם חצות לא נקבע עדיין בשם פסח, ואם רצו הבעלים יכולים להפריש פסח אחר, ופסח ראשון יהיה מותר הפסח, שדינו שקרב שלמים – דינו כפסח שאבד, ונמצא אחר חצות קודם שחיטת השני, שכיון שאפשר להקריבו פסח ואפשר להקריבו שלמים, ואין בו קדושה אחת קבועה, אין בו כח להתפיס לתמורתו ליקרב, אלא רועה עד שיסתאב, כמפורש פ"ד מהל' קרבן פסח ה"ו ('מרכבת המשנה' שם), וראה להלן. 21) שחצות היום קבע את הכבש שהפריש לפסח, להיקרב לקרבן פסח, ואם הוא מתפיס בו בהמה אחרת נחשבת תמורה זו למותר הפסח, שהדין הוא שקרב שלמים ('מרכבת המשנה' שם). וכל זה אינו אלא אם הפריש כבש אחד לפסח, אבל אם נאבד הפסח והפריש אחר תחתיו ואחר-כך נמצא הראשון והמיר בו, הדין הוא שאם "נמצא אחר שחיטה" והמיר בו, התמורה קרבה שלמים, אבל אם נמצא לפני שחיטה והמיר בו אפילו לאחר חצות – כיון שיש כאן שני כבשים ואיזה שירצה יכול להקריב, נחשב זה כאילו פסח ושלמים מעורבים בכל כבש וכבש, ואין תמורתו קריבה. וכרבה בפסחים צו, ב - ודלא כרבי זירא שם, ראה בהל' קרבן פסח פ"ד ה"ו ('מרכבת המשנה' חלק ב, פ"ד מהל' קרבן פסח שם, וחלק א כאן. 'מעשה רוקח' כאן. וכן נראה בדברי ה'מאירי' בפסחים, שם. וראה כסף-משנה ולחם-משנה כאן). 22) (כן הוא לפי כת"י תימן, וראה להלן). 23) מעשר בהמה. 24) שאפילו לאחר שיפול בהם מום, אינו מביא בדמיהם קרבן, ראה להלן בהמשך הלכה זו ובה"ב. 25) אביי ורבא, בתמורה ה, ב. (וראה שם כא. וזבחים לז: וב'תוספות' שם דיבור-המתחיל קודש הם, ובלחם-משנה כאן). 26) שהרי בבכור נאמר (שמות יג, יב) "והעברת כל פטר רחם", ובמעשר נאמר (ויקרא כז, לב) "כל אשר יעבור תחת השבט", ולמדו מעשר מבכור בגזירה-שוה "עברה עברה" (חולין לז:). 27) של בכור ושל מעשר. 28) משנה, תמורה כא, א: "תמורת הבכור והמעשר וכו', הרי אלו כבכור וכמעשר ויאכלו במומן לבעלים".

ב.[29] **תְּמוּרַת הַבְּכוֹר - לַכֹּהֲנִים, וּתְמוּרַת הַמַּעֲשֵׂר - לַבְּעָלִים**[30]. **וּכְשֵׁם שֶׁאֵין פּוֹדִין בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם**[31]**, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ**[32]**, כָּךְ אֵין פּוֹדִים תְּמוּרָתָן**[33].

29) (בכת"י תימן, אין כאן הפסק, ו"תמורת הבכור וכו'" מחובר למה שלפניו: "עד שיפול בם מום ותאכל תמורת הבכור וכהנים וכו'", וכן נכון). 30) כלומר, מה שאמרו במשנה שם "תמורת הבכור והמעשר הרי אלו כבכור וכמעשר ויאכלו במומן לבעלים", היינו כשם שהמעשר שייך לבעלים, והבכור שייך לכהנים והם בעליו, כמו כן תמורתם: המעשר לבעלים והבכור לכהנים, שהם הבעלים שלו ולא הישראל שהמיר. וכן נראה בזבחים ט, א - משאלת הגמרא בעניין מותר הפסח שהוא שלמים – "אימא, אם שחטו לשם בכור שיהיה בכור וכו' ליתביה לכהן", והוא-הדין לתמורה שכתוב בה "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש", שהיא שייכת לכהן, אבל דעת ה'תוספות' (זבחים עה: דיבור-המתחיל "בכור") שתמורת הבכור לבעלים, היינו לישראל ולא לכהן, וראה להלן פ"ד ה"ו ('אור שמח'). 31) ראה מה שכתב רבינו בפ"א מהל' בכורות הי"ז לעניין בכור, ובפ"ו שם ה"ה-ו לעניין מעשר בהמה. 32) פ"א

הי"ב. 33) בזבחים עה, ב - פשט רבא בעייתו של רמי בר חמא, לעניין תמורת בכור, מהברייתא "בכור ומעשר שהוממו, עושין תמורה ותמורתן כיוצא בהן" (וראה ב'תוספות' הנ"ל שם). ובתמורה יג, ב - מפורש כן לעניין תמורת מעשר בהמה, שאינה נגאלת ('יד איתן').

1 **ג. בְּהֵמָה שֶׁהִקְדִּישָׁהּ חֶצְיָהּ עוֹלָה וְחֶצְיָהּ שְׁלָמִים[34] -**
2 **תְּמוּרָתָהּ[35] כָּמוֹהָ[36]. וְכֵן כָּל בְּהֵמַת הֶקְדֵּשׁ שֶׁאֵינָהּ**
3 **קְרֵבָה מִפְּנֵי תְּחִלַּת הֶקְדֵּשָׁהּ[37] - הֲרֵי תְּמוּרָתָהּ כָּמוֹהָ[38].**
4 **אָמַר: חֲצִי בְּהֵמָה זוֹ תְּמוּרָה וְחֶצְיָהּ עוֹלָה - הֲרֵי זוֹ**
5 **תִּקְרַב עוֹלָה[39]. חֶצְיָהּ עוֹלָה וְחֶצְיָהּ מַעֲשֵׂר - תִּקְרַב**
6 **עוֹלָה[40]. חֶצְיָהּ תְּמוּרָה וְחֶצְיָהּ מַעֲשֵׂר[41] - הֲרֵי זוֹ**
7 **סָפֵק[42], וְאֵינָהּ קְרֵבָה.**

34) שהיא "קדושה ואינה קריבה אלא רועה עד שיפול בה מום ותמכר ויביא בחצי דמיה עולה ובחצי דמיה שלמים (פט"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ג, וראה למעלה פ"ב ה"ד). 35) אם המיר בה. 36) שאינה קריבה אלא תרעה עד שיפול בה מום ותמכר, ויביא בחצי דמיה עולה ובחצי דמיה שלמים. והוא בברייתא תמורה כו, א. 37) נראה, שהכוונה לבעלת מום עובר, או הקדיש תמימה ואחר־כך נולד לה מום קבוע, שעושות תמורה (למעלה פ"א הי"ג) ורובע ונרבע וכיוצא בהן (למעלה שם הי"ח), והמפריש נקבה לפסחו או לעולתו או לאשמו (שם הכ"א), שכולן אינן קריבות אלא נפדות אחר שנופל בהן מום קבוע (פ"ג מהל' איסורי מזבח ה"י. פ"ד מהל' פסולי המוקדשין הט"ז־יז, ופ"ד מהל' קרבן פסח ה"ד). 38) נלמד מדין בהמה, שהקדישה חצייה עולה וחצייה שלמים, שלמעלה (כסף־משנה). 39) [בתמורה כו, ב: "אמר אביי, אמר חצייה עולה וחצייה מעשר, דברי הכל עולה קריבה". "ואפשר שבנוסחאות שלו (= של רבינו) מצא חצייה עולה וחצייה תמורה, דברי הכל עולה קריבה וכו'" (הראב"ד, וראה להלן). וכעין זה כתב ה'כסף משנה': "ורבינו נראה שהיה גורס הכל מודים, היכא דאמר חצייה תמורה וחצייה עולה, דברי הכל קריבה. חצייה עולה וחצייה מעשר, תקרב עולה". והראב"ד הטעים בזה "כיון דאיכא איסורא (= שאסור להמיר) לא איכוין מעיקרא לאיסורא, ולבסוף הוא דטעה ואימליך (= ונמלך) והמיר". אבל זה אינו אלא לפי גירסתו "חצייה עולה וחצייה תמורה", אבל לפי דברי רבינו "חצי בהמה זו תמורה, וחצייה עולה" שהקדים "תמורה" ל"עולה", אין לומר כדברי הראב"ד. וצריך לומר כמו שכתבנו למעלה (פ"א הט"ז, הערה קטז), שאע"פ שאין ממירים באיברים, אם אמר "לבה או ראשה של בהמה זו תמורה" פשטה קדושה בכולה, ואם כן כאן באומר "חצי בהמה זו תמורה וחציה עולה, שוודאי נתכוון לשתיהן, אין מקום להתפשטות הקדושה בכולה ע"י החצי של התמורה, שהרי החצי השני – עולה, ומכיון שכך לא חלה התמורה כלל, שהרי אין ממירים באיברים, ולעומת זאת, חצי העולה – נשאר, שהרי אפשר להקדיש חצי עולה ושוב פשטה קדושה בכולה, וראה להלן]. 40) [אף כאן, כמו למעלה בתמורה, אין מעשר בהמה לחצאין (הראב"ד, וכן הוא בעירובין נ.) והואיל והחצי השני הוא עולה, לא שייך לומר פשטה קדושה בכולה, ונשאר רק חצי עולה, ושוב פשטה קדושה בכולה כנ"ל]. 41) [הואיל ואף אחד מהם אינו נתפס לחצאין, והואיל ולא שייך באף אחד מהם "פשטה קדושה בכולה", כיון שכל אחד השני עומד כנגדו – על כרחנו שכוונתו היתה לומר או חצייה תמורה או חצייה מעשר, ועי' ב'אור שמח']. 42) אם כוונתו לתמורה הנוהגת בכל הקרבנות, או כוונתו למעשר בהמה שיש לו חומרות אחרות (תמורה שם).

8 **ד. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר[43], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
9 **תְּמִימָה[44], וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בָּהּ[45] מוּם קָבוּעַ וְנִפְדֵּית,**
10 **וְהֵמִיר בָּהּ אַחַר שֶׁנִּפְדֵּית - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה[46], וְאֵינָהּ**
11 **קְרֵבָה וְאֵינָהּ נִפְדֵּית[47], אֶלָּא מַנִּיחָהּ עַד שֶׁתָּמוּת[48].**
12 **אֵינָהּ קְרֵבָה - מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה מִכֹּחַ קְדֻשָּׁה דְּחוּיָה[49],**
13 **וְאֵינָהּ נִפְדֵּית - שֶׁאֵין בְּכֹחַ קְדֻשָּׁתָהּ לִתְפֹּשׂ פִּדְיוֹנָהּ[50].**

43) שאילו בעלת מום קבוע, אינה עושה תמורה (למעלה פ"א הי"ג). 44) כלומר, הקדיש בהמה תמימה. 45) כלומר, לתמימה או לבעלת המום העובר. 46) בבכורות טז, א: "בין לפני פדיונו בין לאחר פדיונו, עושה תמורה", שהרי "אינם יוצאים לחולין לכל דבר כדי שיהיו מותרים בגיזה ועבודה אחר פדיונם" (להלן ה"ה, ועי' 'תוספות' שם ד"ה "ותמורה"). 47) כלומר, אין אפשרות לפדות תמורה זאת. 48) דברי רב נחמן בשם רבה בר אבוה, בבכורות שם. 49) שהתפיס אותה בבהמה שנפדתה כבר. 50) בכורות, שם.

14 **ה. כָּל הַתְּמוּרוֹת שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי מוּמִין קְבוּעִין**
15 **מִתְּחִלָּתָן[51] - הֲרֵי אֵלּוּ יִפָּדוּ, וְאֵינָן יוֹצְאִין לְחֻלִּין לְכָל**
16 **דָּבָר כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מֻתָּרִין בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה אַחַר פִּדְיוֹנָן[52].**
17 **שֶׁהַקְּדֻשָּׁה חָלָה בִּתְמוּרָה עַל בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ[53],**
18 **שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ רַע בְּטוֹב, וְרַע הָאָמוּר כָּאן הוּא בַּעַל**
19 **מוּם[54] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְקָרְבָּן, וְאַף עַל פִּי כֵן**
20 **כָּתוּב בּוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ[55].**

51) כלומר, אף־על־פי שהיו בעלי מומין קבועים מתחילתן, וכל־שכן אם היו תמימים מתחילתן ואח"כ נפל בהם מום. 52) משנה, תמורה טז, ב. יז, א. 53) כלומר, אע"פ שבהקדש אם הקדיש בעל מום בתחילה, מותר בגיזה ועבודה אחר פדייה (ראה פ"א מהל' מעילה ה"ט), לפי שלא חלה עליו קדושת הגוף אלא קדושת דמים בלבד – בתמורה חלה קדושת הגוף אף על בעל מום. 54) ראה במשנה, תמורה ט, א. 55) ראה רש"י שם יז, א.

21 **ו. עוֹלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּזְבָחִים[56] וְהֵמִיר[57] בְּאַחַת מִן**
22 **הַתַּעֲרוּבוֹת[58] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא[59] בְּהֵמָה אַחֶרֶת וְאוֹמֵר:**
23 **אִם תְּמוּרַת עוֹלָה הִיא זוֹ - הֲרֵי בְּהֵמָה זוֹ שְׁלָמִים[60],**
24 **וְאִם תְּמוּרַת שְׁלָמִים הִיא זוֹ - הֲרֵי בְּהֵמָה זוֹ עוֹלָה[61].**
25 **וְנִמְצָא הַבְּהֵמָה שֶׁהֵבִיא עִם הַתְּמוּרָה כְּעוֹלָה וּשְׁלָמִים**
26 **שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה[62]. חָזַר וְהֵמִיר[63] בְּאַחַת מִשְּׁתֵיהֶן**
27 **וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זוֹ מֵהֶן הֵמִיר[64] - מֵבִיא זֶבַח[65] אַחֵר**
28 **מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וְאוֹמֵר עַל הַתְּמוּרָה הַשְּׁנִיָּה[66]: אִם תְּמוּרַת**

תְּמוּרָה[67] הִיא זוֹ[68] - הֲרֵי זוֹ שֶׁהֵבִיא חֵלִין[69], וְאִם תְּמוּרַת עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים הִיא[70] - הֲרֵי זֶה שֶׁהֵבִיא[71] עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים[72]. וַהֲרֵי זֶה שֶׁהֵבִיא עִם הַתְּמוּרָה הַשְּׁנִיָּה כְּזֶבַח וּתְמוּרָה[73] שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דִּין הַתַּעֲרוּבוֹת בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[74].

56) כלומר, בשלמים – בתוספתא תמורה פ"ג (הוצאת צוקרמנדל עמ' 555, 13): "עולה שנתערבה בזבחים, ירעה (צ"ל: ירעו) עד שיסתאבו וימכרו, ויביא בדמי יפה שבהן זבח, ובדמי יפה שבהן עולה". והביאה רבינו בפ"ו מהל' פסולי המוקדשין ה"ה־ו. 57) בתוספתא, שם. 58) ואינו יודע באיזה מהן (תוספתא, שם). והרי תמורה זו הראשונה ספק עולה ספק שלמים, ואי אפשר להקריבה על המזבח, אלא תרעה עד שתסתאב ויפול בה מום ויפדה אותה ויביא בדמיה עולה או שלמים, אחד משני הקרבנות האלה, ויביא מביתו לקרבן השני. אלא שחששו שמא עד שיפול בה מום – ישכחו שספק הוא ולא יפדו אלא על קרבן אחד, ולכן הצריכוהו לקחת בהמה אחרת, כדלקמן, כדי שיהיו לפניו שני קרבנות, ולכשיסתאבו ויפלו בהם מומים, יפדו שניהם (לחם־משנה, ועי' ראב"ד). 59) תוספתא, שם. 60) כלומר, מקדישה נדבה. 61) נדבה כנ"ל. 62) שדינם נתבאר למעלה, ומפורש בפ"ו מהל' פסולי המוקדשין שם, שירעו עד שיסתאבו וכו'. 63) תוספתא, שם. 64) שאם ידע שהמיר בזו התמורה (הראשונה) – הרי זו חולין "שאין התמורה עושה תמורה" (למעלה פ"א הט"ו) אבל עכשיו שאינו יודע באיזו המיר, הרי היא מוטלת בשני ספקות שהם שלשה: א' שמא היא תמורת התמורה והרי היא חולין, ב' שמא היא תמורת השניה, שהיא ספק עולה ספק שלמים, והרי היא כמותה, וגם בזה אי אפשר שתרעה עד שתסתאב ותיפדה מספק כיון שהביא אחת, שמא ישכחוה ויפדוה על אחת (כנ"ל בשם לחם־משנה). 65) תוספתא, שם. כלומר, בהמת חולין (כסף־משנה). 66) שהמירה על אחד מהתערובת השניה (= תמורת ספק וקרבן פסח). 67) כלומר, תמורת תמורה ראשונה. 68) זו התמורה השניה. 69) כלומר, החולין שהביא מתוך ביתו נשאר חולין כמו שהיה, שהרי גם התמורה, השניה שעמה היא חולין, כמבואר למעלה (ובפ"א הט"ו). 70) כלומר, התמורה השניה היא תמורת הבהמה האחרת, שהביא אותה בצירוף התמורה הראשונה (היא ספק הקרבן). 71) כלומר, החולין שהביא מביתו. 72) כלומר, אם התמורה השניה היא עולה – הרי הוא מקדיש זו החולין לשלמים, ואם התמורה השניה היא שלמים – הרי זו לעולה. 73) תוספתא, שם. כלומר, ספק זבח וספק תמורה (שהרי יש גם ספק חולין). 74) פ"ו.

ז. שְׁלָמִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִּבְכוֹר אוֹ בְּמַעֲשֵׂר[75] וְהֵמִיר בְּאֶחָד מֵהֶן[76] - הֲרֵי זֶה לֹא יִקְרַב[77], אֶלָּא יִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם וְיִפָּדֶה[78], וְיֵאָכֵל כַּבְּכוֹר אוֹ כַּמַּעֲשֵׂר כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].

75) תוספתא, תמורה פ"ג: "שלמים שנתערבו בבכור, שניהם ירעו עד שיסתאבו ויאכלו כבכור" (וראה בפ"ו מהל' פסולי המוקדשין הי"ד). (וברור שצריך לפדות את זה שהוא שלמים, אע"פ שאינו יודע מי הוא, כדלהלן). 76) ואם כן, התמורה היא ספק שלמים ספק בכור (או מעשר). 77) תוספתא שם, שהרי תמורת הבכור (או המעשר) אינם קריבים, אלא נאכלים במומם (ראה למעלה ה"ב). 78) אף שתמורות הבכור והמעשר שנפל בהן מום, אינם צריכים פדיון (למעלה ה"ב) – צריך כאן פדיון משום תמורת שלמים, שדין תמורת שלמים כשלמים (למעלה ה"א). ובדפוס רומי וויניציאה ובכת"י תימן, חסרה המילה "ויפדה", וראה ב'לחם משנה' 'מעשה רוקח' ו'אור שמח'. 79) למעלה ה"ב.

יום ש"ק כ' שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר כיצד דין ולדות הקדשים וולדי ולדות, והמשנה את הקדשים מקדושה לקדושה.

א. כֵּיצַד דִּין וַלְדוֹת הַקֳּדָשִׁים? וְלַד שְׁלָמִים וּוְלַד תְּמוּרַת שְׁלָמִים - הֲרֵי אֵלּוּ כִּשְׁלָמִים, וְהֵן עַצְמָן כִּשְׁלָמִים[2] לְכָל דָּבָר[3]. וְכֵן וְלַד הַתּוֹדָה וּוְלַד תְּמוּרָה - הֲרֵי אֵלּוּ יִקְרְבוּ כְּתוֹדָה[4], אֶלָּא שֶׁאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם. שֶׁאֵין מְבִיאִין לֶחֶם אֶלָּא עִם הַתּוֹדָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל זֶבַח הַתּוֹדָה; עָלָיו - וְלֹא עַל וַלְדָהּ וְלֹא עַל תְּמוּרָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּוְלָדוֹת עַצְמָן; אֲבָל וַלְדֵי וְלָדוֹת - אֵינָן קְרֵבִין[5]. שֶׁמִּתּוֹךְ מַעֲשָׂיו[6] נִכָּר שֶׁהוּא מַשְׁהֶה אוֹתָן לְגַדֵּל מֵהֶן עֲדָרִים עֲדָרִים[7], וּלְפִיכָךְ קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְלֹא יַקְרִיבֵם.

2) כלומר, וולד השלמים וולד תמורת השלמים הם עצמם קריבים על המזבח, ולא שירעו עד שיפול בם מום ויביא בדמיהם שלמים. 3) שטעונים גם סמיכה, נסכים ותנופות חזה ושוק. 4) משנה שם יח: ונלמד בגמרא שם ממה שנאמר (ויקרא ז, יב) "אם על תודה יקריבנו" - "אם על תודה" לרבות וולדות. 5) אלא רועים עד שיסתאבו, ורש"י (שם) כתב שכונסן לבית ונועל בפניהם את הדלת ומתים ברעב. 6) שלא הקריב מיד את וולדות השלמים והתודה וולדות תמורתם, אלא השאירם עד שגם הם ילדו. 7) וכשיקריבם אחר זמן רב יהיה לו הרבה בשר לאכילה, שהשלמים והתודה נאכלים לבעלים, ובינתיים הוא עובר על הלאו של "לא תאחר לשלמו".

ב. וְלַד הַחַטָּאת[8] יָמוּת[9], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר וְלַד תְּמוּרָתָהּ[10].

8) והיא אחת מחטאות המתות. 9) היינו שמכניס אותו לבית ונועל את הדלת עד שימות וכגון שהקדישה ואחר כך נתעברה אבל אם נתעברה לפני שהקדישה אין הוולד מת. 10) של חטאת בוודאי ימות, שהרי תמורת החטאת עצמה אף היא מתה.

ג. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַחַטָּאת[11] וּמָצָא בָהּ[12] בֶּן אַרְבָּעָה[13]

חַי[14] - הֲרֵי זוֹ נֶאֱכֶלֶת[15] כִּבְשַׂר הַחַטָּאת[16]; שֶׁוַּלְדֵּי הַקֳּדָשִׁים בִּמְעֵי אִמָּן הֵם קְדוֹשִׁים[17].

11) וכגון שהיתה שעירה, אבל כבשה אי אפשר שתלד בתוך שנתה הראשונה. 12) בבטנה. 13) והכוונה לבהמה גסה, שזמן עיבורה הוא תשעה חדשים, אבל זה לא ייתכן, שהרי בבהמה גסה אין חטאת, שתהיה נקבה אלא זכר, והזאתו בפנים והוא נשרף ואינו נאכל. 14) המדובר בבהמה דקה, שזמן עיבורה חמישה חדשים. ולפי שלא כלו לו חדשיו, הרי הוא כאבר מאברי אמו, אבל אם מצא בן חמשה חדשים חי - דינו כוולד חטאת שימות. ומכיוון שהביא רבינו דין זה סמוך לוולד חטאת, נראה, שהמדובר כשהקדישה ואחרי כן נתעברה, כדלהלן, אבל אם נתעברה ואחרי כן הקדישה, שאין הוולד מת - אין הבדל בין כלו לו חדשיו ללא כלו לו חדשיו. 15) בלי שחיטה, ששחיטת אמו מתירתו באכילה. 16) לזכרי כהונה ולפנים מן הקלעים (=בעזרה) וליום אחד. 17) ולא בעת לידתם, ויש בהם קדושת חטאת, וראה בתמורה שם שזוהי מחלוקת בין שתי ברייתות, ולפי ברייתא אחת היא נאכלת לכל אדם ובכל מקום, משום שוולדי קדשים אינם קדושים אלא בלידתם.

ד. וְלַד תְּמוּרַת הָאָשָׁם וּוְלַד וְלָדָהּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶם מוּם, וְיִמָּכְרוּ וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִנְדָבָה[18]. וְאִם יָלְדָה זָכָר[19] אַחַר שֶׁהִקְרִיב אֲשָׁמוֹ[20] - הַוָּלָד עַצְמוֹ יִקְרַב עוֹלָה. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לַאֲשָׁמוֹ וְיָלְדָה - תִּרְעֶה הִיא וּבְנָהּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בְּדְמֵי שְׁנֵיהֶם אֲשָׁמוֹ[21]. וְאִם כְּבָר הִקְרִיב אֲשָׁמוֹ - יִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִנְדָבָה[22].

18) ופירוש "שיפלו דמיהם לנדבה" ראה להלן הלכה ח, שנותן המעות בשופרות (=תיבות) שהיו במקדש, ובית דין מקריבין באותן המעות עולות נדבה (ולא אשם, שאין דין בא בנדבה). 19) כלומר, תמורת האשם ילדה זכר. 20) שאין חשש שיקריבוהו לאשמו. 21) ראה במשנה תמורה יט: "המפריש נקבה לאשם (ואשם אינו בא אלא ממין זכר) תרעה עד שתסתאב ותימכר ויביא בדמיה אשם וכו'". ולעניין וולדה אמרו שם (בגמרא שלפני המשנה הנ"ל), שאפילו רבי אליעזר שאמר "המפריש נקבה לעולה וילדה זכר הוא עצמו יקרב עולה", מודה במפריש נקבה לאשם וילדה זכר שאינו קרב אשם, לפי שאין שם אשם על אמו (אבל בעולה יש מציאות של נקבה, בעולת העוף). 22) לעולה, שהרי כבר הקריב אשמו.

ה. וְלַד תְּמוּרַת הָעוֹלָה וּוְלַד וְלָדָהּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - הֲרֵי אֵלּוּ כְּעוֹלָה, וְהֵן עַצְמָן יִקְרְבוּ עוֹלָה[23]. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לְעוֹלָתוֹ וְיָלְדָה, אַף עַל פִּי שֶׁיָּלְדָה זָכָר - יִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם, וְיָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה[24]. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין יִפְּלוּ לִנְדָבָה, הוּא שֶׁיִּתֵּן הַמָּעוֹת בַּשּׁוֹפָרוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁקָלִים כַּמָּה הֵם[25], וּבֵית דִּין מַקְרִיבִין בְּאוֹתָן הַמָּעוֹת עוֹלוֹת נְדָבָה, וְנִסְכֵּיהֶם מִשֶּׁל צִבּוּר, וְאֵינָן טְעוּנוֹת סְמִיכָה. אֲבָל מָקוֹם שֶׁנֹּאמַר הוּא עַצְמוֹ יִקְרַב עוֹלָה אוֹ יָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה - הֲרֵי זוֹ טְעוּנָה סְמִיכָה, וּנְסָכֶיהָ מִשֶּׁלּוֹ.

23) משנה שם יח: ונלמד שם יז: ממה שנאמר (דברים יב, כו-כז) "רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה' ועשית עולותיך הבשר והדם על מזבח ה'" וגו' - "רק קדשיך" אלו תמורות וכו' "אשר יהיו לך" אלו הוולדות כו', "ועשית עולותיך הבשר והדם" כדרך שאתה נוהג בעולה אתה נוהג בתמורה וכו'. 24) ואינו קרב עצמו עולה משום שאמו שהיא הקדושה הראשונה, והוא בא מחמתה, אינה קריבה עולה, שאין עולה באה אלא מן הזכר, אבל וולד תמורת עולה אף שהתמורה עצמה אינה קריבה, משום שהיא נקבה - וולדה קרב, משום שהקדש הראשון, שהתמורה באה מחמתו, היה זכר והוא קרב. 25) כמה שופרות היו במקדש.

ו. וְלַד הַמַּעֲשֵׂר[26], [וּוְלַד] תְּמוּרַת הַמַּעֲשֵׂר[27], וְלַד תְּמוּרַת הַבְּכוֹר, וּוְלָדֵי וַלְדוֹתֵיהֶן עַד סוֹף הָעוֹלָם - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִקְרְבוּ, אֶלָּא יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם[28] וְיֵאָכְלוּ, כִּבְכוֹר וּכְמַעֲשֵׂר שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם. וַלְדוֹת תְּמוּרַת הַבְּכוֹר - לַכֹּהֲנִים[29], וַלְדוֹת מַעֲשֵׂר וּתְמוּרָתוֹ[30] - לִבְעָלָיו[31].

26) מעשר בהמה. 27) אינו קרב, שהרי גם תמורת המעשר עצמה אינה קריבה. 28) משנה בתמורה כא. "תמורת הבכור והמעשר, ולדן, וולד וולדן עד סוף העולם הרי אלו כבכור וכמעשר ויאכלו במומן לבעלים". 29) רבינו מפרש מה שאמרו במשנה שם "ויאכלו במומן לבעלים" שהיינו לכהן, ולא לישראל. 30) כלומר, וולדות מעשר וולדות תמורת מעשר. ואילו תמורת המעשר עצמו, שהיא לבעלים, כבר הביא רבינו למעלה פרק ג שם. 31) במשנה שם: "ויאכלו במומן לבעלים".

ז. וְלַד תְּמוּרַת הַפֶּסַח - כִּתְמוּרַת הַפֶּסַח: אִם הָיְתָה אִמּוֹ קְרֵבָה שְׁלָמִים[32] - וְלָדָהּ יִקְרַב שְׁלָמִים; וְאִם הָיָה דִּינָהּ שֶׁתִּמָּכֵר וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ שְׁלָמִים[33] - אַף וְלָדָהּ נִמְכָּר וְיָבִיא בְּדָמָיו שְׁלָמִים. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לְפִסְחוֹ[34] וְיָלְדָה[35], אוֹ שֶׁהִפְרִישָׁהּ מְעֻבֶּרֶת - הִיא וּוְלָדָהּ יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן פֶּסַח. וְאִם נִשְׁאֲרָה נְקֵבָה זוֹ עַד אַחַר הַפֶּסַח אוֹ שֶׁיָּלְדָה אַחַר הַפֶּסַח - תִּרְעֶה הִיא וּוְלָדָהּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן שְׁלָמִים[36].

32) כגון, שהתפיס בהמת החולין בקרבן פסח, אחר חצות יום י"ד. 33) כגון שהמיר לפני חצות יום י"ד. 34) ברייתא מובאה בתמורה יט. וראה בפרק א מהלכות קרבן פסח הלכה א, שהפסח אינו בא אלא ממין זכר. 35) כלומר, שנתעברה לאחר שהפריש. 36) כחכמים שם. ואף על פי, שפסח בשאר ימות השנה קרב שלמים ושלמים באים נקבה - נקבה זו שהפרישה לפסח, לא תקרב שלמים, שכל קדושתה היא קדושה פסולה, שהקדישה לפסח, ואין פסח בא נקבה, לפיכך נדחית היא

וגם וולדה מהקרבה לשלמים, אלא ירעו עד שיסתאבו ויביא בדמיהם שלמים.

1 **ח. וַלְדוֹת הַקֳּדָשִׁים שֶׁיָּצְאוּ דֶּרֶךְ דֹּפֶן[37], אוֹ שֶׁיָּלְדוּ**
2 **טֻמְטוּם[38] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[39] וְכִלְאַיִם[40] וּטְרֵפָה[41] - הֲרֵי**
3 **אֵלּוּ יִפָּדוּ[42], וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן קָרְבָּן[43] הָרָאוּי לְהָבִיא**
4 **בִּדְמֵי וָלָד שֶׁל זוֹ[44].**

37) כגון שנתקשתה לילד וחתכו את דופן בטנה והוציאו את הוולד. 38) שאין לו לא אבר זכרות ולא אבר נקבות. 39) שיש לו גם אבר זכרות וגם אבר נקבות. 40) כגון תיש הבא על הרחל (=כבש). 41) ראה בפרק י מהלכות שחיטה הלכה ח שבעים מיני טריפה. ואף כי אין פודין טריפה להאכילה לכלבים (פרק ב מהלכות איסורי מזבח הלכה י) - יש לחלק בין אם נטרפה לאחר שהקדישוה שאין פודין אותה, לבין אם היתה טריפה במעי אמה שפודין אותה. 42) אף אם לא נפל בהם מום, שאין לך מום גדול מזה (לחם משנה). 43) איזה שירצה. 44) טעם הדברים לפי שוולדות הקדשים במעי אמן הם קדושים וחל על הוולד שהוא יוצא דופן וכו' קדושת דמים.

5 **ט. וְלַד בַּעֲלַת מוּם[45] - הֲרֵי הוּא כְּוֻלַּד הַתְּמִימָה לְכָל**
6 **דָּבָר, וְיִקְרַב[46] כָּרָאוּי לוֹ.**

45) כלומר, נולד מבהמה בעלת מום וכגון שהוקדשה בעת שהיתה תמימה או היתה בעלת מום עובר ואחרי כן הוממה, וולד זה נולד לפני שנפדתה האם. 46) כן מפורש בגמרא בכורות טו: שמי שסובר "אין בעלי חיים נדחין" - סובר שאם ילדה לפני פדיונה הוולד קדוש.

7 **י. קָדָשִׁים שֶׁהִפִּילוּ נֶפֶל אוֹ שְׁלִיָּא[47] - יִקָּבְרוּ, וַהֲרֵי**
8 **הֵם אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה[48].**

47) כיס שבו מונח העובר במעי אמו. ואף על פי שהפילה שליא בלבד ולא היה בה עובר - בוודאי נמח בה הוולד, כי אין שליא בלי וולד. 48) משנה בתמורה לג: "ואלו הן הנקברין קדשים שהפילה יקברו, הפילה שליא תיקבר". ומפרש רש"י שכל הנך נקברין משום שהם איסורי הנאה, וכמו כן מפורש במשנה חולין עז. "המבכרת שהפילה שליא ישליכנה לכלבים. ובמוקדשין תיקבר".

9 **יא. הַמְשַׁנֶּה אֶת הַקֳּדָשִׁים מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה[49] - עוֹבֵר**
10 **בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר בַּבְּכוֹר: לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ -**
11 **שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנּוּ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים[50]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר**
12 **הַקֳּדָשִׁים שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה[51], אֶחָד**
13 **קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת[52]. כֵּיצַד[53]? אִם**
14 **הִקְדִּישׁ לְבֶדֶק הַהֵיכָל - לֹא יְשַׁנֶּה לְבֶדֶק הַמִּזְבֵּחַ[54].**
15 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[55]. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[56].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אם הקדיש לבדק ההיכל, לא ישנה לבדק המזבח".

נאמר במשנה (לב. ב.) "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית, אין משנין אותן מקדושה לקדושה". ובפירוש המשנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד, ולדעת הרמב"ם אין לשנות גם בקדשי בדק הבית גופא, ולכן פסק שאסור לשנות מבדק ההיכל לבדק המזבח.

אבל הראב"ד השיג עליו, וכתב "אין שינוי בין קדשי היכל לשאר עזרות ולא למזבח" ולשיטתו הדין במשנה הוא רק בקדשי מזבח שאין משנים אותם אפילו מקדשים קלים לחמורים "אבל בדק הבית מה יש בין זה לזה". והוא כשיטת רש"י בש"ס.

ויש לומר שטעם הראב"ד הוא כרש"י בחומש, שפירש הפסוק "ויקחו לי – לשמי", שהנתינה למשכן ולמקדש צריכה להיות "לשמי", היינו לשם הקב"ה, ולכן אם הקדיש לבדק הבית יכול לשנות לבדק המזבח כי נתינת שניהם היא "לשמי", ופחות נוגע החילוק הפרטי שבין בדק הבית לבדק המזבח.

(על־פי לקו"ש חלק ט"ז עמוד 287)

49) שאומר על עולה, הרי זו שלמים או על שלמים הרי זו עולה, וכן כל כיוצא בזה. 50) היינו שלא יאמר "הרי זו עולה" או "הרי זו שלמים". 51) ספרא בחוקותי (פרשה ה הלכה ב־ג) "מנין שלא יקדיש אדם בכור, תלמוד לומר בכור לא יקדיש איש אותו וכו' אין לי אלא בכור מנין לכל הקדשים שאין משנין אותם מקדושה לקדושה, תלמוד לומר (שם) בבהמה לא יקדיש איש אותו" "כאילו אמר כל מה שיהא לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו קדושה אחרת אלא יישאר כמו שהוא". 52) משנה בתמורה לב. "אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנין אותם מקדושה לקדושה". וראה בחינוך (מצוה שנו), שכתב, שגם קדשי בדק הבית למדו מהפסוק הנ"ל "בבהמה לא יקדיש איש אותו" - "ירמוז בכל בהמה קדושה בין בקדושה לקדשי מזבח בין לבדק הבית, שאין משנין אותה מקדושתה ועל הכל נאמר לא יקדיש איש אותו" (לשון החינוך שם). 53) אין משנים בקדשי בדק הבית (שקדשי מזבח אין משנין, הוא שאומר על עולה שהוא שלמים או להיפך כנ"ל). 54) שכשם שבקדשי מזבח אין משנים מעולה לשלמים ומשלמים לעולה, כך בקדשי בדק הבית אין משנים מבדק ההיכל לבדק המזבח. וייתכן כי מבדק הבית למזבח, מותר. 55) שאם הקדיש לבדק דבר זה, אסור לשנותו לבדק דבר אחר. 56) לפי שאין בו מעשה שהרי לא אהנו מעשיו, ואינו קדוש.

16 **יב. כֵּיצַד מַעֲרִימִין עַל הַבְּכוֹר לְהַקְדִּישׁוֹ לַמִּזְבֵּחַ**
17 **הֶקְדֵּשׁ אַחֵר? מַקְדִּישׁוֹ בַּבֶּטֶן קֹדֶם שֶׁיִּוָּלֵד. שֶׁנֶּאֱמַר:**
18 **אֲשֶׁר יִוָּלֵד לַה' לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ - מִשֶּׁיִּוָּלֵד אִי**
19 **אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ, אֲבָל אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ בַּבֶּטֶן[57]. לְפִיכָךְ**
20 **יֵשׁ לוֹ לוֹמַר: מַה שֶּׁבְּמֵעֶיהָ שֶׁל מְבַכֶּרֶת זוֹ, אִם הוּא**
21 **זָכָר - הֲרֵי זוֹ עוֹלָה[58]. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר זִבְחֵי**
22 **שְׁלָמִים[59], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְקִיעַ אוֹתוֹ מִקְּדֻשָּׁתוֹ כְּדֵי**
23 **לֵהָנוֹת בּוֹ[60]. וְאִם אָמַר: עִם יְצִיאַת רֹב רֹאשׁוֹ[61] יִהְיֶה**
24 **עוֹלָה - הֲרֵי זֶה בְּכוֹר וְאֵינוֹ עוֹלָה[62].**

57) גמרא שם כה. "שהבכור ביציאתו [מרחם אמו] הוא

שמתקדש". 58) במשנה שם, שקדושת עולה חמורה מקדושת בכור, שבכור נאכל לכהנים ועולה כליל לה', לכך יכול לשנותו. 59) כלומר, מה שבמעיה של מבכרת זו הרי הוא זבחי שלמים. 60) שם בגמרא, שבכור הוא לכהן ושלמים נאכלים לבעליו והיא קדושה גרועה משל בכור, ואינו יכול לשנות מקדושה חמורה לקדושה גרועה. "ונראה שאין זה אסור אלא מדרבנן". 61) שביציאת רוב ראשו דהיינו פדחתו, הרי הוא כילוד. 62) זוהי בעייתו של רב עמרם מרב ששת בתמורה שם, אם אמר על הבכור, כשהוא בבטן אמו, שעם יציאת רובו (שאז חלה עליו קדושת בכורה) יהיה עולה, באופן שישנה כאן התנגשות של שתי קדושות (קדושת בכור וקדושת עולה) לחול בבת אחת, איזו מהן עדיפה, אם קדושת עולה שהיא כליל לה', או קדושת בכור שהיא מרחם. ופשט אביי שלא חלה קדושת עולה אלא קדושת בכור, משום ש"דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין". כלומר, קדושת בכור היא של הרב, של הקדוש־ברוך־הוא, ואילו קדושת עולה היא של התלמיד, שאין כאן מצוה להקדישה לעולה.

1 יג. וְאֵין מַעֲרִימִין עַל בֶּהֱמַת הֶקְדֵּשׁ לְהַקְדִּישׁ עֻבָּרָהּ
2 קְדֻשָּׁה אַחֶרֶת, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כִּקְדֻשַּׁת אִמּוֹ; שֶׁוַּלְּדוֹת
3 הַקֳּדָשִׁים מִמְּעֵי אִמָּם הֵם קְדוֹשִׁים[63], כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרִנוּ,
4 וַהֲרֵי כָּל עֻבָּר מֵהֶן כִּקְדֻשַּׁת אִמּוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתוֹ
5 בַּבֶּטֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בַּבְּכוֹר, שֶׁהַבְּכוֹר בִּיצִיאָתוֹ הוּא
6 שֶׁמִּתְקַדֵּשׁ. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה גְּזֵרוֹת הֵם[64],
7 כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרִנוּ בְּסוֹף מְעִילָה, רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶן, וְכָל
8 מַה שֶּׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן לוֹ טַעַם - תֵּן לוֹ טַעַם. הֲרֵי
9 אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה הֵבִין רֹב
10 הַטְּעָמִים[65] שֶׁל כָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה. יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה
11 שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ,
12 כָּעִנְיַן שֶׁאָמַר: וְאִם הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת בֵּיתוֹ וְיָסַף
13 חֲמִישִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו. יָרְדָה תּוֹרָה לְסוֹף מַחֲשֶׁבֶת
14 הָאָדָם וּקְצָת יִצְרוֹ הָרָע. שֶׁטֶּבַע שֶׁל אָדָם נוֹטֶה
15 לְהַרְבּוֹת קִנְיָנוֹ וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנָּדַר
16 וְהִקְדִּישׁ - אֶפְשָׁר שֶׁחָזַר בּוֹ וְנִחַם וְיִפְדֶּה בְּפָחוֹת
17 מִשָּׁוִיו. אָמְרָה תּוֹרָה: אִם פָּדָה לְעַצְמוֹ - יוֹסִיף
18 חֹמֶשׁ. וְכֵן אִם הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה קְדֻשַּׁת הַגּוּף, שֶׁמָּא
19 יַחֲזֹר בּוֹ, וְכֵיוָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְדּוֹתָהּ יַחֲלִיפֶנָּה
20 בִּפְחוּתָה מִמֶּנָּה; וְאִם תִּתֵּן לוֹ רְשׁוּת לְהַחֲלִיף הָרַע
21 בְּיָפֶה - יַחֲלִיף הַיָּפֶה בְּרַע וְיֹאמַר טוֹב הוּא. לְפִיכָךְ
22 סָתַם[66] הַכָּתוּב בְּפָנָיו שֶׁלֹּא יַחֲלִיף, וּקְנָסוֹ אִם הֶחֱלִיף
23 וְאָמַר: וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ. וְכָל אֵלּוּ
24 הַדְּבָרִים כְּדֵי לָכֹף אֶת יִצְרוֹ וּלְתַקֵּן דֵּעוֹתָיו. וְרֹב דִּינֵי
25 הַתּוֹרָה אֵינָן אֶלָּא עֵצוֹת מֵרָחוֹק מִגּוֹדֶל הָעֵצָה לְתַקֵּן
26 הַדֵּעוֹת וּלְיַשֵּׁר כָּל הַמַּעֲשִׂים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הֲלֹא
27 כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים בְּמֹעֵצוֹת וָדָעַת. לְהוֹדִיעֲךָ קֹשְׁט
28 אִמְרֵי אֱמֶת, לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"רוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים בו".

התוכן הפנימי של תמורה בעבודת האדם הוא יכולתו לעשות תמורה ושינוי בעולם, הגם שהעולם עצמו מצד בריאתו הוא תחתון שאין תחתון למטה ממנו, בכל זאת עושים בו תמורה ונעשה דירה לו יתברך. עניין זה נפעל על ידי התורה – "דבר ה' זו הלכה", ובפרט בהלכה הידועה "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה ומיד הן נגאלין".

(על־פי 'יין מלכות' ספר קרבנות סימן יד)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם ראוי להתבונן בהן, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם".

ומחדש כאן הרמב"ם שגם בחוקים שאין טעמם ידוע, חובה על האדם להתבונן בהם "וכל מה שאתה יכול ליתן בו טעם תן בו טעם". ולכאורה קשה ממה שכתב בשמונה פרקים לרמב"ם, שמה שאמרו חז"ל "לא יאמר אדם אי אפשי לעשות עבירה, אלא אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי" מדברת רק על חוקי התורה, אבל על המשפטים שבה שהם מובנים בשכל צריך לומר "אי אפשי", כי "הנפש החשובה לא תתאווה לאחד מאלו הרעות". כלומר, חייב אדם לומר "אי אפשי" מצד טעמה השכלי, אבל בחוקים צריך לומר "אפשי" שקיומה יהיה באופן שאין לה טעם שכלי אלא רק מצד קבלת עול מלכותו ית', ומדוע כותב כאן ש"ראוי להתבונן בהם".

ויש לומר: המשפטים שבתורה מובנים בכח ההשגה האנושית ומתיישבים בשכל האדם, משא"כ החוקים יסודם בשכל התורה שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה ואינם טעמים מוכרחים בשכל הפשוט. ועל־פי־זה יש לבאר לשון הרמב"ם כאן "ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים", כי במילים "עצות מרחוק מגדול העצה" נמצאת ההגדרה של טעמי החוקים שאינם מובנים לאדם מיד ומצד שכלו האנושי אלא רק לאחר התבוננות, ולכן צריך זהירות שאם "לא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה, אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' כו'".

ועדיין קשה, שהרי הדין הוא ש"אין פודין את ההקדשות אלא בשלושה בקיאין, ומכריזין עליהן בפני כל הבאין לפדות", ואיך יוכל לפדותו בפחות מכדי שוויו. ובנוסף, הרי מדובר באדם שהקדיש ממונו והתגבר על יצרו הרע "להרבות ממונו", ומדוע חוששים שיחזור בו מן הקצה אל הקצה.

אלא הביאור בזה הוא, שטעמים אלו הם "מרחוק מגדול

העצה", ומצד שכל האדם הפשוט אין זה מתקבל, ורק מכיון "שירדה תורה לסוף דעתו של אדם, כיון שהקב"ה שברא את האדם מכיר גם את טבעו ויצרו, שיש בכוחו להטות את האדם גם אחרי שהקדיש עד שישתדל ויעשה כל האפשר להתנהג באופן הפכי ולהחליף היפה ברע "ויאמר טוב הוא".

(על־פי 'יין מלכות' ספר קרבנות סימן יג)

63) כתנא קמא של רבן שמעון בן גמליאל בתמורה כד: כה. ולמדו זאת ממה שנאמר (ויקרא כז, כו) "אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו" - "משיבוכר לה' אי אתה מקדישו אבל אתה מקדיש את הבכור בבטן, יכול אף וולדי כל הקדשים כן (שאתה יכול להקדישם בקדושה אחרת) תלמוד לומר "אך" חלק, הרי שוולדות הקדשים ממעי אמם הם קדושים. 64) ואינם לפי הבנתו של האדם. 65) ולא כל הטעמים, שהרי על מצוות פרה אדומה אמר שלמה "על כל אלו עמדתי ועל פרשת פרה שאלתי וחקרתי ופשפשתי, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" (במדבר רבה שם). 66) כלומר, גדר בעדו, מנע ממנו.

1 **סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת תְּמוּרָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא**
2 **נִגְמַר סֵפֶר תְּשִׁיעִי, וְהוּא סֵפֶר הַקָּרְבָּנוֹת. הִלְכוֹתָיו**
3 **שִׁשָּׁה, וּפְרָקָיו חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים, וְאֵלּוּ הֵן: הִלְכוֹת**
4 **קָרְבַּן פֶּסַח - עֲשָׂרָה פְּרָקִים. הִלְכוֹת חֲגִיגָה -**
5 **שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים. הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.**
6 **הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת - חֲמִשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת**
7 **מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה - חֲמִשָּׁה פְּרָקִים. הִלְכוֹת תְּמוּרָה -**
8 **אַרְבָּעָה פְּרָקִים.**
9 **לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי**

10 סֵפֶר עֲשִׂירִי וְהוּא סֵפֶר טָהֳרָה

11 **הִלְכוֹתָיו שְׁמוֹנֶה. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת טֻמְאַת**
12 **מֵת. ב. הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה. ג. הִלְכוֹת טֻמְאַת**
13 **צָרַעַת. ד. הִלְכוֹת מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב. ה. הִלְכוֹת שְׂאָר**
14 **אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. ו. הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳהָלִין. ז. הִלְכוֹת**
15 **כֵּלִים. ח. הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת**

16 הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

17 **מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת. וְהוּא דִין טֻמְאַת מֵת.**
18 **וּבֵאוּר מִצְוָה זֹאת בִּפְרָקִים אֵלּוּ:**

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שהמת מטמא במגע ובמשא ובאוהל, טומאת היסט האמורה בכל מקום מה היא, והנושא בבית הסתרים אם מטמא במשא אדם ובגדים, וטומאת אוהל אם היא ככל הטומאות, טומאות אוהל האמורה בכל מקום מה היא, ואם הגוי מטמא באוהל, הגוי והבהמה אם מתטמאין במת או בטומאה אחרת, המת אינו מטמא עד שתצא נפשו, ואם נחלק ועדיין הוא מרפרף.

19 **א. הַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל טֻמְאַת**
20 **שִׁבְעָה[2]. וְטֻמְאַת מַגָּע וְאֹהֶל מְפָרְשִׁין בַּתּוֹרָה,**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת**
22 **יָמִים; וְנֶאֱמַר: כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל**
23 **יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים.**

2) יש דברים שמטמאים טומאת ערב, זאת־אומרת שהנוגע בהם או נושאם טמא אותו יום בלבד עד הערב, ויש טומאות שהנוגע והנושא טמא שבעת ימים, בתלמוד ובלשון רבינו: "טומאת שבעה". אלה ואלה צריכים טבילה במקווה שיש בו ארבעים סאה.

24 **ב. טֻמְאַת מַשָּׂא מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3]. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים[4]:**
25 **אִם נִבְלָה, שֶׁהִיא טֻמְאַת עֶרֶב[5] וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל,**
26 **מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָם; הַמֵּת[6]**
27 **לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! וּמַה נִּבְלָה, שֶׁמַּגָּעָהּ טֻמְאַת עֶרֶב,**
28 **מַשָּׂאָהּ טֻמְאַת עֶרֶב[7]; אַף הַמֵּת, שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת**
29 **שִׁבְעָה[8], מַשָּׂאוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה. אֵין טֻמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת**
30 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9], אֶלָּא דִין תּוֹרָה. וְיֵרָאֶה לִי[10], שֶׁשָּׁתַק**
31 **מִמֶּנָּה[11] הַכָּתוּב כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁתַק מֵאִסּוּר הַבַּת[12], לְפִי**
32 **שֶׁאָסַר בְּפֵרוּשׁ אֲפִלּוּ בַּת הַבַּת, וְשָׁתַק מֵאִסּוּר אֲכִילַת**
33 **בָּשָׂר בְּחָלָב[13], לְפִי שֶׁאָסַר בְּפֵרוּשׁ אֲפִלּוּ בְּשׁוּלוֹ; כָּךְ**
34 **שָׁתַק מִטֻּמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת, לְפִי שֶׁטִּמֵּא בְּפֵרוּשׁ אֲפִלּוּ**
35 **טֻמְאַת אָהֳלוֹ, כָּל שֶׁכֵּן מַשָּׂאוֹ[14].**

3) אינה כתובה בתורה בפירוש, אלא נמסרה מפה לאוזן ממשה רבינו עד חכמי הדורות האחרונים. 4) ספרי פרשת חוקת פיסקה קכז. קל־וחומר היא אחת המידות שהתורה נדרשת בהן. 5) הנוגע בה או נושאה טמא רק אותו היום עד הערב. 6) שמטמא באוהל ומטמא שבעה ימים. 7) כלומר, לענין זמן הטומאה, מגע ומשא שווין. 8) כמגעו. 9) בכמה מקומות מגדיר רבינו כ"דברי סופרים" את ההלכות שנלמדו בקל־וחומר ובמידות אחרות שהתורה נדרשת. ולפיכך מדגיש כאן, שטומאת משא, אע"פ שנלמדה בקל־וחומר, היא דין תורה ממש. והטעם מפני שהיא מקובלת איש מפי איש עד הלכה למשה מסיני, והקל־וחומר נאמר רק לחזק את ההלכה. 10) בדרך כלל, מביא רבינו בחיבורו הגדול רק את הדברים שנאמרו במדרשי הלכה, בשני התלמודים - בבלי וירושלמי - בתוספתא ובספרי הגאונים, ובמקרים יוצאים מן הכלל, כשהוא מוסיף משהו מסברת עצמו, דרכו להקדים ולהודיע שסברת עצמו הוא אומר. 11) מטומאת משא. 12) התורה אסרה בפירוש לבוא על בת הבת (ויקרא יח, י), אבל לא כתבה כלום על איסור הבת. 13) התורה כתבה שלוש פעמים "לא תבשל גדי בחלב אמו", ולא כתבה "לא תאכל" (ראה הלכות מאכלות אסורות פ"ט ה"ב, ובלחם־משנה שם). 14) וקל וחומר שכזה נקרא בלשון התלמוד "גילוי מילתא" (פירוש, סברא הגיונית המגלה לנו את הדבר לאמיתו. מילתא = דבר). וקל־וחומר שכזה, כוחו יפה גם לענין עונש מלקות ומיתה, מה־שאין־כן בקל־וחומר רגיל,

שעליו אמרו: אין עונשים מן הדין (דין = קל־וחומר או בנין אב).

ג. טֻמְאַת מַגָּע הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בְּשְׂאָר הַמְטַמְּאִים, הוּא שֶׁנָּגַע הָאָדָם בִּבְשָׂרוֹ בַּטֻּמְאָה עַצְמָהּ[15], בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בְּרַגְלוֹ בֵּין בִּשְׂאָר בְּשָׂרוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹנוֹ[16] - הֲרֵי זֶה נִטְמָא. וְכֵן נִרְאֶה לִי, שֶׁאִם נָגַע בְּצִפָּרְנָיו[17] אוֹ בְּשִׁנָּיו - נִטְמָא. כֵּיוָן שֶׁהֵם מְחֻבָּרִים לַגּוּף - הֲרֵי הֵם כַּגּוּף. אֲבָל אִם תָּחַב אָדָם טֻמְאָה בְּכוּשׁ[18] וְהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם טָהוֹר וְלֹא נָגְעָה בִּלְשׁוֹנוֹ, אוֹ שֶׁהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ מְעֵי שֶׁל אִשָּׁה מִלְּמַטָּה וְלֹא נָגְעָה בִּבְשָׂרָהּ[19] - לֹא נִטְמָא הַבּוֹלֵעַ מִשּׁוּם מַגָּע זֶה[20], שֶׁהֲרֵי לֹא נָגְעָה בִּבְשָׂרוֹ, שֶׁנִּגִּיעַת פְּנִים אֵינָהּ נְגִיעָה[21].

15) ולא על־ידי דבר אחר. אין זאת־אומרת שאין המת מטמא אלא בנגיעה ישירה, שהרי ישנם כמה סוגי טומאה אחרים, המכוון רק להגדיר טומאת מגע מה היא. 16) שאינו מקום גלוי כל כך. קידושין כה, א: "אמר עולא, הכול מודים בלשון, לענין טומאה דגלוי הוא". 17) של הנוגע. במסכת אהלות (פרק ג משנה ג) שנינו, הנוגע בשיער בשיניים ובצפרניים של המת כשהם מחוברים לגוף - טמא. ולמד רבינו מזה, שגם אם אותם הדברים של טהור נגעו במת - נטמא. 18) פלך. 19) החיצון. 20) כלומר, אינו מטמא משום מגע, אבל מטמא משום משא, כמו שיתבאר לקמן בפרק זה הלכה ח. 21) בלשון התלמוד: "טומאת בית הסתרים" (נדה מב, ב).

ד. קְרוּם שֶׁעַל הַמַּכָּה[22] - הֲרֵי הוּא כְּעוֹר הַבָּשָׂר לְעִנְיַן מַגַּע טֻמְאוֹת[23]; וּכְשׁוּת שֶׁעַל הַקָּטָן - אֵינָהּ כְּעוֹר הַבָּשָׂר. כֵּיצַד? מִי שֶׁנָּגְעָה טֻמְאָה בִּקְרוּם מַכָּתוֹ - נִטְמָא כְּאִלּוּ נָגְעָה בְּעוֹרוֹ; נָגְעָה בַּשֵּׂעָר הַדַּק[24] שֶׁעַל בְּשַׂר הַקָּטָן - לֹא נִטְמָא. וְכֵן אָדָם טָמֵא שֶׁהָיְתָה בּוֹ מַכָּה וְנָגַע הַטָּהוֹר בִּקְרוּם מַכַּת הַטָּמֵא - נִטְמָא. אִם הָיָה קָטָן טָמֵא וְנָגַע הַטָּהוֹר בַּכְּשׁוּת שֶׁלּוֹ - לֹא נִטְמָא, בֵּין בְּטֻמְאַת מֵת בֵּין בִּשְׂאָר טֻמְאוֹת. וְכֵן לְכִלּוּכֵי צוֹאָה אוֹ טִיט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מִדְּבָרִים שֶׁאֵין חוֹצְצִין[25] עַל הַגּוּף, וְכֵן גִּלְדֵי צוֹאָה[26] מִן הַדְּבָרִים שֶׁחוֹצְצִין עַל הַגּוּף - אֵינָם כְּעוֹר הַבָּשָׂר לֹא לְטַמֵּא[27] וְלֹא לְהִתְטַמֵּא[28].

22) כשפצע מתחיל להירפא הוא מעלה קרום דק ורך, ונקרא "גלד" בלשון המשנה. 23) מקוואות פ"ט מ"ד. 24) במשנה שם כתוב: "כשות של קטן", ופירש הערוך: שיער הדק. וכן פירש רבינו. וכתב בכסף־משנה שהמדובר בשיער הרך שעל גופו הנושא מאליו, אבל שיער ממש מטמא בין בגדול ובין בקטן. 25) אם טבל ועל בשרו לכלוכים אלה, אינם חוצצים בין המים ובין הגוף, וטבילתו כשירה. 26) חתיכות קטנות ויבשות. 27) אם היו על הטמא, ונגע בהם אדם טהור - לא נטמא. 28) אם היו על הטהור, ונגעו בטמא - לא נטמא האדם. תוספתא מקוואות פ"ו ה"ד: "שאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמאים ולא מיטמאין חוץ מקרום שעל גבי מכה".

ה. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מִתְטַמֵּא בִּנְגִיעָתוֹ בְּטֻמְאָה, כָּךְ הַכֵּלִים מִתְטַמְּאִים[29] בִּנְגִיעַת הַטֻּמְאָה בָּהֶן; חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶס[30], שֶׁאֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא מַאֲוִירוֹ[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים[32]. [וְזֶהוּ כְּלָל גָּדוֹל בְּטֻמְאָה: כָּל הַמִּטַּמֵּא אָדָם בְּמַגָּע - מִטַּמֵּא כֵּלִים, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא אָדָם בְּמַגָּע - אֵינוֹ מִטַּמֵּא כֵּלִים. וְאֵין אָדָם וְכֵלִים מְקַבְּלִין טֻמְאָה אֶלָּא מֵאַב הַטֻּמְאָה][33].

29) כלים פ"א מ"א. 30) שם פ"ב מ"א. 31) אם נכנסה טומאה לתוך הכלי אף־על־פי שלא נגעה בדופנו, אבל אם נגעה בדופן הכלי מבחוץ לא נטמא. בברייתא חולין כד, ב דרשו מהכתוב (ויקרא יא, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו". תוכו, אף־על־פי שלא נגע. ובתורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ז ה"ה, למדו: תוכו מטמא ואין מטמא מאחוריו. 32) פי"ג ה"א. 33) בבא קמא ב, ב. המת עצמו נקרא אבי אבות הטומאה, ואדם הנוגע בו נעשה אב הטומאה, וטמא שבעה ימים וצריך הזאת מי אפר פרה אדומה ביום השלישי לטומאתו וביום השביעי, אבל הנוגע באב הטומאה נעשה ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין. ויש חילוקי דינים בין אדם לכלים ויתבארו במקומם. [בהקדמתו לסדר טהרות, מונה רבינו אחד־עשר חלקי אב הטומאה המתחלקים לכמה סוגים].

ו. טֻמְאַת מַשָּׂא הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּשְׂאָר כָּל הַמְטַמְּאִים בְּמַשָּׂא, הוּא שֶׁיִּשָּׂא הָאָדָם הַטֻּמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ. אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ אֶבֶן[34], הוֹאִיל וְנָשָׂא - נִטְמָא. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא עַל רֹאשׁוֹ אוֹ עַל יָדוֹ אוֹ עַל שְׂאָר גּוּפוֹ[35]. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹ שֶׁנִּשָּׂאָהּ אַחֵר וְהִנִּיחָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה[36], הוֹאִיל וְנִשֵּׂאת עָלָיו מִכָּל מָקוֹם - נִטְמָא. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בְּחוּט אוֹ בִּשְׂעָרוֹ, וְתָלָה הַחוּט בְּיָדוֹ וְהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה כָּל שֶׁהוּא[37] - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא וְנִטְמָא.

34) כגון שהאבן מוטלת על כתפו או על ראשו, והטומאה על האבן. 35) דעת רבינו, שאפילו לא הזיז את הטומאה אלא היתה מונחת עליו - נטמא (תפארת ישראל "יבקש דעת" אות ו). 36) האדם הנושאה. 37) מן הארץ, כגון שהיתה הטומאה מונחת על הארץ, וחוט קשור בה, והאדם מחזיק את החוט בידו (רבינו בפירושו לכלים פ"א מ"ב).

ז. מֵסִיט[38] בִּכְלַל נוֹשֵׂא הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַשָּׂא - מִטַּמֵּא בְּהֶסֵּט[39]. כֵּיצַד? קוֹרָה שֶׁהִיא מֻנַּחַת עַל הַכֹּתֶל וְעַל צִדָּהּ מֵת אוֹ נְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבָא הַטָּהוֹר לִקְצֵה הַקּוֹרָה הַשֵּׁנִי וְהֱנִידוֹ, כֵּיוָן שֶׁהֵנִיד אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁבַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם מָשַׁךְ אֶת הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי כְּנֶגֶד הָאָרֶץ עַד שֶׁהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה אוֹ

שֶׁגָּרַר הַטֻּמְאָה עַל הָאָרֶץ, שֶׁזֶּה נוֹשֵׂא וַדַּאי. וְזֶה וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ[40] הֵיא טֻמְאַת הֵסֵּט הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם.

38) מזיז ואינו נושא. דוגמא - לקמן. 39) בבבא בתרא ט, ב אמרו שהנבילה מטמאה בהיסט, והוא הדין לכל המטמאים במשא, ובתוספתא אהלות פ"א ה"א אמרו בפירוש, שהמת מטמא בהיסט. 40) כגון שדפק על השולחן, ומכוח הדפיקה זזו הכלים.

ח. הַנּוֹשֵׂא[41] בְּתוֹךְ בֵּית הַסְּתָרִים[42] - נִטְמָא; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַנְּגִיעָה שָׁם נְגִיעָה[43], הַנּוֹשֵׂא שָׁם נוֹשֵׂא הוּא. אֶלָּא אִם כֵּן נִבְלַע הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מֵעָיו[44], שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהִגִּיעָה לְתוֹךְ בִּטְנוֹ אֵינוֹ לֹא נוֹגֵעַ וְלֹא נוֹשֵׂא. וְאִם טָבַל - טָהוֹר וְאַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מֵעָיו[45].

41) נדה מב, ב. 42) ראה למעלה ה"ג. 43) והמגע אינו מטמא. 44) מקוואות פ"ו מ"ח. 45) שם.

ט. אֵין מִתְטַמֵּא[46] בְּמַשָּׂא אֶלָּא הָאָדָם[47] בִּלְבַד, לֹא הַכֵּלִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל יָדוֹ עֲשָׂרָה כֵּלִים זֶה עַל גַּב זֶה וְהַנְּבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ בַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן - הָאָדָם טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא נְבֵלָה, וְהַכֵּלִים שֶׁעַל יָדוֹ כֻּלָּן טְהוֹרִים, חוּץ מִכְּלִי הָעֶלְיוֹן שֶׁנָּגְעָה בּוֹ הַטֻּמְאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

46) זבים פ"ה מ"ג. 47) שם שנינו: "כל הנושא ונישא על המרכב טהור חוץ מן האדם, וכל הנושא על הנבילה טהור חוץ מן המסיט". ופירש רבינו שם, שאדם הנושא את הנבילה טמא, אפילו לא הסיטה (הזיזה ממקומה), ומה שאמר "כל הנושא ונישא על הנבילה טהור" הכוונה לכלים, כמו בבבא הקודמת גבי מרכב, אלא שבנבילה אי־אפשר היה לומר "חוץ מן האדם", שהרי בנבילה רק הנושא טמא אבל לא הנישא, ולפיכך אמרו "חוץ מן המסיט", שהוא טמא גם בנישא. כך יש לבאר כוונת רבינו שם. [הר"ע ברטנורא סובר, שגם נושא אינו מטמא אלא־אם־כן הסיט, ולפיכך הוא מפרש המשנה כפשוטה, אבל דעת רבינו אינה כן].

י. טֻמְאַת אֹהֶל אֵינָהּ בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת אֶלָּא בְּמֵת בִּלְבַד[48]. וּבֵין שֶׁהֶאֱהִיל הָאָדָם אוֹ הַכְּלִי[49], אֲפִלּוּ מַחַט שֶׁהֶאֱהִילָה עַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הַמֵּת עַל הָאָדָם אוֹ עַל הַכֵּלִים[50], אוֹ שֶׁהָיָה הַמֵּת עִם הָאָדָם אוֹ עִם הַכֵּלִים תַּחַת אֹהֶל אֶחָד[51] - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים.

48) כלים פרק יא משנה ד. 49) אהלות פ"ג מ"א. 50) שם. 51) כתוב בתורה (במדבר יט, יד): "כל הבא אלא האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים".

יא. וְטֻמְאַת אֹהֶל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הוּא שֶׁתִּטַּמֵּא אוֹתָהּ טֻמְאָה הָאָדָם אוֹ הַכֵּלִים בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ דְּרָכִים אֵלּוּ. אֶחָד הַבָּא כֻּלּוֹ לְאֹהֶל הַמֵּת אוֹ[52] הַבָּא מִקְצָתוֹ[53] - הֲרֵי זֶה נִטְמָא בְּאֹהֶל. אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדוֹ אוֹ רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו אוֹ חָטְמוֹ[54] לְאֹהֶל הַמֵּת - הֲרֵי זֶה נִטְמָא כֻּלּוֹ. נָגַע בַּמַּשְׁקוּף[55] וְצֵרֵף יָדוֹ[56] עִם הַמַּשְׁקוּף - נִטְמָא כְּאִלּוּ בָּא מִקְצָתוֹ. נָגַע בָּאַסְקֻפָּה[57]: מִטְּפַח וּלְמַטָּה קָרוֹב לָאָרֶץ[58] - טָהוֹר[59], וּמִטְּפַח וּלְמַעְלָה - טָמֵא. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁדָּבָר זֶה מִדִּבְרֵיהֶם[60].

52) בין ובין. 53) נזיר מג, א: "כיוון דעייל ידיה איסתאיב" (בעברית: כאשר הכניס ידו - נטמא). בספרי חוקת פיסקה קכו, למדו דין זה מהכתוב (במדבר שם): "כל הבא אל האהל", כלומר, כל ביאה שהיא. 54) נזיר שם. 55) אהלות פי"ב, מ"ח. 56) ע"י הנגיעה צירף ידו למשקוף (כסף־משנה). 57) בסף בחלק הבולט מחוץ למשקוף, אבל כנגד המשקוף הוא אוהל ממש, וכאשר אך הושיט ידו לאוירו - נטמא. 58) במשנה שם אמרו: "מטפח ולמטן - טהור, מטפח ולמעלן - טמא". ומפרש רבינו: מטפח ולמטן, היינו הטפח הקרוב לקרקע. ומטפח ולמעלן, היינו למעלה מאותו טפח (ובתפארת ישראל פירש אחרת. ראה שם). 59) מפני שהוא כקרקע. 60) חכמים גזרו טומאה בנוגע בחלקה החיצון משום חלקה הפנימי שהוא תחת המשקוף.

יב. אֶחָד הַמֵּת מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[61].

61) יבמות פא, א. מסקנא של רבינא, שאפילו ר' שמעון בן יוחאי האומר שגוי מת אינו מטמא באוהל, מודה שמטמא במגע ומשא.

יג. וְאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[62]. וְדָבָר זֶה קַבָּלָה הוּא[63]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמִלְחֶמֶת מִדְיָן: כֹּל נֹגֵעַ בֶּחָלָל, וְלֹא הִזְכִּיר שָׁם אֹהֶל. וְכֵן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵינוֹ נַעֲשֶׂה טְמֵא מֵת[64], אֶלָּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּגַע בְּמֵת אוֹ נְשָׂאוֹ אוֹ הֶאֱהִיל עָלָיו - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא נָגַע. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לִבְהֵמָה[65] שֶׁנָּגְעָה בְּמֵת אוֹ הֶאֱהִילָה עָלָיו. וְלֹא בְּטֻמְאַת הַמֵּת בִּלְבַד, אֶלָּא בְּכָל הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן אֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלֹא הַבְּהֵמָה מִתְטַמְּאִין בָּהֶן.

62) כר' שמעון בן יוחאי שם, ואע"פ שחכמים חולקים עליו - פסק כמותו, מפני שרבינא נוקט שיטתו, וגם מפני שאליהו אמר לרבה כך (בבא מציעא קיד, ב). כסף־משנה. 63) ר' שמעון למד דין זה מהמקרא, ורבינו סובר שהדרשה היא רק אסמכתא, ועיקר הדין קבלה היא איש מפי איש עד משה רבינו (ראה תוספות שם ד"ה ואין). 64) נזיר סא, ב. 65) חיה. באהלות פ"ח מ"א שנינו, שבהמה חיה ועוף חוצצים בפני הטומאה (פירוש, הם נידונים כמו מחיצה המפסיקה בין הטומאה ובין הטהור, שאין הטומאה עוברת), וכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ.

יד. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כְּזָבִין לְכָל דִּבְרֵיהֶן[66]. וְאֵין לְךָ בְּכָל מִינֵי נֶפֶשׁ[67] מַה שֶּׁמִּתְטַמֵּא וְהוּא חַי אוֹ מְטַמֵּא וְהוּא חַי חוּץ מִן הָאָדָם בִּלְבַד, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מִיִּשְׂרָאֵל[68]. אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן[69] מִתְטַמְּאִין בְּכָל הַטֻּמְאוֹת. אֲפִלּוּ בְּטֻמְאַת הַמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: אִישׁ[70] אֲשֶׁר יִטְמָא, אֶחָד הָאִישׁ

1 וְאֶחָד הַקָּטָן; שֶׁהֲרֵי[71] הוּא אוֹמֵר שָׁם: וְעַל כָּל
2 הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם. אֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ שֶׁנָּגַע אוֹ
3 נָשָׂא אוֹ הֶאֱהִיל עַל הַמֵּת - נִטְמָא, וַהֲרֵי הוּא טְמֵא
4 מֵת. וְהוּא שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה[72]; אֲבָל בֶּן שְׁמוֹנָה[73] - הֲרֵי
5 הוּא כְּאֶבֶן[74] וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[75].

66) נדה לד, א. 67) בעלי חיים. 68) המדובר בכל הטומאות חוץ מטומאת זיבה, שגזרו חכמים על הגויים. או הכוונה לדין תורה (ראה משנה־למלך). 69) בין גדול ובין קטן. משנה נדה מג, ב. 70) ו"איש" בכל מקום, פירושו גדול. הפיסקא: "שנאמר וכו'" נמשכת ל"אפילו". כלומר, אע"פ שנאמר. 71) כאן מתחיל הנימוק למה הקטן מטמא. 72) תשעה חדשי הריון. ילד כזה חזקתו שהוא בן קיימא. 73) שנולד חודש לפני זמנו. 74) אין לו סיכויים להתקיים אפילו שלושים יום (בבא בתרא, כ, א). 75) אף־על־פי שהוא חי.

6 טו. הַמֵּת[76] אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ. אֲפִלּוּ
7 מְגֵיָּד[77] אוֹ גּוֹסֵס, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִים[78] -
8 אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם
9 אֲשֶׁר יָמוּת. נִשְׁבְּרָה מַפְרַקְתּוֹ[79] וְרֹב בְּשָׂרָהּ עִמָּהּ, אוֹ
10 שֶׁנִּקְרַע כְּדֶג מִגַּבּוֹ, אוֹ שֶׁהֵתַז רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁנֶּחֱלַק
11 לִשְׁנֵי חֲלָקִים בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אַף עַל פִּי
12 שֶׁעֲדַיִן הוּא מְרַפְרֵף[80] בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו.

76) אהלות פ"א מ"ו. 77) מחותך בכמה מקומות, מלשון "גודו אילנא" בדניאל יא, ד (רש"י יבמות קכ, א. ורבינו במשנה מפרש: חתוך או נדקר). 78) וושט וקנה. מימרא של שמואל במסכת גיטין ע, ב. וכן משמע במשנה חולין קיז, ב (ראה כסף־משנה). 79) כל הדינים שנאמרו כאן עד סוף הפרק - מקורם בחולין כ, ב. וכא, א. 80) מניע.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר הנפל שלא נתקשרו איבריו אם מטמא ככל אדם, כזית מבשר המת לח או יבש, והנצל מבשרו, ואבר הנחתך מאדם החי, בשר הפורש מן החי או עצם בלא בשר ואבר הפורש מן המת, מוח שבתוך העצם, ואבר ובשר המדולדלים בדם, מה בין אבר מן החי לאבר מן המת, ואצבע יתירה שיש בה עצם, העצמות שהן מטמאות כמת, ושאר העצמות, ומת שהרקיבו עצמותיו בקבר, דם המת ודם החי, ואם נתערב דם שיצא ממנו סמוך למיתה עם דם שלאחר מיתה, הרוג שהיה מוטל על המיטה ודמו מנטף כשהוא חי, יצא ממנו רביעית וספק כולו מחיים או לאחר מיתה, הקבר כל זמן שהטומאה בתוכו, וגולל ודופק ובית הפרס.

13 א. הַנֵּפֶל[2], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵיבָרָיו
14 בְּגִידִין, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּאָדָם גָּדוֹל
15 שֶׁמֵּת; שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם[3]. וְכֵן
16 כְּזַיִת[4] מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ[5] כַּחֶרֶשׂ, מְטַמֵּא
17 כְּמֵת שָׁלֵם. וְהַנֵּצֶל[6] בַּבָּשָׂר מְטַמֵּא בִּכְזַיִת. אֵיזֶהוּ
18 נֵצֶל? זֶה הַבָּשָׂר שֶׁנִּמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה לֵחָה סְרוּחָה. וְהוּא
19 שֶׁתִּקְרֹשׁ אוֹתָהּ הַלֵּחָה הַנִּמְצֵאת מִן הַמֵּת. שֶׁאִם
20 קָרְשָׁה - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא מִבְּשָׂרוֹ; וְאִם לֹא קָרְשָׁה -
21 אֵינָהּ מְטַמְּאָה, שֶׁמָּא כִּיחוֹ וְנִיעוֹ הוּא.

2) שנולד מת לפני גמר חדשי הריונו. 3) "לכל" פירושו אפילו נפל. נזיר נ, א. 4) משנה, שם מט, ב. 5) נדה נד, ב. פסק כתנא־קמא. ראה לקמן פ"ג ה"י. 6) נזיר, שם.

22 ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁעוּרִין כֻּלָּם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[7]
23 הֵן, אָמְרוּ חֲכָמִים[8]: תְּחֹלֶת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם כְּזַיִת[9],
24 וּלְפִיכָךְ שִׁעוּר טֻמְאַת בְּשָׂרוֹ כַּזַּיִת.

7) עירובין ד, א. 8) נתנו טעם לדבר. 9) "ספרי" זוטא.

25 ג. אֵיבָר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הָאָדָם הַחַי - הֲרֵי הוּא כְּמֵת
26 שָׁלֵם, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[10]. אֲפִלּוּ אֵיבָר
27 קָטָן שֶׁל בֶּן יוֹמוֹ. שֶׁהָאֵיבָרִים אֵין לָהֶם שִׁעוּר[11].
28 שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב;
29 וְהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁדֵּין חֲלַל חֶרֶב כְּדִין חֲלַל אֶבֶן אוֹ חֲלַל
30 שְׁאָר דְּבָרִים[12]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁלֹּא בָּא זֶה
31 אֶלָּא לְטַמֵּא נוֹגֵעַ בְּאֵיבָר שֶׁפְּלָטָתוּ הַחֶרֶב[13]. בַּמֶּה
32 דְּבָרִים אֲמוּרִים?[14] כְּשֶׁהָיָה הָאֵיבָר שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ,
33 בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם -
34 עֶצֶם שֶׁהוּא כְּאָדָם[15]: מָה אָדָם - בָּשָׂר וְגִידִים
35 וַעֲצָמוֹת, אַף אֵיבָר מִן הַחַי - עַד שֶׁיִּהְיֶה כִּבְרִיָּתוֹ,
36 בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת[16]. אֲבָל הַכֶּלְיָא וְהַלָּשׁוֹן וְכַיּוֹצֵא
37 בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵיבָר בִּפְנֵי עַצְמָן, הוֹאִיל וְאֵין
38 בָּהֶן עֶצֶם - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַבָּשָׂר. חָסַר מִן הָעֶצֶם
39 שֶׁל אֵיבָר כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הָאֵיבָר כֻּלּוֹ טָהוֹר[17]. חָסַר
40 מִבְּשָׂרוֹ: אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר שֶׁרָאוּי לַעֲלוֹת בּוֹ
41 אֲרוּכָה בְּחַי[18] וְיִתְרַפֵּא וְיִשְׁלַם - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַגָּע
42 וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[19]; וְאִם לָאו - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא
43 וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[20]. וּבָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי[21] -
44 טָהוֹר. וְכֵן עֶצֶם בְּלֹא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי - טָהוֹר.

10) אהלות פ"ב מ"א. 11) ה'כסף משנה' מציין את המקור באהלות פ"א מ"ז. אולם המשנה שם עוסקת בדיני מת, ואין משם הוכחה ברורה שגם אבר מן החי מטמא בכל שהוא. ומקור יותר משכנע היא המשנה שם פ"ב מ"א הכוללת אבר מן המת ואבר מן החי בבבא אחת לטמא באוהל אם יש עליהם בשר כדי להעלות ארוכה, מבלי לקבוע כל שיעור כמותי. 12) ולמה כתבה תורה בחלל חרב? 13) נזיר נג, ב: "שנחלל מן החרב", פירוש, החרב הפילה אותו ונפלט ממנה. (הדרשות הנוטות מפשטן של מקרא, מגדיר רבינו "מפי השמועה", כלומר קבלה בידי חכמים איש מפי איש לדרוש כך, ובכן עיקר הדין הוא הלכה למשה מסיני אלא שיש לו גם רמז במקרא (ראה הקדמתו למשנה), וב'ספרי' פרשת חוקת, פיסקה קכז, הסמיכו דין זה מן "או בעצם"). 14) 'ספרי' שם. 15) דרשה זו נאמרה ב'ספרי' שם בהמשך הלימוד לטומאת אבר מן החי מן הכתוב (במדבר יט, טז): "או בעצם", ואף־על־פי שרבינו למד מן "בחלל חרב", אינו

דוחה את הדרשה של ה'ספרי' לענין שצריך שיהיו עליו בשר וגידים ועצמות. וראה להלן אות נה. 16) כרבי עקיבא, חולין קכח, ב. [ויש לתמוה, למה לא כתב שארכובה אינה מטמאה מפני שאין עליה בשר כמו שפרט לשון וכוליה, הרי בגמרא שם אמרו, שלרבי עקיבא ארכובה אינה מטמאה מפני שאין עליה בשר? וצ"ע]. 17) ואף־על־פי שנשאר הרבה. באהלות פ"ב מ"ה, אנו שונים: "אלו שאם חסרו טהורים... ואבר מן החי שחסר עצמו". ומדגיש שם רבינו בפירושו את ההבדל בין אבר מן החי לבין עצם מן המת שמטמא אם יש בו כשעורה ואפילו אין עליו בשר כלל, אבל אבר מן החי אינו מטמא אם חסר כל שהוא מן העצם. 18) אם יהיה חסרון בשר כשיעור הזה באבר שלא נתלש יעלה ארוכה ויתרפא. 19) כלים פ"א מ"ה. 20) שם. 21) עדיות פ"ו מ"ג.

1 **ד. אֵיבָר[22] הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא**
2 **וּבְאֹהֶל כְּמֵת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר**
3 **וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. חָסַר עַצְמוֹ, אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר**
4 **כְּזַיִת - מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם[23]. חָסַר הַבָּשָׂר וְלֹא חָסַר**
5 **הָעֶצֶם[24]: אִם נִשְׁאַר עָלָיו כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה בְּחַי -**
6 **מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם לָאו - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר**
7 **עַצְמוֹת הַמֵּתִים שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן הַבָּשָׂר[25].**

22) שם, העיד רבי יהושע ורבי נחוניא בן אלינתן. ומדובר כשאין בו כזית, שהרי כזית מן המת מטמא לדברי הכל, ואפילו אינו אבר שלם (אהלות פ"ב מ"א). 23) מפני הבשר. ראה באות הקודמת. 24) שם. לקמן בפ"ג ה"ב מבאר רבינו דין חסר מקצת מן העצם. 25) ודינן יתבאר לקמן בפ"ג. סיכום דיני אבר שלם: א) מן החי: 1. אם יש בו בשר גידין ועצמות, מטמא בכל שהוא במגע במשא ובאוהל: 2. אם חסר מן הבשר ונשאר כדי שיחזור ויתרפא באבר שלא נתלש – מטמא במגע במשא ובאוהל: 3. אם לא נשאר כשיעור זה – מטמא במגע ובמשא אבל לא באוהל: 4. חסר מקצת מן העצם, אף־על־פי שיש באבר כזית בשר – אינו מטמא כלל. ב) אבר מן המת: 1. אם יש בו בשר גידין ועצמות - מטמא במגע, במשא ובאוהל: 2. חסר מן הבשר ונשאר כזית, אע"פ שאין בנשאר כדי שיחזור ויתרפא באבר מן החי שלא נתלש – מטמא במגע, במשא ובאוהל: 3. לא נשאר כזית – מטמא במגע ובמשא, אבל לא באוהל: 4. חסר כל שהוא מן העצם ואין עליו כזית בשר – מטמא במגע ובמשא, אבל לא באוהל, אע"פ שלא ניטל כלום מן הבשר (ראה לקמן פ"ג ה"ב).

8 **ה. מֹחַ[26] שֶׁבְּתוֹךְ הָעֶצֶם - הֲרֵי הוּא מַעֲלֶה אֲרוּכָה**
9 **מִבַּחוּץ[27]. לְפִיכָךְ, קוּלִית[28] הַמֵּת, וְהוּא עֶצֶם הַסָּתוּם**
10 **מִשְּׁנֵי קְצוֹתָיו, אִם יֵשׁ בְּתוֹכָהּ מֹחַ כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה**
11 **- הֲרֵי זֶה כְּמֵת שָׁלֵם. הָיָה בָּהּ מֹחַ הַמִּתְנַדְנֵד[29], אִם**
12 **יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. אַף עַל פִּי**
13 **שֶׁהָעֶצֶם סָתוּם מִכָּל צְדָדָיו - טֻמְאָה בּוֹקַעַת[30]**
14 **וְעוֹלָה[31], בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[32], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[33]. שֶׁהַמֹּחַ**
15 **כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר[34].**

26) כרבי יוחנן ואביי, חולין קכה, א. 27) המוח שבפנים גורם שיעלה בשר על העצם מבחוץ. 28) עצם הירך העגולה. 29) מנותק מן העצם בפנים ומתנדנד. 30) פורצת דרך העצם. 31) ומטמאה כל הנמצא כנגדה למעלה ממנה. 32) תחתיה, אבל מן הצדדים אינה מטמאה. 33) לקמן פ"ז. 34) תוספתא אהלות פ"א ה"ב.

16 **ו. הָאֵיבָר[35] וְהַבָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּלִים[36] בָּאָדָם, וְאַף עַל פִּי**
17 **שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת - טְהוֹרִים. מֵת הָאָדָם -**
18 **הֲרֵי הַבָּשָׂר טָהוֹר[37], וְהָאֵיבָר מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן**
19 **הַחַי[38] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַמֵּת. מַה בֵּין**
20 **אֵיבָר מִן הַחַי לְאֵיבָר מִן הַמֵּת? אֵיבָר מִן הַחַי, בָּשָׂר**
21 **הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ[39] וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ - טְהוֹרִים[40];**
22 **וְאֵיבָר מִן הַמֵּת, בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ**
23 **מִמֶּנּוּ - כִּמְפֹרָשִׁים מִן הַמֵּת הַשָּׁלֵם וּמְטַמְּאִין**
24 **בְּשִׁעוּרָן[41].**

35) מחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון במשנה, חולין קכט, ב. ופסק כרבי מאיר. 36) תלויים ולא ניתקו לגמרי, ואינם יכולים להתרפאות ולהידבק בחזרה במקומם (רבינו בפירושו שם). 37) "מיתה עושה ניפול" (שם עג, ב) פירוש, המיתה מפילה את האבר המדולדל, והרי הוא כנתלש ברגע המיתה, ולפיכך אין לו דין בשר המת, אלא בשר שנתלש מן החי, שאינו מטמא. 38) שדינו נתבאר בה"ב. 39) עדויות פ"ו מ"ג. כרבי יהושע ורבי נחוניא, נגד דעת רבי אליעזר. 40) אינם מטמאים כאבר שנתלש. רש"י שם מפרש הטעם, מפני שטומאת אבר מן החי למדו מן הכתוב (ויקרא יא, לט): "וכי ימות מן הבהמה", כלומר, חלק מן הבהמה, ומשמע שלפני מיתת החלק אינה מטמאה כלל. פסק כרבי אליעזר ורבי יהושע, נגד רבי נחוניא שם. 41) שיתבאר לקמן.

25 **ז. וּבֵין אֵיבָר מִן הַחַי בֵּין אֵיבָר מִן הַמֵּת אֵין לָהֶן**
26 **שִׁעוּר[42]. אָמְרוּ חֲכָמִים[43]: מָאתַיִם שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים**
27 **אֵיבָרִים יֵשׁ בְּאִישׁ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בָּשָׂר וְגִידִים**
28 **וְעֶצֶם, וְאֵין הַשְּׁנַיִם מִן הַמִּנְיָן[44]; וּבְאִשָּׁה[45] מָאתַיִם**
29 **וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים. כָּל אֵיבָר מֵהֶן שֶׁפֹּרַשׁ כִּבְרִיָּתוֹ[46], בֵּין**
30 **מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל;**
31 **חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה אֵיבָרִים יְתֵרוֹת שֶׁבְּאִשָּׁה[47], שֶׁאֵינָן**
32 **מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. וְכֵן אֶצְבַּע יְתֵרָה[48] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם**
33 **וְאֵין בָּהּ צִפֹּרֶן: אִם נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד[49] - עוֹלָה**
34 **לְמִנְיַן רֹב הָאֵיבָרִים[50]; וְאִם אֵינָהּ נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד**
35 **- מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[51], וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל.**
36 **וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[52]. וְאִם הָיָה בָּהּ צִפֹּרֶן - הֲרֵי**
37 **הִיא כִּשְׁאָר הָאֵיבָרִים. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל**
38 **אֶצְבַּע שֶׁאֵינָהּ נִסְפֶּרֶת? גְּזֵרָה מִשּׁוּם הַנִּסְפֶּרֶת. וְלָמָּה**
39 **לֹא טִמְּאוּהָ בְּאֹהֶל? עָשׂוּ לָהּ הֶכֵּר, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ**
40 **שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם מִשּׁוּם גְּזֵרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ**
41 **עַל טֻמְאָתָהּ תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[53].**

42) אהלות פ"א מ"ז. 43) שם מ"ח, פירוט מפורש של כל האיברים. 44) אהלות פ"ג מ"ג. 45) בכורות מה, א.

מחלוקת תנאים במנין איברי האשה העודפים על איברי הגבר. רבי ישמעאל מונה שני צירים ושתי דלתות, ורבי אליעזר אומר: צירים (אינו קובע כמה), ורבי יהושע אומר: דלתות (לא קבע מספרן): רבי עקיבא אומר: מפתח. רבי ישמעאל ורבי אליעזר לא נחלקו במציאות, שהרי תלמידי רבי ישמעאל בדקו ומצאום (שם), במה נחלקו? איזה חלקי הגוף יש להגדיר באיברים בפני עצמם, אבל שניהם מודים שבגוף האשה נמצאים ארבעת החלקים הממלאים תפקידים מסוימים בתהליך הלידה. רבי אליעזר מונה את שני הצירים כאיברים בפני עצמם הכוללים גם את הדלתות, ורבי יהושע סובר שהדלתות עיקר וצירים טפלים להן, ובא רבי עקיבא והוסיף דבר חדש - מפתח. ולפיכך הקשו עליו שם מנסיונם של תלמידי רבי ישמעאל, שלא מצאו מפתח ולא הקשו על רבי אליעזר ורבי יהושע, ותירצו מה שתירצו. ורבינו קיבל דעתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, שאלה הארבעה שני איברים הם, וקיבל גם דעתו של רבי עקיבא שהוסיף מפתח, ולפיכך יצאו לו מאתים חמשים ואחד. ומסולקת זה תמיהת רבים על רבינו, שלכאורה מספרו מנוגד לדעתם של כל התנאים. [ואפשר גם לפרש, שרבינו מונה שני הצירים כאבר אחד, וכן את הדלתות ומקבל גם דעת רבי עקיבא ('קרית ספר')]. 46) בשלימותו, בשר גידים ועצמות. 47) רב בבכורות שם, דורש: "אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד), דבר השווה בכל אדם (פירוש, בין באיש ובין באשה). 48) אצבע ששית. נדה מט, ב. 49) עומדת בשורה אחת עם שאר האצבעות. 50) דיני רוב האיברים, מבוארים לקמן בה"ח. 51) אף־על־פי שהעצם פחותה מכשעורה. 52) ואם העצם שבה היא כשעורה — טומאתה דין תורה. 53) שהרי אסור לשרוף תרומה וקדשים, ומצוה לאכלם.

1 **ח. עַצְמוֹת הַמֵּת[54] שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם בָּשָׂר, אִם נִכְּרֶת בָּהֶן**
2 **צוּרַת עַצְמוֹת[55] - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא**
3 **וּבְאֹהֶל כְּמֵת שָׁלֵם, שֶׁאֲנִי קוֹרֵא בָּהֶם עֶצֶם אָדָם[56].**
4 **וְאֵלּוּ הֵן הָעֲצָמוֹת שֶׁהֵן מְטַמְּאִין כְּמֵת: הַשִּׁדְרָה,**
5 **וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בִּנְיָנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ. הַשִּׁדְרָה כֵּיצַד?[57]**
6 **שִׁדְרָה שֶׁהִיא שְׁלֵמָה - הֲרֵי הִיא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם**
7 **חָסְרָה אֲפִלּוּ חֵלְיָא אַחַת מִשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חֲלִיּוֹת -**
8 **הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. הַגֻּלְגֹּלֶת כֵּיצַד? גֻּלְגֹּלֶת**
9 **שֶׁהִיא שְׁלֵמָה - הֲרֵי הִיא כְּמֵת; וְאִם חָסְרָה כְּסֶלַע[58]**
10 **- הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. הָיוּ בָהּ נְקָבִים קְטַנִּים -**
11 **כֻּלָּם מִצְטָרְפִין לִכְסֶלַע. כָּל בִּנְיָנוֹ[59] שֶׁל אָדָם הוּא**
12 **שְׁתֵּי הַשּׁוֹקַיִם וְהַיְרֵכַיִם וְהַצְּלָעוֹת וְהַשִּׁדְרָה. וְרֹב בִּנְיָנוֹ**
13 **שֶׁל מֵת - הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם. כֵּיצַד? כְּגוֹן שְׁתֵּי**
14 **שׁוֹקָיו וְיָרֵךְ אַחַת[60]. וְאִם חָסַר רֹב בִּנְיָנוֹ כָּל שֶׁהוּא -**
15 **הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. רֹב מִנְיָנוֹ כֵּיצַד? רֹב מִנְיַן**
16 **עֲצָמוֹת. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מֵאָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים עֶצֶם[61] -**
17 **הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֵת שָׁלֵם. הָיוּ מֵאָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים -**
18 **הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר עֲצָמוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אָדָם זֶה**
19 **יָתֵר בְּאֵיבָרָיו אוֹ חָסֵר בְּאֵיבָרָיו - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ**
20 **אֶלָּא עַל מִנְיַן רֹב כָּל אָדָם; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֶצְבַּע**
21 **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִפֹּרֶן אוֹ שֶׁהָיְתָה נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד, שֶׁהִיא**
22 **עוֹלָה לַמִּנְיָן[62], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[63].**

54) אהלות פ"ב מ"א. 55) כלומר, שלא הרקיבו. ראה לקמן הי"א. 56) כתוב בתורה (שם, טז): "אשר יגע... במת או בעצם אדם או בקבר", ואף־על־פי שהכתוב מדבר בנגיעה, למדו ממנו ב'ספרי' לענין טומאת אוהל מפני ההיקש למת. ומבאר רבינו כאן, שכל הנקרא "עצם אדם" מטמא באוהל. ובפירושו למשנה סוף פ"א מאהלות, כותב רבינו: וזה מאמר ה': "או בעצם אדם", ייחס העצם לאדם עד שיהיה בו עצם ובשר כמו כלל גשם האדם, אז יהיה דינו כדין המת בכללו. 57) מכאן, שהשדרה לבדה, וכן הגולגולת לבדה מטמאות. (תמהו עליו, שהרי במס' נזיר נב, א - שאלו אם כוונת המשנה שידרה או גולגולת, או שידרה וגולגולת שתיהן ביחד מטמאות באוהל, אבל לא אחת מהן והבעיה לא נפשטה, ולמה פוסק רבינו שכל אחת מהן מטמאת ודאי. והר"י קורקוס (מובא בכסף־משנה כאן) מבאר, מפני ששמאי אומר שם בפירוש שדרה או גולגולת, ולא מצאנו דבר ברור נגד דעתו, אין לנו לחדש מחלוקת מדעת עצמנו). 58) מטבע רומית של כסף בתקופת המשנה. 59) תוספתא, אהלות פ"ג ה"ג. 60) שם: בכורות מה, א. והוא־הדין לשתי ירכות ושוק אחד (תוספתא). 61) רוב מן מאתים ארבעים ושמונה. מובן שמדובר, כשאין ביניהן השדרה או הגולגולת. 62) ומחשבין לפי מנין איברים שלו, ובמקרה שהיו לו שתי אצבעות יתירות אין העצמות מטמאות באוהל בפחות ממאה עשרים ושש. ואם היתה לו רק אצבע יתירה אחת אינה מוסיפה כלום, שהרי הרוב מן 249 עולה כמו הרוב מן 248 היינו: 125. 63) למעלה בה"ז. ראה אות מד.

23 **ט. שְׁאָר עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב מִנְיָן וְלֹא רֹב**
24 **בִּנְיָן, וְלֹא שִׁדְרָה שְׁלֵמָה וְלֹא גֻּלְגֹּלֶת שְׁלֵמָה, אִם הָיָה**
25 **בָּהֶן רֹבַע הַקָּב[64] - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִים כְּמֵת בְּמַגָּע**
26 **וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[65]. הָיוּ פָּחוֹת מֵרֹבַע, אֲפִלּוּ עֶצֶם**
27 **כִּשְׁעוֹרָה - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמֵּא**
28 **בְּאֹהֶל[66].**

64) הקב מכיל ארבעה לוגים, והלוג שש ביצים בינוניות. 65) במשנה אהלות פ"ב מ"א, שנינו: "רובע עצמות מרוב הבנין או מרוב המנין", וכן היא דעת בית־הלל בעדיות פ"א מ"ו, ומשמע שרובע עצמות אינו מטמא אלא אם הן מרוב המנין או מרוב הבנין. וכדי שלא יהיו דברי רבינו בניגוד לבית־הלל ולסתם משנה - עלינו לפרש, שהתכוון לומר שאין בהן רוב מנין ורוב בנין, אבל הן מן רוב המנין או רוב הבנין. ולפיכך דייק וכתב שאין "בהן" ולא "שאינן" מרוב (ראה כסף־משנה). 66) במשנה עדיות שם, שנינו: "שמאי אומר, אפילו בעצם אחד". פירוש, אפילו עצם אחת גדולה שיש בה רובע הקב מטמאה באוהל, וסובר רבינו שדעת יחיד היא ואין הלכה כמותו.

29 **י. הָיָה עֶצֶם אֶחָד, אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ רֹבַע - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא**
30 **בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. טֻמְאַת עֶצֶם אֶחָד**
31 **הֲלָכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם,**

לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[67]: אֲפִלּוּ עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. וּלְפִי שֶׁטֻּמְאָתוֹ הֲלָכָה, הֲרֵי הוּא דִּין תּוֹרָה[68] וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

67) פירוש, הלכה היא מפי השמועה, שיש לה רמז במקרא, אבל אינה דרשה גמורה. ראה למעלה אות יב. 68) בהקדמתו לסדר טהרות, מונה רבינו עצם כשעורה בין אבות דרבנן, וברור שחזר בו כאן, ומשנה מפורשת בנזיר מט, ב – אומרת, שהנזיר מגלח על עצם כשעורה.

יא. מֵת[69] שֶׁהִרְקִיבוּ עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר וְנַעֲשׂוּ רָקָב - מְלֹא חָפְנַיִם[70] מֵאוֹתוֹ רָקָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[71] כְּמֵת; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִגַּע בְּכֻלּוֹ[72], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד. וַאֲפִלּוּ גִּבְּלוּ בְּמַיִם - אֵינוֹ חִבּוּר[73].

69) אהלות פ"ב מ"ב. 70) במשנה נאמר: "מלא תרווד". ובנזיר נ, ב - מפרש חזקיה: מלא פיסת היד (פירש רש"י: בלי אצבעות), ורבי יוחנן מפרש: מלא חפניו. ופסק כר' יוחנן נגד חזקיה רבו, מפני שבגמרא שם אמרו שדעת רבי יוחנן כחכמים, וחזקיה כרבי מאיר (ראה רש"י שם) (כסף־משנה). 71) שהרי נשא את כולו והאהיל על כולו. 72) רק בפירורים הקרובים ביותר לגוף הנוגע (חולין קכו, ב). 73) משנה, אהלות שם.

יב. דַּם הַמֵּת[74] מְטַמֵּא כְּמֵת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, וְנֶאֱמַר: כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? רְבִיעִית[75]. אֲפִלּוּ תַּמְצִית הַדָּם[76], כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמוּמִית מְטַמֵּא בְּאֹהֶל הַמֵּת.

74) שם. 75) רביעית הלוג = כביצה וחצי הביצה. 76) דם שנקרש, נשאר סביבות הגוש נוזל צלול, ויש בו קצת מראה אדמומית. נחל זה נקרא "תמצית הדם" מפני שהוא מתמצה מן הדם. חולין פז, ב: "צללתא דדמא".

יג. דַּם הַחַי, אֲפִלּוּ דַּם נְחִירָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַי. נִתְעָרֵב[77] הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בָּאַחֲרוֹנָה סָמוּךְ לְמִיתָה עִם הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁמֵּת, וְכָל הַתַּעֲרוֹבוֹת רְבִיעִית, וְאֵין יָדוּעַ כַּמָּה יָצָא מֵחַיִּים וְכַמָּה יָצָא אַחַר מִיתָה, אֲפִלּוּ חֲצִי רְבִיעִית מֵחַיִּים וְחֶצְיָהּ אַחַר מִיתָה - הֲרֵי זֶה נִקְרָא דַּם תְּבוּסָה, וּמְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, אֶלָּא שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[78].

77) כרבי עקיבא שם, מפני שבנדה עא, א - אמרו, שזו היא דעת חכמים. 78) נדה סב, ב.

יד. הָרוּג[79] שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל הַמִּטָּה וְדָמוֹ מְנַטֵּף כְּשֶׁהוּא חַי וְיוֹרֵד לְגֻמָּא, וּמֵת וַהֲרֵי הַדָּם מְנַטֵּף אַחַר מוֹתוֹ וְיוֹרֵד לְאוֹתָהּ גֻּמָּא - הֲרֵי כָּל הַדָּם שֶׁבָּהּ טָהוֹר; שֶׁטִּפָּה טִפָּה רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה[80] בְּטֵלָה בַּדָּם שֶׁיָּצָא מֵחַיִּים. יָצָא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם בִּלְבַד, וְסָפֵק כֻּלָּהּ מֵחַיִּים סָפֵק כֻּלָּהּ לְאַחַר מִיתָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק טֻמְאָה כְּשְׁאָר הַסְּפֵקוֹת, וְהַנּוֹגֵעַ בָּהּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[81].

79) שם עא, א. 80) פירוש, טיפה ראשונה שנפלה לתוך הדם שיצא מחיים – בטלה ברוב, וכשנפלה השניה דינה כראשונה ובטלה, וכן הטיפות שלאחריהן. 81) בהל' אבות הטומאות מפט"ז ואילך.

טו. הַקֶּבֶר[82] כָּל זְמַן שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּמֵת, דִּין תּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּמֵת אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם אוֹ בְּקֶבֶר. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּגַגּוֹ שֶׁל קֶבֶר אוֹ הַנּוֹגֵעַ בִּכְתָלָיו[83]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בָּנוּי[84] וְסָתוּם[85] וַאֲחַר כָּךְ יִהְיֶה כֻּלּוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל. אֲבָל הַמַּעֲמִיד כֵּלִים אוֹ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּצְדֵי הַמֵּת, וְכִסָּה עָלָיו מִלְּמַעְלָה בְּכֵלִים אוֹ בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - זֶה הַכִּסּוּי הַמֻּטָּל מִלְּמַעְלָה נִקְרָא[86] גּוֹלֵל, וְאֵלּוּ הַצְּדָדִין הַמַּעֲמִידִין אֶת הַגּוֹלֵל שֶׁהוּא נִשְׁעָן עֲלֵיהֶן נִקְרָאִין דּוֹפֵק; וּשְׁנֵיהֶם, הַגּוֹלֵל אוֹ הַדּוֹפֵק, מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר, וְטֻמְאָתָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא[87]. לְפִיכָךְ, אִם גָּרַר הַגּוֹלֵל בַּחֲבָלִים[88] עַד שֶׁכִּסָּה בּוֹ אֶת הַמֵּת אוֹ גְּרָרוֹ אוֹ שְׁמָטוֹ מֵעַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁגָּרַר הַדּוֹפֵק עַד שֶׁהֶעֱמִיד עָלָיו הַגּוֹלֵל אוֹ שְׁמָטוֹ בַּחֲבָלִים מִתַּחַת הַגּוֹלֵל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[89]. וּדְבָרִים שֶׁסּוֹמְכִין אֶת הַדּוֹפֵק[90], וְהֵם הַנִּקְרָאִין דּוֹפֵק דּוֹפְקִין - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[91].

82) אהלות פ"ז מ"א. 83) שם, בתנאי, שיש במקום הטומאה בפנים טפח על טפח ברום טפח פנוי, ואם אין כשיעור הזה אינו מטמא מן הצדדים אלא כנגד הטומאה. 84) בידי אדם. 85) ואם הוא פתוח טפח על טפח, הטומאה יוצאת דרך הפתח. 86) בפירושו למשנה ד' שם כתב רבינו, שגולל ודופק הם הקבר עצמו, הדופק הם ארבעת הכתלים, והגולל הוא הכיסוי שלמעלה (וכן דעת רש"י), אבל כאן חזר בו, ומפרש שגולל ודופק שניהם הם על הקבר (ראה 'תוספות יום־טוב' שם). 87) רבינו בפירושו למשנה הנ"ל כתב הטעם, מפני שמשא במת עצמו אינו מפורש בתורה אלא נלמד בקל־וחומר מנבילה, לא גזרו בגולל ודופק. והראב"ד כאן אומר שגולל ודופק מטמאים מן התורה. מגע למד רבי עקיבא מן הכתוב: וכל אשר יגע כו' (במדבר יט, טז), ואהל מ"על פני השדה" אבל משא לא נזכר בתורה. 88) ולא נגע בו. 89) האדם שגרר את הגולל. 90) מצדדיו. 91) משנה, שם.

טז. שָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר וְאָבְדוּ עַצְמוֹת הַמֵּת בַּעֲפָרָהּ[92] - הִיא הַנִּקְרֵאת בֵּית הַפְּרָס. וַעֲפָרָהּ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהּ עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. וְכֵן כָּל אַרְצוֹת הָעַמִּים עֲפָרָן מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא מִפְּנֵי הָעֲצָמוֹת שֶׁאֵין נִזְהָרִין בָּהֶן. וְטֻמְאַת בֵּית הַפְּרָס וְאֶרֶץ הָעַמִּים[93] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[94].

92) אהלות פי"ח מ"ב. ראה לקמן פ"י. 93) שבת יד, ב: יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, גזרו טומאה על ארץ העמים. 94) לקמן פ"ט הי"ב.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ד־כ' שבט ה'תש"פ

יום ראשון י"ד שבט ה'תש"פ

הִלְכוֹת שְׂכִירוּת

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר דין שוכר בהמה או ספינה ואירע בהן אונס אם חייב המשכיר להעמיד לו בהמה או ספינה אחרת, ודין משכיר בית לזמן קצוב ורצה השוכר להשכירו לאחר, ודין בית זה או בית כזה אני משכיר לך ודין משכיר בית סתם או עלייה סתם.

1 **א. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַבְּהֵמָה[2], וְחָלְתָה[3] אוֹ נִשְׁתַּטִּית אוֹ**
2 **נִלְקְחָה לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין סוֹפָהּ**
3 **לַחֲזֹר[4], אִם נִלְקְחָה דֶּרֶךְ הֲלִיכָה[5] - הֲרֵי הַמַּשְׁכִּיר**
4 **אוֹמֵר לַשּׂוֹכֵר: הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ[6], וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ**
5 **מָשְׁלָם[7]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[8] בְּשֶׁשְּׂכָרָהּ לָשֵׁאת**
6 **עָלֶיהָ מַשּׂוי שֶׁאֶפְשָׁר לְהַשְׁלִיכוֹ בְּלֹא הַקְּפָדָה[9]; אֲבָל**
7 **אִם שְׂכָרָהּ לִרְכֹּב עָלֶיהָ אוֹ לָשֵׁאת עָלֶיהָ כְּלֵי זְכוּכִית**
8 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ חֲמוֹר אַחֵר[10], אִם**
9 **שָׂכַר מִמֶּנּוּ חֲמוֹר[11]; וְאִם לֹא הֶעֱמִיד - יַחֲזִיר**
10 **הַשָּׂכָר[12], וְיִחַשֵּׁב עִמּוֹ עַל שְׂכַר כַּמָּה שֶׁהָלַךְ בָּהּ[13].**

2) משנה, בבא־מציעא עח. וגמרא שם: 3) בברקית, שעלה תבלול בעיניה הגורם עוורון, או שתקף אותה עש האוכלת רגליה (גמרא שם). ועדיין ראויה היא למלאכה ('טור' סימן שי). 4) שם, כשמואל. 5) כלומר, לא יצא הצו מן המלך אלא להחרים הבהמות שהם נמצאים בדרכים (שם, וכפירוש רבינו חננאל, מגיד־משנה). 6) כלומר, גורלך גרם שפגעו בה מקרים אלו בזמן שהיא שכורה אצלך, והרי היא לפניך כמו שהיא. המדובר, כשהבהמה ראויה עדיין למלאכתה למרות מחלתה, אלא שהמחלה גורמת טירחה יתירה וגם עיכוב בדרך, אין לראות בהטרדה זו שינוי חמור בתנאי השכירות עד כדי שיהא לחייב את המשכיר להעמיד חמור אחר כדין מתה או נשברה, המבואר להלן בה"ב. וכן בנלקחה לעבודת המלך אע"פ שאין סופה לחזור, ואין ביכולת השוכר להשתמש בה כפי תנאי השכירות - כיון שבדרך הליכה נלקחה, אומר המשכיר: הרי שלך לפניך, משום שנמצאה הבהמה בדרכים בזמן שהיתה שכורה אצלך, אתה גרמת לה שתלקח, ואילו היתה נמצאת ברשותי לא היתה נלקחת, שהרי לא יצא צו החרמה על הבהמות הנמצאות בבתים, נמצא שבסיבתך חל העיכוב למלא תנאי השכירות, ואין מוטל עלי להעמיד לך חמור אחר. ומזה יוצא, שאם צו ההחרמה הוא כללי - חייב להעמיד לו חמור אחר (מגיד־משנה). 7) בשלימות כפי המחיר שהוסכם בחוזה השכירות כשהיתה בבריאותה, ואין מחשבים בחלתה ההפרש שיש במחיר שכירת בהמה בריאה לבין חולה או שוטה, וכן בנלקחה לעבודת המלך אין מנכים מדמי השכירות בעד הדרך שלא הלך בה, אלא השוכר נושא בכל ההפסד, מפני שמזלו גרם למקרים אלו בזמן שהיא שכורה לו (תוספתא שם פ"ז. ראה מגיד־משנה). 8) שבחלתה או נשתטית - אומר המשכיר הרי שלך לפניך (מגיד־משנה - וראה להלן הערה ט). 9) מבלי לדקדק על מקום נפילת המשא, היינו שהמשא אינו מחומר שביר, ואפשר להשליכו בכל מקום ולא ינזק, ואם כן עדיין ראויה הבהמה למלאכה שנשכרה לה, שהרי גם אם תיפול - מחמת שטותה או חוליה - באחת מן הפחתים לא יוזק המשא שעליה. 10) ואין המשכיר יכול לומר הרי שלך לפניך, שיש לראות במקרים אלו שינוי בתנאי השכירות, שהרי הבהמה אינה ראויה למלא תנאי השכירות, משום שעלולה היא להזיק לרוכב או לכלי הזכוכית, אם תיפול באחת הפחתים מחמת שטותה או חוליה. ומבאר המגיד־משנה שאין דין זה - המחלק בין שכרו למשא סתם, ובין למשא כלי זכוכית - אלא בחלתה או נשטית. אבל בנלקחה, גם בשכרה לרכיבה או לכלי זכוכית, אומר המשכיר: הרי שלך לפניך, שהרי הדין שבנלקחה לעבודת המלך - אומר לו הרי שלך לפניך, מבוסס (כמו שביארנו למעלה הערה ה) על טענת המשכיר, שבסיבת השוכר נגרם לבהמה שתלקח, וטענה זו כוחה יפה גם בשכרה לרכיבה או למשא כלי זכוכית (שם עט. בשם רבי שמעון בן אלעזר: השוכר את החמור לרכוב עליה והבריקה (חלתה בעיניה או ברגליה. ראה שם עח:) או שנשתטתה - חייב להעמיד לו חמור אחר וכו'. אמר רב פפא, וכלי זכוכית - כלרכוב דמי" פירוש, דין משא כלי זכוכית כדין רכיבה). 11) ובדפוסי ווניציא נוסף: "או בהמה אחרת כאותה ששכר" כלומר, המשכיר חייב להעמיד כמין הבהמה שהשכיר לו, כגון אם השכיר חמור - לא יעמיד לו סרס (בתוספתא בבא־מציעא בפרק ז, ה"ה: המשכיר בהמה לחבירו, לא ישנה (המשכיר) לו את הבהמה. השכיר לו חמור - לא יושיבנו על הפרד וכו'). 12) אפילו הקדים לו השוכר שכרו, והוא בחזקת המשכיר. 13) כלומר, זה שאמרו חייב להעמיד חמור אחר - הכוונה שאם המשכיר רוצה בכל השכר כפי שהוסכם בעיסקת השכירות - יעמיד לו חמור אחר, ואינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך, אבל אם אין ברצונו להמשיך בעיסקת השכירות, הרשות בידו (מגיד־משנה) ומחזיר לשוכר השכר שקיבל בעד שארית הדרך שלא הלכה הבהמה, ומעכב בידו השכר בעד הדרך שכבר הלך בה, שהרי נהנה השוכר במה שהגיע עד כאן, ובידו לשכור בהמה אחרת להמשיך בדרכו (ראה גמרא עט. וב'תוספות' בד"ה אילו).

11 **ב. מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ נִשְׁבְּרָה[14], בֵּין שֶׁשְּׂכָרָהּ לָשֵׁאת[15]**
12 **בֵּין שֶׁשְּׂכָרָהּ לִרְכֹּב, אִם אָמַר לוֹ: חֲמוֹר סְתָם[16] אֲנִי**
13 **מַשְׁכִּיר לְךָ - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ חֲמוֹר אַחֵר[17] מִכָּל**
14 **מָקוֹם[18]; וְאִם לֹא הֶעֱמִיד - יֵשׁ לַשּׂוֹכֵר לִמְכֹּר**
15 **הַבְּהֵמָה[19], וְלִקַּח בָּהּ בְּהֵמָה אַחֶרֶת, אוֹ שׂוֹכֵר[20] בְּהֵמָה**
16 **בְּדָמֶיהָ, אִם אֵין בְּדָמֶיהָ לִקַּח[21], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לַמָּקוֹם**
17 **שֶׁפָּסַק בּוֹ[22]. אָמַר לוֹ: חֲמוֹר זֶה[23] אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ,**

אִם שְׂכָרָהּ לִרְכֹּב עָלֶיהָ אוֹ לִכְלֵי זְכוּכִית, וּמֵתָה בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ: אִם יֵשׁ בְּדָמֶיהָ לִקַּח בְּהֵמָה אַחֶרֶת - יִקַּח[24], וְאִם אֵין בְּדָמֶיהָ לִקַּח - שׁוֹכֵר אֲפִלּוּ בִּדְמֵי כֻּלָּהּ[25], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק עִמּוֹ; וְאִם אֵין בְּדָמֶיהָ לֹא לִקַּח וְלֹא לִשְׂכֹּר - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁל חֲצִי הַדֶּרֶךְ[26], וְאֵין לוֹ עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[27]. שְׂכָרָהּ לְמַשָּׂא, הוֹאִיל וְאָמַר לוֹ חֲמוֹר זֶה, וּמֵת בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ - אֵינוֹ חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ אַחֵר, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ שֶׁל חֲצִי הַדֶּרֶךְ וּמַנִּיחַ לוֹ נְבֵלָתוֹ[28].

14) ואינה ראויה למלאכה כלל. 15) משא שאפשר להשליכו בלא הקפדה. 16) ואם כן, קיבל עליו לספק לו חמור עד שישלים העברת משאו או רכיבתו. 17) משנה, שם עח. 18) בין אם יש למשכיר משלו, ובין שצריך לשכור. כלומר, אפילו אם אין למשכיר חמור משלו - חייב לשכור חמור אחר ולהעמידו לשוכר, ואם לא העמיד - מפסיד כל דמי השכירות (רבינו בפירושו למשנה, כותב: "לא יחשב שום דבר מן השכירות". ראה לחם־משנה). וטעמו של דבר: שהמשכיר קיבל עליו לספק חמור עד שישלים מטרת שכירותו, ואם אינו מקיים התחייבותו - פקעה גם התחייבותו של השוכר לשלם לו דמי שכירות. 19) שבזה שמסר הבהמה לרשות השוכר וקנאה השוכר במשיכה למלא בה תנאי השכירות - נשתעבדה גם לאחר מותה לממן בנבילתה השלמת מלאכתו כפי שהוסכם בחוזה. למעלה (בהל' א) בדין חלתה בשכרה לרכיבה לא ניתנה רשות לשוכר למוכרה, שלא אמרו זאת אלא במקום שאין לבהמה תקנה, כגון מתה או נשברה ואין אפשרות לרפאותה, ואנו אומרים שהשכירות משעבדת את הבהמה לשוכר, ומשום כך רשאי הוא למכור את נבילתה כדי לקיים תנאי השכירות, והרי בין כך ובין כך עומדת היא למכירה. אבל בחלתה, שעומדת היא לרפאותה, אין סברא לומר שהמשכיר שעבד הבהמה לשוכר שיהיה ביכולתו למוכרה, שהרי אינה עומדת להימכר ('נתיבות המשפט' סי' שי ס"ק ד). 20) שם עט. כשמואל, בהשכירו חמור זה, והוא־הדין בחמור סתם. 21) אם דמי הנבילה אינם מספיקים כדי לקנות בהמה אחרת. משמע, שאם דמי הנבילה מספיקים לקנות חמור אחר - אינו רשאי לשכור על חשבון המשכיר. 22) ואם אין בדמיה לא ליקח ולא לשכור - אין מחייבים את המשכיר להשלים את ההפרש, מפני שלא עבד אלא את החמור, אבל לא שאר נכסיו (מגיד־משנה). ובמקרה זה מפסיד המשכיר כל שכרו אם אינו מעמיד לו חמור אחר, כמו שביארנו למעלה הערה יז. 23) כלומר, חמור זה אני משכיר לך, ואיני מקבל עלי לספק לך חמור אחר אם ימות. 24) שהבהמה משועבדת לו אפילו לאחר מותה כששכרה לרכיבה (וראה להלן הערה כז בדין שכרה למשא). 25) שם, כשמואל. 26) שהרי נהנה השוכר במה שהגיע עד כאן (שם). 27) שם. כלומר, אף שאין לשוכר תביעת ממון על המשכיר, רשאי הוא להתרעם על המשכיר בגלל העוול שעשה לו בזה שהשכיר לו בהמה כחושה, ואין תרעומתו תרעומת חינם האסורה (בשם רבי ישראל סלנטר - בספר אור ישראל - נתיבות אור). 28) למשכיר, שאין נבלת החמור משועבדת לשוכר ליקח או לשכור חמור אחר בדמיה, שלשון "חמור זה" שהתנה המשכיר בעת השכירות, משמעותה שאינו מתחייב להעמיד לו חמור אחר עד שישלים השוכר מלאכתו, אפילו לא מדמי החמור שמשכירו אם ימות, שאינו משעבד את החמור לשוכר אלא למלאכה שהתנה עמו, ולא אמרו שדמי החמור משועבדים לשוכר - אף "בחמור זה" - אלא בשכרו לרכיבה או לכלי זכוכית (כמבואר למעלה), שלכך פירש השוכר מטרת השכירות - אע"פ שבשכרו למשא סתם, רשאי הוא לא להשתמש בחמור לכל מטרה שהיא - כדי שיהיה החמור משועבד לו גם לאחר מיתתו, שהשוכר לרכיבה או לכלי זכוכית, מקפיד שלא יהיו לו עיכובים בדרכו (ראה טורי־זהב סי' שי). רבינו למד הבדל זה בין רכיבה לבין משא, ממה שאמרו שם (לפי נוסחת הרי"ף): "השוכר את החמור לרכוב עליו ומתה לו בחצי הדרך, אמר רב אם יש בדמיה וכו'", משמע שרק בשכרו לרכיבה (או לכלי זכוכית שדינה כרכיבה, ראה למעלה הערה ט) משועבדים דמי החמור לשוכר, אבל אם שכרו למשא סתם - לא (ודעת הראב"ד בהשגה, שאין הפרש בין רכיבה למשא, ובשניהם החמור משועבד לשוכר, וזה שאמרו בגמרא לרכוב עליו, לאו דוקא אמרוהו).

ג. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה[29], וְטָבְעָה לוֹ בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ: אִם אָמַר לוֹ: סְפִינָה זוֹ אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וּשְׂכָרָהּ הַשּׂוֹכֵר לְהוֹלִיךְ בָּהּ יַיִן סְתָם[30], אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ הַשָּׂכָר - יַחֲזִיר כָּל הַשָּׂכָר[31]; שֶׁהֲרֵי זֶה אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא לִי הַסְּפִינָה עַצְמָהּ שֶׁשָּׂכַרְתִּי, שֶׁהַקְּפָדָה גְּדוֹלָה יֵשׁ בִּסְפִינָה זוֹ, וַאֲנִי אָבִיא יַיִן מִכָּל מָקוֹם וְאוֹלִיךְ בָּהּ[32]. אָמַר לוֹ: סְפִינָה סְתָם אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וּשְׂכָרָהּ הַשּׂוֹכֵר לְהוֹלִיךְ בָּהּ יַיִן זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ מִן הַשָּׂכָר כְּלוּם - חַיָּב לִתֵּן כָּל הַשָּׂכָר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא לִי הַיַּיִן עַצְמוֹ, וַאֲנִי אָבִיא לְךָ סְפִינָה מִכָּל מָקוֹם וְאוֹלִיכוֹ[33]. אֲבָל צָרִיךְ לְנַכּוֹת כְּדֵי הַטֹּרַח שֶׁל חֲצִי הַדֶּרֶךְ[34], שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה הַמִּטַּפֵּל בְּהוֹלָכַת הַסְּפִינָה לְיוֹשֵׁב וּבָטֵל[35]. אָמַר לוֹ: סְפִינָה זוֹ אֲנִי מַשְׁכִּיר, וְשָׂכַר הַשּׂוֹכֵר לְהוֹלִיךְ בָּהּ יַיִן זֶה: אִם נָתַן הַשָּׂכָר - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ, וְאִם לֹא נָתַן - לֹא יִתֵּן; שֶׁאֵין זֶה יָכוֹל לְהָבִיא הַסְּפִינָה עַצְמָהּ, וְלֹא זֶה יָכוֹל לְהָבִיא יַיִן עַצְמוֹ[36]. שָׂכַר סְפִינָה סְתָם לְיַיִן סְתָם[37] - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְקִין הַשָּׂכָר[38].

29) שם עט. 30) כל יין שירצה. 31) אפילו בעד חצי הדרך שכבר הובל - מחזיר, שלא אמרו שהשוכר משלם שכר חצי הדרך (כמבואר למעלה הל' א, ב) אלא במקום שנהנה מהובלת מטענו, אבל כאן הלא היין טבע ואבד - אין לשוכר לשלם כלום (ראה ב'תוספות' שם בד"ה אילימא). 32) כלומר, ומאחר שאין ביד המשכיר למלא תנאי - ספינה זו - שבחוזה השכירות - שהרי טבעה, וביד השוכר למלא, שהרי ליין סתם שכרו, ובאפשרותו להביא יין, הרי המשכיר אינו מקיים את מה שקיבל על עצמו, ולכן מחזיר כל השכר. ואין המשכיר יכול להציע ספינה אחרת במקום הספינה שטבעה ולהמשיך בהסכם השכירות, שיש

לשוכר זכות, בהסתמכות על תנאי - ספינה זו - שבחוזה השכירות, לתבוע מילוי החוזה כפי הפרטים שנקבעו בו בשלימות (רי"ף שם). והוסיף רבינו נימוק בטענת השוכר, "שהקפדה גדולה יש בספינה זו", כלומר ספינה זו שטבעה שכרתיה אחר שבדקתי ובחנתי מבנה ומצבה וכל פרטי הליכותיה, ואיני מוכן לקבל ספינה אחרת שתעמיד במקומה (ראה משנה־למלך). 33) והרי העיכוב בקיום החוזה, מצד השוכר בא, ולכן משלם בעד כל הדרך כפי שהוסכם. 34) שהיה על המשכיר - הספן - לטרוח בהולכת הספינה אלמלא טבעה. 35) כלומר, יש לחשב התשלום בעד חצי הדרך - שהמשכיר מקבל בעדו שכר - פחות הסכום שאדם מוכן שינכו לו משכרו, כדי שלא יצטרך לעבוד ולטרוח אלא יהא יושב ובטל (רי"ף שם). 36) כלומר, מאחר שלא המשכיר ולא השוכר, בידם למלא אחר תנאי השכירות - אנו מחליטים המעות ביד המוחזק ויד התובע על התחתונה, שאין להוציא המעות מן המוחזק מטעם שלא קיים תנאו אלא־אם־כן נתקיימו מצד התובע, ומאחר שאין ביד התובע לקיים תנאו - מפסיד כל שכרו. 37) ורשאי המשכיר להעמיד ספינה אחרת - והשוכר יין אחר, אבל שניהם לא מילאו תנאי השכירות. 38) אם הקדים השוכר השכר, המשכיר מחזיר שכר חצי הדרך הנותר. ואם לא הקדים, השוכר משלם בעד חצי הדרך שנסעו (גמ' שם). ואין המחזיק יכול לטעון - כמו בספינה זו ויין זה - אין לי להחזיר השכר לפני שהתובע מילא תנאו, מפני שיש לתובע טענה נגדית: מוכן אני למלא התנאי ולהביא יין, אבל אין להטיל עלי למלא התנאי לפני שהמשכיר ממלא תנאו להעמיד ספינה, ואינני מאמינו שיעשה זאת, ונמצא שאני טורח ומפסיד מעותי (רא"ש שם יא) ויוצא מזה, שאם אחד משניהם מילא תנאו ואין השני ממלא - מוציאין השכר אפילו מן המוחזק, מאחר שאינו ממלא תנאו (מגיד־משנה בשם הרמב"ן).

1 **ד. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה, וּפְרָקָהּ[39] בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ - נוֹתֵן**
2 **לוֹ שְׂכַר כָּל הַדֶּרֶךְ[40]. וְאִם מָצָא הַשּׂוֹכֵר מִי שֶׁיַּשְׂכִּיר**
3 **אוֹתָהּ לוֹ עַד הַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק - שׂוֹכֵר[41]; וְיֵשׁ לְבַעַל**
4 **הַסְּפִינָה עָלָיו תַּרְעֹמֶת[42]. וְכֵן אִם מָכַר כָּל הַסְּחוֹרָה[43]**
5 **שֶׁבַּסְּפִינָה לְאִישׁ אַחֵר בַּחֲצִי הַדֶּרֶךְ, וְיָרַד, וְעָלָה**
6 **הַלּוֹקֵחַ - נוֹטֵל שְׂכַר חֲצִי הַדֶּרֶךְ מִן הָרִאשׁוֹן וּשְׂכַר**
7 **הַחֲצִי מִזֶּה הָאַחֲרוֹן; וְיֵשׁ לְבַעַל הַסְּפִינָה עָלָיו**
8 **תַּרְעֹמֶת, שֶׁגָּרַם לוֹ לִסְבֹּל דַּעַת אִישׁ אַחֵר שֶׁעֲדַיִן לֹא**
9 **הֵרְגַּל בּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

39) הוריד מטענו, כלומר חזר בו השוכר מהשכירות. 40) כפי שהותנה, שאין השוכר יכול לחזור בו באמצע. בבא־מציעא עט: "השוכר את הספינה ופרקה לה בחצי הדרך וכו' ואי דלא משכח לאגוריה (שאין השוכר מעמיד אדם אחר במקומו שישכור הספינה), כוליה אגרא בעי שלומי" (שכר כל הדרך, עליו לשלם). [כן פירש הרי"ף שם. וכן משמע מלשונו של רבינו בסמוך: "ואם מצא השוכר מי שישכיר", משמע שבבבא הקודמת - המדובר כשלא מצא]. ומשלם השכר המלא ואין מנכים ערך הטורח בחצי הדרך שלא הוליך את הספינה - כמו בהלכה ג, שלא אמרו לנכות, אלא כשאין הספינה קיימת, והרי המשכיר - הספן - יושב ובטל. אבל כאן הלא ספינתו קיימת, והוא הסתמך על זה שבמקום שקבעו להוליך שם את המטען ימצא מטען להובילו חזרה, ולכן אינו חוזר למקום הפלגת הספינה, אלא מסיעה ריקנית למקום המיועד ונמצא שאינו יושב בטל (מגיד־משנה עם הסבר נוסף). [ונראה שהמשנה־למלך התכוון להסבר זה, אלא שטעות־סופר נפלה בדבריו, ובמקום "לביתו" צ"ל "לדרכו"]. ודעת ה'טור' בסימן שיא, שגם כאן מנכים דמי הטורח. 41) כלומר: משכירו, שהשוכר רשאי להעביר זכותו בשכירות לאחר, כמבואר בסמוך (בהלכה ה), שזה שאמרו "אין השוכר רשאי להשכיר" אינו אלא במטלטלין ולא בספינה. 42) שגרם לו לסבול דעת איש אחר שעדיין לא הורגל בו (כמו שכותב רבינו בסמוך - רי"ף שם). ובגמרא שם אמרו, שיש לחייב את השוכר במקרה זה לשלם בעד "רפסתא דספינתא" ריעוע הספינה שמתרועעת בפריקת המשא ובהטענתה שנית, שהרי השוכר גרם לתוספת סריקה וטעינה מכפי שהוסכם בעת השכירות. ועל השוכר לישא בהפסד זה שנגרם בסיבתו. וכן פסק הרי"ף שם. ונראה שרבינו לא הזכיר חיוב זה כאן, מפני שאינו דן כאן אלא בבעיה אם יש לשוכר זכות להשכיר את הספינה לאחרים כשהוא מקבל עליו כל הפסד שיגרם לספינה כתוצאה מהחלפת השוכרים, או לא. ודין זה, שעל השוכר לישא בכל הפסד שהוא, נראה בעיני רבינו כמובן מאליו ואין צורך להזכירו (ראה 'מרכבת המשנה'). 43) שם, וכפירוש הרי"ף. וכן הביאו ה'תוספות' שם בד"ה דפרקיה, בשם רבינו חננאל.

10 **ה. מִכָּאן אֲנִי אוֹמֵר: שֶׁהַמַּשְׂכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ עַד זְמַן**
11 **קָצוּב, וְרָצָה הַשּׂוֹכֵר לְהַשְׂכִּיר הַבַּיִת לְאַחֵר עַד סוֹף**
12 **זְמַנּוֹ - מַשְׂכִּיר לַאֲחֵרִים[44], אִם יֵשׁ בְּנֵי בַיִת כְּמִנְיַן בְּנֵי**
13 **בֵיתוֹ; אֲבָל אִם הָיוּ אַרְבָּעָה - לֹא יַשְׂכִּיר לַחֲמִשָּׁה[45].**
14 **שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים[46]: אֵין הַשּׂוֹכֵר רַשַּׁאי לְהַשְׂכִּיר -**
15 **אֶלָּא מִטַּלְטְלִין, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיְּהֵא**
16 **פִּקְדּוֹנִי בְּיַד אַחֵר[47]; אֲבָל בְּקַרְקַע[48] אוֹ בִּסְפִינָה,**
17 **שֶׁהֲרֵי בַּעְלָהּ עִמָּהּ[49] - אֵין אוֹמֵר כֵּן[50]. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר:**
18 **אִם אָמַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת לַשּׂוֹכֵר: לָמָּה תִּטְרַח וְתַשְׂכִּיר**
19 **בֵּיתִי לַאֲחֵרִים? אִם לֹא תִּרְצֶה לַעֲמֹד בּוֹ, צֵא וְהַנִּיחוֹ**
20 **וְאַתָּה פָּטוּר מִשְּׂכִירוּתוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׂכִּירוֹ לְאַחֵר.**
21 **שֶׁזֶּה בְּאַל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו[51]; עַד שֶׁאַתָּה מַשְׂכִּירוֹ**
22 **לְאַחֵר, תַּנִּיחַ לָזֶה בֵּיתוֹ. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל**
23 **לְהַשְׂכִּירוֹ לְאַחֵר כְּלָל, וְיִתֵּן שְׂכָרוֹ עַד סוֹף זְמַנּוֹ[52].**
24 **וְלֹא יֵרָאֶה לִי שֶׁדִּין זֶה אֱמֶת[53].**

44) ואין למשכיר זכות התנגדות, וכדין ספינה. ומוסיף המגיד־משנה, שכאן אפילו תרעומת אין לו למשכיר, שעד כאן לא אמרו יש לו תרעומת אלא בספינה, מפני שגרם לו לסבול כל זמן הנסיעה דעת איש שאינו רגיל בו, אבל בבית - שאין המשכיר דר עם השוכר - אפילו תרעומת אין לו. 45) שאין השוכר רשאי להרבות בדיורים, אפילו אם גם הוא ממשיך וגר בבית, ראה פ"ה מהלכות שכנים ה"ט. 46) גיטין כט. 47) שם. כלומר, השכירות מקנה לשוכר

זכות מליאה להשתמש בחפץ בהתאם לתנאי השכירות, ואין בזה כל הגבלה משפטית עקרונית, אולם במטלטלין נשארת למשכיר זכות התנגדות להעברת זכות זו, מפני שיכול לטעון: אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר, כי השוכר השני אינו נאמן אצלי שלא יעלים את החפץ ויטעון: נאנס (ראה למעלה פ"א הל' ד). 48) שאין בה מציאות העלמה. 49) שבעל הספינה דר עם השוכר, ושומר הוא ספינתו. 50) אין מקום לטענה זו, ולכן השוכר משכירה לאחרים. 51) כתוב במשלי ג, כז. וגו': "בהיות לאל ידיך לעשות", כלומר, שאין הדבר גורם לך הפסד שהוא. 52) שהם סבורים, שדין בית מושכר כדין מטלטלין, מפני שבעל הבית אינו דר ביחד עם השוכר, ואינו יכול לשמור שלא יוזק ע"י השוכר השני, שאינו סומך עליו כמו על הראשון, ואין זה דומה לספינה שבעלה עמה ושומר שלא יתקלקל ע"י השוכר (ראב"ד). 53) רבינו דוחה סברא זו, וסובר שהחשש לקלקול הבית אינה טענה, שהרי השוכר השני - יתחייב לשלם בעד ההיזק (מגיד־משנה).

1 **ו. בַּיִת זֶה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וְאַחַר שֶׁהִשְׁכִּירוֹ נָפַל -**
2 **אֵינוֹ חַיָּב לִבְנוֹתוֹ[54], אֶלָּא מְחַשֵּׁב עַל מַה שֶּׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ**
3 **בּוֹ וּמַחֲזִיר[55] לוֹ שְׁאָר הַשְּׁכִירוּת[56]; אֲבָל אִם סְתָרוֹ -**
4 **חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת אַחֵר, אוֹ יַשְׁכִּיר לוֹ כְּמוֹתוֹ[57].**
5 **וְכֵן אִם חָזַר אַחַר שֶׁהִשְׁכִּירוֹ לָזֶה וְהִשְׁכִּירוֹ אוֹ מְכָרוֹ**
6 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ אֲנָס[58], שֶׁהִפְקִיעַ שְׁכִירוּת**
7 **הָרִאשׁוֹן[59] - הֲרֵי זֶה חַיָּב[60] לְהַשְׁכִּיר לוֹ בַּיִת אַחֵר**
8 **כְּמוֹתוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

54) שם קג. שהרי בית זה השכיר, ולא התחייב לבנות לו בית חדש. 55) המשכיר, אם הקדים השוכר השכר. והוא־הדין אם לא הקדים, שהשוכר משלם בעד פרק זמן שדר בו ונהנה. 56) ואין לשוכר רשות למכור אבני הבית ועציו, ולשכור בדמיהם בית אחר, כמו למעלה בהלכה ב בדין חמור זה לרכוב. וטעם ההבדל, מבואר במגיד־משנה: חמור שמת - נבלתו עומדת להמכר, והמשכיר שעבד לשוכר את החמור ואת נבלתה, אבל "בית זה" משמע כל זמן שהוא ראוי לדירה ולא למכור העצים והאבנים, שאינם עומדים להמכר אלא לבנות הבית מחדש. ואין לחייבו להעמיד לרשות השוכר את הבנין החדש מפני שבית זה השכירו. 57) כמידת הבית וכצורתו שהשכירו. שלא אמרו בבית זה שאינו חייב לבנותו אלא כשנפל הבית מאליו, אבל במקום שהמשכיר סתרו בלי הסכמת השוכר - חייב להעמיד לו בית אחר. ופשוט, שהשוכר יכול לעכב שלא יסתור (מגיד־משנה). 58) חמסן, אלים, ואפילו ישראל. 59) שהוציאהו מן הבית. 60) המשכיר, שגרם להוצאתו מן הבית.

9 **ז. הִשְׁכִּיר[61] לוֹ בַּיִת סְתָם[62], וְאַחַר שֶׁנָּתַן לוֹ בַּיִת נָפַל**
10 **- חַיָּב לִבְנוֹתוֹ אוֹ יִתֵּן לוֹ בַּיִת אַחֵר. וְאִם הָיָה קָטָן**
11 **מִן הַבַּיִת שֶׁנָּפַל - אֵין הַשּׁוֹכֵר יָכוֹל לְעַכֵּב עָלָיו[63].**
12 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה קָרוּי בַּיִת[64]. שֶׁלֹּא הִשְׁכִּיר אֶלָּא בַּיִת**
13 **סְתָם[65]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: בַּיִת כָּזֶה[66] אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ**
14 **- חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת כְּמִדַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ שֶׁל**
15 **בַּיִת זֶה שֶׁהֶרְאָהוּ; וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: לֹא הָיָה עִנְיָן**
16 **דְּבָרַי אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַנָּהָר אוֹ לַשּׁוּק אוֹ לַמֶּרְחָץ**
17 **כָּזֶה, אֶלָּא חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ בַּיִת כְּמִדָּתוֹ וּכְצוּרָתוֹ[67].**
18 **לְפִיכָךְ[68], אִם הָיָה קָטָן - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ גָּדוֹל[69]; גָּדוֹל -**
19 **לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קָטָן; אֶחָד - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ שְׁנַיִם; שְׁנַיִם -**
20 **לֹא יַעֲשֶׂנּוּ אֶחָד. וְלֹא יִפְחֹת מִן הַחַלּוֹנוֹת שֶׁהָיוּ בּוֹ,**
21 **וְלֹא יוֹסִיף עֲלֵיהֶן, אֶלָּא מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם[70].**

61) שם קג. 62) ולא קבע מדתו וצורתו. 63) רי"ף שם, וכן משמע בגמרא. 64) שראוי לדירה, כלומר שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות (נמוקי־יוסף שם). 65) וביד המשכיר היה להעמיד לו מתחילה בית קטן כזה שהוא מעמיד לו עכשיו, ונפילת הבית הראשון אינה מעניקה לשוכר זכויות חדשות. 66) שקיבל עליו המשכיר להשכיר לו בית, והדגימו בית מסוים ואמר לו: כזה. 67) שם בגמרא. 68) אם נפל הבית אחר שהשכירו. 69) יש בני אדם שמעדיפים דירה קטנה. 70) שם.

22 **ח. הַמַּשְׁכִּיר עֲלִיָּה סְתָם[71] - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ עֲלִיָּה[72].**
23 **אָמַר לוֹ: עֲלִיָּה זוֹ שֶׁעַל גַּבֵּי בַּיִת זֶה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ**
24 **- הֲרֵי שֶׁעָבַד בַּיִת לַעֲלִיָּה[73]. לְפִיכָךְ, אִם נִפְחֲתָה[74]**
25 **הָעֲלִיָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[75] אוֹ יָתֵר - חַיָּב הַמַּשְׁכִּיר**
26 **לְתַקֵּן; וְאִם לֹא תִקֵּן - הֲרֵי הַשּׁוֹכֵר יוֹרֵד וְדָר בַּבַּיִת**
27 **עִם בַּעַל הַבַּיִת[76] עַד שֶׁיְּתַקֵּן. הָיוּ שְׁתֵּי עֲלִיּוֹת זוֹ[77] עַל**
28 **גַּבֵּי זוֹ, וְנִפְחֲתָה הָעֶלְיוֹנָה - דָּר בַּתַּחְתּוֹנָה[78]; נִפְחֲתָה**
29 **הַתַּחְתּוֹנָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם יָדוּר בָּעֶלְיוֹנָה אוֹ**
30 **בַּבַּיִת[79]. לְפִיכָךְ לֹא יָדוּר, וְאִם דָּר - אֵין מוֹציִאין**
31 **אוֹתוֹ מִשָּׁם[80]. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד[81] שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ: דָּלִית[82]**
32 **זוֹ שֶׁעַל גַּבֵּי הַפַּרְסֵק הַזֶּה אֲנִי מַשְׁכִּיר לְךָ, וְנֶעֱקַר**
33 **אִילַן הַפַּרְסֵק מִמְּקוֹמוֹ; וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים,**
34 **וְאָמְרוּ לוֹ: חַיָּב אַתָּה לְהַעֲמִיד הַפַּרְסֵק כָּל זְמַן**
35 **שֶׁהַדָּלִית קַיֶּמֶת[83]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

71) שם קטז: 72) אם נפלה זו שהעמיד לו, חייב להעמיד לו אחרת. 73) שאם לא כן, לשם מה הוסיף: "שעל גבי בית זה", ולא הסתפק באמרו: "עלייה זו". ולכן אנו מפרשים כוונתו, שאם יארע קלקול בעליה ולא יתקנו - הרי הבית שלמטה משועבד לשוכר, כמו שמבאר רבינו והולך. 74) נתקלקלה. 75) על פני שטח של ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (שם, כשמואל). 76) ביחד, אבל אינו יכול לדרוש שבעל הבית יצא מדירתו בבית שלמטה ויעמיד לו את כולה, שעל דעת כן לא שיעבדו. 77) בית בן שלש קומות והשכיר הקומה העליונה, ואמר לו: עליה זו שעל גבי בית זה. 78) בעלייה התחתונה, ואינו יכול לירד ולדור בבית שלמטה, כדי לאלץ את בעל־הבית לתקן דירת העלייה, מפני שגם העלייה התחתונה, בכלל הבית ששיעבדו הוא (סמ"ע חו"מ סי' שיב, ס"ק מא). 79) כלומר, אם בעל הבית יכול לדחותו לעלייה העליונה או לא. וצדדי הספק מבוארים בגמרא (שם קיז.) "דא"ל שם עלייה קבילת עלך". כלומר, המשכיר אומר לשוכר: הרי עלייה שכרת, והסכמת לדור בעלייה, והרי עלייה אני מוסר

לך, "או דילמא, חד עלייה קביל עליה, שתי עליות לא קביל עליה", פירוש, השוכר יכול לטעון: קיבלתי עלי טורח העלייה לקומה ראשונה, אבל איני מסכים לטרוח ולעלות שתי קומות. בעיה שנשארה בתיקו שם. 80) מפני שהדבר בספק, אין מוציאים מן המוחזק, וכל עוד שלא תפס השוכר הדירה, בעל הבית מונע ממנו כניסתו. אבל כשתפסה השוכר, הרי הוא המוחזק, ואין לבעל־הבית זכות להוציאו. וכל דינים אלה נאמרו, כשנפחתה רצפת העלייה שהיא תקרת הבית או של העלייה התחתונה, שהרי הקלקול הוא בבית המשועבד לו, אבל כשנפחתו קירות העלייה - אין המשכיר חייב לתקנם, כי קלקול זה אין לו קשר עם הבית המשועבד (מגיד־משנה). 81) שם קטז: 82) גפן שענפיה גידלו על עץ האפרסק. 83) מפני ששעבד האפרסק לדלית, באמרו "על אפרסק זה", מחוייב הוא להחזירו למקומו כדי שיהווה משענת לדלית הגפן הקיימת.

יום שני ט"ו שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר דין משכיר בית לחבירו בבירה גדולה, וכן משכיר בית לחבירו מה הוא חייב להעמיד לשוכר, ודין משכיר עלייה ונפחתה, ודין זבל שבחצר למי הוא, ודין משכיר בית או חצר וכיוצא בהם עד זמן קצוב שכופהו לצאת בסוף הזמן הקצוב, ודין שוכר בית ללינה או לשביתה, ודין משכיר בית סתם שצריך להודיעו שלושים יום קודם שיוציאו, ושוכר גם כן צריך להודיע למשכיר, ודין הוקרו והוזלו הבתים, ודין נפל הבית או נתנו לבנו או מכרו או הורישו.

1 **א. הַמַּשְׁכִּיר[2] בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בְּבִירָה גְדוֹלָה[3] - מִשְׁתַּמֵּשׁ[4]**
2 **בְּזִיזֶיהָ וּבִכְתָלֶיהָ[5] עַד אַרְבַּע אַמּוֹת[6], וּבַתַּרְבֵּץ שֶׁל**
3 **חָצֵר[7], וּבָרְחָבָה[8] שֶׁאַחוֹרֵי הַבָּתִּים[9]. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ**
4 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעָבִי הַכְּתָלִים[10] - מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּעָבִי**
5 **הַכְּתָלִים. וּבְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים הוֹלְכִין אַחַר מִנְהַג**
6 **הַמְּדִינָה[11] וְהַשֵּׁמוֹת[12] הַיְדוּעִין לָהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ**
7 **בְּעִנְיָן מֶקָּח וּמִמְכָּר[13].**

2) בבא־בתרא ו: 3) בנין גדול המכיל דירות רבות, ולא פורש ב'חוזה השכירות' זכות השימוש שהשוכר קונה בחצר ובמבנים הנמצאים בשטח המקיף את הבירה, וגם אין מנהג מוסכם באותו מקום. 4) השוכר. 5) בחורים שבכתלים החיצוניים המקיפים את הבירה. 6) שטח של ד' אמות, מחוץ לחלק הכותל שממול הבית ששכר. 7) גינת החצר, שמגדלים בה עשבים ופרחים לרענן את האויר (כרב נחמן, שם). 8) מגרש פנוי. 9) כרבא שם, שכל שוכר בית, מן הסתם על דעת שיהיה לו רשות להשתמש במקומות אלו – הוא שוכר. 10) שוכרי עליה משתמשים בגג הכותל. 11) כלומר, הדינים שלמעלה נאמרו במקום שאין מנהג ידוע, אבל אם יש מנהג קבוע - הכול כפי המנהג המקובל. 12) המונחים המגדירים תנאי השכירות, שמן הסתם על דעת המנהג נעשתה השכירות. 13) ראה פרק כ"ו מהלכות מכירה.

8 **ב. הַמַּשְׁכִּיר חֲצֵרוֹ סְתָם - לֹא הִשְׁכִּיר הָרֶפֶת שֶׁבָּהּ[14].**

14) שאין הרפת בכלל המונח "חצר" (בבא־מציעא קב.).

9 **ג. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ[15] - חַיָּב לְהַעֲמִיד לוֹ דְּלָתוֹת,**
10 **וְלִפְתּוֹחַ לוֹ הַחַלּוֹנוֹת שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ, וּלְחַזֵּק אֶת**
11 **הַתִּקְרָה[16], וְלִסְמֹךְ אֶת הַקּוֹרָה[17] שֶׁנִּשְׁבְּרָה, וְלַעֲשׂוֹת**
12 **גֶּגֶר[18] וּמַנְעוּל[19], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִדְּבָרִים שֶׁהֵן**
13 **מַעֲשֵׂה אֻמָּן[20] וְהֵם עִקָּר גָּדוֹל בִּישִׁיבַת הַבָּתִּים**
14 **וְהַחֲצֵרוֹת[21]. הַשּׂוֹכֵר חַיָּב לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה וּמְזוּזָה[22],**
15 **וּלְתַקֵּן מְקוֹם הַמְּזוּזָה[23] מִשֶּׁלּוֹ[24]. וְכֵן אִם רָצָה לַעֲשׂוֹת**
16 **סֻלָּם[25] אוֹ מַרְזֵב[26] אוֹ לְהָטִיחַ גַּגּוֹ[27] - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה**
17 **מִשֶּׁל עַצְמוֹ[28].**

15) שם קא: 16) מערכת הנסרים המשמשים מכסה לבית. 17) קורות הבית, שהנסרים מונחים עליהן. 18) בריח המשמש לנעילת הדלת ופתיחתה מבפנים. 19) מבחוץ. 20) שם, וכתב ה'נמוקי יוסף' (בפירושו לרי"ף שם) שעל המשכיר לתקן דברים אלו במשך כל תקופת השכירות, אף כשהיו תקינים בשעת השכירות. ולזה נוטה לשון רבינו, שכתב "ולפתוח לו חלונות שנתקלקלו", כלומר שנתקלקלו בתוך תקופת השכירות. ובשם הריטב"א כתב, שזה נאמר באמרו לו בית סתם, אבל אם אמר לו "בית זה אני משכיר לך" אינו חייב לתקן כשנתקלקל בתוך תקופת השכירות (וכן פסק הרמ"א בסי' שיד סעיף א. עיי"ש ובביאור הגר"א ס"ק ו, וב'קצות החושן' ס"ק א). 21) שמן הסתם, על דעת שיהא הבית ראוי לדירה - שכר. 22) שם, שחובת מצוות אלו על הדר הן, שהרי בית שאין דרים בו פטור ממעקה ומזוזה (ראה פ"ה מהל' מזוזה הל' יא, ופי"א מהל' רוצח ושמירת נפש הל' א). 23) חקיקה במזוזת הבית, להכניס בה את המזוזה. 24) אפילו אם מזוזת הבית היא של אבן, והחקיקה היא מעשה אומן, ואמרנו למעלה שהדברים שהם מעשה אומן - חייב המשכיר לעשות. וטעמו של דבר, שאין כל הכרח לחקוק מקום באבן להניח את המזוזה, שהרי אפשר לקבוע המזוזה בקנה ולקבוע הקנה בנסר ולהעמיד את הנסר בצמצום בין המשקוף והמפתן סמוך למזוזת הבית באופן שלא יזוז ממקומו. ואין למעשה זה צורך לאומן (שם ע"פ רש"י ו'נמוקי יוסף'). 25) לגג הבית כדי להשתמש בו, ואין השימוש בגג עיקר בישיבת הבתים (ראה נמוק"י). 26) נסרים סמוכים לכותל אצל הגג המטוייח בטיח ומשופע, והמים שעל הגג נופלים על הנסרים ואינם מרטיבים את הכותל, וכשנופלים הנסרים, כל אדם מחזירה ואין צריך אומן לזה (שם ע"פ רש"י). 27) להטיח הסדקים שנתהוו בגג, כדי שלא ידלפו מי הגשם לבית דרך הסדקים, ואין צריך אומן לזה. 28) שם, שאין על המשכיר לתקן אלא דבר שהוא מעשה אומן ועיקר בישיבת הבית.

18 **ד. הַמַּשְׁכִּיר עֲלִיָּה לַחֲבֵרוֹ[29] וְנִפְחֲתָה[30] בְּאַרְבָּעָה[31] אוֹ**
19 **יָתֵר - חַיָּב לְתַקֵּן הַתִּקְרָה[32] וְהַמַּעֲזִיבָה[33] שֶׁעָלֶיהָ;**
20 **שֶׁהַמַּעֲזִיבָה חִזּוּק הַתִּקְרָה הִיא[34].**

29) ואמר לו עלייה סתם, שנתבאר למעלה בפ"ה הל' ח, שאם נפלה חייב להעמיד לו עלייה, וכאן מבאר רבינו והולך

מה הדין אם נפחתה, אבל באמר לו עלייה זו - כשם שאינו חייב להעמיד לו עלייה בנפלה, כן אינו חייב לתקנה בנפחתה (מגיד־משנה ע"פ הגמ' שם קיז: ועיין לחם־משנה, וראה בחושן־משפט סי' שיב סעיף יז). 30) נשבר נסר ברצפתה. 31) טפחים על ארבעה טפחים (שם, כשמואל). 32) תקרת הבית המשמשת רצפה לעלייה. 33) הטיט והעפר שטוחין על התקרה - והוא מלשון הכתוב (נחמיה ג, ח) "ויעזבו ירושלים" (ע"פ רש"י שם, וכן פירש רבינו בפירוש המשנה, שם). 34) ועיקר הוא בישיבת העלייה, שאין אדם דר בעלייה כשנסרי הרצפה רפים, והוא עלול ליפול אם ישמט נסר ממקומו.

1 **ה. הַזֵּבֶל[35] שֶׁבֶּחָצֵר - הֲרֵי הוּא שֶׁל שׁוֹכֵר[36]. לְפִיכָךְ**
2 **הוּא מְטַפֵּל בּוֹ לְהוֹצִיאוֹ[37]. וְאִם יֵשׁ שָׁם מִנְהָג -**
3 **הוֹלְכִין אַחַר הַמִּנְהָג[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ**
4 **הַבְּהֵמוֹת שֶׁעָשׂוּ הַזֶּבֶל שֶׁל שׁוֹכֵר; אֲבָל אִם הַבְּהֵמוֹת**
5 **שֶׁל אֲחֵרִים[39] - הַזֶּבֶל שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר; שֶׁחֲצֵרוֹ שֶׁל**
6 **אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[40], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
7 **שְׁכוּרָה בְּיַד אֲחֵרִים[41].**

35) משנה, שם קא: וכפירוש הגמרא, שם קב. 36) מבהמות השוכר את החצר, כמו שהולך רבינו ומבאר. ואין אנו אומרים שהשוכר מפקיר את הזבל ומתוך כך המשכיר זוכה בו, שחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו (רבינו בסוף הלכה זו, ראה הערה שם). וטעמו של דבר מבואר בלחם־משנה: מכיון שהחצר מושכר לו, ובזכותו להחזיק שם בהמותיו, אינו מפקיר זבלן. 37) כשאין לו צורך בו. 38) כמבואר למעלה הל' א. 39) זבל בהמות ההולכות ממקום למקום, בעליהם אינם מקפידים על זבלן ומפקירין אותו. 40) אף כשאינו ידוע לו שהחפץ נמצא בחצרו. ראה פ"ד מהל' זכיה ומתנה הל' ח (שם כרבי יוסי בר חנינה). 41) בגמרא שם, פירשו מה שאמרו במשנה, הזבל של בעל הבית - המדובר "בחצר דמשכיר, ותורי דאתי מעלמא" (שוורים של אחרים). ומפרש רבינו, שזה שאמרו "בחצר דמשכיר", הכוונה היא בחצר המושכרת לשוכר, שאין השכירות מפקיעה זכות הבעלים לקנות חפצי הפקר המונחים בה, שלא אמרו שכירות מכירה לזמן קצוב (ראה להלן פ"ז הל' א) אלא למטרת שכירותו, כלומר לזכות ההשתמשות בחצר, אבל גוף החצר אינו קנוי לו, והמשכיר ממשיך להיות בעל החצר לקנות חפצי הפקר (מגיד־משנה, ולחם־משנה שם. וראה 'קצות החושן' סי' שיג ס"ק א, שיטה אחרת בדעת רבינו).

8 **ו. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת אוֹ חָצֵר אוֹ מֶרְחָץ אוֹ חֲנוּת אוֹ שְׁאָר**
9 **הַמְּקוֹמוֹת עַד זְמַן קָצוּב - הֲרֵי זֶה כּוֹפֵהוּ לָצֵאת**
10 **בְּסוֹף זְמַנּוֹ, וְאֵינוֹ מַמְתִּין לוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת[42]. שָׂכַר**
11 **לוֹ בַּיִת סְתָם[43]: לְלֵינָה - אֵין פָּחוֹת מִיּוֹם אֶחָד[44];**
12 **לִשְׁבִיתָה[45] - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנֵי יָמִים[46]; לְנִשּׂוּאִין - אֵין**
13 **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם[47].**

42) כלומר, אין המשכיר צריך למסור לשוכר הודעת פינוי מוקדמת, אלא מיד כשיגיע הזמן, ואפילו בימות הגשמים, מוציאו, שעד כאן לא אמרו (ראה הלכה ז) שאין המשכיר מוציאו בימות הגשמים כלל, ובימות החמה בלי הודעה מוקדמת של שלושים יום, אלא כשהשכירות נעשית בסתם, כדי לאפשר לשוכר לחפש מקום לדור (כמבואר בסמוך הלכה ז) אבל כשהשכירות נעשית לזמן קצוב - עצם קביעת השכירות לזמן מסוים - הודעה היא. וכן אמרו בירושלמי (הביאו הרי"ף בבבא־מציעא פרק השואל - בירושלמי לפנינו אינו): "ואם השכירו לזמן ידוע, אפילו הגיע זמנו בימות הגשמים - מוציאו מיד. מאי טעמא? מידע ידיע דזמניה בטבת" (יודע הוא שזמן יציאתו הוא בטבת). 43) רי"ף שם בשם הירושלמי (וראה תוספתא בבא־מציעא פרק ח הי"א). 44) שהשוכר ללינה סתם - על דעת לילה ויום שוכר ('שיטה מקובצת' שם קא: בשם הר' יונתן). 45) לשבת. 46) כלומר, גם יום השישי בכלל, כדי להכין צרכי שבת (שם). 47) ששמחת נישואין נמשכת שלושים יום, כמו שאמרו (ראה כתובות ח.) שעד שלושים יום כל סעודה שהחתן עושה סתמא מפני הנישואין היא, ומברכים "שהשמחה במעונו". וכן אמרו (שם ד.): אין מונעים תכשיטים מן הכלה כל שלושים יום.

14 **ז. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ סְתָם[48] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ**
15 **עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִקֹּדֶם[49], כְּדֵי[50] לְבַקֵּשׁ**
16 **מָקוֹם וְלֹא יִהְיֶה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ, וּלְסוֹף הַשְּׁלֹשִׁים יֵצֵא.**
17 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימוֹת הַחַמָּה[51]; אֲבָל בִּימוֹת**
18 **הַגְּשָׁמִים[52] - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ[53] מִן הֶחָג[54] וְעַד**
19 **הַפֶּסַח[55]. קָבַע לוֹ שְׁלֹשִׁים לִפְנֵי הֶחָג, אִם נִשְׁאַר מִן**
20 **הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד לְאַחַר הֶחָג[56] - אֵינוֹ**
21 **יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ עַד מוֹצָאֵי הַפֶּסַח[57]. וְהוּא[58] שֶׁיּוֹדִיעוֹ**
22 **שְׁלֹשִׁים יוֹם מִקֹּדֶם[59]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
23 **בָּעֲיָרוֹת; אֲבָל בַּכְּרַכִּים[60] - אֶחָד יְמוֹת הַחַמָּה וְאֶחָד**
24 **יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ**
25 **מִקֹּדֶם[61]. וְכֵן בַּחֲנוּת[62] - בֵּין בַּכְּרַכִּים בֵּין בָּעֲיָרוֹת,**
26 **צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִקֹּדֶם[63].**

48) משנה בבא־מציעא קא: וגמרא שם. קבעו שכר בעד כל חודש וחודש ולא קבעו זמן גמר השכירות, וסתם שכירות אינה פחות משלושים יום. 49) ואם הודיע לשוכר זמן מסוים לפני שנכנס לדירה, שעליו לפנותה אחר שלושים יום - אינו יכול להוציאו לפני גמר שלושים ימי מגורו (ש"ך שיב ס"ק ז). 50) לאפשר לשוכר. 51) שהדירות מצויות - שדרך בני אדם כשהם רוצים לעבור לדירה אחרת - עוברים בימות החמה. 52) שמפני הגשמים אין בני אדם עוברים לדירה אחרת, ואין הדירות מצויות. 53) אפילו הודיעו קודם. 54) חג הסוכות. 55) מוצאי הפסח, שאין ההודעה מאפשרת לשוכר לחפש לו דירה אחרת, שהרי אין הדירות מצויות. אמנם אם הקדים לו הודעת הפינוי - שיפנה הדירה בתקופת החורף - שלושים יום בימות החמה, מוציאו ביום שקבע. 56) כגון שמסר לו ההודעה בכ"ד אלול (ראה 'שיטה מקובצת' שם). 57) שם. מימרא דרב אסי: אם נכנס יום אחד בימות הגשמים מהני (מאותם) שלושים יום (שהודיעו בימות החמה) אינו יכול להוציאו מן החג עד

הפסח. כלומר, שלושים ימי ההודעה צריכים להגמר לפני החג, ואם לא נגמרו כולם - אין ההודעה מועילה להוציאו בימות הגשמים (נמוקי־יוסף שם). 58) בתנאי. 59) לפני מוצאי פסח, ואינו יכול להוציאו על סמך ההודעה הקודמת, מפני שאנו רואים אותה כאילו אינה קיימת כלל, שהרי קבעה זמן יציאה מנוגד לדין, ולכן צריך המשכיר להודיעו הודעה שניה לפני הפסח (סמ"ע סימן שיב ס"ק ח. וראה בביאור הגר"א שם ס"ק טו, מה שמגיה בלשון רבינו). 60) שאין דירות פנויות מצויות בהם - שרבים נמשכים אחר ישיבת כרכים. 61) שם. 62) שדרך החנוני להקיף לצרכניו, והקפותיו לזמן ארוך הן. 63) כדי לאפשר לו לגבות בינתיים את הקפותיו (שם — ע"פ רש"י, עיי"ש).

ח. כְּשֵׁם[64] שֶׁהַמַּשְׁכִּיר חַיָּב לְהוֹדִיעוֹ, כָּךְ הַשּׂוֹכֵר חַיָּב לְהוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם בַּעֲיָרוֹת, אוֹ מִקֹּדֶם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּכְּרַכִּים, כְּדֵי שֶׁיְּבַקֵּשׁ שָׁכֵן[65], וְלֹא יִשָּׁאֵר בֵּיתוֹ פָּנוּי[66]. וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת, אֶלָּא יִתֵּן הַשָּׂכָר[67].

64) ברייתא שם. 65) דייר הגון. 66) עד שימצא אדם הגון להשכיר לו הדירה. 67) ממשיך לשלם השכר - אפילו יצא מהבית - עד תום שנים עשר חודש, ויש זכות לשוכר להשכיר הבית לתקופה זו לאחר, ואין המשכיר יכול לעכב בידו, כמו שנתבאר למעלה בפ"ה הל' ה (רמ"א בהגהותיו סי' שיב סעיף יז עיי"ש).

ט. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמַּשְׁכִּיר יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ וְלֹא הַשּׂוֹכֵר יָכוֹל לָצֵאת עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם, אִם הוּקְרוּ הַבָּתִּים - יֵשׁ לַמַּשְׁכִּיר לְהוֹסִיף עָלָיו וְלוֹמַר לַשּׂוֹכֵר: אוֹ שְׁכֹר בְּשָׁוֶה[68] עַד שֶׁתִּמְצָא אוֹ תֵּצֵא[69]. וְכֵן אִם הוּזְלוּ הַבָּתִּים - יֵשׁ לַשּׂוֹכֵר לִפְחֹת הַשָּׂכָר וְלוֹמַר לַמַּשְׁכִּיר: אוֹ הַשְׁכֵּר לִי כְּשַׁעַר שֶׁל עַתָּה, אוֹ הֲרֵי בֵּיתְךָ לְפָנֶיךָ[70]. נָפַל בֵּית הַמַּשְׁכִּיר[71] שֶׁהָיָה דָר בּוֹ - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיא הַשּׂוֹכֵר מִבֵּיתוֹ[72], וְאוֹמֵר לוֹ: אֵינוֹ בְּדִין שֶׁתִּהְיֶה אַתָּה יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי עַד שֶׁתִּמְצָא מָקוֹם[73], וַאֲנִי[74] מֵשֶׁלְּךָ בַּדֶּרֶךְ; שֶׁאֵין אַתָּה בַּעַל זְכוּת בְּבַיִת זֶה יוֹתֵר מִמֶּנִּי[75].

68) כפי ערכו עתה. 69) אם אין ברצונך לשלם כפי השער של עכשיו, שאין על המשכיר להפסיד ממון - הפרש יוקר, מהתקנה שמטרתה להגן על הדייר, שלא יהא מושלך בחוץ (גמרא שם). 70) אמנם בגמרא שם לא הוזכר דין ההוזלה, אבל הסברא נותנת, שכוח השוכר יפה בהוזלו, ככוח המשכיר בהוקרו (מגיד־משנה). 71) שם. 72) מיד, בין בימות החמה בין בימות הגשמים. 73) כדי שלא תהא מושלך בדרך. 74) והרי אני כבר מושלך בדרך. 75) מלשון רבינו נראה, שאין דינים אלו - הפרש היוקר וההוזלה, ונפילת בית המשכיר ומשיא בנו המבואר בהלכה י - אמורים, אלא בתקנת ההודעה, כלומר כשהשכירו סתם, שמיסוד הדין יש למשכיר ולשוכר זכות לבטל את השכירות בכל עת שירצו, שהרי לא קבעו זמן לשכירות, אלא שחכמים תיקנו, לטובת השוכר והמשכיר, להודיע מקודם. אבל בהשכירו לזמן קצוב, אין כוח התקנה יפה לפגוע בתנאי השכירות המפורשים, ואפילו נפל ביתו אינו מוציא את השוכר, שבתקופת השכירות יש לשוכר יותר זכות בבית מן המשכיר, שהשכירות לזמן קצוב כמכירה היא, כמו שיתבאר להלן פ"ז הל' א (וכן כתב המגיד־משנה בשם הרשב"א, וכן נפסק בשו"ע סימן שיב סעיף יא).

י. נָתַן הַבַּיִת לִבְנוֹ לִשָּׂא בוֹ אִשָּׁה[76]: אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁבְּנוֹ נַעֲשֶׂה חָתָן בִּזְמַן פְּלוֹנִי, וְהָיָה אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם וְלֹא הוֹדִיעוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ[77]; וְאִם עַכְשָׁו נִזְדַּמְּנָה לוֹ אִשָּׁה, וְהֲרֵי הוּא נוֹשְׂאָהּ מִיָּד[78] - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיאוֹ; שֶׁאֵינוֹ בְּדִין שֶׁיִּהְיֶה זֶה יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ, וּבֶן בַּעַל הַבַּיִת יִשְׁכֹּר בַּיִת שֶׁיַּעֲשֶׂה בוֹ חֲתֻנָּה.

76) שם. 77) שהרי היה לו להודיעו. 78) ולא היה באפשרותו להודיעו קודם.

יא. מָכַר אֶת הַבַּיִת אוֹ נְתָנוֹ אוֹ הוֹרִישׁוֹ - אֵין הַשֵּׁנִי יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ מִקֹּדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם[79] אוֹ מִקֹּדֶם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[80]; שֶׁהֲרֵי הַשּׂוֹכֵר אוֹמֵר לוֹ: אֵין כֹּחֲךָ יָתֵר מִכֹּחַ זֶה שֶׁזָּכִיתָ בְּבַיִת זֶה מֵחֲמָתוֹ[81].

79) בעיירות. 80) בכרכים. 81) וכשם שזה שמכר לך לא היה יכול להוציאני בלי הודעה מוקדמת - כן אף אתה אינך יכול.

יום שלישי ט"ז שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שתנאי מועיל בשכירות, ודין משכיר בתים לחדשים או לשנה ונתעברה השנה, ודין שוכר אומר נתתי שכר הדירה ומשכיר אומר לא נטלתי, ודין משכיר בשטר קבוע ואין זמן בשטר, ודין שוכר פרדס, ודין מכניס פירותיו לבית חבירו שלא מדעתו, ודין שוכר ריחיים.

א. כְּשֵׁם שֶׁמַּתְּנָה אָדָם כָּל תְּנַאי שֶׁיִּרְצֶה בְּמֶקַח וּמִמְכָּר[2], כָּךְ מַתְּנֶה בִּשְׂכִירוּת; שֶׁהַשְּׂכִירוּת מְכִירָה לִזְמַן קָצוּב[3] הִיא. וְכֹל שֶׁמִּמְכָּרוֹ בִּנְכָסָיו מִמְכָּר[4], שׂוֹכֵר[5] שְׂכִירוּתוֹ שְׂכִירוּת; וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ לִמְכֹּר[6], כָּךְ אֵין לוֹ לִשְׂכֹּר. אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ פֵּרוֹת בִּלְבַד בְּאוֹתָהּ הַקַּרְקַע[7], הֲרֵי זֶה שׂוֹכֵר[8] וְאֵינוֹ מוֹכֵר[9].

2) ואם נתקיים התנאי נקנה הדבר שהוקנה, ואם לא נתקיים לא קנה כמו שנתבאר בפרק יא מהלכות מכירה הלכה א. 3) כן אמרו בבבא מציעא נו: לעניין אונאה (ראה פרק י"ג מהלכות מכירה הלכה יט) וסובר רבינו שלכל הדברים שכירות כמכר (ולא כדעת התוספות שם דיבור המתחיל והאי. וראה למעלה פרק ו הלכה ה בהגדרת מהות קניין השוכר בדבר הנשכר). 4) להוציא חרש שוטה וקטן שממכרם אינו ממכר, כמו שנתבאר בפרק כ"ט מהלכות מכירה. 5) בכתב יד תימן חסרה המלה "שוכר". 6) כגון דבר שלא בא לעולם או דבר שאינו ברשותו ודבר שאין בו

ממש (ראה שם פרק כ"ב). 7) כגון הכותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה, שבגוף הקרקע זוכה הבן מהזמן שכתוב בשטר, והפירות הם לאב כל ימי חייו, כמבואר בפרק י"ב מהלכות זכייה ומתנה הלכה י"ג. 8) מעביר לאחרים בתורת שכירות, הזכות שיש לו בקרקע לפירותיה. 9) ואינו רשאי להעביר זכותו בתורת מכירה, שמא הלוקח אדם אלים הוא ולא יהיה ביכולת הבן לאחר מיתת האב להוציא מייד הלוקח את הקרקע שבאה לידו בתורת מכירה. ואם עבר האב ומכרו - מכור עד שימות האב, כמו שכתב רבינו בהלכות זכייה שם (על פי הב"ח סימן רנז, שטז).

1 **ב. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ[10] לְשָׁנָה[11], וְנִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה[12]**
2 **- נִתְעַבְּרָה לַשּׁוֹכֵר[13]. הִשְׁכִּיר לָחֳדָשִׁים[14] - נִתְעַבְּרָה**
3 **לַמַּשְׁכִּיר[15]. הִזְכִּיר לוֹ חֳדָשִׁים וְשָׁנָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ:**
4 **דֵּינָר לְחֹדֶשׁ, שְׁנֵים עָשָׂר דִּינָר בְּשָׁנָה[16], בֵּין שֶׁאָמַר**
5 **לוֹ: שְׁנֵים עָשָׂר דִּינָר לְשָׁנָה, דִּינָר בְּכָל חֹדֶשׁ[17] - הֲרֵי**
6 **חֹדֶשׁ הָעִבּוּר[18] שֶׁל מַשְׁכִּיר[19]; שֶׁהַקַּרְקַע[20] בְּחֶזְקַת**
7 **בְּעָלִים, וְאֵין מוֹצִיאִין דָּבָר מִיַּד בַּעַל הַקַּרְקַע אֶלָּא**
8 **בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[21]. וְכֵן בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאָמַר: לִזְמַן זֶה**
9 **הִשְׁכַּרְתִּי לְךָ[22], וְהַשּׁוֹכֵר אוֹמֵר: לֹא שָׂכַרְתִּי אֶלָּא**
10 **סְתָם[23], אוֹ לִזְמַן אָרֹךְ[24] - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה;**
11 **וְאִם לֹא הֵבִיא[25] - בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע הֶסֵּת[26] וּמוֹצִיאוֹ**
12 **מִן הַבַּיִת[27].**

10) שם קב. 11) בשנים עשר דינר לשנה. 12) ואפילו לא היה ידוע להמשכיר בשעת השכירות, ששנה מעוברת היא (תשובת הרי"ף הובאה בשיטה מקובצת שם). 13) אין השוכר מרבה בדמי השכירות בעד החודש השלושה עשר שניתוסף, שחודש העיבור בכלל השנה הוא. מסתימת לשון רבינו נראה, שאפילו כשהשכירו באמצע השנה ואמר לשנה אחת, אין אנו אומרים שהתכוון לשנה כפי שהיא ברוב השנים כלומר לי"ב חודש, אלא אנו מפרשים כוונתו שהוא משכירו עד שיתמלא מחזור השנה ויגיע לתאריך (יום וחודש) שנעשית בו השכירות, והעיבור בכלל (ראה במגיד משנה). וכן דעת רבו רבי יוסף מיגאש בתשובה הובאה בשיטה מקובצת שם (ובתשובה שם כותב הר"י מיגאש, שבתחילה הורה שאין דין זה אלא כשנעשית השכירות בתחילת השנה (השווה דעת הרשב"א מובא במגיד משנה כאן) ואחר כך חזר בו והורה שאין לחלק בין תחילת השנה לאמצעה, ומסתמך על זה שלא מצא חילוק זה בשום מקום, ואומר: "לפי שאמרתי, שמה שלא חילק אותו התלמוד אין לנו לחלק אותו אלא ניקח אותו בהחלט כמו שבא מוחלט"). 14) דינר בכל חודש - ונתעברה השנה. 15) שם. 16) שהקדים בלשון השכירות, שכירות חודש. 17) שהקדים שכירות שנה, - ואין אנו יודעים אם נתכוון לשכירות שנה או לחדשים, כלומר, אם העיקר הוא הלשון שהזכיר בראשונה או מה שהזכיר באחרונה. 18) דמי השכירות של חודש העיבור. 19) פסק כרב נחמן שם קב: 20) אף על פי שהיא שכורה ביד אחרים. 21) בעדים או בשטר ולא בספק, ולכן אפילו בא המשכיר בסוף החודש לתבוע את שכרו, מוציאים מן השוכר ואין אנו אומרים העמד ממון בחזקת בעליו (ראה ש"ך חושן משפט סימן שיב סעיף קטן טו). מפני שהספק לא נתעורר עתה עם התביעה אלא בשעת השכירות, ואנו דנים בחזקת מי היה הבית בתחילת החודש ומעמידים את הבית בחזקת בעליו נמצא שהשוכר דר בחודש העיבור ולא שילם דמי שכירות ולכן מוציאים ממנו. 22) לזמן קצוב וכבר הגיע הזמן - ועליך לצאת מביתי מיד. 23) ואין לך רשות להוציאני מן הבית בלי הודעה מוקדמת (כמו שנתבאר למעלה בפרק ו הלכה ז, ח). 24) ועדיין לא הגיע זמני לצאת. 25) השוכר ראייה. 26) שהשכירו לזמן קצוב וכבר הגיע הזמן (ועיין ש"ך סימן שיב סעיף קטן ז). 27) מיד, שהקרקע בחזקת בעליה עומדת.

13 **ג. הַשּׁוֹכֵר שֶׁאָמַר: נָתַתִּי שְׂכַר הַבַּיִת שֶׁנִּתְחַיַּבְתִּי בּוֹ,**
14 **וְהַמַּשְׁכִּיר אוֹמֵר: עֲדַיִן לֹא נָטַלְתִּי, בֵּין שֶׁהָיְתָה**
15 **בִּשְׁטָר[28] בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּעֵדִים[29]: אִם תְּבָעוֹ בְּתוֹךְ**
16 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[30] - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה[31], אוֹ יִתֵּן[32]**
17 **וְיַחֲרִים[33] עַל מִי שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ[34], אוֹ יִטְעַן עָלָיו[35]**
18 **בַּדָּמִים שֶׁנָּתַן תְּחִלָּה טַעֲנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[36] וְיַשְׁבִּיעֵהוּ**
19 **הֶסֵּת[37]; תְּבָעוֹ הַמַּשְׁכִּיר לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וַאֲפִלּוּ**
20 **בְּיוֹם הַשְּׁלִשִׁים[38] - עַל הַמַּשְׁכִּיר לְהָבִיא רְאָיָה[39], אוֹ**
21 **יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר[40] שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ שְׂכָרוֹ וְיִפָּטֵר. וְכֵן אִם**
22 **שָׂכַר מִמֶּנּוּ וּפֵרֵשׁ שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַשָּׂכָר שָׁנָה בְּשָׁנָה[41],**
23 **וּתְבָעוֹ בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; תְּבָעוֹ**
24 **לְאַחַר הַשָּׁנָה, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים בֶּאֱלוּל[42]**
25 **- עַל הַמַּשְׁכִּיר לְהָבִיא רְאָיָה[43].**

28) שנעשה שטר על השכירות. 29) הדין אחד וכמו שמבאר רבינו והולך. 30) זמן תשלום שכר הבית - בהשכירו סתם ולא קבעו מועדי התשלומים - הוא כל שלושים יום, והשוכר טוען שבתוך שלושים יום שכר את הבית (מרכבת המשנה, וראה באבן האזל). 31) גירסת רבינו בגמרא שם: "כל ל' יום בחזקת שלא נתן עד שיביא (השוכר) ראייה שנתן" ומפרש רבינו שהיא שנוייה בדין שכירות בסתם. וגירסת רש"י שם כנוסחת הגמרא שלפנינו (מגיד משנה). והטעם, שאין אדם פורע תוך זמנו והלוואי שיפרע בזמן (ראה בבא בתרא ה.). 32) אם לא הביא ראייה. 33) קודם הפירעון (מתקנת הגאונים. ראה מגיד משנה למעלה פרק ב הלכה ח. וראה בטור ושולחן ערוך חושן משפט סימן עא דיני החרם). 34) מעות שלא כדין. 35) אחר הפירעון (ש"ך סימן עח סעיף קטן טו וראה הפלאה הלכות כתובה סימן צו). 36) תביעה חדשה, כלומר, פרעתיך פעמיים. 37) שבועת היסת, שלא פרעו אלא פעם אחת - כדין כופר הכול. 38) "דעביד איניש דפרע ביומא דמשלם זמניה" (האדם עשוי לפרוע ביום שנשלם בו הזמן) שם, כרבי יוחנן. 39) שם - וכנוסחת רבינו: "לאחר שלושים יום בחזקת שנתן עד שיביא (המשכיר) ראייה שלא נתן". 40) שבועת היסת כדין כל כופר הכול. שם כרבי יוחנן "שוכר מהימן בשבועה". 41) כלומר, שקבעו מועד התשלומים בכל שנה. 42) ביום האחרון של השנה. 43) וכדין שכירות סתם בשלושים יום (ועיין מרכבת המשנה ואבן האזל).

ד. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁטָר לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְאֵין בּוֹ זְמַן[44], הַשּׁוֹכֵר אוֹמֵר: עַדַּיִן לֹא עָבַר מִזְּמַן הַשְּׁטָר אֶלָּא שָׁנָה, וְהַמַּשְׁכִּיר אוֹמֵר: כְּבָר עָבְרוּ וְשָׁלְמוּ שְׁנֵי הַשְּׁכִירוּת וְשָׁכַנְתָּ עֶשֶׂר שָׁנִים - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהָבִיא רְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע הַמַּשְׁכִּיר הֶסֵּת וְיוֹצִיאוּ[45].

44) אין בשטר תאריך המעיד מתי התחלת השכירות. 45) שהקרקע בחזקת בעליה עומדת, כמו שנתבאר בהלכה ב (בבא מציעא קג. וכנוסחת רש"י וכפירושו. וכן הוא בתוספות שם דיבור המתחיל נקיטת, בלשון ראשון בשם רבינו חננאל).

ה. הַשּׁוֹכֵר[46] פַּרְדֵּס[47] אוֹ שֶׁהָיָה מַשְׁכּוֹן בְּיָדוֹ[48] לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְיָבֵשׁ הַפַּרְדֵּס בְּתוֹךְ הַזְּמַן[49] - יִמְכְּרוּ עֵצָיו[50], וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְיֹאכַל פֵּרוֹתָיו עַד סוֹף זְמַן שְׁכִירוּתוֹ אוֹ זְמַן הַמַּשְׁכּוֹן. וְגוּף הָאִילָנוֹת שֶׁיָּבְשׁוּ אוֹ נִקְצְצוּ - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בָּהֶן מִשּׁוּם רִבִּית, הַמַּלְוֶה וְהַלּוֶה[51].

46) שם קט: 47) לאכול פירותיו. 48) שבעל הפרדס לווה כסף ומישכן למלווה את פרדסו על מנת שיאכל פירותיו וינכה דמיהם מדמי ההלוואה. ובפרק ו מהלכות מלוה ולוה הלכה ז והלכה ח יתבאר, שאכילת הפירות מותרת אם מנכין מדמי ההלוואה בעד הפירות שאוכל ואף על פי שדמי הפירות מרובים מסכום ההלוואה. עיין שם. 49) לפני שנשלם זמן השכירות או המשכון. 50) שהעצים, כלומר, גוף האילנות שיבשו, אינם בכלל "פירות" המשועבדים לשוכר או למלוה (שם קט: וכרבא) ואף על פי שהעצים היו קשישים ויבשו כשהגיע זמנם להתייבש. 51) שם: "יבש האילן או נקצץ שניהם אסורים בו" ומפרש רבינו בטעם האיסור, שהוא מפני ריבית; שהרי אם המלווה לוקח גוף האילנות לפירעון החוב, נמצא שהפירות שאכל עד עתה ריבית הם בידו, וכן אם הלווה לוקח אותם ויצטרך להחזיר דמי ההלוואה - יש כאן ריבית (על פי המגיד משנה, ומסיים "ועדיין צריך עיון" וראה במרכבת המשנה). ומלשון רבינו שכתב "המלוה והלוה" נראה, שאין דין זה אמור אלא במשכון ולא בשכירות, ובטעם הדבר כתב הלחם משנה, מפני שדמי שכירות אינם משתלמים אלא לבסוף (ראה שם סה.) נמצא שלא נתן כסף וממילא אין מקום לאיסור ריבית.

ו. שְׁטַר הַשְּׁכִירוּת אוֹ שְׁטַר הַמַּשְׁכּוֹן שֶׁכָּתוּב בּוֹ שָׁנִים סְתָם[52], בַּעַל הַפֵּרוֹת[53] אוֹמֵר שָׁלֹשׁ[54], וּבַעַל הַקַּרְקַע אוֹמֵר שְׁתַּיִם, וְקָדַם זֶה הַשּׁוֹכֵר אוֹ הַמַּלְוֶה[55] וְאָכַל הַפֵּרוֹת[56] - הֲרֵי הַפֵּרוֹת בְּחֶזְקַת אוֹכְלֵיהֶן עַד שֶׁיָּבִיא בַּעַל הַקַּרְקַע רְאָיָה[57]. אֲכָלָהּ הַשּׁוֹכֵר אוֹ הַמְמַשְׁכֵּן[58] שָׁלֹשׁ שָׁנִים, וְכָבַשׁ הַשְּׁטָר[59], וְאָמַר[60]: לְחָמֵשׁ שָׁנִים יֵשׁ לִי פֵּרוֹת, וּבַעַל הַקַּרְקַע אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ, אָמְרוּ לוֹ[61]: הָבֵא שְׁטָרְךָ[62], וְאָמַר: אָבַד - הַשּׁוֹכֵר נֶאֱמָן; שֶׁאִלּוּ[63] רָצָה, אָמַר[64]: לְקוּחָה[65] הִיא בְּיָדִי[66], שֶׁהֲרֵי אֲכָלָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים.

52) שאין מפורש בשטר לכמה שנים היא שכורה או מושכנת ואין כתוב בה אלא "שנים" בלבד. 53) כלומר, השוכר או המלווה. 54) לשלוש שנים היה המדובר. 55) לפני שתבעוהו לדין. 56) של השנה השלישית. 57) שם קי. כרב כהנא. ולמה אין אומרים כאן "קרקע בחזקת בעליה עומדת" כמו למעלה (הלכה ב) שמוציאים מן השוכר שכר הבית אפילו כשכבר דר בו? נתבאר בגמרא שם שלא אמרו מוציאים, אלא במקום שהספק לא ניתן להתברר לעולם, כמו בהלכה ב שהספק הוא אם העיקר הוא מה שהזכיר בראשונה או באחרונה, אבל כאן הספק הוא לכמה שנים הייתה השכירות, ודבר זה ניתן להתברר על ידי העדים החתומים על השטר, ואף שעתה אין העדים לפנינו אפשר שיבואו ביום מן הימים ויתברר על פיהם, שהדין עם המלווה, ואם יוציא בית דין עכשיו את הפירות מיד המלווה יצטרך לטרוח שנית ולהוציאם מייד הלווה, "ואטרוחי בי דינא תרי זימני לא מטרחינן" (אין להטריח את בית הדין פעמיים) ולפיכך, כל עוד שייתכן שהספק יתברר - בית הדין משאיר הפירות בחזקת אוכליהם. ואם ייראה לבית דין שהמלווה לא יוכל לאשר טענתו, כגון שמתו העדים ונשתקע הדבר - מוציאים הפירות מידי המלוה ללוה (חושן משפט שיז סעיף ג בשם "ויש מי שאומר"). 58) מי שהשדה ברשותו בתורת משכון. 59) השטר נעלם. 60) השוכר או המלווה. 61) לשוכר או למלווה. 62) הראה השטר ונתבאר על פיו לכמה שנים נעשית השכירות. 63) לשקר. 64) היה אומר. 65) קניתיה. 66) והיה נאמן. מבואר בפרק י"א מהלכות טוען ונטען הלכה ב שהמחזיק בשדה ואוכל פירותיה שלוש שנים ובעל השדה לא מיחה - נאמן המחזיק לומר: קניתי ממך את השדה, ולכן יש להאמין לטענתו ששכרה לחמש שנים. [מובן שבשדה מושכרת אין מקום למחות על אכילת פירות, אולם בעל השדה צריך להצהיר בפני עדים שמסר את השדה לפירות (ראה רבינו שם הלכה ז)]. וכתב המגיד משנה, ודווקא כשאין כאן עדים שהשדה באה לידו בתורת שכירות והמשכיר לא הצהיר בפני עדים בתוך שלוש השנים, שהשדה שכורה ולא מכורה. אבל אם יש עדים שהשדה באה לידו בתורת שכירות, או העדים מעידים שהמשכיר מסר הצהרה כזו, ואינו נאמן לטעון לקוחה היא בידי (ראה טוען ונטען שם) - אינו נאמן לומר לחמש שנים שכרתיה, שהרי אין לו מיגו.

ז. מִי שֶׁהִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לְבֵית חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, אוֹ שֶׁהִטְעָהוּ עַד שֶׁהִכְנִיס פֵּרוֹתָיו[67], וְהִנִּיחָם וְהָלַךְ - יֵשׁ לְבַעַל הַבַּיִת לִמְכֹּר לוֹ מֵאוֹתָן הַפֵּרוֹת כְּדֵי לִתֵּן שְׂכַר הַפּוֹעֲלִים שֶׁמּוֹצִיאִין אוֹתָן וּמַשְׁלִיכִין אוֹתָם לַשּׁוּק. וּמִדַּת חֲסִידוּת הִיא, שֶׁיּוֹדִיעַ לְבֵית דִּין[68], וְיִשְׁכְּרוּ מִמִּקְצָת דְּמֵיהֶן מָקוֹם[69], מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵדָה לַבְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה כַּהֹגֶן.

67) בהסכמתו, וכמעשה המובא בגמרא (שם קא:) באדם שלא מצא מקום לאחסן את יינו וביקש מאשה שתשכיר לו מקום ולא הסכימה, הלך וקידשה, ונתנה לו מקום ליינו ואחרי כן הלך האיש לביתו וכתב גט ושלח לה ושכרה

האשה סבלים והוציאו את היין לשוק ושילמה שכרם מדמי חלק היין. ואמר על זה רב הונא בנו של רב יהושע: "כאשר עשה כן ייעשה לו גמולו ישוב בראשו", כלומר, הוא התנהג בערמה ושלא כהוגן כן יש להתנהג עימו שלא כהוגן. וסובר רבינו שבכל מקום שאדם מתנהג שלא כהוגן - אף שלא נהג בערמה - מותר לגמול לו כגמולו, ולכן כתב רבינו בתחילת הלכה שדין זה הוא גם במי שהכניס פירותיו לבית חבירו שלא מדעתו אף שאין כאן התנהגות ערמומית. 68) אחר שהוציאם בשוק. (ועיין סמ"ע שיט סעיף קטן א). 69) שלא יפסידו בשוק.

1 **ח. הַשּׂוֹכֵר רֵחַיִם מֵחֲבֵרוֹ[70] שֶׁיִּטְחַן לוֹ עֶשְׂרִים סְאָה**
2 **בְּכָל חֹדֶשׁ בִּשְׂכָרוֹ[71], וְהֶעֱשִׁיר בַּעַל הָרֵחַיִם[72] וַהֲרֵי**
3 **אֵינוֹ צָרִיךְ לִטְחֹן שָׁם[73]: אִם יֵשׁ לַשּׂוֹכֵר חִטִּים שֶׁצָּרִיךְ**
4 **לִטְחֹן לְעַצְמוֹ אוֹ לַאֲחֵרִים[74] - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן דְּמֵי**
5 **טְחִינַת עֶשְׂרִים סְאָה, שֶׁזּוֹ מִדַּת סְדֹם הִיא[75]; וְאִם אֵין**
6 **לוֹ[76] - יָכוֹל לוֹמַר: אֵין לִי דָּמִים, וַהֲרֵינִי טוֹחֵן לְךָ**
7 **כְּמוֹ שֶׁשָּׁכַרְתִּי, וְאִם אֵין אַתָּה צָרִיךְ[77] - מְכֹר**
8 **לַאֲחֵרִים[78]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

70) כתובות קג. 71) בעד השכרת הריחיים. 72) וקנה ריחיים וחמור וטוחן בו צריכת ביתו. 73) אצל השוכר, ובא המשכיר ודורש שהשוכר ישלם כסף במקום טחינת חיטים. 74) כלומר, שאינו בטל אף אם לא יטחון בעד המשכיר שיש לו לקוחות רבים לטחינת חיטים. 75) שמידת אנשי סדום היא שאפילו כשחבירו נהנה והוא אינו מפסיד (בגמרא: זה נהנה וזה לא חסר) לא היו עושים טובה, וכאן הלא אין לשוכר כל הפסד אם ישלם כסף, שהרי באותו זמן שהוא טוחן טחינת המשכיר, יש לו לטחון בשביל אחרים בכסף ויכול לתת למשכיר אותו הכסף, ונמצא המשכיר נהנה והשוכר אינו חסר. 76) שאין לשוכר לקוחות לטחינת חיטים ואם לא יטחן טחינת המשכיר נמצא מפסיד. 77) לטחינתי. 78) כלומר, אין לי להפסיד ולישב בטל אלא טחון טחינת ביתך אצלי, כפי שהוסכם בתנאי השכירות, ומה שאתה טוחן בריחיים שלך - מכור לאחרים (על פי רש"י שם. וראה בסמ"ע בסימן שיח סעיף קטן א, שכתב לפרש מה שאמר רבינו "והעשיר בעל הריחיים" שהעשיר וקונה לחם מהנחתום, ומה שכתב "מכור לאחרים" פירושו מכור לאחרים זכותך שיש לך בריחיים. עיין שם מה שהכריחו לכך).

יום רביעי י"ז שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) מבאר דין חכירת שדה או קבלנות.

9 **א. אֶחָד הַשּׂוֹכֵר מֵחֲבֵרוֹ שָׂדֶה לִזְרָעָהּ[2] אוֹ כֶּרֶם[3]**
10 **לֶאֱכֹל פֵּרוֹתָיו בְּדָמִים[4], אוֹ שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּפֵרוֹת**
11 **קְצוּבִים[5], כְּגוֹן שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ שָׂדֶה זוֹ בְּעֶשְׂרִים כּוֹר**
12 **בְּשָׁנָה וְכֶרֶם זֶה בְּעֶשְׂרִים כַּדֵּי יַיִן בְּכָל שָׁנָה - שְׁנֵיהֶן**
13 **דִּין אֶחָד יֵשׁ לָהֶן[6]. וְהַשּׂוֹכֵר בְּפֵרוֹת הוּא הַנִּקְרָא**
14 **חוֹכֵר[7].**

2) וכל היבול יהיה לשוכר. 3) שהוא נטוע. 4) בכך וכך דינרין לשנה. 5) בין אם יזרע השדה בין שלא יזרענה, ובין אם יוציא הכרם פירות הרבה או מעט (ראה להלן הל' יב - יג). 6) כדברי חכמים בבבא־מציעא קו. (ראה להלן הל' ה). 7) כלומר, אין ביניהם אלא חילוק השם, שהשוכר בדמים נקרא שוכר, ובפירות נקרא חוכר. וכן אמרו בירושלמי (דמאי פ"ו הל' א): מה בין שוכר לחוכר? השוכר – במעות, והחוכר - בפירות.

15 **ב. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה אוֹ פַּרְדֵּס כְּדֵי לַעֲבֹד אוֹתוֹ וּלְהוֹצִיא**
16 **עָלָיו יְצִיאוֹת[8], וְיִתֵּן לְבַעַל הַקַּרְקַע שְׁלִישׁ הַתְּבוּאוֹת[9]**
17 **אוֹ רְבִיעַ אוֹ מַה שֶּׁיִּתְּנוּ בֵּינֵיהֶן[10], זֶה הוּא הַנִּקְרָא**
18 **מְקַבֵּל. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא לִסְיָג הָאָרֶץ[11] - בַּעַל הַקַּרְקַע**
19 **חַיָּב בּוֹ[12]; וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא שְׁמִירָה יְתֵרָה[13] - הַחוֹכֵר**
20 **אוֹ הַמְקַבֵּל חַיָּב בּוֹ[14]. הַקַּרְדֹּם שֶׁחוֹפְרִין בּוֹ הָאָרֶץ,**
21 **וְהַכֵּלִים שֶׁנּוֹשְׂאִין בָּהֶן הֶעָפָר, וְהַדְּלִי וְהַכַּד וְכַיּוֹצֵא**
22 **בָּהֶן שֶׁדּוֹלִין בָּהֶן הַמַּיִם - עַל בַּעַל הַקַּרְקַע[15];**
23 **וַחֲטִיטַת[16] הַמְקוֹמוֹת שֶׁמְּקַבְּצִין בָּהֶן הַמַּיִם - עַל**
24 **הַחוֹכֵר אוֹ עַל הַמְקַבֵּל[17].**

8) ההוצאות הדרושות בעבודת השדה והפרדס, שכך מתחייב המקבל כלפי בעלי הקרקע, וכותב לו: אני אעמוד ואחרוש וכו' ובמה שהוצאתי (ראה להלן הל' יב). 9) שתוציא השדה והפרדס. 10) כלומר, או חלוקה אחרת כפי מה שיתנו ביניהם. וחלוקים הם - המקבל והחוכר - במקצת דינים כמו שיתבאר בהמשך הפרק (ירושלמי שם: המקבל למחצה לשליש ולרביע). 11) לשמירת הקרקע, כגון בניית גדר וחפירת החריצים סביבות השדה מחוץ לגדר (השווה פכ"א מהל' מכירה הל' כב). 12) שאין השדה נשמרת בלעדי הגדר והחריצים, ועל בעל השדה להעמיד שדה שמורה (שם קג:), וכפירוש רבינו חננאל, מובא ב'תוספות' שם ד"ה בוכרא). 13) בכת"י תימן: ודבר שהוא לשמירה וחפירה יתירה - השווה הערה הקודמת. 14) שם, שאין תוספת השמירה באה אלא לחזק את השמירה, ועל החוכר או המקבל לעשותה. 15) כדברי רב יוסף (שם): "מרא וזבילא (שני אלה הם כלים שחופרים בהם) ודוולא (דלי) וזרנוקא (ונוד) דבעל הבית". שכלים אלו הכרחיים הם בעבודת השדה. בב"ח חושן־משפט (סימן שכ) מגיה בדברי רבינו "והנוד" במקום "והכד", והגר"א (שם ס"ק יג) אומר, שרבינו כתב כד בהתאם לנוהג שהיה בזמנו שהיו משתמשין לשאיבת מים בכדים ולא בנודות (וכן הוא הנוהג אצל הערביים). והוסיף רבינו וכתב "וכיוצא בהן" לכלול בזה גם זרנוקא, שאמרו בגמרא במקום שנוהגים להשתמש בו לשאיבה. - ובדפוס רומא (ר"מ) הנוסחא: "והבד", ופירושו מוט, היינו: העץ שתולין בו החבל שהדלי קשור בו (ראה 'פרישה' שם שדחה גירסא זו). 16) בכת"י תימן: "וחפירת המקומות", היינו הבריכות שמאספים בהם המים באמצעות תעלות מהנהר. 17) מפני שהבריכות משמשות להקל בהשקיית השדה, שלא יצטרך החוכר או המקבל להביא המים מן הנהר (בבא־מציעא שם "אריסא עביד בי יאורי", וכפירוש הראב"ד מובא ב'קצות החושן' סי' שכ ס"ק ב).

ג. הַשּׂוֹכֵר[18] אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְשָׁנִים מוּעָטוֹת[19] - לֹא יִזְרָעֶנָּה פִּשְׁתָּן[20]; שְׁכָרָהּ אוֹ קִבְּלָהּ[21] שֶׁבַע שָׁנִים - זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה פִּשְׁתָּן[22]. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית[23] מִן הַמִּנְיָן[24]; שְׁכָרָהּ אוֹ קִבְּלָהּ שָׁבוּעַ אֶחָד[25] - שְׁבִיעִית מִן הַמִּנְיָן[26].

18) והוא־הדין לחוכר. וכבר הקדים רבינו בה"א שאין הפרש בין שוכר לחוכר בדין, אלא בשם. 19) פחות משבע שנים. 20) שם קט. שהפשתן מכחיש את הקרקע, ואין השדה חוזר למצבו הקודם עד שש שנים. ובפירושו למשנה שם, מבאר רבינו: "ששרשי הפשתן נשארו בקרקע זמן רב", כלומר, והשרשים יונקים לשד הקרקע ומכחישים אותו. 21) בקיבל אותה סתם על דעת שיזרענה כל מין שירצה ידובר כאן, שאם התנה בעל הקרקע שיזרענה מין מסוים, אין המקבל רשאי לשנות ולזורעה מין אחר, שבעל השדה שנוטל חלקו ממה שתוציא השדה - יכול לעכב ולומר: למין זה שהתניתי עמך אני צריך (מגיד־משנה - וראה להלן הל' ט, ויד). 22) שהרי כשיגיע זמן החזרת השדה - בסוף שבע - כבר חזרה השדה לקדמותה. 23) שהרי קיבל אותה לשבע שנים, ושנת השמיטה עבודת קרקע אסורה בה. 24) במנין שני השכירות, ששבע שנים שאמר, שבע שני זריעה משמע, ואין שנת השמיטה בכלל, שהרי אסורה בעבודת קרקע. 25) כלומר, מחזור של שבע שנים. 26) שהשביעית, בכל מחזור השנים היא (שם קי.).

ד. הַחוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְהִיא בֵּית הַשְּׁלָחִין[27] אוֹ בֵּית הָאִילָן[28], וְיָבֵשׁ[29] מַעְיַן בֵּית הַשְּׁלָחִין, וְלֹא פָּסַק הַנָּהָר הַגָּדוֹל[30], אֶלָּא אֶפְשָׁר לְהָבִיא מִמֶּנּוּ בִּדְלִי[31], אוֹ שֶׁנִּקְצַץ הָאִילָן שֶׁל בֵּית הָאִילָנוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[32]. וְאִם מַכַּת מְדִינָה הִיא[33], כְּגוֹן שֶׁיָּבֵשׁ הַנָּהָר[34] - מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[35]. הָיָה עוֹמֵד[36] בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְאָמַר לוֹ: בֵּית הַשְּׁלָחִין הַזֶּה[37] אֲנִי מַשְׂכִּיר לְךָ, בֵּית הָאִילָן הַזֶּה אֲנִי מַשְׂכִּיר לְךָ, יָבֵשׁ הַמַּעְיָן אוֹ נִקְצַץ הָאִילָן - מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹמֵד בְּתוֹכָהּ, וְלֹא אָמַר לוֹ 'הַזֶּה' אֶלָּא כְּמִי שֶׁאוֹמֵר: כְּמוֹת שֶׁהִיא עַתָּה אֲנִי מַשְׂכִּיר[38]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא הָיָה עוֹמֵד בְּתוֹכָהּ, וְאָמַר לוֹ: בֵּית הַשְּׁלָחִין אֲנִי מַשְׂכִּיר לְךָ, אוֹ בֵּית הָאִילָן, וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן אוֹ שֶׁנִּקְצַץ הָאִילָן - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[39].

27) קרקע יבשה צמאה למים, שאין מי הגשמים מספיקין לה, ומשקים אותה בידי אדם ממעיין או מבריכות שבה. שלחין: מלשון ארמית ומובנו צמאון, עייפות למים, "ואתה עיף ויגע" (דברים כה, יח) מתרגם אונקלוס: "ואת משלהי ולאי", כלומר צמא למים, כלשון הכתוב (ירמיה לא, כה) הרויתי נפש עיפה - וההא מתחלפת בחית (מועד קטן ב.) ובכת"י תימן: "השלהין", וכן הוא ברי"ף שם. 28) שדה שנטועים בו אילנות. 29) בכת"י תימן: ויבש המעיין של. 30) שממנו משקים בני המדינה. 31) ויש באפשרותו לעבד השדה ע"י שיביא המים בדליים מן הנהר, אלא שנתווסף עליו טורח. 32) שאין בתוספת הטירחה לשינוי קביעת דמי השכירות, שהרי השדה ראוי ואפשר לעבדו, אלא שמזלו של השוכר גרם לו שיבש המעיין בזמן שהשדה שכור אצלו - ועליו לישא בהפסד הטורח. והמקבל אינו יכול לטעון, שקביעת דמי שכירות השדה היתה מיוסדת על דעת המעיין שיש בו או מפני בית האילן שיטול חלק בפירות בלי תוספת טירחה. והטעם, מפני שלא גילה דעתו בשעת השכירות שהוא מסתמך על המעיין והאילן, ובסתם אין אנו אומרים שדוקא על דעת המעיין או בית האילן הסכים לקביעת השכר (שם קג: ע"פ רש"י שם). 33) תופעה שלילית שפגעה בכל יושבי המדינה - מדינה, היינו עיר - ראה פ"א מהל' מגילה הל' ד. 34) הגדול, שממנו משקים בני המדינה שדותיהם. 35) שם, לפי חישוב ההפסד, שהרי אין לייחס את המכה, שפגעה בכל שדות העיר למזלו של השוכר, וגם אלמלי נשאר השדה בטיפול המשכיר - היתה המכה פוגעת בו, ולפיכך מנכה לו מחבירו, כלומר, משכר החכירות אם קיבל אותה בחכירות, ומחלקו של בעל השדה מיבול השדה בקבלנות. – ואע"פ שבקבלנות שבעל השדה נוטל חלקו כפי מה שיוציא השדה, ממילא גם בעל השדה מפסיד, שהרי גם חלקו עולה בפחות בעקבות מכת המדינה. והטעם, שאנו מחשבים היבול שהוציא השדה ביחס להוצאות שהשקיע המקבל בזריעת השדה ובטיפולה, כלומר, כשנחשב היבול שהצטמצם בעקבות מכת המדינה לעומת ההשקעה - נמצא, שהפסדו של המקבל גדול משל בעל השדה, שהרי נוסף על ההפסד מצמצום היבול, הוא מפסיד חלק ההוצאות שהשקיע על יסוד החישוב של היבול המשוער אילמלא לא פגעה המכה, בעוד שבעל השדה מפסיד רק את פיחות היבול בלבד, ולפיכך מנכים מחלקו של בעל השדה כפי חישוב ההוצאות שהפסיד המקבל ('מרכבת המשנה'. וראה מה שביאר ב'אבן האזל' בדעת רבינו. ודעת הרמב"ן והרשב"א, הביאם המגיד־משנה, שדין זה אינו אמור אלא בחכירות עיי"ש). 36) משנה, שם קג: 37) כלומר, הרי הם עומדים בתוכה ורואים את השדה, ולמה לו לפרש "הזה", אלא לא נתכוין במה שאמר הזה. 38) כלומר, שיהיה כמו שהיא עתה כל זמן שהיא ברשותך, ולפיכך מנכה לו ביבש המעיין או נקצץ האילן, שהרי חל שינוי בשדה שגרם להפסד (שם קד. כרבינא. וכנוסחת הרי"ף שם "מדקאמר הזה, מכלל דקאי בגוה עסקינן, בית השלחין הזה למה ליה למימר, דקאמר ליה בית השלחין כדקיימא השתא"). 39) כמו שביארנו למעלה בהערה לא, שמן הסתם לא על דעת המעיין או בית האילן שוכר [רבינו סותם ואינו מבדיל בין אמר השוכר ובין אמר המשכיר, ולא כשמואל שם (ראה מגיד־משנה)].

ה. הַשּׂוֹכֵר[40] אוֹ הַמְקַבֵּל[41] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וַאֲכָלָהּ חָגָב אוֹ נִשְׁתַּדְּפָה[42]: אִם אֵרַע דָּבָר זֶה לְרֹב הַשָּׂדוֹת שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר[43] - מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ, הַכֹּל לְפִי הַהֶפְסֵד שֶׁאֵרְעוֹ; וְאִם לֹא פָּשְׁטָה הַמַּכָּה בְּרֹב הַשָּׂדוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[44], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּדְּפוּ כָּל הַשָּׂדוֹת שֶׁל בַּעַל הַקַּרְקַע[45]. נִשְׁתַּדְּפוּ כָּל הַשָּׂדוֹת שֶׁל הַשּׂוֹכֵר אוֹ הַמְקַבֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁפָּשְׁטָה הַמַּכָּה בְּרֹב הַשָּׂדוֹת - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ; שֶׁאֵין זֶה הַהֶפְסֵד תָּלוּי

אֶלָּא בַּשּׂוֹכֵר, שֶׁהֲרֵי כָּל שְׁדוֹתָיו נִשְׁתַּדְּפוּ[46]. הִתְנָה עָלָיו בַּעַל הַקַּרְקַע שֶׁיִּזְרָעֶנָּה חִטִּים וּזְרָעָהּ שְׂעוֹרִים[47], אוֹ שֶׁלֹּא זְרָעָהּ כְּלָל[48], אוֹ שֶׁזְּרָעָהּ וְלֹא צָמְחָה, אַף עַל פִּי שֶׁבָּא חָגָב אוֹ שִׁדָּפוֹן וְהֶכְּתָה רֹב הַמְּדִינָה - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מֵחֲכִירוֹ[49]. וְעַד מָתַי חַיָּב לְהִטַּפֵּל וְלִזְרֹעַ פַּעַם אַחֶרֶת אִם לֹא צָמְחָה?[50] כָּל זְמַן שֶׁרָאוּי לִזְרִיעָה[51] בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[52].

40) כדעת חכמים, במשנה (קה:) שהדין שמנכה במקרה של מכת מדינה - הוא גם בשוכר וכ"ש חוכר. 41) בקבלנות, וכמו שביארנו למעלה בשם ה'מרכבת המשנה', שגם בקבלנות שייך לומר שמנכין מחלקו של בעל־הבית (ראה לעיל הערה לד). 42) שהצטמקו גרעיני התבואה ע"י רוח חמה ויבשה. 43) והרי זה מכת מדינה (שם: היכי דמי מכת מדינה? אמר רב יהודא, כגון דאישדוף רובא דבאגי, היינו רוב השדות של אותה העיר. ורש"י גורס "רובא דבאגא", ופירש רוב אותה הבקעה — מגיד־משנה). 44) שם. אנו אומרים שמזלו של השוכר גרם לכך שנשדפה או אכלה חגב - שהרי שדותיהם של אחרים לא נפגעו - ועליו לישא בהפסד. 45) שלא החכיר אותם, והרי יש לייחס את ההפסד בשדה זו למזלו של בעל השדה, כשם שיש לייחסו למזל השוכר. בגמרא (שם קו.) נימקו, שמסתבר יותר לייחס ההפסד למזל השוכר מאשר לבעל השדה, מפני שבעל השדה יכול לטעון "אי משום לתאי דידי, הוה משתייר לי פורתא, כדכתיב (ירמיה מב, ב) כי נשארנו מעט מהרבה". פירוש, אילמלא מזלך הרע, היתה מתקיימת בי מדתו של הקב"ה, שמרחם אפילו בשעה שמדת הדין מתוחה, כמו שנאמר "כי נשארנו מעט מהרבה", ושדה זו ראויה היתה להינצל משדפון, כשם שניצלו רוב השדות של העיר, אלמלא מזלך שגרם לה שנשתדף. 46) כלומר, יותר יש לייחס ההפסד למזלו של השוכר - כשכל שדותיו נשתדפו - מאשר לייחסו למכת המדינה, ולמה אין השוכר יכול לטעון כאן שלולא מכת המדינה היה מתקיים בו "כי נשארנו מעט מהרבה"? פירשו בגמרא שם, שבעל השדה עונה: "אי הווית חזית לאישתיורי לך מידי, הוה משתייר לך מדנפשך". פירוש, אם ראוי אתה שיתקיים בך מקרא זה - היתה ניצולת אחת משדותיך, כי משדה זו לא יישאר לך כלום, או דבר מועט מאוד, אפילו אם לא תשלם דמי חכירה כלל. ולמה בנשתדפו כל שדותיו של בעל השדה אין השוכר יכול לומר לבעל השדה: "אי הוית חזית" וכו'? מפני שגם משדה שנשתדפה נשארו לו דמי חכירותו, ואפשר שדמים אלה הם ה"מעט מהרבה" ('תוספות' שם ד"ה אי הוית). אולם סברא זו כוחה יפה בשכירות ובחכירות, אבל לדעת רבינו, שכתב בראש הלכה זו "או המקבל" קשה, מה יענה בעל השדה לטענת "אי חזית", הרי בקבלנות גם הוא מפסיד כל חלקו כמו המקבל? ונראה שרבינו מפרש מה שאמרו בגמרא: אילו "הוית חזית" הכוונה, שאין לטעון "כי נשארנו" אלא בשדה שהיא שלו, אבל לא בשדות אחרים שנמסרו בקבלנות או בשכירות (וראה 'שיטה מקובצת' בשם 'שיטה'. ויותר נכון לקבל פירושו הדחוק קצת של המגיד־משנה, שרבינו התכוון לשכירות או חכירות בלבד ולא לקבלנות, ותפס לשון המשנה שכתבה "המקבל". ויש לשים לב לזה, שבכל המשניות בפרק זה כתוב "המקבל". אפילו כשהכוונה לשכירות או חכירות). 47) ונשתדפה. ופשטה המכה ברוב המדינה - אינו מנכה, שבעל השדה טוען: אילו לא שנית והיית זורע חיטים כמו שהתניתי עמך, לא היתה המכה פוגעת בה, שהיה מתקיים בי מה שנאמר (איוב כב, כח) ותגזר אומר ויקם לך. כלומר, מה שתבקש מהיוצר - יעשה, ואני לא ביקשתי מן השמים בתחילת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחיטים (שם ע"פ רש"י). 48) אינו מנכה, שבעל השדה טוען: אלמלי זרעת לא היתה המכה פוגעת בה, שהיה מתקיים בי מה שנאמר (תהלים לז, יט): "לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו" (שמואל, שם). 49) שבעל השדה טוען: חזור וזרע (ריש לקיש, שם). 50) כלומר, עד מתי יכול המשכיר לטעון: אין לך לנכות אלא חזור וזרע ('טורי זהב' סי' שכב). 51) כלומר, אפילו זרע כמה פעמים ולא צמח חוזר וזורע, כל זמן שראוי לזריעה. 52) כפי טבע הארץ בכל מקום ומקום (שם).

ו. הַשּׂוֹכֵר[53] אוֹ הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִקְצֹר[54] - יִקְצֹר, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲקֹר[55]; לַעֲקֹר - יַעֲקֹר, וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְצֹר. וּשְׁנֵיהֶם מְעַכְּבִין זֶה עַל זֶה[56]. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַחֲרֹשׁ אַחֲרָיו[57] - יַחֲרֹשׁ[58]. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַשְׁכִּיר[59] אִילָנוֹת עַל גַּב קַרְקַע[60] - מַשְׁכִּירִין[61], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁכִּיר לוֹ סְתָם בְּפָחוֹת מִן הַיָּדוּעַ[62]; וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּיר אִילָנוֹת - אֵין לוֹ אִילָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׂכַר מִמֶּנּוּ בְּיָתֵר עַל הַיָּדוּעַ[63]. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[64].

53) שם קג: 54) במגל, וקני השבלים נשארים בקרקע. 55) עם השורש. 56) כשאחד מהם רוצה לשנות מן המנהג. בעל הקרקע מעכב לעקור במקום שנהגו לקצור, בטענה - שרוצה שישארו בשדה הקשין של התבואה לאחר הקצירה לזבל הקרקע; והחוכר או המקבל מעכב, בטענה - שהקצירה קלה היא מן העקירה. ובמקום שנהגו לעקור, בעל הקרקע מעכב לקצור, בטענה - שהוא רוצה בשדה נקיה, ואינה צריכה לזבל. והחוכר או המקבל מעכב, בטענה - שצריך הוא לחלקו בקש (שהמקבל נוטל חלקו גם מהקש, ראה להלן הל' י) למאכל בהמותיו (שם). 57) אחר הקצירה או העקירה כדי להפוך שרשים של עשבים רעים שבשדה ולהשמידם, שלא יחזרו ויצמחו לכשתזרע. 58) ואמרו בגמרא שם, שאפילו ניכש השדה מעשביה הרעים בעוד שהתבואה בקמתה, אינו נפטר בזה מלחרוש אחר הקצירה או העקירה. 59) שם. 60) שאגב הקרקע נוטל השוכר גם מפירות האילנות — אע"פ שאינו טורח בהם. 61) כלומר, מן הסתם הם מושכרין. 62) מהשער המקובל באותו מקום, שלא התנה על כך בשעת השכירות - מתקבל על הדעת, שכמנהג המדינה השכיר, ולפיכך אין בעל השדה יכול לטעון: השכרתי בפחות מן המקובל, על־מנת שלא תיטול מפירות האילנות. 63) אין המקבל יכול לטעון ששכרו ביותר מהמקובל, על דעת שיהיה לו גם מפירות האילנות, שמן

הסתם כמנהג המדינה שכר (שם). 64) כלומר, וכל הבא לשנות - עליו להתנות על כך בשעת השכירות.

1 **ז. הַחוֹכֵר[65] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ בַּעֲשָׂרָה כּוֹר חִטִּים,**
2 **וְלָקְחָה[66] - נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ[67]. הָיוּ חִטֶּיהָ יָפוֹת - לֹא**
3 **יֹאמַר לוֹ: הֲרֵינִי לוֹקֵחַ לְךָ מִן הַשּׁוּק, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ**
4 **מִתּוֹכָהּ[68]. חָכַר מִמֶּנּוּ כֶּרֶם בַּעֲשָׂרָה סַלֵּי עֲנָבִים,**
5 **וְהִקְרִיסוּ[69] אַחַר שֶׁנִּבְצְרוּ[70], וְכֵן עֲמָרִים שֶׁלָּקוּ אַחַר**
6 **שֶׁנִּקְצְרוּ[71] - נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָן[72]. חֻכָּרוּ[73] בַּעֲשָׂרָה כַּדֵּי**
7 **יַיִן, וְהֶחֱמִיץ[74] - חַיָּב לִתֵּן לוֹ יַיִן טוֹב[75]. חֻכָּרָה מִמֶּנּוּ**
8 **בְּמֵאָה עֲמָרִים שֶׁל אַסְפַּסְתָּא[76], וּזְרָעָהּ מִין אַחֵר,**
9 **וְאַחַר כָּךְ חֲרָשָׁהּ, וּזְרָעָהּ אַסְפַּסְתָּא, וְלָקְחָה, אוֹ**
10 **שֶׁזְּרָעָהּ בַּתְּחִלָּה אַסְפַּסְתָּא, וַחֲרָשָׁהּ, וְאַחַר כָּךְ זְרָעָהּ**
11 **פַּעַם אַחֶרֶת[77], וְלָקְחָה - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ מִתּוֹכָהּ, אֶלָּא**
12 **נוֹתֵן לוֹ אַסְפַּסְתָּא טוֹבָה, שֶׁהֲרֵי שִׁנָּהּ[78]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
13 **בָּזֶה.**

65) שם קו: המקבל - שהסדר הקבלנות כך הוא, שבעל השדה נוטל חלקו כפי מה שתוציא השדה, בין יבול רע או טוב (ע' רש"י שם). 66) שעלה יבול כחוש ורע. 67) כלומר, אע"פ שהחוכר שוכר השדה בפירות קצובים, היינו שאפילו תוציא השדה יבול מעט - עליו לקנות חיטים מהשוק ולשלם לו כפי מה שקבעו – מכל־מקום לא נסתלק בעל השדה מפירות קרקעו, ומאותן החיטים, כפי שהשדה הוציאה, יכול החוכר לשלם שכר חכירותו (מגיד־משנה). 68) כלומר, שהוא־הדין והוא הטעם בהוציאה חיטים יפות, שנותן לו מתוכה - שלא נסתלק בעל השדה מפירות קרקעו וכל־שכן בקבלנות, שבעל השדה מקבל חלק מסוים מן היבול כפי שתוציא השדה, בין רע ובין טוב. 69) הופג טעמם ונתחמצו. 70) ועודם בכרם. 71) ומונחים בשדה כדי שיתייבשו. 72) כל עוד הם בשדה - דינם כדין לקתה במחובר, שהשדה טרם מילאה שליחותה (גמרא שם – ע"פ רש"י). 73) בכת"י תימן: אבל אם חכרו. 74) היין מיבול הכרם שחכר, כשהיו כבר בחביות בבית החוכר. 75) שהשדה מילאה שליחותה, שהרי הענבים לא לקו אלא כשנעשה יין בבית החוכר לקה, ומזלו גרם לכך (שם מימרא דרב אשי – ע"פ רש"י שם). 76) אספסת, - וחכרה על דעת לזורעה אספסת. 77) והוא לא קיבלה אלא על דעת שיזרענה פעם אחת (לחם־משנה). 78) כלומר, שכל ששינה אין דינה כלקתה שנותן לו מתוכה, מפני שהמחכיר יכול לטעון: לא היתה דעתי לקבל מיבול שבא לרגל השינוי (שם קט). וכנראה שלפני רבינו היתה נוסחא אחרת בגמרא, מזו שהיא לפנינו (מגיד־משנה. ולא פירש לנו איך היתה נוסחת רבינו. וראה ב'מרכבת המשנה' שמעמיד דין רבינו גם כפי נוסחתנו).

14 **ח. הַחוֹכֵר[79] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא רָצָה לְנַכֵּשׁ[80], וְאָמַר**
15 **לוֹ: מַה הֶּפְסֵד יֵשׁ לְךָ? הֲרֵינִי נוֹתֵן לְךָ חֲכִירְךָ[81]! -**
16 **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר לוֹ[82]: לְמָחָר אַתָּה**
17 **יוֹצֵא מִמֶּנָּה[83], וְהִיא מַעֲלָה עֲשָׂבִים[84]. וַאֲפִלּוּ אָמַר**
18 **לוֹ: בָּאַחֲרוֹנָה[85] אֲנִי חוֹרֵשׁ אוֹתָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[86].**

79) שם קה. 80) לעקור העשבים הרעים שעלו בין צמחי התבואה "וכשמנקין אותן מוסיף הזרע על תבואתה הרבה לפי שתתן השדה כל כוחה אל הזרע, וזה דבר ידוע אצל עובדי אדמה" (לשון רבינו בפירוש המשנה) - ובמקום שנהגו לנכש, ידובר כאן ('טור' ושו"ע שם סעיף ד, וראה מגיד־משנה ולחם־משנה). 81) כלומר, הרי אפילו לא אנכש לא תפסיד כלום, שהרי תקבל חכירך כפי שהוקצב, ואינך רשאי להכריחני לנכש במקום שכל ההפסד עלי (ראה פירוש המשנה, שם). 82) בעל השדה לחוכר. 83) ומחזירה לו. 84) וממעטים את היבול. 85) אחר הקצירה או העקירה. 86) שם קה. "משום דאמר ליה, בזרא דנפל נפל" פירוש, הזרע שיפול בפרק הזמן עד החרישה יפול, כלומר, אין החרישה משמידה אלא את העשבים הרעים ושרשיהם, ולא את הזרע שנפל ויצמח, ואם לא תנכש יעלו העשבים זרעים שיפלו על הקרקע, ולשנה הבאה יצמיחו עשבים (ע"פ רש"י שם).

19 **ט. הַחוֹכֵר[87] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לְזָרְעָהּ שְׁעוֹרִים - לֹא**
20 **יִזְרָעֶנָּה חִטִּים, מִפְּנֵי שֶׁהַחִטִּין מַכְחִישׁוֹת אֶת הַקַּרְקַע**
21 **יָתֵר מֵהַשְּׁעוֹרִים. שְׁכָרָהּ לְזָרְעָהּ חִטִּים - יִזְרָעֶנָּה**
22 **שְׁעוֹרִים. קִטְנִית - לֹא יִזְרָעֶנָּה תְּבוּאָה; תְּבוּאָה -**
23 **יִזְרָעֶנָּה קִטְנִית[88]. וּבְכֶבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[89] - לֹא יִזְרָעֶנָּה**
24 **קִטְנִית[90], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּטְנִית שָׁם מַכְחֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ[91].**

87) משנה, שם קו: 88) כגירסת הרי"ף במשנתנו. ובספרים שבידינו, גירסא מהופכת: "קטנית יזרענה תבואה, תבואה לא יזרענה קטנית". 89) כל ארץ שטבע אדמתה כשל בבל. 90) שם ק. – ע"פ נוסחת הרי"ף. 91) "ועיקר הדבר הוא כשיפסוק עמו לחרוש שדה ולזרוע מין ממיני הזרעים, יש לו (מותר לו) לזרוע מה שהזיקו מעט (פחות) מאותו הדבר (מהמין) שפסק עמו, ולא יזרע מה שהזיקו גדול (יותר) ממנו. ועושים בזה על־פי שיודעים בטבע אותו המקום בזריעה מן המתעסקין בחרישה ועבודתה" (לשון רבינו בפירוש המשנה, שם). דעת רבינו, שדין זה נאמר בחוכר או בשוכר, אבל בקבלנות - בעל השדה יכול לעכב על המקבל לזרוע מין אחר מזה שהוסכם בשעת השכירות, אפילו למין שהזיקו בקרקע פחות מהמין שהוסכם, שהרי בעל השדה שנוטל חלקו מתבואת השדה, אומר: למין זה שהוסכם אני צריך (כדעת הרמב"ן. ראה מגיד־משנה - הגר"א סימן שכד ס"ק ד. וראה למעלה הל' ג, ולהלן הל' יד).

25 **י. הַמְקַבֵּל[92] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ[93] לְשָׁנִים מוּעָטוֹת[94] - אֵין**
26 **לַמְקַבֵּל כְּלוּם בְּקוֹרַת הַשִּׁקְמָה[95] וְכַיּוֹצֵא בָהּ[96], וְלֹא**
27 **בְּשֶׁבַח הָאִילָנוֹת[97] שֶׁיָּצְאוּ מֵאֲלֵיהֶן[98] בַּשָּׂדֶה[99]; אֲבָל**
28 **מְחַשְּׁבִין לוֹ מְקוֹם הָאִילָנוֹת[100] כְּאִלּוּ הָיָה בָּהֶן אוֹתוֹ**
29 **זֶרַע שֶׁזָּרַע בְּכָל הַשָּׂדֶה[101]. וְהוּא שֶׁצָּמְחוּ הָאִילָנוֹת**
30 **בְּמָקוֹם הָרָאוּי לִזְרִיעָה; אֲבָל אִם יָצְאוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ**
31 **רָאוּי לִזְרִיעָה[102] - אֵין מְחַשְּׁבִין לוֹ כְּלוּם[103]. וְאִם**
32 **קִבְּלָהּ שֶׁבַע שָׁנִים אוֹ יָתֵר - יֵשׁ לוֹ בְּקוֹרַת הַשִּׁקְמָה[104]**
33 **וְכַיּוֹצֵא בָהּ. הִגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִסְתַּלֵּק מִן הַשָּׂדֶה, וְהָיוּ שָׁם**
34 **זְרָעִים שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לְהִמָּכֵר[105], אוֹ שֶׁנִּגְמְרוּ וְלֹא**

הִגִּיעַ יוֹם הַשּׁוּק לִמְכָרָן - שָׁמִין אוֹתָן וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַקַּרְקַע[106]. כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין הַמְקַבֵּל וּבַעַל הַקַּרְקַע בַּתְּבוּאָה, כָּךְ חוֹלְקִין בַּתֶּבֶן וּבַקַּשׁ[107]. כְּשֵׁם שֶׁחוֹלְקִין בַּיַּיִן, כָּךְ חוֹלְקִין בַּזְּמוֹרוֹת[108]. אֲבָל הַקָּנִים הַמַּעֲמִידִים תַּחַת הַגְּפָנִים[109]: אִם קָנוּ אוֹתָן בְּשֶׁתְּפוּת - הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְקִין בָּהֶן; וְאִם הֵן מִשֶּׁל אֶחָד מֵהֶן - זֶה שֶׁקָּנָה אוֹתָן הֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ[110]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

92) משנה, שם. 93) על דעת לזורעה. 94) פחות משבע שנים. 95) עץ תאנה מדברי (רבינו בפירושו לדמאי פ"א מ"א, ובכמה מקומות). ענפי השקמה משמשים לקורות בנין ואינם נעשים קורות עד שיגדלו שבע שנים, ואם יכרות הענפים ויחזיר את השדה אחר זמן פחות משבע שנים, נמצא שאינו מחזירה במצב שהיתה בעת שקיבלה (ע"פ רש"י). ואפילו במקום שנהגו להשכיר אילנות אגב קרקע (ראה למעלה הל' ו) אין לו בקורות, שלא אמרו אילנות מושכרין אלא לפירות ולא לקורות (ראב"ד מובא במגיד־משנה). דייק רבינו וכתב: "אין למקבל כלום", ללמדנו שאינו נוטל כלום מן השבח שהשביחה השקמה בשני הקבלנות. כרבא שם בגמרא. ראה לקמן הערה צז. 96) כל אילן שטבעה כעץ השקמה. 97) כלומר, בשבח השדה שהושבחה באילנות. 98) משרשי האילנות הנמצאים בשדה (שטמ"ק שם). 99) שהרי לא קיבל השדה לנוטעה אלא לזורעה. כלומר, לא ירד המקבל לשדה אלא על דעת שיטול חלק מהשבח שתשביח השדה ע"י זריעה ולא על דעת שבח השדה באילנות (שם בגמרא לדעת רבא "שאפילו בשבח שקמה אין לו", פירוש, אינו נוטל חלק בשבח הענפים שנתרבו ונתעבו (בפרק זמן הקבלנות, שלא ירד אלא על דעת השבח שע"י הזריעה). רבינו כתב דין זה במקבל. ונראה דעתו, שהחוכר, יש לו בשבח האילנות, והטעם מפני שהחוכר יורד לשדה על דעת כל שבח שתשביח השדה, שהרי רשאי הוא לנוטעה אפילו בחכרה לזריעה - אם אינן מכחישין הקרקע יותר (כמבואר בהל' ט. הגר"א סי' שכה ס"ק ד. והוא כפי שיטת הרמב"ן שהבאנו למעלה בהערה פט, שאין המקבל רשאי לשנות ממה שהוסכם בשעת הקבלנות. וב'טור' שם כתב, שאם אינם מכחישים את הקרקע יותר מהזרעים, רשאי המקבל לנוטעם, ומשום זה הוא נוטל חלקו). 100) שטח השדה שתפסו האילנות שיצאו מאיליהן והמעיטו שטח הזריעה. 101) שם - מעשה ברב פפא. 102) במקום סלעים או חול. 103) שהרי לא נגרם לו כל הפסד (שם - מעשה ברב ביבי). 104) שעד שבע שנים יחזרו ענפיה ויהיו ראוים לקורות, ומחזירה כמצב שהיתה בעת שקיבלה. [והוא רשאי לקוצצן כשישלימו שבע שנים, אפילו אם היו בנות שלוש או ארבע כשקיבל את השדה. 'טור' סימן שכה]. 105) שעודם צריכים לקרקע, היינו שלא נתבשלו כל צרכם, ואם ילקטם יפסדו (מגיד־משנה בשם הרמב"ן, ומוכיח כן מהתוספתא בבא־מציעא פרק ט ה"א). 106) כפי חלקו המגיע לו, אם למחצה או לשליש (שם). [דין זה נאמר בתוספתא גם בשכירות]. 107) ובחכירות לא שייך דינים אלו, שהרי אינה על בסיס חלוקה (שם קג.). 108) הענפים שנקצצו מן הגפנים, שבכלל הפירות הם (שם ע"פ 'שיטה מקובצת'). 109) כדי שיהיו הגפנים זקופים והאשכולות תלויים באויר, ולא יתקלקלו בקרקע (לשון הרשב"ם בבא־בתרא סט.). 110) שם:

יא. הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ לִטַּע[111] - מְקַבֵּל עָלָיו בַּעַל הַשָּׂדֶה עֲשָׂרָה[112] בּוּרָאוֹת[113] לִסְאָה[114]. יָתֵר עַל זֶה - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל[115].

111) לנוטעה. 112) נטיעות (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש. וראה במאירי (ב"ב, 430) שהכוונה לגפנים, ובפירוש שני אומר הר"י מיגאש שהכוונה כאן לשורות). 113) עקרות שאינן עושות פרי. 114) שטח שזורעים בו סאה תבואה, ומידתו חמשים אמה על חמשים אמה. ואם צמחו עשר נטיעות עקרות בשטח כזה, אין המקבל חייב ליטע אחרות תחתיהן, שדרך נטיעת בית סאה כך הוא, שיוצאות עשר בוראות, ובעל השדה מוחל (בבא־בתרא צה.) כגירסת רבינו. וגירסת הרשב"ם שם: "למאה" (עיין מגיד־משנה). 115) צריך לנטוע נטיעות אחרות כמספר כל הבוראות. כיון שיצאו בוראות יותר מדרך הנטיעות, סימן הוא שפשע בנטיעה, ולפיכך מייחסים כל הבוראות לפשיעתו (שם, וכלל זה אמרו בכל מקום, שכל שצריך לחזור ולתקן - מתקן הכל. ראה פי"ח מהל' מכירה הל' יא).

יב. הַמְקַבֵּל[116] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ וְלֹא עָשְׂתָה[117], אִם יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי שֶׁתּוֹצִיא סָאתַיִם יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה[118] - חַיָּב הַמְקַבֵּל לְטַפֵּל בָּהּ[119]. שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לְבַעַל הַקַּרְקַע: אֲנָא אֶקּוּם וְאָנִיר[120] וְאֶזְרַע וְאֶקְצֹר וַאֲעַמֵּר וְאָדוּשׁ וְאֶזְרֶה וְאַעֲמִיד כְּרִי[121] לְפָנֶיךָ וְתִטֹּל אֶת חֶיְוֹ, אוֹ מַה שֶּׁיִּתְּנוּ[122], וַאֲנִי אֶטֹּל הַשְּׂאָר בִּשְׂכַר עֲמָלִי וּבַמֶּה שֶׁהוֹצֵאתִי[123].

116) משנה וגמרא בבא־מציעא קה. 117) כראוי לה. 118) שהושקעה בשדה (שם, כדברי דבי רבי ינאי וריש לקיש). 119) על כרחו. 120) אעמוד ואחרוש. 121) ערימת תבואה. 122) שליש או רביע, כפי תנאם. 123) שם, כלומר: לפיכך חייב לטפל בה אם יש בה להוציא סאתים, שהרי הוא כותב: אנא איקום וכו' ואעמיד כרי, כלומר אעבוד בה כל העבודות הצריכות, אם יהיה בה שיעור כדי להעמיד כרי. ושיעור כרי, אמרו חכמים (שם) שהוא סאתים, היינו אחר שינכו ההוצאות ישארו סאתים כדי להעמיד כרי. והמדובר בקבלנות בלבד, שהרי בחכירות אין לבעל השדה כל ענין אם המקבל יטפל בשדה או לא, משום שהוא יקבל דמי חכירותו שהוקצבו (רש"י שם).

יג. הַמְקַבֵּל[124] שָׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ, וְאַחַר שֶׁזָּכָה בָּהּ[125] הוֹבִירָהּ[126] - שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְנוֹתֵן לוֹ חֶלְקוֹ שֶׁהָיָה מַגִּיעַ לוֹ[127]. שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לְבַעַל הַקַּרְקַע: אִם אוֹבִיר וְלֹא אַעֲבֵד[128], אֲשַׁלֵּם בְּמֵיטְבָא[129]. וְהוּא הַדִּין אִם הוֹבִיר מִקְצָתָהּ[130]. וּמִפְּנֵי מָה נִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם?[131] מִפְּנֵי שֶׁלֹּא פָּסַק עַל עַצְמוֹ דָּבָר קָצוּב[132] כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: הֲרֵי הִיא כְּאַסְמַכְתָּא[133], אֶלָּא

הִתְנָה שֶׁיְּשַׁלֵּם בְּמֵיטְבָא[134], וּלְפִיכָךְ גָּמַר וְשִׁעְבֵּד עַצְמוֹ[135]. אֲבָל אִם אָמַר: אִם אוֹבִיר וְלָא אַעֲבֵד, אֶתֵּן לְךָ מֵאָה דִינָרִין[136] - הֲרֵי זֶה אַסְמַכְתָּא[137], וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם, אֶלָּא נוֹתֵן כְּפִי מַה שֶּׁרְאוּיָה לַעֲשׂוֹת בִּלְבַד[138].

124) משנה, שם קד. 125) באחד הדרכים שקרקע נקנית בהם (שם צט:), ואינו יכול לחזור בו. 126) לא חרשה ולא זרעה, ועשאה שדה בור. 127) כפי תנאם. 128) ולא אעשה בה פעולה הראויה לה. 129) כצ"ל, וכן הוא בדפוס רומי (וכן הביא הדק"ס בשם כמה כת"י, ומהרי"ף דפוס קושטא), כלומר במיטב שלה - של השדה, היינו כיבול הגבוה והטוב שהשדה היתה ראויה לעשות אם היתה חרושה וזרועה כראוי (ע"פ הרע"ב שם. וראה ב'גנזי קדם', לוין ס"ה עמוד 99). 130) שם בגמרא "אוביר תילתא" (שליש). 131) כלומר, והלא אסמכתא היא, שהרי אינו מחייב אלא במקרה אם יוביר, "וכל האומר אם יהיה או לא יהיה, לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה או שמא לא יהיה" (לשון רבינו בפי"א מהל' מכירה הל' ז). 132) סכום מסוים, שלא על בסיס חישוב ההפסד המשוער. 133) שדעתו סומכת שעדיין לא יהיה, ולא אמר כן אלא להגזים. 134) כפי ההפסד, ולא התחייב עצמו בדבר גוזמא. 135) כלומר, בדין הוא משלם במיטבה שאין זה אסמכתא (ע"פ הגהות מימוניות כאן, וראה בכסף־משנה מכירה שם). 136) היינו יותר מכפי ההפסד. 137) ולא גמר ושיעבד עצמו, ולא אמר כך אלא להגזים (שם קד:). 138) שהתחייב עצמו בכלל המאה דינרין שאמר. אמנם לא שיעבד עצמו לתשלום מאה דינרין, שאין זה אלא אסמכתא, אבל כפי ההפסד המשוער גמר ושיעבד עצמו במסגרת מאה הדינרין, והרי זה כדין אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבה (רי"ף שם). גם בהלכה זו המדובר בקבלנות בלבד, שהרי בחכירות מקבל בעל השדה דמי חכירות, בין יעבד את השדה ובין יוביר.

יד. הַמְקַבֵּל[139] שָׂדֶה לְזָרְעָהּ שֶׁמְּשִׁמִּין[140], וּזְרָעָהּ חִטִּים, וְעָשְׂתָה חִטִּים[141] שֶׁשָּׁוִין כַּמָּה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמְּשִׁמִּין - אֵין לוֹ[142] עָלָיו אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[143]. עָשְׂתָה פָּחוֹת מִמַּה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמְּשִׁמִּין[144] - מְשַׁלֵּם לוֹ הַמְקַבֵּל כְּפִי מַה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמְּשִׁמִּין. עָשְׂתָה חִטִּים יָתֵר מִמַּה שֶּׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת מִן הַשֶּׁמְּשִׁמִּין - חוֹלְקִין לְפִי הַתְּנָאי שֶׁבֵּינֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁמִּשְׁתַּכֵּר בַּעַל הַקַּרְקַע[145].

139) שם קד: 140) שהם יקרים מן החיטים, אבל מכחישים הקרקע יותר מן החיטים. 141) הוציאה השדה יבול עשר של חיטים. 142) לבעל השדה. 143) שהרי לא הפסיד כלום, ברם תרעומת יש לו לבעל השדה המקבל על מה ששינה ולא זרעה שומשמין והוא היה צריך לשומשמין. ואע"פ שאפשר לו לקנות שומשמין בשוק בדמי החיטים, רוצה הוא שומשמין מקרקעו (סמ"ע שכו ס"ק ק עיי"ש), בהתאם לשיטת הגר"א בדעת רבינו בהלכות ט, י, שהיא כדעת הרמב"ן, שאין המקבל רשאי לשנות ולזרוע מין אחר מזה שהוסכם, ולפיכך יש לבעל השדה תרעומת, אבל החוכר רשאי לשנות למין שמכחיש פחות, ואפילו תרעומת אין כאן). 144) כלומר, ואין המקבל טוען לטובה נתכוונתי, למעט כחש הקרקע שכחש החיטים פחות מן השומשמין, שהרי בעל השדה אומר לו "תכחוש ארעא, ולא ליכחוש מרא", מוטב שתכחש הקרקע ולא יכחש בעל הקרקע (סמ"ע שם ס"ק ג, ע"פ הגמרא שם קד:). 145) ההפרש שבין החיטים שעשתה לבין השומשמין שהיתה ראויה לעשות, שאנו אומרים (שם קד:) "אטו הוא אשבח, ארעא לא אשבחה" (האם רק המקבל השביח, והקרקע לא השביחה), כלומר, כשם שיש לייחס את השבח למקבל שטרח והשקיע בשדה טיפול רב והשביח, כך יש לייחס השבח לקרקע שהשביחה.

יום חמישי י"ח שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר דין שוכר את הפועלים, שהכול כמנהג המדינה, ודין פועלים שחזרו בהם באמצע העבודה, ודין שוכר על ידי שליח, ודין שכיר יום שמצא מציאה.

א. הַשּׂוֹכֵר[2] אֶת הַפּוֹעֲלִים, וְאָמַר לָהֶם[3] לְהַשְׁכִּים[4] וּלְהַעֲרִיב[5], מָקוֹם שֶׁנְּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא לְהַעֲרִיב - אֵינוֹ יָכוֹל לְכַפָּן[6]. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן[7] - יָזוּן; לְסַפֵּק בִּגְרוֹגָרוֹת[8] אוֹ בִּתְמָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן לַפּוֹעֲלִים - יְסַפֵּק. הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[9].

2) משנה בבא־מציעא פג. 3) לאחר ששכרם. 4) לעבודה עם זריחת השמש. 5) אחר שקיעת החמה. 6) לשנות ממנהג המדינה, מאחר ששכרן סתם ולא התנה עמהם על כך בשעת השכירות ('תוספות' שם בשם ר"י) ואפילו שכרם ביותר מהשער המקובל באותה מדינה, שכל שלא התנה בשעת השכירות משובחת יותר (גמרא שם). 7) שהשוכר נותן לפועלים מזון סעודתם. 8) גם בגרוגרות, נוסף על מזון הסעודה. 9) שם.

ב. הַשּׂוֹכֵר[10] אֶת הַפּוֹעֵל וְאָמַר לוֹ: כְּאֶחָד וְכִשְׁנַיִם מִבְּנֵי הָעִיר[11] - רוֹאִין הַפָּחוּת שֶׁבַּשְּׂכִירוּת וְהַיָּתֵר שֶׁבַּשְּׂכִירוּת, וּמְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן[12].

10) שם פז. כחכמים. 11) לא קצץ עמו שכר מסוים בשעת השכירות, אלא אמר לו: הרי שכרך כפי השכר שפועל אחד או שנים מפועלי העיר נשכרין בכך - ואין באותו מקום שער אחיד. 12) כלומר, הפרש השכר שיש בין הפחות שבשכירות לבין היתר שבשכירות, כגון שיש נשכרים בשנים, ויש נשכרים בארבעה, מחלקים ביניהם ונותן לו שלושה (כפירוש רבינו חננאל, מובא ב'שיטה מקובצת' שם, וכן פירש ה'טור' סימן שלא בשם הרמ"ה).

ג. אָמַר לִשְׁלוּחוֹ[13]: צֵא וּשְׂכֹר לִי פּוֹעֲלִים בִּשְׁלֹשָׁה[14], וְהָלַךְ וּשְׂכָרָן בְּאַרְבָּעָה[15]: אִם אָמַר לָהֶם הַשָּׁלִיחַ: שְׂכָרְכֶם עָלַי - נוֹתֵן לָהֶם אַרְבָּעָה[16], וְנוֹטֵל מִבַּעַל הַבַּיִת שְׁלֹשָׁה[17], וּמַפְסִיד אֶחָד מִכִּיסוֹ[18]. אָמַר לָהֶם:

1 שְׁכַרְכֶּם עַל בַּעַל הַבַּיִת[19] - נוֹתֵן לָהֶם בַּעַל הַבַּיִת
2 כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[20]. הָיָה בַּמְּדִינָה מִי שֶׁנִּשְׁכָּר בִּשְׁלִשָׁה
3 וּמִי שֶׁנִּשְׁכָּר בְּאַרְבָּעָה - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם אֶלָּא
4 שְׁלִשָׁה[21], וְיֵשׁ לָהֶם תַּרְעֹמֶת עַל הַשָּׁלִיחַ[22]. בַּמֶּה
5 דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] כְּשֶׁאֵין מְלַאכְתָּן נִכֶּרֶת; אֲבָל
6 הָיְתָה מְלַאכְתָּן נִכֶּרֶת[24] וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה אַרְבָּעָה - נוֹתֵן
7 לָהֶם בַּעַל הַבַּיִת אַרְבָּעָה; שֶׁאִלּוּ לֹא אָמַר לָהֶם
8 שְׁלוּחוֹ אַרְבָּעָה, לֹא טָרְחוּ וְעָשׂוּ שָׁוֶה אַרְבָּעָה. אָמַר
9 לוֹ בַּעַל הַבַּיִת: שְׂכֹר לִי בְּאַרְבָּעָה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ
10 וְשָׂכַר בִּשְׁלִשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי מְלַאכְתָּן שָׁוָה
11 אַרְבָּעָה[25] - אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלִשָׁה[26], שֶׁהֲרֵי קִבְּלוּ עַל
12 עַצְמָן[27], וְיֵשׁ לָהֶם תַּרְעֹמֶת עַל הַשָּׁלִיחַ[28]. אָמַר לוֹ
13 בַּעַל הַבַּיִת בִּשְׁלִשָׁה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָהֶם
14 בְּאַרְבָּעָה, וְאָמְרוּ: הֲרֵינוּ כְּמָה שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת -
15 אֵין דַּעְתָּן אֶלָּא שֶׁיִּתֵּן בַּעַל הַבַּיִת יָתֵר עַל אַרְבָּעָה[29].
16 לְפִיכָךְ[30] שָׁמִין מַה שֶּׁעָשׂוּ: אִם שָׁוֶה אַרְבָּעָה -
17 נוֹטְלִין אַרְבָּעָה[31] מִבַּעַל הַבַּיִת; וְאִם אֵינוֹ יָדוּעַ[32] אוֹ
18 אֵינוֹ שָׁוֶה - אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלִשָׁה[33]. אָמַר לוֹ בַּעַל
19 הַבַּיִת בְּאַרְבָּעָה, וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָהֶם בִּשְׁלִשָׁה,
20 וְאָמְרוּ לוֹ: כְּמָה שֶׁאָמַר בַּעַל הַבַּיִת, אַף עַל פִּי
21 שֶׁמְּלַאכְתָּן שָׁוָה אַרְבָּעָה - אֵין לָהֶם אֶלָּא שְׁלִשָׁה,
22 שֶׁהֲרֵי שָׁמְעוּ שְׁלִשָׁה וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם[34].

13) שם עו: 14) בשלשה דינרים לכל פועל ופועל. ובכת"י התימנים: בשלשה שלשה, וכן הוא ברי"ף שם. 15) ברי"ף ובכת"י תימן: בארבעה ארבעה. ושער הפועלים הנהוג הוא שלושה. 16) כפי מה שקצב עמהם, וקיבל על עצמו אחריות השכירות. 17) כפי מה שהתנה עמו. 18) אמנם, אם שער הפועלים באותו מקום קבוע בארבעה - נוטל מבעל הבית ארבעה כפי מה שההנהו, כדין השוכר את הפועל והראה בשל חבירו, שמבואר להלן הל' ט שנוטל מחבירו כפי מה שנהנה ('שיטה מקובצת' שם בשם הרמ"ך, וכן כתב הרמ"א סי' שלב בשם 'ויש אומרים', ועיין סמ"ע וש"ך שם ס"ק ב. 19) היינו, שהודיעם שהוא שליח ושאין אחריות השכר עליו (שטמ"ק שם). 20) ואם שער הפועלים הוא בשלושה, נותן להם שלושה. ואם בארבעה - ארבעה. מאחר ששינה השליח ושכרם בארבעה למרות שבעל הבית אמר בשלושה, בטלה שליחותו ואין בקציצתו ממש, ולפיכך אנו דנים מקרה זה כאילו השכירות נעשית סתם בלא קציצת שכר, ששכרם כפי מנהג המדינה (רי"ף שם). 21) שבמקום שאין שער קבוע - דעת השוכר בלא קציצה מן הסתם על השער הנמוך, ועל הפועלים לגלות דעתם שהם אינם נשכרים אלא בארבעה, וכיון שלא גילו דעתם - אנו אומרים, שהסכימו לעבודה כפי דעת השוכר. ולפיכך, אף שהשליח שכרם בארבעה - אין להם אלא שלשה, מאחר ששמעו מן השליח "שכרכם על בעל הבית" היה עליהם לגלות דעתם לבעל הבית ולא לסמוך על קציצת השליח (רי"ף שם, סמ"ע סי' שלב ס"ק ג). 22) שאלמלא שכרם בארבעה, היו טורחים ומשכירים עצמם לאחרים בארבעה, שהרי יש במקום ששוכרים בארבעה (גמרא שם). 23) שבעל הבית נותן להם שלשה כמנהג המדינה (עיין ש"ך שם ס"ק ח). 24) שאינה ניתנת להערכה, כגון שעבודתם היתה בחפירת חריץ סביבות השדה ונתמלא מים (גמרא שם). 25) כלומר, מלאכתם ניכרת שהיא שוה ארבעה. 26) לא־שנא אמר שכרכם עלי או שכרכם על בעל הבית ('טור' שם). 27) לעבוד במחיר זול. 28) אומרים לשליח - הואיל ובעל הבית הרשה אותך לשכור בארבעה, היה עליך להיות טוב ולשכור בארבעה, ולא להפחית מדמי השכירות ולמנוע מאתנו טובה, וכמו שהכתוב אומר (משלי ג, כז): אל תמנע טוב מבעליו (ע"פ בבא־קמא פא:). 29) כלומר, מה שאמרו "הרינו כמה שאמר בעל הבית" אינו ניתן להתפרש שהם מסכימים למה שאמר בעל הבית, ואפילו אמר לשכור בשלושה ואין להם אלא שלושה, שאין זה מתקבל על הדעת, שבזמן שהשליח מציע להם ארבעה - יסכימו הם לשלושה, אלא התכוונו לומר שמא אמר בעל הבית לשוכרם ביותר מארבעה. 30) כיון שאין לפרש דבריהם כהסכמה לסכום השכר שאמר בעל הבית, הרי דינם כדין אמר בעל הבית בשלשה והלך השליח ושכרם בארבעה, ולא אמרו: הרינו כמו שאמר בעל הבית, ואמר להם השליח שכרכם על בעל הבית (מגיד־משנה). 31) כשמלאכתם ניכרת. 32) שאין מלאכתם ניכרת. 33) גמרא ורי"ף שם. והוא־הדין אם השער באותו מקום מקובל שהוא ארבעה - נותן להם ארבעה כמנהג המדינה. וכן אם אמר להם השליח שכרכם עלי - השליח נותן להם ארבעה, אף שהשער הוא שלושה, כמו שנתבאר למעלה (מגיד־משנה). 34) דין זה בעיא שלא נפשטה בגמרא (שם), והשיקול הוא: אם יש לראות בדבריהם הסכמה לסכום שאמר להם השליח, ואין דעתם בדבריהם אלא הבעת אימון, והתכוונו לומר לשליח אנו מאמינים לך שכך אמר בעל הבית ואין להם אלא שלשה, אפילו עבודתם שוה ארבעה, כמו אם לא אמרו הרינו וכו', שהרי הביעו הסכמתם לעבוד כפי ששמעו מן השליח; והשיקול הנגדי אומר, שיש לראות בדבריהם הבעת אי־אמון בדברי השליח, ואינם מאמינים לו שכך אמר בעל הבית, ולכן אמרו לו: "הרינו כמו שאמר בעל הבית", כלומר ולא כפי שאתה אומר, ולכן נוטלים ארבעה כמו שאמר בעל הבית. ומפני שהבעיה לא נפשטה - פסק רבינו שאין להם אלא שלשה – כדין כל ספק בממון שאין מוציאים מיד המוחזק (רי"ף שם).

23 ד. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים[35], וְהִטְעוּ[36] אֶת בַּעַל הַבַּיִת
24 אוֹ בַּעַל הַבַּיִת הִטְעָה אוֹתָם[37] - אֵין לָהֶם זֶה עַל זֶה
25 אֶלָּא תַּרְעֹמֶת[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] בְּשֶׁלֹּא
26 הָלְכוּ[40]; אֲבָל הָלְכוּ[41] הַחַמָּרִין וְלֹא מָצְאוּ תְּבוּאָה[42],
27 פּוֹעֲלִים וּמָצְאוּ שָׂדֶה כְּשֶׁהִיא לַחָה[43], אוֹ שֶׁשָּׂכַר
28 לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה וּמְצָאוּהָ שֶׁנִּתְמַלְּאָה מַיִם[44]: אִם בִּקֵּר
29 בַּעַל הַבַּיִת מְלַאכְתּוֹ[45] מִבְּעֶרֶב וּמָצָא שֶׁצְּרִיכָה פּוֹעֲלִים
30 - אֵין לַפּוֹעֲלִים[46] כְּלוּם[47]; מַה בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת?[48] וְאִם
31 לֹא בִּקֵּר[49] - נוֹתֵן לָהֶם שְׂכָרָן[50] כְּפוֹעֵל בָּטֵל[51]; שֶׁאֵינוֹ
32 דּוֹמֶה הַבָּא טָעוּן[52] לַבָּא רֵיקָן, וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה[53]
33 לְבָטֵל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[54] בְּשֶׁלֹּא הִתְחִילוּ

23) שבעל הבית הרשה אותך לשכור בארבעה, היה עליך להיות טוב ולשכור בארבעה, ולא להפחית מדמי השכירות ולמנוע מאתנו טובה, וכמו שהכתוב אומר (משלי ג, כז): אל תמנע טוב מבעליו (ע"פ בבא־קמא פא:). 29) כלומר, מה שאמרו "הרינו כמה שאמר בעל הבית" אינו ניתן להתפרש שהם מסכימים למה שאמר בעל הבית, ואפילו אמר לשכור בשלושה ואין להם אלא שלושה, שאין זה מתקבל על הדעת, שבזמן שהשליח מציע להם ארבעה - יסכימו הם לשלושה, אלא התכוונו לומר שמא אמר בעל הבית לשוכרם ביותר מארבעה. 30) כיון שאין לפרש דבריהם כהסכמה לסכום השכר שאמר בעל הבית, הרי דינם כדין אמר בעל הבית בשלשה והלך השליח ושכרם בארבעה, ולא אמרו: הרינו כמו שאמר בעל הבית, ואמר להם השליח שכרכם על בעל הבית (מגיד־משנה). 31) כשמלאכתם ניכרת. 32) שאין מלאכתם ניכרת. 33) גמרא ורי"ף שם. והוא־הדין אם השער באותו מקום מקובל שהוא ארבעה - נותן להם ארבעה כמנהג המדינה. וכן אם אמר להם השליח שכרכם עלי - השליח נותן להם ארבעה, אף שהשער הוא שלושה, כמו שנתבאר למעלה (מגיד־משנה). 34) דין זה בעיא שלא נפשטה בגמרא (שם), והשיקול הוא: אם יש לראות בדבריהם הסכמה לסכום שאמר להם השליח, ואין דעתם בדבריהם אלא הבעת אימון, והתכוונו לומר לשליח אנו מאמינים לך שכך אמר בעל הבית ואין להם אלא שלשה, אפילו עבודתם שוה ארבעה, כמו אם לא אמרו הרינו וכו', שהרי הביעו הסכמתם לעבוד כפי ששמעו מן השליח; והשיקול הנגדי אומר, שיש לראות בדבריהם הבעת אי־אמון בדברי השליח, ואינם מאמינים לו שכך אמר בעל הבית, ולכן אמרו לו: "הרינו כמו שאמר בעל הבית", כלומר ולא כפי שאתה אומר, ולכן נוטלים ארבעה כמו שאמר בעל הבית. ומפני שהבעיה לא נפשטה - פסק רבינו שאין להם אלא שלשה – כדין כל ספק בממון שאין מוציאים מיד המוחזק (רי"ף שם).

בַּמְּלָאכָה[55]; אֲבָל אִם הִתְחִיל הַפּוֹעֵל בַּמְּלָאכָה וְחָזַר בּוֹ, אֲפִלּוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם[56] - חוֹזֵר; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים - וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים[57]. וְכֵיצַד דִּין הַפּוֹעֵל שֶׁחָזַר בּוֹ אַחַר שֶׁהִתְחִיל? שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָשָׂה וְנוֹטֵל[58]. וְאִם קַבְּלָן הוּא[59] - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת. בֵּין שֶׁהוּזְלוּ בְּעֵת שֶׁשְּׂכָרָן[60] בֵּין לֹא הוּזְלוּ, בֵּין שֶׁהוּזְלָה מְלָאכָה אַחַר כֵּן[61] בֵּין לֹא הוּזְלָה - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת[62]. כֵּיצַד? קִבֵּל מִמֶּנּוּ קָמָה[63] לִקְצֹר בִּשְׁתֵּי סְלָעִים[64], קָצַר חֶצְיָהּ וְהִנִּיחַ חֶצְיָהּ; בֶּגֶד לֶאֱרֹג בִּשְׁתֵּי סְלָעִים, אָרַג חֶצְיוֹ וְהִנִּיחַ חֶצְיוֹ - שָׁמִין לוֹ מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת: אִם הָיָה שָׁוֶה[65] שִׁשָּׁה דִינָרִין[66] - נוֹתֵן לוֹ שֶׁקֶל[67], אוֹ יִגְמְרוּ אֶת מְלַאכְתָּן[68]; וְאִם הָיָה הַנִּשְׁאָר יָפֶה שְׁנֵי דִינָרִין[69] - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם אֶלָּא סֶלַע[70], שֶׁהֲרֵי לֹא עָשׂוּ אֶלָּא חֲצִי מְלָאכָה[71]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[72] בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אָבוּד[73]; אֲבָל בְּדָבָר הָאָבוּד[74], כְּגוֹן פִּשְׁתָּנוֹ לְהַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׂרָה[75], אוֹ שֶׁשָּׂכַר חֲמוֹר לְהָבִיא חֲלִילִין לְמֵת[76] אוֹ לְכַלָּה[77], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֶחָד פּוֹעֵל וְאֶחָד קַבְּלָן אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן נֶאֱנַס, כְּגוֹן שֶׁחָלָה[78] אוֹ שָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ מֵת[79]. וְאִם לֹא נֶאֱנַס וְחָזַר בּוֹ - שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶן[80] אוֹ מַטְעָן. כֵּיצַד מַטְעָן? אוֹמֵר לָהֶם: סֶלַע קָצַצְתִּי לָכֶם, בּוֹאוּ וּטְלוּ שְׁתַּיִם! עַד שֶׁיִּגְמְרוּ מְלַאכְתָּן, וְלֹא יִתֵּן לָהֶם[81] אֶלָּא מַה שֶּׁפָּסַק תְּחִלָּה. וַאֲפִלּוּ נָתַן לָהֶם הַשְּׁתַּיִם - מַחֲזִיר[82] מֵהֶן הַתּוֹסֶפֶת. כֵּיצַד שׁוֹכֵר עֲלֵיהֶן? שׁוֹכֵר פּוֹעֲלִים אֲחֵרִים, וְגוֹמְרִים מְלַאכְתָּן שֶׁלֹּא תֹּאבַד, וְכֹל שֶׁיּוֹסִיף לְאֵלּוּ הַפּוֹעֲלִין הָאֲחֵרִים עַל מַה שֶּׁפָּסַק לָרִאשׁוֹנִים נוֹטֵל מִן הָרִאשׁוֹנִים. עַד כַּמָּה?[83] עַד כְּדֵי שְׂכָרָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים[84]. וְאִם הָיָה לָהֶם מָמוֹן[85] תַּחַת יָדוֹ - שׁוֹכֵר[86] לְהַשְׁלִים הַמְּלָאכָה עַד אַרְבָּעִים וַחֲמִשִּׁים זוּז בְּכָל יוֹם לְכָל פּוֹעֵל[87], אַף עַל פִּי שֶׁשְּׂכַר הַפּוֹעֵל[88] שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה[89]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[90] שֶׁאֵין שָׁם פּוֹעֲלִים לִשְׂכֹּר בִּשְׂכָרָן[91] לְהַשְׁלִים הַמְּלָאכָה; אֲבָל יֵשׁ פּוֹעֲלִים לִשְׂכֹּר בִּשְׂכָרָן, וְאָמְרוּ לוֹ: צֵא וּשְׂכֹר מֵאֵלּוּ לְהַשְׁלִים מְלַאכְתְּךָ וְלֹא תֹּאבַד - בֵּין שׁוֹכֵר[92] בֵּין קַבְּלָן, אֵין לוֹ עֲלֵיהֶן אֶלָּא תַּרְעֵמֶת[93], וְשָׁמִין לַשּׁוֹכֵר מַה שֶּׁעָשָׂה, וְלַקַּבְּלָן מַה שֶּׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת[94].

35) שם: 36) הוליכו שולל את בעל הבית. כלומר, חזרו בהם ולא באו לעבודה. 37) ואינו מוסר להם עבודה. 38) לפועלים תרעומת, מפני שעליהם לטרוח ולמצוא מעביד אחר, ובעל הבית – למצוא פועלים, אבל תביעת ממון אין כאן, כיון שעדיין לא התחילו במלאכה - הרי זה דברים בלבד (ע"פ רש"י שם). 39) שאין לפועלים על בעל הבית החוזר בו אלא תרעומת. 40) שאין כאן אלא דברים. 41) הפועלים למקום המלאכה, הרי זה כהתחלת המלאכה, ואין בעל הבית יכול לחזור בו, שכשם ששכירות דברים נקנית במשיכתם ואינם יכולים לחזור בהם (כמבואר למעלה פ"ב הל' ח) – כך שכירות פועלים נקנית בהתחלת המלאכה. 42) כגון, ששכר חמרים להביא תבואתו ממקום מסוים, והלכו למקום התבואה ולא מצאו. 43) שכר פועלים לעדור שדהו, והלכו ומצאו השדה שהיא לחה ממי גשמים ואינה ראויה לעידור. 44) ואינה צריכה עוד להשקייה. 45) היינו שדהו או המקום שנמצאה שם תבואתו. 46) שהלכו למחרת ולא היה להם מה לעשות. 47) לא תביעת ממון, ואפילו לא תרעומת. 48) כלומר יש לדונו כאנוס, שהרי ביקר מלאכתו מבערב, ומאין לו לדעת שבן־לילה יתהווה במלאכתו מצב שלא יצטרך מחר לפועלים. 49) מלאכתו מבערב, ושכר פועלים אף שלא בחן אם צריך הוא לפועלים, נראה שעל דעת הספק – היינו אפילו שלא יהיה להם מה לעשות – שוכרם. 50) בעד כל היום, שהליכתם כהתחלת מלאכה היא, ואינו יכול לחזור בו (כמו שביארנו למעלה הערה מ). [רבינו מפרש מה שאמרו בגמרא שם "הא דסיירא לארעא מדאורתא, הא דלא סיירא לארעא מדאורתא": כאן שביקר בעל הבית מלאכתו, כאן שלא ביקר, ולא כרש"י שמפרש שעל הפועלים נאמר]. 51) שכרם המלא כפי שהתנה עמהם בשעת השכירות, ומנכים ממנו את הסכום שהאדם מוכן לפחות משכרו ולישב בטל, מאשר לעשות במלאכה וליטול השכר הקצוב. וכתב בעל 'הלכות גדולות' (בבא־מציעא שם) ששיעור ההפרש הוא חצי השכר (וכן הביא ה'טורי זהב' בסי' שלג ס"ק א מקובץ ישן, שכן נמצא בתשובת רש"י, וכן הביא הר"ח או"ז בשם רבינו חננאל). 52) שכר החמר הנוהג בחמורים כשהם טעונים. 53) פועל היגע במלאכה. 54) חוזר על הדין האמור למעלה, שהפועלים שחזרו בהם אין לבעל הבית עליהם אלא תרעומת, ואומר רבינו בד"א שאין ביניהם דין. 55) שאין כאן אלא דברים. 56) הזכות בידו לחזור בו. 57) שם י. כלומר, אין אדם מישראל רשאי למכור גופו להיות כעבד ממש לישראל אחר, שהוא עבדו של הקדוש־ברוך־הוא כמו זה הנמכר לו, לפיכך הפועל חוזר בו אפילו בחצי היום, שלא תהא שכירות פועל מכירה לזמן כמו שאר שכירות (ראה למעלה פ"ז הל' א) עד שלא יהיה באפשרותו לחזור בו, כעבד שהוא מכור לאדוניו ואינו שולט בגוף שלו. ברם, דין יש ביניהם וכמו שמבאר רבינו והולך. 58) שם עז. וברי"ף שם, אם שכרו בשמונה דינרים ועבד חצי היום וחזר בו, ובמשך היום עלה שער הפועלים ואין בעל הבית מוצא מי שיגמור מלאכתו אלא בששה - אין שמין כפי מה שעתיד להיעשות, היינו שבעל הבית ינכה מהשכר המלא ששה דינרים, כפי מה שיוציא כדי לגמור מלאכתו, אלא נותן לו ארבעה דינרים כפי מה שעשה, שיד הפועל על העליונה מכיון שבזכות הוא חוזר (ראה בסמ"ע סי' שלג ס"ק טז, וש"ך שם ס"ק יט שחלוקים הם בדעת ה'טור' באם הוזל שכר הפועלים, כגון ששכרם בשמונה והוזל שכר הפועלים ועמד על ארבעה, שלדעת הסמ"ע שמין מה שעתיד להיעשות, היינו שבעל הבית מנכה משכר הפועל שני דינרים כפי מה שצריך להשלמת המלאכה ונותן לפועל ששה דינרים, ולדעת הש"ך גם בהוזל שמין מה שעשה ואין לו לפועל אלא ארבעה כפי

שהותנו. ועי' 'קצות החושן' שם). 59) הפועל שחזר בו, היינו שלא נשכר לזמן ידוע, אלא שקיבל על עצמו לעבוד עבודה מסויימת בשכר קבוע מראש. קבלנות כזו, אין בה משום עבדות, שהרי אין גופו מושכר. 60) שהיה שער הפועלים בשעת השכירות זול, ובמשך היום עלה השער. 61) אחר ששכרם. 62) מנכים משכרו הקצוב את הסכום שתעלה השלמת המלאכה. 63) תבואה שהבשילה, והיא עומדת לפני קצירה. 64) שהם שמונה דינרים. 65) החצי שלא גמרו. 66) שהוקרה המלאכה. 67) שהוא שני דינרים, שבעל הבית מעכב בידו שקל מהשכר שמגיע לקבלן בעד מה שעשה, כפי מה שצריך להוסיף כדי לגמור מלאכתו. והוא־הדין אם הנשאר שוה שמונה - אינו נותן להם כלום, שיד הקבלן על התחתונה מפני שחזר בו שלא כדין. ואעפ"כ אם נתייקרה הרבה, וחציה שוה יותר ממה שקצץ - אין הקבלן משלם מכיסו ('טור' סימן שלג). 68) ויטלו שני סלעים (שם, וראה בגמרא שם מה שלמדו מזה). 69) שהוזלה המלאכה. 70) כלומר, אין הקבלן יכול לטעון: קח אדם אחר במקומי לגמור המלאכה, ותן לי שכרי כפי התנאי בניכוי מה שיטול זה, אלא בעל־הבית נותן לו סלע כפי מה שעשה. 71) בגמרות שבידינו, הגירסא: "ואם סלע נותן להם סלע". והגר"א מגיה "ואם שקל נותן להם סלע", והוא בהתאם לדעת רבינו. והראב"ד בהשגותיו, כותב: "א"א אלא סלע יפה שני דינרים", ומפרש הש"ך (שם ס"ק כב) כוונתו, שאין להם אלא שקל, ששמין להם מה שעתיד להעשות, היינו משלמים להם בעד חצי העבודה שעשו, כפי הערך ששווה עשיית החצי הנשאר. והש"ך שם מביא ראיה לשיטה זו מתוספתא, ומוסיף שאפשר שגם דעת רבינו כן הוא. 72) שם, שלפועל שמין מה שעשה, ולקבלן - מה שעתיד לעשות. ואינו משלם מכיסו אם נתייקרה הרבה, ושכר בעל הבית פועלים אחרים בשעת היוקר. 73) שאין המלאכה נפסדת בגלל חזרת הפועלים, ואפשר לעשותה גם בזמן מאוחר יותר, ולכן ימתין עד שימצא פועלים אחרים בשכר שפסק לראשונים, ולא ישכור עתה ביוקר. 74) שאין עשיית המלאכה ניתנת לדיחוי. 75) מקום ששורין בו את הפשתן, ואם לא יעלהו תפסד. 76) לקונן. 77) לשמח חתן וכלה. ודבר האבוד הוא, שעתה זמנו לעשות ואינו נותן לדחותו (ע"פ 'תוספות' שם עה:). 78) הוא או אשתו ובניו (רמ"א בחושן־משפט סי' שלג סעיף ה בשם 'תרומת הדשן'). 79) בכל המקרים האלה יכולים לחזור בהם, ושמים להם - בין לשכיר בין לקבלן - כפי מה שעשו (שם עז: וברש"י שם). 80) על חשבונם, כלומר, שוכר פועלים אחרים, ועליהם - על הפועלים - לשלם מכיסם ההפרשים, וכמו שמבאר רבינו בסמוך. 81) אחר שגמרו מלאכתם. 82) חוזר ומוציא. 83) מוסיף בשכר הפועלים האחרים על חשבון הראשונים. 84) שם עח. היינו, פי שנים מהשכר שפסק לראשונים, כגון שכרם בסלע שוכר בשתים, ועליהם לשלם ('טור' סי' שלג, וכן מוכח מהתוספתא שם פ"ז, ועיין 'בית יוסף' ולחם־משנה). 85) פקדון (עיין ש"ך שם ס"ק לג). 86) בעל־הבית מהממון שלהם שברשותו. 87) כלומר, לפועל אחד בעד עבודת יום אחד. 88) שער הפועל הוא בדרך כלל. 89) שם. 90) ששוכר עליהם או מטען. 91) כפי השכר שפסק עם הראשונים. 92) שכיר יום, פועל. 93) שם עו: 94) כדין חזרה בדבר שאינו אבוד.

ה. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[95], וְנֶאֱחַז לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ[96] - לֹא יֹאמַר לוֹ: הֲרֵינִי לְפָנֶיךָ[97], אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ שְׂכַר מַה שֶּׁעָשָׂה[98].

95) תוספתא שם פ"ז ה"ה. 96) ואפילו בדרך הליכתו (ראה למעלה פ"ה הל' א). 97) כלומר, הרי שלך לפניך, שמזלך גרם שנלקחתי לעבודת המלך, ועליך לישא בהפסד, ותן לי שכרי בעד כל היום, כדין שוכר בהמה ונלקחה בדרך הליכתה. 98) שאין שכירות הפועל כשכירת הבהמה, שהבהמה נקנית לשוכר כמכר, ולכן בדין אומר לו הרי שלך לפניך, שהרי היא כשלו בזמן שהיא שכורה לו ומזלו גרם לכך. אבל הפועל, שאין שכירותו כמכר (כמו שנתבאר למעלה בהל' ד), והרי הוא ברשות עצמו - יש לייחס ההפסד למזלו של הפועל ('מרכבת המשנה', ועיין 'מחנה אפרים' הלכות שכירות סי' ה).

ו. הַשּׂוֹכֵר[99] אֶת הַפּוֹעֵל לְהַשְׁקוֹת אֶת הַשָּׂדֶה מִזֶּה הַנָּהָר, וּפָסַק הַנָּהָר בַּחֲצִי הַיּוֹם: אִם אֵין דַּרְכּוֹ לְהַפְסִיק - אֵין לָהֶן אֶלָּא שְׂכַר מַה שֶּׁעָשׂוּ; וְכֵן אִם דַּרְכּוֹ שֶׁיַּפְסִיקוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הָעִיר, וְהִפְסִיקוּהוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם - אֵין לָהֶן אֶלָּא שְׂכַר מַה שֶּׁעָשׂוּ, שֶׁהֲרֵי יָדְעוּ הַפּוֹעֲלִים דַּרְכּוֹ שֶׁל נָהָר; וְאִם דַּרְכּוֹ לְהַפְסִיק מֵאֵלָיו - נוֹתֵן לָהֶם שְׂכַר כָּל הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהוֹדִיעָם. שְׂכָרָן לְהַשְׁקוֹת הַשָּׂדֶה, וּבָא הַמָּטָר[100] וְהִשְׁקָהּ - אֵין לָהֶן אֶלָּא מַה שֶּׁעָשׂוּ[101]. בָּא הַנָּהָר[102] וְהִשְׁקָהּ - נוֹתֵן לָהֶן כָּל שְׂכָרָן[103]; מִן הַשָּׁמַיִם נִסְתַּיְּעוּ[104]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[105] בְּפוֹעֵל; אֲבָל מִי שֶׁפָּסַק עִם אֲרִיסוֹ[106], שֶׁאִם יַשְׁקֶה שָׂדֶה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים בַּיּוֹם[107] - יִטֹּל חֲצִי הַפֵּרוֹת[108], וְכָל הָאֲרִיסִין[109] שֶׁהֵן מַשְׁקִין שְׁתֵּי פְּעָמִים אֵינָן נוֹטְלִין אֶלָּא רְבִיעַ הַפֵּרוֹת, וּבָא הַמָּטָר וְלֹא הֵצְרַךְ לִדְלוֹת וּלְהַשְׁקוֹת - נוֹטֵל חֲצִי הַפֵּרוֹת כְּמוֹ שֶׁפָּסַק עִמּוֹ[110]; שֶׁהָאֲרִיס כְּשֻׁתָּף, וְאֵינוֹ כְּפוֹעֵל[111].

99) שם עז. הלכה זו, כפי שהיא מנוסחת בספרים הנדפסים, לא נמצא לה פירוש מניח את הדעת (ראה ראב"ד, מגדל־עוז ומגיד־משנה), אולם בכת"י תימן היא מנוסחת כלקמן: "השוכר את הפועלים להשקות את השדה מזה הנהר, ופסק הנהר - אין להם אלא מה שעשו, שהרי ידעו דרכו של נהר זה, ואם דרכו להפסק מאליו והפועלים גרים (גימל צרויה) נותן להם שכר כל היום, מפני שהיה לו להודיעם". נוסחא זו מתאימה לדברי הגמרא שם, ופירושה: בבבא ראשונה המדובר בפועלים הדרים במקום הנהר ויודעים שדרכו להיפסק (לפעמים הוא מתייבש), ועל דעת כן נכנסו לעבודה וקיבלו עליהם סכנת ההפסד אם יפסק, ומשום כך אין להם אלא מה שעשו. ואם הפועלים גרים, פירוש, אינם תושבי המקום ואינם מכירים דרכו של הנהר - על בעל־הבית לשלם להם כל שכרם, מפני שמחובתו להודיע להם שהנהר עלול להיפסק. ובמגיד־משנה מבואר, שמשלם להם כפועל

בטל (ראה למעלה ה"ד). 100) במשך היום, ואינו צריך עוד להשקייה מן הנהר. 101) מכיון שגם הפועלים יודעים שמטר עלול לבוא, והשדה לא תצטרך להשקייה, ולא התנו בפירוש שבעל־הבית יתן להם שכרם גם במקרה שכזה - הפסידו (שם מימרא דרבא "אתא מיטרא - פסידא דפועלים"). 'תוספות' ורא"ש גורסים בגמרא: "אתא מיטרא בליליא", אולם רבינו אינו גורס "בליליא". 102) מימרא של רבא, שם. עלה הנהר ונתקרב אל השדה ואין צורך אלא בעבודה מועטת, שיפתחו ראשי התלמים ויכנסו המים מאליהם וישקו השדה. 103) כיון שסוף־סוף עשו מלאכה, אע"פ שהיא קלה. 104) להקל עליהם את המלאכה. ואם עלה הנהר עד שאין צריך אפילו לעבודה מועטת - דינם כדין בא מטר (מגיד־משנה בשם הרשב"א, והוא מסיים: "ואפשר שזו היא כוונת רבינו, במה שכתב מן השמים נסתייעו"). 105) שאם בא המטר - הפסד הפועל הוא. 106) מקבל עבודת השדה בשכר חלק הפירות שתוציא. 107) בכל יום. 108) שתוציא השדה. 109) שבאותו מקום. 110) גיטין עד: כרבה. 111) שאינו אלא שכיר יום, ולא שכרו בעל הבית אלא להשקיית השדה, וכיון שבא המטר - אין לו אלא מה שעשה, שהרי לא השקה לאחר כן, אבל האריס שעושה כל המלאכות שבשדה ויש לו חלק בקרקע למה שתוציא השדה, הרי הוא כשותף לבעל השדה למה שתוציא השדה, בין אם עבד הרבה או מעט, וכמו שאר האריסים המשקים שתי פעמים ונוטלין רבע מהפירות אפילו בא המטר, ולא היו צריכים להשקות אלא פעם אחת (רי"ף שם, וע"פ 'תוספות' שם ד"ה רבה).

1 **ז. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[112] לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה[113] כָּל הַיּוֹם,**
2 **וְשָׁלְמָה הַמְּלָאכָה בַּחֲצִי הַיּוֹם: אִם יֵשׁ לוֹ מְלָאכָה**
3 **אַחֶרֶת כְּמוֹתָהּ אוֹ קַלָּה מִמֶּנָּה - עוֹשֶׂה שְׁאָר הַיּוֹם[114];**
4 **וְאִם אֵין לוֹ מַה יַּעֲשֶׂה[115] - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל**
5 **בָּטֵל[116]. וְאִם הָיָה מִן הַחוֹפְרִים אוֹ עוֹבְדֵי אֲדָמָה**
6 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁדַּרְכּוֹ לִטְרֹחַ הַרְבֵּה, וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה**
7 **בִּמְלָאכָה יֶחֱלֶה[117] - נוֹתֵן לוֹ כָּל שְׂכָרוֹ[118].**

112) בבא־מציעא עז. 113) מסויימת, כגון שכרו לנכש שדהו. 114) שבעל־הבית רשאי לשנותו למלאכה קלה ולא למלאכה חמורה (תוספתא שם פ"ז). 115) או שאין לו אלא עבודה קשה ממנה, כגון עידור. 116) וכתב הרשב"א, שדין זה שאין בעל־הבית רשאי לשנותו למלאכה חמורה - דוקא בשאמר להם בפירוש, בשעה ששכרם, שלמלאכה זו הוא שוכרם. אבל שכרם סתם, אע"פ שמסר להם בתחילה עבודה קלה, חוזר ונותן להם עבודה קשה, שהרי אם רצה היה מוסר להם בתחילה מלאכה קשה (למעלה פ"ה הל' ד, משתמש רבינו בסברא כעין זו לענין שכירות בתים — משנה־למלך). 117) כלומר, ואינו מעדיף ישיבה בטלה ולהרויח פחות על היגיעה במלאכה. 118) שם, מימרא של רבא.

8 **ח. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[119] לְהָבִיא לוֹ שְׁלִיחוּת[120]**
9 **מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהָלַךְ וְלֹא מָצָא שָׁם מַה יָּבִיא - נוֹתֵן**
10 **לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם[121]. שְׂכָרוֹ לְהָבִיא קָנִים לְכֶרֶם, וְהָלַךְ**
11 **וְלֹא מָצָא וְלֹא הֵבִיא - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מֻשְׁלָם. שְׂכָרוֹ**
12 **לְהָבִיא כְּרוּב וְדוֹרְמַסְקָנִין[122] לְחוֹלֶה, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ**
13 **שֶׁמֵּת אוֹ הִבְרִיא - לֹא יֹאמַר לוֹ: טֹל מַה שֶּׁהֵבֵאתָ**
14 **בִּשְׂכָרְךָ, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ כָּל שְׂכָרוֹ[123]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
15 **בָּזֶה.**

119) תוספתא שם. 120) לבצע דבר־מה בתור שליח. 121) כמו שפסק עמו, שהרי עשה שליחותו - הלך וחזר - וזה שלא מצא מה שיביא, פשיעת בעל הבית הוא, שהיה לו להוודע מקודם אם יהיה ביד השליח לבצע מה שהוטל עליו. ואין זה דומה לשכר חמרים להביא תבואה ולא מצאו, שמנכים משכרם כפועל בטל (למעלה ה"ד), מפני שהחמרים נשכרו לכל היום לעבודה רבה, ואם לא מצאו תבואה - לא עשו מלאכתם ויושבים בטל, אבל כאן השלים השליח את כל מה שקיבל עליו, שהרי הלך וחזר, ולפיכך אין מנכים משכרו כלום. ומזה יוצא, שאם קיבל השליח עליו להביא דבר כבד, נותן לו כפועל בטל, שאינו דומה שכר הבא טעון לבא ריקן, כמו שנתבאר למעלה שם (מגיד־משנה, וראה ראב"ד). 122) שזיפים המובאים מדמשק (ראה 'ערוך' ערך דורמסקנין). 123) שהרי ביצע השליחות שהוטלה עליו, ואין על השליח להפסיד מחמת המצב שהתהווה בינתיים שאין עוד צורך בפירות שהביא (בבא־קמא קטז:).

16 **ט. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[124] לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּשֶׁלּוֹ,**
17 **וְהֶרְאָהוּ בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ - נוֹתֵן כָּל שְׂכָרוֹ[125], וְחוֹזֵר**
18 **וְלוֹקֵחַ מֵחֲבֵרוֹ מַה שֶּׁנֶּהֱנָה בְּזוֹ הַמְּלָאכָה[126].**

124) בבא־מציעא עו. 125) כפי מה שפסק עמו. 126) שאם יש פועלים שנשכרין בשלושה, והוא פסק עמהם בארבעה - נוטל מחבירו שלושה, כמבואר בהל' ג גבי שליח ששינה.

19 **י. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל[127] לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּתֶבֶן וְקַשׁ[128]**
20 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאָמַר לוֹ: טֹל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ בִּשְׂכָרְךָ[129] -**
21 **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[130]. וְאִם מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו[131] אָמַר לוֹ[132]:**
22 **הֵילָךְ שְׂכָרְךָ[133] וַאֲנִי אֶטֹּל אֶת שֶׁלִּי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.**

127) שם קיח. 128) ללקט התבן והקש שבשדה. 129) במקום שכרך. 130) אע"פ שהם שווים כשכרו, שהפועל נוטל שכרו במזומנים "שעל דעת כן נשכר, ואל שכרו הוא נושא נפשו" (מגיד־משנה). 131) הפועל ליטול התבן והקש בשכרו. 132) כלומר, חזר בו בעל הבית ואמר לו. 133) קח שכרך במזומנים.

23 **יא. מְצִיאַת הַפּוֹעֵל - לְעַצְמוֹ[134], אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר**
24 **לוֹ: עֲשֵׂה עִמִּי מְלָאכָה הַיּוֹם[135], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם**
25 **אָמַר לוֹ: עַדֵּר עִמִּי הַיּוֹם[136]. אֲבָל אִם שְׂכָרוֹ לְלַקֵּט**
26 **מְצִיאוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָסַר[137] הַנָּהָר וּשְׂכָרוֹ לְלַקֵּט הַדָּגִים**
27 **הַנִּמְצָאִין בָּאֲגַם - הֲרֵי מְצִיאָתוֹ לְבַעַל הַבַּיִת, וַאֲפִלּוּ**
28 **מָצָא כִּיס מָלֵא דִּינָרִין[138].**

134) כלומר, הפועל זוכה בה לעצמו, ואין אנו אומרים מכיון שנשכר לעבוד בשביל בעל־הבית כל היום, הרי רווח כל מעשה ידיו שייכים לבעל־הבית (שם יב: כרב פפא).

135) ולא פירש לאיזו מלאכה שוכרו, והטעם שלא השכיר עצמו אלא למלאכה בשל בעל־הבית ולא ללקוט מציאות בשל הפקר. - אמנם בעל־הבית מנכה משכרו כפי מה שבטל ממלאכה מחמת ההתעסקות במציאה. 136) שלא השכיר עצמו אלא למלאכה מסויימת. 137) שנסוג. 138) שהרי השכיר עצמו ללקט מציאות לבעל הבית בשל הפקר, וכל המציאות בכלל.

יום שישי י"ט שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר דין מלווה את חבירו על המשכון ונאנס, ודין שמירה בבעלים, ודין אומנים שהם שומרי שכר, ודין נתן לאומנים לתקן וקלקלו, ודין מוליך חיטים לטוחן ועשאן סובים, ודין מראה דינר לשולחני ואמר השולחני שהוא יפה ונמצא רע, ודין טבח או סופר העיר או מלמד תינוקות או הנוטע אילנות בשכר בשביל כל בני העיר שגרמו הפסד מפני שנתעצלו, שמסלקים אותם בלי התראה מוקדמת.

1 **א. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ עַל הַמַּשְׁכּוֹן, בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ מָעוֹת**
2 **בֵּין שֶׁהִלְוָהוּ פֵּרוֹת[2], בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ בִּשְׁעַת הַלְוָאָתוֹ בֵּין**
3 **שֶׁמִּשְׁכְּנוֹ אַחַר שֶׁהִלְוָהוּ - הֲרֵי זֶה שׁוֹמֵר שָׂכָר[3].**
4 **לְפִיכָךְ, אִם אָבַד הַמַּשְׁכּוֹן אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּדָמָיו[4].**
5 **וְאִם נֶאֱנַס הַמַּשְׁכּוֹן, כְּגוֹן שֶׁנִּלְקַח בְּלִסְטִים מְזֻיָּן**
6 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר אֲנָסִין - יִשָּׁבַע שֶׁנֶּאֱנַס[5], וִישַׁלֵּם**
7 **בַּעַל הַמַּשְׁכּוֹן אֶת חוֹבוֹ עַד פְּרוּטָה אַחֲרוֹנָה[6].**

2) כחכמים (בבא מציעא פ:) ולא כרבי יהודה האומר הלווהו מעות שומר חינם, פירות שומר שכר. 3) לפי שהוא נושא שכר, שאם יזדמן לו עני בשעה שהוא עוסק בשמירת המשכון שלא יתקלקל, כגון, שטיחה וניעור (השווה שם כט:) יהא פטור מלתת לו פרוטה כפי הכלל שבידינו "העוסק במצוה פטור מן המצוה" והמלוה ממון לחבירו מצוה הוא עושה, ומחמת הנאה זו דינו כשומר שכר. ומטעם זה דן רב יוסף (בבא קמא נו:) את שומר אבידה כשומר שכר (ועל שם כך קראו בתלמוד (נדרים לג:) "פרוטה דרב יוסף" לכל הנאת שכר דוגמת זו, שאינה הנאה בטוחה, שהרי ייתכן, שלא יזדמן לו עני בשעה שהוא עסוק בשמירתה (בבא מציעא שם וברי"ף, על פי תשובת הרא"ש הובאה בטור חושן משפט סוף סימן עב). 4) "ואם היה שווה המשכון כדי דמי החוב אין לאחד על חבירו כלום, ואם החוב יתר על המשכון משלם הלווה הייתרון, ואם דמי המשכון יתרים על החוב נותן המלווה ללווה הייתרון" (לשון השולחן ערוך סימן עב סעיף ב). 5) כדין שומר שכר שנתבאר למעלה פרק א הלכה ב. 6) היינו, אפילו מה שכנגד המשכון, ולא כשמואל (שם) האומר, שהמלווה אלף זוז וקיבל ידית של מגל למשכון: "אבד קתא דמגלא (ידית המגל שנתן במשכון) - אבדו אלפא זוזי" (מגיד משנה).

8 **ב. כָּל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: שְׁמֹר לִי וְאֶשְׁמֹר לְךָ[7] - הֲרֵי**
9 **זֶה שְׁמִירָה בַּבְּעָלִים[8]. אָמַר לוֹ: שְׁמֹר לִי הַיּוֹם**
10 **וְאֶשְׁמֹר לְךָ לְמָחָר[9], הַשְׁאִילֵנִי הַיּוֹם וַאֲנִי אַשְׁאִילְךָ**
11 **לְמָחָר[10], שְׁמֹר לִי הַיּוֹם וְאַשְׁאִילְךָ לְמָחָר, הַשְׁאִילֵנִי**
12 **הַיּוֹם וְאֶשְׁמֹר לְךָ לְמָחָר - כֻּלָּן נַעֲשׂוּ שׁוֹמְרֵי שָׂכָר זֶה**
13 **לָזֶה[11].**

7) בזמן אחד. 8) שנתבאר בפרק א הלכה ג שהשומר פטור אפילו על פשיעה, שהרי כל אחד ואחד שומר את של חבירו בהתחלת השמירה (שם פא.). 9) אין זה שמירה בבעלים שאין הבעלים עוסקים במלאכתו בהתחלת השמירה. 10) אבל אם אמר השאילני היום ואשאילך היום הרי זה שאלה בבעלים (מגיד משנה. ודעת רש"י שגם במקרה זה אין לו דין שאלה בבעלים). 11) שם, היינו, שאם נגנב אצל השומר או אצל השואל - חייב, שכל אחד משאיל או שומר תחת שאלתו או שמירתו של השני וזהו שכרו. ואם נאנס בידי השואל - פטור, שאין זו שמירה בבעלים, כמו שביארנו בדין שמור לי היום ואשמור לך מחר (והאומר השאילני ואשאילך או שמור ואשאילך בזמן אחד, לפי המגיד משנה דעת רבינו שזה שאלה בבעלים ופטור, ולפי הכסף משנה אין הכרע בדברי רבינו, וראה במשנה למלך מה שהקשה על המגיד משנה וראה בש"ך סימן שה סעיף קטן ו שמיישבו).

14 **ג. כָּל הָאֲמָנִין - שׁוֹמְרֵי שָׂכָר הֵן[12]. וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ: טֹל**
15 **אֶת שֶׁלְּךָ וְהָבֵא מָעוֹת, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הָאֻמָּן: גְּמַרְתִּיו,**
16 **וְלֹא לָקְחוּ הַבְּעָלִים אֶת הַכְּלִי - הָאֻמָּן שׁוֹמֵר חִנָּם[13].**
17 **אֲבָל אִם אָמַר הָאֻמָּן: הָבֵא מָעוֹת וְטֹל אֶת שֶׁלְּךָ[14] -**
18 **עַדַּיִן הוּא נוֹשֵׂא שָׂכָר כְּשֶׁהָיָה[15].**

12) אף על גב שאינו נוטל שכר שמירה לפי שהוא נהנה במה שהכלי בשמירתו שעל ידו הוא מקבל שכר אומנתו ודומה לשוכר שנתבאר בפרק א הלכה א שדינו כשומר שכר לפי שהוא נהנה שמשתמש בו לצורכו (שם פא: על פי המשנה למלך כאן וש"ך סימן שו סעיף קטן א). 13) לפי שנגמרה מלאכתו ואינו משתכר עוד על ידה, והרי הוא כשאר שומר שכר, שאחר שנגמר זמן שמירתו חייב כשומר חינם בלבד (נתיבות המשפט שם סעיף קטן ב, על פי שולחן ערוך סימן שמג סעיף ב). 14) שהקדים נתינת המעות לנטילת החפץ, גילה דעתו שמעכב החפץ עד שיקבל שכרו. 15) שהרי הוא נהנה במה שהחפץ ברשותו, שהוא תופסו בתור משכון להבטחת שכרו, וזהו שכרו (שם).

19 **ד. נָתַן לָאֻמָּנִין[16] לְתַקֵּן, וְקִלְקְלוּ - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם.**
20 **כֵּיצַד? נָתַן לְחָרָשׁ[17] שְׂדֵה תִבְאָה וּמִגְדָּל[18] לִקְבֹּעַ בָּהֶן**
21 **מַסְמֵר, וְשִׁבְּרָן; אוֹ שֶׁנָּתַן לוֹ אֶת הָעֵצִים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן**
22 **שְׂדֵה תִבְאָה וּמִגְדָּל, וְנִשְׁבְּרוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ - מְשַׁלֵּם לוֹ**
23 **דְּמֵי שְׂדֵה תִבְאָה וּמִגְדָּל[19]; שֶׁאֵין הָאֻמָּן קוֹנֶה בְּשֶׁבַח**
24 **הַכֶּלִי[20]. נָתַן צֶמֶר לְצַבָּע, וְהִקְדִּיחַתּוּ יוֹרֶה[21] - נוֹתֵן לוֹ**
25 **דְּמֵי צַמְרוֹ. צְבָעוֹ כָּעוּר[22], אוֹ נְתָנוֹ לוֹ לְצָבְעוֹ אָדֹם**
26 **וּצְבָעוֹ שָׁחֹר, שָׁחֹר וּצְבָעוֹ אָדֹם, נָתַן עֵצִים לְחָרָשׁ**
27 **לַעֲשׂוֹת מֵהֶן כִּסֵּא נָאֶה וְעָשָׂה כִּסֵּא רַע אוֹ סַפְסָל[23]:**
28 **אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - נוֹתֵן בַּעַל הַכְּלִי אֶת**
29 **הַהוֹצָאָה, וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח - נוֹתֵן לוֹ**
30 **אֶת הַשֶּׁבַח בִּלְבַד[24]. אָמַר בַּעַל הַכְּלִי: אֵינִי רוֹצֶה**

1 בְּתַקָּנָה זוֹ, אֶלָּא יִתֵּן לִי דְּמֵי הַצֶּמֶר אוֹ דְּמֵי הָעֵצִים[25]
2 - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[26]. וְכֵן אִם אָמַר הָאֻמָּן: הֵא לְךָ דְּמֵי
3 צַמְרְךָ אוֹ דְּמֵי עֵצֶיךָ וָלֵךְ[27] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁאֵין
4 הָאֻמָּן קוֹנֶה בְּשֶׁבַח כְּלִי שֶׁעָשָׂה[28].

16) בבא קמא צח: 17) נגר. 18) מיני ארגזים וארונות. בפירוש המשנה במסכת שבת (קכ.) כותב רבינו: "שידה צורתה ידועה אצלנו והיא תיבה קטנה ... ומגדל - אוצר של עץ ידוע אצלנו ונקרא בערבית מנשא"ר". 19) גמורים, אף על פי שנתן לו עצים. 20) פירוש, האומן עושה הכלי בשביל בעל הבית שמשלם לו שכר עבודתו, וכל מה שמשביחים העצים בשוויים מתוך שנעשו כלים - שייך לבעל הבית ואין האומן קונה כלום בשבח זה ומשום זה הוא נוטל שכרו בלבד ומשלם מה שהזיק (שם כרבא). 21) "שרפתו היורה שהרתיחה יותר מדאי" (שם ק: רש"י שם). 22) שצבעו בשיירי צבע שנשתיירו ביורה וקיבל הצבע מראה (גוון) מכוער (שם). 23) והואיל ושינה אין בעל הבית נותן שכרו כפי מה שקצץ עימו, אלא יד האומן על התחתונה וכמו שמבאר רבינו והולך. 24) "כגון אם היה הבגד שווה דינר ואחר צביעתו שווה דינר וחצי והוציא בו הצבע רבע דינר לא ייתן אלא רבע דינר, ואם הוציא עליו שלושה רבעי דינר ייתן לו החצי (הדינר), מאשר הותיר בדמיו" (=שהשביח בבגד) (רבינו בפירוש המשנה שם). 25) וייטול לו הכלי שעשה (רבינו שם ועיין קצות החושן סימן שו). 26) "לפי שאמרנו 'אם השבח יתר על ההוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח' היא תקנה לכל אחד משניהם" (רבינו שם). 27) או תן לי כפי השבח שהשביח הבגד. 28) ואין לו אלא דמי ההוצאה, כמו שנתבאר (על פי סוגיית הגמרא שם קב).

5 ה. הַמּוֹלִיךְ חִטִּין[29] לְטָחוּן[30], וְלֹא לְתָתָן[31] וַעֲשָׂאָן
6 סֹבִין[32] אוֹ מֵרְסָן; נָתַן הַקֶּמַח לְנַחְתּוֹם[33], וַעֲשָׂאוֹ פַּת
7 נִפּוּלִין[34]; בְּהֵמָה לְטַבָּח, וְנִבְלָה - חַיָּבִין לְשַׁלֵּם
8 דְּמֵיהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹשְׂאֵי שָׂכָר[35]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה
9 טַבָּח מֻמְחֶה[36], וְשָׁחַט בְּחִנָּם - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[37];
10 וְאֵינוֹ מֻמְחֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּחִנָּם - חַיָּב
11 לְשַׁלֵּם[38]. וְכֵן הַמַּרְאֶה דִּינָר לְשַׁלְחָנִי[39], וְאָמַר לוֹ 'יָפֶה
12 הוּא'[40], וְנִמְצָא רַע[41]: אִם בְּשָׂכָר רָאָהוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם,
13 אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּקִי[42] וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד; וְאִם
14 בְּחִנָּם[43] רָאָהוּ - פָּטוּר, וְהוּא[44] שֶׁיִּהְיֶה בָּקִי שֶׁאֵינוֹ
15 צָרִיךְ לְהִתְלַמֵּד; וְאִם אֵינוֹ בָּקִי - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל
16 פִּי שֶׁהוּא בְּחִנָּם. וְהוּא שֶׁיֹּאמַר לַשַּׁלְחָנִי: עָלֶיךָ אֲנִי
17 סוֹמֵךְ[45], אוֹ שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל
18 רְאִיָּתוֹ, וְלֹא יַרְאֶה לַאֲחֵרִים[46]. טַבָּח שֶׁעָשָׂה בְּחִנָּם
19 וְנִבֵּל, וְכֵן שַׁלְחָנִי שֶׁאָמַר 'יָפֶה' וְנִמְצָא רַע, וְכֵן כֹּל
20 כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - עֲלֵיהֶן לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהֵן מֻמְחִין; וְאִם
21 לֹא הֵבִיאוּ רְאָיָה - מְשַׁלְּמִין[47].

29) שם צט: 30) אדם המקבל חיטים של אחרים לטוחנן בשכר, ועליו ללתות (לשרות) החיטים במים לרככן ולכותשם אחר כך במכתשת להסיר קליפתן לפני הטחינה, כדי שיהיה הקמח דק ונקי. 31) כל צרכן, שאם לא לתתן כלל - הרי הוא פושע ממש וכמזיק בידיים (חסדי דוד על התוספתא בבא קמא פרק י הלכה ד). 32) קליפה גסה הנושרת בשעת כתישת החיטים (על פי פירוש רש"י בשבת עו:). ורבינו בפירושו למשנה שם כתב: "סובין ... והוא הקמח הבינוני; מורסן - היא הקליפה העליונה היוצאת בנפה תחילה". 33) אופה. 34) "נשבר ונופל כשאוחזין בו" (רש"י שם). 35) ואפילו היה מומחה זאת אומרת מאומן במקצוע זה והרי זה כאונס - חייב, שאין זה אונס גמור, שבזהירות מרובה היה מונע את התקלה ואין השומר שכר פטור אלא על אונס גמור, שלא היה בידו למנעו (כמו שנתבאר למעלה בפרק א הלכה ג). 36) שידיו מאומנות לשחיטה (מאירי שם). 37) שהרי זה כאונס והשומר חינם פטור על אונס שכזה (כמו שנתבאר שם) - וכן טחון ונחתום מומחים ועשו בחינם - פטורים (מגיד משנה). 38) שהרי פושע הוא שלא היה לו לשחוט כשאינו מומחה (שם כרבי יוחנן). 39) לחלפן כספים - ושואל על טיבה. 40) וקיבלה מחבירו. 41) כגון שפסלתו מלכות. 42) בטיב המטבעות. 43) שם. בגמרא לא הוזכר בראיית המטבעות חילוק בין בשכר בין בחינם, ודעת רבינו שיש להשוות דין השולחני לדין הטבח (מגיד משנה). 44) זה שאמרנו שהאינו בקי חייב. 45) שאם לא הודיעו יכול השולחני לטעון לא ידעתי שעלי אתה סומך. 46) כגון שהיו עומדים לפני גמר עיסקא וגמרו העיסקא בפניו, אינו צריך להודיעו (רי"ף שם על פי עובדא בגמרא שם (צט: ק.) ברבי חייא, ובריש לקיש). 47) שם. עובדא לפני רבי יוחנן בטבח שעשה בחינם - ולמד רבינו שהוא הדין בשולחני (מגיד משנה).

22 ו. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[48] שֶׁיִּהְיֶה הַנּוֹטֵעַ אִילָנוֹת[49] נוֹטֵל חֲצִי
23 הַשֶּׁבַח וּבַעַל הַקַּרְקַע חֵצִי, וְנָטַע וְהִשְׁבִּיחַ וְנָטַע
24 וְהִפְסִיד[50] - מְחַשְּׁבִין לוֹ חֲצִי הַשֶּׁבַח שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וּמְנַכִּין
25 מִמֶּנּוּ מַה שֶׁהִפְסִיד[51], וְנוֹטֵל הַשְּׁאָר. וַאֲפִלּוּ הִתְנָה עַל
26 עַצְמוֹ, שֶׁאִם הִפְסִיד לֹא יִטֹּל כְּלוּם - הֲרֵי זֶה
27 אַסְמַכְתָּא[52], וְאֵין מְנַכִּין לוֹ אֶלָּא מַה שֶׁהִפְסִיד[53]. הָיָה
28 מִנְהָגָם שֶׁיִּטֹּל הַנּוֹטֵעַ מֶחֱצָה[54] וּבַעַל הַקַּרְקַע מֶחֱצָה,
29 [אִם] הָיָה[55] מִנְהָגָם שֶׁיִּטֹּל הָאָרִיס[56] שְׁלִישׁ, אִם נָטַע
30 הַנּוֹטֵעַ וְהִשְׁבִּיחַ וְרָצָה לְהִסְתַּלֵּק, שֶׁנִּמְצָא בַּעַל
31 הַקַّרְקַע צָרִיךְ לְהוֹרִיד לָהּ אָרִיס - הֲרֵי בַּעַל הַקַּרְקַע
32 מוֹרִיד אָרִיס, וְיִטֹּל בַּעַל הַקַּרְקַע חֶצְיוֹ, וְלֹא יַפְסִיד
33 בַּעַל הַקַּרְקַע כְּלוּם, וְיִטֹּל הָאָרִיס שְׁלִישׁ, וְהַשְּׁתוּת
34 הַנִּשְׁאָר שֶׁל נוֹטֵעַ[57], שֶׁהֲרֵי סִלֵּק עַצְמוֹ בִּרְצוֹנוֹ.

48) שם קט. 49) המקבל שדה מחבירו לנוטעה ולטפל בנטיעות. 50) כלומר, בחלק מן הנטיעות השביח ובחלק הפסיד, היינו שלא השביחה כמו החלק שהשביח. 51) בהשוואה לחלק שהשביח ומוסיפין לחלקו של בעל הבית, כדי שיהיה לו חצי השבח מכל היבול שהייתה השדה מוציאה אלמלי השביחה כולה. 52) "שכל האומר: אם יהיה או לא יהיה לא גמר והקנה, שהרי דעתו עדיין סומכת שמא יהיה שמא לא יהיה" (רבינו, בפרק י"א מהלכות

מכירה הלכה ו). 53) ונוטל השאר (שם כרבא - וראה למעלה פרק ח הלכה יב). 54) בעד הנטיעה והטיפול בעיבוד האילנות. 55) כלומר, והיה. 56) היורד לשדה נטועה לעבד אותה. 57) כגון, אם היה השבח שנים עשר דינרים, נוטל בעל השדה שישה, שהם חצי השבח. ומהחצי השני של הנוטע ייקח האריס ארבעה שהם שליש, והנוטע שניים, שהם שתות (שם כרבא. על פי הטור סימן של).

1 **ז. הַנּוֹטֵעַ[58] אִילָנוֹת לִבְנֵי הַמְּדִינָה שֶׁהִפְסִיד[59], וְכֵן**
2 **טַבָּח שֶׁל בְּנֵי הָעִיר שֶׁנִּכְּל הַבְּהֵמוֹת[60], וְהַמַּקִּיז דָּם**
3 **שֶׁחָבַל, וְהַסּוֹפֵר שֶׁטָּעָה בַּשְּׁטָרוֹת[61], וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת**
4 **שֶׁפָּשַׁע בַּתִּינוֹקוֹת וְלֹא לִמֵּד, אוֹ לִמֵּד בְּטָעוּת[62], וְכֹל**
5 **כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ הָאֻמָּנִים שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיַּחֲזִירוּ הַהֶפְסֵד**
6 **שֶׁהִפְסִידוּ - מְסַלְּקִין אוֹתָן בְּלֹא הַתְרָאָה; שֶׁהֵן**
7 **כְּמַתְרִין וְעוֹמְדִין[63] עַד שֶׁיִּשְׁתַּדְּלוּ בִּמְלַאכְתָּן, הוֹאִיל**
8 **וְהֶעֱמִידוּ אוֹתָן הַצִּבּוּר עֲלֵיהֶם[64].**

58) שם. 59) שאין הנטיעות גדילות כראוי, והפסד שאי אפשר להחזיר הוא (הגהות מיימוניות). 60) בין שהוא בחינם בין בשכר, שאפילו בשכר שמשלם ההפרש בין כשירה לנבילה (כמבואר למעלה הלכה ה) - הפסד שאי אפשר להחזיר הוא, שלפעמים יש צורך בהרבה בשר ואין בהמות אחרות מצויות (מגיד משנה). 61) שכתבו שלא כדין (הגהות מיימוניות). 62) שאותה שעה שלא לימדם או לימדם בטעות, מופסדת ואינה חוזרת לעולם (שם). 63) לסלקם כשיפשעו. 64) עליהם להשתדל ביותר.

יום ש"ק כ' שבט ה'תש"פ

פֶּרֶק אֶחָד עָשָׂר[1]

1) מבאר שמצוות־עשה ליתן שכר שכיר בזמנו, ודין כובש שכר שכיר, ודין סיכסוך שבין שכיר לבעל הבית.

9 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן שְׂכַר הַשָּׂכִיר[2] בִּזְמַנּוֹ[3], שֶׁנֶּאֱמַר:**
10 **בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ וגו'. וְאִם אֵחֲרוֹ לְאַחַר זְמַנּוֹ - עוֹבֵר**
11 **בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ[4]. וְאֵין**
12 **לוֹקִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[5]. אֶחָד שְׂכַר[6]**
13 **הָאָדָם וְאֶחָד שְׂכַר הַבְּהֵמָה וְאֶחָד שְׂכַר הַכֵּלִים - חַיָּב**
14 **לִתֵּן בִּזְמַנּוֹ, וְאִם אֵחַר לְאַחַר זְמַן - עוֹבֵר בְּלֹא**
15 **תַעֲשֶׂה[7]. וְגֵר תּוֹשָׁב[8] - יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן**
16 **שְׂכָרוֹ[9], וְאִם אֵחֲרוֹ - אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[10].**

2) אחד שכיר שעבד ביום, ואחד שכיר שעבד בלילה (ספר המצוות, עשין ר). 3) בשכיר לילה - כל היום, ובשכיר יום - כל הלילה (להלן הל' ב). 4) ואזהרה שניה יש בשכיר בויקרא (יט, יג) "לא תלין פעולת שכיר", ומנאן רבינו למצות לא־תעשה אחת, לפי שענין המצוה בשתי האזהרות אחת היא: לא לאחר שכר השכיר ונפרעהו בזמנו, ולא נכפלו אלא כדי להשלים דיני המצוה שמשתי האזהרות אנו למדים מתי זמן הפרעון לשכיר יום, ומתי לשכיר לילה, כמו שיבואר לקמן הל' ב, שאזהרת "לא תבוא" אמורה בשכיר לילה שזמן הפרעון כל היום, ומאזהרת "לא תלין" למדנו שפרעון שכר שכיר יום - זמנו כל הלילה, ואין למנות מה שיבוא בתורה לתשלום דין המצוה - מצוה בפני־עצמה (ספר המצוות לאוין רלח, 'חינוך' רל). אמנם עובר המאחר (לפי המגיד־משנה בדעת רבינו) תשלום שכר השכיר - בין שכיר יום, ובין שכיר לילה - שתי האזהרות, כלומר, שבשכיר יום עובר אף בלאו האמור בשכיר לילה, ובשכיר לילה עובר אף על של יום (והשווה שורש ט ב'ספר המצוות' לרבינו). 5) וכל המשלם אינו לוקה (מכות טו). 6) ב"מ קיא. 7) כן דרשו, ממה שנאמר: "לא תלין פעולת שכיר אתך" - כל שפעולתו אתך, ואפילו בהמה וכלים (שם קיא:). 8) זה גוי שקיבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח, ונקרא שמו "תושב" לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל, לעומת הגוי שלא קיבלן עליו, שגם העברה בארץ ישראל אסורה (רבינו בפי"ד מהל' איסורי ביאה הל' ז, וראה פ"י מהל' עבודה זרה הל' ו). 9) ב"מ שם, שכן נאמר לא תעשוק שכיר עני ואביון וגו' בשעריך ביומו תתן שכרו, ודרשו (שם) "בשעריך" זה גר תושב. 10) שכן נאמר (ויקרא יט, יג): "לא תעשוק רעך וגו' לא תלין", ודרשו (שם) "רעך" ולא גר תושב, ומכאן שהתורה מיעטה אותו מן הלאו, וריבתה אותו למצות־העשה "ביומו תתן שכרו".

17 **ב. כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר[11] - כְּאִלּוּ נָטַל נַפְשׁוֹ**
18 **מִמֶּנּוּ[12]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ. וְעוֹבֵר[13]**
19 **בְּאַרְבַּע אַזְהָרוֹת[14] וַעֲשֵׂה[15]: עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּעֲשֹׁק,**
20 **וּמִשּׁוּם בַּל תִּגְזֹל, וּמִשּׁוּם לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר,**
21 **וּמִשּׁוּם לֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ[16], וּמִשּׁוּם בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן**
22 **שְׂכָרוֹ. אֵי זֶהוּ זְמַנּוֹ? שְׂכִיר יוֹם[17] - גּוֹבֶה כָּל**
23 **הַלַּיְלָה[18], וְעָלָיו נֶאֱמַר: לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ**
24 **עַד בֹּקֶר; וּשְׂכִיר לַיְלָה - גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וְעָלָיו**
25 **נֶאֱמַר: בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ[19]. וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל יוֹם[20]**
26 **- גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם[21]; וּשְׂכִיר שָׁעוֹת שֶׁל לַיְלָה - גּוֹבֶה**
27 **כָּל הַלַּיְלָה[22]. שְׂכִיר שַׁבָּת[23], שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שָׁנָה,**
28 **שְׂכִיר שָׁבוּעַ[24]: יָצָא בַּיּוֹם[25] - גּוֹבֶה[26] כָּל הַיּוֹם; יָצָא**
29 **בַּלַּיְלָה - גּוֹבֶה כָּל (אוֹתוֹ) הַלַּיְלָה[27].**

~ נקודות משיחות קודש ~

הלכה זו מדברת על החיוב ליתן שכר השכיר בזמנו – "ולא תבוא עליו השמש".

וידועה השאלה, הרי אמרו חז"ל שהקב"ה מקיים את מה שהוא אומר לישראל לעשות, ומדוע אין הוא משלם שכר ליהודי בכל פעם שמסיים לקיים מצוה, ודוחה התשלום ל"מחר" היינו לעולם הבא, כמאמר חז"ל "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם".

יש המתרצים שכיון שכל ימינו אנו משועבדים לה' ית' ולעבודתו, הרי שכל חיי האדם הם זמן אחד של שכירות, והרי הדין הוא ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ואם שכר פועל לתקופה מסוימת אינו עובר ב'בל תלין' עד שעוברת כל התקופה.

והנה בענין שכר המצוות, נחלקו הרמב"ם והרמב"ן אימתי

הוא מתן שכרן, לשיטת הרמב"ם עוה"ב הוא זמן מתן שכרן של מצוות, היינו בגן־עדן לפי שבאים לאדם אחר העוה"ז, ואילו הרמב"ן (וכך היא ההכרעה בתורת הקבלה) סובר שעולם הבא היינו עולם התחיה וא"כ נמצא שהקב"ה מאחר שכרו של יהודי עד לימות המשיח, ואיך מתאים זה עם ההלכה הנ"ל.

והביאור בזה הוא על פי מה שמבאר אדה"ז את מאמר חז"ל "תכלית בריאת העולם־הזה הוא שנתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה זו בתחתונים", וענין זה נפעל על ידי כל מעשינו ועבודתנו במשך **כל** זמן הגלות על ידי כל ישראל שבכל הדורות ובצירוף כולם נשלמת העבודה להיות לו יתברך דירה בעולם הזה התחתון. ולפי זה, עבודת כל ישראל בזמן הגלות היא "שכירות אחת", והדין הוא שמי ששכר פועל לעבודה מסוימת שאינו חייב לשלם עד שיסיים העבודה כולם. ובזה יובן איך יכול הקב"ה לאחר השכר עד לעולם התחיה או עוה"ב (כדעת הרמב"ם).

ועדיין קשה, שלפי־זה יוצא, שכל המקומות בהם מדמים חכמים את שכר המצוה לתשלום שבעל הבית מחוייב לשלם לפועל, כוונתם רק לשכר שבעולם הבא, והלא הרבה סוגי שכר מפורשים בתורה שבכתב.

ויש לומר הביאור בזה: כשיהודי מקיים התורה שמחזיקה ומקיימת את העולם ("אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי") הוא נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית, והדין בשותפים הוא ש"הנותן ביצים לבעל התרנגולים להושיב התרנגולים עליהן עד שיצאו האפרוחים ויגדל אותן בעל התרנגולים ויהי' הריוח ביניהם" הנה נוסף לריוח שיהיה ביניהם בשווה לאחר גמר העבודה צריך בעל הביצים "להעלות שכר עמלו ומזונו בכל יום", וכן הוא בענייננו שבנוסף לריוח שיהיה "לעתיד־לבא" ישנו חיוב גם בזמן הזה - במשך זמן העבודה - לתת ליהודים "שכר עמלם ומזונם" כדי שיוכלו לבצע עבודתם כדבעי.

(על פי 'יין מלכות' ספר משפטים סימן ג)

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל הכובש שכר שכיר כאילו נטל נפשו ממנו".

וכראיה מביא את הפסוק "ואליו הוא נושא את נפשו". אבל בהלכות גזילה כשכתב "כל הגוזל את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו..." הביא את הפסוק "כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח". כי שם, לא סובר הרמב"ם (כדעת התוס') שנקרא נטילת נשמתו ממש "משום שפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות", אלא שהפקעת וביטול הבעלות מהחפץ בעל־כורחו של הנגזל הרי זה "**כאילו** נוטל נשמתו ממנו", ולכן נלמד מהפסוק "את נפש בעליו יקח" כי בפסוק זה מצויינת בעלותו שהופקעה שעניינה הוא **כמו** נטילת נשמתו.

אבל כאן, הביא את הפסוק "ואליו הוא נושא את נפשו" אף שבגמ' הובא בסמוך הפסוק הנ"ל ("..נפש בעליו יקח"), כי כאן הכובש שכר שכיר ש"כאילו נטל נפשו ממנו" הוא כפשוטו ממש כי השכיר סומך ונושא את נפשו לשכר זה עבור פרנסתו ופרנסת בני ביתו.

(על פי לקו"ש חל"ב ע' 116 והע' 40)

11) ובדעתו שלא לשלם לו עולמית (ראה כסף־משנה). 12) ברייתא שם קיב. ובגמרא שם, נחלקו רב הונא ורב חסדא, למי התכוונה התורה באמרה: "ואליו הוא נושא את נפשו"; אחד אומר "נפשו של גזלן" (שוכר) כלומר, השוכר נענש על הכבישה וגורם מיתה לעצמו. וחד אמר "נפשו של נגזל" (שכיר) כלומר, כאילו הרגו לשכיר ונטל נפשו ממנו וייענש קשה (רש"י שם). 13) הכובש הזה שבדעתו שלא לשלם לעולם. 14) אבל המשהה שכר השכיר, ובדעתו לפרעו בזמן מאוחר יותר - אינו עובר אלא בעשה ולא־תעשה (כמבואר להלן הל' ה) אבל משום "לא תעשוק" ו"לא תגזול" אינו עובר (כסף־משנה). 15) שם, כנוסחת הרי"ף. 16) שכן בשכיר יום עובר אף על של לילה, ובשל לילה אף על של יום (כדברי המגיד־משנה שהבאנו למעלה הערה ג). 17) שהשכיר עצמו לעבודה ביום, עד שקיעת החמה. 18) כלומר, כל הלילה זמנו. וכיון שעלה השחר ולא פרעו - עובר בלא־תעשה. 19) וגומר: לא תבוא עליו השמש (שם קי:) ובגמרא שאלו: "ואימא איפכא" (נאמר ההיפך) זאת־אומרת ד"לא תלין" בשכיר לילה ו"לא תבוא" בשכיר יום, והשיבו "שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף". כלומר, אין חובת התשלומין בשכירות אלא לאחר שנסתיימה כל העבודה. ולפיכך אין להעמיד הכתוב "לא תבוא עליו השמש" אלא בשכיר לילה, שהרי שכיר יום, ששכירותו נגמרת עם שקיעת החמה (ראה שם פג:), אין חובת התשלומין חלה על השוכר אלא עם שקיעת השמש, וכיצד מזהיר הכתוב לפרוע השכר לפני זמן פרעונו? וכמו כן, אין להעמיד הכתוב "לא תלין" - המזהיר שלא לאחר ולפרוע עד הבוקר - אלא בשכיר יום, שהרי בשכיר לילה אין חובת התשלומין אלא עם הבוקר. 20) ששכירותו נגמרת, ועדיין יום הוא. 21) וכיון ששקעה השמש עובר על "לא תבוא", שהרי נתחייב בתשלום השכירות קודם שבאה השמש. 22) כרב, שם. 23) שהשכיר עצמו לשבוע ימים. 24) לשמיטה, לשבע שנים. 25) שנסתיים חוזה השכירות ביום. 26) שכרו בעד כל השבת או כל השמיטה, שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף. 27) שם.

ג. נָתַן[28] טַלִּיתוֹ[29] לְאֻמָּן[30], וּגְמָרָהּ, וְהוֹדִיעוֹ[31], אֲפִלּוּ אֶחָרוֹ עֲשָׂרָה יָמִים - כָּל זְמַן שֶׁהַכְּלִי בְּיַד הָאֻמָּן אֵינוֹ עוֹבֵר[32]. נְתָנָהּ בַּחֲצִי הַיּוֹם - כֵּיוָן שֶׁשָּׁקְעָה עָלָיו חַמָּה עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תָּלִין[33]; שֶׁהַקַּבָּלָנוּת כִּשְׁכִירוּת הִיא[34], וְחַיָּב לִתֵּן לוֹ בִּזְמַנּוֹ.

28) שם, קיב. 29) לתקנה. 30) בקבלנות. 31) לבעל הטלית שגמרה ויבוא לקחתה - ולא בא. 32) שאין אני קורא בו "לא תלין פעולת שכיר אתך" שהרי אין פעולתו אצלו אלא אצל האומן ('שיטה מקובצת'). 33) וכן אמרו

בברייתא (שם), וזה תימה שהלא בנתנה לו בחצי היום, משום "לא תבוא עליו השמש" יש כאן, אבל "לא תלין" אין כאן, כדין יצא ביום (לעיל הל' ב). וכבר תמה על כך בכסף־משנה והניחו בתימה, ובלחם־משנה אומר שמכאן סיוע לדעת המגיד־משנה (שהבאנו בהערה ג) שבשל יום עובר אף על של לילה, והזכיר רבינו אחד מהם, והעדיף להזכיר את לאו ד"לא תלין" כדי להדגיש את החידוש וכל־שכן שהוא עובר על "לא תבוא", האמור על של יום. 34) כרב ששת שם - שאין האומן קונה בשבח הכלי (כמבואר למעלה פ"י הל' ד), ודינו כשכיר ועובר משום "לא תלין" (כמבואר בגמרא שם, שלדעת האומר אומן קונה והשבח שלו, אין בעל הטלית עובר על "בל תלין" לפי שהכסף שבעל־הבית מחויב לשלם אינו שכר עבודה, אלא דמי השבח שמוכר לו האומן, והם כמילוה.

1 **ד. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ[35]: צֵא וּשְׁכֹר לִי פּוֹעֲלִים, אָמַר**
2 **לָהֶם: שְׂכַרְכֶּם עַל בַּעַל הַבַּיִת - שְׁנֵיהֶם אֵינָן עוֹבְרִין**
3 **מִשּׁוּם בַּל תָּלִין, זֶה[36] לְפִי שֶׁלֹּא שְׂכָרָן[37], וְזֶה[38] לְפִי**
4 **שֶׁאֵין פְּעֻלָּתָן אֶצְלוֹ[39]; וְאִם לֹא אָמַר לָהֶם: שְׂכַרְכֶּם**
5 **עַל בַּעַל הַבַּיִת - הַשָּׁלִיחַ עוֹבֵר[40]. אֵין הַשּׁוֹכֵר עוֹבֵר**
6 **אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁתְּבָעוֹ הַשָּׂכִיר וְלֹא נָתַן לוֹ[41]; אֲבָל אִם**
7 **לֹא תְּבָעוֹ, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ וְלֹא הָיָה לוֹ מַה יִּתֵּן לוֹ[42], אוֹ**
8 **שֶׁהִמְחָהוּ[43] אֵצֶל אַחֵר[44] וְקִבֵּל[45] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[46].**

35) שם, קי'. 36) בעל־הבית. 37) ואין אני קורא בו "לא תלין פעולת שכיר" (רש"י שם), אמנם בעל־הבית עובר, כשהוא משהה שכר הפועל, משום: "אל תאמר לרעך, לך ושוב - ויש אתך" (חושן־משפט סי' שלט סעיף ז, וראה הלכה ג). 38) השליח. 39) ואין אני קורא בו "פעולת שכיר" (רש"י שם). 40) שכל ששכרם סתם, ולא פירש שכרכם על בעל־הבית - שכרם עליו (מגיד־משנה). וכתב ה'טור', שאם הפועלים יודעים שהמלאכה אינה של השליח - אין השליח חייב לשלם שכרם, ומתוך כך אינו עובר על "בל תלין". 41) למדוהו בגמרא שם, ממה שנאמר "פעולת שכיר אתך" אתך כלומר: לדעתך, כשהשכיר תובע והשוכר משהה מדעתו, אבל כשאינו תובע - השהיית השכר מדעת השכיר היא. 42) שאין ביד השוכר מעות במזומנים לשלם לשכיר (שהשכיר נוטל שכרו במזומנים, כמבואר למעלה פ"ט הל' י. — מגיד־משנה). גם דין זה למדו שם, ממה שכתבה תורה "אתך" כלומר, כשיש אתך כסף. 43) "שהכניס אחר תחתיו לפורעו" (לשון רבינו בפירוש המשנה). 44) חנוני או שולחני, ואפילו אין לו לשוכר אצל האחר כלום (שם סי' שלט). 45) האחר קיבל עליו לפרעו (כסף־משנה בפירושו השני, וכן כתב ה'טור' סי' שלט "וקיבל עליו (השולחני) ליתן לו". וה'חינוך' מצוה רל, כתב "וקיבל הפועל", היינו שהפועל הסכים על ההמחאה). 46) ואין השוכר עובר אפילו לא פרע האחר (בגמרא שם נחלקו רבה ורב ששת, אם הפועל יכול לחזור ולתבוע שכרו מבעל־הבית, כשזה שהמחהו אצלו לא שילם. ורבינו ביאר דיני חזרה בפ"ו מהלכות מכירה, ובפט"ז מהל' מלוה ולוה).

9 **ה. הַמַּשְׁהֶה[47] שְׂכַר שָׂכִיר[48] עַד אַחַר זְמַנּוֹ, אַף עַל**
10 **פִּי שֶׁכְּבָר עָבַר בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה[49] - הֲרֵי זֶה חַיָּב**
11 **לִתֵּן מִיָּד. וְכָל עֵת שֶׁיַּשְׁהֶה - עוֹבֵר עַל לָאו שֶׁל**
12 **דִּבְרֵיהֶם[50], שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תֹּאמַר לְרֵעֲךָ לֵךְ וָשׁוּב.**

47) ברייתא, שם קי': 48) ובדעתו לפרעו לזמן מאוחר יותר, להבדיל מכובש שהוא עובר בארבע אזהרות ו'עשה', כמבואר למעלה הל' ב. 49) ואינו עובר מכאן ואילך, כמו שאמרו (שם) "ממשמע שנאמר "לא תלין" איני יודע ש"עד בוקר", מה תלמוד לומר "עד בוקר"? מלמד שאינו עובר אלא עד בוקר ראשון בלבד". 50) דברים שנאמרו בספרי נ"ך. בתלמוד: דברי קבלה.

13 **ו. כָּל שָׂכִיר שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים, וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ[51], וְאָמַר**
14 **בַּעַל הַבַּיִת: נָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ[52], וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר: לֹא**
15 **נָטַלְתִּי כְּלוּם - תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּשְׁבַּע הַשָּׂכִיר[53]**
16 **בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[54] וְיִטֹּל, כְּדִין כָּל נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל; מִפְּנֵי[55]**
17 **שֶׁבַּעַל הַבַּיִת טָרוּד[56] בְּפוֹעֲלָיו[57], וְזֶה הַשָּׂכִיר נוֹשֵׂא**
18 **נַפְשׁוֹ לָזֶה[58]. אֲפִלּוּ הָיָה הַשָּׂכִיר קָטָן - הַשָּׂכִיר נִשְׁבָּע**
19 **וְנוֹטֵל[59]. שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל[60] לוֹמַר:**
20 **לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם וְלֹא שְׂכַרְתִּיךָ, נֶאֱמָן לוֹמַר:**
21 **שְׂכַרְתִּיךָ וְנָתַתִּי לְךָ שְׂכָרְךָ[61]; וְיִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת**
22 **הַסֵּת[62] שֶׁנָּתַן, אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה אִם הוֹדָה בְּמִקְצָת,**
23 **כְּשְׁאָר הַטְּעָנוֹת[63]. הָיָה לוֹ עֵד אֶחָד שֶׁשְּׂכָרוֹ - אֵינוֹ**
24 **מוֹעִיל לוֹ כְּלוּם[64]. וְכֵן אִם תְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ[65], אַף עַל**
25 **פִּי שֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים[66] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו**
26 **הָרְאָיָה[67]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת**
27 **הֵסֵּת[68]. הֵבִיא רְאָיָה שֶׁתְּבָעוֹ כָּל זְמַנּוֹ[69] - הֲרֵי זֶה**
28 **נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁל תְּבִיעָה[70]. כֵּיצַד?**
29 **הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּיוֹם שֵׁנִי עַד הָעֶרֶב - זְמַנּוֹ כָּל לֵיל**
30 **שְׁלִישִׁי, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אֵינוֹ נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[71]; וְאִם**
31 **הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תּוֹבְעוֹ כָּל לֵיל שְׁלִישִׁי - הֲרֵי זֶה**
32 **נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם שְׁלִישִׁי, אֲבָל מִלֵּיל רְבִיעִי**
33 **וָהָלְאָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[72]. וְכֵן אִם**
34 **הֵבִיא עֵדִים שֶׁהָיָה תּוֹבְעוֹ וְהוֹלֵךְ עַד יוֹם חֲמִישִׁי[73] -**
35 **הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל כָּל יוֹם חֲמִישִׁי[74].**

51) כל הלילה בשכיר יום, וכל היום בשכיר לילה, כמבואר למעלה הל' ב. 52) כולו או קצתו (שו"ע חושן־משפט סי' פט, א). 53) שבועות מד: כלומר, שתי תקנות הן: א. תיקנו שבועה בסכסוך שבין שכיר לשוכר; ב. השכיר הוא שנשבע ונוטל. ביאור הדברים: שמדין תורה, דין שכיר כדין כל טוען ונטען, שהמודה במקצת נשבע וכופר הכל, כגון שטוען להד"ם או נתתיו לך - פטור (ראה פ"א טוען ונטען הל' ב, ג). וחכמים הם שתיקנו שבועה בשכיר כדי להפיס דעתו של השכיר שלא ילך בפחי נפש (כמבואר להלן הלכה ז), ומיסוד הדין בעל־הבית נשבע ופטור, כדין כל הנשבעים שבתורה שהם נשבעים ואינם משלמים (שבועות מד:), אלא מפני שבעל־הבית טרוד הוא בפועלים (כמו שמבאר רבינו והולך) עקרו חכמים השבועה מבעל־הבית והעבירוה לשכיר, והוא נשבע ונוטל אפילו כשהשוכר חייב שבועה מן

התורה, כגון שהוא מודה במקצת (ראה שו"ע שם). 54) כשספר־תורה בידו (כמבואר בפי"א מהל' שבועות הלכה ח). כדין כל הנשבעים ונוטלים (ראה פ"א מהל' טוען ונטען הלכה ב). ומקור הדברים בירושלמי פ"ז משבועות הל' ז. 55) כלומר, לפיכך עקרו השבועה מבעל־הבית והעבירוה לשכיר. 56) והוא שוכר, וכסבור שנתן ולא נתן (שם מה.). 57) והוא־הדין בפועל אחד, מפני שהוא טרוד בעסקיו. וכן אמרו בירושלמי שבועות (שם) "בעל הבית, ע"י שעסקיו מרובין תיקנו שבועה לשכיר" (ר"ן שם, והשווה פירוש רבינו במשנה, שם). 58) "ומדקדק בדבר יותר" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 59) דברי רבינו כפי הנוסחא שלפנינו, שהשכיר - אפילו הוא קטן נשבע ונוטל - הם דברי תימה, שהרי אמרו (שבועות לח:) "אין משביעין את הקטן" וכבר הסתייג מזה הראב"ד בהשגותיו וכתב "אין הדעת מסכמת על זה שנמסור שבועה לקטן". אולם הטור בסי' פט מעיד, שראה נוסחא אחרת בדברי רבינו וזו לשונה: "אפילו אם השכור קטן - נשבע ונוטל" (ובמגדל עוז מעיד שמצא נוסחא זו בספר מוגה בחתימת רבינו וכן הוא בקטעים מספר משנה תורה מכת"י רבינו, הוצאת אטלס) כלומר, השכיר נשבע ונוטל אפילו אם השוכר קטן הוא אין אומרים כאן: "אין נשבעין בטענת קטן" (כלשון רבינו למעלה פ"ב הל' ז), מפני שהשכיר, שהוא גדול, הוא התובע והוא הנשבע (וכ"כ הר"י מיגאש שבועות מב: ד"ה והיכא. ובזה מתיישבת תמיהת המשנה למלך, עיי"ש). ונוסחה זו מתאימה למה שכתב רבינו לקמן בפ"ה מהל' טוען ונטען הל' יא: "ואם היה התובע מן הנשבעין ונוטלין כגון השכיר. . . הרי זה נשבע ונוטל מן הקטן" (וראה במגיד משנה שמקיים נוסחת הספרים שגורסים "השכיר" וראה במל"מ שתמה עליו). 60) השוכר. 61) שבועות מה: 62) שבועה שחייבו חכמי הגמרא את הכופר בכל, ונשבע בלי נקיטת חפץ (ראה פי"א מהל' שבועות הל' יג). 63) כדין כל טוען ונטען, שהמודה במקצת - נשבע מן התורה, וכופר הכל - היסת, ופטורים מלשלם. 64) ודינו כדין שכרו שלא בעדים, שעד כאן לא עשו חכמים תקנה בשכיר אלא כשעצם השכירות ברור לנו, כגון שיש עדות גמורה בשני עדים ששכרו, אבל כשאין לו אלא עד אחד, שאין עדותו עדות מבררת והחלטית, אלא רק מחייבת את הצד שכנגד להכחיש העד בשבועה, לא עשו תקנה בשכיר יותר מאשר בכל טוען ונטען (ע"פ מגיד־משנה). 65) כגון שכיר יום אחר שעבר כל הלילה, ושכיר לילה אחר שעבר כל היום. 66) השוכר נאמן, חזקה אין בעל־הבית עובר על "בל תלין", ואין השכיר משהה שכרו (בבא־מציעא קיג). 67) כלומר, על השכיר להביא ראיה שלא פרעו או שתבעו כל זמנו, וכמו שמבאר רבינו והולך. 68) כדין כופר בכל. 69) כל הזמן הראוי לגבייה היה בתביעה, היינו בחזקה שלא פרע, כגון שתבעו השכיר בפני עדים בסוף הזמן, ולא אמר פרעתי אלא דחהו בלך ושוב (ע"פ סמ"ע סי' פט ס"ק יב). 70) כלומר, באורך זמן התביעה (סמ"ע שם, ס"ק יג). 71) אם לא תבעו כל ליל שלישי. 72) היינו י"ב שעות כאורך זמן התביעה. 73) פירוש, אחר שהפסיק לתבוע ביום ג' חזר ותבע בליל ד' וביומו (היינו כ"ד שעות). 74) לילו ויומו. וכן לעולם. ולמה אין נותנים לו שתי יממות, שהרי תבעו כל ליל ג' והיה מחוייב לשלם לו כל יום ג' ולא שילם? מפני שלא תבע לעת ערב, נמצא שהיה אז בחזקת פרוע, וכשתבעו בתחילת ליל ד' הועילה אמנם תביעה זו להאמינו שלא נפרע, אבל נחשבת כתביעה חדשה ונותנים לפועל זמן נגד אותה תביעה בלבד (ע"פ סמ"ע שם ס"ק יג, וראה 'פרישה' שם). וכן לעולם, כל זמן שהוא מתמיד בתביעתו - הוא נשבע ונוטל כנגד כל אותו זמן שתבע (כסף־משנה).

ז. בַּעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: שְׁתַּיִם קָצַצְתִּי לְךָ, וְהַשָּׂכִיר אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ קָצַצְתָּ לִי - לֹא תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׂכִיר כָּאן[75], אֶלָּא הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[76]. וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נָתַן לוֹ שְׁתַּיִם, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הֵילָךְ[77] - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. וְדָבָר זֶה תַּקָּנַת חֲכָמִים[78] הוּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵלֵךְ הַשָּׂכִיר[79] בְּפַחֵי נֶפֶשׁ[80]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] בְּשֶׁשְּׂכָרוֹ בְּעֵדִים וְלֹא יָדְעוּ כַּמָּה פָּסַק לוֹ, וּתְבָעוֹ בִּזְמַנּוֹ; אֲבָל אִם שְׂכָרוֹ שֶׁלֹּא בְּעֵדִים, אוֹ שֶׁתְּבָעוֹ אַחַר זְמַנּוֹ - יִשָּׁבַע בַּעַל הַבַּיִת הֶסֵּת שֶׁלֹּא קָצַץ לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁכְּבָר נָתַן לוֹ, אוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר לוֹ אֶצְלוֹ אֶלָּא זֶה שֶׁאָמַר לוֹ הֵילָךְ, כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת[82].

75) כשהם חלוקים על סכום הקציצה, כמו שתיקנו כשהם חלוקים על הפרעון, אלא השוכר נשבע ופטור (כמו שמבאר רבינו בסמוך). לפי שסכום הקציצה אין השוכר שוכח (שבועות מה:). 76) ואינו נאמן בשבועה. 77) שאינו חייב בשבועת מודה במקצת, כמבואר (בפרק א מהל' טוען ונטען ה"ג). 78) בכל סכסוך שהוא, שיש בין השכיר והשוכר. 79) העני. 80) בלי ממון וגם בלי שבועה של בעל־הבית (ר"י מיגאש שם). 81) שהשוכר חייב שבועה בנקיטת חפץ. 82) שלא יהא דין סכסוך בקציצה, חמור מדין שכיר אומר לא נטלתי והשוכר אומר נתתי, שנתבאר לעיל (הל' ו) שבעל־הבית נשבע היסת בשכרו שלא בעדים או שתבעו אחר זמנו (ר"י מיגאש שם מ"ו, בד"ה מתקיף, והביאו המגיד־משנה).

ח. הַנּוֹתֵן טַלִּיתוֹ[83] לְאֻמָּן, אֻמָּן אוֹמֵר: שְׁתַּיִם קָצַצְתָּ לִי, וְהַלָּה אוֹמֵר: לֹא קָצַצְתִּי אֶלָּא אַחַת, כָּל זְמַן שֶׁהַטַּלִּית בְּיַד הָאֻמָּן, אִם יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְּיָדוֹ[84] - הֲרֵי הָאֻמָּן נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[85] וְנוֹטֵל; וְיָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא[86] בִּשְׂכָרוֹ[87] עַד כְּדֵי דָּמֶיהָ[88]. וְאִם יָצְאַת טַלִּית מִתַּחַת יָדוֹ[89], אוֹ שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ חֲזָקָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהִיא לְקוּחָה בְּיָדוֹ[90] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - יִשָּׁבַע בַּעַל הַטַּלִּית הֶסֵּת, אוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה אִם הוֹדָה בִּמִקְצָת, כְּדִין כָּל הַטְּעָנוֹת, שֶׁאֵין זֶה כְּדִין הַשָּׂכִיר[91].

83) שבועות שם, וכשיטת הר"י מיגאש בחידושיו. 84) כגון שהוא מסתיר הכלי - ומתוך שיכול לומר החזרתי, נאמן לומר מכרתו לי, אפילו כשיש עדים שמסר לו כלי לתקן, כמו שיתבאר בפ"ט מהל' טוען ונטען הל' ב.

85) ואע"ג שאילו אמר לקוחה היא בידי, לא היה נשבע אלא היסת. והטעם, לפי שאינו נשבע על עצמו של הכלי שהוא שלו, אלא על סכום הקציצה, לפיכך הרי זה נשבע ונוטל כדרך כל הנשבעים ונוטלים (ע"פ דברי רבינו בפי"ג מהלכות מלוה ולוה הל' ג). 86) בכת"י תימן, חסרה המילה: שהיא. 87) בגובה הקציצה. 88) של הכלי, ב"מיגו" שהרי אם רצה היה יכול לטעון לקוחה היא בידי והיא שלו, אבל למעלה מכדי דמיה - אין לו "מיגו". 89) שהחזירה לבעליה. 90) כגון שנראה הכלי בפני עדים (ראה טוען ונטען שם). 91) מוסב על זה שבעל הטלית נשבע היסת. כלומר, לפיכך אמרנו שבעל הטלית נשבע היסת ואינו נשבע בנקיטת חפץ כמו בשכיר (כמבואר לעיל הל' ז), מפני שאין דין האומן כדין השכיר. וביאור הדברים: לפי שהשכיר מתפרנס מעבודתו יום יום, וחששו חכמים שלא יהיה לו מה לאכול בערב, ותיקנו שבועה על השוכר באומן - הקבלן - שאין פרנסתו תלויה על עבודת יום יום, לא תיקנו שבועה על בעל־הבית ונשבע היסת (ע"פ ב"י סי' פט). אמנם דברי רבינו כאן נוגדים דברי עצמו בפ"ט מהל' טוען ונטען הל' ב, שכתב שם: "הרי בעל־הבית נשבע בנקיטת חפץ (כלפי האומן) על הקציצה, כמו שביארנו בשכירות". ובהכרח צ"ל שטעות נזדקרה באחד משני המקומות (מגיד־משנה).

ט. שָׂכִיר[92] הַבָּא לְהִשָּׁבַע - אֵין מַחְמִירִין עָלָיו, וְאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו כְּלָל[93], אֶלָּא נִשְׁבָּע שֶׁלֹּא נָטַל וְיִטֹּל. וּלְכָל הַנִּשְׁבָּעִין אֵין מְקֵילִין[94], חוּץ מִן הַשָּׂכִיר שֶׁמְּקֵילִין עָלָיו, וּפוֹתְחִין לוֹ תְּחִלָּה וְאוֹמְרִים לוֹ: אַל תְּצַעֵר עַצְמְךָ, הִשָּׁבַע וְטֹל[95]. אֲפִלּוּ הָיָה שְׂכָרוֹ פְּרוּטָה אַחַת[96], וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר נְתַתִּיהָ - לֹא יִטֹּל אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. וְכֵן כָּל הַנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל, אֲפִלּוּ לֹא יִטְעַן אֶלָּא פְּרוּטָה אַחַת - לֹא יִטֹּל אוֹתָהּ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה כְּעֵין שֶׁל תּוֹרָה[97].

92) שבועות מט: כרב הונא וכרב חסדא, וכפירוש הר"ן שם בדעת הרי"ף. 93) בניגוד לכל מי שנתחייב שבועה, שהמשביע מגלגל עליו כל תביעה שיש לו עליו, ואף שאין לה כל קשר עם התביעה העיקרית (ראה פ"א מהל' טוען הל' יב), לפי שחסו על השוכר שלא ירתע וימנע עצמו מן השבועה (ראה ר"ן שם). 94) כלומר, אין פותחין מיד בשבועה, דהיינו שלא יאמר הדיין בתחילה, אחר ששמע טענת התובע: מכיון שאין לו עדים, אין בכוח הטענה לחייב ממון רק שבועה, אלא פותח ופונה לנטען ואומר: הרי התובע טוען כך וכך, ואולי יודה ויאמר אמת הוא טוען, ואין פותחים בשבועה אלא לאחר שהנטען מכחיש (ראה כסף־משנה, והשווה דברי רבינו בפכ"א מהל' סנהדרין הל' י, ובכ"מ שם). 95) שם: "לפתוח לו", ומפרש רבינו לפתוח לו תחילה בשבועה (ר"ן שם). 96) אבל פחות מפרוטה אינו ממון, ואין בית־דין נזקקין לתובע (פ"ג מהל' טוען ונטען הל' ו). 97) משמע דמפרוטה ומעלה נשבעים ונוטלים, וכפי דעת רבותיו של רבינו (שהביא רבינו בפ"ג מהל' טוען ונטען הל' ז) הנשבעים ונוטלים אינם צריכים טענת שתי מעין כסף, כפי הדרוש בשבועת מודה במקצת (ראה שם הל' א). אמנם צ"ע שהלא רבינו מביע דעתו (שם), ואומר "ואני אומר, שצריך הנתבע שיכפור בשתי מעין ואח"כ ישבע התובע בתקנת חכמים ויטול". וליישב הסתירה בדברי רבינו, אומר הכסף־משנה: "שאפשר לומר שאע"פ שלא נראה לרבינו דעת רבותיו. . . וגילה דעתו בפ"ה מהל' טוען, לא רצה לסמוך על עצמו לענין מעשה, ולפיכך פה סתם הדברים כדעת רבותיו" (וכמה תירוצים נאמרו בישוב הסתירה בדברי רבינו. ראה במ"מ ובכסף־משנה ובלחם־משנה, ובש"ך סי' פט ס"ק ב).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ד־כ' שבט ה'תש"פ

יום ראשון י"ד שבט ה'תש"פ

מצות עשה ע.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שִׁבְעִים —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן מְסֻיָּם אִם יֶאֱרַע לָנוּ סָפֵק בְּאַחַת מֵאוֹתָן הָעֲבֵרוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁחַיָּבִים עַל זְדוֹנָן כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתָן חַטָּאת קְבוּעָה —— וְקָרְבָּן זֶה נִקְרָא 'אָשָׁם תָּלוּי' וְאֹפֶן הַסָּפֵק הַזֶּה אֲשֶׁר אִם יֶאֱרַע חַיָּבִים עָלָיו אָשָׁם תָּלוּי, הוּא: כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת חֵלֶב, אַחַת מֵהֶן חֵלֶב הַכְּלָיוֹת (שהוא אסור) וְהָאַחֶרֶת חֵלֶב הַלֵּב (שהוא מותר), וְאָכַל אַחַת מֵהֶן וְאָכַל אַחֵר אֶת־הַשְּׁנִיָּה אוֹ שֶׁאָבְדָה, וְנִסְתַּפֵּק וְנִתְעוֹרֵר אֶצְלוֹ חֲשָׁשׁ אִם הַחֲתִיכָה שֶׁאָכַל הָיְתָה הַמֻּתֶּרֶת אוֹ הָאֲסוּרָה —— זֶהוּ שֶׁמַּקְרִיב קָרְבָּן עַל הַסָּפֵק הַמִּתְעוֹרֵר הַזֶּה כְּדֵי לְהִתְכַּפֵּר בּוֹ, וְזֶה נִקְרָא 'אָשָׁם תָּלוּי' (שדינו עדיין תלוי ועומד עד שהספק יתברר). אִם נִתְבָּרֵר אַחַר־כָּךְ, שֶׁמַּה־שֶּׁאָכַל הוּא חֵלֶב הַכְּלָיוֹת —— הֲרֵי נִתְאַמֵּת שֶׁזּוֹ שְׁגָגָה וַיַּקְרִיב חַטָּאת קְבוּעָה. וְהַכָּתוּב הֶאֱמוּר בְּקָרְבָּן זֶה הוּא אָמְרוֹ בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא: "וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשִׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע" (ויקרא ה, יז־יח) —— כְּלוֹמַר: עַל מַה שֶּׁלֹּא יָדַע אִם שָׁגַג אוֹ לֹא שָׁגַג. וְעִנְיָן זֶה קוֹרְאִים לוֹ חֲכָמִים 'לֹא הוּדַע', וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כְּרֵתוֹת (יז.).

יום שני ט"ו שבט ה'תש"פ

מצות עשה עא.

הַמִּצְוָה הָע"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁמִּי שֶׁעָבַר עֲבֵרוֹת מְסֻיָּמוֹת יַקְרִיב קָרְבַּן אָשָׁם וְיִתְכַּפֵּר לוֹ — וְזֶהוּ אָשָׁם וַדַּאי. הָעֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן קָרְבָּן זֶה הֵן: מְעִילָה וּגְזֵלָה וּבִיאַת שִׁפְחָה חֲרוּפָה (חציה שפחה וחציה בת חורין. כגון שאחד השותפים בה שחררה) וְשֶׁקֶר בִּשְׁבוּעַת פִּקָּדוֹן (השומר על פקדון חבירו ונשבע לשקר על אחת הטענות הפוטרות אותו להחזיר הפקדון): כָּל־הַמּוֹעֵל בִּשְׁגָגָה, וְהוּא שֶׁיֵּהָנֶה בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה מִן־הַהֶקְדֵּשׁ — בֵּין הֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת וּבֵין הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ — אוֹ הַגּוֹזֵל חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה וּלְמַעְלָה וְנִשְׁבַּע; אוֹ הַבָּא עַל שִׁפְחָה חֲרוּפָה אוֹ הַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע — (וכל אלו) בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד — הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַקְרִיב קָרְבָּן עַל חַטָּאתוֹ, וְאֵינוֹ קָרְבַּן חַטָּאת אֶלָּא קָרְבַּן אָשָׁם; וְקָרְבָּן זֶה נִקְרָא 'אָשָׁם וַדַּאי' (כי ודאי שגג). אָמַר יִתְעַלֶּה בִּמְעִילָה: "וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי ה' וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַה' אַיִל תָּמִים" (ויקרא ה, טו); וְאָמַר: "וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן וְגוֹ' וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר וְגוֹ' וְאֶת־אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַה' אַיִל תָּמִים" (שם, כא־כה). וְאָמַר: "וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִיא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְגוֹ' וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַה' וְגוֹ'" (שם יט, כ־כא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוֹת אֵלּוּ בְּמַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת (ט.).

יום שלישי ט"ז שבט ה'תש"פ

מצות עשה עב.

הַמִּצְוָה הָע"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד עַל עֲבֵרוֹת מְסֻיָּמוֹת. הָעֲבֵרוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן קָרְבָּן זֶה הֵן: טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְטֻמְאַת קָדָשָׁיו וּשְׁבוּעַת בִּטּוּי וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת. מִי שֶׁנִּטְמָא בְּאָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, כְּמוֹ שֶׁקִּבַּעְנוּ בְּהַקְדָּמַת סֵדֶר טְהָרוֹת, וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ בִּשְׁגָגָה — זוֹהִי טֻמְאַת מִקְדָּשׁ; אוֹ שֶׁאָכַל בְּשַׂר קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה — זוֹהִי טֻמְאַת קָדָשָׁיו; אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת בִּטּוּי (נשבע לעשות או שלא לעשות דבר מה, ולא קיים) וְלֹא קִיְּמָהּ בִּשְׁגָגָה; אוֹ נִשְׁבַּע שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (נשבע כאילו אינו יודע עדות לחברו) לַשֶּׁקֶר — בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד — הֲרֵי זֶה מַקְרִיב עַל אַחַד הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה שֶׁיַּעֲשֶׂה קָרְבָּן הַנִּקְרָא: "קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד". וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְגוֹ' אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל־דָּבָר טָמֵא וְגוֹ' וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְגוֹ' וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם וְגוֹ' וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְגוֹ' וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם וְגוֹ' וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ וְגוֹ' וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ וְגוֹ' וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ וְגוֹ'" (ויקרא ה, א־יא). וְלָכֵן נִקְרָא 'עוֹלֶה וְיוֹרֵד' — לְפִי שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמִין, אֶלָּא פַּעַם יוּבָא מִמִּין זֶה וּפַעַם מִמִּין אַחֵר, כְּפִי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַחוֹטֵא הַחַיָּב בַּקָּרְבָּן. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת (ז.).

יום רביעי י"ז שבט ה'תש"פ

מצות עשה סח. עה. עו.

הַמִּצְוָה הַס"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּקְרִיב בֵּית דִּין קָרְבָּן, אִם שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל" (ויקרא ד, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהַתְּנָאִים שֶׁבָּהּ בִּשְׁלֵמוּת בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים.

הַמִּצְוָה הָע"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־אִשָּׁה זָבָה, אִם נִתְרַפְּאָה מִן־הַזִּיבוּת, תַּקְרִיב קָרְבָּן, וְקָרְבָּן זֶה הוּא: "שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה" — וְזֶהוּ קָרְבָּן זָבָה, וְהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה עַד שֶׁתְּבִיאֶנּוּ. וְאוּלַי יַקְשֶׁה עָלַי מַקְשֶׁה וְיֹאמַר: כֵּיוָן שֶׁקָּרְבָּן הַזָּב כְּקָרְבַּן הַזָּבָה, וַהֲרֵי אַתָּה מוֹנֶה (במנין המצוות) אֶת־מִין הַקָּרְבָּן — יִהְיֶה הַחַיָּב בּוֹ מִי שֶׁיִּהְיֶה — כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ בְּקָרְבַּן חַטָּאת וְקָרְבַּן אָשָׁם וַדַּאי וְקָרְבַּן אָשָׁם תָּלוּי וְקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, שֶׁמָּנִיתָ כָּל־אֶחָד מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְלֹא חָשַׁשְׁתָּ לְרִבּוּי הַחֲטָאִים (למנות כל חטא בפני עצמו, מפני) שֶׁעַל כָּל־אֶחָד מֵהֶם חַיָּבִים אוֹתוֹ הַקָּרְבָּן — כָּךְ גַּם כָּאן אַל תָּחוּשׁ לְמִסְפַּר הָאֲנָשִׁים, שֶׁכָּל־אֶחָד מֵהֶם נִתְחַיֵּב קָרְבַּן הָעוֹף?! יֵדַע (המקשה) שֶׁקָּרְבַּן זָב וְזָבָה אֵינוֹ בָּא עַל חֲטָאִים, אֶלָּא הוּא קָרְבַּן חוֹבָה בְּמַצָּב מְסֻיָּם. אִלּוּ הָיָה מַצַּב הַזּוֹב בָּאִישׁ וּבָאִשָּׁה דָּבָר אֶחָד — כְּמוֹ שֶׁהֵם בַּשֵּׂשֶׂם, שֶׁהַשֵּׂשֶׂם שֶׁל זֶה "זָב" וְשֶׁל זוֹ "זָבָה" — כִּי אָז הָיָה צָרִיךְ לִמְנוֹתָם אֶחָד; אֲבָל אֵין הַדָּבָר כֵּן, כִּי הַגְּרַת שִׁכְבַת זֶרַע מִן־הָאִישׁ הִיא שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ קָרְבָּן, אַךְ אִם נִגְּר כְּעֵין שִׁכְבַת זֶרַע מִן־הָאִשָּׁה אֵינָהּ זָבָה, אֶלָּא זוֹב הַדָּם מִן־הָאִשָּׁה הוּא שֶׁחַיֶּבֶת עָלָיו קָרְבָּן; וְאִם זָב הַדָּם מִן־הָאִישׁ אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו קָרְבָּן. וּמִלַּת 'זִיבוּת' אֵין עִנְיָנָהּ אֶלָּא הַנִּזְילָה, וְאֵין כָּל־הַנּוֹזְלִים אוֹתוֹ הַדָּבָר עַצְמוֹ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (נדה לב:): "הָאִישׁ מְטַמֵּא בְּלֹבֶן וְהָאִשָּׁה בְּאֹדֶם", וְאֵין דִּין זָב וְזָבָה כְּדִין מְצֹרָע וּמְצֹרַעַת. וְהָרְאָיָה הַבְּרוּרָה לָזֶה אָמְרָם בִּכְרִיתוֹת (ח:): "אַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה (שקרבן "חטאת" שלהם (וכל הביטויים של "חטאת" ו"כפרה" המופיעים בהקשר לזב וזבה אינם במובנם המצוי אלא במובנם המעשי של "חסרון" ו"השלמה") מעכבן מלאכול בקדשים), וְאֵלּוּ הֵם: הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע". הִנֵּה רוֹאֶה, אֵיךְ מוֹנִים זָב וְזָבָה כִּשְׁנַיִם וּמוֹנִים מְצֹרָע כְּאֶחָד — בֵּין שֶׁהוּא אִישׁ אוֹ אִשָּׁה — לְפִי שֶׁזִּיבוּת הָאִישׁ אֵינָהּ כְּזִיבוּת הָאִשָּׁה. וְהַפָּסוּק הַנֶּאֱמָר עַל קָרְבָּנָהּ: "וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְגוֹ' וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים וְגוֹ'" (שם טו, כח־כט).

הַמִּצְוָה הָע"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־יוֹלֶדֶת תַּקְרִיב קָרְבָּן, וְהוּא: כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעוֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ תּוֹר לְחַטָּאת. וְאִם הִיא עֲנִיָּה, מַקְרִיבָה שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד עֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת. וְגַם הִיא מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה עַד שֶׁתַּקְרִיב, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ וְגוֹ'" (שם יב, ו).

יום חמישי י"ח שבט ה'תש"פ

מצות עשה עד. עז.

המצוה הע"ד — הצווי שנצטווינו שכל־איש זב אם נרפא מזיבותו יקריב קרבן, וקרבן זה הוא: "שתי תורים או שני בני יונה אחד חטאת והאחד עלה" — וזהו קרבן הזב, והוא מחסר כפרה עד שיקריבנו (אף שטבל והעריב היום). והוא אמרו יתעלה: "וכי־יטהר הזב מזובו וגו' וביום השמיני יקח־לו שתי תורים וגו'" (ויקרא טו, יג־טו).

המצוה הע"ז — הצווי שנצטווינו שכל־מצרע (שנראתה לבנונית בעורו) יקריב קרבן אם נרפא מנגעו, והן שלש בהמות: עולה וחטאת ואשם ולוג שמן. ואם הוא עני — מקריב כבש לאשם ושתי תורים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד לחטאת, וזהו הרביעי ממחסרי כפרה. והוא אמרו יתעלה: "וביום השמיני יקח שני־כבשים תמימים וכבשה אחת" (שם יד, י). ואם יאמר אדם: מדוע אינך מונה קרבן מחסרי כפרה כלם כמצוה אחת כיון שיש להם ענין אחד הכולל, והוא חסור הכפרה, ואז זה היה מין ממיני הטהרה מן־הטמאה והיית אומר: המצוה הפלונית — הוא הצווי שנצטווינו שלא תשלם טהרת מקצת הטמאים, והם זב וזבה ויולדת ומצרע, עד שיקריבו קרבן, שהרי כן אתה מונה טהרה במקוה (מצות עשה קט) מצוה אחת — יתחייב בה איזה טמא שיהיה, ואינך חושש למין הטמאה שנטמא בה — כך היית יכול למנות קרבן מחסרי כפרה כמצוה אחת, ולא תחוש למין טמאתו?! השם יודע ועד שכך היה צריך להיות בהחלט, אלו היה קרבן כל־אחד מארבעת מחסרי כפרה אלו קרבן אחד שאין בו שנוי, כמו טהרה במים (במקוה) שהיא מין טהרה וחובה על כל־טמא; אבל מכיון שנשתנו קרבנותיהם כמו שאתה רואה, צריך למנות כל־קרבן לבדו בהכרח, כי הדבר שבו נשלמת טהרתו של זה איננו הדבר שבו נשלמת טהרתו של זה. והרי זה כמו מי נדה (מי הזאה שבהם היו מערבים את אפר הפרה) ומי מקוה וארבעה מינין שבמצרע (בהם משתמשים לטהרתו: צפרים, עץ ארז וכו') שהן שלש מצות, אף־על־פי שכלן לטהרת טמאים כמו שאבאר (מצות עשה קי). וארבעת מחסרי כפרה אלו כבר נתבארו דיניהם ודיני קרבנותיהם בכללות ופרטות בפרק ח' מנזירות וסוף נגעים ומסכת קנים ובמקומות רבים המפזרים בתלמוד, אלא שרבם בכלם במקומות שהעירנו עליהם.

יום שישי י"ט שבט ה'תש"פ

מצות לא תעשה קו. מצות עשה פז.

המצוה הק"ו — האזהרה שהזהרנו מלהחליף את (בהמת) הקדשים (ולתת בהמה אחרת כתחליף) וזו היא התמורה, והוא אמרו יתעלה: "לא יחליפנו ולא־ימיר אתו" (ויקרא כז, י). וכבר בא לאו מיחד בעשה בלבד. והעם לכך מה שאמרו בספרא (פרשת בחוקותי), והוא אמרם: "מעשה בכלל היה ולמה יצא? להקיש אליו: כשם שהמעשה קדשי מזבח ואסור להמירו — כך כל־הקדשים שהזהיר על תמורתם באמרו: "לא יחליפנו" אינם אלא קדשי מזבח בלבד; ומי שהמיר — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת תמורה.

המצוה הפ"ז — הצווי שנצטווינו שתהא התמורה (בהמת החולין שהקדישה בתמורת בהמת הקדשים. הרי אף שלמעשה אינה עומדת במקום זו של קודש, גם היא —) קדש, והוא אמרו יתעלה: "והיה־הוא ותמורתו יהיה־קדש" (שם, לג). ובפרוש אמרו בריש מסכת תמורה (ד:), שאמרו יתעלה: "לא ימירנו" הוא מצות לא־תעשה שנתק לעשה (שקיום העשה — שהתמורה קודש — מנתקת ומבטלת את הלאו). אמרו: הלא ממיר דלאו שנתק לעשה הוא? ושם נאמר גם טעם לכך שהממיר לוקה, אף־על־פי שהוא לאו שנתק לעשה: "לא אתי עשה ועקר תרי לאוין". כלומר: הלאו על התמורה נכפל פעמים: "לא יחליפנו" ו"לא ימיר אותו" (שם, י), ובא עשה אחד — "והיה־הוא ותמורתו יהיה־קדש". הנה נתבאר מה־שערצינו. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת תמורה, כלומר: איך תתקיים ואיך לא תתקיים ומה־דינה ואיך קרבה.

יום ש"ק כ' שבט ה'תש"פ

מצות לא תעשה קז. מצות עשה קז.

המצוה הק"ז — האזהרה שהזהרנו מלשנות את־הקדשים מקרבן לקרבן, כגון שהיה שלמים, לעשותו אשם, או אשם, לעשותו חטאת — שזה וכיוצא בו בלא־תעשה, והוא אמרו יתעלה בבכור בהמה: "לא־יקדיש איש אתו" (ויקרא כז, כו). ובא בקבלה (ערכין פרק ח משנה ז) "לא־יקדיש איש אתו" — הקדש מזבח. ולשון ספרא (פרשת בחוקותי): "אין לי אלא בכור, מנין לכל־הקדשים שאין משנין אותם מקדשה לקדשה? תלמוד לומר: "בבהמה לא־יקדיש איש אתו" — רמז על מה־שנאמר: "אשר יבכר לה' בבהמה לא־יקדיש איש אתו" כאלו אמר: כל־מה שיהא לה' בבהמה לא יקדיש איש אתו קדשה אחרת, אלא יעשה כמו שהוא. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ה' מתמורה.

המצוה הק"ח — הצווי שנצטווינו להיות המת מטמא, ומצוה זו כוללת כל־דיני טמאת מת.

ירמיה פרק־ל ט־יח

ט וְעָבְדוּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם: י וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
נְאֻם־יְהוָה וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן
וְאֵין מַחֲרִיד: יא כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהוֹשִׁיעֶךָ כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם | אֲשֶׁר הֲפִצוֹתִיךָ שָּׁם
אַךְ אֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ: יב כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָנוּשׁ לְשִׁבְרֶךָ נְחֻלָּה
מַכָּתֶךְ: יג אֵין־דָּן דִּינֶךָ לְמָזוֹר רְפֻאוֹת תְּעֻלָּה אֵין לָךְ: יד כָּל־מְאַהֲבַיִךְ שְׁכֵחוּךְ אוֹתָךְ לֹא יִדְרֹשׁוּ כִּי
מַכַּת אוֹיֵב הִכִּיתִיךְ מוּסַר אַכְזָרִי עַל רֹב עֲוֹנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתָיִךְ: טו מַה־תִּזְעַק עַל־שִׁבְרֵךְ אָנוּשׁ מַכְאֹבֵךְ
עַל | רֹב עֲוֹנֵךְ עָצְמוּ חַטֹּאתַיִךְ עָשִׂיתִי אֵלֶּה לָךְ: טז לָכֵן כָּל־אֹכְלַיִךְ יֵאָכֵלוּ וְכָל־צָרַיִךְ כֻּלָּם בַּשִּׁבְי יֵלֵכוּ
וְהָיוּ שֹׁאסַיִךְ לְמִשִּׁסָּה וְכָל־בֹּזַיִךְ אֶתֵּן לָבַז: יז כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ נְאֻם־יְהוָה כִּי
נִדָּחָה קָרְאוּ לָךְ צִיּוֹן הִיא דֹרֵשׁ אֵין לָהּ: יח כֹּה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי־שָׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקוֹב וּמִשְׁכְּנֹתָיו
אֲרַחֵם וְנִבְנְתָה עִיר עַל־תִּלָּהּ וְאַרְמוֹן עַל־מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב:

רש״י

(י) ואתה אל תירא. מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר אתה בתוכה: **ושאנן.** כמו ושקט: **(יא) ויסרתיך למשפט.** בדין חסוך: **ונקה לא אנקך.** ל׳ טיאוט השמד: **(יב) אנוש לשברך נחלה.** שברך אנפר״ש בלעז: **(יג) למזור.** רפואה, אין אדם סבור שתהא לך תשועה: **תעלה.** רפואה, לשון הועיל: **(יד) מוסר אכזרי.** ייסורי אכזריות המוסר אכזרי הוא: **(טז) לכן.** שבועה: **שאסיך למשסה.** לשון ביזה וכת״י ויהון עדיך לעדי: **(יז) ארוכה.** רפואה: **(יח) וארמון.** המקדש:

מצודת דוד

(ט) ועבדו וכו׳. רק את ה׳ יעבדו: **ואת דוד מלכם.** זהו מלך המשיח הבא מזרע דוד: **אשר אקים להם.** אשר אעמיד עליהם: **(י) ואתה אל תירא.** לכן מעתה אל תירא שלא תשתקע בגולה: **ואל תחת ישראל.** כפל הדבר במילות שונות. **כי הנני מושיעך מרחוק.** כי אני הוא המוכן להושיעך ולגאלך מארץ מרחק ממקום שאתה שם: **ואת זרעך.** ר״ל לא אותך אגאל כי־אם זרעך הנולדים לך אותם אגאול מארץ שבים: **ושב יעקב.** ומאז והלאה ישב יעקב בשובה ונחת והשקט ושאנן ולא ימצא עוד מי יחרידו: **(יב) אנוש לשברך.** הן אמת את השבר שהיה לך היה כאוב ביותר: **נחלה מכתך.** המכות שבאו עליך היו מחליאים מאד: **(יג) אין דן דינך.** לא היה מי מהרופאים שופט משפט מכתך לקבל רפואה ולכן להיותו חולי נואש לא עשו לך רפואה כלל כי כן הדרך כשהרופאים מתייאשים לרפאות החולי לא יעשו עוד רפואה כלל: **(יד) כל מאהביך.** כל האוהבים אותך שכחו בך ולא ידרשו אותך לבקרך בעת החולי: **כי מכת אויב הכיתיך.** הכיתי אותך כאויב המכה בייסורי אכזרי ולכן חשבו כולם שמאסתי בך: **על רוב עוונך.** ר״ל אולם לא על חנם הכיתיך כי־אם על רוב עוונך כי רבו חטאתיך: **(טו) מה תזעק.** לכן מה תצעק להתרעם על שברך באמרך שאנושה מכתך הואיל ועל רוב עוונך ומרבית חטאתיך עשיתי אלה לך לשלם גמול ולא באו בחנם: **(טז) לכן.** הואיל ואני משלם גמול המפעל לכן כל אוכליך יאכלו ר״ל המשחיתים אותך ישחתו גם המה בגמולם: **וכל צריך.** כל הצרים אותך ילכו בשבי: **והיו שאסיך למשיסה.** הרומסים אותך יהיו לרמיסה וכל השוללים אותך אתן לשלל ביד האויב כי גמול אני משלם: **(יז) כי אעלה.** רצה לומר, אלא לך לבד אעשה חסד ואעלה רפואה וארפאך ממכתך לשוב להיות כמאז: **כי נדחה.** ר״ל עם כי יקראו לך נדחה ואמרו ציון היא עיר אשר אין לה דורש לא כן היא כי אני אקבצם ואדרוש אותם: **(יח) הנני שב.** אושיב בהשקט את שבי אהלי יעקב שגלו מהם: **ומשכנותיו ארחם.** לבל יהיו שוממים: **עיר.** זה ירושלים: **על תלה.** ר״ל על גבהה וחזקתה שהיתה לה מאז: **וארמון.** זה בה״מ: **על משפטו.** ר״ל בדרך ובענין שהיה מאז:

מצודת ציון

(י) תחת. ענין פחד ושבר כמו אל תחת מפניהם (לעיל א): **ושב.** ענין השקט ומנוחה: **ושאנן.** ענין שלוה כמו שאנן מואב מנעוריו (לקמן מח) וכפל הדבר במ״ש לרוב השלוה וההשקט: **מחריד.** מלשון חרדה: **(יא) הפיצותיך.** ענין פיזור: **למשפט.** כמו במשפט ובאה הלמ״ד במקום בי״ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) ור״ל במשפט הראוי לגלות אוזן למוסר וכן יסרני ה׳ אך במשפט (לעיל י): **(יב) אנוש.** ענין מכאוב חזק כמו ומכתי אנושה (לעיל טו): **לשברך.** הלמ״ד היא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש״ב ג): **נחלה.** מל׳ חולי: **(יג) למזור.** ענין רפואת המכה ותקרא כן לפי שדרך לפזר על המכה סממנים לרפאותה כמו לא זוריו ולא חובשו (ישעיה א) וגם המכה עצמה תקרא כן כמ״ש ויהודה את מזורו (הושע ה) תהו לפי שעליה מפזרים הסממנים: **תעלה.** ענין רפואה כמו תעלה אין לו (לקמן מו) וכפל המלה בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דניאל יב): **(יד) מוסר.** מלשון יסורים: **עצמו.** ענין ריבוי, כמו עצמו לי אלמנותיו (לעיל טו): **(טז) שאסיך למשיסה.** ענין רמיסה ודריכה כמו מי נתן למשיסה יעקב (ישעיה מב): **(יז) ארוכה.** ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (לעיל ח): **(יח) שב.** ענין השקט: **שבות.** מלשון שביה: **ומשכנותיו.** מל׳ משכן ומדור: **תלה.** מלשון תל וגל ור״ל על גבהה וחזקתה: **וארמון.** ענין היכל ופלטרין וכן כי ארמון נוטש (ישעיה לב): **משפטו.** דרכו ומנהגו וכן עומד על העמוד כמשפט (מ״ב יא):

אסתר פרק־ה ד־יד

ד וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן הַיּוֹם אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי לוֹ׃ ה וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ מַהֲרוּ אֶת־הָמָן לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר׃
ו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר בְּמִשְׁתֵּה הַיָּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ׃
ז וַתַּעַן אֶסְתֵּר וַתֹּאמַר שְׁאֵלָתִי וּבַקָּשָׁתִי׃ ח אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב לָתֵת
אֶת־שְׁאֵלָתִי וְלַעֲשׂוֹת אֶת־בַּקָּשָׁתִי יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָהֶם וּמָחָר אֶעֱשֶׂה כִּדְבַר
הַמֶּלֶךְ׃ ט וַיֵּצֵא הָמָן בַּיּוֹם הַהוּא שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב וְכִרְאוֹת הָמָן אֶת־מָרְדְּכַי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא־קָם וְלֹא־זָע
מִמֶּנּוּ וַיִּמָּלֵא הָמָן עַל־מָרְדְּכַי חֵמָה׃ י וַיִּתְאַפַּק הָמָן וַיָּבוֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח וַיָּבֵא אֶת־אֹהֲבָיו וְאֶת־זֶרֶשׁ
אִשְׁתּוֹ׃ יא וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת־כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נִשְּׂאוֹ
עַל־הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ יב וַיֹּאמֶר הָמָן אַף לֹא־הֵבִיאָה אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמִּשְׁתֶּה
אֲשֶׁר־עָשָׂתָה כִּי אִם־אוֹתִי וְגַם־לְמָחָר אֲנִי קָרוּא־לָהּ עִם־הַמֶּלֶךְ׃ יג וְכָל־זֶה אֵינֶנּוּ שׁוֶה לִי בְּכָל־עֵת אֲשֶׁר
אֲנִי רֹאֶה אֶת־מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ׃ יד וַתֹּאמֶר לוֹ זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל־אֹהֲבָיו יַעֲשׂוּ־עֵץ גָּבֹהַּ
חֲמִשִּׁים אַמָּה וּבַבֹּקֶר ׀ אֱמֹר לַמֶּלֶךְ וְיִתְלוּ אֶת־מָרְדְּכַי עָלָיו וּבֹא־עִם־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמִּשְׁתֶּה שָׂמֵחַ וַיִּיטַב
הַדָּבָר לִפְנֵי הָמָן וַיַּעַשׂ הָעֵץ׃ (ס)

אסתר פרק־ו א־ח

א בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת־סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי הַיָּמִים וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ׃ ב וַיִּמָּצֵא כָתוּב אֲשֶׁר הִגִּיד מָרְדְּכַי עַל־בִּגְתָנָא וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף אֲשֶׁר
בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדְּכַי עַל־זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי
הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו לֹא־נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר׃ ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בֶחָצֵר וְהָמָן בָּא לַחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה
לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת־מָרְדְּכַי עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לוֹ׃ ה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הִנֵּה הָמָן עֹמֵד
בֶּחָצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא׃ ו וַיָּבוֹא הָמָן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה־לַּעֲשׂוֹת בָּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ
וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי׃ ז וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ
חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃ ח יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לָבַשׁ־בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר
מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ׃

רש"י

(ד) יבוא המלך והמן. רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים שהמלך יחשוב שהוא חשוק אליה ויהרגנו ועוד טעמים רבים: אל המשתה. כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר: **(ח)** ומחר אעשה כדבר המלך. מה שביקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי: **(י)** ויתאפק. נתחזק לעמוד על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות, ויתאפק, אישט"ניר בלע"ז: **(יג)** איננו שוה לי. איני חש לכל הכבוד אשר לי: בכל עת וגו'. אמרו רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות כשנתמנו ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת:

(א) נדדה שנת המלך. נס היה, ויש אומרים שם את לבו על שזימנה אסתר את המן שמא נתנה עיניה בו ויהרגהו: להביא את ספר הזכרונות. דרך המלכים כששנתן נודדת אומרים לפניהם משלים ושיחות עד ששנתם חוזרת עליהם, ורבותינו אמרו מתוך שנתן לבו על המן ואסתר אמר אי אפשר שלא ידע אדם עצתם שהוא אוהבי ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא גמלתיו ואין חוששין עוד לי, לפיכך ויאמר להביא את ספר הזכרונות:

ו בְּהֵמָה שֶׁנֶּחְתְּכוּ רַגְלֶיהָ מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַטָּה — כְּשֵׁרָה; מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה — פְּסוּלָה. וְכֵן שֶׁנִּטַּל צֹמֶת הַגִּידִין. נִשְׁבַּר הָעֶצֶם, אִם רֹב הַבָּשָׂר קַיָּם — שְׁחִיטָתָהּ מְטַהַרְתּוֹ; וְאִם לָאו — אֵין שְׁחִיטָתָהּ מְטַהַרְתּוֹ.

ז הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה, וּמָצָא בָהּ שִׁלְיָא — נֶפֶשׁ הַיָּפָה תֹּאכְלֶנָּה, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא טֻמְאַת אֹכְלִין, וְלֹא טֻמְאַת

פירוש ברטנורא

ו בהמה שנחתכו רגליה. האחרונים: **מן הארכובה ולמטה.** שלש עצמות בירך, התחתון הוא עצם הנחתך עם הפרסות כשמפשיטין הבהמה ואותה רכובה נקראת ארכובה הנמכרת עם הראש, ובלשון לע"ז קורין אותו פרק יינוקל"ו, ובערבי דוקב"א. ולמעלה הימנה עצם האמצעי וצומת הגידים בתחתיתו סמוך לפרק ארכובה הנמכרת עם הראש. והעליון היא קולית התחובה באליה. והפרק שבין סוף הקולית לראש העצם האמצעי ניכר ונראה בגמל כשהוא רובץ יותר מבשאר בעלי חיים. ומן הארכובה ולמטה דקתני במתניתין שהיא כשרה היינו מתחלת הארכובה הנמכרת עם הראש ולמטה. ומן הארכובה ולמעלה דהיינו מסוף העצם האמצעי שהוא מקום צומת הגידים, בכל מקום שנחתך הרגל משם ולמעלה טריפה: **וכן שניטל צומת הגידין.** אפילו לא נחתך הרגל שלא נשבר העצם אלא שניטל צומת הגידים, טריפה. כך פירשו קצת אמוראים משנה זו בגמרא. ושיטה זו תפסו רבותי עיקר והורו שבכל מקום שתחתך הרגל למעלה מהארכובה התחתונה שקורין בלע"ז ינוקל"ו בין במקום צומת הגידין בין למעלה מצומת הגידין, טריפה. אבל רמב"ם ורב אלפס רבו תפסו עיקר הפירוש האחר, שמפרש מן הארכובה ולמטה כשרה מן הארכובה ולמעלה פסולה, דהכי קאמר, למטה מארכובה העליונה שהוא הקולית התחובה באליה, ולא למטה מיד הסמוך לו אלא למטה מעצם האמצעי כולו דהיינו בעצם התחתון, ודאי כשרה. למעלה מן הארכובה דהיינו בקולית, ודאי טריפה כל מקום שיחתך. וכן שניטל צומת הגידין, כלומר, ובעצם האמצעי יש מקום שהיא טריפה כגון בצומת הגידין, ויש מקום שהיא כשרה כגון למעלה מן הצומת. ואל תתמה היאך אי פסיק לה למעלה מן הצומת בעצם האמצעי כשרה, וכשמשפיל לחתכה בצומת טריפה, שאין אומרים בטרפות זו דומה לזו, שהרי חותכה מכאן ומתה חותכה מכאן וחיתה, ולא נאסרה בהמה זו מפני שהיא חתוכת רגל ממקום זה, אלא מפני שנחתכו הגידין, שחתיכתן היא מכלל הטרפיות. ומקום צומת הגידין הוא מתחיל מן המקום שהן נראים קשין ולבנים עד המקום שיתחילו להתרכך ולהתאדם: **וצומת הגידים.** הם שלשה חוטים לבנים בבהמה צמותים ומחוברים יחד, אחד עבה ושנים דקים. ואם ניטל האחד העבה לבדו אין זה ניטל צומת הגידים, שהרי נשארו שנים. ואם ניטלו שנים הדקים ממקומם מותרת, שהרי האחד העב גדול משניהם והרי לא ניטל כל הצומת אלא מיעוטם. ואם נחתך רובו של כל אחד מהן, טריפה. ואין צריך לומר אם נחתכו כולן או ניטלו כולן. ובעוף הם ששה עשר חוטים לבנים. אפילו לא נחתך אלא רובו של אחד מהן, טריפה: **נשבר העצם.** למטה מן הארכובה במקום שאין עושה אותה טריפה: **אם רוב הבשר קיים.** דהיינו שעור ובשר חופים רוב עביו ורוב היקפו של שבר. דזמנין דמשכחת ליה זה בלא זה כגון שמרחיב מצד אחד ומיצר מצד אחר, שאין העצם עגול, הלכך בעי לתרוייהו: **שחיטתו מטהרתו.** לאבר המדולדל. ומותר אפילו באכילה: **ואם לאו.** שאין עור ובשר חופים את רובו, אין שחיטתו מטהרתו. ואע"ג דבהמה מותרת הוי אבר אסור משום ובשר בשדה טריפה, כדאמרינן [דף ע"ג] להביא אבר ובשר המדולדלים. ואם נשבר העצם מן הארכובה ולמעלה במקום שעושה אותה טריפה, אם רוב בשר קיים, אבר ובהמה מותר. ואם לאו, אבר ובהמה אסור. ודין העוף כדין בהמה לדבר זה:

ז שליא. כמין כיס שהעובר מונח בתוכו: **נפש היפה.** שאין דעתו קצה בה מחמת מיאוס: **תאכלנה.** ולא אמרינן אבר מן החי הוא, אלא גם היא ניתרת

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ו

משנתנו דנה בשני דברים: א) בדין "בהמה שנחתכו רגליה", ב) בדין אבר מדולדל. לענין הראשון יש להקדים, כי שלושה חלקים הם ברגלי הבמה: א) החלק התחתון, הנקרא בגמרא "ארכובה הנמכרת עם הראש", והוא עצם הנחתך עם הפרסות כשמפשיטים את הבהמה; ב) החלק האמצעי, הנקרא "שוק", שבחלקו התחתון (סמוך לברך) נמצא "צומת הגידים", היינו חוטים קשים ולבנים הצמותים ומחוברים כאחד. חלק זה נקרא גם "הארכובה העליונה"; ג) החלק העליון, הנקרא "ירך" או "קולית". – ויש אומרים, ש"הארכובה הנמכרת עם הראש" הוא עצם קטן הנקרא "ערקום", שמחבר את החלק התחתון של הרגל עם החלק האמצעי דהיינו השוק. ארכובה זו היא איפוא הברך התחתונה, שכן "ברך" נקראת בארמית "ארכובה"; ואילו "הארכובה העליונה" הוא מקום חיבור השוק עם הירך (הקולית), והיינו הברך העליונה (עיין "תוספות יום טוב").

בְּהֵמָה שֶׁנֶּחְתְּכוּ רַגְלֶיהָ – האחוריות, **מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַטָּה** – בגמרא מבואר, שכוונת משנתנו ל"ארכובה הנמכרת עם הראש", ובאה היא ללמד, שאם נחתכו רגליה מהתחלת ארכובה זו ולמטה הימנה (ולפי "יש אומרים" שהבאנו לעיל — מן הברך התחתונה ולמטה), **כְּשֵׁרָה** – הבהמה; **מִן הָאַרְכּוּבָה וּלְמַעְלָה** – היינו מסוף השוק, שהוא מקום צומת הגידין, ולמעלה, **פְּסוּלָה** – טריפה הבהמה. **וְכֵן שֶׁנִּטַּל צֹמֶת הַגִּידִין** – אפילו לא נחתכה הרגל, היינו שלא נשבר העצם, אלא שניטל צומת הגידים, הבהמה טריפה (**ברטנורא**). ברם, הרי"ף והרמב"ם מפרשים משנתנו לפי הדעה האחרת שבגמרא, ש"הארכובה" הנזכרת במשנתנו היינו "הארכובה העליונה", כפי שבארנו בהקדמה למשנתנו, ונמצא לפי פירושם, שאף אם נחתכו רגלי הבהמה בחלק האמצעי, דהיינו בשוק, ובלבד שלא במקום צומת הגידים, כלומר שנחתכו למעלה מצומת הגידים, הבהמה כשרה. אבל אם נחתכו רגליה במקום צומת הגידים, הרי זו טריפה. ומוסיף הרמב"ם בענין זה וכותב: "ואל תתמה ותאמר: כיצד תיחתך למעלה מצומת הגידים והיא מותרת עד שתיחתך למעלה מן הארכובה העליונה כמו שבארנו, ואם נחתך למטה מצומת הגידים אסורה? שבטריפות תיחתך מכאן ותחיה ומכאן ותמות (כמו שאמרו חכמים: "אין אומרים בטריפות: זו דומה לזו, שהרי חותכה מכאן וחיה וחותכה מכאן ומתה"); ולא נאסרה בהמה זו (שנחתכו רגליה במקום צומת הגידין), מפני שהיא חתוכת רגל ממקום זה, אלא מפני שנחתכו הגידים, שחתיכתם מכלל הטריפות" (**הל' שחיטה ח, טו**). **נִשְׁבַּר הָעֶצֶם** – כאן באה משנתנו ללמד בדין האבר המדולדל, שאם נשבר העצם במקום שאינו עושה את הבהמה טריפה, כגון למטה מן הארכובה, ויצא העצם לחוץ, **אִם רֹב הַבָּשָׂר קַיָּם** – בגמרא מבואר: אם עור ובשר מכסים רוב עביו ורוב היקפו של העצם, שפעמים העצם רחב אחד וצר מצד שני ואפשר שיהא מכוסה רוב עביו ולא רוב היקפו וכן להיפך; הלכך באים חכמים להשמיענו שדווקא אם הבשר מכסה רוב עביו של העצם ורוב היקפו של השבר, **שְׁחִיטָתָהּ מְטַהַרְתּוֹ** – שחיטת הבהמה מטהרת את העצם השבור, דהיינו את האבר המדולדל, שיהא מותר באכילה, **וְאִם לָאו** – שאין עור ובשר חופים את רובו, **אֵין שְׁחִיטָתָהּ מְטַהַרְתּוֹ** – אמנם הבהמה מותרת, אבל העצם השבור, שהוא אבר מדולדל, אסור באכילה, שכן למדים מן הכתוב (**שמות כב, ל**): "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" – לרבות האבר והבשר המדולדלים. ודין העוף כדין הבהמה לענין זה. בגמרא מבואר שאם נשבר העצם במקום שעושה אותה טריפה, כגון מן הארכובה ולמעלה, אם רוב בשר קיים, שחיטת הבהמה מטהרתו, כמו בדין דלעיל; ואם לאו, אף הבהמה אסורה. – הרמב"ם מעיר, שמשנתנו הובאה כאן, לפי שדין נשבר העצם, שאם רוב הבשר קיים שחיטתו מטהרתו, דומה לדין העובר, ששחיטת אמו מטהרתו.

באור משנה ז

הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה, וּמָצָא בָהּ שִׁלְיָא – כמין כיס שהעובר מונח בתוכו, **נֶפֶשׁ הַיָּפָה** – אדם שאינו איסטניס, **תֹּאכְלֶנָּה** – שאף

נְבֵלוֹת. חִשֵּׁב עָלֶיהָ — מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֹכְלִין, אֲבָל לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת. שֶׁלְּיָא שֶׁיָּצְתָה מִקְּצָתָהּ — אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה; סִימַן וָלָד בָּאִשָּׁה, וְסִימַן וָלָד בַּבְּהֵמָה. הַמְּבַכֶּרֶת שֶׁהִפִּילָה שֶׁלְּיָא — יַשְׁלִיכֶנָּה לַכְּלָבִים. וּבַמֻּקְדָּשִׁין — תִּקָּבֵר. וְאֵין קוֹבְרִין אוֹתָהּ בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים, וְאֵין תּוֹלִין אוֹתָהּ בָּאִילָן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי הָאֱמֹרִי.

פ ר ק ח מ י ש י

א אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ נוֹהֵג בֵּין בָּאָרֶץ, בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, בַּחֻלִּין, וּבַמֻּקְדָּשִׁין. כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ חֻלִּין בַּחוּץ — שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים; קָדָשִׁים בַּחוּץ — הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת, וּשְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים, וּשְׁנֵיהֶם סוֹפְגִים אֶת הָאַרְבָּעִים; חֻלִּין בִּפְנִים — שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים;

פירוש ברטנורא

בשחיטת האם: **ואינה מטמאה.** דלא חשיבא אוכל: **ולא טומאת נבילות.** אם מתה הבהמה: **מטמאה טומאת אוכלין.** אם נגעה בטומאה, דמחשבה משויא ליה אוכל. אבל טומאת נבילות לא, דלאו בשר הוא אלא כשאר אוכל בעלמא הוא: **אסורה באכילה.** ואע"ג דלא נפק אלא פורתא ופשיטא דכל מיחוי הולד לא היה שם, מכל מקום חיישינן שמא באותו מקצת יצא ראש הולד והרי הוא כילוד: [הכי גרסינן] **סימן ולד באשה. וסימן ולד בבהמה: המבכרת.** זהו פטר רחם שלה: **ישליכנה לכלבים.** שאין קדושה בה. דאע"ג דאין שליא בלא ולד, הכא רובא לאו בת מקדשא היא, דדילמא נקבה הוות או נדמה הוה ולא קדיש: **ובמוקדשין.** כגון בהמת שלמים שהפילה שליא: **תקבר.** דכיון דאין שליא בלא ולד, קדשה, דבין זכר ובין נקבה דנפיק מבהמת הקדש קדיש: **בפרשת דרכים.** מקום שהדרכים מתפרשים לשנים. ודרך המנחשים לקברה שם כדי שלא תפיל עוד: **דרכי האמורי.** ניחוש. וכתיב לא תעשה כמעשיהם:

ה א אותו ואת בנו. האם והבן, או האם והבת. אבל האב עם הבן או עם הבת אינו אסור, דאותו ואת בנו משמע מי שבנו כרוך אחריו, יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו: **בין בארץ בין בחוצה לארץ.** איידי דבעי למתני בין בחולין בין במוקדשים, תנא נמי בארץ ובחוצה לארץ, אע"ג דלא איצטריך, דחובת הגוף היא וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ: **בפני הבית.** בזמן שבית המקדש קיים: **ושלא בפני הבית.** דסלקא דעתך אמינא הואיל ובענינא דקדשים כתיב, בפני הבית ננהוג שלא בפני הבית לא ננהוג, קמשמע לן: **בחולין ובמוקדשים.** בין ששניהם חולין או שניהם מוקדשים, בין שאחד מהן חולין והשני מוקדשים. ומנלן דנוהג במוקדשים, דכתיב (ויקרא כ"ב) שור או כבש או עז כי יולד וגו' ירצה לקרבן אשה, וכתיב בתריה ושור או שה אותו ואת בנו וגו': **בחוץ.** חוץ לעזרה: **שניהם כשרים.** משום דבעי למתני סיפא שניהם פסולים תנא רישא שניהם כשרים: **והשני סופג את הארבעים.** משום לאו דאותו ואת בנו. ולא שנא שחט את האם תחלה, ולא שנא שחט את הבן תחלה. לא שנא שחטינהו חד גברא, ולא שנא תרי גברי: **הראשון חייב כרת.** משום שחוטי חוץ. אבל השני פטור מן הכרת דכיון דנשחטה אמו שוב אינו ראוי הבן לישחט היום בפנים, דפסול משום מחוסר זמן, שאינו ראוי לשוחטו ולהקריבו היום ואין חייב משום שוחט בחוץ אא"כ ראוי לפנים, דכתיב (ויקרא י"ז) ואל פתח אהל מועד לא הביאו, הראוי לפתח אהל מועד חייבין עליו בחוץ, ואי

משניות מבוארות – קהתי

השליא ניתרת בשחיטת האם, **וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא טֻמְאַת אֹכְלִין** – כלומר שאף על פי שמותרת באכילה, אינה חשובה כאוכל לקבל טומאת אוכלים, **וְלֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת** – שאם מתה הבהמה אין השליא מטמאה כבשר נבילה, לפי שאינה נידונה כבשר. **חִשֵּׁב עָלֶיהָ** – על השליא לאכול אותה, **מְטַמְּאָה טֻמְאַת אֹכְלִין** – שמחשבתו עשאה אוכל, **אֲבָל לֹא טֻמְאַת נְבֵלוֹת** – שלא הועילה מחשבתו אלא לעשותה אוכל אבל לא לעשותה בשר. **שֶׁלְּיָא שֶׁיָּצְתָה מִקְּצָתָהּ** – לפני שחיטת הבהמה, **אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה** – כל השליא, אף החלק שנשתייר ממנה בפנים, אסורה באכילה, לפי שחוששים, שמא באותה מקצת השליא יצא ראש הולד, והרי דינו כילוד שאינו ניתר בשחיטת האם (עיין משנה א): **סִימַן וָלָד בָּאִשָּׁה** – אם יצאה השליא, הרי זה סימן ולד באשה, והיא טמאה טומאת לידה, **וְסִימַן וָלָד בַּבְּהֵמָה** – שאין השליא שיצאה מקצתה ניתרת בשחיטת האם. **הַמְּבַכֶּרֶת** – בהמה לפני לידתה הראשונה, **שֶׁהִפִּילָה שֶׁלְּיָא** – וזהו פטר רחם שלה, **יַשְׁלִיכֶנָּה** – את השליא, **לַכְּלָבִים** – שאין בה קדושת בכורה. ואף על פי שאין שליא בלא ולד, מכל מקום רוב שליות אינן קדושות, שכן שמא נקבה היתה, ואם היה זכר, שמא היה זה משונה בצורתו שאינו קדוש בקדושת בכור. **וּבַמֻּקְדָּשִׁין** – כגון בהמת שלמים שהפילה שליא, **תִּקָּבֵר** – אותה השליא, שהואיל ואין שליא בלא ולד הרי רוב שליות קדושות הן, שבין אם הולד זכר ובין אם הוא נקבה, קדוש הוא, **וְאֵין קוֹבְרִין אוֹתָהּ** – את השליא, **בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים** – שכן היה דרך המנחשים לקברה שם, שלא תפיל עוד, **וְאֵין תּוֹלִין אוֹתָהּ בָּאִילָן** – שאף זה היה ממנהגי המנחשים וכל זה אסור, **מִפְּנֵי דַּרְכֵי הָאֱמֹרִי** – שהתורה הזהירה עליהם (**ויקרא יח, ג**): "ובחוקותיהם לא תלכו".

יום שני

באור משנה א

כתוב בתורה (ויקרא כב, כח): "ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", מכאן שאסור לשחוט ביום אחד בהמה עם וולדה. ואף שכתוב "אותו ואת בנו", עיקר האיסור הוא באם ובנה או באם ובתה, שכן דרשו: "אותו ואת בנו" – מי שבנו כרוך אחריו, יצא זכר שאין בנו כרוך אחריו. ברם, יש סוברים שאיסור זה נוהג אף בזכרים, כשידוע ודאי שזה אביו, והלכה היא שנוהג מספק אף בזכרים. ואין האיסור דווקא ב"אותו ואת בנו" אלא גם ב"בנו ואותו", שאף השוחט את הבן תחילה ואחר כך את אמו, חייב משום הלאו של "אותו ואת בנו". פרק זה בא ללמד כל פרטי הדינים של איסור זה.

אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ – איסור שחיטת "אותו ואת בנו" ביום אחד, **נוֹהֵג בֵּין בָּאָרֶץ, בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ** – שהרי איסור זה חובת הגוף הוא, **בִּפְנֵי הַבַּיִת** – בזמן שבית המקדש קיים, **וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת** – וגם בזמן שאין בית המקדש קיים, **בַּחֻלִּין, וּבַמֻּקְדָּשִׁין** – בין בקרבנות הנאכלים ובין בקרבנות שאינם נאכלים, ולמדים זה מסמיכות הכתובים, שנאמר (**ויקרא כב, כז**): "שור או כשב או עז כי יָוָלד... ירצה לקרבן אשה לה'", ונסמך לו: "ושור או שה, אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", הרי לימד הכתוב על אותו ואת בנו שנוהג במוקדשין. ואין הבדל אם שניהם חולין, או שניהם קדשים, או אחד מהם חולין והשני קדשים, זה ששחט אחרון עובר משום "אותו ואת בנו". **כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ חֻלִּין בַּחוּץ** – שנשחטו שניהם מחוץ לעזרה, **שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים** – שתי הבהמות כשרות; שאף על פי שעבר על איסור, הבשר מותר באכילה. ברם, יש סוברים שאסור לאכול את הבשר בו ביום, שקנסוהו חכמים כדי שלא ייהנה ממעשה איסור. **וְהַשֵּׁנִי** – השוחט את הבהמה השנייה, בין ששחטה זה ששחט את הראשונה, ובין ששחטה אדם אחר, **סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – לוקה מלקות ארבעים משום הלאו של "אותו ואת בנו"; **קָדָשִׁים בַּחוּץ** – השוחט אותו ואת בנו של קדשים בחוץ, **הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת** – השוחט את הבהמה הראשונה חייב כרת על ששחט קדשים מחוץ לעזרה. אבל השוחט את הבהמה השנייה פטור מן הכרת, שהרי משנשחטה הראשונה, שוב אין השנייה ראויה להישחט היום במקדש, משום איסור "אותו ואת בנו", שנמצא קרבן זה פסול משום מחוסר זמן, ואין אדם חייב משום שחוטי חוץ אלא בקדשים הראויים לבוא בפנים (כמבואר במסכת זבחים פרק יג). **וּשְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים** – שתי הבהמות נפסלו, משום קדשים שנשחטו בחוץ, **וּשְׁנֵיהֶם סוֹפְגִים אֶת הָאַרְבָּעִים** – השוחט הראשון לוקה משום שחוטי חוץ, אם

קָדָשִׁים בִּפְנִים — הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וּפָסוּל.

ב חֻלִּין וְקָדָשִׁים בַּחוּץ — הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וּפָסוּל; קָדָשִׁים וְחֻלִּין בַּחוּץ — הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת, וּפָסוּל, וְהַשֵּׁנִי כָּשֵׁר, וּשְׁנֵיהֶם סוֹפְגִים אֶת הָאַרְבָּעִים; חֻלִּין וְקָדָשִׁים בִּפְנִים — הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וּפָסוּל; חֻלִּין בַּחוּץ וּבִפְנִים — הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וּפָסוּל; קָדָשִׁים בַּחוּץ וּבִפְנִים — הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת, וּשְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים, וּשְׁנֵיהֶם סוֹפְגִים אֶת הָאַרְבָּעִים; חֻלִּין בִּפְנִים וּבַחוּץ — הָרִאשׁוֹן פָּסוּל, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וְכָשֵׁר; קָדָשִׁים בִּפְנִים וּבַחוּץ — הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, וּפָסוּל.

ג הַשּׁוֹחֵט וְנִמְצָא טְרֵפָה, הַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהַשּׁוֹחֵט פֶּרֶת חַטָּאת, וְשׁוֹר הַנִּסְקָל, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה — רַבִּי שִׁמְעוֹן

פירוש ברטנורא

לא לא: **ושניהם סופגים את הארבעים.** הראשון משום שוחט בחוץ, דכל חייבי כריתות לוקין. והשני משום לאו דאותו ואת בנו: **חולין בפנים שניהם פסולין.** משום חולין שנשחטו בעזרה: **והשני סופג.** משום אותו ואת בנו. אבל משום חולין בעזרה, אוהרת עשה היא (דברים י"ב) כי ירחק ממך המקום וזבחת, בריחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקירוב מקום: **קדשים בפנים כו' השני סופג.** משום אותו ואת בנו. **ופסול.** משום מחוסר זמן:

ב **חולין וקדשים בחוץ.** דוקא נקט הראשון חולין והשני קדשים. וכן כל השנויין במשנה דוקא נקט להו: **והשני סופג.** משום אותו ואת בנו: **קדשים.** בתחלה, ואח"כ חולין בחוץ: **השני כשר.** באכילה. ואידי דתנא פסול תנא כשר: **ושניהם סופגים.** ראשון משום שוחט חוץ, ושני משום אותו ואת בנו: **חולין וקדשים בפנים שניהם פסולים.** ראשון משום חולין שנשחטו בעזרה, ושני משום מחוסר זמן: **והשני סופג.** משום אותו ואת בנו: **חולין בחוץ ובפנים.** הראשון בחוץ והשני בפנים: **קדשים בחוץ ובפנים הראשון בכרת.** משום שוחט בחוץ: **ושניהם פסולים.** ראשון משום שנשחט בחוץ, ושני משום מחוסר זמן: **ושניהם סופגים.** ראשון משום שוחט חוץ, ושני משום אותו ואת בנו: **קדשים בפנים ובחוץ.** השני סופג משום אותו ואת בנו. ומשום שוחט חוץ לא לקי, דמחוסר זמן הוא ואינו מתקבל בפנים:

ג **פרת חטאת.** פרה אדומה. דלאו לאכילה היא: **ושור הנסקל.** לאחר שנגמר דינו. דקיימא לן דאסור בהנאה אפילו שחטו: **ועגלה ערופה.** דסבירא ליה

משניות מבוארות – קהתי

התרו בו למלקות, שכל חייבי כריתות שהתרו בהם למלקות, הרי הם לוקים; ברם, כיון שלקה הרי הוא נפטר מידי כרת (מכות ג, סו); השני לוקה משום הלאו של "אותו ואת בנו". **חֻלִּין בִּפְנִים** – היו שתי הבהמות חולין ושחטום – אותו ואת בנו – בעזרה שבמקדש, **שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים** – אסורים בהנאה, שכל חולין שנשחטו בעזרה אסורים, **וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – השוחט את הבהמה השנייה לוקה ארבעים, משום הלאו של "אותו ואת בנו", אבל הראשון פטור ממלקות, שאין עונש מלקות על שחיטת חולין בעזרה, משום שאין כאן אלא איסור עשה, שכתוב (דברים יב, כא): "כי ירחק ממך המקום... וזבחת", ודרשו: בריחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקירוב מקום, והרי לאו הבא מכלל עשה, "עשה" הוא, ואין לוקים עליו. **קָדָשִׁים בִּפְנִים** – היו שתי הבהמות קדשים, ושחטום – אותו ואת בנו – בעזרה, **הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר** – הקרבן הראשון כשר הוא, **וּפָטוּר** – והשוחטו פטור, שהרי לא עבר שום עבירה, **וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – משום הלאו של "אותו ואת בנו", **וּפָסוּל** – והקרבן שנשחט על ידי השני פסול הוא, משום מחוסר זמן, שהרי לא היה ראוי היום להקרבה, משום איסור "אותו ואת בנו".

באור משנה ב

חֻלִּין וְקָדָשִׁים בַּחוּץ – השוחט אותו ואת בנו מחוץ לעזרה, והבהמה הראשונה היתה של חולין, והשנייה של קדשים, **הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר** – הבהמה שנשחטה ראשונה כשרה לגמרי, **וּפָטוּר** – והשוחטה פטור, שהרי לא עשה שום עבירה, **וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – לוקה מלקות ארבעים משום הלאו של "אותו ואת בנו", **וּפָסוּל** – כדין קדשים שנשחטו בחוץ. **קָדָשִׁים וְחֻלִּין בַּחוּץ** – השוחט אותו ואת בנו בחוץ, והבהמה הראשונה היתה של קדשים והשנייה של חולין, **הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת** – על ששחט קדשים בחוץ, **וּפָסוּל** – הקרבן, משום שנשחט מחוץ לעזרה, **וְהַשֵּׁנִי כָּשֵׁר** – הבהמה השנייה מותרת באכילה, שהרי חולין היא, **וּשְׁנֵיהֶם סוֹפְגִים אֶת הָאַרְבָּעִים** – הראשון משום הלאו של שחיטת קדשים בחוץ, אם התרו בו למלקות, כמו שבארנו במשנה הקודמת, והשני משום הלאו של "אותו ואת בנו". **חֻלִּין וְקָדָשִׁים בִּפְנִים** – השוחט אותו ואת בנו בעזרה שבמקדש, והבהמה הראשונה היתה של חולין והשנייה של קדשים, **שְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים** – שתי הבהמות פסולות, הראשונה אסורה בהנאה משום חולין שנשחטו בעזרה, והשנייה קרבן פסול הוא משום מחוסר זמן, שלא היה ראוי להקרבה משום איסור "אותו ואת בנו", **וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – משום הלאו של "אותו ואת בנו". **קָדָשִׁים וְחֻלִּין בִּפְנִים** – השוחט אותו ואת בנו בעזרה, והבהמה הראשונה היתה של קדשים והשנייה של חולין, **הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – משום הלאו של "אותו ואת בנו", **וּפָסוּל** – בהבהמה השנייה אסורה בהנאה משום חולין שנשחטו בעזרה. **חֻלִּין בַּחוּץ וּבִפְנִים** – השוחט אותו ואת בנו חולין, הראשון בחוץ והשני בעזרה, **הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר, וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – משום הלאו של "אותו ואת בנו", **וּפָסוּל** – משום חולין שנשחטו בעזרה. **קָדָשִׁים בַּחוּץ וּבִפְנִים** – השוחט אותו ואת בנו של קדשים, הראשון בחוץ והשני בפנים, **הָרִאשׁוֹן חַיָּב כָּרֵת** – משום שחיטת קדשים בחוץ, **וּשְׁנֵיהֶם פְּסוּלִים** – הראשון משום קדשים שנשחטו בחוץ, והשני משום מחוסר זמן, שהרי לא ראוי היום להקרבה משום איסור "אותו ואת בנו", **וּשְׁנֵיהֶם סוֹפְגִים אֶת הָאַרְבָּעִים** – הראשון משום הלאו של שחיטת קדשים בחוץ, אם התרו בו למלקות, והשני משום הלאו של "אותו ואת בנו". **חֻלִּין בִּפְנִים וּבַחוּץ** – השוחט אותו ואת בנו של חולין, ראשון בעזרה ושני בחוץ, **הָרִאשׁוֹן פָּסוּל** – אסור בהנאה משום חולין שנשחטו בעזרה, **וּפָטוּר** – שלא עבר אלא על איסור עשה, כמו שבארנו במשנה הקודמת, **וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – משום הלאו של "אותו ואת בנו", **וְכָשֵׁר** – אף על פי שעבר על איסור "אותו ואת בנו" הבהמה מותרת לאכילה. **קָדָשִׁים בִּפְנִים וּבַחוּץ** – השוחט אותו ואת בנו של קדשים, הראשון בפנים והשני מחוץ לעזרה, **הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וּפָטוּר** – שנעשה כהלכה, **וְהַשֵּׁנִי סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – משום הלאו של "אותו ואת בנו", **וּפָסוּל** – משום קדשים שנשחטו בחוץ.

יום שלישי

באור משנה ג

הַשּׁוֹחֵט – אותו ואת בנו, **וְנִמְצָא טְרֵפָה** – שאחד מהם הוא טריפה;

פּוֹטֵר, וַחֲכָמִים מְחַיְּבִין. הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ, וְהַנּוֹחֵר, וְהַמְּעַקֵּר — פָּטוּר מִשּׁוּם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ. שְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ פָּרָה וּבְנָהּ, אֵיזֶה שֶׁלָּקַח רִאשׁוֹן, יִשְׁחֹט רִאשׁוֹן; וְאִם קָדַם הַשֵּׁנִי — זָכָה. שָׁחַט פָּרָה וְאַחַר כָּךְ שְׁנֵי בָנֶיהָ — סוֹפֵג שְׁמוֹנִים. שָׁחַט שְׁנֵי בָנֶיהָ וְאַחַר כָּךְ שָׁחָטָהּ — סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. שְׁחָטָהּ וְאֶת בִּתָּהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ — סוֹפֵג שְׁמוֹנִים. שְׁחָטָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת בִּתָּהּ — סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: סוֹפֵג שְׁמוֹנִים. בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה הַמּוֹכֵר בְּהֵמָה לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ: אִמָּהּ מָכַרְתִּי לִשְׁחוֹט, בִּתָּהּ מָכַרְתִּי לִשְׁחוֹט; וְאֵלּוּ הֵן: עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג, וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְעֶרֶב עֲצֶרֶת, וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וּכְדִבְרֵי הֵן: עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג, וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, וְעֶרֶב עֲצֶרֶת, וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

פירוש ברטנורא

דנאסרת מחיים ואפילו שחטה אסורה. ובגמרא מסיק דפרת חטאת ועגלה ערופה אינה משנה. דשניהן הויא שחיטתן שחיטה ראויה, וצריך להסירן מן המשנה דלא פטר בהו ר' שמעון: **וחכמים מחייבין.** האי דמחייבי חכמים בשוחט לעבודה זרה, לא שנו אלא ששחט ראשון לע"ז ובא שני ושחט לשלחנו לאכול, אבל ראשון לשלחנו ושני לע"ז, דבהך שחיטה בתרייתא דמיחייב עלה משום אותו ואת בנו אתי נמי דין קטלא עלויה, פטור ממלקות, דקם ליה בדרבה מיניה, דתרתי לא עבדינן ביה. ופעמים שאפילו שחט ראשון לשלחנו ושני לע"ז חייב, כגון דאתרו ביה משום אותו ואת בנו ולא אתרו ביה משום ע"ז, דכיון דלא אתרו ביה משום ע"ז לא מיקטל, ולוקה משום אותו ואת בנו. והלכה כחכמים: **ונתנבלה בידו.** שלא מדעת: **והנוחר.** שתוחב הסכין בנחיריו וחותך: **והמעקר.** שעוקר הסימנים ממקום חיבורן ואינו שוחטן: **פטור.** ואפילו לרבנן. ולא דמיא לשחיטה דלעיל, דהתם שחיטה מעליא איכא ודבר אחר גורם לה ליפסל, אבל הכא ליכא שחיטה כלל: **איזה שלקח ראשון ישחוט ראשון.** אם באו לב"ד, שבא האחד לשחוט וחבירו מעכב עליו ואומר אני צריך יותר ממך, אנו אומרים להם הלוקח ראשון ישחוט, שעל מנת כן לקח, שאילו לא מכרה בעל הבית לשני ועכבה לעצמו היה הלוקח שוחט. שכך שנינו בתוספתא, הלוקח מבעל הבית הוא קודם לבעל הבית, שעל מנת כן לקח: **ואם קדם השני זכה.** שהקדים בעצמו כדי שלא יבוא לידי איסור, ויש לו ריוח שאוכל היום בשר: **סופג שמונים.** דעל כל בן ששוחט עובר בלאו: **סופג את הארבעים.** דאין כאן שחיטת איסור אלא אחת: **שחטה ואת בתה ואח"כ את בת בתה.** יש כאן שני אותו ואת בנו: **שחטה ואת בת בתה.** אין כאן עדיין איסור. **ואח"כ שחט את בתה.** ויש בשחיטה זו שני איסורים, אותו ואת בנו משום אמה, ובנו ואותו משום בתה של זו שכבר נשחטה: **סופג ארבעים.** דחד לאו הוא וחדא התראה וחד מעשה: **סומכוס אומר סופג שמונים.** דסבירא ליה לסומכוס דמיחייב בהתראה אחת ובלאו אחד שתי מלקיות. והוא הדין לרישא דקתני שחט שני בניה ואח"כ שחטה סופג ארבעים, לסומכוס סופג שמונים. וכך היא בתוספתא, שחט חמשה בניה ואח"כ שחטה סומכוס אומר משום ר"מ חייב משום חמשה לאוין: **בארבעה פרקים בשנה.** דרך ישראל לעשות סעודות בארבעה פרקים הללו, וסתם הלוקח בהמה אינו לוקח אלא לשוחטה מיד, לפיכך המוכר בהמה לחבירו ומכר תחלה אמה או בתה בו ביום, צריך שיאמר לשני דע לך שהיום מכרתי אמה לשחוט או בתה מכרתי לשחוט, שמא כבר נשחטה: **ביום טוב האחרון של חג.** היו מרבים בשמחה מפני שרגל בפני עצמו הוא וחביב עליהן. והאי דלא חשיב ערב יום טוב ראשון של חג, משום דכולי עלמא טרידי בסוכה ולולב ואין להם פנאי

משניות מבוארות – קהתי

או הַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה – את הבהמה הראשונה, ובא חברו ושחט את השנייה, **וְהַשּׁוֹחֵט פָּרַת חַטָּאת** – ששחט אותו ואת בנו, ואחד מהם היתה פרה אדומה, **וְשׁוֹר הַנִּסְקָל** – או שהיה שור שנגמר דינו להיסקל, **וְעֶגְלָה עֲרוּפָה** – או עגלה שהוזמנה לעריפה, **רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר** – בכל אלו משום "אותו ואת בנו", שסובר רבי שמעון ששחיטה שאינה ראויה לאכילה אין שמה שחיטה, ואין איסור "אותו ואת בנו" נוהג אלא בשחיטה בלבד, שכתוב בו: "לא תשחטו", **וַחֲכָמִים מְחַיְּבִין** – בכל אלו משום הלאו של "אותו ואת בנו", שסוברים הם, שאף על פי ששחיטתם של כל אלו אינה ראויה לאכילה, מכל מקום שחיטה היא, ועוברים עליה משום "אותו ואת בנו". והלכה כחכמים. **ברם,** השוחט אותו ואת בנו, ושחט את השנייה לעבודה זרה, פטור משום "אותו ואת בנו", שהרי נתחייב בנפשו ("קם ליה בדרבה מיניה"). אבל אם לא התרו בו משום עבודה זרה והתרו בו משום "אותו ואת בנו", הריהו לוקה (**רמב"ם**). **הַשּׁוֹחֵט** – אותו ואת בנו, **וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ** – שנפסלה הבהמה הראשונה או השנייה בשחיטה כגון בשחייה או בדרסה וכיוצא בזה, **וְהַנּוֹחֵר** – או הנוחר אחת מהן, שדקר אותה בגרונה או בנחיריה, **וְהַמְּעַקֵּר** – או שעקר את סימניה, **פָּטוּר מִשּׁוּם אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ** – אף לדעת חכמים, שאין כאן שחיטה כלל; ופוסק הרמב"ם, שאם ניחר את הראשונה או שנתנבלה בידו, מותר לשחוט את השנייה. **שְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ פָּרָה וּבְנָהּ** – שניים שקנו שתי בהמות, זה האם וזה וולדה, וכל אחד רצה לשחוט באותו יום, ובאו לדין, **אֵיזֶה שֶׁלָּקַח רִאשׁוֹן, יִשְׁחֹט רִאשׁוֹן** – זה שקנה ראשון ישחוט תחילה, והשני ימתין עד למחר, לפי שהמוכר לא מכר לשני אלא זכות שבידו, והוא עצמו לא היה יכול לשחוט לפני הלוקח הראשון, שכן הלוקח מבעל הבית, הוא קודם לבעל הבית, שעל מנת כן לקח (**רש"י; ברטנורא**). **וְאִם קָדַם הַשֵּׁנִי** – ושחט תחילה, **זָכָה** – וימתין הראשון עד למחר. בגמרא מובאת ברייתא: "אם קדם השני, הרי זה זריז ונשכר, זריז – שהקדים בעצמו שלא יבוא לידי איסור, ונשכר – שאוכל היום בשר (**גמרא ורש"י חולין פב, א**). **שָׁחַט פָּרָה וְאַחַר כָּךְ שְׁנֵי בָנֶיהָ** – והתרו בו על כל אחד, **סוֹפֵג שְׁמוֹנִים** – על כל בן לוקה מלקות ארבעים שהואיל ושחט תחילה את האם, הרי עבר על הלאו של "אותו ואת בנו" בשחיטת כל אחד ואחד מן הבנים. **שָׁחַט שְׁנֵי בָנֶיהָ** – תחילה, **וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ** – את האם, **סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – אינו לוקה אלא ארבעים, שלא עבר אלא בשחיטת האם בלבד. **שְׁחָטָהּ** – את הפרה, **וְאֶת בִּתָּהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ** – ששחט את שלשתן זו אחר זו, **סוֹפֵג שְׁמוֹנִים** – שעבר פעמיים על איסור "אותו ואת בנו", פעם ראשונה כששחט את בתה של הפרה לאחר שחיטת הפרה, ופעם שנייה כששחט את בת בתה לאחר שחיטת בתה שהיא אמה. **שְׁחָטָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ** – והרי לא עשה שום איסור, שאינו אסור אלא ב"אותו ואת בנו" ולא באותו ואת בן בנו, **וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת בִּתָּהּ** – אף על פי שעבר בשחיטה זו על שני איסורים: על "אותו ואת בנו" משום האם שלה, ועל "בנו ואותו" משום הבת שלה (בת בתה) שכבר נשחטה, **סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – אינו לוקה אלא ארבעים, שלא שחט באיסור אלא בהמה אחת, והרי אין כאן אלא לאו אחד והתראה אחת ומעשה אחד (**רש"י**). **סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: סוֹפֵג שְׁמוֹנִים** – הואיל ועבר שני איסורים של שני שמות, דהיינו "אותו ואת בנו" ו"בנו ואותו", כפי שבארנו לעיל. **בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים בַּשָּׁנָה** – בארבעה זמנים המפורטים להלן, **הַמּוֹכֵר בְּהֵמָה לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ** – ללוקח: **אִמָּהּ מָכַרְתִּי לִשְׁחוֹט,** או: **בִּתָּהּ מָכַרְתִּי לִשְׁחוֹט** – כדי שימתין הלוקח ולא ישחט עד למחר; והטעם הוא, לפי שבארבעה פרקים אלו היו רגילים להרבות בסעודה, וסתם הלוקח בהמה אינו לוקח אלא כדי לשחטה מיד, הלכך המוכר בהמה לחברו לאחר שמכר באותו יום את אמה או בתה צריך להודיעו על כך, שמא כבר נשחטה, ואסור לו לשחוט עד למחר. **וְאֵלּוּ הֵן** – ארבעת הפרקים: **עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חָג** – הסוכות, שהיו מרבים ביום טוב זה בשמחה, מפני שהוא יום טוב בפני עצמו וחביב עליהם, **וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח** – שהיו מרבים בסעודה, כדי שיהיו הפסחים נאכלים על השובע; ויש אומרים, לפי שהוא יום גאולה ויציאה לחרות, **וְעֶרֶב עֲצֶרֶת** – חג השבועות, שמפני שאינו אלא יום אחד, חביב

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: אַף עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּגָּלִיל. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין לוֹ רֶוַח, אֲבָל יֵשׁ לוֹ רֶוַח, אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ. וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בְּמוֹכֵר אֶת הָאֵם לֶחָתָן וְאֶת הַבַּת לַכַּלָּה — שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדִיעַ; בְּיָדוּעַ שֶׁשְּׁנֵיהֶם שׁוֹחֲטִין בְּיוֹם אֶחָד.

ד בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ, מַשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח בְּעַל כָּרְחוֹ. אֲפִלּוּ שׁוֹר שָׁוֶה אֶלֶף דִּינָרִין, וְאֵין לוֹ לַלּוֹקֵחַ אֶלָּא דִּינָר — כּוֹפִין אוֹתוֹ לִשְׁחוֹט. לְפִיכָךְ, אִם מֵת — מֵת לַלּוֹקֵחַ. אֲבָל בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה אֵינוֹ כֵן, לְפִיכָךְ, אִם מֵת — מֵת לַמּוֹכֵר.

ה "יוֹם אֶחָד" הָאָמוּר בְּאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ — הַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה. אֶת זוֹ דָּרַשׁ שִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא: נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית (בראשית א, ה): "יוֹם אֶחָד", וְנֶאֱמַר בְּאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ (ויקרא כב, כח): "יוֹם אֶחָד", מַה "יוֹם אֶחָד" הָאָמוּר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית — הַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה; אַף "יוֹם אֶחָד" הָאָמוּר בְּאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ — הַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה.

פירוש ברטנורא

להרבות בשחיטה: **אף ערבי יום הכיפורים בגליל.** ולא ביהודה ובשאר ארצות, שלא היו אוכלים ערב יום הכיפורים אלא בשר עוף ודגים כדמוכח בבראשית רבה גבי ההוא חייטא דובן גונא: **בזמן שאין לו ריוח.** הפסק בינתיים, שמכר האם היום: **אבל יש לו ריוח.** שמכר את הראשונה אתמול והשניה היום: **אין צריך להודיעו.** שאני אומר אתמול שחטה הראשון. פירוש אחר, בזמן שאין לו ריוח שהוא נחפז ומהיר לקנות שמראה שרוצה לשחוט היום. אבל יש לו ריוח שאינו נחפז בקנייתו, אינו חייב להודיעו, דשמא לצורך יום אחר הוא קונה. ורבי יהודה לפרושי מלתיה דת"ק אתי ולאו לאפלוגי עליה: **ומודה ר' יהודה.** אע"פ שלקח זה היום וזה למחר. ולפירוש השני, אף על פי שאינו נחפז ומהיר לקנות: **את האם לחתן ואת הבת לכלה.** אורחא דמלתא נקט, דאורח ארעא לעשות סעודה טפי בבית החתן מבבית הכלה, הלכך האם לחתן שהיא גדולה, והבת שהיא קטנה לכלה:

ד משחיטין את הטבח בעל כרחו. שאם קיבל דינר מלוקח ליתן לו בדינר בשר: **אפילו שור שוה אלף זוז.** שוחטו בעל כרחו, אף על פי שאין לו לוקחים לשאר הבשר. לפי שדבר תורה מעות קונות ומעת שקיבל המוכר הדינר קנה הלוקח הבשר. ולא תקנו חכמים שמשיכה קונה ולא מעות אלא גזירה שמא יאמר לו מוכר לקונה נשרפו חטיך בעליה. דאי מוקמת להו לפירי באחריות הלוקח משנתן המעות, אי מתרמי דליקה בבית המוכר שהפירות שם לא טרח לאצולינהו. אבל לאחר שמשך מסתמא ממטי להו לביתיה. ובארבעה פרקים אלו העמידו חכמים דבריהם על דין תורה שהמעות קונות: **לפיכך אם מת מת ללוקח.** ומפסיד לדינר שהרי ברשותו מת: **אינו כן.** דבעינן משיכה וכל זמן שלא משך חוזר בו המטבח:

ה יום אחד האמור באותו ואת בנו כו'. לפי שפרשת אותו ואת בנו סמוכה לקדשים, דכתיב יצרה לקרבן אשה, וסמיך ליה אותו ואת בנו. ובקדשים לילה הולך אחר היום, דכתיב (ויקרא ז') ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בוקר, אלמא לילה שלאחריו קרוי יום קרבנו עד הבוקר. יכול אף זה כן [נאמר כאן יום אחד] ונאמר במעשה בראשית יום אחד וכו':

משניות מבוארות – קהתי

היה בעיניהם, ואף משום שהוא יום מתן התורה, **וְעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – שהיו מרבים בסעודה לסימן טוב ולכבוד החג; **וּכְדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי** – שהיה אומר: כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי, **אַף עֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים בַּגָּלִיל** – שהיו מרבים שם לאכול בערב יום הכיפורים בשר בהמה. ברם, ביהודה ובמקומות אחרים לא היו אוכלים בערב יום הכיפורים אלא בשר עוף ודגים. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי** – צריך להודיעו? **בִּזְמַן שֶׁאֵין לוֹ רֶוַח** – של זמן, דהיינו שמכר גם לראשון בערב החג את האם או את הבת, **אֲבָל יֵשׁ לוֹ רֶוַח** – שמכר לראשון אתמול, **אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ** – ללוקח היום, שמן הסתם זה שקנה אתמול שחט כבר אתמול. **וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה בְּמוֹכֵר אֶת הָאֵם לֶחָתָן** – שמכר פרה לחתן אתמול, **וְאֶת הַבַּת** – של הפרה, **לַכַּלָּה** – מכר לכלה היום, **שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹדִיעַ** – לכלה, שמכר את האם לחתנה; שכן **בְּיָדוּעַ שֶׁשְּׁנֵיהֶם שׁוֹחֲטִין בְּיוֹם אֶחָד** – שמן הסתם שניהם קנו את הבהמות לסעודת הנישואין. – הרמב"ם מבאר ענין "אין לו ריווח" בדרך אחרת **(עיין הל' שחיטה יב, טו).**

באור משנה ד

אגב המשנה הקודמת הובאה כאן משנה זו, אף שאין לה כל קשר לדיני פרקנו, לפי שהיא עוסקת בהלכה הנוהגת באותם ארבעת הפרקים שנפרטו במשנה הקודמת.

בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ – היינו ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת, וערב ראש השנה, **מַשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח בְּעַל כָּרְחוֹ** – כופים את הטבח לשחוט, כמו שמשנתנו מפרשת והולכת: **אֲפִלּוּ שׁוֹר שָׁוֶה אֶלֶף דִּינָרִין, וְאֵין לוֹ לַלּוֹקֵחַ אֶלָּא דִּינָר** – שאם קיבל הטבח דינר מהלוקח, כדי לתת לו מן השור בדינר בשר, אף על פי שהשור שווה אלף דינרים, ואין לו לקוחות על שאר הבשר, **כּוֹפִין אוֹתוֹ לִשְׁחוֹט** – את השור ולתת ללוקח בשר בדינר שקיבל ממנו. הטעם הוא, לפי שמעותיו קנו לו בבשר השור עד שיעור דינר, והרי הוא משותף בגוף הבשר. ואף על פי שתיקנו חכמים שמשיכה קונה ולא מעות (עיין בבא מציעא ד, ב), בארבעה פרקים אלו, מפני כבודם וחשיבותם של החגים הללו, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה שהמעות קונות. **לְפִיכָךְ, אִם מֵת** – השור קודם שישחטנו, **מֵת לַלּוֹקֵחַ** – שמפסיד דינרו, שכן אומרים לו: טול דינרך מבשר הנבילה. **אֲבָל בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה אֵינוֹ כֵן** – אין כופים את הטבח לשחוט, ויכול הוא לחזור בו מן המכירה כל זמן שלא משך הלוקח את הבשר, כפי שתיקנו חכמים שמשיכה קונה ולא מעות, **לְפִיכָךְ, אִם מֵת** – השור, **מֵת לַמּוֹכֵר** – וגובה ממנו הלוקח את הדינר שנתן לו.

יום רביעי

באור משנה ה

משנתנו דנה במשמעותו של "יום אחד" האמור ב"אותו ואת בנו".

"יוֹם אֶחָד" הָאָמוּר בְּאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ – שכתוב: "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", **הַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה** – כדין שבתות וימים טובים. ואם שחט את האם בתחילת הלילה, אסור לשחוט את בנה כל הלילה וביום שלאחריו עד שתחשך. אבל אם שחט את האם בסוף היום, מותר לשחוט את בנה בתחילת הלילה מצאת הכוכבים ואילך. **אֶת זוֹ דָּרַשׁ שִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא: נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: "יוֹם אֶחָד"** – "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", **וְנֶאֱמַר בְּאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ: "יוֹם אֶחָד"** – "אותו ואת בנו, לא תשחטו ביום אחד", **מַה "יוֹם אֶחָד" הָאָמוּר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, הַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה** – שכתוב "ויהי ערב ויהי בוקר", תחילה ערב ואחר כך בוקר, **אַף "יוֹם אֶחָד" הָאָמוּר בְּאוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, הַיּוֹם הוֹלֵךְ אַחַר הַלַּיְלָה** – כפי שבארנו לעיל. בגמרא מבואר: לפי שדין "אותו ואת בנו" נכלל בפרשת קדשים, וידוע שבקדשים הלילה הולך אחר היום,

פרק ששי

א כִּסּוּי הַדָּם נוֹהֵג בָּאָרֶץ, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, בַּחֻלִּין אֲבָל לֹא בַּמֻּקְדָּשִׁין. וְנוֹהֵג בַּחַיָּה, וּבָעוֹף, בַּמְּזֻמָּן, וּבְשֶׁאֵינוֹ מְזֻמָּן. וְנוֹהֵג בַּכּוֹי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק. וְאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ בְּיוֹם טוֹב. וְאִם שְׁחָטוֹ — אֵין מְכַסִּין אֶת דָּמוֹ.

ב הַשּׁוֹחֵט וְנִמְצָא טְרֵפָה, וְהַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהַשּׁוֹחֵט חֻלִּין בִּפְנִים, וְקָדָשִׁים בַּחוּץ, חַיָּה וָעוֹף הַנִּסְקָלִים — רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ, הַנּוֹחֵר, וְהַמְעַקֵּר — פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת.

ג חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁשָּׁחֲטוּ, וַאֲחֵרִים רוֹאִין אוֹתָם — חַיָּבִים לְכַסּוֹת. בֵּינָן לְבֵין עַצְמָם — פְּטוּרִים מִלְּכַסּוֹת. וְכֵן

פירוש ברטנורא

ו א כיסוי הדם כו'. משום דבעי למתני בחולין אבל לא במוקדשין, נקט לכולהו: **במוקדשין.** חטאת העוף ועולת העוף. וכן קדשי בדק הבית אם עבר ושחטן אין טעונים כיסוי: **ונוהג בחיה ובעוף.** למעוטי בהמה. דלא תימא בהמה בכלל חיה. ונפקא לן מדכתיב בבכור בעל מום (דברים ט"ו) על הארץ תשפכנו כמים, מה מים אינן טעונין כיסוי אף דם בהמה אינו טעון כיסוי: **במזומן.** עוף הגדל בבית: **ונוהג בכוי.** בריה בפני עצמה היא ולא הבריעו בה חכמים אם חיה היא וטעונה כיסוי אם בהמה ואינה טעונה כיסוי: **ואין שוחטים אותו ביו"ט.** משום דלמא בעי כיסוי, ומספיקא לא מחללינן יום טוב: **ואם שחטו ביו"ט אין מכסים את דמו.** ואפילו היה לו עפר מוכן או אפר. שמא יאמר הרואה, חיה ודאית היא ולפיכך כסה דמו ביו"ט, ויבוא להתיר חלבו:

ב רבי מאיר מחייב. דסבר שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה: **וחכמים פוטרים.** דסברי לאו שמה שחיטה. והלכה כחכמים:

ג ואחרים רואין אותם. דבכהאי גוונא שחיטתן כשרה: **חייבים לכסות.** אותן אחרים שרואים חייבים לכסות. כדתנן לקמן, שחט ולא כסה וראהו אחר חייב לכסות: **פטור מלכסות.** ר' מאיר קאמר לה, דסבר שחיטת חרש שוטה וקטן בינו לבין עצמן נבילה גמורה היא הואיל ורוב מעשיהן מקולקלים. ורבנן

משניות מבוארות – קהתי

שכתוב (ויקרא ז, טו): "ביום קרבנו יאָכל, לא יניח ממנו עד בקר", ומכאן שהלילה שלאחריו קרוי "יום קרבנו" עד הבוקר; יכול אף ב"אותו ואת בנו" הלילה הולך אחר היום, לכך בא בן זומא ודרש ש"יום אחד" האמור באותו ואת בנו, היום הולך אחר הלילה.

באור משנה א

כתוב בתורה (ויקרא יז, יג): "ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאָכל, ושפך את דמו וכסהו בעפר" – מכאן למדו, שמצוה לכסות דם שחיטת חיה טהורה או עוף טהור. פרקנו עוסק בפרטי הדינים של מצוות כיסוי דם.

כִּסּוּי הַדָּם – לאחר השחיטה, **נוֹהֵג בָּאָרֶץ, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ** – שהרי מצוה זו חובת הגוף היא, **בִּפְנֵי הַבַּיִת** – בזמן שבית המקדש קיים, **וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת** – ואף בזמן שאין בית המקדש קיים, **בַּחֻלִּין אֲבָל לֹא בַּמֻּקְדָּשִׁין** – כלומר שבחטאת העוף ובעולת העוף אין מצוות כיסוי הדם נוהגת. **וְנוֹהֵג בַּחַיָּה, וּבָעוֹף** – אבל לא בבהמה, שכן כתוב (שם): "ציד חיה או עוף". ובגמרא למדים זה ממה שכתוב בבכור בעל מום (דברים טו, כג): "רק את דמו לא תאכל, על הארץ תשפכנו כמים" – מה מים אינם טעונים כיסוי, אף דם בהמה אינו טעון כיסוי. **בַּמְּזֻמָּן** – בחיה ובעוף הגדלים בבית ומוכנים לו לצרכיו, **וּבְשֶׁאֵינוֹ מְזֻמָּן** – כגון בחיות ובעופות מדבריים, שאינם מזומנים לו לאדם וצריך לצודם. **וְנוֹהֵג בַּכּוֹי** – בגמרא מובא (חולין פ, א): "כוי זה איל הבר, ויש אומרים: זה הבא מן התיש ומן הצביה; רבי יוסי אומר: כוי בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה אם מין בהמה"; ובאה משנתנו ללמד שנוהג בו כסוי הדם, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק** – חיה. **וְאֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ** – את הכוי, **בְּיוֹם טוֹב** – שמא בהמה הוא ואין דמו טעון כיסוי, ואין מחללין יום טוב לטלטל את העפר לצורך כיסויו מספק. **וְאִם שְׁחָטוֹ** – ביום טוב, **אֵין מְכַסִּין אֶת דָּמוֹ** – ואפילו היה להם עפר מוכן, שחוששים שמא יאמר הרואה: הואיל וכיסו דמו, ודאי חיה היא, ויבוא על ידי זה להתיר חלבו, שהוא ספק כרת; לפיכך אין מכסים דמו עד למוצאי יום טוב (רמב"ם).

יום חמישי

באור משנה ב

משנתנו דנה בשוחט שחיטה שאינה ראויה לאכילה, אם חייב הוא בכיסוי דם.

הַשּׁוֹחֵט – חיה או עוף, **וְנִמְצָא טְרֵפָה** – והרי אין השחיטה מכשרת את הבשר לאכילה, **וְהַשּׁוֹחֵט לַעֲבוֹדָה זָרָה** – שאסור בהנאה, **וְהַשּׁוֹחֵט חֻלִּין בִּפְנִים** – בעזרה שבמקדש, שאסורים הם בהנאה, **וְקָדָשִׁים בַּחוּץ** – או השוחט קדשים מחוץ לעזרה, כגון עולת העוף או חטאת העוף, ופסולים הם משום שחוטי חוץ; או השוחט **חַיָּה וָעוֹף הַנִּסְקָלִים** – שנגמר דינם להיסקל על שהמיתו אדם, ואסורים הם בהנאה, ונמצא ששחיטה שאינה ראויה היא, **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּב** – בכסוי הדם, שרבי מאיר סובר, שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, **וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין** – מכיסוי, שסוברים הם, ששחיטה שאינה ראויה אין שמה שחיטה, כלומר שאין כיסוי אלא בשחיטה המכשרת לאכילה, שנאמר בכיסוי הדם: "אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל" – ודורשים: כל ששפיכת דמו מכשרת לאכילה. והלכה כחכמים. – ברם, בפרק הקודם במשנה ג נחלקו רבי שמעון וחכמים בענין "אותו ואת בנו", אם שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, ושם סוברים חכמים ששמה שחיטה; ומבואר בגמרא, שחכמים שבמשנתנו היינו רבי שמעון, וחכמים שבמשנה ההיא היינו רבי מאיר, שכן "ראה רבי (רבי יהודה הנשיא) דבריו של רבי מאיר ב"אותו ואת בנו" (ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה), ושנאו בלשון חכמים, ושל רבי שמעון בכיסוי הדם (ששחיטה שאינה ראויה אין שמה שחיטה), ושנאו בלשון חכמים". **הַשּׁוֹחֵט** – חיה או עוף, **וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ** – שנפסלה בשחיטה, כגון בשהייה או בדרסה, או **הַנּוֹחֵר** – שהמיתה בדקירה בגרונה או בנחיריה, **וְהַמְעַקֵּר** – או שעקר את סימניה, **פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת** – את הדם, אף לדברי רבי מאיר, לפי שאין כאן שחיטה כלל.

באור משנה ג

משנתנו דנה בשחיטתם של חרש שוטה וקטן אם שמה שחיטה לענין כיסוי הדם, וכן לענין "אותו ואת בנו".

חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁשָּׁחֲטוּ, וַאֲחֵרִים רוֹאִין אוֹתָם – שבכגון זה שחיטתם כשרה, כפי ששנינו במשנה הראשונה של מסכתנו (א, א), **חַיָּבִים לְכַסּוֹת** – האחרים הרואים אותם חייבים לכסות את הדם, הואיל ואין לאלו דעת לכסות. **בֵּינָן לְבֵין עַצְמָם** – אם חרש שוטה וקטן שחטו בינם לבין עצמם, שאין אחרים רואים אותם, **פְּטוּרִים מִלְּכַסּוֹת** – הרואים את הדם מגולה (הר"ן), שהואיל ורוב מעשיהם מקולקלים, מן הסתם קלקלו בשחיטתם, ואין כאן שחיטה כלל, והרי הבהמה נבילה, לפיכך פטורים מכיסוי הדם. **וְכֵן לְעִנְיַן אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ** – חרש שוטה וקטן **שֶׁשָּׁחֲטוּ וַאֲחֵרִים רוֹאִין**

לְעִנְיַן אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, שֶׁשָּׁחֲטוּ וַאֲחֵרִים רוֹאִין אוֹתָן — אָסוּר לִשְׁחוֹט אַחֲרֵיהֶם; בֵּינָן לְבֵין עַצְמָן — רַבִּי מֵאִיר מַתִּיר לִשְׁחוֹט אַחֲרֵיהֶן, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. וּמוֹדִים, שֶׁאִם שָׁחַט, שֶׁאֵינוֹ סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים.

ד שָׁחַט מֵאָה חַיּוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד — כִּסּוּי אֶחָד לְכֻלָּן; מֵאָה עוֹפוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד — כִּסּוּי אֶחָד לְכֻלָּן; חַיָּה וָעוֹף בְּמָקוֹם אֶחָד — כִּסּוּי אֶחָד לְכֻלָּן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שָׁחַט חַיָּה — יְכַסֶּנָּה, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁחֹט אֶת הָעוֹף. שָׁחַט וְלֹא

פירוש ברטנורא

פליגי עליה דר"מ בין ארישא בין אסיפא, אלא דנטרי ליה עד דאסיק למלתיה והדר פליגי עליה, וסברי רבנן דספק נבלה היא, לא נבלה ודאית, הלכך לענין כיסוי חייבים לכסות, ואין שוחטים אחריהן אותו ואת בנו דשמא שחיטה מעלייתא היא. והלכה כר' מאיר:

ד שחט חיה יכסנה ואחר כך ישחוט את העוף. דכתיב (ויקרא י"ז) חיה או עוף, הפסיק זה מזה, להטעין כיסוי לכל אחד ואחד. ורבנן סברי, האי או מיבעי ליה לחלק, דאי לאו או הוה אמינא אין צריך כיסוי אא"כ שחט שניהם. והכל מודים דלענין ברכה אינו מברך אלא ברכה אחת. ואין הלכה כרבי יהודה: **וראהו אחר חייב לכסות.** דכתיב בפרשת כיסוי הדם, ואומר לבני ישראל, מצוה זו תהא על כל בני ישראל: **כסהו הרוח חייב לכסות.** ולא שנו אלא שחזר ונתגלה, אבל לא חזר ונתגלה פטור מלכסות:

ה נתערב ביין. שהוא אדום ואין מראה הדם ניכר בו: **רואין אותו.** יין **כאילו הוא מים.** ואם היה מראית דם ניכר במים כשיעור זה, חייב לכסות: **נתערב בדם בהמה.** דלאו בר כיסוי הוא, ורובו דם בהמה: **או בדם החיה.** בדם היקז של חיה: **רואין אותו.** שאינו טעון כיסוי **כאילו הוא מים.** ואם היה הדם הזה של שחיטת חיה ועוף ניכר בו, חייב לכסות: **אין דם מבטל דם.** ואפילו אין מראית דם ניכרת במים כמות דם בהמה זה, אין דם החיה בטל. דקסבר ר' יהודה מין במינו לא בטל. ואין הלכה כר' יהודה:

משניות מבוארות – קהתי

אוֹתָן – ששחיטתם כשרה, **אָסוּר לִשְׁחוֹט אַחֲרֵיהֶם** – את הבן או את האם; אבל אם שחטו **בֵּינָן לְבֵין עַצְמָן** – שאין זו שחיטה כלל, **רַבִּי מֵאִיר מַתִּיר לִשְׁחוֹט אַחֲרֵיהֶן** – את הבן או את האם, **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים** – לשחוט אחריהם, שמא לא קלקלו בשחיטתם; וכן חולקים חכמים על רבי מאיר אף בכיסוי הדם וסוברים, שאפילו שחטו בינם לבין עצמם חייבים לכסות. **וּמוֹדִים** – חכמים, **שֶׁאִם שָׁחַט** – אחריהם את האם או את הבן, **שֶׁאֵינוֹ סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים** – אינו לוקה משום הלאו של "אותו ואת בנו", לפי שספק הוא אם עבר על הלאו, שאף לדעת חכמים שחיטתם של חרש שוטה וקטן ספק נבילה הוא. והלכה כרבי מאיר.

יום ששי

באור משנה ד

שָׁחַט מֵאָה חַיּוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד, כִּסּוּי אֶחָד לְכֻלָּן – אינו חייב בכיסוי הדם לאחר שחיטתה של כל חיה וחיה, אלא בגמר כל השחיטות מכסה בבת אחת את הדם של כולן; וכן אם שחט **מֵאָה עוֹפוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד, כִּסּוּי אֶחָד לְכֻלָּן** – לאחר כל השחיטות מכסה את הדם של כל העופות; ואפילו שחט **חַיָּה וָעוֹף בְּמָקוֹם אֶחָד** – אינו צריך לכסות את הדם החיה ואחר כך לשחוט את העוף ולכסות את דמו, אלא **כִּסּוּי אֶחָד לְכֻלָּן** – לאחר ששחט את החיות ואת העופות מכסה בבת אחת את דם כולם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שָׁחַט חַיָּה, יְכַסֶּנָּה, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁחֹט אֶת הָעוֹף** – רבי יהודה חולק על תנא קמא וסובר. שאם שחט חיה ועוף במקום אחד, יכסה תחילה את דם החיה, ואחר כך ישחוט את העוף ויכסה את דמו, לפי שכתוב בכיסוי הדם (**ויקרא יז, יג**): "חיה או עוף", ומשמע שדמו של כל מין טעון כיסוי מיוחד. ברם, תנא קמא סובר, שתיבת "או" אינה באה לחייב כל מין בכיסוי מיוחד, אלא באה היא לחלק; שאילו היה כתוב "חיה ועוף" היינו למדים, שאין חיוב כיסוי אלא אם כן שחט שניהם, ובאה תיבת "או" לחלק, שאף אם שחט אחד משני המינים, או חיה או עוף, חייב בכיסוי הדם. אבל אם שחט שניהם, חיה ועוף, במקום אחד, די בכיסוי אחד לשניהם. והלכה כתנא קמא. **שָׁחַט וְלֹא כִסָּה** – את הדם, **וְרָאָהוּ אַחֵר** – את הדם הטעון כיסוי, **חַיָּב לְכַסּוֹת** – בגמרא מובאת ברייתא: "ושפך את דמו וכסהו בעפר" – מי ששפך, יכסה. שחט ולא כסה, וראהו אחר, מניין שחייב לכסות? שנאמר בפרשת כיסוי הדם (**ויקרא יז, יד**): "ואומר לבני ישראל" – אזהרה לכל בני ישראל (שמצוות כיסוי הדם מוטלת על כל בני ישראל, אלא שהשרחט קודם לכל אדם). **כִּסָּהוּ, וְנִתְגַּלָּה** – הואיל וכבר קיים את מצוות כיסוי הדם, **פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת** – פעם שנייה. **כִּסָּהוּ הָרוּחַ** – וחזר ונתגלה (**גמרא**), **חַיָּב לְכַסּוֹת** – אבל אם כיסהו הרוח ולא חזר ונתגלה, פטור מלכסותו.

באור משנה ה

דָּם – הטעון כיסוי, **שֶׁנִּתְעָרַב בְּמַיִם** – שנפל לתוך המים, או שהמים נפלו לתוכו, **אִם יֵשׁ בּוֹ מַרְאִית דָּם** – אם יש בתערובת מראה דם, **חַיָּב לְכַסּוֹת** – את התערובת, ואם אין מראה דם, בטל הדם במים, ופטור מלכסות. **נִתְעָרַב** – הדם, **בְּיַיִן** – אדום, שאין מראה דם ניכר בו, **רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם** – רואים את היין כאילו הוא מים, ואם היה מראה דם בתערובת כזו של דם ומים, הריהו חייב לכסות. **נִתְעָרַב** – דם הטעון כיסוי, **בְּדַם הַבְּהֵמָה** – שאינו טעון כיסוי, **אוֹ בְּדַם הַחַיָּה** – בדם הקזה של חיה; ורמב"ם מפרש: בדם חיה טמאה, **רוֹאִין אוֹתוֹ** – את הדם שאינו טעון כיסוי, כגון דם הבהמה, **כְּאִלּוּ הוּא מַיִם** – ואם היה מראה דם בתערובת כזו של מים והדם הטעון כיסוי, הריהו חייב לכסות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין דָּם מְבַטֵּל דָּם** – שמין שנתערב במינו אינו בטל, ואפילו דם הבהמה שבתערובת הוא פי אלף מהדם הטעון כיסוי, ואילו היה מים לא היה מראה הדם הטעון כיסוי ניכר בהם, אף על פי כן חייב לכסות. ואין הלכה כרבי יהודה.

שבת קודש

באור משנה ו

משנתנו דנה, אם צריך לכסות את כל הדם.

דָּם הַנִּתָּז – למרחוק, חוץ למקום השחיטה, או שניתז על הכותל, **וְשֶׁעַל הַסַּכִּין** – וכן הדם שעל סכין השחיטה, **חַיָּב לְכַסּוֹת** – דהיינו שגורר את הדם ומכניסו בעפר ומכסהו, לפי שצריך ליתן גם עפר למטה. ויש סוברים שאינו גורר אלא דם שעל הסכין, אבל דם הניתז הואיל ואפשר לכסותו במקומו, אין צריך גרירה (**פוסקים**). **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי** – דם הניתז ושעל הסכין טעון כיסוי? **בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם דָּם אֶלָּא הוּא** – דם זה בלבד, **אֲבָל יֵשׁ שָׁם דָּם שֶׁלֹּא הוּא** – שיש שם דם אחר, שאפשר לקיים בו מצוות כיסוי, **פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת** – דם הניתז ושעל הסכין, שאין צריך לכסות כל הדם. – לפי הרמב"ם (וכן מפרשים אחרים). לא בא רבי יהודה לחלוק על תנא קמא אלא לפרש את דבריו.

באור משנה ז

כִּסָּה, וְרָאָהוּ אַחֵר — חַיָּב לְכַסּוֹת. כִּסָּהוּ, וְנִתְגַּלָּה — פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת. כִּסָּהוּ הָרוּחַ — חַיָּב לְכַסּוֹת.

ה דָּם שֶׁנִּתְעָרַב בְּמַיִם, אִם יֵשׁ בּוֹ מַרְאִית דָּם — חַיָּב לְכַסּוֹת. נִתְעָרַב בְּיַיִן — רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. נִתְעָרַב בְּדַם הַבְּהֵמָה אוֹ בְּדַם הַחַיָּה — רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַיִם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין דָּם מְבַטֵּל דָּם.

ו דָּם הַנּוֹתָן וְשֶׁעַל הַסַּכִּין — חַיָּב לְכַסּוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם דָּם אֶלָּא הוּא, אֲבָל יֵשׁ שָׁם דָּם שֶׁלֹּא הוּא — פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת.

ז בַּמֶּה מְכַסִּין וּבַמָּה אֵין מְכַסִּין? מְכַסִּין בְּזֶבֶל הַדַּק, וּבְחוֹל הַדַּק, בְּסִיד, וּבְחַרְסִית, וּבְלִבְנָה וּבִמְגוּפָה שֶׁכְּתָשָׁן. אֲבָל אֵין מְכַסִּין לֹא בְּזֶבֶל הַגַּס, וְלֹא בְּחוֹל הַגַּס, וְלֹא בִּלְבֵנָה וּמְגוּפָה שֶׁלֹּא כְתָשָׁן. וְלֹא יִכְּפֶה עָלָיו אֶת הַכְּלִי. כְּלָל אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: דָּבָר שֶׁמְּגַדֵּל בּוֹ צְמָחִין — מְכַסִּין בּוֹ, וְשֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל צְמָחִין — אֵין מְכַסִּין בּוֹ.

פירוש ברטנורא

ו דם הניתז. על גבי הכותל: **אימתי.** לפרושי קא אתי ולא לאפלוגי:

ז ובחול הדק. כל שאין היוצר צריך לכתשו: **חרסית.** שחיקת חרסין: **ומגופה.** כיסוי של חרס שעל פי החבית: **דבר שאין מגדל בו צמחים אין מכסים בו.** וסיד וחרסית ולבינה ומגופה שכתשן דתנן לעיל שמכסין בהן, אע"ג דאין מגדלים צמחין, הואיל ומעיקרא קודם שנעשית בהן מלאכה היו מגדלים צמחים, מכסין בהן. והאי כללא דרבן שמעון בן גמליאל לאו דוקא, דהא נסורת של חרשים דקה ונעורת של פשתן אמרינן בברייתא דמכסין בהן, אף על גב דאינן מגדלין צמחין. ואפר מכסים בו משום דאקרי עפר דכתיב (במדבר י"ט) מעפר שריפת החטאת. וכן מכסים בשחיקת הזהב דכתיב (איוב כ"ח) ועפרות זהב לו:

משניות מבוארות – קהתי

בַּמֶּה מְכַסִּין – דם וחיה ועוף לאחר השחיטה, **וּבַמָּה אֵין מְכַסִּין** – שאינו בכלל "עפר"? **מְכַסִּין בְּזֶבֶל הַדַּק, וּבְחוֹל הַדַּק** – בגמרא מבואר: חול הדק כיצד? כל שאין היוצר צריך לכתשו; **בְּסִיד, וּבְחַרְסִית** – שחיקת חרסים; ויש מפרשים: מין עפר שעושים ממנו כלי חרס (**"ערוך"**); **וּבְלִבְנָה וּבְמְגוּפָה** – "מגופה" היינו כיסוי של חרס שעל פי החבית, **שֶׁכְּתָשָׁן** – כלומר בלבנה ובמגופה שכתשן עד שנעשו כעפר; בכל אלו מכסים, לפי שמין עפר הם. **אֲבָל אֵין מְכַסִּין** – את הדם, **לֹא בְּזֶבֶל הַגַּס, וְלֹא בְּחוֹל הַגַּס, וְלֹא בִּלְבֵנָה וּמְגוּפָה שֶׁלֹּא כְתָשָׁן** – שאין אלו מין עפר (**רמב"ם**). **וְלֹא יִכְּפֶה עָלָיו** – על הדם, **אֶת הַכְּלִי** – שאין זה כיסוי הדומה לכיסוי שבעפר (**המאירי**), והוא הדין שלא יכסה באבנים. **כְּלָל אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** – יש מפרשים, שרבן שמעון בן גמליאל בא לפרש דברי תנא קמא (**תוספות; הרא"ש**): **דָּבָר שֶׁמְּגַדֵּל בּוֹ צְמָחִין** – ובגמרא אמרו: דבר שזורעים בו ומצמיח, **מְכַסִּין בּוֹ** – את הדם, שבכלל "עפר" הוא, **וְשֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל צְמָחִין, אֵין מְכַסִּין בּוֹ** – ומה ששנינו ברישא, שמכסים בסיד ובחרסית ובלבנה ובמגופה שכתשן, אף על פי שאין מגדלים צמחים, היינו משום שכל אלו נעשו מעפר, שהיה מגדל צמחים (**פירוש המשניות להרמב"ם; ברטנורא**). ברם, ההלכה היא, שכל מה שנקרא "עפר", או שהוא כעין "עפר" (**המאירי**), מכסים בו, ומכאן אמרו בגמרא, שמכסים בנסורת דקה של עצים ובנעורת של פשתן, אף על פי שאינן מגדלות צמחים; כן מותר לכסות באפר, הואיל והתורה קוראת לאפר פרה אדומה "עפר", שנאמר (**במדבר יט, יז**): "מעפר שריפת החטאת"; וכן מכסים בשחיקת זהב, משום שכתוב (**איוב כח, ו**): "ועפרות זהב לו". אבל בשחיקת מתכות אחרות אין מכסים, אלא אם כן נשרפות ונעשו אפר (**תוספות**).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה שבט, תשכ"ג

ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה צבי ארי' שי'

שלום וברכה!

... לכתבו ע"ד סדר בלימודים: הרי אמחז"ל במקום שלבו חפץ.

הצד השווה בכאו"א: מס' בחלוקת הש"ס (למיגרס) עוד מס' או פוסקים - לעיונא.

פ' השבוע וכיו"ב - בס' תו"א ולקו"ת (למיגרס), עוד לימוד בחסידות - לעיונא. הלימודים למיגרס בכל יום. לעיונא - לכה"פ שלא יעברו ג' ימים בלא לימוד זה. ועייג"כ שיחת חי אלול ה'תשכ"ב.

רש"י

אין מדלגין מנביא לנביא — שיש כאן טירוף יותר מדאי. **מסוף הספר לתחילתו** — למפרע. **משנה המפטיר בנביא** — מי שרגיל להפטיר בנביא, תקנו חכמים שיהא פורס את שמע. **הוא עובר לפני התיבה** — להוציא את הצבור בקדושה שבתפלה. **על ידו** — בשבילו. **קטן אינו פורס על שמע** — לפי שהוא בא להוציא רבים ידי חובתן. וכיון שאינו מחויב בדבר — אינו מוציא אחרים ידי חובתן. **ואינו נושא את כפיו** — אם כהן הוא, שאין כבוד של צבור להיות כפופין לברכתו. **פוחח** — במסכת סופרים מפרש: כל שכרעיו נראין. "ערום ויחף" מתרגם: ערטילאי ופחח (ישעיה כ). **פורס את שמע** — דהא מחויב בברכה. **אבל אינו קורא בתורה** — משום כבוד תורה. וכן לפני התיבה, וכן בנשיאות כפים — גנאי הוא לצבור. **גמרא משום כבוד** — להעביר לפני התיבה, הואיל וממציא עצמו לדבר שאינו כבודו, תיקנו לו זו לכבוד. **משום אינצויי** — הדבר בא לידי מחלוקת: אני מפטיר ואתה תעבור לפני התיבה. **דקא עביד כחנם** — הבא לעבור לפני התיבה אינו נוטל שכר, דהכא אינצויי ליכא משום כבוד איכא. **קטן פוחח מהו שיקרא בתורה** — גדול פוחח הוא דאסור משום "ולא יראה בך ערות דבר" (דברים כג), אבל קטן אינו מוזהר, או דילמא לא פליג מתניתין בין קטן לגדול.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כד ע"א: ברייתא נוספת בענין היתר הדילוג בנביא: **תַּנְיָא אִידָּךְ, אֵין מְדַלְּגִין מִנָּבִיא לְנָבִיא** - מספר לספר, כגון מיהושע לשופטים, משום שיש בזה בלבול הדעת יותר מדאי. **וּבְנָבִיא שֶׁל שְׁנֵים עָשָׂר** - בספר תרי עשר שהוא כולל שנים עשר ספרי נביאים קטנים, **מְדַלֵּג** אף מנביא לנביא, משום שהם נחשבים כספר אחד. **וּבְלְבָד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג** למפרע **מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִצַד תְּחִילָּתוֹ**.

משנה הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא - מי שרגיל להפטיר בנביא, תיקנו חכמים ש**הוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, וְהוּא** גם **עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה** להיות שליח ציבור להוציא את הציבור בקדושה, **וְהוּא** גם **נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו** אם הוא כהן. **וְאִם** המפטיר בנביא **הָיָה קָטָן,** שאינו יכול לעשות את כל הדברים הללו, **אָבִיו אוֹ רַבּוֹ עוֹבְרִין עַל יָדוֹ** - עומדין לעשיית דברים אלו בשבילו.

קָטָן קוֹרֵא בַּתּוֹרָה - יכול לעלות לתורה ולקרות, **וְכל־שכן** שהוא רשאי להיות **הַמְתַרְגֵּם. אֲבָל אֵינוֹ פּוֹרֵס עַל שְׁמַע, וְאֵינוֹ עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה,** לפי שהוא בא להוציא את הרבים ידי חובתם, וכיון שאינו מחויב בדברים אלו אינו יכול להוציא את הרבים. **וְכן אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו** אם הוא כהן, שאין זה כבוד הציבור להיות כפופים לברכת קטן.

פּוֹחֵחַ - אדם שהוא יחף וכרעיו נראים, **פּוֹרֵס אֶת שְׁמַע,** כיון שהוא מחויב בדבר יכול הוא להוציא אחרים, **וּמְתַרְגֵּם. אֲבָל אֵינוֹ קוֹרֵא בַּתּוֹרָה,** שאין זה כבוד התורה, **וְאֵינוֹ עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּיבָה, וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו,** שיש בזה גנאי לציבור. **סוּמָא** - שאינו רואה, **פּוֹרֵס אֶת שְׁמַע, וּמְתַרְגֵּם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּל שֶׁלֹּא רָאָה מְאוֹרוֹת מִיָּמָיו אֵינוֹ פּוֹרֵס עַל שְׁמַע,** שכיון שמעולם לא נהנה מהמאורות אינו יכול לברך עליהם.

גמרא שואלת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** תיקנו שהמפטיר בתורה זוכה בפריסה על שמע ולעבור לפני התיבה ונשיאת כפים. משיבה הגמרא: **רַב פָּפָא אָמַר, מִשּׁוּם כָּבוֹד** - כיון שהוא מתפייס ומסכים לדבר שאינו לכבודו, תיקנו לו דברים אלו כדי לכבדו. **רַבָּה בַּר שִׁימִי אָמַר, מִשּׁוּם דְּאָתֵי לְאִינְצוּיֵי** - חכמים חששו שהמפטיר יבוא לידי מריבה עם השליח־ציבור המקבל שכר על תפילתו, והוא אינו מקבל שכר, ויאמר לו רצוני לעבור לפני התיבה ואתה תפטיר בנביא, ולכך תיקנו שהמפטיר גם יעבור לפני התיבה ושאר הדברים. מבררת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** - מהו ההבדל למעשה בין הטעמים. **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּעָבִיד בְּחִנָּם** - במקום שהעובר לפני התיבה אינו נוטל שכר, שחשש מריבה אין כאן, אך עדיין שייך טעמו של רב פפא, משום כבוד.

הגמרא מקשה על רבה בר שימי ממשנתינו: **תְּנַן, וְאִם הָיָה** המפטיר בנביא **קָטָן, אָבִיו אוֹ רַבּוֹ עוֹבְרִין עַל יָדוֹ. וּאי אָמְרַתְּ** שהטעם שתיקנו למפטיר את כל אלו הוא **מִשּׁוּם נִצּוּיֵי, קָטָן בַּר נִצּוּיֵי הוּא** - וכי קטן יבוא לריב עם הגדולים, ומאחר שאין לחשוש לכך, מדוע תיקנו שאביו עובר על ידו. משיבה הגמרא: **אֶלָּא מַאי** - מה לדעתך הטעם, **מִשּׁוּם כָּבוֹד,** הרי גם עליך יקשה וכי **קָטָן בַּר כָּבוֹד הוּא,** הרי אינו מרגיש בבזיונו, **אֶלָּא** על־כרחך צריכים לומר שתיקנו שאביו או רבו עוברים על ידו משום ד**אִיכָּא כְּבוֹד אָבִיו וּכְבוֹד רַבּוֹ,** שהם מתבזים כשהוא מפטיר בנביא, אם כן **הָכָא נַמִּי** - גם כאן, לענין טעמו של רבה שתיקנו כן למנוע מריבה, **אִיכָּא נִצּוּיֵי אָבִיו וְנִצּוּיֵי רַבּוֹ** - יש חשש שאביו או רבו יבואו לריב, ברצותם לזכות בכיבודים אלו עבור הקטן.

שנינו במשנה: **פּוֹחֵחַ פּוֹרֵס עַל שְׁמַע וְכו'** אבל אינו קורא בתורה. שואלת הגמרא: **בְּעָא מִינֵּיהּ עוּלָּא בַּר רַב מַאבַּיי, קָטָן פּוֹחֵחַ מַהוּ שֶׁיִּקְרָא בַּתּוֹרָה,** האם דווקא גדול פוחח אינו קורא, או שלא חילקו חכמים בין גדול לקטן. משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** אביי, **וְתִיבָּעֵי לָךְ עָרוּם** - היה לך לשאול גם אם קטן יכול לקרוא בתורה ערום לגמרי, אלא **עָרוּם מַאי טַעֲמָא לָא** - מדוע פשוט לך שאין ערום קורא, **מִשּׁוּם** שהוא פוגם ב**כְּבוֹד הַצִּבּוּר,** אם כן **הָכָא נַמִּי** - גם כאן לענין קטן פוחח, אין לו לקרוא **מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר.**

קָא מַשְׁמַע לָן – השמיעונו רב ושמואל, שאין הדין כן, אלא כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דגן, אף שהוא מעורב עם שאר דברים, ברכתו מזונות. וְאִי אַשְׁמְעִינַן – ואם היו אומרים רק את הדין שכֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דגן ברכתו מזונות, הָוֵה אָמְרִינָא – הייתי יכול לומר, שמה שיש לדייק מדבריהם, שרק כֹּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִים, אִין – ברכתו מזונות, אֲבָל דבר שיש בו אוֹרֶז וְדוֹחַן, לֹא – אין ברכתו מזונות, אין זה אלא מִשּׁוּם דְּעַל יְדֵי תַּעֲרוֹבֶת – שהם מעורבים עם דברים אחרים, אֲבָל אִיתֵיהּ בְּעִינֵיהּ – אם הם עומדים בפני עצמם ואינם מעורבים עם דברים אחרים, נַיְמָא – שמא נאמר, שאֲפִילּוּ אוֹרֶז וְדוֹחַן נַמִּי – גם כן מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, קָא מַשְׁמַע לָן – השמיעונו רב ושמואל, שאין הדבר כן, אלא רק כֹּל שֶׁהוּא מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִים, הוּא דִּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, לְאַפּוּקֵי – ולמעט אוֹרֶז וְדוֹחַן, דַּאֲפִילּוּ אִיתֵיהּ בְּעִינֵיהּ – כשהם עומדים בפני עצמם, לֹא מְבָרְכִינַן עליהם בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת.

הגמרא מקשה על דברי רב ושמואל מברייתא. מקשה הגמרא: וְאוֹרֶז [וְדוֹחַן] לֹא מְבָרְכִינַן עליהם בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וְהָתַנְיָא, הֵבִיאוּ לְפָנָיו פַּת אוֹרֶז וּפַת דּוֹחַן, מְבָרֵךְ עָלָיו תְּחִלָּה וָסוֹף [–קודם האכילה ואחר האכילה] כְּמוֹ שמברכים על מַעֲשֵׂה קְדֵרָה – תבשיל של חמשת מיני דגן. וְנַבֵּי מַעֲשֵׂה קְדֵרָה תַּנְיָא, בַּתְּחִלָּה – קודם האכילה, מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף – אחר האכילה, מְבָרֵךְ עָלָיו בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, וכיון שעל אורז ודוחן מברכים כמעשה קדרה, מבואר שמברכים עליהם בורא מיני מזונות. מתרצת הגמרא: אין אורז ודוחן שוים לגמרי למעשה קדרה, אלא הם כְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה וְלֹא כְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה. ומפרשת הגמרא: כְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה לענין דִּמְבָרְכִין עָלָיו תְּחִלָּה וָסוֹף, וְלֹא כְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה, דְּאִילּוּ בְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה, בַּתְּחִלָּה, מברך עליהם בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף, מברך עליהם בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, וְאִילּוּ הָכָא – כאן, באורז ודוחן, בַּתְּחִלָּה, מְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, וּלְבַסּוֹף מברך בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת, וְחֶסְרוֹנָן, עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָא.

מקשה הגמרא: וְכִי אוֹרֶז לָאו בכלל מַעֲשֵׂה קְדֵרָה הוּא שאמרו בברייתא שמברכים עליו בורא מיני מזונות, וְהָתַנְיָא, אֵלּוּ הֵן מַעֲשֵׂה קְדֵרָה, שמברכים עליהם בורא מיני מזונות, חִילְקָא – תבשיל העשוי מחטים שנכתשו במכתשת באופן שכל חטה נחלקה לשנים, טַרְנִים – תבשיל של חטים שנכתשו ונחלקו לשלש, תבשיל של סוֹלֶת, זָרִיז – תבשיל של חטים שנכתשו ונחלקו לארבע, וְעָרְסָן – תבשיל של חטים שנכתשו ונחלקו לחמש, וְתבשיל של אוֹרֶז. הרי, שאורז הוא מעשה קדרה שמברכים עליו בורא מיני מזונות. מתרצת הגמרא: הָא מַנִּי – ברייתא זו בשיטת מי היא הולכת, בשיטת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא, דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, אוֹרֶז, מִין דָּגָן הוּא, וְחַיָּבִין עַל חִמּוּצוֹ כָּרֵת – ואם החמיץ, האוכלו בפסח חייב כרת, וְאָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח – ואם עשה מהם מצות, יכול לצאת בהם ידי חובת אכילת מצה. ולשיטתו, אף לענין ברכה מברכים על אורז בורא מיני מזונות, אֲבָל לְרַבָּנָן החולקים עליו וסוברים, שאורז אינו מין דגן לענין חמץ ומצה, לֹא – אף לענין ברכה אין מברכים עליו בורא מיני מזונות.

מקשה הגמרא: וְרַבָּנָן לֹא – וכי לדעת רבנן אין מברכים על אורז בורא מיני מזונות, וְהָתַנְיָא, הַכּוֹסֵם אֶת הַחִטָּה – האוכל חטה כשהיא שלמה, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, ואם טְחָנָהּ וְאָפָאָהּ וּבִשְּׁלָהּ במים אחר האפיה, בְּזְמַן שֶׁהַפְּרוּסוֹת קַיָּימוֹת, ולא נימוחו בבישולם, בַּתְּחִלָּה, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ, וּלְבַסּוֹף, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. וְאִם אֵין הַפְּרוּסוֹת קַיָּימוֹת, שנימוחו הפרוסות בבישולם, בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. וַהֲכוֹסֵם אֶת הָאוֹרֶז, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, ואם טְחָנוֹ וְאָפָאוֹ וּבִשְּׁלוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהַפְּרוּסוֹת קַיָּימוֹת, בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ. מקשה הגמרא סתירה על דברי הברייתא: וְהָתַנְיָא, לְבַסּוֹף וְלֹא כְּלוּם – שלאחר אכילת אורז, אינו טעון אף ברכה מהברכות שמברכות על פירות ארץ ישראל, אלא מברכים עליו בורא נפשות. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא שאמרה שעל אורז מברכים מעין שלש, בשיטת רַבָּן גַּמְלִיאֵל היא, וְהָא – והברייתא שאמרה שעל אורז מברכים בורא נפשות, בדעת רַבָּנַן היא. ומביאה הגמרא ברייתא שבסופה נשנתה מחלוקת רבן גמליאל ורבנן בזה. דְּתַנְיָא, זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מברכים עליו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, כמו שמברכים על פת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מברכים עליו בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, וּמַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְחֲזֵקִנִים שֶׁהָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּיה בִּירִיחוֹ, וְהֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם כּוֹתֶבֶת – תמרים שהם משבעת המינים, וְאָכְלוּ, וְנָתַן רַבָּן גַּמְלִיאֵל רְשׁוּת לְרַבִּי עֲקִיבָא לְבָרֵךְ ברכת המזון, קָפַץ וּבֵרֵךְ רַבִּי עֲקִיבָא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, כדעת רבנן. אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לרבי עקיבא, עֲקִיבָא, עַד מָתַי אַתָּה מַכְנִים רֹאשְׁךָ בֵּין הַמַּחֲלוֹקֶת. אָמַר לֵיהּ רבי עקיבא לרבן גמליאל, רַבֵּינוּ, אַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה אוֹמֵר כֵּן – שמברכים שלש ברכות, וַחֲבֵרֶיךָ אוֹמְרִים כֵּן – שמברכים מעין שלש, לְמַדְּתָנוּ רַבֵּינוּ, שִׁיחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כָּרַבִּים, ולכן עשיתי כדברי רבנן, שהלכה כמותם שהם רבים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ של רבן גמליאל, כֹּל שֶׁהוּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים,

---

כיוון שנמצא הוא בתומכי־תמימים, מוסד הקדוש שנתייסד ומתנהל על ידי כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) ובנו כ"ק מורי וחמי אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, הנה מגינים הם עליו, ובלבד שיחזק ההתקשרות שלו והמסירה ונתינה לענייניהם.

ממכתב ח' שבט תשי"ד

רש"י

קמ"ל כל שהוא. דאע"ג דכולהו מחד מינא בעינן דליהוי מחמשת המינין ואי לא לא מברכינן עליה בורא מיני מזונות: אורז. מי"ל: דוחן. פנ"ץ: כמעשה קדרה. ברכה שמברכין על מעשה קדרה של חמשת מינין: ברכה אחת מעין ג'. בשלהי פרקין (דף מד.) מפ' לה על המחיה כו': ואורז לאו מעשה קדרה. דקא מפקת ליה מכלל מעשה קדרה לברכה אחרת: אלו הן מעשה קדרה. לענין ברכה: חילקא טרנים זריז וערסן. מפרש להו במועד קטן (פ"ב יג.): חילקא. חטי דמתברי באסיתא חדא לתרתי: טרנים. חדא לתלת: זריז. חדא לארבע: ערסן. חדא לחמש: הא מני. הך מתניתא דקתני אורז כמעשה קדרה רבי יוחנן בן נורי: ה"ג אבל רבנן לא ורבנן לא והתניא כו'. ול"ג והלכתא ומהלכות גדולות הוא: הכוסס. כמות שהיא: אפאה ובשלה. לאחר שאפאה בתנור ועשאה לחם חזר ובשלה במים: שהפרוסות קיימות. שלא נמוחו בבשולן: ברכה אחת מעין ג'. על המחיה ועל הכלכלה ובשלהי פרקין (דף מד.) מפרש לה: אלא לאו רבנן היא. וקתני במ"מ ותיובתא דרב ושמואל: הא רבי יהודה כו'. הא דקתני בורא מיני זרעים ר' יהודה היא דקתני לכל מין ומין מעין ברכתו כדמפרש לקמן בפירקין (דף מ.) אליביה הלכך לירקות בורא מיני דשאים לחטין דזרעים נינהו בורא מיני זרעים ולרבנן בין זרעים בין ירקות בפה"א ולא בעינן לכל מין ומין מעין ברכתו: ולא כלום. כלומר אין טען מברכות פירות ארץ ישראל ולא כלום אלא בורא נפשות רבות ככל מידי דליתיה משבעת המינין: כותבות. הם תמרים והם דבש האמור בשבעת המינין שהדבש זב מן התמרים: קפץ וברך. לאחריהן: משמו. של ר"ג: ולא

בורא נפשות רבות וחסרונם. כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הם שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהן ומסיים ברוך חי העולמים ובירושלמי ברוך אתה ה' חי העולמים:

אם הפרוסות קיימות. יש מפרשים דהיינו כשהלחם אינו שרוי במים כ"כ שאם יקח הפרוסה שלא ישבר: **רש"י** פי' אורז מי"ל. ויש מפרשים ר"יוו ולהאי פירוש יש לפרש דדוחן היינו מי"ל:

תיובתא דרב ושמואל. באורז אבל אדוחן לא הוי תיובתא ואפשר דהוי הלכתא כותיהו ולא מברכינן עליה בורא מיני מזונות:

הכוסס חטה צריך לברך עליה בורא פרי האדמה. שהרי אפילו בקמחא דחיטי אמרינן לעיל מברכין עליה בפה"א ולרב נחמן לא ס"ל הכי משום דאשתנו ומיהו בלאחריו יש לספק מאי מברכין אם מברכין על המחיה ועל הכלכלה ומסיים על האדמה ועל פרי האדמה דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דבריך עלייהו ברישא קודם אבילה בורא מיני מזונות ור"ת הגיה במחזור שלו על האדמה ועל פרי האדמה כו' וחזר בו דלא אשכחן בשום מקום הך ברכה דלקמן (דף מד.) מפרש ברכה אחת מעין ג' וקאמר בחמשת המינים על הארץ ועל המחיה ועל ז' המינים על הארץ ועל הפירות ועל האדמה ועל פרי האדמה לא הזכיר ועוד מדקאמר הכא על הכוסס את החטה מברך בורא פרי האדמה וקאמר בהדיא טחנו ואפאו פת עד אם אין הפרוסות קיימות בתחלה מברך בורא מ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ומדלא קתני הכא גבי כוסס החטה מברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש ש"מ דבכוסס ליכא ברכה לאחריו מעין ג' והא דקאמר כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' מיירי דעבדינהו כעין דייסא דחשיבא אז אכילתו אבל הכוסס את החטה חי דלא חשיבא אכילתו כ"כ אע"ג דהיא מן חמשת המינים אינו מברך לאחריו ברכה מעין שלש אלא בורא נפשות רבות וכו' ומיהו אומר הר"י שיש לספק שמא חכמים ביילי ליה בההוא מין דגן ולא עשאו פת וכו' וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש ונבון להחמיר שאין לאכול קליות או חטים שלוקות אלא בתוך הסעודה שאז ברכת המזון פוטרתן אם לא נתמעכו יפה דהוו כמו דייסא ובירושלמי יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין דאכיל סלת פירוש קליות מאי מברך בסופה רבי ירמיה אמר לא אכלית סלת מן יומא וכו': **נתן** ר"ג רשות לר' עקיבא לברך. סבור היה שיברך ג' ברכות כמו שהיה סובר וא"ת לר"ג הא קי"ל דאין מזמנין על הפירות וי"ל דר"ג היה סבור שהיה מברך על כל ז' מינין ג' ברכות שלמות וכי בירך ר"ע מעין ג' לעצמו דוקא דקי"ל אין מזמנין על הפירות ואחרים המסובין ברכו כל אחד לעצמו וא"ת לר"ג דאמר ג' ברכות שלמות וס"ל דמזמנים

קמ"ל כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ וְאִי אַשְׁמְעִינָן כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הֲוָה אָמִינָא כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁת הַמִּינִים אִין אֲבָל אוֹרֶז וְדוֹחַן לֹא מִשּׁוּם דְּע"י תַּעֲרוֹבֶת אֲבָל אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ נֵימָא אֲפִילּוּ אוֹרֶז וְדוֹחַן נַמִּי מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת קמ"ל כָּל שֶׁהוּא מֵחֲמִשָּׁת הַמִּינִים הוּא דִּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת לַאֲפוּקֵי אוֹרֶז וְדוֹחַן דַּאֲפִילּוּ אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ לֹא מְבָרְכִינַן בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וְאוֹרֶז [וְדוֹחַן] לֹא מְבָרְכִינָן בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וְהָתַנְיָא הֵבִיאוּ לְפָנָיו פַּת אוֹרֶז וּפַת דּוֹחַן מְבָרֵךְ עָלָיו תְּחִלָּה וְסוֹף בְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה וְגַבֵּי מַעֲשֵׂה קְדֵרָה תַּנְיָא בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מ"מ וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עָלָיו בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ כְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה וְלֹא כְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה דִּמְבָרְכִין עָלָיו תְּחִלָּה וְסוֹף וְלֹא כְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה בְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה בַּתְּחִלָּה בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין ג' וְאִילּוּ הָכָא בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וּלְבַסּוֹף בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָא וְאוֹרֶז לָאו מַעֲשֵׂה קְדֵרָה הוּא וְהָתַנְיָא אֵלּוּ הֵן מַעֲשֵׂה קְדֵרָה חִילְקָא טִרְגִּים סוֹלֶת זְרִיז וְעַרְסָן וְאוֹרֶז הָא מַנִּי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא דְּתַנְיָא רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר אוֹרֶז מִין דָּגָן הוּא וְחַיָּבִין עַל חִמּוּצוֹ כָּרֵת וְאָדָם יוֹצֵא בוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח אֲבָל רַבָּנַן לֹא וְרַבָּנַן לֹא וְהָתַנְיָא הַכּוֹסֵס אֶת הַחִטָּה מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה טְחָנָהּ אֲפָאָהּ וּבְשָׁלָהּ בִּזְמַן שֶׁהַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלֶיהָ הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עָלֶיהָ ג' בְּרָכוֹת אִם אֵין הַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין ג' הַכּוֹסֵס אֶת הָאוֹרֶז מְבָרֵךְ עָלָיו ב"פ הָאֲדָמָה טְחָנוּ אֲפָאוּ וּבְשָׁלוּ אַף עַל פִּי שֶׁהַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עָלָיו בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ פְּנֵי אִילִימָא ר' יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הִיא דְּאָמַר אוֹרֶז מִין דָּגָן הוּא הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ וְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת בָּעֵי בְּרוּכֵי אֶלָּא לָאו רַבָּנַן הִיא וּתְיוּבְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל תְּיוּבְתָּא: אָמַר מַר הַכּוֹסֵס אֶת הַחִטָּה מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וְהָתַנְיָא בּוֹרֵא מִינֵי זְרָעִים לֹא קַשְׁיָא הָא ר' יְהוּדָה וְהָא רַבָּנַן דִּתְנַן וְעַל יְרָקוֹת אוֹמֵר בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה ר' יְהוּדָה אוֹמֵר בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׁאִים: אָמַר מַר הַכּוֹסֵס אֶת הָאוֹרֶז מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה טְחָנוּ אֲפָאוּ וּבְשָׁלוּ אע"פ שֶׁהַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ וְהָתַנְיָא לְבַסּוֹף וְלֹא כְּלוּם אָמַר רַב שֵׁשֶׁת לֹא קַשְׁיָא הָא ר"ג וְהָא רַבָּנַן דִּתְנַן זֶה הַכְּלָל כָּל שֶׁהוּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וַחֲכָמִים אוֹמְרִים בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ וּמַעֲשֵׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְהַזְּקֵנִים שֶׁהָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּיה בִּירִיחוֹ וְהֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם כּוֹתְבוֹת וְאָכְלוּ וְנָתַן רַבָּן גַּמְלִיאֵל רְשׁוּת לְר' עֲקִיבָא לְבָרֵךְ קָפַץ וּבֵרֵךְ רַבִּי עֲקִיבָא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל עֲקִיבָא עַד מָתַי אַתָּה מַכְנִיס רֹאשְׁךָ בֵּין הַמַּחֲלוֹקֶת א"ל רַבֵּינוּ אע"פ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר כֵּן וַחֲבֵרֶיךָ אוֹמְרִים כֵּן לְמַדְּתָנוּ רַבֵּינוּ יָחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כְּרַבִּים רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ כָּל שֶׁהוּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים

ולא

על ז' המינים אי ס"ל דברכה טעונה כוס א"כ יזמנו וא"כ יזמנו לעולם וי"ל דיכול להיות שלא ישתה כלל מן כוס של ברכה וא"ת מ"מ לאותו המברך שהוא טועם צריך לברך פעם אחרת וא"כ אין לדבר סוף וי"ל היכא דאינו שותה בקביעות רק מלא לוגמיו מודה ר"ג דאל"כ וכי לית ליה לר"ג ברכה אחת מעין שלש בשום מקום: [וע"ע תוס' פסחים ק"ה: ד"ה ש"מן:

חביצא

הרשות והיכולת בכח כל אחד ואחד למשול על עצמו.

ממכתב ו' שבט תשי"ג

חביצא דאית ביה פרורין. פרש"י כמו שלנייקו"ק וא"ת והתניא לעיל בזמן שהפרוסות וכו' אין הפרוסות קיימות לא יברך עליהן המוציא אע"ג דאית ביה כזית וי"ל דרב יוסף מפרש ליה הפרוסות קיימות היינו בכזית ואין הפרוסות קיימות בשאין בהן כזית וכן מפרש נמי בירושלמי וא"ת ואיך מדמה רב יוסף פרורי מנחות לפרורי חביצא וי"ל כיון שנטגנין בשמן כנתבשלו דמי ומיהו קשה דלקט מכולן כזית דקאי אחמשת המינין ולא אמנחות כמו שאפרש והתם נמי לא מיירי בשנתבשלו ומאי מדמה לחביצא שהוא מבושל לכך נ"ל חביצא היינו פרורין הנדבקים יחד על ידי מרק או על ידי חלב כמו חביצא דתמרי שהן נדבקין:

היה עומד ומקריב מנחות. פרש"י בעל הבית המתנדב מנחה ודוחק גדול הוא דהיה עומד ומקריב משמע בכהן המקריב וכן לישנא נטלן לאכלן משמע דאכהן קאי ונראה בכהן העומד להקריב ראשון במשמרתו וכ"ד משמרות היו וכל שבת מתחדשת משמרה אחרת אם כן כל משמרה אינה משמרת אלא ב' פעמים בשנה וכיון שיש להם זמן קבוע מברכינן שהחיינו ולא כפירש"י דמנחות דמיירי בכהן שלא הקריב מעולם:

לקט מכולן. פירש"י דקאי אמנחות ולא נהירא דא"כ היכי קאמר דאם חמץ הוא וכו' והא אמרינן (מנחות ד' נב:) כל המנחות באות מצה ונראה דקאי אחמשת מינין וה"ק לקט מכל מיני לחמים כזית כו':

אמר רבא והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא. וכן קיימא לן דרבא בתראה הוא ולא בעינן שיהו בפרורין כזית כיון דאיכא תוריתא דנהמא לענין המוציא ואפילו נתבשלו לפירוש רש"י והא דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הן בכזית היינו לפי שכן דרך להיות תוריתא דנהמא בכזית אבל פעמים דאפילו בפחות מכזית איכא תוריתא דנהמא: תוריתא דנהמא. נראה דהיינו כשנותני' הפרורין במים ואם המים מתלבנים מחמת הפרורין אזלא ליה תוריתא דנהמא וכן היה רגיל רבינו דוד ממי"ץ ללבן פרורין במים בלילה כדי לאכלן בשחר בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה:

לחם העשוי לכותח פטור מן החלה. והיינו כשעשאו כלמודים ופירש"י עיסה שמיבשים בחמה וקשה דהא אמרינן במסכת חלה (פ"א משנה ה) כל שתחלתו עיסה וסופו סופגנין חייבין בחלה וכל שתחלתו סופגנין וסופו עיסה חייבין נמי בחלה ושתחלתו סופגנין וסופו נמי סופגנין פטור מן החלה ופסק ר"ת אם כן בניבלי"ש ורישולא"ש דתחלתן עיסה מברכין עליהן המוציא וחייבין בחלה אף על פי דסופן סופגנין ומתחלה היה ר"ל ר"ת דדוקא חייבין בחלה דמצות חלה בעודן עיסה דכתיב ערישותיכם והואיל שהיו מתחלה עיסה חייבין בחלה אבל מן המוציא פטורים דעבשיו הם סופגנין ול"נ דהא לעיל קתני נטלן לאכלן מברך עליהן המוציא גבי מנחה אף על פי דעבשיו הם סופגנין שהמנחות מטוגנות בשמן. ורימשיי"ש אף על גב דחייבין בחלה שהיו עיסה מתחלה פטורין מהמוציא ואין מברכין עליהם אלא בורא מיני מזונות דלית להו תוריתא דנהמא ואחר כך ברכת מעין שלש על המחיה ועל הכלכלה ור' יחזיאל ז"ל היה

ולא מין דגן. שבמין דגן יש חילוק שאם עשאו פת הכל מודים שצריך לאחריו ג' ברכות: **או.** אף אם מין דגן הוא אלא שלא עשאו פת בשתים אלו נחלקו ר"ג וחכמים: **במאי אוקימתא.** להוהא דלעיל דקתני ולבסוף ברכה אחת מעין שלש: **כר"ג אימא סיפא דרישא.** דההיא מתני' דמתני גבי הכוסס את החטה דההיא רישא דידה וקתני סיפא אין הפרוסות קיימות כו': **השתא.** אפילו אדייסא אמר ר"ג במתניתין בתרייתא או מין דגן ולא עשאו פת מברך אחריו ג' ברכות: **אין הפרוסות קיימות.** שבתחלתו פת ממש היה: **מיבעיא.** וכשנמוח מי גרע מדייסא: **אלא לאו רבנן היא.** דאמרי גבי דייסא ברכה אחת והאי נמי משנמוח לאו פת הוא והוי כדייסא: **והלכתא.** לא גרסינן: **ריהטא.** הוא חביץ קדרה: **דחקלאי.** בני כפר: **דמפשי ביה קמחא.** שמרבים בו קמח: **דמחוזא.** בני כרך: **חביצא.** כעין שלניי"קוק שמפררין בתוך האלפס לחם: **מנא אמינא לה.** דאפרורין כזית מברכין המוציא: **היה.** ישראל עומד: **ומקריב מנחות.** ונתנה לכהן להקריבה: **אומר ברוך שהחיינו.** אם לא הביא מנחות זה ימים רבים: **נטלן לאכלן.** הכהן: **ותני עלה.** כלומר ותנן על המנחות מנחת מחבת ומנחת מרחשת הקריבות כשהן אפויות: **וכולן פותתן.** כלומר בוצען קודם קמיצה ועושה אותן פתיתין בזיתים כדכתיב פתות אותה פתים (ויקרא ב) אלמא פתיתין בזיתים מברך עליהן המוציא: **פורכן.** למנחות האפויות על המחבת ועל המרחשת קודם קמיצה עד שמחזירן לסלתן: **הכי נמי.** דפליג אהא דקתני מברך המוציא: **והתניא לקט מכולן.** פתיתי המנחות: **כזית כו'.** ומדקאמר יוצא בו ידי חובתו בפסח משום אכילת מצה דמצות עשה היא דכתיב בערב תאכלו מצות והתם לחם בעינן דכתיב בה לחם עוני אלמא לחם הוי ומברך המוציא והא מתניתין על כרחך רבי ישמעאל היא דהא קתני לקט מכולן כזית אלמא בפתיתין פחותין מכזית קאי: **בשערכן.** כשחזר וגבלן יחד וחזר ואפאן. ערסן לשון עריסותיכם: **והוא שאכלן בכדי אכילת פרס.** שלא ישהה משהתחיל לאכול שיעור כזית עד שגמר אכילת השיעור יותר מכדי אכילת חצי כבר של שמנה ביצים דהוי חציו ארבעה ביצים שזהו צירוף שיעור אכילה ואם שהה יותר אין האכילה מצטרפת והוה ליה כאוכל חצי זית היום וחצי זית למחר ואין בו חיוב כרת אם חמץ הוא: **ואי בשערכן והוא שאכלו.** לשון יחיד מיבעי ליה: **הב"ע.** ובשלא ערסן היא וכדקאמרת והא דקתני דחשיב למיהוי לחם בבא מלחם גדול ונשאר מן הלחם שלא נפרס כולו אבל אם נפרס כולו לא חשיבי פתיתין הפחותי' מכזית ולא מברכינן המוציא ואין יוצא בהן ידי חובת מצה בפסח: **תוריתא דנהמ'.** תואר מראית הלחם: **כובא דארעא.** עושה מקום חלל בכירה ונותן בתוכו מים וקמח כמו שעושין באלפס: **גביל מרתח.** נותנים קמח ומים בכלי ובוחשין בכף ושופכי' על הכירה כשהיא נסקת: **נהמא דהנדקא.** בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן או במי ביצים ושמן: **לחם העשוי לכותח.** אין אופין אותו בתנור אלא בחמה:

כעבין

וְלֹא מִין דָּגָן הוּא אוֹ מִין דָּגָן וְלֹא עֲשָׂאוֹ פַּת ר"ג אוֹמֵר שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת וַחכ"א בְּרָכָה אַחַת כָּל שֶׁאֵינוֹ לֹא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין וְלֹא מִין דָּגָן כְּגוֹן פַּת אוֹרֶז וְדוֹחַן ר"ג אוֹמֵר בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ וַחכ"א וְלֹא כְּלוּם בְּמַאי אוֹקִימְתָּא כְּר"ג אֵימָא סֵיפָא דְּרִישָׁא אִם אֵין הַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עֲלֵיהָ בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עֲלֵיהָ בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ מַנִּי אִי ר"ג הַשְׁתָּא אַכּוֹתָבוֹת וְאַדַּייְסָא אָמַר ר"ג ר"ג בְּרָכוֹת אִם אֵין הַפְּרוּסוֹת קַיָּמוֹת מִיבַּעְיָא אֶלָּא פְּשִׁיטָא רַבָּנָן אִי הָכֵי קַשְׁיָא דְּרַבָּנָן אַדְּרַבָּנָן אֶלָּא לְעוֹלָם רַבָּנָן וּתְנֵי גַּבֵּי אוֹרֶז וּלְבַסּוֹף אֵינוֹ מְבָרֵךְ עֲלֵיו וְלֹא כְּלוּם: אָמַר רָבָא הַאי רִיהֲטָא דְּחַקְלָאֵי דְּמַפְּשֵׁי בֵּיהּ קִמְחָא מְבָרֵךְ במ"מ מ"ט דְּסָמִידָא עִיקָּר דְּמְחוֹזָא דְּלֹא מַפְּשֵׁי בֵּיהּ קִמְחָא מְבָרֵךְ עֲלֵיו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ מ"ט דּוּבְשָׁא עִיקָּר וְהָדַר אָמַר רָבָא אִידֵי וְאִידֵי במ"מ דְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִים מְבָרְכִין עֲלֵיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת א"ר יוֹסֵף הַאי חֲבִיצָא דְּאִית בֵּיהּ פֵּרוּרִין כְּזַיִת בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עֲלֵיו הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עֲלֵיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת דְּלֵית בֵּיהּ פֵּרוּרִין כְּזַיִת בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עֲלֵיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ אָמַר רַב יוֹסֵף מְנָא אֲמִינָא לֵהּ דְּתַנְיָא הָיָה עוֹמֵד וּמַקְרִיב מִנְחוֹת בִּירוּשָׁלַיִם אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָינוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה נְטָלָן לְאָכְלָן מְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ וְתָנֵי עֲלָהּ וְכוּלָּן פּוֹתְתָן כְּזַיִת א"ל אַבַּיֵי אֶלָּא מֵעַתָּה לְתַנָּא דְּבֵי ר"י דְּאָמַר פּוֹרְכָן עַד שֶׁמַּחְזִירָן לְסָלְתָּן ה"נ דְּלֹא בָּעֵי בְּרוּכֵי הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ וְכִי תֵּימָא ה"נ וְהָתַנְיָא לִקֵּט מִכּוּלָּן כְּזַיִת וַאֲכָלָן אִם חָמֵץ הוּא עָנוּשׁ כָּרֵת וְאִם מַצָּה הוּא אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בְּשֶׁעֲרָכָן אִי הָכֵי אֵימָא סֵיפָא וְהוּא שֶׁאָכְלָן בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס וְאִי בְּשֶׁעֲרָכָן הַאי שֶׁאָכְלָן שֶׁאָכְלוֹ מִיבָּעֵי לֵיהּ הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בְּבָא מִלֶּחֶם גָּדוֹל מַאי הֲוָה עָלָהּ אָמַר רַב שֵׁשֶׁת הַאי חֲבִיצָא אַף עַל גַּב דְּלֵית בֵּיהּ פֵּרוּרִין כְּזַיִת מְבָרֵךְ עֲלֵיו הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ אָמַר רָבָא וְהוּא דְּאִיכָּא עָלֵיהּ תּוֹרִיתָא דְּנַהֲמָא טְרוֹקְנִין חַיְּבִין בְּחַלָּה וְכִי אֲתָא רָבִין א"ר יוֹחָנָן טְרוֹקְנִין פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה מַאי טְרוֹקְנִין אָמַר אַבַּיֵי כּוּבָא דְּאַרְעָא וְאָמַר אַבַּיֵי טְרִיתָא פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה מַאי טְרִיתָא אִיכָּא דְּאַמְרֵי גַּבִּיל מְרַתַּח וְאִיכָּא דְּאַמְרֵי נַהֲמָא דְּהִנְדְּקָא וְאִיכָּא דְּאַמְרֵי לֶחֶם הֶעָשׂוּי לְכוּתָּח תָּנֵי רַבִּי חִיָּא לֶחֶם הֶעָשׂוּי לְכוּתָּח פָּטוּר מִן הַחַלָּה וְהָא תַּנְיָא חַיָּיב בְּחַלָּה הָתָם כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא ר' יְהוּדָה אוֹמֵר מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ עָשָׂאן

כעבין

וְלֹא מִין דָּגָן הוּא, דהיינו כל שבעת המינים חוץ מחטים ושעורים, אוֹ שהוא מִין דָּגָן, וְלֹא עֲשָׂאוּ פַּת, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מברך אחריו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מברך בְּרָכָה אַחַת מעין שלש. וכֹּל שֶׁאֵינוֹ לֹא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין, וְלֹא מִין דָּגָן, כְּגוֹן פַּת אוֹרֶז וְדוֹחַן, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מברך אחריו בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, וְלֹא כְּלוּם – שמברכים עליו בורא נפשות. הרי שנחלקו רבן גמליאל ורבנן, אם מברכים על אורז מעין שלש, או בורא נפשות.

שואלת הגמרא: בְּמַאי אוֹקִימְתָּא – במה העמדת וביארת את הברייתא, כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, אם כן, אֵימָא סֵיפָא דְּרֵישָׁא, שאמרה, שחטים שבישלם אחר שעשה מהם פת, אם אֵין הַפְּרוּסוֹת קַיָּימוֹת, בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עָלֶיהָ בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, מַנִּי – מיהו האומר דין זה, אִי – אם נאמר, שרַבָּן גַּמְלִיאֵל הוא, שהרי הוא התנא שאמר את הדין המבואר בסיפא, הַשְׁתָּא – מעתה יש לתמוה, שאם אַכּוֹתְכוֹת – על תמרים, וְאַדַּיְיקָא – ועל תבשיל העשוי מחטים כתושות, אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל שמברך שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, על דבר שהיה תחילה פת, ונימוח, אף אִם אֵין הַפְּרוּסוֹת קַיָּימוֹת, מִיבַּעְיָא – כל שכן שצריך לברך שלש ברכות, ואילו בברייתא מבואר שמברך מעין שלש. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שהברייתא רַבָּנַן היא, ומשום כך אם אין הפרוסות קיימות מברך מעין שלש, אִי הָכִי, קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן, שבברייתא זו מבואר שסברו רבנן שעל אורז מברך מעין שלש, ואילו בברייתא המובאת לעיל מבואר שמברכים בורא נפשות. מתרצת הגמרא: אֶלָּא, לְעוֹלָם הברייתא דעת רַבָּנַן היא, וּתְנֵי – ויש לשנות בברייתא לְגַבֵּי אוֹרֶז, וּלְבַסּוֹף אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו וְלֹא כְּלוּם – שמברכים בורא נפשות. הגמרא חוזרת לדון בדין תבשיל שמעורב בו קמח: אָמַר רָבָא, הַאי רִיהֵטָא [–תבשיל העשוי מקמח שמן ודבש] דְּחַקְלָאֵי – שעושים בני הכפר, דְּמַפְּשֵׁי בֵּיהּ קִמְחָא – שנותנים בו הרבה קמח, מְבָרֵךְ עליו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, מַאי מַעְמָא, דְּסָמִידָא – שהסולת שבו הוא העִיקָּר. אבל ריהטא דְּמִחוֹזָא – שעושים בני העיר, דְּלֹא מַפְּשֵׁי בֵּיהּ קִמְחָא – שאינם מרבים בהם קמח, מְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, מַאי טַעְמָא, דּוּבְשָׁא – הדבש שבה, הוא עִיקָּר המאכל. וַהֲדַר – ושוב אָמַר רָבָא, אִידִי וְאִידִי – בין על מה שעושים בני הכפר, ובין על מה שעושים בני מחוזא, מברכים בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, דְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תְּרַוֵיְיהוּ – אמרו שניהם, כֹּל מאכל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דגן מַחֲמֶשֶׁת הַמִּינִים, לעולם הקמח הוא העיקר, וּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת. הגמרא דנה מתי פירורים נחשבים לפת, כדי לברך עליהם המוציא: אָמַר רַב יוֹסֵף, הַאי חֲבִיצָא – תבשיל עשוי מפירורי פת ומבושל באילפס דְּאִית בֵּיהּ – שיש בו פֵּרוּרִין גדולים כַּזַּיִת, בַּתְּחִלָּה – קודם האכילה, מְבָרֵךְ עָלָיו הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ, וּלְבַסּוֹף – ולאחר האכילה מְבָרֵךְ עָלָיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. וחביצא דְּלֵית בֵּיהּ – שאין בו פֵּרוּרִין כַּזַּיִת, בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, משום שרק פירורים שיש בהם כזית השובים לחם לענין ברכה. אָמַר רַב יוֹסֵף, מַנָּא אֲמִינָא לַהּ – מנין אני לומד דין זה, שעל פירורים כזית מברכים המוציא, מִדְּתַנְיָא, הָיָה עוֹמֵד ישראל וּמַקְרִיב – ונותן לכהן להקריב מִנְחוֹת בִּירוּשָׁלַיִם, אם לא הקריב מנחות ימים רבים, אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה. נְטָלָן הכהן למנחות לְאָכְלָן, מְבָרֵךְ הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ, וְתָנֵי עֲלָהּ – ואמרו במשנה על המנחות (מנחות עה.), וְכוּלָּן – כל המנחות העשויות בכלי, פּוֹתְתָן כַּזַּיִת – בוצעם ועושה אותם פתיתים גדולים כזית. הרי שעל פירורים שיש בהם כזית, מברך המוציא.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, אֶלָּא מַעְתָּה, שאתה אומר שניתן ללמוד שעל פירורים כזית שנתבשלו מברכים המוציא, ממנחות, אם כן לְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דְּאָמַר, שכל המנחות פּוֹרְכָן עַד שֶׁמַּחֲזִירָן לְסָלְתָּן – מפוררם עד שיהיו כעין קמח, האם תאמר דהָכִי נַמִּי – שכך גם לענין ברכה חולק תנא זה וסובר דְּלֵית בְּעֵי פְּרוּכֵי – שאין צריך לברך על המנחות הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ, וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר, הָכִי נַמִּי – שבאמת לתנא זה אין מברכים על המנחות המוציא, וכי יכול אתה לומר כן, וְהָתַנְיָא, שאם לָקַט מִכּוּלָּן – מכל פתיתי המנחות, פירורים בשיעור של כַּזַּיִת, וַאֲכָלָן, אִם חָמֵץ הוּא, ואכלם בפסח, עָנוּשׁ כָּרֵת, וְאִם מַצָּה הוּא, אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח, ולאכילת מצה צריך לאכול דוקא פת, ואם יוצאים בפירורין ידי חובת מצה, ודאי פת הם ומברכים עליהם המוציא, הרי שאף על פחות מכזית מברכים המוציא. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּשֶׁעֵרְסָן – כשחזר ועשה מהפירורים עיסה, ואפה אותם שוב, ונמצא שיש כאן חתיכה בשיעור כזית. מקשה הגמרא: אִי הָכִי אֵימָא סֵיפָא, וְהוּא – מה שהוא ענוש כרת אם הוא חמץ, ומה שיוצא בו ידי מצה, אין זה אלא כְּשֶׁאֲכָלָן בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס – שלא שהה מתחילת האכילה עד סופה, יותר מהזמן הנצרך לאכילת חצי ככר, וְאִי בְּשֶׁעֵרְסָן – ואם הברייתא מדברת כשחזר ועשה מהפירורים עיסה ואפאם, יקשה הַאי שֶׁאֲכָלָן, שֶׁאֲכָלוֹ מִיבַּעְיָא לֵיהּ – היה לברייתא לומר 'שאכלו' בלשון יחיד, שהרי עכשיו אין כאן אלא פת אחת, וממה שאמרה 'שאכלן' בלשון רבים, מוכח שהברייתא מדברת שאכלם מפוררים. מתרצת הגמרא: לעולם הברייתא מדברת כשלא עירסן, והטעם שנחשבים הפירורים פת, הוא משום דהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּבָא – בפירורים שנעשו מִלֶּחֶם גָּדוֹל, שלא נפרס כולו, שכיון שהלחם קיים, אף הפירורים הפחותים מכזית חשובים להיקרא לחם, אבל אם נפרס כל הלחם, אין הפירורים הפחותים מכזית נחשבים לחם, ואין מברכים עליהם המוציא.

שואלת הגמרא: מַאי הֲוָה עֲלָהּ – מהי הכרעת ההלכה בדין חביצא. משיבה הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הַאי חֲבִיצָא, אַף עַל גַּב דְּלֵית בֵּיהּ פֵּרוּרִין כַּזַּיִת, מְבָרֵךְ עָלָיו הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וְאָמַר רָבָא, וְהוּא – ומה שמברכים עליו המוציא, אין זה אלא בְּדִאִיכָּא עֲלֵיהּ תּוֹרֵיתָא דְּנַהֲמָא – שיש על הפירורים תואר מראית לחם.

הגמרא מבארת מה הדין בפת הנקרא טרוקנין לענין חלה: טְרוֹקְנִין, חַיָּיבִין בַּחַלָּה, וְכִי אַתָּא – וכשבא רָבִין מארץ ישראל לבבל אמר שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, טְרוֹקְנִין פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה. ומבארת הגמרא: מַאי טְרוֹקְנִין. אָמַר אַבַּיֵי, כּוּבָּא דְּאַרְעָא – בלילה של קמח ומים, שלא נעשו עיסה, שאופים אותה בגומא שבראש הכירה. וְאָמַר אַבַּיֵי, טְרִיתָא, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה. ומבארת הגמרא: מַאי טְרִיתָא, אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש אומרים, שהוא גַּבִּיל מְרַתֵּחַ – בלילה של קמח ומים שלא נעשו עיסה, אלא בחשו אותם בכף, ושופכים אותם על הכירה כשהיא מוסקת. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי שהוא נַהֲמָא דְּהִנְדְּקָא – לחם שעושים בארץ הודו, והוא בצק שאופים בשפוד, ומושחים אותו, כל זמן אפייתו בשמן או מי ביצים, וְאִיכָּא דְּאָמְרִי שהוא לֶחֶם הֶעָשׂוּי לַעשות ממנו כּוּתָּח – מאכל העשוי מפת מעופשת וחלב, ורגילים לטבל בו את המאכל, ולחם זה אופים אותו בחמה, ומשום כך הוא פטור מחלה.

הגמרא מביאה סתירה בדין לחם העשוי לכותח: תָּנֵי – שנה רַבִּי חִיָּיא בברייתא, לֶחֶם הֶעָשׂוּי לְכוּתָּח פָּטוּר מִן הַחַלָּה. מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא, לחם העשוי לכותח חַיָּיב בַּחַלָּה. מתרצת הגמרא: הָתָם – שם בברייתא שאמרו שחייב, הוא כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא – כמו שמבואר הטעם בברייתא עצמה, שאמרו שם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שלא כל פת העשויה לכותח חייבת בחלה, אלא מַעֲשֶׂיהָ [–צורת עשיית הפת] מוֹכִיחִין עָלֶיהָ, אם היא חייבת בחלה, שאם עֲשָׂאָן

הנני בזה לברכו לשנה של הצלחה בעניינים הכלליים ובענייניו הפרטיים, בבריאות הנכונה לו ולבני־ביתו שי' ואשר בשנה זו ימלא השם יתברך משאלות לבבם לטובה בזרעא חייא וקיימא.

ממכתב ח' שבט תשי"ד

כְּעֵבִין – שערכה והשוה את פניה כגלוסקאות נאות, חֲיָיבִין בחלה, שגילה שדעתו לעשותם לאכילה, ואם עשאם כְּלִמּוּדִין – כנסרים, שלא הקפיד על צורתם, פְּטוּרִים מחלה, שמוכח שמתחילה נתכוין לעשותם לכותח.

הגמרא חוזרת לבאר את הדין בכובא דארעא לענין ברכה: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, הַאי כּוּבָּא דְּאַרְעָא [–בלילה של קמח ומים שאינה עיסה שנאפית בגומא שבכירה], מַאי מְבָרְכִין עָלָיו – מה מברכים עליו. אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב יוסף, מִי סָבְרַת נַהֲמָא הוּא – וכי סבור הנך, שפת הוא ומברכים עליו המוציא, גּוּבְלָא בְּעָלְמָא הוּא – אינו אלא גיבול של קמח ומים, שאינו נחשב פת, וּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת. אומרת הגמרא: מַר זוּטְרָא קָבַע סְעוּדָתֵיהּ עָלָיו – קבע את סעודתו על כובא דארעא, וּבֵרֵךְ עָלָיו הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ, ואחר האכילה בירך שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת. אָמַר מַר בַּר רַב אַשֵּׁי, וְאָדָם יוֹצֵא בָּהֶן [–בכובא דארעא] יְדֵי חוֹבָתוֹ [–ידי חובת אכילת מצה] בְּפֶסַח, מַאי טַעְמָא, משום שלֶחֶם עוֹנִי קָרְיִנַן בֵּיהּ – שבמצה נאמר (דברים טז ג) 'לֶחֶם עוֹנִי', דהיינו, לחם שדרך העני לאוכלו, שאין צריך לאכול דוקא לחם שהדרך לקבוע עליו סעודה, אלא אף כובא דארעא שאין הדרך לקבוע עליו סעודה, נחשב פת לענין מצה.

וְאָמַר מַר בַּר רַב אַשֵּׁי, הַאי דּוּכְשָׁא דְּתַמְרֵי – דבש היוצא מהתמרים, מְבָרְכִין עָלָיו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, מַאי טַעְמָא, מפני שהדבש אינו נחשב חלק מהפרי, אלא כִּיעָה בְּעָלְמָא הוּא. אומרת הגמרא: כְּמַאן – כשיטת מי אמר מר בר רב אשי דין זה, כִּי הַאי תַּנָּא – כשיטת תנא זה, דְּתַנְיָא (תרומות פי"א מ"ב), דְּבַשׁ תְּמָרִים, וְיַיִן תַּפּוּחִים, וְחוֹמֶץ סִפְּוָנִיּוֹת – חומץ העשוי מענבים הנשארים בגפן בסוף הבציר, שלעולם אינם מתבשלים, וּשְׁאָר מֵי פֵּרוֹת [חוץ מזיתים וענבים], שֶׁל תְּרוּמָה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב קָרֵן וְחוֹמֶשׁ, אם שתה מהם בשוגג, שמי הפירות נחשבים לחלק מהפרי, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, שמי הפירות אינם חלק מהפרי, אלא זיעה בעלמא הם, ולא חל עליהם שם תרומה. ומר בר רב אשי שאמר שעל דבש תמרים מברכים שהכל, סבר כרבי יהושע.

אָמַר לֵיהּ הַהוּא מְרַבָּנָן לְרָבָא – שאל אחד מהתלמידים את רבא, טְרִימָא מַהוּ – דבר הכתוש קצת, ואינו מרוסק, מה מברכים עליו. לֹא הֲוָה אַדַּעְתֵּיהּ דְּרָבָא מַאי קָאָמַר לֵיהּ – לא הבין רבא מה שאל ממנו. יָתֵיב – ישב רַבִּינָא קַמֵּיהּ דְּרָבָא – לפני רבא, וְאָמַר לֵיהּ לאותו תלמיד, על איזו טרימא שאלת, האם דְּשׁוּמְשְׁמֵי – כתישת שומשומין שנכתשו להוציא מהם שמן קָא אָמְרַת – שאלת, אוֹ דְּקוּרְטְמֵי – כתישת כרכום, שנעשה כדי ליתן בו יין לשתות קָא אָמְרַת – שאלת, אוֹ דְּפוּרְצָנֵי – כתישת ענבים שנכתשו כדי לתת על החרצנים מים לעשותם תמד קָא אָמְרַת – שאלת. אַדְּהָכִי וְהָכִי – בעוד ששאל רבינא את התלמיד מה היתה שאלתו, מתוך דברי רבינא, אַסְקֵיהּ רָבָא לְדַעְתֵּיהּ – הבין רבא את כוונת אותו תלמיד, וְאָמַר לֵיהּ לתלמיד, חֲשִׁילְתָא וַדַּאי קָא אָמְרַת – ודאי כוונתך היא לשאול מה מברכים על דבר מעוך, וְאַדְּכַרְתָּן מִלְּתָא – והזכרתני הלכה, הָא – את מה דְּאָמַר רַב אַסִּי, הַאי תַּמְרֵי – אלו התמרים שֶׁל תְּרוּמָה, מוּתָּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶן טְרִימָא, שאינו מפסיד את התרומה בכך, שכתישת התמרים אינה שינוי לגריעותא, וְאָסוּר לשרות את התמרים במים לַעֲשׂוֹת מֵהֶן שֵׁכָר, שהוא מפסיד את התרומה, כיון שתמרים שנעשה מהם שיכר, משתנים לגריעותא. וכיון שטרימא יש עליו שם תרומה, מוכח, שלא נשתנה מכמו שהיה קודם, שאף הטרימא נחשב לפרי, ויש לברך עליו בורא פרי העץ כמו שבירכו על התמרים קודם שכתשם. מסיקה הגמרא: וְהִלְכְתָא – וההלכה היא, דְּתַמְרֵי וְעָבְרִינְהוּ טְרִימָא – תמרים שכתשום, מְבָרְכִין עָלָיוְיהוּ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, מַאי טַעְמָא, דִּבְמִלְּתַיְיהוּ קָיְימִי כִּדְמֵעִיקָּרָא – שמה שכתשם אינו נחשב שינוי, ועדיין הם כמו שהיו מתחילה.

אומרת הגמרא: שַׁתִּיתָא – תבשיל העשוי מקמח שעשוי מקליות, רַב אָמַר, מברכים עליו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מברכים עליו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת. אָמְרוּ רַב חִסְדָּא, וְלֹא פְּלִיגִי – ולא נחלקו בזה רב ושמואל, אלא הָא – מה שאמר שמואל, שמברך בורא מיני מזונות מדובר בְּשׁתיתא שבלילתה עֲבָהּ, שנתן בה הרבה קמח, וְהָא – ומה שאמר רב, שמברך שהכל, מדובר בְּבְלִילָה רַכָּה – שלא נתן בה הרבה קמח. ומבאר רב חסדא: עֲבָהּ לְאַכִּילָה עֲבָדֵי לָהּ – עושים אותה לאכילה, ואילו רַכָּה לִרְפוּאָה קָא עָבְדֵי לָהּ – עושים אותה לרפואה ואין הדרך לעשותה לאכילה, ומשום כך מברך עליה שהכל.

מַתִּיב – הקשה רַב יוֹסֵף לרב חסדא, שנינו בברייתא, וְשָׁוִין שֶׁבּוֹחֲשִׁין [–מגיסים בכף לערבו יפה] אֶת הַשַּׁתּוֹת הרכה [–היא שתיתא שדיברה בה הגמרא] בַּשַּׁבָּת, כיון שאין בעירובה משום לישה, וְשׁוֹתִין משקה הנקרא זֵיתוֹם הַמַּצְרִי בשבת. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם עולה בדעתך לומר, שבאכילת שתיתא רכה לִרְפוּאָה קָא מִכַּוְּין, קשה, רְפוּאָה בַּשַּׁבָּת מִי שָׁרֵי – וכי מותר לעשות רפואה בשבת. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, וְאַתְּ לֹא תִּסְבְּרָא – וכי אתה אינך סובר ששתיתא רכה אף אם הוא עשוי לרפואה מותר לאוכלו בשבת, וְהָא תְּנַן – והרי שנינו במשנה (שבת קט:), כָּל הָאוֹכְלִין אוֹכֵל אָדָם לִרְפוּאָה בַּשַּׁבָּת, וְכָל הַמַּשְׁקִין שׁוֹתֶה לרפואה, וממה שאמרה המשנה 'כל האוכלים' משמע שאף דבר שהוא עשוי לרפואה, כיון שאוכל הוא, מותר לאכלו בשבת, ואף שם יש לך להקשות, וכי מותר לעשות רפואה בשבת, אֶלָּא מַה אִית לָךְ לְמֵימַר – מה יש לך לומר בטעם ההיתר במשנה שם, דְּנַבְרָא לַאֲכִילָה קָא מִכַּוְּין – שהאוכל את השותה מתכוין לאכילה, ומשום כך מותר אף אם מתכוין אף לרפואה, הָכָא נַמִי – אף כאן בשתיתא יש לומר, דְּנַבְרָא לַאֲכִילָה קָא מִכַּוְּין – שהאדם האוכלו מתכוין לאכילה, ולכן אין בו איסור רפואה בשבת. לִישְׁנָא אַחֲרִינָא – ויש שאמרו דבר זה באופן אחר, אֶלָּא מַה אִית לָךְ לְמֵימַר, נַבְרָא לַאֲכִילָה קָא מִכַּוְּין וּרְפוּאָה מִמֵּילָא קָא הָוְיָא – שאינו מתכוין רק לאכילה, והרפואה באה לו ממילא, הָכָא נַמִי, בשתיתא יש לומר, לַאֲכִילָה קָא מִכַּוְּין וּרְפוּאָה מִמֵּילָא קָא הָוְיָא – שהוא מתכוין רק לאכילה, והרפואה באה לו ממילא.

אומרת הגמרא: וּצְרִיכָא דְּרַב (וּשְׁמוּאֵל) – אף ששנינו בברייתא, שמותר לאכול שתיתא רכה בשבת, שאף שהוא עומד לרפואה, אוכל הוא, הוצרך רב להשמיענו, שחייב לברך עליו. דְּאִי מֵהַאי – שאם היינו יודעים רק את מה שמבואר בברייתא, ששתיתא נחשב אוכל לגבי שבת, לא הייתי יודע שחייב לברך עליו, דְּהָוָה אָמִינָא – שהייתי יכול לומר, שרק בשבת שהאוכל לַאֲכִילָה קָא מִכַּוְּין, וּרְפוּאָה מִמֵּילָא קָא הָוְיָא – והרפואה ממילא באה לו, אז נחשב השתיתא לאוכל, אֲבָל הָכָא – כאן, לענין הברכה, כֵּיוָן דְּלִכְתְּחִלָּה לִרְפוּאָה קָא מִכַּוְּין – שאינו מתכוין אלא לרפואה ולא לאכילה, לֹא לְבָרֵיךְ עֲלָיוֹהִי כְּלָל, קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו רב שאין הדבר כן, אלא כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ – שיש לו הנאה מהשתיתא, שהרי הוא דבר מאכל, בָּעֵי בָּרוּכֵי – צריך הוא לברך עליו.

שנינו במשנה: שֶׁעַל הַפַּת הוּא אוֹמֵר 'הַמּוֹצִיא וכו' לחם מן הארץ'. הגמרא דנה האם לחם שלון הברכה על הפת היא 'המוציא' [עם ה"א בראש התיבה], או 'מוציא' [בלי ה"א בראש התיבה]: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, הבא לאכול פת מָה הוּא אוֹמֵר בברכתו, 'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ' – עם ה"א. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אומר 'מוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ' – בלי ה"א.

כלל הוא בלשון הברכה, שיש לומר אותה בלשון עבר, שהוא משבח את ה' ואומר שהוא הוציא לחם מן הארץ, שהרי הלחם שהוא בא לאכול עתה כבר יצא מן הארץ. לפי כלל זה מפרשת הגמרא את המחלוקת של חכמים [תנא קמא] ורבי נחמיה.

אָמַר רָבָא, בִּלשון 'מוֹצִיא', כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאַפִּיק מַשְׁמַע – כל התנאים לא נחלקו, ואף חכמים מודים שמשמעותה שכבר הוציא, בלשון עבר, וזו לשון ראויה, שכן מצינו דִּכְתִיב – שכתוב בדברי בלעם על בני ישראל (במדבר כג כב) 'אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם', ופסוק זה נאמר לאחר שכבר יצאו ממצרים, ובלעם מדבר על ההוצאה שהוציא אותם כבר, אם כן מוכח שהלשון 'מוציאים' משמעותה בלשון עבר. כִּי פְּלִיגִי – במה נחלקו התנאים בברייתא, בִּלשון 'הַמּוֹצִיא'. רַבָּנַן סָבְרִי – חכמים סוברים שלשון 'הַמּוֹצִיא'

המשך בעמוד כו

רש"י

בעבין. ערוכה ומקוטפת כגלוסקאות נאות גלי דעתיה דללחם עשאה: **כלמודין.** כנסרים בעלמא שלא הקפיד על עריסתם ודוגמתו שנינו במועד קטן (פ"ב דף יב.) עושה לו למודין לוחין לבור של יין לכסותו: **זיעה בעלמא הוא.** ואינו פרי לברך עליו בורא פרי העץ: **וחומץ ספוניות.** סופי ענבים שאין מתבשלים עולמית ועושים מהן חומץ: **מחייב** קרן **וחומש.** לשותה ממנו בשוגג: **ור' יהושע פוטר.** דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו ואין לך פרי הניתן למשקה אלא זיתים וענבים בלבד והיינו כמר בר רב אשי: **טרימא** מהו. מה מברכין עליו ושם טרימא כל דבר הבתוש קצת ואינו מרוסק: **לא הוה אדעתא דרבא.** לא היה מבין מהו שואל: **א"ל.** רבינא לההוא מרבנן איזו טרימא אתה שואל: **דקורטמי.** כרכום שכותשים אותו ונותנין בו יין ושותין: **או דשומשמי.** להוציא שמנן: **או דפורצני.** כתישת ענבים לתת לתוך החרצנים מים לעשות תמד: **א"ל רבא חשילתא קא אמרת.** מתוך דברי רבינא הבין רבא את השאלה א"ל דבר מעוך שאלתני כמו ביעי חשילתא דשחיטת חולין (דף צג.): **מותר לעשות מהן טרימא.** שאינו מפסידה אלמא דבמילת' קאי וכיון דהכי הוא מברכין עליה ב"פ העץ: **שתיתא.** מאכל העשוי מקמח קליות שנתיבשו בתנור בעוד שהשבלים לחים: **עבה** לאכילה **עבידא.** ובמילת' קיימא: **שבוחשין.** מגיסין בכף לערבו יפה במימיו: **זיתום המצרי.** מפורש במסכת פסחים (דף מב.): **וכל המשקים שותה.** אלמא לאכילה מכוין ורפואה ממילא הויא הכא נמי לאכילה מכוין כו': ה"ג **וצריכא דרב ושמואל.** ואע"ג דתניא לענין שבת דאוכל הוא ומותר לאכלו בשבת איצטריך למימר דטעון ברכה: ה"ג **דסד"א** כיון דלרפואה קא מכוין **לא לבעי ברכה** קמ"ל כיון דמתהני מיניה. שהרי מאכל הוא בעי ברוכי: **והלכתא.** ל"ג ומהלכות גדולות הוא: **דאפיק משמע.** שהוציא כבר והא ודאי ברכה הגונה דלשעבר בעינן שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות היימנו: **דכתיב אל מוציאם ממצרים.** וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו: **המוציא לך מים.** וכבר הוציא: **ורבי נחמיה סבר דמפיק משמע.** שעתיד להוציא דכתיב המוציא אתכם וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו והמוציא לך מים עדיין היה מוציא כל ימי היותם במדבר: **דאפיקית יתכון.** שאני הוא שהרצאתי אתכם:

אשמעינן

תוספות

כְּעֵבִין חַיָּיבִין כְּלַמּוּדִין פְּטוּרִים א"ל אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף הַאי כּוּבָּא דְּאַרְעָא מַאי מְבָרְכִין עָלָיו א"ל מִי סָבְרַתְּ נַהֲמָא הוּא גּוּבְלָא בְּעָלְמָא הוּא וּמְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת מַר זוּטְרָא קָבֵע סְעוּדָתֵיהּ עָלָיו וּבֵרֵךְ עָלָיו הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ וְשָׁלֵשׁ בְּרָכוֹת אָמַר מַר בַּר רַב אַשִּׁי וְאָדָם יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח מ"ט לֶחֶם עוֹנִי קָרִינַן בֵּיהּ וְאָמַר מַר בַּר רַב אַשִּׁי הַאי דּוּבְשָׁא דְּתַמְרֵי מְבָרְכִין עָלָיו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ מ"ט זֵיעָה בְּעָלְמָא הוּא כְּמַאן כִּי הַאי תַּנָּא דְּתָנֵי דְּבַשׁ תְּמָרִים וְיַיִן תַּפּוּחִים וְחוֹמֶץ סִפְּוָנִיּוֹת וּשְׁאָר מֵי פֵּירוֹת שֶׁל תְּרוּמָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר א"ל הַהוּא מַרְבָּנָן לְרָבָא טְרִימָא מַהוּ לֹא הֲוָה אַדַּעְתֵּיהּ דְּרָבָא מַאי קָאָמַר לֵיהּ יָתִיב רָבִינָא קַמֵּיהּ דְּרָבָא א"ל דְּשׁוּמְשְׁמֵי קָא אָמְרַת אוֹ דְּקוּרְטְמֵי קָא אָמְרַת אוֹ דְּפּוּרְצָנֵי קָא אָמְרַת אַדַּהָכִי וְהָכִי אַפְּקֵיהּ רָבָא לְדַעְתֵּיהּ אָמַר לֵיהּ חֲשִׁילְתָא וַדַּאי קָא אָמְרַת וְאַדְּכַרְתַּן מִלְּתָא הָא דְּאָמַר רַב אַסִי הַאי תַּמְרֵי שֶׁל תְּרוּמָה מוּתָּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶן טְרִימָא וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת מֵהֶן שֵׁכָר וְהִלְכְתָּא תַּמְרֵי וַעֲבִדִינְהוּ טְרִימָא מְבָרְכִין עֲלָיוְיהוּ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ מַאי טַעְמָא בְּמִלְּתַיְיהוּ קַיְימִי כְּדְמֵעִיקָּרָא. שַׁתִּיתָא רַב אָמַר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וּשְׁמוּאֵל אָמַר בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת אָמַר רַב חִסְדָּא וְלֹא פְּלִיגִי הָא בְּעָבָה הָא בִּרְקָה עָבָה לַאֲכִילָה עֲבִדֵי לָהּ רַקָּה לִרְפוּאָה קָא עֲבִדֵי לָהּ מֵתִיב רַב יוֹסֵף וְשָׁוִין שֶׁבּוֹחֲשִׁין אֶת הַשַּׁתּוּת בְּשַׁבָּת וְשׁוֹתִין זִיתוֹם הַמִּצְרִי וְאִי ס"ד לִרְפוּאָה קָא מְכַוְּיִן רְפוּאָה בְּשַׁבָּת מִי שָׁרֵי א"ל אַבַּיֵי וְאִתְּ לֹא תִּסְבְּרָא וְהָא תְּנַן כָּל הָאוֹכְלִין אוֹכֵל אָדָם לִרְפוּאָה בְּשַׁבָּת וְכָל הַמַּשְׁקִין שׁוֹתֶה אֶלָּא מָה אִית לָךְ לְמֵימַר גַּבְרָא לַאֲכִילָה קָא מְכַוְּיִן ה"נ גַּבְרָא לַאֲכִילָה קָא מְכַוְּיִן לִשְׁנָא אַחֲרִינָא אֶלָּא מָה אִית לָךְ לְמֵימַר גַּבְרָא לַאֲכִילָה קָא מְכַוְּיִן וּרְפוּאָה מִמֵּילָא קָא הַוְיָא ה"נ לַאֲכִילָה קָא מְכַוְּיִן וּרְפוּאָה מִמֵּילָא קָא הַוְיָא וְצָרִיכָא דְּרַב (וּשְׁמוּאֵל) דְּאִי מֵהַאי ה"א לַאֲכִילָה קָא מְכַוְּיִן וּרְפוּאָה מִמֵּילָא קָא הַוְיָא אֲבָל הָכָא כֵּיוָן דְּלַכְתְּחִלָּה לִרְפוּאָה קָא מְכַוְּיִן לֹא לִבְרִיךְ עָלָיו כְּלָל קַמְ"ל כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵיהּ בָּעֵי בְּרוּכֵי: שֶׁעַל הַפַּת הוּא אוֹמֵר הַמּוֹצִיא וְכוּ': ת"ר מָה הוּא אוֹמֵר הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר מוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ אָמַר רָבָא בְּמוֹצִיא כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּאַפִּיק מַשְׁמַע דִּכְתִיב אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם כִּי פְּלִיגֵי בְּהַמּוֹצִיא רַבָּנָן סְבְרֵי הַמּוֹצִיא דְּאַפִּיק מַשְׁמַע דִּכְתִיב הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ וְרַבִּי נְחֶמְיָה סָבַר הַמּוֹצִיא דְּמַפִּיק מַשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם וְרַבָּנָן הַהוּא הָכֵי קָאָמַר לְהוּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל כַּד מַפִּיקְנָא לְכוּ עֲבִידְנָא לְכוּ מִלְּתָא כִּי הֵיכִי דִּידְעִיתוּ דַּאֲנָא הוּא דְּאַפִּיקִית יַתְכוֹן מִמִּצְרַיִם דִּכְתִיב וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא מִשְׁתַּבְּחִין לֵיהּ רַבָּנָן לְרַבִּי זֵירָא [אֶת] בַּר רַב זְבִיד אֲחוּהּ דְּר"ש בַּר רַב זְבִיד דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא וּבְקִי בִּבְרָכוֹת הוּא אָמַר לָהֶם לְכִשְׁיָבֹא לְיַדְּכֶם הֲיַאוּהוּ לְיָדֵי זִמְנָא חָדָא אִיקְּלַע לְגַבֵּיהּ אַפִּיקוּ לֵיהּ רִיפְתָּא פָּתַח וְאָמַר מוֹצִיא אָמַר זֶה הוּא שֶׁאוֹמְרִים עָלָיו דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא וּבְקִי בִּבְרָכוֹת הוּא בִּשְׁלָמָא אִי אָמַר הַמּוֹצִיא

אשמעינן

מסופק אם וירמשיי"ש חייבין בחלה משום עושה עיסתו בצק כדי לחלקה פטורין מן החלה דלית בהו שיעורא הכא גבי וירמשיי"ש נמי פעמים מחלקן שאין משימין שיעור חלה בקדרה אחת אך היה מצריך ליקח חלה בלא ברכה בשביל הספק וכל דבר שתחלתו ספוגנין וסופו עיסה חייבין בחלה ובהמוציא דקיי"ל כרבי יוחנן פרק כל שעה (פסחים לז.) דפליגי ר' יוחנן ור"ל במעשה אילפס ופליגי בבלילתו רכה דהיינו תחלתו ספוגנין וסופו עיסה אם נאפה בתנור או בכירה או באילפס בלא מים ושמן דר"ל ס"ל דלא הוה חייב אלא כשנאפה בתנור ואהא קאי מתניתין תחלתו ספוגנין וסופו עיסה דחייב בחלה אבל באילפס פטור ורבי יוחנן מחייב דמעשה אילפס סופו עיסה קרינן ביה רק שלא יהיה משקין באילפס דהכי איתא בירושלמי כל שהאור תחתיו חייב בחלה ומברכין עליו המוציא אבל אנילי"ש אין מברכין עליו המוציא דלא הוי אלא גובלא בעלמא ומיהו אם קבע סעודתיה עלייהו כמו בפורים מברך המוציא וכל דבר שתחלתו ספוגנין וגם סופו בגון הני ספוגנין שמטגנין אותן בשמן שקורין בוניי"ש פטורין מן החלה: **מר** זוטרא קבע סעודתיה עלויה. וכן נילי"ש אי קבע סעודתיה עליה מברכין עליה המוציא וכן צוה הר"מ בפורים שקובעין סעודתן עליהן לברך המוציא בפת תחלה כדי לפוטרן מברכה שהיה מסופק אי הוה קביעותייהו קביעות או לא: **האי** דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל. וכן משקין מכל מיני פירות בר מתירוש ויצהר כדאמרינן גבי ערלה ולאפוקי מה"ג שפירש דמיירי שנתן לתוכן מים ושכר דידן אע"ג דשמא יש בהן כזית בכדי אכילת פרס לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל ואפי' לרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות הכא לא הוי בהו ממש שעורים ואין שכר אלא טעמא בעלמא ועוד משום שיש בו עלויה אחרינא בפת ועוד בשתיה אומר שהכל: **ושוין** שבוחשין. רבי ור' יוסי פליגי גבי נותן מים לתוך המורסן ובקלישה מיירי מדקתני ובוחשין ולא קתני לשון גבול והכי דייקינן התם: **ואי** ס"ד לרפואה עבדי ליה רפואה בשבת מי שרי. דסובר דכיון דכל שעקרו לרפואה ואין רגילות לעשותו לצורך אכילה אסור בשבת ובו': **והא** תנן כל האוכלין וכו'. דמשמע מדנקט כל האוכלין דאפי' כל שעקרו לרפואה כיון שראוי לאכילה שפיר דמי מדנקט כל ומסיק הגמרא וצריכא דרב ושמואל דפשיטא דמתניתין שריא אף על פי שעומד לרפואה אבל דרב ושמואל אשמעינן דלא נימא כיון דעקרו לרפואה לא לבריך עליה כלל קא משמע לן כיון דמתהני מיניה בעי ברוכי ומכל מקום לא יברך אלא שהכל כיון שאינו עשוי לסעוד כי אם לשתות ואם כן כל דבר שיש בו מחמשת המינין ואינו עשוי לסעוד כי אם לשתות כגון שכר וכיוצא בו מברך שהכל וכהאי גוונא פסק בה"ג והלכתא שתיתא עבה מברך בורא מיני מזונות קלישתא מברך שהכל ואף על פי שלרפואה נעשית היכא דאית ליה הנאה מיניה מברך:

והלכתא

ברכות. פרק שישי – כיצד מברכין דף לח עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

והלכתא המוציא וכו'. ואע"פ דבמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע ובירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן נמי איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד) מצמיח חצר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ ועל כן יש לבצוע בשתי ידיו בעשר אצבעות נגד י' תיבות שבמקרא זה: **מדקתני** ירקות דומיא דפת. לא הוי ירקות דומיא דפת שהרי פת אישתני לעלויא ויש ירקות שאין משתנות לעלויא אלא כלומר מה הפת אין בשול מגרע את הברכה אף הירקות נמי במלתייהו קיימי ולא מגרע להו הבשול:

משכחת לה בתומי וכרתי. וא"ת והרי נראה לעינים דהבשול משביחן וי"ל דהיינו בשביל הבשר והמלח שבתוכן ונראין הדברים שכל דבר שהוא כל כך טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל כמו מיני קטניות וכן תפוחים יש להן ברכה הראשונה שכל כך שוין מבושלין כמו חיין ומטעם זה מברכינן נמי על היין מבושל בורא פרי הגפן שכל כך הוא טוב אחר הבשול כמו קודם לכן וקרא וסלקא וכרוב וכיוצא בהן שטובין יותר מבושלין מחיין כשהן חיין מברכין עליהם שהכל ומבושלין ב"פ האדמה וכן אותן ערמוניות וחבושים שאינן ראוין לאכלן חיין כמו מבושלין בתחלה מברכין עליהן שהכל ומבושלין בורא פרי העץ אך אותן ערמוניות שקורין לומיברד"ש מברך עליהן בורא פרי העץ אפילו בתחלה וכל דבר המתקלקל בבשולו כגון תומי וכרתי וכיוצא בהן כשהן חיין מברך עליהן בורא פרי האדמה ומבושלים שהכל כך נראה לרבינו יהודה ומיהו הרב אלפס פסק בשלקות דאשתני לגריעותא ע"י בשולן אומר בורא פרי האדמה כרב נחמן דאמר שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה דר' חייא בר אבא קאי נמי כוותיה ובכל שלקות מיירי ר' חייא בר אבא אף באותן דמשתנים לגריעותא מדפליג להו גמרא אהדדי ר' חייא בר אבא ור' בנימין בר יפת ואגוז מטוגן בדבש מברך עליו בורא פרי העץ דאגוז עיקר: **כל** תלתין יומין מהדר תלמודיה. לאו דוקא כל תלמודו אלא כל מה שהיה לומד בשלשים יום היה חוזר הכל לפניו ביום שלשים ואחד: **זית** מליח. ומליח כרותה: בצר

ואשמעינן טעמא. פירושא דקרא כמו שפירשנוהו ולמדנו פירושו: **ואשמעינן הלכה כרבנן.** דהמוציא דאפיק הוא: **מאי קמשמע לן.** הכל מודים בזו: **אף ירקות שנשתנו כו'.** ואפילו הכי במילתייהו קיימי ומברכין עליהן בורא פרי האדמה: **שלקות.** כל ירק שלוק: **דרש רב חסדא.** כך: **משום רבינו.** רב: **שלקות אומר בורא פרי האדמה ורבותינו כו' ומאן נינהו עולא אמר רבי יוחנן שהכל.** הרי הדבר במחלוקת: **ואני אומר.** ליישב דברי הם שאינן חלוקין יש מהן פרי האדמה ויש מהן שהכל: **כל.** ירק הנאכל חי שתחלתו ב"פ האדמה שלקו אפקיה ממלתיה לגריעותא ומברך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכרתי: **וכל.** ירק שאין דרכו ליאכל חי שמתחלתו אם אבלו חי שהכל הוא מברך: **שלקו.** והביאו לדרך אכילתו הוא עיקר פריו ומברך בורא פרי האדמה: **דרש רב נחמן.** כך: **משום רבינו.** שמואל: **שלקות מברך בורא פרי האדמה וחברינו כו'.** רב נחמן חשוב ולא קרי לעולא רבותינו: **אמר שלקות שהכל ואני אומר.** שהם חלוקין בפלוגתא דרבי מאיר ורבי יוסי ודברי שמואל ודברי ר' יוחנן בכל מיני ירקות הן וחלוקין זה על זה שמואל כר"מ דאמר מבושל קאי במלתיה ור' יוחנן קאי כר' יוסי: **יוצאין ברקיק השרוי.** במים ידי אכילת מצה של מצוה וקרינן ביה לחם עוני: **אבל לא במבושל.** דתו לאו לחם איקרי: **אפילו ר' יוסי מודה.** דלענין ברכה במלתיה קאי: **אמר רב נחמן קבע עולא לשבשתיה כר' בנימין.** עולא שאמר משום ר' יוחנן לעיל שהכל למד וקבע שבושו כרבי בנימין עד שנתקעה בלבו ועבשיו אומר בבית המדרש בשם רבי יוחנן: **תהי בה ר' זירא.** במחלוקת זו שהוזכרה בבית המדרש וכי מה ענין להזכיר דברי ר' בנימין אצל דברי רבי חייא בר אבא במחלוקת בית המדרש הרי אינו כדאי לחלוק עליו: **בר מן דין ובר מן דין.** לבר משתי ראיות הללו שאמרתי שאין רבי בנימין כלום אצל רבי חייא יש לנו עוד ראיה שלא אמר רבי יוחנן מימיו שלקות שהכל: **וא"ל בורא פרי האדמה.** אלמא אע"ג דשלקיה קאי במלתיה: **שאכל זית מליח.** שהיה מלוח זה כמה ימים וקי"ל (פסחים עו.) מליח כרותה: **אבל לא כבושין.** בירקות של מרור היא שנויה בפרק כל שעה (דף לט.) לומר שאין יוצאין בהן שלוקין משום מרור אלמא לאו במלתייהו קיימי. שלוק הוי נימוח טפי ממבושל: **דבעינן טעם מרור וליכא.** אבל לענין ברכה שם פרי עליו: בצר

אַשְׁמְעִינָן טַעֲמָא וְאַשְׁמְעִינָן דְּהִלְכְתָּא כְּרַבָּנָן אֶלָּא דְּאָמַר מוֹצִיא מַאי קָמַ"ל וְאִיהוּ דְּעָבַד לַאֲפוּקֵי נַפְשֵׁיהּ מִפְּלוּגְתָּא וְהִלְכְתָּא הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ דְּקִי"ל כְּרַבָּנָן דְּאַמְרֵי דְּאַפִּיק מַשְׁמַע: וְעַל הַיְרָקוֹת אוֹמֵר וְכוּ': קָתָנֵי יְרָקוֹת דּוּמְיָא דְּפַת מַה פַּת שֶׁנִּשְׁתַּנָּה ע"י הָאוּר אַף יְרָקוֹת נַמִּי שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ ע"י הָאוּר אָמַר רַבְּנַאי מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבַּיֵּי זֹאת אוֹמֶרֶת שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה (מִמַּאי מִדְּקָתָנֵי יְרָקוֹת דּוּמְיָא דְּפַת) דָּרַשׁ רַב חִסְדָּא מִשּׁוּם רַבֵּינוּ וּמַנּוּ רַב שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וְרַבּוֹתֵינוּ הַיּוֹרְדִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמַנּוּ עוּלָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּר' יוֹחָנָן אָמַר שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וַאֲנִי אוֹמֵר כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה שְׁלָקוֹ שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וְכָל שֶׁתְּחִלָּתוֹ שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ שְׁלָקוֹ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה בִּשְׁלָמָא כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ שְׁלָקוֹ בפה"א מַשְׁכַּחַת לָהּ בִּכְרָבָא וְסִלְקָא וְקָרֵא אֶלָּא כָּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בפה"א שְׁלָקוֹ שֶׁהַכֹּל הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ א"ר נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַשְׁכַּחַת לָהּ בְּתוּמֵי וְכַרְתֵּי דְּרַשׁ רַב נַחְמָן מִשּׁוּם רַבֵּינוּ וּמַנּוּ שְׁמוּאֵל שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בפה"א וַחֲבֵרֵינוּ הַיּוֹרְדִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמַנּוּ עוּלָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּר' יוֹחָנָן אָמַר שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וַאֲנִי אוֹמֵר בְּמַחֲלוֹקֶת שְׁנִיָּה דְּתַנְיָא יוֹצְאִין בְּרָקִיק הַשָּׁרוּי וּבְמִבּוּשָׁל שֶׁלֹּא נִמּוֹחַ דִּבְרֵי ר"מ וְר' יוֹסֵי אוֹמֵר יוֹצְאִים בְּרָקִיק הַשָּׁרוּי אֲבָל לֹא בְּמִבּוּשָׁל אע"פ שֶׁלֹּא נִמּוֹחַ וְלֹא הִיא דְכ"ע שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בפה"א וְעַד כַּאן לֹא קָאָמַר ר' יוֹסֵי הָתָם אֶלָּא מִשּׁוּם דְּבָעֵינָן טַעַם מַצָּה וְלֵיכָּא אֲבָל הָכָא אֲפִי' רַבִּי יוֹסֵי מוֹדֶה אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא א"ר יוֹחָנָן שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם בפה"א וְר' בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת א"ר יוֹחָנָן שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ א"ר נַחְמָן בַּר יִצְחָק קָבַע עוּלָּא לְשַׁבְּשִׁתֵּיהּ כְּר' בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת תְּהֵי בָּהּ ר' זֵירָא וְכִי מַה עָנְיַן ר' בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת אֵצֶל ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא דַּייֵק וְגָמִיר שְׁמַעֲתָא מֵרַבִּי יוֹחָנָן רַבֵּיהּ וְרַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת לֹא דַּייֵק וְעוֹד רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא כָּל תִּלְתִּין יוֹמִין מַהֲדַר תַּלְמוּדֵיהּ קַמֵּיהּ דְּר' יוֹחָנָן רַבֵּיהּ וְר' בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת לֹא מַהֲדַר וְעוֹד בַּר מִן דֵּין וּבַר מִן דֵּין דְּהַהוּא תּוּרְמְסָא דְּשַׁלְקֵי לֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין בִּקְדֵרָה וְאַכְלֵי לֵיהּ בְּקִנּוּחַ סְעוּדָה אָתוּ וְשָׁאֲלוּ לְר' יוֹחָנָן וְאָמַר לְהוּ מְבָרְכִין עֲלֵיהּ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וְעוֹד אָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אֲנִי רָאִיתִי אֶת ר' יוֹחָנָן שֶׁאָכַל זַיִת מָלִיחַ וּבֵרִיךְ עָלָיו תְּחִלָּה וְסוֹף אִי אָמְרַת בִּשְׁלָמָא שְׁלָקוֹת בְּמִילְּתַיְּיהוּ קַיְּימֵי בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ וּלְבַסּוֹף מְבָרֵךְ עָלָיו בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ אֶלָּא אִי אָמְרַת שְׁלָקוֹת לָאו בְּמִילְּתַיְּיהוּ קַיְּימֵי בִּשְׁלָמָא בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ אֶלָּא לְבַסּוֹף מַאי מְבָרֵךְ דִּילְמָא בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָא מֵתִיב רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל יְרָקוֹת שֶׁאָדָם יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח יוֹצֵא בָּהֶן וּבַקֶּלַח שֶׁלָּהֶן אֲבָל לֹא בְּכּוּשִׁין וְלֹא שְׁלוּקִין וְלֹא מְבוּשָׁלִין וְאִי ס"ד בְּמִילְּתַיְּיהוּ קָאֵי שְׁלוּקִין אַמַּאי לֹא שַׁאנֵי הָתָם דְּבָעֵינָן טַעַם מָרוֹר וְלֵיכָּא אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא רַבִּי יוֹחָנָן הֵיכִי מְבָרֵךְ עַל זַיִת מָלִיחַ כֵּיוָן דִּשְׁקִילָא לְגַרְעִינֵיהּ בצר

אם היה לימוד התורה תמיד בנחת ובשלווה, בוודאי שלא היינו מוזהרים כל־כך בתורתנו הקדושה שלא להתרשם מהמניעות ועיכובים מלימוד התורה וקיום המצוות.

ממכתב י"ז שבט תשי"ח

שאם היה נוהג כך, **אַשְׁמַעִינַן טַעֲמָא** – היה מלמדנו בזה שפירוש הפסוק 'המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים', הוא כפי שפירשו אותו חכמים, שכיון שהוא מברך בלשון 'המוציא' אנו לומדים מכך שלשון 'המוציא' היא לשון עבר, ואם כן גם בפסוק שכתוב 'המוציא' פירושו בלשון עבר. **ְועוד אַשְׁמַעִינַן דְּהִלְכְתָּא כְּרַבָּנַן** – שהלכה כחכמים החולקים על רבי נחמיה ואומרים שלשון 'המוציא' היא לשון עבר, והיא לשון ראויה לברכה. **אֶלָּא** עתה **דְּאָמַר** בברכתו 'מוֹצִיא', **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן**, הלא בלשון 'מוציא' כולם מודים שהיא ראויה לברכה.

מבארת הגמרא: **וְאִיהוּ דְּעָבַד** – ואותו חכם שעשה כן ובירך בלשון 'מוציא', הטעם שעשה כן מפני שרצה **לְאַפּוּקֵי נַפְשֵׁיהּ מִפְּלוּגְתָּא** – להוציא עצמו מן המחלוקת ולברך בלשון שהיא ראויה לכל הדעות, ולכן בירך בלשון שבה כולם מודים.

פוסקת הגמרא הלכה באיזו לשון יש לברך: **וְהִלְכְתָּא**, שיש לומר בברכה 'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ' כדברי חכמים בברייתא, משום **דְּקָיְימָא לָן** – שמקובל בידינו כְּשיטת **רַבָּנַן**, **דְּאָמְרִי** שגם הלשון 'המוציא' **דְּאַפִּיק מַשְׁמַע** – משמעותה שכבר הוציא, בלשון עבר, והיא לשון הראויה לברכה.

שנינו במשנה: **וְעַל הַיְרָקוֹת אוֹמֵר וכו'** 'בורא פרי האדמה'.

הגמרא דנה בענין שלקות [ירקות מבושלים], האם מברך עליהם 'בורא פרי האדמה': אומרת הגמרא: **קָתָנֵי** – שנה התנא במשנה שמברך על **הַיְרָקוֹת** 'בורא פרי האדמה', **דּוּמְיָא דְּפַת** – באופן הדומה לפת, שנשנתה אף היא במשנה. ויש לדקדק מכך, **מַה** – כשם שה**פַּת** ששנה התנא היא דבר **שֶׁנִּשְׁתַּנָּה עַל יְדֵי הָאוּר**, שהרי הביעה נאפית בתנור ונעשית פת, **אַף יְרָקוֹת** ששנה התנא, **נַמִּי** – גם כן מדובר באופן **שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ עַל יְדֵי הָאוּר** בבישול, ואף על אופן זה אמרה המשנה שמברך על הירקות 'בורא פרי האדמה', מפני שיש עליהם שם 'פרי' כבתחילה. ועל כך **אָמַר רַבְּנַאי מִשְּׁמֵיהּ דְּאַבָּיֵי, זֹאת אוֹמֶרֶת** – מכאן יש ללמוד שכל **הַשְּׁלָקוֹת** [–ירקות מבושלים] **מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן** 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', ואין אומרים שמכיון שנשתנו בבישול נשתנית הברכה שלהם. (**מַאי** – ממה אנו לומדים כן, **מִדְּקָתָנֵי** – מכך ששנה התנא דין הברכה על **יְרָקוֹת, דּוּמְיָא דְּפַת**, ופת נשתנית על ידי האור).

הגמרא מביאה שיטות האמוראים בענין הברכה על שלקות: **דָּרַשׁ רַב חִסְדָּא, מִשּׁוּם רַבִּינוּ, וּמַנּוּ** – ומי הוא שכינהו רב חסדא 'רבינו', **רַב, שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם** 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה'. המשיך רב חסדא ודרש, **וְרַבּוֹתֵינוּ הַיּוֹרְדִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, וּמַנּוּ** – ומי הוא המכונה כך, **עוּלָּא, מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן** 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', שכיון שנשתנו בבישול נשתנית הברכה שלהם, ואין מברכים עליהם 'בורא פרי האדמה' כמו על ירקות חיים. נמצא שיש מחלוקת בין רב לרבי יוחנן בענין הברכה על שלקות.

רב חסדא מיישב שאין מחלוקת בין רב לרבי יוחנן: מוסיף רב חסדא, **וַאֲנִי אוֹמֵר** שאין מחלוקת ביניהם, וכולם מודים שיש שלקות שברכתם 'בורא פרי האדמה' ויש שלקות שברכתם 'שהכל נהיה בדברו', והכלל בזה הוא, **שכֹּל** ירק **שֶׁתְּחִלָּתוֹ** 'בּוֹרֵא **פְּרִי הָאֲדָמָה**', כלומר, כל ירק שדרך בני אדם לאוכלו חי, ולכן כשהוא חי ברכתו 'בורא פרי האדמה', כאשר **שְׁלָקוֹ** [–בישלו] נשתנה ונעשה גרוע ממה שהיה בתחילה, שאין דרך בני אדם לאוכלו מבושל, ולכך אין לברך עליו 'בורא פרי האדמה', אלא ברכתו 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ' כמו שמברכים על שאר מאכלים. **וְכֹל** ירק **שֶׁתְּחִלָּתוֹ** [–בעודו חי] 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', משום שאין דרך בני אדם לאוכלו חי, כאשר **שְׁלָקוֹ** והביאו לדרך אכילתו, באופן זה הוא עיקר חשיבות הפרי, ולכן ברכתו 'בּוֹרֵא **פְּרִי הָאֲדָמָה**'. ורב שאמר שמברכים על שלקות 'בורא פרי האדמה', דיבר על ירקות שדרך בני אדם לאוכלם מבושלים, ורבי יוחנן שאמר שמברכים על שלקות 'שהכל נהיה בדברו', דיבר על ירקות שדרך בני אדם לאוכלם חיים.

שואלת הגמרא: **כְּשְׁלָקָא** – מובן מה שאמר רב חסדא, **כֹּל** ירק **שֶׁתְּחִלָּתוֹ** – בעודו חי ברכתו 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ' כאשר **שְׁלָקוֹ** ברכתו 'בּוֹרֵא **פְּרִי הָאֲדָמָה**', **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מוצא אתה דין זה **בְּכַרְבָּא** [–כרוב] **וְסִלְקָא** [–תרד] **וְקָרָא** [–דלעת], שירקות אלו דרך בני אדם לאוכלם מבושלים, ובעודם חיים ברכתם 'שהכל'. **אֶלָּא** מה שאמר עוד רב חסדא, **כֹּל** ירק **שֶׁתְּחִלָּתוֹ** 'בּוֹרֵא **פְּרִי הָאֲדָמָה**' כאשר **שְׁלָקוֹ** ברכתו 'שֶׁהַכֹּל נהיה בדברו', **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ**, איזה ירק דרך בני אדם לאוכלו דווקא חי.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַשְׁכַּחַת לָהּ בְּתוּמֵי** [–שומים] **וְכַרְתֵּי** [–כרישין], שירקות אלו דרך בני אדם לאוכלם רק בעודם חיים, ואין הדרך לאוכלם מבושלים, ובהם אמר רב חסדא שבעודם חיים מברך עליהם 'בורא פרי האדמה', וכאשר נתבשלו מברך עליהם 'שהכל נהיה בדברו'.

הגמרא מביאה דעה נוספת: **דָּרַשׁ רַב נַחְמָן מִשּׁוּם רַבִּינוּ, וּמַנּוּ** ומי הוא שכינהו רב נחמן 'רבינו', **שְׁמוּאֵל, שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם** 'בּוֹרֵא **פְּרִי הָאֲדָמָה**'. **וַחֲכֵרֵינוּ הַיּוֹרְדִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, וּמַנּוּ** – ומי הוא הנקרא כך, **עוּלָּא, מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן** 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ'. והבין רב נחמן, ששמואל ורבי יוחנן דיברו על כל מיני הירקות ולא חילקו כפי שחילק רב חסדא, ואכן יש מחלוקת ביניהם בהלכה זו. מוסיף רב נחמן, **וַאֲנִי אוֹמֵר**, שמחלוקת זו של שמואל ורבי יוחנן, **בְּמַחֲלוֹקֶת** תנאים היא **שְׁנִיָּה**. שנחלקו תנאים אם הבישול מבטל מהמאכל את שמו, ואף מחלוקת שמואל ורבי יוחנן תלויה בזה, וכפי שיתבאר.

רב נחמן מביא מחלוקת תנאים בברייתא, בענין מצה מבושלת, האם יוצאים בה ידי חובת אכילת מצה בפסח ותולה בזה מחלוקת האמוראים: **דְּתַנְיָא** בברייתא (תוספתא פסחים פ"ב הי"א), **יוֹצְאִין** ידי חובת אכילת מצה של מצוה בפסח **בְּרָקִיק** [–פת דקה] **הַשָּׁרוּי** במים, **וְכֵן בַּמְּבוּשָׁל** ובלבד **שֶׁלֹּא נִמּוֹחַ** בבישולו, שהמצה נקראת 'לֶחֶם עוֹנִי' (דברים טז ג) ואף השרוי והמבושל בכלל זה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יוֹצְאִים בְּרָקִיק הַשָּׁרוּי**, שהוא בכלל 'לחם עוני', **אֲבָל לֹא** יוצאים **בַּמְּבוּשָׁל אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִמּוֹחַ** בבישולו, שכיון שנתבשל אינו בכלל 'לחם עוני', משום שאינו נקרא עוד 'לחם'.

ואומר רב נחמן, שמחלוקת שמואל ורבי יוחנן תלויה במחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי. ששמואל שאמר שמברכים על שלקות 'בורא פרי האדמה', טעמו מפני שהבישול לא ביטל ממנו שם 'פרי', וזהו כרבי מאיר שהבישול אינו מבטל מהרקיק שם לחם. ורבי יוחנן הסובר שמברכים על שלקות 'שהכל נהיה בדברו', טעמו מפני שהבישול מבטל שם 'פרי', וזהו כשיטת רבי יוסי שהבישול ביטל מהרקיק שם לחם.

הגמרא דוחה את דברי רב נחמן: **וְלֹא הִיא**, מחלוקת שמואל ורבי יוחנן אינה תלויה במחלוקת תנאים זו. שאפשר לדחות ולומר, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – שכל התנאים בברייתא סוברים ששְׁלָקוֹת **מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן** 'בּוֹרֵא **פְּרִי הָאֲדָמָה**', שאף על פי שנתבשלו, לענין ברכה הרי הם כבתחילה, **וְעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הָתָם** – כל מה שאמר רבי יוסי שם בברייתא, שאין יוצאים במצה מבושלת, **אֶלָּא מִשּׁוּם** דְּכדי לצאת ידי חובת מצות מצה, **בָּעֵינַן** – אנו צריכים שיהיה **טַעַם** של **מַצָּה**, ובמצה מבושלת **לֵיכָּא** – אין טעם מצה, ולכן אף על פי שהיא עדיין נקראת 'לחם' אין יוצאין בה. **אֲבָל הָכָא**, בענין הברכה על שלקות, **אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסֵי מוֹדֶה** שמברך 'בורא פרי האדמה', שעדיין יש בהם שם 'פרי'.

הגמרא לעיל הביאה את דברי עולא בשם רבי יוחנן, שעל שלקות מברך 'שהכל נהיה בדברו'. הגמרא מבררת האם אכן זו היא שיטת רבי יוחנן: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם** 'בּוֹרֵא **פְּרִי הָאֲדָמָה**'. **וְאִילּוּ רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יָפֶת אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלָקוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶם** 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ'. נמצא שנחלקו תלמידי רבי יוחנן, מה היא שיטתו בענין הברכה על שלקות.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מה שאמר עולא בשם רבי יוחנן, שהברכה על שלקות 'שהכל נהיה בדברו', **קָבַע עוּלָּא לְשַׁבְּשְׁתֵּיהּ** [–את שיבושו] **כְּרַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יָפֶת**, כלומר, עולא למד הלכה זו בצורה משובשת כדברי רבי בנימין שאמר כן בשם רבי יוחנן, עד שנתקעה

המשך בעמוד נה

בְּצַר לֵיהּ שִׁיעוּרָא – נפחת ממנו משיעור אכילה המחייב ברכה אחרונה, שהוא בכזית, ואם כן היה רבי יוחנן פטור מלברך אחריו. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ – השיב לו רבי זירא לרבי ירמיה, מִי סָבְרַת – וכי סובר אתה ששיעור כַּזַּיִת גָּדוֹל בְּעֵינָן [–אנו צריכים] כדי לחייב בברכה אחרונה, אין הדבר כן, אלא שיעור כַּזַּיִת בֵּינוֹנִי בְּעֵינָן לזה, (וְהָא אִיכָּא) וְהַהוּא דְּאֵיתֵי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – ואותו זית מליח שהביאו לפני רבי יוחנן, זַיִת גָּדוֹל הֲוָה [–היה], דְּאַף עַל גַּב דְּשַׁקְלוּהּ לְגַרְעִינוּתֵיהּ, פַּשׁ לֵיהּ שִׁעוּרָא – שאף על גב שנטלו את גרעינו, עדיין נותר בו שיעור זית בינוני, וחייב בברכה אחרונה, ולכן בירך רבי יוחנן אחריו.

הגמרא מוכיחה ששיעור אכילה הוא כזית בינוני: דִּתְנַן ששנינו במשנה (כלים פי"ז מ"ח), זַיִת שֶׁאָמְרוּ שיש לשער בו שיעור אכילה בכל מקום, לֹא קָטָן, וְלֹא גָּדוֹל, אֶלָּא בֵּינוֹנִי, וְהזית הבינוני זֶהוּ הנקרא 'אָגוּרִי'. וְאָמַר על כך רַבִּי אַבָּהוּ, לֹא 'אָגוּרִי' שְׁמוֹ של הזית הבינוני, אֶלָּא 'אַכְרוּתִי' שְׁמוֹ, וְאָמְרֵי לַהּ [–ויש אומרים] 'סַמְרוּסִי' שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'אָגוּרִי', משום שֶׁשַּׁמְנוּ [–השמן שבו] אָגוּר [–מכונס] בְּתוֹכוֹ ומוכן לצאת ממנו, כמשקה ענבים, ואינו בלוע בו כמשקה תפוחים ותותים.

הגמרא שבה לדון מהי הברכה על שלקות. מבררת הגמרא: מה שנחלקו האמוראים (לעיל לה:) האם ברכת השלקות 'בורא פרי האדמה' או 'שהכל נהיה בדברו', נִימָּא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שנחלקו בו כבר תנאים, כפי שיש ללמוד מהמעשה להלן.

מביאה הגמרא מעשה: דְּהַנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבֵי קַמֵּיהּ דְּרַב קַפָּרָא – שהיה מעשה בשני תלמידים שהיו יושבים לפני בר קפרא. הֵבִיאוּ לְפָנָיו של בר קפרא לאכול בָּרוּב שלוק, וְדוֹרְמַסְקִין [–מין עשב] שלוק וּפַרְגִיּוֹת [–בשר עוף ששמו 'קורא']. נָתַן בַּר קַפָּרָא רְשׁוּת לְאֶחָד מֵהֶן [–משני התלמידים] לְבָרֵךְ ברכה ראשונה על מאכלים אלו, ולהוציא את שאר המסובים ידי חובת הברכה. קָפַץ [–מיהר] התלמיד וּבֵרֵךְ עַל הַפַּרְגִיּוֹת 'שהכל נהיה בדברו'. לְגַלֵּג עָלָיו חֲבֵירוֹ – התלמיד השני. כָּעַס בַּר קַפָּרָא וְאָמַר, לֹא עַל הַתַּלְמִיד הִמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס, אֶלָּא עַל הַתַּלְמִיד הַמְלַגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס. פירש בר קפרא את כעסו על המלגלג ואמר לו, אִם חֲבֵירְךָ [–המברך] דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם בָּשָׂר מֵעוֹלָם, ולכן הבשר חביב עליו, והקדים לברך על החביב, אַתָּה עַל מָה לְגַלְגַּתָּ עָלָיו. חֲזַר בר קפרא וְאָמַר, לֹא עַל הַמְלַגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס, אֶלָּא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס. פירש בר קפרא את כעסו על המברך וְאָמַר, תמה אני, אף אִם חָכְמָה אֵין כָּאן, שסבור אתה שאיני חכם, ומפני חכמתי אינך צריך לשאול אותי על מה לברך, מכל מקום, וכי זִקְנָה אֵין כָּאן, הלא זקן אני, ומפני זקנתי היה לך לשאול אותי על איזה מהמאכלים לברך ולפטור את השאר. מסיימת הגמרא: תָּנָא – שנינו בברייתא, וּשְׁנֵיהֶם [–שני התלמידים] נענשו וְלֹא הוֹצִיאוּ את שְׁנָתָן – לא סיימו את אותה שנה, ומתו בה.

מבואר, שהמברך סבר שיש להקדים את הפרגיות, והמלגלג סבר שיש להקדים את השלקות. הגמרא מבררת את מחלוקתם: מַאי – מה היתה מחלוקת התלמידים, לָאו בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי – האם לא בכך, דְּמָבְרֵךְ סָבַר שהשְׁלָקוֹת [הכרוב והדורמסקין] וְכן הַפַּרְגִיּוֹת, ברכתם 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', שהשלקות נשתנית ברכתם ל'שהכל', והפרגיות הם דבר שאין גידולו מן הארץ וזו ברכתם, נמצא שכל המאכלים שלפניהם ברכתם שוה, הִלְכָּךְ [–לכן] המאכל הַחָבִיב עליו הוא עָדִיף, וכיון שהיה הבשר חביב עליו הקדים ובירך עליו ופטר את השאר. וְאילו הַמְלַגְלֵג חלק וְסָבַר, שֶׁשְּׁלָקוֹת ברכתם 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', שאין הברכה משתנית על ידי הבישול, וּפַרְגִיּוֹת ברכתם 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', ונמצא שאין ברכת המאכלים שלפניהם שוה, הִלְכָּךְ פֵּירָא עָדִיף – לפיכך הפירות חשובים מן הפרגיות, וברכתם קודמת, משום שהיא ברכה חשובה שתיקנו לברך על דברים חשובים. נמצא, שתלמידי בר קפרא נחלקו במחלוקת האמוראים לעיל (לה:), האם ברכת השלקות היא 'שהכל' או 'האדמה'.

דוחה הגמרא: לֹא, אין הכרח שמחלוקתם היא מהי ברכת השלקות. אלא דְּכוּלֵּי עָלְמָא – ששני תלמידים אלו סוברים ששְּׁלָקוֹת וְכן פַּרְגִיּוֹת ברכתם 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', ואם כן כל המאכלים שהביאו לפניהם ברכתם שוה, וְהָכָא בְּהָאי סְבָרָא קָא מִיפַּלְגִי – וכאן בסברא זו נחלקו, מַר – המברך סָבַר, שבאשר יש לפניו מאכלים שברכתם שוה, המאכל הַחָבִיב עליו עָדִיף, ועליו הוא מברך, ולכן בירך על הפרגיות שהיו חביבים עליו, וּמַר – המלגלג סָבַר, שכְּרוּב עָדִיף מהפרגיות והדורמסקין ועליו ראוי לברך, משום דְּזַיֵּין – שטבעו לזון את האדם, ולכן לגלג על חבירו שבירך על הפרגיות.

הגמרא דנה מהי הברכה על ראש לפת חתוך: אָמַר רַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב הוּנָא – כאשר היינו בבית מדרשו של רב הונא, הוא אָמַר לָן [–לנו] הלכה זו. הָנֵי גַּרְגְּלִידֵי דִּלְפִתָּא – אותם ראשי לפתות חיים, פְּרִימִינְהוּ פְּרִימָא רַבָּא – אם חתך אותם חיתוך גס לחתיכות גדולות, ובא לאכול מהם, יברך 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', בברכת לפת שלם, שבחיתוך כזה לא נשתנית ברכתו. אך אם חתך אותם פְּרִימָא זוּטָא – חיתוך דק לחתיכות קטנות, יברך עליהם 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', שבחיתוך כזה נעשה גרוע ונשתנית ברכתו. הוסיף רבי זירא, וְכִי אֲתָאן לְבֵי רַב יְהוּדָה – וכאשר באנו לבית מדרשו של רב יהודה, אָמַר לָן שהדין הוא, אִידֵי וְאִידֵי – זה וזה, כלומר, בין בחתיכות גדולות ובין בחתיכות קטנות, ברכתו 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', שאף בחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתו, וְהָאי דְּפָרְמִינְהוּ טְפֵי – ומה שחתך אותם יותר [לחתיכות קטנות], הוא כִּי הֵיכִי דְּנַמְתִּיק טַעֲמֵיהּ – כדי להמתיק בכך את טעמו של הלפת. ונמצא שנחלקו רב הונא ורב יהודה בברכת ראשי לפתות שנחתכו לחתיכות דקות.

הגמרא דנה מהי הברכה על תבשיל של ירק שמעורב בו קמח: אָמַר רַב אַשִׁי, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב כַּהֲנָא – כאשר היינו בבית מדרשו של רב כהנא, הוא אָמַר לָן [–לנו] הלכה זו. תַּבְשִׁילָא דְּסִלְקָא [–תבשיל של תרדין] דְּלָא מַפְּשׁוּ בָּהּ קִמְחָא – שאין מרבים לתת בו קמח, ברכתו היא 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', לפי שהתרדים עיקר והקמח טפל. אך תבשיל דְּלִפְתָּא [–של לפת], דְּמַפְּשׁוּ בָּהּ קִמְחָא טְפֵי – שמרבים יותר לתת בו קמח, ברכתו היא 'בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת', שזו הברכה על קמח מבושל, וכיון שהקמח מרובה יש לברך על התבשיל בברכת הקמח. וְשׁוּב הֲדַר – חזר בו רב כהנא וְאָמַר, אִידֵי וְאִידֵי – זה וזה, בין תבשיל של סלקא, ובין תבשיל של לפת, ברכתם 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה' בברכת הירק שבתבשיל, והקמח טפל. וְהָאי דְּשָׁדֵי בָּהּ קִמְחָא טְפֵי – ומה שהטיל בו [בתבשיל של לפת] יותר קמח, לְדַבּוּקֵי בְּעָלְמָא עָבְדִי לַהּ – רק לדבק את התבשיל עושים כן, ולא לשם מזון, ולכן הוא טפל לירק.

אגב הנידון על ברכת תבשיל של תרדין, מביאה הגמרא את התועלת שיש בו לרפואה: אָמַר רַב חִסְדָּא, תַּבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין הוּא יָפֶה לַלֵּב, וְטוֹב לָעֵינַיִם, וְכָל שֶׁכֵּן שהוא טוב לִבְנֵי מֵעַיִם. מוסיפה הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי, וְהתועלת שיש בתבשיל של תרדין הוּא רק דְּיָתִיב אַבֵּי תָּפֵי – כאשר ישב התבשיל על מקום שפיתת הקדירה בכירה, וּמרוב רתיחה עָבִיד [–עשה, השמיע] קול הנשמע כמו 'תּוּךְ תּוּךְ', שזהו סימן שהתבשיל התבשל בישול רב ונימוח מאד בבישולו.

הגמרא דנה מה היא הברכה על מי בישול של ירקות, לאחר שהוציאו מהם את הירק: אָמַר רַב פָּפָא, פְּשִׁיטָא לִי – דבר זה פשוט בעיני, דַּמַּיָּא דְּסִלְקָא כְּסִלְקָא – שמי בישול של תרדין ברכתם כברכת התרדין, 'בורא פרי האדמה', וְכן מַיָּא דְּלִפְתָּא כְּלִפְתָּא – מי בישול של לפת ברכתם כברכת הלפת, וְכן מַיָּא דְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי כְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי – מי בישול של כל הירקות השלוקים ברכתם כברכת הירקות עצמם. אמנם בָּעֵי [–שאל] רַב פָּפָא, מַיָּא דְּשִׁיבְתָּא – מי בישול של שֶׁבֶת [מין עשב, שנותנים מעט ממנו בתבשיל, ואחר כך מוציאים אותו], מַאי – מה מברכים עליהם. מבאר רב פפא את צדדי הספק: האם כשנותנים ממנו בתבשיל לְמַתּוּקֵי טַעֲמָא עָבְדִי – עושים זאת כדי למתק את טעמו של התבשיל, ואם כן ברכת המים 'בורא פרי האדמה', ככל מי בישול של ירקות, אוֹ

המשך בעמוד ס

רש"י

בצר ליה שיעורא. וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבה ואכילה בכזית: **כזית שאמרו.** לענין שיעור כל אכילות: **אגור בתוכו.** מזומן לצאת ממנו שאינו נבלע בפרי במשקה תפוחים ותותים אלא אגור במשקה ענבים: **דורמסקין.** אף הן שלקות מעשב שקורין אקדלש"ט בלע"ז כך ראיתי בפירוש בבא קמא של רבינו יצחק ברבי יהודה אבל כאן פירש פרונ"ש וכן שמעתי אני כאן ובבבא קמא (פ"י דף קטז:) פרונ"ש ואי אפשר להעמידה דא"כ הרי ברכתו ב"פ העץ והאיך קדם וברך על הפרגיות שברכתן שהכל ואינם כדברים חשובים כדמפרש ואזיל: **שלא טעם טעם בשר.** ונעשה הבשר חביב עליו: **פרגיות.** בשר עוף שקורין פרדרי"א: **זקנה אין כאן.** הלא זקן אני והיה לו לשאלני על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינין ודברים הללו אינן באין ללפת את הפת אלא שלא מחמת הסעודה הן באין ואמרינן לקמן (דף מא:) דטעונין ברכה לפניהם ואין הפת פוטרתן: **דמכרך סבר שלקות.** דכרוב ודורמסקין שהכל ברכתן כפרגיות דעל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר ביצים ודגים תנא במתניתין שהכל וכיון דברכותיהם שוות חביב עדיף: **ומלגלג סבר שלקות בורא פרי האדמה.** שהיא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים והיה לו להקדימו: **כרוב עדיף דזיין.** דתניא לקמן (דף מד:) כרוב למזון ותרדין לרפואה: **גרגלידי דלפתא.** ראשי לפתות: **פרמינהו.** מנושי"ר בלע"ז לשון קניבת ירק: **פרימא זוטא.** גריעותא היא ובשאכלו חי קאי: **אבי תפי.** על מקום שפיתת הקדירה: **ועביד תוך תוך.** כלומר ששלוק ונמחה מאד וקול רתיחתו נשמעת כקול תוך תוך: **מיא דסלקא.** תבשיל של תרדין: **כסלקא.** לענין ברכה: **דשיבתא.** ירק שנותנין מעט בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו אני"ט בלע"ז: **למתוקי טעמא עביד.** ומברכין על מימי תבשילו ב"פ האדמה: **השבת אין בה.** בבד שלה משנתנוה בקדרה והוציאוה אין בה שוב משום איסור תרומה דהוה ליה כעץ בעלמא מדקתני משנתנה טעם ש"מ לטעמא עבידא: **פת צנומה.** יבשה שנתנה בקערה לשרות וכן צנומות דקות: **צריך שתבלה.** ברכת המוציא עם פריסת הפרוסה מן הפת והאי פרוס ועומד הוא: **אפרוסה (כליא).** כיון דאמרת עם פריסת הפרוסה תבלה מאי חשיבותא ומאי אהניתא:

אלא

תוספות

בצר ליה שיעורא. היינו דוקא בברכה שלאחריו דבעינן שיעור אבל בברכה שלפניו אפילו פחות מכשיעור דאסור ליהנות בעולם הזה בלא ברכה בין לענין אכילה בין לענין שתיה אבל בברכה שלאחריו בעינן שיעור מלא לוגמיו על כן יש ליזהר לשתות מכוס של ברכה מלא לוגמיו כדי שיברך לאחריו מעין ג' ברכות והר"י היה אומר בבורא נפשות כיון דלאו ברכה חשובה היא אפי' בציר משיעורא מברכינן בורא נפשות רבות ולא נראה דכיון דבורא נפשות תקנוה כנגד על הגפן כי היכי דעל הגפן בעי שיעורא בבורא נפשות רבות נמי בעי שיעורא ובירושלמי ר' יוחנן היכי בריך אזית הא לא הוי שיעורא וקאמר משום בריה דאפילו לא אכל אלא פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון בעי ברוכי משום דבבריה מברכין אפילו פחות מכזית וחולק על גמרא דידן כדמשמע הכא א"כ אין הלכה כמותו של ירושלמי וה"ר יוסי היה מפרש שהירושלמי אינו חולק על הגמרא שלנו דהכא מיירי שהוסרו הגרעינים ונמלח אם כן לא היה כברייתו אבל אם אכלו שלם אפי' אם היה פרידה אחת של רמון מברך עליו תחלה וסוף וגמרא ירושל' היה סבור שהזית היה שלם ולכך הוצרך לתרץ באותו ענין דאכל פרידה דבריה ואינן חולקים יחד ועוד יש בירושלמי היכא דבריך אתורמוסא למיכליה ונפל מידיה ושקל אחרינא בעי ברוכי זמנא אחריתי ופריך מאי שנא מאמת המים פירוש דמברך לשתות והני אזלי והני אחריני נינהו וא"צ לברך פעם אחרת ומשני הכא הוה דעתו מתחלה לזה שהיה יודע שילכו להן אבל בתורמוסא לא ידע שיפלו מידו ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד משום דהוה ברכה לבטלה וכן נכון לומר על כל ברכה לבטלה בשכמל"ו: **דורמסקין.** פירש"י פרונ"ש. ולא נראה דבסמוך משמע דמברכין עליהן בורא פרי האדמה וא"כ בורא פרי העץ בעי ברוכי ונראה שהוא מין כרוב:

נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך. ונראה דמיירי בברכה שלפניו דאי בשל אחריו הא אמרינן (חולין קו.) דאין מזמנין על הפירות ומיירי בהסבו ואנו אין לנו שום הסבה אלא על הפת ולכך צריך לברך כל אחד על כל דבר הן בפירות הן ביין: **חביב** עדיף. וכן הלכה אם יש לו שני מיני פירות לפניו חביב עדיף ובורא פרי האדמה עדיפא משהכל נהיה בדברו דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מקרית ויברך על אותו המין ששייך בו פרי האדמה אף על פי שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו ואם לפניו פירות שהברכות שוות ואחד מהן הוא מז' המינין יברך תחלה על אותו של ז' המינין דעדיפי:

מיא דסלקא כסלקא. מברכין עליה בורא פרי האדמה אף על פי שאין בה אלא מים וטעם הירקות מברך עליהן כאשר יברך על הירקות אע"ג דאמרינן לעיל דמי פירות זיעה בעלמא הוא יש לחלק: **פת** צנומה בקערה מברכין עליה המוציא לחם מן הארץ ופליגא דר' חייא. וא"ת היכי מיירי אם יש שלמה לפניו הא אמרינן בסמוך דכ"ע שלמה עדיף ואי ליבא אלא צנומה היכי פליג עלה ר' חייא הא מסקינן לעיל

בָּצַר לֵיהּ שִׁיעוּרָא אָמַר לֵיהּ מִי סָבְרַתְּ כְּזַיִת גָּדוֹל בְּעֵינָן כְּזַיִת בֵּינוֹנִי בְּעֵינָן (וְהָא אִיכָּא) וְהַהוּא דְּאֵיתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן זַיִת גָּדוֹל הֲוָה דְּאִמַּר דְּשָׁקְלוּהָ לְגַרְעִינוּתֵיהּ פְּשׁ לֵיהּ שִׁיעוּרָא דְּתְנַן זַיִת שֶׁאָמְרוּ לֹא קָטָן וְלֹא גָּדוֹל אֶלָּא בֵּינוֹנִי וְזֶהוּ אַגּוּרִי וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ לֹא אַגּוּרִי שְׁמוֹ אֶלָּא אַבְרוּטִי שְׁמוֹ וְאַמְרֵי לָהּ סַמְרוּסִי שְׁמוֹ וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַגּוּרִי שֶׁשַּׁמְנוֹ אָגוּר בְּתוֹכוֹ נִימָא כְּתַנָּאֵי דְּהַנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יַתְבֵי קַמֵּיהּ דְּבַר קַפָּרָא הֲבִיאוּ לְפָנָיו כְּרוּב וְדוּרְמַסְקִין וּפַרְגִּיּוֹת נָתַן בַּר קַפָּרָא רְשׁוּת לְאֶחָד מֵהֶן לְבָרֵךְ קָפֵץ וּבֵרֵךְ עַל הַפַּרְגִּיּוֹת לְגַלְגֵּל עָלָיו חֲבֵירוֹ כְּעַם בַּר קַפָּרָא אָמַר לֹא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס אֶלָּא עַל הַמְלַגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס אִם חֲבֵירְךָ דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם בָּשָׂר מֵעוֹלָם אַתָּה עַל מָה לִגְלַגְתָּ עָלָיו חָזַר וְאָמַר לֹא עַל הַמְלַגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס אֶלָּא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס וְאָמַר אִם חָכְמָה אֵין כָּאן זִקְנָה אֵין כָּאן תָּנָא וּשְׁנֵיהֶם לֹא הוֹצִיאוּ שְׁנָתָן מַאי לָאו בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי דְּמְבָרֵךְ סָבַר שְׁלָקוֹת וּפַרְגִּיּוֹת שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ הִלְכָּךְ חָבִיב עָדִיף וּמְלַגְלֵג סָבַר שְׁלָקוֹת ב"פ הָאֲדָמָה פַּרְגִּיּוֹת שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ הִלְכָּךְ פֵּירָא עָדִיף לֹא דְּכ"ע שְׁלָקוֹת וּפַרְגִּיּוֹת שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וְהָכָא בְּהַאי סְבָרָא קָא מִיפַּלְגִי מַר סָבַר חָבִיב עָדִיף וּמַר סָבַר כְּרוּב עָדִיף דְּזַיִן אָמַר ר' זֵירָא כִּי הֲוִינָן בֵּי רַב הוּנָא אָמַר לָן הָנֵי גַּרְגְּלִידֵי דִּלְפְתָּא פַּרְמִינְהוּ פְּרִימָא רַבָּא בְּפַה"א פְּרִימָא זוּטָא שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וְכִי אַתָּאן לְבֵי רַב יְהוּדָה אָמַר לָן אִידִי וְאִידִי בְּפַה"א וְהַאי דִּפְרַמִּינְהוּ טְפֵי כִּי הֵיכִי דְּנִמְתִּיק טַעֲמֵיהּ אָמַר רַב אַשִׁי כִּי הֲוִינָן בֵּי רַב כַּהֲנָא אָמַר לָן תַּבְשִׁילָא דְּסִלְקָא דִּלְא מַפְשׁוּ בָּהּ קִמְחָא בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה דְּלִכְּתָא דְּמַפְשׁוּ בָּהּ קִמְחָא טְפֵי בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת וְהָדַר אָמַר אִידִי וְאִידִי בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה וְהַאי דְּשָׁדֵי בָּהּ קִמְחָא טְפֵי לְדַבּוּקֵי בְּעַלְמָא עָבְדֵי לָהּ אָמַר רַב חִסְדָּא תַּבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין יָפֶה לַלֵּב וְטוֹב לָעֵינָיִם וְכ"ש לִבְנֵי מֵעַיִם אָמַר אַבָּיֵי וְהוּא דְּיָתֵיב אַבֵּי תִּפִי וְעָבִיד תּוּךְ תּוּךְ אָמַר רַב פָּפָּא פְּשִׁיטָא לִי מַיָּא דְּסִלְקָא כְּסִלְקָא וּמַיָּא דְּלִכְּתָא כְּלִכְּתָא וּמַיָּא דְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי כְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי בָּעֵי רַב פָּפָּא מַיָּא דְּשִׁיבְתָּא מַאי לְמַתּוּקֵי טַעֲמָא עָבְדֵי אוֹ לְעַבּוּרֵי זוּהֲמָא עָבְדֵי לָהּ ת"ש הַשֶּׁבֶת מִשָּׁנְתָּנָה טַעַם בַּקְּדֵירָה אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה וְאֵינָהּ מִטַּמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִים שְׁמַע מִינָּהּ לְמַתּוּקֵי טַעֲמָא עָבְדֵי לָהּ שְׁמַע מִינָּהּ אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי פַּת צְנוּמָה בַּקְּעָרָה מְבָרְכִין עָלֶיהָ הַמּוֹצִיא וּפְלִיגָא דְּר' חִיָּיא דְּאָמַר ר' חִיָּיא צָרִיךְ שֶׁתְּבַלֶּה בְּרָכָה עִם הַפַּת מַתְקִיף לָהּ רָבָא מַאי שְׁנָא צְנוּמָה דְּלֵא מִשּׁוּם דְּכִי כַּלְיָא בְּרָכָה אַפְּרוּסָה קָא כַּלְיָא עַל הַפַּת נַמִּי כִּי קָא גָּמְרָה אַפְּרוּסָה גָּמְרָה

אלא

(דף לז:) פרורין אף על פי שאין בהן כזית מברכין עליהן המוציא הואיל ואית בהו תוריתא דנהמא וי"ל כגון דאיכא שלמה לפניו ובצע מן הצנומה רב חייא בר אשי סבר דהוי כמו שלמה מאחר שהיא חביבה [מברך עליה] ור' חייא ס"ל צריך שתבלה ברכה עם הפת ואם כן בענין שתבלה הברכה עם בציעת הפת וכיון שבצועה קודם לכן שלמה עדיף אבל אי ליבא שלמה מודה שיברך על הפרורים המוציא לחם מן הארץ:

והלבתא

תוספות

והלכתא כרבא דמברך ואח"כ בוצע. פי' שלא יפריש הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה ויש שנוהגין לברך ברכת המוציא קודם שיחתוך כדי שתהא הפת שלמה בשעת ברכה ואין המנהג נכון לעשות דהוי היסח הדעת בין הברכה לאכילה ומיהו בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתבלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה ובפרק שלשה שאכלו (לקמן מז.) מסקינן דבעינן עד שתכלה אמן מפי העונין שלא יבצע קודם ויש שמביאים ראיה שצריך לסיים הברכה קודם שיבצע מדתני רבי חייא בירושלמי אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס והיינו משום שאם יפרוס קודם הברכה שמא תפול הפרוסה מידו ולא יוכל לאכול פרוסה אחרת שיבצע בלא ברכה אלא יצטרך לחזור ולברך ויש כאן ברכה לבטלה אבל אם (לא) היה צריך לברך על כל הפת ולא יוכל לפרוס קודם הברכה אז אם תפול הפרוסה אינו מברך על פרוסה אחרת ויפטר בברכה ראשונה:

מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין. פירש"י אם הפתיתין והשלמין שוין יברך על איזה שירצה ואם הפתיתין גדולים צריך לברך על הפתיתין לפטור את השלמין ור' יוחנן אומר על השלמין מצוה מן המובחר אפי' אם הפתיתין גדולי' טפי ותימה א"כ סברא הפוכה דלרב הונא פתיתין שהם גדולים עדיפי ולר' יוחנן שלמין עדיפי ואין סברא לומר דפליגי בהפוך סברות ועוד תימה אמאי שינה בסמוך לשונו דנקט לשון פרוסה של חטין ע"כ פירש רבינו תם דמיירי בפתיתין גדולים ושלמים קטנים וה"פ אמר רב הונא מברך על הפתיתין כלומר אם יראה והוא הדין על השלמין אם יראה ורבי יוחנן אמר שלמין עיקר וכן הלכה כרבי יוחנן דהא רב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן וכל שכן לגבי רב הונא שהלכה כמותו שהיה תלמידו של רב דדוקא באמוראי בתראי אמרינן הלכה כבתראי:

אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורים ד"ה מברך על הפרוסה של חטין. דחיטי עדיפי משום דאקדמיה קרא אבל פתיתין ושלמין ממין אחד אפילו יהיו הפתיתין מפת נקיה והשלמין מפת קיבר מברך על השלמין כדאיתא בתוספתא (פרק ד) שלמין דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית מברך על השלמין דגלוסקאות פרוסה דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית מברך על השלמין דבעל הבית פת כשר ופת של גוי מברך על הכשר (תחלה) וכן אמרינן בירושלמי פת טהור ופת טמא מברך על הטהור אבל אם פת של גוי חביב ונקי ופת של ישראל אינו חביב מברך לאיזה שירצה כדאיתא בירושלמי פת נקי טמא ופת קיבר טהור מברך לאיזה שירצה אבל רבינו שמשון צוה לסלק הפת לבן של גוי מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא. שני שלמין ממין אחד אם אחד יותר נקי מברך על הנקי דהחביב ליה טפי: **כתנאי** כו'. פירש רש"י חצי בצל גדול קרי חשוב לפי שיש בו יותר מבצל קטן שלם ולא נראה דהא לכאורה משמע דלהכי נקט חצי בצל גדול משום בקטן שלם ולא יותר ועוד דאם כן לא הוי דומיא דחשוב דגבי פרוסה של חטין דקאי עלה דהתם שוין ויש לפרש דכהדדי שוין הם אבל דגדול טוב יותר לאכילה מן הקטן ועוד פירש רש"י דמייתי תנאי אסיפא דמברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורים ומר סבר חשוב עדיף ומר סבר חטין דמקדמי בקרא עדיפי אבל א"א לפרש דחטין עדיפי משום שפת של חטין חשוב מפת של שעורים דהא פי' דבמין אחד פת נקיה ופת קיבר השלם עדיף: **ומר** סבר שלם עדיף. וא"ת מנא ליה הא אימא דחטין חשיבי טפי משום דאקדמיה קרא ויש לומר דהכי מדמה דהתם אע"ג דמסברא חשוב לבהן עדיף דכתיב (במדבר יח) בהרימכם את חלבו ממנו ואפי' הכי קאמר דשלם עדיף ה"נ נימא שלם עדיף מפתיתין של חטין אע"ג דאקדמיה קרא והדין עם רש"י שלא רצה לפרש כתנאי אפלוגתייהו דרבי יוחנן ורב הונא שהרי למאי דמפרש לרב הונא כשהן שוין מברך על איזו שירצה א"כ לא קפיד אחשיבות ולא אשלמות וא"כ מאי כתנאי איכא ולפר"ת נמי דפי' דמברך על הפתיתין גדולים אם יראה ואי בעי בריך על השלמים קטנים אלמא לא חשיב ליה עדיף אלא כי הדדי נינהו לרב הונא וא"כ לא מצי קאי כתנאי אפלוגתא דפתיתין: **כל** היכא דאיכא כהן כ"ע לא פליגי דחשיב עדיף. ונהי דלעיל קאמר פתיתין גדולים ושלמים קטנים דמברך על השלמים היינו דוקא לברכה דלא איכפת ליה שיברך בגדול דלמה יברך בגדול הואיל ואינו נקי מזה אבל גבי נתינה לכהן איכא נפקותא דיתן לו הגדול החשוב טפי דניחא ליה: **מניח** פרוסה בתוך השלמה ובוצע. פירש רש"י ובוצע לשתיהן או בוצע לשלמה בלבד והיינו ע"י שניהן דיכון שהניח הפרוסה תחת השלמה נראה כמו שבוצע נמי אפרוסה ודוקא בוצע לשלמה אבל לא רצה לפרש ובוצע לאיזה מהן שירצה או לפרוסה או לשלמה דמדקאמר לתוך השלמה משמע דהשלמה עיקר ולפי' רש"י ה"פ ירא שמים יוצא ידי שניהם כדרב הונא וכדר' יוחנן בפתיתין ושלמה ולפי' ר"ת לא מצינו לפרש הכי דקאי אפתיתין שהרי אינו צריך לעשות כן אלא יברך על השלמה ודי בכך לכ"ע דאפילו רב הונא לא קאמר אלא על הפרוסה אם יראה אבל פשיטא אם בירך על השלמה יצא ונראה לפירוש ר"ת שניהם קאי אשני לחמים אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים: **הכל** מודים בפסח שמניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב. משום דכתיב לחם עוני מניח הפרוסה תחת השלמה ונראה כבוצע על הפרוסה ומ"מ אין לבצוע כי אם על השלמה ועל הפרוסה יברך על אכילת מצה וכורכים ואוכלים משתיהן יחד כדי שיהא נראה כבוצע על הפרוסה וכן המנהג אבל אין לעשות המוציא וגם על אכילת מצה מן הפרוסה דהוי בעושה מצות חבילות ונראה לי דהא הוי ברכה של נהנין ואינם נקראים חבילות חבילות דהא אקידוש מברכים קידוש וברכת היין ורבינו מנחם מווינ"א היה רגיל לעשות הכל על הפרוסה ואין השלמה באה כי אם בשביל לחם משנה והר"י היה רגיל לברך תחלה ברכת המוציא על שתיהן קודם שיבצע ואחר כך מברך על אכילת מצה ובוצע משתיהן אחר כך ואין זה חבילות מאחר שהיה עושה על שתיהן ופעמים מפיק הר"י נפשיה מפלוגתא ולא היה רוצה לשנות המנהג והיה מברך על השלמה תחלה המוציא והיה בוצע קצת ולא היה מפרידה עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד:

אמר

רש"י

אלא אמר רבא מברך ואח"כ בוצע. וגומר כל הברכה ואח"כ מפריש הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם: פתיתין ושלמין אמר רב הונא. אם רצה מברך על הפתיתין ואם הפתיתין גדולים מן השלמין צריך לברך עליהן: כתנאי. הא דאמרת פרוסה של חטין ושלמה של שעורין כו' תנאי היא: אבל לא חצי בצל גדול. ואע"פ שיש בו יותר מקטן שלם: במקום שיש כהן. ונותנו לו מיד: במקום שאין כהן. צריך לישראל שיצניענו עד שימצא כהן ליתנו לו וחצי בצל אין מתקיים: יוצא ידי שניהן. ידי מחלוקת של רב הונא ורבי יוחנן: מניח פרוסה תחת השלמה. ונמצאו שתיהן בידו ובוצע או משתיהן או מן השלמה: לחם עוני כתיב. ודרכו של עני בפרוסה לפיכך צריך שיראה כבוצע מן הפרוסה: אכולה שירותא. פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה בשבת: ריפתא דערוכא. שערבו בו אתמול ערובי חצירות:

אֶלָּא אָמַר רָבָא מְבָרֵךְ וְאח"כ בּוֹצֵעַ נְהַרְדָּעֵי עָבְדֵי כִּר' חִיָּיא וְרַבָּנַן עָבְדֵי כְּרָבָא אָמַר רָבִינָא אָמְרָה לִי אֵם אֲבוּךְ עָבִיד כִּר' חִיָּיא דְּאָמַר ר' חִיָּיא צָרִיךְ שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה עִם הַפַּת וְרַבָּנַן עָבְדֵי כְּרָבָא וְהִלְכְתָא כְּרָבָא דְּאָמַר מְבָרֵךְ וְאח"כ בּוֹצֵעַ: אִיתְּמַר הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם פְּתִיתִין וּשְׁלֵמִין אָמַר רַב הוּנָא מְבָרֵךְ עַל הַפְּתִיתִין וּפוֹטֵר אֶת הַשְּׁלֵמִין וְר' יוֹחָנָן אָמַר שְׁלֵמָה מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר אֲבָל פְּרוּסָה שֶׁל חִטִּין וּשְׁלֵמָה מִן הַשְּׁעוֹרִין דִּבְרֵי הַכֹּל מְבָרֵךְ עַל הַפְּרוּסָה שֶׁל חִטִּין וּפוֹטֵר אֶת הַשְּׁלֵמָה שֶׁל שְׁעוֹרִין א"ר יִרְמְיָה בַּר אַבָּא כְּתַנָּאֵי תּוֹרְמִין בָּצָל קָטָן שָׁלֵם אֲבָל לֹא חֲצִי בָּצָל גָּדוֹל ר' יְהוּדָה אוֹמֵר לֹא כִּי אֶלָּא חֲצִי בָּצָל גָּדוֹל מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי דְּמָר סָבַר חָשׁוּב עָדִיף וּמַר סָבַר שָׁלֵם עָדִיף הֵיכָא דְּאִיכָּא כֹּהֵן כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּחָשׁוּב עָדִיף כִּי פְּלִיגִי דְּלֵיכָּא כֹּהֵן דִּתְנַן דְּכָל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּים ר' יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין תּוֹרֵם אֶלָּא מִן הַיָּפֶה אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק וְיֵרָא שָׁמַיִם יוֹצֵא יְדֵי שְׁנֵיהֶן וּמַנּוּ מַר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא דְּמַר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא מַנִּיחַ פְּרוּסָה בְּתוֹךְ הַשְּׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַנִּיחַ הַפְּרוּסָה בְּתוֹךְ הַשְּׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ וּמְבָרֵךְ אָמַר לֵיהּ מַה שְׁמֶךָ א"ל שְׁלֵמָן א"ל שָׁלוֹם אַתָּה וּשְׁלֵמָה מִשְּׁנָתְךָ שֶׁשָּׁמְתָּ שָׁלוֹם בֵּין הַתַּלְמִידִים אָמַר רַב פָּפָא הַכֹּל מוֹדִים בְּפֶסַח שֶׁמַּנִּיחַ פְּרוּסָה בְּתוֹךְ שְׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ מַאי טַעְמָא לֶחֶם עוֹנִי כְּתִיב א"ר אַבָּא וּבְשַׁבָּת חַיָּיב אָדָם לִבְצוֹעַ עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת מ"ט לֶחֶם מִשְׁנֶה כְּתִיב א"ר אַשִּׁי חֲזִינָא לֵיהּ לְרַב כָּהֲנָא דְּנָקִיט תַּרְתֵּי וּבָצַע חֲדָא ר' זֵירָא הֲוָה בָּצַע אַפּוּלָּא שֵׁירוּתָא א"ל רָבִינָא לְרַב אַשִּׁי וְהָא קָא מִתְחַזֵּי כְּרַעֲבָתְנוּתָא אָמַר [לֵיהּ] כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לֹא קָעָבִיד הָכֵי וְהָאִידָּנָא קָא עָבִיד לֹא מִתְחַזֵּי כְּרַעֲבָתְנוּתָא רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי כִּי הֲוָה מִתְרַמֵּי לְהוּ רִיפְתָּא דְּעָרוּבָא מְבָרְכִין עֲלֵיהּ הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ אַמְרֵי הוֹאִיל וְאִתְעֲבִיד בֵּיהּ מִצְוָה חָדָא נֶעֱבִיד בֵּיהּ מִצְוָה אַחֲרִיתִי

הבא

רבא חולק על רבי חייא בענין סדר בציעת הפת וברכת 'המוציא':
אֶלָּא אָמַר רָבָא, סדר בציעת הפת כך היא, **מְבָרֵךְ** 'המוציא' תחילה,
וְאַחַר כָּךְ – לאחר שמסיים את הברכה **בּוֹצֵעַ** את הפת, ונמצא
שמברך את הברכה עד סופה על פת שלמה.
הגמרא מביאה את מנהג החכמים במחלוקת זו. אומרת הגמרא:
נְהַרְדְּעֵי – בני הישיבה בנהרדעא, **עָבְדִי** [–עושים, נוהגים] **כְּדִבְרֵי רַבִּי חִיָּיא** שאמר לבצוע עם סיום הברכה. **וְרַבָּנַן עָבְדִי** – וחכמים נוהגים **כְּדִבְרֵי רָבָא** שאמר שמברך 'המוציא' ואחר כך בוצע. מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַבִינָא, אָמְרָה לִי אֵם** [–אמי], **אֲבוּךְ עָבִיד** – אביך עשה **כְּדִבְרֵי רַבִּי חִיָּיא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא, צָרִיךְ שֶׁתְּכַלֶּה הַבְּרָכָה** באותה עת **עִם** בציעת **הַפַּת, וְרַבָּנַן עָבְדִי** – וחכמים נוהגים **כְּדִבְרֵי רָבָא** שחלק עליו.
מסיקה הגמרא: **וְהִלְכְתָּא** – וההלכה היא **כְּרָבָא, דְּאָמַר מְבָרֵךְ** 'המוציא' **וְאַחַר כָּךְ בּוֹצֵעַ** את הפת.
הבא לאכול פת משתי כברות, ולברך 'המוציא' על האחת ולפטור את השניה, צריך לברך על הפת המעולה יותר, מפני כבוד הברכה. הגמרא דנה על מעלות שונות בפת, ומביאה מחלוקת במעלת השלם: **אִיתְּמַר, הֵכִיאוּ לְפָנֶיהָם** לאכול **פִּתִּיתִין** – פת שאינה שלמה **וּשְׁלֵמִין** – פת שלמה, ובא לברך על האחת ולפטור את חברתה, **אָמַר רַב הוּנָא**, אם רצה **מְבָרֵךְ עַל הַפִּתִּיתִין וּפוֹטֵר** בברכתו **אֶת הַשְּׁלֵמִין**. שלדעת רב הונא מעלת השלם אינה נחשבת מעלה לענין ברכה, ולכן יברך על מה שירצה. **וְרַבִּי יוֹחָנָן** חלק על רב הונא **וְאָמַר**, פת **שְׁלֵמָה, מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר** לברך עליה, ששלימות הפת היא מעלה לענין ברכה.
הגמרא דנה במעלת פת חיטים על פת שעורים, שהיא עדיפה על מעלת השלם. מוסיפה הגמרא: ואף רבי יוחנן שאמר שמצוה לברך על השלם, זהו דווקא כאשר שתי הכברות עשויות ממין אחד [שתיהן של חיטים או שתיהן של שעורים], **אֲבָל** אם הביאו לפניהם לאכול **פְּרוֹסָה** [–חתיכת פת] **שֶׁל חִטִּין** ופת **שְׁלֵמָה מִן הַשְּׂעוֹרִין**, ופת חיטים מעולה מפת שעורים, ונמצא שלפרוסה יש מעלה שהיא מחיטים, ולשלמה יש את מעלת השלם, בזה לדִבְרֵי הַכֹּל [אף לרבי יוחנן] **מְבָרֵךְ עַל הַפַּת הַפְּרוֹסָה שֶׁל חִטִּין, וּפוֹטֵר** בברכתו **אֶת הַפַּת הַשְּׁלֵמָה שֶׁל שְׂעוֹרִין**, משום שמעלת פת חיטים כלפי פת שעורים, עדיפה על מעלת השלם.
הגמרא תולה את הדין בפרוסה של חיטים ושלמה של שעורים, במחלוקת תנאים בענין הפרשת תרומה: **אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא**, דין זה שאמרנו, שפת פרוסה של חיטים עדיפה מפת שלמה של שעורים, **כְּתַנָּאֵי** – הוא שנוי במחלוקת תנאים, שכן מצינו לגבי תרומה שמצוה להפריש מן היפה שבפירות, ושנינו (תרומות פ"ב מ"ה), הבא להפריש תרומה מן הבצל, ויש לו בצל שלם שהוא קטן, ויש לו עוד חצי בצל, שהוא גדול מהבצל השלם, הדין הוא שתּוֹרְמִין [–נותנים תרומה לכהן] את **הַבָּצָל הַקָּטָן** שהוא **שָׁלֵם, אֲבָל לֹא** תורמין את **חֲצִי הַבָּצָל הַגָּדוֹל**, אף שיש בו יותר מהבצל השלם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא כִּי** [–לא כן], **אֶלָּא** יתרום את **חֲצִי הַבָּצָל הַגָּדוֹל**.
מבארת הגמרא את המחלוקת: **מַאי** – במה נחלקו תנא קמא ורבי יהודה, **לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – האם אין לומר שבכך נחלקו, **דְּמַר** – שרבי יהודה שאמר שיתרום חצי בצל גדול, **סָבַר** שמעלת **חָשׁוּב עָדִיף** ממעלת השלם, ולכן אמר שיש לתרום את חצי הבצל הגדול שהוא חשוב יותר, **וּמַר** – ותנא קמא שאמר שיתרום בצל קטן שלם, **סָבַר** שמעלת **שָׁלֵם עָדִיף** ממעלת החשוב, ולכן אמר שיש לתרום את הבצל השלם, אף שהוא קטן מחצי הבצל. וכשם שנחלקו לענין הפרשת תרומה האם חשוב עדיף או שלם עדיף, כך יחלקו לענין ברכת 'המוציא', ובכלל זה ביש לפניו פרוסה של חיטים שהיא חשובה, ופת שלמה של שעורים, שלרבי יהודה יברך על פרוסה של חיטים, שחשוב עדיף משלם, ולתנא קמא יברך על שלמה של שעורים, ששלם עדיף מחשוב.
הגמרא דוחה, שמחלוקת התנאים לגבי תרומה מתבארת באופן אחר, ואין ללמוד ממנה לענין ברכה על פרוסה של חיטים ושלמה של שעורים. דוחה הגמרא: תנא קמא ורבי יהודה לא נחלקו איזו מן המעלות עדיפה, **וְהֵיכָא דְּאִיכָּא כֹּהֵן** – והיכן שיש כהן ונותן לו את התרומה מיד, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּחָשׁוּב עָדִיף** – בין תנא קמא ובין רבי יהודה לא נחלקו שחשוב עדיף משלם, ויפריש לתרומה חצי בצל גדול שהוא חשוב. **כִּי פְּלִיגִי** – אימתי נחלקו התנאים במשנה, במקום **דְּלֵיכָּא כֹּהֵן** – שאין כהן מזומן לתת לו את התרומה מיד, והישראל צריך להצניע את התרומה עד שימצא כהן ליתנה לו, ויש לחוש שתתקלקל התרומה בינתיים, ורק באופן זה אמר תנא קמא שיתרום בצל קטן שלם, משום שטבעו של הבצל השלם שהוא מתקיים זמן רב ואינו מתקלקל. ולענין ברכה לא שייך חילוק זה, והוא דומה לתרומה במקום שיש כהן, שהרי לא שייך בו ענין של מתקלקל, ולכן כולם מודים שיברך על פת פרוסה של חיטים שהיא חשובה, ולא על פת שלמה של שעורים.
הגמרא מביאה סמך לדבר, שאכן זהו הביאור במחלוקת תנא קמא ורבי יהודה: ומנין שנחלקו תנא קמא ורבי יהודה בדבר זה, **דִּתְנַן** ששנינו במשנה (תרומות פ"ב מ"ד), **כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן** מזומן לתת לו את התרומה, **תּוֹרֵם** אדם **מִן הַיָּפֶה** שבפירות, ונותנו לכהן מיד. **וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן** מזומן לתת לו את התרומה, **תּוֹרֵם** אדם **מִן הַמִּתְקַיֵּים** שבפירות, כלומר מפרי שטבעו להשמר זמן רב יותר, ולא יתקלקל במשך הזמן שיחלוף עד שיגיע לידי הכהן, ואף אם פרי זה המתקיים אינו היפה שבפירות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אף במקום שאין שם כהן מזומן לתת לו את התרומה מיד, מכל מקום, **אֵין תּוֹרֵם אֶלָּא מִן הַיָּפֶה** שבפירות. וכיון שמצאנו שנחלקו במקום שאין כהן האם יש לתרום מהמתקיים או מהיפה, יש להעמיד אף את מחלוקתם לגבי בצל בענין זה.
הגמרא שבה למחלוקת רב הונא ורבי יוחנן לגבי מעלת פת שלמה: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, וְרֵיעָא שָׁמַיִם**, כאשר הביאו לפניו פתיתים ושלמים, היה **יוֹצֵא יְדֵי** חובת **שְׁנֵיהֶן** – רב הונא ורבי יוחנן, שרב הונא אמר שמברך על הפתיתים, ורבי יוחנן אמר שמברך על השלמים. **וּמַנּוּ** – ומי הוא אותו ירא שמים שיוצא ידי חובת שניהן, **מַר בְּרֵיהּ** [–בנו] **דְּרַבִּינָא. דְּמַר בְּרֵיהּ דְּרַבִּינָא** כשמביאים לפניו פת פרוסה ושלמה, הוא **מַנִּיחַ** את **הַפְּרוֹסָה בְּתוֹךְ** [–מתחת] **הַשְּׁלֵמָה**, ונמצאו שתיהן אחוזות בידו, וכך הוא מברך **וּבוֹצֵעַ** משתיהן, או רק מן השלמה, ובאופן זה הוא יוצא ידי שתי הדעות.
מוסיפה הגמרא: **תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק** – שנה אחד החכמים בריייתא לפני רב נחמן בר יצחק, **מַנִּיחַ** את הפת **הַפְּרוֹסָה בְּתוֹךְ** – מתחת הפת **הַשְּׁלֵמָה וְכָךְ בּוֹצֵעַ וּמְבָרֵךְ. אָמַר לֵיהּ** – שאל רב נחמן בר יצחק את אותו חכם, **מַה שְּׁמֶךָ. אָמַר לֵיהּ** – השיב לו, שמי 'שִׁלְמָן'. **אָמַר** לֵיהּ רב נחמן בר יצחק, **שָׁלוֹם אַתָּה וּשְׁלֵמָה מִשְּׁנָתְךָ, שֶׁשַּׁמְתָּ שָׁלוֹם בֵּין הַתַּלְמִידִים**, בכך שלימדת דרך לצאת בה ידי חובת שתי הדעות.
הגמרא מבארת את אופן הבציעה על המצה בלילה הראשון של פסח: **אָמַר רַב פָּפָא, הַכֹּל מוֹדִים** – אף רבי יוחנן שאמר בפתיתים ושלמים שמברך על השלמים ופוטר את הפתיתים, מודה באוכל מצה של מצוה בְּלילה הראשון של **פֶּסַח, שֶׁהוּא מַנִּיחַ** מצה **פְּרוֹסָה בְּתוֹךְ** מצה **שְׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ** מן השלמה. כלומר, עליו לפרוס אחת מהמצות שלפניו כדי שתהיה לפניו פרוסה, ויניחנה יחד עם השלמה ויברך. **מַאי טַעְמָא** – מה טעם הדבר, משום שבענין אכילת מצה בפסח 'מִצּוֹת לֶחֶם עֹנִי' **כְּתִיב** (דברים טז ג), וכיון שהמצה נקראת 'לחם עוני' צריך לאכול ממנה כדרך שהעני אוכל, כלומר באכילת פרוסה, שהעני אין לו לחם שלם ואינו אוכל אלא פרוסה. ומכל מקום, עיקר הבציעה צריך לבצוע על השלמה, שהרי ביום טוב צריך לברך 'המוציא' על כברות שלימות משום 'לחם משנה', ורק יוסיף בשעת הברכה את הפרוסה בתוך השלמה, כדי שיהיה נראה כאילו הוא בוצע ממנה.
מתוך שהגמרא דנה על סדר הבציעה וברכת 'המוציא', מביאה את סדר הבציעה בשבת: **אָמַר רַבִּי אַבָּא, וּכְשֶׁבָּת חַיָּיב אָדָם לְבַצֵּעַ** [–בברכת 'המוציא'] **עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת** שלימות. **מַאי טַעְמָא** – מה טעם

המשך בעמוד קט

המברך ברכה ראשונה צריך לאכול לאלתר, ולא ישיח בין הברכה לאכילה, ואם שח הרי זו הפסקה, וצריך לחזור ולברך. אך אם שח לצורך הברכה, אינו חוזר ומברך. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים, איזו שיחה נחשבת צורך הברכה: **אָמַר רַב,** בירך על הפת, ולפני שטעם בצע מעט ממנה והושיט לחבירו היושב אצלו, ששמע ממנו את הברכה ויצא בה ידי חובתו, ואמר לו 'טול ברוך' [–טול לך מפרוסת הברכה], ונמצא ששח בין הברכה לאכילה, **אֵינוֹ צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ,** שאמנם השח בין ברכה לאכילה חוזר ומברך, אך שיחה זו צורך הברכה היא, ואינו חוזר ומברך. אך אם אמר לאחר הברכה 'הָבֵא מֶלַח' [לטבל בו את הפת] או שאמר 'הָבֵא לִפְתָּן' [ללפת ולהטעים בו את הפת], **צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ,** משום ששיחה זו אינה לצורך הברכה, לפי שאפשר לאכול את הפת גם בלי מלח וליפתן.

וְרַבִּי יוֹחָנָן חלק על רב **וְאָמַר, שֶׁאֲפִילּוּ** אם אמר לאחר הברכה 'הָבִיאוּ מֶלַח' או 'הָבִיאוּ לִפְתָּן', **נַמִּי** – גם כן **אֵינוֹ צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ,** מפני שגם שיחה זו היא לצורך הברכה, משום שיש לאכול את פרוסת הברכה מוטעמת במלח או בליפתן לבבוד הברכה. אך אם לאחר הברכה אמר לשמש, 'נַפִּיל לְתוֹרִי' 'נַפִּיל לְתוֹרִי' [–גבל את המורסן במים למאכל השוורים], **צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ,** מפני ששיחה זו אינה לצורך הברכה.

וְרַב שֵׁשֶׁת חלק על רבי יוחנן **וְאָמַר, שֶׁאֲפִילּוּ** אם אמר בין הברכה לאכילה 'נַפִּיל לְתוֹרִי', **נַמִּי** – גם כן **אֵינוֹ צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ,** משום שגם שיחה זו נחשבת צורך הברכה, **דְּאָמַר** [–שכן אמר] **רַב** יְהוּדָה **אָמַר רַב, אָסוּר לָאָדָם שֶׁיֹּאכַל** בעצמו קוֹדֶם **שֶׁיִּתֵּן מַאֲכָל לִבְהֶמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יא טו) 'וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ' **וַהֲדַר** – ורק אחר כך נאמר 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ'. נמצא, שכאשר הוא שח לצורך אכילת בהמתו, יש בשיחה זו צורך לאכילה שלו, שהרי אסור לו לאכול עד שיאכיל לבהמתו, ולכן היא נחשבת צורך הברכה, ואינו חוזר ומברך.

הגמרא דנה באופן שבו יש לאכול את הפת שבירך עליה: **אָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם** [–בשמו של] **רַבִּי חִיָּיא, אֵין הַבּוֹצֵעַ** את הפת **רַשַּׁאי לִבְצוֹעַ, עַד שֶׁיָּבִיאוּ מֶלַח** לטבל את הפת, **אוֹ לִפְתָּן** ללפת בו את הפת, **לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מן המסובין, משום שיש לאכול את הפת שבירך עליה באופן משובח, במלח או ליפתן, לכבוד הברכה. מביאה הגמרא בענין זה מעשה שהיה: **רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל אִקְּלַע** [–הזדמן] **לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא** – לבית ראש הגולה, **אַפִּיקוּ לֵיהּ רֵיפְתָּא** – הוציאו לו לחם לאכול, **וּבְצַע לְהֲדָיָא** – והוא בצע אותו ואכלו מיד, ולא המתין עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן, ולא קיים את הדברים שאמר הוא עצמו בענין זה. **אָמְרוּ לֵיהּ** – שאלו אותו, **הֲדַר מַר מִשְּׁמַעְתֵּיהּ** – האם מר [–רבא בר שמואל] חזר בו משמועתו, שאמרת שצריך להמתין מלבצוע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן. **אָמַר לְהוּ** – השיב להם רבא בר שמואל, **לֵית דִּין צָרִיךְ כְּשַׁשׁ** – אין פת זו צריכה עיכוב והמתנה עד שיביאו מלח או ליפתן, משום שהיא פת נקיה.

הגמרא מביאה מאמר נוסף שאמר רבא בר שמואל בשם רבי חייא: **וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי חִיָּיא, אֵין מֵי רַגְלַיִם כֵּלִים** מן הגוף, **אֶלָּא בִּישִׁיבָה,** משום שבעמידה, כאשר קילוח מי הרגלים קרוב לכלות הוא קרוב לרגליו, ודואג שמא ינתזו ניצוצות עליהן, ומתוך כך מפסיק בטרם כלו מי רגלים מן הגוף.

מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, וּבְמִקּוֹם עָפָר תִּיחוֹחַ** [–רך] הם כלים מן הגוף **אֲפִילּוּ בַּעֲמִידָה,** משום שבעפר תיחוח אין ניתזין ניצוצות. **וְאִי לֵיכָּא** – ואם אין שם **עָפָר תִּיחוֹחַ,** וגם אינו יכול לשבת, **יַעֲמוֹד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וְיִשְׁתִּין לְמָקוֹם מְדֻרוֹן** [–שיפוע], וכך לא ינתזו ניצוצות לרגליו, ולא יפסיק בטרם יכלו מי הרגלים.

הגמרא מביאה עצה טובה נוספת שאמר רבא בר שמואל בשם רבי חייא: **וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, לְאַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ** – אכילה שתאכל, **אֲכוֹל מֶלַח,** וְכן **לְאַחַר כָּל שְׁתִיָּיתְךָ** – שתיה שתשתה, **שְׁתֵה מַיִם,** וְאם תנהג כן **אי** [–אין] **אַתָּה נִזּוֹק.**

הגמרא מביאה בריייתות כדברי רבי חייא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כך בברייתא, כדברי רבא בר שמואל בשם רבי חייא, **לְאַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֲכוֹל מֶלַח, וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּיתְךָ שְׁתֵה מַיִם,** וְאם תנהג כן **אי אַתָּה נִזּוֹק.**

מביאה הגמרא ברייתא נוספת: **תַּנְיָא אִידָּךְ** – שנינו בברייתא אחרת, אם **אָכַל כָּל מִינֵי מַאֲכָל וְלֹא אָכַל** לאחר מכן **מֶלַח,** וכן אם **שָׁתָה כָּל מִינֵי מַשְׁקִין וְלֹא שָׁתָה** לאחר מכן **מַיִם,** אם עשה כן **בַּיּוֹם, יְדֵאַג** [–יחשוש] **מִן רֵיחַ** רע מן **הַפֶּה** העלול לבוא מחמת כן, וְאם עשה כן **בַּלַּיְלָה, יְדֵאַג** אף **מִפְּנֵי** חולי **אַסְכָּרָה** העלול לבוא מחמת כן, מלבד ריח רע מן הפה.

מתוך שעסקה הגמרא בענין בריאות הגוף באכילה, היא מביאה בריייתא נוספת בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּקְפָּה** [–המציף] **אֲכִילָתוֹ בְּמַיִם** בתוך מעיו, כלומר ששותה הרבה מים אחר אכילתו, **עַל יְדֵי כַּךְ אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם.**

שואלת הגמרא: **וְכַמָּה** מים ישתה עם אכילתו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, קִיתּוֹן לְפַת.**

הגמרא ממשיכה בענין בריאות הגוף באכילה: **אָמַר רַב מָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת עֲרָדִשִׁים אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם,** הוא **מוֹנֵעַ** בכך את חולי **הָאַסְכָּרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ,** משום שחולי האסכרה בא לאדם מחמת עצירת המעיים, ואילו העדשים טבעם לשלשל. מוסיפה הגמרא: **אֲבָל בְּכָל יוֹמָא** [–יום] **לֹא** יאכל עדשים. מבארת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** – מהו טעם הדבר שלא יאכלם בכל יום, **מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְרֵיחַ הַפֶּה** – שהנהגה זו עלולה לגרום לריח רע מן הפה.

וְאָמַר רַב מָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת חַרְדָּל אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם, הוא **מוֹנֵעַ** בכך **חֳלָאִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ.** מוסיפה הגמרא: **אֲבָל בְּכָל יוֹמָא לֹא** יאכל חרדל. מבארת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** – מהו טעם הדבר שלא יאכלנו בכל יום, **מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְחוֹלְשָׁא דְּלִבָּא** – שהנהגה זו עלולה לגרום לחולשת הלב.

אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת דָּגִים קְטַנִּים, אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁדָּגִים קְטַנִּים יש מעלה באכילתם, משום שהם **מַפְרִין וּמַרְבִּין וּמַכְרִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם** האוכל אותם.

הגמרא דנה על הקצח, האם הוא טוב לגוף: **אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת קָצָח, אֵינוֹ בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב.**

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא, **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַקֵּצָח אֶחָד מִשִּׁשִּׁים סַמְּנֵי הַמָּוֶת הוּא, וְאָדָם הַיָּשָׁן לְצַד מִזְרַח** של **גָּרְנוֹ** – מקום אסיפתו של הקצח, **דָּמוּ בְּרֹאשׁוֹ** – עלול למות, ויענש לאחר מותו על שלא נזהר, מפני שרוח מערבית [–הנושבת ממערב למזרח] לחה היא, וכאשר היא עוברת בגורן הקצח ולאחר מכן מגיעה לאדם הישן למזרח, היא מעבירה עמה את ריחו של הקצח, ומכניסה אותו בגופו של האדם ומזיקה לו. מבואר מדברי הברייתא, שהקצח מזיק לגוף, וכיצד שיבח רבי חמא ברבי חנינא את אכילתו.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – דבר זה שאמרה הברייתא שהקצח מזיק לגוף, הוא **בְּרֵיחוֹ** של הקצח, **וְהָא** – ודבר זה שאמר רבי חמא ברבי חנינא בשבחו, הוא **בְּטַעֲמוֹ** של הקצח, כלומר באכילתו.

הגמרא מביאה שכן נהגה אמו של רבי ירמיה: **אִימֵּיהּ** [–אמו] **דְּרַבִּי יִרְמְיָה, אַפְיָא לֵיהּ רֵיפְתָּא** – היתה אופה עבורו פת, **וּמְדַבְּקָא לֵיהּ** – ומדבקת אותו [את הקצח] בפת עד שנקלט בה טעמו, משום שהטעם יפה לגוף כפי שאמר רבי חמא ברבי חנינא, **וּלְאַחַר מִכָּן מְקַלְּפָא לֵיהּ** – מקלפת אותו [את הקצח] מן הפת, כדי שרבי ירמיה לא יריח את ריחו שהוא מזיק, כפי ששנינו בברייתא.

שנינו במשנה (לעיל לה.): על הירקות מברך 'בורא פרי האדמה', כפי שמברך על פירות הארץ. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** על הירקות מברך 'בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׁאִים'. הגמרא מביאה פסק הלכה במחלוקת תנא קמא ורבי יהודה: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים **שֶׁרַבִּי חִינְנָא בַּר פַּפָּא** אמר זאת, **אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה** שאמר שעל הירקות מברך 'בורא מיני דשאים', אלא כתנא קמא שאמר שמברך 'בורא פרי האדמה'.

המשך בעמוד רמד

רש"י

טול ברוך. הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו וא"ל טול מפרוסת הברכה אף על פי שסח בינתים אין צריך לחזור לברך ואף על גב דשיחה הויא הפסקה כדאמרינן במנחות (פרק ג' דף ל.) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן בכסוי הדם הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא: **הביאו מלח.** נמי אין צריך לברך שאף זו צורך ברכה שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם: **גביל לתורי.** גביל את המורסן במים לצורך השוורים: **ובצע לה להריא.** כלומר מיד ולא המתין למלח ולפתן: **בשש.** עכוב כמו בושש רכבו (שופטים ה) כלומר פת נקיה היא ואין צריכה לפתן: **אין מי רגלים כלים.** מן הגוף אלא בישיבה לפי שכשהקלוח קרוב לפיסוק הוא דואג שלא יפלו נצוצות על רגליו ומפסיק: **בעפר תיחוח.** ליבא נצוצות: **אסכרה.** בו"ן מלאנ"ט: **המקפה אכילתו במים.** שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים ויצף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא (מלכים ב ו): **מונע אסכרה.** שהחולי בא מחמת עצור בני מעים והעדשים משלשלים: **קצה.** רבותינו מפרשים ניי"ל"א בלע"ז אבל אני שמעתי מין זרעים שזורעין אותו בארץ ישמעאל: **למזרח גורנו.** של קצח שרוח מערבית רוח לחה ומתונתה היא ומכנסת הריח בתוך הגוף: **הא בריחו הא בטעמו.** הריח קשה והטעם טוב: **מדבקא ליה.** בריפתא עד שקלט הטעם: **ומקלפא ליה.** בשביל הריח: **כל יום ויום.** בשבת מעין שבת ביום טוב מעין יו"ט: **כלי מלא.** אדם חכם: **אם שמוע.** פעם אחת סופך שתטה אזן פעם אחרת: **אם תשמע בישן.** ששנית ושלשת מה ששמעת אשתקד: **דעיקר אילן ארעא היא.** דעיקר כל הפירות היא הארץ והכל גדל הימנה: **יבש המעין ונקצץ האילן.** היה לו בית השלחין ובו מעין שהוא משקהו ממנו וקצר בבורים ממנו ואחר כך יבש המעין וכן שדה האילן וקצץ בבורים ממנו ואח"כ נקצץ האילן: **מביא ואינו קורא.** שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתתה לי דכיון דיבש המעין ונקצץ האילן ממנה בטלה לה ארעא: **מביא וקורא.** שהארץ היא עיקר: **שהוא הביא יללה.** וזה הביא מיתה: **שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא.** וזה נקרא עץ הדעת: **גוזוא.** הענף של עץ:

מפיק. פירי אחריני:

חוץ

הבא מלח כו' צריך לברך. דהוי היסח הדעת והכי אמרי' בפ"ג דמנחות (דף לו.) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן הלכה אם סח בין ברכת המוציא לאכילה ובין ברכת קידוש לשתיה צריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכא לסעודה כמו טול ברוך וכן בשחיטה צריך לחזור ולברך אי לאו ממילתא דשחיטה כמו הועד יותר בהמות ותרנגולים לשחוט או שיאמר אחוז היטב שלא ישמט לך שלא תפסל השחיטה אין זו הפסקה ואנו אין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן משום דפת שלנו חשוב והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש מיהו רבי מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש בשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם:

רבי יהודה היא דתנן יבש המעין וכו'. ונראה דהלכה כרבי יהודה דסתם לן תנא כוותיה ואם ברך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא:

יבש המעין כו'. יש מפרשים לכך מביא ואינו קורא מפני שאינו נראה במשבח להקב"ה אלא כקובל על מה שנתן לו אדמה שאינה ראויה לפירות:

איתיה לגווזא והדר אתי. מהכא נראה דתותים ופריזיי"ש ובונטונ"ש וכיוצא בהן צריכין לברך עליהם בורא פרי העץ שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים וכי שקיל הפרי בשנה זו הדר אתי פרי באותו העץ עצמו מיהו הרב רבי מנחם הביא ראיה מירושלמי דמסכת כלאים דמברכין על כל מיני דאטד בורא פרי האדמה דקאמר התם ההגין ואטדין מין אילן הם ואינן כלאים בכרם ופריך והתניא אלו הן מיני דשאים הקונדס והאטד ומשני תמן לברכה והכא לכלאים אלמא לענין ברכה מיני דשאין ומיהו לדברי הכל פריזיי"ש צריך לברך עליהם בפה"ע דאינו גדל על אטדין ועצו מתקיים משנה לשנה:

ורבי

אָמַר רַב טוֹל בְּרוּךְ טוֹל בְּרוּךְ אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ הָבֵא מֶלַח הָבֵא לִפְתָּן צָרִיךְ לְבָרֵךְ וְר' יוֹחָנָן אָמַר אֲפִי' הָבִיאוּ מֶלַח הָבִיאוּ לִפְתָּן נַמִּי א"צ לְבָרֵךְ גַּבִּיל לְתוֹרֵי גַּבִּיל לְתוֹרֵי צָרִיךְ לְבָרֵךְ וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר אֲפִילּוּ גַּבִּיל לְתוֹרֵי נַמִּי אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב אִסּוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל קוֹדֶם שֶׁיִּתֵּן מַאֲכָל לְבְהֶמְתּוֹ שֶׁנֶּאֱ' וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְהָדַר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: אָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי חִיָּיא אֵין הַבּוֹצֵעַ רַשַּׁאי לִבְצוֹעַ עַד שֶׁיָּבִיאוּ מֶלַח אוֹ לִפְתָּן לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל אִקְּלַע לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא אַפִּיקוּ לֵיהּ רִיפְתָּא וּבְצַע לְהֲדָיָא אָמְרוּ לֵיהּ הָדַר מַר מִשְּׁמַעְתֵּיהּ? אָמַר לְהוּ לֵית דִּין צָרִיךְ בָּשֶׁשׁ: וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי חִיָּיא אֵין מֵי רַגְלַיִם כְּלִים אֶלָּא בִּישִׁיבָה אָמַר רַב כַּהֲנָא וּבְעֶפֶר תִּיחוֹחַ אֲפִילּוּ בַּעֲמִידָה וְאִי לֵיכָּא עֶפֶר תִּיחוֹחַ יַעֲמוֹד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וְיִשְׁתִּין לְמִקּוֹם מִדְּרוֹן: וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשְּׁמֵיהּ דְּר' חִיָּיא אַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֱכוֹל מֶלַח וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּיתְךָ שְׁתֵה מַיִם וְאִי אַתָּה נִזּוֹק תַּנְיָא נַמִּי הָכִי אַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֱכוֹל מֶלַח וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּיתְךָ שְׁתֵה מַיִם וְאִי אַתָּה נִזּוֹק תַּנְיָא אִידָּךְ אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל מֶלַח שָׁתָה כָּל מַשְׁקִין וְלֹא שְׁתֵה מַיִם בַּיּוֹם יְדֵאג מִן רֵיחַ הַפֶּה וּבַלַּיְלָה יְדֵאג מִפְּנֵי אַסְכָּרָה: ת"ר הַמַּקְפֶּה אֲכִילָתוֹ בְּמַיִם אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם וְכַמָּה אָמַר רַב חִסְדָּא קִיתּוֹן לְפַת אָמַר רַב מָרִי א"ר יוֹחָנָן הָרָגִיל בַּעֲדָשִׁים אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם מוֹנֵעַ אַסְכָּרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ אֲבָל כָּל יוֹמָא לֹא מ"ט מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְרֵיחַ הַפֶּה וְאָמַר רַב מָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָרָגִיל בְּחַרְדָּל אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם מוֹנֵעַ חֳלָאִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ אֲבָל כָּל יוֹמָא לֹא מ"ט מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְחוּלְשָׁא דִּלְבָּא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב הָרָגִיל בְּדָגִים קְטַנִּים אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁדָּגִים קְטַנִּים מַפִּרִין וּמַרְבִּין וּמַבְרִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם א"ר חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא הָרָגִיל בְּקֶצַח אֵינוֹ בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב מִיתִיבֵי רשב"ג אוֹמֵר קֶצַח אֶחָד מִשִּׁשִּׁים סַמְנֵי הַמָּוֶת הוּא וְהַיָּשֵׁן לְמִזְרַח גָּרְנוֹ דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ לֹא קַשְׁיָא הָא בְּרֵיחוֹ הָא בְּטַעֲמוֹ אִימַּיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה אַפְיָא לֵיהּ רִיפְתָּא וּמְדַבְּקָא לֵיהּ וּמְקַלְּפָא לֵיהּ: ר' יְהוּדָה אוֹמֵר בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׂאִים: א"ר זֵירָא וְאִיתֵימָא ר' חִינְּנָא בַּר פַּפָּא אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה וְא"ר זֵירָא וְאִיתֵימָא ר' חִינְּנָא בַּר פַּפָּא מ"ט דְּרַבִּי יְהוּדָה אָמַר קְרָא בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם וְכִי בַּיּוֹם מְבָרְכִין אוֹתוֹ וּבַלַּיְלָה אֵין מְבָרְכִין אוֹתוֹ אֶלָּא לוֹמַר לְךָ כָּל יוֹם וָיוֹם תֵּן לוֹ מֵעַיִן בִּרְכוֹתָיו הָכָא נַמִּי כָּל מִין וּמִין תֵּן לוֹ מֵעַיִן בִּרְכוֹתָיו. וא"ר זֵירָא וְאִיתֵימָא ר' חִינְּנָא בַּר פַּפָּא בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הקב"ה מִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת בָּשָׂר וָדָם כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק מָלֵא אֵינוֹ מַחֲזִיק אֲבָל הקב"ה אֵינוֹ כֵּן מָלֵא מַחֲזִיק רֵיקָן אֵינוֹ מַחֲזִיק שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְאִם לֹא תִּשְׁמַע ד"א אִם שָׁמוֹעַ בְּיָשָׁן תִּשְׁמַע בְּחָדָשׁ וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ שוּב לֹא תִּשְׁמַע: **מתני'** בֵּירֵךְ עַל פֵּירוֹת הָאִילָן בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה יָצָא וְעַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ לֹא יָצָא וְעַל כּוּלָּם אִם אָמַר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ יָצָא: **גמ'** מַאן תַּנָּא דְּעִיקַּר אִילָן אַרְעָא הִיא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק ר' יְהוּדָה הִיא דִּתְנַן יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא ר' יְהוּדָה אוֹמֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא: עַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ וכו': פְּשִׁיטָא א"ר נַחְמָן בַּר יִצְחָק לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְר' יְהוּדָה דְּאָמַר חִטָּה מִין אִילָן הִיא דְּתַנְיָא אִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר גֶּפֶן הָיָה שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמֵּבִיא יְלָלָה עַל הָאָדָם אֶלָּא יַיִן שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר תְּאֵנָה הָיְתָה שֶׁבַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ בוֹ נִתְּקְנוּ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתְפְּרוּ עָלֶה תְּאֵנָה ר"י אוֹמֵר חִטָּה הָיְתָה שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אַבָּא וְאִמָּא עַד שֶׁיִּטְעֲמוּם טַעַם דָּגָן ס"ד אֲמִינָא הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה חִטָּה מִין אִילָן הִיא לִיבָרֵךְ עֲלֵיהּ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ קָמַשְׁמַע לָן הֵיכָא מְבָרְכִינַן בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלַת לֵיהּ לְפֵירֵי אִיתֵיהּ לְגַוְזָא וְהָדַר מַפִּיק

ברכות. פרק שישי – כיצד מברכין דף מ עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ורבי יוחנן אמר אפי' פת ויין. וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב:

נימא רב הונא כר' יוסי. וא"ת היכי מצי סובר רב הונא כר' יוסי הא רב הונא מודה בשאר דברים חוץ מפת ויין שאם אמר שהכל דיצא ואילו ר' יוסי סבר דלא יצא דכל המשנה ממטבע כו' וי"מ דמצי למימר דאפילו ר' יוסי לא קאמר לא יצא אלא בברוך המקום שאינה ברכה כלל אבל בשהכל מודה:

אמר אביי כוותיה דרב מסתברא כו'. י"מ דמסתברא ברייתא כוותיה ומיהו רב אלפס פסק כר' יוחנן וכן פסק ר"י דכל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה ולכך היה אומר ר"י שאם היה מדלג מלכות של ברכת המוציא שצריך לחזור ולברך ואפי' דלג תיבת העולם בלבד דמלך לבד אינו מלכות וברכות של שמונה עשרה אין בהן מלכות דאינן באין בפתיחה ובחתימה אין שייך מלכות אבל אלהי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו ומעין שבע דמצלי בשבת הואיל ויש בה האל הקדוש שאין במוהו היינו כמו מלכות כמו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד דהוי במקום מלכות ולפי מה דפרישית דכל היכא דכתיב אלהי אברהם הוי כמו מלכות ניחא ולר' יוחנן לא קשיא דלא תני מלכותך דאטו כרוכלא כל האי לימני ולימזל:

אבל

חוץ מן **הפת** ומן היין. כדאמרינן לקמן (דף מב.) שגורם ברכות הרבה לעצמו בקדוש ובהבדלה ובברכת חתנים: **ידי ברכה ראשונה**. ברכת הזן: **פרשת סוטה**. כשהכהן משביעה: ויידוי **מעשר**. בערתי הקדש מן הבית (דברים כו): **מלברכך**. ברוך אשר קדשנו במצותיו רצונו להפריש תרומה ומעשר: **מתני' הנובלות**. מפרש בגמ': **גובאי**. חגבים שהורים: **מין** קללה. חומץ ונובלות וגובאי על ידי קללה הן באין: **גמ' שהקרים**. בוטי"ר בלע"ז: **מירבא רבו מארעא**. מלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים: **בושלי כמרא**. כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם. כמרא חום כמו מכמר בשרא (פסחים דף נח.): **תמרי דיזקא**. שהרוח משירן: **אשארא**. אחומץ וגובאי פליג ר' יהודה: **פרי העץ בעי ברוכי**. שהרי לא נשתנו לקלקול: **הקלים שבדמאי**. פירות שהקלו חכמים בדמאי שלהן שהלוקחן מעם הארץ אין צריך לעשרן. אלו הן: **השיתין** כו'. שאינן חשובים ואין ע"ה חש עליהם מלעשרן: **טולשי**. קולמשי: **שילהי גופני**. ענבים סתווניות: **הא ודאן**. אם ידוע שלא הופרש מהן מעשר: **שעשאן גורן**. העני או מי שלקטן העמיד מהן ערימת כרי: **הלקט והשכחה והפאה**. אע"פ שפטורים מן המעשר לקטן עני ועשאן גורן הוקבעו למעשר מדרבנן דמאן דחזי סבר שתבואת קרקעו היא:

בשלמא

אֲבָל הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלָת לֵיהּ לְפֵירֵי לֵיתֵיהּ לְגַוּוָּא דְּהָדָר מַפִּיק לֵא מְבָרְכִינַן עָלֵיהּ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ אֶלָּא בְּפַה"א: וְעַל כּוּלָּן אִם אָמַר שֶׁהַכֹּל וכו': אִתְּמַר רַב הוּנָא אָמַר חוּץ מִן הַפַּת וּמִן הַיַּיִן וְרִבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲפִי' פַּת וְיַיִן נִימָא כְּתַנָּאֵי רָאָה פַּת וְאָמַר כַּמָּה נָאָה פַּת זוֹ בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁבְּרָאָהּ יָצָא רָאָה תְּאֵנָה וְאָמַר כַּמָּה נָאָה תְּאֵנָה זוֹ בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁבְּרָאָהּ יָצָא דִּבְרֵי ר' מֵאִיר ר' יוֹסֵי אוֹמֵר כָּל הַמְּשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ נִימָא רַב הוּנָא דְּאָמַר כִּר' יוֹסֵי וְר' יוֹחָנָן דְּאָמַר כִּר' מֵאִיר אָמַר לָךְ רַב הוּנָא אֲנָא דְּאַמְרִי אֲפִי' לְר' מֵאִיר עַד כַּאן לֹא קָאָמַר ר' מֵאִיר הָתָם אֶלָּא הֵיכָא דְּקָא מַדְכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא קָא מַדְכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת אֲפִילּוּ ר' מֵאִיר מוֹדֶה וְר' יוֹחָנָן אָמַר לָךְ אֲנָא דְּאַמְרִי אֲפִילּוּ לְרִבִּי יוֹסֵי עַד כַּאן לֹא קָאָמַר ר' יוֹסֵי הָתָם אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָאָמַר בְּרָכָה דְּלֹא תַּקִּינוּ רַבָּנָן אֲבָל אָמַר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ דְּתַקִּינוּ רַבָּנָן אֲפִילּוּ ר' יוֹסֵי מוֹדֶה בִּגְיָמִין רַעְיָא כָּרֵךְ רִיפְתָּא וְאָמַר בְּרִיךְ דְּהַאי פִּיתָּא אָמַר רַב יָצָא וְהָאָמַר רַב כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם אֵינָהּ בְּרָכָה דְּאָמַר בְּרִיךְ רַחֲמָנָא מָרֵיהּ דְּהַאי פִּיתָּא וְהָא בָּעֵינַן שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת מַאי יָצָא דְּקָאָמַר רַב נַמִּי יָצָא יְדֵי בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה מַאי קָמַשְׁמַע לָן אע"ג דַּאֲמָרָהּ בִּלְשׁוֹן חוֹל תְּנִינָא וְאִלּוּ נֶאֱמָרִים בְּכָל לָשׁוֹן פָּרָשַׁת סוֹטָה וִידּוּי מַעֲשֵׂר וּקְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן אִצְטְרִיךְ סד"א הָנֵי מִילֵּי דַּאֲמָרָהּ בִּלְשׁוֹן חוֹל כִּי הֵיכִי דְּתַקִּינוּ רַבָּנָן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ אֲבָל לֹא אֲמָרָהּ בִּלְשׁוֹן חוֹל כִּי הֵיכִי דְּתַקִּינוּ רַבָּנָן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ אֵימָא לֹא קמ"ל: גּוּפָא אָמַר רַב כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם אֵינָהּ בְּרָכָה וְרִבִּי יוֹחָנָן אָמַר כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ מַלְכוּת אֵינָהּ בְּרָכָה אָמַר אַבָּיֵי כְּוָותֵיהּ דְּרַב מִסְתַּבְּרָא דְּתַנְיָא לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי לֹא עָבַרְתִּי מִלְּהַזְכִּיר שְׁמְךָ עָלַי וְאִילּוּ מַלְכוּת לֹא קָתָנֵי וְר' יוֹחָנָן תְּנֵי וְלֹא שָׁכַחְתִּי מִלְּהַזְכִּיר שְׁמְךָ וּמַלְכוּתְךָ עָלַי: **מתני'** וְעַל דָּבָר שֶׁאֵין גְּדוּלוֹ מִן הָאָרֶץ אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ וְעַל הַחוֹמֶץ וְעַל הַנּוֹבְלוֹת וְעַל הַגּוֹבַאי אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ ר' יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה אֵין מְבָרְכִין עָלָיו הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה ר' יְהוּדָה אוֹמֵר אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מִין שִׁבְעָה עָלָיו הוּא מְבָרֵךְ וַחכ"א מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁירְצָה: **גמ'** תָּנוּ רַבָּנָן עַל דָּבָר שֶׁאֵין גְּדוּלוֹ מִן הָאָרֶץ כְּגוֹן בְּשַׂר בְּהֵמוֹת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְדָגִים אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ עַל הֶחָלָב וְעַל הַבֵּיצִים וְעַל הַגְּבִינָה אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל עַל הַפַּת שֶׁעַפְּשָׁה וְעַל הַיַּיִן שֶׁהִקְרִים וְעַל הַתַּבְשִׁיל שֶׁעָבַר צוּרָתוֹ אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל עַל הַמֶּלַח וְעַל הַזִּמִּית וְעַל כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל לְמֵימְרָא דִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת לַאו גִּדּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ וְהָתְנֵיָא הַנּוֹדֵר מִפֵּירוֹת הָאָרֶץ אָסוּר בְּפֵירוֹת הָאָרֶץ וּמוּתָּר בִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת וְאִם אָמַר כָּל גִּדּוּלֵי קַרְקַע עָלַי אָסוּר אַף בִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת אָמַר אַבָּיֵי מִירְבָּא רַבּוּ מֵאַרְעָא מִינְקֵי לֹא יַנְקֵי מֵאַרְעָא וְהָא עַל דָּבָר שֶׁאֵין גְּדוּלוֹ מִן הָאָרֶץ קָתָנֵי תְּנֵי עַל דָּבָר שֶׁאֵין יוֹנֵק מִן הָאָרֶץ: וְעַל הַנּוֹבְלוֹת: מַאי נוֹבְלוֹת ר' זֵירָא וְר' אִילָעָא חַד אָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא וְחַד אָמַר תַּמְרֵי דִּזִּיקָא תְּנַן ר' יְהוּדָה אוֹמֵר כָּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה אֵין מְבָרְכִין עָלָיו בִּשְׁלָמָא למ"ד בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא הַיְינוּ דְּקָרֵי לֵיהּ מִין קְלָלָה אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דִּזִּיקָא מַאי מִין קְלָלָה אַשְׁאָרָא אִיכָּא דְּאַמְרֵי בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא הַיְינוּ דִּמְבָרְכִינָן עַלַיְיהוּ שֶׁהַכֹּל אֶלָּא למ"ד תַּמְרֵי דִּזִּיקָא שֶׁהַכֹּל בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ מִבָּעֵי לֵיהּ לְבָרוּכֵי אֶלָּא בְּנוֹבְלוֹת סְתָמָא כ"ע לֹא פְּלִיגִי דְּבוּשְׁלֵי כַּמְרָא נִינְהוּ כִּי פְּלִיגִי בְּנוֹבְלוֹת תְּמָרָה דְּתָנֵן הַקִּלִּין שֶׁבְּדַמַּאי הַשִּׁיתִין וְהָרִימִין וְהָעוּזְרְדִּין בְּנוֹת שׁוּחַ וּבְנוֹת שִׁקְמָה וְגוּפְנִין וְנִצְפָּה וְנוֹבְלוֹת תְּמָרָה שִׁיתִּין אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה א"ר יוֹחָנָן מִין תְּאֵנִים רִימִּין כַּנְדֵי הָעוּזְרְדִּין טוּלְשֵׁי בְּנוֹת שׁוּחַ אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה א"ר יוֹחָנָן תְּאֵנֵי חִיוַּרְתָּא בְּנוֹת שִׁקְמָה אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה א"ר יוֹחָנָן דּוּבְלֵי גּוּפְנִין שִׁילְהֵי גּוּפְנֵי נִצְפָּה פִּרְחָה נוֹבְלוֹת תְּמָרָה ר' אִילָעָא וְר' זֵירָא חַד אָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא וְחַד אָמַר תַּמְרֵי דִּזִּיקָא בִּשְׁלָמָא למ"ד בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא הַיְינוּ דְּקָתָנֵי הַקִّלִּין שֶׁבְּדַמַּאי הוּא דְּפָטוּר הָא וַדָּאן חַיָּיב אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דִּזִּיקָא וַדָּאן חַיָּיב הֶפְקֵרָא נִינְהוּ הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן שֶׁעֲשָׂאָן גּוֹרֶן דְּא"ר יִצְחָק א"ר יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה שֶׁעֲשָׂאָן גּוֹרֶן הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר אִיכָּא דְּאַמְרֵי

בשלמא

אודות אופן לימודו בזמן האחרון והקישויים אשר בזה . . אין זה אלא מתחבולות היצר־הרע, או במדריגה יותר נעלית, כמה שנאמר כי מנסה ה' אלוקיכם לדעת הישכם אוהבים וכו'.

ממכתב י"ז שבט תשי"ח

אֲבָל הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלַת לֵיהּ לְפִירֵי – אבל היכן [במין פרי] שכאשר אתה נוטל את הפירות מן העץ, לֵיתֵיהּ לְגַווֵיהּ דְּהָדַר מַפִּיק – שוב אין בו ענף החוזר ומוציא פירות, אלא הוא מתייבש, לֹא מְבָרְכִינַן עֲלֵיהּ – אין מברכים עליו 'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ', אֶלָּא 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה'. ולפי כלל זה, ברכת החיטה 'בורא פרי האדמה', אף שהיא מין אילן, משום שלאחר שנוטלים את פריה, שהם גרעיני החיטה, מתייבש הגבעול ואינו חוזר ומוציא גרעינים נוספים.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): וְעַל כּוּלָּן אִם אָמַר בברכתו 'שֶׁהַכֹּל וכו' נהיה בדברו' יצא ידי חובת הברכה, ואינו חוזר ומברך. הגמרא דנה בבירך 'שהכל' על פת או יין, האם יצא: אִתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר, על כל מיני מאכל אמרה משנתינו שאם בירך 'שהכל נהיה בדברו' יצא, חוּץ מִן הַפַּת וּמִן הַיַּיִן שהם מאכלים חשובים, ואם בירך עליהם 'שהכל' לא יצא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ פַּת וְיַיִן החשובים, אם בירך עליהם 'שהכל' יצא.

הגמרא תולה את מחלוקת רב הונא ורבי יוחנן במחלוקת תנאים. מבררת הגמרא: מה שנחלקו רב הונא ורבי יוחנן, האם המברך על פת ויין 'שהכל נהיה בדברו' יצא, נִימָא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שבדבר זה נחלקו כבר תנאים. שכן שנינו בתוספתא (פ"ד ה"ה), רָאָה פַּת, וְאָמַר 'כַּמָּה נָאָה פַּת זוֹ, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם [–הקדוש ברוך הוא] שֶׁבְּרָאָהּ', יָצָא בשבח זה ידי חובת הברכה, וכן אם רָאָה תְּאֵנָה, וְאָמַר 'כַּמָּה נָאָה תְּאֵנָה זוֹ, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁבְּרָאָהּ', יָצָא בשבח זה ידי חובת הברכה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמִּטְבַּע שֶׁטָּבְעוּ [–מהנוסח שקבעו] חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת, כגון זה ששיבח בנוסח אחר ממה שתיקנו לברך, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וצריך לחזור ולברך.

הגמרא מבארת כיצד יש לתלות את מחלוקת רב הונא ורבי יוחנן במחלוקת התנאים: נִימָא – האם נאמר, שרַב הוּנָא דְּאָמַר שעל פת ויין אינו יוצא בברכת 'שהכל', סובר כְּרַבִּי יוֹסֵי, שאמר שכל המשנה מהנוסח שתיקנו בברכות לא יצא, ואף זה ששינה ובירך על פת ויין 'שהכל' לא יצא, ולא כרבי מאיר שאמר שאף שבירך בנוסח אחר יצא. וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר שאף על פת ויין אם בירך 'שהכל' יצא, סובר כְּרַבִּי מֵאִיר, שאמר שאף אם בירך בנוסח אחר ממה שתיקנו חכמים יצא ידי חובתו, ולא כרבי יוסי שאמר שבנוסח אחר לא יצא.

הגמרא דוחה שאין לתלות את מחלוקת רב הונא ורבי יוחנן במחלוקת התנאים. מבארת הגמרא כיצד מתיישבים דברי רב הונא אף בשיטת רבי מאיר: אָמַר [–יאמר] לָךְ רַב הוּנָא, אֲנָא דְּאָמְרִי – מה שאמרתי שבפת ויין אינו יוצא בברכת 'שהכל', הוא אֲפִילּוּ לְשִׁיטַת רַבִּי מֵאִיר, משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר [–אמר] רַבִּי מֵאִיר, שהמברך על הפת 'כמה נאה פת זו ברוך הָתָם – שם בברייתא, שהמברך על הפת 'כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראהּ' יצא ידי חובתו, אֶלָּא הֵיכָא דְּקָא מַדְכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת – אלא היכן שבברכה הוא מזכיר את השם 'פת' ['כמה נאה פת זו'], אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא קָא מַדְכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת – אבל היכן שאינו מזכיר בברכתו שם 'פת', אֲפִילּוּ רַבִּי מֵאִיר מוֹדֶה לרבי יוסי שאינו יוצא ידי חובת הברכה בשבח זה. ולכן באופן שבירך על הפת 'שהכל', מודה רבי מאיר שלא יצא ידי חובתו, מכיון שלא הזכיר שם 'פת'.

הגמרא מבארת כיצד מתיישבים דברי רבי יוחנן אף בשיטת רבי יוסי: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר [–יאמר] לָךְ, אֲנָא דְּאָמְרִי – מה שאמרתי שאף בפת ויין יוצא בברכת 'שהכל', הוא אֲפִילּוּ לְשִׁיטַת רַבִּי יוֹסֵי, משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר [–אמר] רַבִּי יוֹסֵי הָתָם – שם בברייתא, שהמברך על הפת 'כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה' לא יצא ידי חובתו, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָאָמַר [–שאמר] בְּרָכָה בלשון דְּלֹא תַּקִּינוּ רַבָּנַן – שלא תיקנו חכמים, אֲבָל אם אָמַר על פת ויין 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן – שתיקנו חכמים לברך בלשון זו על שאר מיני מאכל, אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסֵי מוֹדֶה שיצא ידי חובתו.

הגמרא מביאה מעשה בענין המברך בנוסח מעצמו: מספרת הגמרא, בִּנְיָמִין רָעֲיָא [–הרועה] כָּרֵךְ רִיפְתָּא [–אכל פת], וְאָמַר לאחר האכילה, 'בָּרוּךְ מָרֵיהּ דְּהַאי פִּיתָא' [–ברוך האדון של פת זו]. אָמַר על כך רַב, שבאמירתו זו יָצָא ידי חובת ברכת המזון, אף שלא בירך בלשון שתיקנו חכמים.

הגמרא דנה בדברי רב. מקשה הגמרא: כיצד אמר רב שיוצא באמירת 'בריך מריה דהאי פיתא', וְהָאמַר [–והלא אמר] רַב כלל בברכות, כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, אֵינָהּ בְּרָכָה, ובאמירה זו הלא אין הזכרת השם. מתרצת הגמרא: המעשה בבנימין רעיא כך היה, דְּאָמַר [–שהוא אמר] 'בְּרִיךְ רַחֲמָנָא מָרֵיהּ דְּהַאי פִּיתָא' [–ברוך ה' האדון של פת זו], ונמצא שהזכיר את השם, ולכן אמר רב שיצא ידי חובתו.

מקשה הגמרא: כיצד אמר רב שיוצא באמירה זו ידי חובת ברכת המזון, וְהָא בְּעֵינַן – והלא אנו צריכים שיאמר בברכת המזון שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, והוא לא אמר אלא ברכה אחת. מתרצת הגמרא: אכן, מַאי 'יָצָא' דְּקָאָמַר רַב – מה היא כוונת רב באומרו שבנימין רעיא יצא ידי חובתו, נַמִּי – גם כן כוונתו שיָצָא יְדֵי בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה משלש הברכות [ברכת 'הזן'], אך עדיין צריך לברך את שתי הברכות הנוספות.

הגמרא מבררת מהו החידוש שבא רב ללמדנו. מקשה הגמרא: מַאי קָמַשְׁמַע לָן – מה בא רב ללמדנו במה שאמר שבנימין רעיא יצא ידי חובתו בשבח זה שאמר בלשונו. ודאי בא ללמדנו שאַף עַל גַּב דַּאֲמָרָהּ – שאמר את הברכה בִּלְשׁוֹן חוֹל, ולא בעיקר לשון הברכה שהיא בלשון הקודש, מכל מקום יצא ידי חובתו. ויש להקשות על כך, והלא כבר תְּנִינָא – שנינו כן במשנה, ששנינו (סוטה לב.), וְאֵלּוּ הדברים הַנֶּאֱמָרִים בְּכָל לָשׁוֹן, ולא רק בלשון הקודש, פָּרָשַׁת סוֹטָה – שכשמשביע הכהן את האשה שלא זינתה, משביע אותה בלשון שהיא מבינה, וכן וִידּוּי מַעֲשֵׂר שאומר בעת ביעור המעשרות, מתוודה בכל לשון, וְכֵן קְרִיאַת שְׁמַע קורא בלשון שמבין, וּתְפִלָּה – שמונה עשרה ברכות, וְכֵן בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מברך בלשון שמבין. אם כן, במשנה זו כבר שנינו שברכת המזון נאמרת בכל לשון שהוא מבין ואף בלשון חול, ומדוע היה צריך רב ללמדנו דבר זה.

מתרצת הגמרא: אִצְטְרִיךְ – צריך היה רב ללמדנו זאת, משום דסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא – שהיה עולה בדעתך לומר, הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שאמרה המשנה, שיוצא אף אם בירך בלשון חול, אינם אלא באופן דַּאֲמָרָהּ [–שאמר את הברכה] בִּלְשׁוֹן חוֹל כִּי הֵיכִי דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן – באותו נוסח שתיקנו חכמים לומר בִּלְשׁוֹן הקֹדֶשׁ, ורק תרגם את הברכה ללשון חול, אֲבָל אם לֹא אֲמָרָהּ [–אמר את הברכה] בִּלְשׁוֹן חוֹל כִּי הֵיכִי דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן – כמו שתיקנו חכמים לומר בִּלְשׁוֹן הקֹדֶשׁ, אלא בירך במילים אחרות מדעתו, אֵימָא – הייתי אומר שלֹא יצא בכך ידי חובת הברכה. ולכן קָא מַשְׁמַע לָן – מלמדנו רב בדבריו, שאף באופן שבירך במילים אחרות מכל מקום יצא ידי חובתו.

הגמרא שבה לדברי רב שהוזכרו לעיל, שכל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה: גּוּפָא – נשוב לעצם דברי רב ונבארם. אָמַר רַב, כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, אֵינָהּ נחשבת בְּרָכָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אף כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הזכרת מַלְכוּת ה', אֵינָהּ נחשבת בְּרָכָה, ולא די בהזכרת השם בלבד. נמצא, שנחלקו רב ורבי יוחנן האם אף הזכרת מלכות ה' מעכבת בברכה.

הגמרא מוכיחה מברייתא כדברי רב: אָמַר אַבָּיֵי, כְּוָותֵיהּ דְּרַב מִסְתַּבְּרָא – מסתבר כדברי רב, דְּתַנְיָא, כתוב בפסוק (דברים כו יג) בענין ביעור המעשרות, שלאחר הביעור הוא מתוודה לפני ה' ואומר, 'לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי'. מבארת הברייתא, 'לֹא עָבַרְתִּי' היינו שלא נמנעתי מִלְּבָרֶכְךָ, כפי הברכה שתיקנו במצות מעשר, 'וְלֹא שָׁכַחְתִּי' היינו שלא שכחתי מִלְּהַזְכִּיר בברכה את שִׁמְךָ [–שם ה'] עָלָיו – על המעשר. מדייק אביי מדברי הברייתא, וְאִילּוּ מַלְכוּת ה', לֹא קָתָנֵי – לא שנינו בברייתא שעליו להתוודות שלא שכח לאומרה בברכה. ומכך יש ללמוד, שאכן הזכרת מלכות אינה מעכבת בברכה, אלא רק הזכרת השם, וכשיטת רב, ולא כרבי יוחנן שאמר שאף הזכרת מלכות מעכבת.

מיישבת הגמרא את שיטת רבי יוחנן: וְרַבִּי יוֹחָנָן יאמר לך, תְּנִי – יש לשנות בברייתא, 'וְלֹא שָׁכַחְתִּי' מִלְּהַזְכִּיר בברכה את שִׁמְךָ וּמַלְכוּתְךָ עָלָיו – על המעשר, שאף הזכרת מלכות מעכבת.

המשך בעמוד רמה

בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר – המשנה מובנת לפי הדעה שסוברת ש'נובלות תמרה' ששנינו במשנה בדמאי הם **תַּמְרֵי דְּזִיקָא**, ונובלות ששנינו במשנתנו הם 'בושלי במרא', משום שלפי דעה זו, **הַיְינוּ** – זאת היא הסיבה, **דְּהָכָא** – שכאן במשנתנו, **קָרֵי לָהּ** – המשנה מכנה אותם **'נוֹבְלוֹת' סְתָמָא** ללא תיאור נוסף, **וְהָתָם** – ואילו שם, במשנה בדמאי, **קָרֵי לָהּ** – המשנה מכנה אותם **'נובלות תְּמָרָה'**, שהרי בכל מקום מדובר במין אחר. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** – אלא לפי הדעה שסוברת, ש'נובלות תמרה' הם **בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא**, קשה, מדוע שינתה המשנה מלשונה, שבמשנתנו הם נקראים 'נובלות' סתם, ואילו במסכת דמאי הם נקראים 'נובלות תמרה', הלא בין במשנתנו ובין במסכת דמאי, כוונת המשנה ל'בושלי במרא', ואם כן, **גִּיתְּנֵי אִידִי וְאִידִי** – שישנה התנא בזה ובזה, כלומר גם במשנתנו וגם במשנה שבמסכת דמאי **'נוֹבְלוֹת תְּמָרָה', אוֹ** שישנה **אִידִי וְאִידִי** – בזה ובזה, כלומר גם במשנתנו וגם במשנה שבמסכת דמאי **'נוֹבְלוֹת' סְתָמָא**, ללא תיאור נוסף. מסיקה הגמרא: **קַשְׁיָא** – אכן קשה הדבר.

שנינו במשנה: **הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה כו'** רבי יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך, וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה.

הגמרא דנה באלו אופנים נחלקו רבי יהודה וחכמים: **אָמַר עוּלָּא, מַחֲלוֹקֶת** רבי יהודה וחכמים היא **בְּאופן שיש לפניו מינים שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת** כגון זיתים ותפוחים שברכת שניהם היא 'בורא פרי העץ' ובא לפטור את שניהם בברכה אחת. ובאופן זה חולקים רבי יהודה ורבנן על איזה מין עדיף לברך, **דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, מִין שֶׁבְּעָה עָדִיף** – שמין שבעה חשוב יותר מהמין החביב, ומשום כך מברך עליו ופוטר את המין האחר. **וְרַבָּנַן סָבְרִי** – וחכמים סוברים, שהמִּין **הַחָבִיב עָדִיף**, ולכן יש לברך על המין החביב ולפטור את ה'מין שבעה', וכמשמעות דברי חכמים במשנה 'מברך על איזה מהם שירצה', שיש להקדים דווקא את המין החביב. **אֲבָל** בְּאופן שהיו לפניו כמה מינים **שֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת** וכגון צנון וזית, **לִדְבְרֵי הַכֹּל** – בין לרבי יהודה ובין לרבנן **מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה** – מברך על מין אחד, ואחר כך מברך על המין השני, ואין ברכה על מין אחד פוטרת את המין השני. ובאופן זה אין ביניהם מחלוקת איזו ברכה קודמת, משום שכל מחלוקתם היא דווקא כשמין אחד פוטר את חבירו, שאז צריך לברך על החשוב יותר, ונחלקו מה הוא החשוב יותר. אבל במינים שברכתם שונה, אינם חולקים, ולכל הדעות יש לברך על שניהם.

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי** – הקשו בני הישיבה על דברי עולא, שנינו בברייתא **הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן** שברכתו בורא פרי האדמה **וְזַיִת** שברכתו בורא פרי העץ, **מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת**. הרי שגם כשאין ברכותיהם שוות, מברך על אחד ופוטר את חבירו, ולא כדברי עולא הסובר שיש לברך על כל אחד מהם.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן בברייתא במה מדובר, **כְּשֶׁהַצְּנוֹן עִיקָּר** והזית טפל לו, כלומר, שהתחזיל את אכילתו בשביל לאכול צנון, ואינו אוכל את הזית אלא כדי להפיג את חריפותו של הצנון. ושנינו במשנה (לקמן מד.) 'כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוטר את הטפלה', ולכן יש לברך רק על הצנון, ולפטור בברכה זו את הזית. אולם עולא דיבר על שני מינים ששניהם עיקר, ואין אחד מהם טפל לחבירו, שבאופן זה יש לברך על כל מין ומין.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן הוא כדברך, שבברייתא מדובר שהצנון עיקר והזית טפל, **אֵימָא סֵיפָא** – אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, ששנינו בה **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת** משום **שֶׁהַזַּיִת** הוא **מִמִּין שִׁבְעָה**. ולדבריך שהעמדת את הברייתא שמדובר באופן שהזית טפל לצנון קשה, מדוע סובר רבי יהודה שיש לברך על הזית, וכי **לֵית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה הָא דְּתַנֵּן** – האם רבי יהודה אינו סובר כמשנה זו ששנינו (לקמן מד.) **כֹּל שֶׁהוּא עִיקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה, מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָּר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה**.

ומוסיפה הגמרא: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר, **הָכִי נַמִּי דְּלֵית לֵיהּ** – שאכן רבי יהודה אינו סובר כמשנה זו, ולדעתו צריך לברך גם על העיקר וגם על הטפל, ולכן הוא סובר שיש לברך על הזית על אף שהצנון עיקר. יש להקשות על זה, **וְהָתַנְיָא** – הלא שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם מֵחֲמַת צְנוֹן בָּא הַזַּיִת**, שצנון הוא עיקר אכילתו והזית טפל לו, **מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת**. נמצא שגם רבי יהודה מודה שמברך על העיקר ופוטר את הטפלה. ואם כן כשאמר רבי יהודה בברייתא 'מברך על הזית, שהזית ממין שבעה', אין מדובר באופן שהצנון עיקר והזית טפל, אלא באופן ששניהם עיקר באכילתו, ואף על פי כן אמרו חכמים שמברך על הצנון ופוטר את הזית, ושלא כדברי עולא הסובר שבמינים שאין ברכותיהם שוות מברך על כל אחד מהם.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם, בִּצְנוֹן עִיקָּר עָסְקִינַן** – מה ששנינו ברישא של הברייתא 'מברך על הצנון ופוטר את הזית', הוא באופן שהיה הצנון עיקר. **וְכִי פְּלִיגִי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנַן** – ומה שנחלקו רבי יהודה וחכמים בסיפא של הברייתא, שאמר רבי יהודה 'מברך על הזית' וחלק על חכמים בדין זה, מחלוקתם אינה באותו אופן של הרישא, אלא **בְּמִילְּתָא אַחֲרִיתִי פְּלִיגִי** – הם חלקו בדין אחר. **וְחַסּוּרֵי מִחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – ויש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, **הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן וְזַיִת**, לדברי הכל **מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שיש לברך רק על הצנון, **כְּשֶׁהַצְּנוֹן עִיקָּר** – שבשבילו התחיל את האכילה, ולא אכל את הזית אלא כדי להפיג את חריפותו של הצנון. **אֲבָל** אם **אֵין הַצְּנוֹן עִיקָּר, דִּבְרֵי הַכֹּל** – בין לחכמים ובין לרבי יהודה, **מְבָרֵךְ עַל זֶה** – על אחד מהם **וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה** – על השני. ובזה לא נחלקו חכמים ורבי יהודה, ושניהם מודים שאם מין אחד עיקר והשני טפל, יש לברך רק על העיקר. ואם שני המינים עיקר, ואין אחד מהם טפל לחבירו, יש לברך על כל מין ומין, מפני שאין ברכותיהם שוות. ומסיימת הברייתא [על פי הנוסח המתוקן], **וּשְׁנֵי מִינִין בְּעָלְמָא** – ושני מינים שונים **שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת**, כגון זית ותפוח, שאחד מהם הוא ממין שבעה והאחר אינו ממין שבעה, חכמים אומרים **מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה** ויפטור בברכה זו את המין השני. ואילו **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת** ופוטר את המין השני, משום **שֶׁהַזַּיִת** הוא **מִמִּין שִׁבְעָה**, ולכן הוא חשוב יותר ויש לברך עליו.

נמצא לפי זה, שגם לפי דברי הברייתא כל מחלוקתם של חכמים ורבי יהודה היא רק במינים שברכותיהם שוות, שלדעת חכמים יש לברך על המין החביב עליו ולפטור בברכתו את האחר, ולדעת רבי יהודה יש לברך על הפרי שהוא ממין שבעה ולפטור בברכתו את החביב. אבל כשאין ברכותיהם שוות, מברכים על כל מין בנפרד, וכדברי עולא.

הגמרא מביאה אמוראים שחלקו בפירוש דברי המשנה, אם מחלוקתם גם במינים שברכותיהם שונות: **פְּלִיגִי בָּהּ** – חלקו בה, בפירוש המשנה, **רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפָּחָא. חַד** – אחד מהם **אָמַר, מַחֲלוֹקֶת** חכמים ורבי יהודה היא **בְּאופן שהיו לפניו מינים שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת**, ואחד ממין שבעה והאחר אינו ממין שבעה, **דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, מִין שִׁבְעָה עָדִיף** – מין שבעה חשוב יותר ועדיף לברך עליו, ולפטור את המין החביב. **וְרַבָּנַן סָבְרִי** [–סוברים], **מִין חָבִיב עָדִיף** – מין חביב חשוב יותר ועדיף לברך עליו, ולפטור את המין שבעה. **אֲבָל** בְּמינים **שֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל** – בין לרבי יהודה ובין לחכמים, **מְבָרֵךְ עַל זֶה** [–על אחד מהם] **וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה** [–על השני] ואין ברכת האחד פוטרת את חבירו. **וְחַד** – ואחד האחר **אָמַר, אַף בְּשׁנֵי מינים שֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, נַמִּי** – גם בהם יש **מַחֲלוֹקֶת**, וכפי שתפרש הגמרא בסמוך מה היא מחלוקתם.

מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת מַחֲלוֹקֶת** – המשנה מובנת רק לפי הדעה שסוברת שמחלוקת תנא קמא ורבי יהודה היא במינים שברכותיהם שוות, כי לפי דעה זו **שַׁפִּיר** – מובן הדבר, שמחלוקתם היא, על איזה מין יש לברך כדי לפטור את המין השני. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת פְּלִיגִי** – אך לפי הדעה שסוברת שתנא קמא ורבי יהודה חולקים גם לגבי מינים שאין ברכותיהם שוות, קשה, **בְּמַאי פְּלִיגִי** – במה הם חולקים, הלא

המשך בעמוד יב

רש"י

בשלמא לט"ד. נובלות דדמאי תמרי דזיקא ונובלות דמתני' אוקימנא בבושלי כמרא היינו דהכא קרי להו נובלות תמרה ובמתני' תנן (ד' מ) נובלות סתמא: **בשברכותיהן שוות.** כגון זיתים ותפוחים דתרווייהו ב"פ העץ ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת: **חביב** עדיף. איזה שירצה דמתניתין את החביב עליו משמע: **אבל בשאין ברכותיהן שוות** ד"ה. אין ברכה אחת פוטרתן ושוב אין כאן מחלוקת ואע"ג דתנן(לעיל דף מ.) בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא ה"מ בחד מינא וטעה ובירך עליה ב"פ האדמה אבל צנון וזית ובירך על הצנון לא נפטר זית: פשיטא לא גרסינן עד מיתיבי חדא שאין זו שיטת הגמ' מעיקרא קשיא ליה פשיטא דלא איצטריך למימרא והדר קשיא היכי מצי למימרא ועוד דלא פשיטא היא אי לאו דאשמעינן עולא ה"א צנון פוטר את הזית דהתנן בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא: **שהיה צנון עיקר.** שבשבילו התחיל האכילה ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של צנון דדוה ליה זית טפל ותנן (דף מד.) כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: **מברך על זה כו'.** וכאן לא נחלקו: **ושני מינים בעלמא.** כגון זית ותפוח שברכותיהן שוות והאחד ממין שבעה בזה נחלקו: **חד אמר** מחלוקת בשברכותיהן שוות. וכדאמרן: ד"ג וחד **אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת.** ומפרש לה ואזיל: **במאי פליגי.** הא ודאי לא מפטרי בחדא ברכה: **אמר** ר' ירמיה בלהקדים **פליגי.** ולא גרסי' אבל בשברכותיהן שוות מברך על אחד מהן שירצה דהשתא בשאינו שוות מקפיד ר' יהודה על הקדמתן ואמר מין שבעה עדיף כשבא לפטור זו בזו לא כ"ש: **דאמר** ר' **יצחק כו'.** אלמא קפדינן אהקדמה ור' יהודה אית ליה דר' יצחק הלכך כל שכן היכא דחד לאו ממין שבעה דמין שבעה עדיף ורבנן לית להו דר' יצחק במקום חביב דחביב עדיף: **ופליגא דרבי חנן.** הא דר' יצחק דאמר המוקדם קודם לברכה אלמא קרא לשבח א"י בא שיש בה פירות החשובים הללו ומנאן כסדר חשיבותם ופליג אדר' חנן דאמר לא בא הכתוב להודיע שבח חשיבות הפירות בטעם שלהם אלא שבחה של א"י שיש בה פירות ששיעורי תורה נתלין בהן וכיון דהכי הוא לא הקפיד הכתוב על סדרן שהרי בזו כולן שוין: **בבית המנוגע.** כתיב והבא אל הבית יטמא עד הערב (ויקרא יד) ולא כתיב כבוס בגדים והאוכל בבית יכבס את בגדיו (שם) בשוהא שיעור אכילה ואפילו לא יאכל מדכתיב בסיפיה והשוכב בבית יכבס את בגדיו הלכך הנכנס בו ונושא את בגדיו עמו שלא כדרך מלבושו אין אלו בגדיו וטמאים מיד שאף בהן אני קורא והבא אל הבית וכשהוא לבוש בהן בעי שהייה: **אכילת פרס.** חצי כבר ששיערו בו חכמים את העירוב שהוא כולו מזון שתי סעודות וחציו מזון סעודה אחת: **פת חטין.** נאכלת מהר: **מיסב.** דרך הסבה שהיא נאכלת מהר שאינו פונה אנה ואנה: **ואינו מטמא באהל.** הלכה למשה מסיני הוא: **כדי רביעית יין לנזיר.** אבל חרצנים וזגים ולולבין כשיעור רביעית יין חייב ואין שיעור רביעית יין ורביעית מים שוין לפי שהיין עב והמים קלושין ויש ברביעית יין יותר ממה שיש ברביעית מים כדאמרינן (במנחות קז.) [בשבת (דף עז.)] גבי רביעית דם שיכול לקרוש ולעמוד על כזית משום דסמיך אבל מידי דקליש לא הוה רביעית דידיה כזית: **להוצאת שבת.** דתנן המוציא אוכלין כגרוגרת (שבת עה) והיא תאנה יבשה:

שיעורן

תוספות

אבל בשאין ברכותיהן שוות. פירש"י כגון צנון וזית ושוב אין כאן מחלוקת כיון שאין האחד פוטר את חבירו אפי' ר' יהודה מודה דאין עדיפות בשבעת המינים אלא מברך על איזה שירצה תחלה החביב לו ואחר כך יברך על השני וכן יש לפרש דרבי יהודה מודה לחכמים הואיל ולא פי' הגמרא מוטב שנאמר שיחיד מודה לרבים ולא רבים מודים ליחיד והקשה רש"י ולבריך על הצנון ולפטר את הזית דהא תנן לעיל בירך על פירות האילן ב"פ האדמה יצא ותירץ דשאני התם שאין שם אלא חד מינא וטעה ובירך ב"פ האדמה אבל הכא כשבירך ב"פ האדמה על הצנון לא פטר את חברו שהוא ב"פ העץ אפי' בדיעבד וא"ת הא אמרינן לעיל (דף לט.) גבי עובדא דבר קפרא דברכת בורא פרי האדמה חשיבא טפי משהכל לפי שמבוררת טפי א"כ גם ב"פ העץ חשיבא טפי מברכת ב"פ האדמה וי"ל דלא חשיב ב"פ העץ כל כך מב"פ האדמה כמו שחשוב בורא פרי האדמה משהכל ומ"ש בהלכות גדולות דב"פ העץ תקדים לב"פ האדמה דמבוררת טפי היינו לפי המסקנא דלקמן דפליגי בשאין ברכותיהן שוות וקי"ל כר' יהודה אבל להאי לישנא דאמרי' דלא פליגי בשאין ברכותיהן שוות לא מתוקם פסק דהלכות גדולות כדפירשנו לעיל: **מיתיבי** היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון וכו'. ופריך אלמא דמברך ב"פ האדמה אפילו לפטור ב"פ העץ אפילו לגבי זית שהוא משבעת המינים וכ"ש קליות שהן כמו כן משבעת המינין דמברך עליהן ב"פ האדמה לפטור את התפוחים לכן צריך להנהיג הכי כדפירישית לעיל באין ברכותיהן שוות כמו תפוחים וקליות: **א"ר** ירמיה להקדים דא"ר יוסף וכו'. פירש"י והר"י לפי גרסא זו אתיא הא דאמר רב יוסף כל המוקדם כר' יהודה דוקא אבל ר' שמעיה גריס אמר רב יוסף וכו' ואתיא אליבא דרבנן ומיירי שאין חביבין זה מזה דהא אזלינן בתר מוקדם דאי בחביבין פשיטא דחביב קודם דהא אפילו בשאר מינין לגבי שבעת המינין אמרי רבנן דמברך על איזה שירצה ומילתא דרב יוסף מילתא באפי נפשה ולא נהירא דבסמוך משמע דגרס דאמר רב יוסף ואתיא כר' יהודה דוקא דקאמר רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא וכו' א"ל לא סבר לה מר להא דרב יוסף דאמר כל המוקדם וכו': **במאי** פליגי. כלומר מאי טעמא דר' יהודה דאמר שבעת המינין עדיף מאי עדיפות שייכא בהו אחר שאינן יכולין לפטור שאר מינין ומשני דהעדיפות הוי מן ההקדמה: **גפן** כדי רביעית יין וכו'. פי' אם אכל עלין או לולבין כדי רביעית יין חייב אבל אם אכל מהן כדי רביעית מים לא מחייב דקלישי והולכין בקל חוץ מן הכלי אבל כי משערין ביין צריך שיעורא טפי שהיין הוא עב ומחזיק גודש קצת קודם שיפול מן הכוס רביעית יין ואם היה מים היה יוצא יותר מרביעית:

כלי בעלי בתים. גבי כלי עץ מתניא: אייתו

בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא - הַיְינוּ דְּהָכָא קָרֵי לָהּ נוֹבְלוֹת סְתָמָא, וְהָתָם קָרֵי לָהּ תְּמָרָה, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא - נִיתְנֵי אִידֵי וְאִידֵי נוֹבְלוֹת תְּמָרָה אוֹ אִידֵי וְאִידֵי נוֹבְלוֹת סְתָמָא? - קַשְׁיָא: הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה כו'. אָמַר עוּלָּא: מַחֲלוֹקֶת בְּשֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: מִין שִׁבְעָה עָדִיף וְרַבָּנַן סַבְרֵי מִין חָבִיב עָדִיף אֲבָל בְּשֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת ד"ה מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה מִיתְיְבֵי הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן וְזַיִת מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת הב"ע בְּשֶׁהַצְּנוֹן עִיקָּר אִי הָכֵי אֵימָא סֵיפָא ר' יְהוּדָה אוֹמֵר מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת שֶׁהַזַּיִת מִמִּין שִׁבְעָה לֵית לֵיהּ לְר' יְהוּדָה הָא דִּתְנַן כָּל שֶׁהוּא עִיקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָּר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה וְכִי תֵּימָא ה"נ דְּלֵית לֵיהּ וְהָתַנְיָא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם מֵחֲמַת צְנוֹן בָּא הַזַּיִת מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת לְעוֹלָם בִּצְנוֹן עִיקָּר עַסְקִינָן וְכִי פְּלִיגֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנַן בְּמִילְּתָא אַחֲרִיתִי פְּלִיגֵי וְחַסּוּרֵי מָחְסְרָא וְהָכִי קָתָנֵי הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן וְזַיִת מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת בד"א בְּשֶׁהַצְּנוֹן עִיקָּר אֲבָל אֵין הַצְּנוֹן עִיקָּר ד"ה מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה וּשְׁנֵי מִינִין בְּעָלְמָא שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת שֶׁהַזַּיִת מִמִּין שִׁבְעָה פְּלִיגֵי בָּהּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא חַד אָמַר מַחֲלוֹקֶת בְּשֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר מִין שִׁבְעָה עָדִיף וְרַבָּנַן סָבְרֵי מִין חָבִיב עָדִיף אֲבָל בְּשֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת דִּבְרֵי הַכֹּל מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה וְחַד אָמַר אַף בְּשֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת נַמִּי מַחֲלוֹקֶת בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת מַחֲלוֹקֶת שַׁפִּיר אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת פְּלִיגֵי בְּמַאי פְּלִיגֵי א"ר יִרְמְיָה לְהַקְדִּים דְּאָמַר רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא רַבִּי יִצְחָק כָּל הַמּוּקְדָּם בְּפָסוּק זֶה מוּקְדָּם לִבְרָכָה שֶׁנֶּאֱמַר אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ וּפְלִיגָא דְּרַבִּי חָנָן דְּא"ר חָנָן כָּל הַפָּסוּק כּוּלּוֹ לְשִׁעוּרִין נָאֱמַר חִטָּה דִּתְנַן הַנִּכְנָס לַבַּיִת הַמְנוּגָע וְכֵלָיו עַל כְּתֵפָיו וְסַנְדָּלָיו וְטַבְעוֹתָיו בְּיָדָיו הוּא וְהֵן טְמֵאִין מִיָּד הָיָה לָבוּשׁ כֵּלָיו וְסַנְדָּלָיו בְּרַגְלָיו וְטַבְעוֹתָיו בְּאֶצְבְּעוֹתָיו הוּא טָמֵא מִיָּד וְהֵן טְהוֹרִין עַד שֶׁיִּשְׁהֶא בְּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס פַּת חִטִּין וְלֹא פַּת שְׂעוֹרִין מֵיסֵב וְאוֹכְלָן בְּלִפְתָּן שְׂעוֹרָה דִּתְנַן עֲצָם כִּשְׂעוֹרָה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל גֶּפֶן כְּדֵי רְבִיעִית יַיִן לְנָזִיר תְּאֵנָה כִּגְרוֹגֶרֶת לְהוֹצָאַת שַׁבָּת רִמּוֹן כְּדִתְנַן כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָּתִּים

שיעורן

אייתו לקמייהו תמרי ורמוני. ולא ללפת בהן את הפת דאם כן הוו להו פת עיקר והן טפלה ותנן (דף מד.) מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: **זה** שני לארץ. מ"מ היכא דאיכא חטה וזית או שעורים ותמרים אע"ג דשוין לארץ מכל מקום המוקדם בפסוק דהיינו לארץ ראשון יקדים לברכה: **הביאו** לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה. וכגון שאין באין ללפת את הפת אלא לקנוח סעודה: **אלא** פת הבאה בכסנין. דטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו רק בורא נפשות רבות מידי דהוה אאורז ודוחן דאמרי' לעיל (דף לז:) בתחלה מברך במ"מ ולבסוף ולא כלום הואיל ונתנו בהן שקדים הרבה. ופי' רש"י אפי' אם אכל מהן אחר בהמ"ז קאמר ולא נהירא חדא דאמרי' לעיל כל שיש בו מחמשת המינין צריך ברכה מעין שלש ועוד אמאי קאמר כיסנין לימא נמי אורז ודוחן ע"כ צריך לפרש דמיירי בתוך הסעודה קודם בהמ"ז דמיירי בה וה"ק חוץ מן הפת הבאה בכיסנין בתוך הסעודה קודם ברהמ"ז דאין טעון ברכה לאחריו דפטר ליה בהמ"ז אפי' לרב ששת משום דהוי דבר מועט אבל בלא סעודה אף לאחריו צריך לברך מעין ג' ברכות ולהכי לא נקט פת אורז ודוחן שהרי אפילו בלא סעודה נמי אין צריכין ברכה מעין ג' לאחריו: לא קי"ל כרב ששת אלא כרב הונא ורב נחמן דאין הלכה ביחיד במקום רבים. ה"ג: **ויין** פוטר כל מיני משקין. ולכאורה מיירי ביין בלא סעודה דאי בהדי פת תיפוק ליה דפטר ליה פת דאפי' יין נמי רצה לומר הספר בסמוך דפטור אי לאו טעמא דקובע ברכה לעצמו אלא מיירי בלא סעודה ואפ"ה יין פוטר ולית הלכתא כוותיה שהרי מפת פוטרת אין הלכה כמותו אלא כפסק רב פפא א"כ גם מהא דקאמר יין פוטר וכו' לית הלכתא כוותיה:

הלכתא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה. פי' הקונטרס ללפת בהן את הפת אין טעונין ברכה דהוו להו טפלה ולא נהירא דא"כ מתני' היא (דף מד.) דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה ומאי קמ"ל ועוד קשה דפריך בסמוך יין נמי נפטריה פת ומאי קשה והלא כששותים היין אינו טפלה לפת ואנן במידי דטפל לפת מיירינן ואין לפרש לפירוש הקונטרס יין נפטריה פת כששורה פתו ביינו קאמר דהוה ליה יין טפל דהא לא אשכחן שיברך עליו בענין זה אלא ודאי מיירי בשתויה ועוד קשה מה שפי' רש"י דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא ותרדין וכרוב שאינן של לפתן ובאין לזון ולשבוע טעונים ברכה לפניהם דלאו טפלה נינהו ומיהו פטורין מברכת המזון דמיני מזון נינהו ולא נהירא דאמרי' במתני' ברך על הפת פטר את הפרפרת ובגמ' מפרש דהוא הדין

שִׁיעוּרָן כִּרְמוֹנִים אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן אָמַר ר' יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אֶרֶץ שֶׁכָּל שִׁיעוּרֶיהָ כְּזֵיתִים כָּל שִׁיעוּרֶיהָ סָלְקָא דַּעְתָּךְ וְהָא אִיכָּא הַנָּךְ דַּאֲמָרָן אֶלָּא אֶרֶץ שֶׁרוֹב שִׁיעוּרֶיהָ כְּזֵיתִים דְּכַשׁ כְּכוֹתֶבֶת הַגַּפָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְאִידָךְ הַנֵּי שִׁיעוּרִין בְּהֶדְיָא מִי כְּתִיבֵי אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא רַב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא הֲווּ יַתְבֵי בִּסְעוּדְתָא אַיְיתוּ לְקַמַּיְיהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי שָׁקַל רַב הַמְנוּנָא בְּרִיךְ אַתַּמְרֵי בְּרֵישָׁא אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לֹא סְבִירָא לֵיהּ מַר לְהָא דְּאָמַר רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא ר' יִצְחָק כָּל הַמּוּקְדָּם בְּפָסוּק זֶה קוֹדֵם לְבִרְכָה אָמַר לֵיהּ זֶה שֵׁנִי לְאֶרֶץ וְזֶה חֲמִישִׁי לְאֶרֶץ אָמַר לֵיהּ מַאן יָהִיב לָן נְגֵרֵי דְּפַרְזְלָא וּנְשַׁמְעִינְךָ: אִיתְמַר הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אָמַר רַב הוּנָא טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם וְכֵן אָמַר רַב נַחְמָן טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר טְעוּנִין בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם בֵּין לְאַחֲרֵיהֶם שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו אֶלָּא פַּת הַבָּאָה בְּכִסָּנִין בִּלְבַד וּפְלִיגָא דְּר' חִיָּיא דְּא"ר חִיָּיא פַּת פּוֹטֶרֶת כָּל מִינֵי מַאֲכָל וְיַיִן פּוֹטֵר כָּל מִינֵי מַשְׁקִים אָמַר רַב פָּפָּא הִלְכְתָא דְּבָרִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם וְשֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם לְאַחַר הַסְּעוּדָה טְעוּנִים בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם בֵּין לְאַחֲרֵיהֶם שֶׁאֵלּוּ אֶת בֶּן זוֹמָא מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ דְּבָרִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אֵינָם טְעוּנִים בְּרָכָה לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם אָמַר לָהֶם הוֹאִיל וּפַת פּוֹטַרְתָּן אִי הָכִי יַיִן נַמִּי נִפְטְרֵיהּ פַּת שַׁאנִי יַיִן

דגורם

שיעורן כרמונים. ניקב כמוציא רמון טהור בעלי בתים חסים על כליהם הלכך ניקב במוציא קטניות מצניעו לזיתים ניקב כמוציא זית משתמש לאגוזים ניקב כמוציא אגוז משתמש בו רמונים אבל של אומן העומד למכור לא הוי שיעוריה בהכי: **שרוב שיעוריה.** אכילת חלב דם נותר ופיגול: **דבש.** האמור בתורה הוא דבש תמרים וכותבת היא תמרה: **זה שני לארץ.** ארץ זית שמן ודבש דכתיב בסיפיה דקרא הפסיק ארץ את הסדר וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים מתאנים ורמונים שהרמון חמישי לארץ הכתובה בראש המקרא ודבש שני לארץ הכתובה בסופו: **מאן יהיב לן נגרי דפרזלא.** רגלים של ברזל: **ונשמעינך.** נשמשך ונלך אחריך תמיד: **הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה.** ולא ללפת את הפת דא"כ הוו להו טפלה ואין חולק בדבר שאין טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו אלא לפעמים שבא למתק את פיו בתוך הסעודה בפירות: **מברך לפניהם.** דלאו טפלה נינהו: **ולא לאחריהם.** דבהמ"ז פוטרתן: **בין לפניהם בין לאחריהם.** דלא פטר אלא מידי דזיין והני לא זיינו: **פת הבאה בכסנין.** לאחר אכילה ובהמ"ז היו רגילים להביא כיסנין והן קליות לפי שיפין ללב כדאמרי' בעלמא (עירובין כט:) הני כיסני דמעלו לליבא ומביאין עמהן פת שנלושה עם תבלין כעין אובליאי"ש שלנו ויש שעושין אותן כמין צפורים ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט ומתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט לא הטעינוה ברכה מעין ג' מידי דהוה אפת אורז ודוחן דאמרינן בפרקין (דף לז:) בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום: **פת פוטרת.** בין לפניהם בין לאחריהם: **דברים הבאים מחמת הסעודה.** ללפת בהן את הפת: **אין טעונין ברכה.** דהוו להו טפלה הלכך כל מידי בין מזון בין פירות שהביאו ללפתן אין בו ברכה לא לפניו ולא לאחריו: **שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה.** כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע: **טעונין ברכה לפניהן.** דלאו טפלה נינהו ואינן בכלל לחם דנפטר בברכת המוציא: **ולא לאחריהן.** דמיני מזון נינהו וברכת המזון פוטרתן: **דברים הרגילין לבא לאחר סעודה.** כגון פירות אפי' הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן: **טעונין ברכה בין לפניהן.** דלאו טפלה נינהו: **בין לאחריהם.** דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזוני נינהו:

דגורם

כל מעשה קדרה ודברים הרגילים לבא לאחר הסעודה פירש"י כמו פירות ואפי' הביא אותן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן טעונים ברכה בין לפניהם דלאו טפלה נינהו ובין לאחריהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזון נינהו דהיינו כרב ששת דאמר לעיל הביאו לפניו תאנים ורמונים בתוך הסעודה דטעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם והוי דלא כהלכתא דקיי"ל כרב נחמן וכרב הונא כדפרישית לעיל. על כן פי' ר"י דברים הבאים מחמת הסעודה כלומר הרגילים לבא מחמת הסעודה בפת שרגילים לאכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והביאן בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם אפי' אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הם באין הפת פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהן דכיון דלאו משום לפתן אתו אין הפת פוטרתן והיינו כר"נ וכרב הונא דלעיל דאמרי דטעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהן: **לאחר** הסעודה גרסי' ותו לא ולא גרסי' דברים הבאים בהך סיפא והכי פירושו אם הביאו דברים שהזכרנו אחר הסעודה פי' לאחר שמשכו את ידיהם מן הפת שוב אין הפת פוטרתן כלל והוי כמו שאכלן בלא שום סעודה ובין דברים הרגילים לבא מחמת הסעודה ובין דברים שאין רגילים לבא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם דאכל דברים דלעיל קאי ועכשיו אין לנו דין זה דאין מנהג שלנו למשוך ידינו מן הפת כלל עד לאחר בהמ"ז אלא כל שעה שאנו אוכלין פירות או שום דבר קודם בהמ"ז דעתנו לאכול פת כל שעה וקיי"ל כפסק דרב פפא: **אי הכי** יין נמי נפטריה פת. דודאי יין מחמת סעודה אתי שהוא שותה כמה פעמים דאי לאו הסעודה לא ישתה ולפטריה פת ומשני שאני יין דגורם ברכה לעצמו פירש"י דבהרבה מקומות הוא בא ומברכין עליו אע"פ שאין צריכין לשתות כגון בקידוש ובברכת אירוסין ורשב"א פי' משום דצריך לברך על היין בורא הגפן ובתחלה כשהוא בענבים בורא פרי העץ ועל שאר משקין שהכל נהיה בדברו ומיהו אומר ר"ת דבשאר משקין כמו מים ושכר הבאים מחמת הסעודה פת פוטרתן דאפי' יין הוה פוטר אי לאו דקובע ברכה לעצמו ודלא כמחזור ויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם ואפי' בתוך הסעודה דהוי כנמלך והא דלא פריך הכא מהן משום דיין זיין אבל מים לא זייני כדאמר (לעיל לה.) הנודר מן המזון וכו' ופשיטא דלא פטר להו פת דאינה בכלל ברכת הפת:

שִׁיעוּרָן כְּרִמּוֹנִים – שיעור הטהרה שלהם הוא בנקב המוציא רימון, ואם ניקב בשיעור זה, הכלי נטהר. אך אם הוא ניקב בשיעור קטן מזה, לא נטהר הכלי, משום שבעלי בתים חסים על כליהם, וכשניקב הכלי בנקב המוציא קטניות, הם משתמשים בו לזיתים, וכשניקב הכלי בנקב המוציא זית, הם משתמשים בו לאגוזים, וכשניקב הכלי בנקב המוציא אגוז, הם משתמשים בו לרמונים. אך כשניקב הכלי בנקב המוציא רימון, הכלי נטהר, מפני שבאופן זה אין עוד שימוש בכלי. אבל כלים של אומן העומדים למכירה, טהורים בנקב כלשהו, מפני שאף בנקב קטן אין האומן יכול למוכרם, ואין שיעורם בנקב המוציא רימון.

ומה שנאמר 'אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן', **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא**, פסוק זה בא ללמד, שארץ ישראל היא **אֶרֶץ שֶׁכָּל שִׁיעוּרֶיהָ כַּזֵּיתִים** – כל שיעורי התורה שנלמדים מפירות הארץ, שיעורם 'בזית'. מקשה הגמרא: **כָּל שִׁיעוּרֶיהָ סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – האם עולה בדעתך לומר שכל השיעורים שלמדים מפירות הארץ הם בשיעור 'בזית', **וְהָא אִיבָּא הָנָךְ דַּאֲמָרָן** – הלא יש את אותם שיעורים נוספים שלמדה הברייתא מפירות הארץ, כגון השיעורים שנלמדו מחטה, משעורה ומגפן. מתרצת הגמרא: אכן לא כל השיעורים הנלמדים מפירות הארץ הם בזית, **אֶלָּא** תאמר בביאור דברי רבי יוסי ברבי חנינא, **'אֶרֶץ שֶׁרוֹב שִׁיעוּרֶיהָ כַּזֵּיתִים'**, אכילת חלב, אכילת דם, אכילת נותר, ואכילת פיגול, שבכולם שיעור החיוב הוא בכזית.

ומה שנאמר **דָּבָשׁ** בא ללמד שמי שאוכל שיעור **כַּכּוֹתֶבֶת הַגֹּפָה** – כתמרה גדולה **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**, חייב כרת. ונלמד שיעור זה ממה שאמרה התורה 'דבש', וכל 'דבש' האמור בתורה הוא דבש תמרים.

שואלת הגמרא: **וְאִידָּךְ** – ורבי יצחק שחולק על רב חנן (לעיל ע"א) ודורש את הפסוק לענין קדימה בברכות, מנין הוא לומד שיעורים אלו. משיבה הגמרא בתמיה: **הָנֵי שִׁיעוּרִין בְּהֶדְיָא מִי כְּתִיבִי** – וכי שיעורים אלו שאמר רב חנן כתובים בתורה בפירוש. הלא השיעורים אינם מפורשים בתורה, ואם כך גם על רב חנן יש להקשות מנין הוא למד שיעורים אלו. **אֶלָּא** ודאי, שלכל הדעות השיעורים אינם אלא **מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא** – והפסוק שנאמר בו 'ארץ חיטה' וגו' אינו מלמד את השיעורים אלא הוא **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא**.

בגמרא לעיל (ע"א) נחלקו האמוראים בדרשת הפסוק 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש', ולפי אחת הדעות, המינים כתובים בפסוק לפי סדר חשיבותם, ולכן כשיש לפניו כמה מינים, עליו להקדים את הברכה על המין שקודם בפסוק, שהוא המין החשוב. הגמרא מביאה מעשה שמבאר דין זה: **רַב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא הֲווּ יָתְבִי בְּסָעוּדְתָּא** – היו יושבים בסעודה, **אַיְיתוּ לְקַמַּיְיהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי** – והביאו לפניהם תמרים ורימונים, **שָׁקַל** – לקח **רַב הַמְנוּנָא** מהפירות, **פָּרִיךְ אַתַּמְרֵי בְּרִישָׁא** – ובירך תחילה על התמרים, ובברכה זו פטר את הרימונים. **אָמַר** לֵיהּ [–שאל] **רַב חִסְדָּא, לֹא סְבִירָא לֵיהּ מַר לְהָא דְּאָמַר** – האם אינך סובר כפי הדין שאמר **רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַבִּי יִצְחָק, 'כָּל הַמּוּקְדָּם בְּפָסוּק זֶה קוֹדֵם לִבְרָכָה'**. ולפי דבריהם, היה לך להקדים את הרימונים לפני התמרים, שכן בפסוק נאמר, 'וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש', הרי שהרימון הוזכר לפני הדבש שהוא התמר.

אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב המנונא, גם אני סובר כמותם, שהפסוק הקדים תחילה את המין המשובח, ויש להקדים אותו בברכה. אך בפסוק כתובה תיבת 'ארץ' פעמיים. בתחילה כתוב 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון', ושוב מסיים הפסוק 'ארץ זית שמן ודבש'. ותיבת 'ארץ' השניה הפסיקה את סדר החשיבות, וחזרו הזיתים והתמרים שנכתבו סמוך לתיבת 'ארץ' האחרונה, להיות חשובים יותר מהתאנים והרימונים שנכתבו רחוק יותר מתיבת 'ארץ' הראשונה. ולכן הקדמתי את התמרים לפני הרימונים, מפני **שזֶה שֵׁנִי לְאֶרֶץ** – התמרים הם המין השני המוזכר אחרי הארץ האחרונה, **וְזֶה חֲמִישִׁי לְאֶרֶץ** – ואילו הרימונים הם המין החמישי המוזכר אחרי הארץ הראשונה. קיבל רב חסדא את דבריו של רב המנונא **וְאָמַר** לֵיהּ לרב המנונא, **מַאן יָהֵיב לָן** – מי יתן לנו, כלומר הלואי שהיו לי **נַגְרֵי דְּפַרְזְלָא** – רגלים של ברזל, כדי ללכת אחריך תמיד, **וּנְשַׁמְּעִינָךְ** – ונשמש אותך.

לעיל (ע"א) התבאר, שאם יש לפניו שני מינים שאין ברכתם שוה, עליו לברך על כל מין ומין, ואין הברכה על מין אחד פוטרת את המין האחר שאינו טפל לו. דין זה נאמר לגבי שאר מיני מאכל, שאינם פת. הסוגיא שלפנינו תבאר האם הסועד על הפת פוטר בברכת הפת גם מינים אחרים שברכתם שונה: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, אנשים שהיו סועדים על הפת **וְהֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה**, כדי למתק את הפה בסעודה. **אָמַר רַב הוּנָא**, פירות אלו **טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם** – יש לברך עליהם 'בורא פרי העץ' לפני אכילתם, מפני שהם אינם טפלים לפת, ואין ברכת הפת פוטרת אותם. **וְאֵין הם טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם** – אין צריך לברך עליהם ברכת מעין שלש לאחר אכילתם, מפני שברכת המזון פוטרת אותם. **וְכֵן אָמַר רַב נַחְמָן**, שפירות אלו **טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם**. **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר**, פירות אלו **טְעוּנִין בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם בֵּין לְאַחֲרֵיהֶם**, בברכה ראשונה הם חייבים, משום שהם אינם טפלים לפת, וברכת הפת לא פטרה אותם מברכת בורא פרי עץ. ובברכה אחרונה הם חייבים, משום שברכת המזון שלאחר האכילה אינה פוטרת אותם מברכת מעין שלש, שאין ברכת המזון על הפת פוטרת אלא דבר המזין, ותאנים וענבים אינם דבר המזין. ולא יתכן לברך רק לפניהם ולא לאחריהם, מפני **שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו, אֶלָּא פַּת הַבָּאָה בְּכִסְּנִין בְּלִבָּד** – פת שנילושה עם הרבה תבלין הנאכלת עם הקליות שאוכלים אחרי ברכת המזון, היא המאכל היחיד שטעון ברכה רק לפניו ולא לאחריו, שלא הצריכו חכמים לברך עליה ברכה אחרונה, מפני שיש בה הרבה תבלין אגוזים ושקדים, ואין אוכלים ממנה אלא מעט.

ומוסיפה הגמרא, שאמוראים אלו **פְּלִינָא דְּרַבִּי חִיָּיא** – חולקים על דברי רבי חייא, **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא, פַּת פּוֹטֶרֶת כָּל מִינֵי מַאֲכָל** – המברך על הפת, פטור מלברך על שאר מיני מאכלים הבאים בסעודה, בין ברכה ראשונה ובין ברכה אחרונה. ועוד אמר רבי חייא, **יַיִן פּוֹטֵר כָּל מִינֵי מַשְׁקִים** – המברך על היין פטור מלברך על שאר משקים, בין ברכה ראשונה ובין ברכה אחרונה.

נמצא, שיש שלש שיטות בדין תאנים וענבים שבאו בתוך הסעודה [שלא ללפת הפת]. שיטת רב הונא ורב נחמן שטעונים ברכה לפניהם, ולא לאחריהם. שיטת רב ששת שטעונים ברכה בין לפניהם ובין לאחריהם. ושיטת רבי חייא שאינם טעונים בברכה כלל.

הגמרא מביאה את מסקנת ההלכה: **אָמַר רַב פָּפָא, הִלְכְתָא** – כך היא ההלכה, **דְּבָרִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה** – מאכלים הבאים ללפת בהם את הפת, שבאו **בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם**, מפני שהם נאכלים עם הפת והם טפלים לו, וכל דבר שנאכל יחד עם הפת, בין אם הוא מזון שדרכו להאכל בסעודה, ובין אם הוא פירות, אינו טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו. **וּמאכלים הבאים שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה** – שאינם באים ללפת את הפת, ובאו **בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה** כדי להשביע, כגון דייסא וכרוב ותרדין שנאכלים כדי להשביע ואינם לפתן, **טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם** – צריך לברך עליהם ברכה ראשונה קודם אכילתם, מפני שאינם טפלים לפת, ואינם בכלל לחם שיפטרו בברכת המוציא, **וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם** – ואין צריך לברך עליהם ברכה אחרונה, מפני שהם מיני מזון, וברכת המזון פוטרת אותם. אך מאכלים שדרכם לבוא **לְאַחַר הַסְּעוּדָה** כגון פירות, **טְעוּנִים בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם** [–ברכה ראשונה] **וּבֵין לְאַחֲרֵיהֶם** [–ברכה אחרונה], אפילו אם הביאו אותם בתוך הסעודה, ובלבד שלא הביאו אותם ללפת את הפת. נמצא לפי דברי רב פפא, שמסקנת ההלכה היא כדעת רב ששת, שתאנים וענבים הבאים בתוך הסעודה, טעונים ברכה בין לפניהם ובין לאחריהם.

הגמרא חוזרת לדון בתחילת דברי רב פפא שדברים הבאים מחמת

המשך בעמוד צא

דְּגוֹרֵם בְּרָכָה לְעַצְמוֹ – שבכמה מקומות מברכים עליו אף על פי שלא היו צריכים לשתייתו, כגון בקידוש, בהבדלה, ובברכת חתנים.

מבואר בגמרא לעיל (מא:) שפת הבאה בכסנין טעונה ברכה לפניה, ואינה טעונה ברכה לאחריה. הגמרא מביאה מעשה המבאר באלו אופנים היא חייבת ברכה גם לאחריה: **רַב הוּנָא אָכַל תְּלֵיסַר רִיפְתֵּי** – רב הונא אכל שלשה עשר כברות מפת הבאה בכסנין, **בְּנֵי תְּלָתָא תְּלָתָא בְּקַבָּא** – מבכרות שכל שלשה מהם, היה שיעורם יחד קב אחד, **וְלֹא בָּרִיךְ** – ולא בירך רב הונא ברכה אחרונה אחרי אכילתו. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן עַדְּי כַּפְּנָא** – הרי כברות אלו נאכלו מפני הרעב, ולא כדרך פת הבאה בכסנין שאוכלים ממנה מעט, ואכילה מרובה כזו, היא אכילה לשם סעודה החייבת בברכה. ואף על פי שלא שבעת מאכילה זו, אין הדבר תלוי בדעתך, **אֶלָּא** כֹּל האוכל שיעור **שֶׁאֲחֵרִים קוֹבְעִים עָלָיו סְעוּדָה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ** ברכת המזון, משום שבטלה דעתו אצל כל אדם.

בגמרא לעיל התבאר מה היא הברכה האחרונה שיש לברך על פת הבאה בכיסנין, וכעת מבארת הגמרא מה היא הברכה הראשונה שיש לברך עליה: **רַב יְהוּדָה הָוָה עָסִיק לֵיהּ לִבְרֵיהּ** – רב יהודה שידך את בנו, **בַּי רַב יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא** – עם בתו של רב יהודה בר חביבא, **אַיְיתוּ לְקַמֵּיהוּ** – הביאו לפני האורחים **פַּת הַבָּאָה בְּכִסָּנִין, כִּי אֲתָא** – כשבא רב יהודה, **שַׁמְעֵינְהוּ דְּקָא מְבָרְכִי 'הַמּוֹצִיא'** – שמע שהם מברכים 'המוציא לחם מן הארץ'. לגלג רב יהודה על האורחים **וְאָמַר לְהוּ** [–להם], **מַאי צִיצִי דְּקָא שָׁמַעְנָא** – מה הוא זה שאני שומע שאתם חוזרים ואומרים 'צי צי' בברכתכם, **דִּילְמָא 'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ' קָא מְבָרְכִיתוּ** – שמא אתם מברכים ברכת 'המוציא לחם מן הארץ'. **אָמְרֵי לֵיהּ** – השיבו לו האורחים, **אִין** – כן, אנו מברכים על פת הבאה בכסנין 'המוציא לחם מן הארץ', משום **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, **רַבִּי מוֹנָא אָמַר מִשּׁוּם** [–בשם] **רַבִּי יְהוּדָה, פַּת הַבָּאָה בְּכִסָּנִין מְבָרְכִין עָלֶיהָ 'הַמּוֹצִיא לחם** מן הארץ' גם כשאוכלים אותה ללא קביעות סעודה. **וְאָמַר שְׁמוּאֵל** שֶׁהֲלָכָה **כְּרַבִּי מוֹנָא, וּמחמת כן בירכנו המוציא כדעת רבי מונא. אָמַר לְהוּ** – אמר להם רב יהודה, **אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא אִתְּמַר** – בדברי שמואל נאמר שאין הלכה כרבי מונא, ולא כפי שאמרתם בשמו. **אָמְרֵי לֵיהּ** – אמרו לו לרב יהודה, כיצד אתה אומר כן, ששמואל פסק שאין הלכה כרבי מונא, **וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – והרי אתה הוא זה שאמרת משמו של שמואל, **לַחְמָנִיּוֹת** [–מין מאפה, כעין פת הבאה בכיסנין], **מְעָרְבִין בָּהֶן עירובי חצרות, וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶן 'הַמּוֹצִיא'**. הרי שלדעת שמואל, יש לברך על הלחמניות שהם כפת הבאה בכיסנין 'המוציא לחם מן הארץ', וכדעת רבי מונא בדין פת הבאה בכיסנין. השיב להם רב יהודה, **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדין שם, בדין לחמניות, שמדובר באופן **דְּקָבַע סְעוּדָתֵיהּ עֲלֵיהוּ** – שקבע סעודתו עליהם, ומפני כך צריך לברך עליהם 'המוציא לחם מן הארץ'. **אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא קָבַע סְעוּדָתֵיהּ עֲלֵיהוּ** – אבל במקום שאינו קובע סעודתו עליהם, ואכל מהם מעט כשאר אכילת פת הבאה בכסנין, **לֹא** מברכים 'המוציא לחם מן הארץ', אלא 'בורא מיני מזונות'.

הגמרא דנה מה נחשב לסיום הסעודה, לענין שיהיה אסור לחזור ולאכול עד אחרי ברכת המזון: **רַב פָּפָּא אִיקְּלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן** – רב פפא הזדמן לביתו של רב הונא בנו של רב נתן, וישב לאכול שם. **בָּתַר דְּנָטְרֵי סְעוּדְתֵּיהוּ אַיְיתוּ לְקַמֵּיהוּ מִידֵי לְמֵיכַל** – לאחר שסיימו סעודתם הביאו לפניהם דבר מאכל נוסף לאכול, **שְׁקַל רַב פָּפָּא וְקָא אָכֵיל** – לקח ממנו רב פפא ואכלו. **אָמְרֵי לֵיהּ** – שאלו את רב פפא, **לֹא סָבַר לָהּ מַר** – האם אינך סובר כפי מה שנאמר **'וְאָמַר, אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל'** – הגומר סעודתו אסור לו לחזור ולאכול, עד שיברך ברכת המזון ויחזור לברך ברכה ראשונה, מפני שבגמר הסעודה הוא הסיח דעתו מהברכה הראשונה ומהסעודה. **אָמַר לְהוּ** – אמר להם רב פפא, סיום הסעודה אינו תלוי בגמר האכילה, ולא נאמר 'גמר, אסור מלאכול', אלא **'סִלֵּק**, אסור מלאכול' **אִתְּמַר** – נאמר, ואם כן, סיום הסעודה תלוי בסילוק הלחם וכל האוכל מהשלחן. ולכן, אף על פי שגמרתי את האכילה, אני רשאי לחזור ולאכול, מפני שעדיין לא סילקו את הלחם והאוכל מהשלחן.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בדין זה: **רָבָא וְרַבִּי זֵירָא אִיקְּלְעוּ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא** – רבא ורבי זירא הזדמנו לביתו של ראש הגולה, **לְבָתַר דְּסָלְיקוּ תַּבָּא מִקַּמֵּיהוּ** – לאחר שסילקו את השלחן מלפניהם, **שַׁדְּרוּ לְהוּ רֵישְׁתָּנָא** – שלחו להם מנה נוספת של בשר, **מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא** – מביתו של ראש הגולה. **רָבָא אָכֵיל** – רבא אכל מהמנה שנשלחה אליהם, **וְרַבִּי זֵירָא לֹא אָכֵיל** – ורבי זירא לא אכל ממנה, מפני שסילקו את השלחן ולא בירכו עדיין ברכת המזון. **אָמַר לֵיהּ** – אמר רבי זירא לרבא, מדוע אתה אוכל על אף שסילקו את השלחן מלפנינו, **לֹא סָבַר לָהּ מַר** – האם אינך סובר שמשעה **שסִּלֵּק** את כל האוכל מעל השלחן, **אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל** עד שיברך ברכת המזון. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רבא, איני חולק על דין זה, וגם לדעתי אסור לחזור ולאכול אחרי סילוק השלחן, אך שונה סעודה זו שאנו סועדים בה, שגם סילוק השלחן אינו נחשב לסיום הסעודה, מפני **שאֲנַן אַתְּבָא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא סָמְכִינַן** – אנו סומכים על שלחנו של ראש הגולה, ואין אנו מסיחים דעתנו מהסעודה, אלא דעתנו היא שאם הוא ישלח לנו מנות נוספות נאכל מהם.

הגמרא מביאה דעה נוספת בענין סיום הסעודה: **אָמַר רַב, הָרְגִיל בַּשֶּׁמֶן** – מי שרגיל למשוח ידיו בשמן אחרי האכילה, **שֶׁמֶן מְעַכְּבוֹ,** שאפילו אם גמר סעודתו וסילק המאכלים מלפניו, כל זמן שלא משח ידיו בשמן, עדיין הסעודה קיימת, ואוכל בלא ברכה. **אָמַר רַב אַשִּׁי, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב כַּהֲנָא** – כשהיינו בביתו של רב כהנא, **אָמַר לָן** – אמר לנו רב כהנא, **כְּגוֹן אֲנַן דְּרַגִּילִנַן בְּמִשְׁחָא** – כגון אנו שרגילים למשוח את ידינו בשמן אחרי הסעודה, **מִשְּׁחָא מְעַכְּבָא לָן** – משיחת השמן מעכבת לנו את סיום הסעודה, ואנו רשאים לחזור ולאכול כל זמן שלא משחנו את ידינו.

הגמרא מבארת מה היא מסקנת ההלכה: **וְלֵית הִלְכְתָּא כְּכָל הֵנִי שְׁמַעְתָּתָא** – ואין ההלכה ככל אותם השמועות שהובאו לגבי סיום הסעודה, ואין סיום הסעודה תלוי לא בגמר הסעודה, ולא בסילוק המאכלים מלפניו, ולא במשיכת ידיו בשמן. **אֶלָּא** ההלכה בענין זה היא, **כִּי הָא דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב** – כדין זה שאמר רב חייא בר אשי בשם רב, **שָׁלֹשׁ תְּכִיפּוֹת הֵן** – בשלשה מקומות הדין הוא שצריך לעשות את המעשה תכף, כלומר ללא הפסק מעשה אחר. **תֵּכֶף לְסִמִיכָה שְׁחִיטָה** – חובה לשחוט את הקרבן מיד לאחר הסמיכה ללא איחור, ושלא תהיה ביניהם פעולה אחרת. **תֵּכֶף לִגְאוּלָּה תְּפִלָּה** – חובה להתפלל תפילת שמונה עשרה מיד לאחר ברכת 'גאל ישראל'. **תֵּכֶף לִנְטִילַת יָדַיִם בְּרָכָה** – חובה לברך ברכת המזון תכף לאחר נטילת ידים במים אחרונים, ואין לאכול כלום בין הנטילה לברכת המזון.

נמצא למסקנת הגמרא, שסיום הסעודה תלוי במים אחרונים בלבד, ואינו תלוי לא בגמר הסעודה, לא בסילוק השלחן, ולא במשיחת ידיו בשמן. לכן כל זמן שלא נטל את ידיו במים אחרונים, מותר לאכול, ומשנטל ידיו אסור לאכול.

הגמרא מוסיפה תכיפה נוספת על שלשת התכיפות שאמר רב: **אָמַר אַבָּיֵי, אַף אָנוּ נאמַר** – אף אנו יכולים להוסיף על דברי רב ולומר, **'תֵּכֶף לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים בְּרָכָה'** – שהמקרב תלמיד חכם ומארחו בביתו, זוכה תכף לברכה בביתו. וראיה לדבר ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** בדברי לבן ליעקב אחרי שביקש יעקב לחזור לארצו (בראשית ל כז), **'נַחַשְׁתִּי, וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ'**, כלומר, בדקתי על ידי ניחושים, והתברר לי שהברכה באה אלי בזכותך. **אִיבָּעֵית אֵימָא מַהָכָא** – ואם תרצה תאמר שלומדים זאת מפסוק זה **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי פוטיפר (בראשית לט ה) **'וַיְבָרֶךָ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי, בִּגְלַל יוֹסֵף'**, שבגלל שהיה יוסף בביתו, זכה פוטיפר לברכה. ומכאן יש ראיה שהמקרב תלמיד חכם ומארחו בביתו, זוכה תכף לברכה.

המשך בעמוד קט

דגורם ברכה לעצמו. בכמה מקומות הוא בא ומברכין עליו ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו: **רב הונא אכל תליסר ריפתי.** מפת הבאה בכסנין ולא בירך אחריו: **אמר רב נחמן עדי כפנא.** גרסי': **עדי.** אלו. כלומר אלו לרעבון נאכלו ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכה אלא כל שאחרים קובעין אכילתן בכך טעון בהמ"ז כך פירש רב האי ורבותינו פירשו תליסר ריפתי מפת שלנו ולא בירך אחריו משום דלא שבע וקרא כתיב (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת וכך פי' רב יהודאי בה"ג ואינו נ"ל דלית ליה לרב הונא והם החמירו על עצמן עד כזית ועד כביצה (לעיל דף כ:) ודלא כר"מ ודלא כר' יהודה (לקמן דף מט:): **לחמניות.** אוביליא"ש בלע"ז: **אסור מלאכול.** עד שיברך בהמ"ז ויחזור ויברך על הבא לפניו דכיון דגמר אסח דעת' מברכה ראשונה ומסעודתיה: **סלק אתמר.** אם סלק הלחם וכל האוכל מעל השלחן ועדיין לא ברכו אסור לאכול: **ריסתנא.** אמנישטרשיו"ן: **אתכא דריש גלותא סמכינן.** ואין סילוקתנו סלוק שדעתנו אם ישא משאות מאת פניו אלינו נאכל: **הרגיל בשמן.** למשוח ידיו אחר אכילה: **שמן מעכבו.** לענין ברכה שאפילו גמר וסלק ולא משח ידיו עדיין סעודה קיימת ואוכל בלא ברכה: **ולית הלכתא ככל הני שמעתתא.** אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן אלא במים אחרונים כ"ז שלא נטל מים אחרונים הוא מותר לאכול ומשנטל אסור לאכול: **לנטילת ידים.** דמים אחרונים בהמ"ז ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו: **תכף לת"ח.** המקריבו אליו ומארחו בביתו: **ברכה.** בביתו: **מתני' ברך על היין כו'.** נוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין לשתות כדתניא לקמן (דף מג.) כיצד סדר הסבה כו' ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך אכילה כגון פרגיות ודגים ואח"כ מביאין השלחן ולאחר גמר סעודה יושבים ושותים ואוכלים ומה הן אוכלים פרפראות כגון כיסני דמעלו ללבא ולחמניות והוא יין ופרפרת שלאחר המזון ושניהם קודם בהמ"ז: **מעשה קדרה.** חלקא טרגיס וטיסני: **היו יושבים.** בלא הסבת מטות שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה ואוכלין ושותין בהסבה: **כל אחד ואחד מברך לעצמו.**

דאין קבע סעודה בלא הסבה:

בא

דְּגוֹרַם בְּרָכָה לְעַצְמוֹ רַב הוּנָא אָכַל תְּלֵיסַר רִיפְתֵּי בְּנֵי תְּלָתָא תְּלָתָא בְּקַבָּא וְלֹא בָּרֵיךְ א"ל רַב נַחְמָן עָדֵי כַּפְנָא אֶלָּא כָּל שֶׁאַחֵרִים קוֹבְעִים עָלָיו סְעוּדָה צָרִיךְ לְבָרֵךְ רַב יְהוּדָה הֲוָה עָסִיק לֵיהּ לִבְרֵיהּ בֵּי רַב יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא אַיְיתוּ לְקַמָּיְיהוּ פַּת הַבָּאָה בְּכִסְּנִין כִּי אֲתָא שַׁמְעֵינְהוּ דְּקָא מְבָרְכֵי הַמּוֹצִיא אָמַר לְהוּ מַאי צִיצִי דְּקָא שָׁמַעְנָא דִּילְמָא הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ קָא מְבָרְכִיתוּ אֲמְרֵי לֵיהּ אֵין דְּתַנְיָא רַבִּי מוֹנָא אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה פַּת הַבָּאָה בְּכִסְּנִין מְבָרְכִין עָלֶיהָ הַמּוֹצִיא וְאָמַר שְׁמוּאֵל הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא אָמַר לְהוּ אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא אִתְּמַר אֲמְרֵי לֵיהּ וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל לַחְמָנִיּוֹת מְעָרְבִין בָּהֶן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶן הַמּוֹצִיא שַׁאנִי הָתָם דְּקָבַע סְעוּדָתֵיהּ עֲלַיְיהוּ אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא קָבַע סְעוּדָתֵיהּ עֲלַיְיהוּ לֹא רַב פַּפָּא אִיקְּלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן בָּתַר דְּגָמַר סְעוּדָתֵיהוּ אַיְיתוּ לְקַמָּיְיהוּ מִידֵּי לְמֵיכַל שָׁקַל רַב פַּפָּא וְקָא אָכִיל אֲמְרֵי לֵיהּ לֹא סָבַר לָהּ מַר גְּמַר אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל אָמַר לְהוּ סְלֵק אִתְּמַר רָבָא וְרַבִּי זֵירָא אִיקְּלַעוּ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא לְבָתַר דִּסְלִיקוּ תַּבָּא מְקַמָּיְיהוּ שְׁדָרוּ לְהוּ רִיסְתְּנָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא רָבָא אָכִיל וְרַבִּי זֵירָא לֹא אָכִיל א"ל לֹא סָבַר לָהּ מַר סְלֵק אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל א"ל אֲנַן אַתַּכָּא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא סַמְכִינַן: אָמַר רַב הָרְגִיל בְּשֶׁמֶן שֶׁמֶן מְעַכְּבוֹ אָמַר רַב אַשִׁי כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב כַּהֲנָא אָמַר לָן כְּגוֹן אֲנַן דְּרִגִילִינַן בְּמִשְׁחָא מִשְׁחָא מְעַכְּבָא לָן וְלֵית הִלְכְתָא כְּכָל הַנֵּי שְׁמַעְתְּתָא אֶלָּא כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב שָׁלֹשׁ תְּכִיפוֹת הֵן תֵּכֶף לְסַמְכָיָה שְׁחִיטָה תֵּכֶף לְנִאוּלָה תְּפִלָּה תֵּכֶף לְנְטִילַת יָדַיִם בְּרָכָה אָמַר אַבָּיֵי אַף אָנוּ נֹאמַר תֵּכֶף לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים בְּרָכָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ אִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא שֶׁנֶּאֱמַר וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף: **מתני'** בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן פָּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן בֵּרֵךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן בֵּרֵךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת עַל הַפַּרְפֶּרֶת לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת בש"א אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה הָיוּ יוֹשְׁבִין כָּל אֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ הֵסַבּוּ אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּן

בא

מידהו ר"י ור"ת היו אומרים שלא לברך כלל אשאר משקין הבאין בתוך הסעודה וטעמא דפת פוטרת כל הדברים הבאים בשבילה והשתא יין פוטר כל מיני משקין לפי שעיקר משקה הוא והוא ראש לכל מיני משקין ולכך הוא העיקר והן טפלין לו לענין ברכה והלכך משקין הבאין מחמת הסעודה שבאין בשביל הפת לשרות המאכל וגם א"א לאכילה בלא שתיה והלכך פת פוטרתן חוץ מן היין כדקאמר גמרא טעמא ולהאי טעמא ניחא מה שאנו מברכים בפסח על החזרת על אכילת מרור לבד שהעולם מקשים אמאי אין מברכין נמי ב"פ האדמה וב"פ האדמה דשאר ירקות אינו פוטר כדקאמרינן התם כיון דאיכא הגדה והלל אסח דעתיה אלא וודאי טעמא הוי כיון דרחמנא קבעיה חובה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו הוי כמו דברים הרגילין לבא מחמת הסעודה דפת פוטרתן: **לחמניות.** פרש"י אוביליא"ש ולא נהירא דא"כ אפילו לא קבע נמי לבריך המוציא שהרי הוא לחם גמור שהרי סופו עיסה ונראה לפרש דהיינו נילי"ש מידהו כי קבע סעודתיה עליה מברך עליו המוציא כמו בפורים מידהו רבינו שמשון פירש דאין לברך עליו המוציא דהוי כמו דייסא: **סלק** אתמר. משמע שדרכן היה לסלק השלחן קודם בהמ"ז ולכאורה קשה למנהג שלנו שאנו מקפידים שלא לסלק הלחם קודם ושמא בימיהם נמי לא היו מסלקין השלחן מקמי המברך כי אם מלפני שאר המסובין לפי שהיו להן שלחנות קטנים וכל אחד לפני עצמו אוכל על שלחנו אבל אנו שרגילים לאכול כולנו על שלחן אחד אין נאה לסלק השלחן עד לאחר ברכת המזון: **רבי** זירא לא אכל. תימה לפי מה שמפרשים העולם הב לן ונבריך אסור למשתי בלא ברכה שלפניו אמאי לא אכל לבריך עליה וליכול ושמא היה תבשיל שהיה בו פת והיה צריך ברכת המוציא ונט"ר וטורח היה לעשות כל כך: **אתכא** דריש גלותא סמכינן. מי ששכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונבריך אינו היסח הדעת דאנן אתכא דרחמנא סמכינן ואם שכח וברך ולא אכל אפיקומן א"צ לחזור דכל מצות לשם מצוה עשויות והא דאמרינן כי אמר הב לן ונבריך אסור למשתי וכן אסורים כולן היינו דוקא כי אמר בעל הבית אבל לא אורח (וכי אסורים כולן היינו כי אמר בעה"ב אבל בשביל אורח אינן נאסרין) ואף איהו גופא יכול לחזור ולאכול עם בעה"ב: **אתכא** דריש גלותא סמכינן. וכשרגיל לאכול מיני פירות ומביאין להם בזה אחר זה יש אומר שצריך לברך אכל חד וחד לפי שאינן יודעים אם יתן להם בעה"ב יותר ונראה שאין צריך לברך לפי שסומכין על שלחן בעה"ב והיינו דבי ריש גלותא: **תכף** לנטילת ידים ברכה. והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול עד שיברך והוא הדין אם אמר הב לן ונבריך אפי' בלא נטילה: **ברך** על הפת פטר את הפרפרת.

נראה דמיירי בפרפרת שבתוך הסעודה דאי בפרפרת שלאחר הסעודה הא פסק רב פפא דברים הבאים לאחר סעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם ורש"י פירש פרפרת מיני דגים ופרגיות וקצת קשה א"כ מאי קמ"ל דברך על הפרפרת דלא פטר את הפת ונראה כפירוש ר"ח דפירש דפרפרת פת צנומה בקערה דלית בה תוריתא דנהמא דמברכין עליה ברא מיני מזונות והשתא ניתא דאצטריך לאשמעינן ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אע"ג דהוא מין פת וכן משמע בגמרא דחשיב פרפרת מעשה קדרה ומעשה קדרה היינו חלקא טרגיס וטיסני בדאמרינן לעיל (לז.): **הסבו** אחד מברך לכלן. ואנו אין לנו הסבה אלא בפת בלבד ופת מהני אפי' בלא הסבה דדוקא לדידהו שהיו אוכלים בהסבה היו צריכים הסבה אלא ישיבה שלנו הוי קביעות לנו כהסבה דידהו שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד וכשאנו אוכלין יחד היינו קביעותינו והכא דקאמר היו יושבין וכו' בגמרא משמע דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון בבהמ"ז כעובדא דתלמידי דרב בברכת המוציא מההיא דפליגי ביין אי בעי הסבה ומיהו בני אדם האוכלים בדרך והולכים ולא ישבו כל אחד מברך לעצמו וא"ת מאי שנא דבמוגמר אפילו לא הסבו אחד מברך לכולם בירושלמי פריך ומשני משום דבמוגמר כולם נהנים ביחד אבל אכילה ושתיה אינה באה אלא לזה אחר זה:

ואע"פ

כיוון שאין זה אלא ניסיון בוודאי ניתנו לו הכוחות להתגבר עליו, ואין הדבר תלוי אלא ברצונו.

ממכתב י"ז שבט תשי"ח

תוספות

ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה. וכבר ברכו ברכת המזון ויש הפסק בין יין למוגמר:

ורב ששת אמר אינו פוטר ורב נחמן אמר פוטר וכל תלמידי דרב וכו'. ונראה דהלכה כתלמידי דרב דרב ששת קאי כותייהו והלכתא כותיה דר"נ בדיני וברב ששת באיסורי ואע"ג דקי"ל דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי שאני הכא דכל תלמידי דרב פליגי עליה מסתמא כך שמעו מרב מיהו אין אנו צריכין לאותו פסק דאין אנו מושכין ידינו מן הפת כלל ונראה דיין שלפני סעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה אע"ג דפסקינן הכא דיין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין דלאחר הסעודה שאני הכא דזה לשרות וזה לשתות אבל זה לשתות וזה לשרות פוטר שפיר כגון יין שלפני הסעודה פוטר שבתוך הסעודה ומה דנקט שבתות וי"ט לאו דוקא דה"ה אם קבעו סעודה על היין בשאר ימות החול ואם הביא אדם יין לפני הסעודה לשתות בתוך הסעודה פשיטא דיין דלפני סעודה פוטרתו כיון דדעתיה למשתי וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך הסעודה וכן הבדלה אם הביא על שלחנו להבדיל דפוטר יין שלאחרי כן שבתוך הסעודה ושבתות וי"ט לאו דוקא ולא אתא למעוטי אלא נמלך ואפילו את"ל דדוקא נקט שבתות וי"ט מ"מ יש לומר ה"מ לענין שבא לפטור יין שלאחר המזון שהוא אחר שמשכו ידיהם מן הפת שאין רגילות לקבוע לשתות יין לאחר המזון בקביעות אלא בשבתות וימים טובים ולא בשאר ימים אבל לענין לפטור יין שבתוך המזון שרגילות לשתות ודאי אפילו בשאר ימים פטר ליה יין שלפני המזון אע"פ דזה לשתות וזה לשרות דעד כאן לא איבעיא לן אלא אי לשרות דלא חשיב מפיק לשתות אבל לשתות דחשיב טפי דהיינו יין שלפני המזון פשיטא דפוטר יין דלשרות וכן משמע נמי בערבי פסחים (דף קא.) גבי שקדשו בב"ה דר' יוחנן אמר אף ידי יין נמי יצאו ואין צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה אע"ג דקדשו שלא במקום סעודה ס"ל לרבי יוחנן מדיצאו ידי קידוש מידי יין נמי יצאו ואף על גב דאיתותב רבי יוחנן היינו דוקא בשינוי מקום א"כ נראה משם דה"ה להבדלה דאין לחלק בין הבדלה לקידוש ולאפוקי מהני דחולקין ואמרי דוקא קידוש פוטר משום דאין קידוש אלא במקום סעודה אבל יין של הבדלה לא פטר אפילו הבדיל לאחר נטילה דהכי מיירי הא דפסקינן דיין שלפני המזון פוטר היין שבתוך המזון דבכר נטל ידיו והכי משמע בסמוך מתוך הברייתא כיצד סדר הסבה וכו' מיהו נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לאכול ולשתות שם פוטר אפילו דהבדלה כדפריש מההיא דערבי פסחים ועוד דלא גרע יין דהבדלה מיין שלפני הסעודה דפטר ומיהו יש שמחמירין להבדיל קודם נטילת ידים לאפוקי נפשייהו מפלוגתא דאז ודאי צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש ולא פטר יין שבתוך המזון: **יין** שבתוך המזון מהו שיפטור יין שלאחר המזון. ומיירי דלא הוה להו יין לפני המזון: **הסבו** אין לא הסבו לא. תימה אמאי מקשה מדיוקא ותקשי ליה מרישא בהדיא דקתני היו יושבים מברך כל אחד לעצמו וי"ל דאי מרישא הוה אמינא שישבו בשביל עסק אחר שלא היה דעתם מתחלה לאכול אבל אם ישבו אדעתא לאכול אפילו בלא הסבה נמי מהניא:

עשרה בני אדם שהיו מהלכין כו' ניזיל וניכול לחמא כו' כישבו והסבו דמיא. והשתא ניחא הא דפריש במתניתין דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון כדמשמע הכא מתוך הברייתא דעשרה בני אדם וכו' וא"ת אמאי המותינו למיבעי עד ברכת המזון והיאך ברכו על הפת מתחלה וי"ל שמא מיירי דישבו לאכול זה אחר זה וברך כל אחד לעצמו המוציא:

כל

רש"י

בא להם יין בתוך המזון כו'. בגמ' מפרש טעמא (ד' מג.): **והוא אומר על המוגמר.** אותו שברך על היין הוא מברך על המוגמר שהיו רגילים להביא לפניהם אחר אכילה אבקת רוכלין על האש במחתות לריח טוב ומברכים עליו בורא עצי בשמים: **לאחר סעודה.** לאחר בהמ"ז שאינו מצרכי סעודה אפי' הכי מי שברך על היין שהתחיל בברכות אחרונות גומרן: **גמ' לא שנו.** דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון: **אלא בשבתות כו'.** דדעתו לישב אחר המזון ולשתות וכי בריך ברישא אדעתא דהכי בריך: **על כל כוס וכוס.** דהוה כנמלך ומתחיל בשתיה בכל חד וחד: **יישר.** יפה עשית: **וכן אמר ריב"ל.** לעשות: **לא סבר לה מר כו'.** דבי"ט לאו נמלך הוא: **נמלך אנא.** איני רגיל לקבוע סעודה על היין: **בא להם יין בתוך המזון.** וקודם המזון לא בא להם: **אם תמצי לומר.** להביא ראיה ממשנתנו דקתני דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון אינה ראיה דהתם זה לשתות וזה לשתות אבל שבתוך המזון לשרות אבילה שבמעיו הוא בא ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות: **לאחר המזון אחד מברך לכולן.** קס"ד דה"ק דבשביאו יין שני אחר המזון אחד מברך לכולן והא תנא ליה דכל אחד ואחד יברך על שבתוך המזון לעצמו וקא מצריך תו ברכה על שלאחר המזון: **פטר את הפרפרת.** אע"פ שאין צורך סעודה למלוי הכרס אלא למגמר אבילה: **וכל שכן מעשה קדרה.** שהוא לאכול לזון ממש: **בדוך פלן.** במקום פלוני דקבעו להם מתחלה מקום בדבור ועצה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד אינה קביעות: **אזלו תלמידיו בתריה.** דקברוהו בעיר אחרת: **נהר דנק.** כך שמו: **רישא דוקא.** דקתני היו יושבים בלא הזמנת מקום הוא דלא הוי קביעות אבל אנו שהזמנינהו לכך הוי קביעות ואחד מברך לכולן:

אהדר

בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ אַחַר הַמָּזוֹן אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם וְהוּא אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר וְאע"פ שֶׁאֵין מְבִיאִין אֶת הַמּוּגְמָר אֶלָּא לְאַחַר סְעוּדָה: **גמ'** אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה א"ר יוֹחָנָן לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הוֹאִיל וְאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס אִתְּמַר נַמִי אָמַר רַבָּה בַּר מָרִי א"ר יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וּבְשָׁעָה שֶׁאָדָם יוֹצֵא מִבֵּית הַמֶּרְחָץ וּבְשְׁעַת הַקָּזַת דָּם הוֹאִיל וְאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וָכוֹס רַבָּה בַּר מָרִי אִיקְּלַע לְבֵי רָבָא בְּחוֹל חַזְיֵיהּ דְּבָרִיךְ לִפְנֵי הַמָּזוֹן וְהָדַר בָּרִיךְ לְאַחַר הַמָּזוֹן א"ל יֵישַׁר וְכֵן אָמַר ריב"ל רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אִיקְּלַע לְבֵי אַבַּיֵי בְּי"ט חַזְיֵיהּ דְּבָרִיךְ אַכָּל כָּסָא וְכָסָא א"ל לֹא סָבַר לַהּ מַר לְהָא דְּרִיב"ל א"ל נִמְלָךְ אֲנָא אִיבַּעְיָא לְהוּ בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן מַהוּ שֶׁיְּפַטּוֹר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן אִם תִּימְצֵי לוֹמַר בֵּרַךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן פּוֹטֵר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן מִשּׁוּם דְּזֶה לִשְׁתּוֹת וְזֶה לִשְׁתּוֹת אֲבָל הָכָא דְּזֶה לִשְׁתּוֹת וְזֶה לִשְׁרוֹת לֹא אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא רַב אָמַר פּוֹטֵר וְרַב כַּהֲנָא אָמַר אֵינוֹ פּוֹטֵר רַב נַחְמָן אָמַר פּוֹטֵר וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר אֵינוֹ פּוֹטֵר רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה וְכָל תַּלְמִידֵי דְּרַב אַמְרֵי אֵינוֹ פּוֹטֵר אִיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ לְאַחַר הַמָּזוֹן אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם א"ל הָכִי קָאָמַר אִם לֹא בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן אֶלָּא לְאַחַר הַמָּזוֹן אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם: בֵּרַךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת עַל הַפַּרְפֶּרֶת לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת ב"ש אוֹמְרִים אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה: אִיבַּעְיָא לְהוּ ב"ש אַרִישָׁא פְּלִיגִי אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי דְּקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא בֵּרַךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת וְכ"ש מַעֲשֵׂה קְדֵרָה וְאָתֵי ב"ש לְמֵימַר לֹא מִיבַּעְיָא פַּרְפֶּרֶת דְּלֹא פְּטָרָה לְהוּ פַּת אֶלָּא אֲפִילּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה נַמִי לֹא פְּטָרָה אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי דְּקָתָנֵי בֵּרַךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת פַּת הוּא דְּלֹא פָּטַר אֲבָל מַעֲשֵׂה קְדֵרָה פָּטַר וְאָתוּ ב"ש לְמֵימַר וַאֲפִי' מַעֲשֵׂה קְדֵרָה נַמִי לֹא פָּטַר תִּיקוּ: הָיוּ יוֹשְׁבִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוּ': הֵסַבּוּ אֵין לֹא הֵסַבּוּ לֹא וּרְמִינְהוּ עֲשָׂרָה שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ אע"פ שֶׁכּוּלָּם אוֹכְלִים מִכִּכָּר אֶחָד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ יָשְׁבוּ לֶאֱכוֹל אע"פ שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכִּכָּרוֹ אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם קָתָנֵי יָשְׁבוּ אע"פ שֶׁלֹּא הֵסַבּוּ אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק כְּגוֹן דְּאַמְרֵי נִיזִיל וְנֵיכוּל לַחְמָא בְּדוּךְ פְּלָן כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב אֲזָלוּ תַּלְמִידָיו בַּתְרֵיהּ כִּי הַדְרֵי אַמְרֵי נִיזִיל וְנֵיכוּל לַחְמָא אַנַּהַר דַּנַּק בָּתַר דְּכַרְכֵי יַתְבֵי וְקָא מִיבַּעְיָא לְהוּ הֵסַבּוּ דּוּקָא תְּנַן אֲבָל יָשְׁבוּ לֹא אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּאַמְרֵי נִיזִיל וְנֵיכוּל רִיפְתָּא בְּדוּכְתָּא פְּלָנִיתָא כִּי הֵסַבּוּ דְּמֵי לֹא הֲוָה בְּיָדֵיהוּ קָם רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה

אהדר

בָּא לְהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן – אם הביאו לסועדים יין בתוך הסעודה, **כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מהסועדים **מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ**, ואין אחד מברך כדי לפטור את האחרים. ואם הביאו להם יין **אַחַר הַמָּזוֹן** – לאחר הסעודה, לפני ברכת המזון, **אֶחָד** מהסועדים **מְבָרֵךְ לְכוּלָּם**, ופוטר אותם בברכתו. וְאותו אחד שבירך על היין, **הוּא אוֹמֵר** את ברכת 'בורא עצי בשמים' שמברכים **עַל** ריח העשן העולה מן **הַמּוּגְמָר** – הקטורת, שהיא מחתה של אש שמניחים עליה אבקה של עצי בשמים לריח טוב, שהיה דרכם להביא בסוף הסעודה, **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְבִיאִין אֶת הַמּוּגְמָר אֶלָּא לְאַחַר סְעוּדָה** – אחרי ברכת המזון, והוא אינו מצרכי הסעודה, אף על פי כן מי שבירך על היין בסעודה זוכה בברכה זו, מפני שהוא התחיל בברכות האחרונות של הסעודה.

גמרא

שנינו במשנתנו, ברך על היין לפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. מבארת הגמרא דין זה: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** במשנתנו שהמברך על היין לפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, **אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, הוֹאִיל** ובימים אלו **אָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן**, ודעתו לישב ולשתות יין בסיום הסעודה קודם ברכת המזון, ולכן כשבירך על היין לפני הסעודה, דעתו גם על היין שלאחריה, **אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, שאין דרכו של אדם לקבוע סעודתו על היין, **מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס**, מפני שהוא כמי שנמלך, היינו שבכל כוס וכוס הרי הוא כמי שמתחיל עתה בשתיה, שחייב לברך.

הגמרא מבארת שגם רבי יהושע בן לוי סובר כן: **אִתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר מָרִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לֹא שָׁנוּ** במשנתנו, שהמברך על היין לפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, **אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, וּבְשָׁעָה שֶׁאָדָם יוֹצֵא מִבֵּית הַמֶּרְחָץ, וּבְשָׁעַת הַקָּזַת דָּם, הוֹאִיל וְאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן** בזמנים אלו, **אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה** שאין אדם רגיל לקבוע סעודתו על היין, **מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס**, מפני שהוא כמי שנמלך.

הגמרא מביאה מעשה שבו האמוראים פסקו למעשה כדבריו של רבי יהושע בן לוי: **רַבָּה בַּר בַּר מָרִי אִיקְּלַע לְבֵי רָבָא בַּחוֹל** – רבה בר מרי הזדמן לביתו של רבא ביום חול, **חַזְיֵיהּ דְּבָרִיךְ לִפְנֵי הַמָּזוֹן** – ראה רבה בר מרי שרבא בירך על היין לפני הסעודה, **וְהָדַר בָּרִיךְ לְאַחַר הַמָּזוֹן** – ושוב חזר ובירך על היין לאחר הסעודה. **אָמַר לֵיהּ** רבה בר מרי לרבא, **יִישַׁר** – יפה עשית, **וְכֵן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי** לעשות, וכפי שנתבאר לעיל, שכך אמר רבה בר מרי בשמו.

הגמרא מביאה מעשה המבאר על איזה אופן נאמרו דברי רבי יהושע בן לוי: **רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אִיקְּלַע לְבֵי אַבַּיֵי בְּיוֹם טוֹב** – רב יצחק בר יוסף הזדמן לביתו של אביי ביום טוב, **חַזְיֵיהּ דְּבָרִיךְ אַכָּל כָּסָא וְכָסָא** – ראה רב יצחק בר יוסף שאביי מברך בסעודה על כל כוס וכוס, אף על פי שהוא בירך כבר על היין שלפני הסעודה. **אָמַר לֵיהּ** – שאל אותו רב יצחק, **לֹא סָבַר לַהּ מַר לְהָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי** – האם אינך כפי שאמר רבי יהושע בן לוי, שביום טוב אין אדם נמלך מלשתות יין. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו אביי, איני רגיל לקבוע סעודה על היין, ולכן **נִמְלָךְ אָנָא** – בכל כוס שאני שותה אני נמלך מחדש לשתותו, ולפיכך עלי לחזור ולברך על כל כוס וכוס.

הגמרא מבררת האם המברך על היין בתוך הסעודה, פוטר את היין שבא בסופה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ**, חבורה שישבו בסעודה, **וּבָא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן** – הביאו לפניהם יין בתוך הסעודה, ובירכו עליו 'בורא פרי הגפן', **מַהוּ שֶׁיִּפְטוֹר** – האם ברכה זו תפטור **אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן** – לאחר הסעודה, קודם שבירכו ברכת המזון. **אִם תִּימְצִי לוֹמַר** – אם תרצה לומר שיש לפשוט ספק זה ממשנתנו, **מִמָּה** ששנינו **בְּרַךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלְּפְנֵי הַמָּזוֹן פּוֹטֵר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן**, וכשם שהיין שלפני הסעודה פוטר את היין שלאחריה, כך גם היין שבתוך הסעודה פוטר את היין שלאחריה. זו אינה ראיה, **מִשּׁוּם דְּזֶה** – מפני שהיין שלפני הסעודה בא כדי **לִשְׁתּוֹת**, **וְגַם זֶה** – היין שבא לאחר הסעודה בא כדי **לִשְׁתּוֹת**, וכיון ששני סוגי השתיה שוים בחשיבותם, דין הוא שברכת היין שלפני הסעודה פוטרת את היין שלאחריה. **אַכָּל הָכָא**, בדין ברכת היין שבתוך הסעודה, **דְּזֶה** – היין שאחרי הסעודה בא כדי **לִשְׁתּוֹת**, **וְאִילּוּ זֶה** – היין שבא בתוך הסעודה בא רק כדי **לִשְׁרוֹת** את המאכל שבמעיו, ואין ברכתו חשובה כמי שבא לשתות, אפשר שיין זה שבתוך הסעודה **לֹא** פוטר את היין שלאחר הסעודה. **אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא** – או שמא אין הבדל בין ברכה על יין שבא לשתות לברכה על יין שבא לשרות, וכשם שהמברך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, כך גם היין שבתוך המזון, פוטר את היין שלאחר המזון.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: **רַב אָמַר**, היין שבתוך הסעודה **פּוֹטֵר** בברכתו את היין שלאחר הסעודה. **וְרַב כַּהֲנָא אָמַר**, היין שבתוך הסעודה **אֵינוֹ פּוֹטֵר** את היין שלאחר הסעודה. **רַב נַחְמָן אָמַר, פּוֹטֵר** וכדעת רב, **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר, אֵינוֹ פּוֹטֵר** וכדעת רב כהנא. וכן **רַב הוּנָא, וְרַב יְהוּדָה, וְכָל תַּלְמִידֵי דְּרַב אָמְרֵי** – אומרים, **אֵינוֹ פּוֹטֵר**.

למדנו בדברי רב נחמן שיין שבתוך המזון פוטר את היין שלאחר המזון. רבא מקשה על דברי רב נחמן: **אֵיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן**, שנינו במשנתנו **בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ**, הרי שהמשנה עוסקת בדין חבורה שבירכו על היין בתוך המזון, ואף על פי כן ממשיכה המשנה, אם בא להם יין גם **לְאַחַר הַמָּזוֹן, אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם**. נמצא שמפורש במשנה שהיין שבתוך המזון אינו פוטר את היין שלאחר המזון, ולכן הצריכה המשנה לברך שוב על יין זה.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן, **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת המשנה לומר, אם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו, אך **אִם לֹא בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, אֶלָּא** רק **לְאַחַר הַמָּזוֹן**, היין שלאחר המזון חייב בברכה, וברכה זו **אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם**. ולפי פירוש זה, אין ללמוד מהמשנה, שהיין שבתוך המזון אינו פוטר את היין שלאחר המזון.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): **בְּרַךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת, עַל הַפַּרְפֶּרֶת לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת**. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה. הגמרא מבררת במה נחלקו בית שמאי עם תנא קמא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, בֵּית שַׁמַּאי אַרִישָׁא פְּלִיגִי** – האם בית שמאי חולקים על הרישא של דברי תנא קמא, **אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי** – או שמא הם חולקים על הסיפא של דבריו. מבארת הגמרא את הספק: האם בית שמאי חולקים על הרישא, **דְּקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא** ברישא **'בְּרַךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת'**, אף על פי שהפרפרת אינה צורך הסעודה למילוי הכרס, אלא רק כדי לגרור את האכילה, **וְאִם** כן לפי דעת תנא קמא **כָּל שֶׁכֵּן** שהמברך על הפת פטר בברכתו **מַעֲשֵׂה קְדֵרָה** – תבשיל, שבא לזון ממש. **וְאִתֵּי בֵּית שַׁמַּאי לְמֵימַר** – ובאו בית שמאי לחלוק על שני הדינים ולומר **לֹא מִיבַּעְיָא פַּרְפֶּרֶת דְּלָא פָּטְרָה לְהוּ פַּת** – אין צריך לומר שהפרפרת אינה נפטרת בברכת הפת, **אֶלָּא** נוסף על זה, **שֶׁאֲפִילּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה, נַמִּי** – גם אותו **לֹא פָּטְרָה** ברכת הפת. **אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי** – או שמא בית שמאי חולקים על הסיפא של דברי תנא קמא, **דְּקָתָנֵי** תנא קמא בסיפא **'בְּרַךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת, לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת'**, ויש לדייק מדבריו, **פַּת הוּא דְּלֹא פָּטַר** – רק את הפת הוא לא פטר בברכת הפרפרת, **אֲבָל** את **הַמַּעֲשֵׂה קְדֵרָה הוּא פָּטַר. וְאָתוּ בֵּית שַׁמַּאי לְמֵימַר, וַאֲפִילּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה נַמִּי לֹא פָּטַר** – המברך על הפרפרת לא בלבד שאינו פוטר את הפת, אלא נוסף על כך שגם מעשה קדירה אינו פוטר. מסיימת הגמרא, **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): **הָיוּ יוֹשְׁבִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹ'** מברך לעצמו, הסבו, אחד מברך לכולן.

מדייקת הגמרא: דווקא **אִם הֵסַבּוּ, אִין** – כן, מברך אחד לכולם, אך **אִם לֹא הֵסַבּוּ, לֹא** מברך אחד לכולם, אלא כל אחד ואחד מברך לעצמו.

וּרְמִינְהוּ – ויש להקשות על זה ממה ששנינו בברייתא, **עֲשָׂרָה** אנשים **שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ** ואוכלים יחדיו, **אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּם אוֹכְלִים מִכִּכָּר** לחם **אֶחָד** המשותף לכולם, אין זו נחשבת לקביעות

המשך בעמוד ס"ג

אַהֲדַר קְרָעֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ – החזיר לאחוריו את הקרע שקרע בחלוקו בהספד רבו, דהיינו שסיבב את החלוק מה שלפנים העביר לאחור ומה שלאחור העביר לפנים, וְקָרֵע בשפת החלוק לפניו קְרִיעָה אַחֲרִינָא – קריעה אחרת, כדי להראות עכשיו אבלות כמו ביום המיתה, על שהיו צריכים להוראה ואינם יודעים להורות. אָמַר רב אדא בר אהבה, נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב וּבְרִכַּת מְזוֹנָא לֹא נַמְרִינַן – רב נפטר ואנו איננו יודעים ללמוד את המשנה בדין ברכת המזון. עַד דַּאֲתָא הַהוּא סָבָא – עד שבא אותו זקן רְמָא לְהוּ מַתְנִיתִין אַבְרַיְיתָא – הקשה להם מהמשנה על הברייתא, כפי שהקשינו לעיל (מב:), שמדברי המשנה משמע שאם ישבו כל אחד יברך לעצמו, ובברייתא מפורש שאפילו בישיבה אחד מברך לכולם, וְשַׁנִּי לְהוּ – ותירץ להם, שהברייתא עוסקת בחבורה שקבעו לעצמם מקום לאכילה וּכְיָון דְּאָמְרִי נֵיזִיל וְנֵיכוֹל לַחְמָא בְּרוּךְ פְּלָן – שאמרו 'נלך ונאכל לחם במקום פלוני', כְּהֵסְבּוּ דְּמֵי – דינו כדין 'היסבו' שאחד מברך לכולם. ואם כן אף חבורה זו שקבעו לאכול על שפת הנהר, כיון שזימנו עצמם מתחילה לישב במקום זה, נחשב כהסיבה ואחד יברך לכולם.

שנינו במשנה, בדין הסיבה על הפת, הֵסַבּוּ אֶחָד מְבָרֵךְ לכולם.

מבארת הגמרא האם דין זה נאמר גם בברכת היין: אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה, שאחד מברך לכולם, אֶלָּא לגבי פַּת, דְּבָעֵי הֵסַבָּה – שצריך הֵסַבָּה. אֲבָל יַיִן, לֹא בָּעֵי הֵסַבָּה – אינו צריך הסיבה, וגם ללא הסיבה, כיון ששותים ביחד אחד מברך לכולם. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ יַיִן נַמִּי בָּעֵי הֵסַבָּה – גם יין צריך הסיבה, וללא הסיבה כל אחד מברך לעצמו.

הגמרא מביאה לשון אחרת למחלוקתם: אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב לֹא שָׁנוּ שאחד מברך לכולם אֶלָּא לגבי פַּת, דִּמְהַנְּיָא לֵיהּ הֵסַבָּה – שמועילה לו הסיבה, אֲבָל יַיִן, לֹא מְהַנְּיָא לֵיהּ הֵסַבָּה – לא מועילה לו הסיבה, ואפילו אם היסבו, כל אחד מברך לעצמו. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ יַיִן נַמִּי מְהַנְּיָא לֵיהּ הֵסַבָּה – גם ליין מועילה הסיבה, ואם הסבו, אחד מברך לכולם.

נמצא שלפי הלשון הראשון מחלוקתם היא האם היין צריך הסיבה, ולפי הלשון השני מחלוקתם היא האם ליין מועילה הסיבה. הגמרא מקשה על שתי הלשונות של המחלוקת: מֵיתִיבֵי שנינו בברייתא, כֵּיצַד הוא סֵדֶר הֵסַבָּה, אוֹרְחִין נִכְנָסִין לביתו של בעל הבית, וְאינם מסיבים על המיטות עדיין, אלא יוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּי סַפְסָלִין וְעַל גַּבֵּי קָתֶדְרָאוֹת [–סוגי כסאות] עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ כּוּלָּם. הֵבִיאוּ לָהֶם מַיִם – כשמביאים להם מים לנטילת ידים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת כדי לקבל בה את הכוס ששותה לפני הסעודה. בָּא לָהֶם יַיִן – כשמביאים לפניהם יין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ בורא פרי הגפן, ושותה, ואין אחד מברך לכולם.

עד כאן ביארה הברייתא, את סדר הכניסה, לפני ההסיבה. ממשיכה הברייתא לבאר את סדר ההסיבה לסעודה: עָלוּ על המיטות וְהֵסַבּוּ עליהן לסעוד את סעודתם, וּבָא לָהֶם מַיִם – והביאו להם מים לנטילת ידים, אַף עַל פִּי שֶׁלִּפְנֵי שתיית היין כָּל אֶחָד וְאֶחָד נָטַל יָדוֹ אַחַת, חוֹזֵר וְנוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו מפני שצריך לאכול בשתיקה. בָּא לָהֶם יַיִן – ובשעה שהביאו לפניהם יין, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד בָּרַךְ לְעַצְמוֹ על היין, לפני שנכנסו להסב, עליהם לברך שוב, ובברכה זו אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם.

נמצא, שבשעה שהם ישבו לשתות, כל אחד מברך על היין לעצמו, ובשעה שהם היסבו, אחד מברך על היין לכולם. חוזרת הגמרא לבאר את הקושיא מהברייתא: לְהַאי לִישְׁנָא דְּאָמַר רַב – לפי אותה לשון, שלפיה אמר רב 'לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּבָעֵי הֵסַבָּה, אֲבָל יַיִן לֹא בָּעֵי הֵסַבָּה', וגם ללא הסיבה אחד מברך על היין לכולם, קַשְׁיָא רֵישָׁא – קשה מהרישא של הברייתא, שמבואר בה שכל אחד מהאורחים היושבים מברך על היין לעצמו, שהלא לפי דברי רב, היה צריך אחד לברך על היין לכולם. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי אוֹרְחִין – שונה דין האורחים, המבואר בברייתא, דְּדַעְתַּיְיהוּ לְמֵיעֲקַר – שדעתם היתה לעקור ממקומם אחרי שתיית היין, ולעלות להסב במקום אחר, שמקום שתיית היין אינו מקום הסיבת הסעודה, וכל ישיבתם שם היתה עד שיתכנסו כל הקרואים. ובאופן זה, גם לדעת רב, כל אחד מברך לעצמו. ומה שאמר רב, 'יין לא בעי הסיבה', שאפילו בישיבה אחד מוציא את כולם, הוא דווקא באופן שקבעו לשתות יין שלא בשעת סעודה, או באופן שקבעו לשתות יין בשעת סעודה, ושתיית היין היא באותו מקום של הסעודה, שאין דעתם לעקור אחרי שתיית היין, לסעוד במקום אחר.

וּלְהַאי לִישְׁנָא דְּאָמַר רַב – ולפי אותה לשון, שלפיה אמר רב 'לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דִּמְהַנְּיָא לֵיהּ הֵסַבָּה, אֲבָל יַיִן לֹא מְהַנְּיָא לֵיהּ הֵסַבָּה', ואפילו אם היסבו כל אחד מברך על היין לעצמו, קַשְׁיָא סֵיפָא – קשה מהסיפא של הברייתא, שמבואר בה שאחרי שהסבו אחד מברך על היין לכולם. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם – שונה הדין שם בברייתא, שעלו להסב כדי לאכול פת ובהסיבה זו שתו גם יין, שבאופן זה ההסיבה מועילה, דְּמִגּוֹ דְּקָא מְהַנְּיָא לֵיהּ הֵסַבָּה לַפַּת, מְהַנְּיָא לֵיהּ הֵסַבָּה לַיַּיִן – שמתוך שההסיבה מועילה לפת, היא מועילה גם ליין.

שנינו במשנה (לעיל מב:): בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ אכילת הַמָּזוֹן, כל אחד מברך עליו בעצמו, ולא יוציא האחד את כולם. אך אם בא היין לאחר המזון, אחד מברך לכולם. הגמרא מביאה תוספתא (פ"ד ה"י) המבארת את טעם הדבר: שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים שאם בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ אכילת הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ ולא יוציא האחד את כולם, ואם בא היין לְאַחַר הַמָּזוֹן – לאחר שסיימו סעודתם קודם ברכת המזון, אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. אָמַר [–השיב] לָהֶם בן זומא, שנים הדבר, הוֹאִיל ובשעת האכילה אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה של המסובים פָּנוּי, ואינם נותנים לב לשמוע את ברכת המברך, אלא לבלוע את המזון שבפיהם.

שנינו במשנה (לעיל מב:): וְהוּא [–המברך על היין הבא לאחר גמר האכילה קודם ברכת המזון] אוֹמֵר את הברכה עַל ריח הַמּוּגְמָר [–עצי בשמים על האש] כו', אף שהברכה על המוגמר נאמרת רק לאחר ברכת המזון.

הגמרא מדייקת שאף כשיש שם אחר גדול ממנו הוא מברך על המוגמר, ומבארת טעם דין זה. מדייקת הגמרא: מִדְּקָתָנֵי – מכך ששנה התנא במשנה 'וְהוּא [–המברך על היין] אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר', מִכְּלָל דְּאִיכָּא עָדִיף מִינֵּיהּ – משמע שמדובר באופן שיש שם אחר גדול ממנו, ומכל מקום כיון שהתחיל בברכה אחת מברך אף על המוגמר.

שואלת הגמרא: וְאַמַּאי – ומדוע יברך על המוגמר זה שבירך על היין, ולא הגדול שבסעודה. משיבה הגמרא: הוֹאִיל וְהוּא [–המברך על היין] נָטַל יָדָיו למים אחרונים תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה – ראשון מחמשת האחרונים שנטלו. כלומר, כיון שזכה בברכת היין גומר המצוה ומברך אף ברכת המזון, ולפיכך זכה בקדימה בנטילת מים אחרונים [כמבואר בסמוך], וכיון שהוא ראשון בנטילת הידים שענינה העברת הזוהמה, מוסיף וזוכה אף בברכת המוגמר, שאף הוא ענינו העברת הזוהמה.

הגמרא מוכיחה ממשנתנו דין נוסף. מוכיחה הגמרא: דין זה ששנינו במשנה שהמברך על היין מברך אף על המוגמר, מְסַיַּע לֵיהּ – ראיה הוא לְדברי רַב, דְּאָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, הַנּוֹטֵל יָדָיו במים אחרונים תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה – הראשון מחמשת האחרונים בסדר הנטילה, הוּא מְזוּמָּן לִבְרָכָה – לברך ברכת המזון ולהוציא בה את שאר המסובים. שהרי הטעם שהמברך על היין מברך על המוגמר, שכיון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור, ומכאן שאף המתחיל ראשון במצות נטילת מים אחרונים אומרים לו גמור ומברך ברכת המזון, כדברי רב.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: רַב וְרַבִּי חִיָּא, הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בַּסְעוּדְתָּא – היו יושבים לפני רבי בסעודה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַב, קוּם מְשֵׁי יָדָךְ – עמוד ורחץ את ידיך. חֲזֵיֵיהּ דַּהֲוָה מְרַתֵּת – ראה רבי חייא את רב שהיה נבהל ופוחד, שחשש שמא רבי אמר לו כך משום שראה שידיו מלוכלכות, או שראה שהוא מאריך באכילה יותר מהראוי. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא לרב, בַּר פַּחְתֵּי – בן גדולים, לא זו

המשך בעמוד מו

רש"י

אהדר קרעיה לאחוריה. קרע שקרע בהספד רבו החזיר החלוק לאחוריו ומה שלאחור לפנים כדי לקרוע קרע אחר להראות אבל עכשיו כיום המיתה על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות: **רמי להו כו'.** בדרמינן לעיל ועל כרחך מבעי ליה לאוקומי ברייתא בהכי וקתני אחד מברך לכולם דקביעות הוא: **הביאו להם מים.** כך היו רגילים: **נוטל ידו אחת.** לקבל בה כוס ששותה לפני המזון: **עלו.** על המטות והסבו: **חוזר ונוטל ב' ידיו.** שצריך לאכול בשתיהן: **אע"פ שכל אחד ואחד ברך לעצמו.** צריכין עוד ברכה שאין ברכה ראשונה פוטרתו שאין הראשון קרוי שלפני המזון שאינו במקום סעודה ודאי בתרא הוא יין שלפני המזון: **אחד מברך לכולן.** דיכון דהסבו הוקבעו: **קשיא רישא.** דקתני כל אחד ואחד מברך לעצמו: **שאני אורחין** דדעתייהו למיעקר. סופן למיעקר ולעלות ולהסב במקום אחר שאין זה מקום המסיבה אלא כאן ישבו עד שיתכנסו כל הקרואים ודרך בעלי בתים עשירים היה לזמן לסעודתם אורחים עניים להכי קרי להו אורחים והא דאמר רב יין לא בעי הסבה אלא ישיבה בעלמא שלא בשעת סעודה קאמר או בשעת סעודה ובמקום סעודה: **הואיל ואין בית הבליעה פנוי.** ואין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע: **מכלל דאיכא עדיף מיניה.** ואפ"ה כיון דאתחיל בחדא עביד לאידך: **הנוטל ידיו תחלה.** במים אחרונים הוא מזומן לבהמ"ז: **חזייה.** רבי חייא לרב: **דהוה מרתת.** שמנא ראה ידי מלוכלכות או שמא הארכתי באכילה יותר מדאי: **עיין בברכת מזונא קאמר לך.** כאן נתן לך רשות לברך בהמ"ז שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך: **על הריח.** של מוגמר: **תמרתו.** קיטור העשן שמתמר ועולה: **הא לא ארח.** לא הריח בו עדיין ולא נהנה: **מברכין עליהן בורא עצי בשמים.** ואע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה: **חוץ ממושק.** מושג"א בלע"ז: **שהוא מן חיה.** מן הרעי של חיה: **מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון.** שהעץ עצמו בא לפנינו: **של בית רבי ושל בית קיסר.** נקט הני משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה: **ועל ההדס שבכל מקום.** וה"ה לכל הדומה להם שהעץ עצמו מריח בלא שרפה אלא דהדס שביח ודברו חכמים בהווה בכל מקום ומוגמר לא מברכינן אלא בורא מיני בשמים: **משחא דאפרסמא מאי מברכין.** על ריחו: **שמן ארצנו.** שהיה גדל בירידו ועל שם הריח היתה נקראת ירידו והוא פנג האמור בספר יחזקאל (כ"ז) יהודה וא"י המה רוכליך בחיטי מנית ופנג כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון: **בר מיניה דרב יהודה.** אל תביא לי ראיה מדבריו בזו: **בשרתא.** קושט: **משחא בבישא.** שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכו: **לא.** הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן: **משחא טחינא.** שטחנו בו כשרתא: סמלק

תוספות

כל אחד נוטל ידו אחת. מפני כבוד הברכה ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו:

בא להם יין וכו'. אע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון כל שכן זה שלפניו הוא שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שנוי מקום וצריך לברך: **הואיל** ואין בית הבליעה פנוי. וי"מ כשאומר סברי מורי והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן שיהיו פטורים וכן משמע בירושלמי גבי דך ברייתא הני מילי באורחין אבל בבעל הבית פטור מפני שהכל פונים אצל בעל הבית תני רבי חייא אף בעל הבית בתוך ביתו ואין נראה לרבינו אלחנן דכיון שתקנו חכמים שיברך כל אחד לעצמו אינו יוצא כלל בברכת חבירו וגם שלא תחלוק בין פנוי לשאינו פנוי דאתי למטעי והטוב והמטיב יש מפרש שפוטר לאחרים לכולי עלמא דהכי משמע הטוב לעצמו והמטיב לאחריני שהם שותים ממנו ורבינו יחיאל היה אומר דלא היא דשייך נמי אין בית הבליעה פנוי ולא פליג בין הטוב ובין ברכת היין דמשום האי טעמא הטוב לדידיה ומטיב לאחריני אינו פוטר אחרים דהא המטיב שייך אפי' שלא בפני המטיבין לו כדאמרי' לקמן בפרק הרואה (דף נט:) אמרו לו ילדה אשתך זכר אומר ברוך הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאשתו אע"ג דאין אשתו אצלו אבל צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין ושמא י"ל מתוך שקובעין עצמן כדי לצאת ידי הבדלה קבעי נמי אכולה מילתא ולכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה בקבע ופוטר אותם: **כל** המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים. אע"פ שנשרפו ואין עצי בשמים בעין:

ועל ההדס שבכל מקום. בעל הלכות גדולות לא גריס תיובתא ומשני תנא הדס וכל דדמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן לריח אלא לאכול ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים שמברך שהכל נהיה בדברו דעל כולן אם ברך שהכל יצא והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים: **משחא** כבישא. פי' ר"ח שמענו מרבותינו שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמין ריח של בשמים וסוחטים וטוחנים אותם ויש בו ריח של בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח: שמן

אַהֲדַר קְרָעֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ וְקָרַע קְרִיעָה אַחֲרִינָא אָמַר נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב וּבְרִכַּת מְזוֹנָא לֹא גַּמְרִינַן עַד דְּאָתָא הַהוּא סָבָא רָמָא לְהוּ מַתְנִיתִין אַבְרַיְיתָא וְשַׁנֵּי לְהוּ כֵּיוָן דְּאַמְרֵי גַּיזִיל וְנֵיכּוֹל לַחְמָא בְּדוּף פְּלָן כְּהֵסֵבוּ דָּמֵי: הֵסֵבוּ אֶחָד מְבָרֵךְ: אָמַר רַב לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּבָעֵי הֲסָבָּה אֲבָל יַיִן לֹא בָּעֵי הֲסָבָּה וְר' יוֹחָנָן אָמַר אֲפִילּוּ יַיִן נַמִי בָּעֵי הֲסָבָּה אִיכָּא דְּאַמְרֵי אָמַר רַב לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּמְהַגְּיָא לֵיהּ הֲסָבָּה אֲבָל יַיִן לֹא מְהַגְּיָא לֵיהּ הֲסָבָּה וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲפִילּוּ יַיִן נַמִי מְהַגְּיָא לֵיהּ הֲסָבָּה מֵיתִיבֵי כֵּיצַד סֵדֶר הֲסָבָּה אוֹרְחִין נִכְנָסִין וְיוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּי סַפְסָלִין וְעַל גַּבֵּי קַתֶּדְרָאוֹת עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ כּוּלָּם הֵבִיאוּ לָהֶם מַיִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת בָּא לָהֶם יַיִן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ עָלוּ וְהֵסֵבּוּ וּבָא לָהֶם מַיִם אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נָטַל יָדוֹ אַחַת חוֹזֵר וְנוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו בָּא לָהֶם יַיִן אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד בֵּרֵךְ לְעַצְמוֹ אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם לְהַאיךְ לִישְׁנָא דְּאָמַר רַב לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּבָעֵי הֲסָבָּה אֲבָל יַיִן לֹא בָּעֵי הֲסָבָּה קַשְׁיָא רֵישָׁא שַׁאנִי אוֹרְחִין דְּדַעְתַּייְהוּ לְמֵיעֲקַר וּלְהַאיךְ לִישְׁנָא דְּאָמַר רַב לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּמְהַגְּיָא לֵיהּ הֲסָבָּה אֲבָל יַיִן לֹא מְהַגְּיָא לֵיהּ הֲסָבָּה קַשְׁיָא סֵיפָא שַׁאנִי הָתָם דְּמִגּוֹ דְּקָא מְהַגְּיָא לֵיהּ הֲסָבָּה לְפַת מְהַגְּיָא לֵיהּ הֲסָבָּה לַיַּיִן: בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן: שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ לְאַחַר הַמָּזוֹן אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם אָמַר לָהֶם הוֹאִיל וְאֵין בֵּית הַבְּלִיעָה פָּנוּי: וְהוּא אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר כּוּ': מִדְּקָתָנֵי וְהוּא אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר מִכְּלַל דְּאִיכָּא עָדִיף מִינֵּיהּ וְאַמַּאי הוֹאִיל וְהוּא נָטַל יָדָיו תְּחִלָּה בְּאַחֲרוֹנָה מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַב דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב הַנּוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה הוּא מְזוּמָּן לִבְרָכָה רַב וְרַבִּי חִיָּיא הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בִּסְעוּדְתָּא א"ל רֶבִּי לְרַב קוּם מְשִׁי יָדָךְ חַזֵּיהּ דַּהֲוָה מְרַתֵּת אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר פַּחְתִּי עַיֵּין בִּבְרִכַּת מְזוֹנָא קָאָמַר לָךְ: אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רָבָא בַּר יִרְמְיָה מֵאֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הָרֵיחַ מִשֶּׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ א"ל רַבִּי זֵירָא לְרָבָא בַּר יִרְמְיָה וְהָא לֹא קָא אָרַח אָמַר לֵיהּ וּלְטַעֲמֵיךְ הַמּוֹציא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ דִּמְבָרֵךְ וְהָא לֹא אָכַל אֶלָּא דַּעְתֵּיהּ לְמֵיכַל הָכָא נַמִי דַּעְתֵּיהּ לַאֲרוּחֵי אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּאַבָּא בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב וְאַמְרֵי לֵהּ אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר זְעִירִי כָּל הַמּוּגְמָרוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים חוּץ מִמּוּשָׁק שֶׁמֶן הָיָה הוּא שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים מֵיתִיבֵי אֵין מְבָרְכִין בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים אֶלָּא עַל אֲפַרְסְמוֹן שֶׁל בֵּית רַבִּי וְעַל אֲפַרְסְמוֹן שֶׁל בֵּית קֵיסָר וְעַל הַהֲדַס שֶׁבְּכָל מָקוֹם תִּיוּבְתָּא אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב יִצְחָק הַאי מִשְׁחָא דַּאֲפַרְסְמוֹן מַאי מְבָרְכִין עָלָיהּ א"ל הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה בּוֹרֵא שֶׁמֶן אַרְצֵנוּ א"ל בַּר מִינֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה הַחֲבִיבָא לֵיהּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכוּלֵּי עָלְמָא מַאי א"ל הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בּוֹרֵא שֶׁמֶן עֶרֶב אָמַר ר' אַדָּא בַּר אַהֲבָה הַאי כְּשַׁרְתָּא מְבָרְכִין עָלָיהּ בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים אֲבָל מִשְׁחָא כְּבִישָׁא לֹא וְרַב כָּהֲנָא אָמַר אֲפִילּוּ מִשְׁחָא כְּבִישָׁא אֲבָל מִשְׁחָא טְחִינָא לֹא נְהַרְדְּעֵי אַמְרֵי אֲפִי' מִשְׁחָא טְחִינָא אמר

כל ענייני ניסיון כשעומד בתוקף, מתבטל הניסיון, ורואים שאין לו מציאות.

ממכתב י"ז שבט תשי"ח

ברכות. פרק שישי – כיצד מברכין דף מג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

שמן והדס. האי שמן להריח הוא דאי להעביר הזוהמא הא אמרינן בפרק אלו דברים (לקמן נג.) דאין מברכין עליו:

הכי אמר רבא הלכתא בבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דקא עביד. כך כתוב בספרים שלנו ובפירוש רש"י אבל רב אלפס פסק כרבא משמע שלא היה גורס בספרו ולא היא וכו':

האי מאן דמורח באתרוגא וחבוש' מברך וכו'. וזוקא כשמריח בהם אבל אם בא לאכול מהם אין לברך ברכת ריח כי אם ברכת אבילה: באוכלי

רש"י

סמלק. יסמי"ן קורין לו בלשון ישמעאל והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה: **חלפי דימא.** בושם שקורין אשפי"ג והוא שבולת נרד ועשוי כעין גבעולי פשתן דאשכחן גבעולין דאיקרי עץ: **נרקום.** חבצלת השרון בה"ג: **דגנוניתא.** הגדל בגינה: **סיגלי.** ויול"ש בלע"ז: **חבושין.** קודוניי"ש בלע"ז: **להתנאות.** ליהנות: **כלבנון.** שמריחין עליו ופרחיו: **יפה לו אומנתו.** ואפי' בורסי נאה לו אומנתו בעיניו ועשה הקדוש ב"ה כן שלא יחסר העולם אומנות: **קורא.** רך הגדל בדקל תלה אותו לחזיר והוא יגלגלנו באשפה שזו היא אומנתו: **אבוקה כשני בני אדם.** לענין היוצא בלילה דאמר מר אל יצא אדם יחידי בלילה: **וירח כשלשה.** ויש חלוק בין שנים לשלשה בדלקמן: **לאחד נראה.** השד ומזיקו: **היא מוצאת והיא שלחה וגו'.** ואילו בהדיא לא אמרה אלו הסימנים של יהודה הם ולו אני הרה אלא לאיש אשר אלה לו אנכי הרה אם יודה יודה ואם לאו אשרף ולא אלבין פניו: **שמן והדס.** בסוף הסעודה שמן לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלים והדס להריח כמו שאמרנו: **אני אכריע.** לצד בית שמאי: **זכינו** לריחו ולסיכתו: כגון משחא כבישא הלכך שמן עדיף: **ולא היא.** לא אמר רבא הלכתא כב"ה אלא רב פפא אבסיף לפי שטעה והשמיט עצמו בכך: **שמן יין.** זהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה: **חוזר ומברך על היין.** כגון בחול שאין היין קבע ואין היין שלפני המזון פוטרו: **שמן בימינו.** לפי שעליו מברך תחלה: **מברך על השמן.** בורא שמן ערב: **וטחו בראש השמש.** כדי שלא יצא בידיו מבושמות בשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם: **שחשודים על משכב זכור.** מבשמין עצמם כדי שיתאוו להם: **ושערו כבגדו דמי.** דלא שכיח ביה זיעה: **ואמרי לה כגופו.** דשכיח ביה זיעה: **משום חשדא.** של זנות: **דלא קביע ליה עידנא.** שלא קבעו לו רבו קביעות ללמדו בלילה: **בפנתא.** אנפוני"א בלע"ז שעל גבי הרגל: **גילדא.** עקב שקורין שול"א: **בימות הגשמים.** הטיט מכסהו: **אפי' היא אשתו.** שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו: **דקרו ליה פושע.** מתעצל: **בקדושא דבי שמשי.** ששותה כוס של קידוש בשבת בלילה:

אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב הַאי סִמְלָק מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים אָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב הָנֵי חִלְפֵּי דִימָא מְבָרְכִין עֲלֵיהוּ בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים אָמַר מַר זוּטְרָא מַאי קְרָאָה וְהִיא הֶעָלָתֵם הַגָּנָּה וַתִּטְמֹנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ (רַב מְשַׁרְשִׁיָּא אָמַר) הַאי נַרְקוֹם דְּגִנּוֹנִיתָא מְבָרְכִין עָלָיו בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים דְּדַבְרָא בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים אָמַר רַב שֵׁשֶׁת הָנֵי סִיגְלֵי מְבָרְכִין עֲלֵיהוּ בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים אָמַר מַר זוּטְרָא הַאי מַאן דְּמוֹרַח בְּאֶתְרוֹגָא אוֹ בְּחַבּוּשָׁא אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן רֵיחַ טוֹב בְּפֵרוֹת אָמַר רַב יְהוּדָה הַאי מַאן דְּנָפִיק בְּיוֹמֵי נִיסָן וְחָזֵי אִילָנֵי דְּקָא מְלַבְלְבֵי אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁלֹּא חִיסֵּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לְהִתְנָאוֹת בָּהֶן בְּנֵי אָדָם אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב מִנַּיִן שֶׁמְּבָרְכִין עַל הָרֵיחַ שֶׁנֶּאֱמַר כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ אִיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְאֵין הַגּוּף נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ הֱוֵי אוֹמֵר זֶה הָרֵיחַ וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב עֲתִידִים בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ טוֹב כַּלְבְּנוֹן שֶׁנֶּאֱמַר יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַּזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן: וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב מַאי דִּכְתִיב אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יִפֶּה לוֹ הַקב"ה אוּמָּנָתוֹ בְּפָנָיו אָמַר רַב פַּפָּא הַיְינוּ דְּאַמְרִי אֱינָשֵׁי תְּלֵה לֵיהּ קוֹרָא לְדָבָר אַחֵר וְאִיהוּ דִּידֵיהּ עָבִיד וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם וְיָרֵחַ כְּשִׁלְשָׁה אִיבָּעְיָא לְהוּ אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ אוֹ דִּילְמָא אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם לְבַר מִדִּידֵיהּ ת"ש וְיָרֵחַ כְּשִׁלְשָׁה אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ שַׁפִּיר אֶלָּא אִי אָמְרַת לְבַר מִדִּידֵיהּ אַרְבָּעָה לְמָה לִי וְהָאָמַר מַר לְאֶחָד נִרְאֶה וּמַזִּיק לִשְׁנַיִם נִרְאֶה וְאֵינוֹ מַזִּיק לִשְׁלֹשָׁה אֵינוֹ נִרְאֶה כָּל עִיקָּר אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ שְׁמַע מִינַּהּ: וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב וְאִמְרֵי לֵהּ אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא וְאַמְרֵי לֵהּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּפּוֹל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים מְנָלָן מִתָּמָר שֶׁנֶּאֱמַר הִיא מוּצֵאת וְגוֹ': ת"ר הֵבִיאוּ לְפָנָיו שֶׁמֶן וַהֲדַס ב"ש אוֹמְרִים מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן וְאח"כ מְבָרֵךְ עַל הַהֲדַס וב"ה אוֹמְרִים מְבָרֵךְ עַל הַהֲדַס וְאח"כ מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן אָמַר ר"ג אֲנִי אַכְרִיעַ שֶׁמֶן זָכִינוּ לְרֵיחוֹ וְזָכִינוּ לְסִיכָתוֹ הֲדַס לְרֵיחוֹ זָכִינוּ לְסִיכָתוֹ לֹא זָכִינוּ א"ר יוֹחָנָן הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ רַב פָּפָּא אִיקְּלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אַיְיתוּ לְקַמֵּיהוּ שֶׁמֶן וַהֲדַס שָׁקַל רַב פָּפָּא בְּרֵיךְ אַהֲדַס בְּרִישָׁא וְהָדַר בְּרֵיךְ אַשֶּׁמֶן אָמַר לֵיהּ לֹא סָבַר לָהּ מַר הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ אָמַר לֵיהּ הָכִי אָמַר רָבָא הֲלָכָה כְּב"ה וְלֹא הִיא לְאִשְׁתַּמּוּטֵי נַפְשֵׁיהּ הוּא דְּעָבַד ת"ר הֵבִיאוּ לְפָנֵיהֶם שֶׁמֶן וְיַיִן ב"ש אוֹמְרִים בִּימִינוֹ וְאֶת הַיַּיִן בִּשְׂמֹאלוֹ מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן ב"ה אוֹמְרִים אוֹחֵז אֶת הַיַּיִן בִּימִינוֹ וְאֶת הַשֶּׁמֶן בִּשְׂמֹאלוֹ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן וְטָחוֹ בְּרֹאשׁ הַשַּׁמָּשׁ וְאִם שַׁמָּשׁ ת"ח הוּא טָחוֹ בַּכּוֹתֶל מִפְּנֵי שֶׁגְּנַאי לְתַלְמִיד חָכָם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם ת"ר שִׁשָּׁה דְּבָרִים גְּנַאי לוֹ לְתַלְמִיד חָכָם אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם לַשּׁוּק וְאַל יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים וְאַל יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק וְאַל יָסֵב בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וְאַל יִכָּנֵס בַּאֲחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם לַשּׁוּק א"ר אַבָּא בְּרֵיהּ דְּר' חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּמָקוֹם שֶׁחֲשׁוּדִים עַל מִשְׁכַּב זָכוּר אָמַר רַב שֵׁשֶׁת לֹא אָמָרָן אֶלָּא בִּבְגִדוֹ אֲבָל בְּגוּפוֹ זִיעָה מַעֲבִרָא לֵיהּ אָמַר רַב פָּפָּא וּשְׁעָרוֹ כִּבְגִדוֹ דָּמֵי וְאַמְרֵי לֵהּ כְּגוּפוֹ דָּמֵי וְאַל יֵצֵא בַּלַּיְלָה מִשּׁוּם חֲשָׁדָא וְלֹא אֲמָרָן אֶלָּא דְּלֹא קְבִיעַ לֵיהּ עִידְּנָא אֲבָל קְבִיעַ לֵיהּ עִידְּנָא מֵידַע יָדֵיעַ דִּלְעִידְנֵיהּ קָא אָזִיל וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא דְּאָמַר ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים אֵינִי וְהָא ר' חִיָּיא בַּר אַבָּא נָפִיק אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּטִלְאֵי עַל גַּבֵּי טְלָאֵי וְלֹא אֲמָרָן אֶלָּא בְּפַנְתָּא אֲבָל בְּגִילְדָּא לֵית לָן בָּהּ וּבְכַנְתָּא לֹא אֲמָרָן אֶלָּא בְּאוֹרְחָא אֲבָל בְּבֵיתָא לֵית לָן בָּהּ וְלֹא אֲמָרָן אֶלָּא בִּימוֹת הַחַמָּה אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים לֵית לָן בָּהּ וְאַל יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק אָמַר רַב חִסְדָּא וַאֲפִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ תַּנְיָא נַמִּי הָכִי אֲפִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ וַאֲפִילּוּ הִיא בִּתּוֹ וַאֲפִילּוּ הִיא אֲחוֹתוֹ לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרוּבוֹתָיו וְאַל יָסֵב בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ מַאי טַעְמָא דִּילְמָא אָתֵי לְאַמְשׁוּכֵי בַּתְרֵייהוּ וְאַל יִכָּנֵס אַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ מִשּׁוּם דְּקָרוּ לֵיהּ פּוֹשֵׁעַ וְי"א אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה דְּאָמַר מַר פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מִת"ק מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם מַאי דִּכְתִיב בְּקִדּוּשָׁא דְּבֵי שִׁמְשֵׁי וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה דְּאָמַר מַר הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲפִילּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת כְּאִילּוּ הוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה דִּכְתִיב מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

מתני'

מתני'

הגמרא דנה מה מברכים על ריח הבא מעשב קשה: **אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, הַאי** – זה **הַסַּמְלָק** [–מין עשב, שיש בו שלש שורות עלים זו למעלה מזו, ובכל שורה שלושה עלים], **מְבָרְכִין עָלָיו**ה – על ריחו **'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים'**, ואף שהוא עשב, ועל ריח הבא מעשב מברכים 'בורא עשבי בשמים', כיון שהוא קשה מברכים עליו כברכת העץ. **אָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, הָנִי** [–אלו] **חִלְפֵי דִימָא** – שבולת נרד, והוא צמח העשוי כגבעולי פשתן, **מְבָרְכִין עֲלֵיהוּ** – על ריחם **'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים'**, שכיון שהם קשים מברכים עליהם כברכת העץ.

טעם הדבר שעל ריח הבא מעשב קשה מברכים כברכת העץ, משום שהוא נקרא 'עץ'. הגמרא מביאה מקור לדבר זה מן הכתוב, שאף גבעולים קרויים 'עץ': **אָמַר מַר זוּטְרָא, מַאי קְרָאָה** – מהו הפסוק ממנו יש ללמוד שגבעולים קרויים 'עץ', שנאמר במרגלים ששלח יהושע לתור את ארץ כנען קודם כניסתם לארץ, ובאו ליריחו לבית רחב (יהושע ב ו), **'וְהִיא הֶעֱלָתָם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הֲעֲרֻכוֹת לָהּ עַל הַגָּג'**, שהחביאה אותם בפשתן שבגג ביתה. והפשתן אינו עץ אלא גבעול, ואף על פי כן קראו הכתוב 'עץ' ['פשתי העץ'], משום שהוא קשה, ומכאן יש ללמוד לכל עשב קשה שנקרא 'עץ'. ולכן אף לענין ברכה יש לברך עליו 'בורא עצי בשמים' כברכת העץ.

הגמרא דנה בברכת עשבים נוספים שיש מהם קשים: **[אָמַר] רַב מְשַׁרְשִׁיָא (אמר), הַאי** – זה **הַנַּרְקוֹם** [–חבצלת השרון], אם הוא **דְּגַנּוּנִיתָא** – גדל בגינה, **מְבָרְכִין עָלָיו**ה – על ריחו **'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים'**, משום שהוא קשה. אך אם הוא **דְּדַבְרָא** – גדל בשדה, מברכים על ריחו **'בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים'**, משום שהוא רך. **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָנִי סִיגְלֵי** [–דודאים] **מְבָרְכִין עֲלֵיהוּ** – על ריחם **'בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים'**, מפני שהם רכים.

הגמרא מבארת מה מברכים על ריח טוב הבא מן הפירות: **אָמַר מַר זוּטְרָא, הַאי מַאן דְּמוֹרַח בְּאֶתְרוֹגָא אוֹ בַּחֲבוּשָׁא** – המריח ריח טוב באתרוג או בחבוש, וכן בכל פרי הראוי לאכילה, **אוֹמֵר** לפני שמריח **'בָּרוּךְ** אתה ה' אלוהינו מלך העולם **שֶׁנָּתַן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת'**. הגמרא מבארת את הברכה על אילנות מלבלבים: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הַאי מַאן דְּנָפִיק בְּיוֹמֵי** – היוצא בימי **נִיסָן, וְחָזֵי אִילָנֵי דְּקָא מְלַבְלְבֵי** – ורואה אילנות פרי מלבלבים ומוציאים פרח, **אוֹמֵר** 'בָּרוּךְ אתה ה' אלוהינו מלך העולם, **שֶׁלֹּא חִיסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת, לְהִתְנָאוֹת** [–ליהנות] **בָּהֶן בְּנֵי אָדָם'**.

הגמרא שבה לברכת הריח, ומביאה מקור מן הכתוב שיש לברך עליו: **אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַנֵּאת חָרֵיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים קנ ו) **'כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ'**, ומשמע שאף הנשמה תהלל את ה' על הנאה שנהנית, **וְאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְאֵין הַגּוּף נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ, שעליו דיבר הכתוב, הֵוֵי אוֹמֵר** זֶה חָרֵיחַ, מכאן שיש לברך על הריח.

הגמרא מביאה מאמרים נוספים, שאמר רב זוטרא בר טוביה בשם רב: **וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, עֲתִידִים בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ טוֹב כְּרֵיחַ הַר הַלְּבָנוֹן**, שיש בו ריח טוב מפרחים ועלים הגדלים בו. **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת הושע על העתיד לבא שישובו ישראל בתשובה שלמה (הושע יד ז), **'יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וְיִהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ, וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן'**, כלומר ירבו ויתפשטו בניו, וידהי כזית הודם וזיום, ויתנו ריח טוב כלבנון.

וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מה ענין הכתוב על מעשה ה' בעולם (קהלת ג יא), **'אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ', מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מבני האדם יָפֶה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוּמָּנָתוֹ בְּפָנָיו**, כלומר, עשה הקדוש ברוך הוא שתהיה מלאכתו יפה בעיניו, ואף העוסק במלאכה בזויה, כגון מעבד עורות שהיא מלאכה המדיפה ריח רע. מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, הֵיינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי** – זו האימרה שרגילים אנשים לומר, **תְּלֵה לֵיהּ קוֹרָא לְדָבָר אַחֵר** – תלה חלק הרך שבדקל לחזיר בצוארו, שיאכלנו בעודו נקי, **וְאִיהוּ דְּיָדֵיהּ עָבֵיד** – והוא יעשה כמנהגו וכהרגלו לנבור באשפה, ואף את הקורא יגלגל באשפה וילכלכנו. וכך אדם העוסק במלאכה בזויה, אף אם תתן לו פרנסתו בדרך אחרת מכובדת יותר, עדיין ימשיך לעסוק במלאכתו הבזויה, מפני שהיא נאה בעיניו.

מבואר בגמרא (פסחים קיב:), שלא יצא אדם יחידי בלילה מפני המזיקים. הגמרא מבארת שיש אופנים שהמזיקים נמנעים מלהזיק, ובהם יכול אדם לצאת יחידי בלילה: **וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, אֲבוּקָה כְּשָׁנַיִם** – כשני בני אדם, לענין הסכנה לצאת יחידי בלילה, **וְיָרֵחַ כְּשִׁלְשָׁה** בני אדם. ויש חילוק בין שנים לשלושה לגבי השמירה מהמזיקים, וכמבואר בגמרא בסמוך.

הגמרא מבארת את דברי רב. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, מה שאמר רב **'אֲבוּקָה כְּשָׁנַיִם'**, כוונתו שהיא נחשבת כשנים **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך עצמו, שהאבוקה היא כאדם נוסף מלבדו, **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא כוונתו **'אֲבוּקָה כְּשָׁנַיִם' לְבַר מִדִּידֵיהּ** – מלבד ההולך עצמו, ויחד עם ההולך נחשב שיש כאן שלושה.

מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה לפשוט את הספק, שכן הוסיף רב ואמר, **'וְיָרֵחַ כְּשִׁלְשָׁה'**. מבארת הגמרא את הראיה, **אִי אָמְרַת בְּשִׁלְמָא** – אם תאמר שכוונת רב 'אבוקה כשנים וירח כשלשה' **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך עצמו, **שַׁפִּיר** – מובן הדבר, לפי שיש מעלה בשני בני אדם לגבי השמירה מהמזיקים ויש מעלה רבה יותר בשלושה, כמבואר בסמוך, ועל כך אמר רב שאבוקה כשנים וירח כשלושה. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** – אבל אם תאמר שכוונת רב **לְבַר מִדִּידֵיהּ** – מלבד ההולך עצמו, נמצא ש'אבוקה כשנים' היינו כשלושה יחד עם ההולך, ו'ירח כשלושה' היינו כארבעה יחד עם ההולך, ויש לשאול על כך, **אַרְבָּעָה לָמָה לִי** – מה המעלה בכך שנחשב כארבעה לגבי השמירה ממזיקים, **וְהָאָמַר מַר** – והלא נאמרה שמועה בשם אחד החכמים, שכך היא דרכו של המזיק, **לְאדם אֶחָד** ההולך לבדו הוא **נִרְאֶה וּמַזִּיק לוֹ, לִשְׁנַיִם** ההולכים הוא **נִרְאֶה וְאֵינוֹ מַזִּיק** להם, **לִשְׁלֹשָׁה** ההולכים **אֵינוֹ נִרְאֶה כָּל עִיקָּר** [–כלל]. וכיון שאף בשלושה הוא אינו נראה, אם כן אין כל מעלה בארבעה יותר משלושה, ומה בא רב ללמדנו בכך שירח כשלושה. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – אלא ודאי יש להוכיח מכאן, ש**'אֲבוּקָה כְּשָׁנַיִם'** היינו **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך, שהאבוקה היא כאדם נוסף מלבדו. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מביאה מאמר בחומרת האיסור להלבין פני חבירו ברבים: **וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים ששמועה זו **אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים ששמועה זו **אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם** [–בשם] **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, נוֹחַ** [–עדיף] **לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשָׁן הָאֵשׁ** להישרף, **וְאַל יַלְבִּין** את **פְּנֵי חֲבֵרוֹ** [–יביישו] **בָּרַבִּים**. שואלת הגמרא: **מְנָלָן** – מנין אנו לומדים דבר זה. משיבה הגמרא: **מִתָּמָר, שֶׁנֶּאֱמַר** לאחר שהרתה מחמיה יהודה, והוא לא ידע שממנו הרתה, וציוה להוציאה לשרפה מפני שחשד בה שזינתה (בראשית לח כה), **'הִיא מוּצֵאת וגו'** וְהִיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר, לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה, וְתֹאמֶר הַכֶּר נָא לְמִי הַחֹתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה', שכאשר הוציאו אותה לשריפה, שלחה ליהודה את הסימנים שנתן לה, ואמרה 'לבעל סימנים אלו אני הרה', ולא אמרה במפורש 'אלו הסימנים של יהודה הם, ולו אני הרה'. וחשבה בליבה, אם יהודה יודה שממנו אני הרה, אנצל מן השריפה, אך אם לא יודה, לא אומר זאת במפורש, משום שהוא יתבייש בכך, ומוטב שאשרף בכבשן האש ולא אלבין את פניו ברבים.

עד כאן הובאו כמה מאמרים שאינם מענין הפרק, שאמרם רב זוטרא בר טוביה בשם רב. הגמרא שבה לדין ברכת הריח, ומבארת את סדר הקדימה בברכות הריח של שמן ושל הדס: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **הֵבִיאוּ לְפָנָיו** בסוף הסעודה **שֶׁמֶן** אפרסמון לסוך בו את ידיו להעביר מהם את זוהמת המאכל, וברכתו 'בורא שמן ערב', ועמו הביאו **הֲדַס** כדי להריח בו, וברכתו 'בורא עצי בשמים', **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ** תחילה **עַל רֵיחַ הַשֶּׁמֶן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל רֵיחַ הַהֲדַס. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ** תחילה **עַל הַהֲדַס, וְאַחַר כָּךְ**

המשך בעמוד רמו

הגמרא מבארת את טעמו של רבי יהודה: **וְאָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיְּנָא בַּר פָּפָא, מַאי טַעֲמָא** [–מהו טעמו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה,** שאמר לברך על הירקות 'בורא מיני דשאים', משום **שְׁאָמַר קְרָא** – שנאמר בפסוק (תהילים סח כ) **'בָּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם',** שראוי לנו לברך את ה' בכל יום. ויש לשאול על לשון הפסוק 'יום יום', **וְכִי** רק **בַּיּוֹם מְבָרְכִין אוֹתוֹ וּבַלַּיְלָה אֵין מְבָרְכִין אוֹתוֹ. אֶלָּא,** בא הפסוק **לוֹמַר לְךָ, שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם תֵּן לוֹ** [–לה'] **מֵעַין בְּרָכוֹתָיו** – את הברכה הראויה לאותו יום, שבשבת יברך ברכה הראויה לשבת, וביום טוב יברך ברכה הראויה ליום טוב. מבאר רבי זירא, **הָכָא נַמִּי** – וגם כאן, לגבי ברכות הנהנין, יש ללמוד שעל **כָּל מִין וָמִין** ממיני המאכל **תֵּן לוֹ** [–לה'] **מֵעַין בְּרָכוֹתָיו** – את הברכה הראויה לו, ולא יברך ברכה אחת הכוללת כמה מינים. ומכאן למד רבי יהודה שיש לברך על הירקות ברכה מיוחדת, 'בורא מיני דשאים'.

הגמרא מביאה מאמר נוסף שאמר רבי זירא, ויש אומרים שאמרו רבי חיננא בר פפא: **וְאָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיְּנָא בַּר פָּפָא, בָּא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת** – כמנהג הנוהג אצל **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא** להיפך, כלי **מָלֵא** – אדם חכם, **מַחֲזִיק** חכמה נוספת שילמד, וכלי **רֵיקָן** – אדם שאין בו חכמה, **אֵינוֹ מַחֲזִיק** את החכמה שילמד. ומנין לומדים זאת, **שֶׁנֶּאֱמַר** בפסוק (שמות טו כו), **'וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקול ה' אֱלֹהֶיךָ',** ויש לדרוש מכפילות לשון הכתוב 'שמוע תשמע', **אִם שָׁמוֹעַ** – שמעת דברי תורה פעם אחת, סופך שתטה אוזן **וְתִשְׁמַע** פעם נוספת, **וְאִם לָאו** – לא שמעת בפעם הראשונה, **לֹא תִשְׁמַע.**

הגמרא מביאה דרשה אחרת בפסוק 'אם שמוע תשמע': **דָּבָר** [–פירוש] **אַחֵר, אִם שָׁמוֹעַ בְּיָשָׁן** – אם הרבית לחזור פעמיים ושלש על תלמודך שלמדת בשנה שעברה, **אזי תִּשְׁמַע** בְּדבר חָדָשׁ שתלמד, ותחכים בו להבין דברים חדשים מתוך הדברים הישנים שלמדת, **וְאִם יִפָּנֶה לְבָבְךָ** מלחזור על תלמודך, **שוב לֹא תִשְׁמַע** דבר חדש.

משנה

שנינו במשנה לעיל (לה.), שעל פירות האילן מברך 'בורא פרי העץ', ועל פירות הארץ מברך 'בורא פרי האדמה'. משנתינו מבארת מה הדין באופן שטעה והחליף בהם את הברכה: **בֵּירֵךְ עַל פֵּרוֹת הָאִילָּן 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה',** במקום 'בורא פרי העץ', **יָצָא** ידי חובת הברכה, ואינו צריך לחזור ולברך, משום שאף פירות האילן עיקר גדילתם מכח האדמה, ושייך לומר בברכתם 'בורא פרי האדמה'. **וְאִם** בירך **עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ 'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ',** במקום 'בורא פרי האדמה', **לֹא יָצָא** ידי חובת הברכה, וצריך לחזור ולברך, משום שלא שייך לומר עליהם 'פרי העץ'.

המשנה מבארת אופן נוסף שהחליף את הברכה הראויה: **וְעַל כּוּלָּם** – על כל מיני מאכל, **אִם** טעה **וְאָמַר** בברכתו **'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ',** **יָצָא** ידי חובת הברכה, אף אם אינה הברכה הראויה למאכל זה, משום שכל מיני מאכל כלולים בברכה זו.

גמרא

שנינו במשנה, שאם בירך על פירות האילן 'בורא פרי האדמה' יצא. הגמרא מבררת מי הוא התנא הסובר כן. שואלת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מי הוא התנא הסובר **דְּעִיקַּר** גדילת פירות **הָאִילָּן** מן **אַרְעָא** [–הארץ] **הִיא,** ולכן אם בירך עליהם 'בורא פרי האדמה' יצא.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** משנתנו **רַבִּי יְהוּדָה הִיא.** והיכן מצינו שכך היא שיטתו, **דְּתָנֵן** – ששנינו במשנה לגבי מצות ביכורים (בכורים פ"א מ"ו), היתה לו שדה הזקוקה להשקיה ולא די לה במי הגשמים, והיה בה מעין שממנו הוא משקה אותה, וליקט פירות מן השדה לביכורים, ולאחר מכן **יָבֵשׁ הַמַּעְיָן** שבה, וכן אם היתה לו שדה ובה אילן, וליקט ממנה פירות לביכורים, ולאחר מכן **נִקְצַץ הָאִילָן** שבה, **מֵבִיא** את הביכורים לבית המקדש, **וְאֵינוֹ קוֹרֵא** עליהם את המקראות שציותה התורה לקרוא עם הבאת הביכורים (דברים כו ה–י), משום שנאמר בהם (שם פסוק י) 'וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'', וכיון שיבש המעין ונקצץ האילן בטלה האדמה, ואינו יכול לומר כן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** אף אם יבש המעין ונקצץ האילן, מכל מקום **מֵבִיא** את הביכורים **וְאף קוֹרֵא** עליהם מקראות אלו.

וטעמו של רבי יהודה, משום שעיקר השדה היא האדמה, ואף הפירות הגדלים על האילן באים מכוחה, ולכן אף כאשר יבש המעין ונקצץ האילן עדיין יכול לומר 'האדמה אשר נתתה לי', שהרי האדמה קיימת בבתחילה. ואף לענין ברכה, כיון שפירות האילן גדלים מכח האדמה, אם בירך עליהם 'בורא פרי האדמה' יצא. ונמצא שרבי יהודה הוא ששנה את משנתנו, שאמרה שאם בירך על פירות האילן 'בורא פרי האדמה' יצא.

שנינו במשנה: טעה ובירך **עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ וכו'** 'בורא פרי העץ' לא יצא. הגמרא דנה מהו החידוש בדין זה. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – דין זה פשוט הוא, שהרי פרי האדמה אינו גדל על העץ, ובודאי לא שייך לברך עליו 'בורא פרי העץ', ומה באה המשנה ללמדנו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֹא נִצְרְכָה** המשנה ללמדנו דין זה **אֶלָּא לְפִי רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר** [–שהוא אומר] **שחִטָּה מִין אִילָן הִיא.** והיכן מצינו שכך היא שיטתו, **דְּתַנְיָא, הָאִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, גֶּפֶן הָיָה.** ומנין, משום **שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמֵּבִיא יְלָלָה** [–בביה] **עַל הָאָדָם אֶלָּא יַיִן,** שכן מצינו **שֶׁנֶּאֱמַר** בנח לאחר שיצא מן התיבה ונטע כרם (בראשית ט כא), **'וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה',** שעל ידי שתיית היין בא לידי בזיון. וכיון שעל ידי חטא אדם הראשון שאכל מעץ הדעת באה מיתה לעולם, והמיתה יש בה בביה יללה, מסתבר לומר שחטא זה היה בגפן היין המביא יללה לעולם. **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר,** האילן שאכל ממנו אדם הראשון, **תְּאֵנָה הָיְתָה** – היה עץ תאנה. ומנין, משום שמסתבר **שֶׁבְּדָבָר** שֶׁבו **נִתְקַלְקְלוּ** אדם וחוה, **בּוֹ נִתַּקְּנוּ** [–היתה תקנתם], ומצאנו שאחרי שחטאו ואכלו מעץ הדעת, הבינו שהם ערומים, וכיסו את עצמם בעלה תאנה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ג ז) **'וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם, וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת'.** וכיון שתקנתם היתה מעץ התאנה, מסתבר שאף חטאם היה בעץ זה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** האילן שאכל ממנו אדם הראשון, **חִטָּה הָיְתָה.** ומנין, משום **שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת 'אַבָּא' וְ'אִמָּא' עַד שֶׁיִּטְעֹם טַעַם דָּגָן,** וחיטה היא ממיני הדגן, ואילן זה שאכל האדם קראו הכתוב (בראשית ב יז) 'עֵץ הַדַּעַת', ולכן מסתבר לומר שהכוונה לחיטה, שהיא נותנת דעת בתינוק לקרוא 'אבא' ו'אמא'. וכיון שמצאנו שרבי יהודה מפרש שעץ הדעת חיטה היה, יש ללמוד מכך שהוא סובר שהחיטה נקראת עץ.

לאחר שרב נחמן בר יצחק הביא ברייתא שבה למדנו שרבי יהודה סובר שחיטה מין אילן היא, הוא מבאר לפי זה את משנתנו. מסיים רב נחמן בר יצחק: כיון שמצאנו שרבי יהודה סובר שחיטה היא מין אילן, לכן הוצרכה המשנה לפרש שאם טעה ובירך על החיטה 'בורא פרי העץ' לא יצא, **דְּקָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה בדעתך לומר, **הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה שהחִטָּה מִין אִילָן הִיא, לִיבָרֵךְ עֲלֵיהּ** – יברך עליה ברכת **'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ'. לכן קָמַשְׁמַע לָן** – משמיעה לנו המשנה, שאינו יוצא בברכת 'בורא פרי העץ' על החיטה. משום **דהֵיכָא מְבָרְכִינַן** – היכן אנו מברכים על פרי עץ **'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ', הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלַת לֵיהּ לְפֵירֵי** – היכן [במין פרי] שכאשר אתה נוטל את הפירות מן העץ, עדיין **אִיתֵיהּ לְגַוָּזָא וְהָדַר מַפִּיק** – קיים הענף וחוזר שוב ומוציא פירות,

המשך ביאור למס' ברכות ליום רביעי עמ' ב

משנה

המשנה ביארה עד כה מה הם הברכות שיש לברך על מאכלים שגידולם מן הארץ. משנתינו מבארת דין דבר שאין גידולו מן הארץ: **וְעַל דָּבָר** – על מאכל **שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ.**

המשנה מפרטת מיני מאכלים שנחלקו בהם, אם יש לברך עליהם שהכל או שאין לברך עליהם כלל: **עַל הַחוֹמֶץ** – יין שהחמיץ, **וְעַל הַנּוֹבְלוֹת** – פירות שכמשו מחמת החום, **וְעַל הַגּוּבָאִי** – חגבים טהורים, **אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה אֵין מְבָרְכִין עָלָיו כְּלָל, לכן אין לברך על החומץ והנובלות והגובאי שהם מין קללה.**

המשנה מבארת, דין מי שהיו לפניו כמה מיני פירות, ורצונו לאכול מכולם: **הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה** – כמה מיני פירות, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מִין שִׁבְעָה** – אם אחד מהם הוא פרי משבעת המינים, **עָלָיו הוּא מְבָרֵךְ** אף שהמין האחר חביב עליו יותר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה** – עליו לברך על המין החביב.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שמפרטת מיני מאכלים שמברכים עליהם שהכל נהיה בדברו: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, כְּגוֹן בְּשַׂר בְּהֵמוֹת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְדָגִים, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ.** וכן **עַל הֶחָלָב וְעַל הַבֵּיצִים וְעַל הַגְּבִינָה, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ.** וכן **עַל הַפַּת שֶׁעָפְשָׁה וְעַל הַיַּיִן שֶׁהִקְרִים** – שהתחיל להחמיץ והעלה קרום **וְעַל הַתַּבְשִׁיל שֶׁעָבַר צוּרָתוֹ** – שהחמיץ, **אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל** נהיה בדברו. וכן **עַל הַמֶּלַח וְעַל הַזֵּמִית** – מי מלח, **וְעַל כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל** נהיה בדברו.

הגמרא דנה במה ששנינו בברייתא שעל הכמהין ועל הפטריות מברך שהכל נהיה בדברו. מקשה הגמרא: **לְמִימְרָא** – האם ניתן לומר כמשמעות דברי הברייתא, **דִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת לָאו גִּדּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ** – שכמהין ופטריות אינם גידולי קרקע, ולכן אין מברכים עליהם 'בורא פרי האדמה' אלא 'שהכל נהיה בדברו'. **וְהָתַנְיָא** – והלא שנינו בברייתא אחרת (נדרים נה:), **הַנּוֹדֵר מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ** – אדם שאמר 'כל פירות הארץ יאסרו עלי', **אָסוּר בְּפֵרוֹת הָאָרֶץ** כפי שנדר, **וּמוּתָּר בְּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת** מפני שהם אינם 'פירות הארץ'. **וְאוּלַם אִם אָמַר** 'כָּל גִּדּוּלֵי קַרְקַע יאסרו עָלַי', **אָסוּר אַף בְּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת,** מפני שאסר על עצמו כל דבר הגדל מן הקרקע, והכמהין והפטריות גדלים מן הקרקע על אף שאינם פירות הארץ. הרי שמבואר בברייתא שהובאה לעיל, שמברך עליהם שהכל נהיה בדברו מחמת שאינם גידולי קרקע.

משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,** אין סתירה בין הברייתות, משום שכמהין ופטריות אמנם **מִירְבָּא רָבוּ מֵאַרְעָא** – גדלים מהארץ, ולכן הנודר מ'גידולי קרקע' אסור בהם, אך מכל מקום, **מִינְקֵי לֵא יָנְקֵי מֵאַרְעָא** – הם אינם יונקים מהארץ, ולכן אין לברך עליהם בורא פרי האדמה, אלא שהכל נהיה בדברו.

מקשה הגמרא: איך ניתן לומר שכמהין ופטריות גדלים מן הארץ ולכך הם נקראים 'גידולי קרקע', **וְהָא** 'עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ קָתָנֵי – והלא שנינו בברייתא דין דבר שאין 'גידולו' מן הארץ, ובדין זה מונה הברייתא את הכמהין והפטריות, ומוכח אם כן שהם אינם גדלים מן הארץ, ולא כדברי אביי.

מיישבת הגמרא: אין לִשְׁנוֹת 'על דבר שאין גידולו מן הארץ מברך שהכל נהיה בדברו', אלא **תְּנֵי** [–שנה], 'עַל דָּבָר שֶׁאֵין יוֹנֵק מִן הָאָרֶץ' אומר שהכל נהיה בדברו'. ואם כן יתכן שהכמהין ופטריות גדלים מן הארץ, ואף על פי כן יש לברך עליהם שהכל מפני שהם אינם יונקים ממנה. ולפי זה לא נדחו דברי אביי, שהכמהין והפטריות אמנם גדלים מן הארץ, ומפני כך הנודר מגידולי קרקע אסור בהם, אך ברכתם שהכל מפני שהם אינם יונקים מן הארץ.

שנינו במשנה: **וְעַל הַנּוֹבְלוֹת** מברך שהכל נהיה בדברו.

הגמרא דנה בביאור תיבת 'נובלות', שואלת הגמרא: **מַאי** [–מה הם] **נוֹבְלוֹת.** משיבה הגמרא: נחלקו בזה **רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אֵילְעָא, חַד** [–אחד מהם] **אָמַר, בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא** – תמרים שנתייבשו מחום השמש. **וְחַד** [–ואחד מהם] **אָמַר, תַּמְרֵי דְּזִיקָא** – תמרים שנשרו מהאילן על ידי הרוח.

הגמרא מקשה על מחלוקת זו בביאור תיבת 'נובלות': **תְּנַן** – שנינו במשנתנו, 'רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כֹּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה אֵין מְבָרְכִין עָלָיו', ולכן לדעתו אין לברך כלל על הנובלות. מקשה הגמרא, **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא** – דברי רבי יהודה מובנים לפי דעת מי שסובר שנובלות הם תמרים שהתיבשו מחום השמש, משום שלפי שיטתו, **הַיְינוּ דְּקָרֵי לֵיהּ מִין קְלָלָה** – זהו הטעם שרבי יהודה מכנה פירות אלו בשם 'מין קללה', שהרי הם תמרים שהיו טובים והתקלקלו על ידי החום. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** 'תַּמְרֵי דְּזִיקָא' – אך לפי הדעה הסוברת שהנובלות הם תמרים שנשרו על ידי הרוח, יש להקשות **מַאי מִין קְלָלָה** – מדוע תמרים אלו נקראים 'מין קללה', הלא לא התקלקל בהם דבר. מתרצת הגמרא: אכן תמרים אלו אינם מין קללה, ומה שאמר רבי יהודה 'כל שהוא מין קללה אין מברכים עליו', אין כוונתו לנובלות אלא כוונתו **אַשְׁאָרָא** – על שאר הדברים שהוזכרו במשנה, כלומר, על החומץ ועל הגובאי.

הגמרא מביאה לשון אחרת בקושיא על הביאור ש'נובלות' הם תמרים שנשרו על ידי הרוח: **אִיבָּא דְּאָמְרִי** – יש שהקשו בלשון אחרת, **בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא** – המשנה מובנת לפי הדעה הסוברת שהנובלות הם תמרים שהתקלקלו בחמה, משום שלפי דעה זו **הַיְינוּ דְּמְבָרְכִינַן עֲלֵיהוּ שֶׁהַכֹּל** – זוהי הסיבה שבגללה מברכים עליהם ברכת 'שהכל נהיה בדברו', מפני שהם התקלקלו ואינם כפי שהיו ראויים להיות, ולכן אין ראוי לברך עליהם בורא פרי העץ. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא** – אך לפי הדעה הסוברת שנובלות הם תמרים שנשרו מחמת הרוח, קשה, מדוע ברכתם **שֶׁהַכֹּל,** הלא ברכת 'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ' **מִבְּעֵי לֵיהּ לְבָרוּכֵי** – יש לברך עליהם, שהרי הם לא השתנו לקלקול. נמצא שאי אפשר לפרש שנובלות ששנינו במשנה, הם 'תמרי דזיקא'. ואם כן מחלוקת רבי זירא ורבי אילעא בביאור תיבת נובלות שבמשנתינו קשה, שהלא אחת מהדעות אינה מתיישבת בדברי המשנה.

הגמרא מיישבת את דברי רבי זירא ורבי אילעא בביאור תיבת נובלות: **אֶלָּא** על כרחך **שִׁבְּנוֹבְלוֹת סְתָמָא** וכפי ששנינו במשנתינו 'נובלות' סתם, בלי תיאור נוסף, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֵא פְּלִיגִי** – רבי זירא ורבי אילעא אינם חולקים, ושניהם מודים **דְּבוּשְׁלֵי כַּמְרָא נִינְהוּ** – שנובלות אלו הם 'בושלי כמרא', כלומר, תמרים שהתייבשו בחום. **כִּי פְּלִיגִי** – וכשחלקו רבי זירא ורבי אילעא, הם חלקו **בְּבִיאוּר** מה הם **'נוֹבְלוֹת תְּמָרָה',** ששנינו במשנה אחרת. **דִּתְנַן** – ששנינו במשנה (דמאי פ"א מ"א), אלו הן המינים **הַקַּלִּין שֶׁבְּדֵמַאי** – שהקלו עליהם חכמים בדין דמאי, שאם לקחם מעם הארץ, ואינו יודע אם הם מעושרים, אינו צריך לעשר, **הַשִּׁיתִּין, וְהָרִימִּין, וְהָעִוְּרְדִּין, בְּנוֹת שׁוּחַ, וּבְנוֹת שִׁקְמָה, וְגוּפְנִין, וְנִצְפָּה, וְנוֹבְלוֹת תְּמָרָה.** ומבארת הגמרא מה הם מינים אלו, **שִׁיתִּין** ששנינו במשנה, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** הם **מִין תְּאֵנִים** מדבריות. **רִימִּין** ששנינו במשנה, הם **כַּנְדֵי** – מין של רימונים שמתרוקנים מתוכם. **הָעִוְּרְדִּין** ששנינו במשנה, הם **טוּלְשֵׁי. בְּנוֹת שׁוּחַ** ששנינו במשנה, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** הם **תְּאֵנֵי חִיוְּרְתָּא** – מין תאנים לבנות. **בְּנוֹת שִׁקְמָה** ששנינו במשנה, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** הם **דּוּבְלֵי** – תאנים המורכבות בערמון. **גּוּפְנִין** – ענבי גפן ששנינו במשנה, אין מדובר בכל סוגי הענבים, אלא **שִׁילְהֵי גּוּפְנֵי** – ענבים הנמצאים בגפנים בימות החורף. **נִצְפָּה** ששנינו במשנה הוא **פִּרְחָה** – פרי הצלף. **נוֹבְלוֹת תְּמָרָה** ששנינו

המשך בעמוד סב

מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲנִי אַכְרִיעַ לצד בית שמאי, בכך שאביא טעם לשיטתם. והטעם הוא, שֶׁשֶּׁמֶן זָכִינוּ לְהנאת רֵיחוֹ הטוב, וְזָכִינוּ אף לְהנאת סִיכָתוֹ – הסיכה בו, ואילו חֲדָם, לְהנאת רֵיחוֹ זָכִינוּ, אך לְהנאת סִיכָתוֹ לֹא זָכִינוּ, שלא שייך לסוך בהדס, וכיון שמהשמן יש הנאה רבה יותר, יש להקדים ולברך עליו לפני ההדס שההנאה ממנו מועטת.

הגמרא דנה בפסק ההלכה במחלוקת זו: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה היא כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ, כלומר כרבן גמליאל שהכריע כדברי בית שמאי. מביאה הגמרא מעשה: רַב פָּפָּא אִיקְּלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָּא – רב פפא הזדמן לבית מדרשו של רב הונא בנו של רב איקא, אֵיתוּ לְקַמֵּיהוּ – הביאו לפניהם שֶׁמֶן וַהֲדַס, שָׁקַל [–נטל] רַב פָּפָּא וּבָרִיךְ אַהֲדַס בְּרִישָׁא – ובירך על ריח ההדס תחילה, וַהֲדַר בָּרִיךְ אַשֶּׁמֶן – ואחר כך בירך על ריח השמן, וכדברי בית הלל שההדס קודם לשמן בברכה. אָמַר לֵיהּ – שאל אותו רב הונא בריה דרב איקא, לֹא סָבַר לָהּ מַר – האם אינך סובר שֶׁהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ, כלומר כרבן גמליאל שהכריע כדברי בית שמאי, ויש לברך תחילה על השמן ואחר כך על ההדס. אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב פפא לרב הונא בריה דרב איקא, הָכִי [–כך] אָמַר רָבָא, הֲלָכָה במחלוקת זו בְּבֵית הִלֵּל, שיש לברך תחילה על ההדס ואחר כך על השמן, ולא כרבן גמליאל שהכריע כדברי בית שמאי, ולכן כך נהגתי. מסיקה הגמרא: וְלֹא הִיא – מה שאמר רב פפא בשם רבא שהלכה כבית הלל אינו נכון, אלא הלכה כדברי המכריע ויש לברך על השמן תחילה, ומה שאמר כן רב פפא, לְאַשְׁתַּמּוּטֵי נַפְשֵׁיהּ הוּא דַּעֲבַד – אמר כן כדי להשמיט את עצמו, משום שטעה במה שנהג והתבייש בכך.

הגמרא מביאה את סדר הקדימה כשעליו לברך על ריח שמן ושתיית יין: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, הֵבִיאוּ לְפָנֶיהָם לאחר המזון שֶׁמֶן אפרסמון לסוך בו את הידים, ויש לו ריח טוב, וְיַיִן לשתיה לאחר המזון, ובא לברך על ריח השמן ׳בורא שמן ערב׳ ועל שתיית היין ׳בורא פרי הגפן׳, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שהוא אוֹחֵז את הַשֶּׁמֶן בְּיַד יְמִינוֹ מפני שמברך עליו תחילה, וְאֶת הַיַּיִן בְּיַד שְׂמֹאלוֹ, וכך מְבָרֵךְ תחילה עַל ריח הַשֶּׁמֶן ׳בורא שמן ערב׳, ולאחר מכן חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן ׳בורא פרי הגפן׳. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אוֹחֵז אֶת הַיַּיִן בְּיַד יְמִינוֹ מפני שמברך עליו תחילה, וְאֶת הַשֶּׁמֶן בְּיַד שְׂמֹאלוֹ, וכך מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן ׳בורא פרי הגפן׳, ולאחר מכן חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן ׳בורא שמן ערב׳. מוסיפה הברייתא ומלמדת כיצד ינהג לאחר סיכת הידים בשמן מבושם: ולאחר שסך את ידיו בשמן, טָחוֹ [–את השמן שבידיו] בְּרֹאשׁ הַשַּׁמָּשׁ, משום שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק בידים מבושמות. וְאִם הַשַּׁמָּשׁ תַּלְמִיד חָכָם הוּא, טָחוֹ [–את השמן שבידיו] בַּכּוֹתֶל, ולא בראש השמש, מִפְּנֵי שֶׁגְּנַאי לְתַלְמִיד חָכָם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם.

הגמרא מביאה הנהגות שראוי לתלמיד חכם להמנע מהן: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, שֹׁשָׁה דְּבָרִים גְּנַאי לוֹ לְתַלְמִיד חָכָם – אם יעשם תלמיד חכם הרי זה מגונה, ולכן עליו להמנע מלעשותם. אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם לַשּׁוּק, וְאַל יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים [–עם טלאי], וְאַל יָסַּב [–ידבר] עֵם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, וְאַל יָסַּב לסעודה בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ. שואלת הגמרא: מַאי מַעֲמָא – מהו טעם הדבר. משיבה הגמרא: הטעם הוא, דִּילְמָא – שמא מתוך הישיבה עמם אָתֵי לְאִמְשׁוּכֵי בַּתְרֵיהוּ – יבוא להימשך אחריהם ולנהוג כמותם.

עוד שנינו: וְאַל יִכָּנֵס בָּאַחֲרוֹנָה [–באיחור] לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. מבארת הגמרא את הטעם: מִשּׁוּם דְּקָרוּ לֵיהּ – שאם ינהג כך יכנו אותו בני אדם ׳פּוֹשֵׁעַ׳ [–מתעצל].

עוד שנינו: וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה. מבארת הגמרא את הטעם: משום דְּאָמַר מַר – שנאמרה שמועה בשם אחד החכמים, פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. שואלת הגמרא: מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ – מה תקנתו של אדם זה שפסע פסיעה גסה, כיצד יוכל להשיב את מאור עיניו כבתחילה. משיבה הגמרא: לַהֲדַרְיֵהּ בְּקִדּוּשָׁא דְּבֵי שַׁמַּאי – ישיבנו על ידי שתיה מכוס קידוש בליל שבת.

עוד שנינו: וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה. מבארת הגמרא את הטעם: משום דְּאָמַר מַר – שנאמרה שמועה בשם אחד החכמים, הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, אֲפִילּוּ הלך כך רק אַרְבַּע אַמּוֹת, נחשב כְּאִילּוּ הוּא דּוֹחֵק את רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה, דִּכְתִיב – שכתוב בפסוק (ישעיה ו ג), בקדושה שמקדישים המלאכים את ה׳, ׳מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׳, ומשמע בפסוק זה שכבוד ה׳ משתרבב ויורד למטה לארץ, ואם הוא הולך בקומה זקופה, הוא כדוחק את רגלי השכינה.

שהמבושם בשערו כְּמבושם בגוּפוֹ דְּמֵי [–הוא דומה], ורשאי לצאת כך לשוק, שאף בשיער יש זיעה המעבירה את ריח הבושם. עוד שנינו: וְאַל יֵצֵא תלמיד חכם יְחִידִי בַּלַּיְלָה. מבארת הגמרא את טעם הדבר: מִשּׁוּם חַשָּׁדָא – שיחשדוהו בזונות. מוסיפה הגמרא: וְלֹא אֲמָרָן – ולא אמרנו שלא יצא יחידי בלילה, אֶלָּא דְּלֹא קָבִיעַ לֵיהּ עִידְּנָא – באופן שלא קבע לו רבו קביעות ללמדו בלילה, אֲבָל אם קָבִיעַ לֵיהּ עִידְּנָא – קבוע לו זמן ללימוד, מותר לו ללכת יחידי, משום דמִידָּע יָדֵיעַ דִּלְעִידְּנֵיהּ קָא אָזֵיל – שידוע הדבר לבני אדם שיש לו קביעות ואליה הוא הולך, ולא יחשדוהו.

עוד שנינו: וְאַל יֵצֵא תלמיד חכם בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים [–עם טלאי]. אומרת הגמרא: מאמר זה שבברייתא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ – הרי זה סיוע לדברי רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כך הוא הדין, שאין לתלמיד חכם לצאת במנעלים מטולאים, וְהָא [–והלא] רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא נָפִיק – יצא במנעלים מטולאים, אף שתלמיד חכם הוא. מתרצת הגמרא: אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַב נַחְמָן, מה ששנינו שלא יצא במנעלים מטולאים, מדובר בְּטִלְאֵי עַל גַּבֵּי טִלְאֵי, ואילו רבי חייא בר אבא יצא במנעלים מטולאים בטלאי אחד. מוסיפה הגמרא: וְלֹא אֲמָרָן – ולא אמרנו שלא יצא בטלאי על גבי טלאי, אֶלָּא כאשר הטלאי הוא בְּפַנְּתָא – בפני המנעל העומד על גבי הרגל ונראה לכל, אֲבָל אם הטלאי הוא בְּגֵילְדָא – בעקב, שאינו נראה לכל, לֵית לָן בָּהּ – אין לחוש לכך, ויכול לצאת במנעל כזה. וְאף אם הטלאי הוא בְּפַנְּתָא [–בפני המנעל], לֹא אֲמָרָן – לא אמרנו שלא יצא בו אֶלָּא בְּאוֹרְחָא – בדרך, אֲבָל בְּבֵיתָא [–בבית] לֵית לָן בָּהּ – אין לחוש לכך, ויכול לצאת במנעל כזה. מוסיפה הגמרא: וְלֹא אֲמָרָן – ולא אמרנו שלא יצא במנעל מטולא אֶלָּא בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים לֵית לָן בָּהּ – אין לחוש לכך, ויכול לצאת במנעל כזה, מפני שבימות הגשמים הטיט מצוי, והוא מכסה את הטלאי שבמנעל, ואינו נראה לבני אדם.

עוד שנינו: וְאַל יָסַּב [–ידבר] עֵם אִשָּׁה בַּשּׁוּק. מבארת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, וַאֲפִילּוּ אם אשה זו הִיא אִשְׁתּוֹ, מכל מקום לא ידבר עמה בשוק. מוכיחה הגמרא: תַּנְיָא נָמֵי הָכִי – שנינו כן בברייתא כדברי רב חסדא, אל יספר עם אשה בשוק, אֲפִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, וַאֲפִילּוּ הִיא בִּתּוֹ, וַאֲפִילּוּ הִיא אֲחוֹתוֹ, לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרוּבוֹתָיו – מפני שלא כל בני אדם בקיאים מי הן קרובותיו, ואינם יודעים שזו קרובתו, ויחשדו בו.

עוד שנינו: וְאַל יָסַּב לסעודה בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ. שואלת הגמרא: מַאי מַעֲמָא – מהו טעם הדבר. משיבה הגמרא: הטעם הוא, דִּילְמָא – שמא מתוך הישיבה עמם אָתֵי לְאִמְשׁוּכֵי בַּתְרֵיהוּ – יבוא להימשך אחריהם ולנהוג כמותם.

עוד שנינו: וְאַל יִכָּנֵס בָּאַחֲרוֹנָה [–באיחור] לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. מבארת הגמרא את הטעם: מִשּׁוּם דְּקָרוּ לֵיהּ – שאם ינהג כך יכנו אותו בני אדם ׳פּוֹשֵׁעַ׳ [–מתעצל].

עוד שנינו: וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה. מבארת הגמרא את הטעם: משום דְּאָמַר מַר – שנאמרה שמועה בשם אחד החכמים, פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. שואלת הגמרא: מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ – מה תקנתו של אדם זה שפסע פסיעה גסה, כיצד יוכל להשיב את מאור עיניו כבתחילה. משיבה הגמרא: לַהֲדַרְיֵהּ בְּקִדּוּשָׁא דְּבֵי שַׁמַּאי – ישיבנו על ידי שתיה מכוס קידוש בליל שבת.

עוד שנינו: וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה. מבארת הגמרא את הטעם: משום דְּאָמַר מַר – שנאמרה שמועה בשם אחד החכמים, הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, אֲפִילּוּ הלך כך רק אַרְבַּע אַמּוֹת, נחשב כְּאִילּוּ הוּא דּוֹחֵק את רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה, דִּכְתִיב – שכתוב בפסוק (ישעיה ו ג), בקדושה שמקדישים המלאכים את ה׳, ׳מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׳, ומשמע בפסוק זה שכבוד ה׳ משתרבב ויורד למטה לארץ, ואם הוא הולך בקומה זקופה, הוא כדוחק את רגלי השכינה.

בגוף וריח הבושם נשאר בו. וְאָמְרִי לָהּ – ויש החולקים ואומרים,

ב״ה, י״ז שבט, ה׳תשכ״ג
ברוקלין, נ. י.

לכבוד מר יוסף צבי שי׳ שטיינהארט נשיא בית הכנסת,
ומר יהודא אליעזר שי׳ מישקין יושב ראש הועד
ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבם מבשר טוב אשר ביום א׳ הבע״ל כ״ג שבט תתקיים חגיגה פומבית בקשר עם מסירת כתב רבנות עד מאה ועשרים שנה לכבוד רבם ומנהיגם הרוחני המפורסם והמצויין הרב דוד דוב שליט״א הולנדר.

קורת רוח מיוחדת גרמה לי הבשורה הנ״ל, שמחד - ראוי הוא הרב הולנדר לכל הכבוד והיקר הזה, ומאידך - שהצליחו השי״ת לכהן פאר בבית כנסת נכבד ולנהל על מימי התורה והמצוה קהילה חשובה ובעלת קומה, אשר מנהלי׳ וחברי׳ יודעים להעריך כדבעי את רבם ומנהלם הרוחני ומכירים בהצלחתם שזכו לרב ומנהיג כמוהו.

ובפרט בתקופתנו ומדינתנו זו, שלדאבוננו הגדול, רב בה טשטוש הגבולים והערכים עד, כלשון הנביא, שאומרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חשך לאור ואור לחשך, שמים מר למתוק ומתוק למר (ישעי׳ ה, כ).

וכבר התריע כ״ק מו״ח אדמו״ר מיד בבואו לארצות הברית נגד הרעיון הנפרץ שבשקר יסודו כאילו אמריקה משונה מכל הארצות ושאינה מקום תורה ומצוה וכו׳.

ואדרבה, לא רק ששלל בהחלט הנחה כוזבת זו, אלא הצביע על כמה מעלות טובות שיש לאחינו בני ישראל בארץ זו ואשר תנאי המקום וצו השעה מוכשרים ביותר מכמה בחינות, ומחייבים עבודה נרחבה בשטח הרבצת והחזקת התורה והמצווה וחינוך הכשר, ואין הדבר תלוי אלא ברצון ובמרץ ובשיתוף פעולה שבין הרבנים ומנהיגי הרוח עם עסקני הציבור והבעלי-בתים הנאמנים לתעודתם ותפקידם. וההישגים החשובים במשך עשרים השנה האחרונות הוכיחו שסיסמתו היתה מיוסדת ונתאמתה.

ברכתי שלוחה לרבם הנכבד בעל מרץ ורב פעלים הרב דוד דוב שליט״א הולנדר ולכל מנהלי ביהכ״נ ובני עדתם שיחיו, שילכו שכם אחד בדרך העולה בית א-ל לחזק ולבסס את קהילתם שתתאים בכל הפרטים לשמה המסורתי של קהילה

בישראל - ״קהילא קדישא״. וכמו שהדגיש רבינו הזקן בעל התניא והשולחן ערוך, אשר השנה היא שנת הק״נ להסתלקותו, שהרב ובני הקהילה הם בדוגמת ראש ושאר חלקי הגוף, שמובן שדוקא שניהם ביחד הם דבר שלם, גוף חי ופעיל בריא ושלם.

ועל יסוד הציווי ואהבת לרעך כמוך שהוא כלל גדול בתורה, תקותי חזקה שקהלתם תשמש דוגמא חי׳ ומקור השפעה טובה בשביל שאר בתי כנסיות ומהם יראו ויעשו. ויהי רצון שילכו מחיל אל חיל מתוך הרחבת הדעת ובשמחה ובטוב לבב.

בכבוד ובברכה לכל המשתתפים בחגיגה שליט״א.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

יט וְיוֹצֵאת בְּכִלְכֵּל אָרֹךְ שֶׁמְּשִׁימָה בְּפִיהָ לְרֵיחַ הַפֶּה, וּבְגַרְגִּיר מֶלַח שֶׁמְּשִׁימָה בְּפִיהָ לִרְפוּאַת חֹלִי הַשִּׁנַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּתַכְשִׁיטִים לָהּ[95], וּבִלְבָד שֶׁלֹּא תִּתַּקְּנֵם[פו] בְּפִיהָ[פז] לְכַתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת. וַאֲפִלּוּ אִם נְתָנָתַם בְּפִיהָ מֵעֶרֶב שַׁבָּת וְנָפְלוּ בְּשַׁבָּת - לֹא תַחֲזִירֵם לְתוֹךְ פִּיהָ, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁנִּרְאֶה כְּאִלּוּ הִיא מַעֲרֶמֶת לִתְּנָם בְּפִיהָ כְּדֵי לְהוֹצִיאָהּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁאֵין הַכֹּל יוֹדְעִים לָמָּה הִיא נוֹתַנְתָּם בְּפִיהָ.

אֲבָל מוֹךְ שֶׁבְּאָזְנָהּ וְשֶׁבְּסַנְדָּלָהּ מֻתֶּרֶת לְקָשְׁרוֹ שָׁם בִּתְחִלָּה בְּשַׁבָּת וְלָצֵאת בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּכָּר הַדָּבָר לָמָּה נוֹתֶנֶת שָׁם הַמּוֹךְ, וְהַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹ וְאֵינָהּ מַעֲרֶמֶת כְּלָל[פח]. וְהוּא הַדִּין שֶׁמֻּתָּר לִקְשׁוֹר קַשׁ אוֹ תֶּבֶן בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל בִּתְחִלָּה בְּשַׁבָּת וְלָצֵאת בּוֹ[פט]. וְאִם הַמִּנְעָל סָתוּם מִכָּל צַד - מֻתָּר אֲפִלּוּ בְּלֹא קְשִׁירָה כְּמוֹ בְּמוֹךְ.

וְכָל מַה שֶּׁמֻּתָּר בְּאִשָּׁה - כָּל־שֶׁכֵּן[99] שֶׁמֻּתָּר בְּאִישׁ[צ]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שג, דיני תכשיטי אשה סעיף יט

ביאורי הלכה

פו] שלא תתקנם - בקונטרס השלחן הגיה: שלא תתנם.

פז] לתוך פיה - אין חילוק אם נפלו על הארץ או לתוך כלי[96].

פח] מערמת כלל - מותר לצאת עם מחזיק צווארון או דבר המחזיק הכובע שיהיה ישר וכיוצא־בזה, ואף מותר לתוחבו לכתחילה בשבת[97].

פט] ולצאת בו - אף שבקש ישנו יותר חשש שנראה כמערים להוציאו[98].

צ] שמותר באיש - כשהוא תכשיט או מלבוש גם לאיש[100].

ציונים והוספות

95) עד"ז בסי' שא ריש סכ"ה: מותר לצאת במיני עשבים שקושרין אותם בקשרים ותולין אותם בצואר לרפואה ואינם כמשוי לאדם אלא כתכשיט הואיל והם לרפואה.

96) בשעה"צ ס"ק מד כתב שאפילו לאומרים שטעם האיסור הוא משום שנראה כהערמה ולא משום איסור רפואה בשבת, יש להקל כשנפל לתוך כלי שאז אין בזה איסור רפואה בשבת אף שנשאר חשש הערמה, משום שבימינו אין רשות הרבים דאורייתא, אבל בשוע"ר משמע שאסור בכל עניין משום הערמה (ואפילו במקום שאין רואים, ודלא כתוספת שבת ס"ק לא), ולאידך יש להקל כשאין בדעתה כלל לצאת לרשות הרבים (ראה תהלה לדוד ס"ק ד).

97) שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קז: בדבר השאלה אם מותר לתחוב בתוך הצוארון הוא הקאלנער של הכתונת כדי שקצות הצוארון לא יתקמטו ולצאת בזה בשבת לרה"ר ... הנה פשוט שמותר לכתחלה לצאת בזה דצורך הלבישה היא וכמו בירית שלובשת על בתי שוקיה להדקן כיון דצורך לבישה... ויש להתיר גם לתחוב לכתחלה שם בשבת שאין נראה כמערים להוציא אלא בדבר שנותנת לתוך פיה אבל במוך שבסנדלה מותרת ליתן לכתחלה ... והטעם משום שידוע לכל שיש לו צורך בזה אף בכאן וכ"ש הכא שאין להדבר צורך אחר שאין שייך חשש זה.

98) ודלא כמשנ"ב ס"ק מח שהחמיר בזה. ועפי"ז מותר להניח בנעליים לשם נוחות גם נייר טישו וכיוצא בזה (ראה לעיל על סעיף יז שמותר לצאת עם נייר וכדומה שמכניסים בתוך כובע שמידתו גדולה לראשו), אך לכאורה גם לשוע"ר אין לתת דבר חשוב כמו מטבע וכיוצא בזה, שאינו מתבטל לנעל או לכובע, ואינו נחשב כדרך לבישה (מכון לשבתך פירוש כד על פי המבואר בשוע"ר סי' שא סל"ד).

99) האיש מקפיד פחות על מלבושיו (כדלעיל סעיף טו), אינו רגיל לשלוף ולהראות תכשיטיו לאחרים (סי' שא סעיף ו), ואין חוששים שמא תזדמן לו טבילה (כדלעיל אות ג).

100) ראה לעיל סי' שא ס"ו שטבעת שאין עליה חותם היא תכשיט לאשה ולא לאיש, וחייב על הוצאתה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות נטילת ידים לפי לוח "רב יומי"

א מים שנשתנו מראיהם בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכן כגון שנפל לתוכן דיו או קומוס או יין ושכר ושינו מראיהן פסולים לנטילת ידים אבל אם נפל לתוכם עפר וטיט אע"פ שעכרום כשירים כמו שיתבאר (לפי שגידול המים הוא בעפר וטיט ודרכם בכך ואין זה חשוב שינוי) ואם נשתנו מחמת עשן או דבר אחר פסולים אבל אם נשתנו מחמת עצמן כשרים ואפילו נשתנו שינוי הפוסל אם אח"כ חזרו לברייתן חזרו לכשרותן:

ב עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני פסולים לנטילת ידים לפי שכשאדם עושה במים דבר שיש לו צורך בו נעשו כשופכין שעומדין לשפיכה ואין נוטלין בשופכין אבל אם לא נתכוין

לשרות כלל רק שנפל פת למים ונשרו בהם כשרים שלא עשאם שופכין ויש מי שפוסל גם בזה ויש להקל בדברי סופרים:

ג אם הדיח בהם כלים או ירקות פסולים ואם היו כלים מודחים או חדשים או ירקות מודחים ונקיים כשרים שאין זו נקראת מלאכה לפסול המים משום שופכין הואיל ואין בה צורך שמבלעדיה היו כבר נקיים ומכל מקום אם שרה בהם הירקות כדי שלא יכמשו וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיתכווצו ה"ז מלאכה ופסולים וכן אם נתן כלי של יין לתוך המים לצננו פסולים אבל נתן בהם דגים חיים שלא ימותו אין זו מלאכה שאין המים פועלין בהם כלל רק מצילין אותן ממיתה וגם אינן נקראים שופכין וכן אם נתן לתוכם דבר המריח כדי שיריחו כשרים שהרי אינן שופכין שהם כמאוסים אבל כאן נתכוין להשביחם:

ד אם המים בכלי שיש בו שנתות ונתן לתוכו בשר ועולין המים עד השנתות ובזה יודע משקלו ה"ז עשיית מלאכה במים ופסולין לנטילת ידים (אבל אם היה יודע משקל המים ושקל הבשר כנגדם כשרים כיון שלא נעשית המלאכה בגופן):

* * *

ה אם הטביל בהם הנחתום את הגלוסקים אע"פ שלא נשתנו מראיהם פסולים אבל אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין או שחפן מהם בחפניו המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה שטבילת ידיו בהם אינה קרויה מלאכה עד שידיחן בהם והוא שהיו מלוכלכות תחילה לפיכך כשרים אם לא נשתנו מראיהן.

אבל אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם פסולים אע"פ שלא נשתנו מראיהן ויש אומרים שהדחת ידים אינה חשובה מלאכה לפסול המים לנטילת ידים כיון שעכשיו רוצה בהם ג"כ ליטול ידיו (ופסול מלאכה אינה משום שופכין אלא משום שנשתנו מתורת מים כשנעשה בהם איזו מלאכה וכשהדיח או נטל בהם ידיו לא נשתנו מתורת מים לענין נטילת ידים) ולפי סברא זו אין איסור ליטול ידיו ממים שנטל בהם חבירו ונתקבלו למטה בכלי אלא משום שנטמאו המים ע"י חבירו אם לא שפך רביעית בבת אחת ומים השניים אינן מטהרים אלא המים שעל גבי היד בלבד אבל אם שפך רביעית בבת אחת שאין כאן מים טמאים כלל מותר והעיקר כסברא הראשונה (דדוקא כשארבעה וחמשה נוטלין כאחת שחשובים כיד אחת אין חוששין משום מלאכה אבל בלאו הכי חוששין) ולכן אסור ליטול במים שנטל חבירו ונתקבלו למטה בכלי אפי' שפך רביעית בבת אחת מפני שנעשה בהם מלאכה שטיהרו הידים לאכילה ונעשו שופכין:

ו אבל היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה (מפני שלא טיהר ידיו במים הנשארים בדלי אלא במים שבחפניו אבל אם הטבילן בדלי לטהרן הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי ואפי' לא היו ידיו מלוכלכות ממש מכל מקום כיון שיש לו צורך לנקותן במים משום שנגעו במקום הטינופת נעשו המים כשופכין כמו המשתמש בהם שאר דברים שהוא צורך לו אפילו הוא דבר הרשות כמו שנתבאר למעלה כל שכן נקיון זה שהוא חובה ואינו דומה להדיח כלים מודחים שאין צורך בהדחה זו):

* * *

ז מים שלפני הנפח אע"פ שלא נשתנו מראיהם פסולים מפני שבידוע שנעשתה בהם מלאכה דהיינו שכיבה בהם ברזל.

ושלפני הספר אם נשתנו מראיהם פסולים ואם לאו כשרים כי מה שהספר טובל ידיו בהם להשרות בהם השערות דומה לטובל ידו וטח פני הגלוסקים שמים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה:

ח מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים בטלים ברוב ואפי' אם הפסולים משלימים לשיעור רביעית אין לחוש בנטילת ידים לחולין.

לפיכך מים ששתו מהם בהמה חיה ועוף אין לפוסלם משום מלאכת השתיה שנעשתה במעט מים שהוחזר מפיהם לכלי כמו שהוא דרך בהמה חיה ועוף בשתייתן שמגביהין פיהם לאחר שקלטו מן המים והמים נופלין מפיהם כי מים אלו בטלים ברובם ויש פוסלים בשתה מהם כלב או חזיר מפני שנמאסים והרי הם כשופכים ויש לחוש לדבריהם:

ט אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובין בין שהם בכלים בין שהם בקרקע כשנעשתה בהם המלאכה ואח"כ נוטלן בכלי ליטול מהם אבל אם עשה מלאכה במי מקוה או מעין בעודם מחוברים לא נפסלו.

אבל שינוי מראה פוסל גם בעודם מחוברים במה דברים אמורים לנטילת ידים אבל להטביל בהם ידיו רשאי אם כשרים לטבילת הגוף כגון מעין שאין שינוי מראה פוסל בו או מקוה שנשתנה מראה המים מחמת דבר שאין בו ממש כגון הדחת סלי זיתים וענבים או שנפלו לתוכם מי צבע כמ"ש ביו"ד סי' ר"א:

י לא תקנו חכמים נטילה אלא במים הראויים לשתיית בהמה אבל מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם פסולים לנטילת ידים אף ע"פ שכשרים למי מקוה לטבילת כל הגוף ואצ"ל לטבילת ידים ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם אם הכלב יכול לשתות מהם כשרים בין לנטילת ידים בין לטבילה ואם אין הכלב יכול לשתות מהן פסולים לשתיהם:

* * *

יא חמי טבריא הם מרים ואין ראוים לשתית הכלב אף לכשמצננם לפיכך אין נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן אפי' אין בהם מ' סאה שהמעין מטהר בכל שהוא.

אבל אם המשיך אותם בארץ דרך חריץ שבקרקע חוץ למקומם והפסיקן מהמעין הנובע חם אין מטבילין בהן אם אין בהם מ' סאה אפי' להאומרים שא"צ מ' סאה לטבילת ידים בשאר מי מקוה כמו שנתבאר בסימן קנ"ט כאן גזרו

שמא יטול מהם ג"כ בכלי כי יאמר מה לי ליטול מהם לידים בכלי מה לי להטביל הידים בתוכן כיון שאין בהם מ' סאה ופסול לטבילת כל הגוף ואעפ"כ כשרים לידים אבל כשיש בהם מ' סאה שהוא שיעור מקוה לא יבא להקל ליטול מהם בכלי ממה שמקילין להטביל בהם כשיש בהם שיעור מקוה וראויים לטבילת כל הגוף לפיכך חריץ שמימיו מחוברים למי המעין הנובע חם בענין שראוי לטבול בו כל הגוף מטבילין בו את הידים ויש אומרים שאף בזה יש לחוש שמא יבא להקל ליטול מהם בכלי לפי שלא יעלה על דעתו שמימיו מחוברים למי המעין ויאמר מה לי ליטול ממנו בכלי מה לי להטביל בתוכו כיון שאין בו שיעור מקוה שהוא מ' סאה ויש לחוש לדבריהם לכתחלה:

יב ולא חמי טבריא בלבד אלא הוא הדין כל מים שאין ראוין לשתיית כלב ואין בהם מ' סאה אע"פ שהם מחוברים למקוה שיש בו מ' סאה יש להחמיר שלא להטביל בהם.

וכל מים שראוים לשתיית הכלב כשהם צוננים אפילו הם מעינות חמין נוטלין מהן אפילו בכלי וכל שכן חמי האור אפילו בעודן חמין.

ומי הים הן מלוחין ואינן ראוים לשתיית הכלב ואין נוטלין מהן לידים בכלי אלא א"כ הרתיחו אותם שאז ראוים:

* * *

יג ספק נעשה מלאכה במים שנטל בהם ספק לא נעשה בהם ואם תמצא לומר שלא נעשה בהם ספק היה בהם כשיעור ספק לא היו ידיו טהורות ואפילו ספק נטל ידיו ספק לא נטל טהור וכל ספק בטהרת ידים טהור אפילו במחלוקת הפוסקים מפני שנטילת ידים עיקרה מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל ויש מי שאומר שעם כל זה אם יש לו מים אחרים מזומנים לפניו אומרים לו קום ורחץ והוציא עצמך מן הספק (אבל אם יודע שנטל כהלכה ואחר כך נולד בהן ספק כגון שנסתפק אם הסיח דעתו מהם אם לאו או שיודע שלא הסיח דעתו רק שהושיט ידיו סמוך למקום הטינופת וספק אם נגע בהם ספק לא נגע א"צ לחזור וליטלן אפילו לצאת ידי ספק מפני שמעמידין אותן בחזקתן):

יד השלג והברד והכפור והגליד והמלח אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם לידים אם יש בהם כשיעור וכן נוטלין בכל דבר שברייתו מן המים כגון יבחושים אדומים או שומן דג והוא שריסקן עד שנעשו מים.

במה דברים אמורים כשנוטל בכלי ושופך על ידיו אז צריך ריסוק שאין נטילת ידים אלא במים אבל להטביל ידיו במ' סאה שבקרקע יש מתירין אפילו בלא ריסוק ושלג המונח על פני הארץ כל שיש מ' סאה מחובר יחד אפילו נמוך מאוד מותר להטביל בו ויש אומרים שאין טבילה אלא במים אלא שהשלג וכיוצא בו מצטרפין להשלים למ' סאה אף על פי שאינן מרוסקים אבל אין טובלין בהם אלא א"כ ריסקן עד שנעשו מים ובשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים:

* * *

טו יש אומרים שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטבילה לתרומה ואין עושין מקוה אלא מן המים והרי אפילו מים שאין בהם מראה מים פסולים כל שכן שאר משקין ומי פירות (ואפילו יין לבן שדומה מראיתו למראה מים מכל מקום אם הקפידו על מראה מים כל שכן על גוף המים).

ויש מכשירין כל מי פירות לנטילת ידים שלא פסלו שינוי מראה אלא במים שנשתנו ממראיתם אבל מי פירות שעומדים במראיתם שם מים עליהם שהרי נקרא מי פירות אבל ביין אפילו לבן אין נוטלין בו בין חי בין מזוג במים שאין שם מים עליו כלל.

ואין צריך לומר בשמן ודבש שהרי אינם מנקים אבל במי דבש (שקורין מע"ד) ושכר נוטלין [מהן לידים] שהרי עיקרן מים ואע"פ שנשתנו מראיהם אין לחוש כיון שנשתנו לעילוי.

ויש אומרים שאף היין כשר לנטילת ידים בין חי בין מזוג במים אלא שלכתחלה אסור לעשות כן כדי שלא יהא מזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו לברך עליו בורא פרי הגפן (משא"כ בשאר מי פירות שמותר ליטול בהם אם אין לו מים כמ"ש בסי' קע"א וקפ"א) אבל בדיעבד אם נטל ביין אפילו אדום ידיו טהורות.

ובשעת הדחק יש לסמוך על דברי המקילין בדברי סופרים ליטול ידיו במי פירות ושכר ו[מי] דבש אפילו לכתחלה (וביין בדיעבד):

טז שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג (והוא שיעור טהרה מן התורה לטבילת כלים).

ולא הצריכו אלא שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו אבל א"צ לשפוך כל הרביעית על ידיו אלא אם כן רוצה לטהרן בשטיפה אחת אבל אם רוצה לשפוך עליהם מים ראשונים ושניים א"צ אלא כדי שיספקו בכל פעם למשוח בכל הפרק הצריך נטילת ידים.

ומים הנשארים בכלי שנטל ממנו יכול ליטול מהם איש אחר אם מספיקים לו אע"פ שאין בהם רביעית הואיל והם באים משיורי טהרה שהיה בהם רביעית כשנטל הראשון.

והוא שבאים שניהם ליטול ידיהם כאחד אע"פ שנוטלין זה אחר זה מועיל שיורי טהרה של ראשון לטהר יד השני בפחות מרביעית.

* * *

ויש אומרים שאין שיורי טהרה של הראשון מועילין בנוטלין זה אחר זה אלא אם כן המים יורדים בקלוח אחד מן הראשון לשני כגון שפשט הראשון ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו ואחר כך פשט השני ידיו למטה מידי הראשון וקילוח יורד על ידיו של ראשון ומהן לידיו של שני ידי שתיהן טהורות אף על פי שנפחת שיעור הרביעית בכלי כשמגיעים המים לידיו של שני טהורות מפני שהם באים משיורי טהרה.

והוא שפשט השני ידיו סמוך לידי הראשון שאז הן נחשבות כיד אחת אבל אם היו מרוחקות מידי הראשון לא עלתה לו

נטילה לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו (שהם פסולים אפילו הם מי רביעית משום שנעשה בהם מלאכה כמו שנתבאר למעלה).

ואפי' ידיהן סמוכות לא התירו אלא כשנתכוונו מתחלה ליטול כאחת ע"י קילוח היורד מראשון לשני שאז חשובות ידיהן כיד אחת בנטילה זו אף על פי שלא פשט השני ידיו עד אחר שהתחיל כבר הראשון ליטול ידיו אבל אם מתחלה נתכוין הראשון ליטול לעצמו ואחר כך כשהתחיל כבר ליטול פשט השני ידיו למטה ממנו אינן חשובות כיד אחת ולפיכך (אם אין היוצק על ידיהם שופך רביעית בבת אחת) נטמאו ידי השני ממים הטמאים שיורדים מידי הראשון וצריך לנגבן ולחזור וליטלן (ואף אם שופך רביעית בבת אחת צריך לחזור וליטלן אלא שא"צ לנגבן תחלה).

(והעיקר כסברא האחרונה ומכל מקום בשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים):

חלק א' סימן קס איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה:

'תורה אור' פרשת יתרו – הפרשה החסידית

מֹשֶׁה יְדַבֵּר [כ][1]

"מֹשֶׁה יְדַבֵּר כו'" (פְּרִשְׁתֵּנוּ יט, יט).

הִנֵּה אַבְרָהָם – אִישׁ הַחֶסֶד וּמַיִם – "זְכוֹר אָב כו'"[2]. מַיִם מְגַדְּלִין, כְּמוֹ חָלָב שֶׁמְּגַדֵּל אֶת הַוָּלָד. וְהַיְינוּ[3] "מוֹחִין דִּינִיקָה", שֶׁעַל יְדֵי הַיְנִיקָה מִתְגַּדְּלִין אֲבָרֵי הַוָּלָד. וְהַיְינוּ הַעֲלָאַת[4] אוֹרוֹת בְּכֵלִים, שֶׁעַל יְדֵי רִבּוּי אוֹרוֹת נַעֲשָׂה הַגְּדֻלַּת הַכֵּלִים – חֶסֶד־שֶׁבְּחֶסֶד; גְּבוּרָה־שֶׁבְּחֶסֶד כו'; וְהִתְכַּלְּלוּת חֶסֶד וּגְבוּרָה כו'.

כִּי הִנֵּה, וַיִּקְרָא אַבְרָהָם "בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם" (וַיֵּרָא כא, לג) – שֶׁקָּרָא וְהִמְשִׁיךְ שֵׁם הֱוָיָה בָּעוֹלָם – שֶׁיִּהְיֶה[5] גָּלוּי. לְפִי שֶׁבְּסֶדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עוֹלָמוֹת[6], דְּרֵי "אָמַר לְעוֹלָמוֹ דַּי"[7], וְרַק עוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים הָיָה בָהֶם גִּלּוּי וּלְמַטָּה הָיָה הֶעְלֵם, וְאַבְרָהָם הִמְשִׁיךְ שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי גַּם לְמַטָּה עַל יְדֵי שֶׁקָּרָא בְּשֵׁם הֱוָיָה;

"וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן" (לֶךְ לְךָ יב, ה) – **שי"ח**[8] כו', לִיטַּע אֱמוּנָה בְּלִבָּם כו'; וּגְמִילוּת־חֲסָדִים – "וַיִּטַּע אֶשֶׁל כו'" (וַיֵּרָא כא, לג).

אַךְ כָּל זֶה אֵינוֹ לְפִי עֵרֶךְ עֲשִׂיָּה שֶׁלְּמַעְלָה. כִּי בְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ לְמַטָּה הוּצְרַךְ לְהַמְשִׁיךְ מִלְּמַעְלָה, וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה תּוֹסָפָת אוֹרוֹת בַּאֲצִילוּת[9]. וּכְמוֹ "וַיַּעַשׂ דָּוִד **שֵׁם**"[10] (שְׁמוּאֵל ב' ח, יג). שֶׁהַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָן נִמְחָקִין הֵם חִיּוּת הַמַּדּוֹת. "אֵל"; "אֱלֹקִים" כו' – חֶסֶד וְחֶסֶד־שֶׁבְּחֶסֶד כו', עַל יְדֵי "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ" (לֶךְ לְךָ יב, ט) – רָצוֹא־וָשׁוֹב, וְעַל יְדֵי גְּמִילוּת־חֲסָדִים כו'.

וּכְמוֹ שֶׁאָמַר מוֹרִי הָרַב הַמַּגִּיד זַ"ל[11] עַל פָּסוּק "בְּעָמְדָם תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶם"[12]:

בְּעָמְדָם בִּתְפִלָּה, הַמַּלְאָכִים מַרְפִּים אַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁלָּהֶם, שֶׁנּוֹפְלִים מִמַּדְרֵגָתָם לְגַבֵּי הַמְשָׂכוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁלְּמַטָּה.

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי הַיִּרְאָה שֶׁלְּמַטָּה הִיא מְגוּשֶׁמֶת וּמְלוּבֶּשֶׁת בְּגוּף כו'?

אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁמַּמְשִׁיכִין אוֹר חָדָשׁ, כִּי מַה שֶּׁמְּעוֹרֵר אַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁלֹּא הָיָה מִקּוֹדֶם, הֲרֵי מַמְשִׁיךְ מִלְּמַעְלָה, וְהַמְשָׂכָה זוֹ הִיא בָּאָה דֶּרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת דֶּרֶךְ עוֹלָם הַמַּלְאָכִים, וְכַאֲשֶׁר בָּאָה הַמְשָׂכַת יִרְאָה זוֹ מִלְּמַעְלָה, אֲזַי "**תְּרַפֶּינָה** כַנְפֵיהֶם" לְפִי שֶׁהִיא לָהֶם אוֹר חָדָשׁ.

וְכָךְ הִמְשִׁיךְ אַבְרָהָם לְמַעְלָה הַגְּדֻלַּת הָאוֹרוֹת בְּכֵלִים (ט' פְּעָמִים ט' – פ"א, כִּי ט' סְפִירוֹת הֵן מֵחָכְמָה וּלְמַטָּה, וְג' פְּעָמִים פ"א – רמ"ג[13], וְה' חֲסָדִים – רמ"ח).

---

1. (**תּוֹרַת חַיִּים שֵׁם וְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "מֹשֶׁה יְדַבֵּר" – שְׁמוֹת רנז, א**). – הֶעָרַת כְּבוֹד קָדוֹשַׁת אֲדֹמוֹ"ר בְּצִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת.

בֵּיאוּר לְמַאֲמָר "מֹשֶׁה יְדַבֵּר" הָרִאשׁוֹן – לְעֵיל סז, ד. וְהוּא הַנְּחַת הַמַּהֲרִי"ל. נוֹסַח אַחֵר – הַנְּחַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אֲדֹמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי נִדְפַּס בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ו חֵלֶק ב עַמּוּד תעז וּמַתְחִיל "וּלְהָבִין כָּל הַנַּ"ל בְּתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר").

2. ("נִמְשַׁךְ אַחֲרֶיךָ כְּמַיִם". – נוֹסַח הַפִּיּוּט בִּתְפִלַּת גֶּשֶׁם בְּמוּסָף שֶׁל שְׁמִינִי עֲצֶרֶת).

3. (וְהַיְינוּ: בְּכְתַב יָד 1824: **וְהַיְינוּ בְּחִינַת**).

4. (הַעֲלָאַת: בְּהַגָּהוֹת הַנַּ"ל וּבִכְתַב יָד 80: **הַגְדָּלַת**).

5. (שָׁם לֵיתָא תֵּיבָה זוֹ).

6. (שָׁם: **הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דְּעוֹלָמוֹת**).

7. (חֲגִיגָה יב, א. בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה ה, ח. פְּרָשָׁה מו, ג).

8. ("לֶךְ לְךָ יד, יד: "וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ – **שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת**").

9. (רְאֵה פְּרִי עֵץ חַיִּים בַּהַקְדָּמָה. עֵץ חַיִּים שַׁעַר מ"ן וּמ"ד (שַׁעַר לט) דְּרוּשׁ יא כְּלָל טז).

10. (רְאֵה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם").

11. (אוֹר תּוֹרָה הַשָּׁלֵם סִימָן רח).

12. (יְחֶזְקֵאל א, כד. וְשָׁם: כַּנְפֵיהֶן).

13. ("כָּל בְּחִינָה יֵשׁ בָּהּ ג' כֵּלִים: פְּנִימִיִּים, תִּיכוֹנִים, חִיצוֹנִיִּים, הַנִּקְרָאִים סת"ר – סוֹף, תּוֹךְ, רֹאשׁ – הִנֵּה ג' פְּעָמִים פ"א הוּא רמ"ג". – לְעֵיל סח, ג).

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא "רוֹפֵא חוֹלִים": כִּי כָּל עִילָּה דְּבוּק בְּעִילָּתוֹ, אַךְ "אֲנִי יְשֵׁנָה" (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, ב) בְּגָלוּתָא[14], וְלָכֵן הִיא "חוֹלַת אַהֲבָה" (שָׁם), מֵחֲמַת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר, וְהַמְשָׁכַת הַגִּלּוּי הִיא הָרְפוּאָה.

וְ"הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מַנִּיחַ תְּפִלִּין"[15] – לִהְיוֹת חָכְמָה, כִּי "כֻּלָּם בְּחָכְמָה **עָשִׂיתָ**" (תְּהִלִּים קד, כד), בְּחִינַת עֲשִׂיָּה כְּדֵי לִהְיוֹת בְּחִינַת חָכְמָה. דְּהַיְינוּ לִהְיוֹת מַשְׁפִּיעַ הַהַשְׁפָּעָה, "מַנִּיחַ **תְּפִלִּין**" – לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְחַבְּרוּת[16] מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.

וְלָכֵן "מַה כְּתִיב בְּהוּ? – 'מִי גּוֹי גָּדוֹל' (וְאֵתְחַנַּן ד, ז) כו'"[17]: כִּי עִיקַּר הַשְׁפָּעַת הַחָכְמָה הִיא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, לְהַמְשִׁיךְ בָּהֶם בְּחִינַת חָכְמָה בְּנִשְׁמָתָם. כִּי מַלְאָךְ הוּא שָׁלִיחַ שֶׁבּוֹ וְעַל יָדוֹ נִשְׁפַּע שֶׁפַע הַחָכְמָה, אֲבָל עִיקַּר תַּכְלִית הַמְכֻוָּן הוּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל.

וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא עִנְיָן אַבְרָהָם. אֲבָל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם הִמְשִׁיךְ גַּם לְמַטָּה בְּבִי"עַ. וְהַיְינוּ, כִּי אַבְרָהָם הוּא חֶסֶד־דַּאֲצִילוּת, אֲבָל "אִית חֶסֶד וְאִית חֶסֶד כו'"[18], וּמֹשֶׁה "כִּי מִן הַמַּיִם כו'"[19] – שְׁמִטָּה רִאשׁוֹנָה[20], (וְיֵשׁ בָּזֶה דְּעוֹת[21], אִם שְׁמִטָּה שְׁלֵימָה – שֶׁבַע אַלְפִּין שְׁנִין, אוֹ עוֹלָם הַתּוּהוּ נִקְרָא שְׁמִטָּה, כַּמְּבוֹאָר בְּכִתְבֵי הָאָרִיז"ל), אֶלָּא שֶׁנִּמְשַׁךְ לְמַטָּה בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת. וְלָכֵן הִמְשִׁיךְ "**וַיִּקְרָא** הֲוָיָ"ה | הֲוָיָ"ה" (תִּשָּׂא לד, ו) – דְּקָאֵי עַל מֹשֶׁה[22], שֶׁהוּא קָרָא וְהִמְשִׁיךְ מִמַּזָּלוֹת לִהְיוֹת אַבָּא־דַּאֲצִילוּת, שֶׁ"אַבָּא יוֹנֵק מִמַּזָּל הַח' כו'"[23], וְהַיְינוּ מִלְּמַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

כַּיָּדוּעַ עִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁמֵּחָכְמָה נַעֲשָׂה הַבִּינָה וּמִדּוֹת, וּמִמִּדּוֹת – מַחֲשָׁבָה כו'. וְהָרֵי לְפִי עֵרֶךְ הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, רָחוֹק הוּא רוּחָנִיּוּת מִגַּשְׁמִיּוּת, כְּמוֹ מַעֲשֶׂה גַּשְׁמִי נֶגֶד דִּבּוּר רוּחָנִי. אֲבָל לְמַעְלָה מִן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – אֵין עֵרוֹךְ כו', וְרוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת שָׁוִים מַמָּשׁ.

וְהִמְשִׁיךְ זֶה מֹשֶׁה עַל יְדֵי בְּחִינַת מַ"ה – בִּטּוּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "כִּי אֵל **דֵּעוֹת** ה'" – ב' דֵּעוֹת, שֶׁמִּלְּמַטָּה־לְמַעְלָה שָׁוֶה כְּמוֹ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם.

וְלָכֵן הִמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף גַּם בַּעֲשִׂיָּה וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת – תְּרוּמוֹת מַעַשְׂרוֹת. כַּנּוֹדָע עִנְיָן "אוֹפַן בְּתוֹךְ אוֹפָן"[24], שֶׁהָעֶלְיוֹן מַקִּיף לְמַטָּה יוֹתֵר. וּמוּרְגָּשׁ וְנִרְאֶה זֶה בְּ"אוֹפַנִּים" שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, אֲבָל כָּךְ הוּא גַּם כֵּן לְמַעְלָה מַעְלָה.

וְעַל יְדֵי בִּטּוּל זֶה נַעֲשָׂה "וְלֹא תְחַלְּלוּ כו'"[25], שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיק הָעוֹלָם־הַזֶּה כְּלוּם, מֵאַחַר דְּ"כוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא"[26], וְלִפְנֵי בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת וּלְאַחַר יְמוֹת עוֹלָם – שֶׁאֵין שָׁם מַפְסִיק כו'. וּבְבִטּוּל זֶה לָמַד רַב יְהוּדָה – "אֵימְתָא דְּמָארֵיהּ עֲלֵיהּ . . אֵין זֶה יְלוּד אִשָּׁה כו'"[27]. וְלָכֵן הָיָה פָּטוּר מִתְּפִלָּה[28] כו'.

וְהִנֵּה, עַל יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה בְּבִטּוּל זֶה – מַמְשִׁיךְ פְּנִימִית; וְעַל יְדֵי מִצְוֹת – מַקִּיפִים וּלְבוּשִׁים. וְהֵם בְּחִינַת מַ"ה וּבַ"ן. וְזֶהוּ "**כִּי הֲוָיָה אֱלֹקֶיךָ**": "הֲוָיָה" – מַ"ה, "אֱלֹקֶיךָ" – בַּ"ן, "**אֵשׁ אוֹכְלָה**" – כִּמְשַׁל הַנּוֹתֵן אֵשׁ סְבִיב הַכְּלִי וּבְתוֹכָהּ[29] כו'. וְדֵי לַמֵּבִין:

וְזֶהוּ "**מֹשֶׁה יְדַבֵּר**" – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, עַל יְדֵי בְּחִינַת מַ"ה – בִּטּוּל, הוּא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף גַּם בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה, כִּי הֲגַם שֶׁגַּם אַבְרָהָם הָיָה "הוֹלֵךְ וְנָסוֹעַ", אַךְ הַיְינוּ בְּהָאַהֲבָה וְיִרְאָה **שֶׁלּוֹ**. וַהֲגַם שֶׁאַחַר כָּךְ הִמְשִׁיךְ מִלְּמַעְלָה, אֲבָל הַכֹּל דֶּרֶךְ אַהֲבָה וְיִרְאָה שֶׁלּוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עַל יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁהִיא **חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ** כו'.

---

14. (זֹהַר חֵלֶק ג אֱמוֹר צה, א: "אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק וְגוֹ' – אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, אֲנִי יְשֵׁנָה בְּגָלוּתָא". תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן סט דַּף קו, ב. קז, ב. זֹהַר חָדָשׁ – תִּקּוּנִים בְּרֵרָךְ ב, עג, א).

15. (בְּרָכוֹת ו, א).

16. (רְאֵה סֵפֶר עֲרֶכֵי הַכִּינוּיִים לְבַעַל מְחַבֵּר סֵפֶר סֵדֶר הַדּוֹרוֹת מַעֲרֶכֶת תְּפִילִין: שֵׁם תְּפִילִין מוֹרֶה עַל עִנְיָן חִיבּוּר וְהִתְאַחֲדוּת. עַיֵּן שָׁם הַטַּעַם וְהַמְקוֹרוֹת).

17. (בְּרָכוֹת שָׁם).

18. (אִית חֶסֶד דְּאִקְרֵי "חֶסֶד עוֹלָם". וְאִית חֶסֶד דְּאִקְרֵי "זְרַב חֶסֶד". זֹהַר חֵלֶק ג (אִדְּרָא זוּטָא) קלג, ב. לְקַקְמָן תְּצַוֶּה פב, א. לִקּוּטֵי תּוֹרָה שְׁלַח מט, ב. קֹרַח נה, ד. פָּרָשָׁה רְאֵה לד, ב. רֹאשׁ הַשָּׁנָה סא, ג. שִׁיר הַשִּׁירִים כח, ג. ל, ד. וּרְאֵה שָׁם עֵקֶב יז, ג).

19. ("מְשִׁיתִיהוּ". שְׁמוֹת ב, י).

20. (רְאֵה לְעֵיל שְׁמוֹת נא, ד דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי שָׁם פֶּה").

21. (רְאֵה לְעֵיל שְׁמוֹת נא, ד דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי שָׁם פֶּה". סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ו חֵלֶק ב עַמּוּד תפ. וְשָׁם נִסְתָּם).

22. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג נְשֹׂא בְּאִדְּרָא רַבָּא קלח, ב. תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי עַל הַפָּסוּק. פִּרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סוֹף פֶּרֶק מו. וּרְאֵה תּוֹרַת חַיִּים בְּשַׁלַּח קסא, ד).

23. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג רפט, ב. עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַכְּלָלִים פֶּרֶק ה. שַׁעַר אַבָּא וְאִימָּא פֶּרֶק ג וּפֶרֶק ח. וְעוֹד. הוּבָא בַּתַּנְיָא, אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כחו).

24. ("הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן". יְחֶזְקֵאל א, טז. י, י. רְאֵה לְהֶלֶן סט, ב תְּחִלַּת דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם". לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּהַר מב א. שִׁיר הַשִּׁירִים מא, א).

25. ("פֵּירוּשׁ: שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת חָלָל וְהֶפְסֵק לְהַשְׁרָאַת שֵׁם קָדְשׁוֹ, שֶׁיִּהְיֶה גַּם לְמַטָּה כִּסֵּא וּמָכוֹן לִשְׁכִּינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ לְמַעְלָה". – לִקּוּטֵי תּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים יב, ד. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

26. (זֹהַר חֵלֶק א יא, ב – עַל פִּי דָּנִיֵּאל ד, לב).

27. (נְדָה יג, א (וְרַשֵׁ"י): "אֵימְתָא דְּמָרֵיהּ (הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא) עֲלֵיהּ, דְּקָרֵי שְׁמוּאֵל עֲלֵיהּ: אֵין זֶה יְלוּד אִשָּׁה!").

28. (רְאֵה רֹאשׁ הַשָּׁנָה לה, א).

29. ("שֶׁאִם נוֹתְנִים אֵשׁ תּוֹךְ הַכְּלִי וּסְבִיבוֹתָיו, הֲרֵי מִמֵּילָא שׁוֹלֵט הָאֵשׁ מֵעֵבֶר אֶל עֵבֶר וְשׁוֹרֵף וּמְכַלֶּה לְגַמְרֵי". – לְעֵיל סח, ב.

וּבְתַקְס"ו חֵלֶק ב עַמּוּד תפא: "כַּיָּדוּעַ, "אֵשׁ אוֹכְלָה" הוּא לְבָרֵר וּלְלַבֵּן בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת וְאַחוֹרַיִם שֶׁנֶּאֱחָזִים בְּכֵלִים, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הָאֵשׁ הַנִּיתָּן בְּכְלִי לְלַבְּנוֹ מִכָּל צַד").

וְכֹחַ זֶה שֶׁל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, הוּא נִמְשָׁךְ גַּם לְמַטָּה לִהְיוֹת "אֵשׁ אוֹכְלָה" מִבַּיִת וּמִבַּחוּץ, לְכַלּוֹת וְלִשְׂרוֹף אֶת נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית. כִּי כָּל עִיקַּר הַהַמְשָׁכָה הוּא בִּשְׁבִיל שֶׁיְּקוּיִּים לֶעָתִיד – "עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵיהֶם 'קְדוֹשׁ'"[30], שֶׁיִּתְהַפֵּךְ בִּי"ע לַאֲצִילוּת; "כִּי שָׁמַיִם כָּעָשָׁן נִמְלָחוּ כו'" (יְשַׁעְיָה נא, ו); שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה[31]: "שָׁמַיִם חֲדָשִׁים" – רָזִין דְּאוֹרַיְיתָא כו'. דְּהַיְינוּ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה פְּנִימִית[32] וּמַקִּיפִים דְּבִי"ע, כִּי אִם דַּאֲצִילוּת.

וְזֶהוּ "**וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ**":

"**אֱלֹהִים**" – לְשׁוֹן שְׁרָרָה[33], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא בְּ"חִינּוּךְ קָטָן", הַיְינוּ מַלְכוּת דְּבִי"ע, שָׁם הוּא הַמְשָׁכַת הַתּוֹרָה, זְרָעִים – חֶסֶד־דְּנוּקְבָא[34] כו'.

"**יַעֲנֶנּוּ**" – לְשׁוֹן עוֹנָה, הוּא כְּמַאֲמַר רַז"ל[35]: "עוֹנָה אַחֲרֵיהֶן מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִים" כו'. וְעִנְיָן "יַעֲנֶנּוּ", שֶׁכְּשֵׁם שֶׁמַּמְשִׁיךְ בְּחִינַת מֹשֶׁה, בְּחִינַת בִּטּוּל – בִּבְחִינַת "וְלֹא תְחַלְּלוּ כו'", לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בְּמַלְכוּת־דְּבִי"ע, כָּךְ עוֹנָה בְּחִינַת הַמַּלְכוּת לִהְיוֹת אִתְהַפְּכָא דְּבִי"ע גַּם כֵּן, לִהְיוֹת מִבִּי"ע – אֲצִילוּת. שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הִיא הַמְשָׁכָה בְּמַלְכוּת.

וְלָכֵן אָמְרוּ[36]: "תַּלְמוּד בְּבְרִיאָה, וּמִשְׁנָה בִּיצִירָה, וּמִקְרָא בַּעֲשִׂיָּיה". וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, וַהֲלֹא מִקְרָא יוֹתֵר נַעֲלֶה!

אֶלָּא דְּקָאֵי עַל **הַמְשָׁכָה** – שֶׁבַּמִּקְרָא מַמְשִׁיךְ עַד עֲשִׂיָּה, וּבַתַּלְמוּד אֵינוֹ מַמְשִׁיךְ רַק עַד הַבְּרִיאָה. וּכְשֵׁם שֶׁמַּמְשִׁיךְ בְּמַלְכוּת, בַּתַּלְמוּד – בְּמַלְכוּת־דְּבְרִיאָה, כָּךְ כו'[37].

וְזֶהוּ "**הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ**"[38]: דְּ"הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא" נִקְרָא מַלְכוּת גַּם כֵּן, שֶׁ"**הוּא**" – "**בָּרוּךְ**" וְנִמְשָׁךְ לְמַטָּה בְּמַלְכוּת; וְ"**שׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ**" הִיא הַתּוֹרָה שֶׁמַּמְשִׁיךְ בָּהּ, דְּהַיְינוּ "וְהָאֱלֹקִים **יַעֲנֶנּוּ**" – דְּלִמַּעְלָה לֹא שַׁיָּיךְ לוֹמַר "שׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ", שֶׁהֲרֵי כְּבָר הָיְתָה שָׁם הַתּוֹרָה, וַ"אֲנִי הָוֵיתִי" לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו), וּמִשָּׁם הוּא מַמְשִׁיךְ – אֶלָּא עַל הַמַּלְכוּת, שֶׁמַּמְשִׁיךְ בָּהּ הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא הָיָה בָּהּ, וְעַל זֶה אָמְרוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ הִתְחַדְּשׁוּת – "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ כו'".

"**בְּקוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה**"[39]: קוֹל הוּא הַמְשָׁכָה מֵהֶבֶל הַלֵּב, שֶׁלְּפִי עֶרְךְ בְּחִינַת הַבִּטּוּל כָּךְ הוּא בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה. שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַמְשָׁכַת רַב יְהוּדָה אוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאי לְדִידָן. הֲגַם שֶׁכּוּלָּם לוֹמְדִים צֵירוּפֵי אוֹתִיּוֹת הָהֵם עַצְמָם, אַף עַל פִּי כֵן הַהַמְשָׁכָה הִיא מִשְׁתַּנָּה לְפִי בִּטּוּל כו'. וְדַי לַמֵּבִין.:

30. (בְּבָא בָּתְרָא עה, ב).

31. (יְשַׁעְיָה סו, כב: "הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה").

32. (בְּהַגָּהוֹת הַנַּ"ל: **שֶׁלֹּא יִהְיֶה פְּנִימִים**).

33. (רַשִּׁ"י יְהוֹשֻׁעַ יד, כט. רַשִּׁ"י סַנְהֶדְרִין ב, ב. נו, א־ב).

34. ("דְּשִׁית סִדְרֵי מִשְׁנָה, דְּסֵדֶר זְרָעִים הוּא בִּבְחִינַת חֶסֶד, וְסֵדֶר מוֹעֵד הוּא בִּבְחִינַת גְּבוּרָה כו'" – סִידּוּר עִם דַּא"ח עה, ב).

35. (סוֹטָה לח, א בַּמִּשְׁנָה – גַּבֵּי הַלֵּל).

36. (פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר הַנְּהָגַת הַלִּימוּד).

37. (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק נב: "בְּמַלְכוּת דְּבְרִיאָה . . נִמְשָׁךְ הַתַּלְמוּד שֶׁלְּפָנֵינוּ . . בְּמַלְכוּת דְּיִצִירָה . . מִשָּׁם הִיא הַמִּשְׁנָה שֶׁלְּפָנֵינוּ". וּרְאֵה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כו. קוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן סִימָן ד).

38. (רְאֵה תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה רֵישׁ פֶּרֶק יח. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי אֵיכָה רֶמֶז תתרלה).

39. (בְּרָכוֹת מה, א).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(י) **ובכ"ז** יובן מה שנתנה התורה כולה ע"י משה דוקא וכמ"ש (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה כו'. ולא ע"י אחר זולתו. ואם משום שהי' כלי מוכן לזה מצד החכמה הרי א' (דניאל ב, כא) יהיב חכמתא לחכימין דכל מי שיש בו חכמה נותן בו חכמה וכתי' (שמות לא, ו) ובלב כל חכם לב נתתי חכמ' כו' וכן לשלמה נתן חכמה אבל לא ניתנה התורה רק ע"י משה דוקא הענין הוא משום שנא' במשה (שם ב, י) כי מן המים משיתיהו מבחי' מ"ע דח"ע שהיא כלולה בעצמותו ממש כנ"ל ובהיות שהתורה ירדה למטה לברר לעה"ד כיו"ד הדברות בכללו' המ"ע ול"ת וזהו בחי' כח הביטול היש לאין בפו"מ כו' ע"י בחי' ח"ת שבתורה כנ"ל ואין עוז זה רק מכחה של ח"ע דתש"מ דוקא שתאיר מלמעלה למטה בח"ת כנ"ל ע"כ א"א להיות זה כ"א ע"י משה דוקא שנשמתו נלקחה מבחי' מ"ע דח"ע וכמ"ש ותרא אותו כי טוב הוא מעה"ח שכולו טוב למעלה מעה"ד טו"ר לגמרי ע"כ יש ביכולתו להמשיך גם בחכמה שבבירורים דעה"ד טו"ר

לברר לתקן כו' וזהו הכח והעוז שיש לכנ"י בכל דור ודור לתקן ולברר עה"ד בסו"מ וע"ט כו' הכל ע"י משה דוקא כמ"ש תורה צוה לנו משה שהיא תושבע"פ שנקרא עוז כו' כנ"ל. ולא ע"י אחר זולתו. הגם שנא' ובלב כל חכם לב נתתי חכמה אין זה רק לפי מדריגתו יש בו מח"ע לעצמו לתקן נפשו אבל שימושך לכנ"י בכל דור ודור לברר לעה"ד ע"פ התורה הנגלית לנו אינו אלא ע"י משה דוקא וז"ש בזוהר דאתפשטותא דמשה בכל דרא כו' וכמ"ש בכמה דוכתי משה שפיר קאמרת כו' שהלכה זו ברורה כהלכה למשה מסיני שניתן לו הכח ועוז לברר וללבן כו'. והוא במה שהכה משה את הסלע במטה פעמים כו' שבזה הביא והמשיך מח"ע לת"ת לתקן ולברר הכל ע"י הלכות דתורה שבע"פ כידוע וזהו כמו ענין מי שתורתו אומנתו כו' והיינו מי שמתקן בעצמו יכול לתקן לזולתו כענין קשוט עצמך כו' ולכך משה תיקן לישראל כו' וכמ"ש במ"א:

בראשית ברא כו'. יהי רקיע בתוך המים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

לְהִתְוַדּוֹת[1] **עַל הָעֲוֹנוֹת עִם הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ"**[2].

וּפֵירוּשׁ: שֶׁעִיקַּר מִצְוַת תְּשׁוּבָה מִן הַתּוֹרָה הִיא עֲזִיבַת הַחַטְּא, וְהַוִּידּוּי, וּבַקָּשַׁת מְחִילָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק א' בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם וּסְמַ"ג[3].

וְצָרִיךְ לְבָאֵר שׁוֹרֶשׁ עִנְיָן ב' דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁהֵם:

א': עֲזִיבַת הַחֵטְא עַל לְהַבָּא, וּבִכְלָל זֶה הַחֲרָטָה עַל הֶעָבָר (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם פֶּרֶק ב' מֵהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה הֲלָכָה ב'[4]) הַנִּקְרֵאת תְּשׁוּבָה.

ב': הַוִּידּוּי[5], הַנִּקְרָא "בַּקָּשַׁת מְחִילָה" (כְּדְאִיתָא בַּרַמְבַּ"ם פֶּרֶק א') – מַה עִנְיָנָם, שֶׁבָּזֶה יְכוּפַּר לוֹ עַל הַפְּגָמִים שֶׁעָשָׂה.

הִנֵּה הַמִּצְוֹת נִקְרָאִים "מִצְוֹת הֲוָיָה"[6], לְפִי שֶׁכָּל עִנְיָנָם הוּא הַמְשָׁכוֹת וְגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בְּשֵׁם הַוָּיָ'. כִּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִצַּד עַצְמוֹ הוּא "לָאו מִכָּל אִינּוּן

---

1. מִצְוַת וִידּוּי וּתְשׁוּבָה: מְבוֹאָר עִנְיָנָהּ בְּמָקוֹמוֹת רַבּוּ מִלְּסִפּוֹר: אַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה, שַׁעַר הַתְּשׁוּבָה וְהַתְּפִלָּה ג' חֲלָקִים, דְּרוּשֵׁי שַׁבָּת שׁוּבָה וְעוֹד.

מִלְּבַד הַנַּ"ל, לְדוּגְמָא:

תְּשׁוּבָה עֲקִירַת רָצוֹן וְגַם וִידּוּי: לִקּוּטֵי תּוֹרָה בֵּיאוּר "כִּי תֵצֵא".

תְּשׁוּבָה וּמְצוֹת: שָׁם פָּרֻשַׁת נִצָּבִים דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת".

זְדוֹנוֹת כְּזֵכִיּוֹת: לִקְמָן בֵּיאוּר לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַחֲרֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם".

תְּשׁוּבָה בָּעוֹלָם־הַזֶּה דַּוְקָא: לִקְמָן שֹׁרֶשׁ מִצְוַת הַתְּפִלָּה פֶּרֶק מד וְאֵילָךְ. לִקּוּטֵי תּוֹרָה רֵישׁ פָּרָשַׁת פִּנְחָס (נִזְכָּר כָּאן סָעִיף ד'). סִידּוּר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי". – הָעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר בְּצִיּוּנִים וְהָעָרוֹת.

פְּרָקִים א־ב מִיּוּסָּדִים, כַּנִּרְאֶה, עַל מַאֲמַר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת" תקס"ה וּבִיאוּרוֹ ("בֵּיאוּר שֵׁנִי"). הַמַּאֲמָר נִדְפַּס בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה נִצָּבִים מה, ב; וּבְנוֹסַח אַחֵר בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה חֵלֶק ב עַמּוּד תתעו. הַבֵּיאוּר נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן שָׁם עַמּוּד תתקלה.

נִתְבָּאֲרוּ בְּאֲרוּכָּה בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ח עַמּוּד שָׂא. וּרְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה נִצָּבִים עַמּוּד א'רכט וְאֵילָךְ. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ו עַמּוּד רמב וְאֵילָךְ. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת" תשכ"ח.

בְּלִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק ל"ח עַמּוּד 22 הֶעָרָה 34: "וּבְסֵפֶר הַמִּצְוֹת לְהַצְּמַח צֶדֶק מִצְוַת וִידּוּי וּתְשׁוּבָה מַשְׁמָע לְבֵאוֹרָה שֶׁגַּם הַתְּשׁוּבָה נִמְנָה בְּמִנְיָן הַמִּצְוֹת. עַיֵּן שָׁם. וּבְרִשִׁימַת מִנְיָן הַמִּצְוֹת לְהַצְּמַח צֶדֶק שֶׁנִּדְפְּסָה בְּסוֹף סֵפֶר פִּסְקֵי דִּינִים שֶׁלּוֹ מִצְוָה 45 – "תְּשׁוּבָה". וּלְהָעִיר מִמַּאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי דְּבָרִים חֵלֶק א עַמּוּד שלה".

2. נָשׂא ה, ז.

3. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם: "מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה מִן הַתּוֹרָה הִיא עֲזִיבַת הַחֵטְא בְּלֵבָב .. דְּהַיְינוּ שֶׁיִּגְמוֹר בְּלִבּוֹ בְּלֵב שָׁלֵם לְבַל יָשׁוּב עוֹד לְכִסְלָה לִמְרוֹד בְּמַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלֹא יַעֲבוֹר עוֹד מִצְוַת הַמֶּלֶךְ חַס וְשָׁלוֹם, הֵן בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה הֵן בְּמִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה .. וְלֹא כִּדְעַת הֶהָמוֹן שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא הַתַּעֲנִית .. וְלָכֵן לֹא הִזְכִּירוּ הָרַמְבַּ"ם וְהַסְּמַ"ג שׁוּם תַּעֲנִית כְּלָל בְּמִצְוַת הַתְּשׁוּבָה, אַף בִּבְרִיתוֹת וּמִימוֹת בַּיִת דִּין, רַק הַוִּידּוּי וּבַקָּשַׁת מְחִילָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרָה 'וְהִתְוַדּוּ אֶת חֲטָאתָם'". וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק י"ז עַמּוּד 193 וְאֵילָךְ. (נִדְפַּס בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ בְּ"שִׁיעוּרִים בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא" בֵּיאוּרִים לְאַגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק א).

בְּלִקּוּטֵי שִׁיחוֹת שָׁם עַמּוּד 194 בְּשׁוּלֵי הַגִּלָּיוֹן: "בְּ"בַּקָּשַׁת מְחִילָה" לְכֵאוֹרָה בִּוּנְתוֹ רַק לְהָרַמְבַּ"ם (בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת) וְלֹא לְהַסְּמַ"ג, שֶׁהֵרֵי בְּסְמַ"ג (מִצְוַת עֲשֵׂה טז) **לא** נִזְכַּר (בְּפֵירוּשׁ) בַּקָּשַׁת מְחִילָה". וּרְאֵה הָעָרָה 5.

4. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּמַה הִיא הַתְּשׁוּבָה? הוּא שֶׁיַּעֲזוֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ, וִיסִירוֹ מִמַּחְשַׁבְתּוֹ, וְיִגְמוֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂהוּ עוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעֲזוֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבוֹתָיו" (יְשַׁעְיָה נה, ז). וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שֶׁעָבַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי" (יִרְמְיָה לא, יח).

5. הַוִּידּוּי הַנִּקְרָא בַּקָּשַׁת מְחִילָה כִּדְאִיתָא בַּרַמְבַּ"ם פֶּרֶק א: "וְצָרִיךְ עַיּוּן קְצָת שֶׁהֵרֵי בְּרַמְבַּ"ם שָׁם לֹא נִזְכָּר בַּקָּשַׁת מְחִילָה. וְאוּלַי הַכַּוָּנָה לְ"**אָנָּא** הַשֵּׁם" שֶׁבְּרַמְבַּ"ם (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בַּסְּמַ"ג שָׁם). וּלְהָעִיר מִמִּנְחַת חִינּוּךְ שָׁם (עַל דְּבַר אֲמִירַת "אָנָּא הַשֵּׁם")". – לִקּוּטֵי שִׁיחוֹת חֵלֶק י"ז עַמּוּד 194 הָעָרָה בְּשׁוּלֵי הָעַמּוּד.

בֵּיאוּר עִנְיָן וִידּוּי בְּפֶה – רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תק"ע עַמּוּד קעז.

6. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁלַח טו, לט): **וּזְכַרְתֶּם אֶת מִצְוֹת הַוָּיָ'**, וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת" – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה שָׁם.

מִדּוֹת כְּלָל"[7], וְלִהְיוֹת נִקְרָא "חַכִּים בְּחָכְמָה" וּ"מֵבִין בְּבִינָה", שֶׁהֵם **י"ה** דַּהֲוָיָ', וְכֵן לִהְיוֹת חָסִיד בְּחֶסֶד וְגִבּוֹר בְּגְבוּרָה כוּ', שֶׁזֶּהוּ סוֹד **ו"ה** – הוּא עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת;

בְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא – אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא[8], "אַהֲבָה דּוֹחֶקֶת"[9] לִהְיוֹת מִתְצַמְּצֵם בְּמִדּוֹת אֵלּוּ כְּדֵי לְהָאִיר וּלְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת. וְיֵשׁ מֵהַמִּצְוֹת שֶׁתְּלוּיִים בַּיּוּ"ד וְיֵשׁ בַּה'. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר: "כַּעֲנָבִין דְּתַלְיָין בְּאִתְכְּלָא"[10].

וְלָכֵן נִקְרָאִים "**אִיבְרִים** דְּמַלְכָּא"[11], שֶׁעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַנַּ"ל הֵם כְּמוֹ גּוּף לְגַבֵּי הָאוֹר הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּתוֹכָן מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת.

וְזֶהוּ סוֹד[12] "תָּמִים תִּהְיֶה עִם הַוָיָ'"[13] – לְהַמְשִׁיךְ רְמַ"ח אֵיבָרִים וְצִיּוּר קוֹמָה.

אַךְ[14] אִם חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ בְּבִיטּוּל מִצְוֹת עֲשֵׂה אוֹ בְּעָבְרוֹ עַל לֹא תַעֲשֶׂה, הֲרֵי עוֹשֶׂה מוּם. כִּי מְמַעֵט הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת בְּאוֹתוֹ מִדָּה וּסְפִירָה, וְגַם מַמְשִׁיךְ מֵהַחַיּוּת שֶׁבְּתוֹכָן תּוֹסֶפֶת יְנִיקָה לְעִמְּקֵי הַקְּלִיפּוֹת בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל מַה שֶׁנִּקְצַב לָהֶם עַל יְדֵי "קַו הַמִּדָּה"[15] מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִים דַּאֲחוֹרַיִים" בִּלְבַד. כִּי הוּא מַמְשִׁיךְ לָהֶם מִפְּנִימִיּוּת הַשֵּׁפַע הַמְלוּבָּשׁ בַּכֵּלִים דְּיוּ"ד סְפִירוֹת, וְגָדוֹל עֲוֹנוֹ מְאֹד.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה פֶּרֶק ז', שֶׁזֶּהוּ סוֹד "מֶלֶךְ אָסוּר בְּרַהֲטִים"[16], וְאֵין לְךָ עֶלְבּוֹן גָּדוֹל מִזֶּה[17], וְלָכֵן נִקְרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא "מֶלֶךְ עֶלוּב"[18]; וְזֶהוּ סוֹד הַפֶּגָם: "אִם פָּגַמְתִּי בְּאוֹת יוּ"ד . . אִם פָּגַמְתִּי בְּאוֹת ה'"[19].

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְנוֹקֵב שֵׁם הַוָיָ'"[20], שֶׁנּוֹקֵב חַס־וְשָׁלוֹם הַכֵּלִים דְּיוּ"ד סְפִירוֹת וּמוֹצִיא הָאוֹר שֶׁבְּתוֹכָן לַחִיצוֹנִים – כְּנוֹקֵב אֵבֶר שֶׁיּוֹצֵא דָּם, ה' יִשְׁמְרֵנוּ.

וּבִכְדֵי לְתַקֵּן זֶה צִיְּנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ בְּרוֹב רַחֲמָיו בְּמִצְוַת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁ"מְּבִיאָה רְפוּאָה לָעוֹלָם"[21] וּמַשְׁלֶמֶת הַפְּגָמִים הַנַּ"ל.

וְהִנֵּה מִילּוּי[22] חֶסְרוֹנוֹת הַנַּ"ל הֵם ב' דְּבָרִים בִּכְלָל:

א' – לְמַלְאוֹת הַפְּגָמִים וְהַחֶסְרוֹנוֹת בְּמִיעוּט הַמְשָׁכוֹת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּיוּ"ד סְפִירוֹת כַּנַּ"ל.

ב' – לְהַעֲבִיר יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים.

אַךְ הַעֲבָרַת יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים גּוּפָא הֵם ב' עִנְיָנִים: א'. שֶׁלֹּא יִנְקוּ עוֹד בְּיוֹתֵר. ב'. לְהַעֲבִיר מַה שֶׁעָשָׂה כְּבָר.

וְהִנֵּה ב' חֲלוּקוֹת רִאשׁוֹנוֹת הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַקִּיף, שֶׁהַ"מַּקִּיף מְסַמֵּא עֵינֵי הַחִיצוֹנִים"[23] שֶׁלֹּא יִנְקוּ עוֹד, וְגַם הוּא מְמַלֵּא כָּל הַפְּגָמִים. כִּי "אִיהוּ שְׁלִימָא דְּכוּלְּהוּ"[24], וְכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּטִפָּה מִאוֹקְיָינוּס, כִּי רַק "**הוֹדוֹ** עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם כוּ'"[25]. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[26] עַל פָּסוּק "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת [..] לֹא נִפְלֵאת הִיא מִמְּךָ כוּ'"[27]. וְהוּא עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה וְהַחֲרָטָה – כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם פֶּרֶק ב'.

אַךְ הַחֲלוּקָה הַג' לְהַעֲבִיר יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים שֶׁרִיבָּה בְּמְאֹד, הִנֵּה לָזֶה צָרִיךְ וִידּוּי דְּבָרִים עִם הַחֲרָטָה.

וְהָעִנְיָן:

כִּי מוּדַעַת זֹאת, שֶׁהַקְּלִיפּוֹת יֵשׁ לָהֶם גַּם כֵּן אוֹר וּכְלִי, נֶפֶשׁ וְגוּף. וְהִתְהַוּוּתָם – עַל יְדֵי חֵטְא הוּא, כִּי עַל יְדֵי **הַתַּאֲוָה** מִתְהַוֶּה **הַנֶּפֶשׁ** הָרָעָה רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְעַל יְדֵי **הַמַּעֲשֶׂה** מִתְהַוֶּה הַגּוּף:

הֵן אִם הַמַּעֲשֶׂה הִיא בַּמַּחֲשָׁבָה, כְּמוֹ הִרְהוּרִים רָעִים, הִנֵּה מֵהָאוֹתִיּוֹת מִתְהַוֶּה הַגּוּף שֶׁל הַקְּלִיפָּה הַנַּ"ל, וּמִן

---

7. הוּא אֵינוֹ מִכֹּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ כְּלָל. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב.

8. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א פח, א. קסד, א. וְעוֹד.

9. לְשׁוֹן חָז"ל בָּבָא מְצִיעָא פד, א. (וּרְאֵה גַּם תְּנִיָּא פֶּרֶק מט).

10. כַּעֲנָבִים הַתְּלוּיִן בְּאֶשְׁכּוֹל. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה (ב, א). שָׁם סוֹף תִּקּוּן מא (פא, ב).

11. אִבְרֵי הַמֶּלֶךְ. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל (עד, סוֹף עַמּוּד א).

12. וְזֶהוּ סוֹד תָּמִים תִּהְיֶה: בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה נִצָּבִים מה, ג. מְצַיֵּן לָזֶה: "וְעַיֵּין בְּזֹהַר פָּרָשַׁת שְׁלַח דַף קסו, א". קס"ג, ב". וּבְרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת פִּנְחָס דַּף רל, סוֹף עַמּוּד א".

13. שׁוֹפְטִים יח, יג.

14. בְּהַבָּא לְהַלָּן רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק ל"ט עַמּוּד 153 הֶעָרָה 10.

15. רְאֵה בַּאֲרִיכוּת סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ג עַמּוּד תקפו וְאֵילָךְ. וּרְאֵה לְעֵיל מִצְוַת קִידּוּשׁ ה', וְאִיסּוּר חִילּוּל ה'.

16. שִׁיר הַשִּׁירִים ז, ו.

17. "רֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הַיִּרְאָה סוֹף פֶּרֶק י בְּשֵׁם "מוֹרִי" הַיְינוּ הָרַמַ"ק – הוּבָא בַּשְּׁלָ"ה שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת מַעֲרֶכֶת הַלֵּל, וּבְסֵפֶר מִשְׁנַת חֲכָמִים לְרַבִּי מֹשֶׁה חַאגִיז סִימָן קע"ג". – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוֹ"ר בְּשִׁעוּרִים בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא.

18. פִּרְקֵי הֵיכָלוֹת רַבָּתִי פֶּרֶק יח, ד.

19. בְּוִידּוּי קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה.

כִּלְשׁוֹן הָיְהִי רָצוֹן שֶׁאוֹמְרִים עַל פִּי הָאַרִיז"ל בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה.

20. אֱמוֹר כד, טז.

21. יוֹמָא פו, א: "גְּדוֹלָה תְּשׁוּבָה שֶׁמְּבִיאָה רְפוּאָה לְעוֹלָם". וּרְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים קוּנְטְרֵסִים חֵלֶק א' עַמּוּד 472.

22. מִילּוּי הַחֶסְרוֹנוֹת ב' דְּבָרִים בִּכְלָל: רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה עַמּוּד תתקלז. תרכ"ו עַמּוּד רמה וְאֵילָךְ.

23. שֶׁהַמַּקִּיף מְסַמֵּא: פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר קְרִיאַת סֵפֶר תּוֹרָה פֶּרֶק ו'. עֵץ חַיִּים שַׁעַר דְּרוּשֵׁי אַבִּי"ע (שַׁעַר מב) פֶּרֶק י"ג.

24. כִּי הוּא שְׁלִימוּת הַכֹּל. רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, ב.

25. תְּהִלִּים קמח, יג.

26. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת: רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה נִצָּבִים מה, ב וְאילך. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ה חלק ב עַמּוּד תתעו וְאֵילָךְ.

27. נִצָּבִים ל, יא.

הַתַּאֲוָה מִתְהַוֶּה הַנֶּפֶשׁ; וְכֵן אִם הוּא דִּיבּוּר, כְּמוֹ לָשׁוֹן הָרָע, וּרְכִילוּת, וּשְׁבוּעַת שָׁוְא וְשֶׁקֶר וְכַיּוֹצֵא; וְכָל שֶׁכֵּן בְּמַעֲשֶׂה, שֶׁמִּזֶּה מִתְהַוֶּה הַגּוּף שֶׁל הַקְּלִיפָּה, וּמִן הַתַּאֲוָה שֶׁבַּלֵּב נוֹצַר הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הַקְּלִיפָּה.

וְכָל זֶה הוּא לְפִי שֶׁהָאָדָם מוּשְׁרָשׁ לְמַעְלָה בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּקְדוּשָׁה, וְעַל יְדֵי כֵּן, עַל יְדֵי הַתַּאֲוָה וְהַמַּעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ מַמְשִׁיךְ לָהֶם נֶפֶשׁ וְגוּף מִינִיקָה שֶׁמִּיּוּ"ד סְפִירוֹת כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל.

וְהִנֵּה זֶהוּ סוֹד "וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד"[28], שֶׁהוּא הַקְּלִיפָּה שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה עַל יְדֵי חֵטְא עוֹמֶדֶת נֶגְדּוֹ לְהָצֵר לוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "תְּיַיסְּרֵךְ רָעָתֵךְ"[29], וּכְתִיב "פּוֹעַל אָדָם יְשַׁלֶּם לוֹ"[30], כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר[31].

וְהִנֵּה כְּשֶׁשָּׁב אֲזַי צָרִיךְ לְהָמִית אֶת הַקְּלִיפּוֹת הַנַּ"ל, לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם, כִּדְכְתִיב "מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ"[32]. וְזֶהוּ עַל יְדֵי הַחֲרָטָה עִם הַוִּידּוּי. כִּי הִנֵּה עַל יְדֵי הַחֲרָטָה, שֶׁהוּא עֲקִירַת הָרָצוֹן מִן הַחֵטְא, בָּזֶה מוֹצִיא הַנֶּפֶשׁ מִן הַקְּלִיפָּה; שֶׁתּוֹלַדְתָּהּ הָיָה מִן הַתַּאֲוָה שֶׁבַּלֵּב, וְעַתָּה בַּעֲקִירַת רְצוֹנוֹ וְתַאֲוָתוֹ הֲרֵי מוֹצִיא **נַפְשָׁהּ** כַּנַּ"ל. אַךְ כְּדֵי לִמְחוֹת **גּוּפָהּ** – הוּא עַל יְדֵי וִידּוּי דְּבָרִים[33], דְּ"עַקִּימַת שְׂפָתָיו הָוֵי מַעֲשֶׂה"[34], וּבְזֶה הוּא מְמַחֶה גּוּפָהּ וְהָיָה כְּלֹא הָיָה.

(וּמִכָּל מָקוֹם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[35]: "אֵיזֶהוּ בַּעַל תְּשׁוּבָה? זֶה שֶׁבָּא דְּבַר עֲבֵירָה, וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתָהּ אִשָּׁה", כִּי אָז הַמַּעֲשֶׂה שֶׁעוֹשֶׂה לִמְחוֹת גּוּף הַקְּלִיפָּה שָׁוֶה מַמָּשׁ לְהַמַּעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה גּוּפָהּ בְּעָבְרוֹ הָעֲבֵירָה, וַעֲתָּה כְּשֶׁמּוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ מֵעֲשׂוֹת זֶה הֲרֵי הוֹרֵג גּוּפָהּ לְגַמְרֵי. אַךְ אַף עַל פִּי כֵן, מֵהַסְדֵּי הָאֵל לְהַשְׁוּוֹת מַעֲשֶׂה דְ"עַקִּימַת שְׂפָתָיו" לְמַעֲשֶׂה גָּמוּר – לִמְחוֹת גּוּף הַקְּלִיפָּה).

וְזֶהוּ סוֹד נְפִילַת אַפַּיִם, שֶׁתִּיקְּנוּ חֲזַ"ל לוֹמַר "אָשַׁמְנוּ, בָּגַדְנוּ[36] כו'" – בְּאַל"ף בֵּי"ת:

כִּי הִנֵּה עַל יְדֵי מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת וְהִרְהוּרִים רָעִים שֶׁ"אֵין אָדָם נִיצּוֹל מֵהֶם בְּכָל יוֹם"[37], וְאֵין שׁוּם אֶחָד מֵהֶם נֶאֱבָד, וּמִזֶּה יֵשׁ לְאָדָם כַּף הַקַּלָּע[38], שֶׁהַמַּחֲשָׁבוֹת מַקִּיפִים נַפְשׁוֹ בְּצֵאתוֹ מִן הַגּוּף לִהְיוֹת נִדְמֶה לוֹ כְּעוֹשֶׂה מֵעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיִּים, וְחוֹשֵׁב וּמִתְחַכֵּם בָּהֶם. וְזֶהוּ סוֹד "מְלַפֵּפְתּוֹ כו'"[39];

וְלָכֵן עַל יְדֵי אֲמִירַת כ"ב אוֹתִיּוֹת הַנַּ"ל דְ"אָשַׁמְנוּ, בָּגַדְנוּ כו'" הוּא מוֹחֶה גּוּף כ"ב אוֹתִיּוֹת שֶׁבְּכָל הַהִרְהוּרִים רָעִים. אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עֲקִירַת הָרָצוֹן גַּם כֵּן מִכָּל הַהִרְהוּרִים רָעִים, כְּדֵי לְהוֹצִיא הַפְּנִימִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל. :

מצות וידוי ותשובה, פרשת נשא

28. תְּהִלִּים נא, ה.

29. יִרְמְיָה ב, יט.

30. אִיּוֹב לד, יא. וּבְמִצּוּדַת דָּוִד: "כְּפִי פּוֹעַל הָאָדָם כֵּן יְשַׁלֵּם לוֹ – אִם טוֹב וְאִם רַע".

31. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג קעז, א.

32. יְשַׁעְיָה מד, כב.

33. עַל יְדֵי וִידּוּי דְּבָרִים: רְאֵה סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ט עַמּוּד שסג. וּרְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך בְּרָךְ ג עַמּוּד א'רס.

34. סַנְהֶדְרִין סה, א.

35. יוֹמָא פו, ב.

36. שֶׁתִּיקְּנוּ חֲזַ"ל לוֹמַר אָשַׁמְנוּ בָּגַדְנוּ: רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה יוֹם הַכִּפּוּרִים עַמּוּד א'תקסט וָאֵילָךְ.

37. בָּבָא בַּתְרָא קסד, ב.

38. רְאֵה שַׁבָּת קנב, ב. וּבְלִקּוּטֵי תּוֹרָה פִּנְחָס עה, ג: "עִנְיַן כַּף הַקַּלַּע – שֶׁמְּקַלְּעִין וּמַשְׁלִיכִין וּמַפִּילִין אוֹתוֹ בְּמַחְשָׁבוֹתָיו שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהֶם בְּעוֹלָם־הַזֶּה בְּהַבְלֵי עוֹלָם, שֶׁמִּתְלוֹצְצִים מִמֶּנּוּ וּמַרְאִים לוֹ כְּאִלּוּ עוֹדֶנּוּ עוֹמֵד בְּעוֹלָם־הַזֶּה וְחוֹשֵׁב וּמְדַבֵּר וְעוֹשֶׂה כִּדְרָכָו".

39. סוֹטָה ג, ב (וּבְפֵירוּשׁ רַשׁ"י): "כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה אַחַת בְּעוֹלָם־הַזֶּה – מְלַפֵּפְתּוֹ (כּוֹרְכָתוֹ) וְהוֹלֶכֶת לְפָנָיו לְיוֹם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב ו, יח): יִלְּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ".

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ויובן בהקדם ענין בחי' השמש שנמשל בה שם הוי', דכתי' כי שמש ומגן ה' אלקי' שנמשל שם הוי' לשמש, ושם אלקים למגן המכסה ומסתיר את אור השמש לבלי יאיר כמו שהוא, כ"א בערך שיוכלו הנבראים והצמחים לקבל את זיו השמש, שתפעול פעולתה בגשמיות הצמיחה כמ"ש ממגד תבואות שמש. והנה זיו השמש המאיר לארץ ולדרים עלי' הנה הוא רק זיו והארה לבד, ובעצמיות השמש ה"ה בטל בתכלית עד שאינו עולה בשם להקראות בשם זיו כלל, כן יובן בש' הוי' שנמשל לשמש דעם היות ש' הוי' הוא ל' מהוה שמחי' ומהוה הכל והוא מקור כל ההתהוות בדרך ממילא ומאליו בלתי בחי' התלבשות

כש' אלקי' כמ"ש במ"א, מ"מ הנה כתי' אני הוי' הוא שמי שהוא רק בחי' שם והארה לבד, וכנודע ממ"ש במ"א ששם וזיו ה"ה בחי' אחת, והארת ש' זה הוא בטל בתכלית בבחי' א"ס מקורו כביטול זיו השמש בשמש ויותר [על] כן כו'. אמנם בחי' ש' אלקי' שנמשל למגן היינו כנ"ל שכמו המגן מסתיר על השמש כן בחי' ש' אלקים נעשה מגן ונרתק לש' הוי' עד שיוכל להיות בחי' מציאות התהוות נבראים בעלי גבול בפרטי השתלשלות ג' עולמות בי"ע, עד עוה"ז הגשמי שיהי' בבחי' מדידה גשמיות מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה ובין כל רקיע ת"ק שנה ועובי כל רקיע ת"ק שנה, וכן כל פרטי התהוות הנבראים בחילוק מובדל בין כ"א לחבירו בכל פרטי דצח"מ. ומ"מ אינו בחי' העלם והסתר גמור כ"א רק כדי להיות מציאות היש, ושיהי' היש בטל לאין המהוה אותו, וכענין סיבוב והילוך השמש ממזרח למערב שזהו מפני כי שכינה במערב, שנמצא הגם כי נתהוה מציאות השמש מ"מ ה"ה בטילה וסובבת ואומרת שירה ומשתחוה למערב ששם היא השכינה. ומה שנראה העולם ליש ודבר נפרד, זהו מפני כי יש ק"ך צירופי אלקים כנודע ממ"ש בס"י שה' אבנים בונות ק"ך בתים ולכן מה' אותיות דש' אלקי' יש ק"ך צירופי, שע"י צירופי' אלו מעלי' ומסתיר עוד יותר עד שנראה העולם ליש ודבר נפרד, אמנם באמת לא כן הוא כ"א העולם וכל אשר בה הם בטילי' לגבי האין המהוה אותם כמשנ"ת בכ"מ בארוכה.

לא הביט און ביעקב

בס"ד. (ש"פ בלק. ל"ב).

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים – [הקדמת הרח"ו]

הוֹסָפָה ג

(מִכְתַּב כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר מוֹרֵנוּ הָרַב רַבִּי שָׁלוֹם דוֹבֶער נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן)

ב"ה

כְּבוֹד יְדִידַיי אַנַ"ש, וָתִיקִים וַחֲסִידִים וְנִכְבָּדִים, יִרְאֵי אֱלֹקִים כו' דִּי בְּכָל אֲתַר וַאֲתַר,

ד' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ.

אַחֲרֵי דְּרִישַׁת שְׁלוֹמָם הַטּוֹב. אֲחַיַּי וְרֵעַיַּי, שִׁמְעוּ אֲלַיַּי וַיִּשְׁמַע אֲלֵיכֶם ה'[1]!

כְּבָר מִילָּתִי אֲמוּרָה בְּקוּנְטְרֵס "עֵץ הַחַיִּים"[2] בְּעִנְיָן הֶכְרֵחַ לִימוּד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וְאֵין הָאָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא בְּלִימוּד חִיצוֹנִיּוּת הַתּוֹרָה לְבָד, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה בְּכָל הַהֲלָכוֹת הָעֲרוּכוֹת לְפָנֵינוּ נִתְלַבְּשָׁה בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, וְאֵינוֹ נִרְאֶה וְנִגְלֶה בָּהּ הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וּמִצַּד הַהִתְעַסְּקוּת בְּהָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים וּבְשֵׂכֶל וַהֶשְׂגָּה גַּשְׁמִיּוּת יָכוֹל לִשְׁכּוֹחַ חַס־וְשָׁלוֹם עַל ה' נוֹתֵן הַתּוֹרָה, וְיִשְׁכַּח שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָן בָּזֶה הוּא: לִהְיוֹת דִּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הוּא "אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע"[3], וְלֹא שֶׁהַתּוֹרָה עַצְמָהּ הִיא חַס וְשָׁלוֹם "אִילָנָא דְּטוֹב וָרָע", כִּי אִם מִצַּד הַהִתְלַבְּשׁוּת שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בְּטוֹב וָרָע לְבָרֵר בֵּירוּרִים, וּכְמוֹ לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וְהָאָסוּר וּמוּתָּר, וְנִתְלַבְּשָׁה בִּטְעָנוֹת שֶׁל שָׁקֶר לְבָרֵר הָאֱמֶת מִתּוֹךְ הַשֶּׁקֶר, וְהוּא לְהַפְרִיד הָרַע מִן הַטּוֹב וְלִדְחוֹתוֹ, וּלְבָרֵר אֶת הַטּוֹב לְהַעֲלוֹתוֹ לְמַעְלָה כו'.

וּמִצַּד הִתְלַבְּשׁוּת זֹאת רָבוּ בָּהּ הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים הַמַּעֲלִימִים עַל הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וְכַאֲשֶׁר אֵינוֹ נִרְגָּשׁ הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁבָּהּ, יָכוֹל לְהִידַּבֵּק בְּהָרַע חַס־וְשָׁלוֹם. וּכְמוֹ מִי שֶׁמּוֹצִיא הֲלָכָה שֶׁאֵינָהּ אֲמִתִּית, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד הַעֲלָמַת הָאוֹר (דְ"בְּשׁוּפְטָנֵי לֹא עַסְקִינָן"[4], הַיְינוּ בְּמִי שֶׁבְּכַוָּנָה מְעַוֵּות דַּרְכּוֹ כו' רַחֲמָנָא־לִיצְלָן)

(וְכַיָּדוּעַ[5] דִּכְלָלוּת עִנְיַן הַיְגִיעָה בַּתּוֹרָה הוּא שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ

---

1. שִׁמְעוּ אֲלַיַּי וַיִּשְׁמַע אֲלֵיכֶם ה' עַל פִּי שׁוֹפְטִים ט, ז.

2. פֶּרֶק יג.

3. עַל פִּי בָּבָא קַמָּא פה, א.

4. רְאֵה בָּבָא מְצִיעָא מ, א. וּבְרַשׁ"י דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשׁוּפְטָנֵי".

5. רְאֵה הֶמְשֵׁךְ "יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה תרס"ו עִמּוּד קיג (בַּהוֹצָאָה הַחֲדָשָׁה) וּבְהַנִּסְמָן שָׁם בְּהֶעָרָה 15.

עַל יְדֵי הַכָּאַת הַסֶּלַע, דַּהֲרֵי נָאֱמַר[6] "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", וְאָמְרוּ רַז"ל[7]: "שְׁנָה עָלָיו פֶּרֶק אֶחָד", וְאָז הָיָה מֵאִיר אוֹר הָאֱמֶת בַּתּוֹרָה בְּגִילּוּי – וְלֹא הָיוּ צְרִיכִים לִיגִיעָה כְּלָל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּתִיקּוּנֵי זֹהַר תִּיקּוּן כא[8]. וְעַל יְדֵי הַהַכָּאָה יָרְדָה הַתּוֹרָה וְנִתְלַבְּשָׁה בִּלְבוּשִׁים הַמַּעֲלִימִים, וּצְרִיכִים יְגִיעָה רַבָּה לָבוֹא אֶל הָאֱמֶת כו', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר).

וְכַנּוֹדָע דְּתַלְמוּד בַּבְלִי נִקְרָא "חוֹשֶׁךְ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[9]: "בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי", וְאָמְרוּ רַז"ל[10]: "זֶה תַּלְמוּד בַּבְלִי", מִפְּנֵי רִיבּוּי הַהֶעְלָמוֹת בְּרִיבּוּי קוּשְׁיוֹת וּסְתִירוֹת, שֶׁבְּנָקֵל יָכוֹל לִיפּוֹל בְּטָעוּת וּלְהוֹצִיא הֲלָכָה שֶׁאֵינָהּ אֲמִיתִּית (וְכַאֲשֶׁר בְּתַלְמוּד בַּבְלִי בָּא אֶל אֲמִיתָּתָהּ, אַדְּרַבָּה, יֵשׁ בָּזֶה יִתְרוֹן אוֹר כו', וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר).

וְכֵן הוּא בְּכוֹחוֹת, מִצַּד הַלְּבוּשִׁים הַמַּעֲלִימִים וּמִצַּד הָעֶלֶם וְהֶסְתֵּר אוֹר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית יָכוֹל לְהִידַּבֵּק חַס־וְשָׁלוֹם בְּהָרַע, שֶׁנַּעֲשָׂה בִּבְחִינַת יֵשׁוּת וְגַסּוּת הָרוּחַ עַל יְדֵי עֹשֶׁק תּוֹרָתוֹ, שֶׁזֶּה הֵפֶךְ הַכַּוָּנָה לְגַמְרֵי בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה. וְלֹא דַּי שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵר וּמַדְחֶה אֶת הָרַע, אַדְּרַבָּה, מַגְבִּיר אֶת הָרָע רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, וְהוּא עִנְיָן "וְלַמַּשְׁמִאִילִים בָּהּ" כו'[11]. כִּי "שֶׁמֶן יְמִינוֹ יִקְרָא"[12], שֶׁהוּא עִנְיָן הָאַהֲבָה וְהַבִּיטּוּל בִּבְחִינַת "הַנָּחַת עַצְמוּתוֹ" שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה כו'. עַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִיקּוּטֵי תּוֹרָה סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּהַעֲלוֹתְךָ" הָא'[13]. וְהַהֶפֶךְ מִזֶּה הוּא עִנְיָן "וְלַמַּשְׁמִאִילִים בָּהּ", רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁמּוֹרִיד נַפְשׁוֹ וּמוֹרִיד תּוֹרָתוֹ כו'.

וְעִיקַּר הַדָּבָר הַזֶּה הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת, שֶׁ"הַחוֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ"[14], שֶׁהַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית נֶעְלָם וְנִסְתָּר מְאוֹד בִּלְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וְאֶפְשָׁר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם אוֹר הַתּוֹרָה הוּא בְּהֶעְלֵם יוֹתֵר בִּזְמַן הַגָּלוּת.

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִיקּוּטֵי תּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאָהִיָּה אֶצְלוֹ אָמוֹן" פֶּרֶק ד[15] בְּעִנְיָן "וִימִינְךָ מִקָּרֶב חֵיקֶךָ כַּלָּה"[16] – "חוּקֶךָ" כְּתִיב, שֶׁלֹּא תְּהֵא מְלוּבֶּשֶׁת וּמִתְעַלֶּמֶת בַּתּוֹרָה כו'.

וְהִתְגַּלּוּת אַהֲבָה רַבָּה בִּזְמַן הַגָּלוּת הוּא עַל יְדֵי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת נִדְרָהּ"[17], שֶׁהַהִתְגַּלּוּת הִיא עַל יְדֵי דִּקְדּוּקֵי סוֹפְרִים.

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם" דְּרוּשׁ הַב'[18], בְּעִנְיַן דִּבְרֵי סוֹפְרִים, דְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה שָׁרְשָׁהּ מִבְּחִינַת חָכְמָה.

וּלְפִי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, דִּבְדֶרֶךְ פְּרָט בִּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, הוּא עִנְיַן לִימּוּד הַחֲסִידוּת כו'. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וַאֲשֶׁר עַל כֵּן הַהֶכְרֵחַ הוּא לְצָרֵף וּלְחַבֵּר גָּלְיָא שֶׁבַּתּוֹרָה – בְּ"אִילָנָא דְּחַיֶּיא", דְּהַיְינוּ פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא יָרְדָה וְלֹא נִתְלַבְּשָׁה בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, אַדְּרַבָּא, הִיא מְדַבֶּרֶת בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים, בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְנִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ בָּהּ הָאוֹר הָאֱלֹקִי, וְהִיא כִּנְשָׁמָה לְגוּף אֶל חִיצוֹנִיּוֹת הַתּוֹרָה.

וְגַם הֲלֹא זֶה כָּל הָאָדָם, לִהְיוֹת עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, לְהָאִיר וּלְגַלּוֹת אוֹר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית, וּלְתַקֵּן מַעֲשָׂיו, לְזַכֵּךְ גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ הַטִּבְעִית כו' – שֶׁזֶּהוּ עַל יְדֵי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"אִיגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ", בְּ"קוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין מַה שֶׁכָּתוּב בִּפְרִי עֵץ חַיִּים"[19]: "וּמְבִיאָהּ לְלֵב שָׁלֵם כו'".

וְגַם עֵסֶק הַתּוֹרָה הֲלֹא צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, וְ"אוֹרַיְיתָא בְּלָא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ לָא פָרְחִית לְעֵילָא"[20], אֲשֶׁר כָּל זֶה הוּא עַל יְדֵי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כו'.

וְזֶהוּ הַטַּעַם אֲשֶׁר פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה נִתְגַּלָּה בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים דַּוְוקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּאִיגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ סִימָן כ"ו בְּשֵׁם הָאַרִיז"ל, דְּעַתָּה דַּוְוקָא מִצְוָה לְגַלּוֹת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה כו'.

וְלִכְאוֹרָה, וְכִי עַתָּה הוּא דְּאַכְשׁוֹר דָּרָא יוֹתֵר מִכְּמוֹ בַּדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים?

אֶלָּא אַדְּרַבָּא, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְרַבּוּ הַהֶסְתֵּרִים בְּיוֹתֵר, עַל כֵּן

---

6. חֻקַּת כ, ח.

7. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי חֻקַּת רֶמֶז תשסג־תשסד. תְּהִלִּים רֶמֶז תתיט. הוּבָא וְנִתְבָּאֵר בְּאוֹר הַתּוֹרָה חֻקַּת עַמּוּד תתכג. סוֹף עַמּוּד תתכט. עַמּוּד תתנו. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ב חֵלֶק ב עַמּוּד שעח וָאֵילֶךְ וְשָׁם נִסְמָן. תרנ"ב עַמּוּד ס וָאֵילֶךְ.

8. נג, ב.

9. אֵיכָה ג, ו.

10. סַנְהֶדְרִין כד, א.

11. רְאֵה שַׁבָּת פח, ב.

12. מִשְׁלֵי כז, טז.

13. בַּמִּדְבָּר ל, ד

14. יְשַׁעְיָה ס, ב.

15. בַּמִּדְבָּר יח, ג.

16. תְּהִלִּים עד, יא.

17. לִקּוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר פד, ד.

18. לִקּוּטֵי תּוֹרָה דְּבָרִים עט, ד.

19. קנו, ב.

20. תּוֹרָה לְלֹא אַהֲבָה וְיִרְאָה לֹא פּוֹרַחַת לְמַעְלָה. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן י (כה, ב). וּרְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק לט.

מוּכְרָח יוֹתֵר הַלִּימוּד לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. דְּבַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, מִצַּד מַעֲלַת נִשְׁמָתָם, שֶׁהָיוּ נִשְׁמוֹת גְּבוֹהוֹת, וְלֹא הָיוּ נִתְפָּסִים בְּגֶשֶׁם, שֶׁהָיָה מֵאִיר בָּהֶם אוֹר נִשְׁמָתָם גַּם בְּחִיצוֹנִיּוּת – רָאוּ אוֹר ה' שֶׁבָּהּ, וּלְאוֹרָהּ נָסְעוּ וְהָלְכוּ מַדְרֵגָא לְדַרְגָּא כו'. וְ"אֵין לְךָ בֶּן חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה"[21], פֵּירוּשׁ "בֶּן חוֹרִין" הוּא – חֵירוּת מֵהַיֵּצֶר הָרָע וְשִׁעְבּוּד הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַשִּׁעְבּוּד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּתוֹרָה אוֹר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מַיִם רַבִּים" בְּפָרָשַׁת נֹחַ[22]).

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים, בִּנְשָׁמוֹת נְמוּכוֹת וְנִתְפָּסִים בְּגֶשֶׁם, שֶׁבָּאָה הַנִּשְׁמָה וְכֵן הַתּוֹרָה בְּרִיבּוּי הַעֲלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים, וְאֵינָם רוֹאִים כְּלָל אֶת "הָאוֹר כִּי טוֹב" – "אֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה כו'"[23], וְעַל כֵּן מוּכְרָחִים לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר יְסוֹדָתָהּ בְּהַרְרֵי קוֹדֶשׁ, פְּנִימִיּוּת חָכְמָה עִילָּאָה, בְּחִינַת "תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה"[24] כו', אֲשֶׁר לֹא נִתְלַבְּשָׁה וְלֹא נִסְתַּתְּרָה בִּלְבוּשִׁים הַמַּעֲלִימִים וְהַמַּסְתִּירִים, וְנִרְאֶה וְנִגְלֶה בָּהּ "הָאוֹר כִּי טוֹב".

(וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּתוֹרָה אוֹר דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי אַתָּה נֵרִי"[25], בְּהָעִנְיָן "וַהֲוַיָ' יַגִּיהַ חָשְׁכִּי" כו').

וּכְמוֹ בְּלוּחוֹת שְׁנִיּוֹת שֶׁנִּתוֹסְפָה רִיבּוּי תּוֹרָה, שֶׁזֶּהוּ דַּוְוקָא מִפְּנֵי שֶׁיָּרְדוּ בְּמַדְרֵגָתָן, עַל כֵּן צְרִיכִים לְרִיבּוּי תּוֹרָה שֶׁשּׁוֹרְשָׁהּ בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[26], שֶׁהִתְגַּלּוּת הַפְּרָטִים – שׁוֹרֶשׁ הַהַמְשָׁכָה הִיא מִמַּדְרֵגָה גְּבוֹהָה הַרְבֵּה יוֹתֵר מִן הַכְּלָל כו'), וְנֶאֱמַר עַל זֶה[27]: "וְיַגֵּד לְךָ תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה כִּי כִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה כו'". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְכֵן הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת, דּוֹר אַחַר דּוֹר, הִנֵּה בִּכְדֵי לְהָאִיר הַחוֹשֶׁךְ הֵגֵס צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹר גָּדוֹל יוֹתֵר, וְהוּא עִנְיַן פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁמַּאִיר בָּהּ הָאוֹר שֶׁלֹּא בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר כו', וּבְאוֹר זֶה דַּוְוקָא נִחְיֶה גַּם בְּעֵסֶק חִיצוֹנִיּוּת הַתּוֹרָה, וּבְכָל דַּרְכֵּנוּ נֵדָעֵהוּ[28], שֶׁנֵּדַע אֶת ה' וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מֵאִתָּנוּ, הֵן בִּתְפִילָּה וְהֵן בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹות, וְהַנְהָגַת כָּל הַיּוֹם בְּכָל פְּרָטֵי מַעֲשֵׂינוּ, וְכַאֲשֶׁר נִתְבָּאֵר כָּל זֶה בֵּאֵר הֵיטֵב בַּקּוּנְטְרֵס הַנַּ"ל.

21. אָבוֹת ו, ב.

22. בְּרֵאשִׁית ח, ג וְאֵילֶךָ.

23. בְּרֵאשִׁית א, י. אָבוֹת ו, ג.

24. אִיּוֹב יא, ו.

25. בְּרֵאשִׁית מ, ג וְאֵילֶךָ.

26. רְאֵה בַּאֲרוּכָּה הֶמְשֵׁךְ "מְצָאָה זוֹ" תר"מ פֶּרֶק יז וְאֵילֶךָ [סִפֶּר הַמַּאֲמָרִים תר"ם חֵלֶק א סוֹף עַמּוּד קנ וְאֵילֶךָ]. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיְדַבֵּר גּוֹ' אֲנֹכִי" תשכ"ח סָעִיף ח וּבְהַנִּסְמָן בַּהֶעָרָה 40 שָׁם [סִפֶּר הַמַּאֲמָרִים מְלוּקָּט חֵלֶק ג עַמּוּד שלא).

27. אִיּוֹב יא, ו.

28. מִשְׁלֵי ג, ו: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ".

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

"הַטֵּה* אֶלֹקַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע, פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה (אֶת) שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ". וְצָרִיךְ לְהָבִין תֹּכֶן עִנְיַן בַּקָּשָׁה זוֹ דְּהַטָּתַת אֹזֶן וּפְקִיחַת עֵינַיִם לִרְאוֹת שׁוֹמְמוֹתֵינוּ וְשִׁמְמַת עִיר הַקֹּדֶשׁ. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּזֶה קָאֵי אַדִּלְעֵיל מִנִּיהּא, "וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹקֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּנָיו", שֶׁזּוֹהִי תְּפִלַּת דָּנִיֵּאל שֶׁהִיא תְּפִלַּת הַגָּלוּת, וְהַבַּקָּשָׁה הִיא "הַט אָזְנְךָ וּשְׁמָע, פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה".

וּלְהָבִין כָּל זֶה יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[1] בְּהוֹכָחַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, "הַנְטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט", שֶׁזֶּהוּ תּוֹכָחָה בְּמוֹפֵת שִׂכְלִי עַל דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים הָאוֹמְרִים שֶׁהַיְדִיעָה שֶׁלְּמַעְלָה הִיא רַק יְדִיעָה שִׂכְלִית וְלֹא מוּחָשִׁית, כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ נַעֲלֶה וְנִשְׂגָּב מִמַּשְׂגֵּי הַחוּשִׁים בְּחוּשֵׁי הַנִּבְרָאִים. וְנִתְבָּאֵר כִּי יֵשׁ ב' מַדְרֵגוֹת, א' הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, ב' לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא עֹלֶה וְעָלוּל, דְּכָל עֹלֶה מְחַיֶּבֶת עָלוּל, וְכָל עָלוּל הוּא בְּעֶרֶךְ הָעֹלֶה וּבָא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא מֵהָעֹלֶה.

*) נדפס בספר המאמרים – קונטרסים חלק ב עמוד רעח ואילך.

1) במאמר הקודם. המאמר הנוכחי הוא המשך לו.

א. מכוון למה שכתוב לפני זה.

השתלשלות עילה ועלול הוא גם בשכל, מן השכל שקדם לו. ומזה נובעת טעות הפילוסופים בטענותיהם, כי מפרידים הגשמיות מהרוחניות, היפך מאחדות ה' שהוא חיות כל הנבראים.

וְהִנֵּה הַדֶּגְמָא מִזֶּה יוּבַן לְמַעְלָה שֶׁיֵּשׁ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה וְעָלוּל, וּכְמוֹ הִתְהַוּוּת נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה שֶׁלְּמַטָּה מִבְּחִינַת פְּנֵי שׁוֹר שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה הָעֶלְיוֹנָה וְהִתְהַוּוּת נֶפֶשׁ הַחַיָּה מִפְּנֵי אַרְיֵה כוּ', וְכַיָּדוּעַ דְּהַד' חַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה הֵן מְקוֹרֵי כָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁלְּמַטָּה, שֶׁכָּל זֶה הוּא בְּדֶרֶךְ עִלָּה וְעָלוּל, וּמוּבָן שֶׁצְּרִיכִים לִהְיוֹת כַּמָּה רִבְבוֹת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת עַד שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּת נַפְשׁוֹת הַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה הַגַּשְׁמִית מִפְּנֵי אַרְיֵה וּפְנֵי שׁוֹר שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהֵם בְּטֵלִים לֶאֱלָקוּת, וּכְמַאֲמַר "וְהַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא", שֶׁנּוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא עִם הַמַּרְאֶה דְּמוּת אָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא לִבְחִינַת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא דְּ"כִי לֹא אָדָם הוּא", שֶׁהוּא עִנְיָן הַבִּטּוּל, שֶׁמְּנַשְּׂאִים מִן הַכִּסֵּא הָעֶלְיוֹנָה. וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה אַחַר כָּל זֶה הוּא בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה וְעָלוּל, וְלִהְיוֹת כִּי לְמַעְלָה יֵשׁ בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה וְעָלוּל, הִנֵּה מִזֶּה הוּא מַה שֶּׁמִּסְתַּעֵף דַּעַת הַפִּילוֹסוֹפִים הָאוֹמְרִים "עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ", וְכַנַּ"ל שֶׁיֵּשׁ מִן הַפִּילוֹסוֹפִים הַמַּאֲמִינִים בִּמְצִיאוּת הָאֲמִתִּי יִתְבָּרֵךְ וְשֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ עִלָּה רִאשׁוֹנָה לְכָל הָעֲלוּלִים, אֲבָל הוּא בְּדֶרֶךְ וְאֹפֶן עִלָּה וְעָלוּל, דְּהִנֵּה נִתְבָּאֵר לְעֵיל דְּבִשְׁכָלִים יֵשׁ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה וְעָלוּל, וְהוּא מַה שֶּׁכָּל שֵׂכֶל מְחַיֵּב מִשֵּׂכֶל הַקָּדוּם לוֹ וּמְחַיֵּב שֵׂכֶל הַבָּא אַחֲרָיו, וְהַיְנוּ דִּכְשֵׁם שֶׁבְּשֵׂכֶל פְּרָטֵי הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ רִבּוּי סְבָרוֹת מַה שֶּׁכָּל אֶחָד מֵהֶם בָּא בְּדֶרֶךְ חִיּוּב מֵהַקָּדוּם לוֹ אוֹ מֵהַבָּא אַחֲרָיו, כֵּן הוּא גַּם בַּשְּׂכָלִים, דְּמִשֵּׂכֶל יְסוֹדִי שֶׁהוּא הַנָּחָה שִׂכְלִית בָּאִים וּמִסְתַּעֲפִים שְׂכָלִים מְחֻיָּבִים בְּדֶרֶךְ עִלָּה וְעָלוּל.

התהוות העולמות – בחידוש יש מאין, ואין ערוך, ואינו פועל בו ית' שום שינוי, בבריאה יש מאין – ב' הפכים: האין האלקי מהווה תמיד את היש, וגם צ"ל הסתר הבורא מהנברא. השתלשלות עילה ועלול - רק מחכמה ולמטה, ביאור מאחז"ל במקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו.

וְהִנֵּה הַפִּילוֹסוֹפִים מַנִּיחִים הַנָּחָה שִׂכְלִית, שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים דְּהִתְהַוּוּת הָעוֹלָם הוּא בְּדֶרֶךְ עִלָּה וְעָלוּל, שֶׁזֶּהוּ בִּבְחִינַת עֵרֶךְ, וּלְפִי תְּפִיסָתָם בְּעִנְיַן אֱלָקוּת, וּוי אֱמוּת הָעוֹלָם זַעֶנְעֶן תּוֹפֵס גַּעֶטְלִיכְקַייְט[ב], בָּאִים לִידֵי הַסְכָּמָה דְּמֻשָּׂגִים הַמּוּחְשָׁיִים אֵינוֹ שַׁיָּךְ לְמַעְלָה, כִּי זֶהוּ הַשְׁפָּלָה גְּדוֹלָה לֶאֱלָקוּת לְהַשְׁפִּיל עַצְמוֹ לְהַוּוֹת דְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים וּלְהַחֲיוֹתָם מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ בְּעֵרֶךְ כְּלָל, וְלָכֵן הֵם אוֹמְרִים כִּי רַק "עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ", דְּשָׁמַיִם וְאֶרֶץ הֵם גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, וְ"עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ" הַיְנוּ דְּבָרִים הָרוּחָנִיִּים שֶׁהֵן בְּעֵרֶךְ, אֲבָל הָאָרֶץ שֶׁהִיא גַּשְׁמִי אֵינָהּ בְּעֵרֶךְ, וְדַעָה זוֹ דְּהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה וְעָלוּל מְבִיאָה אוֹתָם לִידֵי עוֹד דֵּעָה כּוֹזֶבֶת, וְאוֹמְרִים "עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ בִּידֵי הַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת", וְהַיְנוּ דְּהִתְהַוּוּת הַגַּשְׁמִי וְהַחַיּוּת שֶׁלָּהֶם הוּא מֵהַנְהָגַת הַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּמִדֵּעָה זוֹ הֵם בָּאִים לְעוֹד דֵּעָה כּוֹזֶבֶת וְאוֹמְרִים "לֹא יִרְאֶה יָהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹקֵי יַעֲקֹב", דְּפֵרוּשׁ "לֹא יִרְאֶה" – שֶׁאֵינוֹ מַשְׂגִּיחַ בַּעֲלוּלִים הַתַּחְתּוֹנִים, "וְלֹא יָבִין" – דְּמַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים אֵין עוֹלֶה וְנֶחְקָק לְמַעְלָה, וְזֶהוּ "רָם עַל כָּל גּוֹיִם הֲוָיָ"", דְּגַם הַגּוֹיִם מְרוֹמְמִים אֶת שֵׁם הֲוָיָ' וְקוֹרְאִים אוֹתוֹ יִתְבָּרֵךְ "אֱלָקָא דֶּאֱלָקַיָּא"[ג], וְהַיְנוּ דְּכָל עִנְיַן הָרוֹמְמוּת שֶׁמְּרוֹמְמִים אֶת שֵׁם הֲוָיָ' הוּא בָּזֶה שֶׁהֵם חוֹשְׁבִים כִּי רַק עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ, וּמְחַלְּקִים הַגַּשְׁמִיּוּת מִן הָרוּחָנִיּוּת שֶׁהוּא עִנְיַן הַפְּרוּד הִפּוּךְ הָאֱמֶת הַגָּמוּר בְּאַחֲדוּת הַבּוֹרֵא, יָחִיד הַמַּנְהִיג הָעוֹלָם וְכָל הַנִּבְרָאִים בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית שֶׁזֶּה עַצְמוֹ הוּא חַיּוּת כָּל הַנִּבְרָאִים וְקִיּוּמָן, דְּזֶהוּ מַה שֶּׁאֲנַחְנוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים "הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "אַל תִּקְרֵי מְחַיֶּה אֶלָּא מְהַוֶּה", שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים בְּכָל יוֹם בְּכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע, וַאֲשֶׁר עַל כֵּן יְשׁוּעַת ה' כְּהֶרֶף עַיִן, דְּהַהַנְּחָה הַיְסוֹדִית בְּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת הִיא דַּעַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא הַדֵּעָה הָאֲמִתִּית, דְּהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְחַדְּשׁוּת לֹא בְּדֶרֶךְ עִלָּה וְעָלוּל, דְּעִלָּה וְעָלוּל הוּא רַק גִּלּוּי מֵהַהֶעְלֵם לְבַד, דְּכָל עָלוּל הוּא כָּלוּל בְּעִלָּתוֹ תְּחִלָּה וּבָא בְּהִתְגַּלּוּת מֵהַהֶעְלֵם, אֲבָל הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת אֵינוֹ כֵּן אֶלָּא בִּבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת, וְהַיְנוּ בְּדֶרֶךְ אֵין עֵרוּךְ, וְהַהִתְהַוּוּת הִיא מְעַצְּמוּת אוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא דְּהוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לְהַוּוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ, וּכְתִיב "כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה"' בִּבְחִינַת חֵפֶץ וּרְצוֹן הֲוָיָ', וְזֶה מַה שֶּׁבָּא בְּהִתְהַוּוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּהִתְלַבְּשׁוּת כֹּחַ הַפּוֹעֵל בַּנִּפְעָל, הִנֵּה זֶהוּ מִבְּחִינַת הֵאָרָה לְבַד שֶׁבָּאִין עֵרוּךְ לְגַבָּיו יִתְבָּרֵךְ וְאֵינוֹ פּוֹעֵל שׁוּם שִׁנּוּי כְּלָל, וְזֶהוּ "אֲנִי הֲוָיָ' לֹא שָׁנִיתִי", דְּכָל עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת אֵינוֹ פּוֹעֵל חַס וְשָׁלוֹם

ב. כפי שאומות העולם תופסים (ומשיגים) עניני אלקות. ג. אלקי האלקים.

שום שִׁנּוּי כְּלָל, וּכְמַאֲמַר "אַתָּה הוּא קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְאַתָּה הוּא לְאַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם" בְּהַשְׁוָאָה גְּמוּרָה, וְגַם הֶאָרָה זוֹ הִיא בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַבּוֹרֵא מֵהַנִּבְרָא, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם לְגַבֵּי הֶאָרָה זוֹ הִנֵּה הַהִתְהַוּוּת הִיא בְּדֶרֶךְ אֵין עֲרוֹךְ, כִּי בֶּאֱמֶת אֵין עֲרוֹךְ הַגַּשְׁמִי אֶל הָרוּחָנִי, וְהַהִתְהַוּוּת הִיא בְּדֶרֶךְ אֵין עֲרוֹךְ. דְּזֶהוּ ב' הָעִנְיָנִים חֲכָכִים שֶׁבִּעִנְיַן הַבְּרִיאָה יֵשׁ מֵאַיִן, דְּהָאַיִן הָאֱלֹקִי צָרִיךְ לִהְיוֹת תָּמִיד בְּהַיֵּשׁ לְהַוּוֹתוֹ וּלְהַחֲיוֹתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "לְעוֹלָם הֲוָיָ' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם", וּכְמַאֲמַר רַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בְּשֵׁם מוֹרֵנוּ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן (בְּשַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק א), וְעִם זֶה הִנֵּה צָרִיךְ לִהְיוֹת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַבּוֹרֵא מֵהַנִּבְרָא, לִהְיוֹת דְּכְלָלוּת עִנְיָן הַהִתְהַוּוּת הוּא בְּדֶרֶךְ אֵין עֲרוֹךְ. וּמַה שֶּׁיֵּשׁ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֶלָּה וְעָלוּל זֶהוּ מֵהַחָכְמָה וּלְמַטָּה, אֲבָל חָכְמָה לְגַבֵּי לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה הִיא בְּדֶרֶךְ יֵשׁ מֵאַיִן, וְהַיְנוּ דְּגַם מְצִיאֵת הָרוּחָנִי הוּא בְּדֶרֶךְ יֵשׁ מֵאַיִן מֵאוֹר אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, שֶׁגַּם הָרוּחָנִי הוּא בְּאֵין עֲרוֹךְ כְּמוֹ הַגַּשְׁמִי. וְזֶהוּ "בִּמְקוֹם גְּדֻלָּתוֹ שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עִנְוָתָנוּתוֹ", וְהַיְנוּ בִּמְקוֹם גְּדֻלָּתוֹ שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם חוֹשְׁבִים זֶה לְגֻדְלָה לוֹ יִתְבָּרַךְ, דְ"עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ" שֶׁזֶּהוּ בְּעֶרֶךְ, שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עִנְוָתָנוּתוֹ, הוּא עֲנָוָה וְשִׁפְלוּת לְגַבָּיו, וְהוּא בְּדֶרֶךְ אֵין עֲרוֹךְ, וּבָזֶה גַּם כֵּן מוֹדִים שֶׁהִתְהַוּוּת הָרוּחָנִיּוּת הוּא מֵהָעַצְמוּת, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הוּא בְּגַשְׁמִיּוּת, שֶׁהִתְהַוּוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, דְּרוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת שָׁוִין, לִהְיוֹת דְּכָל עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְחַדְּשׁוּת שֶׁבְּאֵין עֲרוֹךְ.

גם ההשגחה העליונה שוה בתחתונים כמו בעליונים, מן הנאצלים העליונים ועד היצור הכי קטן שבדומם, לכל פרטיהם ובפרט ישראל עם קרובו

וְהִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁבִּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת לִהְיוֹת שֶׁהִיא בְּדֶרֶךְ אֵין עֲרוֹךְ הִנֵּה רוּחָנִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת שָׁוִין הֵם, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן בְּעִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה יִתְבָּרַךְ הִיא שָׁוָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ בָּעֶלְיוֹנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת, הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ", דְּמִפְּנֵי שֶׁמַּגְבִּיהִי לָשֶׁבֶת, שֶׁהַכֹּל בְּאֵין עֲרוֹךְ, עַל כֵּן הוּא מַשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בְּשָׁוֶה, שֶׁמַּשְׁגִּיחַ בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים הַיּוֹתֵר קְטַנִּים שְׁפָלִים וְנִבְזִים, דְּלֹא מִיבָּעֵי דִּבְרִיאָתוֹ וִיצִירָתוֹ אוֹ יְצִיאַת רוּחוֹ וּנְטִילַת חַיּוּתוֹ שֶׁל אֶחָד הַיְצוּרִים הַיּוֹתֵר קְטַנִּים גַּם בְּיַתּוּשִׁים וּזְבוּבִים, אוֹ צְמִיחַת עֲלֵי הָאִילָן וְעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה וּתְלִישָׁתָם הוּא בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, אֶלָּא כָּל עִנְיְנֵי הַגִּלְגּוּלִים וְהַטִּלְטוּלִים שֶׁל עֶלָּה נִתְלָשׁ וְנִדָּף וְזִחוּל תּוֹלַעַת בַּמִּדְבָּר וּבַיְּשׁוּב וְשִׁיחָתָן שֶׁל חַיּוֹת וּדְגֵי הַיָּם עַד תְּנוּעָתוֹ שֶׁל שִׁלְשׁוּל הַיּוֹתֵר קָטָן שֶׁבַּיָּם הַגָּדוֹל, הִנֵּה הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל הוּא בְּהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁהִיא הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית בְּכָל פְּרָטֵי פְּרָטִית כָּל הַיְצוּרִים, וְהַיְנוּ דְּהַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה מַקֶּפֶת מִן הַנֶּאֱצָלִים וְהַפְּרָצוּפִים הָעֶלְיוֹנִים שֶׁהֵם רַק כְּמוֹ בַּעַל צוּרָה רוּחָנִית, עַד הַיְצוּר הַיּוֹתֵר קָטָן בְּמִין הַדּוֹמֵם שֶׁהוּא כְּמוֹ בַּעַל גְּוִיָּה לְבַד, דִּבְדוֹמֵם חַרֵי נַפְשׁוֹ בִּלְתִּי נִרְאֵית גָּלוּי כְּמוֹ שֶׁהוּא נִרְאֶה בְּמִין הַצּוֹמֵחַ וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּמִין הַחַי, אֲבָל בֶּאֱמֶת הִנֵּה גַּם הַדּוֹמֵם הוּא בַּעַל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר זֶהוּ חַיּוּת גּוּפוֹ וְקִיּוּמוֹ, אֶלָּא דְּגוּפוֹ שֶׁהוּא הַחֹמֶר גּוֹבֶרֶת עַל הַצּוּרָה, הִנֵּה הַכֹּל הוּא בְּהַשְׁגָּחָה עֶלְיוֹנָה, שֶׁכָּךְ אָנוּ לוֹמְדִים בְּתוֹרָתוֹ שֶׁל מוֹרֵנוּ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן, דְּכָל בְּרוּאֵי הַדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר כֻּלָּם מֵשְׁגָּחִים מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכָל פְּרָטֵי פְּרָטִיּוּת עִנְיְנֵיהֶם כָּל אֶחָד לְפִי מַעֲלָתוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְסַבֵּב כַּמָּה סִבּוֹת וְעִלּוֹת בִּכְדֵי לִפְעֹל אֵיזֶה פְּעֻלָּה הַנּוֹגֵעַ לְהַנִּבְרָא, וְהַכֹּל הוּא בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטֵי פְּרָטִיּוּת הַנִּרְאֶה בְּמוּחָשׁ מַמָּשׁ, דִּבְאֶמְצַע הַקַּיִץ בְּיוֹם בָּהִיר אֲשֶׁר הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ בְּכָל תָּקְפּוֹ, הִנֵּה לְפֶתַע פִּתְאֹם מִתְעוֹרֵר רוּחַ חָזָק הַמְנַעְנֵעַ עֲלֵי הָאִילָן וְנִתְלָשִׁין כַּמָּה עָלִין וּמְפַרֵק קַשׁ הַגַּגּוֹת וְקַשֵּׁי הַתֶּבֶן הַמִּתְגּוֹלְלִים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ מִגַּבֵּיהֶם וּמִטַּלְטָלָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְכַעֲבוֹר אֵיזֶה רְגָעִים נִשְׁקָט הָרוּחַ וְהָיָה כְּלֹא הָיָה, דְּכִנְּנַת הָרוּחַ חָזָק הָיָה עֹלָה וְסָבָה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ לִפְעֹל תְּלִישַׁת עֲלֵי הָאִילָן וּפְרִיקַת אֵיזֶה קַשֵּׁי תֶּבֶן מֵהַגָּג וּלְטַלְטֵל הָעָלִים הַנִּתְלָשִׁים וְהַקַּשׁ הַמִּתְגּוֹלֵל לְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם כְּפִי גְּזֵרַת הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה יִתְבָּרַךְ בִּשְׁבִיל כַּוָּנָה אֶלְקִית, וְהַיְנוּ שֶׁגַּם טִלְטוּל הָעָלִים אוֹ קַשֵּׁי הַתֶּבֶן הַמִּתְגּוֹלְלִים בָּרְחוֹב אוֹ בַּשָּׂדֶה הוּא בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּמִין הַמְדַבֵּר בִּכְלָל וּבְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ יִתְבָּרַךְ בִּפְרָט דְּהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה יִתְבָּרַךְ בָּהֶם הוּא בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת כָּל הָעִנְיָנִים, שֶׁזֶּהוּ כָּל עִנְיַן הַתְּפִלָּה לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם בְּעִנְיַן בְּרִיאַת הַנִּבְרָאִים דְּצִבָּא הַשָּׁמַיִם וּצְבָא הָאָרֶץ וְהַסְפָּקַת צָרְכָּם בְּגוּף וְנֶפֶשׁ,

שאלה: מהו הקשר בין "המכין לארץ מטר" שהוא ענין כללי, עם "נותן לבהמה לחמה" שהוא ענין פרטי. אלא שבזה רואים השגחתו הפרטית שלגביו כולם שוים, ומזה יתחזק במדת הבטחון בהוי'. ולכן "לא ב־מרוצת־שוקי האיש ירצה".

ד. שאין צורך (לומר).

דְּלִכְאוֹרָה אֵין מוּבָן הַשְּׁבָחִים הַמַּפְלָאִים אֲשֶׁר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם מְשַׁבֵּחַ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהַסְפָּקַת הַמָּזוֹן לְכָל הַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים הֵיאוֹתָר גְּדוֹלִים וְהֵיאוֹתָר קְטַנִּים כְּאֶחָד, כְּאָמְרוֹ "הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר, הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר, הַנּוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ, לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה", דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן סְמִיכַת הָעִנְיָנִים זֶה לָזֶה, דְּהַמֵּכִין לָאָרֶץ כו' הוּא עִנְיָן כְּלָלִי הַנּוֹגֵעַ לְכָל בְּרוּאֵי צוֹמֵחַ חַי וּמְדַבֵּר, אֲבָל הַסְפָּקַת מְזוֹן הַבְּהֵמָה וּבְנֵי עוֹרֵב הוּא עִנְיָן פְּרָטִי, וּמַהוּ סוֹפָא דְּעִנְיָנָא[ה] "לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה". אַךְ הָעִנְיָן הוּא, לְפִי שֶׁבָּעִנְיָנִים הַלָּלוּ וְהַדּוֹמֶה לָזֶה אָנוּ רוֹאִים הַשְּׁגָחָה פְּרָטִית, כִּי לְגַבָּיו יִתְבָּרֵךְ הַכֹּל שָׁוִין, וּכְתִיב "עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (כְּתֻבּוֹת מז, ב) "בְּעִתָּם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּעִתּוֹ, מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פַּרְנָסָתוֹ בְּעִתּוֹ", וּבָזֶה יִתְחַזֵּק בְּכָל אָדָם מִדַּת הַבִּטָּחוֹן בַּהֲוָיָ', דְּעִנְיַן הַבִּטָּחוֹן הוּא מְנוּחַת נֶפֶשׁ הַבּוֹטֵחַ שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ סָמוּךְ עַל מִי שֶׁבָּטַח עָלָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַנָּכוֹן לוֹ בָּעִנְיָן אֲשֶׁר יִבְטַח עָלָיו כְּפִי יְכָלְתּוֹ וְדַעְתּוֹ בְּמַה שֶּׁמַּפִּיק טוֹבָתוֹ, וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם יִתְבּוֹנֵן כִּי גַּם לְבַעֲלֵי הַחַיִּים הֵיאוֹתָר נְמוּכִים יִתֵּן אֶת לַחְמָם, אֲשֶׁר עַל כֵּן הִנֵּה כָּל עִנְיָנֵי הָאָדָם בִּכְלֵי פַּרְנָסָתוֹ בַּעֲסָקָיו וּבְמַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁיִּהְיוּ רַק עַל פִּי הַתּוֹרָה, הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁלֹּא יְבַלְבְּלוּ אוֹתוֹ מִתְּפִלָּה בְּצִבּוּר וּמִלִּמּוּד הַשִּׁעוּרִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וְלִהְיוֹת לוֹ שָׁעָה פְּנוּיָה לְהִתְבּוֹנְנוּת, וְהֵינוּ דְּמָזוֹן הַנֶּפֶשׁ יִהְיוּ אֲצָלוֹ בְּאוֹתָהּ הַמִּדָּה כְּמוֹ מָזוֹן הַגּוּף עַל כָּל פָּנִים, דְּבֶאֱמֶת הִנֵּה מִצַּד עֶצֶם מַעֲלָתוֹ חֲרֵי עִקַּר עִנְיָנוֹ שֶׁל אָדָם הוּא בַּשְּׁלֵמוּת הָרוּחָנִי כַּמְבֹאָר בְּעִקָּרִים מַאֲמָר ג פֶּרֶק ב, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ גַּם לַעֲבֹד בִּשְׁבִיל עִנְיְנֵי צָרְכֵי גּוּפוֹ, אָמְנָם זֶהוּ רַק בְּאֹפֶן עֲשִׂיַּת כְּלִי בִּלְבַד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּבֵרַכְךָ הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה", אֲבָל אֵין זֶה צָרִיךְ לְבַלְבֵּל אוֹתוֹ מֵהַשְּׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי, וְהוּא דְּכַאֲשֶׁר יִקְבַּע בִּלְבָבוֹ הָאֱמֶת הַגָּמוּר בְּעִנְיַן הַשְּׁגָחָה פְּרָטִית שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ זָן וּמְפַרְנֵס וְיִבְטַח בַּה' בְּבִטָּחוֹן גָּמוּר, אָז הֲוָיָ' בְּעוֹזְרֵי נַפְשׁוֹ. וְזֶהוּ סְמִיכוּת הָעִנְיָן שֶׁ"לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה" לְ"הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר" וְגוֹ', דְּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י "וְלֹא בְּקַלּוּת מְרוּצַת שׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה", אֲשֶׁר בֶּאֱמֶת הִנֵּה כָּל אָדָם רוֹאֶה הַשְּׁגָחָה פְּרָטִית בְּמוּחָשׁ בְּכָל פְּרָטֵי עִנְיָנָיו, וּבִפְרָט בַּעֲלֵי הָעֲסָקִים שֶׁרוֹאִים אֶלְקוּת בְּמוּחָשׁ, שֶׁכַּמָּה פְּעָמִים מִזְדַּמְּנִים לָהֶם עִנְיָנִים מֵעִנְיָנִים שׁוֹנִים בְּאָפְנֵי עִסְקֵיהֶם וְהָיוּ בְּטוּחִים בָּזֶה שֶׁיַּרְוִיחוּ, וּלְבַסּוֹף הָיָה חַס וְשָׁלוֹם הַהִפּוּךְ, וְכֵן כַּמָּה פְּעָמִים הָעִנְיָנִים שֶׁלֹּא שָׂמוּ עֲלֵיהֶם לֵב כְּלָל וְדַוְקָא מִזֶּה הָיָה פַּרְנָסָתָם בְּשֶׁפַע רַב. וְזֶהוּ "הַמַּגְבִּיהִי לָשֶׁבֶת הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ", דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת לִהְיוֹת שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ אֵין עֲרוֹךְ לָזֹאת הִנֵּה גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת שָׁוִין הֵמָּה, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן בְּעִנְיַן הַהַשְּׁגָחָה הוּא בְּדֶרֶךְ אֵין עֲרוֹךְ, שֶׁזֶּהוּ "הַמַּגְבִּיהִי לָשֶׁבֶת", וּמִשּׁוּם זֶה הִנֵּה "מַשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ" בְּשָׁוֶה, שֶׁמַּשְׁגִּיחַ עַל כָּל פְּרָט בְּדֶרֶךְ פְּרָטֵי פְּרָטִיּוּת, וְהַשְּׁגָחָה זוֹ עַצְמָהּ הִיא חַיּוּת הַנִּבְרָא וְקִיּוּמוֹ, דִּכְשֵׁם שֶׁבְּעִנְיַן הַמַּחֲשָׁבָה לְמַעְלָה כְּתִיב "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם", דְּמִמַּחֲשָׁבָה לְמַטָּה לֹא נַעֲשָׂה דָּבָר וּלְמַעְלָה מֵהַמַּחֲשָׁבָה הָעֶלְיוֹנָה נַעֲשָׂה דָּבָר, וּכְמַאֲמַר "בְּמַחֲשָׁבָה אַחַת נִבְרְאוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת", כֵּן הוּא בְּעִנְיַן הַהַשְּׁגָחָה, דְּהַהַשְּׁגָחָה עַצְמָהּ הִיא חַיּוּת הַנִּבְרָא וְקִיּוּמוֹ, וְכָל מַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים עוֹלִים וְנֶחְקָקִים לְמַעְלָה.

כחות ראיה ושמיעה מחברים דברים נבדלים ופועלים זה על זה. חילוקי הדרגות שבין דצח"ם, ועכ"ז ע"י הראיה יכול שכל האדם להתחבר עם הדומם, וכן ע"י שמיעה מתחברים ב' בני אדם נבדלים זה מזה. העין דלמעלה – השגחה פרטית.

אָמְנָם לְקָרֵב זֹאת אֶל הַשֵּׂכֶל, עַל זֶה אוֹמֵר "הַנְטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע, אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט", דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן מִפְּנֵי מָה תָּפַס שְׁנֵי כֹּחוֹת אֵלּוּ דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה וּשְׁנֵי הָאֵבָרִים דְּעַיִן וְאֹזֶן דַּוְקָא, אַךְ הָעִנְיָן הוּא לְפִי שֶׁבַּכֹּחוֹת הַלָּלוּ יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי הֶקֵּשׁ כְּלָלִי בַּהֲבָנַת הָעִנְיָנִים כְּמוֹ שֶׁהֵם לְמַעְלָה. וְיוּבַן זֶה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּאָדָם לְמַטָּה חֲרֵי הַכֹּחוֹת דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה הֵן כֹּחוֹת הַמְחַבְּרִים דְּבָרִים הַנִּבְדָּלִים וְנִפְרָדִים זֶה מִזֶּה לְגַמְרֵי לִהְיוֹת לַאֲחָדִים וּמְיֻחָדִים מַמָּשׁ בְּאֹפֶן כָּזֶה אֲשֶׁר שְׁנֵי הַדְּבָרִים הַנִּפְרָדִים וְנִבְדָּלִים אֵלּוּ מֵאֵלּוּ הִנֵּה לְבַד זֹאת שֶׁהֵם מִתְאַחֲדִים זֶה עִם זֶה הִנֵּה עוֹד זֹאת שֶׁהֵם פּוֹעֲלִים זֶה עַל זֶה, וְהֵינוּ דְּעִנְיַן הַהִתְאַחֲדוּת יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם בְּכֹחַ הַתְּנוּעָה גַּם כֵּן, וּכְמוֹ כַּאֲשֶׁר תּוֹפֵס אֵיזֶה דָּבָר בְּיָדוֹ חֲרֵי הַיָּד הַתּוֹפֶסֶת אֶת הַכְּלִי מִתְאַחֶדֶת עִם הַכְּלִי וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּהִתְאַחֲדוּת מַמָּשׁ, וְהַיִּתְרוֹן שֶׁבְּהַכֹּחוֹת דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה, הִנֵּה לְבַד זֹאת שֶׁמְּאַחֲדִים וּמְחַבְּרִים דְּבָרִים נִפְרָדִים וְנִבְדָּלִים זֶה מִזֶּה, הִנֵּה הֵם פּוֹעֲלִים אֲשֶׁר הַדְּבָרִים הַנִּפְרָדִים תְּחִלָּה הִנֵּה עַל יְדֵי הַכֹּחוֹת דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה חֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶם

ה. שנאמר בסוף הענין.

פּוֹעֵל בְּזוּלָתוֹ, וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כַּאֲשֶׁר הָאָדָם רוֹאֶה חוֹמָה
אוֹ אֶבֶן אוֹ אֵיזֶה צִיּוּר שֶׁיִּהְיֶה חֲרֵי הַחוֹמָה וְהַצִּיּוּר
מִצְטַיְּרִים בְּמֹחַ הָאָדָם וְיוֹדֵעַ אוֹתוֹ וְנֶחְקָק הַדָּבָר בְּמֹחוֹ
שֶׁזּוֹכֵר אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁרָאָה גַּם כְּשֶׁאֵין הַדָּבָר אֶצְלוֹ, דַּהֲגַם
שֶׁהָאֶבֶן אֵינָהּ בְּעֶרֶךְ מַעֲלַת הָאָדָם כְּלָל, דְּהָאֶבֶן הִיא
דּוֹמֵם וְהָאָדָם מְדַבֵּר וּבֵינֵיהֶם יֵשׁ מַדְרֵגוֹת צוֹמֵחַ וְחַי,
וְיָדוּעַ דְּצוֹמֵחַ וְדוֹמֵם הֵן בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה, וְחַי מֻבְדָּל בְּעֶרֶךְ
מֵהַצּוֹמֵחַ וּמִכָּל שֶׁכֵּן מֵהַדּוֹמֵם, אֲשֶׁר מִזֶּה מוּבָן הַפְּלָאָה[2]
מַעֲלַת הַמְדַבֵּר עַל הַדּוֹמֵם שֶׁהוּא בְּאֵין עֲרוּךְ, וְכַנַּ"ל
דְּבְהַדּוֹמֵם הֲגַם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נֶפֶשׁ אֲבָל גּוּפוֹ שֶׁהוּא הַחֹמֶר
מְכַסֶּה לְגַמְרֵי עַל נַפְשׁוֹ, לֹא כֵן בְּהַצּוֹמֵחַ דְּנַפְשׁוֹ נִכֶּרֶת
יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁנֶּכֶר בְּהַדּוֹמֵם, וְהַיְנוּ דְּגוּפוֹ הַחָמְרִי הִנֵּה
עֶצֶם חָמְרוֹ אֵינוֹ מְכַסֶּה כְּלָל[3] כָּךְ עַל נַפְשׁוֹ, וּבְיוֹתֵר הוּא
בְּמִין הַחַי דְּנַפְשׁוֹ הַחִיּוּנִית נִכֶּרֶת יוֹתֵר וְגַם שׁוֹלֶטֶת
בְּמִדָּה יְדוּעָה עַל חֹמֶר גּוּפוֹ, דְּהַהֶפְרֵשׁ בֵּין צוֹמֵחַ וְחַי
הוּא בָּזֶה דְּהַצּוֹמֵחַ הִנֵּה גַּם בְּתַכְלִית עִלּוּי מַעֲלָתוֹ הִיא
רַק יִפְי גּוּפָנִי הַמִּתְיַחֵס אֶל מַעֲלַת הַגּוּף בִּלְבַד וְאֵינָהּ
מֵהַמַּעֲלוֹת הַמִּתְיַחֲסוֹת אֶל הַנֶּפֶשׁ, דְּהִנֵּה מַעֲלַת הַצּוֹמֵחַ
בְּטַעַם וְרֵיחַ הֵן עִנְיָנֵי סְגֻלָּה אֲשֶׁר יֶשְׁנָם גַּם בְּמִינֵי הַדּוֹמֵם
וְגוּפֵי בַּעֲלֵי הַחַיִּים גַּם כֵּן, אִם כֵּן מַעֲלָתוֹ הַפְּרָטִית שֶׁל
הַצּוֹמֵחַ הִיא בְּיִפְי חִיּוּנִי שֶׁהִיא מַעֲלָה גּוּפָנִית הַנּוֹטָה
יוֹתֵר אֶל מַעֲלַת הַדּוֹמְמִים, וּמַעֲלַת בַּעֲלֵי הַחַיִּים הִיא
בָּעִנְיָנִים הַמִּתְיַחֲסִים יוֹתֵר אֶל מַעֲלַת הַנֶּפֶשׁ, וּכְמוֹ חַיּוֹת
הַפִּקְחוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן שֵׂכֶל, שֶׁהַשֵּׂכֶל בִּכְלָלוּתוֹ הוּא
מִמַּעֲלַת הַנֶּפֶשׁ, וְעַם הֶיּוֹת שֶׁשֵּׂכֶל הַבַּעֲלֵי חַיִּים הוּא שֵׂכֶל
הַנִּקְנֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֲבוּס
בְּעָלָיו", מִכָּל מָקוֹם חֲרֵי זֶה דִּבְרֵי תּוֹכֵחָה לְמִין הַמְדַבֵּר,
דְּהִנֵּה אִיתָא בְּעִקָּרִים מַאֲמָר ג פֶּרֶק א כִּי הָאָדָם מִצַּד
מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל שֶׁבּוֹ צָרִיךְ לְהַכִּיר הַמַּעֲלוֹת וְהַיִּתְרוֹנוֹת
הַטִּבְעִיִּים שֶׁיֶּשְׁנָן בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַנִּבְרָאִים, וְכָל עִנְיָן
שֶׁהָאָדָם רוֹאֶה בְּאֶחָד הַבְּרוּאִים צָרִיךְ לְהוֹסִיף בּוֹ חָכְמָה
וְדַעַת בְּעִנְיְנֵי מַעֲלוֹת הָאָדָם, וּבָזֶה הוּא מְבֹאָר מַאֲמַר
רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (עֵירוּבִין ק, ב), מַאֲמַר רַבִּי חִיָּא "מַאי
דִּכְתִיבִי (אִיּוֹב לה) מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
יְחַכְּמֵנוּ", וּמַאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן "אִלְמָלֵא נִתְּנָה תּוֹרָה הָיֵינוּ
לָמְדִין צְנִיעוּת מֵחָתוּל וְגֶזֶל מִנְּמָלָה", אִם כֵּן חֲרֵי הַחַי
עִם שֶׁהוּא חָמְרִי חֲרֵי הוּא נוֹטֶה יוֹתֵר אֶל מַעֲלַת
הַנֶּפֶשׁית, אָמְנָם זֶהוּ רַק טֶבַע הַחַי בִּלְבַד שֶׁהוּא בְּטִבְעוֹ
חִיּוּנִי, וְהַפִּקְחִין שֶׁבַּחַיּוֹת יֵשׁ בָּהֶן שֵׂכֶל הַנּוֹתוֹסִיף לָהֶם
מִזְּמַן לִזְמַן, וְלָכֵן הֲרֵי הוֹכָחָה לְהָאָדָם דְּ"יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע
עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן", אֲבָל עִם זֶה חֲרֵי הַמְדַבֵּר הוּא מֻבְדָּל
לְגַמְרֵי מֵהַדּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי בִּכְלָל וּמֵהַדּוֹמֵם בִּפְרָט, וּמִכָּל
מָקוֹם הִנֵּה עַל יְדֵי הָרְאִיָּה מִתְחַבֵּר הַדּוֹמֵם עִם שֵׂכֶל
הָאָדָם, וְעִם הֶיּוֹת שֶׁהַהִתְחַבְּרוּת אֵין זֶה שֶׁנִּמְצֵאת הָאֶבֶן
אוֹ הַחוֹמָה בְּפֹעַל מַמָּשׁ בְּשֵׂכֶל הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁהִיא נִמְצָא
גּוּף מַמָּשׁוּת הָאֶבֶן בִּתְפִיסַת הַיָּד, מִכָּל מָקוֹם חֲרֵי מִצְטַיֵּר
וְנֶחְקָק בְּשִׂכְלוֹ, וְכֵן הוּא בְּכֹחַ הַשְּׁמִיעָה שֶׁבּוֹ וְעַל יָדוֹ
מִתְחַבְּרִים שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם שְׁנֵי בַּעֲלֵי צוּרָה נִבְדָּלִים
זֶה מִזֶּה, שֶׁעַל יְדֵי הַשְּׁמִיעָה מִתְחַבֵּר קוֹל וְדִבּוּר שֶׁל
הַזּוּלַת עִם שִׂכְלוֹ, דַּהֲגַם שֶׁהַזּוּלַת הוּא נִבְדָּל מִמֶּנּוּ
בְּחָכְמָתוֹ בִּינָתוֹ וּבְדַעְתּוֹ וְכֵן בַּמִּדּוֹתָיו וּבְהִלּוּךְ נַפְשׁוֹ,
וּמִכָּל מָקוֹם כַּאֲשֶׁר שׁוֹמֵעַ אֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה אוֹ אֵיזֶה
מִדָּה טוֹבָה חֲרֵי מִתְחַבֵּר הַקּוֹל וְדִבּוּר שֶׁל הַזּוּלַת עִם
הַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית שֶׁלּוֹ וְיוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג אֶת הַדָּבָר וּמֵאִיר
בְּשִׂכְלוֹ וּמִתְאַחֵד עִם זוּלָתוֹ. וּבֶאֱמֶת הִנֵּה הִתְאַחֲדוּת זוֹ
שֶׁעַל יְדֵי הַכֹּחוֹת דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה הֵם פּוֹעֲלִים מֵהָרוֹאֶה
עַל הַנִּרְאֶה וּמֵהַנִּרְאֶה עַל הָרוֹאֶה, וְכֵן בְּעִנְיַן כֹּחַ
הַשְּׁמִיעָה, וּכְמַאֲמַר "הַעַיִן רוֹאָה וְהַלֵּב חוֹמֵד", וְאֵין יֵצֶר
הָרָע שׁוֹלֵט אֶלָּא בְּמַה שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת, חֲרֵי שֶׁהַדָּבָר
הַמִּתְחַבֵּר עַל יְדֵי הָרְאִיָּה, פּוֹעֵל בְּהָרוֹאֶה. וְכֵן הוּא גַּם
בַּטּוֹב, וּכְמוֹ אוֹתִיּוֹת מַחְכִּימוֹת, וְכֵן רְאִיַּת אֶלְקוּת
בְּמוּחָשׁ, הוּא דַּוְקָא עַל יְדֵי הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים הַנִּרְאִים,
וְכַנַּ"ל בְּעִנְיַן הַשְּׁגָחָה פְּרָטִית. וְכֵן בְּעִנְיַן הַשְּׁמִיעָה
דְּ"נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ", חֲרֵי שֶׁהַדִּבּוּר שֶׁל הַזּוּלַת יָכוֹל
לִפְעֹל הָעִנְיָן שֶׁל כְּלוּת הַנֶּפֶשׁ, דְּהִתְחַבְּרוּת הוּא עַל יְדֵי
שְׁמִיעָה, וְכֵן הָרוֹאֶה פּוֹעֵל בַּדָּבָר הַנִּרְאֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב
(מִשְׁלֵי כב, ט) "טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ", דְּכַאֲשֶׁר טוֹב עַיִן
מַבִּיט עַל אֵיזֶה דָּבָר מַמְשִׁיךְ בְּרָכָה, דְּבָזֶה הוּא הַיִּתְרוֹן
דְּכֹחוֹת רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה, דְּעַל יָדָם הוּא הַהִתְחַבְּרוּת דִּשְׁנֵי
דְּבָרִים נִפְרָדִים לְגַמְרֵי, אֲשֶׁר הַדֻּגְמָא מִזֶּה הוּא לְמַעְלָה
"הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט", שֶׁרוֹאֶה
כִּבְיָכוֹל וּמַשְׁגִּיחַ עַל כָּל פְּרָט וּפְרָט, וְכָל עִנְיְנֵי
הַתַּחְתּוֹנִים עוֹלִים וְנֶחְקָקִים לְמַעְלָה. וְזֶהוּ עִנְיַן כְּלָלוּת
עִנְיַן עַיִן לְמַעְלָה שֶׁהִיא הַשְּׁגָחָה פְּרָטִית, וּמֵהַאי טַעֲמָא
תָּפַס שְׁנֵי הַכֹּחוֹת דִּרְאִיָּה וּשְׁמִיעָה, לְהִיוֹתָם כֹּחוֹת
הַמְחַבְּרִים. וְזֶהוּ "הַטֵּה אֱלֹקַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע, פְּקַח עֵינֶיךָ
וּרְאֵה" גֹּדֶל הַשִּׂמְּמָה רַחֲמָנָא לְצִלָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה,
וּבֹא לְעֶזְרָתָם לְחַלְּצָם מִנִּי צָר.

נאמר בשבת קודש פרשת יתרו, תרצ"ד

2) כן הוא במאמר ואולי צריך להיות: הפלאת. המו"ל.

3) כן הוא במאמר ואולי צריך להיות: כל. המו"ל.

ו. מהו שכתוב. ז. ומטעם זה.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

ז. יכול מראש־חודש וכו' בעבור זה לא אמרתי וכו' מונחים לפניך. לכאורה, הרי יכולים גם אז להניח קערה ועליה המצות והמינים? אך, "מונחים לפניך" הכוונה כפי שהם מונחים על־פי התורה, ולא כהוראת "רבנים" ידועים שדוחים זמן תפילת ערבית מפני זמן "סאפער" (ארוחת ערב). "סאפער" הרי מוכרחים לאכול בזמן, ואילו תפילת ערבית יכולים לדחות או לפני או לאחרי "סאפער"... וכך בענינים אחרים. יהודי צריך להתנהג בכל הענינים בהתאם ל'שולחן ערוך'. זהו "מונחים לפניך", על־פי תורה, לא מה שאתה רוצה לעשות כפי שהשכל שלך אומר לך, או שאתה אומר שזה השכל שלך. באמת זהו לא השכל שלך, כי הרמב"ם אומר, שהשכל והרצון של יהודי הם רק כפי שהדבר הוא על־פי תורה. בכך מסביר הרמב"ם[17] את ההלכה של "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני". שבאמת רוצה כל יהודי רק מה שהוא על־פי תורה, אלא שישנם כמה ענינים שחוזרים על מה שמישהו אחר אומר, עד שמושפעים מדיעות כוזבות. העצה לכך היא "מונחים לפניך" – שכל דבר יהיה רק כפי שהוא על־פי תורה.

ח. וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי.

שאלה: למה צריכים את ענין ה"דן", הרי בלאו־הכי יצאו ברכוש גדול, כמו שאומרים "ואחרי־כן יצאו ברכוש גדול".

תשובה: השאלה בסגנון זה אינה מתאימה לענין, כי הוא סיפור הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה מה שיהיה במשך הזמן בשעבודם של ישראל בד' מלכויות, ובו חמשה נושאים: א) גירות. ב) בארץ נכריה. ג) בעבודה ועינוי. ד) דין המענים. ה) היציאה ברכוש גדול. ממילא אין מקום לשאלה למה זקוקים ל"דן אנכי", שהוא אחד מחמשת הנושאים מה שיהיה עם זרעו של אברהם אבינו ע"ה עד כי יבוא משיח צדקנו בקרוב ממש.

אמנם, בפירוש הדבר מדוע ידון השי"ת את הגוים שבני־ישראל אצלם בגלות, הרי הקב"ה בעצמו מסר אותם בידם? הענין הוא שמצינו במדרש[18] שהקב"ה ידון את הגוים על אשר התנקמו בישראל בקושי השעבוד. כלומר, לא לשם תועלת בעניני תיקוני המדינה וישובה כי־אם כדי לענותם בעבודת פרך[19].

וזהו פירוש הכתוב[20] "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי", שהכוונה באמרו "יעבודו" היא על הגוי המעבידים את ישראל, ויש לפרש את הכתוב "אשר יעבודו" שמוסב על בני־ישראל העובדים את הגוי, כמו ישראל שהיו באשור ובמצרים, והיו עובדים אותם ובוטחים בהם שאשור ומצרים יושיעו אותם. אבל כשהקב"ה דן את אשור ומצרים, אז יֵדעו כל ישראל כי רק לה' הישועה, ויעשו תשובה ויגאלו. וכן הוא בגלות המרה הזו, שיש כאלו הבוטחים באשור ובמצרים וחושבים שישועתם של ישראל תבוא על־ידם, הנה הקב"ה דן את אשור ומצרים בדין גדול, נוסף על מה שמגיע להם עונשים עבור חטאיהם ופשעיהם, הרי הם נידונים גם כדי שבני ישראל יראו שאלו שהם בוטחים בהם, הם 'משענת קנה רצוץ', ויעשו תשובה, ויגאלנו השי"ת בקרוב על־ידי משיח צדקנו.

ט. מסירות־נפשם הראשונה של בני־ישראל היתה בקריעת ים־סוף, בני־ישראל קפצו לים במסירות נפש. במצרים היה הענין של קבלת עול, שלא שינו את שמם לשונם ולבושם[21], שלושת הדברים העיקריים המבדילים סוגי בני־אדם אחד מהשני. כשקוראים בשם היהודי, אברהם יצחק ויעקב, ומדברים בשפת הגלות היהודית ומתנהגים בהנהגה יהודית, זקן ופיאות, אז בני ישראל הם במעמד של "עם לבדד ישכון"[22], קשה להיות אז חבר לפורק עול מלכות שמים, וזה מונע ממנו ללכת למקומות שונים. לבני־ישראל במצרים עלה הדבר בקושי רב, והם עשו זאת בקבלת־העול הגדול ביותר, בלי שום 'מדוע'. כך יהודי צריך לעשות רק בקבלת־עול בלי לשאול 'מדוע', וכך הם אכן עשו. ועל־ידי ה"ויצעקו בני ישראל אל ה'"[23] מתוך אמונה בה' ומתוך קבלת עול, שיהודי צריך להיות חזק, לא לשנות את שמו, לבושו והנהגת ושפת הגלות שלו – זכו לגאולה.

י. במצרים היו ישראל בבחינת אמונה, ואמונה היא בבחינת קטנות.

שאלה: האם זה כך מפני שאמונה היא בבחינת מקיף?

תשובה: 'קטנות' ו'מקיף' הם שני ענינים. למרות שבענייני 'פנימי' ו'מקיף', ה'פנימי' הוא 'קטנות', וה'מקיף' הוא 'גדלות'. אך, הבחינה והמדריגה של 'מקיף' ו'פנימי' בענין של השגה – שונות הן.

---

17) הלכות גירושין ספ"ב.
18) שמו"ר פ"ל.
19) עיין רמב"ן בראשית טו, יד.
20) בראשית טו, יד.
21) שמם ולשונם – שמו"ר פ"א. לבושם – מדרש לקח טוב פ' וארא.
22) במדבר כג, ט.
23) שמות יד, י.

שהרי, כל ענין 'פנימי' ו'מקיף', כמו: בכוחות הנפש - מדות ושכל, רצון ועונג; בספירות - מהחכמה ולמטה וספירת הכתר; בעולמות הכלליים - 'ממלא כל עלמין' ו'סובב כל עלמין', ובעולמות הפרטיים - אצילות ובי"ע, שכל אלה הם פנימיים ומקיפים, והפנימיים הם 'קטנות', והמקיפים הם 'גדלות', בכל זאת ה'מקיף' של השגה הוא ענין אחר לגמרי, ממה שהאמונה היא בבחינת 'מקיף'.

ונקודת ההבדל היא ש'מקיף' של השגה מכה ב'פנימי' ומרחיב את ההמשכה הנעלמת, ה'מקיף' מוסיף השכלה ב'פנימי', ואילו ה'מקיף' של האמונה מגביר את ההפלאה שבאמונה, עד שיכול להיות שני הפכים בנושא אחד, "גנבא" ו"רחמנא קריא"[24]. ואילו כאן הכוונה היא שהאמונה - בכל עצם מהותה היא "קטנות".

שאלה: ואם האמונה היא בבחינת 'גדלות'?

תשובה: 'אמונה' בעצם מהותה היא בבחינת 'קטנות'. ומי לנו גדול ממשה רבנו שהוא חכמה דאצילות, 'חכמה דאצילות' היא 'חכמה ידיעא', היא יודעת הכל. בכל זאת, ענין האמונה הוא 'קטנות'. והראיה, דכתיב[25] "פתי יאמין" וגו', ואמרו רז"ל[26] שזה מוסב על משה רבנו, והוא היה במדריגת גדלות האמונה. 'אמונה' בעצם מהותה היא 'קטנות', אלא שה'קטנות' מושרשת בעומק ופנימיות הנפש, שאי־אפשר לנטות ח"ו מהדרך הישרה של האמונה, אם לא על־ידי בלבולים של תאוות בשריות המכסות על האמונה. והראיה - כשמסירים את הכיסוי, מתגלה האמונה. כי היא מושרשת במקום כזה ששום דבר בעולם אין בכוחו לשרש אותה. וזהו תוכן המאמר[27] "אף־על־פי שחטא - ישראל הוא".

יא. החסיד ר' שלמה, הנקרא "ר' שלמה לעקעכמאכער[=עושה עוגות]", שמע מדודו ר' גבריאל נושא־חן[28], אחת מה'תורות' הראשונות ששמע מאדמו"ר הזקן נ"ע: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך" וגו'[29]. לכאורה - מהו החידוש, והיה צריך לומר "שהבאתיך" שהוא חידוש גדול יותר, כמו שכתוב[30] "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי"? ותירץ: לָגלות האדם לא הולך ברצון עצמו, קיים סדר השתלשלות שלם של סיבות, שהקב"ה מסבב הסיבות מביא יהודים בגלות לשם כוונה. ואילו לצאת מן הגלות, רוצה האדם בעצמו. אלא שלא יודעים איך לצאת ולאן ללכת, לשם כך זקוקים להוראה מלמעלה. וזהו "אשר הוצאתיך".

'תורה' זו של הרבי, צריכים להבין אותה ב'עבודה'. כל יהודי שההשגחה העליונה מובילה אותו ממדינה אחת לשניה, עליו לדעת שזה לשם כוונה, מה שעליו לפעול בתורה ועבודה במקום החדש שהשי"ת הביא אותו לשם.

אנחנו חסידים, כל החסידים, צריכים להודות להשי"ת על חסדו חינם, מה שהוא יתברך נתן לנו את הבעל־שם־טוב ואת ה'מגיד', וביחוד אנחנו, חסידי חב"ד, צריכים להלל ולשבח להשי"ת על שזיכה אותנו במאורות הגדולים של הרביים שלנו נ"ע זכותם תגן עלינו ועל כל ישראל, המראים לנו את דרך החיים.

לפני זה, לא ידעו היכן ללכת ואיך ללכת, במשך מאתיים השנים לערך - החל מהבעל־שם־טוב - הראו לנו איך ללכת ולהיכן ללכת.

יב. על הזמן שלנו כתוב[31] "והמשכיל בעת ההיא ידום". "ידום" - אין הכוונה לשתוק ולא לדבר כלל. אלא - לומר פעם אחת מה שצריכים לומר בקשר ל"בעת ההיא". אין צורך לפרש את הדברים כל יום ב'אצבע השמנה', אלא צריך להיות "ידום", כמו שכתוב[32] "וידום אהרן". כשנדב ואביהוא, קדושי עליון, שכל ענינם היה רק "בקרבתם לפני ה'"[33], ונגזר עליהם "וימותו", אז "וידום אהרן".

"והמשכיל בעת ההיא", בזמן של ערב הגאולה, ה"עת ההיא" של חבלי משיח, שהשי"ת מנקה ומזכך את עולם החטא ואת האנשים החוטאים, ו"בעת ההיא" נגזרו גם על קדושי־עליון של כלל ישראל גזירות קשות - ה' ירחם, הרי זה הזמן של "וידום". הראש מבולבל, הלב פצוע, ואומץ הלב - מוכה, אך "וידום".

ברם, אחרי כל זה אסור להיות פתיים, מוכרחים להסתכל על כל האירועים בעינים פקוחות, ולראות את האמת של המשמעות מה שכל הדברים האלה מביעים ומכוונים, וצריכים לציית, לעשות מה שדורשים מאתנו, לא לחכות ולדחות, כי עלול להיות מאוחר מדי.

---

24) ע"פ מרז"ל (ברכות סג, א. בעין יעקב) גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא.

25) משלי יד, טו.

26) שמו"ר פ"ג.

27) סנהדרין מד, א.

28) ראה תולדותיו "התמים" חוברת וא"ו.

29) שמות כ, ב.

30) שמות יט, ד.

31) עמוס ה, יג.

32) ויקרא י, ג.

33) ויקרא טז, א.

פעם דובר על כך, שחסידים צריכים 'לקחת' כל דבר בפנימיות. כלומר, שלא להסתפק במה שמבינים בהשקפה ראשונה, גם כאשר מה שמבינים בהשקפה ראשונה הוא הרבה מאד. כל מה שהשי"ת גזר על "אחרית הימים", בימי ערב הגאולה, עם כל החומרה של חבלי משיח - חסידים צריכים להבין בפנימיות ולהתעמק בכך. חסיד כשהוא טיפש, הרי זו חרפה ובושה.

מהאחים החסידים המפורסמים ר' משה ור' זאב נ"ע ווילנקר[34], הרי החסיד ר' משה, למרות שהיה סוחר ונפגש גם עם המתנגדים, לא היה בא אתם בשקלא־וטריא, ובכלל היה מרגלא בפיו: "ילדים", בלי הבדל, גם אם היה זה איש בעל זקן לבן או שחור, "ילד עם זקן". אחיו החסיד ר' זאב, היה מעורב יותר עם הבריות, והיה אומר לסוחרים מהמתנגדים: אינך יודע ללמוד, מהיכן תדע; אינך ירא שמים, נו; אך מדוע אתה גם טיפש?!

יג. הגדה. בקריאת שם הגדה, ישנם שני פירושים: א) מלשון הגדה, המשכה. ב) מלשון איגוד. ה'צמח צדק' מפרש במאמר שלשה ענינים בזה.

יד. מנהגי ליובאוויטש: לא היו עומדים באמירת שפוך וכו'.

מזיגת כוסו של אליהו - אחרי ברכת המזון. חוץ מזמנים ידועים שהיו מוזגים כוסו של אליהו לפני ברכת המזון.

(בשנה זו מזג כ"ק אדמו"ר בעצמו את הכוס של אליהו ולפני ברכת המזון, הן בליל א' והן בליל ב').

ואחרי מזיגת הכוס, לוקחים נרות והולכים לפתוח את כל הדלתות עד הדלת הראשונה היוצאת לחוץ ואומרים "שפוך", מחכים לשובם של השלוחים שהלכו לפתוח את הדלתות. כשחוזרים - אומרים את ההלל.

שיחות חג הפסח

34) ראה אודותם: "התמים" חוברת וא"ו ע' ח.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

עיר אהבת הבריות פרק א'

אין לך כמעט עיר או עיירה באירופה שאינה קשורה בעבר או בהווה היהודי, שאין ביכלתה לספר קטע מן ההיסטוריה היהודית, ושאבניה ואדמתה אינם רוויים דם ודמע של יהודים. שמותיהם בלבד של ערים ועיירות מסוימות מעוררים זכרונות, ומחיים לנגד עינינו דמויות מאירות של אישים דגולים שהצטיינו במשך הדורות בגדלות בתורה ומעשים טובים.

לכל עיר ועיירה יש פרק משלה בהיסטוריה היהודית, אך יש ערים ועיירות המייצגות תנועות שלמות וחלקים שלמים בחיים היהודיים. עיר — נכון יותר: עיירה — כזאת מהווה ליובאוויטש, ששימשה, במשך מאה ושתים שנה וחודשיים, כמקום מושבם של ארבעה דורות נשיאי חב"ד וכמרכז לחסידות החב"דית על מאות אלפי חסידיה במרחבי רוסיה ובמדינות אחרות.

חסידות חב"ד שנוסדה על ידי אדמו"ר הזקן שניאור זלמן נ"ע, בעל ה"תניא", היא בסך הכל בת 175 שנה[1]. פירוש הדבר שבתקופות של שבעים ושתים שנה ועשרה חדשים — היה מרכזה של חב"ד במקום אחר או שנדד בגולה. בראשית ייסודה היה המרכז בליוז'נא, שם נולדה למעשה חסידות חב"ד. מאוחר יותר עבר לליאדי, הקשורה יותר מכל מקום אחר בשמו של אדמו"ר הזקן.

1) חסידות חב"ד נוסדה בשנת תקל"ב, ובשנת תש"ז — שנת הופעת הספר במקורו באידיש — מלאו לה, איפוא, 175 שנה.

לְמִן י"ח חשון תרע"ו, בזמן מלחמת העולם הראשונה, כאשר ליובאוויטש נעזבה וכבוד קדושת אבי [=מהורש"ב] נ"ע נאלץ לעקור משם עם משפחתו – חדלה להיות ליובאוויטש מקום מושב האדמו"רים ומרכז חב"ד. ברם, השם "ליובאוויטש" ישאר לעד קשור עם חסידות חב"ד, יעורר תמיד זכרונות נעימים, ויבטא פרק מפואר בהיסטוריה היהודית.

אופייני הדבר, שלמרות העובדה שרק למן הדור השני לאדמו"רי משפחת שניאורסאהן קשורה ליובאוויטש קשר הדוק עם תולדות והתפתחות חסידות חב"ד – הרי כבר מראשית תקופת יסוד חב"ד, ואולי מיסוד החסידות בכלל וקודם לכן, תפסה היא את מקומה כאשר "נסתרים", "מקובלים" וצדיקים מסוגים וכיוונים שונים פעלו בחיי היהדות וסללו את הדרך להופעת הבעל־שם־טוב הקדוש.

לא בכדי נועדה ליובאוויטש לתפוס מקום כה נכבד, תחלה בחיי הצדיקים הנסתרים ומאוחר יותר בחיי אדמו"רי וחסידי חב"ד. ליובאוויטש הייתה, בגלל מעמדה הגיאוגרפי המיוחד, מקום המתאים לאנשים בעלי שאר־רוח לשם התנזרות מן העולם החיצוני והתמסרות מוחלטת לתורה ועבודת ה', או לשם התחלה של חיים חדשים המבוססים על העקרונות המוסריים הטהורים של התורה.

ליובאוויטש הנמצאת בפלך מוהילוב (במחוז בבינוביץ, ואחר־כך במחוז אורשה) ושוכנת על נהר דנייפר שברוסיה הלבנה, היתה מוקפת מאז ומתמיד יערות גדולים ששיוו לה מראה של מקום מבודד, והעניקו לתושביה תחושת התבודדות. כך נעשתה ליובאוויטש נקודת משיכה לאנשים שרצו להתייחד לנפשם ולהתקרב אל ה' ובריאתו.

זו הסיבה לעובדה שצדיקים נסתרים רבים קשרו את גורלם עם ליובאוויטש והטביעו עליה את חותמם, עד שאנשים המתוודעים אל תולדותיה של ליובאוויטש, מראשית ייסודה, מתרשמים ממנה כעיר אגדית, הקשורה בפרק מרתק ומותח של חיים יהודיים.

פרשת ייסודה של ליובאוויטש, בעבר הרחוק־רחוק, קשורה באישיות יהודית מעניינת, שֶׁזִּכְרָהּ לא נשכח במשך הדורות עד לזמננו. שם האיש היה רבי מאיר, ונמנה על אותם צדיקים שרצו לחיות רק על יגיע כפיהם. כיוון שלא רצה להישאר במקום מגוריו הישן, כי־אם להניח בסיס חדש לקיומו וקיום יהודים נוספים – עזב, יחד עם שלש משפחות נוספות, את עירו והלך לחפש איזו שהיא פינה נידחת כדי להתנחל שם ולהתפרנס מעמל כפים. נראה שחלומו היה להקים כפר יהודי, רעיון שאומץ שנים רבות לאחר מכן על ידי אדמו"רי ליובאוויטש והגיע על־ידם לשלב מעשי ביותר. השטח שנבחר, עליו קמה ליובאוויטש, התאים מאד להגשמת הרעיון, שכן היה מוקף יערות ונמצא לחופו של נהר. רבי מאיר והמשפחות שהלכו אתו התמסרו מיד לעבודה: חטבו עצים ביער ובנו להם בתים.

שמו של הישוב הקטן עם ייסודו – אם בכלל חשבו מייסדיו לתת לו שם – לא ידוע. ברם, השם "ליובאוויטש", שניתן מאוחר יותר למושבה שנוסדה על ידי רבי מאיר, נועד לסמל ולאפיין את אישיותו של המייסד.

לפי המסופר, הצטיין רבי מאיר במיוחד באהבתו הגדולה ליהודים, ואף לאינם־יהודים. אהבת ישראל שלו הייתה בלתי מוגבלת, וגם כלפי אחרים גילה אהבה. בפיו היה שגור הפתגם: "כל שרוח הבריות נוחה הימנו – רוח המקום נוחה הימנו", וברור שרוח הבריות נוחה ממי שמתייחס בידידות ובחסד לכל אחד.

ולא רק את האדם, בחיר היצורים, בלבד הוקיר רבי מאיר – כי־אם גם את כל נברא, ואף אם זה בעל־חי ההולך על ארבע או מעופף בשמים.

מובן שרבי מאיר זה, הרבה לגמול חסד עם יהודים ועם אינם־יהודים. כך נודע מיד שמו לתהילה בכל הסביבה ואף התפרסם למרחקים. אין, אפוא, כל חידוש בכך שכאשר הגיעו הדברים לידי קביעת שם לישוב החדש, שנוסד על ידי רבי מאיר, הותאם השם למעשיו האופייניים של המייסד. מה אפיין את רבי מאיר, אם לא מדת האהבה שלו, אהבה ליהודים, לאינם־יהודים ולבעלי חיים? כך נקרא הישוב בשם "ליובא" שפירושו, ברוסית ובפולנית, "אהבה", ובמשך הזמן צורפה הסיומת "וויטש", צירוף שיצר את השם "ליובאוויטש".

כך הייתה "ליובאוויטש" סמל לאהבת־ישראל, אהבת הבריות, ועל הכל, כמובן, אהבת ה', בורא הכל.

רבי מאיר היה הראשון לשורת צדיקים נסתרים במשך מאות שנים, אשר ראו בליובאוויטש את ביתם. לפיכך זכתה ליובאוויטש, מאוחר יותר להיות "עיר ואם בישראל", שממנה באו סמכות והנהגה שהוכרו בכל העולם היהודי.

*

ליובאוויטש לא הייתה מעולם עיר גדולה, למרות שהיו זורמים אליה רבבות חסידים מכל רחבי רוסיה.

כפי המקובל היו בליובאוויטש מאה ועשר משפחות כאשר אדמו"ר האמצעי השתקע בה, בשנת תקע"ג. כשלמד אדמו"ר הזקן, בהיותו ילד, בליובאוויטש מפי רבה בשנות תקט"ז־תקי"ז, היה בה מספר המשפחות היהודיות בין שבעים וחמש לשמונים.

שטחה של ליובאוויטש אינו גדול מויורסט[2] ומחצה על ויורסט ומחצה. בטבור העיירה נמצא ככר השוק, בו התרכזו החנויות. מככר זה נמשכים שלשה רחובות: רחוב "ברום" שהוליך אל דוברומיסל, רחוב "שילבה" שהוליך אל רודניה, ורחוב "חכלוקה" שהוליך אל רסנה. נוסף על רחובות אלה היו סמטאות שהיו ידועות בשמות: סיריצה, הַסִמְטָא הקרה, ויגאן, וְסִמְטַת הנהר. בצפון העיירה זורם הנהר הגדול, ובמערבה, ליד בית הקברות, זורם נהר קטן.

הנהר הגדול נקרא בשם "ברזינה", ומקורו היה בכפר הנושא אותו שם. – הכפר עצמו נקרא כן בגלל יער עצי הלבנה[3] המקיפו. הנהר הקטן נקרא בשם "נהר המצבה", משום שהוא נובע מתוך אחת המצבות בבית־הקברות העתיק. האותיות שעל גבי המצבה היו מחוקות, ולכן אי אפשר לדעת של מי היה הקבר שנמצא שם. מדור לדור נמסרה האזהרה שלא להשתמש במי "נהר המצבה" לשתיה או לרחצה.

למרות שבתקופות מסוימות הייתה ליובאוויטש תחת שלטון פולני, היו תמיד תושביה האינם־יהודים רוסים ולא פולנים. האוכלוסיה היהודית והבלתי יהודית חיו בשלום זו עם זו.

בית הכנסת העתיק ביותר בליובאוויטש היה ידוע בשם "השטיבל של בנימין". אם כי לאמיתו של דבר נבנה בית־כנסת זה מספר פעמים מחדש במשך ימי תולדותיו, לאחר שנחרב בשריפות שעברו עליו.

---

2) מדת שטח רוסית, בערך 1.069 ק"מ.

3) ברוסית: - "בריוזה".

רבי בנימין שעל שמו נקרא בית הכנסת, היה אף הוא אישיות מעניינת שליובאוויטש קשורה בשמה ובמעשיה הטובים. היה זה יהודי כפרי שהיה נודד עם סחורתו הדלה בכפרי הסביבה. הוא ואשתו, חשוכי בנים, דרו בבית על שפת הנהר, והייתה להם גינת ירק גדולה. רבי בנימין היה ידוע לירא־שמים מופלג הזהיר בקלה כבחמורה. במיוחד התמסר לקיום מצוות צדקה, במתן צדקה ביד רחבה. ברם, על־אף היותו ידוע במידות טובות אלו — נחשב ליהודי פשוט בהחלט.

היה זה בשנות הארבעים או החמישים למאה הרביעית שבאלף השישי לפי הספירה העברית, לפני למעלה משלוש מאות וחמישים שנה, כאשר חי ופעל רבי בנימין. ליובאוויטש הייתה כבר אז עיירה שמאחוריה עבר עשיר, ואז אירע המאורע שהסעיר את ליובאוויטש ואת כל סביבתה.

כנופיה של שודדי דרכים הסתתרה אז ביער שבין ליובאוויטש לבין דוברומיסל, וכל עובר־אורח דרך היער הותקף ונשדד על־ידה. שודדים אלה לא הסתפקו בכך, שכן לא רצו, כנראה, להמתין עד שהקרבנות יבואו אליהם. הם החלו להתנפל גם על הכפרים הסמוכים ולחמוס מן האיכרים את כל רכושם, את סוסיהם, בקרם וצאנם. מובן שכל הסביבה הייתה שרויה בפחד מהשודדים.

משך זמן ניכר לא נפגעה ליובאוויטש עצמה על ידי השודדים, שכן הללו לא העזו להיכנס לעיירה שהייתה מאוכלסת במספר ניכר של תושבים. אלא שפעם אזרו אומץ ושניים מהם נשלחו ל"פעולה" בליובאוויטש. כנראה שחשו שפחדם נפל גם על בני ליובאוויטש והניחו שאיש לא יהין לעמוד נגדם. השודדים לא ידעו שבליובאוויטש נמצא רבי בנימין, שלמרות היותו יהודי כפרי פשוט, לכאורה, ניחן בכחות נסתרים.

אגרות קודש

ב"ה, כ"א טבת ת"ש

ריגא

ידידי הנכבד וו"ח אי"א מו"ה שמעון שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מח' לחד"ז בברכת מז"ט לרגלי בואינו צלחה לפה, הנה כל המברך יתברך ברוב טוב בגשמיות וברוחניות.

ימים אחדים טרם פרוץ המלחמה קבלתי מכתבו בלוויית מאמר נדפס באחד העתונים תולדות הוד כ"ק רבינו הזקן נבג"ם זי"ע, והיו בו איזה שגיאות הדורשות תקון, ובינתים הגיעו ימי המצור ולא הספקתי להשיב על מכתבו ההוא, ואתענין לדעת אם המשיך עבודתו זאת.

הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

גם כאשר ישנם עניינים המבלבלים, אין מבטלים את זמני האכילה ושינה, ולפעמים קרובות אפילו לא משנים אותם, ואילו זמני הקביעות של תורה ותפילה הם נדחים ואין להם קבע, ויש שהם נדחים חס־ושלום לגמרי.

ממאמר יו"ד שבט, ה'תשט"ו

פרשת יתרו

יח א וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: ב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ: ג וְאֶת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: ד וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה: (לוי) ה וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים: ו וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ: ז וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה: ח וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אודֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה: (ישראל) ט וַיִּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם: י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם: יא עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם: יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכָל | זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כב עמ' 61)

עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹקִים (יח, יא)

נֶאֱמַר בַּזֹּהַר, שֶׁהוֹדָאָתוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הָיְתָה הֲכָנָה לְמַתַּן תּוֹרָה. וְהִנֵּה יְדוּעִים דִּבְרֵי הַחִידָּ"א בְּדִיּוּק הַלָּשׁוֹן 'גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר', וְלֹא 'גּוֹי שֶׁנִּתְגַּיֵּר', כִּי גּוֹי לֹא יִתְגַּיֵּר לְעוֹלָם, וְגּוֹי שֶׁמִּתְגַּיֵּר יֵשׁ בּוֹ נִיצוֹץ קְדֻשָּׁה שֶׁנָּפַל שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמוֹ, וּכְשֶׁמִּתְגַּיֵּר יוֹצֵא נִיצוֹץ זֶה לְחֵרוּת. וּמִכָּאן, שֶׁכַּאֲשֶׁר יְהוּדִי הוֹלֵךְ לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, עָלָיו לָקַחַת אוֹתוֹ גַּם אֶת 'יִתְרוֹ', קְרִי: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִיצוֹץ שֶׁל קְדֻשָּׁה הַשַּׁיָּךְ אֵלָיו.

שני יג וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב: יד וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב: טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים: טז כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו: יז וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: יח נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂתוֹ לְבַדֶּךָ: יט עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מול הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים: כ וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: כא וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: כב וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: כג אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ט"ו בשבט תשמ"ב)

וַיְהִי מִמָּחֳרָת, מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה (רש"י יח, יג)

פַּעַם נִכְנַס כ"ק מו"ח אַדְמו"ר אֶל אָבִיו, הָרַבִּי הָרַשַּׁ"ב, בְּמוֹצָאֵי יוֹם כִּפּוּר, וּשְׁאָלוֹ: וּמַה עַתָּה? הֵשִׁיב לוֹ אָבִיו: 'אִיצְטֶער דַּארְף מֶען עֶרְשְׁט תְּשׁוּבָה טָאן' (= בְּמֵיָחֵד עַכְשָׁו יֵשׁ לַחְזֹר בִּתְשׁוּבָה). וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם מִי שֶׁהִגִּיעַ לְמַצָּב נַעֲלֶה בַּעֲבוֹדַת ה' צָרִיךְ לְהוֹסִיף לְהֵנָּה וְכָהֵנָּה. הַדָּבָר נִרְמָז בְּרַשַּׁ"י: גַּם לְמָחֳרַת עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל יוֹם כִּפּוּר, יֵשׁ 'לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם', הַיְנוּ לְהוֹסִיף בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות, בִּבְחִינַת "אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן".

שלישי כד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר
אָמָר: כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי
מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: כו וְשָׁפְטוּ
אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן
אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם:
כז וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם ז עמ' 186)

כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ (רש"י יח, יג)

כָּל סְבָרָא וְדַעָה בַּתּוֹרָה הִיא אֱמֶת, "אֵלּוּ וָאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים"; אֲבָל הֲלָכָה הִיא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, כִּי הִיא שַׁיֶּכֶת לְשֵׁם הַוָיָ', כְּמַאֲמָר "וַהַוָיָ' עִמּוֹ, שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ". דְּהִנֵּה, אָדָם שָׁנוּן יָכוֹל לוֹמַר סְבָרָא טוֹבָה, דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, אֲבָל יִתָּכֵן שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן תִּתְעוֹרֵר סְבָרָא שְׁנִיָּה, טוֹבָה יוֹתֵר, שֶׁתַּפְרִיךְ אוֹתָהּ; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן פְּסַק הֲלָכָה הוּא נִצְחִי.

רביעי **יט** א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי:
ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ
בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: ג וּמֹשֶׁה
עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר
לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם
וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם
אֵלָי: ה וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וְהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־
הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ: ו וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי
מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת י)

אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם (יט, ד)

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְנְסוּ לַבְּרִית בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. מִילָה – הַיְצִיאָה מִן הַטֻּמְאָה, הֲסָרַת הַמָּסָךְ הַמַּסְתִּיר עַל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. טְבִילָה – הַכְּנִיסָה לַקְדֻשָּׁה, טְבִילָה אוֹתִיּוֹת הַבִּיטֵל. קָרְבָּן – עֲלִיָּה וְהִתְכַּלְּלוּת בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁהֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ מַקְרִיב חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ. לְפִי זֶה יֵשׁ לִרְמֹז אַף כָּאן: אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם – הַכְנָעַת הַקְּלִפָּה. וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם – הַכְּנִיסָה לַקְדֻשָּׁה. וָאָבִיא אֶתְכֶם אֵלָי – יִחוּד בְּאוֹר אֵין־סוֹף.

חמישי ז וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם
לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ
יְהוָה: ח וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם
אֶל־יְהוָה: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי
בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי
עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת־
דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ
שִׂמְלֹתָם: יא וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי | בַּיּוֹם
הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי:
יב וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם
עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקְצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת
יוּמָת: יג לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה
יְיֹרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ
הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: יד וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר
אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם:
טו וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים
אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה: טו וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד
עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם
אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: יז וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת
הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר:
יח וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה
בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֵשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר
מְאֹד: יט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה
יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יח עמ' 59)

כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לְעֵינֵי כָּל הָעָם (יט, יא)

אִלּוּ הָיוּ יִשְׂרָאֵל חֲסֵרִים אֲפִלּוּ אָדָם אֶחָד, לֹא הָיְתָה הַשְּׁכִינָה נִגְלֵית עֲלֵיהֶן, דִּכְתִיב . . לְעֵינֵי כָּל הָעָם (דברים רבה ז, ח)

הֲוֵי אוֹמֵר: אִם הַפָּחוּת שֶׁבַּפְּחוּתִים שֶׁבְּעַם יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אוֹמֵר 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע', אוֹ שֶׁהָיָה חָסֵר לְמִנְיַן שִׁשִּׁים רִבּוֹא – לֹא הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ יָכוֹל לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה! שֶׁכֵּן, כָּל יִשְׂרָאֵל

הֵם ׳קוֹמָה אַחַת שְׁלֵימָה׳, גּוּף אֶחָד, וּבְרִיאוּתוֹ שֶׁל אֵבֶר אֶחָד נוֹגַעַת לְכָל הָאֵבָרִים.

ששי כ וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר
וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה:
כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־
יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב: כב וְגַם
הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ
בָּהֶם יְהוָה: כג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל
הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ
לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ: כד וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יְהוָה לֶךְ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים
וְהָעָם אַל־יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ בָּם:
כה וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: ס
כ א וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
לֵאמֹר:* ס ב אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: ג לֹא יִהְיֶה־לְּךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: ד לֹא תַעֲשֶׂה־לְּךָ פֶסֶל
| וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם | מִמַּעַל וַאֲשֶׁר
בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם | מִתַּחַת לָאָרֶץ:
ה לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים
עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי: ו וְעֹשֶׂה חֶסֶד
לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס ז לֹא תִשָּׂא
אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה
אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: פ ח זָכוֹר
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: ט שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: י וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת |
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה |
וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ: יא כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם
וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ס יב כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־
אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס יג לֹא תִרְצָח: ס לֹא
תִּנְאָף: ס לֹא תִגְנֹב: ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד
שָׁקֶר: ס יד לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד
אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך א עמ' 148 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת וַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: (כ, א)

וְיָדוּעַ הַתְּמִיָּה, הֲרֵי "לֵאמֹר" פֵּרוּשׁוֹ לוֹמַר לַאֲחֵרִים, וּמִכָּיוָן שֶׁכָּל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה, וַאֲפִילוּ הַנְּשָׁמוֹת שֶׁל דּוֹרוֹת הַבָּאִים הָיוּ שָׁם (כִּדְאִיתָא בשמו"ר כח, ו) מַה שַּׁיָּךְ כָּאן "לֵאמֹר" "לֵאמֹר לַאֲחֵרִים"?

וְתִירֵץ הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ:

"לֵאמֹר" כָּאן מְרַמֵּז עַל הָ"עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם" (אבות פ"ה מ"א), וּפֵרוּשׁ "וַיְדַבֵּר גו' לֵאמֹר" הוּא, לְקַשֵּׁר אֶת הַ"וַיְדַבֵּר" - עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עִם הַ"לֵאמֹר" - הָ"עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת".

פֵּרוּשׁ הַדְּבָרִים:

בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם יֵשׁ שְׁנֵי מַצָּבִים. יֵשׁ זְמַן שֶׁבּוֹ הוּא עָסוּק כֻּלּוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה – עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְיֵשׁ זְמַן שֶׁבּוֹ עָסוּק הוּא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת (הַמַּתָּרִים עַל פִּי תּוֹרָה) – עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם.

וְיִכּוֹלָה לִהְיוֹת הֲוָה־אֲמִינָא אֵצֶל הָאָדָם, שֶׁבְּעֵת עָסְקוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת, ׳מְנֻתָּק׳ הוּא מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה, וְיָכוֹל הוּא לְסַדֵּר דֶּרֶךְ חַיָּיו שֶׁלֹּא עַל־פִּי הַשְּׁקָפַת הַתּוֹרָה.

וְזֶה פֵּרוּשׁ "וַיְדַבֵּר גו' לֵאמֹר" שֶׁגַּם בְּעֵת עָסְקוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת – עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה קָשׁוּר לַעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, בָּזֶה שֶׁגַּם אָז דֶּרֶךְ חַיָּיו יִהְיֶה עַל־פִּי הַשְּׁקָפַת הַתּוֹרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לד עמ' 192)

אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ (כ, ב)

מַעֲמַד הַר סִינַי הָיָה לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד, ו"אִלּוּ הָיוּ יִשְׂרָאֵלִים חֲסֵרִים אֲפִלּוּ אָדָם אֶחָד" לֹא הָיוּ זוֹכִים לְמַתַּן תּוֹרָה. לְאִידָךְ, אַחַד הַטְּעָמִים שֶׁעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת נֶאֱמְרוּ בְּלָשׁוֹן יָחִיד הוּא מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְכָל יָחִיד וְיָחִיד בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְיֵשׁ

---

*) בטעם עליון

לוֹמַר, שֶׁשְּׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ בְּאֹפֶן נְתִינַת הַתּוֹרָה הֵם בְּהֶתְאֵם לִשְׁנֵי הַדְּבָרִים שֶׁנִּתְּנוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה. הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת - נִתְּנוּ לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּמְצִיאוּת אַחַת, בְּאֹפֶן הַשָּׁוֶה לַכֹּל. לְמוּד הַתּוֹרָה – נִתַּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ.

שביעי טו וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: טז וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת: יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ: יח וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים: ס יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: כ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: כא מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: כב וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ: כג וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ב עמ' 565)

וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עוֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ (כ, כא)

פֵּרֵשׁ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: מִזְבַּח אֲדָמָה – מִזְבַּח שֶׁל בִּטּוּל, כַּאֲדָמָה זוֹ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין עָלֶיהָ. וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת עוֹלֹתֶיךָ – אֶת הָעֲלִיּוֹת שֶׁלְּךָ. וְאֶת שְׁלָמֶיךָ – הַשְּׁלֵמוּת שֶׁלְּךָ. וְהִנֵּה, אֵין הַכַּוָּנָה לְ"יֵשׁוּת", אֶלָּא לְמַה שֶׁהַתּוֹרָה מַגְדִּירָה כַּעֲלִיָּה וְכִשְׁלֵימוּת, וְאַף אֶת זֶה יֵשׁ 'לְזַבֵּחַ'. וּבְדֶרֶךְ מַמֶּת תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב: שִׁוִּיתִי - הַכֹּל שָׁוֶה אֶצְלִי, גַּם דְּבָרִים שֶׁהֵם בְּרוּם הַמַּעֲלָה, שֶׁכֵּן ה' לְנֶגְדִּי - אֵינֶנִּי חָפֵץ אֶלָּא בְּקִיּוּם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן וְלֹא בְּשׁוּם דָּבָר אַחֵר.

מפטיר יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: כ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: כא מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: כב וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ: כג וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פפפ

ע"ב פסוקים, יונד"ב סימן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת קח)

שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת חֲלַל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲדָמָה (רש"י כ, כא)

יֵשׁ כָּאן רֶמֶז בַּעֲבוֹדַת ה': כְּלַפֵּי חוּץ – צָרִיךְ הָאָדָם לְגַלּוֹת עֹז וּנְחִישׁוּת, וְלֹא יֵבוֹשׁ מִפְּנֵי הַמַּלְעִיגִים, בִּבְחִינַת "קְשֵׁה עֹרֶף" לְמַעֲלֵיוּתָא. אֲבָל בְּתוֹכוֹ וּבִפְנִימִיּוּתוֹ – עָלָיו לִהְיוֹת 'מְלֵא אֲדָמָה', בְּבִטּוּל וּבְהַכְנָעָה, בִּבְחִינַת "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה".

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה

(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת יתרו לקריאה בציבור

ולשמו"ת בישעיה פרק ו

ו א בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל: ב שְׂרָפִים עֹמְדִים | מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם | יְכַסֶּה פָּנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: ג וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא

עטרת מרים

א בִּשְׁנַת־מוֹת בְּשֶׁנִּצְטָרַע **הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ** וְהַמְּצוֹרָע חָשׁוּב כְּמֵת **וָאֶרְאֶה** בִּרְאִיַּת הַשֵּׂכֶל **אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו** שׁוּלֵי הַמְעִיל **מְלֵאִים** מְמַלְּאִים **אֶת־הַהֵיכָל** אֶת הַשָּׁמַיִם: **ב שְׂרָפִים עֹמְדִים** | מִמַּעַל לוֹ בַּשָּׁמַיִם לְשַׁמְּשׁוֹ, **שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד** לְכָל אֶחָד וְאֶחָד **בִּשְׁתַּיִם** | **יְכַסֶּה פָּנָיו** לְבַל יַבִּיט כְּלַפֵּי הַשְּׁכִינָה **וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו** שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר מַעֲשֵׂה הָעֶגֶל כִּי כַּף רַגְלֵיהֶם בְּכַף רֶגֶל עֵגֶל **וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף** יָעוּף בִּשְׁלִיחוּת הַמָּקוֹם: **ג וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה** נוֹטְלִין רְשׁוּת זֶה מִזֶּה לוֹמַר קָדוֹשׁ כְּאֶחָד **וְאָמַר** הַקּוֹל יוֹצֵא מִבֵּין כּוּלָּם כְּאֶחָד **קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת** בְּעֵנְיָן

שי למורא

א) בִּשְׁנַת מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ, בְּשֶׁנִּצְטָרַע הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ, בְּשֶׁנִּכְנַס לַהֵיכָל לְהַקְטִיר קְטֹרֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ" (דברי הימים־ב כו,יט). וְאָמַר "בִּשְׁנַת מוֹת", כִּי הַמְּצֹרָע נֶחְשָׁב כְּמֵת. **וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת הַהֵיכָל,** כְּלוֹמַר, כְּבוֹדוֹ מִתְגַּלֶּה לְמַטָּה בְּהֵיכַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **ב) שְׂרָפִים,** קָרֵאם שְׂרָפִים, לְפִי שֶׁרָאָם בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה בִּדְמוּת אֵשׁ שׂוֹרֵף. **עוֹמְדִים מִמַّעַל,** עוֹמְדִים בַּשָּׁמַיִם. וְהֵם הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים שֶׁהֵם קַיָּמִים לָעַד. **לוֹ,** לְפָנָיו, לְשַׁמְּשׁוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ. **יְכַסֶּה פָּנָיו,** שֶׁלֹּא יַבִּיט לְצַד הַשְּׁכִינָה. **יְכַסֶּה רַגְלָיו,** לְצִנְיעוּת, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה כָּל גּוּפוֹ לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ. וּבְמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא אָמְרוּ, לְפִי שֶׁרַגְלֵיהֶם כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל, לְכָךְ מְכַסֶּה אוֹתָם, שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר עַל יִשְׂרָאֵל עֲוֹן הָעֵגֶל. **יְעוֹפֵף,** לֵילֵךְ בִּשְׁלִיחוּת הקב"ה. **ג) וְקָרָא זֶה אֶל זֶה,** הַשְּׂרָפִים קוֹרְאִים אֶחָד לַחֲבֵרוֹ לוֹמַר קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד וְלֹא יַקְדִּים אֶחָד לַחֲבֵרוֹ. **וְאָמַר,** הַקּוֹל יוֹצֵא מִבֵּין כֻּלָּם כְּאֶחָד כְּאִלּוּ הוּא קוֹל אֶחָד. **קָדוֹשׁ**

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ הוּא בִּשְׁמֵי מָרוֹם עֶלְיוֹן, מְקוֹם שְׁכִינָתוֹ. קָדוֹשׁ הוּא עַל הָאָרֶץ מַעֲשֵׂה גְבוּרָתוֹ. קָדוֹשׁ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. (עפ"י תרגום יונתן בן עוזיאל.

שי למורא

וככה הוא מתורגם בתפילה ב"ובא לציון גואל" שנקרא "קדושה דסדרא").

ד) אמות הספים, מְזוּזוֹת הַפֶּתַח. וְהֵם מְזוּזוֹת פֶּתַח הַהֵיכָל, שֶׁנִּמְדָּדִים בְּאַמּוֹת לַגֹּבַהּ וְלָרֹחַב. **מִקּוֹל הַקּוֹרֵא,** מִקּוֹל הַמַּלְאָכִים הַקּוֹרְאִים. **וְהַבַּיִת,** הַהֵיכָל. **יִמָּלֵא,** הָיָה מִתְמַלֵּא. **ה) כִּי נִדְמֵיתִי,** הֲרֵינִי מֵת. שֶׁלֹּא הָיִיתִי כְּדַאי לִרְאוֹת בַּכָּבוֹד. "נִדְמֵיתִי", עִנְיָן שְׁתִיקָה, כְּמוֹ "וַיִּדֹּם אַהֲרֹן" (ויקרא י,ג). **אִישׁ טְמֵא שְׂפָתָיִם** וגו', כְּלוֹמַר, אֵיךְ אֶעֱרֹךְ עַצְמִי וְעַמִּי נֶגֶד קְדֻשַּׁת הַמַּלְאָכִים הַשְּׂרָפִים. **אֶת הַמֶּלֶךְ,** כְּלוֹמַר, אֶת כְּבוֹדוֹ. **ו) רִצְפָּה,** גַּחֶלֶת. **בְּמֶלְקָחַיִם,** בְּצִבְתָּא. **ז) וַיַּגַּע עַל פִּי,** הִגִּיעַ אֶת הַגַּחֶלֶת עַל פִּיו. **וְסָר עֲוֹנֶךָ,** בִּכְוִיַּת נְגִיעַת הַגַּחֶלֶת קִבַּלְתָּ הָעֹנֶשׁ, וּבָזֶה סָר עֲוֹנְךָ. וְאָמְרוּ רז"ל, שֶׁהֶעָוֹן הָיָה בָּזֶה שֶׁאָמַר "וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם וגו'" וְלֹא הָיָה רָאוּי לוֹמַר כֵּן עַל יִשְׂרָאֵל. **ח) אֶת מִי אֶשְׁלָח,** אֶת מִי אֶשְׁלַח לְהוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל. **וּמִי יֵלֶךְ לָנוּ,** אָמַר "לָנוּ" בְּלָשׁוֹן רַבִּים, כְּאִלּוּ הָיָה מְדַבֵּר עִם הַשְּׂרָפִים וְנִמְלָךְ עִמָּהֶם. (ראה פירוש רש"י בראשית א,כו).

ט) שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל תָּבִינוּ, אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ, וְאֵינְכֶם נוֹתְנִים לֵב לְהָבִין. **וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל תֵּדָעוּ,** וּרְאוּ נִסִּים שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם, וְאֵינְכֶם נוֹתְנִים לֵב לְדַעַת אוֹתִי. **י) הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה** וגו', אַתֶּם מַשְׁמִינִים בְּכַוָּנָה אֶת לְבַבְכֶם, וּמַכְבִּידִים אֶת אָזְנֵיכֶם, וּמַשִּׁיעִים (= מְכַסִּים וּמַחֲלִיקִים כְּמוֹ בְּטִיחַ) אֶת עֵינֵיכֶם. **פֶּן יִרְאֶה בְעֵינָיו** וגו', כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּרְאוּ וְלֹא תִּשְׁמְעוּ וְלֹא תָּבִינוּ בַּלֵּב. **וָשָׁב וְרָפָא לוֹ,** כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּשׁוּבוּ בִּתְשׁוּבָה וְשֶׁעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה תִּהְיֶה לָכֶם הָרְפוּאָה שֶׁהִיא הַסְּלִיחָה אַחַר הַתְּשׁוּבָה. **יא) עַד מָתַי,** עַד מָתַי יַכְבִּידוּ אֶת לִבָּם וְלֹא יִשְׁמְעוּ. **עַד אֲשֶׁר** וגו', כְּלוֹמַר, יָדַעְתִּי שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ עַד שֶׁתָּבוֹא הַפֻּרְעָנוּת. **שָׁאוּ עָרִים,** הֶעָרִים תִּהְיֶינָה שוֹמְמוֹת. **תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה,** תִּתְרוֹקֵן וְתִהְיֶה שוֹמֵמָה. **יב) וְרִחַק ה' אֶת הָאָדָם,** וְיִגְלוּ יִשְׂרָאֵל לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים. **וְרַבָּה הָעֲזוּבָה,** כְּלוֹמַר, לְזְמַן רַב תֵּעָזֵב הָאָרֶץ. **יג) וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה,** וְעוֹד יִמְלְכוּ בָּהּ עֲשָׂרָה מְלָכִים עַד הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ. פֵּרוּשׁ אַחַר, אוֹתָהּ הַשְּׁאֵרִית שֶׁתִּשָּׁאֵר תִּהְיֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שֶׁיִּהְיוּ צַדִּיקִים, וְגַם בָּהֶם יִהְיֶה בְּעוּר עַד

עטרת מרים

מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ד וַיָּנֻעוּ הָיוּ נָעִים אַמּוֹת הַסִּפִּים מִזּוּזוֹת הַפֶּתַח מִקּוֹל קוֹל הַקּוֹרֵא הָיוּ סָרִים מִמְּקוֹמָם וְהַבַּיִת הַהֵיכָל יִמָּלֵא עָשָׁן הָיָה מִתְמַלֵּא עָשָׁן : ה וָאֹמַר אוֹי־לִי כִּי־נִדְמֵיתִי אֲהֵיָה כְּדוֹמֵם. כְּלוֹמַר, אָמוּת עַל שֶׁרָאִיתִי מַרְאֵה כְּבוֹד ה' כִּי אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וְאֵינִי כְּדַאי לֹא מִצַּד מַעֲשַׂי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם וְלֹא מִצַּד מַעֲשֵׂה הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־מַלְכִּי יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי: ו וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה גַּחֶלֶת בְּמֶלְקָחַיִם בִּצְבָת לָקַח הַגַּחֶלֶת מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: ז וַיַּגַּע הִשָּׁרֵף נָגַע הַגַּחֶלֶת עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וּבִכְוִיַּת הַגַּחֶלֶת קִבַּלְתָּ הָעֹנֶשׁ וְסָר עֲוֹנֶךָ בְּמַה שֶׁאָמַרְתָּ 'וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב' וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר: ח וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנֵּנִי שְׁלָחֵנִי: ט וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ: י הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ: יא וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה: יב וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה: יב וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם אֶת יִשְׂרָאֵל הַקְּרוּיִים אָדָם יִהְיֶה גּוֹלֶה לְמָקוֹם רָחוֹק וְרַבָּה זְמַן מְרוּבֶּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ הָעֲזוּבָה מֵהֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יג וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה מֵעַם יִשְׂרָאֵל

עטרת מרים

וְשֻׁבָה וְהָיְתָה תְּשוּב לִהְיוֹת לְבָעֵר לְכִלָּיוֹן כָּאֵלָּה וְכָאֵלּוֹן בִּימֵי הַסִּתְיוּ אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת עַת שֶׁמִּשְׁלִיכִין הָעֵלִין מְעַט מְעַט כֵּן הָרְשָׁעִים שֶׁהֵם הַקְּלִיפּוֹת וְהָעֵלִים, אֲבָל מַצֶּבֶת הַגֶּזַע וְהַשָּׁרָשִׁים הַנִּשְׁאָר בָּם יִהְיֶה זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ:

שי למורא

שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ רַק צַדִּיקִים גְּמוּרִים שֶׁיָּשׁוּבוּ בְּכָל לִבָּם. וְשֻׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר, וּבִימֵי צִדְקִיָּהוּ תָּשׁוּב הָאָרֶץ לִהְיוֹת "לְבָעֵר", כְּלוֹמַר, לְבַעֵר וּלְכַלּוֹת אֶת יוֹשְׁבֶיהָ. כָּאֵלָּה וְכָאֵלּוֹן, מִינֵי עֵצִי קָרָק. אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם, כְּמוֹ הָאֵלָּה וְהָאֵלּוֹן שֶׁנּוֹשְׁרִים מֵהֶם הָעֲלִים בִּזְמַן הַחֹרֶף וְנִרְאִים כְּיְבֵשִׁים, וְעַם כָּל זֶה

וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָּה וְכָאֵלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ:

נִשְׁאֶרֶת בָּם הַמַּצֶּבֶת שֶׁהִיא גֶּזַע הָעֵץ וַעֲנָפָיו שֶׁיּוֹנְקִים לַחוּת מֵהַקַּרְקַע, וּבִימֵי נִיסָן יָשׁוּבוּ וְיִפְרְחוּ. זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ, כְּבָה זֶרַע קֹדֶשׁ שֶׁבְּעַם יִשְׂרָאֵל יַעַמְדוּ בִּקְדֻשָּׁתָם וְהֵם יִהְיוּ לְמַצַּבְתָּם, כְּלוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁיִּגְלוּ כֻּלָּם, עוֹד יִפְרְחוּ וְיִצְמְחוּ וְיָשׁוּבוּ לְאַרְצָם.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ: ה וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי

וְאֶת־בָּנַי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי׃ ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־
הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע
אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃ ס (לוי)
ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת
הָעֲבָדִים׃ ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כתיב אשר־לא
קרי אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל
לִמְכָרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ׃ ט וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט
הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ׃ י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ
כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע׃ יא וְאִם־שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה לֹא
יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף׃ ס (ישראל) יב מַכֵּה
אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת׃ יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים
אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃ ס
יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם
מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת׃ ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
יוּמָת׃ ס טז וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת
יוּמָת׃ ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃ ס
יח וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן
אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב׃ יט אִם־יָקוּם
וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק
שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃ ס

אגרות קודש

ב״ה, כ״ד שבט, ה׳תשכ״ג
ברוקלין, נ. י.

הנהלת חברה גמילות חסדים שומרי שבת

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבם ר״פ מדו״ח דפעולותיהם בקדש, בענין הצדקה, מצותו של הקדוש ב״ה, ובמעלה הגדולה אשר בה, הוא ענין גמילות חסדים.

ויהי רצון אשר מתאים לפתיחת רבנו הזקן בס׳ תורה אור: צדקה תרומם גוי, הגבהת והעלאת המדות (ובמק״א מבואר שהוא גם העלאת בחי׳ נה״י וגם דבחי׳ המוחין),

יהי׳ כן בכל עניני המשתתפים בפעולת החברה וההנהלה בראשם - שליט״א,

ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: תרומם גוי, גוי אחד בארץ הם בני ישראל,

שהרי הצדקה מביאה גאולה הפרטית של נותן הצדקה ומקרבת גאולה הכללית של כל בני ישראל,

אשר גאולה הפרטית כפשוטה, היא ביטול כל ענינים המבלבלים מעבודת ה׳ בשמחה ובטוב לבב,

היינו שיהיו כל חפצי איש ואיש בשלשת הסוגים בני חיי ומזוני כפשוטם - כדרוש, ועד - בשלימות, ועד - באופן דרויחא,

וכמו שהוא ביחוד בענין הצדקה, כמו שנאמר בה: רחבה מצותך מאד, כפירוש רבנו הזקן.

והרי השנה שנת סגולה, שנת המאה וחמשים להסתלקות הילולא שלו.

מצו״פ השתתפות.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש ובאופן, כהוראת חז״ל, גמ״ח לעשירים, כי יקויים היעוד: לא יהי׳ בך אביון כי ברך יברכך ה׳ - ויעשון בנ״י רצונו של מקום

מ. שניאורסאהן

לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:28	06:23	08:35	08:33	09:10	09:07	10:06	10:04	12:25	12:25	17:22	17:28	17:49	17:54	17:07	18:04
חיפה (ח)	06:29	06:24	08:35	08:32	09:10	09:07	10:06	10:04	12:24	12:24	17:22	17:28	17:47	17:52	16:57	18:02
ירושלים (ח)	06:27	06:22	08:34	08:31	09:08	09:06	10:05	10:03	12:23	12:23	17:25	17:30	17:47	17:52	16:49	18:02
תל אביב (ח)	06:29	06:24	08:35	08:33	09:10	09:08	10:07	10:05	12:25	12:25	17:21	17:27	17:48	17:53	17:06	18:04
אוסטריה, וינה (ח)	07:12	07:03	08:54	08:49	09:39	09:34	10:30	10:27	12:39	12:39	17:06	17:16	17:41	17:50	16:56	18:03
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:42	06:49	09:25	09:29	10:06	10:09	11:17	11:19	14:09	14:08	20:27	20:20	20:56	20:49	20:04	21:01
אוקראינה, אודסה (ח)	07:11	07:02	08:56	08:52	09:39	09:35	10:31	10:28	12:41	12:41	17:12	17:21	17:46	17:54	17:02	18:07
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:46	06:36	08:28	08:24	09:13	09:08	10:04	10:01	12:13	12:13	16:40	16:50	17:15	17:24	16:30	17:37
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:58	06:48	08:39	08:35	09:24	09:19	10:16	10:12	12:24	12:24	16:50	17:00	17:25	17:35	16:41	17:48
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:28	07:18	09:05	09:00	09:52	09:47	10:43	10:39	12:50	12:49	17:12	17:22	17:48	17:58	17:02	18:12
אוקראינה, קייב (ח)	07:21	07:11	08:58	08:53	09:45	09:40	10:35	10:32	12:42	12:42	17:04	17:14	17:40	17:50	16:54	18:04
איטליה, מילאנו (ח)	07:35	07:26	09:22	09:18	10:04	10:00	10:57	10:54	13:07	13:07	17:43	17:52	18:14	18:22	17:32	18:34
אקוואדור, קיטו (ח)	06:25	06:25	08:55	08:55	09:24	09:24	10:27	10:27	12:59	12:58	18:32	18:32	18:55	18:54	18:14	19:03
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:22	06:28	09:04	09:08	09:43	09:46	10:52	10:54	13:42	13:41	19:55	19:48	20:22	20:16	19:32	20:27
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:01	07:09	09:44	09:49	10:28	10:32	11:40	11:42	14:34	14:34	20:57	20:49	21:28	21:20	20:32	21:33
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:06	06:59	09:03	09:00	09:41	09:38	10:36	10:33	12:51	12:51	17:36	17:43	18:06	18:12	17:24	18:23
ארה"ב, ברוקלין (ח)	06:58	06:50	08:53	08:49	09:32	09:28	10:26	10:23	12:40	12:40	17:23	17:30	17:53	18:00	17:11	18:12
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	06:58	06:51	08:53	08:50	09:32	09:29	10:27	10:24	12:40	12:40	17:23	17:31	17:54	18:00	17:11	18:12
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:37	07:29	09:30	09:26	10:10	10:06	11:03	11:01	13:16	13:16	17:56	18:04	18:27	18:35	17:45	18:47
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:06	07:01	09:15	09:13	09:49	09:47	10:46	10:44	13:06	13:06	18:06	18:11	18:32	18:36	17:52	18:46
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:43	06:37	08:47	08:44	09:22	09:20	10:18	10:16	12:36	12:36	17:30	17:36	17:58	18:03	17:17	18:14
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:00	06:56	09:13	09:11	09:46	09:44	10:44	10:42	13:05	13:05	18:10	18:14	18:35	18:39	17:56	18:49
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	06:55	06:47	08:49	08:45	09:28	09:25	10:22	10:20	12:36	12:36	17:18	17:25	17:48	17:55	17:06	18:07
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:21	07:14	09:17	09:14	09:56	09:52	10:50	10:48	13:04	13:04	17:47	17:55	18:18	18:24	17:35	18:36
ארה"ב, שיקגו (ח)	06:54	06:47	08:48	08:44	09:28	09:24	10:21	10:19	12:35	12:35	17:15	17:23	17:46	17:54	17:04	18:05
בוליביה, לה-פס (ח)	06:25	06:28	09:03	09:04	09:34	09:35	10:39	10:40	13:19	13:18	19:08	19:05	19:32	19:29	18:48	19:38
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:08	07:57	09:42	09:37	10:30	10:25	11:20	11:17	13:26	13:26	17:46	17:57	18:23	18:34	17:37	18:48
בלגיה, בריסל (ח)	08:07	07:56	09:42	09:37	10:30	10:25	11:20	11:17	13:27	13:27	17:47	17:58	18:24	18:34	17:38	18:48
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:50	05:54	08:30	08:33	09:04	09:05	10:11	10:12	12:53	12:53	18:55	18:51	19:16	19:12	18:34	19:22
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:40	05:43	08:19	08:21	08:52	08:54	09:59	10:00	12:41	12:41	18:38	18:34	19:03	18:59	18:17	19:09
בריטניה, לונדון (ח)	07:26	07:15	09:00	08:55	09:49	09:43	10:39	10:35	12:45	12:45	17:05	17:16	17:41	17:51	16:59	18:05
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:41	07:29	09:09	09:04	10:00	09:54	10:49	10:45	12:53	12:53	17:06	17:18	17:46	17:57	17:01	18:12
גרמניה, ברלין (ח)	07:35	07:24	09:07	09:01	09:56	09:50	10:46	10:42	12:51	12:51	17:08	17:20	17:45	17:56	17:00	18:10
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:48	07:37	09:25	09:20	10:12	10:07	11:03	10:59	13:10	13:10	17:32	17:42	18:08	18:18	17:23	18:32
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:47	05:52	08:28	08:31	09:02	09:04	10:10	10:11	12:54	12:54	19:02	18:57	19:21	19:16	18:40	19:26
הודו, מומבאי (ח)	07:10	07:07	09:28	09:27	09:59	09:58	10:59	10:58	13:23	13:23	18:35	18:38	19:00	19:02	18:20	19:11
הודו, פונה (ח)	07:06	07:03	09:24	09:23	09:55	09:54	10:54	10:53	13:19	13:19	18:32	18:35	18:56	18:59	18:16	19:08
הונגריה, בודפשט (ח)	07:00	06:50	08:43	08:38	09:27	09:22	10:19	10:16	12:28	12:28	16:57	17:06	17:31	17:40	16:46	17:53
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:03	06:56	08:58	08:54	09:37	09:33	10:31	10:28	12:45	12:44	17:26	17:34	17:57	18:04	17:15	18:16
יוון, אתונה (ח)	07:23	07:16	09:21	09:18	09:59	09:56	10:54	10:52	13:09	13:09	17:56	18:03	18:26	18:32	17:44	18:43
מולדובה, קישינב (ח)	07:20	07:10	09:03	08:59	09:47	09:43	10:39	10:36	12:49	12:49	17:19	17:28	17:53	18:01	17:08	18:14

לוח זמנים לשבוע פרשת יתרו בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:08	07:05	09:26	09:24	09:57	09:55	10:56	10:55	13:20	13:20	18:33	18:35	18:57	18:59	18:17	19:09
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:35	05:44	08:18	08:24	09:07	09:12	10:20	10:23	13:19	13:19	19:51	19:42	20:26	20:16	19:26	20:30
נפאל, קטמנדו (ח)	06:46	06:42	08:57	08:55	09:30	09:28	10:27	10:26	12:48	12:48	17:50	17:54	18:16	18:20	17:36	18:30
סין, בייג'ין (ח)	07:15	07:08	09:11	09:08	09:50	09:46	10:44	10:42	12:58	12:58	17:42	17:49	18:12	18:19	17:28	18:30
סינגפור, סינגפור (ח)	07:17	07:16	09:46	09:46	10:16	10:16	11:18	11:18	13:49	13:49	19:21	19:21	19:44	19:44	19:03	19:52
פולין, ורשא (ח)	07:04	06:53	08:36	08:31	09:25	09:20	10:15	10:11	12:20	12:20	16:37	16:48	17:15	17:26	16:28	17:40
פרו, לימה (ח)	06:06	06:08	08:42	08:43	09:12	09:13	10:17	10:17	12:54	12:54	18:39	18:37	19:02	19:00	18:19	19:09
צרפת, ליאון (ח)	07:53	07:44	09:39	09:35	10:22	10:18	11:14	11:11	13:25	13:25	17:57	18:06	18:31	18:39	17:47	18:52
צרפת, פריז (ח)	08:10	08:00	09:50	09:45	10:36	10:31	11:27	11:23	13:35	13:35	18:02	18:12	18:36	18:45	17:52	18:59
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:12	06:11	08:40	08:40	09:09	09:09	10:11	10:11	12:41	12:41	18:09	18:10	18:32	18:32	17:52	18:41
קנדה, טורונטו (ח)	07:25	07:17	09:15	09:12	09:56	09:52	10:50	10:47	13:02	13:02	17:42	17:50	18:11	18:19	17:30	18:31
קנדה, מונטריאול (ח)	07:06	06:57	08:52	08:48	09:35	09:31	10:28	10:25	12:38	12:38	17:13	17:22	17:45	17:53	17:02	18:06
קפריסין, לרנקה (ח)	06:38	06:32	08:41	08:38	09:17	09:14	10:13	10:11	12:30	12:30	17:22	17:28	17:50	17:55	17:09	18:06
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:32	08:20	09:57	09:51	10:50	10:43	11:38	11:34	13:40	13:40	17:49	18:02	18:30	18:42	17:42	18:57
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:09	07:56	09:30	09:24	10:24	10:18	11:12	11:08	13:14	13:14	17:23	17:36	18:02	18:14	17:16	18:29
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:37	07:27	09:20	09:16	10:04	09:59	10:56	10:53	13:05	13:05	17:35	17:44	18:09	18:18	17:24	18:31
שוויץ, ציריך (ח)	07:42	07:32	09:25	09:20	10:09	10:04	11:01	10:58	13:10	13:10	17:44	17:53	18:13	18:22	17:33	18:35
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:44	06:42	09:06	09:05	09:36	09:35	10:36	10:35	13:02	13:02	18:21	18:23	18:45	18:46	18:05	18:55

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B* 373 *Kfar Chabad* 60840 *Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00719
09/02/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים